

El Sr. D. Josef de Luna de la Com. de Benis compró este libro.

Biblioteca Universitaria	
GRANADA	
Sal: A	
Tabla: 1	
Número: 110	

3-6-765

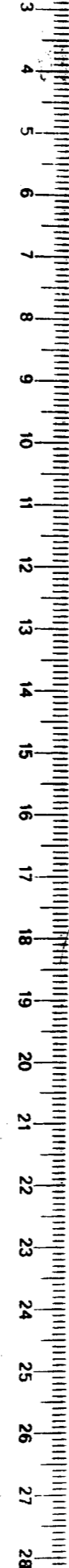

LI-3

La 7.9.

Biblioteca Universitaria	
GRANADA	
Sal: A	
Tabla: 1	
Número: 110	

2 400 40 MADE IN SPAIN

**LIBRIDECEM
HYPOTYPOSEON THEO-
LOGICARVM, SIVE REGVLARVM**

ad intelligendum scripturas diuinas, in duas partes di-
tributi. Quarum prior, quæ octo libros complectitur, locos ali-
quot communes ad scripturarum exactam intelligen-

tiam spectantes satis enucleatè tractat.

Posterior, quæ duobus voluminibus clauditur, duas Regularum Quinquagenas
continet: quas non inutiles fore illis Theologis, qui sacris Bibliorum
mysterijs initiantur, re ipsa cognosces.

HAC SECUNDA EDITIONE SVMMA CVRA AC DILIGENTIA
elaborati, & multorum locorum noua interpretatione, qui nonnullos hætenus fefellerant, insigniti,
A MARTINO MARTINI Cantapetrensi, sacre Theologiæ Magistro, ac primo
post. CCC annos à Salmanticensi Academia condita, sacrorum Bibliorum in tribus lin-
guis Primario ac perpetuo interprete, **A IOANNE BRACAMON-**
TIO Auilenfi viro admodum Illustri Academiæ præfecto, ad id
munus obeundum cooptato, elucubrati.

*Esta expurgada conforme
al Expurgat.º del año de 1767*

SALMANTICAE,

Ex officina Ildefonsi à Terranoua, & Neylar.

M D L X X X I I.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Est atassado en maravedis el pliego.

Censura.

ESTE Libro esta corregido conforme a la Censura que del dieron por orden y mandamiento del Consejo de la Sancta General Inquisicion, los Señores Doctor Caño Canonigo de la Magistral de Salamanca, Fray Gaspar de Vzeda Guardian de Sant Francisco de Salamanca, El Maestro fray Iuan de Guevara Cathedratico de Visperas de Theologia, El Maestro fray Domingo Bañez Cathedratico de Durando, Y el Padre Ribera de la Compañia. Y haviendo yo visto y conferido la Censura, con los lugares que en el libro van borrados traftados, y emendados, por orden así mesmo de los Señores del Consejo de la Sancta general Inquisicion, hallo que estan conformes, y por verdad lo firme de mi nombre, en Madrid, seys de Nouiembre, de Mil y Quinientos y ochenta años.

Fr. Hernando
del Castillo.

EL REY.

PO R quanto por parte de vos el Guardian, Frayles y Conuento del Monasterio de Sant Francisco de la ciudad de Salamanca, nos ha sido fecha relacion, que el Maestro Martinez Cathedratico de Hebreo, en la Vniuersidad dela dicha ciudad defunto, hauia dexado al dicho Conuento por su testamento, el privilegio y licencia que de nos tenia para imprimir vn libro que hauia compuesto, llamado Hypothyposis, el qual siendo detenido por el Sancto officio, se hauia puesto diligencia, para que corregido y emendado, se pudiesse tornar a imprimir, la qual emienda y correccion hauia sido cometida a seys Theologos de la dicha Vniuersidad, por el dicho Sancto officio de la general Inquisicion, por cuyo mandado se os hauia entregado el cuerpo del dicho libro, de que hazia des presentacion, corregido y emendado supplicando nos vos mandassemos conceder licencia y priuilegio por veynte años, para le poder imprimir y vender, para que el dicho Conuento pueda tener algun aprouechamiento, o como la nuestra merced fuesse, lo qual visto por los del nuestro Consejo, por os hazer bien y merced, fue acordado que de uiamos mandar dar esta nuestra cedula, para vos en la dicha razon, e yo tuue lo por bien. Por la qual vos damos licencia y facultad, para que vos, o la persona que vuestro poder huuiere, y no otra persona alguna podays hazer imprimir el dicho libro, que de suso se haze mencion en estos nuestros Reynos de Castilla, por tiempo y espacio de diez años, primeros siguientes, que corren y se cuentan desde el dia de la fecha desta nuestra cedula en adelante, so pena que qualquier persona, o personas, que sin para ello tener vuestro poder lo imprimiere, o vendiere, o hiziere imprimir, o vender, pierda toda la impresion que hiziere, con los moldes y aparejos della, y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis, cada vez que lo contrario hiziere, la qual dicha pena sea la tercia parte para la persona que lo denunciare, y la otra tercia parte para el juez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para la nuestra camara y fisco, con tanto que todas las vezes que huuiere des de hazer imprimir el dicho libro, durante el dicho tiempo de los dichos diez años, le traygays al nuestro Consejo, juntamente con el dicho cuerpo del libro emendado, de que arriba se haze mencion que en el fue visto que va rubricado y firmado en el fin del, de Miguel de Ondarça Cauala nuestro escriuano de camara; de los que residen en el nuestro Consejo, para que se vea, si la dicha impresion esta conforme a el, y se os tasse el precio como se huuiere de vender, so pena de caer e incurir en las penas contenidas en la dicha Pragmatica. Y mandamos a los del nuestro Consejo, y a otras qualesquier justicias, destos nuestros Reynos, que guarden, cumplan y executen esta nuestra cedula, y todo lo en ella contenido. Fecha en Badajoz, a diez y siete dias del mes de Nouiembre, de Mil y Quinientos y ochenta años.

Y O E L R E Y.

Por mandado de su Magestad.

Antonio de Erasso.

INDEX AVTHORVM TAM SACRORVM QVAM PRO- PHANORVM, QUI IN HIS LIBRIS CITANTVR.

A MBROSIVS.	Latina.	Hilarius.	Philo Iudæus.
Augustinus.	Christianus Druthmarus.	Homerus.	Philo Carpathius.
Athanasius.	Cantacuzenus.	Hesiodus.	Philippus presbyter.
Arnobius.	Cassianus.	Hesychius Lexicographus.	Plinius vterque.
Apollinarius Laodicens.	Cassiodorus.	Horatius.	Phocylides.
Athenagoras.	Chromatius.	Hebraeorum Rabbinus.	Pindarus.
Amphilochius Iconiensepiscopus.	Cicero.	Ignatius.	Plato.
Africanus Chronographus.	Decretum Gratiani.	Irenæus.	Plutarchus.
Albinus.	Decretales epistolæ.	Iustinus martyr.	Pausanias.
Aretha.	Damasceus.	Iustinus Histori.	Plotinus.
Anselmus.	Dorotheus Tyri episcopus.	Iosephus.	Politianus.
Alianus.	Dionysius Areopagita.	Isychius in Leui.	Quintilianus.
Ammonius interpres Aristotelis.	Didymus Hieronymi magister.	Iulidorus.	Sophocles.
Aristoteles.	Eusebius Cæsariensis.	Iuuenalis.	Seneca vterque.
Biblia sacra in tribus linguis.	Epiphanius.	Isocrates.	Suidas.
Basilius.	Eucherius.	Lactantius.	Seruius Gramma.
Beda.	Egesippus.	Laurentius Valla.	Socrates Histori.
Bernardus.	Euthymius.	Leo primus.	Sozomenius.
Boetius.	Eultradius.	Lysias orator.	Theodoreus.
Chrysostomus.	Euripides.	Marcellus Papa.	Theophylus Alexandrinus.
Cyrillus Alexan.	Epigrammata Græca.	Martialis poeta.	Theophylactus.
Cyprianus.	Erasmus.	Maximus Taurinensis.	Theodoreus Abbacura.
Clemens Alexandri.	Gregorius Magnus.	Maximus monachus.	Theodorus Baalsamon.
Clemens Papa.	Gregorius Nazianzenus.	Macrobius.	Patriarcha Antiochenus.
Concilia Græca &	Grego Nissæus.	Nicephorus.	Tertullianus.
	Galenus.	Numenius.	Theocritus.
	Gelasius Papa.	Ongenes.	Terentius.
	Hieronymus.	Oecumenius.	Virgilius.
	Hippolytus martyr.	Orosius.	Victorinus.
		Orpheus.	Xenophon.
			Zonaras.
			Zezes.

MS V M M A C A P I T V M
horum octo librorum Hypotyposeon.

LIBRI PRIMI CAPITA.

*Q*UAE ob causas diuinæ scripturæ obscuræ ac inuolutæ sint. capit. 1. columna. 11.

Cur deus per ænigmata & parabolas locutus sit. capit. 2. col. 19.

An parabola & similitudines quæ crebro inculcantur in scripturis, sint fictæ necne, et si fictæ num mendaces. capit. 3. colum. 24.

Quot linguis & qua ætate vetus instrumentum translatum sit. capit. 4. colum. 28.

Quid, Theologis vtilitatis obueneat ex translationum multitudine. capit. 5. col. 39.

Quid vtilitatis linguarum cognitio, ipsarum sectatoribus afferat. capit. 6. col. 41.

Catalogus librorum vtriusque instrumenti. capit. 7. columna. 46.

Quibus in rebus tractandis ac cognoscendis, sacri scriptores studium ac diligentiam suam callocarint. capit. 8. columna. 51.

Summa illorum quæ in vtroque instrumento continentur. capit. 9. columna. 55.

De vtilitate, quæ nobis obueneat ex cognitione Regularum scripturæ, & de eius forma loquendi & charactere. capit. 10. columna. 56.

Quæ sint optimi interpretis diuinarum scripturarum partes. capit. 11. columna. 58.

De Geographia. capit. 12. columna. 60.

Cognitio Historiæ quid adiuuenti afferat ad intelligendum scripturas. capit. 13. columna. 60.

Literæ humanitatis quid vtilitatis afferant ad intelligentiam scripturarum. capite 14. columna. 71.

Quod adiuuentum afferat Dialecticæ ad intelligendum scripturas. capite. 15. columna. 75.

Probatis scriptoribus quantum authoritatis deferendum sit. capit. 16. col. 77.

Qui futuri sint idonei Theologiæ auditores. capit. 17. columna. 79.

LIBRI SECVNDI. CAP.

*N*omina propria cum alicui tribuuntur in scripturis diuinis, quid obseruatum fuerit in eorum reëta impositione. capit. 1. columna. 84.

De deo ac nominibus diuinis. capit. 2. columna. 112.

De Christi

Summa Caputum.

De Christi redemptoris nostri nominibus, siue de illis quæ spectant ad diuinam naturam, siue de illis quæ spectant ad humanam naturam, & de multiplici genere Christorum. capit. 3. columna. 167.

Nomina quæ ex humanis rebus, & ex affectionibus nostris sunt desumpta, cum de deo dicuntur quid significant, & in his tribus cap. tota Theologia Symbolica & Allegorica, idest, quæ ex sensibilibus rebus deo nomina tribuit, explicatur. ca. 4. columna. 197.

LIBRI III. CAP.

*D*E multiplici dei aduentu. capit. 1. columna. 215.

De Antichristo. capit. 2. columna. 233.

De varijs significationibus huius nominis, Generatio. capit. 3. columna. 239.

De duplici Christi redemptoris nostri generatione, temporali & æterna. capite. 4. columna. 248.

LIBRI IIII. CAP.

*D*E prophetis tam bonis quam malis, & in genere de prophetia. capite primo. columna. 288.

De titulis prophetarum. capite secundo. columna. 315.

De titulis Psalmorum. capite tertio. columna. 327.

LIBRI V. CAP.

*D*E ordine narrationis scripturæ, complurima scitu dignissima. capit. primo. columna. 340.

Quod crebræ sint mutationes personarum in scripturis. capit. 2. columna. 369.

Quod vnum tempus in scripturis pro alio ponatur, vt Præteritum pro Futuro, & vice versa. capite tertio. columna. 372.

De varijs significationibus Imperatiui modi, & multiplici eius forma. capite quarto. columna. 376.

De imprecationibus prophetis. capit. quinto. columna. 381.

De multiplici vsu Interrogationum & Dubitationum, quem diuinæ scripturæ admittunt. capite sexto. columna. 384.

Regulæ quarundam repetitionum, tum verborum, tum etiam sententiarum quas crebrè admittunt scripturæ. capit. septimo. columna. 395.

LIBRI VI. CAP.

*D*E citationibus noui testamenti ex veteri desumptis, & quæ deprompta sint in vtroque ex libris gentilium. capit. primo. columna. 414.

De Pronominibus ac illorum emphasi. capite secundo. columna. 453.

De signis vniuersalibus, & illorum vsu multiplici. capi. tertio. columna. 457.

De numeralibus nominibus in genere, & de numeris nominum. capi. 4. colum. 464.

Summa Caputum.

In censu & enumeratione populi Dei, quid obseruari prescriptum sit à domino, quando recensebatur. cap. 5. col. 474.

Aliquot species numerorum quid mystice, & iuxta literam in scripturis significant, ostenditur. cap. 6. colum. 477.

LIBRI VII. CAP.

D*E sensibus scripturarum latissimè differitur. capi. 1. col. 500.*

Sylua quorundam nominum, quæ in bonam, aut in malam, aut in vtranque partem accipiuntur. cap. 2. col. 539.

Quod ex animantibus trahantur variae similitudines, quibus significantur virtutes aut vitia hominibus inesse, iuxta literam & Tropologiam. cap. 3. col. 556.

De comparationibus illis, quas scriptura admittit. cap. 4. col. 558.

LIBRI VIII. CAP.

O*bservationes nonnullæ Paulo peculiæ. capit. 1. columna. 570.*

De præceptis & consilijs. capit. 2. columna. 586.

Quod deus homines pollicitationibus, aut terroribus & minis, ad præceptorum allicitat observationem. capit. 3. columna. 593.

De permissionibus. capit. 4. columna. 599.

De traditionibus ecclesiasticis, tam de illis quæ ἀρχαί quam quæ ἑσχαί dicuntur, & illarum utilitate ad interpretandum scripturas. capit. 5. columna. 605.

Observationes & consuetudines aliquot scripturarum. cap. 6. columna. 618.

De articulo & eius emphasi, & interiectionibus, Væ. Euge. capi. 7. columna. 630.

De aduerbijs, & varijs illorum vsibus in scripturis. capite. 8. columna. 632.

Aduerbia quæ explicantur sunt, hæc. Vt. Cras. Heri, & Nudius tertius. Forsitan.

Si. Nisi. Tunc. Amen. Sicut. Tanquam. Æs. Quam. Propterea. Veruntamen.

Qua. Donec. Vsq̄. Ante. Antequam. Priusquam. Mane. Hodie. Non. & de

hac ultima particula lege quæ scripsi. lib. 6. cap. 3. columna. 462. & de Aduerbio

Forsitan. libro. 5. capit. 6.

De coniunctione, & varijsq̄ eius significationibus. capi. 9. colum. 645.

De vario vsu præpositionum. capit. 10. columna. 651.

Præpositiones sunt hæc. In. Super. Per. Ad. Post. Secundum. Pro. De. Ab. Apud.

Ex. de hac præpositione, Post lib. 9. Regu 7.

¶ Finis summæ Caputum.

QVÆSTIONVM QVA- rundam insigniorum, quæ in hoc li- bro, varijs in locis fusè sunt à nobis expli- cata, Index.

- L**ocus Matthæi. ca. 2. sicut scriptum est in prophetis, Quoniam Nazareus vocabitur, germana expositione illustratus, multis alijs tam antiquorum quam recentiorum improbat. li. 6. ca. 1. col. 420.
2. Quæ sit vera illius loci Paulini ad Philip. 3. interpretatio. Quorum deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, ostenditur. lib. 10. Reg. 25.
3. Quod baptisate in nomine Christi nullo tempore ecclesia vsa sit, aduersus multos illustres authores, qui ob ignorantiam scripturarum hac in re hallucinantur, exponitur. lib. 8. cap. 5.
4. Vter fuerit excellentior propheta, Moyses, an David. lib. 4. cap. 1. col. 311.
5. Locus ille Sapientia 1. Spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis, egregie exponitur. lib. 2. cap. 2. col. 119.
6. Quod profitescentes voluntariam mendicitatem non sint futuri iudices cum Christo in die postremi iudicii, multis testimonijs hinc inde è patribus collectis, adstruitur. lib. 7. cap. 4.
7. Quod sit mandatum primum in reprobatione apud Paulum ad Ephesios, 6. ca. explosa Augustini & Ambrosii & aliorum præcipue scholasticorum sententia, commonstratur. lib. 8. ca. 3.
8. An Apostoli & propheta aliquid scriptis mandauerint, è spiritu suo & non à dei spiritu profectum, in his libris sacris. libro. 8. capite. 4.
9. Error memorie quem μνημονοῦ ἀμαρτία vocant, an tribui absque scelere possit euangelistis, vt putauerunt Euthy. & Theophylactus & Erasmus. libro. 6. capit. 1. col. 433. & deinceps.
10. Deinde an scripturæ sacræ fuerint tantum inspiratæ à deo, an dictatæ & inspiratæ simul. lib. 8. cap. 4.
11. Vtrum Matthæus Hebraicè Euange-

lium suum scripserit, necne. libro primo. capit. 6.

12. Epistola ad Hebræos num Hebraicè conscripta, an Græcè. in additionibus ad cap. 6. libri primi.

14. Paulus num inter cælibes, an inter vxoratos sit recensendus. lib. 8. capi. 1. in fine.

15. Paulus an cum bestijs pugnaverit Ephesi, vt ipse de se non obscure prædicare videtur. 1. Corinth. 15. necne. libro. 5. ca. 1. in fine.

16. Paulus an Euangelij prædicationi incubuerit in Hispanijs, vt ipse promittere videtur Romanis scribens, an verò ipse se fellerit id non præstando. libro. 1. cap. 13. & in addit. eius.

17. Moyses & Paulus an Deum conspexerint, cum in isto corpore morti obnoxio viuebant. lib. 2. ca. 2. col. 139.

18. An sudor ille, quem Christus fudit in oratione, cum iam iam immolandus erat, fuerit vere sanguis, necne. libro 8. capit. 8. columna. 641.

19. Quandiu domini corpus iacuerit in sepulchro, differitur. li. 9. Reg. 7.

20. Qua hora Christus fuerit crucifixus. libro. 9. Regula. 36. Quo in loco agitur de horis & annis Iudæorum, tam sacris quàm profanis.

21. An Herodes viuentem fratrem Philippo, illi vxorem abstulerit. libro. 9. Regula. 40. & in addit. eius.

22. Quoto ætatis anno Christus mortem obierit, ac vitam cum morte commutauerit. li. 1. ca. 13. & in addit. eius.

23. An Ioannes euangelista diem suum obierit, an nunc etiam in viuis sit. lib. 3. ca. 1. colum. 229.

24. Illius dicti Matthæi. Vespere autem sabbati quæ lacescit in prima sabbati, quæ sit vera interpretatio. aperitur. lib. nono. Regula. 7.

25. De iode illius, eiusdem Matthæi, cap. 17. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis

INDEX.

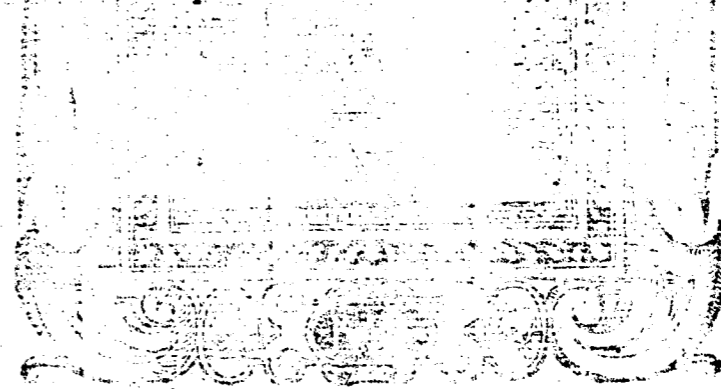
- dicetis monti huic transi & transibit. Regula. 12.
26. Item alius locus capit. 2. eiusdem Evangelij. Et tu Bethlehem terra Iuda, nequam minima es in principibus Iuda, &c. Diligenter exponitur. libro. 6. capi. 1. column. 223.
27. An terræ motus ac tenebræ quæ in Christi passione acciderunt, totum orbem occupauerint. libr. 6. capi. 3.
28. Locus ille Marci. cap. 1. Initium euangelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Isaiâ propheta, accurate expenditur, & lectio vetus ut fidelior defenditur. libr. 6. capi. 1. column. 428.
29. Item alius locus Marci. 2. Nunquam legistis quod fecit Dauid, quando esuriit ipse, & qui cum eo erant, quomodo intravit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, &c. qui videtur esse contrarius Historiæ quæ narratur in libris Regum in concordiam redigitur. libr. eodem. column. 435.
30. An qui absque scelere vlllo, de hoc migrant seculo, statim deum videant, an vero vsque ad diem iudicij eorum felicitas protrahatur & differatur. libro. 2. capit. 2. column. 143.
31. An diei iudicij momentum & temporis articulus possit à nobis aliqua ratione verosimili inuestigari, & quæ sit de hac re traditio discipulorum Eliæ. Ac denique cur tam diligenter dominus cauit ut dies ille perpetuo esset nobis ignotus. libr. 3. capit. 1. circa finem.
32. An Moyses scripserit aliquid de creatione angelorum, an vero maioribus creaturis transiitis, nostrarum tantum rerum meminerit. libr. 5. cap. 1. col. 348.
33. Adæ corpus vbi sepultum fuerit, multorum sanctorum testimonijs vndique conquisitis, disputatur. libro. 6. capit. 1. column. 437.
34. An Adam & Eua egerint poenitentiam sceleris admisi, & ex quo loco diuine scripturæ & sanctorum, id liquere possit. libr. 5. column. 349.
35. De filij Dei & Spiritus sancti diuinitate latissimè disseritur cõtra Arianos & Pneumatomachos, detecta illorum erroris origine. libr. 2. ca. 2. col. 147.
36. An illi qui cum Christo resurrexerunt, nunc in carne viuant, an vero iterum mor-

- tem obierint, postquam dominum resurgentem affectati sunt. libro. 2. capit. 3. columna. 192.
37. Maria Magdalene vtrum fuerit vna tantum in Euangelio, an tres illi cognomines. in add. ad ca. 1. libri. 2.
38. Fratres Domini & sorores in Euangelio, qui sint, & quare hoc nomen illis tributum fuerit, exponitur, tam iuxta Græcos, quam iuxta Latinos Doctores. ibidè.
39. Discipuli Domini vtrum fuerint septuaginta an. 72. libro sexto. capit. 6. prope finem.
40. An sicut maritus potest diuortium facere cum vxore ob fornicationem patratam, ita vxor possit à marito sciungi, rupto matrimonio, eadè intercedente causa. libr. 10. Regu. 15.
41. Quot & quæ res fuerint conditæ ac collocatæ in arca testamenti. libro. 9. Regula. 36.
42. Locus ille Pauli ad Ephesios 4. Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, expenditur accurate. libr. 5. capi. 4.
43. Locus Matth. cap. 16. super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: multis sanctorum sententijs adhibitis exacta diligentia exponitur. Ac exquiritur an Petrus sit ecclesiæ fundamentum. in additio. ad cap. 2. libri sexti.
44. Locus ille. 1. Petri. 3. Mortificatus quidem in carne, viuificatus in spiritu, in quo his qui in carcere erant spiritibus prædicauit, exponitur in addit. ad Regul. 10. libri 9. & multa è sanctorum monumentis asferuntur.
45. Quæritur quo consilio Lucas euangelista Actuum 7. numerauerit. 75. animas è scemore Iacob egressas, cum tamen iuxta historiæ veritatem. 70. tantum supputentur à Moyse. libr. 6. capi. 1. col. 435.
46. Deinde locus ille difficillimus, ex eodem libro & capit. Descendit, inquit Lucas, Iacob in Ægyptum, & defunctus est ipse & patres nostri, & translati sunt in Sychem, & positi sunt in Sepulchro; quod emit Abraham pretio argenti, à filijs Emorfilijs Sychem. Diligentissimè exponitur, eodem in loco. col. 439.
47. An Adam non peccante, dei filius naturam hanc nostram assumpsisset. libr. 3. capite primo.

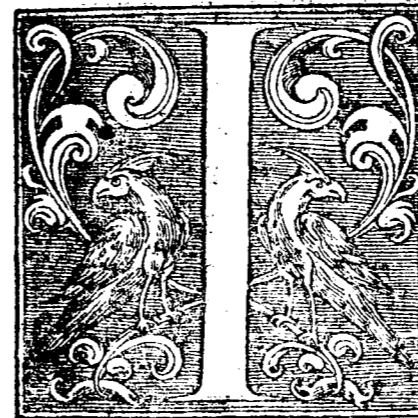
Quæstionum.

48. An aliquo modo quàm per incarnationem filij Dei, posset nobis aditus ad salutem & felicitatem æternam patere. ibid.
49. An purus homo gratia Dei præditus posset pro vniuersis hominibus satisfacere. ibidem.
50. Christi satisfactio num fuerit adeo exacta & omnibus numeris absoluta, ut nihil amplius exoptari potuerit aut debuerit. ibidem.
51. Samuel an vere fuerit à Pythonissa susceptus, necne. libr. 9. Reg. 21.
52. Senes illi qui nomen Susannæ detulerunt qui fuerint, atque huic historiæ quantum authoritatis deferendum sit, cum Hieronymi improbatione. libr. 9. Regul. 29.
53. Salomon num inter improbos sit computandus, an in numerum sanctorum asciscendus. libr. 10. Regu. 25.
54. An malorum omnium causa Deus censendus sit. libr. eod. Regu. 5.
55. Quatuor patriarchæ priores, & duodecim posteriores, hoc est filij Iacob cum Ioseph eorum fratre germano, vbi mausoleum aut bustum nacti sint. libro. 6. capi. 1. col. 437. & 438.
56. Aliquot Hierarchiæ angelorum ex quibus locis veteris instrumenti à Paulo collectæ & depromptæ sint. ibidem. column. 443.
57. De immortali animorum vita, & mortuorum resurrectione, an aliquid ex Moyse cognosci aut intelligi possit. libr. 8. ca. 6.
58. De Idolorum origine, & quo tempore colere illa homines cœperint, quid ex scripturis subodorari aut percipi possit. libr. 8. capit. 6.
59. In supplicijs inferendis, vtrum vtatur deus ministerio sanctorum angelorum, an dæmonum tantum. in additione ad Regu. 5. libri. 10.
60. Numerus quadringentorum annorum afflictionis Iudæorum in Ægypto initur. libr. 6. capi. 4. in prin.
61. Sara num Abrahæ soror, & si non erat, an mentitus sit asseuerando quod falsum erat: & an Iacob mentitus sit, dicendo se esse Esau, in additionibus ad Regu. 20. libri. 10.
62. Quis sit verus sensus illius Moyse loci: erunt dies illorum centum viginti anni. libr. 10. Reg. 43.
63. Locus ille Psalm. 2. Ego hodie genui te, de qua generatione veniat, intelligendus. libr. 10. Regu. 11.
64. Locus ille Threnorum. 1. Migravit Iudas propter afflictionem & multitudinè seruitutis, multiplici expositione illustratus. in add. ad Reg. 36. libri. 9.
65. Item ille, alter locus Threnorum capi. 2. Sederunt in terra senes filiæ Sion, tacuerunt, optima interpretatio illustratus. in addit. ad Reg. 12. lib. 10.

FINIS.

MARTINVS MARTINI

CANTAPETRENSIS, SACRAE
THEOLOGIAE MAGISTER, AC DIVINA-rum scripturarum in tribus linguis Salmanticae Primarius pro-
fessor, Illustrissimo, ac Reuerendissimo D. Petro
Pontio Legionensi, Episcopo
Placentino. S.

INSTITVTIONES THEO-
logicas, quibus viam & rationem
quandam ad intelligendas scriptu-
ras aperui, quas superioribus die-
bus absolueram, premere ex animi
mei sententia exoptabam, Illustrissi-
me ac Reuerendissime praesul. Par-
tim, quod maiestas & nouitas rei,
quae vel hominem eruditissimum
remorari, & ab instituto longè lateq; arcere posset, me deter-
rebat. Partim, quod materiae difficultas, & ingenij mei im-
becillitas, quam probè noueram, me à publicando cohibe-
ret & retardaret. Nam, per Deum immortalem, quis poterit,
his qui è portu soluunt, praedicere, Syrtium, rupium, tempe-
statum, locorum rationem, nisi eadem pericula, à quibus ipse
praemonet esse cauendum, saepe adierit, & sapienter, naui in-
columi, euaserit? At verò doctorum hominum ac mihi fami-
liaritate coniunctissimorum autoritas, quorum voluntati
ac iudicio non obtemperare, mihi vehementer inhumana-
num ac nepharium videbatur, me parere coegit, effecitq; vt
sub tuis auspicijs communi vtilitati donentur. Existimo ta-
men si affectus non fuero id, ad quod destinaueram omnia
mea studia, omnem operam, curam atque cogitationem
meam, fore industria mea ac labore iam confectum, vt ad
haec perficienda, quae horridiora & incultiora cum à me tra-
ctantur visa sunt, praestantissimus & absolutissimus artifex
inueniatur, qui extremam manum addere possit. Quando
quidem

quidem nō statim quādo artes repertæ, & ad præcepta reuocata sunt, ad perfectionem perducī potuerūt, sed per quosdam veluti gradus, ab imo vsque ad summū peruentū fuit. Nam in picturæ, vt ita dicam, infantia ac incunabilis, adeo rudes & impoliti erant pingendi artifices, authore Æliano, vt nisi literis significassent, quid esset illud quod depictum fuerat, bos videlicet, aut equus, aut arbor, ex ipsa pictura percipi aut discerni nullo modo posset. Deinde Polygnotus & Aglaophon, aliquam illi arti accessionem fecerunt. Post Zeuxis atque Parrasius amplius venustatis & decoris addiderunt. Ac postremo Protogenes & Melanthius, Antiphilus & Apelle tantam elegantia artis valuerunt, vt nihil politius aut perfectius exoptari à quoquam, ab humano ingenio posset. Ad eundem modum in cæteris artibus ac facultatibus incrementa facta fuisse video. Vnde non tam de augendis diuitijs, quàm de accessionibus, quæ in artibus in dies fiunt, intelligendum esse carmen illud Hesiodium arbitror. εὐχόμενοι καὶ μικροῦ ἐπὶ μικροῦ καταθεῖο, hoc est, paruum paruo adda. Et hæc est vna ex causis, quare antiquis tam longa ætas tributa fuit, videlicet, vt longa experientia & multis perceptionibus edocti, artes inuenirent, quæ ad subsidium posteritatis excogitandæ erant. atque ideo dicitur de Noë, hic consolabitur nos, id est, nostros alleuabit labores excogitando artem colendorum agrorum. Igitur hæc nostræ lucubratiunculæ qualescunque sunt, ni fallor, aut nonnullis, dantibus operam Theologiæ, erunt adiumento, si modo aliquid dignum doctorum auribus è tot voluminum lectione, quorum testimonijs hoc in libro locupletando vsi sumus, elicere potuimus. Aut sin minus, excitabuntur aliqui ad aggrediendum hoc opus, tanto præditi ingenio ac eruditione, ac materia ipsa postulat & efflagitat. Profecto si aliquis hoc beneficio posteros deum xisset, non dubitarem quin in arce Athenarū eius simulacrum poni posset, quem admodum Minerva Phidias, aut in Elide, sicut ille Iupiter nobis

Olym-

Olympius. Speraremque fore, vt illa, quæ à paucis Theologis adamata & cognita diuina scriptura, plures deinceps habeat rituales, & ad multos dimanet, & spargatur eius utilitas. Hoc si meis vigilijs effectum fuisse conspexero, abundè præmium magnum mihi persolutum arbitrabor. Nunquid cum in his studijs laboremus, quibus sine nostro malo carere possumus, ab illis capessendis quæ vitam præstant sempiternam abstinēbimus? Nam quid obsecro piaculi erit Christiano, si ignoret quis fuerit Alexander, aut Cæsar? Quid docuerit Solon & Lycurgus? Quid Homerus aut Virgilius cecinerint? &

*Scire quid Arsacia Pacorus deliberet aula;
Rhenanam numeres Sarmaticamq; manum.*

At qui ignorat patrem & filium & Spiritum sanctum, & quomodo colendi sint, & quid pro salute generis humani gesserit Dei filius, & quid docuerit, tum ipse, tum eius Apostoli, is vitare non poterit quin à sodalitate piorum cum virginibus stultis excludatur, & à gaudijs vitæ cælestis sequestratus, cum impijs, quos Dominus ignorat, gehennæ supplicijs addicatur. Ac præterea si quicquam est, quod in hac vita sapientem virum teneat, & non exoptet vita defungi, & inter pressuras & turbines mundi, æquo animo manere, persuadeat, id esse vel primum arbitror meditationem & scientiam scripturarum. Quandoquidem cum à cæteris animantibus hoc vel maximè differamus, quod rationale animal sumus & fari possumus, ratio autem omnis & sermo, diuinis libris contineatur, per quos & Deum scimus, & quare creati sumus non ignoramus, miror quosdam magnates extitisse apud nos, qui cum ipsi alteri cuidam facultati longè inferiori fuerint addicti, aulcedi videlicet, quia citharædi esse non potuerunt, aut fortè non valuerunt, quæ præclara sunt discere, cæteros, qui id, quod ipsi nancisci

militia

b 2 non

non poruerunt, suo labore acquisierunt, contemnendos, & ab omnibus Reipublici muneribus explodendos, esse voluerunt. Vnam tantum ob causam, quia scrutantur scripturas, quæ solæ probos homines & bene moratos facere possunt, & testimonium perhibent de illo. Nimirum, quia nolunt viros integros & spectatos ad obeunda Reipublici munera admitti, nec qui plus in eruditione profecerint, sed illos quorum obsequijs sunt deliniti, aut pro quibus aliquis illorum, qui præstant autoritate eos orauerit, aut qui ex eodem ouo, vt Castor & Pollux, prognati sunt. Cum tamen ad gubernandum populum Israëliticum à Moyse ascitus fuerit Iosue, qui ex alia familia & cognatione genus ducebat. Et in Actis Apostolorum, hanc ob causam suffragio Spiritus sancti aiunt electum Mathiam ad Apostolicam functionem obeundam, Iacobo iusto dimisso, ne videretur non tam delata functio homini quam sanguini. Plato quoque quantumuis ethnicus inquit. Tunc denique fore beatas Respublicas putauit, si aut docti, aut sapientes homines eas regere cœpissent, aut qui regerent, omne suum studium in doctrina, ac sapientia collocassent. Vt veluti probati trapezitarum scire possent quis numus probus, quisve adulterinus sit: ne iuxta prophetam audiant. Væ qui dicunt malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras. Quapropter non possum non vehementer te suspicere, ac venerari, Præsul Illustrissime, & studiosorum nomine gratias agere, quod inter tot proceres aulae regiae, & primates Episcopos, quos tam benignè, ac largiter alit nostra Hispania, tu solus, aut cum paucis inuentus sis, qui doctos complectaris, benignè tractes & foueas, & studia bonarum literarum, ac diuinarum scripturarum prouehere, ac illustrare cures. Proinde sicut bonus architectus, fabros quoque ad hanc provinciam & laborem gnauiter subeundum vndique perquiris, quorum opera vtaris, tum ad scribendum aliquid dignum posteritate, & futurorum seculorum memoria.

memoria. Tum etiam vt antiquos libros, qui cum blattis & tineis luctabantur, ab obliuionis iniuria vindices, industrios librarios quæris: ac adeo conatus tuos omnes in his corro-gandis & conquirendis codicibus impendis, vt studium Ptolemæi Philadelphi, Attali & Eumenis regum, ac Apelliconis Teij, & vt ad nostros veniam, Pamphili Cæsariensis presbyteri, & Alexandri Hierosolymitani Episcopi & Origenis, superasse videaris. Non ad inanem ostentationem, aut auram popularem captandam, sed vt prælo committantur, ad ædificationem ecclesiæ quæ est corpus Christi, vt simus omnes in virtum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, & vt possis tantum gregem tibi ad pascendum commissum pabulo alere spiritali, ac vegetum & robustum in Christo reddere. Ac prospicere ne possit daemon, qui tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, ad vastandum gregem Christi aspirare, aut incautum eum opprimere. Vigilat enim ille semper, vt Christi oues discerpat ac dilaniet. Vigilas tu perpetuò, vt ad Christi ouile incolumes & saluæ in humeris tuis ad caulam reducantur. Ille aciem contra ecclesiam instruit, & quotidie militum agit delectum. Tu tuos instituis, & subinde nectar diuinorum eloquiorum inculcas. Ille innumeras copias parat ad profligandum tuos. Tu cum propheta, iubes illos bono esse animo, inquit. Plures nobiscum sunt quam cum illis. Crebrò voluens animo, quod Ezechieli Dominus de malis pastoribus dixerat. Væ pastoribus Israel, qui pascunt semetipsos, nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis. Lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis, quod infirmum fuit non consolidastis, &c. Ex his facile intelligi potest, non omnino apud Hispanos bonarum literarum patronos esse extinctos, sed adhuc superesse aliquos Camillos, qui eruditæ opem ferre, & animos facere non desistant. Quare si dux aliquis strenuus, summo genere, ac summa prudentia ac scientia præditus es-

set à nobis exoptandus, quem tecum conferre possem non facile statuerem. At quibus initijs ac fundamentis tanta virtus excitata sit, paucis aperiam.

Natus ex Hispali & oriundus à Corduba vrbe per celebri, ac nobili Hispaniæ Baticæ, quæ siue ad agri vbertatem & soli foecunditatem spectes, siue ad procreationem virorum ad belli & pacis munus obeundum, strenuorum, atque ad disciplinas & facultates omnes animo complectendum, vniuersæ Hispaniæ caput est: & quæ eo sydere isto in loco colonia hæc à Romanis ex ordine patritio deducta fuisse videtur, vt semper, siue sub populi Rom. Imperio, siue sub Gottorum & Arabum regno, alijs populis imperare & iura dare, nunquam verò leges accipere, aut alijs parère didicerit. Quapropter ex hac vrbe innumerabiles duces, tam nostra quam patrum nostrorum memoria prodire, qui rem Hispanicam tam longè lateque propagauerunt, vt nulla gens cum nostra posthac conferenda sit. Sed inter vniuersas illustres familias, si quàm longissimè vetera recolas monumenta, ab illo primo stirpis vestræ propagatore & principe Dominico Nunnio, cui cognomen Colodrio fuit, domus vestra Corduba, tam in pace quàm in bello, eminere ac longo interuallo cæteras superare visa est. Hic enim, vt animos posterorum ad gloriam inflammaret, illustri suo exemplo, cum trecentis socijs clam se Cordubæ recipiens, tutissimum illum locum, quem Xerqueriam nunc vocant, occupauit, effecitque vt potentissima, ac florentissima vrbs à tyrannide Arabum in libertatem assereretur. Ferente statim supplicias illis Ferdinando Rege, cui cognomen sancto fuit, qui tunc fortè Veneuenti degebat. Quo ex tempore Hispania nostra se efferre, ac in dies pristinas vires & auitum robur exerere cœpit, quousque Barbaros vertere solum & è finibus nostris exire coëgit. Hoc Dominico nuptui tradente filiam, cuidam cognato Comitis à Castro, qui tunc Hispanico exercitui præerat, in tres primarias familias, hæc vestra

vestra diuisa est. Prima est Marchionis Priegenis, quæ Aquilarij domus vocatur. Secunda est Comitis Alcaudete, quæ cognominatur Montis maioris. Tertia Marchionis Comarez, qui olim dux & antesignanus familiæ iuuenilis Regum, hoc est, Alcalde de los donzeles, nuncupabatur. Quarta Vaenæ domus, quæ hoc tempore Suesana nuncupatur, quæ magni Gonsali, nostri seculi decus, alumna est. Hæ omnes familiæ strenuam operam nauauerunt, Mauros profligando, & ab Hispaniæ finibus depellendo. Ex Aquilarij domo natus est Didacus Ferdinandi Corduba stirpis tuæ è patre origo, qui ob singularem prudentiam & egregia in bello facta, adeò gratus fuit Henrico secundo & Ioanni primo Hispaniarum regibus, vt ab ipsis muneribus amplissimis & honorificentissimis donatus sit, ac deinde ab Henrico tertio, cui cognomen Valetudinario fuit, Marischalcus (quod est nomen dignitatis apud Hispanos) & Vaenæ dominus appellatus sit. Ac denique tantum sibi nominis conciliauerat apud omnes, vt à Ioanne secundo illi præfectura exercitus, tam ad compescendos Mauros Baticæ inquilinos, quàm ad ciues seditiosos & rebelles in officio continendos, vltro delata sit. Huic duo nati sunt filij, ex quibus Ioannes Roderici Rojas maior natu Poçæ dominus fuit. sequens verò, cui Petro Fernandi Corduba nomen erat, Vaenæ domus dominus fuit. Hic sæpe cum rege Granatæ adeò gloriosè conflixit, vt vires eius fregerit atque debilitauerit. Vnde cum oppidum Alcala la real, cui præerat Petrus, ab illo rege, multis vndique coactis auxiliaribus copijs esset obsessum, idque renunciatum fuisset regi Castellæ, respondisse ferunt, quod Alexander Magnus antè dixerat, Se in vtramque aurem posse dormire, cum Petrus Ferdinandi vigilaret, ac pro se excubias ageret. Nec in bello solum, sed etiam in pace clarus fuit. Huic quippe Hérici quarti regis ad huc pueri instituendi ac mores efformandi cura demandata fuit, cum à bellicis laboribus per tempus feriari licuit.

Sed obiit cum esset in florenti ætate, non sine graui Reipublicæ iactura, relicto hærede Didaco Ferdinandi Corduba. Qui tamen cum eisdem artibus quas à patre acceperat cumulatè esset ornatus, ab Henrico Quarto, primus Comes Ægabrensis creatus fuit, additis ad nominis prærogatiuam multis oppidis, sub eius ditione, quæ posteris iure hæreditario cederet. Huic duo nati sunt filij, ex quibus iunior, auus tuus fuit: nempe Martinus Corduba, qui tanta rei militaris scientia præditus fuit, vt duæ prærogatiuæ ordinis (quas cõmendas vocant) à Magistro S. Iacobi, extra ordinem ipsi demandatæ sint, ob trophæa & crebras victorias è Sarracenis partas: qui tamen tandiu hac lege solutus fuit, quousq; præpinguem illam Stæpæ, ipsi elargitus est. Hic duxit vxorem, Mariam Poncem Legionensem, Roderici Ponce, Marchionis Gaditani sororem, quem Ducem Archos nunc vocant. Cumq; Marchio exercitum duceret aduersus vrbem Alhambram, ipsum ob affinitatem secutus est, fortissimeq; in illius expugnatione dimicãs, hostiũ impetus repressit ac superauit. Ac deinde cum ex illo loco exercitus noster recta progrediretur ad oppugnandam vrbem Granatã, in qua sedem imperij Arabes collocarant, ex præcepto Ferdinandi & Elifabeth Regum Catholicorum, Alhambræ cura ipsi Martino cõmissa est, ob spectatam eius fortitudinem ac fidem & probitatem. Erat quippe aditus opportunissimus apertus ad conficiendum totum illud bellum, illius vrbis certa possessio. Ac statim cum cataphractorum militum, sub eorundem regum auspicijs, dux esset, cum Malacha & Baça cum multis oppidis & villis sub ditionem nostram venissent, victoria illa maxima ex parte huius fortitudini ac assiduitati tributa est. Deinde cum inter Ferdinandum & Elifabem reges Catholicos, & Alphõsum Lusitaniæ regem & Ioannam Hispaniæ Pseudoreginam bellum exarsisset, Pacis Iuliæ, quæ in collimitio vtriusque regni sita est, custodia, illi cõmissa est, vt ex illo loco hostium irruptiones, & impetus à tanta virtute frangerentur ac propulsarentur.

Testis

Testis quoque huius fortitudinis est, bellum illud maximi laboris ac discriminis quod ad Albueram, aduersus exercitũ Lusitanorum ab Alphonso Cardenas Magistro S. Iacobi gestum est. quo Lusitanorũ internecione, Martini virtus & industria spectata ac probata est. Vulnere tamen secundum faciem accepto. In sedandis quoq; seditionibus intestinis, tam populariũ quã magnatũ, aduersus Henricum quartũ, obortis; regiarum partiũ patrociniõ suscepto, fortissime eas tutatus est. Deniq; nullum bellum eo tempore obortum est, quin ab illo sedatũ ac restinctum fuerit. At verò in huius fratris germani iunioris Didaci Ferdinandi Corduba Ægrabensi comite, gestis, quid opus est me velle excurrere aut spaciari, cũ notiora sint apud nos eius gesta, quã vt possint ab hominum mentibus, quandiu Hispaniæ steterint, aboleri. Est quippe ab eo parua manu superatus & fusus, ac sub graue seruitutis iugum immissus rex Granatę, qui tandiu manus nostrorum dũ cum effugerat. Ac ab eo occisus est eximius autoritate & potentia vir, Aliatar, qui bellorũ omniũ, quę nobis inferebantur autor & administrator erat. Possem hoc in loco septem illos episcopos, literis, religione & sanctitate eximios, qui ex hac vestra familia prodierunt, qui non tam illã quã ecclesiã dei illustrarunt, referre, verũ ne longa oratione vti cogar, omitto. Porrò D. Maria Pontia Legionensis auia tua, ex regibus Legionis & Aragoniæ traxit originẽ. qua ex familia multi quoque duces præstantissimi orti sunt. Inter quos primas omniũ consensu tenet Petrus Põtius ille qui aduersus Mauros Hispaniæ incolas foelicissimè pugnavit, quãdo vrbis illa, pulsus & dissipatis hostibus Barbaris, sub ditionem nostrã venit. Ac deinceps alius eiusdẽ nominis & nõ dissimilis virtute, venit recensendus, qui Marchenæ dñs fuit. Hic stipatus ala militũ cuius erat præfectus, primus hostibus obuiã prodijt, & fortissime dimicauit, in insigni illo bello quod gestũ est ab Alphonso huius nominis vndecimo, aduersus Albohacenum Bellamarini regem, qui innumerabilem exercitum ex Africa in Beticam

traiece-

traiece-

7
traiecerat, qua in pugna omnes ferè Barbari interemptià nostris sunt. Hic genuit eiusdem similiter nominis filium, qui ingentem virtutem in propugnatione Hispalis ab incursionibus Maurorum ostendit. Hunc secutus est alius eiusdem nominis, Medellini Comes, strenuus Dux & fortis miles. Hic fato concessit relicto Ioanne Ponce filio, superstite, qui Comes Archos fuit, pugnavitque prosperè cum Arabibus, tum alibi sæpe, sed præcipuè ad Madronium. Huius filia fuit, præstantissima illa foemina. D. Maria Ponce, auia tua. Postremò e materno genere Ducis originem ab Stunicis, Ortizijs, Roëlis & Melgaregijs, familijs antiquissimis & amplissimis, quæ in Hispalis expugnatione præcipuam operam præstiterunt, & qui primi ex nostris Hispanis illam urbem post eiectos Arabes incoluerunt. Porro multis alijs omisis, quæ hoc loco poteram recensere, sub silentio non omittam, quod vni ex Melgaregijs, cui nomen ut opinor erat Petrus, accidit, regnante Ioanne Primo, cui ipse erat à consilijs. Cùm inquam in consilio tractaretur, an cruces & calices & alia aurea & argentea instrumenta ecclesiarum vendi aut distrahi oporteret, ad congerendum pecunias, ad subministrandum sumptus, ad bellum contra Mauros initum, conficiendum, postquam regia vectigalia fuerant absumpta, hunc obstitisse huic rei vehementer ferunt. Quam ob causam (cùm nomen eius apud regem, à Iudæis illis publicanis, qui pecunias regias exigebant, & vectigalia exercebant, delatum fuisset, quod hostibus Granatensibus bellum deprecantibus, ingentibus pecuniarum fisci ipsi missis, fuisset suffragatus) vir iustissimus & innocentissimus poenas capite luit. Cùmque postmodum rex intellexisset hominem sanctissimum & innocentissimum à se fuisse occisum, magna liberalitate & munificentia erga eius filios usus est. Et ideo hæc familia in schemate generis præfert crucem. Nec minus fecunda fuit in procreandis ducibus hæc quàm superiores familiae. Dedit quoque insignes mulieres innumeras,
quæ tam

6
quæ tam in matrimonio & monogamia, quàm in calibatu castè & sanctè vitam egerunt. At verò hæc laudes quæ à natura & fortuna proficiuntur, quæ hucusque tibi à nobis sunt tributa, ut generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum valetudinis, formæ ac dignitatis corporis, non sunt usquequaque veræ & solidæ laudes, nec propriè illæ tuæ, quas omnes suspiciunt ac venerantur. Sed simul has simul cum multis habes communes. Quandoquidem si Cordubæ natus es, quæ multis operibus & ædificijs antiquis est ornata, multi equè ac tu eadem in vrbe nati sunt. Quin & si tu ex præstantissimis maioribus ortum habuisti, & summo loco natus es, illos pariter habes consortes nobilitatis, qui ex eadem stirpe qua tu sunt propagati ac in lucem editi. Denique si tu diuitijs abundas ac præpinguem episcopatum Flacentinum affecutus es, sunt alij item qui tecum opum multitudine & copia certare possint. Quapropter nunquam me hercle ex hac rerum abundantia aut penuria, aut ex imaginibus & trophæis, ego nobilem aut obscurum hominem appellabo. Cùm fieri possit, ut his rebus abundant illi, qui ingenti laborant illorum inopia bonorum quæ verè bona sunt, sicut ecòtra accidere potest, ut illarum rerum sint egentissimi nonnulli, qui tamen diuites sunt in Christo. Nam plerunque in societate huius laudis externæ illi assumuntur, qui quo ad animi probitatem & vitæ ante actæ innocentiam spectat, virtutem respuunt ac aspernantur. Quod igitur proprie in bonis tuis præstantissime Præsul annumerandum est, hoc ego dignum admiratione censeo. Ut est incredibilis doctrina, tum in iure cæsareo & pontificio. tum etiam in diuinis scripturis, quam multis & assiduis laboribus acquisuisti, ac cuius semina ac satus hæc Academia tua, cuius & Rector fuisti non sine magna laude, suppeditavit. Labor indefessus in exercendo functionem Episcopalem, tam regendo populum tibi commissum & in concionibus publicis docendo, quàm in largiendo & subministrando pauperibus, tam ad
victum

viſtum quàm ad veſtitum, neceſſaria. Ingens morum ſancti-
tas & integritas, quæ multos allicit ad ſui imitationem, a-
lios à ſcelere patrando deterret. Zelus pro eccleſia Dei pro-
paganda, & tuenda aduerſus hæreticos. Animus impenſiſſi-
mè fauens ſtudioſis diuinarum ſcripturarum, ac promptus
& paratus ad ſtudia omnia bonarum literarum, quæ apud
nos iacebant, promouenda & euehenda. Age ergo, Præſul
Illuſtriſſime, his rebus, vt ſoles incumbere, vt tibi æternam
gloriam apud Deum & homines parere, & Hiſpaniæ
noſtræ emolumentum ingens in literis inuehe-
re poſſis. Vale. Ex Academia noſtra

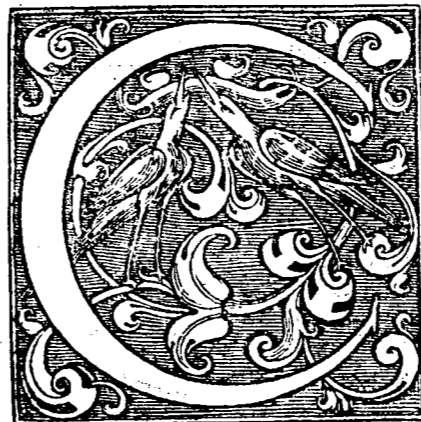
Salmant. 3. Idus Iul. an. 1563

à Virginis partu.

7
IN LIBROS HYPOTYPO-
SEON, HOC EST, EFFICTIONVM

Theologicarum, ab eodem Martino Martinez Cantape-
trenſi, diuinarum ſcripturarum in tribus linguis Sal-
manticæ Primario profefſore, ac Sacræ Theologiæ
Magiſtro, editos, proœmium, Ad Illuſtriſſi-
mum & Reuerendiſſimum Præſulem

D. Petrum Pontium Legionen-
ſem, Episcopum Pla-
centinum.

V M regularum ſcripturæ diuinæ, ſyluam, ex
ſummorum eccleſiæ ac ſynagogæ authorum mo-
numentis, tumultuaria ac confuſa lectione, de-
cerperem, Præſul ampliſſime & erudiſſime,
contentus fore domeſtico uſu videbar. Nam in
quiduis potius, quàm vt in vulgum prodirent,
aut prælo mandarentur, congeriebantur. Nunc
verò mutata perſona, & ſententia variata, vt
in publicum exeant Theologorum commodum,
volo & ſtatuo. Viſtus me hercle, amicorum
haud vulgarium, nec contemnendæ eruditionis, precibus, quas abſque immani pia-
culo & ſcelere, aſpernari non decet. Quod onus ſi ab ipſa ſtudioſorum meorum in-
fantia & incunabulis, quando eccleſiaſticos Doctores euoluere cœpi, uſque ad
hanc ætatem, meis humeris ſeſſurum fuiſſe reſciuiſſem, nõ vererem promittere, non
nihil bonæ frugis, quæ nunc nulla eſt, ex opella noſtra Theologis fuiſſe acceſſu-
ram. Arbitrabar enim cuilibet ſacrarum literarum ſtudioſo fore in promptu,
vberius & felicius in hoc argumenti genere verſari, ſi qua ex eius tractatione
Chriſtianis lectoribus obuenerit aut ſuboriri poſſet vtilitas. Cùm ad eſſe poſſent,
cuilibet vtcunque in literis verſato, ad manum, Hieronymi volumina, ex qui-
bus ingens regularum colligitur aceruus, imò nil fere inuenitur in illo viro verè
diuino quin inſtar regulæ habendum ſit. Quin & vnicuique non prorsus ſtu-
pido rebar poſſe ſuppeterere, Auguſtini, Ambroſij, vtriuſque Gregory, Ori-
genis, Chryſoſtomi & eius aſſeclæ Theophilacti lucubrationes, ac reliquorum
eccleſiæ procerum, quorum libri ſolida & omnigena ſcatent eruditione. Quam
ob rem hos penſi mei exactores, aut ad ipſos ſacros fontes epotandos amandabam,
aut de-

aut deprecabar, ut tantæ molis opus, & viribus nostris impar, diligentiori, & magis in diuinis literis versato & instructo integrum reseruarent. Nam si hæc pronuncia esset demandata alicui duci, cui obtigisset, vis ingenij & perfecta eruditio, qualem materia exigit & efflagitat, non ambigerem quin pulcherrimum & utilissimum opus, & à nullo ut argumenti magnitudo, & rei poscebat dignitas editum, cuderetur. Nam quas quidam huius tempestatis nostræ auctor, in lucem protulit clauas ad interpretandum scripturas, quis non videt, non solum non affectus esse quod promiserant: Verum etiam aut rei obscuræ densissimas tenebras offudisse: aut de materia vberissima & quæ quàm latissimè pateret, satis ieiunè tenuiterque disseruisse. Iam verò libellus ille Regularum, qui vulgo circumfertur, diligentia cuiusdam viri eruditissimi, conflatus, quid aliud obsecro habet, nisi tumultuariam quandam congeriem & cumulum sententiarum, quarum bona maximaque pars, regulæ nomen, non solum non agnoscit, sed omnino admittere spuit. Verùm quanuis non tam me alliceret ad subeundum hanc prouinciam, fiducia præstandi aut perficiendi quod imponebatur oneris, quàm reuendi rubor, iniunctum laborem non deirectauit. Euisere tamen se offerente materia plusquam à me exigebatur, laboris, sponte subij. Quippe non solum ex priscorum sanctorum, siue Græcorum, siue Latinorum lucubrationibus, sed ex Hebræorum arcanis voluminibus & Chaldaicis, multa diligenter congepsi & coaceruauit. Nec in hoc diligentia & industriæ nostræ labor finitus est, sed & innumera penè testimonia quæ non satis enucleatè ante hæc fuerant explicata, exponere, & nonnihil lucis illis inuehere curauit. Simul ut pleniori obsequio demererer amantissimos mei. Simul ne protritam viam ingressus vulgaribus solum vestigijs incederem. Spero equidem fore ut postquam impenderint studiosi, tantam curam in hac postrema Theologiæ parte sibi vindicanda, quantam primæ tribuendam esse censuerunt, tantum in diuinis literis profectum paruo tempore sibi esse parituros, ut tunc denique cogantur fateri, cum huiusmodi exercitatio illi priori ad cumulum accesserit, se adeo fore instructos & paratos ad tractandum diuina oracula, ut absque vlla offensione liberè per vniuersum scripturarum pelagus secundo vento possint navigare: ac rursum absque harum cognitione quanuis eximia polleant copia & vbertate dicendi, & acumine & subtilitate disputandi præditi sint, intelligent, nec dum adhuc cum Christo ad montis cacumen conscendisse, ut illo in loco, ex ore eius, aut illorum, qui ab ipso didicerant parabolarum abstrusos sensus perciperent, sed in imis montis radicibus cum turbis ignobilibus, & ratione expertibus, constitisse. Quæ propter quod poeta ille de libris Philosophorum dixerat, rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ: nos ad harum regularum cognitionem possitatis non ineptè transferre: à quibus desitutus nulli Theologiæ parti serio operam

navare queas. Disputandi quippe dexteritas & peritia, scientia scripturarum destituta in futilem vergit loquacitatem. A sensu præterea simplici & literali, ex quo tantummodo validum trahitur argumentum, non vis aberrare, nec aliò detorquere? nullibi melius poteris edoceri. Allegoriam aut quemlibet sensum mysticum non vis frigidè, nec stupidè tractare? nil plus adiuuenti afferre, nec cum hac arte conferri poterit. Denique exoptas totius diuini eloquij artem peruestigare & mente complecti? hac arte cognita facillè assequeris. (Cui nimirum si assidua meditatio, & crebra sacrarum literarum accesserit exercitatio, pro Deum immortalæ quantum utilitatis & emolumentisui sectatoribus erit allatura! Nam ut medici & imperatores quanuis artis rationem, & præcepta tenuerint, nequeunt dextrè munus suum obire, si absit diuturna exercitatio & vsus. Ita qui huius artis præcepta imbiberint, sine frequenti mentis agitatione & vsu diuturno, prorsus absque emolumento discedent, etiam si in illis ediscendis se ipsos confecerint & macerauerint. Ut hanc autem scientiam assequi nitamur, Christus nos adhortabatur cum loquebatur cum Samaritana sola, aut potius sub eius persona, cum vniuerso populo Christiano. Qui biberit, inquiens, ex hac aqua doctrinarum humanarum, quam tu hauris Samaritana, sitiet iterum, nec aliquid dignum hominis dignitate & excellentia sapiet. Qui autem ex perenni fonte diuinæ scripturæ toto se proluerit ore, & nectar diuinorum eloquiorum vbertim hauserit, certam & expeditam ad salutem viam, & viuendi modum haud quaquam protritum & vulgarem, sed diuinum & cælestem inueniet. Nolim tamen cum hoc asseuerauerim, ita malignè ab aliquibus accipi, ut studiosos iuuenes ab humanarum literarum studio velim deterreere & dehortari, quarum peritiam magnopere laudo & probo. Quippe vehementer conducunt ad intelligendum scripturas, illis qui serio Theologiæ operam dare volunt. Quod pulcherrimo symbolo innuisse Daniel arbitrari, cum ait, Nabuchodonosor regem Babylonis vasorum domus Dei partem, ex templi Hierosolymorum aditis rapuisse, ac Babylonem scelerum altricem urbem, deportasse, ac in fanio deorum suorum collocasse, volens innuere, in gentium libris aliquam sensuum diuinorum minimè aspernamdam scintillam veritatis, mendacijs & nugis respersam, inueniri. Hinc apud Platonem, Deum mundi opificem & architectum legimus. Hinc Democriti Abderitæ de asseruandis corporibus mortuorum, Plin. lib. 7. & de loco sepulturæ cooprandi cura & sollicitudo, propterea quod in postremo tempore, è monumentis & bustis in quibus condita sunt, essent reuictura. Hinc denique apud Platonem & Ciceronem de immortalis animorum vita & origine tam crebra mentio, quam nunquam Aristoteles satis concoxit, si D. Theodoro credimus, in 8. Sermone de cura Græcarum affectionum. Attamen ut patrocini Aristotelis suscipiamus, si rem accuratius expendamus, inueniemus duobus modis Ari-

stotelem de anima agere instituisse. Primò ut est actus corporis physici: nam philosophi naturalis munus est de anima differere prout corpori coniuncta, & materia demersa est. ~~compositum~~ ~~et~~ ~~hanc~~ ~~formam~~ (quæ Græcè ψυχή appellatur) & sic ab interitu & morte non est aliena, ut Iustinus in admonitorio scriptum reliquit. ψυχή, quippe teste Origine & Chrysoſt. à refrigerando nomen inuenit: aut loquitur de ea, ut est quid cæleste, & diuinum, atque à materia longè semotum: de qua

Chry. hom. 2 in epi. ad Hebr. Orig. ge. 2. peria. cap. 3.

Philo Iudeus lib. de nobilitate ait. *ὁ θεὸς οὐκ ἐπέχει τὸν οὐρανὸν ὡς οὐρανὸν ἀλλὰ τὸν νοῦν ὡς νοῦν.* Hoc est, nullum templum augustius in terris Deus inuenit, quàm animam rationis participem. Et sic anima à Græcis *νοῦς* vocatur, quæ cum Philosophi naturalis munus excedat, eius naturam perscrutari ad metaphisici partes spectat. Atque ita anima hæc scripsit Aristot. 12. metaphy. Causæ, inquit, efficientes priores sunt tempore, causæ formales simul. Cùm enim homo est sanus, tunc & sanitas est: figura aeneæ pileæ & ipsa aeneæ pileæ sunt simul. Si verò posterius quippiam permaneat considerare oportet. In quibusdam enim nil prohibere videtur: veluti si anima tale sit non omnis sed mens ipsa. Attamen, ut dixi, ad eò mendacijs illa veritatis scintilla oppleta, aut potius extirpata est, ut arduum sit, perspicuè id quod scitu erat dignissimum percipi. Nisi Deus misericors in scitiæ nostræ, porrexisset nobis sermonum suorum facem, & extenta manu, iacentes in tenebris & in umbra mortis, ad lumen cognitionis, per filij sui prædicationem subleuasset. Intromississet quæ nos in cubiculum suum, ut ea quæ antè nostris viribus freti assequi non poteramus, plano sermone & aperto differeret. Nos tamen qui cælestium donorum aura frui non meruimus, nec ad sacræ Theologiæ culmen, cum Petro, Ioanne & Iacobo conscendimus. Indignos quippe nos reddimus verbi Dei. Nonnulla saltem, quæ ex sanctorum munere & liberalitate, unicuique ingenio quantumuis infimo prædæ exposita sunt, instar Ryth Moabitidos, quæ post messorum vndique colligebat spicas, ad communem vtilitatem in medium afferemus. Alioquin si illi nobis porrexissent, quis animo versari ausus esset, scripturarum diuinarum vastissimam molem, & immensum pelagus, certis quibusdam regulis, & præfinitis legibus posse adstringi? Quanquam id fieri posse vehementer subodorabar: nam si mechanicorum artium opifices, regulis suis sunt adstricti: & Rhetores certam habent dicendi normam extra quam egredi non licet. Medici quoque curandorum morborum artem, se habere iactant: & viri prudentes institutiones iuris ciuilibus ediderunt quibus lites contentionesque conspirent. Cur desperandum esset à nobis, idem consequi diligentia & labore posse, in aperienda via ad intelligendum scripturas, non video. In quibus, non de aquis arcendis aut stillicidijs, sed de spe & salute nostra agitur. Absit igitur à me ut putem sermones diuinos certa loquendi norma carere, quorum author Deus opti. maxi. est, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudo

tudinis obumbratio. Omnem hunc sermonem detulimus, non quibusuis hominibus ignobilibus & obscuris, sed præstantissimis & clarissimis viris, Hieronymo, Origeni, Chrysoſtomo, Damasceno, Theodoro, aut alicui eiusdem classis, aut ordinis viro, quo maiorem autoritatem haberet oratio. Nam si Perysatis, Cyri, & Artaxerxis mater, iubebat eum qui apud regem sermonem esset habiturus, bysinijs, hoc est magnificis & splendidis verbis uti: quantò melius res diuinæ monumentis mandari aut committi debuissent, non conuico focco, sed tragico colubino. Si Alexander ab Apelle pingi, à Lysippo fingi tantum expetebat, ne quid nature formæ, artificis imperitia detraberet. Cur igitur ego committam in scripturarum diuinarum explanationibus, nenas meas, aut obscurorum hominum insomnia, studiosis obtrudi & illorum manibus obteri, obliteratis & suppressis illorum Heroum nominibus, qui hanc tantam lucem, qua fruimur, nobis reliquerunt? Interdum sanè, non sine rubore, nomen meum inter hos tam præclaros viros, cum res efflagitabant, inserui (cum nullus de illa re quam tractabam aliquid memorie mandasse compereram) ne prorsus καφ' ὅπου ἐγὼ εἶμι ego essem: totam quippe fabulam, vsque ad plaudite, sustinere solus qui possem? Inscriptionem insolentem, & quæ montes aureos in fronte promittere videretur, cooptare huic volumini neglexi, ne postea nasceretur, ridiculus meus, ut illi fecerunt, qui pupillam oculi, scintillas scripturæ, clypeum, lac, libros à se editos inscripserunt. Sed id nomen quod ab ecclesiasticis viris, Dionysio Areopagita, Clemente Alexandrino usurpatum est se qui maluimus, nempe libri Hypotyposeon, id est informationum, aut effictionum. Authorem ordinem, ita digessi, ut qui primum locum occupauerit, scribat illa quæ retulimus. Verba, totidem verbis nonnunquam, nonnunquam paucis, aut mutatis, aut detractis, aut additis verbis, quo res tota fieret dilucidior & planior. Qui secundum, aut deinceps locum tenuerint, si eadem, aut similia superioribus verba protulerint, authoris tantum nomen inserui. Verùm si quid noui afferunt, aut aptius exemplum adducunt, id quod addidit tantum decerpsi. Quauis non diffitear opus fuisse, ut nonnunquam centies eandem cantilenam, non absque taedio, replicarem, cùm res postulare videretur. Multa præterea quæ legentibus nobis, non infrequenter occurrere solebant, quæ sub nomine Regulæ, colligi posse videbantur, & illarum albo adscribi, in hunc ordinem redigere, ut par erat veriti sumus, tum ne voluminis cresceret magnitudo, quæ satis magna & iusta est, si satisfactum fuerit argumento. Tum etiam ne Midæ similis viderer, qui vniuersa quæ attrectabat, in aurum vertebat. Nos non quæ pulchrè, aut sapienter dicta sunt recensuimus, & in hoc libro coniecimus, sed quæ nomine regulæ insignita esse videbantur, aut manifestarium aliud symbolum præ se ferebant, selegimus. Solent enim diuini scriptores his, aut similibus nominibus, has regulas appellare. Regula

scripturarum est, Canon est apostolicus, consuevit scriptura, consuetudo est prophetiæ, in sacro eloquio hoc fit, mos scripturarum est. Quod superest, vos studiosos iuuenes adhortari monereq; non desistam, vt hos sanctorum amplectamini labores, si ab Spiritus sancti scopo aberrare non vultis, & à germano & sincero ecclesiæ dogmate deflecti. Alioqui, vt heretici faciunt, vasa aurea & argentea domus domini conflabitis, vt in varias vertatis effigies quas adoretis in Bethel & in Samaria. Quoties enim eloquia diuina aliter intelligimus, quàm Spiritus sanctus efflagitat, conuertimus vasa cultus templi Domini, in vasa ignominie, vt nobis faciamus simulacra & fornicemus cum eis, sub qualibet quercu & ligno frondoso. Quæ prudenter vitare poterimus, si Sanctorum patrum interpretationibus (hereticorum istorum, qui è cauda aspidis nuper aborti sunt, commentis semotis, & nugis relegatis) toto animo adhaerimus. Quippe, vt ait Cicero. i. Tuscu. in omni antiquitate, quo propius aberat ab ortu & diuina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant vera cernebat. Porrò cum res quam adior ardua ac difficilis sit, captumque nostrum longo interuallo superans, meo iure postulare posse videor, si me & mea omnia linc & correctioni ecclesiæ subiecero. Quapropter si quid dictum, aut literis commissum à nobis sit, in quo labi aut titubare videamur, tum contra ecclesiæ Romanæ scita & decreta: tum etiam contra priscorum patrum dogmata, indictum & oblitteratum esse à mentibus hominum exopto.

Porrò ad instituti nostri tractationem accessuri, visum est in primis iuxta Philosophorum præcepta à definitione Regulæ exordiri. Regula est, quæ rem vt est, in genere breuiter exponit: & hæc in duas secatur partes, in regulam verborum, & regulam sententiarum. De vtrisque sigillatim acturus sum, si nonnulla prius in hoc priori volumine, quæ ad illarum potissimum conferunt intelligentiam, præmisero

FINIS.

LIBER PRIMVS THEOLOGICARVM HYPOTYPOSEON,

à Martino Martini Cantapetrensi, Sacræ Theologiæ Magistro, ac diuinarum scripturarum in tribus linguis, Salmanticæ Primario professore, editus, ad Illustrissimum, & Reuerendissimum D. Petrum Pontium Legionensem, Episcopum Placentinum.

Quas ob causas diuinæ scripturæ obscuræ, ac inuolutæ sint.

CAPVT PRIMVM.

ICVTIGNORanti vim morbi medicinalæ faciendæ non est locus, ita nisi noueris quas ob causas scripturæ perplexæ difficilisque sint, earum obscuritatem e-

quæ tamen paucioribus, ac sanctis viris reuelata sunt, quæ à solo rerum exitu & fine rectè iudicantur. Postremò etiam illa addatur ratio, quod de prima & propria Hebraica lingua in aliam conuersa, vt plurimum difficultatem generant.

4. Ratio.

Inquit Euthy. in prima ratione: omnia quæ ad gentium vocationem pertinere videbantur, occultarunt. Nam de hoc mysterio tam altum erat silentium apud Iudæos, vt non dubitaret Paulus Colossensibus scribere. Cuius scilicet, ecclesiæ, factus sum ego minister, vt adimpleam verbum Dei, mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, & nunc manifestatum est sanctis eius. Quin & Petrus Actuum 10. id ignorabat, nisi à domino accepisset nodi solutionem in vase illo linteo è cælo demisso. Sed profectò mirum est Iudæos id non intellexisse, cum tam aperta & inconcussa reprobationis ipsorum inueniantur vbique in scripturis testimonia, vt à nullo nisi stupido planè possint ignorari. vt in Deutero. cap. 32. Ipsi me prouocauerunt, in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis, ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo eos. Et in Psal. 17. Populus quem non cognoui seruiuit mihi, & auditu auris obediuit mihi. Et Isaias, & relinquetur filia Sion sicut tugurium in cucumerario, &c. Sunt innumera in scripturis sub typo dicta, de quibus pauca subiungam. Sacra narrat scriptura, vt inquit Hierony. in comment. Ezechi. ca. 27. seniores filios plurimos à Deo esse reprobatos, & Iuniores electos in typum Synagogæ

Mysterium de vocatione gentium.

Euthymius

1. Causa.

Isaia. 48.

2. Causa.

3. Ratio.

uincere & domare non valebis. Illarum nonnullas enumerans Euthymius, bonus auctor in primis, in præfatione Psalmorum inquit. Quod tam multa in veteri scriptura obscura inueniantur, in causa sunt figuræ quæcunque Christum illiusque actiones, & nouam gratiam præfigurabant. Omnia quippe hæc quæ ad gentium vocationem pertinere videbantur, prophetæ de industria obscure admodum pertractarunt. Ne si inuidentissima illa Iudæorum gens, futuram primogeniti Israël ruinam, & gentium vocationem cognouisset, sacros libros, vbi hæc prædicta sunt, omnes igni tradere atq; eorum memoriam oblitterare studeret. Neque enim aliquando sustinissent tanta aduersus se ferri testimonia. Vnde non mediocre damnum posteris allatum fuisset. Quod Dei consilium quodam loco vnus prophetarum nobis indicauit, dicens, ex persona Dei ad Iudæorum gentem. Neque credidisti, neque à principio aperui tibi aures tuas, noueram enim, quod inobediens non pareres. Præterea obscuritatis alia est ratio, idioma videlicet Hebraicæ linguæ diuersum à Græca & Latina lingua. Varijs etiam loquendi modis prophetæ sæpenuero vsi sunt, adumbrate etiam multa dixere, ob incredulitatem, & duritiem auditorum:

Reprobatio & ecclesiarum. Senior Cain abijcitur, & Habel iunior eligitur. Ismael filius Abraham alienus à patre est, & Isaac iunior hæreditatem accipit, filiorum quoque Isaac senior Esau venator est, & vagatur in saltibus. Iunior Jacob simpliciter habitat domi. Vnde Malachias. Jacob dilexi, Esau odio habui. Sed nunc hæc missa faciamus, latiore de his sermonem postea facturi.

Præterea inquit Euthy. in ratione tertia. Quæ à solo rerum exitu iudicantur, &c. Sæpe sancti Apostoli sermonem aut parabolam quam à Christo acceperant, non satis intelligebant, tamen tunc denique rem exacte tenebant, cum rei euentum cernebant. Vnde Ioann. 2. cum dixisset dominus. Soluite templum hoc & in tribus diebus excitabo illud, & subiungit Euangelista. Cum resurrexisset ergo à mortuis recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat, & crediderunt scripturæ & sermonei quem dixit Iesus, & iterum. cap. 12. & inuenit Iesus asellum, & sedit super eum, sicut scriptum est. Noli timere filia Sion, ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. Hæc non cognouerunt discipuli eius primum, sed quando glorificatus est Iesus tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, ob hanc causam multorum vaticiniorum explanationes antiquos fefellerunt, quia ea ætate nondum adimpletæ, nec ad finem suum peruenerant prophetiæ illæ, vt Ioannis Apocalypsis, & extremæ Danielis visiones, in quibus Antichristi tempora describuntur, & apud eundem. capit. 7. quid quarta bestia significet, Hieronymus exposuit. Verum alij, quartam bestiam quæ typum sustinet Romani imperij, aiunt decem cornua habere, quia plurima regna subiecit, at sub hoc imperio exortum est cornu exiguum, hoc est Turcarum imperium, quod primo quidem tempore ignobile, post vero clarum ac nobile euasit. Hoc Turcarum imperium labefactauit tria bestiarum quartæ cornua, nempe duo Græcorum & Aegyptiorum clara regna. At nunc superest tertium cornu, tamen quod demum futurum sit, venturis seculis manifestabitur. Hoc animaduertens Irenæus hb. 4. aduersus hæreses Valentini. capit. 43. ait. Omnis prophetia prius quam habeat efficaciam, ænigmata & ambiguitas sunt in hominibus. Cum autem venerit tempus, & euenit quod prophetatum est, tunc prophetiæ habent liquidam & certam

expositionem, & propter hoc in Daniele dicebatur. Muni sermones & signa librum vsque ad tempus consummationis, quoad vsque discant multi, & impleatur cognitio, & Ieremias, in nouissimis diebus intelligent ea. Et ideo cum à Iudæis legitur lex in hoc tempore, fabulæ similis est. Non enim habent expositionem omnium rerum pertinentium ad aduentum filij Dei, qui est secundum hominem. Christianis vero cum legitur, thesaurus est absconditus in agro, cruce vero Christi reuelatus est, & explanatus, ditans sensum hominum, & ostendens sapientiam Dei, & eas quæ sunt erga hominem, dispositiones eius manifestans.

Quartæ rationis Euthymij exemplum Hieronymus. suppeditabit, in commenta. Epistolæ ad Ephesios. cap. 4. cum exponit hæc verba. Donec occurramus.

Quintam causam addit Irenæus. libro. 3. aduersus hæreses. cap. 7. cur Paulus obscurus sit, sed nos de vniuersa scriptura dictum esse intelligamus, ipsius hæc sunt verba. Ideo Paulus obscurus est, quoniam Hyperbatis frequenter vititur, propter velocitatem sermonum suorum, & propter impetum qui in ipso est spiritus, vt ex multis locis est inuenire. Veluti ad Galat. 3. Quid ergo? lex factorum posita est, vsquequo veniat semen, cui promissum est, dispositum per angelos in manu mediatoris. Ordinatio sic est. Quid ergo lex factorum? disposita per angelos in manu mediatoris posita est, vsque dum veniat semen cui promissum est. Vt sit homo interrogans, & spiritus respondens, & iterum in secunda ad Thessaloni. epistola de Antichristo ait. Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus interficiet spiritu oris sui, & destruet præsentia aduentus sui, illum cuius est aduentus secundum operationem satanæ in omni virtute & signis & portentis mendacij. Ordinatio hæc est. Tunc reuelabitur iniquus, cuius est aduentus secundum operationem satanæ, in omni virtute & signis & portentis mendacij, quem dominus interficiet spiritu oris sui, & destruet præsentia aduentus sui. Non enim aduentum domini dicit secundum operationem satanæ fieri, sed aduentum iniqui, quem & Antichristum dicimus. Si ergo non attendat quis lectioni & interualla aspirationis manifestet quod dicitur, erunt non tantum incongruentia, sed blasphemia. De- *Locus Pauli.* nique in secunda ad Corinth. ait. In quibus Deus

Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, ex quo loco hæretici, alterum quidem Deum esse seculi huius dicunt, alterum vero qui sit supra omnem principatum. Sed hi nelegere quidem Paulū sciunt. Nos sic. In quibus Deus. Deinde subdistingues in vnum reliqua lege. Seculi huius excæcauit mentes infidelium. Vt sit quod dicitur. Deus excæcauit mentes infidelium huius seculi. Hucusque Irenæus. Præterea Origenes in præfatione epistolæ ad Rom. inquit, obscurus est Paulus, quod elocutionibus interdum confusis & minus explicitis vititur. Huius rei innumera exempla vel vnus Oecumenius suppeditabit. Nos vt rem planiorem faciamus, vno aut altero vtamur exemplo, & in primis se offert locus Pauli ad Ephes. 3. Huius, inquit, gratia ego Paulus vincetus Christi Iesu pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei quæ data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum. Quo in loco annotandum est iuxta idioma linguæ Hebrææ, nominatiuum pronominis primiciui nonnunquam pro quocunque casu ponitur, vt ego Paulus vincetus pro mihi Paulo vinceto, hoc veluti interpretans subiungit, notum factum est mihi, Deinde particula, quoniam, frequentissimè redundat. Psalm. 36. quoniam benedicentes ei hæreditabunt terram. Præterea pronomen illud, mihi, superfluit, cum iam supra positum sit, cum ait, mihi Paulo. aut emphasim habet, mihi inquam notum factum est, ordo igitur hic erit. Huius rei gratia mihi Paulo vinceto pro vobis gentibus (audistis siquidem dispensationem gratiæ Dei quæ data est mihi in vobis. i. scitis me esse Apostolum vestrum, hoc est gentium.) Secundum, id est, per reuelationem notum factum est sacramentum, nam non accepit illud, vt ipse ait, ab hominibus, nec per hominem, sed per Iesum Christum, sit secundum exemplum ex Psalm. 30. Oblivioni datus sum (tanquam mortuus) à corde, & ad Hebræ. 1. & cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum, pro. Et iterum, cum introducit, &c.

Sexta causa. Sextam causam affert Tertulianus. li. 3. aduersus Marcionem, parum post principium. Ideo, inquit, obscuræ sunt scripturæ, quia pleraque figuratè portenduntur, per ænigmata & allegorias & parabolas, aliter intelligenda quam scripta sunt. Nam terram lacte & melle manantem legimus, & montes stilla-

bunt dulcedinem, & de gentibus, benedicent me bestiarum agri. Item Hiero. Isaia. 8. inquit. Scripturæ proprius character est per translationē loqui, vt apud Isaia. ca. 8. Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio. i. noluerunt decem tribus parere domui David. & assumpsit magis Rafin & filium Romeliæ. Propter hoc ecce dominus adducet super eos aquas fluminis fortes & multas, regem Assyriorum. & de vocatione gentium loquens idem propheta, inquit. Gloria Libani ad te veniet, abies & buxus & pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meæ. Et in cōmēt. Marci falso Hieronymo inscriptis. Est, inquit, consuetudo scripturæ diuinæ allegoricè loqui, & cum aliud dicat, aliud velit intelligi, quod in Euangelij positum frequenter inuenies. De parabola, allegoria, ænigmate, quomodo aliud contineant in medulla, aliud in superficie polliceantur, alibi à nobis fusius explicabitur.

Septimam obscuritatis causam nobis suppeditabit Philippus presbyter. lib. 2. cōmēt. in Iob. c. 22. Scripturæ, inquit, diuinæ, hinc obscuræ sunt, quia solent superioris intellectus consequentiam non tenere. Hieronymus. quoque Nahum. cap. 2. inquit. Hinc vel maximè prophetae obscuri sunt, quod dum repente aliud agitur, ad alios persona mutatur. Vnde apud Nahum. Celebra Iuda festiuitates tuas & redde vota tua, quia non adiciet ultra vt pertranseat in te Belial. &c. & sermonem conuertens ait. Ascendit qui dispergat in facie tua custodiens obsidionem. Et in Psalmi. 80. cōmentario titulo Hieronymi, dicitur. Prophetæ & psalmi ideo obscuri sunt, quoniam subito cum nescis persona mutatur, vt Psalmi. 80. cū dicat, ppheta, Exultate Deo adiutori nostro. Sumite psalmum, & buccinate in neomenia tuba. Deniq; subito inducitur persona domini loquens ad populum. In tribulatione inuocasti me & liberaui te. Hæc ille. Huius rei sumi potest optimum exemplum ex Psalm. 2. Dirumpamus vincula eorum. Quæ verba iuxta Hiero. mansione. 27. ad Fabiolam. & Origenē tract. 35. in Matth. & Euthy. sub persona inimicorum Christi prolata videri possunt. Præterea cum mitteret discipulos ad prædicandum, reuerfi dicunt. Domine in nomine tuo etiam demonia subiiciuntur nobis, ait illis dominus. Videbam satanam quasi fulgur de cælo cadentem, hoc est, quauis miracula eda-

Isaia. 60.

Septima causa.

Luc. 10.

tis multa, caute ab insolentia: ne sicut Lucifer à sede cæli depellamini. Alij sic: non mirum est dæmones subijci vobis, nam quando ego vos misi, iam fractas & debilitatas vires Satanæ cernebam, sciebamque vestra præsentia ruituras. Denique Psalm. 119. Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs. Euthy. arbitratur hoc testimonium constare ex interrogatione & responsione, ad hunc sensum. Quænam vindicta sceleratæ imminet linguæ? Respondet propheta nitens populum consolari, & suadere nullam esse causam cur animo ægro sit, cum iam sagittæ Dei, cum carbonibus omnia vastantibus, paratæ sint ut hostes eorum interimant. Nec dissentit Augu. Alij sic. Quid tibi emolumentum obtigit ex lingua tua pessima, quæ adeo nocens est, ut sagitta à robusto homine missa, videri possit, aut igni omnia comburenti & conflagranti similis sit.

Locus ex Psal. 119. interpretatus.

Octava ratio.

Octavo loco, ea se offert ratio, quod nonnulli diuinarum scripturarum auctores, quædam perturbato & confuso ordine enarrarunt. Et hanc ob rem eorum libri scatent, Hyperbatis, Anantapodotis & alijs figuris, quæ orationi solent tenebras offundere, & studioforum animos retardare. Porro ne ex meo capite hæc finxisse videar, testimonijs sanctorum confirmare & munire oportet. In primis Hiero. quæst. 10. ad Algasia, de Paulo ait. Illud quod crebro diximus, etsi imperitus sermone non tamen scientia, nequaquam Paulum de humilitate, sed de conscientia veritatis dixisse, etiam nunc approbamus. Profundos enim sensus lingua non explicat. Et cum ipse sentiat quid loquatur, in alienas aures, puro non potest transferre sermone. Quæ cum in vernacula lingua habeat disertissimū, quippe Hebræus ex Hebræis, & eruditus ad pedes Gamalielis, se ipsum interpretari cupiens inuoluitur. Si autem in Græca lingua hoc ei accidit, quam, nutritus in Tharso Ciliciæ in parua ætate, imbiberat, quid de Latinis interpretibus dicendum est, qui verbum de verbo exprimere conantes, obscuriores faciunt Pauli sententias, & veluti herbis crescentibus frugum strangulant vbertatem? & quæstio. 1. ad Hedibiam ait. Cum Paulus haberet scientiam scripturarum, & diuersarum linguarum gratiam possideret. Vnde ipse gloria tur in Dño, & dicit. Gratias ago Deo quod

omnium vestrum linguis magis loquor, diuinorum sensuum maiestatem digno non poterat Græci eloquij explicare sermone. Habebat ergo Titum interpretem, sicut & B. Petrus Marcum. Et iterum Orige. lib. 6. epistolæ ad Rom. Superfluum est in Paulo ornamenta quærere sermonis, quippe id non illi curæ sit. Vnde inquit. Non in sublimibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus. Et Hiero. in cōment. Epistolæ ad Titum cap. 1. circa principium ait. Non iuxta humilitatē Paulus, sed verè dixerat, & si imperitus sermone non tamen scientia, Hebræus ex Hebræis, iuxta legem Phariseus, profundos sensus Græcō sermone non explicat, & quod cogitat, in verba vix promit. Et iterum in ipso lumine secundi lib. comment. epistolæ ad Ephesios, hæc inculcat totidem verbis. Vt tamen rem planiore faciamus, pauca ex Paulo addamus exempli. ad Ephes. 1. inquit. Vt simus in laudē gloriæ eius qui ante sperauim⁹ in Christo, in quo & vos audito verbo veritatis euangelij salutis vestræ in quo credentes signati estis. In quo, quod secundo loco positum est redundat. & ad Galat. 6. Vos qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis considerans teipsum: pro considerantes vos ipsos. & ad Ephes. 3. propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis quæ est gloria vestra, pro quæ sunt. & c. 1. Memoriam vestri faciēs in orationibus meis, ut Deus (domini nostri Iesu Christi pater) gloriæ. Hyperbaton sic ordinabis: ut Deus gloriæ, Domini nostri pater. & c. Attamen ut sty lum aut phrasin cuiuscunque prophetæ aut Apostoli valeas cognoscere, & qua quisque polleat facultate dicendi peruestigare Hieronymi verba Amos. 1. oportet memoriæ mandare. Naturale est, inquit, ut omnes artifices artis suæ loquantur exemplis, & vnusquisque in quo studio trinitatē, illius similitudinē proferat. V.g. qui nauta est, tristitiā suam, comparat rempestati, damnum, naufragium vocat, inimicos suos, ventos contrarios appellat. Rursus prosperitatem & lætitiā, auram placidissimam & secundos nominat ventos. E regione miles quicquid dixerit, scutum, gladium, lorica, victoriam sonat: & in ore philosophorum, semper est Socrates & Plato. Similiter in prophetis dicendum est. Sic Amos qui pastor de pastoribus fuit, & pastor non in locis cultis, & arboribus & vineis confitis, aut certè inter Syluas & prata virentia, sed in lata eremi vastitate in

Lege Theodore. sermo ne. 8. de cura. Græc. af. sed. & Hiero. ad Paul. linum.

te in qua versatur leonum feritas, & interfectio pecorum, artis suæ utitur sermonibus, ut vocem domini terribilem & metuendam, rugitum leonum & fremitum nominat. Euerfionem Israelitarum urbium, pastorum solitudini & ariditati montium comparat. & c. 3. ait. Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic eruentur filij Israel. & iterum. Dominus de Sion rugiet. Hactenus Hieronymus. e contrario Isaias fuit e stirpe regia, & urbanæ eloquentiæ præditus. Vide August. 4. de doctr. Christ. cap. 6.

Nona & vltima ratio.

Denique perdifficiles & obscuræ sunt scripturæ diuinæ, ob quæstiones maximas quæ in illis crebro inuoluuntur, tum ob alias, tum præcipuè propter illas quæ de deo in dubium ac in disceptationem vocantur. Nam ut ait Diony. 2. cap. cælestis Hierar. Deus à nobis per negationes aptius cognoscitur, quàm per affirmationes, veluti si dicas, Deus est incomprehensibilis, melius cognoscitur, quàm si dicas, Deus est iustus, & ideo cum Deum per negationem cognoscamus, non tam quid sit, quam quid non sit de ipso assequimur. Vnde præclare Cicero. 1. de Natura deorum ait. Quam à Simonide quæsiuisset Tyrannus Hiero, quid aut quale esset Deus, deliberandi sibi vnum diem postulauit. Quum idem ex eo postredie quæreret, biduum petijt, cum sepius multiplicaret numerum dierum, admiransque Hiero requireret cur ita faceret, quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior. Hinc Isaias. cap. 40. irridens hominum inscitiam. cui similem fecistis Deum aut quam imaginem ponetis ei. & Salomon. Ecclesia. 5. Ne festinet os tuum, ut de Deo loquaris, quia tu es in terra Deus in cælis. Nec tamen ideo ab hac inuestigatione & labore ferias agere aut desperare oportet. Nam si assidua meditatione diuina volumina triterimus, aut ex eo quod res cunctas condidit, conseruat & moderatur, Deum exquirere conati fuerimus, multo venustiore & diuiniorem imaginem, hinc inde collectam, ei possumus effingere, quam illam Phidiaz, ex Homericis versibus depromptam. De qua Valerius Max. lib. 3. c. 7. inquit. Phidias simulacro Iouis Olympij perfecto, quo nullum præstantius aut admirabilius humanæ fabricatæ sunt manus, interrogatus ab amico, quo nam mentē suam dirigens, vultum Iouis propemodū ex ipso celo petitum eboris lineamentis esset amplexus? ille se versibus quasi magistro vsu respondit.

Simonides.

Hiero tyrannus.

Ecclesia. 5.

Re arbitror

Phidias simulacrum.

ἢ ἢ κτανέσει ἐπὶ τῶν ἑσπερῶν κρονίση ἀμβροσία δι' ἀρα χεῖτε ἐπερρώσαντο ἀνακτος. Home. 12 Iliados.

Hæc de Iouis simulacro: at qua nos arte Dei effigiem efformare possimus, docet Dionys. 2. c. mysticæ theologiæ. Ad perlucidam, inquit, lucidissimamque caliginem admitti oramus, ut per visus scientiæque priuationem, videre ac scire eum qui aspectum omnem scientiā que transcendit, (& hoc ipsum non videre ac non scire, est veraciter videre & scire) & eum etiam qui substantia superior est, supersubstantialiter ex omnium quæ sunt ablatione celebrare. Veluti qui natuiam effigiem ex quauis materia faciunt, omnia tollentes quæ impedire possint liquidum latentis decoris intuitū, ipsamque in seipsa pulchritudinem occultam sola sublacione pandentes. Hoc est, Deo triplia nomina solent tribuere scripturæ. Affirmatiua, ut bonus, iustus, sapiens. Negatiua nonnunquam, ut incomprehensibilis, ineffabilis, infinitus, incircumscriptus. Denique solent imponere Deo nomina negatiua excellentis negationis, ut si dicas Deus est supra bonus, supra sapiens. Et primum genus nominum, positionem significat, duo vltima genera ablationem, & quemadmodum statua efformatur addendo & subtrahendo. Sic Deum effingimus his negationibus ac positionibus.

De tota hac materia lege Clementem Alexand. Stromate. 6. fol. 16. & Hiero. in prologis suis quos in prophetas scripsit. Ac tunc denique adhibebis fidem Petro, Lutheri hæc si dimissa, dicenti non tam de Paulo quàm de tota diuina scriptura, in cuius Epistolis sunt multa difficilia.

¶ Cur Deus per anigmata & parabolas locutus sit.

Cap. II.

Quam inuidia sit prorsus à Deo optimo max. releganda, non temere in quæstionem vertitur, quas ob causas scripturam sacram tot verborum inuolucris & labyrinthis perplexam nobis dominus tradiderit, ne tamen longo sermone Dei patrocinium contexere, opus sit, ex multis probatissimis & sanctissimis viris, rationes

rationes nonnullas corrogare conabor, quibus & consilium Dei aperiam, & improborum ora obturem. & in primis sese offert Hierony. *η κορυφαία η προσβυλιαν των θεολογων ανδρων.* qui in libro. 7. Commenta. in Isaiam capit. 18. ait. Ideo omnis scriptura & prophetæ specialiter futurorum mysterijs inuoluti sunt, vt prouocent nos ad intelligentiam. & ad illud quod in Euangelio dicitur. Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. & Theophy. Matth. 13. ait. Videntes discipuli magnam in his quæ à Christo dicebantur obscuritatem, vt communes multitudinis precatore accedunt, rogantes. Quare in parabolis loqueris illis? at ille dixit. Vobis datum est scire mysteria, hoc est, quia habetis alacritatem & studium, datum est vobis. Illis autem non adhibentibus studium, non est datum. Ille enim accipit qui quærit. Quærite enim & dabitur vobis. Vide item quomodo hoc loco parabolam dixit Iesus, & discipuli soli quæ interrogauerant acceperunt. Vnde adhibenti studium, datum est scientia abundantior fieri, quia adhibet studium & mentem dignam. Ab eo autem qui non habet studium nec mentem, vt par est, adhibet, etiam tolli quod habere videtur. Hoc est etiã si paruum quandam boni scintillam habeat, & eam non excitet & accendat per spiritum & spiritualia opera extingui. Hæc ille. Hoc non ignorabant sacri illi Doctores, qui cum apostolis à domino petebant, Domine docenos orare, orant tamen, vt ab eis amoueant velamen illud quod contegebat faciem Moysis, vt possint scripturas intelligere. & apostoli dominum obsecrantur vt edisserat ipsis parabolam zizaniorum agri. & eunuchus reginæ Æthyopum, qui venerat adorare in Ierusalem, & reuertebatur sedens supra currum suum legens Isaiam prophetam. Tunc dixit spiritus Philippo, accede ad currum istum. accurrens autem Philippus, audiuit eum legentem Isaiam, & dixit. Putas ne intelligis quæ legis? Qui ait, quomodo possum nisi aliquis ostenderit mihi? Tunc Philippus docuit ipsum. & in prophetis, præcipue in Daniele & Zacharia, angeli inferiores instruuntur à superioribus, & diuina oracula prophetis ipsi manifestant. Vnde Hierony. in Commenta. Ezech. capi. 4. ab hac consuetudine non discens, cum exposuisset in somnium prophetæ illius. 390 annorum, supra latus sinistrum, & supra dextrum. 40. annorum, ait. Difficili-

mam quæstionem & à nullo explanatam, nõ tam nostri scientia, quàm Domini gratia exposuisse nos credimus, impleto illo quod ipse pollicitus est. Quærite & inuenietis, petite & accipietis. Lege homil. 7. Orige. in Ezech. prope finem. Nèc hoc solum à nobis exigitur (quanuis sciamus. S. Antonium & seruum quendam barbarum nullo docente, literas plenè nouisse, teste August. in procemio lib. 1. de doctri. Christi.) Sed doctissimorum virorum diu terenda sunt limina, vt immensam scripturarum difficultatem possimus emollire, vt fecisse nouimus Hierony. Basilium & reliquos illustres viros. Hoc dixi ad sophistarum insolentiam coërcendam, qui hæc ceu minima contemnunt, asseuerantes in suis speculationibus, Theologiæ culmen situm esse, & scripturam diuinam, nostris, hoc est exiguis ingenijs, prædæ esse expositam. Quorum incitiam refutans Hierony. Danie. 11. ait. Scripturæ sanctæ difficultas maxima est, cuius intelligentiam, absque Dei gratia, & doctrina maiorum sibi imperitissimi vel maxime vendicant. Et Ammo. in præfatio. prædica. ait. *ακροαθησ οφειλει υπαρχειν δικαιοσυνη, ευφυης τηρ διανοια, σπουδαι περι τους λογους, το υβι μιτρι, εν πασι κει μη σθαι.*

Præterea Theophy. Lucæ. 8. ait. Loquitur per parabolas Dominus, vt attentiores reddat auditores, & excitet illorum mentem ad inquirendum de his quæ dicta sunt. Solent enim homines curiosius inuestigare de his quæ dicta sunt obscurius, manifesta autem negligere. & vt indigni non intelligant quæ abstrusius sunt dicta. Ammo. quoque in præfatio. prædica. inquit. Sæpe compressum atque obscure disertum amat. Aristote. non ex scribentis natura, sed data opera id egit, vt legentes ingeniosiores magisque idoneos redderet, & ignauos auditores ex primordijs arceret. Si quidem legitimi auditores, quo sunt obscurius dicta, eo magis certando euincere ea contendunt, & ad intima mysteria penetrare. Verum & propter prophanos, rerum inuoluens dignitatem, obscuritate perinde ac velamine vltus est. Hæc ille. & Pythagoras illis Symbolis voluit arcana philosophiæ contegere, & à promiscua plebe arcere. quorum nonnulla recenset Plutar. in lib. de instit. puerorum.

Tertiò inquit Grego. homil. 10. in Ezech. Ideo plerumque in sacro eloquio aliquid obscure dicitur, vt dispensante mirabiliter Deo; multipliciter exponatur. Vnde Hierony. in

Matth. 7.

S. Antonius

Matth. 7.

Matth. 13. Acto. 8.

episto. de virgi. ad Eustochium, ait Margarium est sermo Dei, ex omni parte perforari potest. Præterea August. epist. 59. in postremis verbis ait. Vtile est, vt de obscuritatibus diuinarum scripturarum, quas exercitationis nostræ causa Deus esse voluit, multæ inueniantur sententiæ, cum aliud aliq. videtur, quæ tamen omnes sanæ fidei doctrinæq; concordat. Iterum hæc inculcat in præfatio. 2. Psalm. 18. August. quoque in præfatio. Psalm. 140. ait. Sunt in scripturis sanctis profunda mysteria, quæ ad hoc absconduntur, ne vilescant, ad hoc quærentur, vt exerceant, ad hoc aperiantur vt pascant.

Quarta causa, obscuritatis causam, affert August. 2. lib. de doctri. Christi. cap. 6. obscure, inquit, scriptura loquitur, quod prouisum est diuinitus, ad edomandam laborem superbiam, & intellectum à fastidio reuocandum, cui facile inuestigata plerumque vilescunt. & post parum subdit. In locis apertioribus Spiritus sanctus fami occurrit, in obscurioribus fastidia detergit. Lege Theodor. sermo. 10. de prou. circa principium in expositione illius loci. 1. Corinth. 8. scientia inflat.

Sexta causa de prompta est, ex Hiero. Matthæ. 18. Familiare est, inquit, Hebræis ad omnem sermonem suum parabolas adiungere, vt quod per simplex præceptum teneri non potest, per similitudinem exempla que tenetur. Et Chryso. homil. 45. in Matth. Vtitur, inquit, Christus parabolis, vt tenacius memoria quæ dicuntur commendari possint, & expressior propter similitudines, sermo, res ipsas ante oculos apponat. Qui dicendi modus prophetis tritus est. Hæc ille. Hanc ob causam dicitur Psalm. 68. Posui vestimentum meum sacco, & factus sum illis in parabolam. & 3. Regum. 9. Erit Israel in prouerbum. & ex hac consuetudine trahitur hoc nomen ad significandum simplicem sermonem, absque vlla comparatione.

Septima, ni fallor, desumpta est ex Hiero. Perspicua, inquit, miscet Dominus obscuris, vt per ea quæ intelliguntur, prouocentur ad eorum notitiam, quæ non intelligunt. Ideo Dominus locutus est multa in parabolis, non omnia. Si enim dixisset omnia in parabolis, absque emolumento populi recessissent. Et Theophy. Ioan. 4. super illa verba. Interea rogabant eum discipuli, & inquit. Dominus sæpe loquitur obscurius, vt attentiores faciat auditores, & excitet eos ad interrogandum,

Quarta causa

Quinta causa

Sexta causa

Septima causa

& discendum quod obscure dicebatur. Non ab re tamen erit perscrutari, quibus in locis parabolis, & quibus simplici sermone vtatur, qua de re antiquissimus & doctissimus vir Tertullianus in libr. de resurrect. carnis. fol. 8. hæc definit. Dicit, inquit, Euangelista hæc omnia loquebatur Iesus in parabolis, & sine parabolis non loquebatur ad illos, scilicet Iudæos. Nam & discipuli aiunt. Quare in parabolis loqueris? & Dominus: propterea in parabolis loquor ad eos, vt videntes non videant. Quod si ad Iudæos in parabolis iam non ad omnes, Si non ad omnes in parabolis, iam non semper nec omnia parabolæ, sed quædam cum ad quosdam, ad quosdam autem dum ad Iudæos: nonnunquam planè ad discipulos. & Theophy. Matthæ. 13. circa principium, illi suffragatur, simplicibus, inquit, turbis absque parabola in monte loquutus est, dolosis autem vt Phariseis in parabola, vt si non intelligunt, quærant, & discant.

Ostauò in loco, ea causa occurrit, quam Iosephus in libro. 140. Ideo, inquit, multis ac varijs figuris aliquid in scriptura exprimitur, vt varietas locutionis, fastidium tolleret, meritis: & propterea, teste Hiero. in episto. ad Damasum de filio prodigo, Deus in scriptura vocatur pastor, in alia paterfamilias, in alia locat vineam, in alia inuitat ad nuptias diuersis similitudinibus rem eandem significans. Theodor. sermo. 2. de prouident. *φιλια μοραδ η ταχυ εωαγου τηρ κερου.* id est. Vniformia satietatem pariunt. Hæc ille. nam si cantilena eadem totidem verbis sæpe incubetur, ferre quis poterit? Huius rei optimum affert exemplum Hiero. in episto. ad Galat. cap. 6. super hunc locum: ergo dum tempus, & c. B. Ioan. euangelista cum Ephesi moraretur vsque ad extremam senectutem, & vix inter discipulorum manus ad ecclesiam deferretur, nec posset in plura vocem verba cõtexere, nihil aliud per singulas solebat proferre collectas, nisi hoc. Filioi diligite alterutrum. Tandem discipuli qui aderat, tædio affecti quòd eadem semper audirent, dixerunt. Magister quare semper hoc loqueris? Qui respondit, dignam Ioanne sententiam. Quia præceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit. Quod vero mendacium magis homines alluciat, quam veritas, docet Plutar. in lib. quomodo legendi sint poetæ, circa principium.

Deinde dicit Hierony. Nahum. 3. scito ideo scripturam sanctã tot difficultatibus esse contentam,

Octaua causa

S. Ioan. Euangelista paranesis.

Toa. 21. in tertis interrogacione.

Nona causa

textam;

textam, & maximè prophetas, qui ænigmatis pleni sunt, vt difficultatem sensuum, difficultas quoque sermonis inuoluat, vt non facile pateat sanctum canibus, & margaritæ porcis, & prophæis sancta sanctorum. Item Dionys. cap. 2. cælestis Hierar. in postremis verbis, inquit. Scripturæ à prophana multitudine inuolatz sunt custodiendæ, nephas est enim (vt sacra testantur eloquia) spiritualium margaritarum, purissimum illum, ac permixtionis ignarum pellucidum que decorem, in porcos abijcere. Totidem verbis hæc eadem inculcat circa principium ecclesi. Hierarchiæ. & iterum. cap. 2. eiusdem libri.

Decimata 210. Vltimò vtitur Deus parabolis, vt se imbecillitati humanæ attemperet & demittat, que huiuscemodi similitudinibus ex rebus cognatis, facile ad maiora, veluti per gradus, erigitur. Hoc intelligens Chrysost. homil. 48. in Matth. ait, Ad fragilitatem audientium sermo scripturæ accommodatur, ideo non tanquam vilem & tenuem eum despiciamus. Sic Ezechiel multis similitudinibus, quæ Iudæis conueniebant, vtitur, quauis non ignoraret à diuina maiestate alienas fuisse. Id maxime dignum atque gratum Deo est, quod imbecillitati humanæ accommodatum, ad salutem nostram pertinet. Lege Cyrill. libr. 1. contra Iulianum Augustinum.

¶ An parabolæ & similitudines, quæ crebro inculcantur in scripturis, sint factæ, necne, & si factæ, num mendaces.

CAP. III.

QVÆSTIO est multum diuq; apud summos Theologos euenti lata & disputata, An sermones illi, qui in modum parabolæ contexti sunt, quibusque scriptura referta est, veri sint, ita vt res illæ de quibus parabola conflatur, aliquando gestæ fuerint. V. g. quod fuerit certus paterfamilias qui diluendo, aut horatertia prodierit in forum vt conduceret operarios ad colendum vineam suam: & quædam mulier quæ abscondiderit fermentum in farina satis tribus, donec fermentatum esset totum. Denique quod iudex quidam nefarius,

qui nec Deum timebat, nec homines verebatur, precibus tamen viduæ orantis, cessit. Huiusce nodi pleniorẽ solutionem afferre, tantisper differemus, donec de allegorijs & reliquis mysticis sensibus disseramus: *ante breuiter* August. audiamus de hac re hunc in modum loquentem. lib. 2. Q. Euangeli. Q. 1. Non omne, inquit, quod fingimus mendacium tunc est, sed quando id fingimus quod nihil significat, est mendacium. Cum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem non est mendacium, sed aliqua figura veritatis: alioquin omnia quæ à sapientibus & sanctis viris, vel etiam ab ipso Domino figuratè dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia secundum vritatum intellectum non subsistit veritas in talibus dictis. Non enim homo, qui habuit duos filios, quorum minor accepta parte patrimonij sui, profectus est in regionem longinquã, & cætera quæ in illa narratione contentuntur, ita dicuntur tanquam verè fuerit quisquam homo, qui hoc in filijs suis duobus, aut passus sit, aut fecerit. Ficta sunt ergo ista ad rem aliquam significandam, tam longè lateque maiorem, & tam incomparabiliter differentè, vt per illum factum hominem Deus verus intelligatur. Sicut autem dicta ita etiam facta finguntur sine mendacio, ad aliquam rem significandam. Vnde etiam illud Domini quod in fici arbore quæ sunt fructu eo tempore quo illa poma nõdum essent. Non enim dubium est illam inquisitionem nõdum fuisse veram, quiuis enim hominum sciret, si non diuinitate, vel tempore, poma illam arborem nõ habere. Fictio igitur quæ ad aliquam veritatẽ refertur, figura est, quæ non refertur, mendacium est. Sic & Christus finxit se longius ire, apud Lucam capi. 24. Ecce ergo ex sententia Augusti. parabolæ factæ sunt. Diuinus tamen Damascenus in sermone, de his qui in fide obierunt, eius sententiam labefactare, & contrariam adstruere videtur. Scito, inquit, diuinas Saluatoris nostri parabolæ rerum esse existentium, sicut in eis contentæ sunt & demonstratæ, vt parabola pauperis & Lazari, & diuitis epulonis & Abrahæ. Hæc ille. Nam non est dubium quin fuerit Lazarus, & Abraham & diues ille epulo, cuius nomen prodidit Euthy. Lucæ 59. capi. inquit. Diuitis quidem nomen non addidit Euangelista, vt pote odio digni, scriptum est enim non sumam nomina eorum in labijs meis. Mendici verò nomen addidit tanquam amore digni. Aiunt autem quidam

Theophylacti error ex plosus.

Locus Chrysost. egregius.

quidam ex traditione Hebræorum, quod iuxta illa tempora diues ille fuerit Nineus appellatus, & mendicus iste Lazarus. Verum, nisi fallor, quauis præceptum quod nobis tradit Damasc. falsum sit, vtitur tamen exemplis verissimis, & ab omni controuersia semotis, scilicet, de Lazaro & diuite. Si vnum Theophylacti demas, qui negare ausus est, non absque piaculo, parabolam diuitis esse fictam, in comment. Lucæ cap. 16. cum inquit. Parabola est hæc diuitis & Lazari, & non (vt quidam opinati sunt) historia. At nos catholicam sequentes veritatem, amplectamur Chrysostomi definitionem, quam nobis scriptam reliquit in homil. in Lucam de patre & duobus filijs. In parabola, inquit, non sunt dicenda nomina. Parabolæ enim illæ sunt vbi exemplum ponitur, & tacentur nomina. & Orige. ca. 1. in libr. Iob Perionio interprete, Necessario, inquit, nominis Iob mentionem fecit Moyfes qui libri author est, ne si hominem solummodo diceret, argumentum aliquod fingere existimaretur. Ecce ergo quomodo in historia nomina propria inseri solent, in parabolis minimè: qua ex re constat vehementer errasse Theophylactum affirmando historiam diuitis esse fictam: & nonnullos similiter ignobiles aucthores ex Iudæis, qui asseuerarunt librum Iob esse fictum, ad hoc, vt specimen quoddam patientiæ & tolerantiae homines haberent in calamitatibus suis. Sed quæres, an miracula Christi possint aliquam fictionem, id est, oculorum illusionem admittere: minimè, quia vt scribit Grego. homil. 2. in Euang. Miracula Domini & Saluatoris sic accipienda sunt, vt & in veritate credantur facta, & tum per significationem nobis, aliquid innuant. Opera quippe eius, & per potentiam aliud ostendunt, & per mysterium aliud loquuntur.

An parabola fabula vocari possit.

Compluti hoc accidit.

Cum hæc quæ à nobis disputata sunt, certa & explorata sint, sciscitabitur aliquis in exquirendo curiosus, an de proposita in scripturis parabola, verum sit hoc *ἀξίωμα*, V. g. Christus proposuit Apostolis fabulam seminantis, angelus exposuit Danieli fabulã quatuor bestiarum. Quandoquidem quidam, vt à patribus, veluti per manus accepimus, qui ausus est hoc pronuntiatum asseuerare, coactus est à sententia recedere. Annotandum, vt hanc quæstionem decidamus, ex Quintil. lib. 8. ca. 3. esse vitium quod vocatur *κακόπαισος*, cum mala consuetudine in obsecrum intellectum sermo detortus est: vt ductare exercitum, patra-

re bellum. Ad eundem modum fabula si exactè vocabulo hoc vti volueris, significat rem vulgatam & veram, à fando dictam, & hac significatione eo nomine vsus est Hierony. in comment. epistolæ ad Phile. Longum est, inquit, si velim diuersa Iudicum gesta percurrere, & totam Samsonis fabulam, ad veri solis (hoc quippe nomen eius sonat) trahere sacramentum. & Orige. homil. 5. in Gen. loquens de Loth, ait. Post hæc iam refertur illa famosissima fabula, in qua scribitur filias eius arte furatas concubitu patris. Euseb. quoq; Cæsariensis lib. 3. eccles. Histo. cap. 23. citat hanc periodum ex Clemente Alexandrino ex sermone. *Τὸ δὲ σωζόμενον πλοῦσι. αἰουσον*, inquit, *μῦθον ὀμνῶν, ἀλλὰ ὄντως ἀλόγῳ περὶ ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου λεγόμενον, καὶ ἡμῶν παραδεδωμένον, καὶ μόνον πεφυλαγμένον.* Hoc est. Audi fabulã non fabulam, sed rem gestam, quæ adhuc in memoria hominum viget. Denique Hiero. Castrutio scribens, inquit. Ne excedam mensuram epistolæ, breuiter tibi fabulam referam, quæ infantia meæ temporibus accidit. S. Antonius cum in urbem Alexandriam esset accitus, & isset ad eum Didymus cæcus, cum eius admiraretur ingenium, sciscitans ait. Num tristis es quod oculis carnis careas? consensit, cui Antonius: miror ait prudentem virum eius rei dolere damno quam muscæ habent, & nõ lætari eius possessione, quam angeli meruerunt. Attamen nunc hoc nomen fabula ex vsu communi & protrito, à propria significatione deficiit, & rem mendacem significat, atque confictam, ideo post hac ab hoc verbo, tanquam ab scopulo, fugiamus, ne offendiculo fratribus simus. Nam si frater meus, verbo aliquo à me prolato offenditur, me reprimã & continebo, ne illud in æternum vsurpem. Quod sæpe alias à præstantissimis viris factum legimus. Nam Basilus, Cyrillus, alijque complures, negant, Christo tribuendam esse creaturæ nuncupationem, ne Arrianijs fauere viderentur. At Hierony. ad Ephes. 2. cap. cum disputatio illa aduersus Arrianos instituta, ac suscepta non esset, inquit. Nos liberè proclamamus non esse periculum Christum dicere creaturam, quem vermem & hominem & crucifixum & maledictionem, tota spei fiducia confitemur. Atque illi suffragatur Augu. epist. 57. & Cyril. libr. 10. super Ioannem capit. 15. & Damasc. lib. 4. cap. 15.

Postremò scholastici August. sequentes negant Christum appelladum fore, Homo Dominicus.

S. Antonii? Didymus.

Christus an creatura possit appellari.

Christus an homo Dominicus.

Lucæ 15.

Lucæ 15.

Lucæ 15.

Psalms 15.

minicus, cum tamen nullibi non inculcent hoc nomen doctores præstantissimi, vt Chry sost. homil. quadam de cruce Domini, versus finem. Et Didym. lib. 3. de Spiritu sancto, frequenter illi hanc tribuit nomenclaturam, & Augusti. qui tamen postea rem altius expendens, sententiam reuocauit.

Christus assumpsit hominem vt tum sit. Denique Augusti. in expositione regulæ, vsus est hac forma loquendi, Christus assumpsit hominem (non Christus assumpsit humanitatem) quia tam corpus quam animam assumpsit. Et eundem vsurpant sermonem omnes præsci patres. Orige. Matth. 1. 3. Hierony. ad Galatas. 1. Notum vobis, &c. Et Irenæus, quem citauimus iam, cap. 1. huius libri. & Boëtius in lib. de duabus naturis. Et Grego. Nisse. in sermone natalis Domini. & Ambro. lib. 5. de Fide cap. 5. Et Hilar. 9. de Trinitate. Et Augusti. lib. 83. q. 59. & de Fide & Symbolo. capi. 4. & libr. 9. de ciuitate Dei. capit. 17. Ab istorum sententia & iudicio discedunt scholastici omnes, sed pro omnibus vnus loquatur S. Thomas, qui. 3. parte. quæst. 14. artic. 4. ad primum argum. ait, Huiusmodi locutio non est extendenda tanquam propria, sed piè est exponenda, vbicunque à sacris doctoribus ponitur. Vt dicamus, hominem assumptum, quia eius natura est assumpta, & quia assumptio terminatur ad hoc vt filius Dei sit homo. Ad hunc, & similes casus oportet illud Sophocleum in Electra, in promptu habere. *ἄγρὸς γὰρ ὄσπερ ἐν δ' ἄρασι μετ' ἰσθῆος ἐργὸν πατρὸς ἐξ ἐπισητήσιο.* Hoc est tempus omnes hominum actiones regit ac moderatur.

¶ Quot linguis, & qua ætate vetus instrumentum translatum sit.

CAP. IIII.

UANDI diuina scriptura in Hebræi sermonis fonte se continuit, nec in aliam linguam transfusa est, donec Hebræi à captiuitate Babylonica soluti, in patriam reuersi sunt. Tunc enim cum viderent illorum sapietes, qui vtraque linguam nempe Hebræicam, & Chaldaicam exacte nouerant, vulgum, ob diuturnum septuaginta annorum exilium patrum & maiorum literas obliuioni mandasse (quia canticum Domino in ter-

ra aliena non cecinerant) coacti sunt, in gratiam populi rudis, hunc laborem, aut sponte subire aut à maioribus iniunctum non recusare. Videlicet, vt in Chaldaicum Syriacumque; sermonem, quo iam solo Hebræi vulgo utebantur, scripturam diuinam transferrēt. Hoc munus, vt accepimus, tres viri vtriusque linguæ gnari, subiere. Quorum nomina prodidit Elias Leuita præfat. 3. lib. Moçoreth: nempe Onkelos, qui legem, Ionathas, qui prophetas, tam priores quam posteriores, verterunt. Rabbi Ioseph, qui Psalmos, prouerbia, Iob & reliqua veteris instrumenti volumina, quæ ab Hebræis Chethubim à Græcis, *δύο γράφα* vocantur, transtulit. Istorum translatio tanta apud Hebræos pollet authoritate, vt ab illa, veluti ab Sphynge, omnium locorum difficultium quærant solutionem. Nonnulli hac in re nobis refragantur, asseuerantque parum ante Christi seruatoris nostri tempora, Syriacam translationem in lucem prodijisse.

Quauis de veterum Latinorum interpretationibus, quæ iam oblitteratæ sunt, locus differendi accommodatior, tunc se offerebat, cum de Hieronymi translatione acturus sum, tamen quia deinceps illarum mentionem non sum facturus. Dicam nunc hoc vnus, nullam ferè Latinorum translationem apud antiquos ante Hierony. certam & firmam inueniri. Nam vt quisque linguæ Græcæ assequeretur peritiam, ita sibi nouam, è Græco codice translationem condebat. Hanc ob causam videmus, aliter Tertullianum, aliter Hilarium, aliter Ambrosium eundem locum citasse. Quod Augustinum non fugit, in lib. 2. de doctr. Christ. ca. 11. inquit enim. Qui scripturas ex Hebræa lingua in Græcā verterunt linguam, numerari possunt, Latini autem interpretes nullo modo. Vt enim cuique, primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus & aliquantulum facultatis sibi met vtriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari. Quod August. offendit in veteribus interpretibus, hoc nos in his recentioribus detestamur: tot quippe quotidie prodeunt in publicum translationes, quot sunt homines linguarum illarum periti. Sed profecto à magno labore se exonerassent, & studiosorum magis vtilitati & pecuniæ consulissent, si annotationibus nonnullis locum negligenter versum illustrassent, & quid interpreti imposuisset aperuissent. Alioqui vel se integram translationem denuo conficere, ob paucorum dissonantiam locorum, quid aliud

Minerua Phidia.

aliud est quam Mineruam Phidæ de integro effingere velle, vt calcei eius ligulam venustiorum & pedi aptiorem efficiat.

Inter omnes translationes quæ ex Hebræo fonte in linguam Græcam prodierunt, nulla purior nec luculentior 70. interpretum translatione illa ætate extitit. De qua hæc tradidit Euthy. in præfat. Psalm. Prima, inquit, translatio à 70. viris facta (tempore quo Ptolemæus Philadelphus regnum Ægypti administrabat) qui Hebræi erant, & electi fuerunt, iuxta numerum 70. seniorum, quos elegit Moyses. Et Hilarius Psalm. 2. huic subscribit numero, & eadem nititur figura ex Numer. desumpta. Irenæus quoque libr. 3. aduersus hæreses, cap. 25. inquit. Priusquam Romani possiderent regnum Asiæ, adhuc Macedonibus Asiæ possidentibus, Ptolemæus Lagi filius cupiens eam bibliothecam quæ à se fabricata esset in Alexandria, omnium hominum dignis conscriptionibus instruere, petijt ab Hierosolymis in Græcum sermonem interpretatas habere scripturas eorum. Illiverò qui tunc obaudiebant Macedonibus, eos quos habebant perfectiores scripturarum intellectores, vtriusque loquelæ. 70. seniores miserunt Ptolemæo, hoc quod ipse voluisset. Ille autem experimentum eorum sumere volens, & metuens ne forte consentientes eam veritatem, quæ esset in scripturis, absconderent per interpretationem, separans eos ab inuicem, iussit omnes eandem interpretari scripturam, & hoc in omnibus libris fecit. Conuenientibus autem ipsis in vnum apud Ptolemæum, & comparantibus suam interpretationem, Deus glorificatus est, & scripturæ verè diuinæ creditæ sunt, omnibus eisdem verbis recitantibus, ab initio vsque ad finem: vtrique gentes cognoscerent, quoniam per inspirationem Dei interpretatæ sunt scripturæ. Hæc eadem ad verbum transcripsit ex eodem Irenæo, Eusebius libr. 5. ecclesiastici. histo. cap. 8.

Quot fuerint interpretes.

Ex his colligo, iuxta Euthy. & Irenæum hos interpretes septuagenarium numerum non excedere. Ab illorum iudicio multi discedunt, Tertullianus in Apologetico aduersus gentes. cap. 19. inquit. Igitur literæ Hebrææ & eloquium. Sed ne notitia vacaret, hoc quoque Ptolemæo à Iudæis scriptum est, septuaginta & duobus interpretibus indultis. Et Iosephus libr. 12. antiquit. capi. 2. ait. 72. fuisse: nempe tot quot petierat Ptolemæus ab Eleazaro summo pontifice. Sex videlicet ex qualibet

tribu. Et Epiphanius in Epitome centies eundem numerum inculcat. Quorum etiam nomina prodit Aristæus in lib. de 72. interpretibus.

At tamen si voluerimus tantorum virorum dissidium consopire, & ad concordiam reconciliari, facile assequemur, dum modo D. Epiphanius libr. 3. aduersus hæreses. cap. vlti. circa principium, loquentem audierimus. *ἐν τῇ ἐπιπέμω ἐβδωμηκόντα δύο σελέχωρ φωνικάων ἀρχόντων, ἐβδωμηκόντα ἡγεραῖ ἄνόμασε καὶ εἰς τὸ ὄρθρον προσκεκλήμενων ἐβδωμηκόντα. ἐβδωμηκόντα δύο εὐρίσκονται σὺν τῇ ἐλάδι καὶ μεδίαι. καὶ ἐβδωμηκόντα δύο ἐρμηνεύσανται ἐπὶ πτολεμαίου. διὰ δὲ τῆς συντομίας, ἐώθαμεν λέγειν ἑβδωμηκόντα τῆς ἐρμηνείας.* Hoc est, in deserto. 72. erant palmae, & scriptura 70. vocat. & 70. senes vocantur, vt in morem conscendant, cum essent, 72. cum Elad, & Modad, & Ptolemæi tempore septuaginta duo diuinas scripturas interpretati sunt, & ob breuitatem 70. solent vocari. Qua de re Regula est Augusti. lib. 2. quæst. in Exod. quæst. 47. scriptura, inquit, solet ita tempora nuncupare, vt quod de summa perfectioris numeri paululum excrescit, aut infra est non computetur. & lib. 18. de ciuitate Dei. cap. 42. inquit. Dati sunt Ptolemæo. 72. interpretes, de singulis. 12. tribubus seni homines Hebrææ, ac Græcæ linguæ doctissimi: quorum interpretatio, vt 70. vocetur iam obtinuit vsus.

Quomodo his sancti ad concordiam alligi possunt.

Vt supra retulimus ex Irenæi sententia 70. asciti fuerunt à Ptolemæo Lagi filio. At iuxta Iosephum, libr. 12. & Euthy. & Epiphanius. vocati fuere à Ptolemæo Philadelpho, qui regnum Ægypti, vt ferunt gubernabat, centesimo. 50. ante Christi natalem anno. Sed Clemens. Stro. 1. non satis constitutum habet sub quo horum fuerit. Aduerte etiam ex eiusdem Irenæi sententia. 70. à se inuicem fuisse distinctos, & tamen non solum sententijs, sed verbis concordantes fuisse: nec dissentit Euthy. loco citato. Hi igitur, inquit, commemorati regis hortatu ad hanc prouinciam designati, in vnam per omnia interpretationem conuenere. Denique Iustinus in Admonitorio, inquit. Ex antiquis historijs docemur Ptolemæum Ægypti regem cum bibliothecam illam in Alexandria præparauisset, atque, vt eam consummaret vndeunque libros conduxisset, certiore deinde factum antiquam historiam Hebræicis conscriptam characteribus, summa diligentia adseruari, cognoscendorum voluminum cupiditate adductum, vtriusque 70. sapientibus, Hebræam simul & Græ-

70 Inter-
pretēs 70.
Cellulas in
scribitur
sunt.

eam linguam edoctis ab Hierosolymis accer-
fatis, volumina illa, vt interpretarentur man-
damisse. Vt autem ab omni perturbatione fe-
moti, citius rem absoluerent, iussisse illis, non
in vrbe, sed ab ea procul septem stadijs intra
Pharum paruas exaedificari domunculas, in-
terpretum numero pares, vt eorum vniquis-
que priuatim munus exequeretur. Adstanti-
bus verò ministris præcepit prohibere, ne in-
uicem inter se conferrent translationem, vt in-
terpretatio exactior foret. Postquam eogno-
uit rex 70. viros non solum eadem sententia,
sed eisdem etiã dictionibus vsos, stupefactus
credidit interpretationē diuina virtute factã.
Et statim subdidit. Quin & in Alexandria cū
essemus, casularum vestigia in Pharo, veluti
reliquias custodiri conspeximus. Nec ab illo
dissidet Aug. lib. 2. de doctri. christi. ca. 15. &
lib. 18. de ciuita. Dei. ca. 42. & 43. Nihilomi-
nus Hiero. non solum has casulas non admit-
tit. sed constanter totam narrationem esse fi-
ctam asseuerat, in Proœmio in Pentateuchū,
inquiens. Nescio quis primus author 70. cellu-
las Alexandriæ mendacio suo extruxerit, qui
bus diuisi, eadem scriptitarint, cum Aristeus
eiusdem Ptolemæi ὑπαρχοῦς, & non mul-
to post tempore Iosephus nil tale retule-
rint. Sed in vna basilica congregatos contu-
lisse, scribant, nō prophetasse. Aliud enim est
vatem, aliud est esse interpretem. Ibi spiritus
ventura prædicit, hic eruditio & verborum
copia ea quæ intelligit transfert. Non dubito
quin Hieronymi autoritas hac in re magni
ponderis futura sit apud eruditos, qui veluti
testis oculatus omnes n̄uos. 70. vidit, ac pro-
didit. Hęc ex oraculo edita putatote, nihil po-
test esse verius, hic nanq; est oculatus testis, il-
li tantum quæ ab alijs acceperunt, referunt.

Hierony.

Antotū-
strumētū
vetus fuerit
à 70. trans-
latum.

Non modica cōcertatio inter priscos Theo-
logos fuit, Antotum vetus instrumētum fue-
rit à 72. interpretibus ex Hebræa in Græcam
à 70. trans-
linguam translatum, nec ne. Hilario tamen,
circa principium Psalm. 2. visum est legis &
prophetarum translationem illis tribuere: cui
saccinit August. lib. 2. de doctri. christi. ca. 15.
cum ait, In latinis quibuslibet emendandis,
Græci adhibeantur, in quibus. 70. interpretū,
quod ad vetus testamentum attinet, authori-
tas excellit. Denique Irenæus libr. 3. aduersus
hæreses capi. 25. idem affirmat. Hierony. ta-
men negat, tum alibi sæpe. Tum etiam in cō-
ment. Michizæ. capi. 2. inquiens. Interpretatio
70. (Si tamen 70. est, Iosephus enim scri-

bit, & Hebræi tradunt, quinq; tantum libros
legis ab eis translatos & Ptolemæo Regi tra-
ditos, in multis ab Hebraica dissident verita-
te. Et iterum repetit Ezechie. capi. 5. & libr. 4.
in Ezechielem cap. 16. ait, Hoc ni fallor ma-
gis accedit ad historiz veritatem. Siquidem
per 70. dies translationem totam absoluerūt,
teste Iosepho loco citato, & Aristeo in lib. de
70. interpretibus circa finem: & Isidoro libr.
1. offic. cap. 12.

Lib. 12. in
tiquis. 12.
& lib. 1. ca.
pi. 1.

Horum 70. virorum autoritas apud anti-
quos adeò sacrosancta visa est, vt non solum
cæteris translationibus, tam Græcis, quam La-
tinis eam prætulerint, sed etiã asseuerauerint
interpretes illos, diuino numine afflatos, ac
percitos ipsam edidisse. Vnde August. libr. 2.
de doctrina christi. cap. 15. inquit 70. per om-
nes peritiores ecclesias, tanta præsentia Spiri-
tus sancti interpretati esse dicuntur, vt os v-
num omnium fuerit. Et lib. 18. de ciui. Dei. ca.
43. spiritus, inquit, qui in prophetis erat, quā-
do illa dixerunt, idem ipse erat in 70. viris,
quando illa interpretati sunt. Qui profectò
authoritate diuina, & aliud dicere potuit,
tanquam propheta ille vtrunq; dixisset, quia
vtrunque idem spiritus diceret, & hoc ipsum
aliter, vt si non eadem verba, idem tamen sen-
sus bene intelligentibus dilucesceret, & ali-
quid prætermittere, & aliquid addere etiam,
vt ostenderetur, non humanam fuisse in illo
opere seruitutem, quam verbis debebat inter-
pres. Sed diuinam potius potestatem, quæ
mentem replebat & regebat interpretis. Præ-
terea in eadem sunt opinione, Hilar. Psalm. 2.
Et Augusti. Psalm. 87. & in quæst. in Gen. in
fine. & Iustinus in admonitorio, & Irenæus
libr. 3. capit. 25. Denique Hierony. maximus
contrariæ opinionis patronus, in proœmio li-
brorum Paralip. superiorem sequitur senten-
tiam. Hic, inquit, liber in Græcis & Latinis co-
dicibus vitiosus est. Nec hoc 70. interpreti-
bus, qui Spiritu sancto pleni, ea quæ vera fue-
rant translulerant, sed scriptorum culpæ ad-
scribendum. Verum hoc arbitror dixisse, nō
ex animi sui sententia, sed subseruiens affecti-
bus illorum ad quos scribebat. Alioqui tamē
constantissimè ipse Hiero. qui horum transla-
tionem cum cæteris translationibus tam Sym-
machi, quam Aquilæ & cum Hebraica verita-
te contulit, hoc contēnit & reijcit. Nam quan-
tis laudet librorum Moÿsis translationem, vt
diximus: in prophetis (qui iuxta Augusti. &
reliquos, à 70. sunt translati) crebro illorum
negli-

An Spiritu
sancto affla-
ti veterine
70. diuinã
scripturã,

negli-

negligentiam
carpit. interdum
affirmans lite-
rarum similitudine
fuisse deceptos,
interdum non satis
intellexisse quod
transferebant, vel
uti in comment. Zacha. c. 5. & Isaia. 19. Deni-
que nullibi nō adimit illis Spiritum sanctum,
nec immeritò profectò. Quare, si me iudice,
translatio Græca cum nostra de primatū certa
re auderet, non dubitarem primas nostrę trā-
slationi deferre, & fateri longo interuallo illā
à nostra fuisse superatam. Nec adduci possum
vt credam vllum tam stupidum, (dummodo
illas inter se & cum Hebraico contulerit,) qui
de hac re dubitare possit, & nobis refragari.

Translatio
Aquila.

Translatio.

Symmachi.

Theodotio-
nis trāsla-
tio.

5. Editio.

6. Editio.

7. Luciani
martyris.

negligentiam carpit. interdum affirmans lite-
rarum similitudine fuisse deceptos, interdum
non satis intellexisse quod transferebant, vel
uti in comment. Zacha. c. 5. & Isaia. 19. Deni-
que nullibi nō adimit illis Spiritum sanctum,
nec immeritò profectò. Quare, si me iudice,
translatio Græca cum nostra de primatū certa
re auderet, non dubitarem primas nostrę trā-
slationi deferre, & fateri longo interuallo illā
à nostra fuisse superatam. Nec adduci possum
vt credam vllum tam stupidum, (dummodo
illas inter se & cum Hebraico contulerit,) qui
de hac re dubitare possit, & nobis refragari.

Quæ deinceps translationes editæ fuerint,
breui sermone complexus est Euthy. in loco à
nobis supra citato. Secunda, inquit, Aquilæ
Synopenis. Hic Græcus fuit, atq; è Ponto, &
Ierosolymis baptizatus. Deinde cū offensus,
inimicusq; effectus esset quibusdam Christia-
nis, spreto baptisate, Iudæis se adiunxit, &
scripturam transtulit, sub Adriano imperatō-
re, eo qui lepram passus est, trecentis & 30. an-
nis post translationem septuaginta, atque hie
iratus Christianis multa peruerit. Tertiã fecit
Symmachus patria Samaritanus, qui cum
apud suos quātum honoris optabat non asse-
queretur, Iudæos adiit, & rursus circuncisus
in Samaritanorum offensam sacram inter-
pretatus est scripturam sub Seuero Imperatore,
qui etiam vt Iudæis placeret, quæcunque ad
Christum pertinebant, non sanè transtulit, an-
nis sex & quinquaginta post editionem Aquilæ.
Quarta fuit Theodotionis Ephesij, qui cum
ex Marcionis heresi esset, aliquando offensus
suis cohæreticis propriam interpretationem
edidit, sub imperatore Commodus. Quinta cer-
tum non habet authorem, inuenta est autem
in Iericho dolio operta, sub Caracalla impe-
ratore. Sexta sine authoris nomine reperta
est Nicopoli apud Actium oppidum Epyri, &
promontorium, sub Alexandro Mammea im-
peratore. Septima prodijt à Luciano martyre
& eremita, qui omnibus his editionibus visis,
& cum Hebraica veritate diligentissimè, &
magno cum labore collatis, propriam editio-
nem, nihil mancum, & nihil habentem super-
fluum, Christianis tradidit, quæ apud Nicome-
diam, manu eius conscripta, reperta est, in tur-
re quadam apud Iudæos calce illita, post ip-
sus Luciani certamen, & post persecutionem
quæ à Diocletiano & Maximino facta est, sub
magno Imperatore Constantino. Hæc cum
70. interpretum editione consentit, & quæ ab

alijs deprarata fuerant, reprobauit. Hæc quæ
ex Euthy. retulimus de sex prioribus editio-
nibus, desumpta sunt ex Epiphano, qui latissimè
totam historiam tractat, in postrema parte
epitomes, cum de ponderibus. & mensuris
agit, quem legendam consulo. Addit tamen
nonnulla quæ à nullo probato historiogra-
pho prodita sunt, videlicet. Philadelphum edi-
ficasse in Pharo insula, quæ est è regione Ale-
xandriæ. 36. domos, ita vt duo pariter cum to-
tidem famulis in vnaquaque domo habita-
rent, & in eodem lecto decumberent, vt fa-
cilis illius libri, V. g. Genesios, qui illis forse
obtigerat ad transferendum, translationi in-
cumberent, pariterque eum emendarent,
erantque illi in domibus clausi, à summo ma-
ne vsque ad vesperum, nam tunc opere soluti.
36. Scaphis in domum regiam ad capiendum
cibum remeabant.

Epiphany
historia a-
nullo alio
prodita.

Vniuersas has translationes, (dempta se-
ptima, aut illarum partem, ita congeisit Ori-
genes Adamantius) teste Epiphano. lib. 3. con-
tra hæreses, in hæresi Orig. Adamantij, circa
principium, & iterum in loco modo à nobis
citato, vt singulæ inter se & cum Hebraico
conferri possent. Hos libros à numero colum-
narum, quatuor, sex, aut octo, τετραπλά. ἑξαπλά
& οὐταπλά appellauit. In octaplis quidem hūc
illis ordinem assignauit. Primus locus tribu-
tus est contextui Hebraico, Hebraicis literis
exarato. Secundum tenebat locum contex-
tus Hebraicus literis Græcis conscriptus, in
illorum gratiam qui linguæ Hebraicæ cog-
nitione carebant. Deinde sex sequebantur
translationes hæc serie digestæ; Aquilæ, Sym-
machi, septuaginta, Theodotionis, cum quin-
ta & sexta editione. Septuaginta editio
semper medium tenebat locum, vt adaper-
to libro cum reliquis interpretationibus, quæ
ex vtraque parte illi circumstant, conferri
posset, & emendari si res efflagitaret. Liber ve-
rò quem τετραπλά vocabat, sic digestus erat,
Symmachus primas, Aquila secundas, septua-
ginta tertias. Theodotio postremas partes si-
bi vendicabant. Quibus si præcedant duæ il-
læ Hebraicæ columnæ constituent ἑξαπλά. si-
cut si rursus his ἑξαπλό subnectantur quin-
ta & sexta editio οὐταπλά efficiunt. At quinta
& sexta editio libros tantum propheticos,
septima verò, vniuersa Hebræa volumina
completebatur. Hoc significare voluit Hie-
ron. in comment. epi. ad Tit. cap. 3. Vnde, in-
quit, nobis curæ fuit oēs veteris legis libros,
d 4 quos

Origenis di-
ligentia in
corrigendis
& digerendis
omnibus
editionibus

quos vir doctus Adamantius in exempla digesserat, de Cæsariensi bibliotheca descriptos ex ipsis authenticis emendare. In quibus & ipsa Hebræa proprijs sunt characteribus verba descripta, & Græcis literis tramite expressa vicino. Aquila etiam & Symmachus, septuaginta quoque, & Theodotio suum ordinem tenent. Nonnulli verò libri, maxime qui apud Hebræos versu compositi sunt, tres alias editiones additas habent, quam quintam & sextam & septimam translationem vocant, autoritate sine nominibus interpretum consecutas. Lege Euseb. lib. 6. histo. eccle. cap. 17. Videtur tamen ex serie columnarum quæ est in octaplis, septimam editionem in illis non contineri, quod Hierony. significasse videtur Suniæ & Fretelæ scribens. Illud, inquit, breuiter admoneo, vt sciatis aliam esse editionem, quam Origenes & Cæsariensis Eusebius omnesque Græciæ tractatores κοινή, id est communem appellant, atque vulgatam & à plerisque nunc Δουκίανος dicitur, alia 70. interpretum quæ & in ἑξαπλόις codicibus reperitur, & Hierosolymis & in orientis ecclesijs decantatur.

De asteriscis & obelis.

Nec Origenis indefessus labor in corrogandis & conquirendis translationibus tantum conquirent, sed ex illis omnibus & Hebraico, translationem 70. voluit cōformare, & in pristinum nitorem redigere. Nam si quid illi dederat, addidit, si quid redundabat, amputauit & subtraxit. Porro qua arte id effecerit, Hieronym. Suniæ & Fretelæ scribens, aperuit. Vbi quid minus, inquit, habebatur in Græco 70. ab Hebraica veritate, Origenes de translatione Theodotionis addidit, & signum posuit asteriscum, id est stellam, quæ quod prius videbatur absconditum illuminet, & in medium proferat. Vbi autem quod in Hebræo non est, in Græcis codicibus inuenitur, ὄβελος, id est iugulantem præposuit virgulam, quam nos Latine veru possumus dicere, quod ostenditur iugulandum esse, & confo diendū quod in authenticis libris non inuenitur. Quæ signa in Latinorum Græcorumque poematibus inueniuntur. Basil. homil. 4. exaameron. De obelisco ait. ὁ δὲ ὄβελος ἀφετησιως σύμβολον. Lege Epipha. in epitome. Vniuersæ supradictæ translationes, cum suis asteriscis, & obelis prorsus periire, & tantummodo vestigia illarum permanferunt, in monumentis antiquorum patrum, vt in commēt. D. Theodoretī & Hierony. in prophetas tam maiores quam mine

res, quos domi habemus. Præterea nec auctorem huius Græcæ translationis certò cognoscimus: nec an sit vna ex supradictis, aut ex omnibus illis sit ista conflata, vt illa Lucia nunc vulgo circumferuntur.

Quod Hierony. inquit Origenem fecisse apud Græcos, præstitit ipse apud Latinos, vt ubique ipse testatur in proœmijs bibliorum, sed labor eius prorsus perijt, nisi paucis in locis, vbi in commentarijs suis admonet, quid obliterandum, quid ve addendum sit. Has Hieronymi vigilias multi docti viri nostræ tempestatis, à mortuis excitare, & asteriscis & obelis additis, illustrare & ad limam reuocare conati sunt. Quorum labor sibi multum gloriæ peperit, & studiosis qui linguarum destituantur peritia, magnum adiumentum afferet ad intelligendum scripturas.

Illis septem translationibus Græcis, Latinæ duæ, à Hieronymo elaboratæ; vna ex Hebræo, altera ex Græco, successerunt, quæ sicut cæteris posteriores, ita limatiores, & exactiores fuere, quæ tamen si integræ (vt ab ipso eximiaz literaturæ viro præditæ sunt) ad nostra vsque tempora peruenissent, nihil erat quod amplius requireremus. Nam illa quæ nunc passim circumfertur & legitur, à doctis illius esse negatur. Aiuntque aut esse illam quæ olim ante Hieronymi ætatem extabat, saltem in Psalms. & Ecclesiasten, aut aliam ab illa diuersam, ex illa & recentioribus Hieronymianis constatam. Attamen querere, quem hæc vulgata agnoscat auctorem, non laboramus, nec de eius autoritate hæsitamus, quippè ob verborum pondus & proprietatem, meritò ab exordijs nascentis ecclesiæ, tam à viris doctis, quam à concilijs œcumenicis, delata sit illi autoritas, & vt illi daretur meruit. Esse tamen Hieronymo noui instrumenti translatio adscribenda, illa eius testimonia refellunt, quæ hanc quam nos amplectimur translationem arguunt nomine negligentia. Vt in comment. episto. ad Gala. cum dicit Apostolus, καὶ ἠρῶ ἡμῖν τε ἀπὸ χριστοῦ, inquit ipse, non vt in Latino malè interpretatum est, euacuati estis à Christo, sed in Christi opere cessastis: & rursus in eodem cap. Male, inquit, in nostris codicibus habetur, Modicū fermentū totā massam corripit, pro quo emēdauius. Modicū fermentū totā cōspersionē fermētat. Et iterum eodē in loco, inquit. In Latinis codicibus Pauli cū carnis opera numeratur, adulteriū, impudicitia, &

De Biblijs Græcis que nunc vulgo circumferuntur.

Hier. labor in Biblijs emendandis intercidit.

Vulgata etiam antie Hieronymi. tribuenda.

tia, & homicidia in illo catalogo scripta referuntur. Sed sciendum non plus quam. 15. carnis opera à Paulo numerata. Adhuc ad Galat. 1. cum ait. Continuo non acquieui carni & sanguini, siue vt in Græco melius habetur. Non contuli cum carne & sanguine. Præterea ad Eph. 2. Vt reconciliaret vtrunq; Deo per crucem interficiens inimicitiam in ea. s. cruce, nō vt in codicibus Latinis habetur, in semetipso, & ad Galat. 6. c. Instruite, siue vt melius in Græco habetur, perficite in spiritu lenitatis, & statim, ex hac arrogantia nihil sit, sed ipse se decipit, quod melius in Græco dicitur, ὀφθαλμῶν, hoc est, mentem suam decipit, pro quo Latinus posuit interpretes, ipse se seducit. Deniq; ad Eph. 1. ait. Pignus Latinus interpretes, pro arrabone posuit, cum non idem pignus quod arrabonem, nobis fas non est vt hoc sermone post concilium Tridentinum.

De veteris instrumenti translatione, vt autumo libros prophetarum illi tribuendos fore (licet à natiuo nitore temporum iniuria degenerasse videantur) ita nego reliqua volumina ex ipsius officina exiisse. Vt. v. g. Q. in Gene. ait. Pro eo quod in nostris codicibus scriptum est, ferebatur super aquas, in Hebræo habet Merachephet quod nos appellare possumus, incubabat, siue fouebat in similitudinem volucris, oua calore animantis. Et iterum in eodem libro. Dixit Cain ad Habel fratrem suum. Subauditur, ea quæ locutus est dominus, superfluum ergo est quod in nostris codicibus reperitur, transeamus in campum. Et illud Gen. c. 49. Non auferetur sceptrū de Iuda, nec dux de femore eius donec veniat qui mittendus est. Hier. Isaiæ. 2. c. ad hunc modum transtulit. Nō auferetur princeps ex Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniat cui repositū est. Hæc paucis monuisse sufficiant, nam huiusmodi infinita ex ipsius lucubrationibus facile à quouis aceruari possunt studioso. At dices, Romæ visitur bibliorum volumen articulis Hieronymi exaratum. Huic obiectioni Laurētius satisfaciens in declamatione de donatione Constantini ait. Romæ ex autoritate papæ ostenditur codex bibliæ tanquam reliquiaz sanctorum luminibus semper accensis, quod dicunt scriptum chirographo Hieronymi. Quia multum ibi, inquit Virgilius, pictai vestis & auri. Resq; magis indicat Hieronymi manu scriptum non esse. Illum ego diligentius inspectū, cōperi scriptū esse, iussu regis, vt opinor, Roberti, Chirographo hominis imperiti.

Volumē bibliorū manu Hieron. scriptū Romæ visitur.

Expendendum est diligenter cur in Psal. & ecclesiaste, ecclesia amplexata sit translationem. 70. in reliquis libris prætermissa fuerit, ac Hebraica admissa.

¶ Quid Theologis vtilitatis obueniat, ex translationum multitudine.

C A P. V.

QUASI præuidens & præfagiens Aug. quorundā fœcordiam, in studio linguarum capeffendo, voluit illorum cōmodis & vtilitati consulere, & ignorantia mederi. Vt si propter ignauiam nostram nancisci non possumus vt è fonte proprio germanū sensum hauriamus, saltem alieno subsidio & ope innitentes assequamur. Nec tamen inficias ibo, multum bonæ frugis & emolumenti, etiam illis, qui linguarum eximia cognitione præditi sunt Augustini admonitionem afferre posse. De vtrifque igitur dictum intelligamus. Illius hæc sunt verba. libr. 2. de doctri. Christiana. cap. 1. 2. Plures translationes plus adiuuant intelligentiam, quam impediunt, si modò legentes negligentes non sint. Nam nonnullas obscuriores sententias, plarium codicum sæpe manifestant inspectio. Sicut illud Isaiæ, & carnem tuam ne despexeris. Alius, & domesticos seminis tui ne despexeris. Vterque sibi met inuicem attestatur. Namque alter ex altero exponitur. Quia & caro posset accipi proprie, vt corpus suum quitque ne despiceret, se putaret ad inonitum. Et domestici seminis translatè Christiani possent intelligi, ex eodem verbi semine nobiscum spiritualiter nati. Nunc autem collato interpretum sensu probabilior accurrit sententia proprie de consanguineis non despiciendis esse præceptum, quoniam domesticos seminis, cum ad carnem retuleris, consanguinei potissimum occurrunt. Vnde esse arbitror illud Apostoli quod ait. Si modò ad æmulationem adducere poterò carnem meam, vt saluos faciā aliquos ex illis. i. vt æmulando eos qui crediderant, & ipsi crederent. Carnem autem suam dixit Iudæos propter consanguinitatem. Item illud eiusdē Isaiæ propheta. Nisi

Locus Isaiæ 58. enodatus.

Rom. 1. 1.

Alter locus *1sa. 7. eluci*
datus. Nisi credideritis non intelligetis. Alius interpretatus est. Nisi credideritis non permanebitis. Quis horum vera secutus sit, nisi exemplaria linguæ præcedētis legantur, incertum est. Sed tamen ex utroque magnum aliquid insinuat, scienter legentibus. Difficile est enim ita diuersos à se interpretes fieri, vt non se aliqua vicinitate contingant. Ergo quoniã intellectus in specie sempiterna est, fides verò in rerum temporalium quibusdam cunabulis quasi lacte alit paruulos. Nunc autem per fidem ambulamus, non per speciem: nisi autem per fidem ambulauerimus, ad speciem peruenire non poterimus, quæ non transit, sed permanet per intellectum purgatum, nobis coherentibus veritati: propterea ille ait. Nisi credideritis non permanebitis. Ille verò. Nisi credideritis non intelligetis. Et ex ambiguo linguæ præcedentis plerumque interpret fallitur, cui nō benè nota sententia est, & eam significationem transfert, quæ à sensu scriptoris penitus aliena est. Sicut quidam codices habent. Acuti pedes eorum ad effundendum sanguinem: ὄφεις enim apud Græcos & acutum & velocem significat. Ille ergo vidit sententiam qui transtulit. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Ille autem alius ancipiti signo in aliam partem raptus errauit. Non enim intelligendos, sed emendandos tales codices potius præcipiendum est. Hinc etiam illud, quoniam μύσχα Græcè vitulus dicitur, μύσχα ἕλαινα quidam non intellexerunt esse plantationes, & vitulamina interpretati sunt. Qui error tam multos codices præoccupauit, vt vix inueniatur aliter scriptum, & tamen sententia manifestissima est, quia elarescit consequentibus verbis. Nanque adulterinæ plantationes nō dabunt radices altas: conuenientias dicitur quàm vitulamina, quæ veluti pedibus per terram gradiuntur & non hærent radicibus. Huc vsque ille. Multa exempla his similia ex commentarijs Hierony. in Prophetas coaceruari poterant, in illis præcipue locis vbi interpretationes. 70. Symmachi & Aquilæ & cæterorum interpretum inter se conferuntur. Nos tamen cum illius fontes sint in promptu, ex nostris rivulis vnum & alterum adhibebimus exemplum, quo res fiat dilucidior rudibus. In Psal. 124. vbi in 70. legitur. Declinantes in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem: transfert Hiero. qui declinant ad prauitates suas, deducet eos Dominus cum his qui

Psal. 13.

Sapient. 4.

Locus Psal.

operantur iniquitatem. Legendum igitur, declinantes in obliuationes. Nam nomen ὀφθαλμίου, id est, obligationes, quo vtuntur 70. si interpreteris, significat iuxta Helychiū. οὐδ' ὀφθαλμίου, διασ' ὀφθαλμίου, παρ' ὀφθαλμίου, id est, ar cana, fœdera, & laqueos siue nexus. Item Psal. 15. vbi 70. legunt. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. At Hierony. hunc in modum interpretatus est. Multiplicabuntur idola eorum, post tergum sequentium. Ecce si verba expendas diuersæ sunt translationes, sed sensus idem: nam idola, quæ iuxta Hebræos vocantur Αἰθίμ, à mœrore deductum habent nomen, quia eodem statu & habitu semper permanēt: quod verò deinceps sequitur. 70. clarius transulerunt, postea accelerauerunt, scilicet, ad colendum ea. Denique Psal. 108. iuxta 70. sic habet: caro mea immutata est propter oleum. Sed quis sapiens intelliget hæc? nisi consulat Hierony. ad hunc modum hunc locum interpretantem: caro mea immutata est absque oleo: id est, caro mea ad extremam maciem redacta est, ob ieiunium. Nam nomine olei, pinguedo aut humor succulentus intelligitur, aut bona corporis habitudo, qua destitutus erat Dauid ob crebra ieiunia.

Alius locus
Psal. 15.

Locus Psal.
108. expo-
situs.

Quid vtilitatis linguarum cognitio, ipsarum sectatoribus afferat.

C A P. VI.

QUOD præcipit Augusti. non ex animo, sed quasi nostræ inertie conuiuens & patrocians, superiori capite vidisti, attamen quid ipse senserit alijs in libris à se editis, testatum reliquit. (Quauis in hac parte, tam Hebraicæ linguæ, vt constat, quàm Græcæ, vt ipse contra Cresconium scribens ingenuè fateatur, laude caruerit.) tum alibi, tum etiam lib. de doct. Christ. ca. 11. Contra ignota, inquit, signa, magnum remedium est linguarum cognitio. Et Latinæ linguæ homines duob' alijs ad scripturarum diuinarum cognitionem habent opus, Hebraica scilicet & Græca, vt ad exemplaria præcedentia recurratur, si quã dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas. & Hiero. in epistola ad Vitalem,

lem, inquit. Quando in scriptura dubium ortum fuerit, si aliter habent: 70. interpretes, aliter vulgata editio, confugiendum est ad solita præsidia, & atque linguæ tenere vernaculæ. Non nihil etiam adiutenti ad exactam scripturarum intelligentiam affert linguarum cognitio propter nominum propriorum corruptionem, quæ ob nostrorum locordiam inoleuit. Nam pauci à Hiero. ætate vsq; ad hæc nostra tempora inuenti sunt, qui huic rei incubuerint. Ideo Hiero. Ezechi. 40. cap. inquit. Diligenter & studiosum adhibendum patet, si tamen scientia scripturarum ducitur, vt sciat omnia prope verba Hebraica & nomina, quæ in Græca & Latina translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumq; vitio deprauata, & dum de inemendatis scribuntur in emendatiora, de verbis Hebraicis facta esse Sarmatica, imò nullius gentis, dum Hebraica esse desierunt, & aliena esse non ceperint.

Adhuc cum literæ nostræ, Hebræis non ex æquo respondeant, contingit non infrequenter Latinis, aut Græcis literis verba Hebræa scripta, ita à se ipsa fuisse abalienata, vt aliam quoque induisse formam videantur. Vnde Hiero. in comment. epist. ad Titum. cap. 3. ait, solent nos irridere Hebræi in pronuntiatione quorundam nominum, maxime in aspirationibus, & in quibusdam cum rasura gutturis proferendis. Hoc autem euenit, quod 70. interpretes, per quos in Græcum sermonem lex diuina translata est, specialiter in Cheth literam & Ain, & cæteras huiusmodi, quia cum duplici aspiratione in Græcam linguam transferre non poterant, alijs literis additis expresserunt. Verbi causa, vt Rachel, Rachel dicerent, & Iericho, Iericho, & Hebron, & Chebron, & Seor, Segor. In alijs verò eobilatus iste defecit. Nam nos & Græci vnam tantum literam S habemus, illi verò tres. Samech, Sadde, Sin, quæ diuersos sonos possident. Isaac & Sion per Sadde scribunt. Israel per, Sin, & tamen non sonat hoc quod scribitur. Si igitur à nobis hæc nomina & linguæ idiomatica, vt videlicet barbara, non ita fuerint expressa, vt extolluntur ab Hebræis, solent eachinum attollere, & iurare se penitus nescire quod dicimus. Vnde & nobis curæ fuit omnes veteris legis libros, quos vir doctus Adamantius in exempla digesserat de Cæsariensi bibliotheca descriptos ex ipsis authenticis emendare.

Denique cum ecclesia Romana ex Iudæis pariter ac Græcis cõflata sit, oportuit vt vtriusque gentis memoria apud nos perpetuò duraret, atque ideo ipsorum vocabula crebro in ecclesijs inculcantur, absque vllis interpretationibus. Vnde Aug. in epist. 178. ait. Non licet hoc nomen Amen in aliam linguam transferre. & 2. li. de doct. Christ. cap. 11. Hebræa, inquit, verba non interpretata sæpe inueniuntur in scripturis, sicut Amen, Haleluia, Racca & Hosanna, & si quæ sunt alia. Quorum partem propter sanctiorem auctoritatem, quam uis interpretari potuissent, seruata est antiquitas, sicut in Amen & Haleluia. Partim verò in aliam linguam transferri non potuisse dicuntur. Sicut alia duo, quæ posuimus. Hæc ille, nomen Racca vanum sonat, est nomen conuictij quod irrogatur alicui, cum volumus ipsum stultum, & cerebro vacuum appellare. Hosanna, Salua obsecro, significat, vt apud Matt. c. 21. Hosanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini, Hosanna in excelsis. Hoc est. Fer opem ò Deus filio tuo qui è Dauid ducit originem, cum sit illi ad eum hæreditas regni paterni. foelix faustusque sit vtinam, talis regis aduentus, atq; ideo te obsecramus vt tu Deus, qui habitas in excelsis opem feras illi.

Quauis nonnulli existiment in libris noui instrumenti in rebus dubijs ad Græci sermonis fontem esse confugiendum. At Orige. tract. 8. in Matth. non censet illis tribuendam esse fidem indubitatum. Multam, inquit, differentiam inter exemplaria inuenimus, siue propter negligentiam scribarum, siue ex temeritate quorundam, siue propter eos qui emendare negligunt scripturas, siue propter eos qui quod ipsis videtur in emendationibus, vel adiciunt vel subducunt.

Libris etiam Hebræorum, non desunt qui fidem alicubi velint eleuare, vt Hieron. lib. 2. epistol. ad Galatas circa principium, & in comment. Michæ. capit. 5. & Iustinus in Tryphone.

Porro aduerte cum mendum aliquod visum fuerit occurrere, ne sensum nostrum ac cõiecturam sequentes, à recta aberremus via, tanquam Ariadnes filium Augustini verba sequamur. lib. 1. contra Faustum. cap. 2. dicentis. Sacrarum literarum studiosis, notissimæ sententiarum varietates, vel ex aliarum regionum codicibus vnde ipsa doctrina nostra emanauit, dubitatio dijudicanda est, vel si ibi quoq; codices

De hoc lib.
2. c. 1.

Aug. de nominibus
pegrinorum
quibus vritur ecclesia.

Racca.

Hosanna.

codices variant plures paucioribus, aut vetustiores recentioribus præferantur, etsi adhuc esset incerta veritas, præcedens lingua, unde illud interpretatum est, consulatur. Alioqui si his auxilijs destituti, nostro Marte aliquid emendare voverimus, nullibi non labemur & offendemus: Quandoquidem, teste Augu. Psalm. 105. Multoties putaremur librarij esse errorem, nisi haberemus beneficium Dei quo scripturas suas in multis linguis voluit esse transfusas. vt in Psalm. 105. interfecta est terra in sanguinibus, arbitraremur legendum esse, infecta. Hactenus Augusti. Nos vtamur aptioribus exemplis. Psalm. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fortem, viuum: quo in loco multi legunt, fontem viuum. Et Isaiæ 40. cap. Quoniam completa est malitia eius: pro militia eius. Iob quoque. 5. Virum stultum, pro vere stultum. & cap. 18. de vrbe, pro de orbe. & 28. sicut impius, pro sic vt impius. Et Michæ. 6. voluptatibus, pro voluntatibus. Et Psalm. 34. qui maligna, pro qui magna. & 71. & erit fructus metum, pro & erit frumentum. Et in Isaiæ filia tua de latere surgent, pro surgent. Et Psalm. 26. vt videam voluntatem dñi, pro voluptatem. Denique. 3. Reg. cap. 2. vbi in codicibus Latinis legitur, post Salomonem non ambulauit, in Hebræo legitur, post Absalom.

Error Cantacuzeni & euangelio Marci.

Ceterum multi viri in primis illustres, primum Ioānes Cantacuzenus Imperator Constanti. Apolog. 4. asseuerat euangelium Marci Latine fuisse scriptum, inquit, *ὁ δὲ ἑρμηνεύει τὴν ἰταλίαν καὶ τὴν ῥώμην ἀλλὰ διηγεῖται κατὰ τὰ ἑσπερία πάντα ἔθνη.* id est. Secundus euangelista Marcus Latine publicauit euangelium in Achaia, Italia, Romæ, adhuc in omnes gentes occidentales. Ego arbitror fuisse deceptum ex carminibus illis Grego. Nazianzeni in catalogo diuinae scripturæ.

Μαρκὸς μὲν ἔγραψεν ἐβραίοις θάυματα Χριστοῦ Μάρκος δὲ ἰταλῶν, Λουκᾶς ἔγραψε ἑσπερίαν.
 Qui non dicit in Italica lingua fuisse scriptum, sed Italia: nam Romæ, iuxta Hierony. rogatus à fratribus breue scripsit euangeliū. Deinde Hierony. Hozæ. 11. cap. & Isaiæ. 6. & Eusebius lib. 3. histo. cap. vlti. & Nazianze. & Irenæus, & innumer alij autumant Matthæi euangelium Hebraicè fuisse scriptum: epistolam quoque ad Hebræos Hebraico idiomate in lucem prodijisse, multi viri ingenij præstantis affirmant. Ab vtrorumque iudicio liben-

ter discedere non verebor. Primum euangelium Matth. nullus testatur se eum vidisse Hebraicè exaratum, sed ab alijs accepisse. Dempto Hierony, qui in catalogo script. de Matthæo loquens, sic inquit. Porro ipsum Hebræum habetur vsque hodie in Cæsariensi bibliotheca, Mihi quoque à Nazareis qui in Berrea vrbe Syriæ hoc volumine vtuntur, de scribendi facultas fuit. Sed non loquitur de Euangelio Matthæi (nam si hoc esset aliquando illius testimonio ysus esset) sed de Euangelio Nazarenorum apocrypho, quo Hebionitæ hæretici vtuntur: & huius testimonio vtitur Hierony. nonnunquam, vt Matth. 6. inquit. Vbi legitur in Matthæo. Panem nostrum super substantialem. In euangelio secundum Hebræos pro super substantiali panis, repperi Machar, quod dicitur crastinum, id est, futurum, da nobis hodie. Et in epistola ad Ephes. cap. 5. in expositione illius loci. Esto te ergo, &c. cum de vrbantate loquitur, ait. Verum hæc à sanctis viris penitus propellenda, quibus magis conuenit flere, vt in Hebraico quoque euangelio legimus. Dominum ad discipulos loquentem: nunquam, inquit, letisitis, nisi cum fratrem vestrum videritis in charitate. Et Matth. 12. cap. inquit, in euangelio quo vtuntur Nazareni & Hebionitæ, quod nuper de Hebræo in Græcum sermonem trāsulimus, & quod vocatur à plerisque Matthæi authenticum, homo iste qui aridam habens manum in sabbato sanatur, cementarius scribitur, istius modi vocibus auxiliū precans. Cementarius eram, manibus victum quæritans, precor te Iesu, vt mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos. Et in procemio lib. 18. comment. in Isaiam, ait, Apostoli in resurrectione Christum putarunt spiritum, vel iuxta euangelium, quod Hebræorum lectitant Nazareni, in corporale dæmonium. Et in lib. de viris ecclesi. in vita Iacobi. Denique lib. 3. contra Pelagi. circa principium, inquit, in euangelio iuxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroque sermone, sed Hebraicis literis scriptum est, quo vtuntur vsque hodie Nazareni, secundum apostolos, siue vt plerique autumant iuxta Matthæum, quod & in Cæsariensi habetur bibliotheca: narrat historia illa, Ecce mater Domini & fratres eius dicebant ei. Ioannes baptista baptizat in remissionem peccatorum, eamus & baptizemur ab eo. Dixit aut eis, Quid peccaui vt vadam & baptizer ab eo? nisi forte hoc ipsum quod

Matthæus Græcè scripsit euangelium.

Vide Q. ad Hedibia

Matth. 12. Cementarius manū habens aridam sanatur.

Euangelij apostolorū siue Mat. citatū à Hierony.

quod dixi ignorantia est. Et in eodem volumine. Si peccauerit, inquit, frater tuus in verbo, & satis tibi fecerit, septies in die suscipe ipsum. Dixit illi Simon discipulus eius. Septies in die? Respondit Dominus & dixit ei. Etiam ego dico tibi, vsque septuagies septies. Clem. Stro. 4. ex eo citat: qui admiratus fuerit, regnabit. Idem poteram multis rationibus probare de epist. ad Hebræos, sed gratia breuitatis missas faciam.

Catalogus librorum vtriusque instrumenti.

C A P. VII.

DECRETVM DE CANONICIS SCRIPTURIS.

Sesto. 4. celebrata die viij. Mensis 1546.

SACROSANCTA OECUMENICA, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, presidentibus in ea eisdem tribus Apostolicæ Sedis legatis, hoc sibi perpetuo ante oculos proponēs, vt, sublati erroribus, puritas ipsa Euangelij in Ecclesia conseruetur: quod promissum ante per Prophetas in Scripturis sanctis Dominus noster Iesus Christus, Dei filius, proprio ore primum promulgauit, dein de per suos Apostolos, tanquam fontem omnis, & salutaris veritatis, & morū disciplinæ, omni creaturæ prædicari iussit: perspicentisque hanc veritatem, & disciplinam contineri in libris scriptis, & sine scripto traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ, ad nos vsque peruenierunt, orthodoxorum Patrum exempla secuta, omnes libros tam veteris, quam noui Testamēti, cum vtriusque vnus Deus sit auctor, nec non traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oremus à Christo vel à Spiritu sancto dictatas, & continua successione in Ecclesia Catholica conseruatas, pari pietatis affectu, ac reuerentia suscipit, & veneratur. Sacrorum verò librorū Indicem huic decreto adscribendum censuit, ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa Synodo suscipiuntur. Sunt verò infra scripti, Testamenti veteris quinque Moysi, id est, Gene-

In can. Apost. c. 48. Gelasius in con. 11. 70. episc. cōcil.

sis, Exodus, Leuiticus, Numeri Deuteronomium, Iosue, Iudicum, Rut, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdræ primus, & secundus, qui dicitur Neemias, Tobias, Judith, Hester, Iob, Psalteriū Dauidicum centum quinquaginta psalmodum, Parabola, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Hieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel duodecim Prophetæ minores, id est, Osea, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuch, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias, duo Machabæorum, primus & secundus. Testamenti noui, quatuor Euangelia, secundum Matthæum, Marcum, Lucam, & Ioannem: Actus Apostolorum à Luca Evangelista conscripti: quatuordecim Epistolæ Pauli Apostoli, ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, Ad Philippenses, ad Colossenses, duæ ad Thessalonicenses, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos: Petri Apostoli duæ, Ioannis Apostoli tres, Iacobi Apostoli vna, Iudæ Apostoli vna, & Apocalypsis Ioannis Apostoli. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris, & canonicis non susceperit, & traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, anathema sit. Omnes itaque intelligant, quo ordine, & via ipsa Synodus, post iactum fidei confessionis fundamentum, sit progressura, & quibus potissimum testimonijs, ac præsidijs in confirmandis dogmatibus, & instaurandis in Ecclesiæ moribus, sit vsura.

ANTEQVAM libros vtriusque Testamenti ad numerum reuocemus, oportet exponere quid hoc nomen, Berith, hoc est testamentum, significet: & quidem si verbum Hebraicum exactè expendas, foedus significat inter viuentes: clare & purè decisum & trāsactum, à verbo Barar mundauit. sic Laban cum Iacob testamentum fecerunt, & Gen. 21. Accepit Abraham oues & boues & dedit Abimelech & percusserunt foedus. & cap. 17. circumcidetis carnem præputij vestri & erit signum foederis. Postea Paulus *negat Paulum esse autem testamentum quod ratum non est nisi morte statoris interueniat.* In hac significatione accipitur quando significat nouum testamentum. Nam nisi testator noster Christus mortuus fuisset, in eo significat hoc nomine est.

Laodic. cā. 59. concil. Carthag. 4. can. 47. ca. sancta Romana, dist. 15. & si. epist. Eug. in concil. Floren. ad Armenos.

Hebr. 9. Hoc ignorans Carth. negat Paulum esse autem testamentum quod ratum non est nisi morte statoris interueniat. thorem epistolæ ad Hebræos.

fuiſſet, nec ſtabile nec firmum teſtamentum permanebat, nec ſciri quæ myſteria in eo ſcripta erant: vtiq; clauſum & obſignatum erat. Vetus teſtamentum nomen traxit à priori ſignificatu, nempe vt ſignificat fœdus inter viuentes initum. Et hæc eſt cauſa quare abrogatum & antiquatum ſit, quia morte filij Dei non conſecratum fuit: nec ſciri poterant quæ in eo conſeclata erant myſteria; quia nondum venerat ille qui habebat clauem David. Igitur diuina ſcriptura quoniam, in duo hæc teſtamenta diuiſa eſt. Illud quod aduentui Domini, paſſioniq; anteceſſit, id eſt lex & prophetæ, vetus dicuntur. Ea verò quæ poſt reſurrectionem ſcripta ſunt, nouum Teſtamentum nominantur. Iudæi veteri vtuntur, nos nouo. Sed tamen diuerſa non ſunt, quia nouum veteris adimpletio eſt, & in vtroque idem teſtator eſt Chriſtus, qui pro nobis morte ſuſcepta, nos hæredes regni æterni fecit, abdicato & exhæredato populo Iudæorum, ſicut Ieremias propheta teſtatur. ¶ Ecce, inquit, dies veniunt, dicit Dominus & cõſummabo domum Iſrael, & domum Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod diſpoſui patribus illorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti: quia ipſi non perfeuerauerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos dicit Dominus. Et alio loco ſimiliter ait. ¶ Dereliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam in manus inimicorum eius. Quod ſuperius ait conſummaturum ſe domum Iuda teſtamentum nouum, oſtendit vetus illud, quod per Moſen datum eſt, non fuiſſe perfectum, id autẽ quod per Chriſtum dari haberet, cõſummatum fore. Domum autem Iuda & Iſrael non vtiq; Iudæos ſignificat, quos abdicauit, ſed nos, qui ab eo conuocati ex gentibus, in illorum loco, adoptione ſucceſſimus.

Differt vetus teſtamentum à nouo, Primum iuxta Theophil. ad Hebræ. 7. Quia in veteri locutus eſt Dominus per prophetas, in nouo per filium. Hinc Paulus ait, Multifariam multiq; modis olim Deus loquens patribus, nouiſſimè locutus eſt nobis in filio. Secundò Auguſti. lib. 4. contra Fauſtum ca. 2. ait, Temporalium rerum promiſſiones teſtamento veteri contineri, nemo ambigit, nec quod æternæ vitæ promiſſio regnumque cælorum ad nouum pertinent teſtamentum. Sed in illis temporalibus figuras fuiſſe futurorum quæ implentur in nobis, in quos fines ſeculorum

obuenerunt, Paulus teſtatur dicens. Hæc omnia in figura contingebant illis. Hæc iterum repetit. lib. 18. de ciui. dei. c. 11. Tertiam differentiam aſſignat. in ll. de ſpiritu & litera cap. 20. inquit. Propter veteris hominis noxiæ, quæ per literam iubentem & minantem minime ſanabatur, dicitur illud teſtamentum vetus. Hoc autem nouum propter nouitatem ſpiritus, qui hominem nouum ſanat à vitio vetuſtatis. Poſtremò Dionyſ. in eccleſ. Hierar. cap. 4. par. 3. conſtituit differentiam inter vtrumq; teſtamentum, eius verba ex antiquiſſimo codice deprompta, nõ grauiabor afferre, ſed præſentem rem oſtendit & demonſtrat. Item veteris quidem prædictiones ſunt, in nouo efficiendo homines perfectos, veritatem præfiguratam confirmauit. Denique, vt ſummatim dicam. Vetus instrumentum de myſticis & theologice rebus diſſerit, nouum efficit homines deiformes.

Sacrorum librorum catalogum hoc in loco recensere ſuperuacaneum mihi viſum eſt. Cùm præter Hierony. in prologo Galeato, qui Iosephum ſecutus eſt. Innumeri alij de hac re diſſeruerint, Auguſti. lib. 2. de doctrina chriſtiana. cap. 8. Eusebius lib. 4. hiſto. cap. 26. & lib. 6. cap. 18. Et Damasc. lib. 4. cap. 18. & Nazianze. in poëmate, & Epipha. in epitome. Denique in multis concilijs antiquis & recentioribus de horum librorum numero cautum fuit, & nos de illorum diuiſione non nihil attigimus cùm de prophetia agebamus. Affertam tamen, ne prorsus tacuiſſe videar, duo epigrammata Nicephori Calixti, in quibus vtriuſque instrumenti libros breuiter colligit ex Nazianze. deſumpta.

Τῆς παλαιᾶς διαθήκης αἱ βιβλοί.

Θείας γραφῆς μανθάνειν τὰ βιβλία.
 Τῆς μὲν παλαιᾶς εἰσὶν ἑκοσὶ δύο.
 Πρῶτη γένεσις, ἕξοδος, δευτέρα,
 τὸ λουτικὸν, ἀριθμῶν τὸ βιβλίον
 τὸ δευτερονόμιον. Ἰησοῦς πάλιν.

Οἱ κρι-

Jerem. 32.
 ¶ Vulgata dicit, Ecce dies veniunt dicit Dñs, & feriã domui Iſrael, & domui Iuda fœd nouum nõ ſecundũ patet quod pepigi cum patribus veteris.
 ¶ Vulgata reliqui domum meã, dimiſi hæreditatem meam, dedi dilectã meã in manũ inimicorũ eius:
 ¶ Vetus teſtamentum à nouo ñ quo diſtinguitur.

Οἱ κριταὶ, καὶ ῥοῦθ, οὐκ ἀβιβλοὶ ἐνθάδε.
 Τῶν βασιλείων ἡ μία, καὶ δευτέρα,
 τῶν βασιλείων ἡ τρίτη, καὶ τέταρτη.
 τὰ παραληπόμενα βιβλίου τὰς δύο.
 Εὐσεβίου τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον πάλιν.
 Ἰσορικὰ τὰ γνήσια τῆς γραφῆς τὰ δέ.
 ἦδη δὲ τινες ἐγκρίνουσι καὶ τὰς,
 Εὐθῆ, Ἰουδὴν, καὶ Τωβῆτ, ὠλοδοξοῦτον,
 Ταῦθ' ἰσορικά. τὰ σοικηρὰ δὲ πάλιν.
 Ἰωβ, ὁ Δαυὶδ καὶ Σολομῶντος τρία.
 Εὐκλῆσιας, Ἀσμα καὶ Παραοιμίαι.
 Καὶ τὰ προφητῶν πέντε βιβλία λέγεται.
 Οἱ δὲ δέκα μὲν ἐν τῷ βιβλίῳ
 Ἀμώς, Οσηέ, Μιχαίας, Ἰωνῆτε,
 Ἰωῆς, Ἀβδὶς, Ναουμ, Ἀββακὺμ τε
 Ὁ Σοφονίας, καὶ δέκα ἄλλα.
 Εἶτα Ζαχαρίας τε, καὶ Μαλαχίας.
 Πρῶτη μὲν αὐτῆ. δευτέρα δὲ Ἡσαίας,
 Ἐπετα λαμπρῶν Ἱερεμιᾶν ἔχει.
 Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιὴλ ὁ πέμπτος.
 Γραφῆς παλαιᾶς αἱ δὲ τοὶ βιβλοὶ φίλοι.

DIVINÆ scripturæ scito hos esse libros. Veteris quidem instrumenti sunt viginti duo. Quorum primus Genesis. Secundus Exodus. Tertius Leviticus. Quartus Numeri. Ac deinde Deuteronomiũ, hoc est secunda lex. Deinde Iesus Filius Nun. Iudices quoq; & Ruth. Hi omnes vocantur octabiblos, quia octo hi libri in vno volumine coarctantur. Postea sequuntur libri quatuor regũ. Post quos statim cõsequuntur duo Paralipomenon, in quibus prætermiſſæ in libris regũ tanguntur hiſtoriæ. Vltimo loco ponuntur duo Eſdræ libri. Atq; hi ſunt germani hiſtoriarum libri. His adduntur Eſther, Iudith, ac tertius Tobias. Hucusq; libros hiſtoricos omnes retulimus. Porrò libri carmine cõſcripti, hi ſunt, Iob, David, & Salomonis tria volumina, Eccleſiaſtes, Cantica canticorũ & Proverbia. Dehinc accipe quinq; prophetarũ libros. Ex quibus primus duodecim prophetas cõplectitur: atq; hi ſunt. Amos, Hoſeas, Michæas, Ioel, Ionas, Abdias, Nahum, Abbauc, Sophonias, decimus deinde Aggæus, deinde Zacharias ac Malachias. Hucusq; liber primus, Secundus Iſaias, Tertius præclarus Ieremias, Quartus Ezechiel, Quintus & vltimus Daniel. Hi ſunt amici libri veteris instrumenti. Intellige quos Nicephori ætate eccleſia authoritatem tribuebat.

Τῆς δὲ νέας διαθήκης αἱ βιβλοί.

Ἦδη δὲ μοι μανθάνειν καὶ γραφῆς νέας.
 Εὐαγγέλιον Μαθθαίου τε καὶ Μάρκου.

Τρίτον τῶν Λουκᾶ, τέταρτον Ἰωάννης, Δεκάτε πράξεις τῶν Ἀποστόλων.
 Ἐπιτολᾶν Παύλου δὲ τῶν ἑπτὰ,
 Πρὸς ταῖς δέκα τέσσαρες κληρωμένους.
 Ἐπὶ δὲ πάλιν καθ' ὅλην οἰκουμένην
 Τούτων μία μὲν ἢ Ἰακώβου ἡ γραφή
 Δύο δὲ Πέτρος, τρεῖς δ' Ἰωάννης πάλιν
 Ἡ δ' ὕστερα πέφυκεν Ἰεσοῦς μόνη.
 Ἐπειτ' Ἀποκάλυψις ἡ Θεολογία
 Ἐκτὸς δὲ τούτων τὰ γραφῆς ἀπαμύνομαι.

¶ Noui verò instrumenti hi sunt libri qui sequuntur.

DISCE iam numerum librorum novæ scripturæ, ex quibus Matthæi euangeliũ primum, Marci ſecũdum, Luca tertium, ac poſtremò Ioannis euangeliũ quartum tenet locum. Ac deinde adijce Acta apoſtolorum Sapientum, auctore diuo Luca. Præterea amplectere diuini Pauli & eloquentiſſimi quatuordecim epistoſas exactè conſcriptas. Ac rurſum ſeptem ad vniuerſos mortales miſſas. Ex quibus vnã ſcripſit Iacobus: duas Petrus, tres Ioannes, vltimam ſcripſit ac ſolam Iudas. Deniq; poſtremum poſſidet locum Apocalypſis Theologi. His libris demptis quicquid inuẽtum fuerit Nothum ac ſuppoſititium eſt. Hoc nomine intelligit ſcripturas Apocryphas. Hoc eſt abſconditas & ſecretas à κρυπτόω abſcondo ſive recondo. Erant ea ſcripta, quibus publicè eccleſia non utebatur, ſed priuatim habebat legebatque qui vellet. Vt Apocalypſis, & Acta Petri, & liber Enoch, & euangeliũ Thomæ & Barnabæ.

¶ Quibus in rebus tractandis ac cognoscendis: ſacri ſcriptores ſtudium ſuum poſuerint.

CAP. XVIII.

VXTA veteres philoſophos, & maxime Peripateticos, tota philoſophia in tres partes diuiſa eſt, in Phyſica, Ethicam & Theologiam. Ex qua partitione licet colligere, ab illarum trium partium numero, Dialecticam

fore seiunctam, atque ideo potius philosophiæ instrumentum, quam partem esse vocandam. Hanc sententiam secuti sunt illi ecclesiæ tractatores, qui à me modò citandi sunt. At Boetius in proœmio Porphyrij à se translati, putat & instrumentum & partem simul esse appellandam, à qua sententia non videtur dissentire Philo Iudæus in libr. περι γεωργίας, cum inquit, τὸν κατὰ φιλοσοφίαν λόγον, τριδύμου ὄντα, τοὺς παλαιούς ἀγρῶ φασὶν ἀπεικάσαι. τὸ μὲν φυσικὸν αὐτῶ δένδροις ἢ φύσιν παραβαλόντας. τὸ δ' ἠθικὸν κερποῖς, ὡς ἐνεκα κερπυτῶν. τὸ δ' αὐτολογικὸν φραγμῶ καὶ περιβόλῳ κατὰ περιγὰρ τὸ περιεχόμενον τῶν ὁπώρας ἢ φύσιν κατὰ τὸν ἀγρὸν ἐστὶ φυλακτικόν, τοὺς σίνεσθαι ἢ παροσφείρεσθαι βουλομένους ἀνέροισιν. τὸν αὐτὸν ἔροπον, τὸ λογικὸν μὲρ φιλοσοφίας, φρουρὰ τις ἐστὶν ὀχυρῶτάτη τῶν δυνάμειν ἠθικῶν τε καὶ φυσικῶν. Hoc est, antiqui, philosophiam, quam in tres partes diduxerant, agro similem faciebant: quæ ad naturam spectabat: plâtis & arboribus comparabant: quæ verò ad mores, fructibus conferebant, quorum causa arbores consistæ sunt. Denique differendi artem maceris similem aiebant, quæ sepe & munit arbores, ne à quopiam lædi possint. Alij moly herbæ logicam comparant, quæ efficiebat ne à Circe, socij Vlysis deciperentur. Et Cicero in 1. libr. Academi. ait, Philosophandi ratio est triplex, vna de vita & moribus. Altera, de natura & rebus occultis. Tertia de differendo, & quid verum & quid falsum, quid rectum in oratione, quid prauum, quid consentiens, quid repugnet iudicando. & 1. de oratore. Philosophia in tres partes est distributa, in naturæ obscuritatem, in differendi subtilitatem, in vitam atque mores.

His præmissis ad ecclesiasticos nostros viros deueniamus. Et in primo se offert loco Clemens Alexand. presbyter, circa finem lib. 1. Stromateon hæc inquit. Mosaica philosophia quadripartitò diuiditur. In partem historicam, & eam quæ vocatur legitima, quæ quidem propriè fuerit morum tractationis. Tertiam autem eam, quæ pertinet ad sacrificia, quæ quidem est naturæ contemplationis. Et postremò quartam speciem Theologicam, quæ est suprema cõtemplatio, quam dicit Plato esse magnorum mysteriorum. Hanc speciem vocat Aristoteles, μετὰ τὰ φυσικά. Præterea Ambro. Psalm. 36. in eius præfatione inquit. Omnis scriptura diuina, vel naturalis, vel mystica, vel moralis est. Naturalis in Ge-

nesi, in qua exprimitur quomodo facta sunt cælum, mare, terra, & quemadmodum iste mundus sit constitutus. Mystica in Leuitico, in quo comprehenditur sacerdotale mysterium. Moralis in Deute. in quo secundum legis præceptum vita humana formatur. Vnde de Salomonis tres libri ex plurimis videtur electi, Ecclesiastes de naturalibus, Cantica Canticorum de mysticis, Prouerbia de moralibus. In Psalterio mixtum de his omnibus tractatur. Namque naturalem euidentissimè comprehendit, docendo de Angelis, ac virtutibus, Sole, Luna, & Stellis, & lumine cælorum. & aqua quæ super cælum est, quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt, statuit ea in seculum seculi, præceptum posuit & non præteribit. De mysticis locutus est, cum de occultis, & sacra vnctionis vniguento & de cõsummatione scripserit tabernaculi. Nam & venturum præfatus est Dei filium principem sacerdotum, & passurum esse pro nobis, & sanguine suo mundaturum nostra peccata, tituli pro torcularibus declarant. Et resurrecturum Psalmus resurrectionis expressit: & de Moralibus multa contexuit, diuersaq; virtutum genera demonstrauit, & dedit præcepta viuendi, quibus vlcera nostrorum sanauit errorum, moresq; renouauit humanas, atq; intimos mutauit affectus, vt docet Psalm. 33. quem etiam S. Petrus in epist. sua tanquam medicamentum nostris peccatoribus affixit. & Psalm. 36. nam isti præ cæteris ethici reperiuntur, sed diffusior hic ultimus. Nam etsi ille prædulcis & lucidus est, iste tamen dulcior. Quoniam ille me docuit cohibere linguam à malo: iste desinere ab ira, indignationem relinquere. Ille præcepit sine dolo loqui, iste instituit esse mansuetum, qui præmia mansuetudinis demonstrauit. Ad hæc igitur medicamenta manum mittamus, & vulnera nostra curemus, ne si velimus dicere, quòd alios curare possimus, dicatur nobis. Medice cura te ipsum. De hac re iterum disputat in præfatione lib. 1. in Lucam fufissimè: & desumpsit ex Basilio, in sermone, quo præfatur in prouerbia Salomonis. Denique Hiero. in epist. ad Paulam vrbicam breuiter hæc omnia cõplexus est. Quo modo, inquit, philosophi disputatiões in physicam, ethicam, logicamq; partiuntur, ita eloquia diuina, aut de natura disputant, vt in Genesi, & Ecclesiaste. Aut de moribus, vt in puerbijs & in omnibus sparsim libris. Aut logica, pqua theoricen

Psalm. 32.

Psalm. 33.

Psalm. 8.

*Legothecologiam.

*Legothecologiam.

ricen nostri sibi vendicant. vt in Cantico canticorum: & in euangelijs. Licet apostolus sæpe proponat, assumat, confirmet atque concludat, quæ propriè artis dialecticæ sunt.

Hieronymi locum modò à nobis citatum arbitror duobus in locis esse deprauatum, nec ab Erasmo animaduersum, nec à Christiano Druthmari in proœmio super Matth. quod è D. Hiero. transcripsit. Fortè legendum, ethicam Theologiamq; & iterum statim. Theologia pro qua theoricen nostri, ex ipsomet Hiero. circa principium comment. in Ecclesiasten: quo in loco iterum hæc eadem penè verba inculcat: & iterum ex hoc eodem loco ad Paulam. Nam postea quam de Theologia locutus est. Subdit de dialectica. Licet apostolus sæpe, &c. Miror equidem hoc fecisse Erasmus, cum alioqui in libris corrigendis soleat esse oculatior, ac diligentior quam par est, & nodum in scirpo persæpe quærat. Vt in epist. ad Paulinum. Quæ (nempe litteræ) à principio amicitiarum fidei iam probatæ fidei, & veteris amicitie, præferebant. In huius loci Scholijs inquit. Hunc locum esse deprauatum, vel ex hoc liquet, quòd exemplaria nulla inter se consentiunt. Fortè sic est legendum. Quæ à principio probatæ iam fidei, fidem, & veteris amicitie noua præferant argumenta. Apparet Paulinum in initio suæ epistolæ locutum fuisse de necessitudine sua quam habebat cum Hiero. ea cum vetus esset nouis argumentis renouauit. Hæc ille. Ego credo veterem lectionem esse retinendam. Nam Hiero. nunquam Paulinum viderrat: vt in fine epistolæ ipse ostendit, inquit. Habes hic amantissimum tui fratrem Eusebium, qui litterarum tuarum mihi gratiam duplicauit, referens honestatem morum, cõtemptum seculi: fidem amicitie, scilicet, quæ alijs seruare soles. Ideo munera quæ Hieronymo transmiserat; erant adeò magna, vt ostenderent nouam amicitiam, iam fuisse inueteratam. Nam μετὰ τὴν ἀδελφίαν, vt inquit poeta, τὰ χιτῶνα γυράσκει χάρις. Deinde in epist. ad Eusto. de virg. cum alluisset Hiero. ad carmen illud Persianum. Per humeros hyacinthina læna est. Ipse ad ignorantem, legendum censet: per humeros læna fortè volitans. Denique in epist. Paulæ & Eustochij ad Marcellam vt cõmigret in Bethlehem ait Hiero. Certè si præclarus orator reprehendendum nescio quem putat, quod literas Græcas non Athenis, sed Lilybæi; Latinas non Romæ, sed in Sicilia didicerat, &c. To-

Annotationes aliquot aduersus Erasmus.

I. est, Si muvera adhibeas, cirò se nescit amicitia.

tus hic locus decerptus est ex diuinatione Ciceronis in Verrem, vbi irridens Q. Cecilium, inquit, nunquam in loco celebri ipsum operam dedisse literis, vt aliquid eloquentiæ assequi posset, sed in loco ignobili & obscuro. At Erasmus id nesciens, inquit. Quædam exemplaria scriptum habebant. Lilybæi, alia Lilybæi, neutrum admodum quadrat, fortè legendum Lileæ, quæ ciuitas est in Phocide, Athenæ sunt in meditullio Græciæ, Phocenses ita Græci sunt, vt absint ab Athenis, quæ admodum Roma; germana est Italia, Sicilia, Italia est veluti Græciffans.

Summa illorum quæ in utroque instrumento continent.

C A P. I X.

SICVT qui iter denium, ac multis ambagibus impeditum facturi sunt, indigent duce aliquo & præmonitore, gressus dirigente & cõmonstrante, ita nos, si ad scripturarum arcana admitti volumus, prius omnia quæ per latissimos illarum campos peragrandam sunt, exiguo verborum circulo, ab aliquo Ierophanta itrenuo, percipiamus oportet: ac tanquam vngues digitosq; teneamus. Sed quis melius poterit nos ad adyta scripturarum deducere, atque ne à vero aberramus tramite; efficere, quam Dionysius Areopagita qui toties viam hanc confecit. Is ergo in Ecclesi. hierar. ca. περι συνθέσεως ἐστὶν ὅπου κοινωσίαν, ait, Omnis scripturæ sanctæ cõtexus, aut rerum substantiã ac distinctionem à Deo conditam prædicat, vt liber Geneseos. Aut legale sacerdotium viuendiq; eius enuntiat modum, vt cæteri libri legis. Aut sortes Dei populo distributas, ac possessiones narrat. vt Iosue liber. Aut Iudicum sanctorum, aut sapientum regum, ac piorum sacerdotum sensum ac prudentiam celebrat, vt libri Regum, Iudicum, Paralip. aut veterum hominum inter varios & multiplices tristium casus, mirabilem constantiam, immobilemq; philosophiam loquitur. vt liber Iob, Iudith, Esther, & Machabeorum libri. Siue agenda vita, sapientia monita, vt liber Prouerborum, Ecclesiastes, Ecclesiasticus, & liber Sapientiarum. Siue diuinorum amorum dulcia carmina & effigies diuinas, præfert, vt Salomonis cantica. Siue futurorum plenas doctrina salutari prædicationes enuntiat: vt in reliquis veteris instrumenti libris, Siue diuina Domini Iesu in hu-

mano corpore opera loquitur, vt in quatuor euangeliorū voluminibus. Siue discipulorū eius mores atq; instituta diuinitus tradita, & ad Dei similitudinē imitādo ducentia, san- ctissimāq; doctrinas, vt in actis apostolorū, & in epistolis Pauli & ceterorum apōstolorum. Siue arcanam illam ac mysticam omni no visionē dilecti discipuli diuinamq; Domini Iesu & altissimam theologiam, eis qui dii fieri merentur, exponit, eosq; per mysteria sacra & diuina sustollit & confirmat.

De utilitate quæ nobis obuenit ex cognitione Regularum scripturæ, & de eius forma loquendi & caractere.

C A P. X.

MVLTA res sepe videmus, quæ quāuis arduæ & superatu difficiles videri possint, modico tamen conficiunt labore, dummodo ratione & arte, cum aggredieris, præditus sis. Hinc sepe videre contigit, à paucis militibus, dolis & arte Sinonīs instructis, citra puluerem & laborem, exercitum validum & numerosum fuisse fugatum ac profligatum. Ac similiter vsu venire solet, vt pondera nimis graua, qui busdam machinis adhibitis in altum ædificij locum subleuentur, quæ alijs nullis viribus subuehi poterant. Quapropter si quis diuinas scripturas via quadam, ac præceptis instructus & munitus, tractare didicerit, à multo facilius & magno se eximet labore. Atque ideo hæc nostra vigilia, si præstitero quod pollicitus sum, nō video quare sint contemnenda, sed in modis omnibus amplectenda. Audi igitur quid de hac re scribat Chry. s. ho. 39. in Ioā. Sicut, qui metalla fodere aggredit, artis ignibus, aurī venas nō inuenit, sed confundit, & laborē subit in cassum, ita qui diuinarū scripturā ordinē non intelligūt. Qui garum proprietates, & leges nō disquirūt. Sed pinnia ad verborū sonum accipiunt, aurū terræ confundentes, nunquā in his reconditum thesaurū assequunt. vt apud Ioan. si ego testimoniū perhibeo de me ipso, testimoniū meū nō est verū: & iterum idē Ioā. Si ego testimoniū perhibeo de me, testimoniū meū verum est. Hec ille. Locus primò citatus intelligitur iuxta iniquam opinionem quam Iudæi de Christo conceperant, vt apud Matth. ca. 11.

Ioan. 5.
Ioan. 8.
Locus Ioā. expositus.

Confiteor tibi pater Domine cali & terra, quod abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Sapientes vocat scribas & prudentes, quia populus sapiētes esse arbitrabatur, paruulos apōstolos, quia inscij & rudes illis esse videbantur. & Matth. 14. Contristatus est Herodes propter mortem Ioannis Baptista, id est, finxit se esse tristem, cum tamen lætus esset. Secundus locus intelligitur iuxta id quod res habebat. Nam cū Christus Deus esset, mentiri nō poterat, iuxta Paulū. Præterea Grego. in præfat. 20. lib. moral. ait. Quauis omnē scientiā scriptura sacra sine aliqua cōparatione transcendat, vt taceam q̄ vera prædicat, q̄ ad cælestem patriā vocat, q̄ æternis desiderijs ad superna cōplectēda cor legentis inuitat, q̄ diētis obscurioribus exercet fortes, & paruulis humili sermone blanditur, q̄ nec sic clausa est vt pauesci debeat, nec sic patet vt vilescat quod vsu fastidium tollit, & tantò amplius diligitur, quantò amplius meditatur, quod legentis animum humilibus verbis adiuuat, sublimibus sensibus leuat, quod aliquo modo cum legentibus crescit, quod à radibus letoribus quasi recognoscitur, & tamen doctis semper noua reperitur. Vt ergo de rerum pondere taceam, scientias omnes atque doctrinas ipso suo locutionis more transcendit, quia vno eodemq; sermone dum narrat gestum, prodit mysterium. Et sic scit præterita dicere, vt eo ipso nouerit futura prædicare: & inmutato dicendi ordine, eisdem ipsis sermonibus, nouit & ante acta describere, & agenda nunciare. Sic Iob dum suā narrat, nostra prædicat, dumque lamenta propria indicat, Ecclesie hæreses & calamitates deplorat: & rursum in præfa. 4. lib. mora. inquit. Qui textum scripturarum considerat, & sensum locutionis ignorat, non tam se eruditione instruit, quam ambiguitate confundit: quia non nunquam sibi licere verba contradicunt, sed dum à semetipsis per contrarietatem differunt, lectorem ad intelligentiam veritatis mittunt. Vnde Salomon ait, Melius est comedere & bibere: & parū post subiicit. Melius est ire ad domum luctus, quā ad domum conuiuij. Cur luctum conuiuij prætulit, qui prius esum potumq; laudauit? Si enim per electionem bonum est comedere & bibere, proculdubio melius esse debet ad domum gaudij, quam ad domum luctuosi properare. Hinc est quod iterum dicit Sa-

Eccles. 7.

Eccles. 11. cit Salomon. Lætare iuuenis in adolescentia tua: & parum post adiungit. Adolescentia & voluptas vanæ sunt. Hæc veritatis intelligentia, cum per cordis humilitatem quaeritur, assiduitate legendi penetratur. Sicut enim ignotorum hominum facies cernimus, & corda nescimus. Sed si familiari eis locutione coniungamur, vsu colloquij eorum etiam cogitationes indagamus. Ita cum in sacro eloquio sola historia aspicitur, nihil aliud quā facies videtur. Sed si huic assiduo vsu coniungimur, eius nimirum mentem, quasi ex colloquutionis familiaritate penetramus. Dū enim alia ex alijs colligimus, facile in verbis agnoscimus, aliud esse quod intiment, aliud quod sonant. Lege Chry. s. ho. 35. in Ioannem.

Locus citatus à Grego. ex Ecclesiaste. Lætare iuuenis, &c. per modum irrisionis & cum gestu proferendus est, id est, si oblecteris in iuuentute, punieris, nam est imperatiuus cōminationis, vt illud Ierem. in threnis. Lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus. Qua de re in proemio lib. 10. harum Hypoty. fufè à nobis disertum est.

Quæ sint optimi interpretis diuinarum scripturarum partes.

C A P. XI.

NON ab re fore arbitrò, leges qualdam ferre & sancire, quibus interpretum nostri temporis niriā libertatem coerceram, & in officio contineam. Qui putant idem sibi licere in versionibus scripturarum, quod in trāslatione authorū seculariū sibi permiserant, quippe cum in his nephas sit vel vnguem latum à diuinis verbis discedere. oportet igitur iuxta prouerbiū, τὴν κἀρδοσιον κἀρολοζον, τὴν σκἀφην σκἀφην, id est, mortarium mortarium, & scapham scapham appellare. Nam si Hebraicæ Phrases Latino sermone fuerint donatæ, illud nescio quid, quod proprium est linguæ illius, exiunt. Ac ideo Boetius in proemio Porphyrij à se trāslati, inquit. Verbum è verbo expressum reddidi, quod in his scriptis in quibus sermō cognitio quaeritur, non luculētæ orationis lepos, sed incorrupta veritas exprimenda est. Orige. quoq; ho. 2. in cant. ait.

Melius est in interpretatione scripturarū grāmaticos offendamus, quam scrupulum in veritatis explanatione ponamus. Et Augu. tracta. 2. in Ioanū. Non timeamus, inquit, ferulas grammaticorum, dum tamen ad veritatem solidam & certiore perueniamus. Sic dixit rectè interpres. Qui non ex sanguinibus, & Libera me de sanguinibus, cum sanguina non sit nomen Latinum. Sed quia Græcè positum est pluraliter, maluit ille qui interpretabatur, sic ponere, & quasi minus Latine loqui secundum grammaticos, tamen explanare veritatem secundum auditum infirmorum. Hiero. quoq; de opti. gene. interpre. ait. In interpretatione Græcorum, demptis scripturis sanctis, vbi & in verborum ordine mysterium est, non verbum è verbo, sed sensum exprimendum è sensu. Et hanc ob causam, dicit Augusti. libro. 3. de doctrin. Christiana. capit. 3. & lib. 4. capi. 10. offum pro offe solere legi in ecclesijs, ad vitandum amphibologiam, in Psalm. 138. Non est absconditum à te offum meum pro os meum. Denique Gregori. in epistola. ad Leandrum. cap. vltimo. & est in Decret. d. 38. sub nomine Augusti. in episto. ad Alexandrinum, sed falso, nam pro Leandro, dixit Alexandrinum. Indignum, inquit, vehementer existimo, vt verba cælestis oraculi restringam sub regulis Donati. Porro Hieronym. in libr. de opti. genere interpretandi probat multis testimonijs ex scripturis collectis, licere non nunquam interpretibus, omisissis verbis, sensum appendere, & Latinis auribus representare, quod non rejicimus. Nam si semper verba Hebraica ad verbum Latina reddantur lingue, non solum horridam & asperam, sed difficile intellectū versionem efficiunt. Quia iuxta Hierony. in Epist. ad Suniam & Fretelam. Hanc esse regulam boni interpretis sciimus, vt idiomatica alterius linguæ, suæ linguæ exprimat proprietate, quod quidem Tullium in Protagora Platonis fecisse conuincimus.

Locus ex Decretis Gratiani emendatus ex proemio moralium Gregor.

Denique annotare oportet ex Hieron. in epistola modò citata in annotatione Psalm. 21. dicenti. Nos emendantes scripturam, vbi cunque sensus idem, veterum interpretum consuetudinem mutare nolumus, ne nimia nouitate, lectoris studium terreremus, & statim. Non, si quid scriptorum errore mutatum est, stulta debemus contentione defendere.

De

De Geographia.

C A P. XII.

ANTO administrorum satellitio, ac comitatu Theologia nostra stipata ac comitata est, ut vix inueniri possit aliquis, qui dignus hoc nomine censendus sit. Nisi Prometheus noster, ignorantia hominum misertus, de integro homine effingere & formare molitur. Verum ne longo studiosos teneam sermone, non commemorabo in presentia illas disciplinas, quae ita Theologiae adherent, ac coniunctae sunt, ut ab illa diuelli se iungique minime possint, ut philosophia & scholastica Theologia. Sed illarum tantum artium recordabor & memoriam refricabo, quae, cum in Theologorum praeceptorum possessione & peculio fuerint numeratae, negligentia, ac socordia nostra ab illarum hereditate depulsi, in paruo & eo litigioso praediolo relictii sumus. Et in primis occurrat Geographia, de qua Hiero. in prolog. lib. Paralip. haec scribit. Quomodo Graecorum historias, magis intelligunt, qui Athenas viderint, & tertium Virgilij lib. qui a Troade per Leucatem & Acrocerania ad Siciliam, & inde ad ostia Tyberis nauigauerint. Ita sanctam scripturam lucidius intuebitur, qui Iudaeam oculis contemplatus sit, & antiquarum urbium memorias, locorumque, vel eadem vocabula, vel mutata cognouerit. Ut autem topographia terrae sanctae aspicere cognoscat, possit, multum lucis afferent lucubrationes Hierony. qui regione illam non solum peragravit, sed incoluit. Sed in primis duo libri, vnus de locis Hebraicis. Alter vero epitola de morte Paulae, inter reliquos eminere videntur. Sunt & aliqui e recentiorum numero qui hac in re diligenter versati sunt.

Cognitio Historiae quid adiuuanti afferat ad intelligendum scripturas.

C A P. XIII.

QVAM multa scripturarum mysteria in obliuionis tenebris obruta ac sepulta delitescerent (nisi Historiae lumine illustratae, & ab interitu & temporum iniurijs vindicatae,

à viris eruditissimis fuissent) nullus est qui ignoret. Quae nimirum si negligenda & silentio occultanda esse putauissent, nunquam tam curam ac solertiam tribuedam huic rei censuissent, ut illa quae veluti per manus à patribus acceperant, sempiternae seculorum memoriae transmitterent. Quis obsecro tam infensus est homini christiano, qui nosse negligat, quis fuerit ille cui apud Matthaeum Dominus dixit. Relinque mortuos sepelire mortuos suos: quod perpetuo nobis latuisset, nisi fuisse Philippum Apostolum. Aut Matthaeum iuxta Tertulli. lib. de baptis. fol. 3. Deinde quod Lazarus annum agens trigesimali à Domino suscitatus sit, & post totidem annos vixerit, quis nosset, nisi Epiphanius lib. 2. in haere. Manichaeorum fol. 7. aperuisset, his verbis. ἐπιπαύσατο τὸν νεκρὸν ἐν τῷ ἔτει τοῦ κυρίου, ὅτι ἐκείνου ἦν τὸ ἐλεῖν αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ ἀνοῖξαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς. Et iterum lib. 3. in haere. Antidicomarianorum. Adhuc quod Ioseph faber lignarius fuerit, non ferrarius, ut fingunt nonnulli imperiti, docet Iustinus in Triphonie fol. 34. Praeterea quandiu Dominus Aegyptum incoluerit, Aretha in commenta. Apocal. cap. 35. tradidit. Tempus, inquit, & tempora & dimidium temporis, continere dicunt moram, qua fuit in deserto Christus, hoc est in Aegypto, quae tres annos & dimidium comprehendit temporis vitae Herodis. Quamuis Epiphanius lib. 3. in haere. Antidicomarianorum circa principium, aliquid ex hac supputatione subtrahere videatur, inquiens. πειρὰς ἔτι δύο λαμβάνεται πρὸ τοῦ ἰωσήφ εἰς αἰωνίον, διὰ τὰ ὑποτῆ μαρτυρῶν ἠρώδην ἀρμενίου τοῦ ἠρώδου (τοῦ ἰωσήφ) τὸν πατέρα, κατὰ τὴν αἰωνίον, ἢ τελεί ἐστὶν ἀλλὰ δύο ἔτι. Hoc est. Duorum erat annorum Iesus cum in Aegyptum delatus esset, & totidem annis illic diuersatus esset. Et iterum repetit haec lib. 1. tom. 1. ca. vlti. At iuxta Nicepho. lib. 1. c. 14. Ioseph triennij exilium apud Aegyptios tolerat.

Matth. 8. Quis fuit ille cui dñs dixit. Relinque mortuos sepelire tuos, sepelire, &c. Lazarus qua aetate suscitatus fuerit, & quādiu post vixerit. Ioseph anno 80. duxit uxorem.

Ioseph faber lignarius non ferrarius.

Quandiu fuerit dominus in Aegypto.

Egyptij Pseudo. Historia.

De Galilaeis quorum sanguinem misit Pilatus in sacrificijs. Turris Siloë ruinasu pra 18. hominibus.

lerat. Sed Gratianus. 23. quaest. 3. circa principium, vsque ad integrum septennium dominum relegat in Aegyptum. Item illud Actu. 21. cum tribunus alloquitur Paulum his verbis. Nonne tu es Aegyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quatuor millia virorum sicariorum. Quis posset intelligere nisi euoluerit Euseb. lib. 2. histo. c. 21. & Iosephum lib. 20. 7. ἀρχαιολογίας. ca. 6. vbi totam hanc historiam fuse narrat. Vellem equidem posse aliquid certum & exploratum in medium afferre de Galilaeis illis quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificijs eorum, & de illis decem & octo supra quos cecidit Turris Siloë, apud Lucam cap. 13. Sed hucusque nihil quod planè probari possit legi. Nam illa quae Theophyl. & Euthy. super Lucam & Oecume. Actu. 6. de Galilaeis scribunt, quis non videt, non tam ex animi sententia id protulisse, quam ne prorsus salebram hanc subterfugisse viderentur? Theophyl. namque inquit. Iudas Galilaeus cuius & in Actis euangelista Lucas meminit, cum aliquantum doctus esset in lege, persuasit alios multos Galilaeos suo dogmati adherere. Docebat enim nullum hominem ferendum, dici dominum, nec honorare vel modestiae gratia, etiam regem ipsum. Vnde multi Iudaeorum grauiter affligebantur, quia volebant Caesarem dominum appellare. Hi etiam docebant nulla sacrificia esse offerenda, nisi quae à Moyse erant constituta. Atque ideo prohibebant fieri sacrificia, quae pro Caesare & Romanorum gente immolari solebant. Verisimile est ob hanc indignè ferentem Pilatum, iussisse occidi Galilaeos illos super sacrificia, quae ab eis prohibebantur fieri pro Romanorum gente, atque ita commisceri sanguinem eorum, sacrificiorum sanguini. Euthy. Lucae. 47. sic. Galilaei cum partes tuerentur Iudae Galilaei, accusati sunt tanquam à Caesare defecissent. Cum ergo simul sacrificassent, audiuit Pilatus, missis militibus eos iugulauit, & sic sanguinem illorum miscuit sacrificijs. Oecum. non differt à Theophyl. Porro Suidas ex his quos hucusque viderim, in verbo, Pilatus, proximè ad historiae veritatem videtur accedere. Cum Iudaeos, inquit, odio prosequeretur Pilatus, & thesaurum, quem ipsi Corbonam appellant, expilare esset aggressus, multarum caedum & seditionum causa fuit. Atque ideo cum id facere tentaret, tumultus excitandos fore timens,

iuxta eius tribunal milites collocandos curauit, qui sub specie pacatorum intus arma gererent, ut omni suspicione carerent. Cum ergo seditio concitari coepta esset, obuiam prodeunt illis milites, & milites quidem, gladijs, illi vero, lapidibus se inuicem percutientes, multos trucidarunt & vulnerarunt. Ac ex Iudaeis multi, cum inter sese collisi essent, interempti sunt, & sanguis eorum cum sacrificijs mixtus est. Vide an ex lib. 18. Antiqui. Iosephi. cap. 1. aliquid ad huius rei intelligentiam colligi possit. Quin quod primum Christus matri apparuerit ex euangelio non liquet. At Nicepho. lib. 1. histo. cap. 32. & 33. ait. Maria Magdalena (quae iuxta nonnullos est filia Cananae) & alia Maria (Dei vero genitricem hanc esse sacri nobis prodidere libri) ut reliquis feruidiores, vnguenta ritè preparata habentes adueniebant, de Iudaeorum consuetudine Iesum vncturae accedunt. Atque ita dicit Ambrosius in lib. 3. de virginibus. Item aliqui arbitrantur Samuel fuisse sacerdotem. Quamuis id negat Hiero. lib. 1. contra Ioui. inquiens, sciendum quod Samuel Leuita, non sacerdos, non pontifex fuit. Vnde faciebat illi mater sua Ephod Bad, superhumerale videlicet lineum, qui habitus propriè Leuitarum & minoris est ordinis. Vnde & in Psalm. non nominatur inter sacerdotes sed inter eos qui inuocant nomen domini. Moyse, inquit, & Aarō in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius, & in episto. ad Principiam, quae est explanatio Psalm. 44. Anna, inquit, prophetissa generat filium Leuitam, prophetam, iudicem, sacro crine venerabilem, & offert eum in tabernaculum Dei, & contra Vigilantium. Nazian. tamen in Apolo. dicit fuisse sacerdotem. Praeterea quid dominus digito scribebat in terra, in Euangelio Ioannis, docet Hiero. lib. 2. contra Pelagi. inquiens. In Euangelio secundum Ioannem in nonnullis Graecis ac Latinis codicibus inuenit de adultera quae accusata est apud dominum. Accusabat autem scribae & Pharisei, iuxta legem eam lapidare cupientes. At Iesus inclinans digito scribebat in terra, eorum videlicet qui accusabant & omnium peccata mortalium, secundum quod scriptum est in propheta. Relinquentes te in terra scribentur. Tandem caput eleuans dixit eis. Qui sine peccato est vestrum, primus mittat super eam lapidē. Iam vero de turri Siloë, ut dixi, nil vnquam apud aliquem

Quod primum Christus apparuit matri.

Samuel Leuita tantum.

Psalm. 98.

Euangelium adultera.

Quid dominus inclinatus scribebat in terra.

quem probatum authorem scriptum reperi. Huiusmodi infinita quæ ex sanctorum diuturna & indefessa lectione collegi, possem in medium afferre ad studiosorum vtilitatem. Verum nobis in animo est, non opes nostras, si quas habemus, ostentare, sed tantum viam quâdam aperire, & summatim exempla pauca coaceruare, quod res fiat lucidior, deinceps solertis Theologi erunt partes Hesiodium præceptum seruare.

Εἰ γὰρ κέρει καὶ σμικρῶν ἐπι σμικρῶν κατὰ θεῖον
καὶ θαυμάσιον ἔργοις ἀρχαῖς κέρει μέγα καὶ τὸ γένος.

Hoc est, adde paruum paruo, paruo super adde pusillum, fiet & totum magnum.

Cum ab instituto cursu paulum nostra se deflexerit oratio, rursus ad vtilitatem historiam commendandam, ex probatis auctoribus sermonem conuertamus. De qua hæc scribit Hierony. in præfat. cõmenta. Daniel. Ad intelligendũ, inquit scripturas, præcipue extremas partes Danielis, multiplex Græcorum & Latinorum Historia necessaria est, Sutorij videlicet Callinici, Diodori, Hieronymi, Polibij, Posidonij, Iosephi, nostrique Lini, & Pompeij Trogi, atque Iustini, qui omnem extremæ visionis narrat Historiam. Et post Alexandrum, vsq; ad Cæsarem Augustum Syriæ & Aegypti, id est Seleuci, Antiochi & Ptolemæorum, bella describunt. Augustinus quoq; libr. 2. de doctrina christi. capi. 28. ait, Historia plurimum nos adiuuat ad sanctos libros intelligendos, etiam si præter ecclesiam puerili eruditione discuntur. Nam & per olympiadas & cõsulum nomina multa sæpe quærentur à nobis, & ignorantia cõsulatus quo Dominus natus est, & quo passus est, multos coegit errare, vt putarent 46. annorum ætate passum esse Dominũ. Quia per tot annos ædificatum esse templum dictum est à Iudæis, quod imaginem Domini corporis habebat. Et annorum quidem ferè 30. baptizatum esse retinemus auctoritate euangelica. Sed postea quot annos in hac vita egerit, quamquam textu ipso actionum eius animaduerti possit, tamen ne aliunde caligo dubitationis oriatur de historia gentium collata cum euangelio certius colligitur. Vnde de Ambrosius noster soluit calumniam Platoniorum, qui dicere ausi sunt, omnes dominum sententias de Platonis libris eum didicisse,

quoniam longe ante humanum aduentum do mini, Platonem fuisse negari non potest. Quibus Ambro. cõsiderata historia gentium cum Platonem reperisset Ieremiæ temporibus profectum fuisse in Ægyptum, vbi tunc ille propheta erat, probabilius esse ostendit, quod Plato potius nostris literis per Ieremiam fuerit imbutus, vt illa possit dicere vel scribere, que iure laudantur. Ita cõsideratis temporibus, fit multo credibilius, istos potius de literis nostris habuisse, quæcumq; bona & vera dixerunt, quàm de Platonis, Dominum nostrum Iesum, quod de mentisissimum est credere.

Quam crebro hoc præsidio antiqui Theologiantur, non fugiet illos, qui eorum lucubrations nocturna versarunt manu atque diurna. Nos vt planiorem rem faciamus, nonnulla adhibeamus exempla. Hiero. Isaia 45. hunc locum enarrans. Sic dicit Dñs Christo meo Cyro. ait, Ex Xenophontis Cyripædia constare hanc prophetiam esse impletam. Item Zachariæ 11. cum interpretatur hunc locum, ego non parcã. &c. inquit. Hiero. loquitur super habitatores terræ Iudææ. De hac enim terra sermo erat, non de orbe terrarum vt Iudæi malè interpretantes volunt. Post euerisionem quippe templi, quæ propterea eis accidit, quia per 42. annos postquam passus est Dominus, accepto spatio, poenitentiam agere noluerunt. Dimittant, inquit, vnumquemq; contra proximum suum, & se mutua cæde truncabunt, quando Hierusalem Romanus exercitus cinget. Legamus Iosephum, & 7. Iudæicæ captiuitatis libros & hanc prophetiam esse completam, historiam veritate cernemus. Præterea descriptionem illam, quæ facta est præside Syriæ Cyrenio, non poteris planè animo cõplecti, nisi Iosephum lib. 18. antiqui. capi. 1. consulas, qui totam historiam fufe narrat.

Paulus ad Roma. ca. 15. dicit, per vos proficiscar in Hispaniam. Vertitur hic in dubium, an Paulus ad nos, hoc est ad Hispanos venerit. Quæ de re Gelasius 22. q. 2. ca. beatus inquit, Beatus Paulus non ideo sefellisse credendus est, cum ad Hispanos se promississet iturum, dispositione diuina maioribus occupatus implere non potuit quod promisit. Quantum enim ipsius voluntatis fuit, hoc pronuntiauit, quod re vera voluisset efficere. Atque ita dicunt scholastici cum agunt de mendacio non fuisse mentitum Paulum, cum Corinthijs simpliciter & absq; fuce promisit in episto.

Irenæus li. 2. cap. 39. hoc affirmat.

Ioan. 8. Luc. 3.

Li. de sacramentis sue de prophetia. qui incipit, sunt

Lege Tacitum aduersus Gracos.

Anni. 42. dati Iudæis post mortem Christi ad poenitentiam Iudi. 7.

Luc. 2. & Actu. 4.

Paulus apud Hispanos euang.

Gelasius Papa.

epist. priori ad Corinth. cap. 16. & 2. cap. 1. se ad ipsos fore rediturum quamuis non presterit, quod pollicitus fuerat. Multi tamen affirmant, ad Hispanias illustrandas Paulum venisse, vt Hiero. Isaia. 11. Paulus Pamphiliam & Asiam & Macedoniam & Achaïam, & diuersas insulas & provincias, ad Italiam quoq; & vt ipse scribit, ad Hispanias, alienigenarum portatus est nauibus, & Amos. 5. Paulus, inquit, quasi turbo violentus inundare volebat ecclesiam Dei. Qui vocatus à Domino, effusus est super faciem vniuersæ terræ, vt prædicaret euangelium de Ierosolymis vsq; ad Illyricum, & ædificaret non super alterius fundamentum, sed vsque ad Hispanias tenderet, & ab oceano vsque ad oceanum curreret, & Theophy. & Chry. circa principium epist. ad Hebræ. & Epiphia. libr. 1. contra hære. in hære. Apocratis. & Chry. Matth. 24. ho. 76. & 1. Cor. 4. ho. 13. & hom. 7. de laudibus Pauli. & Grego. libr. 3. 1. Mora. capi. 37. & Anselm. ad Roma. 15. & OEcumene eodem loco, ait. Frequenter inculcat nomẽ Hispanorum Paulus, quia illos diligebat, ob ingentem prouentum quem ex illis sperabat. Atq; ita dicit Theodulus eodem loco. Aliqui citant Sophronium dicentem receptum fuisse à Probo in domo sua. At rursus Hiero. ad Eph. 3. & Sedulius in epist. ad Romanos relinquunt rem sub dubio. Porro dicit aliquis, in Actis nihil de hac re scriptum legimus. Verum est, quia in illo libro tantum scripta sunt ea quæ egit Paulus vsque ad quartum Neronis annum. Cũ enim Nero in tanta non prorupisset scelera, quanta postea de illo narrantur, dimisit Paulum liberum, atq; hoc est quod dicit. Liberavit me dominus de ore leonis. Hic absoluit Lucas librum suum. Actunc perrexit ad occidentis partes, ad prædicandum illic Euangelium, quo in negotio decem integros annos occupatus fuit, & de his decem annis nihil à Luca in Actis memoriæ proditum est. His finitis Romam redijt, vbi caput illi amputatum fuit. 14. anno Imperij Neronis. Quia, vt dicit Theophyl. 2. ad Timot. 4. pincernam Neronis ipsius, ad fidem Christi conuerterat, æstuantisque ira caput Pauli præcidi iussit. Quoto ætatis anno Christus diem suum obierit, vitæque huius eursum peregerit, à maioribus in quæstionem trahi legimus. Ac quorundam fuisse sententiam, qui arbitrabantur. 46. annos vixisse, ex August. verbis supra citatis, accepimus, ex quorum numero

ro fuit antiquissimus Irenæus lib. 2. aduersus hære. Valentini. cap. 40. Ipsi, inquit, qui disputabant cum domino Iudæi apertissime hoc significarunt. Quando enim eis dixit dominus. Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum. Responderunt ei. Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Hoc consequenter dicitur ei, qui iam. 40. annos excessit, quinquagesimum autem annum nondum attigit, non tamen multum à 50. anno abstinit, ei autem qui sit. 30. annorum dicitur vtiq; 40. annorum nondum es. Non vtiq; multum extenderent annos vltra ætatem, quam cum habere conspiciebat. Non ergo multum aberat à 50. annis, & ideo dicebant ei, 50. annorum nondum es, & Abraham vidisti. Et iterum. cap. 39. ait. Christus magister existens, magistri quoque habebat ætatem. Ideo per omnem venit ætatem, & infantibus infans factus, sanctificans infantes, iuuenibus iuuenis, iuuenes, sanctificans domino. Sic senior in senioribus vt sit perfectus magister in omnibus. Non solum secundum expositionem veritatis, sed secundum ætatem sanctificans simul & senioris exemplum ipsis quoque fines. Aliqui autem vt figmentum suum, de eo quod scriptum est, vocare annum domini acceptum, affirmant, dicunt annuo eum prædicasse, & 12. mense passum. Contra semetipos oblitii sunt, soluentes eius omne negotium, & magis necessariam & honorabilem ætatem eius auferentes, illam inquam pro uectiorem, in qua docens præerat omnibus. Triginta enim annorum ætas primæ indolis est iuuenis, & extenditur vsque ad. 40. annum, vt omnes confitentur, à. 40. aut. 50. anno declinatam in ætatem seniore, quam habens dominus docebat, sicut euangelium, & omnes seniores testantur, qui in Asia apud Ioannem discipulum domini conuenerunt, id ipsum tradidisse eis Ioannem, permansit autem cum eis vsque ad Traiani tempora. Quidam autem eorum non solum Ioannem, sed & alios apostolos viderunt, & hæc eadem ab ipsis audierunt, & testantur de huiusmodi relatione. Alij multo breuiorem vitæ dñi finem constituant, videlicet vsq; ad trigessimum annum, aut parum vltra. Inter quos est Lactã. Firmi de vera sapientia. c. 10. Herodes, inquit, q fuit sub Imperio Tiberij Cæsaris, cuius anno. 15. id est duobus Geminis consulibus, ante diem septimam calendarum Aprilium Iudæi Christum

Irenæus

Irenæus

C. Rufus Geminus et C. Fusus

Geminus. stum cruci affixerunt. Et hoc antiquior Tertul. in lib. aduersus Iudæos. Post Augustum, inquit, superuixit post Natiuitatem Christi anni 15. efficiuntur: cui successit Tiberius Cæsar, & imperium habuit annis 22. mensibus 7. diebus 28. huius 15. anno imperij passus est Christus, annos habens quasi 30. cum pateretur. Nec ab horum disfidet sententia Eusebii in chroni. quamuis sub aliorum persona loquid videatur. Arbitrantur, inquit, eum postquam baptizatus est in trigésimo anno, per tres menses & dies decem prædicasse, quousque imminente die paschatis, in die Iouis cœna celebrata, in die Veneris crucifixus est: & dicunt 30. annorum esse cum pateretur, vel aliquid amplius. Nam ad 31. non peruenit: his subscribit Africanus in 5. temporum volumine, quem citat Hierony. in commen. Daniele. & Clemens Strom. 1. versus finem.

Africanus. Alij quorum iudicium omnes sequuntur, affirmant, mortem Christum subijisse anno 33. vitæ suæ. Hoc est 32. impleto. & alio per dies aliquot, scilicet à die Natiuitatis, vsque ad Pascha inchoato: nempe circa annum 18. Tyberij. Hoc significauit Ignatius in epistola ad Trallianos, inquit. Triginta annos agens baptizatus est à Ioanne in veritate & non in phantasmate, & tribus annis prædicauit euangelium, & fecit signa coram falsis Iudæis. Et

Epiphanius. Epipha. libr. 3. in hære. Antidiomarianorum ait, ὁ ἰησοῦς σταυρώσθαι ἐν ἔτει τριακοστῷ ἔτι τῆς αἰῶνός ἐν ἀρχῇ παροῦσιν αὐτοῦ, τοῦ δὲ ἡρώδου ἡ κατ' ἐκεῖνο χρόνου, ἡ δὲ ἀρχὴ αὐτοῦ, ἔτι τῆς τριακοστῆς ἔτι τῆς αἰῶνός ἐστὶν τοῦ πρώτου, ἡρώδου, ἡ δὲ ἀντιπρῶτου γενναίου σωτῆρ ἐν βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας, ὅπερ ἡ τετραρακοστὸν δευτέρου αὐτοῦ ὄντος βασιλείως. καὶ ποιήσας ἐτηδύο λαμβάνειν ὑπὸ τοῦ ἰωσήφ εἰς αἰνυπτόν, διατὰ ὅτι τὸ μάγον τῶν ἡρώδων εἰρημένα, τοῦ ἡρώδου ξυτοῦντ' ὁ τὸν παῖδα, κατέσθην δέσποιν αἰνυπτόν, καὶ τελεῖ ἐκεῖσε ἀλλὰ δύσῆτη, καὶ τελούσῃ ἡρώδου ὁ βασιλεὺς, ἔτι τριακοστῷ ἐβδόμῳ, διαδέχεται δὲ τοῦτον ἀρχελάου ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐπὶ ἑτέσιρ ἐννέα, καὶ οὕτως ἡ πραγματεία τελειοῦται, καὶ παράδ' ὄνται σταυρῶσθαι καὶ δεκάτω μὲν ἔτι τιβεριῦν καίσαρ, τοῦ δὲ ἀγρίππα ἐπικληθέντ' ὁ μέγαλον, ἡρώδου δὲ νεατέρου, ἡ δὲ ἀρχὴ αὐτοῦ, ἔτι τῆς τριακοστῆς.

Hoc est Iesus crucifixus est anno 33. ætatis suæ, id est anno vigesimo regni Herodis, Archelai filij: anno enim trigésimotertio regni Herodis primi, filij Antipatri nascitur Saluator in Bethlehem. Hic erat annus 42. Imperij Augusti Cæsaris. Deinde cum Iesus esset duorum annorum, & Herodes quæreret eum ad

trucidandum, propter illa, quæ à Magis acceperat, Ioseph abduxit illum in Ægyptum: atque ibi alijs duobus annis commoratus est. Obijtque Herodes rex anno 37. regni sui, relicto filio Archelao, qui patris regnum nouē annis gubernauit & sic scelus Iudæorum patratum fuit 18. anno Tyberij, & Agrippæ cognomento magni, qui Herodes Iunior nuncupatur, filij autem Archelai, anno vicefimo. Et libro. 2. in hære. Manichæorum fol. 9. ait. ἡ δὲ χριστοῦ μαρτυρία ἐν τῷ πέντε καὶ δεκάτῳ ἔτει τιβεριῦν καίσαρ ἡ ἡρώδου τοῦ κηρύγματ' ὁ, μετὰ τριακοστὸν ἔτι τῆς αἰῶνός ἐστὶν τοῦ πρώτου, ἡρώδου, ἡ δὲ ἀντιπρῶτου γενναίου σωτῆρ ἐν βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας, ὅπερ ἡ τετραρακοστὸν δευτέρου αὐτοῦ ὄντος βασιλείως. καὶ ποιήσας ἐτηδύο λαμβάνειν ὑπὸ τοῦ ἰωσήφ εἰς αἰνυπτόν, διατὰ ὅτι τὸ μάγον τῶν ἡρώδων εἰρημένα, τοῦ ἡρώδου ξυτοῦντ' ὁ τὸν παῖδα, κατέσθην δέσποιν αἰνυπτόν, καὶ τελεῖ ἐκεῖσε ἀλλὰ δύσῆτη, καὶ τελούσῃ ἡρώδου ὁ βασιλεὺς, ἔτι τριακοστῷ ἐβδόμῳ, διαδέχεται δὲ τοῦτον ἀρχελάου ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐπὶ ἑτέσιρ ἐννέα, καὶ οὕτως ἡ πραγματεία τελειοῦται, καὶ παράδ' ὄνται σταυρῶσθαι καὶ δεκάτω μὲν ἔτι τιβεριῦν καίσαρ, τοῦ δὲ ἀγρίππα ἐπικληθέντ' ὁ μέγαλον, ἡρώδου δὲ νεατέρου, ἡ δὲ ἀρχὴ αὐτοῦ, ἔτι τῆς τριακοστῆς.

Nicephorus. Et Orosius lib. 7. cap. 4. inquit, anno 17. Tyberij cum

cum Dominus voluntariè se tradidit passioni, sed impiè à Iudæis patibulo suffixus est. Verum intellige circa annum. 17. iam completum, sed circa principium. 18. anni. Præterea Orige. homil. diuersorum locorum, inquit, Abrahamæ patri credentium tribus horis temporis, licet non per ipsam ineffabilè deitatis substantiam, sed potius per angelicam speciem, à meridie visus est: nobis triginta tribus annis in terra apparuit, & cum hominibus conuersari dignatus est. Quin & Apollinarius Laodicensis, referente Hierony. in comment. Daniel. inquit, Tricesimo iuxta euangelistam Lucam, anno ætatis suæ cœpit in carne Dominus euangelium prædicare, & iuxta Ioan. euangelistam per tria paschata duos postea impleuit annos. Quod fusius explicans Irenæus lib. 2. capi. 39. ait. Scrutari oportet in euangelijs quoties secundum tempus paschale Dominus post baptisina ascenderit in Ierusa. Secundum quod moris erat Iudæis, ex omni regione, omni anno conuenire Ierusa. & illic diem paschæ celebrare: & primum quidem, vt fecit, vinum ex aqua in Cana Galilææ, ascendit in diem festum paschæ. Quoniam & scriptum est, quia multi crediderunt in eum, videntes signa quæ faciebat, vt Ioan. discipulus Domini meminit. De hinc iterum subtrahens se inuenitur in Samaria, quando & cum Samaritana disputat, & filium Centurionis absens verbo curauit dicens. Vade filius tuus viuat: & post hæc iterum secunda vice ascendit in diem festum paschæ in Ierusalem quando Paralyticum, qui iuxta natatoriam iacebat, 38. annos curauit, iubens vt surgeret, & auferret grabatum suum & iret. Deinde secedens trans mare Tyberiadis, vbi & cum multa turba eum fuisset sequuta, denique panibus satiauit omnem illam multitudinem, & superauerunt. 12. cophinifragmentorum. Deinde cum Lazarum suscitasset ex mortuis, & insidie fieret à Pharisæis, secedit in Ephraim ciuitatem, & inde ante sex dies paschæ veniens in Bethaniam scribitur, & de Bethania ascendens Hieroso. & manducans pascha, sequenti die passus est. Quoniam autem tria hæc paschatis tempora non sunt vnus annus, omnis confitebitur. Ipsum autem mensem in quo pascha celebratur, & in quo passus est Dominus non duodecimum, sed primum esse constat: nempe Martium à quo mense Hebræi annum suum exordiuntur. Ego equidem affirmare

ausim Epipha. Apollinarius & ceteros, quorum testimonijs vsus sum, cum dicunt, ter minimum in Ierusa. ad diem illum solennem & legitimum paschatis se contulisse, intellexisse, de Azymorum festo, non de Tabernaculorum, Tubarum, & Expiationū festo. Nam cum hoc pascha Azymorum alijs sit notius, nomine paschatis sine addito videtur intelligi debere. Et sic duo dies paschatis, duos integros annos constituunt: ac deinde anno tertio inchoato, instante azymorum paschate, Iesus suffigitur. At vt hæc intelligi valeas, aduerte annum iuxta scripturas à Martio mense exordium ducere: huius primi mensis. 14. dies, vt in Exodo legimus, pascha Domini est, septem diebus azyma comedetis. Porro Lactantius & Tertul. vltra triginta quos tribuunt Domino annos. 14. horum dierum ac cessionem admittere, vt opinor, non recusabunt. Res postulare videbatur, vt Hebdomadarum Danielis interpretationem subnecteremus, sed ne ab instituto breuitatis discedere videar, omittam.

Literæ humanitatis quid utilitatis afferant ad intelligentiam scripturarum.

CAP. XIII.

NVLLVM arbitror hominem tanta feritate & immanitate præditum inueniri posse, qui quauis literas humanitatis ignoret, contemnendas esse ducat. Nam nisi prius ipse humanitatem exuerit, nunquã illa adiumenta quæ illam alunt & fouent, à nobis extorquere tentabit. Atqui licet in me conijci possit, id quod Antalcidas Lacon, cuidam Rhetori volenti accurata oratione Herculem laudare, dixisse ferunt. Quis, inquit, eum vituperat. Tamen non omittam viam & rationem, qua fructus non contemnēdos, tum ad intelligendum diuinas scripturas, tum etiam ad conformandos & componēdos mores nostros, ex illis decerpere possimus, demonstrare. Quæ de re Plutarchus in eo libro, qui inscribitur, quomodo poetas audire oporteat, satis luculenter disputat. Nos tamen cum turpe sit incircuncisos in Ecclesia Dei intrmittere, nulla cogente necessitate, ad eccle-

Antalcidas.

Incircuncisus.

Augustin. ecclesiasticorum virorum monumenta oculos vertamus: & in primis Augusti. libr. 2. de doctri. christ. cap. 40. hæc ad verbum scribit. Philosophi, inquit, si qua fortè vera &, fidei nostræ accommodata dixerunt, maximè Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam, tanquam ab iniustis possessoribus in usum nostrum vendicanda. Sicut enim Ægyptij non solum idola habebant, & onera grauiâ, quæ populus Israel detestaretur & fugeret, sed etiam vasa & ornamenta de auro & argento, & vestem, quæ ille populus exiens de Ægypto, sibi potius tanquam ad usum meliorem clanculo vendicauit, non autoritate propria, sed præcepto Dei ipsi Ægyptijs nescienter commodatibus ea quibus non bene utebantur. Sic doctrinæ omnes gentilium, non solum simulata figmenta grauesque sarcinas superuacanei laboris habent, quæ vnusquisque nostrum duce Christo, de societate gentilium exiens, debet abominari atque deuitare. Sed etiam liberales disciplinas vsui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta vtilissima continent, de quibus vno Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos, quod eorum tanquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis diuinæ providentiæ, quæ ubique infusa est, eruerunt: & quo peruersè atque iniuriosè ad obsequia demonum abutuntur, debet eis auferre Christianus ad usum prædicandi euangelij. Nonne aspicimus quanto auro & argento & veste suffarcinatus exierit Cyprianus doctor suauissimus & martyr beatissimus, quanto Lactantius, quanto Victorinus & Hilarius? Quod prior ipse fidelissimus Dei famulus Moyses fecerat, de quo scriptum est, quod eruditus fuerit in omni sapientia Ægyptiorum. Et OEcumenius. Actuum. ca. 3. loquens de Moysè, qui fuit eruditus in scientijs Ægyptiorum, ait. Ex hoc manifestum est non reijciendam esse omnem externæ scripturæ eruditionem. Siquidem encomij vice dictum est, quod Moyses eruditus est in omni sapientia Ægyptiorum. De tribus quoque pueris à Daniele dicitur, quod super omnes eminebant, Chaldæorum sapientia, cæterisque scientijs. Oportet autem ex parte illis adhærere, eos qui scripturæ diuinitus inspiratæ immorantur. Origenes. quoque homil. 2. in Exod. Eruditio, inquit, ista communis rationabilis scientiæ, omnes instruit, omnes fo-

uet, si quis in ea virilis animi fuerit, & voluerit cælestia quærere, & diuina sectari, veluti medicatus & fatus per huiusmodi eruditiones, ad diuinorum intelligentiam paratior venit. Præterea Hierony. ad Damascen. in expositione parabolæ de filio prodigo, ait, Sapientiæ secularis typus in Deutero. sub mulieris captiua figura describitur, de qua diuina vox præcipit, vt si Israelites eam uxorem habere voluerit, caluitium ei faciat, vngues præleget, & pilos auferat, & cum munda fuerit effecta, tunc transeat in victoris amplexus. Hæc si secundam literam intelligimus, nonne ridicula sunt? Itaque & nos facere solemus quando philosophos legimus, quando in manus nostras libri veniunt sapientiæ secularis. Si quid in eis vtile reperimus, ad nostrum dogma conuertimus. Si quid superfluum, de idolis, de amore, de cura secularium rerum, hæc radimus, his caluitium inducimus, hæc in vnguium morem ferro acutissimo secamus. Vnde & Apostolus prohibet, ne in idolio quis recumbat. Basilius in homil. ad adolescentes, copiose docet quomodo ex libris gentium quis vtilitatem capere possit. Vbi inter alia, hæc scribit, In libris gentilium, veluti in umbris quibusdam & speculis, oculos nostros aliquandiu exercitabimus, eos imitantes qui in Gymnasijs se exercent, & manu pedesque instructi, postmodum vtilitatem, ex eius artis disciplina, legitimo certamine referunt: & nobis quoque proponi certamen maximum arbitrari oportet, & omnibus viribus ad huius præparationem laborandum. Ideo omnibus scriptoribus vtendum, vade nobis ad animæ edificationem aliqua obuenerit vtilitas. Vt enim tinctores, qui medicamentis quibusdam retingendam præparant, utque ita demum colorem quem cupiunt, inducant. Sic & nos nisi prius purgati externis his, sacras disciplinas non facile attingemus. Quamobrem si nostrorum sermonum, ac gentilium nulla est conuenientia, nobis illorum notitia valde confert, sin minus, eos saltem simul conferendo, differentiam discernere licebit, cum ad melioris delectum non parum comparatio inferioris faciat: & inferiora sæpe collata potioribus sint ornamento. Veluti plantis quibus propria virtus est fructu scaterere pulchro, folia nihilominus ramis cõiuncta quodam afferunt ornamentum. Sic & anima, cui præcellens quidem veritas fructus est, nõ

Hieronym.

Deute. 21.

1. ad Cor.

cap. 8.

Basilius.

OEcumenius.

Origenes.

abre

ab re tamen exteriore sapietia circumdatur, sicut folijs quibusdam, umbram fructui, ac aspectum non iniucundum præbentibus. Dicitur & Moyses ille, cuius est in sapientia nomen maximè, Ægyptiorum disciplinis mentem exercitatus ad Dei contemplationem processisse. Similiter Daniele Babylone Chaldæorum sapientiam dicunt didicisse, tunc denique diuinas attigisse doctrinas. Hæc tenus docuimus prophanas disciplinas nõ esse inutiles. Nunc quomodo illis vtamur, dicendum. Primum non omnibus, quæ dicunt poëtæ mentem adhibendam, sed eistantum, quæ bonorum hominum facta nobis enarrauerunt. Nam quando ad nepharios homines veniunt, hæc vitare, his aures obstruere, non minus quam Vlysses ad cantus Syrenarum. Nam prauis assuescere sermonibus, via est ad rem ipsam. Deinde artem mentiendi oratorum, non imitabimur, sed ea magis recipiamus, in quibus virtutem laudauerunt, vel vitium vitaperauerunt. Veluti enim flores hominibus quidem vsque ad odorem vel colorem vsus est, apes autem ex ipsis mel excerpere nouerunt. Sic qui diligentes in legendo sunt, non solum quod dulce, iucundumque fuerit in eorum libris persequuntur, sed quandam ex eis vtilitatem animo referre contendunt. Veluti enim apes non omnibus floribus similiter insidunt, neque ex eis ad quos accedunt omnia auferre contendunt, sed quantum eis ad mellificium necessarium fuerit comprehendentes, reliquum dimittunt. Nos etiam vt sobrij, quantum congruum nobis veritati visum fuerit, persequamur, reliquum prætermittamus. Et sicut legendis rosas sentes vitamus, sic in talibus sermonibus, quicquid est vtile carpentes, noxium vitemus. Et quando per virtutem ad veram vitam ascenditur, & illa à philosophis præcipue docetur, talibus sermonibus maximè vacandum. Vtilis etiam labor est euoluendi gentium libros ad confirmandum nostra, quia ex inimicis testimonia desumpta digna sunt, vt illis fides adhibeatur, vt inquit Basilius in homil. de humana Christi generatione. *αι παρα τ̃ εχθρων, inquit, μαρτυρια, αξιοπιστοτεροι ειναι.* Et homil. 5. *εξαεμ. χρη πολλακις δ̃ μις η̃ και παρα τ̃ αλλοθιων τ̃ πηγεις διδοναι τινα παραλαβαναι, εις την τ̃ αραων εργαρη̃ επι ε̃ην,* id est, quemadmodum vites clauiculis sustentantur, ita fides ex externis disciplinis fulcitur. Nam quis non credat Pli-

Basilius.

nio lib. 10. Epist. ad Traianum de nobis, hoc *Plinius In-* est christianis scribenti. Affirmabant hanc *nior.* fuisse summam, vel culpæ suæ, vel erroris, quæ essent soliti statim die ante lucem conuenire, carmenque Christo, quasi Deo dicere secum inuicem, seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegaret, quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursumque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium. Et illud testimonium de Christo, quod attulit Iosephus *Iosephus.* lib. 18. antiqui. cap. 4. quis non suscipiat, nisi prorsus sit infensus nomini Christiano. quod & apud Hierony. in libro de viris illust. legere poteris. De hac re lege Gratianum in Decretis. D. 37. & Hierony. in epistola ad Magnam oratorem, vbi multis testimonijs ex prophetis & Apostolis allatis, probat multa ipsos ex gentium libris decerpisse, quorum exemplum secuti viri ecclesiastici idem post ea crebro factitarunt. Vt Theodoretus in 10. libris de cura Græcarum affectionum, & Eusebius, & August. in libris de ciuitate Dei. & nos nonnulla de hac re congestimus exempla in cap. quodam de citationibus noui instrumenti ex veteri, in quo ostendimus e libris gentilium multa fuisse desumpta à prophetis & Apostolis.

Quod Dialectice emolumentum afferat, ad intelligendum scripturas.

C A P. X V.

QUOD VM homines à cæteris animalibus, hoc vel maximè differamus, quod sumus animal rationale, ac fari possumus. Ratio autem omnis & sermo diuinis libris contineatur, per quos & Deum cognoscimus, & quare creati sumus non ignoramus, non ab re nec alienum ab instituto nostro erit, nonnulla de Dialectices vtilitate hoc loco recensere (vt de philosophia supra cap. octauo fecimus) quo animis studiosorum, ad hanc quoque artem capeffendam, stimulos admoueam. Sed vt studiosos ad hanc disputandi scientiam ediscendam, & hortor & moneo, ita vt à Sophistica

f 2 ca-

Bion.

caueant, dissuadere & deterrere non sinam, ne eueniat quod de huiuscemodi Bionem dixisse accepimus. Quemadmodum, inquit, proci, qui Penelopes congressum assequi ne quibant, sese pedisequis commiscebant, ita illi quibus veræ philosophiæ gustum nancisci non datur, animum ad minores & abiectiones disciplinas adhibent. Horum stultitiam incessans Euseb. libr. e. Histo. cap. κη, inquit, γραφὰς ἢ θείας ἀρβύδας βραδύουρην κασιμ, πίζεως δὲ ἀρχαίως μανέναι κθετήκασι. χυ δὲ ἡ γροῦκασιμὸν τι αἰ θεῖαι λέγουσιν, γραφαὶ ἵσθούντες, ἀλλ' ὅποι ὀρ σχήμα συλλογισμοῦ εἰς τὴν τ' ἀθεότητ' ὀυρεθῆσῶσασιν, φιλοπόνως ἀσκούντες. καὶ αὐτοῖς προεῖναι τις ῥητόρ, γραφῆς δὲ ἐκείσ' ἐξέλασσονσι. πότερον, συνημμένον, ἢ διεξελγμένον δύνανται ποιεῖν. (Causa σχήμα συλλογισμοῦ. καταλιπόντες δὲ. τὰς ἀγίας τοῦθ' γραφὰς, γεωμετρίαν ἐπιιδέουσιν, ὡς ἂν ἐκ τ' ἐκείνων καὶ ἐκ τ' ἡδὲ λαλοῦντες. καὶ τῶν ἀνοδῶν ἐρχόμενοι ἀνοοῦντες. ὅτι κλέδης γένυ παρὰ τίσιν αὐτῶν φιλοπόνως γεωμετρίται. ἀριστέλης δ' ἐκείσ' ὅρας ὀυμαζοῦται. Hoc est, scripturas sacras impudenter alio detorqueant, ab antiquorum fide abhorrent: nec Christum cognoscunt, nec sensum scripturarum rimantur. Sed se macerant in construendis Syllogismis, hoc conantes vt Deum non esse astruant. Et si aliquo testimonio scripturarum quis vsus fuerit, statim disquirunt, an ad copulatiuum vel disunctiuum Syllogismum possit reduci. Contemptis igitur scripturis, geometriæ dant operam. Quippe cū sint de terra, de terra ab illis sermo instituitur, illo spreto qui de cælis descendit. At vero Aristoteles & Theophrastus apud illos sunt in maximo pretio. Et Basil. homil. 7. in exaemero, inqt, εἰκοσὶ τοῖς ὀμμοῖς τῆς γλοῦκὸς ὀ περι τὴν ματαίαν σοφίαν ἐσχολοῦντες. καὶ γὰρ ἐκείνους ἠ ὀφεις, νυκτὸς ἢ ἔρρωται, ἠλίου δὲ λάμψαντες ὀ αμαυροῦνται. καὶ τοῦτ' ἠ δ' ἀνοῖα, ὀξυτάτη ἢ ἔστιν πρὸς τὴν τῆς ματαίωσιντ' ὀ θεωρίαν, πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς κατανοήσιν ἐξημαδρῶνται. Hoc est hi qui in vana sapientia quasi tabernaculum vitæ suæ collocarunt. Similes sunt noctuis. Nam illarum visus noctu quidem acutissimus, sed sole orto obtusus fit: sic sophistarū mens acutissima est ad inuestigandum res futiles & leues, at verò ad intelligendum veram lucem hebescit ac retunditur. Hactenus de sophistis, ad dialecticos calamus couertamus. De quibus Clemens Alexandr. Stromate, id est, ait, Quemadmodum liberales quæ in circulo stant disciplinæ, conferunt ad philosophiam, quæ est ipsarum domina, ita etiam

Basilins.

Clemens presbyter, Alexandrinus.

ipsa philosophia conducit ad cōparandā sapientiā. Est enim philosophia exercitatio, Sapientia vero, scientia rerum diuinarū atq; humanarū & causarū ipsarū. Est enim sapientia domina philosophiæ. Sicut ipsa philosophia, eius quæ prius auditur, disciplinæ: nempe Logicæ aut Rhetoricæ. Et August. lib. 2. de doctri. christ. c. 3 1. & 3 2. Disputationis, inquit, disciplina ad omnia genera quæstionū, quæ in literis sanctis sunt pertractanda ac dissoluenda plurimū valet, sophistica tamen cauēda est. Et Hiero. ad Paulinū cū loquitur de libro Iob inquit: omnes leges dialecticæ, propositione, assumptione, cōfirmatione, cōclusionione, determinat: deniq; August. cōtra Cresconiu Grāmaticū. c. 14. & sequētib; id probat multis testimonijs ex scriptura desumptis. vt ex illo Actū. 17. cū loquitur de Paulo. Disputabat cum Iudæis in synagoga, & gentibus colentibus in foro: & post parum. Sedens verò quidam adolescens, nomine Eutychus in fenestra deditus somno graui disputante Paulo. & in Psalmo, Suavis sit illi disputatio mea, & apud Isaiam. Venite disputemus dicit dominus. Hæc ille.

Augusti.

Augusti.

Actū. 20.

Isaia. 1.

Possē hoc in loco cæterarū omnium disciplinarum clara & non leuiter pressa vestigia (nisi me ad se maiora, quæ molior vocarent) ex diuinis libris ostendere, vt ex Homeri poēsi Strabonē fecisse legimus: attamen id facere omitto, nam quis non videt quā frequenter Geometrica inculcet, vt in diuisione agrorum terræ promissionis, & in fabricacione arcæ, & in Ezechielis templo. Quin & Arithmetica identidem infarcire non cessat, vt in Numeris, & mixtim in tota scriptura. Nec ab Astronomia abhorret, veluti cum de figura cæli & de eius agitatione & vertigine & de quatuor cæli plagis, sermo instituitur. Rhetorices autem ornamenta & figuras dicendi, numerare, relinquo, cū dicat August. in lib. de doctri. Christ. se facile posse ostendere omnia ornamenta illius artis in scripturis inueniri. Iam verò de animantium, arborum, lapidum naturis, quid attinet dicere, cum nil magis legentibus obuium sit.

¶ Probatis scriptoribus quantum authoritatis deferendum sit.

C. A. P. XVI.

LICET

LICET argumentum sumptum ex autoritate, in alijs scientijs adhibetum, infirmum sit, in Theologicis tamen disputationibus, ex illa efficax trahitur argumentum. At, quæ in disceptationem veniunt, & ad Theologumunus spectant, sunt duo rerum genera, vt inquit Augusti. lib. 1. contra Iulianum. Quædam sunt à quibus non licet absque piaculo dissentiri, vt quòd pueri contrahant originale. Nam iuxta Paulum, sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificantur. Aliæ sunt res, in quibus inter se aliquando doctissimi, regulæ catholicæ defensores, salua fidei compage, non consonant, & alius alio de vna re melius aliquid dicit & verius. De hoc secundo rerum genere quæ in disputatione cadunt, verissimum est quod Quintilianus lib. 10. cap. 1. scribit. Neque statim legenti persuasum sit, omnia quæ magni authores dixerint, vtique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati, nec semper intendunt animum, & nonnūquam fatigantur, cū Ciceroni dormire interim Demosthenes, Horatio etiam Homerus ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen: acciditque ijs qui quicquid apud illos reperiunt exactum putant, vt deteriora imitentur (id enim est facilius) ac se abunde similes putent, si vitia magnorum consequantur. Modeste tamen & circumspecto iudicio de tantis viris pronuncianum est, ne (quod plerisque accidit) damnet, quæ non intelligunt. Ac si necesse est in alteram errare partem, omnia eorum legentibus placere, quam multa displicere maluerim. Atque illi subscribit Augusti. episto. 111. inquit. Non debemus quorumlibet, disputationes, quanuis catholicorum & laudatorum hominum, veluti canonicas scripturas habere, vt nobis nō liceat, salua honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare & respuere, si fortè inuenerimus, quòd aliter senserint, quàm veritas habet, diuino adiutorio, vel ab alijs intellecta, vel à nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum, tales volo esse intellectores meorum. Lege epistolam 7. eiusdem Augusti. sanè quàm modeste de proprijs lucubracionibus loquentem, quæ vtinam hi, qui literis aliquid committunt, imitentur.

Augusti.

Augusti.

Quintilia.

num.

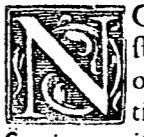
Augusti.

Præterea non omnes eiusdem authoris li

bri eadem sunt præditi autoritate: quia vt inquit Hieroniy. in præfat. Q. in Gene. Origenes in homilijs captui se attemperat & demittit populari, cū tamen in tomis & in disputatione maiori omnia ingenij sui vela explicet & pandat. Et Augusti. Psalm. 6. circa principium, inquit, De quaternario numero alibi tractatur subtilius, sed obscurius. Quod in hoc sermone vitandum est, quem etiam minus eruditis accommodatum esse volumus. Vides quomodo sancti doctores, ita sciunt vt foro, & se auribus audientium accommodare, vt interdum rudium & imperitorum succurrant imperitiæ, & illorum curam gerant. Interdum eruditorum auribus & ingerant selectiora, & doctiora obtrudant in memoriam ingenij & nominis sui sempiternam.

¶ Qui futuri sint idonei theologiae auditores.

C. A. P. XVII.

NON abre fore arbitror, in postrema huius voluminis parte, de officio auditoris differere, præsertim cū hæc quæ illustranda suscepimus, nisi ad vitæ actiones, veluti ad scopum, se conferant, non solum emolumento, ac vtilitate carebunt, sed noxia & perniciofa euoluentibus euadent. Quippe iuxta sententiam domini, melius esset illis viam veritatis non cognouisse, quàm post eam cognitam ab ipsa deflexisse. Et primum illis scripturarum lectio inutilis futura est, qui se totos mundo dederint, ac affectibus carnis se addixerint, teste Diuino Cyrillo libr. 1. contra Iulianum Augustum. Non fuit, inquit, philosophis concessum videre ea, quæ mentem & sermonem nostrum excedunt. Cū omnipotens Deus adhuc, nec lucem in mentem eorum misisse, nec sapientiam indididisse, nec linguam direxisse, nec ineffabile quiddam de se, vt capaces essent, vel sentire, vel loqui concesserit. Nec enim passim omnibus ea gratia conceditur: Illis autem potius, qui fuerint à carnis affectibus & terrena immunditia liberati, menteque integri, ac scientes veræ pietatis opera: & ad hoc nos prouocat Deus per vocem Dauid. Vacate & scitote, Psalm. 45.

quoniam ego sum Dominus. Quin & Dominus. Beati, inquit, mundo corde quia ipsi Deum videbunt. Videtur sanè diuina natura non corporalibus, sed iatus absconditis oculis animi. Et Damascenus lib. 1. fidei orthodoxo. cap. 3. ait, Nos qui docendi gratiam non sumus adepti (quandoquidem nos ipsos indignos fecimus ipsa, voluptatum perturbatione) de illis saltem quæ in prophetis tradita sunt disputemus. Denique Athanasia. lib. de incarnatione. verbi, in postremis lineis, inquit. Qui Theologorum consequi intelligentiam cepit, abluere prius animam debet atque detingere, & per vitam morumque similitudinem ipsos adire sanctos, vt voto atque instituto illis coniunctus, ea etiam quæ illis Deus reuelauit, intelligat atque vt vnus ex illis effectus, effugiat peccatorum periculum, & ignem eis in die iudicij præparatum. Recipiatque reposita sanctis, in regno cælesti præmia, quæ oculis non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit.

Deinde ab his diuinis mysterijs iuuenes ob imperitiam, & animi rudicatem arcantur. Quia, vt inquit Aristot. 1. Ethic. Hinc fit vt iuuenis, auditor idoneus philosophiæ esse non possit. Quippe cum imperitus actionum vitæ sit, ex quibus, & de quibus rationes conficiuntur. Adde quod cum perturbationes sequatur, frustra & inutiliter audiet, finis enim non cognitio, sed actio est. Nihil autem interest, iuuenis ætate, an moribus iuuenilibus sit. Non enim defectus penes tempus est, sed quia vivit ex perturbatione, & singula persequitur. Talibus enim cognitio perinde atque incontinentibus, inutilis euadit. Illis autem esse perquam utilis potest, qui secundum rationem, & appetitiones & actiones suas moderantur.

Porro quod illi qui instantur sapientia seculari non sint apti ad eapessendum munus interpretandi arcanas scripturas, si antea ignotum fuit, nostri seculi calamitates, & tot subinde Lutheranorum repullulantes errores declarant, & Hierony. in comment. Iona cap. 3. prodidit. Quam difficile, inquit, huiusmodi homines, qui tumidi sunt ob sapientiam secularem credunt in Deum, vt quotidiana exempla præteream, & sileam de veteribus historijs ethnicorum, sufficit nobis apostoli testimonium qui ad Corinth. scribens, ait, Videte fratres vocationem vestram, quia non multi sapientes secundum carnem,

non multi nobites, sed stulti mundi elegit Deus vt confundat fortia, & rursus Perdam sapientiam sapientum, & intelligentiam prudentium reprobo: & Videte quis vos Philosophi spoliât per philosophiam & inanem seductionem: Quia sicut rex Ninus Iona prædicationem ultimis audiuit, ita reges huius mundi, id est philosophi, prædicatione Christi ultimis audire, & deposito fulgore eloquentiæ, totos se simplicitati tradere, & in plebeium cultum reductos, sedere in sordibus, & destruere quæ antea prædicarant. Proponamus nobis Gyprianum, qui prius idolorum litriæ assessor fuit, & in tantam gloriam venit eloquentiæ, vt oratoriam quocumque doceret Carthagini, audisse tandem sermonem Iona, & in penitentiam conuersum, in tantam venisse virtutem, vt Christum publice prædicaret, & pro illo ceruicem gladio flecteret. Quem non inebriauit eloquentia de qua dicitur. Calix aureus Babylon inebriat omnem terram? Quem non inebriauit eloquentia secularis, cuius non animos, compositione verborum & fulgore perstrinxit? Difficile nobiles & diuites, & multo his difficilius eloquentes. credunt Deo: obæcatur enim mens eorum diuitijs & luxuria, & circumdanti diuitijs non possunt videre virtutes, simplicitatemque scripturæ sanctæ, non ex maiestate sentium, sed ex verborum iudicant vilitate. Et aduersus Pelagium ad Etesiphontem, inquit, de venenis hæreticorum loquens, quæ de philosophorum & maxime Pythagoræ & Zenonis principis Stoicorum fonte manarunt. Nec ab eo dissentit August. li. 2. de doctri. christia. cap. 4. inquit diuinarum scripturarum studiosus, cum ad eas per scrutandas accedere cœperit, illud apostolicum cogitare non cesset. Scientia inflat, charitas ædificat. Ita enim sentiet, quanuis de Ægypto diues exeat, tamen nisi Pascha egerit, saluum se esse non posse. Pascha autem nostrum immolatus est Christus. Et cap. 42. insolentiam istorum decutiens, ait, Quantum autem minor est auri vestisque copia, quam de Ægypto secum ille populus abstulit, in comparatione diuitiarum quas postea Hierosolymæ consecutus est, quæ maxime in Salomone rege ostenduntur, tanta fit cuncta scientia, quæ quidem est utilis, collecta de libris gētium, si diuinarum scripturarum scientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, si noxium est, in scriptura

Philosophi
patriarcha
heretico-
rum.

Cyprianum
martyr.

Jerem. 15.

1. Corin. 8.

Luthero
rumbercis
fomentum
vnde.

1. Corin. 1.

datur, si vult ibi inuenire. Et cum ibi quæque inuenierit omnia, quæ vult erant ibi didicit, multo abundantius ibi inueniet ea, quæ nunquam omnino alibi sciri inueniantur. modo scripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate dignoscitur.

Hucusque ille coligit rationem accuratam, & vt dicitur ab antiqui piens, perstrinxit, vt quibus instructos armis theologos oporteat esse commonstrarem. Speras in se laboribus esse commonstrarem. Speras in se laboribus ab studiosis geminam gratiam initurum, si quod inertes & focordes, statim à limine ipso, rei difficultate ostensa, submouerim, tunc etiam quod studiosis calcari addiderim ad agrediendum iter arduum & perdifficile, de quo poeta ait.

Hesiodus in
Georgi.

allaxoni
71. 712

Magnas de viis opus est, & longam, & ardua via est, que ducit ad ipsam, scilicet virtutem. Spero fore, vt postquam alta & valida fundamenta in posterum omnia prospere feliciter quefore gatura. Quandoquidem nouimus domum supra arenam constructam, ventis

Finis libri primi Hypotyposion Theologicarum.

stantibus ac resstantibus, cito esse ruinuram. Itaque ideo non temere permittimus si sumus consilio, Olynthia ca. 2. dicentis. *conne*
Quid dicitur in 1. Tim. 3. & 2. Tim. 2. & 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.
Hoc est, quod in libro dicitur, quod non est, & aliarum rerum similitum, in fidas partes, firmis simas esse oportet, ad actionum primæ & fundamenta, vna & iusta esse oportet. Faxit Deus, vt vigilie nostræ ab exiguis excitatæ primordijs finem quem cupimus inueniantur, quod tunc fiet, cum nostro horatu & molimine, complures ad euoluendum diuinas scripturas, incensi ac inflammati fuerint, cumque crederit indies magis, & magis numeris discipulorum Christi, qui cum eo contulerit dicere, quod ibi magis dominus verba vitæ æternæ habes, & cum propheta. Quædilia facibus meis eloquia tua super mel ori meo, & cum sapiente. Præterea est eundem opibus sapientia, & omnia, quæ desiderantur huic non valent comparari.

Christi discipuli quis.

I. T. V. I. A. D.

LIBER SECVNDVS HYPO- TYPOSEON THEOLOGICARVM AV-

thore Martino Martini Cantapetrensi, Sacrae Theologiae Magistro, ac diuinarum scripturarum, in tribus linguis, Salmanticae Primario interprete: ad Illustrissimum & Reuerendissimum virum D. Petrum Pontium Legionensem, Episcopum Placentinum.

POSTEA QVAM superior volumine, Praesul amplissime disputationis futurae ut potui elementa absolui. Deinceps de ipsius operis substantia differere oportet.

Atque ut ordine procedamus claro & expedito, librorum sequentium pandam institutum. Primum, locos aliquot communes, ad exactam intelligentiam scripturarum spectantes, & sine quibus illae illotis manibus contrectantur, afferam. Deinde secunda pars, regulas sententiarum generales, ac variarum rerum sarraginem complectentes, continebit. Postrema pars, aliquorum verborum ambiguae significationis, multiplices ac varias interpretationes exponet, ac in lucem proferet: & rursum prima pars in octo secabitur volumina.

Nomina propria cum alicui tribuuntur in scripturis diuinis, quid obseruatum fuerit in eorum recta impositione.

CAPVT. I.

SI animus noster liber & expeditus a corporis nexibus, qui illum obnubilant, & caligine obtegunt, esset, potuissent homines citra vllum verborum adminiculum cogitationes suas vicissim tradere & impartiri, aut sin minus, si ita homines in vita se gererent, atque ea ita sapienter instituisent, ut pura & defaecata praediti mente, ad instar patrum, qui afflatu regebantur diuino, sancte & inculpa-

te vitam transigerent, non admodum literarum requiremus opem, cum diuinum nomen, menti innoxiae & nullis seculi perturbationibus implicitae, affatim satus diuinos suggereret & suppeditaret, sine literarum & vocum comunione. Nunc autem postquam omnis caro a recto tramite deflexit, & iuxta Satyri-
Iuuenalis Saty. 15.
cum. Terra malos homines nunc educat atque pusillos, animus corpori immerfus, a se ipso quasi degenerans & desciscens, arcana sincere perspicere & animo complecti non valet. Quam ob rem oportuit ut ars quaedam adinueniret, ad vitae nostrae usum sane quam necessaria, qua actiones nostras & cogitationes inuicem traderemus. Atque huius duplex ratio excogitata fuit atque elaborata: ista autem per verba, aut per orationem ex multis verbis coagmentata, participes consiliorum, aut rerum nostrarum, familiares facere curamus. De vtrisque, vobis quantum vires ingenij nostri poterint consequi, enucleate praecipua trademus, tanta diligentia & labore, ut nihil a nobis praetermissum fuisse videatur, an vero id consequuti fuerimus, aliorum esto iudicium. Et primo quidem loco de nominibus propriis atque eorum recta impositione, ut ab ipsis inijs & incunabulis docere & formare Theologum exordiamur. Ut si legendo hominibus nostris parum prodesse potuimus, ob quorundam minus studiosum affectum, scribendo saltem non nihil adiuuanti attulisse videamur. Porro ingens altercatio & controversia (quae inter Aristotelem & Platonem summos philosophos olim fuerat agitata, de nominum impositione) sese nobis nunc offert explicanda. Nam Plato, natura, id est, *φύσις*. Aristoteles vero positione hoc est *θέσις*, nomina significare audent. Quorum dissidium, Ammonius in li. Perihermec. c. de nomine, componere & confopire conatur.

conatur. Quasi vero nesciamus libentissimè solere Aristotelem à Platonis iudicio sententiaque discedere. Qua de re scite notatus fuit ab ipso Platone teste Aeliano lib. 4. *ποιήλης ιστορίας. ο Πλάτων, inquit, τον Αριστοτέλην ἐκάλεσε πάλον. τίς ἐβόηλετο αὐτῷ τὸ ὄνομα ἐκείνο, διηλονότι ὠμολογῆται, τὸν πάλον κοροσθῆν τὸ μὲν ὄνομα γάλακτος, λακτιζεν τὴν μητέρα. ἠνίκα τὸ οὖν κηλό Πλάτων ἄχαρισίαν τινὰ τῷ Ἀριστοτέλει.* Hoc est. Plato Aristotelem pullum vocabat, innuens ut in confesso est apud omnes, quod sicut pullus cum saturatus est lacte matris, calcibus matrem petit. ita Aristoteles magistrum Platonem. Volo tamè primum breuiter Platonis sententiam, quam habet in Cratylo referre, quam aut à nostris mutuatus est, aut proximè ad veritatem quam nostri sequuntur, accedit, ait enim. Nomina sunt instrumenta, instrumentum autem fit, non ut vult qui fabricat, sed quale natura exigit, ut ferra, tere bellum, dens, eodem modo, nomina naturis rerum apta, debent poni. Vnde ab Homero & caeteris poetis, est discendum quomodo nomina debeant imponi. Nàm multa sunt & pulcherrima, in quibus distinguit Homerus circa eadem nomina. Aliter quippe à dijs, aliter ab hominibus eadem res appellari affirmat. Constat autem Deos nominibus illis adrestitudinem uti. Atque ita de Troiano flumine Homer⁹ inquit. *ὄν ξανθὸν καλέσσει οἱ θεοί, ἄνδρες δὲ σκᾶμανδρον.* id est. Xanthum dii vocant, viri Scamandrum, & auem quandam dicit Chalcidè à dijs, Cymindin verò ab hominibus appellari. *χαλκιδία*, inquit Hom. *κηλοσκυσσει θεοί, ἄνδρες δὲ κᾶμινδρον.* & Hectoris filius Scamandrius & Astyanax vocatur. At quàm cum nostris ista conueniant, subditis apparebit testimonijs. Et in primis Ambr. in comèt. in epist. ad Ro. c. 1. ait. Apud veteres nostros ratione nomina componebantur, ut Isaac propter risum, & Iacob propter calcaneum. Et Orige. Ho. 25. Num. inquit. Vis videre quoniam non solum apud sanctos nomina pro rebus aptantur, sed etià apud Gètiles & Barbaros? De sanctis qui de notum est cur Abram, Abraham vocatus sit, & Sarai Sara, & Iacob Israel. Doceamus autem quomodo iste habeatur etiam apud Barbaros. Non ne vnus ex filijs Israel à patribus suis Ioseph nomè acceperat? Cum autem transiit in Aegyptum & stetit ante Pharaonem, commutauit nomen eius, & de Ioseph cognominauit eum, caphath pahaneach, quod lingua sua Pharao de secretorum vel somniorum reuelatione composuit.

Aelianus.

Gen. 11.

Et Daniel in Babylonia Balthassar nominatur, & Ananias atque Azarias & Misael. Sidrach, Misach, Abdenago vocitantur. Item Chry. ho. 4. in Matt. circa principium. Si quis inquit, nominum interpretationem transferre conetur, inueniet ibi latissimum campum contemplandi patere, & non parum ad intelligentiam noui proficere testamenti, ut in Salomone, Zorobabel. Non enim ociose haec illis nomina inuenimus imposita. Hier. quoque in comment. Psal. 82. inquit. Nisi nomina propria interpretentur, ut eorum pandantur sacramenta quid prodest in ecclesijs Christi legere. V. g. tabernacula Idumaeorum, Ismaelitarum & caetera nomina, & rursum Orige. ho. 23. in Iosue. Dispensauit, inquit, diuina sapientia nomina quaedam locorum scribi in scripturis, quae mysticam quandam interpretationem continent, per quae indicetur nobis, quia haec certis quibusque rationibus & non casu fieri dispensentur. Non enim est putandum quod fortuito accideret. Verbi causa ut ille angelus Michael vocaretur, alius Gabriel, alius verò Raphael. Sicut non fuit fortuito, ut ille patriarcha Abraham vocaretur, & ille Isaac, & alius Israel. Sed ne foemina quidem casu accidit, sed certa & diuina ratione, ut illa Saravocetur ex Sarai, & ille Israel ex Iacob, & ille Abraham ex Abram. Item etià consequens est loca quaedam esse caelestia & ciuitates, sicut Hierusalem caelestis dicitur & Sion. Similiter dicendum est de Bethlehem quod non sine certa ratione in Iudaea forte decernitur, & Hierusalem & Benjamin & Chebron, & aliae singulae ciuitates singulis quibusque tribubus subscribuntur. Nisi quia caelestia illa loca, in quibus Ierusalem & Sion esse nominantur, si ne dubio & caetera quae ijs vicina loca vel coniuncta sunt, hoc in se causae & rationis continentur in caelis, quod forte distributa gubernabantur in terris. Postremò Aug. lib. 2. de doct. Christ. c. 16. ait. Proculdubio secretum quiddam insinuat Siloae piscina, vbi lauare faciem iussus est, cui oculos dominus luto de sputo facto inunxerat. Quod tamè nomen linguae incognitae, nisi euangelista interpretatus esset, tamè magnè intellectus lateret. Sic etià multa quae ab autoribus eorundem librorum interpretata non sunt nomina Hebraea, non est dubitandum habere non paruum vim ad soluenda aenigmata scripturarum, si quis possit ea interpretari, quod nonnulli eiusdem lingue viri periti non sane paruum beneficium posteris contulerunt, qui separata de scripturis eadem verba oia interpretati sunt, ut quid sit Adā, Eua,

Eua.

Eua, Abrahā, Moyfes: siue etiā locorū nomina, quid sit Ierusalē, vel Sion, vel Iericho, vel Sinai, vel Libanus, vel Iordanis, vel quæcūq; alia in illa lingua sunt incognita nomina. Quibus interpretatis, multæ in scripturis figuratæ locutiones manifestantur. Hæc ille. Vides quomodo sicut in nuce nucleus, ita in nominibus proprijs Hebræorū, magna mysteria abstrusa ac recondita delitefcūt. Deinde q̄ per huiuscemodi nomina prius historiarū fundamenta iaciuntur, & postea latentia sub literæ cortice pandunt sacramēta. Quod pulcherrimo symbolo apostoli apostolorūque sectatores testatum reliquerunt. Dicebant enim diuinā scripturā animanti ex corpore & anima cōpacti, similit̄ esse. Et per corpus simplicem historiā, per animā altioremsensum, & à litera, quæ occidit, longē se extol lentem, significari. vt & Philo in li. de vita cōtemplatiua ait, cuius hæc sunt verba, ἀπακα γὰρ ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς εἰκέναι σώμα καὶ σῶμα μὲν ἔχει, τὰς ψυχὰς δὲ αἰθέριαι, ψυχὴ δὲ τὸν ἐναποκειμένον τὰς λέξεις ἄσφατον ἔχει.

Philo Tudaus.

Adeò quæ scripsimus hucusq; vera & firma sunt, vt nullus sit qui adeò scientia polleat, qui labefactare, illa possit, nec tam stultus & vecors qui conetur infirmare, quæ tam validis testimonijs cōfirmata & munita sunt. At nolim te adeò esse addictū nomini Origenico, vt te in errore pertrahat, putelque nihil ad historiarū veritatē hæc nomina cōferre, sed tantū ad intellectuū mysticum contexēdum valere. Porro ne hoc crimen illi impingere videar, verba illius subiungā cū fide, primum ex Homil. 25. in lib. Nume. Ego, inquit, puto q̄ nomina hæc scriptura diuina nō pro historia narrauerit, sed pro causis & rebus aptauerit. Nam putas fuerit aliquis ita stultus, qui filio suo nomen Euin. idest belluinus impone

Origenis error.

ret, & Homil. 12. Nomina, inquit, quæ videntur hominū & locorum esse propria, ex significantijs suis quas in lingua sua designant, rerum magis mysticarū consequentiā, quā vocabulorū appellatiōnem videntur ostendere.

Istud dogma cōuellēs Hieronymus in proœmio Malachiarū prophetæ, saluberrimū adhibet antidōton, inquiens. Sic interpretanda sunt nomina, vt ex nominibus non solū spiritualis intelligentia, sed prius historiarū ordo texatur. Nec putandum est, licet Malachias angelus meus interpretetur, angelū venisse de cælo & assumplisse corpus humanum, vt Israeli quæ à Domino sunt mandata loquere-

Validis testimonijs Origenis dogma conuellitur.

tur. Alioqui Hofeas qui Saluator dicitur, & Ioel qui interpretatur Dominus meus, siue incipiens, & cæteri prophetæ, non erunt homines, sed aut angeli, vel Dominus atq; Saluator, quia hæc eorū nomina personāt. Et in cōment. in Abdiam. In interpretatione, inquit, prophetica morem hunc debemus sequi, vt primò historiæ fundamenta iaciamus, deinde si possumus excelsas turres, & testorū culmina suberiganus. Et in epist. ad Dardanum ait, Historiarū veritas fundamentum est intelligentiæ spiritualis. Et Zachariæ. 4. c. ait, Seruantes historiæ veritatē possumus eū qui per historiā prophetatur cognoscere. Et Basiliius homil. 6. Εξαέμ. πανταχῶς τῆ ἰστορίας το δόγμα τῆς θεολογίας μυθικῶς συμπαρεσπαρται. Hoc est, vbiq; immixta est historia Theologia: aduersus hunc errorē Origenis vehemēter inuehitur Basil. homi. 9. exae. circa principium, nomine tamē suppresso. ¶ Quantū memoria cōsequi possum, quatuor apud probatos authores esse causas inuenio, ob quas nomina ppria in scripturis indita sint. Quarum primam affert Chrysosto. homil. 16. in Gen. Mos, inquit, diuinæ scripturæ est à rebus cōtingentibus nomina imponere: ea propter lignū scientiæ boni & mali vocatum fuit: quia circa illud obseruatio & transgressio mandata fuit. Nam post huius esum, & superna gloria spoliati, & sensibilē nuditatē experti sunt. Exēplo quo vsus est Chrysost. de arbore scientiæ (quæ iuxta Nicephorū lib. 1. hist. c. 27. ficus fuit, & videtur ex Gen. posse colligi, cum inquit: abscondit se sub ficu) aliæ afferuntur interpretationes, quæ tamē per plura diuerticula in idē compitū tendūt. Euche. quidē lib. 1. cōment. in Gen. c. 13. ait, Lignū scientiæ boni & mali appellatū fuit, quia homo per experimentū ab ipso didicit quid esset obedientiæ bonū, & inobedientiæ malum. Aug. lib. 8. super Gene. ad literā. ca. 6. sic interpretatur. Lignum, inquit, scientiæ boni & mali non erat noxiū, nec enim qui fecerat omnia valde bona, in paradiso instituerat aliquid mali. Sed malū fuit homini ex transgressione præcepti. Eodem modo arbor alia, quæ cū hac simul consita erat in paradiso, vitæ, nūcupata fuit, ab euentu. Sed, vt ad id, vnde orsa est redeat oratio, authoritati Chryso. accedat Hieronymi iudicium, qui in cōmēt. Isaiæ. c. 62. ait, Hoc est Hebraicæ consuetudinis, vt ex euentu rebus vocabula semper imponāt. Sicut domino saluatori apud Isaiā. Citò spolia detra-

Lignū scientiæ cur appellatum.

Arbor scientiæ ficus.

Arbor vitæ.

he.ve-

Isaiæ. 8.

he. velociter prædare. Et filij Zebedæi, quorum vnus vocem tonitruī emittere poterat. In principi. erat verbum, appellati sunt beneraham. i. filij tonitruī. Abraham quoq; qui prius dicebatur Abram, idest pater excelsus, quando audiuit repromissionem. In semine tuo benedicentur omnes gentes, appellatus est pater multarum gentium, idest Abraham. Quid hæc nomina Abram & Abraham significant, docuit Hier. qui aut verum dicit, aut proximē ad veritatem accedit. Vnde nescio quem secutus sit Ambr. lib. 1. de Abraham. c. 4. cum inquit. Abram de patre vano interpretatur. Abraham pater electus vel sublimis. Vanus erat cum Deum nesciret electus factus est quando cognouit Deum. & Chry. in quadam hom. de nomine Abraham. inquit. Abraham ab Abar quod est trans, vel ultra dicitur. & Aug. multas affert interpretationes. Vt tamen tota res melius intelligatur, nō erit ab re, vt arbitror, nonnullis exemplis amplius hanc rem illustrare, nempe quod ab euentu nomina imponantur. vt Num. 13. Nachal eschol. i. torrens bothri. eo quod illinc bothrum exportassent exploratores illi terræ promissionis, & Iosue. 7. cum lapidibus obrutus esset Acham, eo quod ex Anathemate clanculum surripuisset, vocatus est locus ille Vallis Achor. i. turbationis, dicens, quia exturbasti nos, exturbet te dñs in die hac, & in Actis apostolorum, ager emptus pretio mortis Christi, vocatur, Hachaldema, hoc est ager sanguinis, idest homicidij. In Gene. quoque cum sit sermo de pacto quod pepigit Laban cum Iacob dicitur, congregantes fecerunt tumulum comederuntque supra eum, quem vocauit Laban lingua Chaldaea. Iegar gahadutha. i. tumulum testis, & Iacob Galed idest. Aceruum testimonij Hebraicè, nempe vterque in lingua suæ gentis nomen imponens Iosue. 5. Collis præputiorum. Esau. i. factus, vocatur, quia ex matris vtero pilosus erupit, quem admodum homines ætatis adultæ & integræ esse solent. De nomine Sarai & Sara ad hunc modum scribit Amb. li. 2. de Abraham. cap. 11. Saræ vna additur litera quando nomē illi mutatur. Sara enim dicitur potestas meæ vel principatus mei initiū vel regis. Sara dicitur quæ regat, additur tamen litera ρ Rho, quæ centenarium numerum significans perfectionis est symbolū. At vero hæc nulla ratione fulta sunt. Nam si litera ρ apud Græcos est numerus centenarius, apud He-

Nachal eschol.

Vallis Achor.

Hachaldema.

Gene. 31.

bræos est litera quoph nota centenarij. Aug. lib. 16. de ciuit. Dei. c. 28. interpretatur Sara, idest virtus. Sed quanto doctius Hier. in. Q. in Gen. Primo, inquit, vocata est Sarai, princeps mea, vnius tantum domus materfamilias, postea absolute princeps, quia in semine Abrahæ benedicendæ erant omnes gentes. Deniq; nominis Israel multa affert Hier. interpretationes, his duabus vtitur Malachiar. 1. Vir cernens Deum, aut rectissimus Dei. Veram tamen interpretationem scriptura affert in Gen. Quia preualuit in Deum. i. in angelū, à çara. i. dominū habuit, & Deas, vt rectè annotauit Iosephus. li. 1. Antiq. versus finem, quem iniuste reprehendit Hieron. in Q. in Gen. Nolim hæc in eā partē ab studiosis, à me dicta videri, vt antiquos partes fugillē, & eorū verēda detegam, instar sceleratissimi Cham. Nā scio quos elegerim, & in quorū indefessa lectione cōsenerim, ac ideo quantum ipsos vehemēter obseruē & colā, sanctius esse duco iuxta Arist. sententiā, honorare veritatē: præcipuē cū inter theologos antiquos dēpto Hier. & Origene, qui cōtra morē suæ gentis literas Hebraicas didicit, nullus inuentus sit, qui ad ediscendam sanctam linguam (sine qua diuinæ literæ subdificulter contretantur,) animum adiunxerit.

Secundā impositionis nominū causam attulit Hier. in epist. ad Philemonē. Solent, inquit, nomina imponi à tribu vel cognatione. Vnde Paulus Saul ante vocabatur, quia de tribu Benjamin erat, in qua hoc nomen familiarius habebatur. Siquidē & ille Saul rex Iudææ persecutor David de tribu Benjamin fuit. Hec ille. Propterea cognati Ioannis Baptistæ volebant imponere illi nomen patris, nempe Zacharias, non Ioannes, quia nullus erat in cognatione qui eo nomine vocaretur. De cognomine tamen Iudæ Schariotis, vnde tractum sit non liquet. Nam Hier. li. 9. cōment. in Isaiam, circa principium, ait. Iudas fuit ex tribu Ephraim, de vico eiusdem tribus Ischarioth. & Theophy. Matt. 26. Iudas, inquit, proditor, erat à pago qui dicebatur Ischarcha. cōsentit Euthy. Matt. 62. Porro Hier. sibi non constans, in comment. Matth. c. 10. ait. Iudas Ischariotes, vel à vico, aut ab vrbe, in quo ortus est, vel à tribu Ischar vocabulum sumpsit, vt quodam vaticinio, in condemnationem sui natus sit. Isachar enim interpretatur merces, vt significetur pretium proditiōnis. Præterea Symon Cananæus, à vico

23. q. 8. d. Legi.

23. q. 8. a. à vico Cana Galilææ, vbiaquam Dominus in vinum conuertit, vt legimus apud Ioan. cap. 2. aut à zelo.

Tertiam causam impositionis nominum ex Hierony. colligi potest, ex procemio in Malachiam, cuius hæc sunt verba. Quomodo apud nos ob virtutis auspiciū ponuntur vocabula. V. g. Victoris, Casti. Probi. Pij & apud Græcos σαφρων vocatur & εὐσεβὴς, & appellatū nomina vertuntur in propria. Sic apud Hebræos Michæas, id est humilitas, & Abdias, id est seruus Domini, & Zacharias, hoc est memor Domini, & cætera his similia nomina, ex virtutum vocabulo, liberis à parentibus imponuntur. Hanc ob causam iure Socrates laudat Demodocum apud Platōnem, in Dialo. qui Theages siue de sapientia inscribitur, quod præclarum nomen filio suo imposuerit, nempe Theages, id est, qui à Deo ducitur. Præterea Basilus in Homil. de humana Christi generatione, ait. Τετηρημένα μερῶν τῶν ἐξ ἐπιτύχου τῶν ἀνομιῶν, ἐν δὲ εἰρημῇ χειρὶ τοῦ καμίνου φύσεως, ὡς τῶν Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰσραὴλ. τούτων ἰνά τις ἢ προσήγορία ἢ μάλλον τῶν τῶν σώματι χαρὰν ἢ τῶν ἰδιώματι τῆς καθ' ὅρουμένης ὑπ' αὐτῶν ἀρετῆς παρεδίδη. διὰ τὸ τοῦ ἰσως προταγορένται τετρεῖσι σωτηρία λαῶ. Hoc est, obseruauimus, quod vbi de industria nomina imponuntur, subiectam ostendunt naturam: vt Abraham, Isaac. Horum enim quodlibet, nō magis corporis characterem, quàm proprietatem vitæ immaculatæ significat: sic Iesus salus populi vocatur. Imponuntur quoque nomina à desiderio, vt ait Ammonius in prædic. ca. de æquiuocis. καὶ ἐλπίδα ὀνομαζέεται, ὡς ὅταν τις τῶν ἰδιωνύων προσδοκᾷ εὐσεβῶν φιλοσοφῶν, καλῶν Πλάτωνων, id est, nomina ab spe imponuntur, vt qui exoptat filium dare operam philosophiæ, vocat eum Platonem: sic Ioseph, id est, additio, vocatur à desiderio matris, qui in spem adducebatur pariendi alios filios. Zacharias filium vocauit Ioannem, quia optabat ipsum esse Domino gratum. Aut à præfagio, vt Habael, id est vanitas, quia non erat diu victurus. Adam, id est terra, quia ob peccatum, mortalis futurus erat atq; in terram ex qua assumptus erat rediturus. Quartam rationem impositionis nominum inuenimus apud Theophi. Matth. 1. Diuina, inquit, scriptura ex operibus nomina imponit; vt apud Isaiam. Voca nomen eius, nempe Christi. Velociter prædare. Et Didymus libr. 2. de Spiritu san-

cto, ait. Ioannes cap. 15. dicit, cum venerit consolator quem ego mittam vobis. Consolator rem venientem Spiritum sanctum dicit, ab operatione nomen imponens, quia non solum consolatur eos, quos se dignos reperit, & ab omni tristitia & perturbatione reddit alienos, verum incredibile quoddam gaudium & hilaritatem eis tribuit. In tantum vt possit quis Deo gratias referens, quod tali hospite dignus habeatur, dicere. Dediti latitiam in corde meo. Huius Regulæ tu ipse multa exempla fingere poteris, iuxta præceptū Chrysol. & Oecum. (de quo suo loco dicemus) qui nos docent, quomodo effingere possimus ex operibus innumera Dei nomina. V. g. si aliquid sapienter, vel potenter fecit, vocabitur misericors, potens, sapiens, &c. At volo nunc ostendere quomodo angelis sint nomina imposita ab operatione: qua de re præclare Beda in comment. in Luc. libr. 1. ca. 3. & sumpsit ex Grego. homil. 34. in euang. Idcirco, inquit, angeli priuatis nominibus censentur, vt signetur, per vocabula etiā in operatione quid valeant. Neque enim in illa sancta ciuitate idcirco nomina propria fortiuntur, ne eorum personæ sine nominibus sciri nō possint. Sed cum ad nos aliquid ministraturi veniunt, apud nos etiam nomina à ministerijs trahunt. Ad Mariam ergo virginem Gabriel mittitur, qui Dei fortitudo nominatur, illum quippe nuntiare veniebat, qui ad debellandas aërias potestates humilis apparere dignatus est. De quo dicitur, Dominus, fortis & potens, Dominus potens in prælio: & rursus. Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Per Dei ergo fortitudinē nunciandus erat, qui virtutum Dominus, & potens in prælio contra potestates aërias ad bella veniebat. Item Hierony. Danielis capit. 8. ait. Cum visio de prælijs est, aut de regnōrum successibus, Gabriel qui præpositus est prælijs, huic officio mancipatur. Gabriel enim robustus Dei interpretatur. Vnde eo tempore quo Dominus erat nasciturus, & indicturus bellum dæmonibus, & triumphaturus de mundo Gabriel venit ad Zachariam & Mariam. Vnde cunque medicina & sanatio necessaria est, Raphael mittitur, qui interpretatur curatio vel medicina Dei: hoc videlicet nominis interpretatione significante, quod in Deo sit medicina vera, vt constat ex Tobia. Porro vbi populo prospera promittuntur & propitiatio vel expiatio necessaria est,

In capi. sequenti.

Gabriel.

Raphael.

Michael

Michael. Michael dirigitur, qui interpretatur, quis sicut Deus, vt scilicet intelligatur, quia non propitiationem vel expiationem vllus possit afferre nisi Deus. Et Grego. homil. 34. in euang. Angelorum, inquit, vocabulum, nomen est officij, non naturæ. Nam sancti illi cælestes spiritus, semper quidem sunt spiritus, sed semper vocari angeli non possunt. Quia tunc solum sunt angeli, cum per eos aliqua nunciantur. Hi autem qui minima nuntiant, angeli, qui verò summa annuntiant, archangeli vocantur. Hinc est quod ad Mariam Gabriel archangelus mittitur. Ad hoc quippe ministerium summū angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nunciabat. Qui idcirco priuatis nominibus censetur, vt signetur per vocabula, in operatione quid valeant. Quoties miræ virtutis aliquid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipso actu & nomine detur intelligi, quia nullus potest facere quod facere valet Deus. Et sic Apocal. 11. Michael pugnat cum dracone. Virtutes. Virtutes vocantur illi spiritus, per quos miracula frequentius fiunt. Potestates. Potestates vocantur hi, qui hoc potentius cæteris in suo ordine perceperunt, vt eorum ditioni virtutes aduersæ subiectæ sint, quorum potestate refrænantur, ne corda hominum tantum tentare valeant, quantum volunt. Principatus. Principatus, qui ipsi bonis angelorū spiritibus præfunt, qui subiectis dum quæquæ agenda disponunt, eis ad explenda diuina ministeria principantur. Dominatio. Dominatioes vocantur, qui etiam potestates principatum dissimilitudine transcendunt. Throni. Throni, illa agmina vocantur, quibus ad exercenda iudicia semper Deus præfidet. Cherubim. Cherubim, plenitudo scientiæ dicitur: quia tantò perfectiori scientiæ pleni sunt, quantò claritatem Dei vicinibus contemplantur. Seraphim, qui ex singulari propinquitate conditoris sui incomparabili ardore. Lege Diony. in cælesti Hierar. ca. 7. & 8. In harum quatuor rationum explicatione latius peruagatus sum, quia magnum adiuuētum afferunt ad intelligēdum scripturas. Si quid tamen aliud de hac re desideras, lege S. Tho. in. 3. parte, quæst. 37. arti. 4. Quo in loco obiter annotabis, nominis Esau interpretationē quam affert, non esse illius nominis, sed alterius eiusdem hominis (nam multis fuit præditus nominibus) nempe Edom, Alioqui nominis Esau interpretatio supra à nobis tradita aut potius excogitata est.

In reddendis his nominum etymologijs non rarò offendunt viri alioqui doctissimi, quapropter diligēter seruare oportet quod sapienter admodum Hierony. in quæst. in Genes. annotauit. Nominis, inquit, Græci Græca, Hebraici Hebraica ratio est reddenda. Nemo enim in altera lingua quempiam vocans, etymologiam vocabuli sumit ex altera. Vnde errant qui putant Sara per vnum R, scriptum esse, & postea à Domino alterū additum, & quia apud Græcos centenarius numerus est 9, multas super eius nomine ineptias suspicantur. Sarai igitur primò vocata est, i. princeps mæa, vnus tantum domus mater familias: postea verò dicitur absolūtè princeps. Ita etiam dicit Eucherius lib. 2. in Genes. cap. 25. qui vt alias solet, transcripsit ex Hiero. Ob huius precepti ignorantiam, impegit vehementer Iosephus, quem reprehēdit Hierony. in epistola ad Euagriū de historia Melchisedec: qui dicebat nomen Ierusalem ex Græco & Hebraico idiomate esse constatū, cum constet inter peritos linguæ Hebræicæ, esse nomen Hebræum & significare pacis visionem, ex Raa, vidit, & Salom. pak. Eodem nomine Eucherius lib. 2. in Genes. ca. 17. carpit Egessippum, quod dixerit Ierusalem ex idiomate Græco, & Latino constare. Vnde rectè dixit Philoponus lib. 1. de anima, cum versatur in expositione opinionis Democriti. εἰτέ ὁλος ἐτυμολογῆται ἢ λέγεται ἀπὸ τῆς κἀρᾶς τῆς πατρικῆς γλώττης ἐτυμολογηθῆσθαι, id est, Si etymologia reddenda est alicui dictioni, ex vernacula lingua desumi oportet.

Ambrosius notatus.

Lege gl. D. 65. c. quoniam. & debia.

Annotare oportet in verbis Hier. ex quæstio. in Genes. desumptis, cum interpretatur hoc nomen Sara. Quod illum quem carpsit est Ambrosius lib. 2. de Abraham cap. 1. qui eo quo retulimus modo interpretatus est. Vnde vehementer fallitur Erasmus, qui arbitratur in teptamentum illud fuisse additum ab studioso quopiam libris Ambrosianis. Sed in eundem lapidem multi illustres viri impegunt, non absque piabulo, non solum ex illorum numero qui Hebraicæ linguæ præsidio fuerunt destituti, vt Philo Iudeus, verum etiam ex illis qui illam optime calluerunt. vt Hiero. hic quidem vir, in comment. epist. ad Phile. ait, Paulam interpretari mirabilem, ac si esset Pele. cum sit nomen Romanū omnicarens etymologia. Et in præfa. lib. 3. epistolæ ad Ephes. ait, Ephebus interpretatur voluntas mea. ac si esset Chreptici.

Deinde

Deinde aduerte saepe nomina propria in nouo testamento aliam formam induere solere, quam in veteri, ex quo desumpta sunt, habebant. Sic certè scribit Hiero. in epist. ad Philem. de hac re. Hebraea nomina veteris testamèti in declinabilia sunt, sed in nouo ad similitudinem Græcorum & Romanorum declinantur. vt Ioseph, Iosephus, Iacob, Iacobus, Saul, Saulus.

Adhuc etiam annotandum est, ex Hiero. in comment. epist. ad Gala. capi. 4. dicente. Hanc consuetudinem in pluribus locis scriptura conseruat, vt Hebraicum verbum cum interpretatione sua ponat. Bartimæus, filius Timæi. Afer, diuitiæ. Golgotha, caluatiæ locus. Sebahtani, reliquisti me. Thalita Kumi. puella surge. Marana atha. dominus noster venit. Tabitha, dorcas. & in Gene. Mefech, vernaculus. Abba, pater. De quo dominus in Euangelio præcipit, nullum patrem esse vocandum, nisi deum. Lege Augu. epist. 178. Præterea peculiare est Hebrais hominis vocabula vlturpare, pro gente seu loco, vt, Iudas, Zabulon, Benjamin, Nephtalin, Dan, & cæteræ tribus.

Denique quærendum videtur, quam ob causam aliqua nomina sunt ab interpretibus absque interpretatione, in natiuo idioma, siue Græco siue Hebraico, relicta. Cui quæstioni Basili. lib. 2. contra Eunomium respondit, his verbis. Qui ab initio ex Hebraica lingua in Græcam traduxerunt, quædam nomina interpretari non sunt ausi, sed ipsam vocem Hebræam transposuerunt, vt Sa bath, Adonai, nec in diuinis nominibus solum, verum etiam in compluribus alijs hæc reuerentiam adhibuerunt. Quando igitur illi à seipsis quædam nomina fingere ausi fuissent, qui interpretari quædam ausi non sunt, æ incongruis verbis perspicuitatem sententiæ dissoluerent. & Hiero. ni fallor, inquit. Halleluia, Amen. Marana atha, sine interpretatione sunt posita, quia Septuaginta interpretes, siue Apostoli id curauerunt, vt quoniam prima ecclesia ex Iudæis fuerat congregata, nihil ad credentium scandalum innouarent, sed ita vt à paruo imberberant, traderent, postea verò quàm in vniuersas gentes euangelij dilatatus est sermo, non potuerunt semel suscepta mutari.

Quod puero nomè imponeretur die octauo, cum circumcidetur, in populo. Israelitico, sicut apud nos eo die, quo baptizantur,

omnes affirmant, sed quæro, an præcederet nominis impositio, & post circumciso sequeretur, an vice versa. Theophyl. in comment. Lucæ. c. 1. affirmat circumcisionem præcedere, & tunc demum nominis impositio sequi. Illius hæc sunt verba. Quare post circumcisionem imponitur nomen? quia prius suscipiendum est signaculum dei, & tunc humanum nomen. Vel aliter. Circumcisio significat carnalem abiectionem, nullus igitur nisi prius abiiciat & amputet carnalia dignus est, vt nominetur miles dei, & in libro cælorum scribatur nomen eius. & Euthy. cum hæc eadem verba inculcasset. Lucæ. 2. subiungit. Hoc apud nos similiter fit in baptisinate. Attamen apud Athenienses decima nocte à natiuitate nomina imponebantur, teste Suida in verbo *σεκατηρῆ* inquit. *ἐθ' ἢ παιδῶν συγγεννομένων τοῖς ἀθηναίω ἀποδ, τῆ δεκάτῃ τ' ἡμερῶν, ἀπὸ τῆς γενέσεως συγκαλισθαι τῶς πρόπατρὸς ἢ μητρός δίκειας, ἢ τὸς ἐγγύτατα φίλους. καὶ παρόντων ἐκείνων, τὰ τεύχεα τῶν παισὶν τιθεσθαι, ἢ καθιερεῖσθαι τοῖς θεοῖς. ἐπὶ αὐτοῖς εὐαχεῖσθαι Ἰσσοῦν ἐλευθέρους.* Hoc est. erat consuetudo apud Athenienses orto puero, decima à natiuitate nocte, cognatos, affines & amicos maxime cõiunctos vocare, illisq; præsentibus nomina pueris imponere, & sacrificia dijs facere, ac tunc demum omnibus qui illuc se cõtulerat, epulas dare. Hæc ille. Romæ maribus die nono, foeminis octauo, nomè imponcbatur. & hi dies lustrici vocabantur apud eos.

Adhuc quæri non immeritò potest, à quo nomina imponi solerent, à patre ne, an à matre? Illi quidè qui Hebraicam callent linguam, non ambigent, saepe à matribus, aut obitetrices, consultis prius parentibus nomina imponi. Nã vtitur ferè semper scriptura verbo foeminino (nam talia verba apud illos sunt) in nominis impositione. vt Gene. 29. Quæ conceptum genuit filium, vocauitque nomen eius Ruben. & statim. Vocauit nomen eius Symeon. & Gene. 30. & Iudicum. 13. Denique Luca. Et factum est, inquit, in die octauo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui Zacharias. & respondens mater eius, inquit, nequaquam sed vocabitur Ioãnes. Interdum nomina imponuntur à viris, vt Abraham. Gene. 18. circumcidit omnes vernaculos. Verum hæc ex Hebraico melius quam ex Latino sermone cognosci possunt.

Annotandum est præterea, crebras esse in scriptu

scripturis; nominum priorum allusiones, ad verba; à quibus illa nomina deducuntur & emanant: hoc ferè fit in nominibus dignitatis aut personæ. Cain, interpretatur possessio, quia possedi virum cum auxilio Domini: nam Cana possedit significat. Iudas; laudans, quia te laudabunt fratres tui. Iuda laudauit: Eua; Chava, id est vita; quia mater fuit cunctorum viuientium. Iacob, deceptor, supplantator, quia apprehenso calcaneo Esau ipsum decepit. Hæc nomina, ideo interpretatione adhibita, posita sunt, quia maxime mystica sunt; & huiusmodi viri præcipue sustinent typum futurorum.

Postremò annotabis interpretem nostrum saepe nomina propria Hebraica, Latine reddidisse linguam; vt si dicerem dilectus dicit in Psalmo, pro Dauid dixit, & pax eius in Proverbijs, pro Salomone. Huiusce rei multa sunt exempla apud Hoseam cap. 1. Loruchama, est nomèn p. mulieris, interpretes tamen transtulit; absque misericordia, & Lohami; nomen viri, & interpretatur, non populus meus. Et apud Isaiam cap. 7. vocatur filius Isaiæ, relictus est iasub. Et postea cap. 10. reliquæ conuertentur, cum sit nomen proprium Seariasub. Et Gen. 1. appellauit lucem diem, pro lucem Iom. & vocauit tenebras noctem, pro tenebras Laila, id est noctem, & vocauit firmamentum cælum, pro Samaim, id est, cælos. Ingentem hauriet utilitatè, qui hoc præceptum mente fuerit complexus.

Aliquibus pueris nomina imponebantur octauo die, & perpetuo illo vocabantur nomine, alijs, priori nomini, aliud superueniebat nomen, obliterato priori, cum iam ad integram ac perfectam ætatem peruenerant. At quam ob causam id fieri soleret, non erit scitu iniucundum: & quidem quantum ex scripturis possum subodorari, & memoria consequi. Illis viris quibus à prima ætate debebat virtus clarescere, à pueritia indita sunt nomina, nec postea vnquam sunt commutata: vt Noe, Seth, Isaac. Quibus autem postea augeri debebat virtus, & nomen fieri illustrius, postea labente tempore nuncupatio noua, diuino monitu, imposita est, vt ex Abram, Abraham: ex Sautlo, Paulus: ex Sarai, Sara. Quauis hæc rationi consentanea sint; vtar tamen testibus omni exceptione maioribus. In primis Hiero. in comment. epist. ad Philem ait. Iussu diuino nouum nomen sancti assumunt, vt ex Abram, Abraham: & ex

Nominum mutatio cur fiat in sanctis.

Sara, Sarai. Et Simon, Petrus: & filij Zebedæi, bene raam, hoc est filij tonitru. Item Orige. in procemio episto. ad Roma. inquit. Inuenimus in scripturis diuinis quibusdam veterum commutata vocabula, vt ex Iacob; vocatus fit Israel. In euangelijs quoque ex Simone, Petrus. Hoc ex præcepto Dei tantum legitimus factum. Vides quod nomina mutari nonnunquam soleant. Audi nunc quæ sit causa mutationis, quam affert Hiero. in postremis lineis lib. 4. comment. in Iere. Ex verbis, inquit, & interpretatione nominum saepe res ostenduntur. vt Abram, Sara & Petri vocabula commutata, significat rerum mutationem. Et rursum in comment. episto. ad Roma. titulo Hieronymi, sed re vera Primasij cap. 1. dicitur. Sancti cum virtutibus proficiunt, nomina noua illis solè imponi; vt essent ipso nomine noui. Victor quoque episcopus, Ex more, inquit, sanctorum apostolorum fit, vt qui in virtutibus profecerint, mutato nomine vocentur; quo sint etiam ipso nomine noui. vt Cephas; filij tonitru. Vnde sancta ecclesia in consuetudinem duxit, vt quos in Cathedra beati Petri sublimauit, nomina eis mutet. Hæc ille. Atque ideo Benedictus cum summum adijt potestificatum, Bonifacius vocatus est. Innocentius quoque quartus vocabatur prius Sinibaldus. Gregorius decimus prius Theobaldus. Celestinus quintus prius Petrus nuncupatus est. Lege de hac re Augusti. conuisione 1. in Psalmum 33. & procemium sexti Decretalium.

Differuimus iam, de illis hominibus, quorum nomina nonnunquam mutantur. De illis etiam, quibus nomina octauo die imponuntur, nec postea mouentur. Attamen, vt nihil, quod studiosorum animos remorari possit, relinquatur intactum, de illis postremo loco dicendum est, quibus antè octauum diem Circumcisionis: id est ante Natiuitatè indita sunt nomina. Quæ de hac re Hiero. in quæst. Genes. scribit hæc sunt. Quatuor, inquit, in veteri testamento absq; vilo velamine nominibus suis antequam nascerentur, vocati sunt. Ismael, Isaac, Salomon, Ismael. Iofias. lege scripturas. Hæc ille. Hæc subscribunt sententiæ. D. Euch. libr. 2. in Gene. cap. Salomon pit. 26. & in quæst. in Lucam. & S. Albinus Iofias. in quæst. in Gen. In hoc tamen inter se dissident. quod vbi Hiero. & Euch. in Lucam & Albinus, legunt Salomon. Euch. in Gen.

Erasmus. legit Samson. Attamen nil tale de Samsonne, Iudi. 13. nec in libris Regum & Paralip. de Salomone scriptum vidimus. Ab Eucherio in Genes. stat author secundi operis in Matthæum titulo Chryso. super illa verba. Amos genuit Iosiam. Horum, inquit, nomen fuit prophetatum priusquam nascerentur. Samson, Iosias, Ioannes. Miror Erasmi alioqui diligentissimum, non animaduertisse mendum subesse in codicibus Hieronymianis, qui in errorem eum illexerunt, Eucherium & Albinum, & authorem illum operis in Matth. nam Latine scripsit, & ut probare possem, plurima ex Hierony. transcripsit. Ego vel iuratus affirmare ausim loco Samson substituentum esse Samuel. Nam dubium non est apud illos qui in scripturis diuinis versati sunt, Samueli nomen fuisse impositum ante eius natiuitatem. Vnde Hierony. in epist. ad Cyprianum, ait, inter vndecim Psalmos Moyses, qui incipiunt à Psal. 89. Psal. 98. est, in quo positum est. Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius quoniam sanctum est. Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, Samuel in illis qui inuocant nomen illius. Ibi nominat Samuel, quem multa post tempora fuisse cognoscimus. Igitur dicendum, quod prophetatum fuit nomē Samuelis, sicut nomen Iosias, quando homo Dei loquitur in Samaria. Altare altare, hæc dicit Dominus, ecce filius nascetur domui Dauid Iosias nomen eius. Atque ita dicit etiam Hilarius in proemio Psalmorum. Augusti. quoque lib. 17. de ciuitate dei cap. 14. nomen Iosias affirmat, ante eius natiuitatem fuisse illi impositum à Deo. Quatuor his quintum addidit Iosephus, lib. 1. ant. archæologia. cap. 1. nempe **Cyrus.** *Cyrum regem Persarum & Medorum. sic inquit, inquit, ὁ βασιλεὺς λέγει. ἐπειμὲ δ θεὸς ὁ μέγας ὁ ἀπείρητος ἀπέδειξε βασιλεῖα πάντοτε τῆς γῆς ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἁγίου ὡς ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἁγίου. ὁ πνεύματι τοῦ ἁγίου ὡς ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἁγίου. ὁ πνεύματι τοῦ ἁγίου ὡς ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἁγίου.* Hoc est. Cyrus rex, inquit, postquam Deus maximus, me totius orbis regem constituit: hunc esse credo quē gens Israelitica colit ac veneratur. Etenim hic per prophetas meum prædixit nomen, & quod Hierosolymis templum eius constructurus sim. Et hunc secutus Hiero. li. 12. nōment in Isaiam, versus finem inquit, Deus cum Cyro loquens. Præsertim, inquit, cum

scias multo antequā nascereris, tuū nomen esse prædictum. Quod quidem & Iosephus refert, legisse Cyrum ab Isaiā de se certo vaticinatum nomine. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro cuius apprehendi dexteram: & idcirco Iudæos quasi Dei familiares plurimum dilexisse. Hæc ille. Sextus & vltimus his est annumerandus, Iob, ex illis qui antequam lex noua lata esset vitæ huius cursum peregerunt, ni fallit Grego. in præfat. libr. 1. Moralium cap. 1. inquit. Quia in libro Geneseos Iobab de stirpe Esau descendisse, & Balæ filio Beor in regnum successisse describitur, hunc beatum Iob longe ante Moyses tēpora extitisse crediderunt, morem sacri eloquij nescientes, quia in superioribus suis partibus solet breuiter longe post secutura perstringere, cum studet ad alia subtilius enunciantia properare. Vnde & illic Iobab priusquam reges in Israel existerent, fuisse memoratur. Nequaquam ergo extitisse ante legē cognoscitur, qui Israeliticorum Iudicū tempore fuisse signatur. Quod cum quidam minus cautē considerant, Moysen gestorum illius scriptorem putāt. Igitur si Gregorij sententiam probamus, duo nobis necessariō tenenda erunt. Moysen non agnoscendum esse autorem libri Iob. Deinde per πρόλαβιν, id est Anticipationē historia Geneseos Iob meminisse. Porro multi viri illustres qui Gregorium antiquitate superarunt, asseuerant duo, dictis illius profus aduersa. Primum Iob ante quam lex lata esset vixisse. Inter quos est Origenes, qui homi. 4. in Ezechielē inquit. In præfati legimus, in peccatrice terra, hos tres viros pariter consistere. Noe, qui in diluuiō fuit, & Daniele, qui in captiuitate Babylonis commoratus est, & Iob, qui in temporibus patriarcharū & Moyses vixisse perhibetur. Hoc enim tēpus inuenimus vitæ Iob, & lib. 3. cōment. epist. ad Roma. super hæc verba. Scimus autem, &c. ait, Sed & Iob qui ante legem fuisse constat, ita dicit, si peccavi inuictus, si occultavi peccatū meū. & li. 6. cōtra Celsum inquit. Caterum in Iob illo, qui Moysen antecessit ætate, diabolus scribitur coram adstitisse. Theodoretus quoq; in epito. ca. de creatione. Generosus, inquit, Iob, qui ante quā lex ferretur, fuit virtute insignis. Ac Eusebius Cæsar. li. 1. de demōst. euang. c. 3. ait. ἀλλὰ καὶ ὁ ἰαβάρροπος ὁ δίκαιος, ἀπὸ τῆς γενεᾶς αὐτῆς ἀπέχρησεν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς ἀνομιᾶς. Hoc est. Iob, qui ante quā lex ferretur, fuit virtute insignis. Ac Eusebius Cæsar. li. 1. de demōst. euang. c. 3. ait. ἀλλὰ καὶ ὁ ἰαβάρροπος ὁ δίκαιος, ἀπὸ τῆς γενεᾶς αὐτῆς ἀπέχρησεν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς ἀνομιᾶς.

Iob.

Gene. 36.

Iob quo tēpore vixit.

Origenes.

Origenes.

Origenes.

Theodoretus.

Eusebius.

μεμαρτυρηται. Et capit. 4. Ante Moysen fuit Iob. nam Moyses fuit septimus ab Abraham, Iob verò quintus. & Hiero. in quæst. in Gene. ait, Qui in libro Iob vocatur Eliu, in lege vocatur Balaam qui ob munera, Israel maledixit. Et Philippus presbyter circa principiū cōment. libri Iob idem affirmat. Deniq; vt in quo cœpimus finiamus. Origen. in præfat. lib. Iob à Perionio translatis, ait, Moyses & Iob nō multis tēporibus disiuncti sunt inter se. Moyses enim ab Abraham sextus est. Iob autem quintus, Abraham, Isaac, Iacob, Leui, Caath, Amram, Moyses. Rursum Abraham, Isaac, Esau, Raguel, Zareth, Iob. Nec te conturbet, aut è sententia pellat, quod Eusebius. Moysen septimum ab Abraham, Origenes verò sextum statuat esse collocandum: cum, iuxta Epipha. li. 1. contra hæreses circa principiū, à posteriori numero Abraham excludendus sit, vt maneat Iob in quinto loco. Si addatur Abraham, manet sextus Iob. Epiphani. de Esau loquens hæc sunt verba. ἐξ ὧν πέμπτος κατὰ διαδοχὴν ὁ ἰὼβ, ὑπεξαρουμένου τοῦ ἀβραάμ ἐκ τῶν ἀριθμῶν τούτων, ἀπὸ δὲ ἰσαάκ ἀριθμούμενον. In hanc eos opinionem pertraxit, quoddam proœmium libro Iob præfixum, cuius initium est. In terra quidem habitasse Iob. Vtitidi & c. quod illi putant ab illius libri authore fuisse editum, reclamantibus Hebræis & veritate. Alteri quoq; dicto Gregorij multi non ignobiles authores repugnant, ac putant librum Iob à Moysese fuisse conscriptum, vt velut in specimē quoddam patientiæ ac tolerantie, talem virum posteris transmitteret. Iuxta illud Apostoli. Sufferentiam Iob audistis & finem eius in dño. De hac re hæc scribit Philippus presbyter lib. 1. cōment. in librum Iob cap. 3. cum inquit. Post hæc (sicut ait scriptor huius historie, quem Moysen fuisse tradit opinio) aperuit Iob os suum. Origenes in præfatiōe in librum Iob, interprete Perionio, ait. Moyses mādāt literis Iob virtutem, ducens populum ad religionem. Si quis dicat ipsius Iob esse, is ex nobis intelligat, eū non fuisse ostentatorem, nec laudatorem sui. Neque enim in eum, cuius vita iure reprehendi non potest, sibi placentis vitium cadit. Laudet enim te, inquit, proximus, nō os tuum. Et Rabi Moyses Camhi in libro de authoribus bibliorū. Denique Isidorus lib. 1. officiorum cap. 12. Iob, inquit, librum Hebræi putant scripsisse Moysen, alij vnum ex prophetis. Vides quot

Quis libri Iob author extiterit.

Theodorus Abucura li. cōtra hæreses. Acti. 2. nescio quo spiritu dicit à Iosepho scriptum. nisi liber mendosus est. Origenes.

Isidorus.

sancti fuerint in veteri testamēto, quibus nomen ante natiuitatem inditum fuit? Nunc ad nouum nos testamētū conferamus, in quo paucos inuenias, quibus hoc concessum sit, aut fortē nullos, si Ioannem Baptistam domini præcursores & ipsum dominum demas. De quibus Eucherius in quæst. in Lucam ait. In nouo testamento præter Saluatorem, solum legimus Ioannē Baptistam, qui ortu videantur esse iuniores quā nomine. Hæc ille. Nam de Ioanne sic apud Lucam legimus. Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua, & vxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem. De Christo redemptore nostro sic legimus apud Matthæum. Pariet filium, & vocabis nomen eius, IESVM. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorū: & iterum apud Lucam. Ecce concipies in utero & paries filium, & vocabis nomen eius IESVM. & Hierony. ad Paulinum. Veniam, inquit, ad Iesum Naue, qui typum Domini non solum in gestis, verum etiam in nomine præfert. Ponitur in scripturis nomen proprium pro generali, vt ad Hebræos. 2. Non angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit. Abraham pro quouis homine accipitur: ex Theodoro ad Hebræos. 2. sic intelligitur illud Matth. vox in Rama audita est, Rachel ploras filios suos, Rachel, id est mulieres omnes filios trucidatos plorabāt. & in Psalmo. Unguentum quod descendit in barbā barbam Aaron, id est summi sacerdotis: & sic vt Babylon, Sodoma, Ægyptus pro quavis gente iniqua accipitur, ita Ierusalem, Bethlehem pro populo iusto & electo. & in Abdia. Quomodo scrutati sunt Esau. 1. Idumæos vastarunt, Iob. 15. implet vento subfolano ventrem. Apud authores seculi hoc creberrimum est, vt, aut flumen Rhenum, aut pluuius, &c. Nominum impositio dominij signum est, & præcipuum. Vnde dominus volens docere Adam, quod eum principem & dominū omnium fecisset, adduxit ad eum omnia, vt videret quid vocaret ea. Veluti qui seruum mercatus est, ostendere se volens dominum serui, nomen illius mutat. Ita & Spiritus sanctus facit, vt in electione apostolorum legimus in Euangelio, Simon, Petrus, & Saulus, Paulus, vocati sunt, & in baptisinate quando Christo vnimur, & in lege quando circū-

Ioannes Baptista.

IESVS.

Locus Mat. 2. exposit. Psal. 132.

Chryso.

Chryso.

Chryso.

Nominis impositio & baptisima te. quid significare...

Chrysoſt. Ex Chryſoſt. in Homi. quadā de feren- dis reprehentionibus & conuerſione Pauli.

Damaſce- nus. Vnde inquit Damaſce. lib. 2. ca. 30. Vnde inquit animalium appellationē præ-

Hieronym. Daniel. 1. cap. ait. Præpoſitus eunuorum, ſanctiſtimis pueris immutat nomina, & Pha-

Genef. 41. Pharao Ioseph in Aegypto appellauit Saphana- pahaneal, nolens eos in terra captiuitatis vo-

Philon. Iudaus in Cosmopia, ait. πικράλω δε χη τω θεσι τω ονοματων αυτων... Hoc est, perpulchre primo homini nominum impositionem de-

Chrysoſt. De rerum subditarum dominio hominu rationem à Chryſoſt. allatam ſummē anno-

Annota. De rerum subditarum dominio hominu rationem à Chryſoſt. allatam ſummē anno-

66. arti. 1. Naturale, inquit, dominium, est ho- mini super ceteras creaturas, quod cōpetit homini secundū rationē, in qua imago Dei consistit, manifestatur in ipsa hominis crea- tione. Genes. 1. vbi dicitur. Faciamus homi- nem ad imaginem nostram & prælit pisci- bus &c. Addit aliā rationem idem S. Tho- mas. Imperfectiora sunt propter perfectio- ra, vt res creata propter hominem: omnia, inquit Dauid: subiecisti sub pedibus eius, o- ues & boues &c. erunt ergo vniuersa quæ cō- dita sunt sub hominis potestate. Deniq; Gre- go. Nilfenus lib. 1. de homine cap. 8. hanc ra- tionem tradit. Rectus est hominis habitus, & ad cælum se sustollens, sursumque respi- cians, principatus hæc signa esse, certissimū est, approbantia regiam potestatem. Deni- que quod solus ita formatus est, ceterorūq; omniū prona sint corpora, & deorsum pro- cliuius inclinata, manifesta differentia eius ho- noris ostenditur, dum constat illa quidem huius esse subiecta potentia; hunc autem su- pereminentis existere dignitatis.

Quonia semel causam edomadi aut emol- liendi difficultatē scripturarum recepinus, nolimus officio muneriq; nobis iniūcto, ali qua ex parte deesse, sed quanta diligentia & industria fieri pōt partes nostras tueri. Sed quanuis de nominum impositione multa ni- mis, aut fortasse omnia congefferimus, quæ pro argumenti dignitate sufficere videbant, tamen vt ad cumulum diligentia aliquid ac- cedat, de nominum priorum æquiuoca- tione nō nihil adjicere oportet. Nam eius co- gnitio ad multas difficultates sedādas & dis- soluendas cōducit, & tenebris densissimis, fa- cem interpretationis præfert. Hæc æquiuo- catio in duas diuisa est partes, aut enim plu- ra nomina eundem hominem significant, vt Paulus, Saulus, aut vnico nomine, plures ho- mines intelliguntur. vt Herodis nomine plu- res Iudæorum reges nouimus. nuncupatos, qui tamen nisi cognominibus additis ſeiun- gantur & ſeparentur, nullus assequi poterit quis sit de quo sermo fiat. v.g. quis illorum- pueros trucidauerit, aut Ioannem Baptistā ē medio sustulerit. De vtriq; à nobis sermo- susceptus est. Et primum de illis hominibus (aut reb⁹) quibus plura nomina indita sunt. Qua de re Hiero. contra Heluidium, hæc ad- verbum scribit. Scripturæ consuetudo est, eundem hominem diuersis nominibus nūc- cupare. Raguel Soçer Moyſi, & Iethro dicitur.

Thales.

Iethro.

Gedeon. Iudi 6. Ozias. Thabor. Meridies. Petrus.

Idumæa.

Natt. 9.

Luc. 5.

tur. (& iuxta Hebræos. Iudicum. 4. ceni. Exo. 6. Putiel. Exo. 2. Reuel. Exo. 4. Iether. Iudicū. 4. Chobab, & Cheber). Gedeon nullis cau- sis ante præmissis immutati nominis, subito Ierobaal legitur. Ozias siue Ozias rex Iuda, vicissim & Azarias vocatur. Mons Thabor, Ithabiticum dicitur. Rursum Hermon, Phee- nices cognominat Sanior, & Amorrhæus cognominat eum Saniir. Eadem cæli plagā meridiana tribus nominibus appellatur, Ne- geb, Themā, Darom. Petrus & Simon dici- tur & Cephas. Iudas Zelotes, in alio euange- lio Thaddæus dicitur. Multaq; alia quæ ad exemplum horum pertinent, ipse sibi de om- nibus scripturis lector poterit congregare. Item in commētarijs Ezechielis. c. 25. Quod Eſau, inquit, & Seir & Edō & Idumæa & Du- ma vna gens, appellantur his nominibus, nō ambiget, qui scientiam habuerit scripturarū. Et vt de ceteris prophetis taceam, Iſaias, Iere- mias, Amos (qui contra Idumæam & Duma & Edom vaticinati sunt,) Abdias propheta totam prophetiam contra hanc dirigit na- tionem. Origenes ſimiliter in præmio epi- stolæ ad Romanos ait. Inuenimus in scriptu- ris, aliquantos binis, alios etiam ternis vsos ef- se nominibus, vt Salomonem eundem Idida dici, Sedechiam eundemque Ioachim, Ozia eundemque Azariam. Aliosque plurimos in Regum & Iudicum libris, binis nominibus inuenies vocitatos. Sed nec euangelia hunc eundem renūnt morem. Nam & Matthæus ipse refert de se, quod cum transiret Iesus in- uenit quēdam sedentem ad Telonium nomi- ne Matthæum. Lucas verò de eodem dicit. Quia cum transiret Iesus, quēdam vidit pub- licanum nomine Leui, & dixit ei, sequere me. Item Matthæus dicit in catalogo apo- stolorum post multos, Matthæus publica- nus, & Iacobus Alphæi, & Lebbæus, & Si- mon Cananæus. Marcus verò ita refert. Matthæus publicanus, & Thomas, & Iaco- bus Alphæi, & Thaddæus. Hūc eundē quem Matthæus Lebbēū, Marcus Thaddēū posuit. Lucas verò ita posuit. Matthæus, Thomas, Iac- obus, & Iudas Iacobi. igitur eundē quē Mat- thæus Lebbæū. Marcus Thaddæū dixit, Lu- cas Iudā Iacobi scripsit. Certū est autem cū- gelistas nō errasse in nominibus Apostolo- rū, sed quia moris erat binis vel ternis nomi- nibus vti Hebræos vniuscuiusq; viri, diuersa, singuli Euangelistæ nominum vocabula po- suere. Iuxta hanc consuetudinem Paulus du-

plici vsus est vocabulo, donec quidem genti proprie ministrabat, Saulus est vocatus, quod magis appellationi propriæ vernaculū videbatur, Paulū autem appellatum esse cū Græcis & Gentibus lege, & præcepta con- scriberet. Nam hoc ipsum quod in Actibus dicitur, Saulus qui & Paulus, euidenter ostē- dit non eiuſe primum Pauli nomen imposi- tū, sed veteris appellationis id esse designat. Hebræi putat Agar eā de esse quā Ceturā. Hier. in. q. in Gen. Aliqui putat Sephorā esse vxorem Aethiopiſſam Moyſis Nume. c. 12 Balaam Iob. 32. vocatur Eliu iuxta He- bræos. & Philippus presbyter: lib. 1. circa principium. Balaam ille ariolus, qui & Eliu, sicut parentum traditio habet. Tribus nominibus vocatū fuisse Salo- monē scripture manifestissime docet, Pacificum id est Salomonē, & Iedidia, hoc est dilectum Domini, & Coheleth. id est Ecclesiasten, qui coetū, hoc est ecclesiā, congregat, quem nos possumus nūcupare concionatorē, eo quod loquatur ad populum, & sermo eius non ſpe- cialiter ad vnū, sed ad vniuersos generaliter dirigitur. ex Hier. in Ecclesiaste. c. 1. Vocatur Lemuel, Prou. 31. & Agur, Prou. 30. Hoc secundum editionem Vatabli. Alij dicunt fuisse nomen cuiusdam sapientis. cuius ſen- tentias Salomon recenset, vt sapientū Tyri. Ioakim filius Ioseph, ipse est quialio nomine appellat Elichim, cui successit in regnū fili⁹ eius Ioachim cognomēto Iechonias, qui tertio mēse regni sui captus est à ducibus Nabucho- donosor. Nemo igitur putet eundem esse in Danielis principio Ioakim qui in Ezechielis exordio Ioachim scribitur. in Daniele extre- mam syllabā habet Kim, in Ezechiele Chin. Et ob hanc causam in euangelio secundum Matth. vna videtur deesse generatio, quia ſe- cūda τριαρχίας in Ioakim filio Ioseph defini- tit, & tertia incipit à Ioachim filio Ioakim. ex Hier. Danielis. ca. 1. Zacharias filius Barachie de quo Matthe. 23. legitur. Venient hæc omnia supra gene- rationē istā ab Habel iusto vsq; ad Zachariā filiū Barachie quē crucifixiſtis inter templū & altare. & 2. Paralip. 24. vocatur filius Ioi- dæ Sacerdotis. Binomius erat igitur. Hoc ſi- gnificauit Hiero. Mat. 23. Iustum, inquit, vo- lunt esse Zachariam qui occisus est à Ioas re- ge Iudæ inter templum & altare. Sicut Regū narrat historia. Sed obseruandum quod ille Za- charias non fuit filius Barachie, sed filius Io-

Barachias. Ioiada. 2. Paralip. 24.

iadae sacerdotis. Vnde scriptura refert. Non fuit recordatus Ioas, patris eius Ioiadae, quia fecisset sibi bona. Cum ergo & Zachariae tenemus, & occisionis consentiat locus, quare rimus quare Barachiae dicat. filius & non Ioiadae? Barachia lingua nostra, benedictus domini dicitur, & sacerdotis Ioiadae iustitia Hebraeo nomine demonstratur. Nec dissentit Euthy. Multi contrariae sententiae sequi malunt, & inter alios Basilium, in hom. de humana Christi generatione ait. Est traditio quae ad nos usque peruenit, quod Zacharias pater baptistae, Mariam matrem domini post domini conceptionem in virginum loco constitutus, a Iudaeis inter templum & altare interfectus est. A populo namque accusatus, quod rem prodigiosam inauditamque praedicaret, virginem videlicet parientem, contra virginitatis corruptionem. Hanc historiam fufius narrat Gregorius Nisse. homi. de Natali. seruatoris nostri. & Euthymius, & Theophi. eandem historiam narrant, & iuxta hos pater Zachariae, & auus Ioannis vocatur Barachias. At verò Hieronymus, dicit iuxta aliquos patrem Ioannis interfectum, quia Saluatoris praedicabat aduentum. Alij dicunt fuisse Zachariae vnum ex 12. prophetis, ut recitant Euthy. & Theophi. nam ille filius Barachiae fuit. Contra hos sic loquitur Hiero. patris in eo nomen consentit, sed ubi occisus sit inter templum & altare, scriptura non loquitur, maximè cum temporibus eius, vix ruinae templi fuerint. Fuit igitur Zacharias filius Ioiadae iuxta historiae veritatem.

In Psalmo 7. titu. sic inuenimus scriptum. Psalmus. Dauid quem cecinit domino pro verbis Chusi filij Iemini. In libris Regum legimus fuisse filium Arachi. Dicimus quod duplex fuerit nomen patri Chusi, aut quod ipse post hoc cognomen sortitus sit, ut Iemini filius diceretur. Hic enim Chusi Arachi filius, & socius Dauid, memor veteris amicitiae, cum Absalom filius Dauid, aduersus patrem insurrexisset, finxit se deficere ab rege & ad Absalomem transfugere, eo consilio ut Achitophel Ducis Absalom consilia dissolueret, quod & fecit, ab hoc strenuo opere appellatione hanc consecutus est Chusi, ut Iemini filius diceretur. Iemini siquidem dextera interpretatur. Mos verò est scripturae ab studijs tanquam a parentibus filios denominare, ut filium pacis, filium sapientiae, filium perditionis, ita filius dexterae qui comodus fuit amico. ex Euthy. & desumpsit ex Homilia

Basilium

Gregorius Nisse

2. Reg. 15.

Andreas abbas

Quintus

Basilij quam in Psalmum 7. edidit. Quam a veritate abhorreant haec quae a nobis recitata sunt, non ignorabunt illi qui Hebraeas literas callent, tantum quippe differunt Chusi de quo in Psalmo, ab illo de quo in libris regum fit mentio, ut nullam prope similitudinem habeant nomina apud Hebraeos inter se. Nam in Psal. Cus. in libris regum, Chusi appellatur. Atque ita legimus in comment. titulo Hierony. Psal. 7. Plerique (& maximè hi qui Hebraei sermonis scientiam non habent) hunc psalmum arbitrantur eo tempore esse cantatum, quo Chusi filius Arachi amicus Dauid destruxit consilium Achitophel. Verum sciendum est vehementer errare. Primum quod nomen Chusi per samach literam in libris Regum scriptum est, in Psalmo verò per Sin. & tunc Aethiopem significat, intelligens Saul, propter sanguinarios & tetros mores. Haec ille. In libris Hebraeis non inuenimus nunc hanc differentiam, sed quod in Psalmo cum Caph, in libris Regum cum Cheth nomina illa scribantur.

Basilium

Hieronymi egregius locus

Aram ille de quo apud Matthaeum dicitur, quod genuerit Aminadab, in Paralip. vocatur Ram. Vide Philip. presbyt. li. 3. in Iob ca. 1. Sed de his satis, nam huiusmodi innumerabilia exempla, quisque, si studium & diligentiam adhibeat, ex scripturis poterit corrogare.

Ad secundam partem pertractandam de mum accedamus, quae profecto magnas tenebras offundet scripturis, nisi illis pro virili feramus opem, videlicet de ambiguitate que fit, cum vno nomine, res plures intelliguntur. De qua re auspiciatissimum faciemus exordium, si a diuino Basilio in homil. Psal. 33. circa principium, initium scribendi duxerimus. Est, inquit, traditio quae ad nos usque peruenit, reges Philistinorum communi nomine Abimelech vocari, proprium verò qui libet habebat, quo appellabatur. Sicut in Romano imperio licet intueri, Caesares in commune dici palam est, & Augustos, alia verò hos habuisse nomina liquet. Talis fuit apud Aegyptios Pharaonum nomenclatura, nam & aetate Ioseph, rex Pharaeo dicebatur, & qui post regnum tenuit, & qui in tempore Moyse. Sed & Salomonis tempore Pharaeo dicebat. Accepit, inquit, filiam Pharaonis, & Ieremiam tempore fuit alius. Sic & Abimelech temporibus Abraham legit fuisse. Rursum tempore Isaac, & demum sub Dauid, ut dicitur in titulo. Psal. 33. Abimelech memorat. Abimelech igitur erat commune

Basilium

Abimelech.

Pharaeo.

Euthymius Hierony. Pharaeo.

mune regni nomen, Achis illi additum est nomen a natiuitate, ut traditum est in historia. Euthy. eodem loco affert Basilij verba a nobis citata. Item Hiero. Isaia. 30. ait. Pharaeo apud Aegyptios nomen est regiae potestatis, & vnusquisque speciali appellabatur vocabulo, ut Pharaeo Nechao, Pharaeo Vaphre, & Abimelech commune nomen fuit regibus Geth. Quo modosi nos Caesares aut Augustos proprijs regum vocabulis praeponomamus, ut Marcianus Cesar.

Item reges Medorum & Persarum, Darij, Xerxes, & Artaxerxes vocabantur. Apud Hebraeos reges Medi, Assheri appellabantur. Apud Babylonios, omnes illius gentis reges, Nabuchodonosor inditum erat illis nomen. V. g. alius est qui destruxit templum, & duas tribus transfudit in Babylonem, de quo. 4. Reg. 24. & Iere. vlt. & Danielis. 1. cuius nepos fuit a Cyro interfectus, alius Nabuchodonosor Cyri successor, de quo Iudith. 1. & 2. c. Apud Syros Antiochi. Apud Iudaeos sub Babylonijs multi Iechoniae reges fuerunt. Apud eodem sub Romanis multi dicebantur Herodes. Porro quia istorum, quos vltimo loco collocauimus, regum, crebro in nouo instrumento nomen inferitur, res exigere videtur, ut huius quoque nominis rationem habeamus, & illa ex hominum pectoribus eximamus & euellamus, breuiter quidem, ut instituto nostro par est. Herodes ex nationibus exteris primus Iudeorum rex, Antipatri Idumaei filius, ex vxore Arabe, anno decimo Augusti rex Iudeorum a Romanis declaratus est. obtinuitque regnum 37. annis. Hic Samariam euersam atque in cineres collapsam, erexit, atque in Augusti honorem Sebasten, hoc est Augustam appellauit. Fuit vir crudelissimus, nam legis interpretes & paruulos Bethlehemiticos interemit, imò nec a filio manus abstinuit, Quod cum Augusto renunciatum esset, ait. Melius est Herodis porcum esse quam filium. Hoc regnante Christus fugit in Aegyptum. In eo est adimpleta Iacob propheta. Non auferetur sceptrum de Iuda & dux de foemilibus eius, &c. Genuitque tres filios, illi cognomines atque duplici nomine praeditos, & quartum Archelaum, quem regni reliquit haeredem. Primus vocabatur Herodes Antipas, siue Herodes Iunior, tetrarcha Galilaeae, ut apud Mat. 14. scriptum inuenimus. Fuit vir nefarius & omni scelere delibutus, abduxit vxorem a Philippo fratre, adhuc eo viuente, &

Quot Herodes.

Macrobii li. 2. Saturnaliorum. c. 4.

Quot Herodes.

Iohannem Paptistam necandum satellitibus tradidit, & dominum Iesum Pilato remisit, Demum, ut alia omittam, Lugduni a Caesare Caligula relegatus est, ubi vitam finiuit. De illo haec scribit Lucas. Anno quintodecimo imperij Tiberij Caesaris procurante Pontio Pilato Iudaeam, Tetrarcha autem Galilaeae Herode, Philippo fratre eius tetrarcha Iturae, & Trachonitidis regionis. Secundus Herodis, Magni filius, Herodes Philippi vocabatur, fuit Tetrarcha is quoque, huic primo nuptui tradita est Herodias, e qua sustulit filiam Salomen, quae coram Herode Antipasaletauit. De secundo hoc Herode Hieronymus Matthaei. 14. haec tradit. Vetus narrat historia Philippum Herodis maioris filium, sub quo dominus fugit in Aegyptum, fratrem huius Herodis sub quo passus est dominus, duxisse vxorem Herodiadem filiam Aretae regis Persarum, postea verò scerum eius, exortis quibusdam contra generum simultatibus, tulisse filiam suam, & in dolorem prioris mariti, Herodis inimici eius nempè Antipae nuptijs copulasse. Postremus Herodes nuncupabatur Agrippa, de quo in Apostolorum actibus refertur. quod cum ad populum concionem haberet, & a radio solis, vestis splendorem emitteret, acclamante concione, vocem dei esse non hominis, ab irato deo, cuius ipse honorem ambiebat, percussus, scatenibus toto corpore vermibus, miserando genere mortis perijt. hic in carcerem detrusit Petrum, & Iacobum filium Zebedaei, & Iohannis fratrem trucidare curauit. Tamen is, qui apostoli nomen detulerat apud Herodem, poenitentia ductus ante apostoli genua proci-dit, dicens, συγχωρησου μοι ανθρωπε του θεου, οτι μεταμελησαμε εφ' ος ελαλησασα κηρα σου. Hoc est, remitte mihi vir dei peccatum hoc, quia peccaui contra te. Cui diuinus apostolus postquam eum exosculatus est, ait. ειρηνησει τενωυ αιρηνησοι, δη συχωρησις τει παρισματι. Hoc est, pax tibi, pax tibi, & culpae propitiatio. ut nar-rant Clemens. 7. Stromate, & Eusebius. li. 2. c. 9. & Suidas in dictione ηρωδης. Tunc vir ille voce magna, se esse Christianum demonstrauit, ac pro Christo patiens. martyrij palmam assecutus est. Nullus ex his, regni pater ni successor fuit, sed Archelaus solus, de quo Mat. Audias quod Archelaus regnaret pro Herode patre eius, Theophy. Matt. 2. duorum tantum Herodum meminit, inquit, Tres filios

Lucas. 3.

Clemens A. lex. adriani Eusebius. Caesariensis. Suidas.

filios reliquit Herodes, Philippum, & Antipam, & Archelaum. Archelaum regem, alios autem Tetrarchas esse iussit. Timuit autem Ioseph in terram Israel abire, hoc est in terram Iuda, eo quod Archelaus similis erat patri. At verò Antipas ipse est iunior Herodes, qui praecurforem interfecit. Nicephorus libr. tertio. capi. tertio. ait, Herodes primus annis 37. regnum Iudaeorum tenuit. post hunc Archelaus filius eius annos. 9. cui frater Herodes succedens, isque Baptistam occidit 24. annos regnavit. Deinde Agrippa qui & Herodes iunior, Iacobum interemit, & regnavit. 7. annis: huius successor Agrippa & ipse iunior, scilicet, appellatus, apud quem Paulus pro se causam dixit: viginti & tres annos, is regnum administravit, quousque deleta est Ierusalem. Huiusmodi innumera in hunc locum conijci poterat, quae a nobis partim varijs explicabuntur locis, partim non temere omissa sunt: quia susceptum munus hoc tantum efflagitabat, ut paucis, clarissima quaeque persequerem, & ob oculos subijcerem, ad horum exemplum studiosus quisque, ex diuite sanctorum penus, haec ipsa poterit dilatare & locupletiora reddere.

De Deo, & nominibus divinis.

C A P. II.

VERITAS tribus nascitur modis, ut ait Hieronymus. aut rerum difficultate, aut magistrum imperitia, aut audientis nimia tarditate. Eoque fit ut quoquo te veritas, & oculos conijcias, has tres difficultates in scripturis inuenias, quae adeo studiosos exercent, & intelligentiam viam obstruunt, ut iuxta Isaiam domus mentis nostrae plena sit ignorantiae fumo. Nam si alicubi verum est quod Democritus Abderites ait, veritatem in altissimo puteo esse demersam & defossam, ibi vel maxime, cum de Deo agitur. Ideo idoneo praecurfore uti oportet & doctrina maiorum, qui quo minus aberant a vero lumine, melius illud intuebantur. Verum id non satis est, summa namque ope nitet decet, ut ad Spiritus sancti auram asciscendam, aspiremus, quonobis ad has ignorantiae tenebras expellendas & propullandas fauorix adiutrixque sit,

Hieron. Ho. sec. c. 2. ver sus sine. & in prolo. li. 13. Ezechielis.

Democritus.

quam si nacti fuerimus, ita dextere circa ima versabimur & nos geremus, ut in maiorum rerum tractatione minime collapsos fuisset, nec munus nostrum temere obijisse videamur. Nec nobis quod Thaleti ferunt accidisse, passos esse queremus, qui dum caeli vicissitudines suspiceret, & astrorum cursus curiosius rimaretur, in foueam incidit, quem, sane quam facetie carpsit ancilla Thracensis, inquiens, quae in caelo sunt perscrutare contendis, & illa quae manibus tractas, ante oculos verfas, ignoras? Quamobrem non leuiter nec citra Dei auxiliu aggredi oportet arcana illa quae diuinitus atque ipsius Dei monitu, literis sunt tradita, & ad quae contuenda & perscrutanda animus noster hebescit & languet. Qui nimirum animus si seculo defunctus nequissimo, pennas columbae assumpsisset, & se ad excelsa perscrutanda erigeret & subleuaret, nunquam in tanto versaretur errore, nec falso quereretur adeo se esse destitutum & neglectum. Nam sicut specula, ferrugine obductum, non potest nobis faciem naturam, puram reddere ac praesentare, nisi nitidum reddatur, ita qui oculos animi seculi occupationibus tradidit, nisi eos prius detergere curet, diuina inspicere non valebit, & si valeat, in tantum nephas impune prorumpere non poterit, cum dixerit Dominus impio, quare tu enarras iustitias meas. Vnde praecclare Lacedaemonios fecisse legimus, qui cum Demosthenem quendam nepharium hominem, optima & salutaris sententiae auctorem fuisse cognoscerent, probarunt quidem illam, sed quendam e senatu virum probum & integrum elegerunt, cui ut eundem proferret sermonem, demandarunt. Horum nos prudentiam secuti, non quendam virum utcumque probum loquentem fecimus, sed multos Heroes & diuinos viros, quibus tantum auctoritatis, probitas & integritas vitae, conciliauit, & detulit, ut scelus inexpressibile sit, vel transuersum quidem vnguem ab ipsorum nutu aut renutu discedere, aut ipsorum dictis fidem eleuare velle. Totam hanc de Deo tractationem tribus capitibus absolueri constitui, primum caput, Deo & diuinis nominibus dabitur, ad quorum cognitionem nonnulla praemittenda sunt, quae rem totam planiorem & explicatiorem efficiant.

Thales.

Demosthenes quidam Lacon.

Est non tam scripta, quam nata lex, quam non ab aliquo didicimus, accepimus, sed a natura ipsa arripimus, hausimus, vnum deum habemus.

Notum est & quo ad nos.

Id est piscibus & feris & volucribus.

Philoponus.

Modus cognoscendi doctrinalis & demonstratiuus.

habendum esse praecipiens, & sancte colubens: quae adeo nota & coperta hominibus & iuxta Hesiodum: *χρυσος, χρυσοειδης, χρυσοειδης* est, ut nulla gens tam ferrea & immanis sit, quae in hanc insaniam audeat prorumpere, ut dicat illud Psalmi, non est Deus: si demas deluros illos & stultos philosophos, Eumerum Messeniū, Diogenem Phrygem, Hipponem, Diagoram, Soham, Epicurum, Pherecidem Syrum, qui hoc Axioma nostrum ausi sunt labefactare & refellere. Cum tamen nec apud Barbaras nationes vilius inuentus sit, cuius mentem non inuenerit Dei optimi & maximi opinio. Nihilominus tamen ob ingenij nostri tenuitatem & tarditatem, diuinam substantiam intelligere non valentis, perexiguam & subobscuram notitiam eius tantum assequimur. Nam iuxta Aristotelem, sicut se habet oculus nostrae ad lumensolis, ita se habet intellectus noster ad manifestissimam naturam. Attamen illa quae ex natura sua manifestissima sunt (ut diuina natura, & substantiae separatae) nobis non satis sunt explorata & comperta, sed tenues veritatis fibrae ad nos permeant. Vnde ut apte procedamus, illum duplicem procedendi modum in scientijs, quem ex Aristotele collegit Philoponus in libr. 1. physic. hoc in loco inferamus oportet. Dixit Aristoteles in libro de Demonstratione duos esse cognitionis modos in disciplinis, primus quidem demonstratiuus, secundus vero doctrinalis sine disciplinae accommodatus. Hi modi conditione quadam opposita se habent inter se. Nam demonstratiuus ex primis & natura prioribus, demonstrat sequentia. Ille vero qui disciplinae accommodatus est modus, demonstratiuus quidem est & ipse, secundo illo demonstrationis genere, qui ex posterioribus naturae priora demonstrare conat: & vocatur conjecturalis: ut si quis conspecto fumo, dicat illic esse ignem, ex posterioribus natura quod prius est alruet. Vtiamur hoc modo doctrinae apto in nonnullis, eo quod non possumus euidentiore & priori uti demonstratione, ob rerum illarum de quibus agitur naturam, aut quia potioribus caremus, aut etiam si habeamus, illa nobis sunt occulta & ignota. Sic in libris de caelo, volens figuram lunae ostendere qualis sit ex eius illuminatione, ostendit esse sphaericam: conjectura ex posterioribus deducta, nempe ab illuminatione, lunae figuram, quae natura est prior, demonstrauit. Cum

ediuerso, oportuisset probare, a natura ipsius quintae substantiae caelestis, quae necessario obicularis est. Fieri namque non potest, ut corpus circulari forma destitutum, eternum sit: probato namque lunae corpore esse sphaericae figurae, necessario colligitur, sic illuminari. Hoc nimirum modo magis conueniebat, ut ex illis quae magis principij naturam induunt, confirmetur posteriora. Attamen quia notiores sunt nobis lunae illuminationes, quam eius figura, & substantia, non immerito ex manifestis non manifesta confirmat. Vides ergo quomodo, quauis Deus sit ipsa lux, & in eo tenebrae non sunt vlla, tamen ob nostri obtutus imbecillitatem a nobis sane quam exiliter cognoscitur, aut potius nisi subleuemur & erigamur ad inuisibilis Dei cognitionem, visibilibus harum rerum adminiculo, prorsus illius cognitione carebimus. Hoc ut clarius intelligi possit, duo demonstrationum genera constituenda sunt. Mathematicum, quod progreditur. & procedit ex certis quibusdam principijs adeo notis & confessis, ut a nullo quantumuis stupido & praefracto possint in dubium reuocari. Aliud est *διδασκαλικόν*, quod negari non potest a viro prudenti & cordato, nisi prius a communi sensu abhorruisse videatur, hoc ultimo modo a nobis Deus percipitur. Ex rerum, scilicet, creatioe & illarum gubernatione, ex astrorum cursu, & temporum mutatione & rerum vicissitudine. Hoc inquit Damascus lib. 1. ca. 3. cum ait. *ὁ θεός ὁμοιωσεν ἑαυτὸν ἡμῖν ἐκ τῆς ἐκείνου ἀποδείξεως*. Hoc est, Deum esse cognoscere, natura nobis innatum est.

Hoc est doctrinale.

Deinde annotandum est ex Dico Thoma. 1. par. q. 2. arti. 2. Quod duplex est demonstratio, una quae est per causam, & dicitur propter quid, & haec est per priora simpliciter. Alia est per effectum, & dicitur demonstratio. Quia, & haec est per ea, quae sunt priora quo ad nos. Cum enim effectus aliquis nobis est manifestior quam sua causa, per effectum procedimus ad cognitionem causae. Ex quo libet autem effectum potest demonstrari propria causa eius esse, si tamen eius effectus sint magis noti quo ad nos, quia cum effectus dependeat a causa, posito effectum, necesse est causam praexistere. Vnde Deum esse secundum quod non est per se notum, quo ad nos demonstrabile est per effectus nobis notos. His praemissis Origenis ratio accedat, Homil. 2. diuersorum, quae totam hanc rem paucis

Demonstratio quia & propter quid ex S. Tho.

paucis demonstrat, & ante oculos ponit, adeo doctè vt nihil supra. Deus, inquit, dupliciter à nobis cognoscit, aut potius Deus cum sit lux, dupliciter se nobis manifestat, & mundo declarat, per scripturam videlicet & creaturam. Non enim aliter à nobis diuina cognitio renouatur, nisi per diuinæ scripturæ apices, & creaturæ species. Eloquia disce diuina, & in animo tuo eorum concipe intellectum, in quo cognosces verbum sensu corporeo. Formas ac pulchritudines rerum sensibiliū intuere, & in illis intelliges Dei verbum. Hecille. Hoc est quod in Psalmo dicitur. Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Non sunt loquelæ nec sermones, non auditur vox eorum, &c. & Basil. homil. 11. in exaëme. κόσμος ὅλος ὡς πῦρ βιβλίον ἔγραφε, ἔστι ὑπαγορευόμενον τῶν θεῶν ἡ δὲ ἁγία γὰρ ἀπόκρυφον, καὶ ἀόρατος ἡ θεῶν μεγαλοσύνη διὰ αὐτῆ διαστέλλων τοῖς τῶν οὐρανῶν οἷς κατανόησι. Et statim de scriptura subdit. Lex Domini immaculata conuertens animas.

Porrò vt hæc propter tardiores fufius exponantur, de vtroque diuisionis membro agendum est sigillatim: & primò testimonijs scripturarum vtamur. De quibus Damasce. lib. 1. cap. 3. sic ait, Quod quidem sit Deus, ijs qui sacras admittant scripturas, vetus inquæ & nouum instrumentum, haud quaquam in controuersiam venit, nec plurimis quidem Græcorum: Exemplum optimum est illud Deuter. cap. 6. Audi Israel dominus Deus tuus vnus est. Et ad Ephe. 4. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma. Vnus Deus & pater omnium, qui super omnes & per omnia, & in omnibus nobis. Ait deinde Damascenus, plurimis Græcorum notam esse Dei vnitatem. Verè vtique. Nam non solum philosophi id asseuerant (si illos quos in Atheorū albo supra retulimus excipias) sed etiam poætæ (qui maximi multitudinis deorum recipiendæ videntur fuisse patroni) affirmant: licet illi vni nonnūquam varias nomenclaturas imponant. Hoc affirmat Orphæus antiquissimus omnium poætarum, qui cum Musæo filio loquens in hunc modum scribit.

Εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τὸ πρόσωπον ἐδρευσεν, ἰδὼν κρᾶδιν νεόρουν ὡς ἐπὶ ἐπιβαινέ Ατραπίδῃ, μὲν δὲ ἐσθρα κόσμοιο ἀνάκτα. Εἰς ἐστὶ δὲ ἄσητος, ἐνὸς ἐκγονῶ πάντ᾽ ἀπέτυκται, ἐν δὲ αὐτοῖς ἀνὴρ περγίγνετ᾽ ἅπλοσ ἀυτοῦ

Εἰσοράα ὄντων, αὐτὸς δὲ λέγει τὰντας ὄραται. Οὐτὸ δὲ ἐξ ἀγαθῶ κακῶν ὄντων διδωσι καὶ πόλεμον κρύβοντα, καὶ ἄλλα διακρυφόντα. Οὐδὲ τὸ ἔστι ἕτερο χωρὶς μεγάλης βασιλῆος. Αὐτὸν δὲ οὐκ ἔδρα. περὶ γὰρ νεφθὲ ἔστηρικται, Πᾶσι γὰρ ἄσητος ἔστιται κόρη εἰσὶν ἐν ὄρασι Ασηνέες δὲ ἰδέειν διὰ τὸν πάντων μεδ᾽ ὄρα. Οὐτὸ γὰρ χαλκῶν ἐς οὐρανὸν ἐστήρικται χρυσῶ ἐν ἕρῳ, γαίης ἐπι ποσὶ βέβαιη, Χεῖράτε δεξιτέρῳ ἐπι τέματι ὡκεαῖος Πάνθοθεν ἐκτετακέν. περὶ γὰρ τρέμει οὐρα μακρᾶ, καὶ ποταμοί, πολλῆς τε βᾶθῃ χαροπόιο θαλάσσης. Hoc est. Verbum diuinum respice fili, & illi abside, vt spiritualem cordis tui cimbam morderetur, recta ingredere via. Et solum mundi regem intuere, qui vnus est & ingenus, à quo res cunctæ sunt creatæ, in quibus ipse est. Hunc nullus vidit hominum, cum ipse omnes cernat. Ipse cum sit bonus, malum infert hominibus, tum bellum horridum, tum luctuosas ærumnas. Nec vllus est alius Deus dempto hoc rege magno. Ipsum non videmus, nebula siquidem cinctus est. Mortaliū pupillæ infirmæ sunt, ad conspiciendum moderatorem rerum omnium. Ipsius sedem æreo in cælo fixit, in quo cum aereo sedeat throno, pedibus in terra graditur. Porrigit dexteram vsque ad Oceani limites. Ipsum timent flumina, & profundum glauci maris & cani. Et alibi iterum.

Εἰς ζεύς, εἰς αἱ δὲ δὲ, εἰς ἧλιος, εἰς Διόνυσος. Εἰς θεὸ δὲ ἕρ πάντεσσι. Hoc est. Vnus Iupiter, vnus Pluto, vnus Sol, vnus Dionysius, vnus Deus in omnibus. Item Homerus sub persona Phoenicis loquentis ad Achillem ait.

Οὐδὲ ἐκέρμοι ὑπερῶν δεῖ ἀυτῶ. Ἔρας ἀποθύσας γήσῃ νεορὴ βῶωντα. Hoc est. Nec si mihi Deus ipse promitteret, senectutem auferens, priori me reddere ætati. Pronomen, ipse, Deum vnum verum ostendit: & iterum lib. 2. Iliados Vlysses sic loquitur.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίης, εἰς κοιρανῶ ἔσθ, Εἰς βασιλείης, ὃ ἕδρα κρονος παῖς ἀγκυλομήτεω. Hoc est. Non est bona principum multitudo, vnus sit princeps & vnus rex, à summo Ioue constitutus. Quæ carmina non modò in politia humana, sed in diuina sunt intelligenda, vt docet Arist. 12. metaphysicorum in postremis verbis. Præterea Phocylides in poemate admonitorio ait.

Πρώτα θεοῦ τιμᾶ, μετ᾽ ἐπειτὰ δὲ σεῖο γονύσας. Hoc est. In primis Deum cole, postea autem parentes tuos. Et post parum.

Ἐὐδοκὸν γυρεῖ θεὸς ἄβροτος. id est, peicator ē odit de⁹ immortalis. & Euripides in Oreste, ait. Ἐν τοῖς κακοῖς χριστεῖς τὸς φίλος φίλοι ἀφελείν Ὀταν δὲ δάιδμων ἐν διδῶ τὴν χριστῶν? Ἀρκᾶ γὰρ αὐτὸσθεός, ἀφελείν γέλων. Hoc est, in erumnis oportet amicus opē ferre, si enim fortuna fauet, quid opus est amicis? cū omnia abunde suppeditet Deus ipse. Pindarus etiā in Olympijs hymno. 1. ait. εἰ δὲ θεὸν ἀνήρητισ ἔλπεται τιλαγέμεν ἕρδων, ἀμαρτάνει. Hoc est, qui Deū latere aliquid putat, fallitur. Et hymno. 1. 2. iterum. Adhuc Sophocles apertius, inquit enim.

Εἰς ταῖς ἀληθείαισιν εἰς ἐστὶ θεός, Ὁσ οὐρανοὶ τέτευχε, καὶ γαίαν μακρᾶν, Ποντὸς τε χαροπὸν οἰδμα, καὶ ἐμὸν εἴας. Θνητοὶ δὲ πολλοὶ καρδία πλατῶμενοι, Ἰδρυσάμεσθα.

Θεὸν ἁγάματι ἐκλιθῶν τε καὶ ἔθλων, Hoc est, Vnus verè, vnus est Deus, qui cælum & terram fecit & maris glaucam vnam, & vim ventorum. Homines tamen errore seducti fecimus deorum statuas lapideas & ligneas. Platonis, Pythagoræ & aliorum philosophorum sententias, hoc in loco inserere, omitto, cum illas Iustinus martyr in admonitorio gentium, breuiter collegerit. Deinde cur philosophi subobscurè de hac re locuti sunt, sicut & poætæ, causam prodidit Plutarchus. lib. 1. de Placitis philosophorum. c. 7. cum ait. Euripides tragicus & multi alij hoc apertè in medium afferre noluerunt, videlicet verentes Areopagi iudicium, significauit autem hunc in modum Euripides, Sisyphum enim huius auctorem opinionis induxit, huiusmodique sententiæ eius, astipulatur ipse. Fuit tempus, inquit, cum soluta erat mortalium vita, & belluina, postea explosa est vita quæ sine lege erat, legelata, post vbi manifesta arcere delicta lex poterat, clam delinquebant multi, tum quidam peritus vir mendaci adorsus oratione veritatem suadere mortalibus, quod Deus esset infensibilis perenni vita, qui hæc audit & videt & mente præpollat.

Deniq; ait Damascenus, plurimis Græcorum non venit in controuersiam vnum esse Deum. Non negat Damascenus, quia aliqui philosophi, qui suo nomine non sunt digni, contrarium tenuerint. De quibus Plutarchus. lib. 1. de placitis. cap. 7. ait. Nonnulli philosophorum, quæadmodū Diagoras Milesius, Theodorus Cyrenensis, Eumerus Thegeates, deos nullos prorsus esse censuerunt. Eumerum au-

tem Collimachus Cyrenensis in Iabis suis taxat in hunc modum scribens. In suburbanum delubrum conferti ite, in quo iam pridem æreum qui finxit Iouem, insolens senex, improba volumina scribit, nempe quæ dicunt nullos esse Deos. Hæc eadem scribit Aelianus. li. 2. Variæ historia. Hactenus in Damasceni expositione laborasse sufficiat.

Tradidit nobis supra, vt vidistis, Origenes duas rationes seu vias inuestigandi Dei vnitatem. Prima fuit ex scripturis siue sacris siue prophanis desumpta, quæ à nobis pro virili absoluta est. Quæ deinceps sese offert, viam, qua ex creaturis aut humana ratione subnixis argumentis, Deus cognosci aut inuestigari à nobis possit, aperiet. Quod negabit nemo qui scripturas diligenter euoluet. Nam clarè id dixit Paulus Romanis scribens, cap. 1. ait. Inuisibilia, inquit, Dei à creatione mundi, id est, post mundi creationem, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Hoc est, sapientia Dei & potentia, postquam mundum ab ipso creatum, conspeximus, nobis nota facta est. & 1. Corinth. 13. Videmus in enigmate & per speculum, &c. Sunt his locis alia duo similia, quæ cum vix à doctis intelligantur, interpretationis nostræ faciem desiderant. Primum est in libr. sapientiæ. cap. 1. Spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Hoc est, Spiritus sanctus, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, impartitus est vniuerso orbi, diuinarum rerum cognitionem, & ad sui participationem pertraxit, ac rapuit, & subdit, τὸ συνέχωρ τὰ πάντα, id est, quod continet omnia. Hæc periphra si mundum istum significasse, non obscurum est illis, qui linguarum peritia sunt instructi. Quia, vt ait Plinius. lib. 2. cap. 1. eius circumflexu degunt cuncta, aut vt ait Pomponius Mela. lib. 1. cap. 1. quia vno ambitu se cunctaque complectitur, additque postea scientiam habet vocis, id est, vocalem. Hoc est. Quando mundum intuemur, ex illius conspectu ad Dei contemplationem scandimus, ac illo magistri vice vtimur, ad eius laudes contendas, & enumerandas. Alias cæli voce & sensu carent: Vltimus locus est ex psalmo. 128. desumptus, atque is est. Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est non potero ad eam. Hoc est, tam clara & expressa cognitio tui nobis enituit, ex me, id est, ex hominis creatione, vt dignis laudibus, eam celebrare

Plutarchus. Enripi. Diagoras. Theodorus. Eumerus.

Locus eximie expostus. De hoc Bas. si supra. Locus non cōtēnedus.

cere, sed illas missas facere decreuimus, partim ne longiores simus quam instituti nostri ratio efflagitat, partim ne superuacaneum videatur, labores nostros illi rei destinare & consecrare velle, quæ citra puluerem & laborem sese offert, volenti illius viri lucubrationes consulere. Vides quomodo ex creaturis, tanquam ex vngue leo, Deus à nobis intelligi potest? attamen quandiu sumus in hoc corpore & peregrinamur à domino, hac simus communi cognitione contenti, quæ tamen parum lucis & claritatis in animis nostris ingenerant. Nam ipsa met diuina essentia clare & distincte à nobis intelligi non potest, nisi animus noster liber & solutus sit à corpore, & segregatus ab omni labe & concretionem mortali. Vnde Gregor. Nazianzen. in oratione de obitu Casarij, ait, Dei paruum defluxum in hoc percipimus seculo, quale vel in speculis imaginari possemus, aut ænigmatibus, post hæc fonte boni ipsius perfruemur, pura mentem, puram veritatem intuentes, mercedemque hanc laboris hic exhausti, inueniemus, & perfectius bono perfruemur perfecto, & illud contemplemur qui sacre finis est disciplinæ.

Quia iuxta philosophorum præcepta nomina ambigua & variæ significationis, prius sunt explicanda & interpretanda quam definienda, oportet, quid hoc nomen Deus significet aperire, & curiosius rimari. *Deos*, hoc est, Deus, iuxta Damascen. libr. 1. capit. 12. dicitur, vel à *θεω*, id est, currere vel dispo- nere vniuersa, vel ab *αἰθερ*, id est, vrere nam Deus ignis vel iniquitatem, nostram absumens, vel à *θεοβαλ*, id est, intueri omnia, cum nihil illi latere possit, qui omnium rerum inspector est. Intuetur enim omnia prius quam deducantur ad ortum, iuxta voluntatem eius quæ à tempore non pendent, & desumpsit ex. 4. libr. Theologia Gregori. Nazianzen. Item Theodoretus in libr. de principijs ait, Mihi videntur primi homines Græciæ solos eos esse Deos putasse, quos nunc Barbarorum plurimi arbitrantur Deos esse, solem videlicet, lunam, terram, stellas cælumque ipsum. Videntes itaque hæc currentia, de natura cursus illius quem videbant, *Deos*, id est, Deos vel currentes nominabant, & transcripsit ex Platonis Cratilo, hæc omnia Theodoretus. Dionysius quoque. 12. capit. Diuin. nomin. ait. Deitas. Græcè *θεότης*, ideo dicitur, quod prospiciat cuncta providen-

Byrmon no- minis Deos. Damascæ.

Theodoretus

Dij Græcorum. Plato.

tia, bonitateque omnigena, aut quod circum omnia currat cunctaque contineat, & se, repleat, & cuncta transcendat, quæ providentia eius gubernantur. Præterea Theophilus sextus Antiochenæ ecclesiæ pontifex. libr. 1. ad Autolyicum ait, *θεός λέγεται, διὰ τὸ τιθεῖναι τὰ πάντα ἐπὶ τῶ ἑαυτοῦ ἀσφαλῆα, καὶ εἶναι τὸ θεῖον τὸ δὲ βίαιον, ἐστὶ τὸ τρέχειν, καὶ κινῆσαι, καὶ ἐνεργεῖν, καὶ τρέφειν, καὶ προνοεῖν, καὶ βεβῆαι, καὶ σωποεῖν τὰ πάντα.* Hoc est, Deus dicitur à verbo *τιθεῖναι*, id est, pono, quia omnia in eo posita sunt, aut à verbo *θεω*, euntes, quia per omnia currit, & omnia mouet, in omnibus operatur, omnia alit & gubernat, & omnibus vitam tribuit. Postremam etymologiam huius nominis quæ ceteris videtur esse alienior à veritate, assert Clemens Alexandri. in postremis lineis primi Stromatis. *θεός*, inquit, *παρὰ τὴν ἑσπεῖν ἔρχεται, καὶ τὰς τῶ διακόσμου.* Hoc est, dicitur Deus quia disponit & gubernat omnia.

Postquam nominis huius *Deos* etymologia explicauimus, de multiplici eius significatione agendum est, de qua sic ait Gregorius. 8. homil. Ezechielis. In scriptura sacra, aliquando Deus nuncupatiue, aliquando essentialiter dicitur. Nuncupatiue cum dicitur, Ecce constitui te Deum Pharaonis, & sicut Moyses ait, si quis hoc vel illud fecerit applica illum ad Deos, id est, sacerdotes. Qui rursus dicit. Dijs non detrahes, & sicut Psalmista ait. Deus stetit in Synagoga deorum, in medio autem Deos discernit. Essentialiter autem Deus dicitur, sicut ad Moysen dicitur. Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Vnde Paulus volens nuncupatiuum Dei nomen ab essentiali discernere, de redemptore nostro locutus est dicens. Quorum patres ex quibus Christus secundum carnem qui est super omnia Deus benedictus in secula. Qui enim nuncupatiue dicitur, Deus inter omnia, qui vero essentialiter Deus super omnia est. Vt ergo ostenderet Christum naturaliter Deum, non hunc Deum tantummodo, sed Deum super omnia esse memorauit. Quia electus quisque, vel in exemplo iustitiae excellendo, dici Deus potest, sed inter omnia, quoniam nuncupatiue Deus Christus autem Deus est super omnia, qui naturaliter Deus. Vnde cum Ezechiel, Deum sublimem nominat. Hoc iterum inculcat Homil. 15. in eundem

Theophilus Antiochenus

Clemens Alexandri

Deus nuncupatiue & essentialiter dicitur. Exod. 12. & 22.

Psal. 81.

Exod. 1.

Ro. 9.

Exod. 1.

eundem prophetam. & Ambro. lib. 5. de fide cap. 2. Deinde, Deus in sacris literis pro tota in quaue per terdum accipitur triade. vt deum tuum adsona aut de rabis & illi soli seruius. Interdum pro vnaqua tribus dicitur simul. que trinitatis persona, præsertim si eodem in loco fiat mentio alterius personæ diuinæ. vt in Gen. 19. Pluit dominus super Sodomam sulphur & ignem à domino. & in Symbolo. deum de deo. & ad Ro. 1. segregatus in euangelium dei, quod ante promiserat per prophetas, de filio suo. Hæc quæ nos salius explicauimus, breuiter innuit Cyrillus. libro. 9. Thesauri capit. 3. Item. S. Th. 1. parte. q. 39. Art. 4. eandem sententiam amplectens, sic explicauit. Quandoque hoc nomen deus supponit pro essentia, vt cum dicitur. Deus creat. Quia hoc prædicatum competit subiecto ratione formæ significante, quæ est deitas. Quandoq; vero supponit, pro persona vel vna tantum. Vt cum dicitur. Deus generat. Vel pro duabus. vt cū dicitur Deus spirat vel pro tribus vt cū dicitur. Regi seculorū in mortali inuisibili soli deo, 1. Timo. 1. Hæc ille.

Quatuor modis deus accipitur in scripturis.

Psal. 49.

Psal. 81.

Exod. 22.

Adhuc sunt etiam nonnullæ huius nominis acceptiones æquæ ac superiores commendandæ memoriæ, de quibus optimus auctor Euthy. Psal. 49. sic scribit. Nomen Deus apud scripturam quatuor assumitur modis. Et primo quidem deum dicimus illū qui rerum omnium creator est & dominus. Secundo per similitudinem & imitationem Deum appellari videmus. vt in Psal. Deus deorum dominus locutus est, & vocauit terram à solis ortu vsq; ad occasum, id est Deus sanctorum aut principum locutus est per prophetas. (Vel deorum appellatione eos intellige qui ad imaginem dei procreati, integram & incorruptam imaginem seruarunt.) Item. Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem Deos diiudicat. Et, Ego dixi dii estis & filij excelsi omnes. Item. Dijs non maledices, & principibus populi tui non dices malum. Manifestum est enim huiusmodi nomine, eos vocari, qui per virtutem deum verum imitantur, qui que veluti principes & Iudices, regendo, imperando, iudicando deo similes facti sunt. Hac secunda acceptione apostoli vocatur Dij. Vnde Hieron. circa principium. lib. 3. in Mat. ait. Cum enim dixisset Christus apostolis. Quem me dicunt esse homines. Subiecit. Vos quem me

esse dicitis. Hoc est vos dii quæ me existimatis. Tertio modo, ait Euthy. ibidem, deum dici inuenimus iuxta analogiam, eo modo quo Moyses Pharaonis deus dicitur est. Veluti qui magna aduersus illum miracula & prodigia operabatur, qui eum castigabat, qui pro arbitrio flagella inferebat, qui sententia suæ prophetam habebat Aaron, & demum qui vitæ & mortis dominus ab illo esse ferebatur. Nec dissentit ab illo Hiero. Ezechie. 44. cum ait. Deus in scriptura dicitur qui habet potestatem iudicandi de hominibus. Vnde in Psal. Deus stetit in Synagoga deorum. Differt, inquit, Euthy. eodem loco, hæc significatio à secunda. quia hic simpliciter non dicitur deus, sed cum adiectione, Deus Pharaonis.

Quarto, inquit Euthy. dicitur deus ex colentium errore, iuxta quam significationem legimus. Ite & clamate ad deos quos elegistis. Et iterum. Non facietis vobis deos argenteos aut aureos. Nec ab illo disidet Chryso. ho. 8. in posteriorem episto. ad Corin. Solet, inquit, scriptura sæpe vocare deū, non à dignitate eius qui sic appellatur, sed ab infirmitate subditorum. Vt quando Mamona dominum dicit, aut ventrem deū. quorum deus venter est, & gloria in confusione ipsorū. At non simpliciter vel venter deus vel Mamona dominus, sed illorū tantū dominus, qui sese illis submittunt. Hæc ille. Locus exigebat vt de origine Idololatricæ aliquid scriberemus, attamen hanc rē diligenter explicabimus in titulo obseruationū scripturarum.

Porro diligenter aduerte nomen istud Deus interdum absque articulo poni, & tunc ex antecedentibus intuentum est an de deo vero dicatur, vel de falso, nam de ambobus dicitur. Deinde his addit Aug. lib. 1. quæst. in Gen. quæst. 105. si articulus additus nomini deus sit, euidentissime verus deus significatur. vt Gen. 33. Propter hoc vidi faciem tuam, quem admodum cum videat aliquis faciem dei. Lege titulum nostrum de articulo & eius Emphasi.

Cum idem nomen tam deo vero quam falso in scripturis tributum sit, oportet omnem lapidem mouere, & ingentem adhibere curam, ne labamur verbo, sed distinguere sciamus quando deo vero, & quando falso nuncupatio hæc deferenda sit. Nam si ita hallucinati fuerimus, vt luci, tenebrarum nomen assignemus,

Nomen Deos, cū articulo, & sine eo cuiusponde ris.

Isaia. 5. mus, audiemus utiq; quod ait Isaia. Væ qui dicunt bonum malum & malum bonum, ponentes tenebras lucem & lucem tenebras. *Deus verus à falso quo modo se iungitur.* Quare oportet Irenæi verba in promptu habere. lib. 3. cap. 6. quæ sic se habent. Cum eos qui non sunt Dij scriptura nominat, non in totum ostendit illos esse deos, sed cum aliquo additamento & significatione, per quam ostendunt non esse dij. Quemadmodum apud David. Dij gentium Idola dæmoniorum. Et, Deos alienos non sectabimini. Ex hoc quod dicit. Dij gentium, in malam accipitur partem. Nam gentes verbum domini nesciebāt, & alienos deos nominans eos abstulit quod sint dij. Et Isaia. Confundantur omnes qui blasphemant Deum, & sculpunt inutilia, & ego testis, dicit dominus. Abstulit quod sint dij, solo autem utitur nomine, ad hoc ut sciamus de quo Deo dicit. Et Ieremias. Dij qui non fecerunt cælum & terram, pereant de terra, quæ est sub cælo. Ex eo quod participationem eorum adiecit, ostendit eos non esse deos, & parum infra addit Irenæus. Et Paulus de Antichristo loquens, ait. Qui aduersatur & extollit se, supra omne quod dicitur Deus, vel quod colitur, eos qui ab ignorantibus Deum, dij dicuntur, significat, hoc est idola. Etenim pater omnium, Deus dicitur & est, & non super hunc extolletur Antichristus, sed super eos qui dicuntur quidem, non sunt autem dij. Alio etiam signo distingui posse Deum verum à falso scribit Orige. homi. 14. Nu. circa principium. In Hebræorum, inquit, literis nomen Dei diuerse scribitur. Aliter enim scribitur Deus quicunque Deus, aliter Deus ipse, de quo dicitur. Audi Israel, dominus Deus tuus, Deus vnus est. Iste ergo Deus Israel, Deus vnus, & creator omnium, certo literarum signo scribitur, quod apud illos tetragrammaton dicitur. Si quando vero sub hoc signo scribitur Deus, nulla est dubitatio quin de Deo vero dicatur, si quando vero alijs, id est, communibus literis scribitur, incertum habemus vtrum de Deo vero, vel de aliquo ex illis dicatur, de quibus apostolus, sunt qui dicantur dij siue in cælo siue in terra, sicut sunt dij multi & domini multi, nobis tamen vnus est Deus pater, &c.

Loc^o Pauli.

Cum nomina quæ Deo tribuuntur ex humanis rebus desumpta sint, vt Deus ab hominibus cognosci potuit, sic nomina illi indita sunt. Atque ideo cum diuina essentia, ab humano obtutu conspici non posset, ex crea-

turis, veluti per gradus, ad elus cognitionem confurgit. Hoc dupliciter, aut per negationes, & ablationes tantum, vt cum Deus, inuisibilis & incomprehensibilis, vocatur, & per negationes quæ positionibus superueniunt, vt cum dicimus, Deus non est bonus, sed, vt ita dicam, supra bonus, non est sapiens, sed supra sapiens, non est vita, sed supra vita. Et nomina per negationes effecta, maximè Dei infinitati conueniunt, præcipue si sint excellentis negationis nomina. Aut secundo per positiones Deus cognoscitur, vt sapiens, bonus, & hæc non tam diuinam infinitatem explicant ac superiora. Quapropter cum nomina ex rebus sensibilibus trahant originem, nequeunt diuinam essentiam nobis exacte referre & ante oculos ponere, sed illis, vt adminiculis vtimur, vt ad diuina aliquo modo subleuemur. Ideo, (vt ait Iustinus in admonitorio). Quando Deus ad Hebræos missurus erat Moysen, nullum peculiare nomen sui ipsius Deus illi insinuauit. Neque enim Deo proprium nomen aptari potest, quippe cum nomina subiectis rebus, quæ diuersa sunt, declarandis apponuntur. Deo autem neque quisquam fuit prior, qui ei nomen imponeret, nec ipse seipsum nominare oportere constituit, vnus & solus existens, vt ipse per prophetas suos testatur, inquit. Ego primus & nouissimus, & præter me non est alius Deus, ob id igitur nullius nominis Deus fecit mentionem, cum Moysen ad Hebræos destinasset, sed vi cuiusdam participij, se vnum & solum Deum mysticè docuit. Ego sum existens. Distinguens se ab his qui non sunt, vt homines cognoscant errantes, se esse cultores deorum, qui non sunt. Et Augustin. lib. 1. de doctri. Christian. cap. 6. ait. Deus cum de illo nihil dignè dici possit, admisit humanæ vocis obsequium, & verbis nostris, in laude sua gaudere, nos voluit. Nam inde est quod & dicitur, Deus. Non enim reuera in strepitu duarum syllabarum ipse cognoscitur, sed tamen omnes Latinæ linguæ socios, cum aures eorum sonus iste tetigerit, mouet ad cogitandam excellentissimam quandam immortalemque naturam, & capit. 8. addit. Vnde omnes qui de Deo cogitant, viuum aliquid cogitant, quia viuentia non viuentibus anteponunt. Deinde si vitam vegetantem sine sensu inuenerint, (qualis est arborum,) præponunt ei sentientem, qualis est pecorum, & huic rur-

Isaia. 43.

Exod. 3.

sus

sus intelligentem, qualis est hominum. Quæ cum adhuc mutabilem viderint, etiam huic aliquam incommutabilem coguntur præponere, illam scilicet vitam quæ non aliquando desipit, aliquando sapit, sed est potius ipsa sapientia, sapiens enim mens, id est adepta sapientiam, antequam adipisceretur non erat sapiens. At vero ipsa sapientia, nec fuit vnquam insipientis, nec esse vnquam potest.

Postquam ambiguitati nominis huius, nõ nihil lucis attulimus, oportet constituere de quo Deo nobis sermo sit futurus, verum vt huic quæstioni satisfaciam, hac vtendum distinctione. Ex numero deorum, alius est verus, alius falsus. Nos equidem hoc in loco, relictis dijs falsis, ad verum Deum definiendum aut potius describendum sermonem tandem conuertamus, verum in hoc differunt, definitio à descriptione, quod definitio ex vi & natura rei, rem apertam facit, at hæc natura, nobis in deo, ignota est. Descriptio verò, ex his quæ aduentitia sunt constat. Dicitur descriptio quasi adumbratio quædam pictoris, & primæ picturæ lineamentum rude. Et ideo non perfectè rem ostendit, nec ante oculos ponit. Igitur Iustinus Martyr hac vtitur descriptione, in Tryphone parum post principium. Deus est, quod in eodem similiq; habitu ac statu semper est, cæterisq; omnibus cur sint causa est. Basilus ho. 1. Exaeme. Sic.

Dei descriptiones aliquot.

Iustinus.

Basilus.

Suidas.

Cicero.

ἐστὶν μακαρία φύσις, ἡ ἀφθονος αγαθότης, τὸ ἀγαπῆτορ πάσι τοῖς λόγοις μεταληφόσι, τὸ πολυπόδιτορ κάλλος, ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων, ἡ πηρὴ τῆς ζωῆς, τὸ νοερόν φῶς, ἡ ἀπρόσιτος σοφία. Hoc est, Deus est natura beata, immensa bonitas, diligibile quiddam, ab his, qui ratione sunt præditi, pulchritudo quæ ab omnibus desideratur, principium rerum, fons vitæ, lux spiritalis, sapientia, quam nullus assequi potest. Suidas in dictione θεός, hac vtitur descriptione. θεὸς εἶναι δοξάζουσιν Ἕλληνας, (ζωρὰ) ἀνάτορ, λογικόν, τέλειον, νοερόν, ἐν ἐν δαιμονία, καὶ παντός ἀνεπίδεκτον, προνοητικόν, κοσμοῦ τὴν καὶ τῶν ἐν κόσμῳ, δημιουργόν τῶν ἔλων, καὶ ὡσπερ πατέρα πάντων. Hoc est, Græci deum esse arbitrantur, quod immortale, rationale, perfectum, spirituale, & beatum est, quod malum recipere non potest; quod mundum & quæ in mundo sunt, gubernat, quod creauit omnia, & est omnium pater, Cicero in. 1. Tusculana sic. Deus est quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, & cæleste, diuinum & æternum est. Attamen præstantiores sunt illæ descriptiones Dei, quæ per negationes

conficiuntur, sic exactè Deum significare volentes, non quicquam de eo, vt inquit diuinus Plato affirmamus, sed ad negationes con fugimus. Interrogante enim Socrate Timæum, quid Deus esset, respondet ille, quid non est quidem noui, quid verò sit non noui. Nam neque corpus, nec colorem, nec angelum, nec eius quidpiam generis, sed his præstantiorem esse, intelligo. Quapropter nonnunquam subiectum ornat huiusmodi definitiones, cum ab inferioribus omnibus, ipsum seiungat.

Plato. Timæus.

Angeli an vocentur dij.

Psal. 95.

Ex Apoc. 19. & 22.

Chrysost.

Psal. 103.

Psal. 81.

Isaia. 1.

Theophy.

Angeli dij & filij Dei dicuntur.

Ex superiori disputatione collegimus homines in scripturis deos appellari, est tamen dubium an angeli etiam possint Dij vocari. Cui quæstioni August. Psal. 135. respondet, inquit. In scripturis nescio vtrum, vel possit vel facile possit reperiri aperte dictos angelos Deos. Sed cum de domino Deo dictū esset. Terribilis super omnes deos. Cur dixerit, continuo veluti exponendo, subiungit. Quoniam Dij gentium dæmonia. Non ergo dij sine additamento. Sed dij gentium dæmonia. Atque hoc ita esse factum ea causa potissimum occurrit, ne homines ad hoc ædificarentur, vt ministerium sanctis angelis exhiberent, quod nec ipsi exhiberi ab hominibus volunt, nisi illi Deo, qui & ipforum & hominum Deus est. Hanc totam quæstionem absoluit apostolus. 1. Corinth. 8. cum inquit. Nam & si sunt qui dicantur dij, siue in cælo, siue in terra, nobis tamen vnus est deus, &c. Item Chrysostom. homi. 22. in Genesinquit. Homines filij Dei dicuntur, angeli nunquam. Atqui de angelis, inquit. Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. De hominibus autem. Ego dixi dij estis & filij excelsi omnes, & iterum Isaia ait. Filios genui & exaltaui. Postremo Theophyla. ad Colosens. 1. ait. Hominem nominat Apostolus imaginem Dei, & filium Dei. Angelum autem nusquam. Illic enim angelicæ naturæ altitudo statim homines ad impietatem precipitasset, existimantibus eiusdem esse dignitatis cum Deo. In homine autem tenuitas & humilitas munit eos, ne tale quiddam suspicentur. Attamen ab illis dissentit Hieronymus. c. 3. commen. Danielis, cuius sunt verba. Angeli dij, vel Dei filij sapientissime nuncupantur in scriptura, vt apud Daniele. Species quarti similitudo filij Dei, quem postea angelum ipse vocat. Verum, præfigurabat iste filius Dei, dominum Iesum,

qui ad fornacem descendit inferni, quo eos qui tenebantur in clusi mortis vinculis libera-
Iob. 2. ret. Et alibi. Venerunt filij Dei vt starent cor-
Exod. 20. am domino. Nec ab illo disidet Orige. ho. 8. in Exodum, cuius hæc sunt verba. Nō sint, inquit scriptura, alieni dij præter me, si dixisset. Non sint dij præter me absolutior fermo esset nunc quia dicit. Non erunt tibi dij alie ni præter me, non negavit angelos esse Deos.
1. Cor. 8. Hinc Paulus ait, si quidem sunt qui dicuntur dij, siue in cælo siue in terra, & addit, & sicut sunt dij multi, ita domini multi. Nobis tamen vnus est Deus, &c. & alibi. Quoniam Deus magnus, terribilis super omnes deos. Et Deus deorum dominus locutus est, & alibi. Deus stetit in Synagoga deorum in medio autem deos discernit. Et Plato in Apologia. si, inquit, dæmones deorum filij sunt, quis nam hominum filios quidem deorū esse putet, deos vero neget? Gregor. quoque. 2. Moral. cap. 2. cum ait, Iob, quadam die cum venisset filij Dei, vt assisterent coram Domino, ipse exponit. Qui dei filij, nisi electi angeli vocantur? Et iterum. capit. 16. Et quod maxime vrget, cum disputat Sanct. Thomas. 1. 2. q. 98. art. 3. An lex vetus fuerit data per angelos, postquam asserit ab illis fuisse latam, rationibus & testimonijs egregijs stipatus. Arguit contra se, ex Exod. capi. 20. vbi dicitur. Locutus est dominus sermones hos, & subdit. Ego sum Deus tuus. & capit. 3. Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob. loquitur ergo deus non angelus. At ipse, nodum soluit hunc in modum. Dicendum quod sicut Gregor. dicit, in principio Moralium. Angelus qui Moyse apparuit se dicitur, modo angelus, modo dominus memoratur, angelus videlicet, propter hoc, quod exterius loquendo seruebat. Dominus autem dicitur, quia interius præsidens, loquēdi efficaciam ministrabat. Et inde est etiam quod quasi ex persona domini angelus loquebatur. Hæc ille, eiusdem opinionis assertor est Cyrillus. lib. 3. in Ioann. cap. 3. nempe quod angelus locutus sit, etiam si dominus vocetur aut potius Deus, nam Elohim vocatur iuxta Hebræam veritatem. Multi tamen viri clari ab illorum iudicio recedunt, qui affirmant filiū fuisse locutū, vt Eusebius. lib. 1. Demonstr. Euāgelicæ. c. 3. ait. ἐπάκουσον γὰρ ὡς πάλιν αὐτός ὁ μωσῆς τὸν ἐπιφανέντά τοις θεοφίλοισι, καὶ πολλὰ κτλ. ἰσχυρὰ ἀναγγελλόμενα, ποτὲ μὲν θεὸς καὶ κύριος πάλιν δὲ καὶ ἄγγελος.

θεὸς προσαγορεύει. θεὸς μὲν καὶ κύριος τῶν θεοφίλων ἀνδρῶν ἀνηγορευμένος, ἄγγελος δὲ τῶν ἀναγγελλόντων. Hoc est. Audi igitur quomodo ipse Moy-
Tertullia- nus. ses, vocat illum qui sanctis apparebat, & illis largiebatur oracula, non nunquam quidem Deum & dominum, non nunquam verò angelum. Dominus quippe & Deus erat amicorum Dei, sed supremi patris angelus, & Tertullianus in lib. aduersus Iudæos. capit. de natiuitate Christi, ait. Qui ad Moysem loquebatur, ipse erat Dei filius, qui & semper videbatur. Deum enim patrem nemo vidit vnquam, & vixit, & ideo constat ipsum Dei filium Moyse esse locutum, & dixisse ad populum. Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, id est, populi, quite custodiat in itinere, & introducat in terram quam præparavi tibi. Populū introducturus erat Iesus in terram promissionis, non Moyse. Angelum quidem dixit eum, ob magnitudinem virtutum, quas erat editurus, (quas virtutes fecit Iesus Naue) & officium prophetæ nunciantis scilicet, diuinam voluntatem, sicut & præcursores Christi futurum Ioannem, angelum appellat, per prophetam spiritus dicens ex persona patris. Ecce mitto angelū meū ante faciem tuam id est Christi. Nec nouum est Spiritui sancto, angelos appellare eos, quos ministros suæ virtutis Deus præfecit. Ambrosi. quoque ad Colo. 1. super hunc locum. Qui est imago, ait, imago dicitur filius, vt cum apparet in figura humana aut igne, non ipse pater intelligatur esse, sed filius, & Cantacuzenus in apologia. 1. circa principium, & Phil. presbyter lib. 2. in Iob. capit. 20. & iterum Eusebius Cæsariensis. lib. 1. histor. ca. 2. post lōgam disputationem, hæc subdit. καὶ μὴ οὐδὲ ὑποβεβηκότων ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν θεοῦ τὰς ἀναγραφείσας θεσφάσεις ἢ ποιεῖν θέμις. ἐπειδὴ καὶ τῶν ὁσέτις, ἀθρόοις παραφαινεταί, οὐκ ἐπικρύπτεται ἡ γραφὴ, ὀνομασί, ὅν θεός, ὃν δὲ μὴ κύριος, ἀλλ' ἄγγελος χρηματίζου λέγουσα, ὡς δὲ τὰ μυστῶν μαρτυριῶν πρὸς ἀσάθεα βέβαιον. Hoc est, non licet diuinæ apparitiones, quæ in scripturis traduntur angelis & Dei ministris tribuere, nam cum angelorum aliquis hominibus apparet, non tacet scriptura, non enim Deum aut dominum vocat, sed angelum, vt multis testimonijs possumus confirmare, & iterum eandem rem tractat. capit. 3. Ego tamen arbitror cum Deum loquentem lex inducit, dum Hebraico nomine Elohim appelletur, nil ob stare quin ange-
Eusebius. lo.

lo tribui possit, nam. Exod. 3. qui dicit. Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, &c. parum supra Angelus vocatur iuxta Hebræ. quanuis in codicibus Latinis sic legatur. Apparuit ei dominus in flamma ignis. Sed si eū loquitur Deus & illi Hebraicum nomen ineffabile inditum est, absque dubio est verus Deus, vt Exod. 20. non videtur angelo posse conuenire. Ecce ergo quomodo in scripturis angeli vocantur Deus & filij Dei, etiam sine addito, quanuis non negauerim frequentius cum addito Deos appellari, vt August. dixit, & ita dissidium inter Augustinum ex vna parte, & Hieronymum & Origenem ex alia facile componitur & conso-
Angelus, quod, similitudo Dei aduersus Theoph.
Ezechi. 28
 Suboritur tamen dubium ex Theophylacti verbis à nobis superius allatis, in quibus affirmat, hominem quidem in scripturis imaginem Dei vocari, angelum tamen nunquam. A quo libenter dissentit Sanct. Theop. prima parte. quæst. 93. articu. 3. & probat ex Grego. dicenti in quadam ho. Angelus dicitur signaculum similitudinis, quia in eo similitudo diuinæ imaginis insinuat expresse. Deinde ratione, quia ratio imaginis est in intellectuali natura, & sic imago Dei est magis in angelis quam in hominibus, quia intellectualis natura perfectior est in eis. Et ideo cum quantum ad intellectualem naturam, angelus sit magis ad imaginem Dei, quam homo, simpliciter concedendum est angelum magis esse ad imaginem Dei, hominem autem secundum quid. At dices, Theophy. tantum dicit in Paulo non inueniri. Sed profecto non tam laborat ipse de Paulo, quam de tota scriptura, & ipsa veritate decernit.
 Si quis diligenter superiori disputationi nostræ, animum adhibuit, nosse potuit nomina aut vni Deo, hoc est Trinitati, aut singulis personis imponi posse. Nam vt inquit Arctia. cap. 7. Apocalyp. Nihil eorum quæ in diuina natura conspiciuntur, inuenire licet inappropriatum alicui trium ipsius personarum, præter id vnū quod hypostatice ipsi scilicet Christo conuenit. Et iterum in eodem. cap. Nil in beata Trinitate appropriatum conspicitur, præter ipsas proprietates personarum constitutiuas, & rursum. r. cap. id ipsum repetit. Item Damasc. lib. 1. capi. 9. & 2. ait. Quæcunque habet pater filij sunt, præter innascendi proprietatem, quæ non

significat substantiæ differentiam, nec dignitatis, sed substantiæ modum, & Theodo-
Scholastici. retus in Dialogo qui inscribitur, Immortabilis. Hoc est, quod Scholastici dicunt, in Trinitate omnia sunt communia, vbi non est relationum oppositio. Vnde cum sint quatuor relationes, paternitas, filiatio, communis spiratio, processio, tres ex eis constituunt personas, nam communis spiratio duabus conuenit personis, vt relatio principij dicitur paternitas, relatio procedentis à principio filiatio. Processio amoris, non habet nomen proprium, nec relationes quæ secundum ipsam accipiuntur, sed relatio principij huius processionis, spiratio, relatio procedentis, processio vocatur. His vt cumque prælibatis, notandum est quod Theologia coniuncta vocatur, quando nomina aut præ-
De Theologia coniuncta & separata
 dicationes conueniunt toti Trinitati, vt sapiens, misericors, iustus, illuminator. Separata Theologia, quando vni tantum personæ, vt tres illæ relationes oppositæ, quarum vnæ quæque, vnā constituit personam, & illa nomina quæ ad redemptionem nostram spectant tantum filio tribuuntur, vt pati, mori, sepeliri, tertio die excitari, &c. Verum tamen vt hæc coniuncta Theologia melius intelligatur, aduertendum quod nomina quæ de Deo dicuntur, aliqua sunt negatiua, quæ non quid est secundum substantiam, sed quid non est, significant, vt (in creatus, incorporeus, inuisibilis, ineffabilis, incircumscriptus, immutabilis, incomprehensibilis, & hæc, sunt principij incorruptibile, ingénitum) quid non est indicant, hoc est quod non incipit esse, neque corrumpitur, neque creatur. Alia nomina significant habitudinem quædam Dei ad creaturas, vt dominus, rex, pastor, conditor, & huiusmodi nomina respectum Dei ad ea, quæ à Deo sunt demonstrant. Nam eorum quibus dominatur, dicitur dominus, & eorum quos regit, rex, & conditorum, conditor, & eorum qui ab eo pascuntur, pastor, & hæc nomina ex creaturis referuntur ad Deum, sed in Deo non est aliqua realis relatio eius ad creaturas, (nam nullæ sunt in Deo reales, de ipsi. quatuor sunt prædictis) sed secundum rationem tantum, in quantum creaturæ referuntur ad ipsam. Et sic nil prohibet huiusmodi nomina importantiæ relationem ad creaturam prædicari de Deo ex tempore, non propter aliquam mutationem ipsius, sed per creaturæ mutationem. Sicut columna sinistra fit dextera ho-
mini,

Angelus, quod, similitudo Dei aduersus Theoph.

Ezechi. 28

Eusebius.

Axioma Theologicum

Scholastici.

De Theologia coniuncta & separata

Nomina negatiua

2. cor. 1.

os. 11. 14

1. cor. 15. 1. 2. cor. 1. 1. 2. cor. 1. 1.

mini, nulla mutatione circa ipsam existente, sed in homine ipso. Alia naturam significat diuinam aut operationem. vt iustus, bonus, sapiens, sanctus. Hæc omnia de tota trinitate dicuntur. Discretæ autem theologiæ sunt, Pater, filius, spiritus sanctus, ingenitum, genitum & procedens. quæ non substantiæ sunt indicatione, sed habitudinis ad inuicem, & modi. substantiæ & quæcumque spectant ad incarnationem. In his enim neque pater neque filius, neque spiritus, vlla ratione communicant, nisi secundum acceptationem, & secundum ineffabilem miraculorum operationem, quæ homo factus Christus operabatur, vt immutabilis deus, & Dei filius. aut vt S. Thomæ verbis vtatur. 3. par. q. 3. art. 4. Assumptio duo importat, actum assumptio, aut terminum assumptionis. Actus assumptio procedit ex diuina virtute, quæ est communis tribus personis, sed terminus assumptionis est persona. Ideo id, quod est actionis in assumptione, commune est tribus personis sed id quod conuenit ad rationem termini, conuenit ita vni personæ quod non alij, tres enim personæ fecerunt vt humana natura vni personæ filij. Hæc omnia quæ nos breuiter perstringimus, diuinitus prosequitur Dionysius in libr. de diuinitate nomini capit. 2. cuius verba hoc in loco carptim inferenda duximus. Omnes, inquit, Deo dignæ denominationes, non per partes, sed in tota ac perfecta ac integra & plena deitate à scripturis sanctis celebrantur, & omnes ipsæ, indiuiduæ absoluteque præter omnem obseruationem, integræ totæ deitate tribuuntur. Dicendum itaque illud euangelij. Quid me interrogas de bono? nemo bonus nisi solus deus, de tota deitate oportere accipi. Namque vt verbum quoque ipsum natura bonum, ait ego bonus sum. Et quidam ex prophetis prædicat spiritum bonum. Item illud Ego sum qui sum, nisi de tota deitate intelligatur, quomodo illud intelligent. Hæc dicit qui est qui erat, qui venturus est omnipotens. & illud. Tu autem idem ipse es. & vita totius trinitatis est, & dominatus. pulchritudo quoque & sapientia. Dicendum igitur quod scriptura sacra, alia coniuncte tradit, alia discretè. & neque coniuncta dirimere, nec discreta confundere fas est. Coniuncta quidem totius deitatis sunt, quæ eminentissimæ sunt priuationis, quod supra bonitatem, supra deitatem, supra substantiam, supra

tam, supra sapientiam sit. Quibus & causalia nomina adficiuntur, bonum scilicet, pulchrum, quod est viuificum, quod sapiens est, & quæcumque ex ipsius benignissimis donis, ab omnium causa, de nominatione accipiunt. Porro discreta sunt patris super substantiale nomen & persona, filijque ac sancti spiritus, cum nullum inter has personas commercium, aut communitas inueniatur. Est præterea discreta Iesu ex nobis sumpta, perfecta immutabilisque substantia, & quæcumque sunt illius benignitatis, & carnis assumptæ substantia- lia sacramenta.

Cum nomina multa de deo dicuntur, vt à nobis explicatum est, diligenter considerare & inquirere oportet, quæ maxime diuinæ congruant naturæ? Quam quæstionem soluens Dionysius in libr. celestis Hierarchiæ capit. 2. inquit. In diuinis negationes quidem veræ sunt, affirmationes vero nequaquam tantis arcanorum tenebris congruunt. Non enim iustus, sapiens, creator, potens, tam expriment diuinam maiestatem, quam inuisibilis, incomprehensibilis, infinitus, in circumscriptionis.

Est deinde aduertendum quod in commentarijs in Iob titulo Hieronymi legimus, quauis non negarim ipsum Hieronymum, in libris aduersus Rufinum editis eos commentarios à se scriptos fateri. Attamen quisquis sit illorum commentariorum auctor capit. 24. illius libri ait. Prototypum nomen maius est quam deductio nuncupata. Nam quicunque sanctorum potest dici misericors, verax, iustus, nemo tamen eorum recte dicitur, misericordia, veritas, Iustitia. Vnde in Iob dicitur. obliuiscatur eius misericordia. Item Origenes. Ho. 1. ex quatuor illis quas in Cantica Salomonis edidit, ait. Ipsarum virtutum substantia Christo solemus tribuere. quæ & frequenter inuenies in scripturis diuinis pro locis & opportunitatibus aptari. Inuenimus namque ipsum, & iustitiã dici & pacem & veritatem, vt in Psal. Iustitia & pax osculatae sunt, & veritas de terra orta est, & iustitia de caelo aspexit. Quis & Augustinus tracta. 39. super Iohannem ait. Pater dicitur verax, filius veritas, quid cogitamus esse amplius? Quibus dicimus, quod cum dicitur pius homo, plus est ipsa pietas, pius enim à pietate, non pietas à pio. Potest enim esse pietas, & si ille qui pius erat factus est impius, ipse perdidit pietatem, pietati nil abstitit. Quid item non super maioremque ibi dicitur pulcher

Origenes in ultimis libris eius.

August.

Dionysius Areopagita.

Luca. 18.

Matt. 20.

Necemias. 9.

Ὁριγηνος ἐπισκοπος ἀπαρτίστως Ἀποστόλων ἐκείνου ὄνομα.

Theophy.

Locus Pauli.

Regula Theologica.

pulcher & pulchritudo? plus est pulchritudo quam pulcher, pulchritudo enim facit pulchrum, non pulcher facit pulchritudinem. Castus & castitas? castitas enim plane plus est quam castus, si enim castitas non esset, vnde esset iste castus non haberet. Si autem noluerit esse castus, castitas integra perseverat. Post exponit quomodo quauis pater dicatur verax, filius veritas non repugnet personarum diuinarum æqualitati. Denique Theophyl. 2. Corinthi. 5. exponens hunc locum, Eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ait. Non dixit quod se peccatum fecit, ceterum peccatum, quod maius est.

Logici hanc regulam his verbis protulissent. Abstractum in diuinis plus significat, quam concretum, vt. 1. Ioann. 5. spiritus testificatur, quod Christus est veritas, & Ioan. 11. Ego sum resurrectio & vita. & ad Rom. 9. optabam, (nempe quando Iudaismo addictus eram,) ego ipse, qui nunc Christum colo in spiritu meo, Anathema esse à Christo, plus est inquam anathema quam si dixisset Anathematizatum, id est, vellem vt me perderet Christus vt Iudeos incredulos conseruarem, aut, vt ipse dicit, vellem esse ipsa perditio, si modo illos conseruare possem, & ad Christi fidem pertrahere.

Sequitur aliud documentum præcedentibus non inferius, ex Dionysio in libr. diuinitatis nomini. cap. 7. Solenne, inquit, est Theologis passionem reciproca, in Deo quæ sunt priuationis asferere. Atque ita inuisibilem aiunt sanctæ literæ clarissimam lucem, & cum qui celeberrimus, & cum qui multis insignis nominibus est, ineffabilem & sine nomine appellant. Præsentemque omnibus & qui inuenitur ex omnibus cognosciturque, incomprehensibilem atque inuestigabilem dicunt. Hoc modo diuinus apostolus stultitiam Dei laudare perhibetur, quod in eo irrationabile indignumque videtur, ad ineffabilem rationem que omnem præcellentem, referens veritatem. Hæc ille. Ex hoc Dionysii loco multa conficiuntur. Primo intelligimus cur Iehoua vocetur ὄνομα ἀγῆστον. id est, nomen ineffabile, cum à quouis homine quantumuis balbo facile proferri possit, vocatur igitur ineffabile, quia multis modis affari & explicari potest, nam deriuatur à verbo Haia, id est, fuit, quia ex rebus creatis facile Deus cognoscitur, & ex illarum gubernatione & prouidentia. Deinde ex eo

dem Dionysii. facile soluitur quæstio illa, quæ exquirat an Moyses & Paulus, imo angeli ipsi clarè & distinctè Deum videant. Si quidem Thomas. 1. part. quæst. 12. articulo. 11. & secunda parte, secundæ partis. q. 175. ar. 3. affirmat, Moysen, primum doctorem Iudeorum, & Paulum primum gentium apostolum, Deum vidisse, fretus testimonio Augustini in libr. de videndo Deum ad Probantem, & rursus libr. 12. in Ge. ad literam. Præterea Nume. 12. ore ad os loquebatur Moyses cum Deo, & palam & sine ænigmatate sicut amicus ad amicum ei loquebatur. Et de Pau. 2. Cor. 12. Scio hominem in Christo, id est, Christianum raptum vsque ad tertium caelum, & vidisse arcana Dei, quæ non licet homini loqui. De angelis quoque in Euangelio legimus. Nolite contemnere paruulos istos, angeli enim eorum semper vident faciem patris mei. Hæc ille. Sed reclamantibus cunctis ferè scriptoribus, quorum verba si spectes, contrariam sententiam videntur amplecti, nempe quod nec Paulus, nec Moyses, nec vllus alius homo in corpore viuens, imo nec ipsi angeli, Deum viderint. Sed quomodo hi intelligi debeant, mox videro. Hanc tamen sententiam hæreticam esse arbitratur. S. Thom. 1. par. q. 12. Sed multi docti viri eam sequi videntur. Ex quorum numero primus se offert Theophyl. illustris auctor, qui exponens istum Ioan. locum. Deum nemo vidit vnquam, ait. Nihil incredibilem vidit, sicut nec alius quispiam, nec potuit nobis manifestam de illo narrationem dicere, sed cum esset seruus minister fuit solum literæ sed dices. Nunquid non dicit Isaias. Vidi dominum sedentem supra solum. Vidit quidem propheta Deum, at non ipsam substantiam Dei, sed similitudinem quam capere poterat. Et alius in alia figura vidit, & alius in alia. Vnde non ipsam veritatem viderunt, non enim diuersis figuris illam vidissent, quæ simplex est. Quippe nec angeli vident Dei substantiam, quamuis dicantur videre faciem eius. Hoc enim totum indicat apparere eis semper Deum. Filius igitur ex omnibus solus videt patrem & enarrat illum. Eandem penè lineam inuenies apud Euthymii. eodem loco scriptas, hoc excepto quod de angelis nil prodidit. Chrysostomus. etiam homil. 14. in capit. 1. Ioann. ait, Deum nemo vidit vnquam, sed vni genitus filius. Quid igitur dicemus Isaiæ, cum inquit. Vidi dominum? Quid

Q. Theologia.

Matt. 18.

2. opinio.

Theophy.

Isaias. 66.

Euthymius Chrysost.

Difsidere videtur hic ro. a seipso.

quibus verbis videtur posse colligi, quod nec ante illud tempus Deo fruenter. (Attamen ipse constanter cōtrarium affirmat. vt in epi. ad Paulam de obitu Blasilla filia, postquam, inquit, sarcina carnis abiecta, ad suum anima reuolauit auctorem; etiā in antiquam possessionem dnu peregrinata, conscendit. Et post parum, fruitur eadem gloria qua angeli, & in epitaphio Paulæ versus finem. Nunc illa diuitijs fruitur, & his bonis quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit). Potest horum positio astrui testimonijs scripturarum. Mat. 25. Venite benedicti patris mei, possidete regnum quod paratum est vobis, si paratum, nondū possessum, & ca. 12. Angeli separabunt malos de medio iustorum. Item. 2. ad Timot. 4. Reposita est mihi corona, quam reddet dominus in illa die, scilicet, iudicij. 1. Ioann. 4. In hoc perfecta est Charitas Dei nobiscum, vt fiduciam habeamus in die iudicij. Alioqui non tam anxie dies iudicij spectaretur, nec tot de illo essent præmonitiones. Estote, inquit, parati, quia nescitis qua hora dominus veniet. Sententia tamen quæ recipitur ab omnibus catholicis, affirmat, bonorum animabus, præmia, & malorum, pœnas consequi solere, statim quando è corpore soluuntur. 2. Corint. 5. Scimus quoniã si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum nõ manu factam, sed æternam in cælis. Philip. 1. Cupio dissolui & esse eum Christo. Lucæ. 23. Hodie mecum eris in paradiso. 2. Timot. 4. bonum certamē certauit, cursum cõsummaui in reliquo &c. Actu. 7. ait Stephanus, domine Iesu accipe spiritum meum, & rationibus potest sic cõfirmari, Visio diuina fit sine phātasmate, ergo non oportet vt sancti resument corpus vt Deum videant. Item visio Dei, est bonorum operum merces, sed merces post laborem non est differenda, iuxta illud Leu. 19 non morabitur opus mercenarij apud te, ergo Item, punit statim impium, vt diuitem epulo nem, ergo præmia afficit iustum, cum sit pro prior ad miserendum quàm puniendum. Præterea sic non magis nobis prodesset Christi passio quod exhibita sit, quàm si distulisset eam vsque ad diem iudicij. Item aut sanctorum animæ sunt præditæ aliqua cognitione Dei, aut nulla. Non dicendum omni carere cognitione. Attamen si aliquam habent, aut fidem aut claram cognitionem ipsam vocabimus. Non fidem, nam ait. Pau-

Sententia ab ecclesia recepta.

lus 1. Corinth. 13. Nunc manent tria hæc fides, spes, Charitas. & 2. Corinth. 5. per fidem nunc ambulamus, manet igitur clara Dei notitia. Denique Christus strauit nobis viam, per mortem suam, vt hæreditatem gloriæ adiremus, vt ad Hebræ. 9. dicitur. Ecclesiastici etiam viri huic catholicæ veritati assentiuntur. Origenes. homil. 3. in Lucam. ait. Angelos, Spiritum sanctum, & dominum Saluatorem, & ipsum Deum patrem, ille tantum videbit, qui mundum habuerit cor, & talem se præbuerit vt dignus sit Dei aspectu, & De ecclesiasti. Dogma. capite. 79. Item libr. meditationum. cap. 23. ait August. Felix anima quæ terreno resoluta corpore libera cælum petit, secura est & tranquilla, non timet hostem; mortem, habet enim præsentem, cernitque indefinenter pulcherrimum dominum, cui seruiuit, quem dilexit, ad quem tandem læta & gloriosa peruenit, & cap. 24. loquitur cum sanctis. Per ipsum vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iam satiamini, de cuius immortalitate iam immortales facti estis, de cuius beatissima visione semper gaudetis, & Nazian. de obitu Cæsarij, sic sanxit ecclesia extra de baptismo & eius effectu. capit. Maiores, & extra, de presbytero non baptizato. Qui contrariam sententiam tuentur fortè ideo dicunt, quia aliquid accrescet gloriæ sanctis post corporis resurrectionem, nam tunc gloriæ aliquid accedet vt in 4. senten. dist. 49. statuunt doctores. Verum de his satis, ad institutum nostrum redeamus.

Quando duo nomina diuina simul ponuntur, primum est, nomen ἀγεννητος, id est ineffabile, secundum verò nomen commune est Deo & hominibus, vt Psal. 8. domine dominus noster quam admirabile est nomen tuum, & iterum. Domine deus meus in te speraui saluum me fac ex omnibus persequentibus me, semper nomen Iehoua ponitur in primo loco, & Elohim vel Adonai in secundo. Ex comm. Psalmodum titulo Hieronymi. Fallit aliquando regula vt in Ezechiele videbis.

Oritur dubium non contemnendum, cur in primo. c. lib. Geneleos Elohim id est Deus, hoc nomine solo nuncupetur, & in secundo. c. & in alijs quæ deinceps sequuntur, dominus Deus. Cui quæstioni respondit Tertullianus in lib. contra Hermogenē, parum post principium, inquiens. Dei nomē dicimus semper fuisse, dominum vero non semper, diuersa enim

Q. pro intelligentis scripturas Tertullianus annotat diligenter.

vtriusque conditio. Deus substantiæ ipsius nomē est, id est diuinitatis, dominus vero nõ substantiæ, sed potestatis, substantiam semper fuisse cum suo nomine, quod est Deus; postea dominus, accedentis scilicet rei, mentio. Nam ex quo esse cœperunt in quæ potestas Domini ageret, ex illo per accessionem potestatis dictus est dominus, sic in Genesi Moyses, Deus quæ erat semper, statim nominatur; In principio fecit Deus cælum & terram, & deinceps quãdiu faciebat, quorum dn̄s futurus erat, Deus solummodo ponit. Dixit Deus. Vidit Deus, & nusquam dominus. At ubi vniuersa perfecit, ipsumque vel maximè hominē, qui propriè dominum intellecturus erat, dominus etiā cognominatur. Accepit, inquit, dominus Deus hominem quem finxerat. Et præcepit dominus deus. Philo quoque li. 1. Allegoriarum sacræ legis. ὡς θεῶν ὁ υἱοῦ θεοῦ, καὶ ὡς ἐνεργητοῦ ὁ θεός, Hæc vera sunt, sed vellem ita possent cū Hebræo quadrare, vt cum Latino idiomate. Nam iuxta Hebræum Gene. 1. ca. semper est nomen Elohim, quod Deo & creaturis conuenit. At ca. 2. & deinceps, vt Hieronymus dixit, ponuntur duo nomina diuina, ex quibus primum est ineffabile, soli Deo conueniens, secundum commune est Deo & creaturis.

De diuinitate filij dei ex veteri instrumento. Vbi quæ ferè scripturæ, patrem appellant Iehoua, & filium Adonai & Elohim. Porro tribuitur etiam non infrequenter filio, hoc nomen Iehoua. Hoc est quod Hierony. ait Zacha. 2. Vbi nos legimus, dominus virtutum, in Hebræico scriptum est. Iehoua Çebaoth. & à 70. παύλοιο γὰρ εἶπε, id est omnipotentem, vertitur. Ex quo intelligitur, vbicumque dominus virtutum de Christo dicitur, omnipotentem deum debere intelligi.

Apocal. 1.

Matt. 28.

Ioann. 17.

Vt in Apocalypsi. Hæc dicit testis fidelis initium creaturæ dei, qui est, & erat, & venturus est, dominus Deus omnipotens. Nec mirum si Christus dicatur omnipotens, cui tradita est potestas in cœlo & in terra. Et qui dicit, omnia quæ patris sunt mea sunt: si autem omnia, id est, Deus ex deo, dn̄s ex domino, lumē ex lumine, ergo ex omnipotente omnipotens, neque enim fieri potest, vt quorum vna natura est, diuersa sit gloria. Item in commentarijs Isaie capit. 1. ait, Dominus Sabaoth, septuaginta interpretes pro locorum qualitate dupliciter transferunt, aut dominum virtutum, aut dominum omnipotentem. Et quærendum vtrum de patre dicatur, an de filio, nec du-

biū quin illud Psal. Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus Sabaoth, id est Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ, ad Christum referatur, qui post passionis triumphum ad cælum victor ascendit. Et in alio loco dicitur de domino, quod rex gloriæ sit: si enim cognouissent nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Ergo non solum iuxta Apocalypsin & Paulum, sed in veteri quoque testamento, Dominus Sabaoth, hoc est omnipotēs, Christus appellatur. Hæc contra Arrianos ex veteri instrumento dicta sint: ex nouo sunt testimonia innumera.

De Christi dei & seruatoris nostri deitate sermonem facturus, & contra hæreticos confutur, qui illam Christo detrahere conantur (cum ipse non rapinam arbitratus sit se esse æqualem deo, licet semetipsum exinanierit) oportet primo loco, causas, quæ illos in errorē tam nepharium & impium pertraxerunt, retexere, & aperire.

Quarum prima est, quod nunquam in scripturis spiritus sanctus patri inferiorem esse, memoriæ proditum est, cum tamen de filio dictum fuisse frequenter legamus, vt asseuerat August. lib. 2. de Trini. ca. 6. ait, Nusquā scriptum est quod Deus pater maior sit spiritu sancto, vel spiritus sanctus minor Deo patre, quia nõ sic est assumpta creatura, in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis, in qua forma ipsius verbi dei persona præsentatur. Non sic est assumpta creatura, in qua apparuit spiritus sanctus, sicut assumpta est caro illa & humana illa forma, ex virgine. Neque enim colubam beatificauit spiritus, vel illum flatum, vel illum ignem, sibi quæ & personæ suæ in vnitatem coniunxit in æternum. Sed apparuerunt ista sicut opportunè apparere debuerunt, creatura seruiente creatori. & ca. 7. ait, Propter has corporales formas, quæ ad eum significandum, & sicut humanis sensibus oportet, demonstrandum, temporaliter extiterunt, missus etiam dicitur spiritus sanctus, non tamen minor patre dictus est, sicut filius propter formam serui, quia illa forma serui inhæsit ad vnitatem personæ, illæ vero corporales species, ad demonstrandum quod tunc opus fuit, ad tempus apparuerunt, & esse postea destiterunt.

Secunda causa quæ hæreticos in errorem allexit est illa quam assert D. Theodoretus.

1. Cor. 2.

Q. Theologica de filij diuinitate.

Spiritus sanctus nunquam dicitur minor patre.

lium, quoniam sicut non obest filio, cum solus dicitur pater lucem inaccessibilem habitare, ita non obest patri, cum sapientia, quae est filius, dicitur, gyrum caeli sola circuire. Denique Ammo. in cap. de æquiocis, ait. Bifariam dicitur solum, vel vnicum, ut sol, luna. Vel quod à diuerso coniugato distinguitur, ut cum dicimus, relictum in praelio hastam solum habentem, tamen nihil prohibet calceos habere & vestem. Sed ad scuti vel armorum aliorum differentiam. Et in prandio habebat panem solum, quanquam nihil vetat & vestem habere. Sed ad obsoniorum distinctionem dicitur. Hoc secundo modo locus Ioannis est intelligendus. Tertium afferunt testimonium ex Isaia. 61. capite. Euangelizare pauperibus misit me. Hoc intelligendum est iuxta humanitatem. Nam assumpsit humanitatem, in qua apparuit, in vnitatem personae, sic ut quæ de humana natura prædicantur, de filio Dei dici possint, & sic filius dicitur à patre missus. At Spiritus sanctus nunquam dicitur minor, quia non assumpsit naturam visibilem in vnitatem personae, ut naturæ illi, conuenire possent, quæ de Spiritu sancto prædicantur, & ideo non dicitur Spiritus sanctus minor patre. Ratione quoque ista heretici inniuntur. Christus est alius à patre, ut catholici affirmant, ergo aliud. Sed sic soluit Theoph. Ioann. 1. cap. cum ait Ioan. Deus erat illud verbum, inquit ipse. Manifeste hoc loco alium esse verbum & alium esse patrem declarat Ioannes, etiam si non sit aliud & aliud. Alius enim & alius, de persona dicitur, aliud autem & aliud, de naturis. Et ut exemplo manifestius faciamus. Petrus & Paulus sunt alius & alius, sunt enim personæ duæ, sed non aliud & aliud specificè. Vna enim natura eorum est humanitas. Sic de patre & filio dicendum, alius enim sunt & alius duæ personæ, non autem aliud & aliud, vna enim natura, eorum deitas. Ita fere exponit S. Thom. 1. parte. q. 3. art. 2. ad. 4. Vltimo eandem hæresim volunt altruere, quia præpositio, per se pe tribuit filio, quæ tamen significat ministerium. Sed de hoc in titulo præpositionum disseruimus.

Ecclesiastici. 24.

Alius, & aliud in diuinis quid significant.

Macedoniani heretici.

re tentavit Satanas cor tuum mentiri Spiritui sancto, non es mentitus hominibus sed Deo, & apud Matt. baptizates eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti. De his satis, ad institutum nostrum redeamus.

Diuinitatem, (vt ait Diony. ca. 1. de Diu. nomi.) vt carentem omni nomine, & ex omni nomine celebrant apostoli & prophetæ. Vt carentem quidem nomine, cum Deum ipsum aiunt in vna sanctorum visionum apparerem, eum increpasse qui dixerat. Quod est nomen tuum? Ac veluti ab omni cum diuini nominis cognitione abducentem dixisse. Cur de nomine meo interrogas quod est mirabile? an istud non est mirabile nomen quod est super omne nomen, quod est sine nomine, quod omne exuperat nomen quod nominatur, siue in hoc seculo siue in futuro? Dat rationem Iustinus in admonitorio. Si scientiæ, inquit, omnes rerum sunt subsistentiam, qui substantiam excedit omnem, scientia omni superior sit necesse est. Addit statim Dionysius eodem loco. Vt plurimis nominibus præditum laudant, cum ipsum rursus inducunt dicentem. Ego sum qui sum, vita, lux, Deus, veritas, & cum ipsi, diuina sapientia illustres, auctorem omnium ex creaturis omnibus, multis nominibus prædicant. vt bonum, pulchrum, sapientem, diligibilem, Deum deorum dominum dominorum, sanctorum sanctorum, æternum, existentem, seculorum auctorem, indultorem vitæ, sapientiæ, mentem, verbum, scientem, thesauros omnes totius scientiæ habentem in sese eminentissimè, virtutem, potentem, regem regum, antiquum dierum, in se inuisibilem, immutabilem, salutem, iustitiam, sanctificationem, redemptionem, magnitudine excellentem omnibus, interdum ex quibusdam visis aut alijs ex causis aut virtutibus prophetæ denominarunt, lucem, oculos, aures, crines, manus illi tribuunt. Item Damasc. li. 1. cap. 13. De hac eadem re loquens ait. Deus cum incomprehensibilis sit, prorsus nomine caret. Ignorantes substantiam ipsius, quomodo ipsius substantiæ nomen inuestigare poterimus, per nomina enim res manifestantur. Sed bonus existens Deus, & per participationem bonitatis ipsius, adduxit nos ex nihilo ad esse, & nobis intelligendi potestatem elargiens, quæ admodum, non substantiæ suæ participes nos fecit, ita nec substantiæ suæ cognitionem nobis reliquit, impossibile enim est superiorem

Gen. 32.

Iudi. 13.

natur.

naturam perfectè cognoscere. Et si eorum quæ existunt cognitiones sint, super substantiali autem quomodo cognoscetur? Per ineffabilem igitur bonitatem voluit se ab ijs circa quæ nos versamur, nominari, ne expertes omnino sui cognitionis essemus, sed intellectum eius aliquem & si tenuem haberemus. Secundum quod est incomprehensibilis, & nomine certo caret, tamen veluti omnium auctor, & omnium quæ existunt rationes & causas in semetipso antea tenens, ab omnibus quæ sunt denominatur, etiam à contrarijs, veluti luce & tenebris, aqua & igni, vt cognoscamus quod non hæc secundum substantiam sit, sed quod super substantialis sit, vnde etiam certo nomine caret, sed tanquam omnium eorum quæ sunt causa, ex omnibus causatis nomen desumit. Quapropter diuina nomina alia quidem secundum negationem dicuntur, ad significandum super substantialia illud. Sine tempore, sine principio, inuisibilis. Non quasi horum aliquo minor ipse sit, aut aliquo horum priuetur. Sed quod præcellere omnia dicatur. Nihil enim eorum quæ sunt ipse est, sed super omnia est. Quæ vero secundum affirmationem dicuntur, eaveluti de rerum omnium causa prædicantur. Tãquam enim causa omnium entium & omnis substantiæ, ens & substantia dicitur, & tanquam causa omnis rationis & sapientiæ, nec non rationalis, & sapientis dicitur ratio, & rationalis sapientia & sapiens. Similiter cum intellectus, tum intelligens dicitur & vita & viuens, potentia & potens, atque de alijs omnibus similiter. Magis autem propriè ex præstantioribus, & sibi rebus propinquieribus, nominabitur. Præstantiora sunt à materia abstracta, materialibus ipsis, pura impuris, sancta execrandis, quæ magis quoque naturæ eius sunt cognata, vt quæ plus cum eo participant. Multo igitur rectius sol nominabitur & lux, quam tenebræ, dies quam nox, vita quam mors, ignis, aer, aqua, tanquam vitalia, quam terra. Et præ istis omnibus multo magis bonitas quam malitia, & ens quam non ens. Bonum enim substantia & substantiæ causa est. Malum vero boni siue substantiæ priuatio est. Istæ igitur sunt negationes & affirmationes. Iucundissima est ex vtriusque complexio, veluti super substantialis substantia, super diuina diuinitas, super principium, & si quæ sunt similia. Sunt præterea quæ de Deo dicuntur excellentis negationis

vim habentia, vt tenebræ, non quod Dea tenebræ sit, sed quod non lux sit, sed super lucem.

Annotatio.

Duerte vt Damasc. intelligas, nomina affirmatiua, quæ tribuntur Deo, dici de eo veluti de causa reru. Verbi gratia, bonus appellatur, eo quod est, bonitatis causa. Hoc aperte dixit Damasc. cum ait. Quæ vero secundum affirmationem dicuntur, eaveluti de rerum omnium causa prædicantur, & parum supra. Causa ex omnibus causatis nomen desumit. Et decerpit ex Diony. cap. 1. Diuini nominum, qui ait. μενὼν καὶ τὰ ἀτιολογητὰ πάντα, τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, τὸ ἕν, τὸ ζωόν, τὸ σπορόν, ἢ ὅσα ἐκ τῶν ἀγαθῶν πρεσβυτέρων ἀντὶ τῶν νεωτέρων, ἢ πάντων ἀγαθῶν ἀντιπροσώπων. Hoc est, cum quibus, scilicet nominibus excellentis negationis & nomina causalia de tota Trinitate dicuntur, vt bonum, pulchrum, ens, viuificans, sapiens, & quæcunque alia nomina Deo imponuntur ex donis ab eo datis. S. Tho. huic sanctoru doctrinæ addit. q. 13. ar. 2. p. 1. quod huiusmodi nomina significant substantiam diuinam, & prædicantur de Deo substantialiter, sed deficiunt à representatione ipsius. Significat enim sic nomina Deum, secundum quod intellectus noster cognoscit ipsum. Intellectus autem noster cum cognoscat Deum ex creaturis, sic cognoscit ipsum secundum quod creaturæ ipsum representant. Nã Deus in se prehabet omnes perfectiones creaturaru, quasi simpliciter & vniuersaliter perfectus. Vnde quælibet creatura in tantum eum representat & est ei similis, in quantum perfectionem aliquam habet. Non tamè ita quod representet eum sicut aliquid eiusdem speciei vel generis, sed sicut excellens principium, à cuius forma effectus deficiunt, cuius tamen aliqualem similitudinem effectus consequuntur, sicut formæ corporum inferiorum representant virtutem solarem. Sic igitur prædicta nomina diuinam substantiam significant, imperfectè tamen, sicut creaturæ imperfectè eam representant. Cum igitur dicitur. Deus est bonus non est sensus deus est causa bonitatis, sed id quod bonitatem dicimus in creaturis præexistit in Deo secundum altiorem modum. Vnde ex hoc non sequitur, quod Deo competat esse bonum in quantum causat bonitatem, sed potius è con-

Cap. 2. Di-
ui. nomen.

principalis omnium nominum de Deo dictorum. Qui est, quemadmodum Deus ipse dans responsum Moyfi in monte, inquit, Dic filijs Israel. Qui est misit me, totum in ipso comprehendens ipsum esse, veluti quoddam pelagus substantiae, infinitum & interminum. Quemadmodum autem Dionysius ait, primarium Dei nomen est bonum non enim primum de Deo dicendum est esse, sed ipsum bonum. Et Augustin. De fide & symbolo. capi. 5. ait, Deus non potest dici fuit & erit, sed tantum, est, quia & quod fuit, iam non est, & quod erit, nondum est. Ille ergo est incommutabilis sine conditione temporum, & varietate. Nec aliud arbitror manere, quod famulo suo Moyfi tale nomen suum insinua vit. Nam cum ab eo quaereret, si se populus ad quem mittebatur contemneret, a quo diceret se esse missum, responsum dicentis accepit. Ego sum qui sum. Deinde subiungit. Haec dices filijs Israel. Qui est misit me ad vos: Sextum Adonai quem nos generaliter dominum appellamus. Isaia. 10. Septimum. Ia, quod Deo tantum tribuitur, & in Halleluia extrema quoque syllaba sonat. Octauum τετραγράμματος, quod ἀνεκώρητον, id est, ineffabile vocatur, aut potius ab Hebraeis putatur Hebraice Jehoua, & interpretatur, qui est, aut dominus esse. Nonum Saddai, quod Aquila interpretatur ἀλημιον, quod nos robustum & sufficientem ad omnia perpetranda accipere possumus, aut qui potest omnia vastare & perdere, aut qui habet omnia quae sibi sufficient, nec alterius eget ope. Genes. 43. Ab, id est Pater. Isaia. 63. Abihad, Pater aeternitatis. Isaia. 9. Adir, Magnificus. Psal. 8. Oheb, Amans, aut Amator, Psal. 32. Acharon. Nouissimus, Iob 19.44. Is. Vir. Emeth, verus, Veritas, Ieremia. 10. Elcana, Zelator. Exo. 20. Bore, Creator. Isaia. 40. Baruch. Benedictus, Psal. 118. Gocl, Redemptor. Iob. 19. Gibor, Fortis, Deutero. 10. Gadol, Magnus, Deutero. 10. Gole. Reuelans, scilicet, profunda, Daniel. 2. Dobercedeq, loquens iustitiam. Hadur. Formosus, Isaia. 63. Zach, purus, Chazac, Fortis, Isaia. 40. Chai, Viuens, Psalm. 118. Iob. 19. Chanun, Misericors, Exod. 34. Chacid, Sanctus, Benignus, iustus. Tob, bonus. Iohez, consiliarius, Isaia. 9. Iozer, Formator, Isaia. 43. Iesuah, saluator, Isaia. 11. Iasar Rectus, Deuter. 32. Magid, Annuntians, Isaia. 42. Melech, Rex, Ieremia. 10. Menachen, Consolator. Isaia. 51. Clemens. Psalm. 115.

Mora, Terribilis. Psal. 75. Masiah, Christus, Vnctus. Dani. 9. Mofiah, Saluator. Neeman, Fidelis. Nezar. Accinctus. Naor, Illuminans Psalm. 75. Nozer, Custodiens. Exod. 34. Noquer, Vliscens. Nahum. 10. Nora, terribilis. Deuteron. 10. Niça, sublimis, Isaia. 47. Niçgab, Protector, Sublimis, Magnificus. Hima nuel. Nobiscum Deus. Isaia. 7. Hoce, Creator, Faciens. Isaia. 51. Podè. Redemptor. Pele, Mirabilis. Isaia. 9. Poqued, Visitans. Exo di. 34. Caiam, Aeternus. Qaddic, Iustus, Deuter. 34. Çur, Fortis. Deuteronom. 34. Çohe, Gradiens, Isaia. 63. Cados, sanctus, Isaia. 6. Cone, Creator, Possessor, Genes. 14. Cano, Amulator. Iosue. 24. Rison, Primus, Isaia. 44. Rab, Magnus, Exod. 34. Rachum, Clemens, Misericors, Exodi. 34. Ram, Excelsus. Sem, Nomen. Somer, Custodiens. Carfalom, Princeps pacis. Sophet, Iudex. Psalm. 7. Tamim, Perfectus.

Vocatur viuens Deus, ad distinctionem mortuorum deorum, qui appellantur Idola. Sopho. 2. Viuo ego dicit dominus, Hierony. Danie. 6. Sopho. 2. & circa principium lib. 3. comment. in Matth. Item, Euthy. Psal. 41. ait. Fortem & viuentem Deum vocat scriptura propter infirmos & mortuos deos gentilium.

Deus appellatur figulus, hoc est creator noster & factor. Vnde Apostolus. Nunquid dicit figmentum ei, qui finxit, quid me fecisti? An non habet potestatem figulus lutu ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam, & apud Ieremi. Ecce sicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea, Domus Israel, ait Dominus. Hierony. Isaia. 45.

κύριος δὲ εἴςτι, διὰ τὸ κυριεύειν αὐτὸν τὰ πάντα. πάσης δὲ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν πρὸ πάντων ὄλων. Hoc est, Dominus vocatur, quia rerum omnium potitur. Pater quia est ante omnia Theophilus lib. 1. ad Autolycum.

Nomine dei angelus intelligit, vnde Philippus presbyter, lib. 2. in Iob. capit. 26. ait Deus propter annuntiationem salutis nostrae, angelus dicitur, vt Iob. 20. Diuitias quas deuorauit, euomet, & de vtre eius extrahet eas Deus, pro quo alius interpres legit. extrahet eas angelus. Vbi eundem existimo esse Deum & angelum. Proinde hic angelus & Deus est, qui per Psalmistam dicit. Inmittet angelum domini, in circuitu timetium eum & eripiet eos. Angelus loquebatur in rubo ad

Deum viuens.

Roma. 9.

Ierem. 8.

Deus vocatur sapsè angelus si sub persona dei loquitur.

Nomina que sunt communia Deo & creaturis, quam habeant differentiam in modo significandi. Basilij locus eximius.

ad Moysen, & dicebat ei. Ego sum Deus Abraham. Deus Isaac, Deus Iacob. Sanctus quoque Iacob, Ephraim & Manasse nepotes suos ita benedicens ait. Deus in cuius conspectu ambulauerunt patres mei, Abraham, Isaac, Deus qui pascit me ab adolescentia mea, vsq; in praesentem diem. Angelus qui eripuit me de cunctis malis benedicat pueros hos.

Oportet deinceps ostendere quae sint nomina quae cum de Deo & creaturis dicantur, differunt tamen in modo significanti. De quibus Augustin. in libr. q. vet. & no. test. q. 122. ait. Multa vocabula nobis & Deo communia sunt, sed discrepant, in effectu. Aliter enim Deus facit quam facimus nos, & loqui dicitur, sed non more nostro organo corporali. Sic verbum Dei non tale verbum sicut nostrum, quia nostrum postquam fuit non est, illud autem manet. Basilius quoque hom. de penitentia, ait. Axiomata sua Iesus largitur alijs, non euacuans, sed nihilominus habens. Argumentum hoc opulenti, habere videlicet & alijs dare. Verum qui apud nos diuites sunt, vbi sua largiuntur alijs quae habent immittunt. Diuites enim non sumus, quia aliena possidemus. Christus ita diues est, vt quantum alijs elargiatur, tantum ipse diues permaneat. Est enim instar fontis perpetuo fluentis. Sic Petrus petra erat, non tamè vt Christus. Lux est, & vos estis lux mundi. Ouis est, & dicit. Ecce ego mitto vos vt oves in medio luporum. Lege illum in hom. contra Sabellianos, & Arium. & Anomæos. Item Euthy. Ioann. 16. ait. Nouit frequentes scriptura eisdem verbis de Deo & homine positus, non similiter vti. Vnde dicitur. Ego in patre meo sum, vos in me, & ego in vos Christus est in patre ratione eiusdem potentiae, Apostoli verò in eo & ipse in illis, ratione auxiliij. Et Christus & nos filij Dei dicimur, & imago & gloria Dei, sed magna est differentia. Et Ioann. 18. exponens hunc locum. Ascendo ad patrem meum & ad patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum, ait. Alio modo dixit patrem suum, alio modo discipulorum, suum quidem natura, tanquam eiusdem substantiae, discipulorum verò, ratione creationis & providentiae, tanquam creaturarum providentia maiori dignarum. Deum autem suum & discipulorum vtpote hominum. Et quare non simpliciter dixit. Et Deum nostrum. Sed etiam hic distinxit, quia licet homo factus est, & frater eorum ratione humanitatis, honore

Ioann. 14.

tamen plurimum ab eis differebat, & diminutatis vnione. & impeccabilitate. Item Chrysost. ho. 74. super Ioan. ait, solet nonnunquam scriptura, iisdem verbis & in Deo & in hominibus non eodem modo vti. Nam dii dicimur & filij Dei. Et filius imago & gloria dicitur, atque etiam nos, sed longe aliter. Et iterum, nos Christi, & Christus Dei, non similiter autem Dei Christi, & nos Dei. Ambrosius similiter lib. 3. officii. cap. 2. In eisdem, inquit, verbis discretio est, aliter enim Deum bonum dicimus, aliter hominem. Similiter iustum & sapientem. Quod & in euangelio docetur. Estote perfecti sicut pater vester qui in caelis est. Paulum lego perfectum, & non perfectum. Nam cum dixisset. Non quiddam acceperim, aut quod perfectus sim; sic autem sequor vt comprehendam. Statim subiicit. Quicumque autem perfecti sumus. Duplex est enim forma perfectionis, alia medius, alia plenos numeros habens, Alia hic, alia ibi, alia secundum hominis possibilitatem, alia secundum perfectionem futuram. Deus autem iustus per omnia, sapiens super omnia, perfectus in omnibus. Inter ipsos quoque homines distantia est, aliter Daniel sapiens; de quo dictum est: Quis Daniele sapientior? Aliter alij sapientes, aliter Salomon qui repletus est sapientia super omnem sapientiam Aegyptiorum. Aliud est enim communiter sapere, aliud est sapere perfecte. Qui coiter sapit, pro temporalibus sapit, pro se sapit, vt aliquid alteri detrahat, & sibi adiungat. Qui perfecte sapit, nescit sua spectare comoda, sed aliud quod aeternum est, quod decorum atque honestum toto affectu intendit, quarens non quod sibi utile est, sed quod omnibus. In capit. quoque Damnamus, de summa Trinit. & fide catholica dicitur. Estote perfecti sicut pater vester caelestis perfectus est, ac si diceret. Estote perfecti perfectione gratiae, sicut pater vester caelestis perfectus est perfectione naturae. Adhuc & Hiero. Ezech. 16. cum dixisset propheta. Viuo ego, ait. Quæro qua ratione commune vocabulum proprie sibi veditet Deus? sed quomodo dicitur. Arbor bona, bonus homo, seruus bonus, nemo autem absolute bonus, nisi solus Deus, sic cum angeli ceteraque virtutes & sancti sint viuentes, comparisone Dei mortui appellantur. Quis est homo qui viuunt, & non videbit mortem? Vnde Apostolus de Deo. Qui solus habet immortalitatem, &c. & li. 2. contra Pelagi. ait, solus Deus est

Matt. 5. Philip. 3.

perfectio duplex.

Ezech. 28 3. Reg. 4.

Philip. 2. Cap. Damnamus.

est immortalis, quia quæ creaturæ habent per gratiam, ipse per naturam. Et ad Titum. 1. ait. Solus Deus habere dicitur immortalitatem, cum & angelos & multas rationabiles fecerit creaturas quibus dederit immortalitatem. Solus similiter dicitur verax, non quod cæteri non immortales & veritatis sint amatores. Sed quod ille solus naturaliter sit, & immortalis & verus. Cæteri verò & immortalitatem & veritatem ex largitione illius consequuntur. Nam aliud est verum esse, & habere quid per semet. aliud in potestate donantis, esse quod habeat. Deniq; li. 2. contra Pelagi. ait. Deus lux appellatur, & tenebræ in illo non sunt ullæ. Quando dicit nullas tenebras in Dei lumine reperiri, ostendit aliorum lumina aliqua sordide maculari, & Apostoli vocantur lux mundi, sed non est scriptum quod in apostolorum luce nullæ sunt tenebræ. Et de Ioanne scribitur. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. De Deo enim dicitur. Qui solus habet immortalitatem, & certe legimus immortales angelos sed solus Deus est immortalis, quia non est per gratiam ut cætera, sed per naturam. Solus similiter dicitur sapiens, solus beatus. Si fufiorem de hac re sermonem desideras lege Euthy. Psal. 1. & Theophy. Ioann. 1. in expositione huius loci. Non erat ille lux, & Damascen. lib. 2. cap. 3. & Orige. tract. 8. super Matt. parum post principium, & Hieronymum qui frequenter in commet. epistolæ ad Ephe. hoc idem inculcat.

Quod Deo, (qui nullis lineamentis depingi aut efformari potest) rerum nostrarum figuræ tribuantur in scripturis, causa est, aut mentis nostræ imbecillitas, quæ citra sensibilia adminicula ad sublimem Dei, & substantiarum separatarum contemplationem, sese subleuare & erigere non potest. Quia nimirum indiget, ut ex sibi cognatis & affinis rebus, ad inuisibiles & superstantiales substantias conscendat. Aut quia hoc decens est mysticis oraculis, ut per symbola & ænigmata significantur & innuantur diuinarum rerum arcana, & à prophanorum hominum arceantur obtutu. Si cui tamen visum fuerit absurdum, Deo huiusmodi nomina & formas ex vilibus & contemptis rebus depromptas, apponere, ut quod Christus vocetur Gigas, lapis, agnus, panis, vermis, peccatum. Is sciat dupliciter à nobis Deum intelligi & nominari posse. Primum cum per similes figu-

ras & similitudines progredimur, ut illi nomen imponamus, quod fit cum aliqua cognatio & affinitas inuenitur nominibus, cum re illa cui nomen apponitur, ut cum Christus *Χριστος* Græcè, Latine verbum, sermo aut definitio appellatur. Verbum quidem quia paterna nobis annunciauit, quemadmodum verbum, mentis conceptum enunciat. Sermo quoque & definitio, quia totam naturam exprimit paternam. Substantia idem vocatur, quia rebus omnibus, ut sint causa est. Lux etiam & vita. Hæc quidem licet inter nomina rerum materialium excellere & primatum habere videantur, tamen longè absunt ut clarè & distinctè diuinam substantiam nobis possint representare, superat enim longo intervallo quamcunq; substantiam, & vitam & lucem, & quodcunq; verbum nostrum. Secundo exponuntur nobis diuina, per dissimiles formas quæ nos ducunt & pertrahunt in absurdam & dissimilem, & illi rei, cui apponitur, penitus dissonam & differentem similitudinem. Istæ vocantur dissimiles similitudines. Sic Deus vocatur, Inuisibilis, infinitus, incomprehensibilis, sine principio, in creatus, immutabilis, inalterabilis, incompressus, incorporeus, intangibilis, incircumscriptus, inintelligibilis, incomprehensibilis. Quæ nomina in Deo significant non quid est, sed quid non est. Nam ut dicit Dionysius. 2. capit. Cælestis Hierarch. *Αἱ ἀποφάσεις ἐπιτῶν θεῶν, ἀληθῆς, αἱ δὲ καταφάσεις, ἀνάρμοστοι.* id est. Negationes quidè in diuinis veræ sunt, affirmationes verò non satis commode Deo adaptari possunt. Quapropter illa rerum inuisibilium explanatio, quæ fit cum formæ dissimiles Deo apponuntur, aptior & melior est. Nam cum utimur huiusmodi dissimilibus similitudinibus, longè à rebus materialibus arcemur & seiungimur, nec in errorem ducimur ut arbitremur hæc materialia propriè de Deo dici posse. Quod fieret si similibus similitudinibus uteremur, quæ solent à rebus pretiosioribus & cognatis depromi. Nam quis non videat fore ut per huiusmodi figuras labatur atque in errorem ducatur animus noster, putans Deum V. g. igneæ aut alterius similis esse naturæ. Quare imbecillitati nostræ se scriptura attēperans, ad dissimiles similitudines, descendit. id cauens, ne imbecillitas mentis nostræ fœdis imaginibus acquiescat, sed potius se subleuet, & vilitate formarum, à visibilibus se auo-

cet

cet rebus. Nam verisimile omnino non videtur, nec ijs qui stolidioris & crassioris sunt intelligentiæ, cælestia & diuina tam vilibus rebus esse similia. Attamen illud aduertendum est, quod cum nihil in rebus humanis inueniatur, quod profus bonitate careat, dari nobis latissimus cæpus ut possimus ex quibuscunq; rebus siue bonis siue malis, pulcherrimas similitudines elicere, cum aliquæ similitudines in spiritualibus & carnalibus, aliter & aliter possint à nobis illis in rebus contemplari. ut ira est in nobis & in Deo, & pœnitentia, tristitia, & iurat Deus ut nos, & viuit, sedet, &c. de his à Dionys. cap. 2. cælest. Hierar. dici, *τῶν αὐτῶν ἡ ταύτης, ἐναρμονίας δὲ καὶ οὐκείως ἐπιτῶν νοερῶν τε καὶ αἰσθητῶν ἰδιότητων ὁρίζομενον.* Hoc est, eadem non eodem modo, sed conuenienter & propriè, in spiritualibus & corporalibus definiri. Igitur scripturæ, diuinitatem, interdum ex istis visibilibus pretiosissq; rebus, concelebrat, ut cum solem iustitiæ, stellam matutinam in cordibus fidelium orientem vocant. Aliquādo ex his quæ sunt media, diuinam prædicant maiestatem, cum scilicet ignem vocant, aut, aquam fluentem in vitam æternam, aut fontem. Aliquando etiam ex infimis Deum laudant. ut cum vocant vnguentum, aut oleum effusum, & lapidem angularè, petram, leonem, & quod est omnium vilissimum. ego sum vermis & non homo. Hæc ideo fiunt, ne diuina prophætiæ peruiua sint, & ne sanctorum signorum inspectores, figuris tanquã veris rebus inhæreant. Sed diuina verisimilis proferantur negationibus, dum, extremis creaturæ suæ partibus, à sua licet natura remotissimis, similis dicitur. Hactenus de Deo & diuinis nominibus scripsisse sufficiat, reliqua quæ tractari à nobis poterant, diuinitus pertractata sunt à Dionys. Areopagita, iniusto de hac re edito volumine. & Diuus Thomas. 1. part. q. 13. diligenter hac in re laborauit.

De Christi redemptoris nostri nominibus, siue de illis quæ spectant ad diuinam naturam, siue de illis, quæ spectant ad naturam assumptam, & de generibus Christorum. C A P. III.

ESSIAS Hebraicè, Vnctus Latine, Christus Græcè, Iesus redemptor noster appellatur. Quia vtraque dignitate, sacerdotali & regia pollebat. Nam Christina, ut ait Hierony. Isaïæ 45. apud Hebræos erat insigne regie potestatis, ut quomodo apud nos Diadema & purpura solis imperatoribus datur, sic apud Hebræos regnaturi perfundeantur oleo. Vnde Cyrus rex Persarum vocatur Christus, & Saul Christus domini dicitur. Hæc ille. Sacerdotes quoque summi probatissimo oleo vngentur, quod cum à capite ad vestimenta descendebat optimè fragabat. Vnde in Psalm. 132. sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbâ barbam Aaron. Quod descendit in oram vestimenti eius. Hoc oleo vngentur, quia illi præ cæteris, humanitate, misericordia, mansuetudine, debent pollere: aut quia fragantia bonorum operum abundare debent, ita ut sint hominibus odor vitæ in vitam, & non odor mortis in mortem. Nam oleum pro vnguento odorifero in scripturis accipi notum est. Sunt tamè multa Christorum genera, quæ explanationem nostram postulat, ut omni errore sublato, de vno quoque Christo, cum in quæstionem venerit, distinguere possimus. De qua re Hierony. Habac. 3. sic scribit. Christorum multa sunt genera. Christi in veteri testamento dicebantur, & patriarchæ. Quorum vnctio fuit facta per Spiritum sanctum, absque sensibili oleo: nam illo tempore nec vnctionis per oleum mentio erat, aut etiã vncti vocantur, quia per Spiritum sanctum assècuti fuerant gratiam prophetandi, quæ nomine olei intelligitur. De his scriptum est in Psalmis. Corripuit pro eis reges, nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Et in 1. Paralip. libr. omnes qui egressi sunt de Ægypto Christi vocantur. Christina quoq; sacerdotes in Exodo conficitur, quod postea sacerdotes in Leuitico leguntur vncti. Et aliud vnguentum quo reges vnguntur, qui regnum adeunt, quod in duo scinditur. Si enim Dauid est & Salomon id est fortis manu, & pacificus, cornu vngitur. Si verò Iehu & Azahel sunt, perfunduntur lenticula. Sed & Cyrus rex Persarum & Medorum, qui de captiuitate populum relaxauit, licet multiterrent & de domino saluatore scriptum putent, audit per Isaiam. Hæc dicit dominus Christo meo Cyro, &c. & ad extremum dicitur.

Psal. 104.

Exod. 30.
Leuiti. 8.1 Reg. 16.
4. reg. 9. &
19.

Isaie 45.

k
citur.

3. Reg. 19. citur. Tu autem non cognouisti me, quod de saluatore nephas est intelligere. Est vnguentum propheticum quo præcipitur Elie, vt Eliseum vngat in prophetam. Et super omnia vnguentorum genera est vnguentum spirituale, quo vngitur saluator, & dicitur ad eum. Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Participes autem eos puto ad quos loquitur & Iohannes. Et vos vnguentum habetis à sancto. Et post modicum. Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos, & vos chrisma quod accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis vt aliquis doceat vos, sed ipsum Chrisma docebit vos de omnibus. Ac ne forte qui chrisma baptismi perdidit deperirent de chrismate reparando. Scriptum est in Levitico. Leprosus extra castra proiectus, cum ad sacerdotem venerit, & lepra ipsius fuerit mundata, mittat sibi oleum sacerdos in manu sinistra. & intincto digito septies aspergat oleum coram domino, & tangat eodem oleo auriculam eius, qui leprosus fuerit, & dexteram manum, & dextrum pedem, & quod remanserit de vnguento totum mittat in caput eius. Cumque omnia hæc recte compleuerit totum immolet holocaustum pro eo, & ipse Christus dei vocetur. In horum Christorum salutem egressus est Dominus de loco suo, vt ait Micheas. Si fusiorem de hac re sermonem desideras lege Eusebium. li. 1. histo. cap. 4. & li. 4. demonstra. euangelicæ. ca. 15.

Deinde querendum videtur an vt Iesus redemptor noster, deus ab æterno, & verbum vocatus est, sic etiam Christus vocari potuit, ante assumptionem nostræ naturæ. Cui quaestioni Damasco. respondens. li. 4. cap. 6. ait. Nos filium dei vocatum Christum dicimus, ex quo in sanctæ virginis utero conceptus & est caro immutabiliter factus est. Vnctio enim ipsa ad humanitatem attinet, vt diuinus ait Gregorius. Et Cyrillus ad reginas ait. Quando verbum caro factum est, tunc & ipsum nominatum esse dicimus Christum Iesum. Quia vnctus est oleo lætitiæ, id est spiritu sancto, à deo patre. & hac quoque causa Christus nominatur. Quod autem vnctio circa humanitatem sit, nequaquam dubitauerit, quispiam eorum qui recta sapere sunt consueti. Et Athanasius in sermone Epiphaniæ ait. Præexistens Deus ante aduentum in carnem, non erat homo, sed Deus erat apud Deum patrem, inuisibilis & impasibilis existens. Quando vero

factus est homo, nomen Christi propter carmen illi inditum est, cui nomini sequitur mors & passio. At dicit scriptura. Vnxitte Deus oleo lætitiæ. ex quo testimonio potest colligi, ante incarnationem Christum hoc nomine fuisse vocatum. Sed sciendum quod scriptura sæpenumerò vtitur præterito futuro. vt, post hæc in terris visus, & cum hominibus conuersatus est. & tamē nondum fuerat visus.

Ex hoc Christi redemptoris nostri nomine, & nomen accepimus, & originem traximus omnes Christiani. Hoc nomen primo usurpatum fuit ab antiquis patribus in Actibus apostolorum. ca. 11. Quando prædicante Saulo & Barnaba apud Antiochenos, imperante Claudio, cum magna multitudo hominum cœpisset sacris nostris mysterijs initiari, & fidei veræ adhærere, sancti illi & religiosi viri, à Christo, Christiani appellari voluerunt. Nam antea Nazarej & Galilæi vocabantur. Attamen quanuis hoc auspiciatissimo & felicissimo nomine multis seculis orbis caruerit, à principio tamen & exordio generis humani, multi & diuini viri florere, qui non tam nomine quam re ipsa, veri fuerunt Christiani vt Habel, Noe, Abraham. Dauid, Ezechias. Quis obsecro dignior hoc nomine, quam Patriarcha Abraham, (qui in præputio, fidelis, in pietate & religione, perfectus, & in cognitione Dei sublimis) inuentus fuit? Qui euangelico viuens more, ad vocem domini, dicentis. Egredere de terra tua & de cognatione tua, relictis seculi rebus, deum ex animo secutus est. Vt legimus Petrum, Andream, Iacobum & Iohannem, vocante illos domino, fecisse. Præstat tamen Eusebij Cæsariensis verba in medium afferre qui lib. 1. De monstr. Euange. ca. 4. aut. 6. iuxta alios de hac re sic scribit. Sed & vitæ institutio quæ iuxta pietatem est, sicut omnibus gentibus, absque Moyse institutione, Christo doctore prædicata est, sic apud præfatos illos idem pietatis vigeat modus. Neque enim illis cura circuncisionis erat, sicut nec nobis, neque acertis animalibus abstinere curabant, sicut nec nos. Nam Moyses statim inducit Melchisedech, sacerdotem Dei altissimi, qui nec corpore circuncisus erat, nec vnguento, iuxta legem Moyse confecto, vnctus, nec quid Sabbatum esset edoctus, neque quicquam eorum quæ Iudeorum genti per Moysen imperata sunt, sciens. Attamen iuxta Christi euangelium viuens,

Christianus

Nazareus Galilæus

Eusebius Cæsariensis

Melchisedech

viuens; hunc ipsum sacerdotem Dei altissimi fuisse, idem Moyses affirmat, ipsoque Abraham præstantiorem. Ideoque inducitur Abraham benedicens. Talis Noe fuit, homo in generatione sua iustus. Quem (quasi scintillam humani generis, in ipsa diluuij vastatione: ijs omnibus reparandis qui in terra perierant) Deus vniuersi seruaui. Hic igitur quanuis eorum quæ ad Iudaicos mores spectant nihil sciret, nec in corporis circuncisione, nec in alijs quæ à Moysæ constituta sunt, degeret, tamen Iustus (si quis alius) est appellatus. Et ante hunc Enoch, qui Deo dicitur placuisse, & translatus est, nec mortem eius legimus. Hic quoque cum talis esset, nec circuncisus erat, nec in lege Moyse fuerat versatus, sed Christianis moribus, non Iudaicis usus est. Et Abraham post eos, qui dicti sunt, natus, propter eos qui ex ipso orituri erant, quasi signum quoddam, circuncisionem corporis primus suscepit, vt illius posteri cognoscerentur, qui ab illo iuxta carnem originem ducebant. Ante vero quam & filios gigneret, & antequam circuncideretur, & ipse propterea quod à simulacrorum cultu secesserat, vnquam super omnia Deum confessus fuerat, & eam vitam quæ cum virtute est sectabatur, Christiano more vixisse, non Iudaico demonstratur. Idcirco illi testimonium exhibetur, quod præcepta, mandata, caeremonias, & legitima Dei, ante lationem legis Moyse, seruaerit. Erant enim ante Moyse legem mandata Dei alia, & caeremoniarum, non similia ijs quæ à Moysæ tradita sunt, per quæ iustitiam consequentur. Porro quod non eadem essent cum his quæ per Moysen posita sunt, Moyses ipse demonstrat. Audi Israel iustificationes & iudicia quæcunque loquor in auribus vestris in die hac, & discetis ea, vt ea faciatis. Dominus condidit nobis in Choreb testamentum hoc, neutiquam patribus vestris condidit dominus testamentum hoc, sed vobis. Quod si absolute non datum esse patribus eorum, testamentum dixisset, in mendacium sanè illa recidisset oratio. Datum est igitur Abraham testamentum, & Noe: atque ideo cum adiectione dixit Moyses, non hoc datum esse patribus eorum, alterum sanè significans excellentius, per quod amici Dei dicti sunt. Statim namque ipsi Abraham, eo quod summo Deo crediderit, iustitiam seruasse, testatur ipse Moyses. Credidit Abraham Deo & reputatum est illi ad iustitiam. Quod autem post plenam iustitiam obseruationem, acceperit signum circuncisionis, & nihil hoc illi ad pietatem consequendam adiuuerit, perspicue dicta verba demonstrant: Inuenies etiam Ioseph ante Moysi tempora in ædibus regis Aegyptiorum, sine Iudaicis legibus sancte versatum. Imo ipse Moyses in ætate tenera, apud filium Pharaonis educatus est, sine legibus Iudaicis. Et Iob nunquid præcepta Iudaica seruauit? Contemplare huiusce Iob vitam, quæ de legibus Moisaicis non fuit sollicita, attamen ab euangelica doctrina non abhorrebat. Hæc igitur erant in his qui ante Moysen fuerunt, nam ex vnica vita reliquorum institutum viuendi licet conficere: nempe pro religione celebranda certamina, per quæ & amici Dei & prophete vocati sunt. Cum hæc ita sint quid illis Moysi præcepta prodesse poterant, quæ iniquis viris tradita sunt? Ex his igitur omnibus, antiquorum patrum religionis morem, verbum Christi annuncians omnibus gentibus, clare apparet, ne testamentum nouum aliud esse putemus quam antiquam illam religionis formam, quæ fuit ante Moysen: ita vt vetus pariter & nouum possimus dicere. Vetus quidem propterea causam à nobis expositam. Nouum propterea quod longo post interuallo quasi hominibus absconditum, rursum per Saluatoris nostri doctrinam reuixit. Toto hoc medio, de quo dictum est tempore, quandiu latuit noui testamenti modus viuendi, lex Moyse ingressa est, aut quasi gubernatrix puerorum & animarum imperfectarum, aut curatrix morborum gentis Iudaicæ, laboranti Aegyptiaco morbo, nam cum Iudæi à sanctitate paterna degenerarent, necesse fuit vt illis lex imperfecta daretur, qua in officio continerentur. Hæc ille. Lege Epiphaniæ. lib. 1. circa principium. & Tertullii. contra Iudæos. Sed quæres quid sit Christianismus, est, vt inquit, Basilii homi. 10. Exaem. versus finem. θεοῦ ὁμοιωσις κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀνθρώπου φύσιν, id est, Dei similitudo quæ humana natura capere potest. de hac re extat liber Grego. Nisse. ad Harmonium.

Noe

Enoch

Abraham

Quæ lex ante Moysen viguerit. Lege S. Tho. 1. 2. q. 103. artic. 1.

Ioseph

Moyses

Iob

Lex euangelica est instauratio legis naturæ integræ.

Postquam Christi nomen interpretati sumus, & gentis nostræ incunabula & originem (ab ipso generis humani exordio incipientes) perdidimus, & studiosorum auribus diligenter transfundere curauimus, opus est, vt veluti à diuturna peregrinatione ad Christum caput nostrum, reuertamur. Et quia in hoc præcipue, tanquam in lapide offensionis

Heretici
Iudei.

Et petra scandali, impingunt & labuntur
duae domus Iuda & Israel, nempe heretico-
rum infida & leuis familia, & Iudeorum im-
pia & scelerata natio, oportet vti praesenta-
neo Antidoto, & omnem mouere lapidem,
vt nostros, contra venenata illorum dogmata,
praenuniamus, ne ab huiuscemodi homini-
bus, a vera via, ad deviam & anfractibus im-
peditam, pertrahantur. Quia vt inquit Hila-
rius. li. 9. de trinitate. Hinc fallendi simplices,
et casio est hereticis, vt quae a Christo secun-
dum hominem dicta sunt, dicta esse secundum na-
turam diuinam infirmitatem mentiantur. & quia
vnus atque idem est loquens omnia quae lo-
quitur, de semetipso omnia eum locutum esse
contendant. Nescientes (vt ait Theophy. Io-
han. 5. contra Arrianos loquens) consuetudi-
nem scripturae quae talis est. Quando audis
Christum parum quiddam & humile de se loqui,
ne turberis, propter auditores enim talia lo-
quitur, non valentes sublimius quiddam ca-
pere, sed statim ferocientes. Igitur hoc praec-
ceptum mandemus memoriae, quod Augu-
stinus. de trinitate. capi. 11. tradit. Regula, inquit, est
scripturarum de filio Dei. vt distinguamus
quid in eis sonet secundum formam Dei, in-
qua aequalis est patri, & quid secundum for-
mam serui quam accepit, in qua minor est
patri, & non turbabimur tanquam contra-
rijs inter se sanctorum librorum sententijs.
Iohann. 1. Secundum formam serui dicitur. Pater ma-
ior me est. Minor seipso, quia de illo dictum
est. Exinaniuit seactipsum formam serui ac-
cipiens. Minore est spiritu sancto, quia ipse
ait. Qui dixerit blasphemiam in filium ho-
minis remittetur ei, qui autem in spiritum
sanctum non remittetur nec in hoc seculo
nec in futuro. Et in ipso virtutes operatus
est dicens. Si ego in spiritu dei eicio daemo-
nia, certe superuenit super vos regnum dei.
Et apud Isaiam quam lectionem in synago-
ga ipse recitauit, & de se impletam sine scrupu-
lo dubitationis ostendit. spiritus, inquit, do-
mini super me, propter quod vnxit me, Eu-
angelizare pauperibus misit me, praedicare cap-
tiuis remissionem. Ad quae facienda ideo
dicit se esse missum, quia spiritus domini
est super eum. Secundum formam serui ipse
factus est ex muliere, factus sub lege. Secun-
dum formam dei. Ipse & pater vnum sunt,
secundum formam serui non venit facere vo-
luntatem suam, sed voluntatem eius qui mis-
sit eum. Secundum formam dei, sicut habet

Hilarius

Theophyl-
ctus

Regula. Au-
gustini

Iohann. 1.
Philipp. 2.

Mat. 12.
Luc. 12.

Isaie. 6.

Luc. 4.

patet vitam in semetipso, ita & filius habet
vitam in semetipso. Secundum formam ser-
ui. Tristis est anima mea, usque ad mortem.
Et, Pater si fieri potest, transeat a me calix
iste. Secundum formam dei. Ipse est deus ve-
rus & vita aeterna. Secundum formam ser-
ui. Factus est obediens usque ad mortem, mor-
tem autem crucis. Secundum formam dei.
Omnia quae habet pater, ipsius sunt, & om-
nia tua mea sunt, inquit, & mea tua. Secun-
dum formam serui. Non est doctrina ipsius,
sed illius qui eum misit. Et diem iudicij ne-
scit, id est nos non scire facit. Secundum for-
mam dei dictum est. Ante omnes colles ge-
nuit me. id est ante omnes altitudines creatu-
rarum, & ante Luciferum genui te. id est, an-
te omnia tempora & temporalia. Secundum
formam serui. Non est meum dare vobis.
id est humanae potestatis. & Iohann. 7. Mea
doctrina non est mea. Secundum formam
dei suam appellauit, secundum formam serui
non suam. Et, Qui in me credit, non in me credit.
id est qui in me credit non in hoc quod videt
credit, ne sit spes nostra in creatura, sed in
Deo. Et alibi. Creditis in deum & in me cre-
dite, id est sicut creditis in Deum, sic & in
me, quia ego & pater vnus Deus. Et ego non
iudicabo, cum ipse iudicaturus sit viuos &
mortuos. sed quia non ex potestate, propte-
rea recurrens ad deitatem, sursum erigit cor-
da hominum, propter quae subleuanda de-
scendit. Sic dicit. Verbum quod locutus est,
iudicabit eum in nouissimo die, id est, Ego
non iudicabo, sed verbum patris iudicabit.
Verbum patris, est ipse filius dei. Ideo ali-
quando dicitur. Ego non iudicabo, aliquan-
do, ego iudicabo. Item Ambrosius. lib. 5.
de fide. cap. 5. ait. Christus nunc ex persona
hominis, nunc in dei maiestate se significat,
nunc vnitatem diuinitatis sibi cum Deo pa-
tre vendicans, nunc fragilitatem humanae
carnis assumens, nunc doctrinam suam se
non habere, nunc voluntatem suam se non
querere, nunc testimonium suum verum non
esse, nunc verum esse significans. Nam ipse
dixit. Si testimonium perhibeo de meipso te-
stimonium meum non est verum. & ipse in
posterioribus ait. Si ego testimonium perhi-
beo de me, testimonium meum verum est. Itē
lib. 3. de fide ad Gratianum Augustinum. cap.
3. ait. Est in scripturis promiscua consuetudo
diuinis, vt interdum de diuinitate Christi in-
cipiant, & ad incarnationis sacramenti de-
scen-

Prout. 8.

Ambro.

Iohann. 8. 5.

Ambro.

Chryso-
sto.

scendant, interdum ab incarnatione exor-
dium sumant, & ad gloriam diuinitatis assur-
gant. Quod frequens est in Euangelistis &
prophetis & in Paulo. Vt in euangelio. Post
me venit vir, qui ante me factus est, quia prior
me erat. Et Chryso. hom. 1. in episto. ad He-
braeos. cum haec dixisset, addidit. Sic nobis vsus
est, cum de natura humana differimus: nam
interdum sublimia, interdum humilia loqui
mur. Dicimus enim nihil est homo, terra est
homo, cinis, totum a deterioribus appellamus.
Quando vero dicimus rationale animal est
homo, superis cognatum, a melioribus eum
vocamus. Sic Christo aliquando ab inferiori-
bus, aliquando a melioribus appellationes
tribuimus. Hoc etiam Paulus frequenter v-
surpauit, dispensationem cupiens confirma-
re, & perfectam commendare naturam. Haec
ille. Sic Paulus a diuinitate incipiens, in hu-
manitate finiuit sermonem. Qui cum in for-
ma Dei esset non rapinam arbitratus est se
esse aequalem Deo, sed exinaniuit semetip-
sum formam serui accipiens. Et ad Hebraeos
1. cum ait, Quem constituit haeredem vni-
uersorum ab humanitate incipit. & subdit
de diuinitate. per quem fecit & secula.
Oportet tamen aperire quas ob causas
mixtim scriptura loquatur de Christo, ali-
quando de diuinitate tantum. nonnunquam
de humanitate, aliquando de vtriusque. Pri-
mam causam attulit Chryso. in verbis mo-
do citatis, quod mixtim, inquit, scripturae de
Christo loquentes humilia sublimibus con-
nectunt faciunt, vt carnis dispensationem
confirmet, & perfectam commendent na-
turam.
Secundam causam affert Chryso. hom.
16. in Matth. Excelsa, inquit, humilibus, &
rursus excelsis humilia Christus permiscet,
vt suspicionem, quae contrarius Deo puta-
tur, tollat. Propterea qui innumeros, sermo-
ne solo, mortuos suscitauit, cum de sepulchro
Lazarum vocaturus esset, orationem ante
praemisit. Deinde ne hoc, illum minorem pa-
tri, monstraret. Vt hanc quoque suspicio-
nem curaret, adiecit. Sed haec, propter tur-
bam, quae circumstat dixi, vt credant, quod
tu me misisti. Itaque nec omnia sic facit qua
si ipse habeat potestatem, vt infirmitates sci-
licet eorum hac moderatione medeatur. Ne
que cuncta rursus operatur orando, ne ali-
quibus in posterum malignae suspicionis ar-
gumentum relinquat.

Tertia causa est illa quam affert Chryso-
sto. homil. 8. in Ioan. ob auditorum imbecil-
litatem propriam tanquam alienum Chri-
stus multis in locis ponit, vt Ioan. 17. Nunc
cognouerunt, quia omnia quae dedisti mi-
hi abste sunt. Et parum infra. Tui erant &
tu mihi eos dedisti. Noli quia audis patrem
mihi eos dedisse, existimare alienos iam a
patre esse.
Quarta est Theophi. Ioannis. 5. ait enim,
Christus interdum sublimia de se testimo-
nia, vt dignum erat, fert. interdum autem hu-
milia, propter insaniam inimicorum Iudaeo-
rum. Nam Iudaei qui videbant ipsum in car-
ne ambulare, cum publicanis & meretrici-
bus & comedere & bibere, sicut vnum ex
multis, quid non fecissent si omnia sublimia
de se dixisset, & non admiscuisset etiam hu-
milia. vt Ioan. 5. Neque pater iudicat quen-
quam, sed omne iudicium dedit filio. & cap.
6. Ego suscitabo eum in nouissimo die. Et
subdit humilia. Qui audit sermones meos, &
creditei qui me misit, habet vitam aeternam.
Vt haec clarius intelligi & cognosci pos-
sint, de numero aut distinctione naturarum
in Christo coniunctarum tractare oportet,
& tunc aptius & clarius vnique naturae
nomina sua tribuemus. Qua de re Damasce-
lib. 3. capit. 4. sic scribit. In Christo domino
nostro duas naturas cognoscimus & vnam
hypostasim ex vtraque compositam, quan-
do naturas respicimus, deitatem humanita-
temque vocamus. At vero quando ex natu-
ris coniunctam hypostasim, quandoque ex
vtriusque simul Christum vocamus & Deum
& hominem secundum idem & Deum incar-
natum, Quandoque vero ex vna naturarum,
Deum solum, filium Dei: & hominem so-
lum & filium hominis. Et quandoque ex sub-
limibus solis, quandoque ex solis humili-
bus. Nam vnus quidem est, illud scilicet Deus
semper existens, illud vero posterius, nempe
quod homo sit, ob nostram miseratio-
nem factus. De diuinitate quidem loquen-
tes non tribuimus ipsi quae humanitatis sunt
propria, non enim dicimus deitatem, aut
passibilem aut creatam. Neque de carne id
est humanitate praedicamus ea quae deitatis
sunt propria: nam non dicimus humanita-
tem incretam. At vero de Hypostasi, siue
ex vtraque, siue ex vna naturarum eam no-
minemus, vtriusque naturarum propria illi
adijicimus. vt Christus idem est quod vtrum-
que

Natura
duae in Chri-
sto & Hypo-
stasis vna.

que simul, Deus & homo, creatus & increatus, passibilis & impassibilis. Et quando ex vna naturarum filius Dei & Deus nominatur, suscipit carnis nomina: vt Deus passibilis, dominus glorie crucifixus, non secundum quod Deus, sed secundum quod homo. Et quando dicitur homo & filius hominis, suscipit diuinæ substantiæ propria, vt puer ante secula, homo sine principio, non secundum quod puer & homo, sed secundum quod Deus (qui est ante secula) factus est in nouissimis, puer paruulus. Iste modus altera attributionis vtriusque naturæ, alterutri propria vicissim reddentis propter hypostaseos identitatem, & ipsarum inuicem immanentiam & inhesionem. Sic possumus dicere de Christo. Deus noster in terra visus est. & homo increatus, impassibilis, incircumscribitus.

Porrò non erit studiosis inutile vniuersa ferè nomina, quæ sigillatim vtrique naturæ, aut ipsi supposito diuino tribuuntur, ad certa capita redigere, vt tenacius memoriæ mandari possint. Eorum quæ de Christo dicuntur modi (inquit Damasc. lib. 4. capite 19.) generales sunt quatuor. Nam quædam competunt ipsi ante incarnationem, quædam in ipsa vnione, quædam post vnionem, & quædam post resurrectionem. Eorum quæ ante incarnationem, modi sunt, sex. Nam quædam eorum conuenientiam naturæ, & ad patrem consubstantialitatem ostendunt, vt illud, ego & pater vnum sumus. &, Qui videt me videt & patrem. &, Qui cum forma Dei esset. & id genus talia, Quædam perfectionem hypostaseos, vt illud, Filius Dei, & character substantiæ eius. & illud, magni consilij angelus, & admirabilis consiliarius, & similia. Quædam mansionem hypostaseos in inuicem, vt hoc, Ego in patre & pater in me. Quædam immobilem statum & proprietatem à Deo inseparabilem. Vt verbum, sapientia, virtus, & splendor: quando quidem verbum in mente (verbum dicto substantiale) & sapientia similiter, & in potente virtus, & in luce splendor indimobiliter stabiluntur, ex illis fontaliter emanantia. In quinto modo Latini à Græcis dissident, nam Græci ex quorum numero est Damasc. loco citato, ita loquuntur. Quædam vt ex causa patre dicuntur, vt, Pater meus maior me est. Nam ex ipso habet esse, & omnia quæcunque habet, esse quidem generatiue non conditorie habet. vt &

hoc, Ego ex patre exiui & venio. & ego viuo propter patrem. & non potest filius à se ipso, quicquam facere, nisi quod viderit patrem facientem. nam nisi pater est, non est filius, ex patre enim filius, & in patre simul cum patre, & non post patrem. At verò Sancti Thom. 1. parte, quæstione. 33. arti. 1. ad. 1. ait, Græci vtuntur in diuinis indifferenter nomine causæ, sicut & nomine principij. sed Latini doctores non vtuntur nomine causæ, sed solum nomine principij. Cuius ratio est: quia principium communius est quàm causa, sicut causa communius est quam elementum. Primus enim terminus vel etiam prima pars rei, dicitur principium, sed non causa. Quanto autem aliquod nomen est communius, tanto conuenientius assumitur in diuinis. Quia nomina quanto magis specialia sunt, tanto magis determinant modum conuenientem creaturæ. Vnde hoc nomen causa videtur importare diuersitatem substantiæ, & dependentiam alicuius ab altero, quam non importat nomen principij. In omnibus enim causæ generibus, semper inuenitur distantia inter causam, & id, cuius est causa, secundum aliquam perfectionem aut virtutem: sed nomine principij vtimur etiam in his quæ nullam huiusmodi differentiam habent, sed solum quendam ordinem. Sicut cum dicimus punctum esse principium lineæ, vel etiam cum dicimus, fontem esse principium fluij. Addit etiam Damasc. exponens quintum modum. Quædam, vt beneplaciti paterni per ipsius operationem impleti, non veluti per instrumentum aut seruum, sed vt per substantiale & hypostaticum eius verbum, & sapientiam & virtutem. propterea quod in patre & filio vna contemplatur motio. Vt, omnia per ipsum facta sunt. & quod, misit verbum suum & sanauit eos. &, Vt cognoscant quod tu me misisti. Quædam prophetice, & horum hæc quidem vt futura, vt, Manifeste veniet. & id Zachariæ. Ecce rex tuus veniet tibi. & quod à Michæa dicitur. Ecce dominus procedet de loco suo, & descendet, & ambulabit super excelsa terræ. hæc de futuris. Vt præterita hæc quæ sequuntur. Ipse Deus noster, post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus. &, Dominus creauit me initium viarum suarum in opera eius. &, Propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo letitiæ præ confortibus tuis, & huiusmodi.

Causa in diuinis an admitti possit.

Principij.

Sextus.

modi. Illa quidem quæ ante vnionem de Christo dicuntur, etiam post vnionem de eo dicuntur, quæ vero post vnionem, ante vnionem nequaquam de eo dicuntur, nisi prophetice.

Eorum quæ in vnione modi sunt tres. Nā quandoque ex meliori sermonem facimus, deificationem carnis, verbificationem & superexaltationem dicimus, & id genus, aggenitas, carni diuitias ex vnione & cognatione ad altissimū deū verbū, insinuantes. Quandoque ex inferiore, incarnationem dei verbi, humanationem, exinanitionem, pauperiē & humiliationem, dicimus. hæc enim & similia ex copulatione ad humanitatem dicuntur de deo & verbo. Quandoque ex vtriusque simul, vnionem, communionem, vnctionem, cōiunctionem, cōformationem & similia proferimus. Propter hunc tertium modum prædicti duo modi dicuntur. Nam per vnionem ostenditur, quid habeat ex vtriusque harmonia & immanatione, quod illi adest. Nam propter vnionem secundum hypostasin & caro deificari dicitur, & Deus fieri, id est assumpta est caro à verbo, ita vt caro Dei dicatur, & homo ipse dicatur Deus. & simul Deus cum verbo, & Deus verbū incarnari, & homo fieri, & creatura dicitur, & nouissimus vocatur. Non vt duabus naturis mutatis, in vnam naturam compositam (nam impossibile est, in vna natura, simul aduersantia naturalia consistere) sed vt duabus naturis secundum hypostasin vnitis, & in se inuicem immanationem habentibus, inconfusam & immutabilem. At immanentia non est ex carne, sed ex deitate facta est, nam impossibile est carnē permeare diuinitatem. Sed diuina natura semel immeans per carnē, dedit carnivim ad ipsam ineffabilem immanentiam & immanationem, quam vnionem dicimus. Sciendum est quod in primo & secundo modo eorum quæ in vnione, est reciproca consideratio. Nam cū de carne verbum facimus, deificationem, verbificationem, superexaltationem & vnctionem dicimus, hæc certe à deitate sunt, & circa carnem considerantur. & quando de verbo loquimur, exinanitionem, incarnationem, humanationem, humilitatem, & alia quædam dicimus, à carne, de verbo & deo dicuntur, ipse enim hæc sustinuit volens. Eorum quæ post vnionem modi sunt tres. Primus diuinæ naturæ est insinuatius, vt illud, Ego in patre, & pater in me. &, Ego & pater vnum su-

mus, & omnia quæcunque ante humanitatis susceptionem dicuntur, illa de ipso post susceptam humanitatem dicuntur. Hoc dempto quod nondum assumpsit carnē nec eius naturales proprietates.

Secundus humanæ naturæ est insinuatius, vt, Quid queritis me interficere hominē, qui veritatem locutus sum vobis? & hoc. sic oportet exaltari filium hominis, & similia. Eorum autem, quæ humana decentia de saluatore Christo dicta & scripta sunt, siue in verbis eius, siue in factis, modi sunt sex. Nā quædam eorum secundum naturam dispensatiue & gesta sunt & dicuntur, vt partus ex virgine, secundū veritatem, augmentum, & proficiencia, fames, sitis, fatigatio, somnus, lachrymæ, clauorum fossio, mors, & huiusmodi alia, quæcunque videlicet naturales & in nocuæ sunt passiones. In his quidem omnibus coniungitur diuinitati humanitas, veritatem corporis veraciter esse creduntur, nullum horum diuinitate patiente, per ipsa autem nostram dispensante salutem. Quædam secundum simulationem, vt illa interrogatio. Vbi posuistis Lazarum? & aditio ad fūcum. & quod se abscondit, & orauerit, quod finxit se longius procedere. His enim & similibus, neque vt Deus, nec vt homo indigebat. verum vt humanitati decens erat, figurabatur quod necessitas exigebat, vt per orationem, ostendebat quod non erat Deo contrarius, & quod vt sui principium honorat patrem. Interrogat autem non ignorans, sed vt ostendat, quod secundum veritatem est homo, simul & Deus. Secessit autem vt doceat, non proteruendum esse, neque nos ipsos prodere oportere. Quædam secundum accommodationem & relationem nostri, vt, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? &, Qui nesciuit peccatum, pro nobis peccatum fecit. & hoc. Factum pro nobis maledictio. &, ipse filius subijciatur ei, qui sibi subiecit omnia. Nam neque vt Deus, nec vt homo, derelictus vnquam est à patre. neque peccatum, neque maledictio factus est, nec patri indiget subijci. Nam secundum quod Deus, æqualis est patri, nec contrarius, neque subordinatus, secundum autem quod homo nunquā inobediens factus est genitori, quo subiectione egeat. Nostram igitur sibi accommodationem personam, & seipsum nobiscum ordinans, hæc dixit. Nos enim sumus peccati & maledictionis obnoxij, vt increduli & in-

Non inficitur Damascenus quin Christ⁹ proprie orauerit, & fact⁹ Deus, æqualis est patri, nec contrarius, neque subordinatus, secundum autem quod homo nunquā inobediens factus est genitori, quo subiectione egeat. Nostram igitur sibi accommodationem personam, & seipsum nobiscum ordinans, hæc dixit. Nos enim sumus peccati & maledictionis obnoxij, vt increduli & in-

obedientes, & propterea derelicti. Quædam propter separationem quæ cogitatione fit. Nam si cogitatione separas quæ re vera inseparabilia sunt, id est carnem à verbo, dicitur seruus & ignorans, nanque seruus & ignorantis est natura. Et nisi caro vniretur Deo verbo, serua esset & ignorans, sed propter vnionem ad Deum verbum secundum hypostasin, nec serua fuit nec ignorauit. Sic & Deum suum patrem vocauit. Quædam propter manifestationem ad nos, & fidei confirmationem. Vt, Pater clarifica me, ea claritate quam habui apud te priusquam mundus esset. Ipse quidem clarificatus erat, & est, sed nobis manifesta non erat & credita claritas eius & gloria. Et quod ab Apostolo dicitur, Definitus filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione à mortuis. Nam per miracula & resurrectionem, & aduentum Spiritus sancti, patefactum est & creditum mundo, quod ipse est filius Dei. Et hoc. Proficiebat sapientia & gratia. Quædam verò secundum accommodationem Iudaicæ personæ, cum Iudæis annumerans seipsum, vt ad Samaritanam dixit. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quoniam salus ex Iudæis est. Tertius modus vnus hypostaseos indicatiuus, & vtriusque simul naturæ designatiuus. vt hoc. Ego viuo propter patrem, & Qui manducat me, & ille viuet propter me. & vado ad patrem & non iam videbitis me. Et hoc. Non vtique dominum gloriæ crucifixissent. Et, Nullus ascendit in cælum, nisi qui ex cælo descendit filius hominis qui est in cælo, & huiusmodi.

Et eorum quæ post resurrectionem, hæc quidem Deo congruunt, vt illud, baptizantes eos in nomine patris, & filij & Spiritus sancti. & Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi. & quæ talia sunt. nam vt Deus, est nobiscum. Hæc quidem hominem decent, vt illud. Tenuerunt pedes eius, & ibi me videbunt. & id genus talia. Et eorum quæ post resurrectionem ad hominem pertinent, modi sunt diuersi. Nam quædam secundum veritatem & non secundum naturam, secundum tamē dispensationem, ad fidem faciendā quod idem corpus quod passum est resurrexerit, vt cicatrices, cibus & potus post resurrectionem. Quædam secundum veritatem & naturam, vt transire in locum ex loco sine labore, &

per portas clausas ingredi. Quædam secundum simulationem, vt, Et finxit se longius ire. Quædam vtriusque, vt Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Et hoc. Introibit rex gloriæ. Et, sedebit in dexteram magnificentiæ in excelsis. Quædam vt se nobiscum ordinantis, diuisionis modo secundum nudam cogitationem, vt, Deum meum Deum vestrum. Oportet igitur excelsa tribuere diuinæ & meliori naturæ. Humilia vero humanæ. & communia composito, id est, vni Christo qui est Deus & homo. Nec latere decet vtraque esse vnus & eiusdem Christi Domini nostri. Cuiusque enim proprium agnoscetes, & vtraque ab vno patrata videntes, rectè credemus neque errabimus.

Postquam in vniuersum Christi nomina enarrauimus, oportet sigillatim nonnullorum nominum rationes afferre & mysticas causas perscrutari. Et in primis sese offert, nomen illud quod Christo inditum est ab angelo antequam in vtero conciperetur, nempe Iesus, quod inter alia sanctius & augustius esse nemo dubitat. Illo quippè audito omne genu flectitur, nō solum terrestrium, sed etiam cælestium & infernorum. De illo sic scribit Origen. homil. 1. in librum Iesu Naue. Donauit Deus nomen, quod est super omne nomen Salvatori nostro. Est autem nomen quod est super omne nomen, Iesus. Et quia est istud nomen super omne nomen, idcirco in nomine Iesu omne genu flectitur, cælestium, terrestrium & infernorum. Et quia est nomen super omne nomen, idcirco in multis generationibus nulli impositum est. Scripsit Moyses librum Gen. in quo legimus Abraham, & eos qui ex eo generati sunt, in quibus sunt iusti quamplurimi, sed nullus ex ipsis Iesus meruit nominari. Nec Habel, nec ille qui cœpit inuocare nomen domini, nec ille qui placuit Deo & translatus est, nec ille qui in generatione sua solus iustus inuentus est, Noe, sed nec ipse quidem qui repromissiones acceperat testamenti, Abraham, nec ille qui ex eo natus est, Isaac, nec supplantator Iacob, nec quisquam ex filijs eius. Moyses fidelis erat in omni domo eius, non tamen vocatus est Iesus. Sed Iesu nomen primo inuenio in Exodo. & volo intueri quando primo nomen Iesu cognominatur. Venit, inquit, Amalech, & expugnabat Israel, & dixit Moyses ad Iesu in Ra-

IESVS.

Genes. 4.

Genes. 5.

Exod. 17.

in Ra-

in Raphidim. Hæc est prima appellatio nominis Iesu. Elige, inquit, tibi viros potentes ex omnibus filijs Israel, & egredere & conflige cum Amalech craftino, Moyses confitetur non posse se exercitum ducere, confitetur se non posse obtinere, quanuis eum de terra Ægypti eduxerit. Et ideo vocauit Iesum, & dixit, Elige tibi viros & egredere. Vides cui bellum cesserit gerere aduersus Amalech. In hoc primo discimus nomen Iesu, vbi eum primam videmus ducem exercitus, nō cui Moyses iniunxerit principatum, sed cui cesserit principatum. Non potest eligere Moyses viros potentes. Tu, inquit, elige tibi viros potentes ex omnibus filijs Israel. Hic ergo vbi primum disco nomen Iesu, vbi continuo etiam mysterij video sacramentum. Ducit exercitum Iesus. Et factum est cum extolleret manus suas, inualecebat Israel. Cum autem deijceret manus inualecebat Amalech. Tunc ergo inualecitur Iesus magis, & tunc vincit, quando Moyses erigit manus suas. Victus autem est populus ille ab Amalech, quoniam iam nō erigebat manus suas, sed erant demissæ deorsum. Illi sunt enim quibus dicitur. Si crederetis Moysi, crederetis vtique & mihi. Ecce me vultis occidere qui legem non facitis? Cessante nanque lege apud illos, dum suam iustitiam querunt statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti, demissæ sunt manus Moysi, inualuit incredulitas, vincitur populus. Sed & Nabat, Abiud, Eleazar & Iethro relinquuntur in castris, vt iudicent populum. Iesus verò, nō derelinquitur, sed sequitur Moysen in mōte cum quadam adiectione verbi mirabilis, in eo quod dicitur quod assistebat Moysi: assistebat quidē non vt secundus, aut inferior, sed vt adiutor protegens. Et cum redit ab exploratoris officio, perterritis omnibus solus subleuat lapso, desperationemque populi solus erigit. Præterea cū in transfiguratione vultus Moysi, omnis filiorum Israel hebetaret aspectus, nec aliquis posset intueri faciem eius, non solum faciem intuetur, verum etiam in interioribus tabernaculi mysteriorum conscius perseuerat. Iesus est qui post mortem Moysi suscipit imperium, ducit exercitum, cum Amalech configit, & quod ibi adumbrabatur in monte manibus extensis, affixit cruci suæ, triumphans principatus & potestates in semetipso. Defunctus est igitur Moyses, cessauit enim lex. Quoniam lex & propheta vs-

que ad Ioannem: nam legalia præcepta iam cessarunt. Iesus meus suscepit principatum, & si videtur conferamus gesta Moysi, cum principatu Iesu. Dum Moyses educeret populum de terra Ægypti, nullus ordo in populis, nulla in sacerdotibus obseruantia, transeunt aquam maris, aquam salfam, nec quicquam in se dulcedinis continētem, & murus erat eis aqua dextera læuaq;. Hæc Mose duce gesta sunt. Cum verò Dominus meus ducit exercitum, sacerdotes præcedunt, arca testamēti portatur in humeris sacerdotū, nusquam iam mare, nec salus fluctus, sed duce meo Iesu venio ad Iordanem non perturbatione fugæ, sed venio cum sacerdotibus arcā testamēti dñi in qua Dei lex seruatur, humeris suis portantibus. Ingredior Iordanē non cum furtiuo silentio, sed in tubarū cantibus mysticum quiddā canentibus, vt ad prædicationem tubæ cælestis incedam. Ibi dicitur quod diuisa est aqua in duas partes, & ex aquis vnus murus factus est à dextris, alius à sinistris. Hic verò qui venit soluerē mediū parietem sepi, fecit vtraq; vnum: ex vna enim parte erecta est aqua, alia verò pars defluxit in mare. Deinde ait. Præparate cibos ad viā. & hodie si audias dicit tibi Iesus, si sequeris me, præpara tibi cibos, id est bona opera ad viam. Sed vnde iubet eos cibos parare nō habentes frumentū. Māna enim cibus erat eis. Sed cū iam transferimus fluminis huius ripā deficit Māna, & ideo si nō vnusquisq; præparauerit sibi cibos non poterit sequi Iesum in terram, promissionis intransentem. Videamus quos primum in terra promissionis capiat fructus. Tunc, inquit, manducauerunt primum fructū de regione palmarū, & manducauerunt primo azyma. Vides quia primum nobis mūdi huius iter digressis, si rectè sequamur Iesum, primo occurrit palma victoriæ, & abiecto fermento malitiæ, azyma nobis sinceritatis parantur. Mittit tamen Iesus noster exploratores ad Ierichontium regem, & hospitio suscipiuntur à meretrice. Sed propterea suscepit ne ultra sit meretrix. Nam vnus cuiusq; nostrū anima meretrix fuit, donec in desiderijs viueret carnis: Suscepit verò exploratores Iesu, nempe nuntios quos misit ante faciem suā, vt præpararet viam eius. Quos tamen si ex fide anima quæque suscepit, non in humilibus locis, sed in excelsis collocat, quia non in terrenis Dominum Iesum suscipimus, sed à patre profectum, &

de cæ-

de caelestibus venientem. Nec lini stipulam in qua exploratores delitescerant, absque sacramentis accipio. Linum est indumentum sacerdotale. Quia vocatis culmen sacerdotale defertur, aut gentium praefigurabatur vocatio. Continuo inimicitias suscepit meretrix aduersus Ierichontium regem. Quia caro concupiscit aduersus spiritum & spiritus aduersus carnem. Est ergo princeps huius mundi inimicus huius meretricis, qui insequitur exploratores Iesu, sed non potest obtinere, quia per montes iter faciunt, non incedunt per humilia, sed montium excelsa se stantur, quia haec meretrix dicit. Leuaui oculos meos ad montes. Non potest illuc ascendere mundi huius princeps, nam si eum tentans in excelsis collocauerit, dicit ei, Mitte te deorsum, quia humilia semper diligit, in his regnat, in his sedem suam collocat, in quibus etiam usque ad infernum descendat. Moyses non dixit, stet Sol, sicut Iesus fecit. Stet, inquit, sol super Gabaon. & ideo addit scriptura. Nunquam sic audiuit Deus hominem. Iesus meus solem stare fecit non tunc solum, sed multo magis modo in aduentu suo. Denique dum nos colluctamur aduersus principatus & potestates, Sol nobis iustitiae indefinenter assistit, nec festinat occumbere, quia ipse dixit. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus. Quid est quod promisit Iesus militibus suis, omnis locus quem calcaueritis vester erit. Si eum viacere potero, & si meruero ut Dominus meus Iesus conterat Satanam sub pedibus meis, tunc locum Luciferi accipere merebor in caelis. Et Iram nisi viceris in teipso, locum capere in hereditate non poteris, eo quod desidia tua daemone de terra promissionis non expuleris: si militer superbiae, zeli, auaritia & libidinis. Sub Moysen non est dictum quod sub Iesu, Quia cessauit terra a praesidijs. Nam in terra nostra in qua agones habemus, & certamina sustinemus, solus Iesu virtute cessare poterit a praesidijs. Intra nos etenim sunt omnes gentes istae vitiorum, quae animam indefinenter oppugnant. Intra nos sunt Chanaanai, Pherezai, Iebusaei. Et ideo propheta monet, ut in lege Domini meditemur: quae meditatio velut tuba est animos tuos ad praesidium concitans, ne forte aduersario vigilante tu dormias. Ideo nec dies ad meditandum sufficit, sed & nox adiungitur. Transisti mare rubrum secutus es Moysen, praeccepta legis ob-

seruans, sed iam te suscepit Iesus, qui te circumcidat secundo, in loco qui dicitur collis praepitiorum. Circumcidendus igitur est tibi non solum idolorum cultus, quem in initijs abiecasti, sed denuo circumcidenda est auaritia, quae est idolorum subtilior cultus. Denique Iesus secundo circumcisum populum circumcidens sic dixit, Hodie abstuli a vobis opprobrium Aegypti. Donec peccamus, donec regnant in nobis vitia passionum, etiam si relictis simulacris abscessisse videamur ex Aegypto, opprobrium tamen Aegypti ablatum non est a nobis. Lege reliquas homilias Origenis in eundem librum. Item Chrysofost. homil. 2. in cap. 1. Matth. ait. Iesus Hebraica lingua dicitur, quod in nostro sermone saluator, eo quod salutem populo suo praestaturus aduenit. Iesus etiam ille dicitur qui post Moysen populum in terram promissionis induxit. Christus vero introduxit in caelum, & ea, quae sunt in caelis bona, ille postquam Moyses mortuus est, iste postquam lex cessauit. ille ducis dignitate pollens, iste vero regis maiestate praefulgens.

Vocatur quoque verbum, verum (vt dicit Verbum. Basiliius li. 5. contra Eunomium.) Est duplex verbum, aliud prolatum, aliud non prolatum. Verbum prolatum in Deo non est. Sed viuens & subsistens & factiuum omnium. Attamen cur Dei filius vocetur verbum multas causas afferunt scriptores antiqui. In primis Augusti. lib. de fide & Symbolo cap. 3. hanc affert. Filius verbum patris ideo vocatur, quia per ipsum innotescit pater: sicut ergo verbis nostris id agimus (cum verum loquimur) vt noster animus innotescat, & quicquid secretum in corde gerimus, per signa huiusmodi, ad alterius cognitionem perferatur. Sic & illa sapientia quam Deus pater genuit, quoniam per ipsam innotescit animus secretissimus patris, verbum eius conuenientissimè nominatur. Ambrosii. lib. 1. de fide contra Arianos, hac vtitur ratione. Verbum nuncupatur, quia ex proprio diuino ore processit, & nihil pater sine eo aut fecit aut iussit. Et Basiliius in homilia quadam super. In principio erat verbum, ait. Verbum vocatur quoniam imago est patris, totum in se monstrans, patrem, nullam inde partem diducens, & perfecta in se existens, quemadmodum verbum nostrum, quod totius nostrae cogitationis imaginem refert. Euthy. in proemio euangelij Ioannis, ait. Verbum proprie significat Dei

Dei filium, dicitur namque verbum, prout dicit Grego. Theologus, quod ad patrem ita se habeat, sicut verbum ad mentem. Non tantum ob generationem quae omni affectu caret humano, verum etiam propter manifestationem. Omnia, inquit, quae audiui a patre tunc nota feci vobis. Dicitur etiam sermo vel definitio patris, Graece λόγος. Qui enim videt filium, videt & patrem. hoc est intelligit. Vt sit ipse filius tanquam brevis definitio naturae patris. Omne enim quod genitum est, eius qui genuit tacens verbum est. desumpsit haec omnia Euthy. ex Grego. Nazian. in lib. 4. theologiae versus finem. Lege Chrysofost. super Ioannem circa principium.

Ioan. 15.

Mediator aut intercessor.

Vocatur quoque mediator Dei & hominum iuxta naturam assumptam. Nam ad mediatoris officium, vt ait S. Thomas. 3. par. q. 26. pertinet coniungere eos inter quos est mediator. Quia extrema vniuntur in medio. Vnire autem homines Deo perfectissimè quidem conuenit Christo, per quem homines sunt reconciliati Deo. Secundum illud. 2. ad Corinth. 5. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Et ideo solus Christus est perfectus Dei & hominum mediator, in quantum per suam mortem humanum genus Deo reconciliauit. Vnde cum Apostolus dixisset. Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Subiungit. Qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Item Theophyl. ad Gala. 3. ait. Christus duorum mediator est, Dei videlicet ac hominum. Mediatorem autem egit, vt rursus pacem faciens, ac bellum dirimens, quod homines cum deo gesserunt. Quatenus enim adiungit sibi ipse humanam naturam, pacem fecit, inimicam diuinae naturae carnem mirandum in modum assumens. Et iterum 1. ad Timot. 2. Item Oecume. 1. Timoth. 4. ait, Oportebat eum qui conciliator futurus esset, amborum esse participem, vt conciliare posset, filius Dei incarnatus in duabus naturis, nempe in diuinitate & humanitate existens, & in vnica hypostasi. Nam si in nuda diuinitate apparuisset nobis vnigenitus, non potuisset eum ferre creatura, quando neque Moyse faciem videre poterant filij Israel. Homo exiguus, aut vilis apud Deum causam agere non poterat. & affert S. Theodoretus optimum simile. 1. ad Timot. 2. Christus inquit vocatur intercessor. Homo enim factus fuit intercessor, quemadmodum qui duos confligentes vult reconciliare, se medi-

Exod. 34.

Euthy.

Dei

interponens, & hunc quidem dextra, illum vero sinistra tenens, ad amicitiam deducit & coniungit, ita ipse cum diuinam naturam humanam vnisset, inuolabilem pacem fecit.

Character substantiae, ob perfectam similitudinem, & personarum distinctionem vocatur a Paulo:

Dicitur Christus (vt inquit Origen. lib. 2. Consolator. Periarchon ca. 7.) Paracletus vt in epist. Ioan. nis. Si quis vestrum peccauerit, paracletum habemus apud patrem Iesum Christum. Consideremus ne forte aliud significet haec appellatio paracleti de saluatore, aliud de Spiritu sancto. Videtur enim quod paracletus de Saluatore dicitur, deprecator, propter eum qui subsequitur sermonem, quo ait. Ipse est repropitiatio pro peccatis nostris. De Spiritu sancto paracletus debet intelligi pro eo quod consolationem praestat animabus, qui bus aperit & reuelat sensum scientiae spiritualis. aut inquit Grego. Nazian. lib. 4. theologiae versus finem. Christus paracletus, id est aduocatus vocatur, non quia supplicantium seruatorum more ante pedes patris voluatur, sed quod ex his quae passus est vt homo, fortiter agere & labores ferre suadet, vt sermo & monitor. Porro quando de Spiritu sancto dicitur, sic exponit Didymus lib. 2. de Spiritu sancto. Consolatorem venientem spiritum sanctum vocat Ioan. Cum venerit consolator quem ego mittam vobis spiritum veritatis. ab operatione eius nomen imponeris, quia non solum consolatur eos quos se dignos repererit, & ab omni tristitia & perturbatione reddit alienos. Verum incredibile quoddam gaudium & hilaritatem eis tribuit, intantum vt possit quis Deo gratias referens, quod tali hospite dignus habeatur, dicere. Dedisti laetitiam in corde meo. Vide Leon capit. 3. epist. 4.

Ioan. 15.

Christus medicus vocatur, eo quod agros Christus animas curet, vt ait Euthy. Matthaei. 14. Item Cyrillus lib. 8. super Leuit. inquit. Medicum dici in scripturis dominum nostrum Iesum, etiam ipsius Domini sententia docemur, vt in Euangelio: Non indigent sani medico, sed qui male habent; non veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Et Origen. homil. 8. eiusdem libri, eandem rem totidem verbis replicat.

Christus vt inquit Hiero. Zacha. 3. In plerisque scripturae locis lapis appellatur. Vnde in Psalmo. Lapis quem reprobauerunt aedificantes,

Christus medicus.

Lapis.

Psal. 117.

cantes,

Isaia 28. cantes, hic factus est in caput anguli. & *Isaia* ait. Ecce ego pono in Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, in fundamēto fundatum. Et *Daniel*, Vidit lapidem de monte abscissum sine manibus. His edoctus apostolus clamat. bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus. Et ad *Rom. 9.* offenderunt in lapide offensionis, ut scriptum est, ecce pono in Sion lapidem offensionis & petra scandali, & omnis qui credit in ipsum non confundetur.

Primogenitus omnis creaturae. Vocatur etiam Christus, ut inquit *Ambrosio* lib. 1. Exameron, Primogenitus omnis creaturae ad *Coloss. 1.* siue quia ante omnem creaturam, siue quia beatus, quia primogeniti sancti sunt, ut primogenitus *Israel*, nō quia ante omnes, sed quia sanctior ceteris. Sanctior autem dominus supra omnem creaturam, & secundum corporis susceptionē, quia solus sine peccato, solus sine vanitate: omnis autē creatura subiecta vanitati est. Et *Theodoretus* ad *Coloss. 1.* Primogenitus idem significat quod unigenitus. Estque primogenitus creaturae, non quod sororem habeat creaturam, sed quod ante omnem creaturā sit genitus. Hoc non intelligentes *Arriani* affirmant Christum esse creaturam.

Imago Dei inuisibilis. Appellatur etiam Christus à *Paulo* ad *Coloss. 1.* imago Dei inuisibilis. Quia (ut inquit *Theodore* ad *Coloss. 1.*) fert expressos & evidentes characteres eius qui genuit. id autem est quod *Philippo* à domino dictū est.

Ioan. 14. Qui vidit me, vidit patrem. Est ergo imago quae significat unam & eandem substantiā. Si autem est viua imago, & quae nullam habet differentiam, eandem habet cum exemplari naturam. & *Oecume* ad *Coloss. 3.* ait. Propter indifferentiam & omnimodam aequalitatem ac similitudinem, imaginem vocat filium, tanquā effigiem exemplaris pulchritudinis. Annotandum tamen est contra *Arrianos*, quod ait *Theophi* ad *Coloss. 1.* quod artificiales imagines non sunt homouisia, hoc est non sunt similis essentiae, naturales omnino sunt similis essentiae. Denique *Ambrosio* ad *Coloss. 1.* ait. Inuisibilis Dei imago, visibilis esse non potest, alioqui nec imago. Quod enim inuisibile est, pingi non potest, nec enim visibilis, potest inuisibilem videre. Aut enim corpus est quod videtur, aut figura, aut aliqua informata substantia, quam fert acies oculorum, totum tamen corpus est. Deus autem qui ab his omnibus alienus est,

quomodo potest imaginem habere visibilē? sed ideò sic dicitur, ut talis filius intelligatur, qualis est pater, ut quia de ipso est, & nil distat ab eo in diuinitate naturae, imago eius dicitur & forma, ne alius Deus à perfidis crederetur, quanuis nomine hoc contineatur. Sed propter malam intelligentiam vitandā hoc additum est, ut imago eius dicatur. ut cum apparet in figura humana aut in igne, ut ad *Moysem*, non ipse pater intelligatur esse, sed filius, & per id quod imago eius dicitur, nil ab eo distare credatur. Vnde dicit ad *Philippum*. Philippe qui videt me videt & patrem, quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis, quia ego in patre & pater in me est?

Porrò ex his oritur quaestio an sicut filius dicitur imago patris, sic Spiritus sanctus imago appellari possit. Attamen ut depulsa caligine res quae in dubium venit intelligi possit, aduerte, quod imago nonnunquam essentialiter, hoc est de tota trinitate dicitur, ut cū legimus in *Gene.* hominem factum ad imaginem Dei. Aliquādo relative dicitur, & sic filio tantum & nullo modo Spiritui sancto, imaginis nuncupatio tribuitur, non solum à *Paulo* sed à doctoribus tam Graecis quam Latinis. Ad hunc modum certè scribit *Nazianzenus* in Apologia de fuga in Pontum. Christi multae sunt appellationes, tam ex sublimibus rebus desumptae, quam ex inferioribus, nostri gratia. Sic vocatur Deus, imago, Verbum, sapientia, veritas, lux, vita, virtus, vapor, defluxus, splendor, factor, rex, caput, lex, via, ostium, fundamētum, petra, margarita, pax, iustitia, sanctificatio, redemptio, homo, seruus, pastor, agnus, summus sacerdos, sacrificium, primogenitus resurrectionis ex mortuis. & *Chryso.* homi. 74. in *Ioan.* ait, Solet scriptura eisdem verbis in Deo & in hominibus, non eodem modo uti. Nam dii dicimur & filij Dei, & imago filius & gloria dicitur, & etiam nos, sed longè aliter. Nec dissentire videtur *Didymus* lib. 2. de. ff. circa principiū cum ait. Cum filius imago sit Dei inuisibilis, & forma substantiae eius, quicunque ad hanc imaginem formantur, adducuntur ad similitudinem Dei, iuxta vires tamen humani profectus istiusmodi imaginem consequentes: similiter Spiritus sanctus cum sit signaculum Dei, hi qui imaginem Dei capiunt, signati per eum, in eo ducuntur ad signaculū Christi sapientiae. Et *Cyrillus* lib. 3.

Spiritus sanctus an imago, ut filius, dici apte possit.

Nazianzenus.

Chryso.

Didymus.

Cyrillus.

The-

Athanasius.

Theauri. capi. 1. Item *Athanasius* lib. 1. de incarnatione. verbi. ait. Imago nostra innovari non poterat, nisi imago ipsa Dei, Saluatori, aduenisset. & post parum. Sicut cum picta imago exterioribus fordibus fuerit oblitterata, rursus illum aduenire necesse est, cuius est forma, ut in eadem tabula possit imago renouari. sic filius imago scilicet patris ad nostra descendit, ut factum ad imaginem suam hominem renouaret. Et *Hilarus* 2. de trinitate. ait. Aeternitas est in patre, species in imagine, usus in munere. quanuis in assignatione tertiae proprietatis fortè melius transtulisset *Hilarius* *χρηστότητα*, bonitatem, quam usum. Et apud *Augusti.* crebrò legimus filium tantum esse imaginē patris. Sicut *Damasce.* ex his quos viderim, affirmat, filium esse imaginem patris, & Spiritum sanctum imaginem filij. lib. 1. fidei orthodoxae ca. 18. imago, inquit, patris est filius, & filij Spiritus sanctus, per quē Christus homini inhabitans dat ei quod est secundum imaginem. De hac tota controuersia sic loquitur *S. Thom.* 1. par. q. 35. arti. 2. Doctores Graecorum communiter dicunt Spiritum sanctum esse imaginem patris & filij. Sed Latini soli filio tribuunt nomen imaginis. Nec aliter in scriptura inuenitur. ut ad *Coloss. 1.* Qui est imago Dei inuisibilis. & ad *Hebraeos* 1. figura substantiae eius. Quia sicut Spiritus sanctus (quanuis sua processione accipiat naturam patris sicut & filius, non tamen dicitur natus) ita licet accipiat speciem in quantum amoris. Quanuis similitudo conueniat amoris, qui est Spiritus sanctus, in quantum est amor diuinus. Lege *Durand.* lib. 1. Di. 28. quaest. 3.

Hilarus.

Augusti.
Damasce.
ni opinio.
exploditur.

Homo dominicus.

Psal. 117.

Nonnunquam ab ecclesiasticis viris Christus homo dominicus vocatur, sic certè eum vocat *Didymus* li. 3. de spiritu sancto, inquit. Dicitur in *Psal.* Dextera domini fecit virtutem. & certè vocem hanc ex persona dominici hominis proferri, quem unigenitus filius Dei, assumere dignatus est: ex virgine, ex ipso loco manifestissimè cōprobatur. & post parum. Nam dominicus homo accepit communicationem Spiritus sancti sicut in *Euangelij* scribitur. Iesus ergo spiritu sancto regressus est à Iordane. Et in alio loco. Reuersus est Iesus in virtute spiritus, in Galilaeā: Hac absque vlla calumnia de Dominico ho-

mine, qui totus Christus, vnus est Iesus filius Dei, sensu debem⁹ pietatis accipere. Et *Chryso.* homil. quadam de cruce domini circa finem. 3. tom. & *Augusti.* *Psal.* 1. De domino nostro, hoc est de homine dominico, accipiendum est. beatus vir. & saepe aliās. Quanuis *S. Tho.* 3. par. quaest. 16. secutus *Augusti.* lib. 2. Retr. neget vocandum dominicum hominem, cum sit dominus.

Pontifex quoque, siue sacerdos magnus, nuncupatur. ad *Hebr.* 4. Habemus pontificem qui penetrauit caelos Iesum filium Dei. Quia deprecatur pro peccatis nostris patrē ac saluans in sempiternum eos, qui per eum accesserint ad Deum. Sed dubium est, an sicut fuit sacerdos secundum ordinem *Melchisedec*, sic functus fuerit sacerdotio *Leuitico*. de qua re vide *Suidam* in verbo Iesus, nec ei fidem adhibeas.

Splendor gloriae, id est, immensa claritas patris: nam nomen gloria non significat, sed auget significationem. Nam splendor suam habet ex igne substantiam, & est simul cum igne, ut radius cum sole. Ex quo enim Sol, ex illo radij. Sol radiorum causa est, & ignis & splendoris. non sol ex radijs, sed radij ex sole gignuntur, & splendor est igne productur. Ita unigenitus ex patre est genitus. est autē vna cum mente, ut verbum cum eo qui genuit, & splendor cum igne, radius cum sole. Sed vni quodque non per se subsistit, sed in illo ex quo productum est, habet subsistentiam. Deus autem splendor gloriae non est aliqua patris operatio non subsistens, sed substantia viuens & per se subsistens, & vocatur character, quia vna similitudine fieri nō poterat, ut diuina aperte doceret, ideò per plures similitudines, id docet scriptura. Quin & ad *Coloss. 1.* vocatur principium. & primogenitus ex mortuis. Nam sicut primitiae sunt quae primis ex agrorum prouentibus nobis obueniunt, ita Christus primus est qui è mortuis resurrexit (teste *Damasce.* lib. 4. ca. vlti.) resurrectione perfecta. *Lazarum* quidem & alios ad demonstrationem suae diuinitatis, & confirmationem suae & nostrae resurrectionis, suscitauit, qui rursus obituri erant mortem. Ipse autem à mortuis resurgens iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Qua de re *Epiphanius* in *Ancyroto* haec scribit. Πῶς δὲ ἀπαρχὴ γέρονε χριστὸς τῆς κοίτης αἰώνου, μαρτύροισαι πρὸ αὐτοῦ ἠερετόν. Λάζαρον μὲν τὸν υἱὸν τῆς χήρας τῆς ἐπὶ τῆς ναύμ. καὶ ἄλλας ἠερενεκροῦ.

Pontifex.
Sacerdos.

Splendor gloriae.

Character.
Primitia,
Primogenitus ex mortuis.

κρόν. ἀλλὰ καὶ ἐλιασαῖ. ὁ δὲ οὐκ ἔχει νεκρῶν. ἔνα μὲν ἐπιπέριοντα, ἔνα δὲ ταφέντα. ἀλλ' ἐκείνοι μὲν ἀναστάντες πάλιν τεθνήκασιν, πρὸς δὲ τῆν μίαν καὶ καθολικὴν ἀνάστασιν. ὁ δὲ χριστὸς ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων. ὅτι ἀναστὰς ἐκέτι ἀποθνήσκει, γὰρ αὐτῷ οὐκ ἐτι κυράνει, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀπαρχὴ ἀρ' ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν ὑπομένοντας τὸ μᾶθος διὰ τὰ κρείτερα πάντων. Hoc est. Quomodo fuit Chrs primitiæ dormientium? discant. Ante quam se suscitasset Lazarum suscitasse, & filium viduæ in Naim. & Elias mortuum suscitavit, & Eliasus duos suscitavit mortuos, vnum quidem sepultum, alterum nondum sepulturae mandatum. At illi postquam suscitati sunt, iterum moriuntur, donec in vniuersali illa resurrectione omnes reuiuiscamus. Christus tamen est primitiæ dormientium. quoniam resurgens à mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, sicut scriptum est. Semel enim mortuus est, pro nobis mortem patiens propter affectiones & scelera nostra. Ambro. libr. 5. epistola. 22. ait. primitiæ, quia sanctior omnibus fructus. qui etiam ceteros consortij sui fructus sancti ficauit. Et primogenitus ex mortuis, quia primus resurrexit.

Q. de illis, qui cum Christo resurrexerunt.
 Sed quæres an sancti illi viri (de quibus Matth. enarrans ea quæ in Christi sunt morte gesta, Multa inquit corpora sanctorum resurrexerunt, & venerunt in sanctam ciuitatem & apparuerunt multis) iterum mortem obierint, necne. Qua de re duæ celebres apud antiquos extant sententiæ. Prima, quæ quidem verior est, & plurimis sanctorum testimonij confirmari potest, affirmat, nunquam illos postea mortem fuisse expertos. ita Origenes ad Roma. 1. ait. Primitiuus vel Primogenitus ex mortuis dicitur Christus. Sed requirendum nobis est, si solus primogenitus vel primitiuus ex mortuis, & non habet aliquos secum etiam in primatu participes, de quibus dicit Apostolus. Quia suscitauit nos cum Christo, simulque sedere fecit in caelestibus. Ne forte & isti, quos dicit excitatos esse cum Christo, & cum eo sedere in caelestibus, & ipsi primogeniti sunt, & primitiui ex mortuis, sicut & illi fuerunt, qui cum illo suscitati esse dicuntur, cum monumenta aperta sunt, & multa sanctorum corpora qui dormierant surrexerunt, & ingressi sunt in sanctam ciuitatem. Et de his talibus fortasse dicit Apostolus esse ecclesiam illam primitiuorum, quam ascriptam memorat in caelis. Et Epiphanius

Lucas. 7.

1. Opinio.

Origenes.

Epiphanius.

libr. 3. contra hæreses. in hæresi Arii in postremis verbis. πολλὰ δὲ σώματα τῶν ἁγίων ἀνεστῆσαν καὶ συνανήλθον αὐτῷ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν. ἁγίαν πόλιν λέγει, ποίαν ταύτην? πληρῆται γὰρ κατ' ἀμφότερον ὁ λόγος. εἰς τὴν ἐν ἁγίᾳ, καὶ εἰς τὴν ἀνω. ὅτι μὲν γὰρ εἰς τὴν ἐν ἑαυτῷ ιερουσαλήν συνανήλθον αὐτῷ πρῶτον, τοῦτο δὲ ἄλλο. πρὶν δὲ τῶν ἀναβῆναι τὸν σωτῆρα εἰς τὸν οὐρανὸν οὐδεὶς ἀναβέβηκεν ἕως ὅτε αὐτῷ συνανήλθον. Hoc est, multa corpora sanctorum surrexerunt, & simul cum Christo in sanctam ciuitatem venerunt. Quam vocat sanctam ciuitatem? Impletur tamen in hac vtraque Hierusalem, in superiori inquam & inferiori, Euangelistæ sermo. quod ad hanc venerint inferiorem manifestum est, sed ad illam superiorem, ante Christum nullus conscendit, quousque cum illo conscenderunt. & Ambro. libr. 4. de fide ad Gratianum Augustum ca. 1. ait, Translatus erat Enoch, captus Elias. Sed non est seruus supra dominum. Nihil enim ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo. Nā & Moysen, licet corpus eius non apparuit in terris, nusquam tamē in gloria caelesti legimus, nisi postquam Dominus resurrectionis suæ pignore, vincula soluit inferni, & piorum animas eleuauit. & in postremis verbis enarrationis Psalmi primi ait. Sūt qui resurrexerunt in passione Christi, & isti plane beati, quia acceperunt Christi gratiam, & audierunt vocem eius de qua scriptum est. Venit hora quando audient mortui vocem filij Dei, & qui audierint viuent, & ingressi sunt in sanctam ciuitatem. Puto quod magis significant supernam, quam istam Hierusalem quam reliquit, quam inculauit. Clemens quoque Alexandrinus Stromate. 6. fol. 6. hoc etiā videtur innuere, inquit. σώματα φησὶ τὸ ἐναγγέλιον πολλὰ τῶν κεκοιμημένων ἀνεστῆσθαι, εἰς ἀμείνω δὲ ἄλλο ὅτι μετὰ τῶν εἰρημένων τάξιν. Hoc est corpora multa eorum qui dormierunt, iuxta euangelium, resurrexerunt, quæ quidem in meliorem ordinem translata sunt. & Ansel. Matth. 27. & Christ. Druthmari eodem in loco. Denique in sermone assumptionis titulo Hierony. hæc legimus. De his qui cum Domino resurrexerunt, nonnulli doctorum in suis reliquerunt scriptis, quod in illis completa inuēta sit resurrectio, fatentur enim quod veri testes non essent, nisi eorum resurrectio vera esset. Vnde Petrus dixisse legitur, cum de Dauid loqueretur. Sepulchrum eius apud nos est, quasi non sit ausus dicere, quod ipse aut corpus eius apud nos est, sed tantum sepulchrum,

Ambrosius.

Ambrosius.

Clemens Alexandrinus.

2.

chrum, in quo conditus fuerat. Hinc aiunt resurrexisse & ipsum cum cæteris sanctis, & ideo vacuum remansisse mausæolum. Hæc ille. Addunt nonnulli rationem. Quia decus est, vt Christus cuius deliciae sunt, esse cum filijs hominū, haberet aliquos eiusdem humanitatis consortes in caelo. Quauis hæc opinio recipiatur communiter, non desunt tamen qui affirmēt, ita resurrexisse, vt post parum in puluerem suum reuertentur. Hoc affirmat Theophi. Matth. 27. inquit. Scito quod mortuorum resurrectio, quæ facta fuit in cruce Domini, significarit & earum quæ in inferno fuerint animarum libertatem. Resurrexerunt igitur illi tantum signi gratia, manifestumque est illud, quod iterum sunt mortui. Quidam autem dicunt, quod postquam Christus resurrexerit, resurrexerint & illi, nec postea mortui sunt. Sed nescio an hoc sit recipiendum. Et Euthy. Matth. 67. versus finem, ait. postquam apparuerunt, iterum dormierunt. Et Augustinus epistola. 99. ad Eudium scribens, ait. Scio quibusdā videri, morte domini iam talem resurrectionem præstitam iustis, qualis nobis in fine promittitur. Quoniam scriptum est illo terræ motu quo in eius passione petra scissæ & monumenta aperta sunt, multa corpora resurrexisse iustorum, & visa cum illo quādo resurrexit in sancta ciuitate. Qui utique si non iterum repositis corporibus dormierunt, videndū est quemadmodū intelligatur Christus primogenitus à mortuis, si cum in illa resurrectione tot præcesserunt. Quod si respondetur hoc dictum esse per anticipationem, vt monumenta quidem aperta intelligantur terræ motu illo, cum Christus in cruce penderet, resurrexisse autem iustorum corpora, non tunc, sed cum ille prior resurrexisset, quāuis tunc anticipatio fuisset adiunctum, vt & Christus primogenitus sine ambiguitate credatur, & illis iustis cōtinuo cōcessum, vt ipso præeunte in æternam incorruptionem resurgerent. Illud adhuc restat quomodo à Petro dici poterit, quādo per illam prophetiam, non de Dauid sed de Christo asseruit fuisse prædictum, Carnem eius non vidisse corruptionē, & quod adiūxit de Dauid, apud eos est monumentum eius, vnde illos utique non conuincebat, si corpus eius vbi iam nō erat, quia si iam resurrexisset, nec vidisset corruptionē, posset nihilominus monumentum eius manere. Durum autem videtur, vt Dauid non

2. Opinio.

Theophi.

Euthy.

Augusti.

2.

fuerit in illa resurrectione iustorum, si eis iam æterna donata est, cuius ex semine Christus tanta honorificentia commendatur. Periclitabitur etiam illud, quod ad Hebræos de iustis antiquis dicitur. Quia pro nobis meliora prouiderunt, ne sine nobis perfecti perferrentur, si iam in illa resurrectionis incorruptione constituti sunt, quæ nobis perficiendis in fine promittitur. Huic subscribit S. Thomas. 3. par. quæst. 53. arti. 3. ad secundum. Innumera alia nomina crebro in scripturis replicantur, quorū nonnulla breuiter explicantur ab Ambrosio, lib. 1. de Fide contra Arianos, & trāscripsit ex libro Hilarij de Patris & filij vnitate, versus finem, & rursus Hilarius desumpsit ex Nazianzeno lib. de fide. Illorum hæc sunt verba. Filius Dei ratio dicitur, quæ tamen ratio multis nominibus appellatur. modo verbum, modo virtus, modo sapientia, modo dextera, modo brachium, modo margarita, modo thesaurus, modo retia, modo aratrum, modo fons, modo petra, modo agnus, modo homo, modo vitulus, modo Aquila, modo leo, modo via, modo virtus. Virtus dicitur, quia verè de Deo, & semper cum Deo est, & omnis potestas patris in eo cōsistit. Sapientia appellatur, quia de corde patris adueniens arcana caelestia credentibus referauit. Dextera nuncupatur, quia per eum omnia opera diuina perfecta sunt. Brachium dicitur, quia ab ipso omnia continentur. Margarita appellatur, vt nihil illo pretiosius habeatur. Thesaurus dicitur, vt in ipso omnes opes & diuitiæ regnorum caelorum condita cognoscantur. Retia dicitur, quia per ipsum & in ipso de mari seculi, diuersa gentium multitudo sicut piscium, per aquam baptismatis in ecclesia congregantur, vbi bonorum & malorum discrimen agnoscitur. Aratrum nuncupatur, quia signo crucis sue, dura sentium pectora subiiciuntur, vt necessario semini præparentur. Fons aquæ viuæ appellatur, quia ex eo sitientia corda caelestis aquæ gratia irrigantur. Petra dicitur, quia credentibus, fortitudinem, incredulis duritiam præstat. Lapis angularis dicitur, quia utroque parietes noui & veteris testamenti, vnus & mediator in semetipso continens copulauit. Agnus dicitur, vt innocētia Christi & passio demonstraretur. Homo dicitur, quia secundum carnem propter nos homines nasci dignatus est. Vitulus dicitur, quia propter nostram salutem passus inuit.

Hebræi. 11.

Virtus.

Sapientia.

Dextera.

Brachium.

Margarita.

Thesaurus.

Retia.

Aratrum.

Fons.

Petra.

Lapis angularis.

Agnus.

Homo.

Vitulus.

2. Aquila

Aquila. Aquila dicitur quia post venerabilem resurrectionem, ut rex, ad altam patris peruolat sedem, Leo dicitur est, quia ipse est rex regum, quia mortem ac zabulum, virtutis suae potestate continuit. Via est, quia per ipsum ascensus est. Veritas, quia mendacium nescit. Vita est, quia ipse viuifica. Item Theoph. Iohan. 10. Christus, inquit cum curam suam erga nos vult demonstrare pastorem se nominat. Quando autem ostendere vult, quod ipse sit ille qui ducat ad patrem, tunc Iannam se dicit. Similiter iuxta alium & alium sensum, ouis est, & pastor. Itē Chryso. homi. quadam de cruce domini, in calce tertij tom. ait. Christus filius dicitur, quonia de patre, unigenitus, quia solus de solo, Deus quoniam creator. Praeterea Hieron. Isaie. 52. ait. Quod filius Dei, patris dextera appellatur, & brachium multa sunt testimonia, Salua bit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius. & in Isaia, in brachio meo gentes sperabunt. & in Psal. 88. Tuum brachium cum potentia. & Quis credet auditui nostro, brachium Domini cui reuelatum est? quia Deus per Christum operatur. Hoc etiam dicit Aug. tract. 53. super Iohannē. Item Hieron. Hoser. 14. ait. Fit dominus ei edentibus, lumen, via, panis, vinea, ignis, vermis. &c. Sic qui indigemus illius misericordia, & peccatorum febribus aetnamus in rore nobis vertitur, de quo dicitur. Descendant sicut ros, verba oris mei. Cum autem de suo rore resperferit, & siccitatem pectoris nostri, suis pluuijs irrigat, floribimus in lilium, de quo dicitur. Ego flos campis & liliu conuallium.

Denique ut iam finem sermoni nostro imponamus, aduertendum est quod Ilychius. h. 1. in Leui. cap. 4. ait. Multis nominibus carnem domini scriptura appellat, quia multas operationes impleuit. Vnde ipse dominus modo quidem semetipsum sacrificium, modo pastorem, rursus vitem, & panem vitae & granum tritici, opportune dispensatoris verbis varians, suas appellationes nominauit. & in Leuitico velum eius carnem appellauit, Paulo ad explanationem huius mysterij dicente. Habentes confidentiam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam nouam & viuentem per velamen, id est carnem suam. Propterea & sanctuarij velum appellatum est, figuram quippe carnis sancta sanctorum gerebat. & Digitus Dei, virtus eius dicitur. Vnde magi Pharaonis ce-

dentes miraculis Moyfi, dicebant. Digitus Dei est. & David. Quoniam videbo caelos tuos opera digitorum tuorum. & dominus Iudaeis dicebat. Si in digito Dei eicio daemonia, igitur peruenit in vos regnum Dei. & Euthy. Iohan. 10. Christus in scriptura vocatur pastor, in alijs locis ouis, agnus, victima, alijque mille nominibus, iuxta varios dispensandi modos. Hec ille. Vocatur Gigas, ut in Psal. Exultauit ut gigas. Principium, quia pater per ipsum omnia condidit. Os Dei, quia per ipsum pater mundo loquitur. Antiquus dierum. Dani. 7. Agnus ab origine mundi occisus. Deus Sabaoth. Sanctus sanctorum. Flos de radice Isai. sol. Oriens. splendor. Propheta David. Angelus aut magni consilij angelus. Emanuel. Admirabilis. Consiliarius. fortis. Pater futuri seculi. princeps pacis. Multa huiusmodi tu ipse ex diuinis scripturis & sanctis poteris coacervare.

Nomina quae ex humanis rebus & ex affectionibus nostris sunt desumpta, cum de Deo dicuntur quid significent.

CAP. IIII. & vlti.

¶ Andem, ut primo huic volumini, in quo de diuina natura tractandum fuisse duximus, siam imponamus, oportet agere de illis nominibus quae, cum ex rebus hisce nostris & humanis affectionibus sint desumpta, mysticam & abstrusam in se cohibent intelligentiam. Huiusmodi sunt illa nomina quae, cum tropice & tropologicè & *αυθαγορευτως* de Deo dicantur, aliorum indigent intelligentia, & nonnullis explicationis nostrae, lucè desiderant. Porro ut res tota melius intelligatur, dicendum est ac differendum, quo consilio id in scripturis fieri permisit dominus. Primum quidem id fieri scripturae admittunt, ut se demitterent hebetudini aut potius stupiditati Hebraeorum. Hoc certè est quod ait Euthy. Psal. 79. Sacra scriptura Deo passim actiones & passiones adscribit humanas, crassior admodum more locuta, ut Hebraeorum hebetudini seruiret. Vt, Excita potentiam tuam & veni, ut saluos facias nos. & iterum. Psalmo. 3. hoc idem

Contra Anthropomorphitas & Terralians

idem affirmat idem author.

Secundò utitur scriptura verbis à consuetudine nostra desumptis, ut ad Deum nos alliciat per res nobis cognitatas & cognatas, aut etiam à malo arceat & deterreat, per res nobis aduersas, & naturam nostram contrarias. ut si mellis dulcedinem desideras, dulcis vocatur Deus. Si vini dulcedine teneris, audies. Dulciora sunt vbera tua vino. Si flagranti oleo delictatis, vocatur Deus. oleum effusum. Si praecipitis diuinis parere non vis. dicitur Deus, ignis consumens. & umbra, sol, adeps Deus vocatur. Hoc significauit Chryso. homi. 3. in Gen. inquit. Scriptura demittit se, & iuxta humanam consuetudinem loquitur. Vt, Vidit Deus lucem quod bona esset, quemadmodum homines, cum magnam aliquid magno studio elaborauerint, & fine laboribus suis imposuerint, tunc tandem probant quod fecerint, & opus laudibus extollunt. Ita & diuina scriptura solet ad nostram aurium infirmitatem se attemperare. & alibi. Et descendit Dominus, ut videret ciuitatem & turrim, quam aedificabant filij hominum. & iterum. poenituit dominus quod fecerit hominem. Item homil. 13. in Gene. ait. Perpetuus scripturae mos est, propter nos & nostram vtilitatem humanis uti verbis, ut in Gen. Posuit stellas in firmamento caeli. non quod affixerit eas caelo, sed ut discas quod in caelo eas esse praeeperit. Et iterum. Plantauit dominus hortum. Quid dic oro, fossorio ne opus habuit aut agricultura & alia cura ut paradisi hortum excoleret? non. Omnia ergo quae de deo dicuntur, humano more accipienda sunt. Ideo verbum illud, Plantauit, sic intelligendum est, quod imperauit hortum in terra fieri, ut creatus homo in eo versaretur. Et Aug. lib. 1. de trini. ca. 12. ait. Non utitur scriptura aliquo genere locutionis, quod in consuetudine humana non inueniatur, quia utique hominibus loquitur. Hoc est quod Rabini dicunt. Loquitur scriptura ut homines inter se loqui consueuerunt.

Ad rem igitur accedentes, quid Augusti. lib. 83. quaestionum. quaest. 52. tradiderit audiamus. Diuinae, inquit, scripturae à terreno & humano sensu ad diuinum & caelestem nos erigentes, usque ad ea verba descenderunt, quibus inter se stultissimorum etiam utitur consuetudo. Itaque earum etiam affectionum nomina quas animus noster patitur, quasque longissime à Deo esse seiunctas, iam qui me

lius sapit intelligit, non dubitauerunt viri illi per quos locutus est Spiritus sanctus opportunissime in libris ponere. Ut verbi gratia, quoniam difficillimum est, ut homo aliquid vindicet sine ira, vindictam Dei quae omnino sine perturbatione fit, iram tamen vocandam iudicauerunt. Item quia coniugis castitatem zelando viri custodire consueuerunt, illam Dei prouidentiam per quam praecipitur atque agitur, ne anima corrumpatur, & deos alienos sequens quodammodo meretricetur, zelum Dei appellauerunt. Sic & manum Dei vim qua operatur, & pedes dei vim qua in omnia custodienda & gubernanda, protendit. & aures dei vel oculos dei, vim qua omnia percipit atque intelligit. & faciem dei, vim qua se manifestet atque dignoscitur, & caetera in hunc modum. Propterea scilicet, quia nos ad quos sermo fit, & manibus solemus operari & pedibus incedere, & quo fertur animus peruenire. & auribus atque oculis, & caeteris sensibus corporis corporalia percipere, & facie innotescere, & si quid aliud, ad hanc regulam pertinet. Hoc modo igitur, quia mutare ceptum aliquod, & in aliud transferre non facile solemus, nisi poenitendo, quanquam diuina prouidentia serena mente intuentibus appareat cuncta certissimo ordine administrare, accommodatissime tamen ad humilem humanam intelligentiam, quae incipiunt esse, neque perseverant quantum perseverantia sperata sunt, quasi per poenitentiam Dei dicuntur ablata. Aut ut ipse Augusti. Psal. 109. ait, Poenitentia quando in deo ponitur mutationem rerum significat. Quando enim aliquem poenitet, dolet factum quod fecit, sic quando aliquid Deus praeter spem hominum, id est praeterquam sperant homines, mutat in aliud, poenitere se dicit. Usque adeo ut de poena nostra poeniteat eum, si nos de vita nostra mala poenituerit. Et Hieron. Amos. 9. de eadem loquens poenitentia ait, Non deus mutatur qui semper est immutabilis, sed nos eum nostra conuersione mutamus. Vnde ipse deus apud Ierem. 18. ait, Loquar super gentem & regnum, ut auferam eam & disperdam, si conuersa fuerit gens illa à malis suis, & ego agam poenitentiam de his quae cogitaueram facere ei. Scit, irascitur, comminatur, & dicit se illaturum esse supplicia, si agamus poenitentiam, ipsum quoque suae poenitet sententiae. Rursum iuxta eundem Ieremiam promittit pro

Ira.
Zelus.
Manus.
Pedes.
Aures.
Oculi.
Facies.

Poenitentia.

Lege qua scripsi libr. 9. Reg. 3. Ierem. 18.

Ierem. 17. spera: si negligentia dissoluamur, & illum pœnitebit sponsionis suæ, promissaque mutabit. Cuius rei exemplum Niniuitas & Hierusalem habere possumus: quorum alij de imminētibus supplicijs liberati sunt, alij quæ patribus promissa fuerant perdiderunt. Et capit. 7. parum post principium Pœnitentiam Dei in scripturis sic debemus accipere quomodo somnum & iram, nō quod Deum pœniteat aut mutet sententiam, qui loquitur per prophetam. Ego Deus & non mutator. Et cui nos dicimus. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Sed quod nobis ad meliora conuersis, & ipsum pœniteat sententiæ suæ, ut nec iusto reddat præmia quæ promisit, si declinauerit ad iniquitatem, nec peccatori pœnas quas comminatus est, si conuersus fuerit ad salutem. Et iterum in cōment. Zachariæ capit. 8. super hæc verba. & erit sicut, ait, Calumniantur hæretici, quasi aut crudelis, aut mutabilis sit Deus, si eum aut non pœniteat, aut pœniteat. Si enim pœnituerit dicunt eum esse mutabilem, si non pœnituerit asserunt esse crudelem. Pœnituit autem Deum, quod Saul vnxit in regem. Et apud Niniuitas quibus per prophetam Deus denuntiauerat. Adhuc triduum & Niniue subuertetur, quia egerunt pœnitentiam, dicitur & ipse mutasse sententiam suam, non vitio mentis improvidæ, sed eorum qui male aut bene faciunt varietate. Si enim male fecerint comminatur, si pristinæ peccata desleuerint, non mutatur Deus qui vnus atque idem est, & mutari non potest, sed illis ex malis ad bona opera commutatis, mutat & suum ipse decretum. Item Augustinus libro. 2. quæstio. ad Simplicianum quæst. 2. Pœnitentia, inquit, cum de Deo dicitur, indignum aliquid dici arbitraretur, si aliquid dignum inueniretur, quod de illo diceretur. Cum ergo verba omnia quibus humana colloquia conferuntur, illius sempiterna virtus & diuinitas mirabiliter excedat, quicquid de illo humanitus dicitur, quod etiam hominibus aspernabile videatur, ipsa humana admonet infirmitas, etiam illa quæ congruenter in scripturis de Deo dicta existimat, humanæ capacitati aptiora esse quam diuinæ sublimitati, ac per hoc etiam ipsa esse transcendenda, est sanior intellectus, sicut ista qualiacunque transcendenda sunt. Quis est enim hominum, cui non occurrat in deo cuncta præsciente pœnitentiam esse non

posse? Et certè hæc tantum duo verba sunt pœnitentia & præscientia, quorum quia vnum congruere credimus Deo, id est præscientiam, negamus in eo esse pœnitentiam. Cum verò alius, liquidiore consideratione ista pertractans, quæ fuerit quemadmodum vel ipsa præscientia Deo congruat; & inuenit etiam huius verbi notionem illius ineffabili diuinitati longè lateq; superari, non miretur vtrunq; de illo propter homines dici potuisse, de quo vtrunque propter ipsum incongruè diceretur. Quid est præscientia, nisi scientia futurorum? Quid autem futurum est Deo qui omnia supergreditur tempora? Si enim in scientia res ipsas habet, non sunt ei futuræ sed præsentis, ac per hoc non iam præscientia, sed tantum scientia dici potest. Si autem sicut in ordine temporalium creaturarum, ita & apud eum nondum sunt quæ futura sunt, sed ea præuenit sciendo, bis ergo ea sentit, vno quidem modo secundum futurorum præscientiam, altero vero modo secundum præsentium scientiam. Aliquid ergo temporaliter accedit scientiæ Dei, quod absurdissimum est. Nec enim potest quæ vètura prænoscat nosse cum venerint, nisi bis in notescant, & prænoscendo antequam sint, & cognoscendo cum iam sunt. Ita fit, ut quod longè à veritate scelusum est, temporaliter aliquid accedat scientiæ Dei, cum temporaliter quæ præsciuntur etiam præsentia sentiuntur, quæ non sentiebantur antequam fierent, sed tantummodo præsciiebantur. Si vero etiam cum venerint quæ præsciiebantur esse futura, nihil noui accedit scientiæ Dei, sed manebit illa præscientia sicut erat etiã priusquam venirent quæ præsciiebantur, quomodo iam præscientia dicitur, quando non est rerum futurarum? Iam enim præsentia sunt quæ futura cernebat, & paulo post erūt præterita: præteritarum autem rerum sicut præsentium nullo modo potest dici præscientia. Reditur ergo ad id ut fiat rebus iam præsentibus scientia, quæ eisdem rebus futuris erat præscientia, & cum ea quæ præscientia erat prius, postea scientia fiat in deo, admittat mutabilitatem & temporalis sit, cum Deus qui verè summeque est, nec vlla ex parte sit mutabilis, nec vllō motu nostro temporalis. Placet ergo ut non dicamus præscientiam Dei, sed tantummodo scientiam. Quæramus & hoc quomodo, non enim scientiam solemus dicere in nobis, nisi cum sensa, & intellecta memoria retinemus, id est, cum meminimus aliquid sensisse nos vel intellexisse, ut id cui volumus recolamus. Quod si ita in Deo est, ut possit proprie dici, intelligit & intellexit, sentit & sensit, admittit tempus, & subreptit nihilominus ista mutabilitas quæ lōge à dei substantia remouenda est, & tamen scit deus & præscit ineffabili modo, & sic cum pœnitet ineffabili modo. Cum enim scientia Dei longè distet ab humana scientia, ita ut irridenda sit comparatio, vtraque tamen scientia vocatur, & hæc quidem humana talis est, ut dicat apostolus. Scientia destruetur. quod nullo modo de scientia dei rectè dici potest. Sic & omnis ira hominis turbida est, & non sine cruciatu animi, ira vero dei de qua dicitur in Euāgelio, sed ira dei manet super eum. & Apostolus, Reuelabitur ira Dei de cælo super omnem impietatem, illo in tranquillitate iugiter manente. in creatura subdita, exerceat admirabili æquitate vindictam. Misericordia quoque hominis habet nonnullam cordis miseriam, vnde etiam in Latina lingua nomen accepit. Nam inde est quod non solum gaudere cum gaudentibus, sed etiam flere cum flentibus hortatur Apostolus. Quis autem sano capite dixerit vlla miseria tangi Deum, quem tamen vbique scriptura multa misericordiæ esse testatur? Ita zelum humanum non sine peste liuoris intelligimus, zelantem vero deum non ita, sed eodem verbo, non eodem modo. Longum est percurrere cetera, quibus ostenditur multa diuina isdem nominibus appellari quibus humana, cum incomparabili diuersitate sciuncta sint, nec tamen frustra eadem sunt rebus vtrisque indita nomina, nisi quod hæc cognita in quotidiana consuetudine versantur, & experimentis vsitatoribus innotescunt, nonnullam ad intelligenda illa sublimitia præbent viam. Cum enim dempsero de humana scientia mutabilitatem, & transitus quosdam à cogitatione in cogitationē, cum recolimus ut cernamus animo, quod in intuitu eius paulò antè non erat, atque ita de parte in partem crebris recordatiōibus transilimus, vnde etiam ex parte dicit esse Apostolus nostram scientiam. Cum ergo hæc cuncta detraxero & reliquero solam viuacitatē inconcussa veritatis, vna atq; æterna cōtempatione cuncta collustrantis, imò non reliquero, non enim habet hoc humana scientia, sed pro viribus cogitauero, insinuat

michi vt cunque scientia Dei. Quod tamen nomen ex eo quod sciendo aliquid non latet hominem, potuit esse vtrique rei commune. Quamquam & in ipsis hominibus solet discerni à sapientia scientia, ut etiam Apostolus dicit. Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ. In Deo autem non sunt hæc duo, sed vnum, & in hominibus quidem hæc ita discerni solent, ut sapientia pertineat ad intellectum æternorum, scientia verò ad ea quæ sensibus corporis experimur: quod si ita est, nulla erit scientia Dei. Sed melius dicitur aliam esse scientiam Dei, & non eiusdem generis cum ista quæ hominum dicitur. Sic etiam de ira hominis detrahatur turbulentum motum, ut remaneat vindictæ vigor, vtcūq; assurgo in notitiam illius quæ appellatur ira Dei. Item de misericordia si auferas compassionem, cum eius quem miseraris participatus es miseria, ut remaneat tranquilla bonitas subueniendi & à miseria liberandi, insinuat diuinæ misericordiæ qualiscunque cognitio, Zelum quoque Dei non aspernemur, cum scriptum inuenimus, sed auferamus de humano zelo tabem doloris, & morbidam perturbationem animi, remaneatq; illud solum iudicium, quo corruptio castitatis impunita esse non sinitur, & assurgimus ut capiamus aliquo modo zelum Dei. Quapropter cum legimus dicentem dominum. Pœnitent me, consideremus, quid id esse soleat. In hominibus opus pœnitendi est, cum reperitur voluntas mutandi, sed in homine cum dolore animi est, reprehendit enim in se quod temere fecit. Auferamus ergo ista quæ de humana ignorantia veniunt, & remaneat solū velle, ut non ita sit aliquid quæ admodum erat, sic potest aliquantum intimari menti nostræ, qua regula intelligatur, quod pœnitent deum. Sed scriptura omnibus consulens propterea magis illa quæ nō sunt laudabilia proponit, ut zelum, iram, pœnitentiam, ne illa quæ placent sic intelligantur in deo, quomodo cōsueuerūt in hominibus intelligi. Per hæc enim quæ displicent, cum ea non audeamus sic intelligere in deo, ut inueniuntur in homine, discimus etiã illa sic quæ rere quæ apta esse putabamus. Nam si propterea non est illud de Deo dicendū quia in homine displicet, nō dicamus incommutabile deum, quia de hominibus cum reprehensione dictum est, non est enim illis commutatio.

1. Cor. 13. memoria retinemus, id est, cum meminimus aliquid sensisse nos vel intellexisse, ut id cui volumus recolamus. Quod si ita in Deo est, ut possit proprie dici, intelligit & intellexit, sentit & sensit, admittit tempus, & subreptit nihilominus ista mutabilitas quæ lōge à dei substantia remouenda est, & tamen scit deus & præscit ineffabili modo, & sic cum pœnitet ineffabili modo. Cum enim scientia Dei longè distet ab humana scientia, ita ut irridenda sit comparatio, vtraque tamen scientia vocatur, & hæc quidem humana talis est, ut dicat apostolus. Scientia destruetur. quod nullo modo de scientia dei rectè dici potest. Sic & omnis ira hominis turbida est, & non sine cruciatu animi, ira vero dei de qua dicitur in Euāgelio, sed ira dei manet super eum. & Apostolus, Reuelabitur ira Dei de cælo super omnem impietatem, illo in tranquillitate iugiter manente. in creatura subdita, exerceat admirabili æquitate vindictam. Misericordia quoque hominis habet nonnullam cordis miseriam, vnde etiam in Latina lingua nomen accepit. Nam inde est quod non solum gaudere cum gaudentibus, sed etiam flere cum flentibus hortatur Apostolus. Quis autem sano capite dixerit vlla miseria tangi Deum, quem tamen vbique scriptura multa misericordiæ esse testatur? Ita zelum humanum non sine peste liuoris intelligimus, zelantem vero deum non ita, sed eodem verbo, non eodem modo. Longum est percurrere cetera, quibus ostenditur multa diuina isdem nominibus appellari quibus humana, cum incomparabili diuersitate sciuncta sint, nec tamen frustra eadem sunt rebus vtrisque indita nomina, nisi quod hæc cognita in quotidiana consuetudine versantur, & experimentis vsitatoribus innotescunt, nonnullam ad intelligenda illa sublimitia præbent viam. Cum enim dempsero de humana scientia mutabilitatem, & transitus quosdam à cogitatione in cogitationē, cum recolimus ut cernamus animo, quod in intuitu eius paulò antè non erat, atque ita de parte in partem crebris recordatiōibus transilimus, vnde etiam ex parte dicit esse Apostolus nostram scientiam. Cum ergo hæc cuncta detraxero & reliquero solam viuacitatē inconcussa veritatis, vna atq; æterna cōtempatione cuncta collustrantis, imò non reliquero, non enim habet hoc humana scientia, sed pro viribus cogitauero, insinuat

1. Reg. 15.
Iona 3.
Sic 70. vulgata editio cū Hebraico. 40.

Præscientia.

Item quaedam in homine sunt laudabilia, in Deo autem esse non possunt, sicut pudor, quod aetati viridiorum magnū est ornamentum, sicut timor Dei non est tantum in veteribus libris laudatus, sed apostolus etiam dicit; Perficientes sanctificationem in timore Dei, qui utique in Deo nullus est. Sicut ergo quaedam laudabilia hominum non recte dicuntur in Deo, sic quaedam culpabilia hominum recte intelliguntur in deo, non ita ut in hominibus, sed vocabulis tantummodo communibus; longe alia ratione & modo. Nam cum dicit dominus Samuel. Peenitet me, quod constituerim regem Saul ipsi Saul ait de deo. Non est sicut homo ut poeniteat eum. Quam ob causam hoc in scripturis fieri solet, prodidit Gregorius libr. 14. moral. cap. 22. inquit. In Deo, qui corporis forma non circumscribitur, membra corporis, id est manus, oculus, uterus, ita nominantur, ut ex membrorum vocabulis, effectus eius potentiae designetur. Oculos quippe habere dicitur, quia cuncta videt. Manus habere describitur, quia cuncta operatur. In utero proles concipitur, quae in hac vita nascitur. Quid ergo utrum Dei, nisi eius consilium debemus accipere, in quo ante secula per praedestinationem concepti sumus? Et Damascenus libr. 1. capit. 14. ait, Plura de deo corporaliter in sacra scriptura, symbolice mysticeque dicta comperimus, sed scire nos decet, cum nos ipsi sumus crasso carnis indumento circumdati, nos minimè posse divinas & subtiles & immateriales Dei operationes, aut intelligere, aut eloqui, nisi imaginibus & formis, & significatiuis nostro more utamur signi. Quaecunque igitur de Deo corporaliter dicuntur, symbolice sunt dicta, habent autem altiore intelligentiam, simplex est enim diuinitas, & figuram nullam habens. Oculos ergo dei, & palpebras & visum, virtutem ipsius vniuersorum inspectricem, & quod nihil eius cognitionem effugiat, intelligimus, eo quod in nobis per hunc sensum, perfectior cognitio certiorque innascitur. Aures autem & nostrae deprecationis susceptricem. Nos etenim ijs, qui supplicationes porrigunt, per hunc sensum mites sumus, familiarius eis aures inclinantes. Os autem & loquelam, vim demonstratricem voluntatis eius,

1. Corin. 7

Prima causa. Loc. Gre-go. annota. dus.

Oculus. Manus.

Oculi. Palpebra.

Aures.

Os.

eo quod apud nos, per os & locutionem, in aperto facimus cogitationes cordis. Cibum verò & potum nostrum ad voluntatem eius conuersum. Nam & nos per gustatorium sensum, necessarium naturae implemus appetitum. Odoratum verò, vim acceptatricem nostrae erga eum intelligentiae & benevolentiae, quia per hunc sensum in nobis gignitur boni odoris susceptio. Faciem verò, sui manifestationem, & apparitionem per opera eius, eo quod nostra ipsorum manifestatio per faciem fit. Manus verò efficacem virtutem operationis eius. Nam nos vtilia & maxime pretiosa adminiculo manuum dirigimus. Dexteram, auxilium eius in prosperis, eo quod nos magis in optabilioribus & pretiosioribus, & plurima virtute indigentibus, dextera utimur. Tactum verò, certiore eius minutissimorum & occultorum cognitionem, & dispositionem, quia apud nos non possint ij qui palpatu contrectantur, in seipsis quippiam occultare. Pedes autem & incessum, auxilium, indigentiam, aut hostium ultionem, aut ad aliam quaedam operationem, aduentumque & praesentiam. Quia in nobis beneficio pedum perficitur accessus. Obluionem verò & somnū & dormitationem, dilationem ultionis aduersus inimicos & retardationem consueti auxiliij ad familiares. Et absolute dicendo, omnia de deo corporaliter dicta, occultam quandam intelligentiam notant, & ex his quae sunt secundum nos, ea quae sunt supra nos edocent. nisi quippiam de corporali diuini verbi peregrinatione dicatur. Nam ipse totum hominem propter nostram salutem assumpsit, animam scilicet intellectiuam & corpus, & humanae naturae proprietates, & naturales & innocuos affectus. Adhuc etiam nonnullis alijs exemplis oportet haec eadem illustrare. Ira & furor, inquit Damascenus libr. 1. cap. 14. significant odium aduersus malignitatem & inimicitiam. Nam & nos aduersantia voluntati nostrae odio habentes succensemus, irascimurque. Aut ut inquit Augusti. Psalm. 2. Iram & furorem dei non perturbationem mentis oportet intelligi, sed vim qua iustissime vindicat subiectam sibi ad ministerium vniuersam creaturam. Alioqui ut inquit Salomon. Tu domine virtutum cum tranquillitate iudicas & cum magna reuerentia disponis nos. Ira ergo Dei est motus qui fit in anima, quae legem Dei nouit, cum eandem

Cibus.

Odoratus.

Facies.

Manus.

Dextera.

Tactus.

Pedes.

Ira. Furor.

Sapient. 12.

dem legem videt a peccatore praeteriri. Per hunc enim motum iustarum animarum multa vindicantur. Quamquam possit ira Dei recte intelligi etiam ipsa mentis obscuratio, quae consequitur eos qui legem Dei transgrediuntur. Et iterum in expositione quarundam propositionum episto. ad Roma. ait, Ira vindictae significatione ponitur. & Cyrillus lib. 9. super Ioan. capit. 13. ait, Quando scriptura motum Dei aduersus peccantes exprimere vult, a rebus humanis per similitudinem verbis vsa, iram & furorem appellat. Quo tamen haec duo nomina differant modo, docet Euthy. Psalm. 2. inquit. θυμὸς & ὀργή id est ira & furor (quem, ut Graeca dictionis θυμὸς verior significatio postulat, indignationem, seu potius excaescetiam quis dixerit) aliquando pro eodem ponuntur, aliquando ut diuersa, ita ut excaescetia motus sit ad iram, & iuxta etymologiam, excitationem & motum significet, a θυεῖν & ὀργαῖν. Ira vero iuxta eandem Graeci nominis etymologiam vehementiorem & concitatiorem ad vindictam denotet feruorem. nam ὀργή ab ὀργαῖν, & σπύλαν. De hac Dei ira sic loquitur Euthy. Psalmo. 6. Quamquam Deus a furore & ira & ab omni prorsus passione liber sit. Propheta tamen saepe huiusmodi affectionem ei tribuunt, persuadere studentes lectoribus, quod omnium hominum Deus curam habet, quod omnia videt & audit, quod laetatur & tristatur, iudicat, furit, & irascitur, & quaecunque alia huiusmodi eum facere dicunt, ut saltem hoc pacto timore correpti homines desisterent a vitijs. Aut ab humanis operationibus prophetae diuina declarant, & quia qui loquuntur, & qui audiunt homines sunt, humana lingua exprimunt quod loquuntur. Neque enim possibile est, ut alio modo loquantur qui in corpore sunt, quam corporaliter. Nam quoties barbaros alloquimur, eorum lingua utimur, & cum pueris aliquid dicere volumus, eorum more balbutimus, quamquam valde sapientes simus, ad illorum tamen humilitatem condescendimus. Item Hierony. Zachariae. 1. ait, Ira domini non perturbationem eius significat qui non irascitur, sed eorum merita atque peccata, in quos Dei ira defecit, alioqui dominus nunquam iratus ulciscitur, sed ad hoc corripit ut emendet. Vnde propheta precatur in Psalm. Domine ne in furore tuo arguas me.

Opprobria.

& alibi. Corripe nos domine, verumtamen non in furore tuo, sed in misericordia. Secundam affert huius rei causam Hiero. 2. causa. Isaia. 65. cap. inquit. Furorem, obliuionem, iram, poenitentiam, ita in deo debemus accipere, quomodo pedes, manus, oculos, aures, & caetera membra quae habere dicitur in corporalis & inuisibilis deus. Non quo his pateat perturbationibus, qui eas dono gratiae suae extinguit in nobis, sed quo per nostra verba, Dei erga nos intelligamus affectum. Neque enim ira, quae est ultionis libido, ita definitur in Deo, ut in hominibus, quae materiam habet in nostris vitijs, non in domini voluntate, qui thesaurizamus nobis iram in die irae, & reuelationis iusti iudicij Dei. Et Damascenus libro. 1. cap. 2. ait. Multorum de Deo difficulter intellectorum, haud quamquam satis eloquendi est concessa facultas. Verum de his quae secundum nos sunt, cogitamus, in ijs quae supra nos sunt, eloqui. Cui in Deo somnum, iram, negligentiam, manus & pedes & id genus, asserimus. Sic scriptura vocat zelum, ut inquit Theophy. Nahum. 1. iram cum feruore factam. Item ait August. libro de fide & Symbolo. cap. 7. quod sedere dicitur Deus, non membrorum positionem, sed iudicariam significat potestatem, qua illa maiestas nunquam caret, semper digna dignis tribuendo. Quauis in extremo iudicio multo manifestius inter homines, vni geniti filij Dei, iudicis viatorum atque mortuorum, claritas fulsura sit. Et Hieronym. Danie. 9. capit. ait. Quando propter peccata nostra corripimur, vigilat super nos Deus, & visitat. Quando vero a Deo deserimur & non iudicamur indignique sumus correptione Domini, tunc dormire dicitur. Vnde in Psalmis legitur. Surrexit quasi dormiens Dominus, & quasi crapulatus a vino. Malitia enim nostra inebriat Deum, quae quando in nobis corripitur euigilare dicitur, & de sua ebrietate consurgere, ut nos a peccato ebrios, euigilare faciat. Item Theophyl. Lucae. 14. ait. Quando vindictiuam Dei virtutem scriptura significat, pantheram, & vrsam, & pardum eum vocat. Quando autem misericordiam vult insinuare, hominem inducit: sicut apud Lucam, misericordissimam eius dispensationem intelligens, quam operatur in nobis, qua nos facit participes carnis filij sui, hominem cum nominat. Item ait Hiero. Michea. 1. Dicitur dominus egredi

Sedere.

Vigilare.

Dormire.

Homo, deus quando dicitur.

Egredi. egredi de loco suo, non quod derelinquat locum suū, nam de apostolis egrediebatur sermo domini, & tamen non relinquebat eos. Item Augusti. epistola. 119. cap. 26. ait, Digtus, spiritum sanctum significat. cum enim vnus euāgelista dixisset, in digito Dei eicio dæmonia, alius hoc idem ita dixit. In spiritu Dei eicio dæmonia. De iuramento quoque Dei non nihil differere oportet. & nota quod non vbiq; iuramentum in scripturis inseritur, sed vt dicit August. libr. 19. contra Faustum, Vbi est consideratio maior atque propensior, illis in locis iuramentum inuenitur. Quibus tamen verbis iuramenta proferri soleant in vtroque instrumento, his verbis tradit Hierony. Ezechielis. 16. In veteri, inquit, testamento iuramentum est. Viuo ego, dicit dominus. In nouo autem. Amen amen dico vobis. & iterum. Ieremias. 4. ait, Viuit dominus, in veteri testamento, Iusiurandum est, ad condemnationem mortuorum deorum, per quos iurant idololatæ & Philip- pus presbyter libro. 2. in Iob capit. 27. circa principium, ait. Hoc iuramento, viuit Deus, postea prophetæ vsi sunt, & ipse dominus aliquoties ita iurat, inquiens per prophetas. Viuo ego, ait Dominus. Oportet tamen quid sibi velit & quid significet iuramentum, aperire. de qua re sic scribit Eucherius in quæst. Psalmorum. Iurare domini est immutabiliter promittere. & Damasc. libro. 1. capit. 14. ait, Iuramentum significat immutabilitatem consilij Dei, eo quod apud nos contractus qui inuicem fiunt per iuramentum rati sunt, & habent firmitatem. Et Basilij sermone. 1. in Psalm. 14. ait, Nominant prophetæ iuramentum multis in locis, immutabilem firmāq; rei cuiuslibet confirmationem, vt iuravi & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ, & iuravit dominus & non poenitebit eum. Non quod Deum ad testimonium dictorum, fidemq; dubietati faciendam, induxerit, sed quod is immutabili decreto gratiam promissionis confirmauit. Iurat secundo Deus propter hominum incredulitatem, vt illos certiores reddat. Vnde Basilijus homil. de Poenitentia. Hociusiurandum, Viuo ego dicit dominus, Deo competit. quia maiorem se non habet. Iurat autem propter hominum incredulitatem. & Hierony. in comment. epistolæ ad Titum capit. 1. ait, Dominus iureiurando quædam in prophetis pollicetur, vt nos securiores ef-

ficiat, & magis speremus futura esse quæ prædicta sunt, & tota mente credentes, ad sequenda ea quæ ventura sunt, præparemur. Tertiò, iurat Dominus nostris se attemperans affectibus. Nam aliàs omnia Dei verba iuramenta sunt. Hoc est quod ait Hierony. Isaiæ. 14. Iurat Dominus cui non iuranti credendum est, humano loquens affectu. Lege Philonem libr. 2. allegoriarum legum sacrarum, versus finem. Nomina quæ de Deo dicuntur, aliqua sunt ex creaturis desumpta, alia quæ in creaturis minime inueniuntur, de quibus vtrisque oportet sermonem instituere. & primo de vltimis. de quibus sic scribit Augusti. libro. 1. de Trinitate capit. 1. Nomina quæ de Deo proprie dicuntur, & quæ in nulla creatura inueniuntur raro ponit scriptura diuina. Sicut illud quod dictum est ad Moysen. Ego sum qui sum. & qui est misit me ad vos. Cum enim esse aliquo modo dicatur & corpus & animus, nisi proprio quodam modo vellet intelligi, non id vtiq; diceret. Et illud quod ait Apostolus. Qui solus habet immortalitatem & lucem habitat inaccessibilem. cum & anima modo quodam immortalis esse dicatur, & sit. non autem diceret, solus habet, nisi quia vera immortalitas est, quam nulla potest habere creatura, quoniam solius est creatoris. Hoc & Iacobus dicit. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum, apud quem non est commutatio, nec momenti obumbratio. Hoc dicit & Dauid. Mutabis ea & mutabuntur, tu verò idem ipse es. Proinde substantiam Dei sine vlla sui commutatione mutabilia facientem, & sine vlllo sui temporali motu temporalia creantem, intueri & plenè nosse difficile est, & ideo est necessaria purgatio mentis nostræ, qua illud ineffabile videri possit. De secundo nominum genere, hoc est de nominibus diuinis ex creaturis desumptis, oportet fustius tractare, & in illis diutius immorari, ad certa quæ capita ea reducere, vt tenacius memoria teneri possint. De illis sic scribit Gregorius libro. 32. moral. capit. 6. Omnipotens Deus, inquit, ad sua nos trahens, vsque ad nostra se humiliat, atque vt alta insinuet, humilibus condescendit, quatenus paruulorū animus rebus cognitis enutritus, ad inquirenda exurgat incognita, atq; ab eo qui

eo qui longe super ipsum est, quædam iuxta se audiens, quasi quibusdā ad illam passibus moueatur. Vnde fit vt per scripturam suam, Aliquando à corporibus hominū, Aliquando à mētibus, Aliquādo verò ab auibus, Aliquādo etiā ab insensatis rebus quasdā longe dissimiles in se similitudines trahat. Plerumque enim à corporibus hominū in se similitudinē trahit, sicut de eo quod propheta ad Israelitas ait. Qui tetigit vos, tēgit pupillā oculi mei. Et sicut de eo, rursus speranti homine per prophetā dicitur. In scapulis suis obūbra bit tibi. Constat nimirū quod in natura sua, nec oculum Deus, nec scapulas habeat, sed quia nos per oculū cernimus, in scapulis vero onera sustinemus, Deus quod omnia videt, oculū habere perhibetur, quod vero nos tolerat, atque eo ipso quo tolerat, seruat, obūbrare nobis in scapulis dicitur. Aliquando verò à mētibus in se similitudinē trahit, sicut per prophetā ad Israel dicitur, Recordatus sum tui miserans adolecētiam tuā. & rursus, sponse comparisonem loquens, ait. Si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Quomodo Deus præteritorum reminiscitur cū ipsa quæ in semetipsis prætereunt, eius nutui præsentia semper assistit? Aliquando ab auibus & quadrupedibus in illum similitudo trahitur, sicut per Moysen dicitur, Expandit alas suas & assumpsit eos. & sicut propheta ait. Sub vmbra alarū tuarum proteges me. quia leui & blanda nos protectione refouet, dum suas in nos misericordias exerit. Aliquando etiam insensatis rebus propter infirmitatem nostram alta condescensione se comparat, sicut per prophetā dicit. Ecce ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrū onustum foeno foenum est enim vita carnaliū. Vnde omnis caro foenū. Stridere est iniquitates peccatiū cum querela tolerare. Cum ergo longe dissimiles in se similitudines trahat scriptura, solerter intuentum est, quod quædam talia aliquādo dicantur in Deo propter effectum operis, aliquando autē ad indicandā eius substantiam maiestatis. Nam cum in Deo oculus, scapulae atque alae nominantur, effectus quidam operationis ostēditur. Cum vero manus, brachiū, dextera vel vox in Deo dicitur, per hæc vocabula. consubstantialis eius filius demonstratur. Ipse est quippe manus & dextera, de qua per Moysen pater loquitur dicens. Tollam in caelum manum meam, & iurabo per dexteram meam. Ipse brachiū de quo pro-

pheta ait. Brachium domini cui reuelatū est. Ipse vox quia cum pater gignendo dixit. Filius meus es tu, ego hodie genuite. Item li. 20 Moral. cap. 23. ait. Sanctus spiritus hominibus intelligentibus insinuans, quam sint ineffabilia etiam summa nomina diuina, his verbis nonnunquam de Deo utitur, quæ apud homines habentur in vitio, vt ex his quæ indigna videntur hominibus, & tamen dicuntur de Deo, admoneantur homines, quod nec illa iam Deo digna sunt, quæ dum digna habentur apud homines, digna putantur Deo. Dicitur enim Deus zelans, sicut scriptum est. Ego Deus zelotes. Dicitur iratus. Vnde scriptum est. Iratus est Deus contra Israel. Dicitur Deus poenitens, sicut scriptum est. Poenitet me fecisse hominem super terram. Dicitur misericors, sicut scriptum est. Misericors & miserator dominus, patiens, & multum misericors. Dicitur præsciens, sicut de illo ait Apostolus. Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui. Cum nec zelus, nec ira, nec poenitentia, nec proprie misericordia, nec præscientia possit esse in Deo. Hæc enim omnia ab humanis infirmitatibus tracta sunt, dum ad nostræ infirmitatis verba descenditur, & quasi quibusdam nobis gradibus factis, & iuxta nos positis, per ea quæ nobis vicina conspiciamus, ad summa eius ascendere valeamus. Zelare enim dicitur qui cum cruciatu mentis castitatem custodit vxoris. Irasci dicitur qui furore animi contra puniendum vitium accenditur. Poenitere dicitur, cui id quod facit displicet, & contra mutando aliquid aliud facit. Misericors dicitur, qui pietate ad proximum promouetur. misericordia autem à misero corde vocata est, eo quod vnusquisque intueatur quempiam miserum, atque ei compatiens, dum dolore animi tangitur, ipse cor miserum facit, vt eum à miseria liberet cui intendit. Præscire dicitur, qui vnquamque rem antequam veniat, videt, & id quod futurum est priusquam præsens fiat, præuidet. Deus ergo quomodo zelans est qui custodiēda castitate nostra nullo mentis cruciatu tēgitur? Quomodo irascitur qui in vlciscēdis vitijs nostris nulla perturbatione animi commouetur? Quomodo est poenitēs qui id quod semel fecerit se fecisse nunquā dolet? Quomodo habet misericordiam qui cornū quā miserum habet? Quomodo est præsciens dum nulla nisi quæ futura sunt, præsciuntur?

Luca. 11.
Matth. 12
Iuramentū Dei.
Iuramentū vete. instru mēto quod fuerit.

Iurare Dei quid sit.

Nomina Dei nō sunt ex creaturis.

1. Timo. 6.

Iacob. 1.

Psalm. 101.

Nomina Dei ex creaturis ascēta ad Deum.

Psalm. 32.

Not.

Numeri. 13

Gene. 6.

Rom. 8.

Et c.

Et c.

Et

Et scimus quia Deo nihil futurū est, ante cuius oculos præterita nulla sunt, præsentia nō transeunt, futura non veniunt, quippe quia omne quod nobis fuit & erit, in eius prospectu præsto est, & omne quod præsens est, scire potest potius quam præscire. Et tamen dicitur zelans, iracundus, poenitens, misericors, præscius, ut quia castitatem animæ cuiusq; custodit, humano modo zelans vocetur, quanuis mentis cruciatu non tãgatur. Et quia culpas percutit dicitur irasci, quanuis nulla animi perturbatione moueatur. Et quia ipse immutabilis, id quod voluit mutat, poenitere dicitur, quanuis rem mutet consilium nō mutet. Cum miserix nostræ subuenit, misericors vocatur, quāuis miseris subueniēs, cor miserum non habeat, & quia ea quæ nobis futura sunt videt, quæ tamē ipsi præsto sunt, præscius dicitur, quāuis nequaquam futurū præuideat, quod præsens videt. Nam & quæq; sunt, nō ab æternitate eius ideo videntur quia sunt, sed ideo sunt, quia videntur. Dum ergo ad verba mutabilitatis nostræ descenditur, ex eis quibusdam gradibus factis ascendat qui potest ad incommutabilitatem Dei, ut videat sine zelo zelantem, sine ira irascentem.

Psalm. 120. Dicitur dormire. Ierem. 1. 4. Surge cur dormis domine? non quod dominus dormiat de quo dicitur. Non dormitabit, neq; dormiet qui custodit Israel. Sed quod his videatur dormire quos deserit.

Inclinat aurem, & videt & aperit oculos, Deus, *ἀνθρωπίνως*, quando exaudimur, & nos respicere dignatur. Auertit faciem quando illo sumus indigni. Itē dicitur Deus igno rare aut nescire, non quod Deus nesciat, sed quod indigna sua notitia, ignorare se dicat, iuxta illud Euangelicū: Discedite à me operarij iniquitatis, nescio vos, nouit enim dominus eos qui sui sunt. aut *ἀνθρωπίνως* hæc de Deo accipienda sunt.

Brachium extensum aut excelsum, percutientis Dei, indicium est. Postulamus ut Deus recordetur aut memor sit, ut nobis indigentibus auxilium conferat, & palam faciat quod antea fuit occultum, ut in Gene. Recordabor foederis mei, & in Exodo. Recordatus est dñs pacti quod pepigerat cum Abraham, Isaac, & Jacob.

Oblivisci dicitur, quando afflictis cito nō auxiliatur, nec suppetias fert.

Ignis. Ignis dicitur Deus, ut ait Hiero. Isaia 66. aut quo sustinentibus poenas ignis esse vi-

deatur. Vnde, dominus noster ignis consumens est. aut quia quicquid vitiorum in nobis est, foenum, ligna, stipulamq; consumat, & spinas, id est solitudines seculi, quas, p bono semine terra attulit infœcunda. Hunc puto ignem sedisse super linguas Apostolorū omniūque credentium quando linguis varijs loquebantur, & omnis erroris fugabant tenebras, & illuminabant corda eorum qui recipiebant sermonem domini. & iterum in eodem loco ait. Quomodo quando assumit, Deus habitum iudicantis, solio sedere dicitur, sic quando ad vindictam venit ut debellet aduersarios, in habitu victoris & triūphantis ostēditur, ut in Psalm. Currus Dei decem millibus multiplex millia lætantium his curribus & equis Elifeus erat circumdatus quos puer eius videre non poterat.

Manus aut brachium Dei est, & digitus Spiritus sanctus. Patris & filij & Spiritus sancti vna substantia est, non te scandalizet membrorum inæqualitas, cum te ædificet & instruat vnitas corporis. Iste est digitus quem confitentur Magi, dicentes. Digitus Dei est iste, quo tabula lapideæ scriptæ sunt in monte Sinai. ut ait Hierony. Matth. 12.

Vterum & vuluā non habet Deus, sed eandem substantiam patris filijq; demonstrat.

Quandocunq; sedens inducitur Deus, dupliciter intelligitur, aut quasi rex, aut quasi iudex. Quasi rex quidem videtur ab Isaia. Vidi, inquit, dominum sedentem supra thronum excelsum & eleuatum. Quasi iudex vero à Daniele videtur. cum ait. Throni positi sunt, & libri aperti sunt. Hinc Hierony. ad Ephes. 1. ait, Quod ait Paulus, sedere faciens eum ad dexteram suam in celestibus. Per humanam similitudinem, Dei potentiam demonstrat, non quo solum ponatur, & Deus pater in eo sedeat, secumq; filium habeat residentem, sed quo nos aliter, iudicatem atq; regnantem nisi per nostra verba intelligere nequeamus. Ad hoc & pertinet illud. Dixit dominus dormino meo sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si enim iuxta regnantis habitum filius ad patris dexteram sedet, necesse est ut iuxta eandem similitudinem, maior sit ab eo qui in læua parte confederit. Quod ut sciamus, intelligi aliter, quā litera sonat, idē psalmus addit. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Dominus à dextris tuis. Quomodo cum filius patri ad dexte-

4. Reg. 6.

Manus. Brachium. Digitus.

Sedens cur Deus dicitur.

Isaia. 6.

psal. 109.

dexteram sedeat, rursus pater à dextris eius esse perhibetur: aut qua ratione terra scabellum, & cælum thronus, cum terram pugillo continere dicatur, & cælum palmæ extensione metiri? Nō enim potest intra id esse quod ab eodem continetur, nec in manu inclusum tenere à quo ipse iuxta sedentis habitum circumdatur. Sicut ergo proximum esse Deo, vel ab eo procul recedere, non secundum locorum spacia, sed iuxta merita sentiendum est, quod sancti iuxta cum sint, peccatores vero, de quibus dicit propheta. Ecce qui elōgant se à te peribunt. Sic in dextris vel sinistris Dei esse, accipiendum est, quod sancti à dextris eius sint, peccatores vero à sinistris. Sed & ipsum verbum sedere, regni significat potestatem, per quam beneficium Deus eis tribuit, super quibus sedere dignatur, quod scilicet regat eos, & in curru suo habeat, & ad nutum proprium vaga prius & libera colla conuertat. Ad hunc modum tu ipse poteris innumera nomina diuina ex scripturis

Isaia. 40.

Psalm. 72.

decerpere & corrogare, si hæc te cura remoret. Nostri instituti erat, summatim insigniora quæque colligere, ut faciunt illi qui præclarissimas vrbes, latissimos & vastissimos campos breuiverborum circulo depingunt. Nam si vterius excedere progredi que curarem, & fusius explicare vniuersa contenderem, & studiosis socordix notam inurere, & de illorum ingenio diffidere, viderer. Profectò si vellem omnia, quæ in scripturarum & sanctorum indefessa & diuturna lectione annotaui, & coaceruaui, afferre, facile possem. Nam plenum mihi sentio pectus aliorum & non deteriorum, quæ dici possent, quod vero à me ipso nil tale cognouerim, intelligo, meam incitix conscius. Reliquum est igitur me instar vasis, hæc ex aliorum fontibus hausisse, ut ostenderem vobis latentes venas aquæ viux, vos altissimum puteum defodite & aperite, ex quo vberimas aquas haurire possitis, quas Christus à vobis petat, inquiēs. Da mihi bibere.

Socrates.

Finis libri secundi Theologiarum Hypotyposeon.

LIBER TERTIVS HYPO-TYPOSEON, HOC EST INFORMATIONUM Theologiarum, ad amplissimum virum Do.

Petrum Pontium Legionensem, Præsulem Placentinum, Martino Martini Sacræ Theologiæ Magistro, ac sacrorum Bibliorum Primario interprete, autore, incipit.

De multiplici filij Dei aduentu. C A P. I.

OSTQVAM difficillimam disputatiōem, Præful amplissime & doctissime, de diuina natura, vtcunq; superiori volumine peregrimus, sequitur tertium volumē, quod, aduentui filij Dei & eius generationi tam temporali quā æternæ, dabitur. Sed in primis quarundam quæstionum expeditio

nem & dissolutionem oportet præmittere quæ si diligenter à nobis fuerint peruestigatæ & dissolutæ, magnum afferent momentum ad exactam diuinarum scripturarum intelligentiam. Et primo quidem loco, de aduentu filij Dei agendum esse videtur. Hac quippè quæstione absoluta, reliqua omnia quæ cum illa coherent & sunt affinitate coniuncta, planiora & expeditiora euadent. De aduentu quidem multæ quæstiones scitu dignissimæ.

Quæstio Theologica gnissimæ sese offerunt explicandæ. In primis illa, Vtrum Adam non peccante, dei filius humanam nostrâ naturam assumpsisset. Qua de re non modica controuersia & concertatio est inter Doctores tam sacros quam scholasticos. Attamen qui saniori & solidiori mente sunt præditi, & meliori literatura referri, non verentur affirmare, nunquam Christum fuisse assumpturum carnem nostram, nisi prius Adâ deliquisset. Cuius rei in præputu est ratio. Nam ea quæ ex sola Dei voluntate pendent, nobis nota esse non possunt, nisi nobis id referent & aperiant scriptura, quæ sunt veluti interpretes & internitiæ diuinæ voluntatis. Cum igitur in scriptura vbicunque astruitur incarnationis sacramentum, causa vna tantum prodatur, peccatum Adæ, peccato igitur cessante, cessabit utique ipsa incarnatio. Sic certè ait Apostolus. 1. Timot. 1. Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere quorum ego primus. Et ad Galat. 4. Misit Deus filium suum natum ex muliere, natum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, & in adoptionem filiorum recipere mur. Et Matth. 18. Venit filius hominis saluum facere quod perierat. Deinde hoc maxime excitat & cœhit animos nostros ad Deum, si Christum nostræ salutis tatum causa, naturam humanam assumpsisse, nouerimus. Vnde nulli fulti sunt ratione, qui autumant Christum assumpturum fuisse humanitatem nostram, etiam Adam non peccante, vt mundus perfectus & omnibus numeris absolutus redderetur. Nam si ad ipsius mundi pulchritudinem, eximiumque ornatum oculos conijcias, tanta est eius pulchritudo, vt ex creaturis creator, nō vt ex vngue leo tantum, sed vt ex miro opere, eximij operis, effector & auctor, intelligi & cognosci possit. Si verò ad eum qui mundum incolebat, sanctitatem aspicias, tanta erat munditia præditus, quanta par est, illi homini inesse, qui deum habuit plasmatorē. Vnde non immerito voce domini meruit laudari & approbari. Vidit, inquit, Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Quin & nefas est, affirmare, quod nonnulli asseuerare videntur, nempè deum esse mundi partem, cum omnem perfectionem creaturarum excellat superetque. Hanc sententiam amplectuntur patres præfati multi, vt Cyrillus. lib. 5. de Trinitate. ultra mediū. & Augustinus & Leo Papa & S. Thomas. 3. Part. q. 1. Art. 3.

Alij econtrâ asseuerant Christum carnem fuisse assumpturum, quanuis Adam non deliquisset. Nam aliàs Christi incarnatio deesset ad hoc quod mundus perfectus redderetur, colliguntque ad hunc modum, Aliquis est homo sine viri & mulieris coniunctione progenitus, vt Adam, alius ex viro & muliere genitus, vt Habel, & cæteri homines ferè, qui à primo parente originem trahimus, & alius est homo productus à viro sine mulieris subsidio, vt Eua. oportuit ergo ad mundi absolutionem, hominem quendam nasci ex muliere absque viro. Alioqui non esset dei opera perfecta, quod est contra Moysen in Deut. ca. 32. Præterea, natura humana non est magis capax dei post peccatum quam antè fuerat, sed post peccatum est capax vniouis verbi diuini, ergo etiam ante peccatum. Item si per peccatum Adæ tantorum bonorum cumulus humano generi accessit, ergo laudandus est, eo quod tantorum nobis fuerit causa bonorum, quæ nobis obuenerunt ex Christi incarnatione. Præterea Adam ante peccatum cognouit coniunctionem Christi & ecclesiæ, de qua Paulus loquens ait. Sacramentum hoc magnū est, dico autem in Christo & ecclesia, ergo futura erat incarnatio ipso Adâ nō peccante. Deinde oportuit vt ingenti opere aliquo ostenderet sapientiam & potentiam suam Deus, sed nullū est incarnatione maius. Alia argumenta afferri poterāt, sed de his hæcenus.

Attamen postquā Adam deliquit, & vniuersos mortales ad idem scelus secum pertraxit, (aut vt ait Paulus, in quo omnes peccauerunt,) adeò necessaria fuit filij dei incarnatio, vt absq; illa, aditus ad salutem pateret, nulli. Porro annotandum est quod duplex est necessitas. Prima vocatur necessitas simpliciter, quæ est sine qua res non posset consistere, aut diu durare, sic ad vitam, inspirationem & respirationem esse necessariam dicimus. Alia est necessitas finis, quando ad consequendum finem aliquem, certis indigemus medijs, vt id quod volumus assequamur, sicut equus necessarius est ad iter faciendum, & deambulatio necessaria est ad bonam valetudinem. Primo modo incarnatio nulli subiaceret necessitati, natura quippè diuina quibus homines à scelere soluat, nullis est adstricta legibus, nec habet certum modum constitutum, quo à morte homines eripere teneatur. Sed cum ex his quæ fieri possunt, q̄ decentius est & inter alia

Homo quatuor modis est progenitus.

Quæstio.

Necessitas duplex.

eminere

eminere videtur, Deus faciat, nullum conuenientiore modum, nec maiori sapietia præditum potuisse inueniri arbitrandum, quam hic, qui nobis obtigit, qui est per incarnationem filij Dei. Repullulant tamen & suboritur ex proximè dictis nonnullæ quæstiones Theologicæ, quarum prima est, An merus homo absque gratiæ subsidio possit pro nobis plenè satisfacere. Cui quæstioni occurrens Sanct. Thom. 3. part. quæst. 1. ait, puri hominis satisfactio sufficiens esse nō potuit pro peccato. Tum quia tota natura humana erat per peccatum corrupta, nec bonum aliquius personæ vel etiam plurium poterat per æquiparantiam totius naturæ detrimentum compensare. Tum quia peccatum contra Deum commissum quædam infinitatem habet, ex infinitate diuinæ maiestatis læsæ. Tanto enim offensa est grauior, quanto maior est ille in quem delinquitur. Vnde oportuit ad condignam satisfactionem, vt actus satisfaciens haberet infinitam efficaciam, vt puta exiens, ab homine simul & Deo. Contrariam sententiam Scotus libr. 4. D. 15. sic probare contendit. Homo potuit facere tantum bonum quātum fuit malum ab eodem commissum, ergo potuit proprie satisfacere. probatur antecedens, quia dilectio Dei est tantum bonum, sicut actus malus illi oppositus, malum, sed actus malus potuit patrare homo, ergo & facere actum bonum. Alioqui Deus fecisset homines ad bonum imbecilles, & ad malum proclines, quod est prouidentiam Dei & sapietiam accusare. Item ad æquam satisfactionem satis est vt reddatur, quod ablatum est, sed actui secundo potest inesse tantum bonum, quantum inerat mali priori actui: & hoc est satisfacere. ergo. Præterea, per solam contritionem posset Deus propitiari peccatori. ergo. Pro clariori intelligentia nota primo quod iure naturali tenetur qui offendit aliquem, offenso satisfacere, & qui offensus est non cogitur dimittere, si ne satisfactione. Secundo satisfactio est opus iustitiæ redigens illos duos ad æqualitatem. Tunc dico quod purus homo sine gratia nō potest proprie satisfacere. Quia tota natura est ob peccatum corrupta & debilitata & Deo non grata, nec digna vt eius opera ab eo acceptentur. ergo non potest satisfacere. nam ad satisfactionem exigitur vt duo illi redigantur ad æqualitatem. sed homo non potest reddere æquale Deo. quia est Dei inimicus con-

stitutus. ergo. At dices homo in puris naturalibus creatus poterit satisfacere. *Minime.* Quia cum careat gratia, est indignus vt dicunt logici, contradictoriè, ideo non tenetur illam satisfactionem acceptare, quod est contra Scotum, qui affirmat quod ille poterit satisfacere, operando tantum bonum, sicut peccatum erat malum. Adhuc virget Scotus, sic; Auerfio à Deo, ideo est infinita, quia est recessus ab infinito bono, ergo conuersio similiter ad infinitum bonum, quæ fit! V.g. per dilectionem Dei, erit eiusdem aut equalis bonitatis. Cui sic occurrimus, peccatum nō ideo dicitur habere infinitam malitiam, quia causa obiectum infinitum, nam sic veniale peccatum esset infinitum. Sed quia offenditur infinita maiestas & bonitas Dei. Sic actus bonus à gratia procedens quia est conuersio ad infinitum bonum, habet quandam infinitatem. & actus bonus moralis destitutus à gratia, non est infinitus, quia non placet Deo, ideoque non potest perfectè esse satisfactorius. Lege Cyrillum lib. 4. de trinitate. post principium. & Basilium. Psalm. 48.

Vertitur præterea in quæstionem an purus homo cum gratia possit satisfacere. *Vo-* *Alia quæstio.* *stio.* co purus hominem, vniuersos mortales siue gratia sint præditi, siue illa careant, dum dii non sint. Porro vt quæstioni respondeamus, hac distinctione vtendum. Duplex est satisfactio, quædam est perfecta cum redditur & accipitur æquale. Alia est imperfecta, cum æquale non redditur, sed ex beneficentia acceptantis & benignitate sola æquale fit. Satisfactio perfecta adhuc est duplex, prima perfectissima & omnibus numeris absoluta, cum tota oritur ex satisfaciens & nil ex acceptante, vt debeo foeneratori centum, & soluo ex meo ære, satisfacio. Alia est satisfactio quæ ex utroque constat, nempè ex satisfaciens & acceptante. vt si daturus eram creditori centum, & remittit, aut dat alter nomine meo pecunias, vt illi soluam. Primo modo satisfecit Deus. Secundo modo homo in gratia constitutus. Vnde satisfactio hominis in gratia existentis, non sufficit, si desit liberalitas acceptantis. satisfactio vero Christi mera iustitia innititur, absque liberalitate patris acceptantis.

Quærot tertio, an Christus potuerit satisfacere iuxta exactam iustitiæ rationem. Nul- *Quæstio* *tertia.* lus profecto nisi omnino ineptus inficias ire poterit, quin Christus plenè satisfecerit pro

vniuerso humano genere. ~~Non solum Chri-~~
~~stus, sed etiam homo factus est. Cū actio-~~
~~nes illæ essent suppositi diuini. hanc ob cau-~~
~~sam concedimus. Deus patitur, quia humani-~~
~~tas patitur. & homo intelligit, quia anima in-~~
~~telligit. Igitur cum actiones sint diuini sup-~~
~~positi, meritum illius erit infiniti pretij. præ-~~
~~terea opus, quid sit à meliori, aut ab eo qui ar-~~
~~etiori amicitia est Deo coniunctus est, me-~~
~~lius, quam si à deteriori prodiret. Nam incre-~~
~~mentum bonitatis, auget meritum, sed Chri-~~
~~sti operarent infiniti suppositi. ergo satisfactio~~
~~erit infinita. Hactenus de his dictum~~
~~est, ad ea, quæ instituto nostro sunt propin-~~
~~quiora, accedamus.~~

Duo aduen-
tus filij dei.

Duo sunt aduentus filij Dei, primus in
carnis humilitate, secundus in deitatis virtu-
te. De quibus sic scribit Hiero. in quæst. ad
Algasiam quæstio. 11. Duos esse aduentus
Domini saluatoris, & omnia prophetarum
volumina docent, & euangeliorum fides,
quod primum in humilitate venerit, & pos-
teà sit venturus in gloria, ipso Domino pro-
testate. quæ ante consummationem mundi
ventura sint, & quomodo venturus sit Anti-
christus, quando loquitur ad Apostolos,
Cum videritis abominationem desolationis,
quæ dicta est à Danie. propheta, stantem in
loco sancto (qui legit intelligat,) tunc qui in
Iudæa sunt fugiant ad montes, & qui in te-
sto non descendant tollere aliquid de domo
sua. Et iterum. Tūc si quis vobis dixerit, ecce
hic Christus aut illic, nolite credere. Surgent
enim pseudochristi & pseudoprophetæ, &
dabunt signa magna & prodigia, ita vt in
errorem inducantur (si fieri potest) etiam ele-
cti. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vo-
bis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in
penetralibus, nolite credere. Sicut enim ful-
gur exit ab oriente, & apparet vsque in occi-
dentem, ita erit & aduentus filij hominis.
Deinde, tunc apparebit signum filij homi-
nis in cælo, & videbunt filium hominis ve-
nientem in nubibus cæli cum virtute multa
& maiestate. Et mittet angelos suos cum tu-
ba & voce magna, & congregabunt ele-
ctos vsque ad quatuor ventis à summo cælo-
rum vsque ad terminos eorum. Rursum de
Antichristo loquitur ad Iudæos. Ego veni
in nomine patris mei, & non credidistis mi-
hi. Alius veniet in nomine suo, illum reci-
pietis. Quæ tamen præcedere debeant sub
Christi aduentu, in epistola prima ad Thef-

salonic. docet Paulus, vt cum illa facta vi-
derint, aduentum Christi in foribus esse
intelligant. Nisi, inquit, venerit, discesio-
primum, quod Græcè dicitur ἀνεσθησάν, vt
omnes gentes quæ Romano imperio subia-
cent, recedant ab eis, & reuelatus fuerit, id
est ostensus, quem omnia prophetarum ver-
ba pronuntiant, hominem peccati in quo
sont omnium peccatorum est, & filius per-
ditionis, id est diaboli, ipse est enim vniuer-
sorum perditio, qui aduersatur Christo &
ideò vocatur Antichristus, & extollitur su-
pra omne quod dicitur Deus, vt cuncta-
rum gentium Deos, siue probatam omnem
& veram religionem suo calcet pede, & in
templo dei, vel Ierosolymis (vt quidam pu-
tant,) vel in ecclesia, vt verius arbitramur,
sederit, ostendens se, tanquam ipse sit Chri-
stus, & filius Dei. Nisi fuerit Romanum im-
perium ante desolatum, & Antichristus præ-
cesserit, Christus non veniet, qui ideo ita
uenturus est, vt Antichristum destruat. Hæc
ille. Si alia multa de Antichristo nosse desi-
deras, ab eo, eodem ex loco pete. Item Eu-
thymius, Ioannis. 3. capit. versus finem, ait.
Duo Christi sunt aduentus, qui iam factus
est, qui futurus est. non sunt hi duo, ad eor-
dem fines. Est enim primus non vt inquira-
rat, sed vt remittat, quæ ab hominibus per-
petrata sunt. Secundus verò non vt remit-
tat, sed vt inquiret. De primo sic loquitur
Christus Iohan. 3. Non misit Deus filium
suum, in mundum, vt condemnet mun-
dum, sed vt saluetur mundus per eum. At
etiam hic primus condemnationis erat. nam
ante hunc lex naturalis erat, & lex scripta
& prophetæ, doctrinæ, & signorum exhi-
bitiones, aliaque multa quæ vitæ instituta
corrigerent, & consequens erat vt omnium
transgressiones punirentur. Sed cum admo-
dū humanus esset, non statim de malis inqui-
rebat, sed ignoscebat, nā si inquisisset, omnes
simul puniretur, omnes siquidē peccauerāt.
Nūc ergo in primo aduentu venit, vt de præ-
teritis veniam tribuat, & de futuris securos red-
dat. Postmodū autem veniet vt condemnet,
& de his qui non crediderunt ultionē sumat.
Si non venissem, inquit dominus, & locutus
eis non fuisset, peccatum nō haberēt, nunc
autem excusationem non habent de pec-
cato suo. Præterea Irenæus libro. 4. aduersus
hæreses Valentini & similibus. capit. 56. ait,
Duos aduentus Christi omnes annunciaue-
runt

Regia Anti
christi vti

Euthymii

Iohan. 15

Irenæus.

runt prophete, vnum quidem, in quo homo
in plaga factus est, sciens ferre imbecillitatē,
in pullo asini sedens, & reprobatus lapis ædi-
ficantibus, & sicut ovis ad victimam addu-
ctus, & per extensionem manuum dissol-
uens quidem Amalech, congregans autem
disperfos filios à terminis terræ, in ouile pa-
tris, & re commemoratus mortuorum suo-
rum, qui ante dormierant, & descendens ad
eos, vt erueret eos & saluaret eos. Secundum
autem, in quo super nubes venit, superdu-
cens diem quæ est sicut clibanus ardens, &
percutiens terram verbo oris sui, & spiritu
per labia sua interficiens impios, & ventila-
brum in manu habens, & emundans aream
suam, & triticum quidem in horreum colli-
gens, comburens autem paleas in igne inex-
tinguibili. Item Orige. homi. 8. in Iesum Na-
ue. ait, Aduentus Christi, vnum quidem in hu-
militate, completus est, alius verò speratur in
gloria, & hic primus aduentus in carne, my-
stico quodam sermone in scripturis sanctis
ymbra eius appellatur, vt Ieremias denun-
tiat dicens, Spiritus vultus nostri Christus
dominus, cui nos diximus, in umbra eius vi-
uimus in gentibus. & Gabriel cum Euangeli-
zaret Mariam de natiuitate eius, dicit, Vir-
tus altissimi obumbrabit tibi. Propter quod
intelligimus quàm plurima primo hoc adue-
tu eius adumbrari, quorū impletio in secun-
do consummetur aduentu. Et Paulus dicit,
quia resuscitauit nos cum eo, simulq; sedere
fecit in cælestibus. Et utiq; nōdum videmus
credentes, aut resuscitados esse, aut in cælesti-
bus confedisse, sed adumbrata hæc sunt nūc
per fidem, quia spe à mortuis operibus eleua-
mur, & cor erigimus ad æterna. Impletur
autem hoc in secūdo aduentu eius, vt ea quæ
nunc fide & spe præsumimus, tunc etiam
rerum effectu corporaliter teneamus. Lege
de hac Tertullianum in libr. aduersus Iu-
dæos parum post principium, & iterum ver-
sus finem. & D. Theodoretum in Epitome,
cap. de secundo aduentu, & Augusti. Psal. 7.
& 9. Denique Didymus in expositione cap.
priui, epistolæ. 1. Petri ait, Duo sunt aduen-
tus Christi. Vnus quidem intelligibilis se-
cundum quem recipitur tanquam Deus ver-
bum. Alter verò sensibilis secundum quem
videtur ex Maria progressus, sed diuini in-
telligibilis quam sensibilis, qui etiam prauis
hominibus est collatus. Possunt hi duo ad-
uentus mysticam quandam aliam interpre-

Origenes.

Ireno. 4.

Ephes. 2.

Tertullia.

Didymus.

Mystice
duo aduen-
tus exponū-
tur.

tationem recipere, nempe duplici descensu
& illapsu Dei in credentium animos. vt ex-
ponit Origenes, inquiens. Et est aliter vide-
re duplicem Christi aduentum, id est aduen-
tum verbi in animam. Primum quidem in
rudes & tunc incipientes cognoscere Chri-
stum, quoniam non possunt videre lucidita-
tem pulchritudinis, dicunt, Vidimus eum &
non habebat speciem neq; decorem, sed spe-
cies eius inhonestas. Species autem inhone-
sta verbi, stulta prædicatio est de Christo,
quando prædicamus Christum & natum &
crucifixum. Secundus autem aduentus Chri-
sti, in viris perfectis, de quibus dicit dispen-
sator verbi ipsius. Sapientiam loquimur inter
perfectos. Hi autem perfecti amatores facti
sunt pulchritudinis eius, & rogant verbum
vt accingat se rationabilem gladium suum,
& circumponant eum super mysterium nati-
uitatis carnalis, quæ appellata est mysteria
liter foemur. Huiusmodi discipuli laudant
pulchritudinem & decus verbi, & huic se-
cundo aduentui, iuncta est consummatio se-
culi in viro ad perfectionem venientem, & di-
centi. Mihi absit gloriari, nisi in cruce domi-
ni nostri Iesu Christi, per quem mihi mun-
dus crucifixus est, & ego mundo. si em mun-
dus crucifixus est iustis, quibus mundus cru-
cifixus est, facta est eis etiam consummatio
mundi. Necessario ergo qui habet fiduciam
accedendi secretè ad Christum, si volunt di-
scere signum aduentus Christi, & consum-
mationis seculi, præbeant se dignos videre
secundum aduentum ipsius.

Sunt innumerabiles alij aduentus, qui li-
cet sub certa regula comprehendere non pos-
sunt, passim tamen inueniuntur in scripturis,
quos omnes breuiter his verbis depingit O-
rige. homi. 1. In Isaiam versus finem. Non est,
inquit, vnus domini mei Iesu Christi aduen-
tus quod descendit ad terras, & ad Isaiam ve-
nit, & ad Moysen venit, & ad populū venit,
& ad vnum quenq; prophetarum venit, neq;
tu timeas, etiam si iam in cælo receptus est,
iterum veniet. Quia autem & ante præsentia
carnalem ad homines venerit, ipsum accipe
testem denuntiantem atq; dicentem, Hieru-
salem, Hierusalem quæ occidit prophetas, &
lāpidas eos qui missi sunt ad te, quoties volui
colligere filios tuos. Quoties volui. Non
dicit, non vidi te nisi isto aduentu, sed dicit
quoties volui. Et per singulos prophetarum
conuertēs se, Ego, inquit, eram Christus, qui
m 3 loque-

Origenes.

Isaia. 53.

1. Corin. 2.

Galat. 6.

Origenes.

Innumeri
aduentus
Christi.

Matth. 23

loquebar per prophetas. Dixi, neque tu timeas, & nunc mittitur Iesus Christus. Non mentitur. Vobiscum sum, ait dominus, omnes dies usque ad consummationem seculi. Non metitur. Vbi duo vel tres collecti sunt in nomine meo, & ego sum in medio eorum. Hæc ille. Ex cuius verbis colligi potest, Christum fuisse locutum in veteri instrumento non angelum, vt superius à nobis disputatum est latissimè.

Lege Reg. 3. & 5. lib. decimi. Præcursor resurrexerit, aduentus qui Theophila.

Marci. 9.

Vterque aduentus tam primus quam secundus, suos habuit præcursores, primus habuit Ioannem, secundus Eliam Tesbitem habiturus est. De illis sic scribit Theophi. Matthæi 11. Præcursor Ioânes Baptista, & Elias, idem fortiti sunt ministerium. Ioannes quidem prioris aduentus præcursor, vt apud Malachiam ca. 3. Ecce ego mitto angelum meum & præparabit viam ante faciem meam. Posterioris præcursor futurus est Elias. Ecce, inquit, mitto vobis Eliam Tesbitem. & Marci 9. cap. ait. Duo sunt aduentus Christi, & is qui factus est, & is qui futurus est. Prioris præcursor fuit Ioannes, posterioris autem erit Elias. Christus tamen vocat Ioannem Eliam (inquiens. Dico vobis Eliam venisse, & fecerunt illi quæcunq; voluerunt sicut scriptum erat de illo) eo quod acriter reprehendebat & æmulabatur & quod solitudinem amabat. Deinde vrget Christus Phariseos suspicantes quod prioris aduentus eius præcursor sit Elias, & non Ioan. cum ait, Elias quidem vbi venerit prius restituet omnia, & quemadmodum scriptum est de filio hominis, vt multa patiat & contemnatur. Hoc est, Elias quidem Tesbitem quando veniet facturus est pacem cum Iudæis qui non crediderunt, & adducturus est illos ad fidem, & ita secundi aduentus præcursor est futurus. Nam si primi aduentus præcursor fuisset Tesbitem restitutus omnia, quomodo scripta essent de filio hominis, quod hæc & illa debeat pati? Denique iterum repetit Lucæ cap. 1.

Annotatio. Ego tamè arbitror Theophilactum *οὐκ ἐπιδοξικῶς* Eliam solum secundi aduentus præcursorè nominare voluisse, ita vt ab illo qui celebrior erat, & magis in ore hominū versabatur, ille qui minus notus erat intelligendus veniret, vt Ruth 4. dicitur, à Rachel & Lia fuisse deriuatas. 12. tribus Israel, cum etiam à Balla & Zelpha, quæ ancillæ erāt, originem traheret tribus, vt li. 9. Reg. 4. exposuim⁹. Igitur in animo est ostendere, & ex præcorum

monumētis eruere, non solum Eliam sed etiā Henocho, & Ioannem Euangelistā adhuc in viuis esse. Deinde constituā qui sint quos arbitrer futuros secundi aduentus domini præcursores, & mox quam ob causam ad hanc functionem obeundā electi sunt hi non alij.

Quod Elias & Henoch viuant, & vt ait ille, superant adhuc & vescuntur aura etherea, affirmat scriptura. Ecclesiastici 44. Henoch, placuit Deo & translatus est in paradysum, vt det gentibus pœnitentiam. & 49. Nemo natus est in terra qualis Henoch, nam ipse receptus est à terra. & Gene. 5. Ambulauit Henoch cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus. & ad Hebræos. 11. Fide Henoch translatus est, ne videret mortem, & non inueniebatur, eo quod transtulit eum Deus, ante translationem enim eius, testimonium habuit, quod placuerit Deo. Irenæus quoq; libro 4. cap. 30. ait, Et Henoch sine circumcisione placens Deo, cū esset homo, Dei legatione ad angelos fungebatur, & translatus est, & cōseruatur vsq; nunc, testis iusti iudicij Dei, quoniam angeli transgressi deciderunt in iudicium, homo autem placens, translatus est in salutem. & libro. 5. circa principium. ait. Quoniam Henoch placens Deo in quo placuit corpore translatus est, translationem iustorum præmonstrans. Theophilactus quoque ad Hebræos. 11. ait, scimus quod viuens translatus sit Henoch & vivat, vbi autem & quomodo, incertum est, scriptura hoc nō patefaciente. atque eadem verba repetit Occumeni. eodem in loco. Tertullianus quoque in libro aduersus Iudæos parum post principium ait, Henoch iustissimus, non circumcisus, nec sabbatizatem de hoc mundo transtulit, qui nec dum mortem gustauit, vt æternitatis candidatus, iam nobis ostēderet, nos quoque sine legis onere, Deo posse placere. Atque ita dicit Epipha. libr. 1. aduersus hæreses, in limine eius. *ὁ ἀθάνατος*. Denique Honorius in Chronico, ait. Henoch vixit trecentos 65. annos & translatus est in Paradysum. Hic literas reperit, & libros conscripsit. Huius tempore Adam mortuus est. Dicit Melius hic de literis, quæ Augusti. li. 18. de ciuit. dei. 39. Prophecia libr. 18. cap. 38. sed quod non fuerit recepta. Henocho a-pocrypha.

Henocho nō dum mortuus.

Irenæus.

Tertullia.

Æternitatis candidatus Henocho.

Melius hic de literis, quæ Augusti. li. 18. de ciuit. dei. 39. Prophecia libr. 18. cap. 38. sed quod non fuerit recepta. Henocho a-pocrypha.

De Elia

De Elia quoq; aperta sunt testimonia scripturarum. 4. Regum. 2. Cum pergerent Elias & Elifæus, & incedentes sermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrūque, & ascendit Elias per turbinem in cælum, id est aërem, Elifæus autem videbat & clamabat.

De vtroque simul sunt sanctorū testimonia innumera. in primis Eucherius libr. 1. in Gene. capit. 18. ait. Primi parentes ex ligno vitæ, vigorem immortalitatis sumentes, perducerentur ad numerum sanctorum, quem spectat quantitas prædestinatorum. Nec mirandum est, vt si non peccassent, semper viuere potuissent. Dum Henoch & Elias, in Adā quidem mortui, hætenus tamen viui esse creduntur in corpore. Et Tertullianus in libro de resurrectione carnis, in eius fine. Hodiè Henoch & Elias, nondum resurrectione dispuncti, quia nec morte functi, qua tamen de orbe translatis, & hoc ipso iam æternitatis candidati, ab omni vitio & ab omni iniuria & contumelia immunitatem carnis ediscunt quia credi oportet, hæc futuræ integritatis esse documenta. Item Hieronymus Amos. 9. Henoch & Elias rapti cum corporibus in cælum, dei reguntur arbitrio. Præterea August. lib. 9. super Gene. cap. 6. ait. Elias & Henoch in Adam mortui. Vnde ad hanc vitam creduntur redituri, vt moriantur. Nunc tamen in alia vita sunt, vbi ante resurrectionem carnis, antequam animale corpus, in spiritale mutetur, nec morbo, nec senectute deficiunt. Et Chrysoft. homil. 22. in episto. ad Hebræos. Multi, inquit, quærunt quo translatus sit Henoch, & quare translatus sit, & quare non fuerit mortuus, nec ipse, nec Elias etsi adhuc viuunt, quomodo viuunt & quali habitu, sed superuacaneum est ista quærere. Quia verò translatus est iste, & assumptus ille, scripturæ dixerunt, vbi autem sit & quomodo non addiderunt. Nil autem amplius quam quæ necessaria sunt dicunt. Hoc factū est, vt anima humana spem acciperet, quod soluetur mors, & dānetur diabolica tyrannis. Hiero. similiter lib. 3. contra Pelagianos, inquit. Hanc mortem, qua bruta soluntur animalia, Henoch & Eliam nondum vidisse cognoscimus. Denique Ambr. 1. Cor. 4. ait. Persecutiones. & pressuras vltra cæteros passus est Paulus, sicut passuri sunt Elias & Henoch, qui vltimo tempore futuri sunt apostoli. Mitti enim debent ante Christū ad præ-

Tertullia.

Hierony.

August.

Chrysoft.

Hierony.

parandum populum Dei, & muniendas omnes ecclesias ad resistendū Antichristo, quos & persecutiones pati & occidi lectio Apocalyp. testatur. Horum tempus suo tempori comparauit Apostolus, dicens. Quasi morti destinatos, ad hoc enim venturi sunt vt occidantur. Erunt etiam Elias & Enoch spectaculum, vsque adeo vt corpora eorum in platea projiciantur, in conspectu totius populi infidelis. Causam quare vsque in diem iudicij illi seruati sint, prodit Tertul. lib. de anima capit. de vi mortis, inquiring. Translatus est Henoch & Elias nec mors eorum reperia est, dilata, scilicet, Cæterum morituri reseruantur, vt Antichristum sanguine suo extinguant. Hoc est, cum ipsi technas & dolos Antichristi conati fuerint labefactare, ab illo trucidabuntur, & Damascenus libro quarto. capite vigesimo septimo. ait. Mittentur Henoch & Elias, & conuertent corda patrum in filios, id est, Synagoram ad Christū, & ad prædicationem apostolorum, & ab illo interficientur. & tunc veniet Dominus è cælo vt illum conscendentem viderunt Apostoli. Hæc ille.

Hi enim duo Christi doctrinam astruent & defendent, vt in ore duorum stet omne verbum. Hi verò potissimum electi sunt, vt hoc munus obirent, vt non solum ex lege nature sed ex lege scripturæ doctrina Christi confirmetur & probetur. Addunt aliqui huic numero, tertium, Ioannem euangelistam, vt Christi doctrina etiam ex sanctis noui testamenti suffragium habeat. Hoc an verum sit, pendet ex alia quæstione, de qua non est modica concertatio inter sacros Doctores, an videlicet Ioânes diem suum obierit, nec ne. sancti quidem qui modo à me citati sunt, duos tantum excipiendos esse à morte nempe Henoch & Eliam, autumant. De Ioanne verò silent prorsus, non tacituri si cum illis annumerandum esse censuissent. Præterea innumera sunt sanctorum testimonia qui ingenuè fatentur diem suū obiisse. In primis Tertullia. in libro de anima. capit. De mortis vi. obiit, inquit, Ioannes quem in aduentum Domini remansurū frustra fuerat spes. Item Euthy. Matth. 43. ait. De Ioanne que stio est apud multos, aiunt enim quod quia infallibile est Christi vaticinium, Calicē quidem meum bibetis, &c. & ille nondum martyrij mortem sustinuit, non enim mortuus est, sed adhuc viuus, & cum Henoch & Elia

Tertullia.

De Ioanne euangelista.

An Ioânes diem suum obiit.

Tertullia. Euthy. Opinio aliquorum.

circa seculi consummatione occidendus est. Chrysostramus tamē manifestè docet, quod mortuus est. Nam interpretando eius euangelium, ait de illo. 2. homil. Euangelio totum comprehendit orbem, corpore verò mediā obtinuit Asiam, dico sanè Ephesum, anima autem ad illum secessit locum qui sanctis cōgruus est. In prima vero homil. dicit, quod etiam Christi bibit poculum, & baptismo eius baptizatus est, voluntate enim interemptus est, plagis martyrij susceptis, & passus innumera propter Christum pericula. Nam martyr dicitur non solum qui violente mortuus est propter Christum, verum qui flagellatus est, & alia passus est propter eū. Quod autem mortuus sit ipse in euāgelio ait. Non dixit ei Iesus. Non moritur.

Ita Grego. hom. 35. in euange. sed S. Th. 2. 2. q. de martyrio hoc negat & re-ctè sanè. Theophila-ctus.

Item Theophi. Ioan. 21. ait, Cum audisset Petrus quod moriturus erat pro Christo, dixit, & Ioannes quid non morietur & ipse? Christus hoc non reiecit, omnis enim qui natus est morietur. Dixit autem, si volucro manere, hoc est viuere eum vsque ad consummationem seculi, vt & tunc de me testetur quid ad te? vnde affirmant viuere eum, & ab Antichristo occidendum (cum Elia) prædicantem Christum. Quauis monumentum eius ostendatur, quid hoc? nam viuens ingressus est in illud, & inde translatus sicut Henoch & Elias. & quauis non fuerit mortuus tamen morietur. Alij affirmant quod mortuus fuerit. Hactenus ille. Et Hierony. Matth. 20. ait, Quomodo Ioannes bibit calicem, cum propria morte viam finierit. Si legamus ecclesiasticas historias in quibus fertur, quod ipse propter martyrium sit missus in feruentis olei dolium, & inde ad suscipiendam coronam Christi athleta processerit, statimq; relegatus in Pathmos insulam fuit, videbimus martyrio animum non defuisse, & bibisse calicem, licet persecutor non fuderit sanguinē. & in lib. de viris illustribus ait. Confectus senio. 68. post passionem dñi anno mortuus, iuxta Ephesum sepultus est. Et Beda Ioan. ca. 21. sicut in patrum literis inuenimus, cum longo confectus senio, sciret imminere sibi diem recessus sui, conuocatis discipulis suis, post monita exhortationum vltimum eis vale fecit. Deinde descendens in defossum sepulturæ suæ locum, facta oratione, appositus ad patres suos, tam liber à dolore mortis quam à corruptione carnis inuenitur alienus. Et Eusebius lib. 3. ecclesia. hi-

Hierony.

Ioan. in do-lio olei fer-uentis mis-sus.

Beda.

Eusebius.

storiæ capit. 31. affert epistolam Polycratis Ephesini episcopi, ad Victorem episcopum Roma. in qua hæc verba leguntur. καὶ Ἰωάννης δ' ἐπὶ τὸ σῆμα τοῦ κυρίου ἀναπεσὼν, ὅς ἐστιν ἐκείνου τοῦ πέταλον περιφορικῶς, καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος. ἔτι ἐν ἐφέσω κηροῦνται. Hoc est. Ioā. qui iacuit supra pectus domini, qui sacerdos, martyr & doctor erat, Ephesi iacet. Ex his colliges de hac re varias esse sententias. prima quam affert Euthy. quæ Theophil. non displicet nec Georg. Trapezum. qui iustum volumen in hac quæst. compleuit, affirmant Ioan. nondum fuisse mortuum, esse tamen moriturum, cum trucidabitur ab Antichristo cum Hnoch & Elia, & ita dicit Hippol. in lib. de consummatione mundi. Alij affirmant diem suum obiisse, hanc sequuntur sententiam multi scriptores. At Nicepho. lib. 1. ca. 35. ait, Mortuus est Ioannes eo quo Dei genitrix modo, cōfestim verò reuixit, incorruptibili, scilicet, corpore, alterum magistri expectans aduentum. Dices tamen duos testes in Apoca. 11. referri. solue ex lib. 9. Reg. 4. 5. & 6. aut modestiæ gratia. Vt 4. Reg. 20. Isaias vocatur propheta & Isai. 28. ipse nomē honoris suppressit. de hoc libr. 9. Reg. 29. & 30. Si verò tempus aduentus Domini quæritur, qua hora, noctu an interdiu, futurū esse dicatur. Respondet Hiero. Matth. 25. Traditio, inquit, Iudæorū est Christum media nocte venturū, in similitudinē Ægyptij temporis, quando pascha celebratum est, & exterminator venit, & dñs super tabernacula transijt, & sanguine agni postes nostrarū frontiū consecrati sunt. Vnde reor traditionē Apostolicā permāsisse vt in die vigiliarū paschæ, ante noctis dimidiū, populos dimittere non liceat expectātes aduentum Christi, & postquam illud tēpus trāsierit, securitate præsumpta, festū cunctis agentibus diem. Vnde Psal mista dicebat. Media nocte surgebā, ad confitendū tibi, super iudicia iustificationis tuæ. Aut vt ait Theophil. Matth. 25. exponens hūc locum. medio noctis clamor factus est, Ecce sponsus venit. ait, Media nocte dicit clamorem fieri, vt ostendat, quod inexpectatus veniat dominus, nam quasi media nocte omnes dormimus, profundo somno. At cum clamore venit, tuba enim sonabit in secundo aduentu. Atque ita exponit August. tum alibi, tum etiam in libr. 83. q. 59. inquit. Media nocte, id est, nullo sciente, aut sperante, quippe cum ipse dominus dicat, De

Q. Theolo-gica.

De tradi-tione, hæc apostolica Druthma-rus. Mat-thai. 61. Psal. 118.

Matth. 24 die au-

die autem illa aut hora nemo scit. Et Aposto-lus. Dies domini tanquam fur in nocte, ita veniet. ex quo significatur, eum penitus latere cum venerit. & Vigilate quia nescitis diem nec horam. Nec ab illo disidet Oecume. 2. Petri. 4. exponens hunc locum. Dies domini sicut fur in nocte veniet, ait. Incertitudinem aduentus Domini tanquam insultus, cum minimè spectatur, per furem & noctem significauit. per noctem quidem propter incertitudinem. incerta sunt enim quæcunque in nocte fiunt. Per furem verò eo quod non expectetur, nullus enim expilabitur qui furem expectet, sed qui hunc minimè expectant illi expilabuntur. Ideo ait Dominus quod sicut in diebus Noe erant homines lætantes in nuptijs ac poculis, nihilq; cogitantes de futura calamitate quæ ipsos comprehendit, donec oppressit eos diluuium, ita & aduentus Domini repente superueniet impijs.

Tēpus diei iudicij an possit à nobis ratione aliqua peruestigari? Ad quam quæstionem Hiero. in epist. ad Cypriano respondet. Mundus in sex diebus fabricatus est, sex millibus annorum tantū creditur subsistere, & postea venire septenarium numerum & octonarium, in quo verus exercetur sabbatinus, & circumcisionis puritas, reditur. Et Irenæus lib. 5. cap. quod incipit. Venit verbum Dei, ait. Quot diebus hic factus est mundus, tot & millenis annis consummatur. Est enim dies domini quasi mille anni. Hanc eandem coniecturā recitat Aretha in Apocaly. cap. 63. quauis illi non placeat. Præterea August. Psal. 6. eandem ferè recitat coniecturam ex aliorum tamen sententia, his verbis. Aduentus Domini ad iudicandum, cōputatis annis ab Adam, post septem annorum millia futurus creditur. Vt septem annorum millia tanquam septem transeant dies, deinde illud tempus tanquam dies octauus adueniat. Sed quoniam dictum est à domino. Non est vestrū scire tempora quæ pater posuit in sua potestate. Et, de die verò illa & hora nemo scit, neq; angelus, neq; virtus, neq; filius nisi solus pater. Et illud quod scriptum est. Tanquam furem venire diem domini, satis aperte ostendit, neminem oportere sibi arrogare scientiā illius temporis, computatione aliqua annorum. Si enim post septem millia annorum, ille dies venturus est, omnis homo potest annis computatis ad-

Coniectu-ra alia quæ mille annos addit superior. Act. 1.

Matth. 24

uentum eius addiscere. Hanc coniecturam quam affert Augusti. Psal. 6. probat Cantacuzenus Apolog. 4. aduersus Maomath. Item ipse Augusti. Psal. 89. postquam induxisset coniecturam illam, quam ex Hieronymo adduximus, aduersus eam his vtitur verbis. Cum vigiliæ spacium, non habeat amplius quam tres horas, ignoratur à nobis, & tamen ausi sunt homines præsumere scientiam temporum, quod scire cupientibus discipulis Dominus, ait. Non est vestrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate, & definerunt hoc seculum annorū sex millibus, tanquam sex diebus posse finiri. At Druthmarus Matth. 61. Diem & horam nobis iudicij præfinit, inquit. Maiores nobis scriptum reliquere quod. 8. Calend. Aprilis fuit mundus factus, dominus conceptus & passus, & simili modo destruentus erit. Sed hoc alias. De hac materia lege Augusti. epist. 80. & quæ infra lib. 6. cap. 3. scripsimus.

Venit deinceps in dubium alia quæstio quam ob causam, tam diligenter Dominus diem Iudicij occultare voluerit? loquor tam de iudicio cuiusque proprio quàm de communi in seculi consummatione. Ad quam quæstionem, Oecumenius. 1. ad Thessal. 6. respondens dat quatuor rationes. Primum quidem, quia si quis postremum sciret diem, nulla illi virtutis cura esset, sed innumera perpetrando mala extremo spiritu ad baptismum accederet. Secundò, quia multa peccata metu mortis amputantur, quod si manifestum esset alicui se ad certum tempus non moriturum, omnia intrepide committeret. Tertio, quia si sciret quisquam quod omnino tali tempore moriturus esset, in continua viueret animi tristitia, nunc autem ob incertitudinem, continuè in bona spe nutrimur. Quarto, quia nec ob id sancti præmium haberent, quod semetipsos in incerta præcipitent pericula. Si enim manifestum esset, quod post tres annos illi, consummatio ventura esset, nec alio modo posset interire omnes sanè pericula despicerent, scientes quod ab illis nihil nocuementi essent accepturi, id autem quæ virtus esset? Et hæc dicta sint eo quod etiam vnus cuiusque finis clam venturus sit.

Sed dices nonne de illa die Iudicij dicitur, Deus manifestè veniet, Deus noster & non filebit. & vocatur tempus illud, dies iudicij propter rei claritatem & manifestationem. De hac

Questio de hora iudicij.

Cur vocetur dies iudicij. S. Maximus. De hac re sic scribit. S. Maximus sermone. r. aduentus, inquit. Mouet fortasse vos cur se tempore ostenderit aduenturum, cum uti que eius aduentus magna cum claritate Dei, magno cum nitore & timore suscipi deberet à cunctis. Frequenter nanque audiuius facris literis prædicatum, priusquam Christus adueniat Antichristum regnaturum, qui ita tenebras, humano generi, suæ prauitatis infundet, vt lucem veritatis nemo penè respiciat, & caliginè propria operiens mentes hominum, cæcitatè quandam spiritualibus oculis exhibebit. Et Christ. Druth. Matth. 61. ait. Ideo Deus vltimâ horam voluit esse incognitam, vt semper possit esse suspecta, vt dum illam præuidere non possumus, ad illam sinè intermissione præparemur. Neq; mirum si diabolus emittat iniquitatis tenebras, cum ipse nox sit omnium peccatorum. Ad huius igitur tetram caliginem velut fulgur quoddam Christus adueniet. Et sicut lucescente die, nox subuertitur, ita coruscante Salvatore, Antichristus effugatur, nec vltèrius poterit disseminare iniquitatis suæ tenebras, cum lumine veritatis effulserit. Hoc est, illo tempore veniet Christus, excellenti fulgèns claritate, cū minimè sperauerint illi, qui technis & versutijs Antichristi erunt delusi.

Iam verò signa quæ præcessura sint iudicium, nulla à certa & fixa inveniuntur in scripturis, quin alio detorqueri possint. Veluti cum ait Paulus. Spiritus manifestè dicit, quia in notissimis temporibus recedent qui dam à fide. & iterum. Scitote quoniâ in notissimis temporibus instabunt tempora periculosa. & rursum. Erunt homines seipos amantes; amatores pecuniæ, elati, superbi, blasphemij, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, irreligiosi. Huiusmodi scelerâ quis ignorat quolibet tempore inueniri? Et ex 2. ad Thessal. 2. nihil colligi manifestè potest, nisi quod Antichristus, cuius typum sustinebat Nero, venturus est, & quod illo tempore, nulli aut pauci, Romano parebunt imperio. Signa verò quæ in Euangelio secundum Matth. Lucam, Marcum prædicta sunt fore à Domino, cum interrogatus esset à discipulis suis quâdo futura essent, quæ de templi euersione tunc illis prædixerat, & quod esset signum aduentus eius & consummationis seculi, tunc Dominus ea respondit quæ iam ex illo tempore facere moliebatur, siue

1. Timo. 4.

2. Timo. 3.

de excidio Hierusalem, siue de aduentu suo ad ecclesiam, ad quam vsque in finem venire non cessat. De quo aduentu ait. A modo videbitis filium hominis venientem in nubibus. Siue de ipso fine, in quo apparebit iudicaturus viuos & mortuos. Cum itaq; (vt ait Augu. epist. 80.) Dominus signa dicat, quæ ad ista tria tempora pertinent, idest ad excidium illius ciuitatis, ad aduentum in corpore suo, quod est ecclesia, ad aduentum eius in capite ecclesiæ, quod est ipse. Ad quod horum trium temporum referendum sit, diligenti consideratione cernendum est. Ne forte quod pertinet ad euersionem Hierusalem, ad finem seculi referendum putemus, aut è contrario quod ad finem seculi pertinet, affirmemus, ad ciuitatis illius excidium pertinere, aut quod pertinet ad eius aduentum in corpore suo quod est ecclesia, dicamus pertinere ad eius aduentum nouissimum, in corpore suo, quod est caput ecclesiæ, aut rursum quod pertinet ad aduentum eius nouissimū per seipsum, ad eum pertinere asseueremus aduentum qui est per ecclesiam. In his quædam sunt manifesta, alia obscura. Ad Hierusalem pertinet, quod dictum est. Cum videritis Ierusa. circumdari ab exercitu. Ad aduentum Domini nouissimum pertinet quod dicitur. Cum videritis hæc fieri, scitote quoniam propè est regnū Dei. & illud, Væ prægnantibus & nutrientibus, &c. Hæc latius prosequitur August. in epist. illa. lege quæ Theophilaetum Matth. 24. & reliquos capitis illius enarratores.

Triplex aduentus in carne, per inspirationes, quotidie hic disspungendum.

Matth. 26.

De Antichristo. Cap. II.

NOTVM est illis qui studio scripturarum aliquatulum animum adhibuerunt, Antichristum esse venturum, sed quæres, quis Antichristus hic futurus sit, nam sunt duo Antichristorum modi, primò nanque Antichristi vocantur omnes qui negant filium Dei in carne venisse, & humanitatè diuinitati coniunctam suscepisse. & oēs deinde hæretici vt Lutherus & alij, qui à certis dogmatis religionis nostræ abhorrent Antichristi sunt. De hoc Ioannes. 1. epist. catho. c. 2. Audistis inquit, quod Antichristus venit, nunc Antichristi multi sunt. Peculiaritamen noie Antichristus dicitur ille, qui sub seculi cōsummationem venturus est. De quo dñs Ioan. 5. ego veni

veni in nomine patris mei & non suscepistis me, alius veniet in nomine suo, & illum recipietis. & 2. Thessal. 2. Paulus loquens de die illo. Nisi venerit discessio primum & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus aut colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquā sit Deus, & nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore, nam mysterium iam operatur iniquitatis, tantum vt qui tenet nunc teneat. donec de medio fiat. Et tūc reuelabitur ille iniquus quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, eum cuius est aduentus secundum operationem Satañæ, in omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus, &c. Hic nefarius ac sceleratus homo, futurus est sentina vitiorum omnium; & filius perditionis aut potius ipsa perditio. In illo dæmon totas vires suas ostēdet & exeret, eritq; adeo infensus Christo, ac nomini Christiano, vt pactū sempiternū calcare, & sibi nomen diuinum arrogare & tribuere conetur. Qua appellatione vsurpata, infinitos homines fraudulentis quibusdam technis, & falsis miraculis, ad se alliciet quorū auxilijs fretus ferè orbem vniuersum sub sua rediget potestate. Sedemq; regni sui, eliget templum Dei (hoc est templum Hierosolymitanum, si Ireneo credimus affirmanti hoc lib. 5. & Damasceno lib. 4. cap. 27. dicenti. In templo Dei sedebit, non nostro, sed veteri Iudaico; non enim nobis, sed Iudæis veniet, non pro Christo, sed aduersus Christum, aut iuxta Hiero. & Theophi. 2. ad Thessal. 2. & Occume. & Theodoretū in eodem loco, & iterum in epitome, sedem eliget in ecclesia Dei viui, quæ columna & firmamentū veritatis est) & ita se in illa geret ac si esset filius Dei. Sed quæres quam ob causam venturus sit Antichristus, quam afferet vtilitatem populo electo ipsius aduentus? Dicimus quod vt hi qui probati sunt, manifesti fiant, & eorū pateat sanctitas & integritas. aut vt inquit Apostolus. Vt iudicentur, hoc est condemnentur; omnes qui non crediderunt veritati, nec voluerunt Christo parere. Veluti Iudæi qui nolentes Christo fidem adhibere, hoc vtebantur prætextu. propterea se non credidisse Christum esse Deum, quod scriptum sit. Audi Israel Dominus Deus tuus; Deus vnus est. Verum & testimonium hoc apertè trinitatem personarum probat. Sed

Sedes regni Antichristi quo in loco collocabitur.

admittamus quod vnus sit princeps, quomodo Antichristo tanquam Deo fidem adhibuistis? Vides quomodo illorū ora obstruuntur. Christo quidem non crediderunt quod Deus esset; Antichristo verò & credent & ipsum adorabunt. Quid adhæc dicent, quod signa fecerit. Antichristus? At maiora fecit Christus. An dicent quod in scripturis de illo crebra inculcatur testimonia? At de Christo sanè; quasi de Salvatore, de Antichristo verò veluti de ecclesiæ deuaſtatore & homine nefario, innumera testimonia subinde inculcantur. Post quā mores eius paucis adumbravimus, ad perſcrutandum patriam eius & genus, sermonem nostrū conuertamus. Non nulli affirmant eum Babylone nasciturum, vt in vrbe quæ omnium malorum extitit officina, summus malorum artifex scelerumq; inuentor Antichristus nascatur. Alij cum videant Babylone iuxta Isaia vaticiniū funditus fuisse euersam, nec postea condendam fuisse, per Babylone Romam intelligunt, non ineptè quidem. nam hoc nomen illi, Petrus in prima catholica epistola tribuit iuxta Hierony. & Eusebium. Præterea ex concubitu nefario & inconcesso erit progenitus, nam vt ait Damasc. lib. 4. cap. 27. erit, inquit, homo ex fornicatiōe natus, & in eo diabolus inhabitabit, educabitur occultè, & repente infurget, & eleuabit se & regnabit, & in exordijs regni sui, seu tyrannidis simulata bonitate, cum assecutus fuerit potentiam persequetur ecclesiam Dei, & manifestabit malitiam suam, & edet signa ficta, & infirmos fide decipiet, & separabit à Deo, si fieri possit, electos. Erat natio Iudæus, à tribu Dan ducens originè, vt ait Ambro. lib. de benedictionibus Patriarcharum, capit. 7. & Eucherius lib. 3. in Gene. cap. 38. (cum dixisset Moyſes ca. 49. fiat Dan coluber in via, ceſtantes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro, salutare tuum spectabo domine) ait. Nonnulli de tribu Dan venire antichristum arbitrantur, eo quod hoc loco Dan & coluber & mordens asseritur. Vnde dum Israeliticus populus terras in castrorum portione susciperet, prius Dan ad Aquilonem castrametatus est, illum significans, qui in corde suo dixerat. Sedebo in monte testamēti in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. Hæc ille. Et in Apocalypsi capit. 7. cum numerantur tribus Israel, & ex qualibet tribu. 12.

Non erit filius Diaboli vt Hippolytus et Theodo. in epist. do. in epist. tome. 4. fuisse videtur sed in eo toras exeret. vires. Hiero. Dan. 7. ibi. Considerabam.

Antichristus Iudæus natione.

Hippolytus in lib. de cō summatione mundi. Tribus Dan.

Iuda tribus nobilissima

Recentiorū opinio de Antichristo.

Nonnulla de Antichristo propheta.

Regula.

Dan. 11.

bu. 12. millia signatorum, tribus Dan in illa supputatione omittitur, eo quod obscura & ignobilis esset, ob talem alumnum ex illa nasciturum. Sicut e contrario tribus Iuda nobilissima est, & ut ait scriptura, nequaquam minima es inter principes Iudæ, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel. Item Christus de virgine immaculata, iste ex fornicatrice nascetur, ut non tantum in viuendi modo, sed in ordine & progressu nascendi antichristus, id est Christo contrarius appellandus sit. Non desunt tamen nonnulli nostræ tempestatis scriptores qui arbitrantur Machometum, aut Lutherum aut Solymanum regem Turcarum fuisse Antichristum hunc, in scripturis decantatum. quorum sententiam nullus, qui scripturas legerit recipiet. Nam isti nulla ediderunt miracula, Antichristus vero tot faciet ut decipiat si fieri possit, etiam electos Dei.

Huius nephariæ, & importunæ bellæ multa præcesserunt vaticinia prophetarum, sub improbisimorum regum persona, prædicta. Nam iuxta Hierony. in comment. Danielis 11. Hunc esse morem scripturæ sanctæ nouimus, ut futurorum veritatem præmittat in typis, iuxta illud, quod Domino saluatore in 71. Psalmo dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia quæ de illo dicuntur, Salomoni non valent conuenire. Neque enim permansit ille cum sole, & ante lunam generationis generationum, nec dominatus est à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, neque omnes gentes seruiuerunt ei, neque ante solem permansit nomen eius, nec benedictæ sunt in ipso omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificauerunt eum. Ex parte autem & quasi in vmbra & imagine veritatis in Salomone præmissa sunt, ut in Saluatore perfectius implerentur. Sicut igitur Saluator habet Salomonem & ceteros sanctos in typum aduentus sui, sic & Antichristus pessimum regem Antiochum, qui sanctos persecutus est, templumq; violauit, rectè typum sui habuisse credendus est. De quo sic scribit Daniel. Veniet clam & obtinebit regnum fraudulencia, & brachia pugnantis expugnabuntur à facie eius & conterentur, insuper dux foederis, &c. in cuius loci expositione ad hunc modum scribit Hierony. Antichristus consurgere habet de modica gente, id est de populo Iudæorum, & tam humilis

erit atque despectus, ut ei non detur honor regius, & per insidias & fraudulentiam obtineat principatum, & brachia pugnantis populi Romani expugnentur ab eo & conterantur. Hæc ille. Nam dubium non est quin Romanorum imperium Antichristus aboliturus sit, quemadmodum Medorum imperium à Babyloneo dissolutum est, & Babyloniolorum à Persis fuit euersum, & Persarum imperium à Macedonibus, Macedonū à Romanis, ita & Romanorum imperium ab Antichristo, & Antichristi imperium à Christo redemptore nostro, qui aboliturus est omnem principatum & potestatem, ut ipse sit omnia in omnibus. Addit deinde Hierony. in eiusdem loci expositione. Hoc faciet quia simulabit se ducem esse foederis hoc est legis & testamenti Dei. & ingredietur vrbes ditissimas, & faciet quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum illius. Nullus enim Iudæorum absque Antichristo in toto vnquā orbe regnavit. Et contra firmissimas cogitationes sanctorum, inibit consilium, facietq; vniuersa vsq; ad tempus, donec eum Dei voluntas facere ista permiserit. & post parum addit Hierony. Antichristus multa deceptis raunera largietur, & terram exercitui suo diuidet, quouiq; terrore non quiuerit, subiugabit avaritia. & in fine capi. illius ait, asserunt in vertice montis Oliueti Antichristum esse periturum, in illo loco ex quo Christus ascēdit ad celos. Item Dan. 5. sub persona Balthasar sic ait propheta. Tu Balthasar non humiliasti cor tuum, sed aduersus Dominum cæli eleuatus es, deos aureos, & argenteosque, æreos, qui non vident neq; audiunt, neq; sentiunt, laudasti. Porrò Deum qui habet statū tuū in manu sua, & omnes vias tuas, non glorificasti. Præterea cap. 7. de eodem Antichristo loquens. Ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto, & os loquens ingentia, scilicet, cōtra Deum. & statim loquens de euerfione imperij Romani & aliorum regnorum illi subditorum, ait. Vidi quoniam interfecta esset bestia, & perisset corpus eius, & traditum esset ad comburendū igni, aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas. & tempora (id est nam tempora) vitæ constituta essent eis vsq; ad tempus & tempus. & subdit. ecce in nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, &c. & statim. & sanctos altissimi conteret, & putabit quod possit mutare tempora & leges. & post parum. tradetur in manu eius

Lege Hier. in proc. li. 11. in Isa. Vicistudo regnorum totius orbis & illorum deuastatio.

Interitus Antichristi quo in loco sit futurus.

Tempus, tēpora & tēporis dimidiū quid.

Hispani-

eius vsq; ad tempus & tempora & dimidium temporis, in cuius loci interpretatione sic loquitur Hiero. Tempus annuum significat, tempora, iuxta Hebraici sermonis proprietatem, duos annos præfigurant. Dimidiam autem temporis, sex menses, quibus sancti potestati Antichristi permittendi sunt. De quo tempore saluator in Euangelio loquitur. Nisi abbreviati fuissent dies illi nequaquam salua esset omnis caro. Præterea versus finem cap. 8. loquitur propheta de Antiocho Epiphane ad hunc modum. Post regnum eorum cum creuerint iniquitates, consurget rex impudēs facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis, & supra quam credi potest vniuersa vastabit, & prosperabitur & faciet, & interficiet robustos, & populū sanctorum secundum volūtatē suam, dirigitur dolus in manu eius, & cor suum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos, & contra principem principum consurget, & sine manu conteretur. Sed quæres cum Apostolis quando hæc erunt? Cum prædicatum fuerit inquam euangelium in vniuerso orbe terrarum, ut videmus per Hispanos nostros iam ceoptum esse perfici, dum ad gentes barbaras, & incognitas, & quam longissime ab orbe nostro senotas, iter illic, assiduo labore & incredibili industria, patefactum est. De quibus Seneca, in Medea, Hispanus & ipse, videtur scripsisse.

Venient annis
Secula seris, quibus oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphysq; novos
Detegat orbes, nec sit terris
Vltima Thule. Prædicato inquam euangelio totius mundi regnum inuadet Antichristus, eoq; potietur tribus annis cum dimidio, sed statim à regno suo deturbabitur, superueniente Christo redemptore nostro, in nubibus cæli & patris gloria, & Antichristum & Antichristi affectatores, & scelerum eius ministros, in inferni barathrum detrudet, iustos autem secum adducens, & (ut ait ille, captiuam ducens captiuitatem,) quietem illis & æternum præstabit Sabbatissimum.

Sed dices si tot tumultus & seditiones præcesserunt aduentū Domini, quomodo ait Paulus, Cum dixerint pax & securitas repentinus eis superueniet interitus, nonne Elias antea venturus est, & antichristus? quomodo repentinus? Huic quæstioni sic occurrit

Oecume. primæ ad Thessa. 6. cap. inquit, Dicimus, inquit, quod hæc signa quidem finis erunt, aduentus autem Christi, non ita, nam hic repētinus erit, ipse enim reddet vnicuique iuxta opera sua, & recte posuit Paulus exemplum vxoris prægnantis, cum ait, sicut dolor partus mulieri prægnanti, nec effugient. Etenim illa quoque signa partus, habet multa, ipse autem horæ aut diei, non ita.

De varijs significationibus huius nominis Generatio.

C A P. III.

ANtequam seriem generationum Christi redemptoris nostri enarrare incipiam, necessarium mihi visum fuit, explicare, varias huius nominis, Generatio, significationes, illas potissimum quæ plurimum adiumentum ad mysticam intelligentiam scripturarum præstāt. Et primo quidem generatio, ut inquit Chrysost. ho. 2. in Matt. non est sola cuiusq; natiuitas, sed tota negotij & economiæ, id est, rerū administrationis. Vnde Euangelium vocatur, liber generationis Iesu Christi, & Moyses, Genesin vocauit, librū generationis cæli & terræ, cum certè non de cælo solum terraq; loqueretur, sed de cunctis quæ in ipsa subsistunt, & Hæ sunt generationes Esau. Hoc est, generatio non solum natiuitatem & ortum alicuius, sed perpetuam alicuius hominis aut rei geste historiam significat.

Generatio interdum pro seculo accipitur aut ætate integra, aut centum annorum intervallo. Sic dicitur quod Noe fuit vir iustus in generatione sua. Hoc est, ex illis qui ætate Noë vixerunt, ipse alios probitate & sanctitate excellebat, & iterum. Quarta generatione reuertetur huc, id est quadringentesimo anno. Et si qui sunt sancti & iusti, vocatur generatio iusta. Si qui vero prauis sunt, & à Deo defiscunt, generatio praua, peruersa, & aduetera vocatur.

Item pro creatione accipitur. Gene. 2. Iste sunt generationes cæli & terræ. Præterea Generationem vocat scriptura, ut ait Theophy. Luc. 21. non eos qui tunc viuunt, sed omnium fidelium, aut infidelium generationem, ut Hæc est generatio quæ ren-

Genes. 6.

Dicitur sunt generationes vna bonorum, alia iniquorum.

tium eum, quærentium faciem Dei Iacob. & Generatio prava & adultera signum querit, & Philippus Presbyter lib. 2. comment. Iob. cap. 2. ait. In generatione non homines præsentis ætatis, sed criminum imitatores, intelligimus. Vnde in Euangelio. Veniet super generationem istam, omnis sanguis iustus qui effusus est ab Habel iusto. Porro vt hæc clarius & expeditius intelligi possint, annotandum est, quod diligenter Hierony. Matt. 23. scriptum reliquit. Regula est, inquit, scripturarum duas generationes bonorum & malorum nosse, hoc est singulorum singulas. De bonis sumamus exempla. Quis ascendet in montem domini? Cumque plures qui ascendi sunt in montem descripsisset, qui diuersis fuere ætatibus, postea infert. Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Iacob. Et in alio loco de omnibus sanctis. Generatio iustorum benedicetur. De malis vero in euangelio. Generatio viperarum. Et, Venient hæc omnia super generationem istam. Et in Ezechiele cum peccata terre descripsisset, adiecit. Si Noe, Iob, & Daniel, ibi fuerint inuenti, non dimittam peccata terre illi, omnes iustos, qui similes forent virtutibus eorum per Noe, Iob, & Daniel, volens intelligi. Sic sanguis Habel iusti vsque ad Zachariam filium Barachia vel Ioiada ab illa generatione malorum requiritur Iudæorum, cum neutrum eorum occiderit. Ergo & isti qui similia Cain, & Ioas qui Zachariam occidit, contra apostolos gesserint, de vna generatione referuntur. Hæc ille. Iste duæ generationes ab ipsis mundi primordijs apparere coeperunt, & vsque in seculi finem duraturæ sunt, de illis adhunc modum scribit Theodoretus in epitome ca. de Angelis. Erant in principio mundi duo genera hominum, genus Cain, & genus Seth. Genus quidem Cain erat execrandum & maledictum. Genus autem Seth, pietatis & religionis curam gerebat. Enos enim filius eius sperauit inuocare nomen Domini, hinc qui ex eo nati sunt, qui filij Dei appellabantur, cauebant ne cum genere Cain permiscerentur. Hæc ille. Ab his duabus generationibus, siue generibus hominum, duæ vrbes habitantur. Alterius ciuitatis, cuius nomen est Babylon, habitatores sunt omnes sicarij & homicidæ, & nephariorum hominum phalanges, qui sub dæmonis tyrannide (qui habet primatum super filios diffidentia) merentur & degunt. Alterius ciuitatis, quæ Ierusalem

Regula.

Psal. 13.

Ezech. 14.

2. Para. 24.

Sub alia metaphora de eisdem duabus generationibus.

vocatur, incolæ sunt cuncti qui cum Paulo municipatum habent in cælis. De his hæc tradit Augusti. Psalm. 61. omnes qui terrena sapiunt, omnes qui fœlicitatem terrenam Deo præferunt, omnes qui sua quærunt non quæ Christi, ad vnam illam ciuitatem pertinent, quæ dicitur Babylonia mysticè, & habet regem diabolium, omnes autem qui ea quæ sursum sunt sapiunt, qui cælestia meditatur, qui cum solitudine in seculo viuunt, ne Deum offendant, qui cauent peccare, quos peccantes non pudet confiteri, humiles, mites, sancti, iusti, pij, boni, omnes ad vnam ciuitatem pertinent, quæ regem habet Christum. Illa enim in terra quasi maior est tempore, non sublimitate, non honore. Ciuitas illa prior nata, ciuitas ista posterior nata. Illa enim incepit à Cain, hæc ab Habel. Hæc duo corpora sub duobus regibus agentia ad singulas ciuitates pertinentia, aduersantur sibi vsque in finem seculi, donec fiat ex commitione separatio, & alij ponantur ad dexteram, alij ad sinistram, dicaturque illis. Venite benedicti patris mei. Illis autem. Ite in ignem æternum. Ideo ciuitas illa maior ætate, quia prius natus est Cain & postea Habel, sed in his maior seruiet minori. Illa maior ætate, ista maior dignitate. Quare illa maior ætate? Quia non prius quod spirituale est, sed quod animale. Quare ista maior dignitate? quia maior seruiet minori. Cain ergo prior ædificauit ciuitatem, & ibi ædificauit vbi nulla erat ciuitas. Vt verò ædificaretur Ieru. non ita ædificata est vbi non erat ciuitas, sed erat ciuitas prius quæ vocabatur Iebus. ea capta, ædificata est noua ciuitas, vetere destructa, & appellata Hierusalè. Vnusquisque ergo natus ex Adâ nondum pertinet ad Ieru. portat enim secum traducem iniquitatis, poenâque peccati, deputatus morti, & pertinet quodammodo ad veterem ciuitatem. Sed si futurus est in populo Dei, destruetur vetus, & ædificabitur nouus. Ideo Cain ciuitatem ædificauit vbi non erat ciuitas, à malitia enim quisque incipit, vt fiat bonus postea. Nam sicut per vnus inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita, &c. omnes in Adam morimur, trãscamus ad Ieru. destruetur vetus, & ædificabitur homo nouus. Vnde, exiite veterem hominem, & induite nouum. Mala ergo ciuitas à principio vsque in finem currit, bona ciuitas mutatione malorum conditur. Et sunt istæ duæ, ciuitates permixtæ interim, in fine separanda,

Babylon. Ierusalem.

dæ, aduersus se inuicem confligentes, vna pro iniquitate, altera pro iustitia, vna pro vanitate, altera pro veritate. Et aliquando ista commixtio temporalis facit, vt quidam pertinentes ad ciuitatem Babyloniã, administrarent res pertinentes ad Ierusalem. Et rursus quidam pertinentes ad Ierusalem, administrarent res pertinentes ad Babyloniã. Fuerunt reges magni in Ierusalem, omnes iniqui ciues erant Babyloniæ, & administrabant res Ierusalem, omnes in finem inde separandi. Rursus inuenimus ciues de Ierusalem, administrasse res quasdam pertinentes ad Babyloniã, vt Daniel cum reliquis pueris. Item Augusti. in quæstio. ex vtroque testamento mixtini. quæstio. 111. ait. Duæ generationes sunt, vna est ex parte iniquitatis, quæ est mater Cain. Altera ex parte iustitiæ, quæ est mater Habel. Hæc in fide constitit & bona conuersatione, illa in perfidia & obliquis operibus. istæ sunt duæ leges, boni & mali, dei, & diaboli, & quam secutus quisque fuerit, eius appellabitur filius. Lege cum libr. 15. de ciui. Dei cap. 1.

Vt harum vrbium ciues cognoscere valeas, certa quædam à nobis signa proferenda sunt, quibus quæ probata pecunia, aut adulterina sit, cognoscere possis, & quis verus, quis ve falsus ciuis vrbis Ierusalem censendus sit. Qua de re Augusti. trac. 50. in Iohann. sic scribit. Vnus bonus in scriptura corpus bonorum significat, & vnus malus corpus malorum. Quomodo, verbi gratia Petrus corpus bonorum, corpus ecclesiæ, imo corpus ecclesiæ, sed in bonis. Sic Petro dicit dominus. Tibi dabo clauës regni coelorum, & quæcunque solueris in terra soluta erunt & in cælo. idest, tibi pater hoc mysterium reuelauit, ego tibi & toti ecclesiæ. Nam si hoc tantum dictum est Petro, non facit hoc ecclesiæ, sed absque dubio facit ecclesiæ, si ergo in ecclesiæ sit, Petrus quando clauës accipit, ecclesiã sanctam significauit. Item pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. non dixit habebis, ad solum Iudæ, sed habebitis, sed in persona Iudæ significati sunt in ecclesiã mali. Hæc ille. Iuxta hunc canonem vnusquisque sanctus, vt Dauid, Samsom, Isaias, Paulus, vnus electos significat. vt Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine eius baptizati fuistis. Eodem modo Saul, Ananias, Nabuchodonosor, omnes reprobos. Baby-

De hac Regula vnde lib. 10. Reg. 39.

loni & Aegyptus, & Samaria omnes cunctorum malorum officinas. et. 1. Thessa. 4. Deinde nos qui viuimus ibimus obuiam Christo. Nunquid Paulus vsque ad finem seculi viuere, minime vt Thessali arbitrabatur, & ipse dicit. 2. Thes. 2. Sed se cum bonorum congregatione connumerat. & Matt. 23. loquens dominus cum Iudæis, exquirentur, inquit, hæc omnia ab Habel iusto vsque ad Zachariam filium Barachia quem crucifixistis inter templum & altare. attamen Zacharias non est interemptus ab illis Iudæis, sed à priscis illorum patribus. & ad Hebræ. 1. Nouissime locutus est nobis in filio. & cap. 2. ab eis qui audierunt in nos confirmata est. ex his locis perperam negauit Caic. illam epistolam esse Pauli. cum Paulus in apostolorum collegio nunquam fuerit, ad quod dominus tunc locutus est. Sed ex regula soluitur quæst. & 2. Cor. 2. Ne excellentia reuelationum me extolleret, datus fuit mihi stimulus carnis, (idest homines qui acerbè insectantur me,) angelus Satanæ. vocat vnumquemque hominem improbum, angelum Satanæ. Ad hunc sensum vniuersa Isaiæ onera interpretanda sunt. Deinde annotandum est ex Ambro. de uocatione gentium cap. 3. dicente. Illam in scripturis dictionem debemus aduertere, quia id quod ad diuersorum temporum homines pertinet, ita promittitur, quasi de vna eiusdem ætatis generatione dicatur. Sic Petrus scribens sui & futuri temporis gentibus ait. Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, idest à Domino emptus, vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum, qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. Hæc ille. Exemplis multis facile hæc regula potest locupletari. vt ex Psalm. 23. Hæc est generatio quærentium eum, &c. Non loquitur Dauid de vna hominum ætate, sed de vniuersa ecclesiã quæ coepit ab Habel iusto, & duratura est vsque ad diem iudicij postremum. & Matthæi. 5. Beati estis cum vos maledixerint, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum, idest, multa mala, aduersus vos mentientes propter me, gaudete & exultate, quoniam. &c. Et sic cum dominus loquitur ad Apostolos, non tam ad illos dirigit sermonem, quam ad vniuersum populum Christianum, cuius illi e-

1. Thes. 4.

1. Petri. 2.

1. Petri. 2.

1. Petri. 2.

rant veluti seminarium, vt cum dicitur, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. & Vos estis sal terræ, & Ego vobiscum sum vsq; ad consummationem seculi, & Matt. 24. Amen dico vobis non prateribit generatio hæc, donec omnia fiant, non tam intelligit de generatione vel ætate illorum qui tunc in viuis erant, quam de cuncto populo Christiano qui in fide & dilectione Dei perstabit vsque ad finem seculi, & statim, tradent vos in tribulationem & occident vos, & Lucæ. 12. Estote parati quia nescitis quâ hora veniet. Simili modo loquitur scriptura de improborum generatione. Psalm. 11. Custodies hos à generatione hac in æternum, & alibi. Filij huius seculi prudentiores sunt filij lucis in generatione sua, & Generatio praua & adultera signum querit.

Ho. 6. in te
remiam.
Duo patrum
genera in
scripturis.

Attamen vt hæc clarius percipi possint, oportet ritari modum generationis patrum spiritualium, sed illa intelligi non potest, nisi prius quæ sint duo illa patrum bonorum & malorum genera præmittamus. Duplices, inquit Origenes, habemus patres, & vna species est pessimorum, siquidem antequam crederemur, Zabulus pater noster fuit, vt & sermo euangelicus ostendit dicens. Vos de patre Zabulo nati estis. Cum autem credidimus facti sumus filij Dei. Si ergo post hæc peccauerimus, conuertimur ad iniquitates patrum, non simpliciter, sed priorum patrum. Vnde Psal. 44. Audi filia & vide & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum & domum patris tui. Quasi pater coepit, audi filia, ergo duplices nostri patres sunt. Sed obliuiscere, inquit, domum patris tui prioris, nam factis ad peccata conuersis, incidisti in id peccatum, de quo ait Iere. Donuersi sunt ad iniquitates patrum suorum priorum. Dicebamus dudum Zabulum patrem nostrum fuisse antequam Deus factus sit pater noster, (si tamen nunc non habemus etiam patrem Zabulum,) quod de Ioann. epi. approbati potest. Omnis qui peccatum facit, ex Zabulo natus est. Toties ex Zabulo nascimur, quoties peccamus. Infectione ille qui semper generatur à Zabulo. Rursusque multum beatus qui semper ex Deo nascitur. Nec enim semel dicam iustum ex Deo natum, sed per singula virtutis opera semper iustus nascitur ex Deo. Hoc de saluatoris nostri quotidiana natiuitate potest pro-

Zabulus.

bari, vt id obtineamus in iustis, quod in domino præcessit. Saluator noster, splendor est gloriæ, splendor non semel nascitur, & deinceps definit nasci, quotiescunque ortum fuerit lumen, ex quo splendor oritur, toties & oritur splendor gloriæ, sic filius ex patre semper nascitur. Hæc eadem totidem verbis repetit Homilia. 9. in Isaiam.

Splendor gloriæ dominus.

Annotatio.

A Pud Origenem & Hilarium & cæteros ecclesiasticos scriptores, qui dicitur Latine calumniator, Græcè diabolus, Hebraicè vocatur Zabulus, hoc est, deorsum fluens, eo quod à cælestibus ad terrena corruerit, vt docet Hiero. ad Ephe. 6. Hoc constat Erasimū sefellisse, qui in annotationibus in nouum instrum. & in prologo Hilarij, asseruit, librarium incuria in libris priscorum inoleuisse hunc errorem, vt Zabulus pro Diabolo legeretur. Vel dicitur, inquit ille, à 3a. augmentatiua particula, nesciens Hebraicum esse hoc nomen, non Græcum.

Zabulus.

Sed vt ad institutum reuertamur, oportet explicare modum generationis patrum, non tantum carnalium quam spiritualium, quam diuinitus explicauit Orige. Hom. 4. in Ezech. Meminisse debemus, inquit, quia vt homo generat hominem, & Israel populus generat populum Israel, & Ruben generat Ruben, Simeon generat Simeon, & Levi Levi. Sic ea quæ in benedictionibus Iacob, per Moysen, de Ruben, & Simeon & cæteris, dicuntur, non sic conueniunt Patriarchis, vt his qui cognominis eorum propter familie radicem extiterunt. Benjamin lupus rapax, ad matutinum comedit, & ad vesperam dabit escam. Benjamin ille nunquam fuit lupus rapax, nec in vespere dedit escam, sed is qui natus est ex tribu Benjamin, Hebræus, ex Hebræis, iuxta legem Pharisæus, hoc est Apostolus Paulus. Benjamin ille prædicabatur lupus rapax, ad matutinum comedens, quando iuuenis fuit, & in vespere dedit escam, quando credens, spiritualem præbuit cibum à se ecclesijs institutis. Igitur Benjamin Benjamin generati. Quomodo ergo homo ex homine, & Benjamin ex Benjamin, sic Iuda ex Iuda, Ruben ex Ruben nascitur. Ruben quippe viuat & non moriatur, & sit multus in numero. In tantum non erat de patriarcha sermo, sed de populo

Modus generationis patrum spiritualium.

Paulus apologetus lupus rapax. Genes. 49.

Loco eximie
expositus
ex Ezechie
le cap. 41.

pulo qui de patriarcha descensus erat. Hæc dicta sunt vt hunc locum Ezechie. capit. 14. exponamus. Si fuerint, inquit in medio vrbis, Noë, Iob, & Daniel, non erit anima mea cum populo illo. Quomodo enim Israel, Israel generat, & Iob Iob, & Ruben Ruben & reliqui reliquos, sic Noë Noë. Et dicam quia de filijs Noë, Sem Noë fuit, Cham vero Noë non fuit. Neque enim habuit similitudinem patris sui. Et vt non omnes qui ex Abraham, filij Abraham, licet sint de semine eius, non sunt filij ipsius quoniam peccatores sunt, sic hi qui habent similitudinem factorum Danielis, Daniel sunt, qui imitantur patientiam Iob, Iob fiunt. Noli ergo dicere, beatus Noë quoniam dignus effectus est, vt in diluuiio solus eligeretur à domino, & cæteris inundatione pereuntibus, cum suis seruarietur incolumis, sed considera, quia si tu feceris ea quæ fecit Noë, eris Noë. Audi salutorem dicentem. Si essetis filij Abraham operam Abraham faceretis. Igitur si quis filius est Abraham faciat gesta Abraham, si quis filius est Noë, si quis filius est Daniel, faciat opus quod fecit Daniel. & Noë. Siquis substantiam suam perdit, & sustinet patienter, tam iacturas rerum familiarium, quam mortes filiorum, & dicit. Dominus dedit Dominus abstulit, vt domino visum est, ita factum est. Qui incenditur corporis malis, & flagellatur vario morborum dolore, & in ipsius supplicij glorificat dominum, imitator est Iob. Atque ita Noë, Daniel, Iob, in eodem possum tempore reperiri. Quod autem Ezechiel non dixerit de his quos in scripturis lestitamus, ex alio loco approbare conabor. Daniel traditus est eunuchorū principi cū alijs pueris, qui Eunuchus fuit, & tamen Ezechiel ait. Noë, Daniel, Iob, filios & filias non liberabunt. Fingamus quod filios habuerit Noë, quomodo filij Danielis docebuntur, quem eunuchum fuisse tradunt Iudæi: verum quia fertilis & sancta fuit anima eius, & propheticis diuinisque sermonibus multos filios procreauit, ideo dicitur. Si fuerint in loco isto Noë, Daniel, Iob, ipsi soli saluabuntur. Et nos ergo possumus fieri Daniel, & vt non enumerem omnes sanctos, possum esse Paulus, si fuero imitator eius dicentis. Imitatores mei estote. & Filioli mei quos iterum parturio. Habeto virtutes & esto filius eius & Christi. Cum fueris Christi, eris & patris, quia vnus sunt naturæ. Ad hoc laborat iu-

Tres hi viri multo tempore interuallo fuerunt sancti.

Daniel eunuchus.

Vnus plures sancti.

Psal. 89.

stus vt Danielis & Iob & Noë, & Abraham filius ostendatur, ad adoptionem Dei, & iam non vocetur hominum nominibus, sed vocabulis filiorum Dei. omnis multitudo (quantumuis magna sit) si similitudo est, vnus homo est, & non plures qui similes sunt. Non plura corpora sed vnum corpus omnes sumus, Iuxta id quod scriptum est. Vos estis corpus Christi & membra ex parte. Et saluator venit saluare quod perierat, in sacramento. 99. ouium non errantium, & vnus perditæ. Quomodo vnum corpus plura sunt corpora, & vna ovis plures sunt oues quæ perierant, hoc pacto omnes Noë, Daniel, & Iob in vnū Noë Iob & Daniel rediguntur. Lege eundem Originem. Hom. 20. Numerorum. Sunt alia huic nominis significationes quas oportet breuiter & succincte percurrere, ac studiosis relinquere illas fusius dilatare & locupletari. De illis sic scribit Orige. tract. 30. in Matth. In multis, inquit locis, obseruauimus nomen generationes dupliciter accipi. Vnā quidem Iudæorum, alteram autem gentium sic intelligimus & Ecclesiasten dicentem, generatio vadit & generatio venit, terra autem in æternum stat. De populo enim Iudæorum prophetans, qui fuerat transurus, hoc est, à Deo recessurus, ait. Generatio vadit. De populo autem gentium credituro, dicit. Generatio venit. Tale aliquid puto & in Psalmo dici à Moysen in oratione ipsius. Domine refugium factus es nobis, à generatione in generationem. Duarum enim generationum refugium est Deus. quia vnus Deus qui iustificat circumcisionem ex fide & præputium per fidem. Hoc idem dicit Hierony. in comment. Ecclesiastes. in expositione huius loci. Generatio vadit. &c. Item in comment. Psalm. 145. titu. Hierony. In omnibus scripturis generatio & generatio, ad duos populos videlicet Iudæorum & gentium refertur. Potest & aliter exponi iuxta Hiero. Danie. 4. cuius hæc sunt verba. Quod in scripturis dicitur generatio & generatio, simpliciter accipitur pro eo quod est in omnia futura tempora. Alij generatio & generatio, duas generationes, legis & Euangelij, significare putant.

Duplex est quoque generatio vt ait Aug. Psal. 88. vna carnis, alia spiritus. nunc est generatio carnis & sanguinis. erit post alia generatio futura spiritus, in mortuorum resurrectione.

In progeniem & progeniem, & in generationes generationum, aliaq; familia, idem significant quod semper, apud Hebraeos, iuxta Euthy. Luc. 1.

Generatio in scripturis vocatur tempus vite viri vnus, sic legimus. Quarta generatione reuertentur filij Israel in terram suam, que hoc pacto numerantur. Leui ingressus est in Aegyptum cum Caath filio suo, texitarque generatio hoc modo. Leui genuit Caath. Caath genuit Amram, Amram genuit Aarō, Aarō genuit Eleazar, Eleazar genuit Phinees. & Eleazar cum patre suo egressus est de Aegypto. Quid hoc vocabulum significet apud auctores seculi docet Suidas in Verbo γενεά. inquit, γενεά κατ' ἐνιαυτός μετ' ἐτη. Ἐπεὶ καὶ λέγουσιν διὰ τὸ πρό τῶν δύο γενεῶν καὶ εἰν φλεβέτο μῆν, τὰν τισαρχαί καὶ ἐκείνου λέγουσιν ἑσὶς ἔτι προσδόμενον ἄματος, ἢ οὐδέ ποτέ χοντα περιγράφει. κατ' ἐνιαυτός δέ, λὶθὲν ἢ τὸν Νέσφαρα βάλονται ἐνενηκονταετη γενεῶν, καὶ τριγέρον δ' τρῆς γενεῶν βίβς, τετάρτη ἐνενηκοντούτης. Νέσφαρ ἐν πύλω ἠγαθὴν τὸν βόρεχα τριτογέρον. Hoc est, Generatio iuxta nonnullos est septem annorum intervallum. Unde medici dicunt ante duas generationes non oportere venam scindere, intelligentes decimum quartum annum. Quia tunc sanguine indigent. Iuxta alios autem tempus triginta annorum. Hinc volunt Nestorem tantum non gentos vixisse annos, & voratum fuisse triggeronta, eo quod tres impleuerit generationes, & tumuli eius in Pylo, hæc est superscriptio. τριτογέρον. At Cicero in lib. de senectute, trecentos affirmat compleuisse annos. Hoc est tres generationes vixisse.

De duplici Christi redemptoris nostri generatione, temporali videlicet, & æterna.

C A P. IIII.

Aliquis locus perplexus & obscurus in diuinis scripturis sese legentibus offert, hic est vel maximè quem tractandum atq; explicandum hoc tempore suscepimus. Tot enim ex vnaquaq; generatione oboriuntur inextrica-

biles quæstiones & pullulant, vt nō veluti ab Hydra vno capite amputato septem continuo renascantur, sed ab vnaquaque generatione, infinitæ propè quæstiones exoriantur. Atque ideò fateor me imprudenter egisse, qui sponte hoc oneris subire voluerim. Nam quis ego sum vt rem tantam & tam longè ab hominum cognitione semotam, possim mente complecti, & sermone explicare. Verum si in reliquis rebus à me offensum ac titubatum est, hac tamen in re me prudenter egisse, nullus ibit inficias, quod ferè semper, maiorum auctoritate ac fide innixus sum, vt si nonnunquam à veritate deslexero, inscitia mea veniam ab a quibus lectoribus deprecari possim. Cum igitur de Christi generatione acturus sum, oportet ab ouo, vt dicitur, eius maiores numerare & ad falsos illos deducere & reuocare. Nam nō solum de Christo, sed de vniuersis populi Israelitici ducebus verum est, quod Augusti. scriptum reliquit, lib. 7. q. in librum Iudicum. q. 2. Non solet, inquit, duces nominare scriptura cum constituuntur, nisi commemorata origine parentum aut maiorum. Hæc ille. Nec solum de ducebus verum est, sed de omnibus claris viris recipiendum est. Quod in nonnullis non nunquam fuisse obmissum, non videtur mysterio vacare, atque ideò illorum virorum quorum nomina in scripturis prætermissa vt ab antiquis patribus tradita nobis sunt, non pigebit referre, ne quid desit curiositati, vt Melchisedech vocatur à Paulo ad Hebræos scribenti, ἀμὲτωρ, ἢ ἀπάτωρ, ἢ ἀγενεαλόγητος; nō quod patre, matre aut maioribus caruerit, sed quod illorum nomina in diuinis scripturis non tradantur. Porro illorum nomina ne perpetuo hominibus laterent, scripta reliquit, sanctissimus & doctissimus vir Epiphanius. lib. 2. aduersus hærefes, in hæresi, Melchisedechianorum, sic inquit. Παρά τισί τοῦ μελχισεδέχ οὐκ ἔστι πατήρ τε καὶ μητήρ ἐμφέρεται. οὐκ ἔχει δὲ κατὰ τὰς ῥητάς γραφάς ἐν διαθήκῃ τοῦ θεοῦ. ἢ πον δὲ τινες ἠρακλῆα καλεῖσθαι αὐτοῦ πατέρα, μητέρα δὲ ἄσραω, τὴν ἢ ἄσφραω. Hoc est. A nonnullis nomen patris & matris Melchisedech memoriae proditum est. (Nam in scripturis ab ecclesijs receptis nullibi inueniuntur.) Ferunt enim illi, patrem eius Eraclan fuisse vocatum, matrem verò Astaroth, aut iuxta alios Asterian, & versus finem illius capituli recitat opinionem Iudæorum afferentium causam ob quam parentum eius nomina omissa sunt. ἰουδαῖοι γὰρ σκηνῆς

Duces. Israel.

Melchisedech putat qui.

Epiphanius

σκουσι τὸν τοιοῦτον, διὸ καὶ μετ' ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῶν καὶ ἑβραίων τοῦ Ἰησοῦ διὰ δὲ τὸ ἦν εἶναι πόρνης φασί, τὴν μητέρα αὐτοῦ μητρίαν φασί, μηδὲ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐνενοήσανται. ἔφετι σὲ δὲ ἐν τούτων δὲ μετὰ τὸν νότον καὶ τὸν ἰσραὴλ πόρνη ὑπῆρχε, καὶ ἐστὶ γενεαλογεῖται, καὶ βιβλὴν πορνείας γέγραπται. καὶ χασβὴν μετ' αὐτῶν καὶ παραδόστρια ἔσται, καὶ ἐκ ἀποδείξεως Ἰσραὴλ ἀναγομένη. Hoc est, Iudæi affirmant hunc Melchisedech iustum virum & sanctum & altissimi sacerdotem fuisse, & parentum illius nomina ideò ab scripturis neglecta fuisse, quia ex scorto natus esset. Sed ineptus est talis sermo. Nam Rahab meretrice erat, & eius meminit scriptura, & Zambri fornicatus est cum Cozbi Madianide, & nomen illorum non fuit obmissum, quamuis illa esset alienigena, nec ex Israel originem duceret. Postquam de Melchisedech sermo factus, absoluit, subdit Epiphanius. πόρνη δὲ ἄλλοι οὐ γενεαλογεῖται κατὰ τὸ φανερά τῶν, δαυὶδ, Σεδράχ, Μισάκ, Ἀβδενάγω, ἠλίας ὁ θεοβίησ, καὶ ἐν πάσαις ῥηταῖς βιβλῶν οὐδαμῶς ἐμφέρονται τούτων οἱ πατέρες τε καὶ μητέρες, ἐν ῥητικῶν ἐν παραδόσει τῶν δαυὶδ τῶν πατέρων σαβράν καλούμενον, ἠλίας ὁ θεοβίησ, ἀδελφὸς ἑσὸν ἐπίδραε τῶν ἱερέων, ἐξ ἱερέων δὲ ἠλορημὶ αὐτοῦ ὑπάρχων, ἠὲ δὲ τῶν ἀχιμαάμ, ἀχιμαάμ δὲ ἠὲ τῶν σαδούκ, σαδούκ δὲ τοῦ ἀχιτωδ, ἀμορία, ἀμορίας ἠὲ τῶν μορία, μορίας τῶν ἰαζα, ἰαζα, ἰαζα τῶν φινέες, φινέες ἠὲ τῶν ἐλεάζαρ, ἐλεάζαρ ἠὲ τῶν ἀαρῶν, τῶν ἱερέων δὲ ἠλονοτι, ἀαρῶν ἠὲ τῶν ἀμράμ, ἀμράμ τῶν καάτ, καάτ τῶν λευὶ, λευὶ τρίτος ἠὲ ἰακωβ, ἰακωβ δὲ ἀδελφὸς μετ' ἡμῶν, πᾶσι δὲ τοῦ Ἰσραὴλ, ἠὲ τῶν ἀβραάμ. Hoc est. Sūt ne alij quorum genealogia non tradita sit aperte, Danielis, Sidrach, Misach, Abdenago, & Eliaz, quorum parentes in diuinis scripturis nullibi inueniuntur. In traditionibus tamen maiorum Danielis patrem appellatum fuisse Sabram legimus. Eliaz verò generatio sic habet. Elias Thesbites habuit fratrem Iodac sacerdotem, ex quo manifeste colligitur fuisse ipsum ex sacerdotali genere progenitum, erat Elias Achimaam filius, & Achimaam vero Sadoci, Sadoc verò Achitobi, filij Amorix, Amorias filius erat Morix, Morias vero Zaza, filij Azix, Azias ipsius Phinees filius Eleazari, Eleazar filius erat Aaron summi sacerdotis. Aaron filius erat ipsius Amrā, Amrā ipsius Caath, Caath verò Leui, Leui verò tertius erat ex filijs Iacob. Iacob quidem frater erat Esau, & Isaac filius, qui erat filius Abraham. De tribus pueris ad hunc modum scribit, φύσει δὲ τῶν Ἰσραὴλ πάντων, σεδράχ, &

Numerorum 25.

Duplex Christi generatio.

Isaia. 53.

Locus Isaie expositus.

Prover. 8.

Isaia. 14.

Isaia. 14. Quis sapiens & intelliget hæc? August. quoque lib. 2. de consensu euangelistarum ca. 1. ait Matthæus in exordio suo satis ostendit generationem Christi secundum carnem se suscepisse narradam. Secundum hanc quidem Christus filius hominis est, quod etiam ipse se appellat, commendans nobis quid misericorditer dignatus

tus sit esse pro nobis. Nam illa æterna generatio, secundum quam filius Dei vnigenitus est ante omnem creaturam, quia omnia per ipsum facta sunt, ita ineffabilis est, vt de illa à propheta dictum intelligatur. Generationem eius quis enarrabit? Deniq; Chrysto. ho. 2. in Matt. ait. Duplex est facta generatio, prima huic nostræ similis, altera nostram naturam eminenter excedens. Quod enim natus ex foemina est, nobis competit, quod vero non ex sanguine, nec ex voluntate viri aut carnis, sed ex Spiritu sancto, aliam nobis sublimiorem futuramque generationem prodit, quam nobis ex spiritu gratuito conferet.

Maiores Christi, à primo parente vsque ad ipsum, sexagintaduo supputantur, quos summam enumerat Epiph. libr. 3. aduersus hæreses. ca. vlti. quod inscribitur. Σόντομος α- λφης λογος περι πικρας καθολικης και Αποστολικης εκκλησιας ου αιτ, εζηκεντα η δυο γενεαι η πατριαρχιας απο Αδαμ εως τς Χριστου εμερονται δια των ονοματων των εντελεσεθων ανδρων, προς τον θεον τω γνωσιν εσχηκοτων, η διετεραν τινα αραισηαν τω βασιλικω τε δόξαν η εμβριθααν μετεσχηκο των, ο καταλος του αριθμου εμεφεται αχρι της του χριστου παρουσιας. η γαρ γενεαι παρεληλυθασι απο Αδαμ εως του νωε δεκα η απο του νωε αχρι του Αβρααμ. αλλα δεκα, απο δι του Αβρααμ αχρι Δαβιδ γενεαι ιδ. απο Δαβιδ εως της αιχμαλωσιας, γενεαι ιδ. και απο της αιχμαλωσιας εως του Χριστου γενεαι ιδ. ως ειναι απο του Αδαμ αχρι Χριστου εζηκοντα δυο γενεαις. αι τινες εζηκοντα δια την συντομιαν ηρθηκονται. η γαρ ερτη ερημω εβδομηκοντα δυο σεληναρ φοινικαρ υπαρχοντων, εβδομηκοντα η γραφη ανωμασε. και εις το ορος προσκεκλιμενα εβδομηκοντα, εβδομηκοντα δυο ευρισκονται συρ τω ελαδ και μαδαδ. και εβδομηκοντα δυο σερμι νεοσανται επι πτολεμαίου. δια δε τω συντομιαρ, ειωθαμεν λεγειν των εβδομηκοντα τω ερμινειαρ. Hoc est, ab Adam vsque ad Christum sexaginta duas generationes decurrisse legimus, nimirum tot quot patriarchæ, qui aut eximia sanctitate, aut regni dignitate pollebant, extiterunt. Nam ab Adam vsque ad Noe decem supputantur generationes, à Noe ad Abraham vsque totidem, ab Abraham vsque ad David generationes. 14. à David vsque ad Babylonicam captiuitatem quatuordecim similiter, à captiuitate vsque ad Christum. 14. Atque ita si ab Adam vsque ad David omnes generationes ad summam reuocemus, sexagintaduas inuenimus

Ioan. 1.

Ab Adā vsque ad Noe decem sunt generationes, à Noe ad Abrahā decem generationes.

generationes, quas tamen sexaginta scriptura vocauit, breuitatis curam gerens, veluti in deserto. 72. erant palmar, & 70. tantum supputantur, & septuaginta senes in montem asciti sunt, cum essent septuagintaduo cum Elad & Modad, sub Ptolemæo septuaginta duo numerantur interpretes fuisse, & ob breuitatem consueuimus appellare interpretationem septuaginta. Aut vt ex eodem Epiphanio libr. 1. contra hæreses. tom. 1. & ex Ancyroto, colligi potest, ad hunc modum istæ ætates aut generationes possunt supputari. Ab exordio mundi vsque ad diluuium deuolutæ sunt decem generationes, ex quibus septimum locum occupat Henoch, de quo dicitur in epistola Iudæ, Prophetavit autem de his septimus ab Adam Henoch. illorum series sic disponenda est. Adam, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Jared, Henoch, Mathusala, Lamech, Noe. Istæ decem generationes ad Diluuium vsque pertingunt, & iuxta Iosephum, libr. 1. Antiqui. ca. 4. amplectuntur duo millia annorum, & sexcentos & 56. Verum iuxta Epiphanium, libr. 1. aduersus hæreses, parum post principium. Numeros annorum istarum generationum est, duo millia annorum & ducenti sexagintaduo anni. Istæ enumerationes multum inter se disident, ob corruptionem quæ in libris Græcorum & Latinorum inoleuit. De qua re disputat Augu. lib. 15. de Ciui. ca. 10. & S. Euch. in Gen. Volo tamen in studioforum gratiam vniuersas generationes mundi in quatuor status diuisas, percurrere, ex eodem Epiph. in citatis locis, qui sic se habent. Primus status hominum incipiens à creatione mundi, ad diluuium vsque peruenit, & vocabatur Barbarismus, eo quod nulla lex esset tunc diuina hominibus lata aut promulgata. Secundus status à diluuij tempore vsque ad Babylonicæ turris ædificationem, & adhuc ad Serug vsque protenditur, qui post turris ædificationem duas vixit generationes. Hic status appellatus fuit Scythismus, qui hinc nomen traxit, quod illi qui tunc viuebant à diluuij inundatione fugientes, & in loco tuto se recipientes, ex Armenia profecti sunt, & vtramque Scythiam occuparint. Tertius status à Serug vsque ad Abraham, vocatus fuit Græcismus, in illo idolorum cultus repertus est, non quidem ex lapide & auro factorum, sed penecillo in parietibus de pictorum. Nam parum post à Thare

Num. 11.

Decem generationes à Noe ad diluuiū vsq; Sen, Arphaxad, Sale, Heber, Pa-

Mundi barbarismus.

Scythismus

Græcismus.

à Thare Abrahæ parente, qui figulinam artem exercebat, ex lutis simulacra facta sunt, Deinde Abraham Iudaismi fecit initium, insignis pietatis vicesima ab orbe condito generatione, hitatus fuisse postea mutato nomine Hebræi, deinde Isyiram lib. 6. de ciui. lo superato, Israel sibi & posteris, nomen inducit. c. 13. de hoc lib. 10. excellentior successit, nempe Iudæorum spiritualium, qui circumcisionem præferunt non in carne sed in spiritu. Hi statim Galilei, succedente tempore à Christo redemptore, Christiani vocati sunt. Hæc statuum distributio potest ex Paulo ad Col. 3. elici. inquit enim. Vbi (id est in noua creatura) non est gentilis & Iudæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, seruus & liber. & ad Rom. 1. Græcis ac Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum. Sapientes vocat Iudæos, insipientes vero Scythas.

Cur euāgelista recensent Christi generationem. Quæres fortasse, quo consilio ducti euāgelista recensent Christi generationem. Huic rei causam affert Chrysto. ho. 4. in Matthæ. his verbis. Vt, videlicet, ex enumeratione generationum, studiosum auditorem excitent ad temporum supputationem, ostendentes hunc esse Christum à prophetis prædicatum. Cum enim generationum numerum percurreris, & didiceris, ipsam esse qui ante promissus est, facile suscipies, quod in Christi natiuitate accidit. In annorum itaque enumeratione admonet auditorem, vt credat, quod ille sit quem patriarcha Iacob promissit, affuturum, deficientibus ex Iuda principibus. Quæ etiam Daniel post illas hebdomadas venturum esse prædixit. Quod si aliquis illos annos, qui in hebdomadarum numero Danieli ab angelo numerati, ab initiauratione Ierusalem voluerit supputare, & ad ipsius natiuitatem numerando descendere, videbit hos Matthæi attentos, illis qui à Daniele signati sunt, conuenire.

Hebdomadarum initium iuxta Chryso.

Cur Matt. non narrauit continetur. 2. generationes.

Græcismus.

gum, neque cum sacerdotum potestate regeretur, ad studium virtutis accesserit. Itesi in 2. opere titulo Chryso. in Matthæ. ho. 4. in huius loci expositione, omnes ergo generationes, &c. sic legimus scriptum. Quom potuisset euāgelista breuiter numerum generationum explicare, dicens, ab Abraham vsque ad Christum generationes sunt. 42. qua ratione ter generationes præcidit, & in tres partes diuisit, per generationes quatuordecim. Quia ter completis. 14. generationibus, mutatus est Iudæis reipublica status. Ab Abraham enim vsque ad David fuerunt sub iudicibus, à David vsque ad transmigrationem Babyloniæ, sub regibus, à transmigatione vsque ad Christum, sub Pontificibus. Hoc ergo vult monstrare, quoniam sicut semper ter completis quatuordecim generationibus, mutatus est hominum status, sic completis quatuordecim generationibus, à transmigatione vsque ad Christum, necesse est à Christo mutari similiter hominum status, quod & factum est. Post Christum autem iam non sub iudicibus multis, nec sub regibus multis, nec sub Pontificibus multis sumus. Sed omnes generationes sub vno Christo & iudice & rege & pontifice factæ sunt, quia trium illorum statuum solus habuit dignitatem. Vnde quoniam & Iudices & reges & Pontifices, per ter, tres Christi dignitates præfigurabāt, semper principia eorum in figura fuerūt Christi. Primus iudicum Iosue. Primus regum Dauid. Primus pontificum Iesus filius Iosedech. Hos in figura Christi fuisse dubitat nemo. Quæ ratione quadraginta due generationes ponuntur Christi, secundum carnem nascentis in mundum. Respondet. Quadragintaduo enim, sex septimanarum numerus est. Sex autem numerus, operis & laboris est, quoniam in sex diebus natus est mundus, qui positus est in labore, opere & dolore. Conuenienter ergo Christi nascentis in mundum ad laborem & dolorem, quadraginta due generationes ponuntur, mysterium continentes operis & laboris. Hæc ille. De sanctis illis, qui typum domini præferebant, dictum est à nobis cum agebamus de nomibus diuinis & de citationibus & allegorijs & quæ dicenda de illis supersunt suis in locis à nobis differentur.

Deinde quæro, cur hi duo patres Christi, nempe Abraham & David potissimum electi sunt, vt in generationum capite constituerentur.

Numerus varius laboris est.

Cur origo tuerentur. Ideo, (vt dicitur homil. 1. secundae generationis - di operis titulo Chryso. in Matth.) Abraham ab Abrahæ & David Christus vocatur filius, quia bñ & David Christus tres dignitates erat habiturus, repetita sit. gis, propheta, & sacerdotis. Abraham enim duas habuit dignitates. Propheta enim fuit & sacerdos. Sacerdos, sicut Deus dicit ad illum. Genes. 17. Accipe vaccam triennem. Propheta sicut ait dominus ad Abimelech de illo. Propheta est, & orabit pro te. Rex autem fuit, ex David ducens originem. Ideo ergo amborum filius nominatus est, vt vtriusque patris triplex dignitas, originali iure cognosceretur in Christo, aut vt Chryso. ait, secunda in Mattheum homilia. Ideo isti duo primo ponuntur loco, quia erant maximè memorabiles. Ille quidem quod rex & propheta. Hic verò quod propheta & patriarcha, aut iuxta Hieronymum Matth. 1. Ideo cæteris prætermisissis horum filium Christum nuncupauit, quia ad hos tantum facta est de Christo promissio, vt etiam ait Euthy. in proemio Matt.

David præponit in generatione à Matth. ipsi Abrahæ.

David præponit in generatione à Matth. ipsi Abrahæ.

Præponitur David. Abrahæ ne generationis cõtextus in terrâ perentur.

in illo secundo opere, cur primo loco sit David cõstitutus. Quia regni dignitas maior est quam naturæ. Nam & si Abrahæ præcedebat tempore, David præcedebat dignitate. De hac re nonnulla scripsimus in titulo de ordine narrationis scripturæ.

Diximus superius ad hos duos viros promissiones esse factas ac Christum ex illorum femine esse nasciturum. Sed quæres quibus in locis hoc pollicitus illis sit dominus. Primo Psalm. 131. Iurauit dominus David veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam, & Psalm. 88. Semel iuravi in sancto meo, si David mentiar, semen eius in æternum manebit, & thronus eius vt sol in conspectu meo, & Isaias. Egredietur virga de radice Isai, & flos de radice eius ascendet, & Lucas & Mattheus demonstrant Ioseph è stirpe David descendisse. Facta fuit Abrahæ etiam promissio. Genes. 20. in femine tuo benedicentur omnes gentes. Ad hos duos potissimum viros facta est à Deo promissio, vt intelligamus illas promissiones iam esse adimpletas in euangelio.

Quæro quod fuerit institutum euangelistarum in enarratione generationis Christi. Tres, (inquit Theophy. ad Roma. 1. ca.) euangelistæ de ortu ac generatione Christi secundum carnem meminerunt, vt ab hac traducant auditores ad supremam illam generationem, de qua Ioannes disseruit. Si quidem & ipse dominus, primum visus est homo, deinde cognitus est Deus. Et rursum in proemio Euangelij Ioannis ait. Ioannes, quæ nullus alius euangelista, nos docuit, ea ipse intonare ausus est. Nam cum alij occupati fuissent in carnali substantia Christi explicanda, nihilque clarè dixissent de substantia eius, quam ante secula habuit, metuebatur, ne putarent Christum tunc primum subsistere coepisse, quando ex Maria natus est. Ideo Ioannes de superna generatione tractat: quamuis interim incarnationem verbi nõ relinquit intactam. Dicit enim. Verbum caro factum est.

Quot sint generationes ab Abraham vsque ad Christum Hierony. ad hunc colligit modum, in libro mansionum ad Fabiolam, in proemio illius. Sicut mansiones deserti à prima vsque ad vltimam sunt quadraginta duæ, ita generationes de quibus Matth. loquitur, sunt. 42. Ab Abraham vsq; ad David gene-

Primo tri euangelista de generatione carne li, & deinde Ioannes de aterna discrit.

De numero generationu à scriptaturu

generationes. 14. à David vsq; ad transfugationem Babylonis. 14. generationes, à transfugatione Babylonis vsque ad Christum, generationes quatuordecim, id est, simul generationes. 42. Per has currit versus Hebræus, qui de terra festinat transire ad cælum, & Ægypto seculi derelicta, terram promissionis ingreditur. Nec mirum si in illo numeri sacramento peruenimus ad regna cælorum, sub quo dominus à priori Patriarcha peruenit ad virginem, quasi ad Iordanem, quæ ple no gurgite fluens, Spiritus sancti gratijs redundat. Has generationes sic Anselmus partitus est. Omnes, inquit, generationes diuiduntur in tres tessaresdecades. Prima est ab Abraham vsque ad David, ita quod David ibi includitur, secunda à David vsq; ad transfugationem Babylonis, ita quod David ibi non includitur, sed in transfugatione sub ea continetur. Tertia est à transfugatione vsque ad Christum, in qua si dicamus Iechoniam bis numeratum, transfugatio inclusa est. De hoc Anselmi dicto postea videbimus.

Deinde videndum in quo differat Mattheus à Luca in enarratione generationum. Quæ de re hæc tradit Origenes. hom. 28. in Lucam. Non æquè ab euangelistis natiuitatis Christi ordo narratur, Mattheus enim incipiens natiuitatis illius seriem texere, ab Abraham, vsque ad id peruenit, vt diceret. Christi autem Iesu generatio sic erat. Et describit nõ eum qui baptizatus est, sed qui venit in mundum. Lucas vero exponens natiuitatem eius non à superioribus ad inferiora deducit, sed cum baptizatum ante dixisset, vsque ad ipsum peruenit Deum. Nec eadem personæ sunt in generatione eius, quando descendere dicitur, & quando ascendere. Qui enim fecit eum è cælis tibi descendentem, mulieres non quaslibet, sed peccatrices, & quas scriptura reprehenderat, introducit. Qui vero baptizatum narrat nullius mulieris fecit mentionem. In Mattheo ergo nominatur Thamar, quæ cum socero fraude concubuit. Et Ruth Moabitidis, nec de genere Israel, & Raab, quæ vnde sumpta sit scire nequeo, & coniux Vriæ quæ violauit mariti thorum. Quia enim dominus noster ad hoc venerat, vt hominum peccata susciperet, & eum qui non fecerat peccatum, pro nobis peccatum fecit Deus. Propterea descendens in mundum assumpsit peccatorum hominum ac vitiosorum personam, & nasci voluit de stirpe Salomonis & Roboam,

Ab Abrahæ cepit Mat. quia illi promissio facta prima.

Matth. 1. c.

Lucas. 3. c.

Thamar. Ruth. Raab. Bethsaba.

quorum delicta conscripta feruntur, & de cæteris, è quibus multi fecerunt malum in conspectu Dei. Quando verò de lauacro descendit, & secundus ordo describitur, nõ per Salomonem sed per Nathan nascitur, qui eius arguit patrem super Vriæ morte & ortu Salomonis. Sed in Mattheo verbum Genero. as, adiungitur, in Luca penitus siletur. Sic enim ait Mattheus. Abraham genuit Isaac. Isaac genuit Iacob, & Iacob genuit Iudam & fratres eius, Iudas genuit Phares & Zaram de Thamar, & vsque ad finem, genuit, semper apponitur. In Luca verò vbi de lauacro descendit, Iesus filius dicitur. Sicut putabatur filius Ioseph, & in tam multa serie nominum, excepto quod putabatur filius Ioseph, generationis nomen scriptum non est. In Mattheo non est scriptum incipiebat, in Luca vero quia de baptisinate conscensurus erat, legitur, incipiebat, scriptura referente. Et erat ipse Iesus incipiens. Quando enim baptizatus est, & mysterium secundæ generationis assumpsit, vt tu quoque priorem natiuitatem destruas, & in secunda regeneratione nascaris, tunc dicitur incepisse. Augustinus quoque libro. 2. de consensu euangelistarum. capit. quarto de eadem re, sic differit. Ad hunc mundum venientem regem Christum Mattheus suscipiens, exorsus est ab Abraham, & enumerauit quadraginta homines. Ab ipsa enim gente Hebræorum cuius caput est Abraham, Christus venit in carne. Cum enim quater denas generationes tribus Mattheus distinxisset articulis dicens, ab Abraham vsque ad David transfugationem Babylonis, alias. 14. totidemque alias, vsque ad natiuitatem Christi, non tamen eas deduxit in summam, vt diceret fiunt omnes quadraginta duæ. Vnus quippe ex illis progenitoribus, bis numeratur, id est Iechonias, à quo facta est quædam in extraneas gentes deflexio, quando in Babyloniam transfugatum est. Vbi autem ordo à rectitudine fleat, atque vt eat in diuersum tanquam angulum facit, illud quod in angulo est, bis numeratur, in fine scilicet prioris ordinis, & in capite ipsius deflexionis. Et hoc ipsum iam præfigurabat Christum à circumcissione ad præputium migraturum, & hinc atque hinc vtrisque in se credentibus, tanquam lapidem angularem futurum. Sic iam non. 42. quod faciunt ter quatuordecim, sed propter v-

Reges imp̃ in generatione Chri.

Incipiens Christus, quæ dicitur.

Cõtra receptã opinio. hac loquitur August.

Ex ignorantia lingua Hebræica hac inquit, de quo statim.

num bis numeratum, quadraginta vna generationes fiunt, si & ipsum Christum annumeremus, qui huic regendae vitae nostrae terrene tanquam numero quadragenario regaliter praesidet, quem ad istam mortalitatem nobis cum participandam, quia descendente voluit significare Matthaeus, ideo & ipsas generationes ab Abraham usque ad Ioseph, & usque ad ipsius Christi natiuitatem descendendo commemorauit ab initio Euangelij sui. Lucas autem non ab initio euangelij sui, sed a baptisate Christi generationem narrat, nec descendendo, sed ascendendo tanquam sacerdotem in expiandis peccatis, magis assignans, ubi eum vox de caelo declarauit, ubi testimonium Iohannes ipse perhibuit dicens. Ecce qui tollit peccata mundi. Ascendendo autem transit ad Abraham & peruenit ad deum, cui mudati & expiati reconciliamur. Merito & adoptionis originem ipse suscepit, quia per adoptionem efficimur filij Dei, credendo in filium Dei. Per carnalem generationem filius Dei potius, propter nos filius hominis factus est. satis autem demonstrat, non se ideo dixisse, Ioseph filium Eli, quod de illo genitus, sed quod ab illo fuerit adoptatus, cum & ipsum Adam filium Dei dixerit, cum sit a Deo factus, sed per gratiam (quam postea peccato amisit) tanquam filius in paradiso constitutus sit. Quapropter in generationibus Matthaei, significatur nostrorum susceptio peccatorum a Christo. In generationibus autem Lucae significatur abolitio nostrorum peccatorum a Christo. Ideo eas ille descendens narrat, iste ascendens. Proinde Matthaeus ab ipso David per Salomonem descendit, in cuius matre ille peccauit. Lucas vero ad ipsum David per

* 2. Ret. c. 16. ait diceret debui per cuius nominis propheta cum alter fuerit, qui hoc nomine vocabatur.

* Natham ascendit, per quem peccatum ipsius expiauit. Ipse quoque numeratus quem Lucas exequitur abolitionem inducitur peccatorum. Quia enim Christi aliqua iniquitas, qui nullam habuit, non est utique coniuncta cum iniquitatibus hominum, quas inuenit, qui sua carne suscepit, ideo numerus penes Matthaeum, excepto Christo, est quadragenarius. Quia vero nos ab omni peccato expiatis, Deo coniungit, ideo in eo numero qui est penes Lucam, & ipse Christus a quo incipit enumeratio, & Deus ad quem peruenit, conumerantur, & fit numerus. 77. quo significatur omnium prorsus remissio & abolitio peccatorum. Vnde dominus fratri peccanti non solum septies, sed septuagies septies, dicit remitti

* Hoc retraxit postea Augustinus Christus est filius dei naturalis, ut docet S. Th. 3 par. q. 2 3 artic. 4.

tendum esse peccanti. Nec frustra hic numerus ad peccatorum pertinet emundationem. Denarius tanquam iustitiae numerus, decem praeceptis legis ostenditur. Porro peccatum est legis transgressio, & utique denarij numeri transgressio, vndenario figuratur. Et quia vniuersum tempus, septenario numero dierum voluit, conuenienter vndenario septies multiplicato ad numerum. 77. cuncta peccata perueniunt. In quo numero etiam fit plena peccatorum remissio, expiante nos carne sacerdotis nostri, a quo nunc iste numerus incipit, & conciliante nos Deo, ad quem nunc iste numerus peruenit per spiritum sanctum, qui in columbae specie, in hoc baptismo, ubi nunc iste numerus commemoratur, apparuit. Denique Euthy. in proemio Matt. ait. Matthaeus cum ad eos qui ex circumcisione erant, scriberet, non altius quam usque ad Abraham genealogiam reduxit, sed ab hoc principio sumpto, usque ad Christum descendit, ostendens solum, quod ex semine Abraham & David natus esset, secundum promissa ad illos facta. Nihil enim aequum eos delectabat, qui ex Iudaeis crediderant, atque audire quod ex semine Abraham & David, natus esset Christus. Lucas vero perfectam tradidit generationem, inferne magis ab ipso inchoans Christo, & ad ipsum usque Adam ascendens, ut demonstraret, quot generationibus separatus sit nouus Adam a veteri, & super quot generationes regnauerit peccatum. Differentia igitur rerum demonstratarum, differentiam facit demonstrantium. Si quidem Matthaeus Abraham necessario faciens mentionem, ab hoc merito descendit ad Christum, cuius genealogia describitur. Lucas vero qui ad huiusmodi necessitatem mentionis Abraham faciendae non inducebatur, necessario a Christo inchoans, quid apud Hebraeos consuetum esset diligenter exquisiuit, & iuxta id quod exquisierat, genealogiam contexuit. & rursum Lucae. 6. ca. ait. Lucas a Christi natiuitate inchoans sermonem reduxit ad eius diuinitatem, demonstrans Christum ut hominem quidem coepisse, ut Deum vero carere principio.

Annotatio.

Augustinus libr. 2. de consensu euangelistarum. capi. 2. quem modo citauimus, videtur a recepta doctorum assertionem abhoruisse

ruisse, cum ait, quadraginta generationes, tantum a Diuo Matthaeo fuisse numeratas. & hunc secutus Beda lib. 1. super Lucam. cap. 10. Nam aiunt Iechoniam bis numeratum fuisse. Quibus Hiero. Matthaei. 1. responder, inquiens. Iechonias bis ponitur apud Matthaeum. Si uoluerimus Iechoniam in fine prima Theslaradecadis ponere, in sequenti non erunt quatuordecim, sed tredecim. Sciamus ergo Iechoniam priorem ipsum esse, quem & Ioakim, secundum autem filium non patrem, quorum prior per kim, sequens per ch. & n. scribitur, quod scriptorum vitio apud Graecos Latinosque confusum est. Et iterum in Danielis comment. capit. 1. ait. Nemo putet eundem in Danielis principio esse Ioakim, qui in Ezechielis exordio Ioachim scribitur. In Daniele enim in extrema syllaba kim habet Iehoiakim, illic chin Iehoiachim. Et ob hanc causam in Euangelio secundum Matthaeum, vna videtur deesse generatio, quia secunda reuagadixas in Ioakim desinit, filio Iosae, & tertia incipit a Ioachim filio Ioakim. Quod ignorans Porphyrius, calumniam struit ecclesiae, suam ostendens imperitiam, dum euangelista Matthaeus arguere nititur falsitatem, & ex hoc loco Hiero. desumpsit Christianus Druhmari. Ideo verior est credenda Hier. supputatio dicentis. 42. generationes a Matthaeo fuisse numeratas. quam Augu. Hoc sentiunt Theophy. & Euthymius, & auctor. 2. operis in Matthaeo titulo Chryso. homi. 1. & ipse Augustinus non videtur abhorre ab hac sententia in li. quae. in Gene. quae. 1. 21. Si hanc solutionem Hiero. intellexisset auctor ille secundi operis in Matthaeo titulo Chryso. ho. 1. quem tamen latine scripsisse arbitror, nunquam dixisset fuisse eundem Iechoniam, qui in primo & secundo loco collocatur, ait enim. Iechonias iste, (qui est filius quidem Ioachim, nepos autem Iosae, sublato patre suo Ioachim de numero regum, ipse positus est pro eis quasi filius Iosae) & bis nominatur in Euangelio, semel quidem ante transmigracionem, videlicet pro numero. 14. Iterum autem nominatur post transmigracionem, quasi pro numero primo, hoc modo, Iosias genuit Iechoniam, videlicet decimus quartus. Iechonias autem post transmigracionem Babylonis genuit Salathiel, videlicet quasi primus. Et inuenitur hic Iechonias duorum numerum habere, patris sui & suum. Hic enim Iechonias cum esset vnus, duas habuit condiciones, fuit enim & rex an-

* Fortesceda, legendu

Prophyrus

Auctor secundus di operis in Matthaeo. tit. 1. Chryso. notatus.

te transmigracionem, & rex constitutus a populo Dei, factus est autem priuatus post transmigracionem, quasi ductus captiuus. Ideo ante transmigracionem quidem computatur inter reges quasi rex, post transmigracionem computatur inter priuatos, ut priuatus, nec obest quod filius Iosae dictus est, cum sit nepos, quoniam & nepotes recte filij appellantur. Similiter ratio illa, quae ab Augustino allata est, facile labefactari potest. Praeterea quod dicit Augustinus eodem loco, quod Natham ille qui in generatione ponitur a Luc. fuerit propheta qui reprehendit David de adulterio. 2. Reg. 12. falsum videtur. Nam tunc nullum filium ex Bethsabee progenerat David. lege. 1. Paralip. capit. 3. & Damasc. lib. 4. capit. 15. & Augustinus. 2. Ret. cap. 16.

Deinde videtur quod a captiuitate Babyloonica usque ad Christum non sunt deuolutae generationes. 14. imo si res altius expendatur, nec tredecim reperientur. Cui quaeestio sic respondet Euthy. in proemio Matthaeo. Intertia, inquit, parte, Matthaeus duodecim ponit personas, & ait quatuordecim esse generationes. Ideo quia ipsum transmigracionis tempus in ordine generationis ponit, & similiter ipsum Christum, sicut magnus docet Chryso. Consentit Theophylus in comment. Matthaei cap. 1. Vbi, inquit, sunt a demigracione Babyloonica usque ad Christum generationes. 14. cum tredecim tantum personae reperiantur, si quidem mulier in genealogia recesseretur, possemus & Mariam connumerare, & complere numerum, nunc autem mulierem diximus ad genealogiam non pertinere, quomodo igitur dicitur hoc? dicunt quidam, quod demigracionem posuerit, ceu personae ordinem occupantem, & Chryso. 4. in Matt. quae. 1. qua ratione in vltima generatione cum. 12. solu posuisset generationes, quatuordecim eas esse memorat? Mihi videtur captiuitatis tempus in generationum ordine collocasse, & ipse Christus, vnus numerum generationis implere.

Porro haec a veritate longe absunt. Nec mirum est illos scopum non attingisse, cum linguae Hebraicae subsidio destituerentur, ex cuius cognitione facile erat percipere Ioachim secundae & tertiae tessaradecadis non eundem esse. Et ideo accedamus ad Hieronymi sententiam dicentem Matt. 1. Numerus a Iechonia usque ad Ioseph. & inuenies generationes tredecim, quartadecima ergo generatio

in ipsum Christum reputabitur.

Cur in secunda generationum serie à Matthæo enarrata à David vsque ad transmigracionem in Babylonem, quatuordecim generationes numerantur, cum iuxta historię veritatem sint decem & septem? De qua quæstione sic differit Orige. capit. 1. comment. in episto. ad Roma. in huius loci expositione. Destinatus filius Dei. Quæstio est, quomodo Christus descendat ex semine David? quæ constat non esse ex Ioseph natum, in quem series ex David descendens generationis adducitur. Respondetur à nostris, quod Maria desponsata erat Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in utero habens de Spiritu sancto. Secundum legem sine dubio tribuli suo & cognato coniuncta est, & quamvis dicatur ab angelo ad eam, Elisabeth cognata tua & ipsa peperit filium in senectute sua, Elisabeth autem ex filiabus Aaron esse dicitur, tamen affirmabitur à nostris, quod cognationis nomen non solum ad contribules, sed ad omnes qui sunt ex genere Israel possit aptari. Vnde Paulus de omnibus simul dicit. Qui sunt cognati mei secundum carnem. Verum quam hæc sint valida, probato qui legis. Nobis hæc intelligenda secundum allegoricam rationem videntur, secundum quod nihil obest, quod Ioseph pater Christi dicitur cum omnino non sit eius pater. Quia in generationibus, à Matthæo refertur, quod Iosaphath genuit Ioram. Ioram genuit Oziam. In quarto autem Reg. libro scriptum est, quod Ioram genuerit Ochoziam, & Ochozias genuerit Ioas, & Ioas genuerit Amasiam, Amasias verò genuerit Azariam, ipsum qui interdum Ozias nominatur, & Azarias genuerit Ioatham. Hic ergo Ozias qui & Azarias, cum tertio Regum lib. dicatur Amasie esse filius, à Matthæo filius Iorę scribitur, tribus in medio generationibus prætermisis. Cuius rei dissertio non secundum historiam, sed secundum spiritualem intelligentiam constat, quæ non est nunc nobis in transitu pulsanda. Interim sufficit nobis ad eos qui aduersantur respondere, quod sicut Iesus, Ioseph filius esse dicitur, ex quo non est generatus, & Ozias genitus ex Ioram, ex quo non est genitus, ita ex semine David secundum carnem Christus potest accipi, ut quicquid rationis in Ioram aliquis protulerit & in Ioseph, hoc & in David suscipiendum. Hactenus Origenes: cuius sen-

tentia omnino reiicienda est, prout ex supradictis in hoc cap. satis constat. Item Hieron. Matth. 1. ait. Matthæus inquit Ioram genuit Oziam, Ozias genuit Ioatham. At in. 4. Regum volumine legitur, de Ioram Ochoziam fuisse generatum, quo mortuo, Iosabeth filia regis Ioram, soror Ochozias, tulit Ioas filium fratris sui, & cum interneconi quæ exercebatur ab Athalia, subtraxit, cui successit in regnum filius eius Amasias, post quem regnavit Azarias eius filius, qui appellatur & Ozias, cui successit Ioatham filius eius. Cernis ergo quod secundum fidem historię, tres reges in medio fuerint, quos Matthæus prætermisit. Ioram quippe non genuit Oziam, sed Ochoziam & reliquos quos commemorauimus. Verum quia Euangelistæ propositum erat tres tessaradecades in diuerso temporum statu ponere, & Ioram generi se miscuerat impij sinie Iezabel, idcirco vsq; ad tertiam generationem eius memoria tollitur, nec in sanctę nationis ordine ponitur. His similia verba leges apud Christianum Druthmari, & apud Hilarium, canone. 1. in Matth. & apud Anselmum Matth. 1. Item Iosias genuit Ioacim, Ioacim, Iechonia 4. Reg. 23. 24. Iechonias hic & 1. Paraliti. 3. sic vocatur. Sed. 4. Reg. 24. Iochin.

Præterea non immerito quæritur, cur multo plures personæ assumantur ad Christi generationem contextendam à Luca quam à Matthæo. Augustinus hanc quæstionem sic dissoluit in lib. q. in Genes. q. 121. inquit. Non est mirum quod numerantibus in Genes. 36. ab Abraham per Esau patrem gentis Edom, atque per Rahuelem filium Esau, & Zaram filium Rahuelis, & Iobab filium Zaram, cui Iobab successit in regno Balach, qui primus in terra Edom rex fuisse commemoratur, vsque ad vltimum regem quem potuit nominare Moyse, plures generationes inueniuntur quam numerantur ab Abraham per Iacob vsque ad Moysem. Nam illis inueniuntur ferè duodecim, hic autem vsque ad Moysem ferme septem. Fieri enim potuit, ut ideo ibi plures numerarentur, quia citius moriendo plures alter alteri successerunt. Sic etiam contigit, ut aliorum ordinem sequens Matthæus ab Abraham vsq; ad Ioseph quadragintaduas generationes enumeret, Lucas autem in ordine alio numeras generationes, non per Salomonem sicut ille, sed per Nathan, ab Abraham

Matthæo ordinem vsq; Aug. quem tenuit Moyses. Gen. 36

Rilius.

Aditis. 20 sunt. 75. braham vsque ad Ioseph quinquaginta quinque numerat. In illo quippe ordine ubi plures nominatur, citius mortui sunt, quam ubi pauciores.

Cur sicut Babylonicæ captiuitatis meminit Matthæus, non etiam descensus in Ægyptum? Respondet Chryso. homi. 4. in Matthæo. Quia Ægyptios non amplius timebant Iudæi, Babylonios verò expauescebant adhuc. Et quod illud quidem esset antiquum, hoc verò recens & nuper factum. Adde quod illuc quidem non propter peccata abducterant, huc vero ob scelera translati erant.

Quæro cur solus David rex vocetur, cum dicitur, Genuit David regem, cum multi alij eadem pollerent dignitate. Quia primus fuit rex ex tribu Iuda. aut quia primus rex fuit ex illis qui assumuntur ad seriem generationum contextendam. Aut ita eum cognominauit Matthæus volens insinuare, quod patriarcharum ordo ad regalem dignitatem conscenderit, cui ordini, per Abraham (qui promissiones accepit) regnum immutabile, & nulliviciisitu dini obnoxium promissum erat.

Cum in generationum serie vnus semper ab vno quoque, successor ponatur, studiosè obseruandum est, quando plures ponantur successores, quam ob causam eos ponere euangelista statuerit ait Euthy. Non frustra plurius fit additio, sed statim causa perquirenda est. Fratrum siquidem Iudæ, Matthæus fecit mentionem, quia vnus erat Israeliticus populus ad duodecim radices relatus, qui sunt. 12. filij Iacob, & videntur etiam hi quasi progenitores Christi nuncupari, tanquã qui tribuum Israelitici generis principia sunt à quo Israel natus est Christus. Hactenus Euthy. in proœmio Matth. Et post parum addit, Ideo fratrum Iudæ fecit mentionem, ut de primogenitoribus euelleret iactantiam. Quatuor enim ex illis ex ancillis Iacob nati sunt, & tamen nulli eorum generis obfuit differentia, omnes namque similiter, & patriarchæ fuerunt & capita tribuum. Item Anselmus, Matthæi. 1. Cum Abraham, inquit, plures filios habuerit, cur solum Isaac ponit Matthæi, & cum Isaac genuisset Iacob & Esau, quare de solo Iacob meminit, cum ipsos fratres Iudæ cum ipso Matth. in generatione computauerit? Ideo videlicet, quia Ismael & Esau non permanserunt in cultu Dei, fratres verò Iudæ, in populo Dei sunt computati, & figura fuerunt duodecim Apostolorum.

Nobilitas generis de qua lib. 10 regula. 21.

Præterea Chryso. ho. 3. in Matth. ait. Cur cum dicit Matthæo. Isaac genuit Iacob, nec eius fratris mentionem fecit, ad Iacob autem veniens Iudam & fratres eius annumerat? Quidam propter Esau malignitatem. Sed si hoc verum est, cur peccatrices foeminas numerauit? Hic fulget gloria Christi, non quia magnos habet progenitores, sed quia viles. Causa ergo est, quia nihil commune habebant cum Israelitis, Sarraceni. Ismaelita & Arabes, & quotquot sunt ex illis patribus procreati. Ideo illos reticuit festinans ad eos, ex quibus nascitur Christus, & vnde propagatur populus Iudeorum. Adhuc etiam quæro cur Euangelista Matthæus scripserit, Phares Zaram de Thamar, cum Zaram ad Christi generationem non pertineat, iuxta omnes scriptores ecclesiasticos, vno Ambrosio dempto, super Lucam qui arbitratur Christum descendisse, nõ tantum à Phares sed à Zara. Contra quem sic scribit Euthy. in proœmio Mat. Enumerat euangelista duos fratres Phares & Zaram, solum tamen Phares accepturus erat euangelista in genealogia, ut pote per quem ad David genus procedebat. Nunc vero cum ipso etiã Zaram posuit, ut typum gereret populi Christiani. Siquidem Phares Israelitici populi typus erat, sicut Zara, primum quidem manũ efferens retraxit eã, deinde Phares egresso, tũ & ipse integre exiuit. Ita quoq; vitę euangelicę, pars quidem temporibus Abraham apparuit, quã retracta, processit legalis, & post hæc perfectè apparuit euangelica. Igitur non frustra Zara est assumptus. Quid tamẽ ortus istorum duorum fratrum portenderet, explicant sancti doctores. Hiprefertim. Theophy. Mat. 1. Chryso. homil. 3. in Matthæo, & Hieron. Michę. 2. & in episto. ad Gala. cap. 3. versu finem. Abrosius lib. 1. de Cain. cap. 1. & 2. & lib. 3. super. Lucã. & in. 2. opere titulo Chryso. in Matth. homil. 1.

Quæro præterea cur Thamar, Raab, Ruth, vxoris Vriæ euangelista meminerit, cum essent tũ alienigenæ, tũ etiã peccatrices, omisis sanctissimis & lectissimis foeminis, Rebecha, Lia & Rachel. Hanc quæstionem sic dissoluit Hiero. super Mat. inquit. Notadũ in genealogia saluatoris nullam sanctarũ assumi mulierum, sed eas quas scriptura reprehendit, ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens omniũ peccata deleteret. Vnde Ruth, Moabitidis ponitur, & Bethsabee vxor Vriæ. Et Christi. Druth. Peccatrices mulie-

Cardixerit Matth. genuit Iudam & fratres eius.

Refellit Ambro. de Zarã sententia

Euthymius

Thamar. Raab. Ruth Vxor Vriæ.

Hieronym.

Vid. D. 56. cap. Dis.

res memorantur ab euangelista Mat. in Christi generatione. Ut ostendat illum pro peccatoribus de muliere natum. Et Vrias de alienigenis erat, non de Iudæis. Qui quamuis bonus esset, expressit typum diaboli, cuius coniugio erat prius copulata ecclesia, quam Christus concupuit, cum vidit illam lauātem, hoc est semetipsam à fordibus seculi per lauacrum purificantem. Addit Anselmus aliam rationem, quæ est huiusmodi. Hoc fecit euangelista, ut ostenderet Christum non solum originem duxisse ex Iudæis, sed etiam ex peccatoribus. Vnde agnus paschalis præcipitur in lege, non sumi de ouili, ubi tantum sunt oues, sed ex illo ubi sunt oues & capræ, quia nasciturus erat de iustis & peccatoribus. Item Euthy. in præmio Matth. ait. Non ab re Matthæus inuenit quatuor mulierum, sed quia Thamar illicite nupta erat, ut potè socero suo coniuncta, Raab autem meretrix erat, Ruth alienigena, vxor Vriæ adultera, quemadmodum ipsarum docent historia. Adduxit autem eas in medium, ut manifestum fieret, Christum non erubuisse ab huiusmodi descendere progenitoribus, quorum vnus quidem ex illicitè nupta natus erat, ille verò ab adultera. Neque enim virtuti dedito, nocet progenitorum iniquitas. Quisq; enim ex proprijs operibus, non alienis, probus iudicatur aut improbus. Nam ob id venit Christus, non ut nostra fugeret opprobria, sed ut ea susciperet, suisque virtutibus perimeret. Ut medicus namq; aduenit Christus, non ut iudex. Alia vero causa, eo quod Iudæi, virtutis, quæ circa animum versatur, nulla habita cura, de progenitoribus plurimum gloriabantur. Reprimit tumorem ipsorum, ostendens etiam illos ex illegitimis natos nuptijs, ob hanc causam fratrum Iudæ meminit. Quatuor enim ipsorum ab ancillis Iacob nati sunt, & tamen nulli eorum, generis differentia obfuit: omnes namq; similiter patriarchæ fuerunt, & capita tribuum. Tertia vero causa est, quod mulieres illæ fuerunt figura ecclesiæ quæ ex gentibus congregata est. Hæc ille. Hanc vltimam rationem attulit quoque Theophy.

Quod Hieron. & cæteri sancti asseuerant, (ideo solas mulieres illaudatas in generatione Christi poni, ut Christus ex peccatoribus nascens, peccata mundaret orbis,) aliquibus non satis arridet. Nam ut ipse ait Hiero. ideo tres reges excluduntur à generatione Christi,

quia Ioram à cuius stirpe illi descendebat, se miscuit filia impijssimæ Iezabelis, ideo filij eius vsq; ad quartam generationem de genealogia Christi auferuntur. Ideo alij dicunt has mulieres fuisse recensitas, eo quod essent vxores minus principales & secundariæ, non quia bonæ vel malæ. Nam primas vxores enumerare, opus non erat, cum viro nominato, vxor quæ eius est corpus, intelligatur fuisse recensita.

De stirpe Raab nihil cõpertum habemus, nec exploratum, adducimus tamen quod antiqui scriptores scriptum reliquerunt. Origenes quidem homil. 28. in Lucam ait. Raab vnde sumpta sit, scire non valeo. Auctor secundi operis titulo Chrysof. in Matth. hom. 1. ait. Raab dicitur meretrix de Iericho, quæ suscepit exploratores, & cum quærentur à rege Iericho, ut occiderentur, abscondit eos in superiori parte domus suæ. Theophy. quoque sub dubio loquitur. Raab, inquit, putant quidam scortum, quod exploratores Iesu Naue suscepit, seruauitque suos, & seruata est ipsa. Denique Hebræi dicunt minimè fuisse meretricem, sed cauponam, ad quæ exploratores se contulerunt, ut famem sedarent, & vires reficerent. Sed hæc sententia falsa est prout constat ex Paul. ad Heb. 11. & Iacobi. 2. Item quare nomen matris Salomonis non exprimitur à diuo Matthæo, cum Raab, Thamar & Ruth inserantur nomina? Quia hæc tres supradictæ licet criminosa fuerint, partibus tamen filiorum, per quos currit genealogia, non solum culpari, sed etiam laudari meruerunt. Hæc verò adulterio & homicidio perpetrato, Dauid regi genuit filium, intantum culpabili matrimonio, ut merito videatur in saluatoris genealogia omitti. Aut ne quis arbitraretur propter peccatum Dauidis à Dei promissione excidisse. Atque ad id innuendum Matth. non tantum nomen Salomonis exprimit, sed eundem ex adultera natum inquit. Hanc ob causam putant in Psalmo dixisse. Ut iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris. Iustus utique fuit dominus dum Dauid promissa seruauit. Nam cum homines arbitrarentur, Deum ei adempturum benedictionem, ob insignem tamen pænitentiam, quod pollicitus est, præstitit, ne posthac de Dei misericordia diffidamus. Aut ut ait S. Thom. 3. part. q. 31. ar. 3. ad. 5. Vxor Vriæ proprio nomine non ponitur, sed nomine viri designatur, tū ppter peccatum

Iosue. 2.

peccatum ipsius, quæ fuit adulterij & homicidij conscia, tum etiam ut nominato viro peccatum Dauidis ad memoriam reuocetur. De peccatricibus mulieribus Lucas filuit, quia Christum designare intendebat ut peccatorum expiatorem.

Quid significet quod ait Matth. in transmigracione Babylonis, rectè exponit Euthymius, inquit, circa tempus transmigracionis in Babylonem, sicut male Anselmus, qui ait, in transmigracione, id est, ad hoc ut transmigrarent.

Item Lucas in enarracione generationum, ait. Qui fuit Sela. qui fuit Cainā. Qui fuit Arphaxad. At nomen & generatio Cainam, ut ait Beda. lib. 1. in Lucam. cap. 3. iuxta Hebraicam veritatem, nec in Genesi, nec Paralipomeno inuenitur. Sed Arphaxad, Sela, vel Sale filium, nullo alio interposito genuisse perhibetur. Sic enim habes. Porro Arphaxad vixit triginta annos & genuit Sale. Item in Paralip. Arphaxad genuit Sela, qui & ipse genuit Heber. Scito ergo Lucam hanc generationem de. 70. interpretum editione sumpsisse, ubi scriptum est quod Arphaxad centum & 35. annorum genuit Cainā, & ipse Cainan cum centum triginta fuerit annorum genuit Sala. Sed quid horum sit verius, aut si vtrumq; verū esse possit, Deus nouerit. Nos admonemus lectorem tantam inter vtroq; codices in serie temporum esse discrepantiā, ut à diluuiū vsq; ad natiuitatem Abraham in Hebraica veritate anni. 292. In. 70. interpretum translatione. mille. 77. reperiantur comprehensi. Forte. 70. per recapitulationem addiderunt, ut Matth. in secunda serie tres generationes amputauit. Hactenus Beda, sed sine dubio generatio Cainan ponenda est, prout ponitur à B. Luca.

Præterea in quæstionē vertitur cur Mat. & Esdræ liber, dicant Iechoniam filium fuisse Iosie, Iosias, inquit Matthæus, genuit Iechoniam & fratres eius in transmigracione Babylonis. At. 4. reg. 23. & 2. Paralip. 36. tres Iosie filij, ponuntur, Ioachaz, Ioacim qui & Eliacim vocabatur, & Sedecias, qui & Matthæus dicebatur. A Ioachaz dicunt descendisse Iechoniam. Dicendum quod quem illi Ioachaz dixerunt, Matthæus Iechoniam appellat; binomyus enim erat sicut fratres sui. Nam quæcunque in libro Regum & Paralipomeno dicuntur, illa omnia Esdræ liber de Iechonia dixit. Nempe quod matrem ha-

buerit Hamital filiam Ieremiæ. & quod vigin ti trium annorum erat, cum regnare coepisset, & tribus tantum mensibus regnavit. Igitur alius fuit Iechonias filius Ioachaz, cuius fratres nullus liber posuit. Verisimile est postquam Ægyptij à Nabuchodonosor rege Babylonis fugati sunt, translatum esse & Iechoniam in Babylonem & in ea genuisse Salathiel. Iosias, inquit Matthæus, genuit Iechoniam & fratres eius in transmigracione Babylonis. Certè hos ante Iudæorum in Babyloniam transmigracionem Iosias genuerat. Ideo intelligamus, in transmigracione pro eo quod est, circa tempus transmigracionis. Meminit quoque fratrum eius, eo quod omnes ipsi similiter regnauerunt, & pariter à Nabuchodonosor captiui in Babylonem translati sunt.

Præterea ait. Matth. Salathiel genuit Zorobabel, Zorobabel genuit Abiud. Sed. 1. Paralip. 3. dicitur. de Phadaia orti sunt Zorobabel, & Semei, Zorobabel genuit Rosellam. Nos dicimus quod Abiud alio nomine dicitur Mosellam. Deinde cum dicitur in Paralip. quod Zorobabel fuit filius Phadiæ filius accipitur pro nepote frequentissimè in scripturis. nam dicere eundem esse, longè abest à vero. Anselmus tamen super Matthæum: postquam multorum sententias recitauit, hæc addit. Salathiel & Phadaia eundem esse arbitror, quasi binomyum, vel Salathiel & Phadaia fratres esse, & filios eiusdem nominis habuisse, & historiographum secutum generationem Zorobabel filij Phadaia, non Zorobabel filij Salathiel.

Annotandum est etiam quod Iudas genuit Phares & Zaram antequam se in Ægyptum conferrent Hebræi. In Ægypto verò genuit Phares Esrom, qui alio nomine vocatur Iephone. 1. Paralip. 4. & Esrom, Aram, qui alio nomine in libro. 1. Paralip. dicitur Ram, ut dicit Philippus presbyter lib. 3. super Iob. c. 1. & Aram, Amminadab, Amminadab, Naasom, & cum Moyse eduxisset eos ex Ægypto, Naasom fuit dux sub Moyse in tribu Iuda per desertum, in quo genuit Salmon, qui mortuo patre fuit princeps in tribu Iuda; qui cum Iosue in terrā promissionis intrauit, qui duxit vxorem Raab meretricem, quæ exploratores recepit. Nam filij Israel obfederunt Iericho, & septimo die ad clangorem tubæ, muri eius corruerunt, ac Raab quæ posuerat coccinum in fenestra, saluata est cum

Filius pro nepote.

tota domo, hanc postea duxit Salomon. Iste genuit in terra promissionis ex Raab, Booz, Booz genuit Obeth, ex Ruth, Obeth genuit David, ut ex libro, qui, Ruth inscribitur, constat, & omnes generationes quæ à Matthæo enumerantur, possunt cognosci ex lectione scripturarum, exceptis illis quæ ex Abiud ad Ioseph vsq; protenduntur, quas in nulla historia inuenire poteris, ni fallit memoria.

Iosephi generatio cur sit commune Ioseph & Christo sine femine nato. Cui quæstioni Ambros. libr. 3. super Lucam respondet, inquit. Consuetudo est scripturarum semper viri originem querere, sic enim habes apud Matth. Phares genuit Esron, Esron genuit Aram. Similiter Ioseph magis quam Mariæ generatio describitur, cum Maria de Spiritu sancto Christum genuerit, & Ioseph à Christi generatione videatur alienus. Viri enim persona queritur, quæ etiam in senatu & in reliquis curijs civitatum asserit dignitatem. Quam deforme autem, si relicta viri origine, origo foemine quereretur, ut videretur patrem non habuisse, ille totius mundi vocibus predicandus. Hiero. quoque Matthæ. 1. ait. Quum Ioseph non sit pater saluatoris, quid pertinet ad dominum generationis ordo deductus vsq; ad Ioseph? Respondebimus primum, non esse consuetudinis scripturarum, ut mulierum, in generationibus, ordo texatur. Deinde ex vna tribu fuisse Ioseph, & Mariam, vnde ex lege eã accipere cogebatur, ut propinquam, & quod simul censetur in Bethlechem, ut vna videlicet stirpe generati. Hoc idem dicit Eucherius in. q. in Matth. & Christi. Druthmasi. Matth. 1. Præterea Damasc. lib. 4. c. 15. ait. Non fuit mos Hebræis, nec scripturæ diuinæ, genealogias texere mulierum. Nam lex fuit, tribum non desponsare ex alia tribu. Sic Ioseph ex tribu David descendit, ut ex eius sceptro Christus descenderet. Cum ergo euangelista ostēdat Christum descendisse ex Ioseph, satisfactum esse putandum est. Item Anselmus. Ioseph duxerat Mariam lege cognationis, & ita per Ioseph probatur Maria de genere David. Item perrexit cum Ioseph in Bethlehē, ut profiteretur quod de domo David erat. Et angelus ait de Christo. Dabit illi Deus sedem patris sui. Theophyl. similiter Matthæ. 1. Lex, inquit, erat, Numero. 36. mulierum genealogiam apud Hebræos non ponere. Propterea

euangelistæ virginis genealogiam non ponunt. Sed posita genealogia Iosephi, & huius genealogia intelligitur. Erat enim lex nõ ducendam vxorem, ex aliena tribu, nec ex aliena familia, hoc est cognatione, sed ex sua familia, ne possessiones transferrentur ex vna tribu in aliam. Atque ideo quia talis erat lex, manifestum quod Ioseph genealogia posita, genealogiam ponat matris Dei. Nam ex eadem plane tribu & familia erat mater Dei. Nam si non fuisset quomodo ei desponsata, & sumpsit ex Chrystost. homil. 2. in Matth. At dices, David fuit ex tribu Iuda, & Ioseph, & Maria erat ex tribu Levi, quia erat cognata Elisabeth quæ erat ex filiabus Aaron. Cum ergo Ioseph, non sit Christi pater, oportebat genealogiam Mariæ enarrare non Ioseph. Respondet August. libr. 2. de consensu euangelistarum cap. 2. inquit, firmissimè tenendum est carnem Christi ex utroque genere propagatam, & regum scilicet & sacerdotum, in quibus personis apud illum populum Hebræorum etiam mystica vnctio figurabatur, id est, christisma, vnde Christi nomen elucet, tanto ante etiam illa euidentissima significatione pronuntiatum, & August. lib. 23. contra Faustum ait. Cum Matthæus dicat, virum Mariæ esse Ioseph, & Christi matrem virginem esse, & Christum esse ex femine David. Quid restat nisi credere Mariam non fuisse extraneam à cognatione David, & eam Ioseph coniugem non frustra appellatam, propter animorū confœderationem, quãuis ei non fuerit carne cõmixtus, & quod potius propter dignitatem virilem, ordo generationum vsq; ad Ioseph perducitur. Sic ergo nos credimus, Mariam fuisse de cognatione David, quia scripturis credimus, quæ vtrumq; dicunt, & Christum ex femine David secundum carnem, & eius matrem Mariam, quæ cum viro non concubuit, & Sanct. Thom. 3. parte. quæstione. 3. articulo. 2. ad 2. ex Gregorio Nazianzen. nutuo accipiens, ait nutu superno contigit, ut regium genus sacerdotali stirpe iungeretur, ut Christus, qui rex est & sacerdos, ab utrifque nasceretur secundum carnem. Vnde Aaron primus sacerdos secundum legem, duxit ex tribu Iuda coniugem Elisabeth filiam Aminadab. Sic etiam potuit fieri ut pater Elisabeth habuerit vxorem de stirpe David, ratione cuius Maria fuit de stirpe David, esset Elisabeth cognata. Aut econuerso, pater

Generatio mulieris nõ digeritur in scripturis.

so, pater Mariæ de stirpe David existens, vxorem habuit de stirpe Aaron, aut sicut ait August. libro. 26. contra Faustum. Si Ioachim pater Mariæ de stirpe Aaron fuit, credendum est, quod mater Ioachim fuerit de stirpe David, vel etiam vxor eius, ita vt per aliquem modum Mariam dicamus fuisse de stirpe David. & Epiph. libro tertio, in hæresi Antidicomarianorum, ait. ἡ μαρία κατὰ δύο τρόπους συγγενὴς ἐτόγγχαι τῆς Ελισάβετ, ἐπαιδιπερ αἱ δύο φυλαὶ συνήπτουντο μόνου πρὸς ἀλλήλας, ἢ τε βασιλικῆ τῆ ἱερατικῆ, καὶ ἢ ἱερατικῆ τῆ βασιλικῆ. ὡς περ καὶ ἐν τῆ ἐξοδίῳ Νασαωῶν ὁ ἀπόστου τοῦ ἰούδα φύλαρχος λαμβάνει τὴν Ελισάβετ θυγατέρα καρῶν ἐαυτῶ γυναικα. Hoc est Maria, duobus modis erat cognata Elisabeth, quoniam duæ tribus, regalis & sacerdotalis inter se coniunctæ erant. Sic in Exodo Naasson dux tribus Iuda, nupsit Elisabeth Aaron filia.

Vides quomodo quando narravit Matthæus generationem Ioseph, narravit Mariæ generationem, quia erant ex eadem tribu & cognatione. Differt tamen Matthæa Luca, quod ille narrat generationem naturalem Lucas verò legalem, quæ à nobis qualis sit interpretanda est, & exorditur ad hunc modum generationis enarrationem. Qui fuit Eli, qui fuit Matthan. Qui, subintellige filius. Nam Eli filius fuit Matthan. Aliqui tamen receptam expositionem nituntur labefactare, non infulse, vt arbitror, qui dicunt, à Matthæo quidem Ioseph generationem numerari, à Luca verò, Mariæ coniugis eius, ad hunc modum. Iesus qui putabatur filius Ioseph, qui fuit, nempe gener, Eli, id est, Eliacim, qui est idem cum Ioachim, nomine decurtato, qui Eli fuit Matthan, scilicet, filius, & ita nomen filius in tota generatione subauditur. Si hoc verum est, videndum est quomodo stare possint quæ tradunt ecclesiastici scriptores, nempe Eusebius. lib. 1. histo. cap. 7. & Aug. lib. 2. c. 7. & 2. de consensu Euangelistarum. cap. 3. & Damasc. lib. 4. c. 15. quorum verba à nobis recitabuntur statim.

Eli socer Ioseph.

Vt tandem totam hanc de generatione carnali Christi, materiam absoluamus, oportet nonnulla de generatione naturali & legali, vt à sanctis patribus accepimus, tradere. De quibus Damasc. lib. 4. cap. 15. sic scribit. Lex erat viro moriente sine prole, fratrem huius defuncti, coniugem sibi nuptijs copulare, & suscitare semen fratri. Quod igitur partu ede-

batur secundum naturam, secundi, id est, illius qui genuit, erat, secundam verò legem, eius qui obierat diem. Ex serie igitur Nathan filij David, non propheta qui reprehendit illius peccatum, Levi genuit Melchi. & Panthera. Panthera genuit Barpanthera, sic ab eodem nominatum. Hic Barpanthera genuit Ioacim, Ioacim genuit sanctam Deiperam. Ex serie Salomonis filij David Matthan duxit vxorem ex qua genuit Iacob, mortuo autem Matthan, Melchi qui erat ex tribu Matthan filius Levi, frater verò Pantheris, nupsit vxori Matthan, matri quidem Iacob, genuitque ex ea Eli. Erant igitur fratres veterini Iacob & Eli. Iacob quidem ex tribu Salomonis, Eli verò ex tribu Nathan. Defuncto autem Eli ex tribu Nathan sine liberis, accepit Iacob frater eius ex tribu Salomonis vxorem eius, & suscitauit semen fratri suo, & genuit Ioseph. Ioseph igitur natura quidem filius Iacob est, ex descensu à Salomone, secundum verò legem filius Eli ex Nathan. Itē ex Theophyl. Luc. 3. ait. Querunt quidam quomodo Matthan Iosephum dicat filium Iacob, Lucas autem filium Eli, impossibile autē est, vnum habuisse duos patres. Dicunt itaq; ad hoc, quod Iacob & Eli veterini fratres fuerint ex diuersis patribus, mortuo autem Eli sine liberis, Iacob eius vxorem duxerit, ex illa procreaturus filios, & sic dicunt. Ioseph esse filium Iacob, natura, filium autem Eli, lege. Iacob enim ipsum natura genuit, & verè, deniq; & naturalis filius eius est, Eli vero ex lege. Lex enim iussit, si quis sine liberis moriatur, vt eius vxor ipsius fratri copuletur, & quod inde nascatur, mortui esse censeatur, tametsi natura sit viuens. Nec sunt euangelistæ inter se contrarij. Matthæus enim naturalem patrem Ioseph, descripsit. Lucas autem legalem & putatiuum patrem, hoc est Eli, vt ambo ostēdant, quod propter hoc natus est dominus, vt naturam & legem sanctificet. Item Hieron. Matth. 1. cum dixisset Matth. Iacob genuit Ioseph, ait. Hunc locum obiecit nobis Iulianus Augustus de dissonantia euangelistarum, cur Lucas Ioseph filium vocauerit Eli, Matth. Iacob. Non intelligens consuetudinem scripturarum, quod alter secundum naturam, alter secundum legem eius pater sit. Scimus enim hoc per Moysen Deo iubente præceptum, vt si frater aut propinquus absque liberis mortuus fuerit, alius accipiat vxorem ad suscitandum

Nathan.

Iacob. Eli.

Iulianus a-postata.

Deute. 25.

dum semen fratris vel propinqui sui. Super hoc Africanus & Eusebius in libris *Evangelii* plenius disputarunt. August. tamen paulo secus de hac re loquitur. libr. 2. de consensu Evangelistarū. ca. 3. inquit. Quos mouet quod alios progenitores Matth. enumerat, descendens à David vsque ad Ioseph vsq; ad David, facile est vt aduertant duos patres habere potuisse Ioseph, vnum à quo genitus, alterum à quo fuerit adoptatus. Antiqua enim est consuetudo adoptandi etiam in illo populo Dei, vt sibi filios facerent, quos non ipsi genuissent. Nam excepto quod filia Pharaonis Moysen adoptauerat, illa quippe alienigena fuit, ipse Iacob nepotes suos ex Ioseph natos, adoptauit. Vnde intelligitur Lucas, patrem Ioseph, non à quo genitus, sed à quo fuerat adoptatus, suscepisse in Evangelio suo, cuius progenitores sursum versus commemorat donec exiret ad David. Cum enim necesse sit in vtroque Evangelista vera narrante, vt vnus eorum eius patris originem teneret qui genuerat, alter eius qui adoptauerat Ioseph. Matthæus autem dicens. Abraham genuit Isaac, &c. In illo verbo genuit per seuerans, donec in vltimo diceret, Iacob genuit Ioseph, satis expressit ad eum patrem se produxisse originem generantium, à quo Ioseph non adoptatus, sed generatus erat. Et libro. 2. q. in euange. quæst. 5. plures enumerat vias modum hunc expediendi, inquit. Quomodo potuit duos patres habere Ioseph? Aut vnus erat huic Ioseph naturalis pater, & alter eum adoptauerat, aut more Iudæorum cū sine filijs aliquis decessisset, vxorem eius propinquus accipiens, filium quem genuit propinquo mortuo deputauit, vt cum ab altero alteri genitus esset Ioseph, conuenienter duos patres habere diceretur, aut vnus euangelista patrem eius à quo genitus est nominauit, alter vero vel auum maternum, vel aliquem de cognatis maioribus posuit, cui propter consanguinitatis vinculum, in filij loco Ioseph constitueretur. Et denique ait. Secunda causa infirma est. At tamen libro. 2. retracta. capit. 7. sic retractat quæ alibi scripserat. In libro tertio contra Faustum Manichæum, capit. 3. cum soluerem quæstionem, quomodo potuerit duos patres habere Ioseph, dixi quidem quod ex alio natus, ab alio fuerit adoptatus, sed genus quoque adoptionis dicere debui, sic

enim sonat quod dixi, tanquam eum vnus adoptauerit alius pater. Lex autem filios etiam mortui adoptabat, iubens vt fratris sine filijs mortui duceret frater vxorem, & fratri defuncto semen ex eadem suscitaret, quæ profecto de duobus vnus hominis patribus expeditior, ibi redditur ratio. Vterini autem fratres fuerunt, in quibus hoc contigit, vt vnus defuncti qui vocabatur Eli, duceret alter vxorem, id est, Iacob, à quo Matthæus narrat genitum esse Ioseph, sed vterino fratri suo eum genuit, cuius filium Lucas dicit fuisse Ioseph, non utiq; genitum, sed ex lege adoptiuum. Hoc in eorum literis inuentum est, qui recenti memoriæ post ascensionem domini de hac re scripserunt. Nā etiam nomē eiusdem mulieris quæ peperit Iacob patrem Ioseph de priori marito Natham, qui fuit pater Iacob, auus Ioseph secundum Matth. & de marito posteriore Melchi. peperit Eli, cuius erat adoptiuus Ioseph, non tacuit Africanus. Quod cum Fausto responderem non legeram. Sed tamen per adoptionem potuisse contingere, vt vnus homo duos haberet patres, dubitare non poterā. Hec ille. Hieron. & Aug. vtuntur testimonio Africani Chronographi antiquissimi, sed oporteret, vt ipsorum scriptis, non nihil lucis afferremus, ipsius Africani verba in medium proferre, quæ citantur ab Eusebio Cæsariensi. lib. 1. ecclesiasticæ historiæ. cap. 7. & à Nicephoro eodem volumine, ab illis pete.

Poterit etiā nonnullos turbare, quod Matthæus dixerit, Salathiel filium Iechonix, Lucas vero eundem filium Neri vocauerit. Sed Matth. naturalem filium recensuit, Lucas vero legalem. Hi quidem ducunt genus, Neri quidem ad Nathan filium Dauid. Iechonias vero ad Salomonem filium similiter Dauid, & rursus vterque ad Dauid.

De generatione æterna nonnulla à me hoc loco delibanda sunt, magis vt ceptum ordinem seruem, quam quod sperem aliquid lucis huic rei afferre posse. Nam generatio diuina supra omnia est, supra omnes cogitationes ascendit & sensus. Scriptum est enim. Nemo venit ad patrem nisi per me. Quicquid igitur de patre cogitaueris, non potes de eo aliquid nisi per filium cogitare, nec potest vllus sensus ad patrem, nisi per filium, transire. Hic est, inquit Matthæ. filius meus dilectissimus. Est, inquit, quod indefinenter est. Vnde & Dauid. In æternum domine

De generatione æterna
na filij Dei

Ioann. 6.

Matth. 17.
psal. 118.

domine permanet verbum tuum in celo. Quod enim manet, nec substantia nec æternitate deficit. Illius generationem scire homini impossibile est, mens deficit, vox filei, non nostra tantum, sed angelorum. Supra potestates, supra angelos, supra Cherubim, supra Seraphim, supra omnem sensum est, quia scriptum est, pax Christi, quæ est supra omnem sensum. Si pax Christi supra omnem sensum est, quomodo non erit tanta generatio? Tu quoque manum ori admoue, scrutari non licet superna mysteria. Nam si Paulus ea quæ audiuit raptus in tertium celum, ineffabilia dicit, quomodo nos exprimere possumus paternæ generationis arcanum, quod nec sentire potuimus nec audire? Verum si me trahis ad consuetudinem generationis humanæ, vt patrem dicas priorem. Si secundum hominem loquimur, negare non possumus, priores esse inter homines patres, filijs. Prior creuit, prior senit. Sed audi Dei filium, & eius naturam à nostra alienam cognosce. Audis vteram, cognosce generationis veritatem, audis cor, verbum intellige, audis dexteram, cognosce virtutem, audis os, cognosce sapientiam, non sunt hæc in Deo corporaliter æstimanda. Incomprehensibiliter generatur filius, impassibiliter generatur pater, & tamen ex se generauit, & ante omnem intellectum generauit Deus verus, Deū verum. Etenim si operatio Dei præcipua est, quia non manibus operatur aliquid, non labore conficit, non diebus absoluit (ipse enim dixit & facta sunt) cur non credamus præcipuam generationem esse eius in filio, cuius præcipuam operationem in operibus eius agnoscimus? Dignum certe est vt specialiter videatur generasse filium. Habeat generationis inuitatē gloriam, quam habet potestatis inuitatē gratiam. Non solum admirabilis ex patre generatio Christi, sed admirabilis etiam ipsa generatio eius ex virgine. Quæ & nostræ generationi est dissimilis. Crede ergo vt tibi iussu est, noli discutere. Scriptum est enim. Credidit Abraham Deo. Nec solum in generatione filij sermo defecit, sed etiam in operibus Dei, omnia opera eius in fide. Opera eius in fide, & generatio sine fide. Dicit aliquis. Quomodo generatus est filius, cum sit sempiternus, cum sit splendor lucis æternæ. Quia simul splendor operatur vt nascitur. Hoc Apostoli exemplum est. Noli credere (quod

Philip. 4.

psalm. 32.

fuerit, vel momentum aliquod) quo fuerit sine sapientia, Deus, aut sine splendore, Inx. De hac Christi generatione sic scribit Eusebius Cæsariensis, (quamuis in Arrianam hæresin postea fuerit delapsus,) libro. 1. ecclesiasticæ historiæ. cap. 1. Cum duplex sit considerationis Christi modus, ita vt alter perinde habeat, atque caput in corpore, quo videlicet Deus esse consideratur, alter vero pedibus rectè conferatur, quo hominem, nobis similiter passionibus obnoxium, salutis nostræ gratia induit. Constituantur illinc & nobis legitima eorum, quæ consequuntur narratio, si totius de illo historiæ expositionem ab his exordium fecerimus, quæ doctrinæ huius suprema sunt capita. Ad enarrandum itaque genus, dignitatem, & naturam Christi, nullus omnino sermo sufficiet, cum Isaias dixerit. Generationem eius quis enarrabit? Patrem quippe nemo cognouit, nisi filius, nec ipse filium digne quis vnquam cognouit, nisi solus pater, qui ipsum genuit. Lucem hanc, (mundum & cuncta secula præcedentem, intellectualem & essentialem sapientiam, viuentemque, & in principio apud patrem existentem Dei sermonem, quis nam nisi solus pater, sincere cognouit, qui ante omnem creaturam & opificium est, tam inuisibilem quam visibilem, qui primum & vnicum Dei germen est, & cælestis, rationalis immortalisque exercitus archidux, qui magni consilij angelus, & arcana vocis paternæ exequutor est, qui omnia vnā cum patre condidit, qui cum patre omnium est causa & origo, germanus & vnigenitus Dei filius, omnium eorum quæ genita sunt, Dominus, Deus & rex, qui eadem diuinitate, potentia & gloria, dominium & imperium à patre accepit. Etenim secundum mysticam de illo scripturarum Theologiam, in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum, est nihil, &c. Hoc magnus ille Moyses, tanquam prophetarum omnium vetustissimus, testatur, qui cum diuino afflatus spiritu vniuersi huius conditionem & digestionem describeret mundi fabricatorem & opificem omnium Deum, ipsi Christo & præterea nemini, diuino videlicet ipsius & primogenito verbo, inferiorum facturam concessisse, cum quæ illo de creando homine colloquutum esse

Eusebio
Cæsariensi.

Isai. 53.

Ioann. 1.

Psal. 32.

+ His Enselij
 verbis, in quibus
 Arrianus favens
 induit filium
 in creatione
 paternis iussibus
 obsecundantem,
 dicit, non est
 adhibenda fides.

Isa. 53.

Dm.

Psal. 109.
Baruch. 3.

esse docet. Dixit enim Deus, faciamus hominem, secundum imaginem ac similitudinem nostram. Ad hanc verò vocem alius quidam propheta quàm proximè accedit, hoc pacto Deum hymnis celebrans, ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit & creata sunt. Quibus verbis patrem inducit factorem tanquam vniuersalem principem regali suo nutu præcipientem, verbum verò Dei illi secundo loco addidit, non aliud ab eo quod inter nos prædicatur, paternis iussibus obsecundantem. Hunc quotquot à prima humani generis origine, iustitiæ ac pietatis virtute præditi honestè vixisse dicuntur, siue quæ circa Moysis magni Dei cultoris, tempora, siue quæ ante illum vixerunt, ut Abraham & filij eius, & quotquot posterioribus temporibus, iusti fuerunt, ac prophetæ etiam, repurgatis mentis oculis contemplantes, & cognouerunt, & tanquam filium Dei venerati sunt competenti honore. Ipse verò haud quaquam à paterna pietate degenerans, vniuersis paternæ cognitionis doctor constitutus est. Hactenus Eusebius, cui non est adhibenda fides in eo quod dicit, filium paternis iussibus obsecundasse, Arrianus enim est. Item Clemens papa epist. 1. ad Iacobum fratrem domini, ait. Patrem cum audis, agnosce quod habeat filium veraciter genitum, sicut possessor dicitur, qui aliquid possidet, & dominus qui habet cui dominetur. Deus ergo pater, secreti sacramenti vocabulum est, cuius verè filius est verbum, & speculum, & character & imago viuens, patris viuentis, in omnibus patri similis, eiusdemque naturæ. In diuinitate genitus, & genitori per omnia coæqualis. Nec quærat quomodo genuit filium, quod & angeli nesciunt, & prophetis incognitum est. Vnde illud dictum est. Generationem eius quis enarrabit? Quam secretam originem, cum proprio filio, nouit ipse solus qui genuit. Nec Deus à nobis discutiendus, sed credendus. Qui in nobis ipsis nescimus, quod sapimus, quomodo sapientia, ingenium aut intellectus, aut consilium aut mens nostra generat verbum. Sed sufficit nosse, quia lux genuit splendorem, sicut ait propheta. In splendoribus sanctorum ex utero ante Luciferum genui te. Et illud. Hic Deus noster, & non reputabitur alter ad eum & post. In terra visus est, & inter homines conuersatus est. Potest hæc diuina generatio ex vestigijs creaturarum aliquo

modo intelligi, & declarari, quamuis longè distet similitudo ab ipsa veritate, eam Damascen. lib. 1. capit. 6. sic explanat. Ipse, inquit, vnus & solus Deus, non sine verbo est, verbum enim habens, non in subsistens habebit, sed nec esse incipiens, nec esse desinens, non enim fuit vnquam, ut fuerit Deus absque verbo, semper autem habet sui ipsius verbum ex se genitum, non instar nostri, subsistentiam non seruans, & in aera fluens, sed intime subsistens, viuens, absolutum, non extra ipsum ut separabile vagans, sed in ipso semper immanens. Vbi enim erit extra se? Atqui quoniam naturæ nostræ temporalis est conditio & facillè dissolubilis, hanc ob causam & verbum nostrum subsistentiam non retinet. At verò Deus semper existens & perfectus cum sit, perfectum & intime subsistens habet suum ipsius verbum, & semper existens & viuens, & omnia habens quæcunque genitor habet. Quemadmodum ex mente verbum nostrum prodians, nec per totum menti idem est, nec prorsus omnino diuersum. Nam ex ipsa existens, non aliud est præter ipsam mentem, se in apertum agens, nec adhuc vsquequaque aliud à mente est, sed cum secundum naturam vnum sint, aliud est subiecto. Sic & Dei verbum quod est filius quia subsistit secundum seipsum, discernitur ab eo à quo subsistentiam habet, qua verò eadem in seipso ostendit quæ circa Deum conspiciuntur, illi secundum substantiam idem est. Sicut quod omnino est perfectum in patre consideratur, æquè & in eo quod ex ipso genitum est, verbo, contemplari necesse est, & cap. 7. de processione Spiritus sancti ad hunc modum scribit. Oportet & verbum ipsum, spiritum habere, nam & verbum nostrum, nequaquam spiritus est expers. Verum in nobis spiritus à substantia nostra comperitur alienum, aeris enim attractio & emissio, inspirati & aspirati, necessaria est ut corpus consistere queat, per quem quidem tempore prolacionis vox verbi efficitur, verbi virtutem ipsa voce perferens. In diuina autem natura simplici & incomposita, spiritum Dei esse pie confitendum, ob id ipsum quod non sit verbum Dei imperfectius verbo nostro. Non est enim pium quippiam alienum spiritum existimare, extra Deum profusum, ceu in nobis fit, qui compositæ sumus nature. Sed quemadmodum cum audimus Dei verbum non quippiam non subsistens,

Damasc.

Verbi Dei
 quale.
 Verbum
 spiritum.Damasc.
 1120Psal. 118.
M.
Psal. 106.
Psal. 103.
Et. 32.

Scholastici

Isa. 66.

nec ex disciplina progenitum, nec vocis beneficio prolatum, neque in aera diffusum & dissolutum, sed substantialiter subsistens, voluntate præditum & efficax, & omni potens. Simili pacto nos docti spiritum coactum verbi, & manifestantem eius operationem, non expirationem subsistentia destitutam intelligimus. sic enim ad humilia diuinæ naturæ maiestas deijceretur, si secundum nostri spiritus similitudinem, is qui in ipso est spiritus, intelligeretur, sed virtutem ipsam substantialem secundum seipsam in propria persona consideratam, ex patre procedentem, & in verbo requiescentem ipsumque manifestantem, neque separari à Deo in quo est, nec à verbo possibile est, neque in quippiam quod minimè subsistat refundi. Sed secundum verbi similitudinem, secundum hypostasim, est, viuunt, eligit, per se mouetur, agit, semper bonum vult, ad omne quod voluerit habet potentiam voluntati coniunctam, nec principium habens neque finem. Non enim aliquando patri verbum deest, nec vnquam verbo spiritus. De his duabus personis audi scripturam. Primo de verbo ait Dauid. In æternum domine verbum tuum permanet in cælo, & rursus, Misit verbum suum & sanauit eos. De spiritu vero idem Dauid. Emitte spiritum tuum & creabuntur. Et rursus. Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et Iob, spiritus diuinus qui fecit me, & spiratio omnipotentis quæ docuit me.

Scholastici Damascenum sequuti, sic de hac re disputationem instituunt. Non est minus efficax intellectus diuinus quam humanus ad gignendum, quia ut ipse dominus ait, Numquid ego qui alios parere facio ego sterilis ero? Sed intellectus humanus producit per actum intelligendi quoddam verbum cordis, quod distinguatur ab actu intelligendi, ea distinctione qua distinguitur terminus motus à motu, erit ergo in diuinis eodem modo generatio. Nam sicut calefactio & calor, non sunt duæ res, quia motus nihil aliud est quam res ipsæ quæ mouentur, & agitantur, & illuminatio & lumen non sunt duæ res distinctæ, ita nec verbum cordis, ab actu intelligendi distinguitur, nisi ut terminus motus à motu. Itè quia sicut per actionem visus & voluntatis & cuiuscunque alterius potentie, aliquid producit, & per actionem ignis, ignis generatur, ita per actum intellectus editur conce-

ptus rei intellectæ, qui si in vocem erumpit, vocatur verbum vocis, si in mente tantum consistit, verbum mentis. Præterea annotandum est, quod generatio in rebus anima carentibus, est mutatio ex non esse ad esse. In viuentibus verò rebus, est origo viuentis à viuente coniuncto secundum rationem similitudinis, in eadem specie, ut in Gene. cap. 5. Genuit Adam ad imaginem & similitudinem suam, vocauitque nomen eius Seth. Porro si oriatur ab aliquo, & non sit inter eos similitudo in specie, filius non est. Vnde ait August. in Enchiridio. cap. 38. Christus natus est de Spiritu sancto, cum filius nullo modo sit Spiritus sancti. Neque enim quia mundum istum fecit Deus, dici eum fas est Dei filium, aut natum de Deo, sed factum vel creatum ab illo. Non igitur quicquid de aliqua re nascitur, continuo eiusdem rei filium nuncupandum. Vt enim omit tam alia, aliter de homine nasci filium, aliter capillum, pediculum vel lumbricum, quorum nihil est filius. Vt ergo hæc omittam, quoniam tantæ rei deformiter comparantur, certe qui nascuntur ex aqua & Spiritu sancto, non aquæ filios rectè eos dixerit quisquam, sed planè dicuntur filij Dei. Igitur hoc quod diximus, ad hoc tantum valet ut admoneamur, non omne quod de alio nascitur, etiam filium eius de quo nascitur posse dici. Sicut non omnes qui dicuntur alicuius filij, consequens est, ut de illo etiam nati esse dicatur, sicut sunt qui adoptantur. Dicuntur etiam filij Gehennæ, non ex illa, sed in illam præparati, sicut filij regni, qui præparantur in regnum. Hæc ille. Sic processio verbi in diuinis dicitur generatio, procedit enim per modum actionis intelligibilis, quæ est operatio vitæ, & à principio coniuncto, & secundum rationem similitudinis. Nam conceptio intellectus, est similitudo rei intellectæ, in eadem natura existenti. Vnde processio verbi dicitur generatio, & ipsum verbum procedens dicitur filius. In nobis tamen cum intellectio non sit ipsamet substantia intellectus (sicut in Deo, cuius idem est intelligere & esse) ideo non est in nobis eiusdem nature verbum, cum illo à quo emanat.

De processione etiam Spiritus sancti non nihil dicendum esse videtur, sed prius annotandum est, quod duplex est actio, prima immanens, ut intelligere & velle, alia transiens, ut scire, & vri. In diuinis tantum habet locum processio immanens, quæ in duas adhuc dividitur,

Generatio

August.

Duplex actio.

ducitur, quarum prima est intelligere, alia vel
 le. Verbum quidem ex actione intellectus di
 uini emanat, amor vero actione voluntatis.
 Nam sicut per voluntatem amatum est in
 amante, ita per conceptum mentis, res intel
 lecta existit in intelligente. Verum hæc pro
 cessio voluntatis vel amoris non dicitur ge
 neratio. Quia in hoc differt intellectus à vol
 untate, quod intellectus fit in actu ex eo
 quod rei alicuius similitudo in intellectu ex
 istit. Voluntas tamen non fit in actu ex eo
 quod similitudo voliti fit in voluntate, sed ex
 hoc quod voluntas inclinationem habet ad re
 quam exoptat. Quamobrem processio intel
 lectus cum sit iuxta similitudinem rei,
 generatio appellatur, processio vero volun

tatis cum non sit iuxta rationem similitudi
 nis sed secundum rationem impellentis ad
 aliquid, generatio non vocatur, sed amor
 & quod ex illo procedit vocatur spiritus,
 quo nomine significatur quidam impul
 sus vitalis, cum aliquis impellitur ad aman
 dum aliquem. Vides quomodo in diui
 nis tantum sint duæ actiones immanen
 tes, intellectus & voluntatis, per quas duæ
 personæ diuinæ emanant, & ideo tres tan
 tum personæ sunt in diuinis, pater, filius, Spi
 ritus sanctus, & hæc tres vnum sunt. Post
 quam de Deo & de filij eius generatione &
 aduentu iuxta ingenioi nostri tenuitatem
 tractauimus, ad explicationem diuinarum
 scripturarum calamus conuertamur.

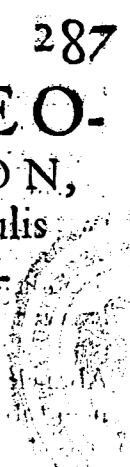
Finis libri Tertij Theologicarum Hypotyposeon.

[Faint, mostly illegible text in the left margin, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, mostly illegible text in the right margin, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

LIBER QVARTVS THEO
 LOGICARVM HYPOTYPOSEON,

eodem authore editus, in quo de prophetia, & titulis
 Prophetarum, & Psalmorum agitur, ad Illustrissi
 mum virum D. Petrum Pontium Legio
 nensem, Episcopum Pla
 centinum.

Cognitio
 scriptura
 rum reliq
 uis præstat sci
 entiam.

SCRIPRARVM Scri
 pturarum cognitio tan
 tum reliquis præstat fa
 cultatibus, vt iuxta apo
 phthegma, ille seruatorū,
 hæc Lacedæmoniorū, il
 læ hominum, ista ange
 lorum possessio iudicanda sit. Nam quantū
 distant diuina & æterna, ab humanis & ca
 ducis rebus, tantum sapiētia diuina reliquas
 longo interuallo vincit & superat. Habet
 quippe auctorem non quemuis è media ple
 behominem (vt facultates illæ quæ ab hu
 mana proditæ sunt industria, & ingenio ho
 minum sunt elaboratæ & cultæ) sed Deum
 Optim. Maxi. authorem cognoscunt, & ven
 ditant, cuius munificētia & liberalitate è cæ
 lis ad terræ euocata est. Quo munere quid
 excellentius aut diuinius excogitari potuit,
 aut humano generi optabilius obuenerit? Nā
 cum homo ex duplici constet & coagmen
 tetur natura, illa quæ sensitua est, cum in mo
 dum ostrea huic corpori adhærescat & affi
 xa sit, istarum tantum rerum studio delecta
 tur, & illarum lenocinio allicitur, nec se ad vl
 teriora porrigere aut extendere potest. Ta
 men illa quæ intellectu viget etsi ad subli
 mia se subleuet & erigat, ita segnis & iners
 ex se est, vt nisi superno illustrata lumine sit,
 res sensibiles aspernari aut reijcere non pos
 sit, nec ad illas res aspirare, quæ ab humanis
 obtutibus longè sunt semotæ. Huic lumini
 non paruum præbet fomentum scripturæ di
 uinæ assidua meditatio, quæ adeo animum
 hominum à rebus secularibus abalienat. &
 diuellit, vt nihil homini cum corpore cōiun
 ctum aut concretum relinquat, sed ita Deo
 eum copulat & vnum efficit, vt iuxta Apo
 stolum dicere possit. Viuo ego iam nō ego,
 viuio verò in me Christus. Vnde Petrus & re

liqui apostoli, qui huius sapientiæ hauſtu se
 ingurgitauerant, & eximia hac pollebant fa
 cultate spiritus, quantum illi deferendum ef
 set apud Ioannem explicarunt. Nam cum di
 ceret illis dominus. Vultis & vos abire? illi re
 sponderunt. Quo ibimus domine verba vitæ
 æternæ habes. Hæc sola est quæ languentis
 animæ morbos pellit & fugat, docet quippe
 quid honestū quidve turpe sit, quid iustum,
 quid iniustum, quid fugiendum, & quid in
 bonis asciscendum sit. Deinde quantum pā
 rentibus, cognatis, magistratibus deferen
 dum sit, & vt altiora conscendam, & ad illa
 quæ sunt huiusce facultatis propria, docet
 quomodo trias personarum diuinarū, cum
 essentiæ vnitate possit consistere, & quomo
 do colendus sit Deus in spiritu & veritate.
 Mox de mysterio incarnationis, passionis,
 resurrectionis, & de mansionibus quæ in do
 mo patris Christi nobis paratæ sunt, agit, &
 dereliquis sacramētis religionis nostræ, quæ
 à seculis sunt abscondita, quæ à nullo princi
 pum, hoc est philosophorum huius seculi,
 cognita sunt, nec cognosci potuerūt, sed no
 bis Christus, quæ à patre audiuit, ea pandit
 ac reseruit. Non tamen negarim nonnulla,
 quæ ad componendos & conformandos mo
 res nostros sunt apta & apposita, in libris sa
 pientum seculi inueniri, quod Moyſes hoc
 loco, Abimelech, personam sustinet studio
 forum & sapientum seculi, qui per eruditio
 nem philosophiæ, multa verà sunt assecuti.
 Isaac, qui verbi Dei tenet figuram, nec sem
 per disidet ab Abimelech, nec semper in pa
 ce est. Quia philosophia nec in omnibus le
 gi Dei est contraria, nec in omnibus conso
 na. Multi enim philosophorum, vnum esse
 Deum

Mysterij tri
 nitatis re
 sta confes
 sio, est igno
 ratio scien
 tia.
 Hierony. in
 ps. li. 18.
 in Isa.

Symbolum
 literarum
 humana
 rum.

Genes. 21. & 26.

Deum qui cuncta creauit, scribunt. Moralis vero & physica philosophia pene nostris co-
sentit. Dissident vero a nobis, cum dicunt Deo materiam esse coaeternam, & cum negant Deum errare mortalia, & prouidentia eius, supralunaris globi spacia cohibet. Deinde de addit scriptura quod alij duo cum Abimelech venerint, Ochozath, qui interpretatur tenens, & Phicol, id est os omnium, & ipse Abimelech pater meus rex. Qui tres imaginem totius philosophiae tenent, quae apud eos in tres partes diuiditur, in rationalem, naturalem, & moralem. Ista tres facultates in eunt foedus cum lege Dei, dicentes. Videntes vidimus quod sit dominus tecum, & diximus fiat coniuratio inter nos & inter te, & ineamus tecum pactum, ne facias nobis malum. Sed redeamus ad institutum nostrum à quo digressi sumus, Melior nunc, postquam de deo egi, regulas quasdam ad arcana scripturarum intelligenda, adducere, quas si recte intellexerimus, in posterum iubeo bene sperandum fore. Nam vnusquisque sermo scripturae similis est alicui seminum, cuius natura haec est, vt cum iactum fuerit in terram, re generatum in spicam, multipliciter diffundatur, & tanto cumulatius quanto vel peritus agricola, plus feminibus laboris impenderit, vel beneficium terrae foecundiori indulserit. Sic ergo efficitur vt culturae diligentia, exiguum semen, Verbi causa, sinapis quod est minimum omnium, efficiatur maius omnibus oleribus, & fiat arbor adeo procera, vt veniant volatilia caeli & habitent in ramis eius. Quapropter vos studiosos hortor moneoque, vt haec quae a nobis hoc loco tradentur, versemini in animo, & in intimo pectore reponatis, & nisi me fallit animus non omnino operam lusisse sentietis.

De prophetis tam bonis quam malis, & in Genere de prophetia.

C A P. I.

QUVM de prophetia nobis sermo futurus sit, libet exordium sumere a definitione illa prophetae, quae sumpta est ex Eusebio lib. 5. demonstrationis euangelice. ca. 1. Prophetas, inquit, dicimus illos quibus diuinus spiri-

Eusebius.

tus conuenit ante offensa lumine suo anticipando, non presentium modo, verum etiam futurorum veram certamque cognitionem. illius haec sunt verba. *παρ' ὅμοιοσύνης ἐν καὶ ἀληθῶς προφητῶν ἐπιπέσει τῶν τοιοῦτων, παρὰ τὸ παραγαγεῖν ἢ παρασχεῖν αὐτοῖς τὸ γένος πνεύματι μόνῳ τῷ παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν μελλόντων ἀληθῶς καὶ βεβαίως.* Quando dicitur presentium intellige & praeteritorum. Nam licet prophetae nomen iuxta nominis etymologiam ad futurum tantum se porrigat & extendat, tamen verus vates etiam de presentibus & praeteritis debet vaticinari. Vnde quarto Georg. ait Virgilius. Nouis nanque omnia vates, quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur. & Home. i. Iliados de Chalcante loquens ait.

Κάλκας θεοστέφλιος δῖον ὀφθαλμῶν ὄχ' ἀγρίῳ ὄσσηται τ' ἐδῆα, τὰ τ' ἐσθμῆα, πρὸτ' ἐντα.

Ab nomine Propheta, deriuatur prophetia, quae ab Irenaeo lib. 4. capi. 37. definitur. Prophetia, est eorum quae post erunt, praesignificatio. aut iuxta Cassiodorum in proemia Psalmorum. Prophetia est reuelatio diuina quae euentus rerum vel per facta vel per dicta immobili veritate pronunciat. Vnde prophetia visio vocatur, & prophetae videns. Multis autem modis haec gratia donata est. Vel per operationes hominum, vt fuit Arca Noe, & Sacrificium Abraham, & transitus maris rubri. Vel per natiuitates, vt Esau & Iacob, qui futura significabant. Vel per loquentes angelos, sicut locuti sunt Abraham. Vel per visiones, sicut Isaia, Ezechieli. Vel per somnia, sicut Salomoni, Ioseph, Danieli. Vel per nubem & vocem de caelo, vt Moyfi, vel alijs modis. Dauid nullo horum modorum, sed caelesti aspiratione intus edoctus. Hos vel alios similes modos videtur insinuasse Hierony. in comment. Ezechielis capit. 23. cum ait. Multa sunt genera prophetandi, quorum vnum est somniorum, quale fuit apud Daniele capit. 2. in expolitione statuae. & Irenaeus lib. 4. capit. 37. fusse exponit quomodo non solum sermone propheta-bant prophetae, sed visione, conuersatione, & actibus, quos faciebant, secundum id quod suggererat spiritus. Porro Christianus Druthmari exponens hunc locum Matthaei. Ecce angelus domini apparuit ei, vniuersas visiones ad septem capita reducit. Visionum, inquit, quibus Deus locutus est ante incarnationem, septem genera sunt. Pri-

Virgilius. Home.

Irenaeus.

imum per aures corporis, sic Moyfes audiuit vocem domini loquentis in monte, & omnis turba exercitus Israelis, audiuit eum loquentem, decem verba legis. Secundum genus ecstasis, sicut Petro quando misit ad eum Cornelius, & cecidit super eum mentis excessus, & vidit vas linteum mitti de caelo. Tertium, sicut cum vidit Nabuchodonosor statuam ex metallis compactam, & arborem abscessam radicitus, & nihil intellexit. Quartum per nubem, & sicut ad Iob per plagam locutus est. Quintum in corde, sicut multis sanctis, vel etiam Balaam. Sextum repletio spiritus sancti, sicut repleuit, 70. senes in eremo. Septimum in somnijs. Alij, quod verius est, tria genera esse dixerunt. Vnum per corporeos oculos, vt Abraham & Loth angelos viderunt. Aliud in corde tantum, vt Danieli locutus est in corde, quae Balthasar viderat, & non intellexerat. Tertium in somnijs & corde, sicut ad Isaiaem & omnes prophetas, & ad iustum Ioseph, quae visio alijs est excellentior. Nam nil prodest oculis videre, nisi quis mente videat, & nihil prodest in somnijs videre, vt Pharaon, Nabuchodonosor, nisi videat, vt Daniel, & Ioseph. Augustinus quoque lib. 2. quaest. ad Simplicianum quaest. 1. sic scribit. Spiritus sanctus non omnes eodem modo afficit, sed alios per informationem spiritus hominum, vbi rerum demonstrantur imagines. Alios per fructum mentis ad intelligentiam. Alios vtraque inspiratione. Alios etiam nescientes. Per informationem spiritus hominis, duobus modis fit: Aut per somnium, sicut non solum plerique sancti, sed & Pharaon & Nabuchodonosor, vterque vidit quod nemo eorum intelligere valebat, sed tamen vterque videre poterat. Aut per demonstrationem in ecstasi, quod stupor interpretatur, siue alienatio a sensibus corporis, vt spiritus hominis diuino spiritu assumptus capiens dis atque intuentis imaginibus vacet, sicut Danieli demonstratum est quod non intelligebat, & Petro vas illud submissum de caelo quatuor linteis. nam & ipse quid illa demonstratio figuraret, postea cognouit. Per fructum autem mentis ad intelligentiam, vno modo, cum haec ipsa res quae demonstratur alicui quibusdam imaginibus, quid si gnificent & quo pertineant, alteri reuelantur, quae certior prophetia est, sicut Ioseph meruit intelligere, quod Pharaon tantum viderat, & Daniel exponit regi, quod ille cer-

Actu. 10.

2

nit & nescit. Cum vero ita mens afficitur, vt non rerum imagines coniecturali examinatione intelligat, sed res ipsas intueatur, sicut intelligitur sapientia & iustitia, omnisque incommutabilis & diuina species, ad prophetiam de qua nunc agimus non pertinet. Vt quoque munere prophetiae donantur hi, qui & rerum imagines in spiritu vident, & quid valeant simul intelligunt, aut certe manifestis locutionibus in ipsa demonstratione informantur. Sicut in Apocalypsi quaedam exponuntur. Nescientes autem afficit prophetiae spiritus, sicut Caiphas cum esset pontifex prophetauit de dno, quod expediret vnum mori pro tota gente, cum aliud in verbis quae dicebat attenderet, quae non a seipso dicere nesciebat.

Oportet deinde declarare ad quem scopum dirigantur omnes visiones prophetarum. Quae de re Augusti. lib. 17. de ciuitate capit. 3. haec tradit. Tripartita reperiuntur eloquia prophetarum, siquidem aliqua sunt ad terrenam Hierusalem spectantia. Aliqua ad caelestem. nonnulla ad vtranque. Missus est Nathan propheta qui Dauid argueret de peccato graui, & ei quae consecuta sunt mala futura praediceret. Haec itaque huiusmodi siue publice, id est pro salute vel utilitate populi, siue priuata, cum pro suis quisque rebus diuina promerentur eloquia, quibus pro visu temporalis vitae futuri aliquid noscere retur, ad terrenam ciuitatem pertinuisse, quis ambigat? Vbi autem legitur, ecce dies veniunt, & consummabo domum Israel, & domum Iuda testamentum nouum, &c. Hierusalem sine dubio superna prophetatur, cuius Deus ipse praesidium est, eumque habere atque ipsius esse, summum illi est atque totum bonum. Ad vtranque vero pertinet, hoc ipsum, quod Hierusalem dicitur Dei ciuitas, & in ea prophetatur futura domus Dei, eaque prophetia videtur impleri, cum Salomon aedificat illud nobilissimum templum. Haec enim & in terrena Hierusalem secundum historiam contigerunt, & caelestis Hierusalem figurae fuerunt.

Hierusalem primo modo accepta scilicet pro terrena & sanguinaria. alio modo vocatur Babylon, quae est omnium scelerum & iniquitatum officina, & aduersus hanc omnes prophetae sua dirigunt vaticinia. Haec vrbs Babylon non admittit illam distinctionem quam Hierusalem, sed pro nefaria vrbe tantum accipitur, cuius vrbs ciues tanto sce-

3

4

Ierem. 13.

leratiores sunt, quanto in penitiori eius parte recipiuntur. De illa hæc scribit Origenes Homi. 2. in Iere. Quomodo corpus nostrum in aliquo terræ loco consistit, eodem modo & anima secundum statum suum in aliquo nuncupatio terræ loco est. V.g. corpus nostrum aut in Ægypto est, aut in Babylone. Similiter anima in aliquo eiusdem terræ nominis loco est, alia in Babylone, alia in Ægypto, alia in Ammonitarum regione. sic pro qualitate vitæ locorum diuersitates distinguuntur. In Babylone est quando confunditur, turbatur, & bella sustinet passionum. ad istam animam ait Iere. Fuge de medio Babylonis, & resaluate vnusquisque animam suam. Donec quis in Babylone est, saluari non potest. Quod si recordatus fuerit, ibi Ieru. ingemiscit & dicit. Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Et quia impossibile est in Babylone constitutum Deo organum canere, otiosa quippe ibi sunt organa hymnorum Dei, propterea dicitur per prophetam. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus dum recordaremur tui Sion, in salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Suspensa sunt organa nostra quandiu in Babylone sumus. Si autem uenerimus in Ieru. in locum visionis pacis, organa quæ ante otiosa pendebant, tunc assumuntur in manibus, tunc grauitur citharizamus, & non est tēpus quando non laudemus Deū per organa quæ habemus in manibus. Igitur semper anima in aliquo nūcupatio terræ loco est, & sicut peccatores in Babylone, sic e contrario iusti in Iudæa. Veruntamen iuxta qualitatem vitæ & fidei, etiam in ipsa Iudæa locis inter se varijs separantur. Siue enim in Dan est, quæ extremæ Iudææ partes sunt, siue in superioribus paulū locis, meliori busque quam Dan, siue in medijs finibus Iudææ, siue circa Ierusalem, & est omnium anima beatissima, quæ in media Ieru. consistit. Qui uero peccator est, hic in Babylone est, qui nondum uero usque ad summum malorum culmen ascendit, in Ægypto & in partibus Ægypti cōmoratur. Et sicut qui in Iudæa sunt, non æqualia cuncti possident loca, alius quippe in Ieru. est, alius in Dan, alius in Gath, sic omnes qui in Ægypto sunt, non æquales Ægypti partes incolunt. Alius in Taphni, alius in Memphi. Verum his qui in Babylone sunt, ait propheta. Fugite de medio Babylonis. Non gradatim, non pedeten-

tim, sed cum uelocitate. Quicumque confusam habetis animam à uariarum passione uictorum, fugite. Non dicit, exite de medio Babylonis, hoc enim potest fieri gradatim, sed fugite. & addit, de medio. Potest quippe euenire ut aliquis in Babylone sit, sed cum in extremis eius finibus commoretur, quodammodo extra Babylonem esse uidetur. aliud est enim in medio Babylonis consistere, ut ex omni parte æquale sit spaciū, & ita in umbilico eius quasi in medio cordis animalis habitet. Sicut enim animalis medietas cor est, & in euangelio secundum Lucam, cor terræ, medietas terræ nominatur, sic mihi uidetur in Ezechiel dictum, in cor maris posita Tyrus, & peccatores à medio Babylonis fugere. Quia qui ualde demersus est uitij, hic medius habitator est. Qui uero Paulatim relinquens malum, & naturam suam ad meliora conuertens, non tam cœperit uirtutes possidere quam cupere, iste licet ex medio fugerit Babylonis tamen necdum de Babylone discessit.

Quum nomen prophetæ sit ambiguum significationis, oportet eius significationes explicare. Sed utar uerbis Hiero. in commenta. Ezechielis. ca. 13. qui optime de hac re loquitur. Hanc, inquit, habet scriptura consuetudinem, ut unumquemque uaticinationis suæ & sermonis, prophetam nuncupet. & hanc ob causam pseudo prophetæ prophetæ uocantur. ut prophetæ Baal, & Idolorū, & prophetæ cōfusionis. & Iere. 28. Tulit Ananias propheta catenam de collo Ieremiæ. & Threno. 2. Prophetæ tui uiderunt tibi falsa & stulta. & Patres uestri ubi sunt & prophete? nempe falsi. Vnde & Paulus poetam Græcum prophetam uocat. Dixit quidam proprius eorum prophetæ. Cretenes semper mendaces, mala bestiarum uentres pigri. & in Hosea legimus, sicut prophetam insanens homo portans spiritum. Item Hosea. 4. cap. Prophetarum nomen secundum Regulam scripturarum, bonis malisque commune est. Item Iere. 23. ait, Est sermo contra prophetas, imò pseudoprophetas, Ierusalem & Samariæ, quos nunc communi & uulgato nomine prophetas uocat, de quibus scriptum est. In prophetis Samariæ uidi iniquitatem. & in prophetis Ierusalem uidi horribilia. Quando autem ponit coniunctionem, &, ostendit superiora de prophetis Domini dicta, qui & ipsi pseudoprophetarum similes extiterunt. Porro de malis tantummodo loquens prophetis

Propheta uocat eum pseudo prophetam.

3. Reg. 18. 4. Reg. 10.

Titum. 1.

Hosea. 9.

1. Reg. 10. tis Gregor. in proemio. 27. libri moralium, sic scribit. Non est mirum si uiri arrogantes implentur spiritu prophético, cum Saul etiam in numero prophetarum fuerit. Sed hoc de Saule cur dicimus, cum ex uisione angelici accepisse uerba rationabilia & asinam nouerimus. Sed sicut irrationale animal rationis uerba edidit, nec tamen ad permutationem naturæ rationalis accessit. Ita sæpè quilibet indignus, sancta uerba per prophetiæ spiritum accipit, sed tamen ad promerendam sanctitatis gloriam non pertingit, ut & supra se loquendo emineat, & infra se uiuendo torpescat. Sic amici Iob & Caiphas multa de redemptore nostro prophetarunt. Denique cum Ezechielis. 14. dicitur. Si errauerit propheta, ego dominus decepi eum, ait Hiero. Propheta dicitur de pseudopropheta, qui *συνομιῶς* propheta appellatur.

Qua nota Sed quæres qua nota boni prophetæ à pseudo prophetæ boni à malis quæstioni respondet Hiero. in cōment. Isaie ca. 3. dicens. Constituti erant in populo Iudæorum, sacerdotalis gradus homines, qui prophetas pseudoprophetasque discernent. Hoc est intelligere quid Dei spiritu loquerentur, quid uero contrario. & hausit ex Origenes homi. 1. in Lucam, qui sic scribit. Sicut olim in populo Iudæorum multi prophetiam pollicebantur, & quidam erant pseudoprophetæ, & quibus vnus fuit Ananias, alij uero prophetæ, & erat gratia in populo discernendorum spirituū, per quam alij inter prophetas recipiebantur, nonnulli quasi ab exercitissimis trapezitis reprobabantur. Ita & nunc in nouo testamento, multi conati sunt scribere Euangelia, & quibus quoddam est secundum Ægyptios, aliud iuxta duodecim, aliud secundum Thomam, aliud secundum Matthiam, sed non omnes recepti sunt. Hoc dicit Iuxta 12. Iuxta Tho. & Matth. Lucas in proemio Euangelij. Quoniam quidem multi conati sunt ordinare, & c. latentem habet accusationem eorum, qui absque gratia spiritus sancti ad scribenda Euangelia profuerunt. Matthæus quippe & Marcus & Ioannes & Lucas non sunt conati scribere, sed spiritu sancto pleni, scripserunt euāgelia. Ex omnibus tamen qui scripserunt nihil aliud probamus, nisi quod ecclesia dicit esse recipienda. Hæc eadem totidem uerbis ex Origenes transcripta Ambr. in proemio commenta. in Lucam.

Secundo, teste Grego. homi. 1. in Ezechie

lem prophetæ ueri à falsis differunt, quia ueri, si quid de suo spiritu dicunt, per spiritum edocti citius illud corrigunt. falsi autem & falsa denuntiant, & in sua falsitate perdurant.

Tertio, ut ait Hiero. Ezechiel. 13. Prophetarum nomen cum sit cōmune bonis & malis, in eo tamē differunt, quod boni prophetæ, dicuntur esse sapientes, mali autem stulti & insipientes. Quorum alterum refertur, ad ecclesiasticos uiros, alterum ad omnes hæreticos, qui Dei spiritum relinquentes, nequaquam diuino instinctu, sed proprio corde uaticinantur, unde nihil uident. Threnorum 2. Prophetæ tui uiderunt tibi uana & stulta. & Ezechiel. 13. Hæc dicit Dominus de prophetis insipientibus qui sequuntur spiritum suum & nihil uident. Qui autem sapiens est, non cordis sui cogitationes, sed dei spiritum sequitur. Iuxta illud quod propheta dicit. Post dominum tuum ambulabis. Et in alio loco. Deduc me in semitam rectam. Et iterum. Spiritus tuus bonus ipse deducet me in terram. Hoc idem ait Hiero. Osee. 4.

Quarto, ut ait S. Tho. 2. 2. q. 172. arti. 5. ad 2. Dæmones ea quæ sciunt, hominibus manifestant, non per illuminationem intellectus, sed per aliquam imaginariam uisionem, aut etiam sensibilitatem loquendo. at prophetæ ueri, ex illuminatione spiritus sancti loquuntur. & in hoc differt uera à falsa prophetia.

Quinto ait Theophi. 1. Corin. 12. signum dat Apostolus uatis & prophetæ cum ait. no stis quod quando gentes eratis, ad idola quomodo ducebamini euntes. Id est, si apud idola quis uaticinaretur, ab spiritu immundo detentus, ceu raptus & abductus, sic rapiebatur ab spiritu ligatus, nil sciens eorum quæ dixisset, sed planè insanus. In propheta aliter. Nam is sobriè cuncta loquitur. Deinde hoc fit aliud signum tibi uaticinij infani, execrari, blasphemare, conuictisque; incescere Iesum. Prophetæ uero signum est, haud citra præconium nominare domini nomen. hoc est, quod ait Paulus. Nemo in spiritu loquens dicit Anathema Iesum. & nemo potest dicere Dominum Iesum nisi in spiritu sancto.

Consuetudo fuit in Israel, ut inquit Hiero. Ezechielis ca. 20. ut quicquid scire cupiebant, à Domino quærent per prophetas. Saul quærens asinam pergit ad Samuelem, accepitque consilium à puero, ut offerat prophetæ quartam partem Sicli. Agrotante filio Ieroboam mittitur in Silo ad Ahiam pro-

phetam vxor eius, deferens munuscula, panes & collyridas, vnam & lagunculam mellis, vt de filij infirmitate cognosceret. Dauid quoque propheta, alium interrogat propheta Nathan, vtrum templum domino ædificare debeat. Et Achab sciscitatur an ascendat, an non in Ramoth Galaad. In Isaiâ quoque & in Regum volumine, quæ Senacherib ventura sunt nuntiantur. Et Agabus Paulo quæ ventura erant nuntiabat.

Hanc ob causam prophetia appellatur visio, aut vt verbis vtar Hiero. Osee. 12. Omnis prophetia in scripturis sanctis appellatur Visio. & affert rationem Theophil. Matth. 1. eo quod prophetæ mente videbāt ea, quæ videbant, spiritu sancto apparitiones faciente, & ideo visiones vocabantur. Quod intelligo, quando prospera per illam visionem promittuntur, aut post calamitates prospera.

1. Reg. 9. Hinc prophetæ boni, vt ait Hiero. Isaiâ. 1. prius vocabantur videntes, quia dicere poterant illud Psalmi. oculi mei semper ad dominum. & ad te leuavi oculos meos qui habitas in celo. Vnde Apostolis à saluatore præcipitur. Leuate oculos vestros, & videte regiones, quia iam albæ sunt ad metendum. Istos cordis oculos sponsa habebat in Canticis canticorum, cui sponsus dicit. Vulnerasti cor meum soror mea, sponsa, vno ex oculis tuis, & in Euangelio legimus. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. In veteri quoque dicitur instrumento, quod populus videbat vocem domini. Ex quo Montani deliramenta conticeant, qui in ecclasi & cordis amentia, prophetas putant ventura dixisse. Neque enim videre poterant qui ignorabant. Hoc etiam repetit Amos 1. & ca. 7. Denique in epistola ad Paulinum ait. Prophetæ appellabātur videntes, quia videbant eum quem ceteri non videbant. Abraham vidit diem eius, & latatus est, aperiebantur cæli Ezechieli, qui populo peccatori clausi erant. Reuela, inquit Dauid, oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

Quantis prophetæ vocarentur videntes, non tamen omnia nouerant, nec ipsi Apostoli, sed quædam etiā ignorabant. Nam Elisæus ignorans in ortem filij Sunamitidis, dicebat ad Giezi. Dominus abscondit à me. Et Paulus ad Thessalo. Misi ad vos vt cognoscerem de fide vestra. Quid ignorabat, nonne erat raptus vsque ad tertium celum? Huius ignoratæ tres sunt cause potissimæ. Prima,

quæ affert Oecumene. priori ad Thessa. 2. vt factum ipsorum prohiberet atq; deijceret. Datus est mihi, inquit, angelus satani. & Ezechiel, filius hominis crebro vocatur, ne insolens esset ob excellentiam visionum. Lege optimum exemplum apud Ælianum lib. 8. variæ historiæ; de Philippo Macedonũ rege. Secunda causa, quam idem Oecumene. affert est, Ne homines maiores ipsos existimarent, quam iuxta humanã naturam. Nam & Paulus & Barnabas Actu. 14. Dij vocantur. Tertia, vt sciremus omnes, quod cum similiter vt nos homines essent tacti affectibus, suis laboribus ac virtute peregerunt quæ operati sunt. Præterea nec semper diuina fruebatur inspiratio ne, ne putarent eos gratia & nõ virtute tales esse quales erant. Porro quod sancti omnes multa ignorauerint, & multa illos fefellerint docet Hiero. in quæstionibus ad Damasum q. 3. his verbis. Nullus homo, excepto eo qui ob nostram salutem carnem est dignatus induere, plenam habuit scientiam, & certissimam veritatem. Deniq; Paulus ex parte cognoscit, & ex parte prophetat, & nunc per speculum videt & in ænigmate. Quia cum venirit quod perfectum est, tunc quod ex parte est destructur. Samuel propheta cõnumeratus Moyfi in sacerdotio dei, ad vngedum regem missus, cum maximũ filiorum Iesse vidisset Heliab, ait. Ecce coram domino Christus eius. Et dixit dominus ad Samuel. Noli respicere ad faciem eius, nec staturam illius quoniam reprobaui eum, quia non quomodo Deus videt videt homo. Homo enim videt in facie, Deus autem inspicit cor, & per singulos filios septem ignorās, vsque ad Dauid nescisse describitur. Elisæus quoque qui duplici glorificatus est spiritu, cuius ossa vitam exanimato cadaveri reddiderunt, cum Sunamitis ad eum venisset in montem, & ad pedes eius siebilitate corruisset, Giezi prohibente ne faceret, ait. Dimitte eam quia anima eius in amaritudine est, & dominus abscondit à me; & non indicauit mihi. Sancti quoque viri tantum ea sciebant quæ eis à domino reuelata sunt, ignorabant vero ea, quæ illis reuelata non erant, & ad singulas visiones Zacharias & Daniel suppliciter Angelũ deprecantur, vt exponat sibi quæ sint illa quæ viderant. Vnde Isaac deceptus errore filium sanguinarium, prætermisso eo qui innocenter habitabat domi, voluit benedicere. Item Philippus presbyter libro. 2. in Iob

capit. 26. cum Iob. ait. Hæc ex parte dicta sunt. viarum eius, inquit, Non inuenies quæpiam, qui valeat omnia secreta Dei mysteria, quasi sibi reuelata cognoscere, propter quod Apostolus dixit. Ad hæc quis tam idoneus.

Hoc cur fiat, ratio in promptu est, quia diuisiones sunt donorum & gratiarum, & ideo nec vates semper prophetabant, sed quando eos spiritus diuinus arripiebat. Vnde Grego. 2. Moral. capit. 28. ait. Alijs prophetiæ, alijs genera linguarum, alijs virtutes curatio num dantur. Sed hæc ipsa dona non semper in mente eodem modo sunt, nam ne se mens in præsumptione eleuet, aliquando vtiliter subtrahuntur. Nam si prophetiæ spiritus prophetis semper adesset, Elisæus propheta non diceret. Dimitte eã, anima enim eius in amaritudine est, & dominus celauit à me verbũ. Si prophetiæ spiritus prophetis semper adesset, inquisitus Amos propheta non diceret. non sum propheta, & subdit. Nec filius prophete, sed armentarius puer ego sum, vel licans Sycomoros. Quomodo autem propheta non fuit, qui de futuris tot verba prædixit. Aut quomodo propheta fuit si de se in præfenti vera denegauit? Sed quia eadem hora qua requisitus est prophetiæ sibi spiritum deesse sensit, de semetipso testimonium veraciter intulit dicens. Nõ sum propheta. Qui tamen secutus adiungit, & nunc audi verbum domini. Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filia tua gladio cadent, & hamus tua funiculo metietur. Quibus propheta verbis aperte ostenditur, quia dum sibi illa loqueretur, mox habere prophetan di spiritum meruit, quia se prophetam non esse humiliter agnouit. Potest hic locus exponi, non sum propheta, id est, non eram propheta quando Dominus vocauit me. &c. Si prophetiæ spiritus prophetis semper adesset Dauid regi de templi se constructione cõsuleret, quod post paululũ negaret. Vnde bene in euangelio scriptũ est. Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum: hic est qui baptizat. In cõstis namque fidelibus spiritus venit, sed in solo mediatore semper singulariter permanet, quia eius humanitatem nunquã deseruit, ex cuius diuinitate procedit. At Ioh. 14. videtur dici contrarium, apud vos permanebit & in vobis erit. Sed sciendum quod alia sunt dona spiritus

sine quibus ad vitam nequaquã pertingitur. Alia quibus vitæ sanctitas pro aliorũ utilitate declaratur. Posterioris generis sunt, Virtus curationum, generalium linguarum, interpretatio sermonum. Prioris generis sunt, mansuetudo. humilitas patientia, fides, spes, Charitas. In his donis sine quibus ad vitam perueniri non potest, spiritus sanctus siue in prædicatoribus suis, siue in electis omnibus semper manet. Verba sunt Grego. moral. capit. vlt. quæ pie interpretanda sunt videlicet quod semper maneat in patria. In illis autem quibus per ostensionem illius, nostra vita seruatur, sed aliorum queritur, nequaquã semper in prædicatoribus permanet, quia semper quidem eorum cordi ad bene viuendum præsidet, nec tamen per eos virtutum signa semper ostendit, sed aliquando se à signorum ostensionibus subtrahit, vt eo humilium virtutes eius habeantur, quo habitæ teneri non possunt.

Est dubium, An prophetæ intelligat suas prophetias. Sed catholici non dubitant, quin intelligant, hæretici tamen negant. Contra hæreticos sic disputat Hiero. in procemio comment. Isaiâ. Non vt Montanus somniauit prophetæ in ecclasi locuti sunt, vt nescirent quid loquerentur, & cum alios erudirent, ipsi ignorarent quid dicerent, De quibus Apostolus ait. Nescientes quæ loquantur, nec de quibus affirmant. Sediuxta Salomonem. Sapiens intelligit quæ profert de ore suo, & in labijs suis portabit scientiam, etiam ipsi sciebant quid dicerent. Si enim sapientes erant prophetæ, quod negare nõ possumus, & Moyse omni eruditus sapientia loquebatur ad dominum, & dominus respondebat ei. Et de Daniele ad principem Tyri dicitur. Nunquid sapientior es Daniele? Et Dauid sapiens erat, qui gloriabatur in Psalmo. incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Quomodo sapientes prophetæ instar brutorum animantium quod dicerent ignorabant? Legimus in alio Pauli loco. Spiritus prophetarum prophetis subiecti sunt, & in sua habent potestate, quando taceant, & quando loquantur. Quod si cui videtur infirmum illud eiusdem Apostoli audiatur. Prophetæ duo aut tres loquantur, & alij iudicent, si autem alij fuerit reuelatum sedenti, prior taceat. Si ergo intelligebant quæ dicebant, cuncta sapientiæ rationisque plena sunt, nec aër voce pulsatus

ad aures eorum perueniebat, sed Deus loquebatur in animo prophetarum, iuxta illud *Zachar. 1.* quod alius propheta dicit. Angelus loquebatur in me. Et Apostolus. Clamantes in cordibus nostris, Abba, pater. & Audiam quid loquatur in me Deus. Lege eundem Hieronymum in comment. epistolæ ad Ephesios capit. 3. in expositione huius loci. & alij generationibus non fuit notum &c. & in prologo Habacuc. & S. Thom. 2. 2. quæst. 173. arti. 4. Item de hæresi Montani lege Eusebium lib. 5. histo. ca. 16. & 17. Sed annotandum est, non negasse Hieronymum ecclasticos passos fuisse prophetas, sed non ita passos ut nescirent quid loquerentur. Nam ut ait August. lib. 1. quæst. in Gene. q. 80. ecclasticus solet fieri in magnarum rerum reuelationibus. Sic ab Adam, cum prophetatur sacramentum illud magnum) ut dicit Apostolus) in Christo & ecclesia, dicendum est quod ecclasticus passus fuerit & sensum alienationem.

De modo quo fiant visiones propheticae, sic scribit Hierony. Habac. ca. 2. Prophetica, inquit, visio, & eloquium Dei, non extrinsecus ad prophetas fit, sed intrinsecus & in interiori homine manifestatur. Vnde apud Zachariam. Angelus qui loquebatur in me. & in psalmis. Audiam quid loquatur in me dominus. & Jerem. 28. ait, Prophetæ nequaquam suo arbitrio loquuntur, sed ex domini voluntate, quia prophetia futurorum sepius imè est, quorum solius Domini notitia est. Nam Jeremias tacet cum ab eius collo ab Anania catena lignea aufertur, doloremque dissimulat, necdum enim à domino, quid loqueretur, fuerat reuelatum. Tandem facto ad eum verbo confidenter loquitur. Item comment. in Psalm. 84. titulo Hierony. dicitur. Multi putant quando loquitur Moyses & dicit, hæc dicit dominus. & cum dicitur, factum est verbum domini ad Isaiam, vel Ezechielem, quod forinsecus sermo fiat, & per istas aures audiat propheta, quod loquitur dominus. Non est ita. Denique & dominus quid loquitur ad Iudæos & Phariseos? qui habet aures audiendi audiat. Et Isaias ait. Dominus addidit mihi auriculam. Quoniã non habebam illam auriculam quæ in corde est. addidit mihi ut Dei possim audire sermones. & quodcunque propheta audit, audit in corde. Quando enim clamamus in cordibus nostris, Abba, pater, clamor ille silentij est, & silentium auditur à domino.

Locutio diuina, ut ait Grego. libr. 28. moral. capit. 2. duobus modis distinguitur. Aut per semetipsum dominus loquitur. aut per creaturam angelicam eius ad nos verba formantur. Sed cum per semetipsum loquitur, sola nobis vis interne inspirationis aperitur, & de verbo eius sine verbis & syllabis, cor docetur, quia virtus eius intima quadam subleuatione cognoscitur. Cum vero per angelum voluntatem suam dominus indicat, aliquando eam verbis, aliquando rebus demonstrat, aliquando simul verbis & rebus, aliquando imaginibus, cordis oculis ostensis, aliquando imaginibus & ante corporeos oculos ad tempus ex aere assumptis, aliquando celestibus substantijs, aliquando terrenis, aliquando simul terrenis & celestibus. Nonnunquam etiam per angelum humanis cordibus ita loquitur Deus, ut ipse quoque angelus mentis obtutibus presentetur. Verbis per angelum loquitur Deus, cum nihil in imagine ostenditur, sed supernæ verba locutionis audiuntur. Sicut dicente domino. Pater clarifica filium tuum. Angelus respondit. Clarificaui & iterum clarificabo. Aliquando rebus per angelos loquitur Deus, cum nil verbo dicitur, sed ea quæ futura sunt, assumpta de elementis imagine nuntiantur. Ut Ezechiel nil verborum audiens, in electri speciem mysteria cognouit incarnationis Christi. Electrum ex auri argenti que metallo miscetur, in qua permixtione argentum quidem clarius redditur, sed tamen fulgor auri temperatur. Aliquando per angelos verbis simul & rebus loquitur Deus, cum quibusdam motibus insinuat, hoc quod sermonibus narrat. ut Adam post peccatum non vidit dominum, sed increpationis verba per angelum audiuit. Cum audisset vocem domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem. Cum deambulat Deus recessum ab homine significat. Aliquando imaginibus, cordis oculis extensis, per angelos loquitur Deus, sic Iacob vidit scalam, & Petrus linteum reptilibus plenum, in ecclasi vidit, hoc est non oculis corporeis, sic Paulo in visione vir Macedo apparuit, qui transire eum in Macedoniã rogauit. Aliquando imaginibus, & corporibus ex aere assumptis per angelos loquitur Deus, sic Abraham tres viros vidit quos in habitaculo terreno suscepit, & illi quædam interna annuntiarunt. Hæc & alia nonnulla scribit Grego. loco citato.

Ioan. 17.

Genes. 28.

Actu. 10.

Actu. 16.

Duo

Duo genera prophetarum.

Duo sunt genera prophetarum, qui vaticinantur de futuris. & qui interpretantur scripturas. De his sic scribit Ambro. 1. Corinth. 12. Prophetas duplici genere intelligimus, & futura dicentes, & scripturas reuelantes. Sicut enim propheta futura prædicit quæ nesciuntur, ita & hi dum scripturarum sensum qui multis occultus est, manifestant, dicuntur prophetare. Sic Paulus dicit. Qui prophetat, ecclesiam ædificat. & Hiero. ad Ephe. 4. capi. ait. Posuit Deus primo apostolos, secundo prophetas. Non illos qui futura vaticinantur, quales in veteri legimus testamento, sed qui infideles & imperitos arguant atque dijudicent. Hæc ille. Hoc secundo modo ferè semper propheta accipitur in nouo instrumento, nempe pro his qui scripturæ abstrusos & arcanos sensus explanant. ut Philippi filia quæ prophetabat. & 1. Timot. 1. Hoc præceptum commendo tibi secundum præcedentes in te prophetias. id est, toto animo scripturarum interpretationibus incumbere, quemadmodum ante fecisti. & cap. 4. Non li negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam. id est ideo largitus est tibi dominus scientiam scripturarum, ut alios doceas & erudias. Per, propter, & in actibus erant prophetæ dicentes futura, sicut Agabus, qui vincula Paulo Hierosolymis futura prophetavit, & futura famem sub Claudio prædixit. Præterea cum Paulus. 1. Corinth. 12. dixisset. Ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam prophetas, inquit Oecume. 1. Corinth. 8. Bene addidit primo de Apostolis. nam hi duces sunt fidei. Prophetas vero secundo loco posuit, non veteres illos dicens, sed eos qui in vnaquaque ecclesia illo tempore prophetabant, qualis erat Agabus alijque multi. Prophetas dicit Apostolus non qui ante tempus gratiæ, sed qui post gratiam fuerunt, ut Agabus, & qui Antiochiæ prophetabant. Verum dices si illi erant prophetæ quomodo ait dominus. Lex & prophetæ usque ad Ioannem. Dicimus quod de veteribus illis loquitur Dominus, qui de ipsius aduentu prophetauerant. Sic etiam soluit S. Thom. 2. 2. quæst. 174. arti. 6. ad. 3. Prophetæ, inquit, prænuntiantes Christi aduentum, non potuerunt durare nisi usque ad Ioannem, qui digito Christum monstrauit. Et tamen ut Hierony. Matth. 11. ait, non hoc dicitur ut post Ioannem excludat prophetas. Legimus enim in Actibus Aga-

Actu. 11.

Matth. 11.

bum prophetasse, & quatuor Philippi filias virgines. Ioannes etiam propheticum librum conscripsit, & singulis temporibus non defuerunt prophetæ. non quidem ad nouam doctrinam fidei depromendam, sed ad actuum directionem. Ita etiam Euthy. in Matth. super illud. Lex & prophetæ. Item Augusti. episto. 58. ait, Hos prophetas, quos apostolos posuit, non puto illos esse, qui ordine temporum ante apostolos fuerunt, sed illos quibus iam sub apostolis per gratiam donabatur, aut interpretatio scripturarum, aut inspectio mentium, aut prædictio temporis secuturi, ut Agabus cernebat. qui & famem instantem prædixit, & quæ Paulus in Hierosolymis passurus esset, & verbo denuntiavit, & signo zonæ eius ostendit.

Sicut duplices ostendimus esse prophetas, ita & prophetias. Nam prophetia (ut dicitur homi. 1. titu. Chryso. in Matth. versus finem, in expositione huius loci. Ut impleretur quod dictum est à domino.) alia est ex præscientia, & hæc immutabilis est, ut, Ecce virgo concipiet. Alia ex iudicio operum, & hæc solet mutari secundum quod verba sonant, non secundum intellectum, ut, Adhuc 40. dies, & Niniue subuertetur, subintelligitur nisi poeniteat. & apud Isaiam, aicitur Ezechia. Dispone domui tuæ quia morieris, & non viues. Item quæ est ex præscientia, illa impletur solùmmodo Dei operatione, ut quod virgo pareret. Alia adimpletur hominum administratione, ut quod ego sim vir bonus. Hæc ille. Hoc est satis erudite & disertè dictum, etsi non nihil dissidet ab hoc S. Tho. 2. 2. q. 171. art. 6. ad. 2. & 1. par. q. 19. art. 7.

Ad quot tempora se porrigat & extendat prophetia, oportet nunc altius & vberius quam à nobis explicatum est antea, declarare. & quidem ut ait Euthy. in proœmio comment. Ioannis, Prophetia non de futuris tantum est, verum etiam de præteritis. Sic Moyses mundi constitutionem enarrans, de præteritis vaticinatus est, & de presentibus, ut cum dixit Christus quæ sint in corde hominum, & Petrus detexit furtum Ananiæ & Sapphiræ. Præterea Chryso. in secundo proœmio Psalmorum ait. Vniuersum genus prophetiæ tripliciter diuiditur, in futurum, præsens, & præteritum. Prophetia enim est, Moyses prophetia, narrantis de Adam & temporibus ab alto repetitis. Quin etiam prophetia est eius quod est occultum, inuentio, ut à Petro

Prophetia ex præscientia & ex iudicio operum

Nota.

Ad quæ tempora se extendat prophetia.

Petro factum est, qui furtum Ananie & Saphiræ detexit. Est magis proprie prophetia, quæ futura prædicit, eaque esse euentura post multas generationes, quemadmodum dixerunt prophete de Christi aduentu, & Apostoli de gentium ad fidem obedientia, & Iudæorum reiectione. Item Beda Gene. 1. cap. ait. Prophetie tria genera sunt. Prophetia de præterito, vt, In principio creauit Deus cælum & terram. & reliqua. De præfenti, vt sedens Christus ad dexteram patris. Dicitur de futuro, inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. De hac re vberius differuit Gregorius Homilia prima in Ezechielem prophetam inquiens. Prophetie tria tempora sunt, scilicet præfens, præteritum, & futurum. Quorum præfens & præteritum prophetie etymologiam amittunt. Prophetia de futuro est. Ecce virgo concipiet & pariet filium. Prophetia de præterito. In principio creauit Deus cælum & terram. De illo enim tempore dixit homo, quando non erat homo. Prophetia de præfenti est quando Paulus dicit, si omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, conuincitur ab omnibus occulta cordis eius manifesta fiunt, ita cadens in faciem adorabit dominum, pronuntians quod verè Deus in vobis sit. Cum igitur dicitur, occulta cordis eius manifesta fiunt, monstratur, quod per hanc modam prophetie spiritus non prædicit quod futurum est, sed ostendit quod est. Vnde rectè prophetia dicitur, non quia dicit ventura, sed quia prodit occulta. Rem quippè quamlibet, sicut in futuro ab oculis subtrahunt tempora, ita ab oculis nostris in præfenti, subtrahit causa. Veturæ etenim res occultatur in futuro tempore, præfens autem cogitatio absconditur in latenti corde. Est etiam prophetia præfens cum res quælibet non per animum, sed per absentem locum textitur, quæ tamen per spiritum denudatur. Et ibi fit præfens prophetantis animus, vbi per præfentiã non est corpus. Nam Giezi longè à propheta recesserat, cum Naaman Syri munera percipiebat. Cui tamen idem propheta dicit. Nonne cor meum in præfenti erat, quando reuersus est homo de curru suo in occursum tibi?

22. q. 171 arti. 3.

Isaia. 7.

1. Cor. 14.

4. Reg. 5.

ram. Sed quis crederet quia verum de præteritis diceret, si de futuro etiam aliquid non dixisset? In ipsis etenim libri sine aliquid prophetie per Iacob vocem de venturis permiscuit, dicens. Non aufertur sceptrum de Iuda & dux de fœmoribus eius, donec veniat qui mittendus est. Et ipse Moyses ait. Prophetam suscitabit vobis de medio fratrum nostrorum, tanquam me ipsum audietis, id est erit legislator vt ego. Et erit quicumque non audierit prophetam illum, &c. Cur præteritis vatura permiscuit, nisi vt dum impletur ea, quæ de futuro prædiceret, ostenderet etiam, quod de præteritis vera dixisset. Ex præteritis etiam probantur futura. Vnde rex Babylonis cum somnium vidisset, misit ad Magos & Ariolos, omnesque sapietes Babylonie conuocauit, nec ab eis solummodo interpretationem somnij, sed etiam somnium quæsiuit, vt nimirum ex præterito colligeret, si quid in eorum responsionibus de futuro certum teneret. Qui cum dicere nulla potuissent, Daniel in medio adductus est, qui de interpretatione somnij & enarratione requisitus, non solum hoc respondit quod interrogatus est, sed ipsam originem somnij explicauit, dicens. Tu rex coepisti cogitare in strato tuo quid esset futurum post hæc. Et paulo post. Tu rex videbas, & ecce quasi statua grandis. Cuius somnij mox vt ordinem dixit, quicquid ex eo venturum sequebatur, aperuit.

Gene. 49.

Deute. 18.

Exemplum secundi.

Deute. 2.

22. q. 171 arti. 4.

Ioan. 1.

Matth. 11

22. q. 2. ar. 7. ad. 2.

Tu dic, qd Ioan. nõ in

terrogabat propter se sed vt dominus dicitur

Hæc prophetie tempora sibi concinunt ad probationem, vt aliquando ex futuris præfentia, aliquando verò ex præteritis probantur futura. exemplum primi. Dixerat Moyses, in principio creauit Deus cælum & ter-

pulos eius erudiret, et ad se traheret. Gen. 7.

Gen. 48.

Legè que scripsi libr. 9. Regula. 17.

3. Reg. 14.

Lac. 1.

Luc. 1. Mat. 1.

cum Isaac filium suum ad venandum misit, cum minore filium nempe Iacob Rebecca ad benedicendum supposuit. Qui hæc in pellibus indutus, paterno palpatui corpus fraternum finxit. Cui ille minori filio tanquam maiori benedictionem dedit, quæque essent longe futura nuntiauit. Sed quis esset, qui coram se assisteret, scire non potuit.

Aliquando prophetantis animus ex præfenti pariter & futuro tangit. Quod ex libro Geneleos liquido docemur. In illo quippè scriptum est, cum iam ad vitæ terminum appropinquaret Iacob, & duos filios suos Ioseph fecisset assistere ante eum, nempe Manasem & Ephraim vt ex benedictione illius possent longè post futura promereri cui maiore ad dextram, minorem verò posuit ad sinistram, cumque ille oculis senectute caligantibus, nepotes suos, quis prior, quis ve ellet minor humano visu discernere nequaquam posset, ductis in obliquum brachijs, dextram manum minori, sinistram maiori posuit. Quod dum corrigere filius vellet, ait. Non ita conuenit pater, quia hic est primogenitus. Audiuit. Scio fili mi, scio. Et iste quidem erit in populos, & multiplicabitur, sed frater eius iunior maior illo erit. Ah hæc prophetæ animus prophetie spiritus & ex præfenti atque futuro tetigerat, cum caligantibus oculis eam, quæ se esse aliam simulabat, & uxorem Ieroboam esse cognouit, & quicquid ei futurum esset, aperuit, dicens. Ingredere vxor Ieroboam, quare aliam te esse simulas? Ego autem missus sum ad te durus nuntius. Vade, & dic Ieroboam; hæc dicit Dominus Deus Israel, Quia operatus es male super omnes qui fuerunt ante te, & fecisti tibi Deos alienos & conflatiles, vt me ad iracundiam prouocares, me autè proieisti post corpus, idcirco ego inducam mala super domum Ieroboam.

Aliquando ex præterito & præfenti atque ex futuro pariter animus tangitur prophetantis, sicut Helisabeth venire ad se Mariam conspiciens, quia incarnatur verbu gestaret in vtero, agnouit, eamque iam dñi sui matrem vocauit, dicens, Vnde hoc mihi vt veniat mater domini mei ad me de cuius conceptione per angelum quoque ad Ioseph dicitur. Quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. Quæ videlicet Helisabeth dicit. Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à domino. Dicens enim. Beata quæ credidisti, aperte indicat quia verba angeli, quæ dicta ad

Mariam fuerant, per spiritum agnouit, atque subiungens, Perficientur ea, quæ dicta sunt tibi à domino, quæ eam in futuro sequerentur, præuidit. Simul ergo de præterito & præfenti atque futuro per prophetie spiritum tacta est, quæ & eam promissionibus angeli credidisse cognouit, & matrem nominans, quia redemptorem humani generis in vtero portauit, intellexit. Et cum omnia perficienda prædiceret, quid etiam de futuro sequeretur, aspexit.

Aliquando verò prophetie spiritus ex præterito tangit animum, nec tangit ex futuro. Sicut in apostolo aperte ostenditur, qui discipulis suis dicit. Notum vobis facio fratres euangelium, quod euangelizatum est à me, quia non est secundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi. Vnde alijs quoque discipulis dicit. Secundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum. Qui tamen hoc ipsum euangelium, quod per reuelationem cognouerat, cum Ierolimam prædicaturum ascenderet, ait. Ecce ego alligatus spiritu, vado in Ierusalem, quæ in ea euentura sunt mihi, ignorans. Hoc quippè Euangelij Sacramentum est, quia vnigenitus patris incarnatus atque perfectus homo factus est. Qui crucifixus, mortuus, & sepultus, die tertia surrexit, die quoque quadagesima ascendit in cælum atque in dextera patris sedet. Qui ergo per reuelationem euangelij agnouit prophetie spiritu de præterito tactus est. Sed quia quid pro eodem euangelio passurus esset, ignorabat, de futuro proculdubio tactus non est. Nam sic dicit, Nisi quod spiritus sanctus per omnes ciuitates protestatur mihi, dicens. Quoniam vincula & tribulationes Ierolimis me manent. Aperte ostendit quia ea, quæ ipsi futura essent alijs de ipso reuelata erant, non autè ipsi de se. Sicut de illo per Agabum dicitur. Virum, cuius hæc zona est, ita alligari oportet in Ierusalem. Aliquando prophetie spiritus tangit ex futuro, nec tangit, ex præterito, sicut in Helisei facto scriptum est, quia cum vnus ex filijs prophetarum materiam succideret, huic ferrum securis in aquam cecidit, qui exclamauit. Heu Heu domine mi, & hoc ipsum mutuo acceperam. Dicit autè homo Dei. Vbi cecidit illud monstrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & misit illuc, natauitque ferrum. In quo videlicet prophete facto cognoscitur, quia qui

Gala. 1.

Eph. 3.

Act. 26.

Act. 20.

4. Re. 9.

requirit, vbi ceciderat, quid esset factururus, no uerat. Sed tamen cum requirit, constat, quia vbi ferrum cecidisset, ignorabat. Prophetia ergo spiritus, Helisei mentem ex futuro teti gerat, sed ex præterito non tangebatur, qui & ferrum ex profundis diuersum quia reuocaturus esset ad superficiem, scire potuit, sed vbi ceciderat omnino nesciuit.

Aliquãdo vero prophetia spiritus in præ senti ex parte tangit, & ex parte non tangit. Quod & Petri historia testatur, cum misi ad cuius à Cornelio milites, ei sunt illi homines per spiritum nuntiati. Scriptum quippe est. Et dixit spiritus ei, ecce viri tres quærunt te. Ad quos ille descendit, & requirens dicit. Quæ causa est propter quam venistis? In cuius verbis ostenditur, quia eandem causam per spiritum non audierat, quã à militibus requirebat. In præsentem ergo mentem Petri spiritus ex parte tetigerat, & ex parte non te tigerat, qui adesse milites dixit, & pro qua causa venerant, tacuit.

Aliquando spiritus prophetia in futuro ex parte tangit, & ex parte non tangit. Sicut prophetarum filij de auferendo Helia ad Heliseum dicunt. Nunquid nosti quia hodie do minus tollat dominum tuum à te? Quo tamen ablato, se se per diuersa dispergunt, cum que in rupibus & vallibus quærunt. In futuro ergo eorum mentem prophetia spiritus ex parte tetigerat, & ex parte non tangebatur, quando eum, quem tollendum nouerant, non inueniendum quærabant. Ex parte itaque tacti sunt, atque ex parte non tacti, quia sciebant, quod tolli posset, & nesciebant, quod inueniri non posset. Idem quoque Heliseus per prophetia spiritum de futuro ex parte tactus est, & ex parte non tactus, cum regi Israel diceret. Percute iaculo terram, & cum percussisset tribus vicibus, & stetit iratus est contra eum vir Dei, & ait. Si percussisses quinquies aut sexies, siue septies percussisses Syriam vsque ad consumptionem, nunc autem tribus vicibus percutes eam. Quivtique nouerat, quod toties percuteret Syriam, quoties percussisset terram, sed cum ei diceret. Percute terram, quoties eam percussurus esset, ignorabat quippe, & indignabatur, terram tertio fuisse percussam. Profecto constat, quia de futuro ex parte tactus fuerat, & ex parte non tactus qui Syriam percuti præ dixit, sed terram amplius percuti voluit. Sic

Samuel cum ad vngendum Dauid à domi-

no mitteretur, respondit. Quomodo vadam? audiet enim Saul, & interficiet me. Iussu enim domini Saul primũ in regem Israel vn xerat, quo postea propter neglectum Dei mandatum, reiecto, & Dauid vnxit, nec tamen à Saul occisus est. Ex parte ergo de fu turo tactus prophetæ animus fuerat, & ex parte non tactus, qui & vngendum Dauid in regno nouerat, & quia à Saul non esset oc cidendus, ignorabat.

Sciendum quoque est, quod prophetæ quidam è proximo tanguntur, atque è lon ginq̃o minime tanguntur. Alij verò è lon ginq̃o tanguntur, & non tanguntur è pro ximo. Alij autem & è longinq̃o & è proxi mo prophetia spiritu tanguntur. Simul enim Samuel venienti ad se Saul, atque aſinas pa tris quæranti, perijſſe aſinas nouerat, easque inuentas esse nuntiabat, & Saulem regem fu turum prædicit. Dauid quoque quia in eius regno succederet, nuntiat, sed quia pater re gis æterni futurus sit, non prædicit.

Quidam verò tanguntur è longinq̃o, & non tanguntur è proximo, sicut idem Dauid incarnandum Dei vnigenitum, nouerat de Iudæa, dicens. Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Atque hunc ad celos ascensurum, & ad patris dexterã seſſu rum intelligit, dicens. Dixit dominus domi no meo sede à dextris meis. Et tamen multa quæ è vicino acta sunt, minime præuidit. Vt enim pauca de multis loquar, seruum Miphi boſeth Sibã contra dominum suum men tientem non intellexit, quippe cui falsam re ferenti prodicionem, bona Miphiboseth do mini sui, protinus adiudicauit. Et Amasa promittens, dicit, Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si non magister militiæ fueris coram me omni tempore pro Ioab, videlicet quid sequeretur ignorans, quia Amasa idem, non solum principatum militiæ pro Ioab non susciperet, sed etiam per Ioab post pau lum vitam finiret.

Quidam verò è longinq̃o tanguntur, & è proximo, sicut Isaias longe post futura pro nuntiat, dicens. Ecce virgo concipiet, & pa riet filium, & vocabitur nomen eius Hema nuel. Qui etiam de Ezechia rege prophetia spiritu tactus è vicino, quia de infirmitate sua surgeret, prædixit, & quot annis post infir mitatem viueret nuntiauit. Aliquãdo enim prophetia spiritus prophetis deest, nec semper eorum mentibus præsto est, quatenus

Actu. 21.

4. Reg. 2.

4. Reg. 3.

1. Reg. 15.

1. Reg. 10.

Psal. 36.

Psal. 109.

2. Reg. 16.

2. Reg. 10.

2. Reg. 7.

Isaia. 7.

Isaia. 38.

4. Reg. 4.

4. Reg. 3.

cum hunc non habent, se hunc agnoscant ex dono dei habere, cū habet. Vnde Heliseus cū flentem Sunamitidem mulierem à suis pedi bus per Giezi puerũ auelli prohiberet, dixit. Dimitte illã, anima eius in amaritudine est, & Dominus celauit à me & non indicauit mihi. Sic quoque cū eum Iosaphath de futuris requireret, & prophetia ei spiritus deesset, psalmen fecit applicari, vt prophetia ad hunc spiritus per laudem psalmodia descenderet, atque eius animum de venturis repletet.

Prophetæ aliqui fuerunt ante captiuitatẽ decẽ tribuũ Israel, siue duarũ, nepẽ Iudæ & Bẽ iamin. vt Nathã, Isaias, Ioel, Hoseas, Amos. Alij post captiuitatem decẽ tribuũ, & duarũ, vt Daniel, Aggeus, Zacharias, Ieremias tamẽ & Ezechiel imminente captiuitate Babylo nica vaticiniũ texuerũt, sed Ieremias in Iuda prophetauit, Ezechiel in Babylone. At Ag geus, Zacharias, Malachias post captiuitatẽ Babylonicam.

Prophetæ omnes posteriores, fuerũt post diuisionẽ. 1. 2. tribuũ à domo Dauid. horũ mu nus erat populum rebellẽ & immorigerũ mi nis ad legis custodiã cogere. Priores prophe tæ populi gesta, laudes Domini, mores popu li conformabant. Ideo hi dicuntur Hagiogra phi. illi priores prophetae à fine nomine impo sito, licet essent omnes prophetae.

Prophetæ aliqui fuerũt σὺν ἄλλοις, id est eo dem tempore viuentes, vt Hoseas, Isaias, Ioel Amos, Abdias, Ionas, Michæas, qui fuerunt regnante Ezechia, in cuius tempore regnum decem tribuum est finitum, quod à primo re ge Ieroboam vsq; ad vltimum Hoseæ, man sitannis ducentis quinquaginta. Item. Za charias, Aggeus, Malachias eodem tempore vixerunt. Denique floruit Sophonias tempo re regis Iosia, quo tempore Ieremias publi cẽ, Sophonias in concilijs, Oldas in coetibus mulierum prophetauit. Alij non vixerunt eodem tempore. vt Daniel, Isaias.

Verum vt scias quo tẽpore aut quibus re gibus regnãtibz vnusquisq; propheta vix erit, lege regulã quandã quam posuimus cū de titulis psalmodũ agebamus, aut Diuum Theo doretũ in proœmio duodecim prophetarum

Prophetæ quidã vocantur minores, quia sermones eorũ sunt breues, in maiorũ cõpara tione, qui maiores ideo vocãtur, quia proluxa volumina condiderunt. Vnde Ezech. cap. 2. ait. Ecce manus missa ad me, in qua erat inuo lutus liber, & expãdit illum corã me, qui erat

in scriptus intus & foris, & scriptæ erant in co lamentationes & gemitus & Vx. Maiores sunt, Isaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel. mino res Hoseas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Miche as, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Za charias, Malachias.

Ex prophetis aliqui nullam prophetiam scripserunt, vt Nathan, Gad. 2. Reg. 24. Seme ias. Achias. Debora. Oldas. Elias. & Heliseus. Alij scripserunt vt Isaias, Ieremias & reliqui prophetae tam maiores quã minores. De hac re extat liber Rabi Mosi Kamhi, quem insere re hoc loco libuit. Moses vir Dei scripsit Pen tateuchũ, hoc est quinq; volumina legis, pre ter octo versus ab. Et mortuus est Moses vir Dei. vsq; ad finem legis. & librum Iob. Iosue scripsit librũ suũ & octo versus legis. Samuel scripsit librum suum, id est primum & secun dũ regum, & librum Iudicum & Ruth. Isaias scripsit librum suum, & librum prouerbiorũ, & Cantici cãticorum, & Ecclesiastẽ. Ieremias scripsit librum suum, & librum regũ & Thre norum. Viri Synagogæ maioris scripserunt librum Ezechiel & librum duodecim prophe tarum minorum, & librum Danielis & He ster. Dauid & decem prophetae illi psalmo gra phi composuerunt librum suum & librũ Pa ralipomenon, vsq;. Et fuerunt sibi fratres filij Iosaphat. Numerus versusum legis quinque millia & octingenti & quadragesima quinque literæ legis. 600045. Et prophetarum nouem millia, ducenti & nonaginta quatuor. Et Ha giographorum, octo millia & sexaginta qua tuor. Inuenitur itaque summa omnium ver sum Biblię, viginti tria millia, ducenti & tres versus. Sed huius authoris Rabi Moyſi. sentẽ tia, vt patet ex supradictis, omni ex pte vera non est.

De hoc li bro primo cap. 6. Quis excel lentiõr pro pheta Moy ses an Da uid.

Est controuersia inter scriptores vt fuerit excellẽtiõr propheta, Moyſes an Dauid. Nam S. Thomas principatum tribuit Moyſi, Lyranus anceps ac dubius est, tamen demum putat Dauid principatum tenere. Nos tamẽ neutrae parti accedimus ob cuius rei intelligẽ tiam, annotandum ex Hier. in prologo galea to. Quod scriptura veteris instrumenti in tres ordines diuiditur, primus ordo cõtinet quinq; libros Moyſis.

Secundum prophetarum ordinem faciũt, scilicet. Hebræi, & incipiunt a Iosue. Deinde subtexunt Iudicum librum & in eundem cõ pingunt Ruth; quia in diebus Iudicum facta

eius narratur historia. Tertius sequitur Samuel, quem nos regum primum & secundum dicimus. Quartus regum. Quintus Isaias. Sextus Ieremias. Septimus Ezechiel. Octauus, liber. 12. prophetarum.

Tertius ordo Hagiographa, id est, sancte scripta possidet. Vocantur autem *αγιγραφα*, illa volumina quae potius docent, quam de futuris vaticinantur, licet prophetae illorum auctores etiam sint appellandi, & primus liber incipit à Iob. Secundus à David, quem quinque incisionibus & vno Psalmorum volumine comprehendunt. Tertius Salomon, tres libros amplectens. Quartus Daniel, iuxta Hebraeorum opinionem. Sed iuxta nos vnus est quatuor prophetis maioribus est, vt diximus in Appendice. 4. Hypoty. Quintus liber Paralipomenon. Sextus Esdras. Septimus Ester. Ecce Moyses exclusus est à numero prophetarum & Hagiographorum. Deinde Hebraei fecant vetus instrumentum, in legem & prophetas, & prophetae rursus subdividuntur in priores & posteriores prophetas. Priores sunt, Iosue, Samuel, Salomon, David, & ceteri omnes qui à morte Moysis vsq; ad Isaiam aliquid scriptis mandarunt. Illi qui ab Isaiam vsq; ad Malachiam aliquid literis commiserunt, posteriores vocantur. Hoc est. 12. minores & quatuor maiores prophetas. Ac vocantur posteriores, quia post separationem tribuum, duarum & decem, à se inuicem, suas scripserunt prophetias. Ecce Moyses relegatur à numero prophetarum, tam maiorum, quam minorum, tam priorum quam posteriorum. Non quod negem fuisse prophetam, fuit etenim. Nam de illo dicitur. Non surrexit propheta in Israel, qui vidit dominum facie ad faciem, sicut Moyses, & Abraham fuit propheta, quia de illo dicitur, Genes. 20. Propheta est & orabit pro te. Verum non appellatur illo nomine, sed alio excellentiori, videlicet, Patriarcha, quia supra vniuersos homines qui ab illo originem ducebant, regnum obtinebat, & Moyses legislator dicitur. Cuius veluti ministri fuerunt omnes prophetae, ad hoc enim illorum praedictio tendebat, vt lex Moyse serui Dei diligenter seruaretur. & Ioannes Baptista & Euangelista, licet prophetae fuerint, prophetae non vocantur, sed illis cognominibus à me modo dictis, solent ornari. Denique Christus propheta fuit, qui de se ait. Nemo propheta sine honore, & legislator ait. Prophetam suscitabit vo-

bis dominus de medio fratrum vestrorum, ipsum tanquam me audite, id est, erit legis nouae legislator, vt ego veteris. Hoc esse consonum scripturis, his testimonijs confirmari potest. Primum Matthae. 7. dicitur. Haec est lex & prophetae, & capit. 11. lex & prophetae vsque ad Ioannem, & capit. 22. Hinc vniuersa lex pendet & prophetae, & Luca. 16. Lex & prophetae vsque ad Ioannem, & iterum. Scriptum est in lege psalmis & prophetis de me, & Diues epulo, habent Moysen & prophetas. Vides ergo quod nunquam Moyses numero prophetarum adscribitur.

Prophetia quaedam est spiritualis, quaedam diabolica, nam in scripturis propheta & pseudopropheta eodem nomine appellantur. Alia est inter has media, quae naturalis aut artificialis vocatur. Quarta communis seu popularis vocatur. Spiritualis igitur in primis participes sunt viri sancti, ex dispensatione tamen viris iniquis datur, vt Pharaoni, Balaam & Caiphæ. Diabolicae autem sunt participes, qui ipsorum daemonum sunt cultores. cuiusmodi sunt, qui per farinam & hordeum vaticinantur, & illud vaticinium è quercu, & Dodonæa sacerdos, & id quoque quod per exta fit, & per volatus & garritus auium, per notas, sternutamenta & sortes, quodque ex tonitruis sumitur, & ex muribus, & mustelis, & ex lignorum stridore, & aurium sonitu & corporis tremore, & quod ex nominibus & mortuis & stellis & aquis & ex alijs rebus sexcentis. Nam quod per somnia fit, & id quidem apud nos per vocatam cathochem, id est, spiritus afflatum, est. Praenotio tamen non illis à virtute prouenit, vt nobis, sed potius ab arte quadam praua & malefica. Ac Deus quidem cum aliquid praedicit, ipse solutionem subijcit, & tunc euenit res absque vilo dubio. At illi in quibusdam forte fortuna verum dicunt, in plurimis tamen aberrant. Naturalis autem prophetia animalium est ratione carentium, hircundines enim grues & fornicæ hyemem aduentantem sentiunt, erinacei quoque & alcyones eandem habent naturam. Artificialis verò ad medicos pertinet, & ad consultores & nauium gubernatores, si quidem hi morbos & eorum terminationes praedictunt, illi ventorum mutationes, at vero illi sua prudentia, quid futurum sit, conijciunt. Communis autem & vulgaris cognitio futuri est, quod videlicet post tres menses futura est hyems,

hyems. omnes enim ex temporum circuitibus praedictiones cognoscunt. Non igitur magnificandum est daemones praenotionem habere, cum & fornicæ & homines sagaces futura coniectent. Verum non vt diabolus praedixit se scire & bonum & malum, sic fuit. Et Balaam cum praedixit, meretricis statuæ, & propter ipsas prodetur Israel, quod potius coniectura est, quam praedictio. nihil enim admirabile istiusmodi prophetiae habent. Proprium autem prophetiae est praebere linguam obsequentem gratiae spiritus sancti. Ex Suida in dictione *προφητεία*.

Non idem ordo est. 12. prophetarum apud 70. interpretes, qui in Hebraica veritate continetur. Illi enim ponunt primum Hoseam, secundum Amos, tertium Micheam, quartum Ioel, quintum Abdiam, sextum Ionam, septimum Nahum, octauum Habacuc, nonum Sophoniam, decimum Aggeum, vndecimum Zachariam, duodecimum Malachiam. Hebraei autem quos Latini sequuntur, post Hoseam qui apud utrosque primus est, secundum legunt Ioel, tertium Amos, quartum Abdiam, quintum Ionam, sextum Micheam, septimum Nahum, octauum Habacuc, nonum Sophoniam, decimum Aggeum, vndecimum Zachariam, duodecimum & qui vltimus est, Malachiam. Hieronymus in prooemio commentariorum Ioelis prophetas. Prophetas maiores hunc habent ordinem. Isaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel.

Scriptura vetus diuiditur in legem & Prophetas.

Prophetae, in priores & posteriores.

Posteriores, in maiores & minores.

Egimus de prophetis, nunc de plusquam prophetis, & tatumodo Iohanni hoc nomen tributum est. Quia, vt ait Hiero. li. 2. ad Ephes. circa principium, quae ceteri prophetae vident, ipse conspexit, & digito demonstrauit, dicens. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Quia multi prophetae & iusti, cupierunt videre quae vos videtis & non viderunt, utique videre cupiebant, quae futura cognouerant. Et Matth. 11. cum haec dixisset addidit. Tum etiam quia ad priuilegium prophetae, etiam Baptista accessit praenium, vt domi-

num suum baptizaret. & q. 1. ad Alga. Vocat Iohannem Dominus non solum prophetam, qui soleat ventura praedictare, sed plus esse quam prophetam, quia quae illi ventura esse dixerat, hic venisse monstrat, dicens. Ecce agnus Dei, praesertim cum ad fastigium prophetae, baptista accesserit priuilegium, vt, qui dixerat, Ego à te debeo baptizari, ipse eam baptizauerit, non praesumptione maioris, sed obedientia discipuli & timore serui. Itē Theophy. Matth. 11. ait. Excellentior alijs prophetis est Iohannes, quia alij prophetae solum vaticinati sunt de Christo, ille oculis aspexit, quod excellentius est. Deinde alij postquam nati sunt prophetae ruit, iste adhuc in ventre matris conclusus, Christum cognouit. Et Christi. Druth. Matth. 29. Iohannes non solum fuit propheta, sed plusquam propheta, prophetam quae ministerium est, ventura praedictare, non etiam demonstrare. Iohannes verò non solum praedixit saluatorem, sed etiam digito demonstrauit, dicens. Ecce agnus, Et Maximus. hom. 3. de natiuitate Iohannes. Baptista. Plus reuera, inquit, est Iohannes quam propheta, cum ceteri omnes venturi adhuc Christi fuere praecones, hic autem Domini praesentis assertor. lege eum, & Augustin. lib. 2. contra Petili. Donatistam. capit. 27.

De titul. Prophetarum.

C A P. II.

Vando locum aliquem, (vt inquit Cyrillus. lib. 8. Theophr. ca. 2.) in scripturis recte intelligere volumus, tria diligenter consideranda sunt. tempus quando scriptum est. quod dicitur. Persona quae dicit vel per quam vel de qua dicitur. Et res propter quam aut de qua scribitur. Sic enim absque errore sensum verum poterimus inuestigare. Cognitione temporis o-

Tempus. Persona. Res. *Matth. 24. 2. Timo. 2.* pus esse non dubitamus, audientes Apostolos dicere ad Christum. Quando haec erunt & quod erit signum aduentus tui? Hymenaeus & Alexander ignorantia temporum putauerunt iam factam esse resurrectionem. Personarum verò cognitionem Eunuchus in Actibus Apostolorum necessariam ostendit, dicens ad Philippum. Quaeso domine de quo propheta loquitur? de ipso an de ali-

Hebra. 7.

Isaia. 7. 6. 53.

Libro. 2. hanc Hypotyposon. cap. 2.

Persona. causa. Tempus.

Distinctio prophetæ sub certis regibus obseruatur diligenter ab Isaia ab alijs negligitur.

quo alio. Et Paul. volens saluatoris personam intelligi. In quem dicuntur hæc, inquit, de alia tribu est, manifestum est quod de Iuda ortus est dominus. Quod autem rei quoque noticia necessario requiratur, inde discemus, quod res quæ de saluatore scribuntur. Verbi causa, Ecce virgo concipiet, & sicut ovis ductus est ad occisionem, ad neminem sanctorum referri possunt, quare ad Christum proprie referuntur. Sic quando filius Dei propter nos factus est homo, quando immunditia peccatorum per ipsum purgata, sedet in dextris virtutis in excelsis, tunc melior angelis cognitus est, non quia naturam in aliud mutauerit, vel quia factus sit postea, quod prius non erat. Non enim de natura filij modo sermo habetur, sed de ea quæ tempore incarnationis facta fuit, & lib. 9. Theauri. c. 4. hæc ad dit. Necessarium est ad intelligendas scripturas, tempora considerare, in quibus dicta sunt, quæ scribuntur. Sic facile poterimus errores vitare, præsertim in verbis saluatoris. Veluti quando dicit se diem iudicij ignorare, dispensando dixit, ut homini quem assumpsit congruentia diceret. Nam alioqui optime diem illum cognoscebat, ut alibi nos docuimus, & ipse Cyrillus ibidem docet. Hæc eadem repetit libr. 10. Theauri. capit. 3. Hanc ob causam Chrysostom. homil. 5. de Ozia, ait omnibus prophetis mos est regum tempora exprimere. Item Hieron. Isaia. 1. ait. In titulis prophetarum commemorantur, Persona, Verbi gratia, Isaia, aut Ieremias. Causa, ut Hebræorum vitia resecet, aut aliquid prænunciet, aut ut mærentem populum consoletur. Tempus, sub quibus regibus prophetiam ediderit. Ut, Visio Isaia filij Amos, quam vidit super Iudam & Hierusalem, in diebus Ozia, Ioathan, Achaz, Ezechia regum Iuda. Item Christi Druthmari in proemio Matthæ. ait. In omnium librorum principijs, tria querenda sunt. Tempus. Locus. Persona. Similiter in Evangelio hæc tria querenda sunt. Verbi gratia in Matthi. Locus in quo scripsit Evangelium, nempe Iudæa, nam ad Iudæos qui crediderunt scripsit euangelium. Tempus Caij imperatoris, qui imperij monarchiam tenebat Persona, Matthæus. Differt tamen Isaia in positione temporum aliquorum regum à cæteris prophetis ut annotauit Hieron. in comment. Isaia cap. 1. Quia in titulo Isaia dicitur eum prophetasse sub Ozia, Ioathan, Achaz, & Ezechia regibus Iuda, non ut in alijs pro-

phetis confuse, intelligendum est, ut nesciamus quid sub quo specialiter rege dictum sit, sed vsque ad finem voluminis scriptum referatur, quid seorsum sub Ozia, quid sub Ioathan, & quid sub Achaz, & quid sub Ezechia, ei à domino reuelatum sit, ab initio enim Isaia vsque ad sextum caput, sub Ozia facta sunt, à sexto vsque ad septimum, sub Ioathan, à septimo vsque ad finem ferme decimi quarti capitis sub Achaz, à fine. 14. vsque ad finem voluminis sub Ezechia. Hæc ille. Attamen in reliquis prophetis minime hoc inuenitur distinctum, ut Verbi gratia, in Ieremia qui prophetauit in regno Iuda spatio vnus & quadraginta annorum. Nam sub Iosia qui regnauit vno & triginta annis, prophetauit. 19. annis, sub Ioachaz filio eius, tribus mensibus, sub Sedecia filio Iosia & fratre Ioachim, annis vndecim. Sex illi menses constituunt annum vnum imperfectum. Prophetauit ergo Ieremias sub quinque regibus Iuda. In Ieremia tamen nulla fit mentio de Ioachaz & Ioachim, quod sub illis exiguo tempore prophetauit. Post captiuitatem vero Iudæ prophetauit in Aegypto cum illuc abductus fuisset cum reliquijs Iudæ, quæ illuc contra verbum domini se receperant, metuentes ne rursus rex Babylonis Iudam inuaderet, & eius reliquias perderet. Hæc omnia animaduertenda sunt etiam in lectione, sanctorum, ut qui hæretici tunc viuerent, &c.

Ad cognoscendum parentes & patriam vnus cuiusque prophete, annotandum est quod Hieron. ex Hebræorum sententia Sophonia. 1. obseruauit. Cuiuscunque, inquit, prophete pater aut auus, ponuntur in eius titulo, ipsi quoque prophete fuerunt. Vnde Amos qui dixerat. Non sum propheta, nec filius prophete, sed pastor caprarum vellicans Sycamoros, patris nomen in titulo non habet. Si hoc verum est, Sophonia propheta, ex gloriosa maiorum stirpe generatus est. Habuit enim patrem Chusi, auum Godoliam, proauum Amariam, atauum Ezechiam, & talem quadrigam ipse veluti extremus auriga compleuit. Burgensis tamen Ieremias. 1. & Ofes. 1. negat hanc obseruationem in villo probato scriptore Hebræorum inueniri. Sed quantum ipse ab scopo aberret, Hieronymi docuit testimonium, & quod nunc, (ex Hebræorum probatissimo scriptore, Rabi David Canchi, in comment. Ofes,) subiungam. Cum, inquit, nomen prophete aut patris eius, in titulo po-

Quomodo cognoscant patres & patria prophete. Amos. 7.

Amos.

Anathoth.

Pondus aut onus quid significet in scriptura.

Zacharia. 9. & 12.

Pondus ad aliquem & contra aliquem quid significet.

lo ponuntur. perspicuum est non solum illum fuisse prophetam, sed & filium prophete. Cum vero nomen prophete memorie mandatum est absque patris nomine, planum est ipsum fuisse prophetam, sed non filium prophete. Deinde cum vrbis nomen, prophete titulus præfert, notum est illius vrbis de qua agitur incolam aut ciuem fuisse. Cum vero ponitur nomen prophete, vrbis vero omittitur, palam est eum fuisse vrbis Ierusalem ciuem. Igitur iuxta hoc præceptum Isaia cuius fuit Ierosolymitanus, & propheta, ipse & pater eius. Amos namque pater Isaia, non est ut nonnulli arbitrantur, tertius ex duodecim prophetis minoribus, sed alius, nam diuersis apud Hebræos scribuntur literis. pater Isaia, in postremis literis, cum Aleph & Caddic scribitur. Propheta ille minor, cum Ain, & Gamach. & ecotra Ieremie patria fuit Anathoth, ut ibidem exprimitur quæ est in tribu Benjamin. Iosue. 2. est que viculus sacerdotum contra septentrionem Ierusalem, distansque ab ea tertio milliario.

Deinde non infrequenter in titulis prophetarum ponitur pondus aut onus, sed (ut ait Hieron. in proemio Habacuc.) nunquam præfertur in titulo, nisi cum graue & ponderis laborisque plenum est, quod videtur. Quatuor autem prophete in duodecim prophetarum volumine sunt, è quibus tres in principio pondus titulum habent. Nahum, Habacuc. Malachias. Porro Zacharias in medio & circa finem duos huiusmodi ponit titulos. Equibus vnus est. onus verbi Domini in terra Adrach, & Damasci requiei eius. Alter in fine. Onus verbi domini super Israel. & Isaia. 13. capite. ait. Verbum Hebraicum Maça vel onus vel pondus intelligi potest. Et vbiunque præpositum fuerit, minarum plena sunt quæ dicuntur. & Ieremie. 23. ait. Vbiunque graue est quod dominus comminatur, & plenum ponderis vel laboris & importabile, in titulo prophetie. Maça, id est pondus, ponitur. Differunt tamen cum dicitur, pondus fit ad aliquem, & pondus contra aliquem. Quia ut dicit Hieron. Malachia. 1. Pondus, cum dicitur fieri ad aliquem, Verbi gratia Israel, (non contra aliquem) graue quidem est, quia pondus appellatur, sed consolationis aliquid habet, ut Malachia. 1. Onus domini ad Israel in manus Malachia. Aliud est enim quando ad illum vel illum scribitur, aliud quando contra illum vel illum, quia

in altero pars amicitie, in altero inimicitiarum aperta confessio est.

Hier. optime & erudite interpretatus est quid significet hoc nomen pondus iuxta Hebræos. Vnde omnes alie expositiones quæ afferri solent, sunt explodenda. nempe illa Theophi. Nahum. 1. Lemma Niniue, id est, assumptio Niniue. Quosdam, inquit, de repente spiritus sancti gratia, apprehendebat prophetas, eosque detinens & ab humanis separans, ac per ipsos loquebatur futura. Hanc igitur repentinam mentis detentionem Lemma vocauit Nahum, perinde ac si dicat, Arrepta mens mea ab spiritu præuidit quæ Niniue essent obuentura. Vnde omnis prophetia communi vocabulo, Lemma, id est acceptio, dici potest. Et Habac. 1. ait. Lemma, id est captio ipsa prophetia nominatur, siue quod accipitur ex Deo tradita, siue propter prophetie mentis acceptionem, ac propter ab humanis ad diuinas reuelationes, translationem. Theodoretus quoque Nahum. 1. ait. Assumptionem appellat propheta, mentis raptum, & à rebus humanis traductionem. Rapta, inquit, mens mea à Deo, quæ Niniue essent ventura, præuidit. & iterum Malachia. 2. cap. hoc inferit.

Diximus quibus verbis vtatur prophetia, quæ alicui infligit pœnam, nunc de illis dicendum, quæ fausta & prospera portentunt. De quibus sic scribit Hieron. Iere. 23. Vbiunque prospera dominus pollicetur, siue post comminationem meliora promittit, ibi Visio dicitur, aut certe, Verbum domini. Et commeta, Isaia. cap. 1. iterum hoc repetit.

Ponitur, inquit Hieron. in commet. Abdie, in prophetarum titulis, Visio, & nihil postea quod visum sit, demonstratur, quia non tam vult dicere se vidisse, quam se optime nosse, aut se audisse à dño, aut sibi ita videri visum fuisse, ut apud Isaia. Vidi dñm Sabaoth sedentem supra thronum excelsum & eleuatum. & apud Ezechielem. Aperti sunt caeli & vidi visiones Dei. & statim subiungit. Et ecce spiritus turbini veniebat ab Aquilone. Et post visionem Abdia protinus inferitur. Hæc dicit dominus ad Ædom, auditum audiimus à dño, & legatum ad gentes misit. &c. De Deutero. cap. 4. huius rei sumamus exemplum, in quo non res, sed verba cernuntur. Attendit, inquit, & conserua animam tuam vehementer, ne forte obliuiscaris sermonum, quos viderunt oculi tui. & Iohan. in epist. Quod vidimus

Theophila et expositione explosa.

Theodoretus

prophetia que fausta annuntiat quo cognoscitur.

De hoc libro nono. Regula. 16 diximus.

dimus oculis nostris, & perspeximus, & manus nostræ palpauerunt de verbo vitæ. Et Moyfes vocem domini, quæ ad eum loquebatur, vidisse se dicit. Et populus similiter videbat vocem domini. Si ergo post visionem inferuntur quæ dicta sunt, & videntur mentis oculis, quæ auribus percipi solent, recte, Videntes, quia prophetæ antiquitus vocabantur videntes. Item Isaiæ. 1. capite. Non solum Isaias propheta, sed alij, quum habeant in titulo, Visio quam vidit Isaias, siue Abdias, non inferunt quid viderint (verbi gratia. Vidi dominum Sabaoth sedentem super thronum excelsum & eleuatum,) Sed quæ dicta sunt narrant, id est. Audi cælum, auribus percipe terra. Et, Hæc dicit dominus ad Idumæam. Auditum audiui à domino. Prophetæ enim prius vocabantur videntes, qui dicere poterant, oculi mei semper ad Dominum. Et Andreas in Apocalypsi. cap. 2. Deniq; Chrysoft. homil. 3. de pœnitentia ait. Visio quam vidit Isaias super Ierusalem & Iudæam. Dic Isaias visionem quam vidisti? Audite cæli, auribus percipe terra, quoniam dominus locutus est. Alia præmissisti, alia dicis. Incipiens enim dicis, Visio super Iudæam. Cælum alloqueris, atque in terram sermonem declinas, dimittens rationales homines, cum elementis irrationabilibus disputas. Hoc est, prophetæ rem, quam audiunt, vel per internam inspirationem suscipiunt, dicunt se vidisse, vt fidem adhibeamus prophetiæ, nam hic sensus alijs certior & exactior est, ne nos igitur firmus. dubij ad credendum, dicunt, adeo certa & comperta esse quæ dicuntur ab ipsis, ac si ipsi oculis suis conspexissent. Sic dicuntur verba Dei videri, id est, audiri. Et ratio est quia sensus solemus loco testium adducere & vno pro altero vti. Vt oculis nostris vidimus & manus nostræ palpauerunt de verbo vitæ.

Est præterea annotandum quod vice tituli, vel veluti proœmium dicendorum, solent vti prophetæ, his verbis. Hæc dicit dominus, aut alijs similibus. De his titulis sic scribit Hieronymus Ierem. 23. Hæc dicit dominus, propterea semper inferuntur in prophetis, ne contemnantur quasi verba prophetarum, sed admoneantur iugiter, Dei esse sermones quos loquuntur. Item Zachariæ. 1. ait. In paucis versiculis breuibusque sententijs, in Aggæo & Zacharia, additur. Dicit dominus exercituum, vt sciant dominum esse qui præci-

pit templi ædificationem, & alia quæ ibi dicuntur, aduersus regis imperiū, & hostes circumfrementes, & hac fiducia ad ædificationem templi concitentur. Item in comment. Ezechielis. cap. 35. ait. In prophetis subinde additur, factus est sermo domini, quia ob humanam fragilitatem, & vitæ huius necessitates, interdum prophetiæ spiritus recedebat ab eis. Nam si semper in prophetis esset sermo Dei, & iuge in pectore eorum haberet hospitium, nunquam sic loquerentur. Propterea Iohannes baptista loquitur. Super quem videritis Spiritum sanctum in specie columbæ descendentem & manentem in eo, ipse est. Nunquã enim proprium esset Christo, quod additur, & manentem in eo, nisi ab alijs non nunquam recederet. Alioqui & ad Moyseu loquitur Deus. Auferam de spiritu qui est in te, quem vtiq; non haberet, nisi ad eum à domino descendisset.

Oportet etiam breuiter vicissitudines gubernationum Israelitici populi declarare, vt tituli prophetarum melius intelligantur. Ex quo, (inquit Beda. Lucæ. 1.) patres ex Ægypto exierunt, siue gentis iudicibus, Othoniel, Aiod, Samgar, Gedeon, vsq; ad Samuel prophetam, ac deinde regibus, vsque ad transmigrationem Babylonis, regebantur. Post reditum verò è Babylone per pontifices rerum summa gerebatur, vsque ad Hyrcanum regem simul & Pontificem, quo, fratris inuidia multis calamitatibus vexato, & ad vltimum ab Herode (cuius patrem ipse de ignobili aduena, hoc est genere Idumæo sublimem fecerat ac ciuem) vi fraudis interempto, Iudææ regnum ipsi Herodi, iussu Cæsaris Augusti, traditur gubernandum. Et Theophil. Matthe. 1. ait. In tres ordines distribuit Matthæus generationes, vt monstraret quod Iudæi, siue à iudicibus gubernarentur, vt qui vsque ad Dauid, siue à regibus, vt qui vsque ad transmigrationem Babylonis, siue à sacerdotibus, vt qui vsque ad Christum, nihil tamen in virtute profecerunt. Et quod opus habuerint, vero & iudice & rege & sacerdote, qui est Christus. Nam postquam defecerunt reges, venit Christus iuxta prophetiam Iacob. Non auferetur sceptrum de Iuda. Hoc etiam dixit Euthy. eodem loco. Item Eusebius. libr. 1. ecclesia. histo. capit. 6. ait. πρότερον τῆς ἀρχιεπισκοπίας ἰουδαίων, ἢ τῆς εἰς Βαβυλῶνα μεταναστεύσεως, ἐβασίλευοντο ἀπὸ σαδούκ, πρώτων, καὶ Δαβὶδ ἀρχόμενοι, πρὸ δ' ἐτάρ Βασιλείων, ἀρχόντες

Vide que scripsi lib. 10. Regul. 23.

Iohann. 1.

Nume. 11.

Gubernationis populi Israelitici vicissitudines.

Hoc in verborum translationem accipe ex Niceph.

ταυτωνος διεπον, οι προσαγορευμενοι κριται. Αρξαντες δε αυτοι μετα Μωυσα, υιου του του διαδοχου Ιησου. μετα δε τω απο Βαβυλωνος ετανοσθου ου διαλιπον πολιτεια χωρουμενοι αριστοκρατικη μεταδυναρχιας. οτι γαρ ιερας προσηκουσα των πραγμων αυχρησ δυ πομπηιος ρωμαϊων στρατηγος επιτας τω ιερουσαλημ πολιορκη. Item Nicepho. li. 1. c. 6. Gens, inquit, Iudæorum priusquam diuina pro aidentia Moyfes dux ei præfectus esset, libera quodammodo & sui iuris fuit, & primogenitorem iactans iustum Abraham, tenuã cognitione numinis alijs antecelluit populis. Hæc postquam in Ægyptum venit, per Iosephum, in seruitute ibi fuit annos quadringentos. Inde illam eduxit Moyfes, qui tantum sanctitate pollebat, vt colloquio Dei fruere- tur, ab eoq; regum gerendarum consilia petebat. Præfuit ergo genti illi, ac rex ipse & factorum Antites ius populo dixit. Rerum tamen sacrarum curam Aaron sortitus est. Post hunc successor eius Naua filius, rerum administrationem suscepit. Deinde rem Iudaicam principes rexerunt, iudices dicti, qui numero 12. fuerunt, per successionem ordine in defunctorum locum subrogati. Postea talem rerum administrationem ægre ferentes Iudæi, regem sibi à propheta Samuele rex vnus est, id Deo per oraculum iubente. Huic Dauid successit. Dauid filius Salomon. Deinde ordine alij reges. 24. numero, qui rebus Iudæicis annos quadringentos quadraginta octo præfuerunt. Postea cum Nabuchodonosor bellicam contra eos expeditionem sumpisset, vna cū vrbe tēplū est euersum, & populus Babylonē captiuus ductus annos septuaginta.

Iudicum Israel cum annis quos rem publicam gubernarunt hic est catalogus. Iosue. Othoniel fili? Quenez. 40. annis. Iud. 3. Aiod filius Gera. 80. an. Iud. 3. Samgar filius Anath. Iud. 3. Debora. 40. an. Iud. 4. & 6. Gedeon filius Ios. 40. an. Iud. 6. 7. 8. Abimelech. an. 3 Iud. 9, 10. Thola filius Pua. 23. an. eod. lib. c. 10. Iair Galaadites an. 22. eodem lib. c. 10. Iephthe. an. 6. c. 11. & 12. Abessan. an. 7. ca. 12. Aihalon Zabulonites. an. 10. ca. 12. Abdon filius Hellel. an. 8. c. 12. Sāpson. an. 20. c. 13. 14. 15. 16. Heli. an. 40. 1. Reg. 1. ca. 2. Samuel. 1. Re. 1. 2. 3. Ioel & Abia Samuelis filij. 1. Re. 8. Reges vniuersi populi Israelitici sunt hi: Saul. 1. Reg. 10. Isboteth filius eius, ann. 2. 2. Reg. 2. Dauid. an. 40. 2. Reg. 2. Salomon an. 40. 3. Reg. 1.

Indicū Israel catalogo.

Reges duodecim tribuū Israel.

Reges decem tribuum tantum. Ierobohā filius Nabath. an. 22. 3. Reg. 12. Nadab filius eius. an. 2. 3. Reg. 15. Baasa filius Achia. an. 24. 3. Reg. 15. Ela filius Baasa. an. 2. 3. Reg. 16. Zamri, septem dies. 3. Reg. 16. Hamri. an. 12. 3. Reg. 16. Achab filius eius. an. 22. 3. Reg. 16. Ochozias filius eius. 2. 3. Reg. 22. & 4. Reg. 1. Ioram frater eius. ann. 12. 4. Reg. 1. Ieu. filius Iosaphath. ann. 28. Ioachaz filius eius. an. 17. 4. Reg. 13. Ioas filius eius. ann. 16. 4. Reg. 16. Ieroboam filius eius. an. 41. 4. Reg. 14. Zacharias filius eius. 6. Menfes. 4. Reg. 15. Salum filius Iabes, mense vno. 4. Reg. 15. Menachem. 10. ann. Phaquec filius eius, an. 2. Phaquec filius Romeliaz. an. 20. Hofec filius Ela. an. 9.

Regum Iuda hic est catalogus. Roboam, an. 17. 3. Reg. 12. Abiam filius eius. an. 3. 3. Reg. 15. Afa filius eius. 41. ann. Iosaphath filius eius. ann. 25. Ioram filius eius. ann. 8. 4. Reg. 8. Athalias. ann. 7. 4. Reg. 8. & 11. Ochozias filius Ioram. an. 1. 4. Reg. 8. Ioas. an. 40. 4. Reg. 12. Amasias filius eius. ann. 29. Azarias filius eius. an. 52. 4. Reg. 15. Ioathan filius eius. ann. 16. 4. Reg. 15. Achaz filius eius. ann. 16. 4. Reg. 16. Ezechias filius eius. ann. 29. 4. Reg. 18. Manassés filius eius. an. 55. 4. Reg. 21. Iosias filius eius. ann. 31. 4. Reg. 22. Ioachaz filius eius. 3. mensibus. Ioiaqim. ann. 11. 4. Reg. 23. Ioachin vel Iechonias filius eius. 4. Reg. 24. Sedechias. ann. 11. 4. Reg. 24. Postea gubernatus est populus ille per sacerdotes qui erāt ex Iuda & Benjamin propter illud, nō auferetur sceptrum de Iuda. Porro vt hæc clarius intelligas, scito duas tribus, nempe Iuda & Benjamin, post obitum Salomonis à decem fuisse disiunctas. disidiōrum hoc extitit initiū, quod Roboā Salomonis filius, noluerit maturo & prudenti senum consilio obtēperare, sed iuuenū ineptijs. Hanc ob causam tā ingens odiū in illum cōcitātū est, vt decem tribus à Dauid domo auulsa, factiōni Ieroboā filij Nabath; adhæserint, dicētes. Quæ nobis pars in Dauid, aut quæ hereditas in filio Isai? Hinc ex tribubus 12. sola Iuda, (in qua Benjamin semper intelligo,) domui Dauid adhæsit. Dissidium hoc prædictum ipsi Salomoni, à Domino. quid significauerat, cum adhuc in viuis esset, paucos post dies euenturum. Quia habuisti, inquit Dominus, apud te & non custodisti patetum meum, & præcepta mea, quæ mandauit tibi, dirumpēs scindam regnum tuum, & dabo

Reges decem tribuum.

Reges duodecim tribuū.

Iuda tribus quid significauerat.

Isaie. 6. Abdias.

De hoc libro. 9. Reg. 1. 5.

Hæc dicit dominus in prophetis cur dici soleat.

dabo illud seruo tuo, verumtamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuū, de manu filij tui scindam illud, nec totum regnum auferam, sed tribum vnam dabo filio tuo, propter Dauid seruum meum, & Ierusalem quam elegi. Atq; hæc duæ tribus cum perpetuo à Chaldæis infestarentur, demum cum Sedechias regnum Iuda obtineret, & summo sacerdotio fungeretur Saraim, misit Nabuchodonosor Niregelaum, Arematum, Emergaum & Nabuzandam duces suos, ipso manente in Reblata, quæ postea Antiochia vocata est, à quibus tanta contentione animi pugnatum est, vt duarum tribuum extincto imperio, ipsas Babylonem traduxerint. Quo in exilio. 70. anni detentæ illæ sunt, iuxta Ieremiæ vaticinium. cap. 25. Erit vniuersa terra hæc in solitudinem & in stuporem, & seruiet omnes gentes istæ regi Babylonis. 70. annis. Cum impleti fuerint. 70. anni visitabo super regem Babylonis, & cap. 29. Cum cœperint impleri in Babylone. 70. anni visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducam vos in locum istum. Quod fecit Cyrus rex Persarum, qui postquam rerum potitus est, iussit vt populus ille in pristinas sedes remearet. Nam misit circiter. 50. hominum millia in Iudæam, qui ad tempora vsq; Christi Iudæam incoluerunt. Hæc ferme omnia colligi possunt ex Iosepho. lib. 10. Antiqui. Et Hier. hæc eadem tradit in comment. Ezechielis. ca. 27. Regum narrat historia sub Roboam filio Salomonis. 1. 2. tribus fuisse diuisas, & duas, hoc est Iudam & Benjamin cū Leuitis ac sacerdotibus secutas esse Roboam, qui regnavit in Ierusalem, & regnum eius appellatum est Iuda. Alias verò decem tribus, quæ dixerunt. Non est nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Isai, Ieroboam filio Nabath, de tribu Ephraim, qui fuit filius Ioseph, submisisse ceruices & seruisse ei, appellatasq; ex magna parte populi antiquo nomine Israel, & multo tempore regnum Iuda & Israel aduersum se habuisse certamina, propriisque paruisse regibus, primasque decem tribus captas ab Assyrijs, & post aliquantum temporis eas, quæ appellabantur Iuda, à Chaldæis in Babylonem ductas esse captiuas, & tribum Iuda post annos. 70. antiquæ terræ redditam. Decem autem tribus quæ vocabantur Israel vsque hodie in montibus vrbibusque Medorum seruire captiuas. Hæc ille. Duæ tribus nempe Iuda & Benjamin cum

Leuitica tribu, quæ in Benjamin forte habitabat, cum inter fratres suos sacerdotes nullam haberent hæreditatem, his nominibus in scripturis vocatæ sunt. Iudas, Ierusalem, Sion, Benjamin, Domus Dauid, & interdum domus Iacob. Et si duo nomina ponantur, vt Isaiæ. 1. Iuda & Ierusalem, Ierusalem significat tribum Benjamin, quia in illa tribu sita erat.

Decem vero tribus multo antequam duæ à Salmanazar Assyriorum rege abductæ fuerant in captiuitatem, nempe sexto Ezechie regis Iuda anno, & nono Hofeæ regis Israel, collocaueratque eas in Hala & in Habor fluuios Gozam in ciuitatibus Medorum. Illo regionem post Samaritani incoluerunt, qui à Persis ducebant originem. Harum tribuum in patriam remeatio nusquam legitur. Imò Hofeas ait. Non addam vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum. 4. Regu. 17. Captiuus ductus est populus meus in Assyrios vsque in hodiernum diem, id est, perpetuò. Nam iuxta Idioma scripturarum vsque in hodiernum diem perpetuò significat, vt Hieronymus docet contra Helui. Porro quid de illis actum sit, nescitur. Hebræi Diarrhoeæ morbo interijisse affirmant. At Hieron. Ezechie. 23. & Zachariæ. 2. & Hofeæ. 1. & Orosius & Iosephus. lib. 10. capit. 10. arbitrantur, maximis & præruptis Mediæ montibus esse conclusos, vsque ad tempora Antichristi. Porro à quibus regibus hæc regna fuerint profligata & quot annis incolumbia permanerint, & per quos reges fuerint propagata, Regum & Paralipome. narrat historia, & Iosephi scripta non tacent. Hæc factio decem tribuum his appellatur nominibus. Ephraim, Samaria, Israel, Ioseph, Iezrael, Bethel, Bathauen, aliquando Iacob.

Duodecim tribus his nominibus appellatur, Israel, Iacob, Ioseph. Est tamen memorie commendandum, quod diligenter annotauit Hieronymus. Malachiæ. 1. ca. Sciendum, inquit, est quod abducto in captiuitatem Israel, id est decem tribubus, indifferenter pristino nomine, & duæ tribus Iudas & Benjamin appellentur Israel. Hæc ille. Hæc discretio vsq; ad præsentem diem permanet, nec enim alicubi inuenitur vbi Israel & Iuda sub vno rursus imperio redigerentur.

Postremo loco dicendum est de titulis qui imponi solent à prophetis ante captiuitatem

Duarum tribuum nomina

Nomina scriptionis decem tribuum.

Nomina. 12. tribuum.

& post captiuitatem. Et primo dicendum de titulis prophetarum, quomodo imponi soleant post captiuitatem decem tribuum. De illis hæc scribit Hieronimus. Sophonia. 1. c. Postquã decem tribus ab Assyrijs sub rege Ezechia patre Manasse ductæ fuerant in captiuitatem nequam reges decem tribuum, id est reges Israel ponuntur in titulis prophetarum, sed duarum tribuum reges. Vnde Sophonias ait. Verbum domini quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, &c. in diebus Iosif filij Amon regis Iuda. Præterea de titulis ante captiuitatem & post illam, hæc tradit Theodoretus in comment. Aggæi. Ante captiuitatem Babylonicam nomina regum Iuda atq; Israel, prophetæ in titulis librorum scribebant, vt Hofeæ. 1. Verbum domini quod factum est ad Hofeæ filium Beer, in diebus Ozie, Ioathan, Achaz Ezechie regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Israel. Post captiuitatem verò Babylonicam, quod Iudæi sine regibus suis remansissent, Persarum & aliarum gentium reges ponuntur, vt Zachariæ. 1. In mense octauo, in anno secundo Darij, factum est verbum domini ad Zachariam, & Aggæi. 1. In anno secundo Darij regis, in mense sexto. Itē Origenes. ho. 2. t. in Lucã ait. Quando ad Iudæos tantum sermo propheticus mittebatur, Iudaici reges ponebantur in titulo. Verbi gratia. Visio quam vidit Isaias filius Amos aduersus Iudæam & Ierusalem, in regno Ozie & Ioatham & Achaz & Ezechie, nec alium quemquam exceptis Iudææ regibus, Isaiæ video tempore designatum. In quibusdam prophetis & Israel reges legimus, sicut ibi. Et in diebus Ieroboam filij Ioas regis Israel. Quando verò sacramentum Euangelij prædicandum erat, cuius princeps Ioannes in eremo fuit, & orbem Romanum Tyberij regerebat imperium, tunc decimo quinto anno, verbum Domini ad Ioannem factum esse scribitur. Et si tantum his qui de nationibus credituri erant annuncianda salus fuisset, & penitus excludendus Israel, sufficiebat dicere. In anno. 15. Tyberij Cæsaris, præside Iudææ Pontio Pilato. Quia verò & de Iudæa & Galilæa multi credituri erant, idcirco & hæc regna ponuntur in titulo, diciturque Tetrarcha Galilææ Herode.

In vltima captiuitate Titi per omnes nationes Iudæi disseminati sunt, vt vndique codices sanctos portent, qui sunt testes nostræ fidei.

De titulis Psalmorum.

C A P. III.

IN primis quærendū videtur, An vnicus sit liber Psalmorum centendus an plures. Nam est nō modica cōcertatio de hac re inter ecclesiasticos & Hebræos doctores. Porro sententiam Hebræorum Hilarius in prologo Psalmorum, his verbis explicauit. Aliqui, inquit, Hebræorum Psalmos in quatuor libros diuisos volunt esse, vt sit vsque in. 40. Psalmum liber primus, & à. 40. vsq; ad. 71. liber secundus & ab eo vsq; ad. 88. liber tertius, & ex eo vsq; ad. 105. liber quartus, eo quod hi omnes in cōsummatione sua habeant, Fiat, Fiat, Concludatur deinde in centesimo quinquagesimo Psalmo. 5. Eandem opinionem refert Hieronimus in epist. ad Marcellam, inquit. Amen, septuaginta exprimit cetero, id est fiat. Vnde & in fine libri rû (in quinque; siquidem volumina, Psalterium apud Hebræos diuisum est) fiat, fiat, transtulerunt, quod in Hebraico legitur, Amen, Amen, quo scilicet, ea vera dicta quæ sunt supra, confirmantur, & Glossa. ordi. in prothematis psalmodi, hæc opinionem tribuit Hieronymus, sed falsò. Nam Hebræorum recitat sententiam cū hæc admittit diuisionem, nō suã astruit, veluti in epist. ad Cyprianum. Aiant, inquit, Hebræi vno psalmorum volumine quinque; libros contineri, à primo vsque ad quadagesimum, & à. 41. vsq; ad. 71. & à. 72. vsq; ad. 88. & à. 89. qui quartilibri initium est vsque ad. 105. In quorum omnium fine duplex, Amen positum est, & à centesimo sexto vsq; ad finem in 12. prophetarum, qui & ipsi cum proprijs libris ediderint, vnius voluminis nomine continentur. Pro Hebræorum opinione stat Ambr. Psal. 40. & Epiphanius in epitome verus finem. Verū contrariã probat sententiam Hieronimus ad Sophronium scribens. Scio, inquit, quosdã putare Psalteriũ in quinque; libros esse diuisum, vt vbiq; apud. 70. interpretes scriptum est, fiat, fiat, finis librorum sit, pro quo in Hebræo legitur. Amen, Amen. Nos Hebræorum auctoritatem secuti, & maxime Apostolorum, qui semper in nouo testamento, Psalmorum librum nominant, vnum asserimus Psalmorum volumen. Hilarius quoq; in loco citato ait. Nos secundum Apostolicam auctoritatem, librum Psalmorum & nuncupamus

Questio.

Vt tot Psalmorum essent libri, quot libri legis, in 5. libros diuiditur.

Tituli prophetarum post decem tribuum captiuitatem

De Titulis ante captiuitatem.

Osee. 1.

Regum temporum in euangelio.

cupamus & scribimus. Ita enim in actibus
 Actu. 1. Apostolorum scriptum meminimus. Scrip-
 psalm. 68. tum est enim in libro Psalmorum. Fiat do-
 minus eius deserta, & episcopatum eius accipiat
 alter. Argumentum Hebræorum, Hierony-
 mus ad Sophronium scribens, sic diluit, si Amen
 in fine tantummodo librorum poneretur, &
 non inter dum, aut in exordio, aut in calce ser-
 monis aut sententiæ, nunquam Salsuator in
 Euangelio loqueretur. Amen Amen dico vo-
 bis. Nec Pauli Epistolæ in medio opere illud
 continerent. Moyses quoque & Jeremias & ce-
 teri in hunc modum multos haberent libros,
 qui in medijs voluminibus suis, Amen fre-
 quenter inserunt. Sed et numerus vinctiduo-
 rum librorum Hebraicorum, & mysterium
 eiusdem numeri commutabitur. Pro hac sen-
 tentia stat Augustinus.

De hoc in p-
 logo Galea-
 to Hiero.

Questio.

Deinde quæro. An aliqui libri legis metro-
 sint contexti, ut liber Psalmorum & Iob &
 Threnorum. Hieronymo quidem videtur in
 proemio Iob, carmine illos fuisse conscrip-
 tos. Sicul, inquit, videtur incredulum metra-
 esse apud Hebræos, & in morè nostri Flacci,
 Græciq; Pindari & Alcæi, vel Psalterium, vel
 Lamentationes Jeremiæ, vel omnia ferme
 scripturarum cantica comprehendere, legat Phi-
 lonem, Iosephum, contra Apionem, Ori-
 genem, Casariensemque Eusebium, & eo-
 rum testimonio me verum dicere compro-
 babit. Et in epistola ad Paulinum, quæ in Bi-
 bliorum fronte circumfertur, de libro Iob
 loquens, ait. Prosa incipit, versus labitur, pe-
 destri sermone finitur. Item Augustin. in
 episto. 131. affirmat, Psalmos Dauidicos me-
 tro esse conscriptos, licet fateatur se mensu-
 ram ignorare. Hebræis tamen non pro-
 batur. Nam omnes ferè qui scriptum ali-
 quid reliquerunt, ut negant carmina in scri-
 pturis inueniri, ita affirmant voces quasdam
 in modum Rhythmi in carminum sine incul-
 cari. Quæ exornatio apud Rhetores simi-
 liter desinens vocatur. Veluti in Psalmo. 3.
 Domine quid multiplicati sunt qui tribu-
 lant me, multi insurgunt aduersum me, &
 6. Domine ne in furore tuo arguas me, ne-
 que in ira tua corripas me. Denique Isaia.
 & ubi nos legimus. Expectaui ut faceret iudi-
 cium, & ecce iniquitas, & iustitiam & ecce cla-
 mor, ait Hiero. Vultus Latinis insinuarè
 auribus quod ab Hebræis didicimus, Iudicium
 apud eos appellatur. Mispas. Iniqui-
 tas. Mispas. Rursum iustitia dicitur. Ceda-

ca, clamor autem Cehaca, vna itaq; vel addi-
 ta litera vel mutata, elegantem structuram so-
 numque verborum, iuxta Hebræam linguam
 reddidit.

De ordine quo Psalmi digesti atque ordi-
 nati sint, licet in titulo de ordine narrationis,
 longiori sermone id profecuti simus, non erit
 ab re nonnulla hoc in loco inferere, primum ex
 Chrysol. in proemio secundo Psalmorum.
 Psalmi, inquit, non sunt digesti iuxta ordinè
 historiarum, sed ut vnusquisque inuentus est ab
 Esdra vel Ezechia illorum congregatore. Nā
 43. Psalmus habet inscriptionem, Canticum ad-
 uersus Goliath. Tertius autem Psalmus habet
 inscriptionem, Psalmus David quando fugie-
 bat à facie Absalom filij sui. Quis nescit quam
 sint antiquiora quæ aduersus Goliath facta
 sunt, ijs quæ aduersus Absalom? Id autem ac-
 cidit, eo quod liber perierit in captiuitate Ba-
 bylonica, postea autem inuentus sit tempore
 Esdræ, non totus simul liber, sed dispersus.
 Item Hieron. Psalm. 3. ait iste psalmus poste-
 rior est sequentibus plurimis, qui ad Saul vi-
 dentur historiam pertinere, ut Psalm. 17. An-
 te siquidem David à Saul est passus infidias,
 quam Absalom aduersus eum arma corri-
 peret.

Oportet etiam scire quod titulus Psalmi
 non indicat argumentum eius sed tantum tē-
 pus illud quo prophetæ reuelatio facta est,
 vel occasionem innuit quam sibi arripuit Psal-
 mographus, ut de venturis rebus vaticinium
 contexeret, & religionis nostræ sacramenta
 panderet, ex historia tunc oblata. Veluti in
 Psalmo. 3. non tam de fuga David sermo fit,
 quam de passione & resurrectione Christi.
 Ego, inquit, dormiui & soporatus sum, surre-
 xi, quoniam dominus suscepit me. Et psalmus
 ille qui inscribitur Salomoni, non tam de re-
 gno eius quam de Christi agit regno, & in
 Psalm. 28. qui inscribitur in consummatione
 tabernaculi, non tam agitur de illo taberna-
 culo materiali, quam de ecclesia primitiuo-
 rum. Hoc etiam obseruandum est in prophe-
 tis ut doceamus alias. Sed ad psalmos reuer-
 tamur, de quibus hæc scribit Orig. lib. 2. com-
 ment. episto. ad Romia. in postremis verbis
 valde obscuro quidem & perturbato ordi-
 ne. Sciendum est, inquit, quod non semper
 prætitulationis historiam, Psalmi continetia
 consequitur, ut qui obseruauerit, in plurimis
 Psalmis inueniet. Ut exempli causa dixerim
 17. Psalmi prætitulatio. In finem, inquit, pue-
 ro do-

De hoc lib.
 9. Reg. 24.
 differunt.
 & lib. 7. Pa-
 rag. Freq. 1.
 ter. c. 11.

Psalm. 71.

ro domini David, qui locutus est verba can-
 tici huius, in die qua liberauit eum dominus
 de manu omnium inimicorum suorum, & de
 manu Saul. Continentia verò Psalmi longe
 aliud quam prætitulatio continet. Quæ enim
 fundamenta montium commota sunt, aut
 quando tremefacta est terra cum pugnaret
 David aduersus inimicos suos? Aut vbi refer-
 tur caligo in pedibus domini fuisse? aut vbi in-
 dicatur ascendisse super Cherubim & volasse,
 vel super pennas ventorum, & cætera penè
 omnia, quæ à prætitulationis historia discre-
 pant? & in Psalm. 50. si historiam sequamur,
 quæ in prætitulatione Psalmi scripta est, vbi
 refertur, perempto Vria, uxorem eius acce-
 pisse David, quomodo dicit. Tibi soli pecca-
 ui, cum vtique & in ipsum Vriam peccaue-
 rit. & in propinquos eius, sed & in ipsam Be-
 thsabee atq; omnem domum eius, cui intulisse
 maculam videtur adulterij. Sed hic intelli-
 gitur talis mulier quales fuerunt illæ quæ di-
 cuntur declinasse cor Salomonis, ut ædifi-
 caret aras gentium & idola. Quæ vtique in
 allegoriam sumptæ, non sunt ex diuina sapi-
 tia, sed contrariæ adeò sectæ. Talis hæc Vriæ
 vxor, viri alieni ab Israel, intelligi potest, quæ
 positus in superioribus David inspexit lau-
 uantem immunditias suas in aquis, & sordes
 suas diluere volentem, eamq; desyderauerit &
 acceperit. Sed quia non fuit voluntas Dei alie-
 nas à veritate Dei sectas introducere in do-
 mū David, primus eius fructus extinguitur,
 vt secunda progenie rex de alienigena sapiens
 nasceretur. Cum tamen multa subtilitas sit
 in varietate sectarum, & quis sensus secundū
 Deum fit, qui ve alienus à Deo, nullius sit sci-
 re, nisi solius Dei, qui solus potest comprehē-
 dere sapientes in astutia sua, ideo tibi soli pec-
 caui quia cæteri omnes, vt pote animales ho-
 mines, me qui spiritualis sum, etiam si erraui,
 dijudicare non possunt, quia spiritualis iudi-
 cat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Sed quæ
 addit Paulus, spiritualis, & dicit. Qui autem
 iudicat me dominus est, hoc sciens David
 quod solus dominus est, qui spiritalem diju-
 dicat, idcirco dicit. Tibi soli peccaui, à quo
 solum possum dijudicari. Nam humana dies
 dijudicare non potest spiritalem. Sed quod
 sequitur ad hunc respicit sensum. Vt iustifi-
 ceris in sermonibus tuis, & vincas cum iudi-
 caris. Iudicatur namq; Deus in disputationi-
 bus sapientum, dum alij hoc modo, alij alio,
 & diuerse, singuli de Deo sentiunt. Ipse verò

vincit eos, qui de se iudicant, cum errantibus
 cunctis suam de se quomodo credendus ac ve-
 nerandus sit reuelat ipse sententiam.

Quid psalmorum tituli significant nō om-
 nibus est manifestum, aliqui sic exponunt.
 Psalmus David. Hoc est psalmus reuelatus
 ipsi David à Deo, ita vt David sit in datiuo.
 Quod Hebræi negant, vnde recepta illorum
 expositio est, quod David sit in genitiuo ad
 hunc sensum. Psalmus David, id est Davidis
 quia ab illo editus vel compositus. Hoc est
 quod ait Hiero. Mat. 13. In psalmis & hym-
 nis non solum David, sed & cæteri quorum
 præscripta sunt nomina, prophetæ & aucto-
 res Psalm. appellandi sunt, Asaph, videlicet &
 Iduthum, & Hemam Ezrahitæ, & Ætham &
 filij Chore, & reliqui quos scriptura comme-
 morat.

Porrò vertitur in dubium apud sacros scri-
 ptos, vnusne an plures auctores librū psal-
 morum ediderint. Cui quæstioni Hieron. in
 epistola ad Sophronium his verbis respōdit.
 Psalms omnes, eorum testatur auctorum
 qui ponuntur in titulis, David scilicet, Asaph,
 Iduthum, filiorum Chore, nempe Asir, Abi-
 saph, Elcana, & Emā Ezrahitæ, Moysis & Sa-
 lomonis, & reliquorum quos Esdras primo
 volumine comprehendit, & iterum Matth.
 13. exponens hæc verba. Vt adimpleretur
 quod dictum est per prophetam dicentem.
 Aperiam in parabolis, ait sumptum est hoc
 testimonium ex psalmo. 77. legimus in non-
 nullis codicibus, vbi nos habemus implere-
 tur quod dictum est per prophetam dicen-
 tem, ibi scriptum, Isaiam prophetam dicen-
 tem. Quod quia minime inueniebatur in Isa-
 ia, arbitror à prudentibus esse sublatum, sed
 arbitror à principio ita editum. Scriptum est
 Asaph prophetam dicentem. Nam psalm.
 77. Asaph prophetæ titulum habet, & pri-
 mum scriptorem non intellexisse Asaph &
 emendasse Isaiam, cuius vocabulum manife-
 stius erat. Nam non solum David, sed cæteri,
 quorum scripta sunt nomina in Psalmis, sunt
 vocandi prophetæ. Huic sententiæ subscri-
 bunt Hilarius in proemio Psalmorum, & Isi-
 dorus lib. 6. Ethymolo. cap. 2. & Rabanus de
 instit. clericorum. Nec Hebræi ab hac dis-
 sident sententia, quamuis in recensendis au-
 ctoribus non nihil differant. Nam iuxta He-
 bræos hi sunt auctores Psalmorum. David,
 Adam, qui Psalmum. 91. composuit, in die
 sexto quo creatus est, cui dici sabbatum iecti.

Locus Mat.
 emendatus

Authores
 psalmogra-
 phi in vni-
 volumē cen-
 tesimo

suc-

succesit, sic ille incipit. Bonū est cōfiteri domino & psallere nomini tuo altissime. Melchisedec fecit Psal. 109. Dixit dominus domini meo sede à dextris meis. Abraham siue Ethā Ezrahita fecit psal. 88. Misericordias domini in æternum cantabo. Asaph, Psal. 72. Hemam Ezrahita Psal. 87. Iduthum, Psal. 76. Moyfes Psal. 89. tantum, & tres filij Chore psalmos illos scripserunt, qui ipsorum nominibus prænotantur, & Salomon, qui præferūt titulū Salomonis. Differt Hiero. ab Hebræis, nam Psalmum quem illi tribuunt Adæ, Hieron. tribuit Moyfi, & quem illi asserunt fuisse decantatum à Melchisedec, Matthæi. 22. tribuitur David. Quomodo, inquit, David eum vocat in spiritu, dicens. Dixit dominus domini meo, &c. Dices etiam iuxta Hiero. à Psal. 89. incipiendo. 1. psalmos esse Moyfi tribuēdos. Quod aliquibus non placebit, quia ibi legimus. Adorate scabellum pedum eius quoniam sanctum est. Moyfes & Aaron cum sacerdotibus eius, & Samuel in his qui inuocāt nomen eius. Quomodo poterit Moyfi tribui psalmus ille, cum nominet Samuel, quem constat post Moyfi secula viguisse. Huic objectioni satisfecimus in capitulo de nominū priorum impositione, lib. 1. cum de illis agebamus viris quibus ante natiuitatem indita sunt nomina.

Ab Hiero. opinione multi non ignobiles dissentiant scriptores, qui autumant totum Psalmorum volumen à David fuisse editum, ex quorum numero est Theophy. Ioan. 10. Legem, inquit, vocat Euangelista librum David, & Cassiodorus & Aug. lib. 17. de Ciuita. Dei cap. 14. & Psal. 9. in fine. Quamuis in proœmio psalmorum aliter sentire videatur. Item Euthy. in prologo Psal. vbi hanc questionem eruditissime tractat, cum priorem opinionem recitasset addit. Alij verò quibus ego consentio, asserunt psalmos omnes, à David fuisse compositos, & quemadmodū. 88. Psal. qui Moyfi inscribitur, dicunt Moyfis non esse, quia si eius esset, ob illius antiquitatem primus in ordine legeretur, aut saltem haberetur inter libros Moyfi, sicuti habentur eius cantica, quorum vnum in Exodo, alterū in Num. c. 21. tertium in Deut. reperitur. Ita existimandū esse asserunt de alijs psalmis, qui aliorum inscriptiones præ se ferre videntur, quod scilicet, ab alio compositi non sunt, quam à David. Eadem etiam dicunt de duobus psalmis, scilicet. 71. & 126. qui Salomo-

nis inscriptionem habent. Quod si essent Salomonis, aut extremo ordine collocari deberant, aut in libr. regum, insereri, aut saltem de eis alicubi mentio haberi, eo modo quo cæterorum eius operum ratio habita est. Erant, inquit, illi, cantica quinquies milia, parabola: ter mille. At psalmorum eius scriptura non meminit. Cæterum inscriptiones Iduthum & cæterorum hoc volunt significare, quod his viris, quos David elegerat ex tribu Leui, in duces & principes Chororum, quosque instituerat vt Deum laudarent, his in quibus viris, vnusquisque psalmorum, (iuxta nominū inscriptionem,) priuatim ad psallendum sit traditus, cum alijs psalmi ab vniuersis cantantibus cantati essent. Illi igitur psalmi qui priuatim ab aliquo eorum decantati sunt, cantoris suis inscriptionem retulerunt. Quod manifestum fit ex Paralip. Cecinit, inquit, canticū hoc in manu Asaph. & etiam ab inscriptione Psal. 38. In fine Iduthū canticum ipsi David. Compositum fuit à David, & ab eo traditum, Iduthum, & Psal. 43. In finem filijs Chore, psalmus ipsi David. Præterea, Psalmi, qui aliorum inscriptiones habent, non per genituum, sed per datiuum scribuntur, quæ res indicat, psalmos à David fuisse conscriptos, & illis cantoribus traditos ad canendū. Quod si quis plures esse psalmos, qui in inscriptione habent nomē David in datiuo, vt Psalmus David, id est, replicabimus multos esse etiam qui per secūdum casum inscripti sunt, quod tamen in alijs nominibus nō reperitur, vt sciamus quod ab ipso David conscripti sunt, & non ei dati aut oblati. Psalmus qui Moyfi inscribitur, non quia eius auctor fuerit, sed quia in eo agitur de regeneratione quæ fit per baptismum, nam Moyfes interpretatur assumptus ex aqua. Psalmi Salomonis ideo illi inscribuntur quia agitur in eis de pace Christi. De Psalmis qui sine inscriptione sunt, sciendum quod multa Hebræorum exemplaria, coniunctum habent secundum psalmū cum primo, secundus sine dubio conscriptus est à David, cuius rei sunt testes apostoli in Actibus. Tu qui per os David pueri tui dixisti. Quare fremuerunt gentes. Vnde etiam demonstratur primum psalmum ipsius esse David, quod si psalmū primum & secundū, qui carerēt inscriptione dicimus esse David, cōsequenter alijs omnes, qui sine inscriptione sunt, eiusdē erunt, vt Psal. 94. de quo ait Paulus ad Hebræos. Iterū quandā determinat diē hodie, in David

Tituli
Psal. Aggæ
& Zacharia
suppo-
sitiij sunt,
nec inter cæ-
tores recen-
sendi.

David dicens, post tantum tempus. hodie si vocem. Psalmi quoque qui sunt sine nomine eidem ascribendi sunt, vt docet Stephanus in actibus. Vsq̄ ad dies David, qui inuenit gratiam coram Deo, & petijt, vt inueniret tabernaculum Deo Iacob. quod dictū ex Psal. 131. sumptum est, qui authoris caret nomine. Similiter Psalmi inscripti Haleluia, ipsius David sunt. Siquidem eorum primus qui est 104. ab eo fuit compositus. vt legimus in Paralipomenon.

Aug. Psal. 1. ait illum solum titulo carere.

Horum tamen omnium solutio in promptu est, si Hiero. in epist. ad Cyprianum consulas, qui ait. Hanc habet scriptura sacra consuetudinē, vt omnes Psalmos qui cuius sint non habent titulos, his deputentur quorum prioribus Psalmis nomina continentur. Ideo vndecim psalmi ab 89. cuius principium est. Refugium factus est nobis, vsque ad 99. qui inscribitur, Psalmus in confessione, Moyfi tribuendi sunt. Et licet in vulgatis codicibus adscribantur aliqui eorum David, in Hebraico non habetur. Et iterum hoc documentum repetit in epist. ad Panmachii. & Oceanum. & Hilarius in proœmio Psalmorum. Item Hierony. in prologo Malachia: ait. Psalmi qui titulos non habent eorum esse credendum, quorū nominibus prioris Psalmi prætulati sunt. Idem in prophetarum titulis dicendum. Nam tempus & titulus propheta: qui titulo caret, cum priori propheta consentit. Ideo Malachias, qui titulo caret, post Aggæum & Zachariam, qui sub Dario prophetarunt, fuisse credendus est. Hæc ille, Hoc intelligo si ordinem illum minorum prophetarum, iuxta Hebræos in titulo de prophetia à me digestum, tenueris. Superest tamen exponere cur Psalm. primus cum sit à David compositus, vt ex Actibus constat, non habeat titulum. Augusti. in titul. primi psalmi. Quia propriam Dei loquentis inducit personam ne quid diuino eloquio præponeretur, ideo titulo caret hic psalmus. In commenta. Psal. titul. Hieronym. hæc causa affertur. Quidam dicunt hunc psalmum quasi præfationem esse Spiritus sancti, & ideo titulum non habere. Sed hæc non videntur esse magni momenti.

Psalmi filiorum Core.

Num. 16.

Annotandum est (vt dicitur in commenta. Psal. 83. quod quicumque psalmus præscribitur filiorum Core nihil triste habet, sed semper læta significat. Quoniam enim Core & Dathan & A-

byron fecerunt contra Moysem, & à Domino puniti sunt, filij Core qui non sunt secuti patrem suum, æterno gaudio benedicti sunt. Quoniam autem Core interpretatur Caluaria, & manifestum est, quod Caluaria significat locum resurrectionis, qui autem filius resurrectionis est, nihil potest habere quod triste sit. Hæc desumpta sunt ex Origine Homilia vnica, in libr. Regum. & ex lib. 10. comment. episto. ad Roma. cap. 15.

Deinde aduertendum (vt dicitur Psal. 107. titulo Hierony.) quod vbicumque duo Haleluia præscribuntur in Psalmo, vnum est de fine prioris Psalmi, alterum eius qui sequitur: sic Psalmus centesimus quartus, & 105. duplici finiuntur Haleluia, sed vltimum est Psalmi sequentis. & similiter Psal. 148. & 149. Hoc etiam scribit August. Psal. 105.

Præterea vt sciamus, in illis Psalmis quiti titulo caret, materiam cognoscere, aduertit ex Psal. titulo Hierony. Psal. 3. quod in omnibus Psalmis, in quibus patitur David persecutionem à Saul, se innocentem esse confitetur, cum ab Absalon, manifestissimè criminis reus tenetur, Vria interfecto. Hæc ille. Et ideo cum dicitur in illo psalmo. Domine quid multiplicati sunt qui tribulāt me, non intelligas propter quid, nam clarum est quod propter adulterium & homicidiū hæc patiebatur, sed dictio, quid, admirationem significat, pro quā, vt in titulo de coniunctionibus ostensuri sumus.

Adhuc etiam annotandum est ex Hierony. ad Ephesios capi. 5. Quod omnes hymni quibus Haleluia præpositum vel subiectum est, fortitudinem & maiestatem Dei indicant, & eiusdem semper vel beneficia vbi facta mirantur. Et illi hymni qui psalmi inscribuntur propriè ad ethicum locum pertinent, vt per organum corporis, quid faciendum & quid vitandum sit nouerimus. In quibus vero de superioribus disputat, & de concutu mundi, omniumque creaturarum ordinem atque concordiam subtilis disputator edisserit, spirituale canticum canit. Vel vt manifestius loquar, Psalmus ad corpus, canticum refertur ad mentem. Item Chryso. Homil. 9. in epistola ad Colossen. ait. Hymnus res diuiniore est, quam Psalmus, etenim virtutes supernæ hymnos concinunt, non psalmum. non est, inquit, hymnus speciosus in ore peccatoris.

Psalmus est poëma & carmen quod Deo canit.

Duplex Haleluia.

Locus psal. 3. expositus.

canimus, præcipue cum instrumento Pfalterij, ex hoc nomine psalmus deriuatur Pfalterium, quod nomen à 70. interpretibus primo huic volumini inditum fuisse arbitror, ab instrumento eiusdem nominis, in quo canebantur Psalmi. Suidas sic explicat. *Ψαλτήριον, ὄργανον μουσικὸν ὁπερ καὶ νάλια καλεῖται.* Hoc est. Pfalterium est instrumentum musicum quod Hebraicè Nebel vocatur. Euthy. in proœmio Psalm. inquit. Pfalterium vocamus hanc Psalmodiam collectionem improprie, quia psalterium proprie organi quoddam genus est (quod apud Hebræos dicitur Naula) à psallendo dictum, quemadmodum, oratorium ab orando, sed huiusmodi appellatio, ad Psalmodiarum librum postmodum translata est, qui tamen vel ea etiam ratione denominationē hanc sortitus est, quia psalmos continet. Glossa tamen in prothematicis Psalmis. & Casiodoro. eodem loco, sic Pfalterium describunt, freti auctoritate Hierony. quauis nullibi apud Hierony. inuenimus. Pfalterium, inquit, est quoddam musicum instrumentum in modum Δ literæ compositum, & ab eo musico instrumento, per quod modulatum fuit præsens opus, nomen sibi sumpsit. Deinde Basilus ait. Licet plura sint organa musica huic instrumento Spiritu sancto inspirante adaptarunt, quia hoc solum habet sonum ex superiori parte, cithara & lyra ex inferiori, nam illo docemur quæ sursum sunt querere, & infima id est vitia carnalia declinare. & August. in prolo. Psalm. Hunc librum, propheta, cum multa sint organa musicorum, huic tamen organo, quod Pfalterium appellatur, aptauit, de superioribus inspiratam Dei gratiam per spiritum sanctum docens, quoniam quidem hoc solum organum musicorum, sonos de superioribus habere fertur, Cithara nanque vel lyra ex inferiori parte æs vel tympanum habens, resultat & resonat plectrum. Pfalterium verò harmonias de superioribus habere refertur aptas. Quo per hoc nos doceamur quæ sursum sunt attendere, & quæ infima, id est carnalia sunt declinare. Hæc illi, pie quidem. Porro dicit August. huic Psalmodiarum libro inditum fuisse hoc nomē Pfalterium ab ipso Dauid, sed iuxta Hebraicum *qepher tehilim* dicitur, id est liber laudum siue hymnorum, aut *telim* id est acruorum, quia multi Psalmi, vel multæ sententiæ in vnum veluti acruum in eo coniectæ sunt.

Vocatur & Nebel, Pfalterium, aut aliquod simile instrumentum, sed libro huic Psalmodiarum, nunquam vidi hoc nomen Nebel inditum fuisse.

Diapsalma sæpè inuenitur in Psalmis in libris septuaginta, vt in libris Hebraicis *çela*. est autem Diapsalma, mutatio sententiæ aut cantus: aut interiectio quædam pulsationis, vel fulgor atque illuminatio diuini spiritus, quæ tunc canentibus apparebat, & tunc id quod reuelabatur scriptis mandabant. Hieronymus in episto. ad Marcellam, postquam multas expositiones reiecit, affert veram expositionem ex Origene, inquit. Scire debemus, apud Hebræos in fine librorum, vnum è tribus solere subnecti, vt aut Amen scribant, aut Çela, aut Salom quod exprimit pacem. Igitur vt solemus nos completis opusculis ad distinctionem rei alterius sequentis, medium interponere explicat, aut feliciter, aut aliquid istiusmodi, ita & Hebræi vt quæ scripta sunt roborentur, facere solent, vt dicant Amen, aut in sempernam, aut scribenda commemorant vt ponant Çela, aut transacta feliciter protestantur, pacem subnotantes. Hæc de intimo Hebræorum fonte libauimus. Hæc ille. Aut Çela quoties in Psalmis ponitur signū est exaltandæ vocis à verbo Çalal exaltauit. Quia solebant cantores quoties hæc vox occurrebat, vocem intendere in illa periodo Psalmi & in harmonia.

Ode seu canticum vox est musica cum harmonia, solo ore prolata, quamquam improprie ipsum canticum sæpè psalmus dicitur. est autem canticum psalmo antiquius. Moyses quippe cantici auctor fuit, illiusque vsus vsque ad Dauid tempora perseuerauit, qui primus omnium cœpit psalmos conscribere. Nam si antea psalterij instrumento utebantur, illius vsus sine vlla arte erat. & gregibus mulcendis illo utebantur. Dauid hoc instrumentum sapientius cœpauit, & illius vsu ad Deum transtulit.

Hymnus est diuinæ gloriæ amplior laus atque vberior. nam laudis nomen vulgarius est. Canticum Psalmi tunc est, quando musice per organicum instrumentum prius disponitur, & deinde sequitur vox ore emissa, quæ secundū occupat locum. Psalmus cantici tunc dicitur, quando eius quod nunc diximus contrarium fit. Hæc an vera sint, alijs iudicandum relinquo.

Vbi

Vbi in Psalmis nos legimus, in finem, in Hebræo legitur Lamnaceach, hoc est vincenti. & Vincens vocabatur prefectus maximus cantorum, vt dicit Rabbi David Camchi. Ad hunc sensum Dauid tradidit hunc Psalmum, illi cantorum prefecto, qui alios voce superabat, vt canerent illum, aut canendum traderet Leuitis, ad sonum illorum instrumentorum, quorum nomina in titulis ponuntur. Atque sic videtur intellexisse Hierony. ad Principiam in explanatione Psalmi 44. cum ait. Vbi in vulgata editione legitur in finem: nos vertimus, Victori, Symmachus suo more manifestius, triumphum interpretatus est. & in proœmio comment. Danielis. Psalmi plurimi illud Hebraicum, quod in titulis ponitur, Lamnaceach, pro quo 70. transtulerunt, in finem, magis pro victoria continet. Aquila enim interpretatus est *ἡ νικησικὴ*, hoc est ei qui præbet victoriam, Symmachus *ἐπιθριασικὴν*, quod proprie triumphum palmamque significat. Vnde minus apta videtur expositio Aug. quam affert Psalm. 4. inquit. Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Hic enim finis perfectionem significat, non consumptionem. & illa Euthymij in eodem loco. Inscribuntur, inquit, psalmi in finem, aut quia resurrectionis prophetiam continent, aut quia prædicantur res illæ, quæ suum finem sunt habituræ.

Augusti.

Euthy.

Erant apud Hebræos multa genera instrumentorum musicorum, quorum solum nomina ad nostram memoriam peruenierunt, nam res ipsæ non tantum ætate nostra, sed Iosephi tempore obliuioni erant mandata. De illis hæc tradit Rabbi David Camchi. in Psalmodiarum commentarijs, & nostri. Vbi

nos legimus Hæreditatibus, ipsi Nechiloth vocant. eratque nomen instrumenti, quod edebat vocem similem strepitu apis. Vbi nos, in carminibus, ipsi Neginoth, nomen instrumenti habent. Vbi nos octaua, ipsi Seminith, quod erat instrumentum octo chordarum. Vbi nos pro torcularibus, ipsi Githith, quæ erat cithara è Gath vrbe Philistinorum allata, aut iuxta alios, quia de Hobedon Getheo agitur in illo Psalmo. Vbi nos. Ignorantia Dauid propter Chus. ipsi Sigaion, nomen instrumenti. Chus, id est Æthiops. sic vocatur Saul ob foedos eius & tetros mores. Vbi nos tituli inscriptio, aut contritus & simplex, Michtam ipsi Hebræi. quod est nomen instrumenti aut cantilenæ. & Psalm. 9. Pro occultis filij. Hebræi legunt, Halmuth Laben, hoc est propter mortem Laben, hoc est Goliath Philistæi, qui erat ex Ben. nam vbi nos legimus in libris Regum. erat vir spurius in castris Philistinorum, Hebræi legunt, erat vir ex vna ex duabus Ben. & tunc deest iod in hoc titulo Psalmi. Alij aiunt Halmuth Laben esse nomen cantilenæ, ad cuius normam Psalmus canebatur. Alij per transpositionem literarum ex Laben, faciunt Nabal, ita vt Psalmus sit compositus ob mortem Nabal Carmeli. Eodem modo dices. Ne disperdas, & pro his quæ commutabuntur, esse instrumentorum musicorum genera. De hac re lege Hierony. Isaia 5. 1. & capit. 5. Danielis. & Theophi. Ioan. 7. & Basil. Psalm. 28. & Augusti. & Euthy. in Psalmis, & considera an satis quadrent cum his ea, quæ illi tradunt

¶ Libri Quarti Hypotyposeon Finis.

r 2 LIBER

LIBER QUINTVS THEOLOGICARVM HYPOTYPOSEON,

hoc est informationum Theologicarum, ad Illustrissimum & doctissimum virum D. Petrum Pontium Legionensem, Episcopum Placentinum, à Martino Martini Cantapetrensi, Sacrae Theologiae Magistro elaboratus, incipit.

ORDO & institutum libellinoftri, quod hucuf que tenuimus postulare videtur, vt postquā superiorivolamine, tractatum de titulis Psalmoꝝ & prophetarum absoluimus, ad corūdem prophetarum ordinem explanandum (quem ipsi in narrando tenere solent) animum adhibeamus. Hæc quippe res vel sola magnam pellet caliginem à mentibus studiosorum, & crebras difficultates quæ doctos exercere solent, relegabit & euincet, dummodo præcepta quæ nunc tradere moliamur, tenaciter memoriæ mandentur. Accipies igitur pater amplissime alacri vultu, hanc narrandi formulam vel artem, quam nos ex diurna sanctorum lectione collegimus & in scripturis diuinis obseruauimus, & libenti animo, sub tui nominis auspicio, studiosis legendam transmittimus, maiore cura & diligentia, quam in aliis scripturis, nunc erunt partes, si quibus inuenitur, quod est, aut negligentia & ignorantia aliquid est omiffum, id refarcire, & ab errore mentem nostram reuocare. Hoc enim, vt nos si ex Dionysio tuo, est munus Hierarchæ, mentem à nescientia repurgare, & eam scientiam rudioribus & hebetioribus impartiri, quam ipse vberissime à virtutibus superioribus assecutus es. Vt igitur à simplicioribus procedamus primo de dictionum, secundo de sententiarum ordine, quo sunt collocandæ dicendum esse videtur.

De ordine narrationis scripturæ. CAP. I.

IN catalogo virorum recensendo, aut agitur de natiuitatis ordine & serie nascēdi, ex matris vtero, aut de excellentia sanctitatis & vitæ inculpata alicuius viri, qui fratres suos vel quoscumque alios viros, innocentia præstitit & virtute præluxit. Si primum ordinem attendas, raro nisi ob virtutis excellentiam, de qua statim, inuerti aut perturbari solet. De secundo tamen hæc scribit August. libr. 1. q. in Genes. q. 25. Merito excellentiæ qui valde in scripturis commēdantur, qui posterior fuit generatus, primo loco ponitur. Sic Abraham in primo loco ponitur in Genesi cum dicitur. Cum esset Tharē annorum septuaginta genuit Abrā. & Nachor, & Arā. Sic Malachias priorem nominauit minorē. Iacob, inquit, dilexi, Esau autem odio habui. Et primo Paralip. 4. Cum Iudas, à quo Iudææ genti nomen est inditum, sit quartus nascēdi ordine, prior est nominatus, propter ea quod esset regia tribus. Et in libro locutionum in Gene. ca. 29. cum interrogans Iacob ait. Nostis Laban filium Nachor? cum esset filius Bethuel, vt dicitur Gene. 28. ait. Augustinus. Intelligendum est nobiliorem fuisse Nachor, & merito dignitatis eius, factum esse, vt de ipso interrogaret. Filium autem dici & aui & proauī vltra maioris alicuius (eum qui ex illo propagatur) vfitatissima locutionis est. Hinc est quod Isaac patrem filij sui appellauit Abraham. Item Homil. 26. in epist. ad Hebræos, cum capi. 1. ait. Apostolus. Fide de futuris benedixit Isaac, Iacob & Esau. Sic scribit Chryso. Licet maior sit Esau, tamen præponitur Iacob propter virtutem. Hac ille. & Exo. 1. Benjamin minor natu filijs concubinarum præponitur, cum ait. Ruben, Simcon, Leui, Iudas, Issachar, Zabulon & Ben-

G. m. 11.

& Benjamin, Dan & Nephthali. & Matt. 10. Petrus alijs apostolis præponitur. Primus, inquit, Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, & Philippus & Bartholomæus. Eundem locum occupat Petrus Marci. 3. Lucæ. 6. cum vtique non fuerit primus vocatio ne, sed dignitate. & David ob eandē causam Matth. 1. primo loco ponitur, & Abraham secundum possidet locum. Liber, inquit, generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham, & apud Paulum, semper præponitur Iudæus gentili, propter priscos patres, à quibus originem Iudæi ducebant. & iterū apud Matth. capit. 1. Iudas præponitur fratribus, cum esset quarto loco natus. Genuit, inquit, Iudam & fratres eius. & Genes. 4. Respexit Dominus ad Habel & ad munera eius, ad Cain autem & munera eius, non respexit. Et Origenes homil. 17. in Genesim. ait, Sciendum est quod in singulis locis vbi scriptura duodecim Patriarchas commemorat, multa sit in ipsa oratione diuersitas. Alius ordo est in ipsa natiuitate conscriptus, alius cum terram Ægypti vna cum patre suo Israel & sobole referuntur intrare. Alius Gene. 49. cum benedictiones obituri parentis, excipiunt, alius cum egressæ de Ægypto tribus, vel cū in deserto memorantur aliquid agere, vel terram promissionis ingressæ in monte Gebal aut Garizim pro benedictionibus & maledictionibus statuuntur. Alius etiam cum diuisionem terræ hæreditatis sorte suscipiunt. Quod vtique certum est non absque aliqua ratione variari, & extare causas probabiles, quibus in alio loco ille, in alio vero alius præferatur. Hæc ille. Vnde magna subesse necessitas arbitrator, in enumeratione illa epistolæ ad Roma. capi. vltimo, cum Paulus collocat viros sanctos in primo vel secundo vel deinceps loco. & Moyse Gene. 9. recēdens filios Noe, maiorem natu priori loco collocauit, & qui postea nati sunt iuxta ordinem nascēdi vnusquisque proprium occupauit locum, ad hunc modum. Erant filij Noe, qui egressi sunt de arca, Sem, Cham, Iapheth. Verum statim cap. 10. cum ipsorum posteros recenset, filij Iapheth, minoris natu primas partes, tenent, secundas, filij secundi nempe Cham, tertias, filij Sem primogeniti sibi vendicant. Hac ni fallor ratione ductus est Moyse. Quia eius institutum erat, per longam seriem patrum ad Christum redemptorem nostrum festinare atque ideo illis, qui ad

Christi generationem non spectabāt, transfilitis, ad primos Iudæicæ gentis propagatores festinabat peruenire. Nam Hebræi à Sem ducunt originem, ex quibus, iuxta Paulum, est Christus secundum carnem, qui est deus benedictus in secula Amen. à Cham vero Cananæi, à Iapheth gentiles originem trahunt. & ideo ca. 1. de solis posteris Sem agitur. Sed dices Genes. 9. Cham vocatur minor natu. non ergo Iapheth fuit minimus ex filijs Noe, sed Cham. Ad hoc nos dicimus, quod minor vocatur propter leuitatem animi & nequitiam. Huic sententiæ mææ non nihil alludere videtur Hierony. Isaia. 3. Iuuenis quæ cura ait, Iuuenis in malam partem accipitur, vt in Ecclesiaste. Væ tibi ciuitas cuius rex iuuenis, & principes tui mane comedunt. Talis iuuenis fuit rex Roboam, qui secutus est iuuenum consilia. Non quod ætate esset iuuenis, sed sapientia. Alioqui 40. & amplius impleuerat annos. E contrario Salomon 12. annorum erat quando suscepit imperium, & quia habebat sapientiam, non est appellatus iuuenis. Vnde Apostolus scribit ad Timotheum. Nemo adolescentiam tuam contemnat. Quia enim ætate iuuenis est, maturitate est Senex. & Daniel antequam iudicaret appellatus est puer, postquam iudicauit senes accepit presbyterij dignitatem. Et dominus dixit Ieremiæ, Ne dicas quod iuuenis es, quia antequam de vulua exires dedi te prophetam in gentibus. ob hanc causam, adolescentulas viduas iubet apostolus vt accipiant maritos, quia multæ abierunt post satanam. Nec ab ecclesiasticis vidua sustentatur alimentis, nisi quæ. 60. annorum est, & maturitatem habet morum & ætatis. Hac ille. & ordo quem tenet in recensenda generatione nobis innuit, nō esse minorem natu Cham, sed Iapheth. A nobis dissentit D. Eucherius lib. 2. in Gene. ca. 2. qui ait minorem vocari Cham, si conferatur cum maiori, & maiorem si conferatur cum Iapheth vltimo Noe filio, vt aqua tepida frigida collata, est calida, & calida composita est frigida. Verba Eucherij sunt hæc. Vnde factum est illud, vt filium mediū, scilicet Cham, hoc est primogenito iuniorem, vltimoq; (scilicet Iapheth) maiorem, qui peccauerat in patrē, non in ipso, sed in filio eius nepote maledicere his verbis. Maledictus Canaan. Item & primo Paralip. cap. 5. legimus. Filij Amram, Aaron, Moyses, Maria. & Numc. 16. & sapē

Cham.

Cap. 10.

Iuuenis quæ cura ait, Iuuenis in malam partem accipitur, vt in Ecclesiaste. 3. Reg. 12.

1. Timo. 4.

Cap. 13.

Ieremia. 1.

alias, prius Moses, & deinde Aaron collocatur. At Maria maior natu erat ex illis. Nam Exod. 2. obseruabat Mosen in carecto iacentem, & locuta est cum filia Pharaonis. & Exod. 7. dicitur. Erat Moses 80. annorum, & Aaron octoginta trium, quando locuti sunt ad Pharaonem.

Locus Pauli Sunt tamen nonnulla testimonia quæ obseruationem nostram labefactare & conueltere videntur. 1. Corinth. 9. Petrus ultimo loco ponitur. An non habemus, inquit, potestatem sororem mulierem circumducendi, quemadmodum cæteri apostoli & fratres domini & Cephas. Sed nil contra nos. Nam vt aiunt Oecume. & Theophil. in huius loci enarratione, sensus is est. Quid cæteros dico Apostolos, an non ipse Petrus hoc faciebat? Deinde. 1. Corin. 1. Petrus ultimo conijcitur loco, cum dicitur. Ego sum Pauli, ego autem Apollo, Ego verò Cepha. Sed hunc nqdum soluit Chryso. homi. 3. in priorem ad Corinth. episto. Non, inquit, quod se Petro prætulerit Paulus in ultimo eum loco posuit, imò sibi Petrum præferit. Auget enim orationem suam, ne putaretur inuidia id facere, vt honorè illis auferret. Nā si principē & magistrum apostolorū nō licebat sibi hoc arrogare, quanto magis qui nullius esset pretij. Hoc loquendi modo vtuntur externi auctores. vt Terent. in prologo Andria. Qui cum hunc accusant, Næuium, Plantum, Ennium accusant. Quo in loco ait Donatus. Ordo non seruatus, Ennius nanq; ante Plautū fuit, sed quod est summæ auctoritatis, Enniū vltimum dixit. Item 1. Cor. 15. resurrexit tertia die secundum scripturas, & quia visus est Cepha, & post hoc duodecim. Deinde visus est plus quā quingētis fratribus. Vbi dicit Theophil. Primū, qui cæteris auctoritate præeminēbat ponit. Atqui euangelica historia testatur, ipsum primo Mariæ Magdalenzæ apparuisse. Rectè quidem, cæterum quod ad viros attinet, primum à resurrectione exhibuit se conspiciendum Petro, ceu inter discipulos primum obtinenti locum. Par enim erat vt qui primum confessus esset Christum, resurrectionem eius primum videret. Et quia cum abnegauerat, apparuit ei primum, vt ostenderet ei, cum propterea non esse reiectum. Quapropter cum videamus hunc ordinem tam diligenter & constanter esse in scripturis seruatum. quærenda est causa ob quam ad Gala. 2. Petrus, inter Iacobum & Ioannē

collocetur. Hæc sunt Pauli verba. Agnoscentes gratiam Dei quæ data est mihi, Iacobus, Cephas & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis. Deinde quæro cur cum angeli sint primo die creati, non statim homo formatus est, sed ad sextum diem relegatur. hanc quæstionem soluit Philon in Cosmopœia, latissimè. Primò, inquit, quia cum homo sit inter animalia præstantissimū, & eius causa tam cælestia quā terrestria creata sint corpora (cælestia quidem vt ex illis ad diuinorum cognitionem conscēderet, vnde philosophia traxit originem. terrestria verò, vt ei seruirent, & cibum præberent) igitur oportuit omnia præparari, antequam homo ipse veluti conuiuia ad conuiuium arcefferetur. Secundò, vt Deus significaret se omnia nobis affatim suppeditaturum, si in ea sanctitate & puritate, qua creati sumus, perstiterimus. & nisi fallit memoria hæc eadem, aut consimilia affert Ambr. in quadam epistola, & Damasc. lib. 2. cap. 1. ait, Quia Deus ex visibili creatura plasmaturus erat hominem ad suam imaginem (tanquam quendam regem vniuersæ terræ, & eorū quæ in ea sunt) præstruxit ei quādam veluti regiam, in qua diuersans, beatam & omni ex parte foelicem duceret vitam. Et ipse est diuinus paradysus in Edem plantatus. & Grego. Nissenus. lib. 1. de homine. c. 2. ait, Nondum à principio hæc magna & pretiosa res homo, in mūdo diuersabatur, non enim decens erat vt esset princeps, ante res quas gubernaturus erat, sed vbi cuncta ei subijcienda parata sunt, consequens erat rectorem constituere. Quoniam igitur, veluti quoddam regni domicilium, futuro regi, creator vniuersitatis effecerat. id autē erat terra, insulæ, maria, & cælū super hæc, in modum camerae curuatum, diuitias verò multas & varias in domibus his recondiderat. & statim in hunc mūdum hominem introduxit, vt miraculorum mundi, horum quidē esset spectator, horū verò dñs, existeret. vt per ea quibus vteretur, intelligeret largitorem, per ea verò quæ pulchra & magnifica contēplatur, ineffabilē sui factoris posset inuestigare potentiā. Propterea nouissimus in hunc mūdum post creaturam introductus est homo, nō vt vilis in extrema parte proiectus, sed vt decens erat illi, qui statim vt nasciturus erat, gubernationē rerū illi traditurus erat Deus. Nam sicut optimus conuiuator, non prius in domum

Q. cur sec
to die sit ho
mo creatus.

domum cōuiuā accersit quam præparet epulas, sed omnem apparatus instruens, domū que congruenter exornans, accubitum quoque & mensam & cætera, tūc ad præparatam iam epulas conuocatum admittat. Iuxta hūc modum, diues & copiosus nostræ conditor substantiæ, bonis omnibus replens habitaculum mūdi, magnas has epulas & varias disponens, sic introduxit hominem, dans ei opus non vt possideret quæ nondum sunt, sed vt rerum præsentium gauderet. Ideo duplicis compositionis ei causas iniecit, terreno diuinum commiscens, vt per vtriusque cognationem propriè & naturaliter vtraque re frueretur. Deo quidem frueretur per diuiniorē naturam, bonis verò quæ in terra sunt vteretur per sensum consimilem & terrenum. Lege Basil. ho. de paradiso.

Moris est etiam scripturarū cum egregiū significare volunt hominē, aut ducem, post gregarios nuncupare. vt apud Vergi. Troas reliquias Danaū atque immitis Achilli. vbi Achilles non negatur Danaus, sed significatur præcipuus. Sic in Euangelio dixit dominus postquā resurrexit. Dic discipulis meis & Petro, non negans quin Petrus discipulus sit, sed præferens eum alijs, veluti apostolorum & ecclesiæ totius principem locum tenentem. & Genesis. 7. Recordatus est Dominus Noë & cunctorum animantium. & in titulo Psa. 17. in die qua eripuit eū Dominus de manu inimicorū eius, & e manu Saul. & in Euangelio. Ite in ignē æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. & 2. Regū. vlt. ad Ioab. Vade numera Israël & Iudam. est que aliud optimum exemplum Ezechielis. 8. Septuaginta viri de senioribus Domus Israël, & Iezonias filius Saphan stabat in medio eorum, stantium ante picturas.

Recapitulatio.

Est quoque notandum ex Augu. Psa. 77. quod facit hoc scriptura in multis locis propheticorum eloquiorum, dicit aliquid quod in illa re gesta quam videtur commemorare non inuenitur, aut saltem aliter esse inuenitur. Nam in plagis Aegyptiorum quæ numerantur in Exodo, vbi maxime scriptura curauit, vt ea quibus afflicti sunt, omnia, ex ordine dicerentur, sed non inueniuntur illa quæ leguntur. Psa. 77. & dedit ærugini fructus eorum. Illud etiam quod in eodem Psa. mo. legitur. Et tradit grandini iumenta eorū, & possessionē eorum igni. De iumentis grandine occisis, legitur in Exodo. quod vero pos-

sessio eorum igne cremata sit omnino non legitur. Quauis voces & grandines cū igne fierent, sicut tonitrua cum fulguribus solent. non tamen scriptum est, aliquid traditum, igni, vt arderet. Itē quod in Psa. & moros eorum in pruina. non est in Exodo, multum enim distat pruina à grādine. Hoc fit, vt hinc intelligatur, non dicere quod potest putari, sed aliquid potius quod magis debet aduerti. Et post parum. Et si non eodem ordine, decem plagæ Aegyptiorum, omnes ponuntur in Psa. 77. Nam pro his tribus quæ sunt in Exodo. Sciniphes, vlcera, tenebræ. aliæ tres commemorantur in Psa. mo, quæ in Exodo non sunt, nempe Rubigo, pruina, ignis. & iterum Psa. 104. cum de Ioseph dicitur, humiliauerunt in compedibus pedes eius. ait August. Nunquam compedes accepisse legitur, sed factum esse minime dubitandum est. Aliqua enim prætermitti potuerunt in illa historia, quæ tamen spiritum sanctum non laterent, qui in his loquitur Psa. mis. Iterum in eodem loco, Plagæ Aegypti cum sint decem, nec omnes commemoratæ sunt in Psa. mo. 104. neque eodem ordine, quo in Exodo factæ sunt, leguntur. Libera enim est laudatio, à lege narrantis & textentis historiam. Cuius laudationis auctor cum sit per prophetam spiritus sanctus, eadē vtique auctoritate, qua per eum egit hominē, qui illam scripsit historiā, & commemorat aliquid factū, quod ibi nō legitur, & quod ibi legitur prætermittit. Hæc ille. Huius regulæ exēpla multa, in animo est, vndiq; ex scripturis corrogare, vt non nihil ad iumentum afferamus literarū sacrarū studiosis. Primū sit ex Psa. 117.

Psa. 117.

in quo legitur. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, factus est in caput anguli. Nec tamen in historia edificationis tēpli, in libris regum & Paralip. hoc scriptū inuenimus. Et Iohan. 8. dicitur, quod Christum vocabant Samaritanum. Nonne, inquit, benedicimus nos quod Samaritanus es tu & dæmoniū habes? Sed nunquam legitur in aliquo Euangelij loco, Samaritanum Christum fuisse vocatū. Præterea de Dauid nunquā in eius historia legitur, occidisse leonem. Attamen ipsemet. 1. Reg. 17. coram Saule id fecisse palā prædicat. Deinde, Iannes & Mambre magi Pharaonis, restiterunt Moyfi, vt inquit Paulus. 2. Tim. 3. Verū in Exodo nil tale legitur.

Iohan. 8.

In epistola quoq; Iude legitur, contendisse Michaelē cum dæmone de corpore Moyfi.

Leo occisus à Dauid. Iannes Mambre.

Q. de angelorum creatione.

sed in Deute. nihil tale inuenies. Ob hanc vel solam causam ausim per sancte iurare, nil de creatione angelorum in Genesi scriptum esse, sed multo post, in Psalm. 148. id tradidit David. Laudate eum, inquit, omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ & lumen. Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Nec dubito quin hoc senserint omnes illi scriptores qui affirmant nihil de creatione angelorum Moyse scripsisse. vt Basilius in Exaënero, & Damascenus lib. 2. ca. 3. & Chrysolto. homil. 2. in Gene. & homi. 1. in Gene. ex separat. & Albinus in quæstionibus in Genes. & affert Chrysolto. rationem, quare Moyse nihil de angelorum creatione prodiderit. Ne videlicet inciperet narrationem à rebus inuisibilibus, sed è rerum visibilibus cognitione, perueniremus in cognitionem inuisibiliū iuxta Paulum, Refragante illis Aug. lib. 10. de ciui. ca. 9. & lib. 11. ca. 19. & ca. 32. & S. Thom. 1. par. q. 61. Dicit enim Aug. nō satis rectè, nomine lucis vel coeli, angelos esse intelligendos in Gene. c. 1. Alij putant creationem angelorum inuuisse, per capitulationē in his verbis. Igitur perfecti sunt coeli & terra & omnis exercitus eorum, vel ornatus eorum. Sed hoc omisso ad enumerandū alia exempla reuertamur. & primo loco, illud quod affert Chrysolto. homi. 2. ad populū Antiochenum in medium afferamus, ait enim. Dicitur Psalm. 80. Ex petra melle saturauit eos. Alioqui nunquā in Pentateucho quisquā legit quod mel de petra, Moyse eduxerit, sed fluuios & aquas. Non tamen scriptura mētitur, sed quia sitientes & indigentia fatigati, frigidioribus aquis inciderunt, in potu voluptatem afferere volens, mel aquā appellauit, non mutatione naturæ, sed bibentis iucunditate. Atque ita dicit Euthy. in cantico Deuter. Item Luca 11. dicitur quod Ioannes docuit discipulos quod deprecaturi essent modo, at nunquam legimus vbi Ioannes id fecerit. Et Petro fuit à domino traditū euangeliū circumcisionis, sicut Paulo præputij, vt dicitur ad Gala. 2. Sed nescimus vbi dñs illis hanc prouinciā tradiderit. & 1. Corin. 15. dominus apparuit plusquam quingentis fratribus, & Iacobo, sed nihil de hoc in euangelio & dñs dixit, Beatius est dare quam accipere, vt Actu. 20. legitur, sed nusquam in euangelio id inuenitur. Et Ezechielis 20. dicitur de filiis illorum qui in deserto

corruerunt. Leuauit manum meam in eos in solitudine, vt dispergerem eos in nationibus & ventilarem in terras. in cuius loci expositione ait Hiero. Vbi in veteri testamento cōtra filios eorum qui in solitudine corruerunt dominus leuauerit manū suam, volens eos dispergere in nationes, scriptura non dicit, sed ex eo quod Ezechiel refert, factum esse credendum est. Siue hoc significat, quod postquam terram repromissionis intrauerint, varijs tēporibus ob multa peccata diuersis traditi sunt gentibus regibusq;. Item sol & luna primo die creata sunt, & quarto die per recapitulationem narratur à Moyse eorum creatio. Deinde quod Adam egerit pœnitentiam, Moyse filuit. Quauis Ambrosius lib. 2. de pœnitentia capi. 11. ex illo Adæ factō quod abscondiderit se sub arbore, affirmet posse elici. & Chrysolto. homi. 7. ad populū Antiochenum, ex illo loco. Adam vbi es? Attamen vnicuique tantū est locus expressus, Sapientia. 10. Hæc, inquit, est quæ eduxit primū hominē à peccato suo. Nec desunt doctores qui hoc idem affirmant, licet nullo vtantur testimonio scripturarū. vt Irenæus lib. 3. ca. 34. Quapropter, inquit, liberato homine, fiet quod scriptū est. Absorpta est mors in victoria, vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? quod non poterat iuste dici, si nō ille liberatus fuit, cui primū dominata est mors. Illius enim salus euacuatio est mortis, dñs igitur viuificante hominē, id est Adam, euacuatā est mors. & Epiphanius lib. 1. contra hæreses. tom. 3. hæresi vlti. & lib. 3. in expositione fidei catholice, nec solum de Adam sed de Eua hoc asseuerandum esse constituunt. Et de casu dæmonum nil Moyse in Genesi scriptum reliquit. At in Apoca. ca. 12. ea res plenissime explicat. Fortè ob hanc causam Saulus, quā diu Iudæus fuit, hoc noīe fuit vocat⁹, cū verò à Iudaismo desciuit, Paulus fuit vocatus, sed nihil de noīs mutatiōe legimus in Actibus Apostolorū. Verum credo ipsi nomē nouum fuisse impositū, cum baptizatus fuit ab Anania. Vnde cum hoc fuerit ommissum à Luca, in consequentibus eiusdem libri, dicit, Saulus qui & Paulus, scilicet appellatus fuit post conuersionem, quando baptismo ablatus fuit ab Anania. Apud Græcos vocatur hic loquendi modus κατὰ τὸ σιωπώμενον, vt cum vndecimo Aneidos legimus.

Non hæc Euandro de te promissa parenti,

Discedens dederam, cum me complexus euntem.

Mitteret

Ade pœnitentia.

Casus dæmonum.

Paulus. Saulus.

Virgilium.

Mitteret in magnum imperium, metuensque mone- ret Acreis esse viros, cum dura praelia gente. Sed abscedens Aeneas nusquam est locutus ad Euandrum hæc.

Sed quia hic locus obscurus est, & magnā affert vtilitatem studiosis diuinarū literarū, oportet vberius eundem locum retractare. Sed nota quod duobus modis res narrari solet, aut enim res suo ordine narrari solet aut ordine inuerso. Si inuerso ordine. adhuc fit dupliciter, aut præponuntur, quæ postea gesta sunt, & vocatur πρόληψις, id est, Anticipatio seu occupatio, quæ à nobis multis exemplis explanata est, & adhuc hoc explanari fusius potest Gen. 10. Gentes diuise sunt in varias linguas & idiomatica. Sed ca. 11. legimus quod terra erat labij vnius. Aut fit e contrario, nepe id quod missum fuerat, solet scriptura adijcere & supplere, & appellatur recapitulatio, vt quando in Genesi de Sara dicitur, quod desiderat pati muliebria, cum tamē in consequentibus eiusdem libri legamus, quod ob eximiam pulchritudinem expetierit eam Abimelech, & Marci. 14. agitur de occisione Iohannis, quæ in superiori euangelij parte fuerat omissa.

De recapitulatione hæc scribit Aug. li. 3. de Doct. Christ. ca. 36. Regula, inquit, de recapitulatione in obscuritate scripturarum vigilanter inuenta est. Sic enim dicuntur quædam, quasi sequantur in ordine temporis, vel rerū superiorum continuatione narrentur, cum ad priora quæ prætermittenda fuerant, latenter narratio reuocetur. Veluti in Gene. Et plantauit, inquit, dñs Deus paradysum in Eden ad orientem, & posuit ibi hominem quē formauit, & produxit Deus adhuc de terra lignum speciosum & bonum ad escā. Hæc sunt intelligenda facta esse die tertio, sed quia illic fuit ommissum, refarcit quod ommissum fuerat post parum, nempe ca. 2. Sed ita videtur dictū c. 2. tanquā id factū sit, postea quā factum posuit Deus hominē in paradysum. cū breuiter utroq; commemorato, id est quod plantauit Deus paradysum, & posuit Deus hominem quē formauit, recapitulatio redeat, & dicat quod prætermiserat, quomodo scilicet paradysus fuerit plantatus, quia produxit Deus adhuc de terra omne lignum speciosum & bonum ad escā. deniq; & adiungit. Et lignum vitæ in medio paradysi, & lignū scientiæ boni & mali. Dein de flumen quo paradysus irrigatur, diuisum in quatuor principia fluuiorum,

quod pertinet ad institutionē paradysi. Quod vbi terminauit repetit illud quod iam dixerat, & reuera hoc sequebatur. Et ait, sumpsit Deus hominem quem fecit, & posuit eum in paradiso. &c. Post ista enim facta, ibi est positus homo, vt ordo demonstrat, non post hominem ibi positum, facta sunt ista. Item in eodem libro, cum commemorantur generationes filiorum Noë, dictum est. Hi sunt filij Cham in tribubus suis, secundum linguas suas, in regionibus suis, & in gentibus suis. Enumeratis quoque filiis Sem, sequitur. Hi sunt filij Sem in tribubus suis, secundum linguas suas, in regionibus suis, & in gentibus suis: & annectitur de omnibus. Hæc tribus filiorum Noë, secundum generationes eorum, & secundum gentes eorum, ab his dispersæ sunt insulæ gentium super terram post diluuium. & tamen Genes. 11. dicitur. Et erat omnis terra labium vnum habens & vox vna omnibus. Hoc itaque quod adiunctum est. Et erat omnis terra labium vnum, id est, vna omnium lingua, ita dictum videtur tanquam eo iam tempore, quo dispersi fuerant super terram, etiam secundum insulas gentium vna fuerit omnibus lingua communis. Quod repugnat superioribus vbi dicitur. In tribubus suis, secundum linguas suas. Neque enim dicerentur habuisse iam linguas suas singulæ tribus quæ gentes singulas fecerant quando erat omnibus vna communis, ac per hoc recapitulando adiunctū est, & erat omnis terra labium vnum habens, & vox vna omnibus. Latenter narratione redeunte, vt diceretur quomodo factum sit, vt ex vna omnium lingua, fuerint diuisi per multas. Et continuo de illa turris adificatione narratur, vbi hæc eis iudicio diuino ingesta est pœna superbiæ, post quod factum dispersi sunt super terram secundum linguas suas. Fit ista recapitulatio obscurius, vt in euangelio dicit Dominus. Luca. 17. Die quo exiit Loth à Sodomis, pluit ignem de celo, & perdidit omnes, secundum hæc erit dies filij hominis quo rebellabitur. Illa hora, qui erit in tecto & vasa eius in domo, non descendat tollere illa, & qui in agro, similiter non reuertatur retro, meminerit vxoribus Loth. Nunquid cum Dominus fuerit reuelatus, tunc sunt ista seruanda, ne quisque retro respiciat, id est vitam præteritam cui renunciauit inquirat, & non potius isto tempore, vt cum dominus fuerit reuelatus retributionem pro eis quæ quisque seruauit

Gen. 10.

Luca. 17.

Genes. 16.

vel

Locus Psal. 80.

vel contempfit inueniat? & tamen quia dictum est, in illa hora, tunc putantur ista seruanda, cum fuerit dominus reuelatus, nisi ad intelligendam recapitulationem sensus legē tis inuigilet, adiuuante alia scriptura, quæ ipsorum apostolorum adhuc tempore clama-
 1. Ioan. 2. uit, Filij nouissima hora est, tempus ergo ipsi quo euāgelium prædicatur, quousq; dominus reueletur, hora est in qua oportet ista seruari, quia ipsa reuelatio domini, ad eandē horam pertinet, quæ die Iudicij terminabitur. Hoc etiam dicit Isidorus lib. 1. de summo bono. Huiusce rei innumera sunt exempla, ut in Gene. cap. 8. dicitur. Prima die mens apparuerunt cacumina montium. Et subdit. & emisit columbam, & non inuenit requiem plantæ pedis eius. Si apparuerunt cacumina montium, quomodo non inuenit requiem plantæ pedis. & Gene. 29. Rachel ueniebat cum ouibus patris sui, quam cum uidisset Iacob, & sciret cōsōbrinam suam, amouit lapidem quo puteus claudebatur, & adaquato grege osculatus est eam, & eleuata uoce fleuit, & indicauit ei quod frater esset patris sui, & filius Rebeckæ. Per recapitulationem prius indicauit nomen, & post osculatus est, ut ait Aug. libr. q. in Gene. q. 87. Item Gene. 34. dicitur, Emor adamauit Dinam, & rapuit & dormiuit cum illa. Et conglutinata est anima eius cum illa, tristēque deliniuit blanditijs. prius deliniuit, postea oppressit. Item Aug. in lib. q. in Gen. q. 118. ait. Quod post narrationē mortis Isaac narratur quas uxores Esau acceperit. Gene. 36. & quot procreauerit filios, recapitulatio intelligēda est. Neque enim post mortem Isaac fieri cœpit, cum iam essent Esau & Iacob 120. annorū. Nam eos sexagenarius suscepit, & vixit omnes annos vitæ suæ 180. Multa huiusmodi exempla vnus Augusti. suppeditabit in illis 7. libris Quæstionum.

Postquam adduximus de recapitulatione, quæ ad institutum nostrum spectare videbantur, ad occupationem iterum calammum conuertamus. De qua Grego. in præf. moralium. ca. 1. hæc scribit. Sacra scriptura in prioribus sui partibus solet breuiter longè post sequutura perstringere, cum studet ad alia enuntiāda properare. Ut est illud quod in Genesi legitur. Iobab de stirpe Esau descendisse, & Balæ filio Beor in regnum successisse, describit, beatum Iob illum esse crediderunt. Nequaquam tamē Iob. propterea

ante legem fuisse credendus est, quia Israeliticorum regum tempore præcessisse crediderunt. Præterea Aug. lib. 2. de consensu Euangelistarum ca. 17. ait, Dicitur Ioan. 2. vocati sunt Iesus & discipuli eius ad nuptias, & postquam miraculū illud conuersionis aquæ in uinū edidit. Subiungitur ibi. & crediderunt in eum discipuli eius. Apostoli utiq; si tunc crediderūt in eum, sicut paulò post dicitur, nondū erant discipuli, cū ad nuptias vocati sunt. Sed illo more locutiōis hoc dictum est quo loquimur cū dicimus Apostolū Paulū in Tharso Ciliciæ natum & educatū. Neque enim tūc erat apostolus. Ita discipulos Christi inuitatos ad nuptias cū audimus, non iam discipulos, sed qui futuri erant discipuli intelligere debemus. Iam utiq; discipuli erāt Christi quando ista conscripta sunt. Ideo de illis sic locutus est, scilicet, q̄ eos apostolos uocauit, temporū præteritorū narrator. Attamen longe mihi aliam mens est. Nam tempore conuersionis aquæ in uinū, cum dicitur, quod crediderunt in eum discipuli eius, iam erat secūda apostolorū uocatio, postquam, domino perpetuò adhæserunt. Ideo germanior uideatur esse Theophi. expositio. & crediderūt in eum discipuli eius. hoc est fidem ampliorem & firmiorem acceperūt. Nam quanuis prius crediderant, non tam magnificè de Christo sentiebant, ut postea uiso illo miraculo. Porro oritur scrupulus non contemnendus, discipuli sunt post carcerem Ioannis ad munus apostolicum asciti, sed Ioannes detrusus est in carcerem Ioan. 3. & miraculum de nuptijs narratur Ioannis 2. ergo non erant discipuli. sic expositio Aug. non uidetur omnino reiicienda. Sensus huius regulæ est. Quòd interdū scriptura præoccupat rei gestæ tempus, id ipsum suo loco latius tractatura. Aut prolipsis, id est occupatio seu anticipatio est cum ante tempus legitimum narrationē præuenire solemus. Ut si rex dicatur filius regis, qui gubernaturus est regnum post obitum patris ut Marci 3. Iudas nominatur, cum additiōe qui tradidit eū, cum ca. 14. dñm tradidisse scribat & Luc. 3. Herodes Ioan. apprehēdit, cū sit factū Matth. 14. & Gen. 9. Cham uocatur pater Chanaā, qui tamen nondū natus erat, & in exordio Genesios terra uocat, quæ tamē nondum erat creata, ut cū dicitur. terra erat inanis & uacua. & Gene. 31. cum inirent fœdus inter se, Laban & Iacob, dicitur, cōgregantes fecerūt tumulum, comed-

runtq;

runtque super eum quem uocauit Labam tumulum testis, & Chaldaicè, Iegar, caadutha, & Iacob Aceruum testimonij, & Hebraicè appellatur Galaad. Attamen sæpè alias legimus in eodem libro, locum illum fuisse uocatum Galaad, antequam illi hoc nomen impositum fuisset, ut in eodem cap. cum dicitur. & anne transmissio perrexit contra montem Galaad. & statim iterum. Comprehendit eum in monte Galaad. & iterum in eodē monte Galaad fixit tentoriū. Hoc fecit Moyses, quia tempore quo ipse scribebat, sic uocabatur mons ille, & Gene. 21. uersus finem. ait Abraham septem agnas accipies de manu mea, ut sint mihi in testimonium, quoniam ego fodi puteum istum. Idcirco uocatus est locus ille Bersabee, quia ibi uerque iurauit. Sed parū ante cum loqueretur de Agar, ait. Errabat in deserto Bersabee. Vnde est alius puteus eiusdem nominis, Gene. 26. Item Gene. 26. Appellauit nomen urbis Bethel, quæ antea Lusa uocabatur. Porro Gene. 12. hæc scribit Moyses. Transgrediens ad montem qui erat contra orientem Bethel. tetenditque ibi tabernaculum suum, ab occidente habens Bethel. & capit. 13. Reuersus est per iter quouenerat, à meridie in Bethel. Item Iosue. 5. imponitur nomen cuidam loco Galgal, id est, reuolutio vel deuolutio, quia illo in loco circūcisi sunt Iudæi, & ablata est ignominia qua erant obnoxij tempore quo Aegyptum incolebant. Sed. ca. 4. legimus, hoc nomine, locum illum fuisse uocatum. & Genes. 14. Venerunt ad fontem Misphat, ipsa est Cades, & nondum illi impositum erat nomen Cades. Præterea Gene. 14. contra regem Balæ, ipsa est Segor, et in illo loco mentio oppidi Segor, cum tamen. 19. capit. nomen illi primum impositum sit. & Gene. 7. animalia aliqua uocantur immunda, alia munda, per occupationem. Nam ætate Noë nihil erat immundum, sed quando lex data fuit per Moysen, hæc animalia munda, illa uerò immunda nuncupata sunt. & Genes. 2. & requieuit in die septimo, & sanctificauit illū, id est, iussit ut legis tempore ille dies religiose coleretur. Nam ante legem latam, nullum festum legitimus esse sancitum. Vnde Damascē. lib. 4. cap. 24. ait. Quando non erat lex, nec scriptura diuinitus inspirata, nec sabbatum Deo sacrabatur. At quando scriptura diuinitus inspirata per Moysen data est, sacratū est Deo sabbatū, ut circa scripturæ mediationem in

ipso exercitarentur. Lege Tertullii. cōtra Iudæos circa principium. Item Numer. 34. uocatur fons Daphne, cum multis post seculis id nomen inditum fuerit ab interpretibus, ex fabulis gentium. Vnde & Hiero. Ezechielis. 30. cum dicit propheta. Faciam iudicia in Alexandria, ait. Hodie quidem Alexandria uocatur, ceterum Hebraicum nomē est No, quod interpretes Alexandriam, trastrulerunt per anticipationē, quæ Græcè πρόληψις appellatur. Iuxta illud Vergilianum. Lauinaque uenit littora. Non quod eo tempore quo uenit Aeneas in Italiam, Lauina diceretur, sed quod postea sic nuncupata sint, ut manifestior locus fieret lectoris intelligentiæ. Præterea in lib. 2. capit. 1. octo numerauimus viros, quibus ante natiuitatem nomina indita sunt. Item in lib. quæst. in li. Regum. titu. Hierony. dicitur. Assumens David caput Philistæi attulit illud in Ierusalē, quia nimirum postea id fecit. Item ut ait Aug. lib. 4. Locut. Nume. cap. 13. dicitur Locū ipsum nominauerunt, Vallem Bothri, cum superius dixisset. Venerunt in uallem Bothri. Dictum est ergo hoc ultimo loco per Anticipationem. dat Aug. rationē lib. 1. quæst. in Gen. quæst. 55. quia sic appellabantur hæc loca cum liber scribebatur. 1. Paralip. 14. Bal Pharasim, uocatur quidam locus, id est, idolum diuisionum, & postea nomen imponitur. & Iosue. 15. Vocat Quiriathsepher & imponitur nomen Iudic. 1. Et episto. 99. ita exponit locum Matth. ca. 27. Multa corpora sanctorum resurrexerunt & uenerunt in sanctā ciuitatem, putat, & recte quidem dictum fuisse per anticipationem, cum re. uera, cū ipso Christo resurrexerunt, qui fuit primogenitus mortuorum. Multa ut dixi de hac re exēpla uel vnus Augusti. suppeditabit in libris. 7. Quæstionum & Locutionum. Hastenus de occupatione & recapitulatione dixisse sit satis. Nunc ad alia præcepta enarranda calammum conuertamus.

Mos, inquit, Hiero. Amos. 5. scripturarū est aduersis lata subiungere, & postquam tristitia dominus fuerit cōminatus, ad pœnitentiā eos, quos terrore, prouocet. Iuxta illud q̄ in Isaiā legitur. Væ gēs peccatrix, populus plenus delictis, semen pessimū, filij iniqui. Cū que dixisset. Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igne cōsumptæ, regiones uestræ coram uobis alieni comedent. Loquitur deinde ad eos meliora promittēs. Lauamini, mūdi esto

tc,

Iosue.

1. Reg. 18.

Loc^o Matth.

Isai. 1.

ANNOTATIO

in Chrysof. expositionem.

Chrysofomus in loco modo à nobis citato, & Hilarius, Psal. 2. & Hiero. Psal. 1. & Euthy. versus finem Psal. secundi, & iterum in proœmio psal. arbitrantur psalmum primum & secundum vnum esse, freti auctoritate Pauli Actuum 13. dicentis. Hanc promissionem nobis adimpleuit Deus filijs nostris, resuscitans Iesum, sicut & in Psalmo primo scriptum est. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quauis nunc in omnibus ferè codicibus, in psalmo secundo, legatur ex librorum ni fallor negligentia contra auctoritatem sanctorum & doctorum Hebræorum. Probant id, Rabbi David & Hieronymus, & Euthymius hac ratione. Quia familiare est Psalmographo, eodem aut simili versu psalmum incipere & finire. vt Psal. 8. sic incipit, Domine dominus noster quam admirabile est nomen tuum, &c. & ad hunc etiam modum finem illi imponit. & Psalmo 1. incipit. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. & Psal. secundus sic terminatur. Beati omnes qui confidunt in eo. ex quo colligi potest ex utroque vnum esse psalmum consilandum.

Psalms 1. & 2. non sunt diu. dendi.

Est alia obseruatio superioribus non dissimilis, ex Origene desumpta, homil. 1. in Ieremiam. Obseruauimus, inquit, semper in scripturis diuinis, primum ea, quæ videntur tristitia nominari, deinde ea quæ hilariora sunt secundo dici loco. Ego occidam & ego viuificabo. Non dixit prius, ego viuificabo, & postea, occidam. Consepelimur enim Christo per baptismum, & cõsurgemus cum eò. Quem enim diligit Dominus flagellat, & post hæc curat. Vnde ad Ieremiam dominus ait. Constitui te hodie super gentes & regna eradicare & suffodere, & disperdere & ædificare & plantare. Non potest in loco ædificationis malæ ædificare deus. quæ enim participatio iustitiæ & iniquitatis? aut quæ cõmunicatio luci ad tenebras? oportet malitiã ex imis sedibus eradicari, oportet & ædificationem pessimam ex animabus nostris penitus auferri, vt postea sermones ædificent & plantent. Hoc iterum replicat homil. 12. in Iere.

Deute. 32.

Ieremia. 1.

Sit alia regula huic superiori similis ex diuo Theodoro desumpta, ex commenta. Ioelis cap. 1. Cum dura, inquit, & tristitia prædicunt prophetæ, post consolationem afferunt

Seuera.

Bethel.

Galgala.

Isaia 53.

Gen. 49.

te, auferre malitias vestras ab animis vestris. Discite bene facere, quærite iudicium, iudicate pupillo, iustificare viduam, & venite disputemus dicit dominus. Quomodo ergo quos seuera voce terruit, blanda oratione sustentat. Ita & Amos quibus dixerat. Cecidit domus Israel, non adiciet vt resurgat. Virgo Israel errauit in terra, non est qui suscitet eam. Et post loquitur ad eos & dicit. Quærite me & viuete, & nolite quærere Bethel, & in Galgala nolite intrare, & in Bersabee ne transieritis. Quoniam Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis. Quærite dominum & viuite, &c. in Bethel erat vitulus aureus, & Galgala locus in quo idola colebantur. Vnde in Hosea dicitur. Omnis malitia eorum in Galgala, Hoc iterum repetit capit. 9. eiusdem prophetæ. Item Ieremie 30. ait. Primum tristitia annuntiantur, vt post malorum magnitudinem, læta succedant. Grator quippe sanitas agrotatione depulsa, & doloris magnitudo, in magnitudinem vertitur gaudiorum. Lege Chrysof. homil. 9. in Matth. latissime. & Basilium Psal. 29. supra huius loci expositionem. Quoniam ira in indignatione eius.

Deinde ait idem Hierony. Matth. 17. Dominus semper prosperis admiscet tristitia, vt eum repente venerint non terreant Apostolos, sed à præmeditatis, ferantur animis. Si enim contristat eos quod occidendus est, debet lætificare, quod die tertio est surrecturus. Futurum est, inquit, vt filius hominis tradatur in manus hominum, & occidatur eum & tertia die resurget. Item Chrysof. homilia 67. in Ioan. ait. Sæpenumero in scripturis simul passio & resurrectio ponitur, siquidem Isaias utrunque simul ponit. tanquam ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondente se obmutescet & non aperiet os suum. Et subdit de resurrectione. De angustia & de iudicio sublatus est. Et David in Psalmo secundo, & in plerisque alijs coniungit hæc vtraque. Dormiui & soporatus sum, surrexi quoniam Dominus suscipiet me. Et Patriarcha cum dixisset. Procidens dormiuit vt leo. deinde addit. Et vt catulus leonis excitauit eum. Simul & passionem ostendit & resurrectionem. Hæc ille. Possunt nos hoc exemplo vti ex Psalmo 138. Domine probasti me, & cognouisti me, tu cognouisti lisionem meam & resurrectionem meam.

runt & cõsiliu. Vnde apud Ioel. Audite hoc senes, auribus percipite omnes habitatores terræ, si facta sunt talia in diebus vestris. & subdit. Euigilate qui ebrii estis à vino vestro. Et August. in enchiridio. ca. 79. ait. Qui dixit fratri suo, fatue, reus erit Gehennæ. Cui vulnere statim dominus subiicit medicinam, præceptum fraternæ reconciliationis adiungens. Si ergo offers munus tuum ad altare & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus & vade & reconciliare fratri, id est. Ne tibi sit impedimento res aliqua quantumuis sancta, quin adeas fratrem tuum ad resarciendum cum eo amicitia intermissam. Hanc ob causam Isaias & reliqui prophetæ post onera, consolantur populum afflictum & mœstum. Porro Nahû & Habacuc post onera nullam subdunt consolationem, quia illorum vaticinia erant contra gentes quæ idola colebant, & Messia non expectabant.

Math. 5.

Prophetæ, (Inquit Theophi. ad Roma. 1.) primum bona præponunt, deinde mala subiiciunt. nam bona sunt præcedentis Dei consilij, mala nostræ ignauie. Sic Paulus cū à comodiorebus exorsus esset epistolam ad Roma. dixissetque iustitiam Dei per euangeliu reuelari, & non erubescio euangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudeo primum & Græco. iustitia Dei in eo reuelatur. & statim infert ea quæ deterere queant, nempe, Reuelatur ira Dei de coelo super omnem impietatem. &c. nouit enim quod plures terrore ad virtutem trahantur. Hac ratione Christus regni celestis mentionem faciens, simul Gehennæ meminit. & Matth. 3. ait Iohannes. Pœnitentiam agite appropinquauit enim regnum coelorum. & statim. Progenies viperarum. &c. Desumpsit hæc Theophi. ex Chrysof. sermone. 3. in caput. 1. epistolæ ad Romanos

Primum, (inquit Euthy. Psa. 33.) scriptura nos à prauis operibus auertit, deinde sublatis impedimentis ad bene operandum inducit, dicēs. Declina à malo & fac bonu. Nam quæ admodum impossibile est aliquem ad sanitatem restitui, nisi prius à morbo liberetur, ita etiam impossibile est aliquem bene operari, qui à vitijs prius non abscesserit. & Hieron. exponens hunc locum Ieremie. 1. Ecce constitui te super gentes & super regna, vt euellas & destruas, & disperdas. & disipes & ædifices & plantes. Considerandum, inquit, quod

Hoc testimonium intelliges ex Reg. 4. & 5. libri. 9. baru Hypo.

quatuor tristibus duo læta succedant. Neque enim ædificari poterant bona, nisi destructa essent mala, nec plantari optima, nisi etradicetur pessima. omnis enim plantatio quam non plantauit celestis pater, eradicabitur, & ædificatio, quæ supra petram non habet fundamentum, sed in arena extructa est firmone dei suffoditur atque destruitur. Et Seruius exponens hunc locum Virgilij. Paulatim abolere Syrachæum incipit. & viuo tentat præuerrere amore, ait. Naturalis ordo, prius enim est euellere inhærentia, & post noua inferre. Sic Terentius. Vt metu in quo nunc est adimam, atque expleam animum gaudio. Lege Theophi. ad Ephesios. 6. & Lucæ. 18. cum in huius loci expositione versatur. Dixit autem ad quosdam. & Basilium Psal. 1. & Athenagoram in li. de mortuorum resar. circa principium. Exemplo- rum vis magna est in scripturis ac multitudo. Psal. 1. Beatus vir qui non abiit in consilio impioru & in via peccatoru non stetit & in cathedra pestilentie non sedit. Sed in lege domini voluntas eius. &c. Et Iohan. 10. Amē dico vobis qui non intrat per ostium, ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est cuius. Prius ponit indicia mali pastoris, & postea boni. & Lucæ. 18. Gratias tibi ago domine, quod non sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, & vt hic publicanus. Sed ieiunabis in sabato. & in decalogo prius collocantur præcepta negatiua, & deinde affirmatiua subiunguntur & 1. ad Timoth. 3. & ad Titu. 1. Denique vt huic Regulæ finem imponā. afferā verba S. Thomæ. 1. Parte. q. 100. Arti. 6. ad. 2. quæ valde sunt annotanda. Quando, inquit. præcepta affirmatiua & negatiua pertinent ad idem genus operis, prius negatiua, secundo affirmatiua præcepta sunt collocanda. quauis hoc non habeat omnimodā efficaciam. Et si enim in executione operis, prius extirpanda sint vitia quam inferendæ virtutes (secundum illud Psal. Declina à malo & fac bonum. & Isaia. 1. Quiescite agere pe ruerse, discite bene facere.) Tamen in cognitione prior est virtus, quam peccatum, quia per rectum cognoscitur obliquum, vt dicitur. 1. de Anima. Per legem autem cognitio peccati habetur, vt 5. Rom. dicitur. Et secundum hoc, præceptu affirmatiuum debuisset primo poni. Lege Euthi. Matthæ. 5. capit. & in principio cap. 6. iuxta nos.

4. AEni.

S. Thomas.

Deinde Hier. Isaie. 5. ca. hanc affert Regulā. Iuxta consuetudinē, inquit, prophetalem, quæ

quæ per metaphoram dicta sunt & ob-
scure & per parabolam, postea exponuntur
manifestius, ut apud Isaiam, cum longam te-
xisset parabolam. Vineam fuit dilecto in cor-
nu filio olei, &c. subdit. Vineam domini exerci-
tuû domus Israel est, & viri Iuda germen dele-
tabile eius, &c. 1. 1. Hababit lupus cû agno
& pardus cum hoedo cubabit, vitulus & leo,
& ovis simul morabuntur, & demum prædi-
cta referans verba, addit. Quia repleta est ter-
ra scientia domini, volens innuere, in summa
pace & tranquillitate euangelium fore prædi-
candum, & Isaiæ. 1. 3. In onere Babylonis mul-
ta obscure dicuntur, quæ postea à propheta
explanantur, cum dicit. Suscitabo super eos
Medos, & Isaiæ. 9. Disperdet dominus ab Is-
rael caput & caudam, incuruantem & depra-
uantem die vna, & subdit. Longævus & ho-
norabilis, ipse est caput, & propheta docens
mendacium, ipse est cauda. Item Hiero. Isaiæ.
1. 9. ait. Moris est scripturarum obscuris mani-
festa subnectere, & quod prius sub ænigma-
tibus dixerat aperta voce proferre. Vnde Isai-
as. cap. 18. cum interitum comminatus esset
Ægyptijs, dicens. Væ terræ umbranti alis,
quæ est transfluminata (idest flumen, scilicet
Nilus) Æthiopiæ quæ mittit in mare legatos
& in valis papyri super aquas, & postea cap.
1. 9. manifestiore faciens sermonem ad ip-
sam loquitur Ægyptum, & in onere deserti
maris, post modicum ostendit se de Babylone
loqui, & Isaiæ. 14. Quomodo cecidisti de
cælo Lucifer qui mane oriebaris? corruisti in
terram qui vulnerabas gentes? qui dicebas in
corde tuo, in cælum conscendam, super astra
Dei exaltabo solium meum, &c. & subdit. Sic
eveniet ut conteram Assyrium in terra mea,
& in montibus meis conculcem eum. Item in
commenta. Amos. cap. 9. ait. Mos scripturæ
est aperire quod prius sub ænigmatibus di-
xerat, ut Amos. 9. si descenderint vsque ad in-
fernum, inde manus mea educet eos, et si as-
cenderint vsque ad cælum inde traham eos,
et si absconderint se in vertice Carmeli, &c. &
subiungit, et si abierint in captiuitatem co-
ram inimicis suis ibi mandabo gladio & occi-
det eos, & Basil. in asceticis. cum agit de bap-
tismo circa princip. συνδὲς τῷ κυρίῳ τὰ ὀριστικῶς
ποῦ προσαχθέντα διὰ τῶν ἄλλοις τόποις εἰρημένω
σάρως παραδιδοῦναι, ὡς τὸ θναυ ρίξετε ὑμῶν θναυ
ροῦς ἐν οὐρανῶ. ἀπλῶς γὰρ οὐτως εἶπω, ἐν ἐτέρῳ
τόπῳ σαφινῶς λέγω. πωλῶσατε τὰ ὑπάρχοντα
ὑμῶν κτλ. ὅτε ἐλεημοσύνη ποιῶσατε ἐν τοῖς βα-

πάντα μὴ παλαίς μένα θναυρόν ἀνέλεπτον ἐν τοῖς
οὐρανῶς. idest, mos est domini, quæ definite
præcepit alibi explanare, ut thesaurizate vo-
bis thesauros, cum hæc simpliciter diceret, sic
alibi exponit. Vendite quæ habetis & date
eleemosynā, & Luc. 12. facite vobis sacculos
qui non veterascunt, ob thesaurum non defi-
cientem in cælis. Hæc regula memoriæ est cō-
mendanda, pro germana interpretatione pa-
rabolarum euangelij & prophetarum, de qua
re nos alibi copiosius tractabimus.

Est modus consuetus apud prophetas, (ut
ait Euthy. Psal. 107.) quo prophetias interci-
dunt, & aliam in medio ponunt, & rursus ad
primum argumentum redeunt, sicut submini-
strauerit Spiritus sanctus, ut in Psal. 108. dicitur
de Iuda proditore à domino. Deus laudē
meam ne tacueris, quia os peccatoris & os do-
losi super me apertum est, & postea multa lo-
quitur in plurali, & postea redit ad ipsum, &
numero singulari quæ sequuntur effert. Con-
stitue, idest, permittite constitui super ipsam
peccatorem, & exterminetur de terra memo-
ria eius. Item Hieron. Isaiæ. 16. omnis prophe-
tia ænigmatibus inuoluitur, & præcisus sen-
tentijs dum de alio loquitur, transit ad aliud,
ne, si ordinem scriptura conferuet, non sit va-
ticinium, sed narratio. Vnde cum Isaias loque-
retur de Moab, subdit. Emitte agnum domi-
norem terræ de Petra deserti ad montem si-
liæ Zion. Id est, de Moab, quam ad eum leo deua-
staturus est, ut nec reliquæ super sint, hoc ha-
beto tanti mali solatium, quod egredietur de
te agnus immaculatus, qui tollat peccata mū-
di, qui dominetur in toto orbe terrarum. De
petra deserti egredietur, id est, de Ruth quæ
mariti morte viduata, de Booz genuit Obed,
& de Obed Isai, de Isai Dauid, de Dauid Chri-
stum. Montem autem silie Zion, aut ipsam vr-
bem Ierusalem interpretabimur, aut iuxta se-
cretam intelligentiam, ecclesiam, quæ sit vir-
tutum culmine constituta, & statim subdit, &
erit sicut anis, &c. redit ad narrandum Moa-
bitarum deuastationem. Atq; iterum Euthy.
Psal. 117. ait. Prophetæ per sepe sermonem in-
ceptum intercidunt, ea nimirum ratione, ut
ipsæ prophetiæ, umbra quadam ac velamine,
obtegantur, ne si apertius traderentur maius
factis libris immineret, ab inimicis pericu-
lum. Delerent enim eos fontassis. Hæc ille
exemplum aptissimum est Ioelis. 2. capit.
Quia dedit vobis doctorem iustitiæ, & cum
multa intersermisset verba, redit ad coeptum
sermo.

Iob. 4.

1. Tim. 5.

sermonem. Effundam de spiritu meo super
omnem carnem. Hæc de primo aduentu. &
subiungit de secundo. Dabo prodigia in cæ-
lo. &c. Item Gregor. libro. 5. Moralium. ca-
pit. 29. ait. Scripturæ consuetudo est, ut cum
aliquid narrat, interposita alterius causæ
sententia, ad superiora protinus redeat. Ve-
luti in libro Iob, postquam dixit, nullus est
qui intelligat, in æternum peribunt. Electo-
rum sortem subiungit, dicens. Qui reliqui
fuerint auferentur ex eis. Et rursus senten-
tiæ suæ oculum, in eum quem prædixerat
interitum reproborum, mittens, subito ad-
iungit. morientur & non in sapientia. ac si
diceret. Hi, quos dixi, quia non intelligen-
tes, in æternum peribunt, proculdubio non
in sapientia morientur. Paul. quoque cum
discipulum de instituendis ecclesiæ officijs
admonet, ne quos fortè ad sacros ordines
inordinatè prouheret, dixit. Manus citò
nemini imposueris, nec communicaueris pec-
catis alienis, te ipsum castum custodi. Qui ad
infirmatam eius corporis protinus verba
conuertens, ait. Noli aquam bibere, sed mo-
dico vino: utere propter stomachum, statim-
que subiungit dicens. Quorundam homi-
num peccata manifesta sunt, præcedentia ad
iudicium, quorundam autem subsequuntur.
Quid ergo ad illud pertinet, quod ab infir-
mo aquam bibi prohibuit, hoc quod de pec-
catis absconditis quorundam hominum ma-
nifestis que subiungit? nisi quod interposita
de eius infirmitate sententia, ad hoc in extre-
mo redijt, quod superius dixit. Manus nemini
imposueris. Hæc ille. est optimum exem-
plum. 1. Timoth. 3. Diaconos similiter pudicos,
non bilingues, non multo vino deditos,
non turpelucrum sectantes, habentes my-
sterium fidei in conscientia pura. Mulieres
similiter pudicas, &c. & iterum de Diaconis
subdit. Diacones sint vnius vxoris viri. & ad
Titum. 1. Sunt multi non subditi, vaniloqui,
mentium deceptores, maxime qui de circun-
cisione sunt, quibus oportet silentium indi-
ci, qui vniuersas subuertunt domos, docen-
tes quæ non oportet, turpis lucrigratia. Di-
xit quidam ex illis (scilicet Cretensibus, non
Iudæis) proprius illorum propheta. Creten-
ses semper mendaces. &c. Nam supra dixit.
Ideo reliqui te Cretæ. Plura congeremus te-
stimoniam. quando sermonem de Hyperbatis
facimus.

Consuetudo prophetiæ est teste Greg. ho.

7. in Ezechielem, nunc ista, nunc illa conspi-
cere, & ab alijs in aliud subito verba deriuare,
sicut Psalmista cum de domino loquitur di-
xit. Deus iudex iustus, fortis & patiens, nun-
quid irascetur per singulos dies? Nisi conuersi
fueritis gladium suum vibrabit, arcum suum
tetendit, & parauit illum, & in ipso parauit va-
sa mortis, sagittas suas ardentibus effecit. Re-
pentè subiungit. Concepit dolorem & pepe-
rit iniquitatem, lacum aperuit & effodit eum,
& incidit in foueam quam fecit. Ecce cum do-
mini narraret iustitiam, quasi non muta-
ta voce, repentè peccatoris intulit culpam.
Quod quisquis in prophetis vsus lectionis
habet, quam crebro hoc accidat, non igno-
rat. Et in Ezechiele cum de rotis loqueretur
adiungit. Et totum corpus plenum oculis in
circuitu ipsorum quatuor. Hæc latius à nobis
tractabuntur statim cum de mutationibus
agemus personarum. & de numeris. & libro.
10. Regu. 37.

Moris est scripturarum, (ut ait Hiero. li. 6. cō-
ment. in Isaiam. cap. 16.) ut postquam despe-
rationē mentis humanæ, lato nuntio suble-
uarint, rursus negligentes & nolentes age-
re poenitentiam, comminatione deterreant,
ne bonitas Dei induret cor nostrū. Cuius rei
vnum tantum ponamus exemplum, in Psal.
144. legimus. Suavis dominus vniuersis, &
miserationes eius super omnia opera illius. Et
post paululū. Sustentat dominus omnes qui
corruunt, & erigit omnes elisos. Oculi omnium
in te sperant domine, & tu das escam illorum
in tempore opportuno. Cuiusq; præmississet,
Custodit dominus omnes diligentes se, ne te
negligentem faceret auditorem, intulit. Et om-
nes peccatores disperdet.

In prophetis, (auctore Hieronymo. Eze-
chielis. 30. capit.) nequaquam ordo historiæ
seruatur non in omnibus, sed in quibusdam
locis, non enimarrant præterita, sed futura
preñunciant prout volūtas spiritus sancti fue-
rit. In historia vero, ut Moyse quinque libri, &
Iesu, & Iudicum volumina, Ruth quoque &
Ester. Samuel & Malachim, Paralipomenon
liber & Esdræ, iuncto sibi pariter & Neemia,
præposterā narrationem nequaquam reperiri
credo. Item Hiero. Ieremię. 21. In prophetis,
inquit, maxime in Ezechiele & Ieremia &
Daniele nequaquam regum ac temporum
ordo seruatur, sed præposterè, quod iuxta
historiā factum est postea, prius refertur, &
quod prius gestū est, postea narratur. Aliud

Psal. 7.

Libro. 8. cap. 2. lege hoc.

Historiogra est enim historiam, aliud prophetiam scribere. *Phi partes* re. Vnde. 1. cap. Jeremia. Sedechias qui cum *& propheta* urbe Ierusalem captus est, scribitur mittens *te, que sint.* ad Ieremiam, & eo tempore quo obsidetur Ierusalem. Et postea narratur historia Ioakim fratris eius, qui ante eum rex fuit, & Ioachim idest Iechonias, qui fuit filius Ioakim, super quibus in sequentibus eiusdem prophetæ dicitur, & ea. 2. 5. eiusdem prophetæ. Quæ dicuntur in hoc cap. priora sunt, præterita visione. Illa enim sub Sedechia facta est, postquam Iechonias translatus est in Babylonē, hæc autē sub Ioakim filio Iosias, & patre Iechonias, Non enim curæ erat prophetis tempora conseruare, quæ historiæ leges desiderant, sed scribere ut cunq; audientibus atque lecturis utile nouerāt. Vnde in Psalterio male quidā iuxta textum historiæ psalmorum requirunt ordinem, quod in lyrico carmine non obseruatur. Et iterum in comment. Ezechielis ca. 29. ait. Sæpe in scriptura præpostero ordine tempora describuntur, quod in Ieremia crebro legimus. Prius enim Sedechiæ in quibusdam gesta referuntur, & postea Ioakim qui ante eum fuit. In Psalms autem quia carmen est lyricum historiæ ordo non quæritur, sed factorum carmina singulorum, & in Ezechiele cap. 29. post decimum annum prioris sermonis, statim uicesimus septimus ponitur annus, & in consequentibus decimus duodecimusq; & in extrema descriptione templi. 25. Hæc ille, & in Daniele narratur Balthasar historia cap. 5. & cap. 6. inferuntur quædam de Dario, & cap. 7. redit ad historiā cœptam Balthasaris, & in euangelijs sæpenumero ordo negligitur historiæ. Denique Victorinus cum hæc eadem quæ nos ex Hieronymo retulimus, scripsisset, addit, similiter non est requirendus ordo in Apocalypsi, sed intellectus. Possumus nos addere optimum exemplum ex Actuum Apostolicorum cap. 5. ait enim Gamaliel ante hos dies extitit Theodas dicens se esse aliquem, post hunc extitit Iudas Galilæus, in diebus professionis, (idest, quando pendebatur census ab vniuerso orbe, ut narrat Lucās in euangelio.) Ecce quomodo primo loco ponitur Theodas, & in secūdo Iudas Galilæus, cū iuxta historiæ veritatem Iudas primo loco sit collocandus, & deinceps Theodas subiiciendus iuxta Eusebium. lib. 1. historiæ ecclesi. cap. 5. & Iosephum li. 20. Antiqui. cap. 1. & lib. 26. cap. 2. & iterum iuxta Eusebium. lib. 2. cap. 11. Quamobrem ego Lo-

Psalms 77. & 104.

Locus Lucæ annotādius in apostolorū actibus.

cum Lucæ sic interpretarer, ut præpositio post idem significet quod in. Ut in Euangelio, post tres dies resurgam, idest, tertio die. Item Duodecim prophetæ minores, & si non eundem vitæ cursum nec ordinem temporis habuerint, quo ponuntur, in sacris tamen literis ita digeruntur, ut à nobis in titulo de prophetia explicatum est, tum iuxta veritatem Hebraicam, tum etiam iuxta septuaginta interpretum translationem.

In quarto huius operis volumine, cum de titulis Psalmorum agebamus, explicauimus, quomodo absq; vllō ordine Psalmi sint collocati, & in hunc, quem tenent nunc ordinem redacti, & modo hoc in capite quem ordinem seruare soleat Psalmographus in non nullorum Psalmorum contextione aperuimus. Sed quia breuiter & erudite omnia illa complectitur Hiero. Amos. 2. quæ nos sparsim scripsimus, oportet ipsius verba in medium afferre, ut commodius à theologis memoriæ mandari possint. Inquit enim. Vbi de laudibus Dei dicitur, historiæ ordo non seruatur, sed frequenter euenit, ut quæ prima facta sunt extrema dicantur, & quæ nouissima referantur ad prima. Quod. 77. Psalmus & 104. vbi signorum potentia, non ordo scribitur, docere nos poterit. Et tituli psalmorum quibus duo taptum ponamus exempla, tertij Psalmi & quadragesimi primi, vbi quæ prius facta sunt narrantur extrema, & quæ extrema legimus referuntur in principio. Ante enim de Doeg Idumæo, (qui Sauli nunciauit, Venit Dauid ad Abimelech) scriptum legimus in regum volumine qui titulus est Psalmi. 51. quàm Absalon contra patrem surgeret, quod in tertij Psalmi titulo prænotatur. Et Amos. 2. Ego exterminauit Amorrhæum à facie eorum, cuius altitudo, cedrorum altitudo eius. Et subdit. Ego sum qui ascendere vos feci de terra Aegypti, & eduxi vos in deserto. 40. annis, ut possideretis terrā Amorrhæi. Amorrhæus siquidem nouissimus exterminatus est siue deletus, quod in Amos propheta primum refertur, & quod ascendere eos fecerit de terra Aegypti & eduxerit in eremum per. 40. annos, in principio factum legimus, quæ hic dicuntur ordine commutato. Afferit Basilius Psalm. 7. aliud exemplum. Ecce parturit iniustitiam, & concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & sic exponit. Confusus est hic ordo, quia grandæ primum quidem concipiunt, deinde parturiunt, postre-

Post.

1. Reg. 24. & 22. 2. Reg. 19.

Locus Psalm. 7.

postremò pariunt. Hic partus primum fortitur locum, deinde conceptio, demum partus. Nos iuxta Hebraicum optimo ordine sita esse verba arbitramur. Ecce parturit iniustitiā, & (idest, quia ut declarabimus in cap. de conjunctionibus) concepit dolorem, id est, quia animo machinatus fuerat inferre alicui iniuriam. & tunc demum sequitur, peperit iniquitatem. Atque hunc ordinem tenuit Iacobus in epistola sua. Vnusquisque, inquit, tentatur à concupiscētia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscētia cū conceperit, parit peccatum, peccatū verò cum cōsummatū fuerit, generat mortem. In cātico tamen trium puerorum Danielis. 3. Arbitror à supremis ad infima eos descendere voluisse, ut ex omnibus creaturis creator cognosceretur. nam primo numerat angelos, celos, solem & lunam, ignē aquas, &c. Expende tamen quid sibi voluerit Ieremias. cap. 27. cum inquit, ego feci terram & hominem & iumenta. cum in Genes. ultimo loco homo creatus sit. Deinde quid sibi velit Paulus ad Ephes. 1. cum enumerans angelorum ordines, ascendendo, ait. Deus constituit eum supra omnem principatum & potestatem, & virtutem & dominationem. & ad Colof. 1. descendendo ad hunc modum angelos enumerat. Siuē throni, siue dominationes siue principatus, siue potestates. Nam Dionys. Arcopagita fretus primo testimonio Pauli, sic distinguit mediā Hierarchiā. Dominationes, Potestates, Virtutes. Gregorius sic. Dominationes, Principatū, Virtutes. Vltimā Hierarchiam Dionys. sic. Principatus, Archangeli, Angeli. Grægo. sic. Virtutes, Archangeli, Angeli. De qua re lege scholasticos lib. 2. sententiarum. D. 9. & S. Thom. 1. parte. quæst. 108. Artic. 6. Istæ omnes regulæ magnum afferunt adiumentum pro Euangelistarum cōcordia.

Canticum. triū puero-rum.

Angelorū distributio in Hierarchias iuxta Dionys. & Gregor.

Quot Psalmi Alphabeticō ordine conscripti.

Psal. 118. N.

habere scientiam secretorum. Hæc ille. Aut eo quod cum res, de qua agitur, sit magni momenti, ut memoriæ mandari facilius & mente perlustrari queat. Sic etenim fiet, ut à primis infantie nostræ incunabilis optimis præceptis inbuti ad culmen virtutis perueniamus. Hoc sentiens Gregori. Nazianzenus, alphabetum quod morale inscribitur edidit.

Non oportet perturbari, cū viderimus aliquid ab aliquo euangelista fuisse omissum, quod ab alio sit relatum, aut si aliquid dicatur in Paralipomeno quod in libris Regū fuit præmissum & vice versa. Quia, ut dicitur in cōment. titulo Hiero. 1. ad Corint. ca. 15. Multa dicuntur in epistolis Pauli quæ in actibus Apostolorum non continentur, & in Actibus, quæ in epistolis non scribuntur. Nam quod Paul. dicit ad Corinthios scribens. Si (secūdam hominem) ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgunt. Vtrum tamen vere cum bestiis pugnauerit nec ne nō constat inter ecclesiasticos scriptores. Theophy. enim in illius loci expositione, pugnam, inquit, appellat Paulus cum bestiis, contentionem aduersum Iudæos & Demetrium argentarium. Quid enim illi à bestiis distabant? Atque ita sentit Oecumenius. & Anselmus. & Philippus presbyter libro. 1. Iob. ca. 5. cum sic ait. Homines mali in scripturis bestia appellantur, mores habentes similes bestiarum moribus, contra quas pugnaſse se Ephesi. dicit Apostolus. Sed dissentiant multi ut Nicephorus. lib. 2. Ecclesia. histo. capit. 25. Antiqui cum Paulus esset Ephesi, hæc de eo memoriæ mandarunt. Cum enim ibi principem locum Hieronymus obtineret, multa cū libertate Paulus est concionatus, Plebs per furorem, Paulo compedibus iniectis, carceri eum includit, ut leonibus vorandis obijceretur. Ibi que virtute diuina Paulus ferreis compedibus liberatus, quosdam sanctas foeminas diuino baptismo ad littus maris initiat, & cum id nemo custodum sensisset, ad vincula sua, in quibus leonibus esca asseruabatur, redit. Sed enim ingenti magnitudine & robore intolerando, leo contra ipsum immisus, in arenam quidem ille procurrat, sed mox ad pedes Pauli confedit. Et cum itidem alia immanes feræ immiterentur, ne tan gere quidem vlla, sacrum corpus, ad orationem erectum, sustinuit. Mirandum verò non est, Lucam hanc Pauli cum belluis pugnam

Paul. cū bestiis pugnauerit.

1. Cor. 15.

Lazari su-
scitatio à
Iohāne solo
narrata.

reliquis eius actis non inseruisse. Nam etiam si ex Euangelistis solus Iohannes Lazari resuscitatio à scitacionem commemorat, minus de veritate eius ambigendum. Scimus enim non omnes omnia scribere. Sed uti unicuique largitus est dominus, & ut cuiuslibet diuidit & dispensat spiritus, ita etiam intelligit, credit & scribit. Item Theodorus. 1. Corin. 15. ait. Si humana spectetur consideratio, à bestijs deuoratus sum, sed admirabiliter & præter opinionem sum seruatus. Atque ita sentiunt Ambrosius & Chrysostomus. Item Hieronimus ad Galatas. cap. 2. scribit. Lucas multa quæ Paulus sustinuisse se replicat, Historiographi licentia prætermisit, nec ideo sibi contrarius est. Si quod aliud ob causam dignum putauit relatu, aliud inter cetera dereliquit. Nam primum episcopum ecclesie Antiochenæ Petrum fuisse accepimus, & Romam exinde translatum. Quod Lucas penitus omisit. Quod Petrus ex Antiochia Romam translatus fuerit docet quoque Marcellus. 24. q. 1. Rogamus. Et Hieronimus de uisitatione in Petro. Præterea quas prouincias apostoli fortiti fuerint, prorsus Lucas tacuit. Quæ de Eusebio lib. 3. hist. circa principium, ex Origene super Genesim hæc tradit. Thomas sortitur Parthos. Matthæus Æthiopiæ. Bartholomæus Indiam citeriorem. Iohannes Asiā. Andreas Scythiā. Petrus Pontum, Galatiam, &c.

Quod diximus de ordine psalmodiarum & prophetarum, dicendum est de ordine epistolarum Pauli, quod uidelicet non sint eodem ordine in Biblijs positæ, quo fuerint ab apostolo transmissæ. Nam primo loco epistola ad Romanos est collocata, non quod primum transmissa sit, quando quidem ad Corinthios duas, ad Thessalonicenses una, in qua de ministerio Ierosolyma mittendo, ipsos commonefacit, hanc præcesserint. Unde Theodorus in præfatione epistolæ ad Romanos ait. Quemadmodum Psalmos Dauid suscepta sancti spiritus operatione conscripsit, eos autem quidam alij postea ut uoluerunt inter se concinnarunt, & spiritualement quidem bonum odorem emittunt, sed temporis ordinem non habent, ita epistolas Pauli fuisse compositas inueniri potest. Quæ enim à Paulo ad Romanos scripta est epistola, primum quidem locum sortita est, cum sit ultima omnium ex illis quæ ex Asia, Macedonia & Achaia conscriptæ sunt. Sed quæres quam ob causam ad Romanos epistola primum locum occupauerit. Quam quæstionem primo ex aliorum sententia soluit Theo-

Quare epi-
stola ad Ro.
primo poni
tur.

do. Quidam, inquit, dicunt, ut urbem quæ uniuerso orbi præest, & imperij sceptrum tenebat, honoraret, eam quæ ad illos scripta est epistolam primam collocasse. Mihi autem uidetur esse uerius, ideo epistolam ad Romanos præposuisse, ut quæ in se omnis generis doctrinam, & accuratam copiosamque dogmatum pertractationem contineat. Quin etiam Christianus Druthmari, in proœmio in Matt. ait se uidisse Euangelium Græcè scriptum, quod dicebatur fuisse Hilarij, in quo primi erant Matthæus & Iohannes, & post alij duo euangelistæ. Interrogavi, inquit, Euphemum Græcū, cur hoc ita fieret, dixit mihi, in similitudinem boni agricolæ, qui quos fortiores habet boues, primo iungit, & non fortem cum debili. Et Quinti. lib. 5. c. 12. præcipit in argumentorum dispositione, ut utamur Nestoris consilio, qui primo & ultimo loco robustos milites collocabat. Deinde epistola ad Ephesios cur in medio collocata sit Hieronimus in præfatione ipsius epistolæ aperuit. Quia quomodo cor animalis in medio est & occulto loco, ita hæc epistola quia profundis quæstionibus inuoluta est, in medio fuit collocata. De ordine & tempore quo omnes epistolæ Pauli conscriptæ sint, (ne longius ab instituto nostro euagelmur,) lege Theodoretum in præfatione epistolæ ad Romanos, & Origenem eodem loco, & Chrysostomum. ibidem, & hom. 1. ad Colos. & Hieronimus in calce epistolæ ad Philemonem. Nam cognitio temporis multum lucis affert ad dissoluedas quæstiones, quæ ex epistolis Pauli suborsolent, ut li. 4. cap. 2. diximus.

Epistola ad
Ephesios
in medio sita.

¶ Quod crebræ sint mutationes personarum in scripturis diuinis.

C A P. II.

De personarum subita & inopinata permutatione, quam frequenter admodum diuinæ scripturæ admittunt, præter illa quæ circa principium huius operis leuiter tetigimus, oportet hoc in loco nunnulla alia præstare, & communi utilitati donare, breuiter quidem & succinctè, ut studiosis magis ansam obseruandi

uadi familia dedisse, quàm rem serio tractasse, uideamur. In scripturis prophetis, (inquit Origenes ad Romanos. 2.) obseruauimus, non solum dicentis personam latenter & subito commutari, uerum & eorum, ad quos sermo, uel de quibus sermo, fit. Verbi gratia. Nunc ex patris persona, nunc ex filij uel Spiritus sancti nunc etiam ex persona prophetæ, aut aliorum quorumlibet aliqua dicantur, & nunc quidem sermo ad Israeliticam gentem, nunc ad exterarum nationes aut reges, aut ad mille alios dirigatur. Sic etiam in epistola ad Romanos. interdum dicentis persona mutatur. Nam aliquando Paulus spiritualis loquitur. Viuo iam non ego, uiuit in me Christus, aliquando Paulus carnalis. Ut cum dicit. Ego carnalis sum, & uenundatus sub peccato, & sæpe tractat Paulus de Israel secundum carnem, & de Israel qui non est secundum carnem, sed secundum spiritum, & de circumcisione carnis, & circumcisione cordis, de lege spirituali & lege literæ, de lege carnis, & lege membrorum, de lege mentis & lege peccati, de interiore & exteriori homine. Interdum uero fit & eorum personæ ad quos sermo est, commutatio, ita ut nunc ad omnem Romanorum loquatur ecclesiam, ut Gratias ago deo meo per Iesum Christum, quia fides uestra annunciat in uniuerso mundo. In alijs uero non ad omnem ecclesiam, sed ad omnem qui iudicat alium, & ipse facit ea quæ in alijs condemnat, & est inexcusabilis. Nunc autem neque ad ecclesiam, nec ad eum qui iudicat, fit sermo hic, in quo dicit. Si autem Iudæus cognominaris & requiescis in lege, &c. usque ad eum locum. Et iudicabit quod ex natura est præputium legem perficiens, te, qui per literam & circumcisionem præuaricator es legis. Sic in scripturis prophetis uigilanter oportet intendere eum qui uult intelligentiam eorum quæ scripta sunt capere, uel dicentium, uel ad quos, uel de quibus personis sermo fit.

Deinde facile transit scriptura, à diuinitate ad humanitatem Christi, & vice uersa, ut ad Hebræos. 1. Quem constituit hæredem uniuersorum, loquitur Apostolus, iuxta humanitatem, cum uero subdit, per quem fecit & secula, de diuinitate loquitur, & sicut illud. Qui est splendor gloriæ & figura substantiæ eius, portansque omnia uerbo uirtutis suæ, & subdit statim de humanitate. Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis no-

men hæreditauit. Cui enim angelorum dixit aliquando. Filius meus es tu, ego hodie genui te? & rursum, ego ero illi in patrem? Deinde iuxta humanitatem loquitur in eodem loco, cum ait. Et cum introducit primogenitum in orbem terræ, ait. Adorent eum omnes Angeli eius. Quod uero subdit, Thronus tuus Deus in seculum seculi, iuxta diuinitatem accipienda sunt, huiusmodi innumera tu ipse in Paulo poteris obseruare.

Deinde Hieronimus Danielis. 11. ait. Consuetudinis prophetarum est, repente personas introducere, sine ulla præfatione uerborum. Ut Psalm. 31. cum rogasset dominum propheta & dixisset. Tu es refugium meum à tribulatione mea, quæ circumdedit me exultatio mea, erue me à circumdantibus me. Repente persona Dei introducit respondens. Intellectum tibi dabo, instruam te in uia hæc qua gradieris, firmabo super te oculos meos, & apud Daniel. Ego ab anno primo Darij Medi stabam, ut confortaretur, & roboraretur eius imperium. Hæc narrante propheta Deus repente respondet. Et nunc ueritatem annuntiabo tibi. Item in comment. Isaia. capit. 3. ait. subito in prophetis mutantur personæ, ut Isaia. 3. Ecce dominator Dominus exercituum auferet à Iuda, &c. & subdit hæc uerba sub persona domini. Dabo pueros principes eorum. Ergo iuxta consuetudinem prophetalem loquente propheta, subito Deus loquitur per prophetam ex persona sua. Dabo pueros, &c. Et parum infra in eodem propheta dicit Dominus. Popule meus qui te beatum dicunt, &c. Et subijcit propheta. Stat ad iudicandum dominus, &c. Et statim contra malos iudices loquitur dominus. Vos de pastu estis uincam meam. Item Hieronymus Ieremias. 8. ait. Personarum mutatio & maximè in prophetis, difficilem intellectum facit, quæ si suis locis & causis temporibusque reddantur, plana fient, quæ uidebantur obscura, ut Ieremias. 8. Congregans congregabo eos, ait Dominus. Non est uua in uitis, & non est ficus in ficulnea. Et statim loquitur populus. Quare sedimus? conuenenite & ingrediamur ciuitatem munitam. Hoc iterum repetit in commentar. Isaia lib. 5. cap. 20. Exempla innumera sunt in scripturis, nos utamur hoc, ex Psalm. 4. loquitur Dauid cum Deo. Cum inuocauero te exaudi me. Postea loquitur cum hostibus. Filij hominum usquequo &c. & postea aduersarij

2. Reg. 7.
Psalm. 96.

Psalm. 44.

sarij dicunt. Quis ostendet nobis bonū, scilicet vt profligare, possimus David. Postea David auxilium à Deo petit dicens. Leua super nos lumen vultus tui. Item Ambros. psal. 43. ait. Hic psalmus interdum ex persona vnius, interdum ex persona plurimorum dicitur, nam à principio à pluribus incipit, vt cū ait. Deus auribus nostris audiuius, &c. Deinde ait. Tu es ipse rex meus & Deus meus, & iterum. In te inimicos nostros ventilabimus, & postea. Non in arcu meo sperabo, & in Deo laudabimur tota die, & tota die verecundia mea contra te est. Quid sibi vult ista mutatio quæ frequenter in Psalmis reperitur. Sicut & in Psal. 108. Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est. Hoc de vno, sequitur de pluribus. Locuti sunt aduersum me lingua dolosa, & odium pro dilectione mea. Deinde denuo. Constitue super eum peccatorem. Quod videtur esse dictum in Psalmo. 108. aliud ad populum Iudæorum refertur, aliud ad Iudam proditorem, quando pluraliter dicta ad populum, quando singulariter ad Iudam. Et in Psal. 43. possumus dicere, quod quando pluraliter dicta sunt, ad sanctos, quando singulariter, ad vnū ex illis referenda sunt. Quia existimari potest, & pro pluribus & pro se prophetam fuisse locutum. Sed de hac re in ca. de Numeris vberius loquemur.

Vltimo nota quod à secunda persona sæpe transit scriptura ad tertiam, vt Psal. 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virū sanguinum & dolosum abominabitur dominus.

Quod vnum tempus in scripturis pro alio ponatur, vt præteritum pro futuro, & vice versa.

C A P. III.

Sequitur aliud caput, quod à superiori oriri, & cū illo affinitate quadam cōiunctū esse videtur, quod sub silentio libenter transiliret, nisi persona, quā à principio assumpsi, me cogeret & impelleret, ita me gerere in maiorum rerū tractatione, vt minorū curam negligens

dā non putarem, dū modo ad scripturarū intelligentiam aliquid vtilitatis asserere possem. Accipite igitur studiosi iuuenes lucubratiunculam nostram, specie quidem leuem, quam tamen si contempseritis, in magnis harere & collabi necesse erit. Mos est scripturarum, (vt inquit Hierony. ad Ephesios. 2. c.) vt interdū futura tempore præterito efferantur. Verbi causa de cruce domini. Psal. 21. Foderunt manus meas & pedes meos, pro fodiēt, & de passione eius apud Isaiam ca. 53. Quasi ouis ad victimam ductus est. Et adhuc de iniurijs flagellorum. Liuore eius sanati sumus. Et alibi. Iniquitatibus populi mei ductus est in mortem. Hoc autem ideo, ne quia futura semper incerta sunt hominum spes fluctuaret & vacillaret, ea quæ Deus futura cognouit, (apud quæ nihil ambiguum est) quasi iam facta memorantur. Vt quia præterita, secundum philosophos quoque, fieri infecta non possunt, qui audierint, quasi iam facta habeant. Ambrosius quoque in libro de Fide ad Gratianum Augustum capit. 7. cum hanc regulam tradidisset, secundam addidit rationem. Deo, inquit, quæ sunt futura, præsentia sunt. Nam cui præcognita sunt omnia, ventura factis sunt. Item Hieronym. Isaiæ. 5. ait. Præteritum dicitur quod futurum est, secundum consuetudinem prophetalem, in qua tam certa sunt quæ futura dicuntur, vt putentur esse præterita. Vnde in Psalmis dicitur. Dederunt cibum meum fel. & iterum. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Iterum. Iratus est furor domini in populum suum, & extendit manum super eum, & Theophy. Hosee. 5. c. inquit. Vtitur scriptura verbis præteritis pro futuris, vt ostendat, Deo nihil futurum esse, verum omnia ipsum præoccupare præscientia & præfinitione sua, simul autē vt certiores nos reddat. quod omnia sic contingent. Et perinde ac impossibile est, quæ iam facta sunt, facta non esse, sic impossibile est hæc etiam non fore quæ dicuntur. Hoc etiam dicit Ambro. 1. Corin. 15.

Deinde annotandum ex Ambrosio libr. 1. de Abraham. ca. 8. quod præteriti temporis significatio ponitur pro præsentis. Vt in Euangelio. Hic est filius meus dilectissimus, in quo complacui. Cum vtique semper in filio placeat pater. Et, tolle filium tuū dilectissimum quem dilexisti Isaac. Possumus amantissimum ad præsens accipere, & quem dilexisti, ad id, vt non recenti quodam impulsu amo-

1. Ratio.

Agathon. 6
Ethiopicum

2. Ratio.

Psal. 98.

su amoris, sed inolito diu & probato amore significaret dilectum. Quod enim ad tempus augetur, ad tempus resoluitur, quod autem diu aut semper placuit citò aboleri non potest. Est pulcherrimum exemplum Iohā. 20. Noli me tangere, nō dum enim ascendi ad patrem meum. Hoc est, quadraginta dies apud vos diuersaturus sum, ideo ne sis in me tangendo, occupata, sed præproperè curre, & annuncia discipulis meis, præcipuè Petro, me iam à mortuis surrexisse. Alioqui nunquam tactum Magdalene prohibuisset, quem libenter Matth. 28. admiserat.

Item non rarò scriptura vtitur præsentis tempore, profuturo, vt optimè annotauit Ambrosius in cōment. Psal. 118. in Cheth. inquit Prophetas ea quæ ventura sunt prævidētibus, moris est, quasi iam præsentia memorentur, quæ posterioris ætatis sunt. Vnde Misericordia tua plena est terra, & veritas de terra orta est. Quando nisi per passionem plena fuit terra? tamen futuram præuidens, quasi præsentem propheta concelebrat.

Oportet etiam duo theologorum axiomata in promptu habere, primum ex Ambrosio ad Rom. 1. Cum præterita, inquit, recollit scriptura, etiam tempus præsens significat. Vt tradidit illos in reprobum sensum, & nūc etiam tradit.

Secundum huic simile, ex Hierony. desumptum Malachiæ. 1. Cum præsens negatur in scripturis, præteritum cōfictetur, vt Malachiæ. 1. Dilexi vos, inquit dominus, id est licet aliquando vos dilexerim, nunc tamen odio habeo. Ex his colligo, duo præteritorum genera in scripturis inueniri, vnum quod amplectitur in se & coeret tempus præsens, vt in Psal. Beatus vir qui non abiit in consilium impiorum & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentie non sedit. Nunquid erit beatus qui doctrinam prauam non secutus est antea si nunc eandem amplectatur? minimum. Aliud est præteritum quod præsens tempus excludit, & refugit, vt dilexi vos.

Est alia regula superioribus non dissimilis sed quia latius patet, quàm supra dictæ, non grauabor iterum inculcare, & vt̄ar verbis August. epistola. 57. Multa, inquit, dicuntur in scripturis, tanquam facta sint, cum in spe adhuc esse intelligantur. Vnde dominus discipulis ait. Omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis, id est, faciam. Quod vsq; adeo secundum spem dictum est futurarum. vt eis

post modum dicat. Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Hæc regula non solum in verbis, sed etiā in nominibus obseruatur, vt quæ sunt in spe, in re iam esse dicantur. Sic sanctos vocat Paulus, homines qui ad sanctitatem vocantur, licet sacris nostris mysterijs non sint initiati, & Fratres vocat Corinthios, cum grauissimis arguantur peccatis, & Christus Seruator noster, tribuit appellationem filiorum, illis, qui illo nomine non sunt digni. Iohā. 11. Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed vt filios Dei qui erant, dispersi congregaret in vnum, & Confide fili remittuntur tibi peccata tua.

Item sæpe in eadem periodo præcedit præteritum, & sequitur futurum, & vice versa, sed cur hæc fiat his verbis pauidit Augusti. Psal. 3. In prophetia, inquit, miscentur futura præteritis, quo vtrumq; significetur, vt Psal. 3. exurrexi, quoniam dominus suscipiet me. Quia ea quæ ventura prophetantur, secundum tempus futura sunt, secundum verò scientiam prophetantium, iam pro factis habenda sunt.

Quæret aliquis an sicut præteritum ponitur pro futuro, ita futurum possit pro præterito poni. Quem nodum sic soluit Augusti. Psal. 103. cōcōione. 2. inquit. Præteritum pro futuro solere poni in scripturis, ita prævidente spiritu quæ ventura sunt, quasi iam facta sint, solent legere. In figura tamen futuri dicere præterita, non facile occurrit legenti, nō audeo dicere non est, sed certè studiosis earū literarū indixerim quid quærant. Si inuenerint & ad nos attulerint, gratulabimur adolescentiū, studijs ociosorum, occupati fenes, vt ex eorū ministerio, & nos aliquid discamus, & in li. de Agone Christiano. ca. 27. adducit primæ partis regulæ nonnulla exempla. Qui credit in me non iudicatur, id est, non condemnatur, qui autem non credit, iam iudicatus est, id est, condemnabitur, & Apostolus. Fecit nos sedere in cælestibus, id est, faciet, & Iohā. 15. omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Attamen quod in dubium reuocat Augu. apud illos qui Hebræas callent literas dubium non est, quin in figura futuri præterita intelligi soleant. Exod. 15. Abyssi operient eos, pro operuerunt, & Deuorabit eos sicut stipulam. Iudicium. 2. Ascendere faciam vos te terra Aegypti, pro feci. 2. Reg. 2. Nō persequentur vltra, pro persecuti sunt. & Psal.

Iohā. 11.

De hoc lib.
no. Reg. 34

Malach. 1.

Iohā. 15.

Iohā. 16.

Iohā. 3.

& Psal. 105. Aperietur terra, pro aperta est, rursus. Flamma comburet impios, pro combusit, & faciet vitulum, pro fecerunt, & Psal. 77. Rumpet petras, pro rupit. Et Quando dictio tunc precedit futurum, futurum capitur vice praeteriti. Exod. 15. Tunc canet Moyses, pro cecinit, & Numer. 21. Tunc canet Israel, pro cecinit. Et Deut. 4. Tunc diuidet Moyses, pro diuisit. Nec hoc solum in scripturis sacris, sed & in prophanis inuenitur, vt. 2. Aenei. Subijt deserta Creusa. Et direpta domus, & parui casus Iuli. Vbi ait Seruius, ponitur participium pro participio, vt in loco citato, direpta pro diripienda.

Item in lingua latina est triplex praeteritum, videlicet, Praeteritum perfectum, Praeteritum imperfectum, Praeteritum plusquam perfectum, sed apud Hebraeos solum inuenitur praeteritum perfectum, quod tamen iuxta rei exigentiam explicari potest, per vnum quodq; illorum latinorum. Vt Esdra. 1. Ipse visitauerat me. vt aedificarem sibi domum. Ecce verbum visitauit expositum est per plusquam perfectum, & ad Ephes. 1. Benedictus dominus & pater domini nostri Iesu Christi qui benedixit nos omni benedictione spirituali in caelestibus, sicut elegit nos, id est, elegerat, & Exod. 4. dixit dominus ad Moysen in Madiam, Vade & reuertere in Aegyptum, pro dixerat, & Gene. 2. Produxitque dominus Deus de humo omne lignum, id est, produxerat. Et pro praeterito imperfecto sepe inuenitur. Genes. 12. dominus visitauit Saram pro visitabat. Pro praeterito perfecto frequentissime ponitur, vt Ruth. 1. Quia visitauit dominus populum suum.

Deniq; vt huic capiti finem imponamus, hoc addendum, quod mixtim fere tempora omnia pro alijs temporibus substituuntur. Vnde Euthy. Psalm. 103. ait. Saepenumero apud scripturam tempus ponitur pro tempore. Vt, extendens coelum sicut pellem, pro extendit, & ad Hebraeos. 2. Non angelis subiecit orbem terrae futurum de quo loquimur, id est locuturi sumus aut loquemur inferius. Lege Pagninudi. 3. institutionu Hebraicarum. ca. 12.

¶ De varijs significationibus Imperatiui modi & multiplici eius forma.

C A P. IIII.

Imperatiuus habet vim deprecandi frequenter, praecipue si adhaereat nominibus diuinis, vt saepissime in Psalms inuenimus, vt Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. & Miserere mei & exaudi orationem meam. Et quando ponuntur iuxta eum istae dictiones. Na vel ana. id est obsecro vel nunc aut queso, vt Dani. 9. audi queso. & Psal. 118. O domine salua me queso. Inuenitur etiam imperatiuus comminationis, & debet proferri cum quadam irrisione, vt Ecclesiastes. 12. Latere iuuenis in adolescentia tua, & Amos. 4. Venite in Bethel & impie agite, ad Galgalam multiplicare praeruaricationem, & afferte mane victimas vestras, tribus diebus decimas vestras, id est ter in anno offerre decimas idolis, vt soletis mihi offerre, & Iohan. 2. Soluite templum hoc, & Threno. 4. Gaude filia Edom. De hoc secundo modo haec scribit Hierony. Amos. 4. Praecipit, inquit, Deus aliqua & imperatiuo modo loquitur, vt nostrae facis faciat iniquae voluntati, vt Amos. 4. Sacrificate de fermento laudem, & vocate voluntarias oblationes & annuntiate, id est immundas quotidie victimas credite, & contaminata offerre sacrificia, & sacrificare de fermento laudem, quod iuxta praecipitum Moysi Deo penitus non offertur. Et dominus ad Iudam. Quod facis, fac citius. Et iterum. Praepara te in occursum Dei tui Israel. Hoc est, occidisti seruos meos quos ad te miseram, & mitam nouissime filium meum, tu autem iuxta consuetudinem tuam, quae semper voluntati Dei restitit, praepara te vt contradicas, & auerferis Deo tuo, iuxta illud quod scriptum est. Ecce hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum, & signum cui contradicetur. Hoc dicit dominus, non quo praecipiat, quid facere debeant, sed praedicat quid sponte facturi sint. Quasi increpans & arguens vt saltem correpti non faciant id, quod praedictum est. Haec ille. Ex hoc loco Hiero. obiter doceris quam vehementer, viri alloqui magni, propter locutionum inscitiam offendant & labantur, & in alienum sensum scripturam detorqueant. ~~Deo autem obsequium~~

in quarto sententiarum cum locum Pauli ex epistol. ad Ephesios. cap. 4. de sumptum exponunt. Donec, inquit, occurramus omnes in virum perfectum, in mensurae aetatis plenitudinis Christi, affirmant enim illo testimonio probari, quod resurrecturi sumus,

Leui. 2.

Locus Pauli interpretatus ex Epist. ad Ephesios.

mus, in iudicio illo extremo, ea aetate, & ea corporis proceritate & magnitudine, qua, Christus surrexit. Qua tamen aetate Christus reuixerit. lib. 1. cap. 13. satis a nobis explicatum est. Sensus igitur germanus is est. Christus est vnum corpus, cuius nos sumus membra ac partes, illud constituentes, hoc corpus, quandiu sanctorum numerus non est adimpletus, multis destituitur membris, Desunt enim oculi, cum videlicet deest, aliquis vir sanctus eruditione aut dignitate praestans in ecclesia cooptandus. Desunt illi etiam manus cum aliquis vir misericors, nondum Christo per gratiam est coniunctus. Desunt pedes, digiti, aures, & reliqua membra, quae coagmentant & efficiunt hoc corpus Christi mysticum, cum vero vniuntur illi omnes per gratiam vnum cum eo efficiuntur, plenus & integer Christus iam tunc est. Sic ait apostolus. Donec occurramus obuiam Christo, id est, donec simus perfecti viri qui possimus prodire obviam Christo, vt vnum cum illo efficiamur. In mensuram aetatis, id est, vt habeamus iam integram & adultam aetatem, vt Christo possimus vniri aut Christo addere illa membra, quae nondum illi coniuncta sunt. Plenitudinis Christi, id est vt Christum adimpleamus, & vt dicere liceat, ex omnibus suis membris eum constituamus, quod fiet per cognitionem Dei perfectam, nam subdit apostolus. Ne simus paruuli fluctuantes, &c.

Ironia in scripturis.

Nec haec Ironia, solum in imperatiuis comminationis, inuenitur, sed in vniuersa scriptura gestus proferentis est aspiciendus. Vnde Philippus presbyter li. 1. Iob. cap. 14. ait secundum pronuntiationem & gestum legentis in multis locis scripturarum, in contrarium sensum pertrahunt auditorum, vt Iob. 14. siue nobiles siue ignobiles sint filij eius, non intelliget. Scilicet Deus, pronuntiandum est vt sit sub quadam interrogatione vt confirmantis sit sermo non negantis, & in Psal. Quis deducet me usque ad Idumaeam, nonne tu Deus qui repulisti nos, & non egredieris Deus in virtutibus nostris? id est egredieris potius, & ideo non cum graui sono vocis proferetur. Vnde August. lib. 2. q. ad Simplicianum. q. 5. ait. Multa sunt in scripturis, quae nisi cum gestu pronuntiantur, in contrariam sententiam recidunt, vt ad Rom. 8. Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Si quasi confirmans respondeas, vides quanta peruersitas oriatur. Sic ergo pronuntiandum est ac si dicitur

Deus neque iustificat? vt subaudiatur, non utique? & 3. Regum. 17. cum loquitur Elias de filio viduae mortuo, ait. O domine testis huius viduae cum qua ego habito apud ipsam, tu male fecisti, vt occideres filiam eius? Nihil moueret si vera pronuntiatio seruaretur. Vt intelligatur quod utique dominus testis cordis illius mulieris, videbat quanta esset pietas, vnde Eliam ipse ad eam miserat, non malefaciendi causa mortificauit filium eius, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, quo tantum prophetam orbi commendaret. Vnde dicit dominus non ad mortem mortuum fuisse Lazarum, sed vt glorificaretur Deus in filio suo. Et iterum libr. 3. de doctrin. Christiana. capit. 3. haec iterum tractat, & vtitur hoc testimonio. A Nazareth potest aliquid boni esse. Et ex illo eodem loco supra citato ad Roma. 8. Quis est qui condemnat? rursusque interrogamus; Christus Iesus qui mortuus est, magis autem, qui surrexit, qui est in dextera Dei, qui interpellat pro nobis? vt vbique tacite respondeatur. Non haec omnia desumpsit ex August. Diuus Eucherius. lib. 4. comment. in libros Regum. capit. 6. Testimonium tamen quod citant ex libris regum, iuxta vulgatam editionem & veritatem Hebraicam nullam habet difficultatem, quod sic habet, domine Deus meus, etiam ne viduam apud quam ego vtcunque sustentor, afflixisti, vt interficeres filium eius? Vbi nos legimus afflixisti, in Hebraico legitur verbum Hareotha, quod significat, asperum aut durum aut iniquum eum aliquo agere, aut affligere, pro locorum qualitate, hic tamen ultimo modo accipiendum, nam malum & malitia in scripturis pro poena & punitione capitur. vt sufficit diei malitia sua. Et non est malum in ciuitate quod dominus non fecerit. Possumus nos vt ad astruendum Regulam supradictam alijs testimonijs, valde annotandis, primo ex Ezechiele. capi. 18. Cum auerterit se iustus a iustitia sua, & viuet, id est, non viuet, & Sapientiae. 12. loquitur ibi Sapiens de Deo. Cum sis iustus iuste omnia disponis, ipsum quoque qui non debet puniri condemnas, & exterum aestimas a tua virtute. Id est, Absit vt hoc dicamus. Ac D. Gregorius in moralibus in loco quodam qui mihi non succurrit, sic exponit. In Graecis tamen codicibus sic legimus. Δίκαιος δὲ ὁ θεὸς δικαίως τὰ πάντα κρίνει· αὐτὸν μὴ ὀφείλουσαν κολασθῆναι, κατὰ δυνάμει, ἀλλ' ὀφείλουσαν κολασθῆναι, κατὰ δυνάμει, ἀλλ' ὀφείλουσαν κολασθῆναι.

Locus ex li. Sapientiae. ca. 12. expositus.

τοῖς τοῖς οὐκ ἰσχυροῦς. id est, iustus cum sis, iuste omnia gubernas, ipsum autem qui non debet puniri condemnare, alienum existimas à tua virtute. Et illud euangelij ironice dictum videtur. Non veni vocare iustos sed peccatores ad poenitentiam, & quod in lib. Geneleos dicit dominus ipsi Adæ, Ecce Adam factus es quasi vnus ex nobis? Sed de his hactenus. Ad imperatiuum iterum sermonem conuertamus. Imperatiuus frequentissime significat imperium, interdum tamen desiderium exprimit & consilium. Vnde cum ait Apostolus, alligatus es vxori noli quære solutionem, solutus es ab vxore, noli quære vxorem. Imperatiuus qui primo loco ponitur pertinet ad præceptum. Subiungitur enim. His qui matrimonio iuncti sunt præcipio non ego, sed dominus. Secundus ad consilium spectat, nam sequitur, si acceperis vxorem non peccasti. Et quod dicit dominus Matthæi. 10. Nolite portare æs in zonis vestris, consilium est, id est, ire poteritis sine auro, quia expensæ vobis debentur à populo. Quia dignus est mercenarius mercede sua. Alioqui Christus hoc non seruauit, qui oculos habebat, nec apostolus Paulus. Et alibi. Vouete & reddite. Primus imperatiuus est consulentis, secundus iubentis. De imperatiuo comminationis vel indignationis modo diximus. Sed est optimum exemplum in Cantico Canticorū. Si ignoras te o pulchra inter mulieres, ab ipost vestigia gregum tuorum, & pasce hædos tuos, id est, alienos à me, Abi & pasce comminantis verba sunt. Quandoque inuenies imperatiuum in execrantis forma, quauis potius sit prædicentis, quod venturum est. Psal. 108. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius, & Isaia. 6. Auribus audite, & nolite intelligere, excæca cor populi huius.

Interdum imperatiuus optantis est. Hoc est quod ait Euthy. Psal. 44. cū ait propheta. Intende prospere, procede & regna, ait. Licet hæc verba imperatiui modi sint, vim tamen optatiui habent, quemadmodum sepius apud scripturam reperitur. Sanctificetur, inquit, nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua, quæ verba non optatiui, sed imperatiui sunt modi, vt ex lectione Græca patet, & tamen optantis animum referunt. Atque iterum repetit Matth. 5. in expositione orationis Dominice, & desumpsit ex Basilio.

Psalmo. 44. Item Orige. homi. 1. in Canticis Canticorum interprete Hiero. ait. Moris est, scripturarum imperatiuum modū apud nos, seu futurum indicatiui apud Hebræos, pro optatiuo ponere. Vt in oratione Dominica. Pater noster qui es in cælis sanctificetur nomen tuum. Pro vtinam sanctificetur, & osculetur me osculo oris sui, pro vtinam exosculatur me sponus meus, & apud Iob. Pereat dies in quo natus sum, pro vtinam periisset, & in Psal. Deficiat nunc malitia impij & dirigas iustum. Exurgat Deus & dissipentur inimici eius. Hoc etiam scribit Orige. lib. 3. commēt. epistolæ ad Romanos. Duo superiora capita tantum à peritis linguæ Hebraicæ exacte intelligi possunt.

Enimvero iuxta Hebræos ponitur pro imperatiuo optanti.

De imprecationibus propheticis.

C A P. V.

In hoc quinto capite, huius libri cōieci illa quæ ad imprecationes propheticas & obsecrationes, spectare videntur, quæ quidem res valde vtilis & necessaria est his qui scripturis serio operam nauare volunt, & quæ licet paucis verbis explicare poteram, vtar tamen multis sanctorum testimonijs, quamuis eandem rem centies replicem, ne pereant illa, quæ in schedulis nostris habebamus seposita. Lectoris erunt partes, quæ potiora videbuntur eligere, & memoriæ commendare ac reliqua leuioris operæ transilire & reijcere de qua re Anacletus Papa epistola. 2. hæc scribit. Psal. mista non optantis animo, sed prophetantis mysterio, denunciat, dicens, obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua, obscuratis ergo oculis dorsum flectitur, quoniam cum lumen scientiæ perditur, sine dubio ad portanda peccatorum onera inclinatur. Et Augustinus lib. 1. de sermone domini in monte, vberius de hac re edisserit. Propheta, inquit, per imprecationis modū, quod futurum erat cecinerūt, non optantis voto, sed spiritu præuidentis, vt in Psalmo. 68. Fiat mensa eorum in laqueum, & in retributione & in scandalū, obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Effundat de super eos irā tuam, & furor iræ tuæ comprehendat

hendat eos. & iterum Psal. 108. Fiant filij eius pupilli, & vxor eius vidua. & alia quæ vel supra vel infra, in eodem psalmo sub persona Iudæ per prophetā dicuntur. Ac si diceret. Fiet mensa eorum in laqueum, & obscurentur oculi ne videant. Atque ita non sunt contrariæ istæ imprecationes illi præcepto domini. Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Nec præcepto Apostoli. Reddet illis dominus secundum opera eius. Solent enim prophetæ figura imprecantis, futura prædicere (sicut figura præteriti ea quæ ventura erant sæpè cecinerunt) vt Actu. 27. Percutiat te Deus paries dealbate. & Apostolus. reddet Deus secundum opera eorum. Et iterum Psal. 27. hoc idem repetit. cui subscribit Grego. 14. mora, cap. 7. Euthymius quoque in titulo Psal. 108. ait. Propheta in hoc Psalmo imprecantis quidem personam induere videtur, re vera prophetiam eorum malorum contextit, quæ pro ditorem Iudam, atque eius complices manebant. Vt constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius. Cum iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. fiant dies eius pauci. Est enim hic dicendi modus frequēs in prophetis, de quo plurima exempla apud scripturam inueniri possunt. Vnde Iosue. 12. tribus diuidens, quando in terrā promissionis ingressus sunt, visus est iussu Dei quibusdam benedicere, & quibusdam mala imprecari. benedictiones autem illæ, & maledictiones, futurorum prophetias continebant. Item Hierony. Threnorum. 1. capit. Quando, inquit, sancti viri deprecatorio more contra hostes suos rogant, non voto malitiæ, sed spiritu prophetiæ, hoc quod præsciunt futurum, prædicūt. vt Threnorum 1. Ingredietur omne malum coram te, vindemia eos, sicut vindemia illi me. Vel etiam contra spirituales nequitias orant, quas incorrigibiles esse sciunt, vt iustam à domino recipiant sententiam. Hinc est illud quod Dauid in Psal. 34. dominum contra nocentes se precatur dicens. Iudica Domine nocentes me. Assumpta pro nobis clamat infirmitas, vt damnentur nocentes, id est Diabolus cum ministris suis, quod nouerat esse venturam. Malos enim iudicari damnari est, quia nequeunt in disceptationem liberari, qui semper prauis actionibus probantur impliciti. Sed hoc vt dictum est, ad diabolum pertinet, cum sequacibus suis,

per quos prouenit Iudaicæ voluntatis iniquitas. Nam cum ipse præcipiat pro inimicis nostris orare, hominibus hæc non potest cōuenire sententia. Ipsos ergo debere petit damnari, quos virtute præscientiæ suæ nouit ad poenitudinis remedia non venire. Nam vbi ipse Dauid venit ad homines, conuerti eos desiderat, non perire. Vnde Psal. 39. Confundantur & reuereantur qui quærent mihi mala. Hic iam vbi venit ad homines corrigibiles, non maledictio funditur, sed correctio postulatur. Confundi est facta sua erubescere, & in meliorem sententiam commutari. nam & illi confusi dicuntur, qui conuincuntur ad poenam. Sed vt hoc magis ad conuersionem intelligere debuisses, addit. & reuereanter. Id est emendati colant, quem persequendum esse putauerant. Hæc ille, germanus sensus istius loci. Confundantur & reuereantur qui quærent mihi mala, ego hunc esse arbitror, frustrentur sua spe, ita vt pudeant, & erubescant, qui me occidere sperabant. & si per modum prophetiæ exponere volueris hunc locum, is erit sensus. Confundantur & erubescant, qui nocere mihi conantur. Præterea Euthym. Psal. 103. Cum prophetæ, inquit, optare peccantibus malum videntur, vt quod deficient peccatores à terra, optant, non vt homines, sed vt vitia deleantur. & iterum Psal. 34. ait. Caue ne ex imprecationibus quæ videntur, occasionem sumas imprecandi aduersus inimicos. Iuxta illud quod dictum erat antiquis. Diliges proximum tuum, & odio persequeris inimicum tuum. Ego autem dico vobis. Diligite inimicos vestros, &c. Nam illa verba cum in scriptura inuenerimus, intelligenda sunt, non vt imprecantur, sed quod sub imprecationis modo, ea prædicant, quæ inimicis ventura erant. Vel ea ratione fortassis, imprecantur, qua scriptum est. Percute argentum reprobam & purgabitur. Imprecatur enim eis, non vt acerbi hostes, sed veluti is qui prauos homines oderat, & optabat eos castigatione emendari, vt futurum ac horribile iudicium euaderent. Vel vt per illorum poenas alij fiant meliores, imprecatur. Item August. Psal. 5. ait. Prophetæ videntur aliquando optare alicui malum, aut damnum, verum non optant vt eueniant, sed cernunt quod euenturū sit. Contingit tamen illis non quia videntur optasse, sed quia tales sunt vt merito contingat. Sic in Psal. dicitur. Iudica illos

Locus Hiero accuratè expēditur.

Deus decidant à cogitationibus suis, idest, postquam spe fuerint frustrati condemnabitis eos. Quapropter per prophetiam id dictum est, non per malevolentiam. Et iterum. Da illis secundum opera ipsorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorum. & in li. Iob. cap. 18. Attenuetur fame robur eius, & inedia inuadat costas illius. Lege de hac re August. Psal. 38. & S. Thom. in secunda parte, secundæ partis quæst. 83. Artic. 8. ad primum. cuius hæc sunt verba. Imprecationes quæ in sacra scriptura ponuntur, quadrupliciter possunt intelligi. Vno modo secundum quod propheta solent in figura imprecatis futura prædicere, vt August. dicit in libro de sermone domini in monte. Secundo prout quædam temporalia mala, peccatoribus quæ doque à Deo in correctionem mittuntur. Tertio quia intelliguntur petere, non contra ipsos homines, sed contra regnum peccati, vt scilicet correctione hominum peccata destruantur. Quarto conformando voluntatem suam diuinæ iustitiæ, circa damnationem perseverantium in peccato. Hæc leuiorauidebuntur alicui, quam suscepti argumenti magnitudo & dignitas poscebat, attamen si memoriæ mandentur, leuia ista seria ducent.

Psal. 27.

De multiplici vsu interrogationum & dubitationum, quem diuinæ scripturæ admittunt.

C A P. VI.

nterrogationum multiplices ac varij sunt modi in scripturis diuinis recepti. Nam aliquando quæ pro certo affirmant, sub interrogationis forma solent proferre, quo vehementius moueant. Gene. 13. Nonne tota terra coram te est, id est certe, ex tota hac regione quam conspicis, eligendi tibi do potestatem, quoquo versus velis habitationi locum eligere. Et in libro Paralip. crebro inculcatur. Nonne hæc scripta sunt in libris regum Iudæ? id est, non est opus in contemenda hac historia immorari, cum iam in libris regum latius explanata sit & apud Lucam. Nonne

cor nostrum ardens erat in via cum nobis interpretaretur scripturas? Hoc est quod ait Chry. homilia 2. in priorem ad Corinthios epistolam. Interrogatio nunquam, nisi in rebus certissimis fieri in scriptura solet. Quis militat suis stipendijs vnquam? quis plantat vineam & fructum eius non edit? & Theophy. ad Hebræos. 3. Per interrogationem, inquit, sermone textit scriptura, quod clarior ita sit minusque contradictionis habeat. Interrogationes namque in confessis & certis rebus ponuntur. Vnde Paulus. Quibus succēssit quadraginta annos, nonne his qui peccauerunt quorum corpora ceciderunt in deserto. & in Gene. Nonne si bene egeris recipies?

Hebr. 3.

Aliquando interrogandi forma vim habet admirationis, & non dubitationis, vt apud Isaiam. Quis est iste qui venit de Edem, tinctis vestibus de Bosra? Nam quis est qui arbitretur angelos, quorum ministerio diuinæ reuelationes ad nos perferuntur, ignorasse in carnationem illam, in qua ipsi vel maxime internuntij fuerunt. Sed vt ad interrogationes nostra redeat oratio, de illis hæc scribit Aug. li. 1. Locut. in Gene. cum ait. Est aliquando in scriptura interrogatio, non dubitationis sed admirationis, vt in Genes. Procidit Abraham in faciem, & dixit in animo suo. Si mihi centum annos habenti nascetur filius, & si Sara annorum nonaginta pariet. (Si particula iuxta Hebraicam phrasim, nūquid, significat, vt si hoc tempore restitues regnum Israel.) Et in Ecclesiaste. Quomodo morietur sapiens cum stulto. Et nunquid iudex omnis terræ non faciet iudiciū. & Psal. 23. quis est iste rex gloriæ.

Loc. Isia.

Si. particula.

Vtitur rursus scriptura interrogatione in re non confessa, sed nobis ignota & controuersa, vt cum dicitur. Quis peccauit, hic, an parentes eius vt cæcus nasceretur? Vtiq; interrogabant apostoli quod ignorabant, & scire gestiebant. Deo tamen mystice huiuscemodi ignorantia tribuitur, de qua hæc tradit Greg. li. 2. Moral. c. 3. Non solet dominus percontari nisi cum nescit. Non enim requirimus, nisi quod nescimus, nescire autem Dei reprobare est. Vnde dominus dicit. Discede à me omnes operarij iniquitatis, nescio vos vnde sitis. Sic dominus apud Iob interrogat Satā. Vnde venis? quia vias illius reprobauerat, propterea quasi nesciens inquit. Hinc est quod Adæ peccanti, domini voce dicitur. Vbi es? Neq; enim diuina potentia nesciebat post

De hoc lege qua scripsimus. lib. 10. Re. 48

Mat. 25.

Luca. 13.

Gene. 3.

post culpam, ad quæ latibula seruus confugerat, sed quia lapsum vidit in culpa, iam sub peccato velut ab oculis veritatis absconditum, quia tenebras erroris eius non approbat, quia vbi sit peccator ignorat, eumq; vocat & requirit dicens. Adam vbi es?

Quis.

Luca. 12.

Aliquando illa interrogatione vtitur scriptura, quæ rem non facile inuentu esse significet, & plerunq; huiuscemodi interrogatio fit cum dictione. Quis. De hac ad hunc modum scribit Hierony. Nahum 3. Quis interrogatiua particula non pro impossibili, sed pro difficili re, frequenter accipitur. Iuxta illud Euangelij. Quis putas est seruus fidelis, quem constituit dominus supra familiam suam? id est, pauci serui fideles inueniri possunt. Et, Leo rugit quis non timebit. & in Psal. 13. Quis ascendet in montem domini. & apud Paulum. Quis me liberabit de corpore mortis huius. & apud Hoseam. Quis sapiens & intelliget hæc. Lege Hiero. si amplius de hac re desideras, Amos 3. Zachariæ 4. & in epistola ad Minerium & Alexandrum. & Origenem homil. 18. Numerorum.

Roma. 8.

Psal. 82.

Isaia. 53.

Nonnunquam interrogatio rem prorsus impossibilem innuit, & hæc interrogatio non raro fit aduentu dictionis quis, quæ idem significat, quod nullus, a. um. de qua hæc à Hierony. accepimus, Habacuc 2. capit. Quis vel quid pro impossibili reponitur. vt in epistola ad Roma. Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio, an angustia. & in Psalmo. Domine quis similis tibi. & in Habac. Quid prodest sculpsile, quia sculpsit illud factor suus? in omnibus his impossibilitas demonstratur, quia nec apostoli charitatem, vlla tribulatio & angustia, diuidere poterat à Christo, nec ex idolis aliqua obuenit utilitas. & apud Isaiam, Generationem eius quis enarrabit. Lege eundem Ecclesiastes ca. 3. & Isaiæ 53. & Euthymium. Psal. 82. & Ambrosium li. 1. contra Nouatianos. c. 8. Et desumpta sunt hæc omnia quæ scripsi ex Origene lib. 8. epistolæ ad Roma. ca. 10. cuius quidē hæc sunt verba. Domine quis credidit auditui nostro? Quis pro raro dictum est, & obseruare debemus quod sermo hic in scripturis interdum pro raro, interdum omnino pro nullo ponitur. V. g. vt cum dicit. Quis sapiens & intelliget hæc? & quis est homo qui vult vitam? in his omnibus rarum quæque significat. Vbi vero dicit Paulus. Quis ascendit in cælum, hoc est Christum deducere, vel quis descen-

dit in abyssum, hoc est à mortuis reducere, hic, quis, nullus intelligitur. Nullus est enim qui ascendit in cælum Christum inde deducere.

Aliquando interrogatio vim habet extenuandi rem. Vt, Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quod visitas eum. & iterum. quid dabitur tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam dolosam. & Quare fremuerunt gentes.

Nonnunquam interrogatio vim habet optandi, præcipue si fiat per dictionem quis cum verbo, Do, das. vt Psal. 4. Quis ostendet nobis bona. & Psal. 13. Quis dabit ex Sion salutare Israel. & Nume. 12. Quis det omnem populum domini esse prophetas. & Psal. 54. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam. & apud Ieremiam. Quis dabit capiti meo aquam.

Deinde interrogationes duobus modis fieri solent. Nam aut aperte & simpliciter rem quam exquirere volunt proponunt. vt Quis ex vobis arguet me de peccato? & Domine quid, id est cur, multiplicati sunt qui tribulāt me? Aut obscuritate & verborum perplexitate rem contegere & occultare satagunt, vt dum respondens imprudenter ad interrogationem respondet, de se ferat sententiam, & se dignum supplicio iudicet. De hoc secundo modo, hæc scribuntur in secundo opere titulo Chryso. in Matth. homil. 39. In parabolis scriptura figurat personas, vt quia non intelligunt, ipsi aduersus se sententiam dicant. Sic cum Dauid in peccatum incidisset, Nathan parabolarum retibus eum comprehendit, coegitq; vt ipse aduersus se, iudiciū mortis proferret. Et Hierony. Isaiæ cap. 5. inquit. Aliquando scriptura querit rem aliquam ab aliquo sub parabola, vt dum de alio loquitur, de se ferat sententiam. vt Isaiæ. 5. Nunc ergo habitator Ierusalem & viri Iudæ, iudicate inter me & vineam meam, quid est quod ultra debui facere vineæ meæ & non feci, & illis tacentibus ipse respōdit. Nisi forte in hoc erraui, quod pro labore meo spectauit, vt faceret vvas, & non labruscas, quas inculta ac deserta terra facere consuevit. Et in euangelio latius non solum de vinea, sed de agricolis, querit Dominus, & ipsis tacentibus, Dominus pro illis respondit. Tale quid & Nathan propheta missus ad Dauid loquitur, & interrogat eum per parabolam, vt de alio iudicās de se promat sententiam. Misit dominus (inquit Samuel) Nathan ad Dauid, qui cum

Psal. 3.

Matth. 21

2 Reg. 12.

t 2 nisset

nisset ad eum dixit ei. Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, & alter pauper. Diues habebat oues & boues multas valde. Pauper autem nil habebat omnino, præter ouem vnã paruulã, quam emerat & nutrierat, apud eum cum filijs eius simul, & de pane illius comedens, & calice eius bibens, & in sinu eius dormiens, eratq; illi sicut filia. Cum autem peregrinus quidam venisset ad diuitem, parcens ille fumere de ouibus & bobus suis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi qui venerat ad se, tulit ouem viri pauperis, & præparauit cibos homini qui venerat ad se. Iratus autem indignatione Dauid aduersus hominem illum nimis, dixit ad Nathan, Viuit Dominus quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc. Ouem reddet in quadruplum, eo quod fecerit verbum istud, & non pepercerit. Dixit autem Nathan ad Dauid. Tu es ille vir. & iterum in expositione capit. 21. in Matth. cum dixisset euangelista. Cum venisset in templum, accesserunt ad eum doctores, principes sacerdotum & seniores populi, dicentes, in qua potestate hæc facis? Respondens Iesus dixit eis. Interrogabo vos & ego vnum sermonem, quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismus Ioannis unde erat, è cælo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se dicentes, si dixerimus è cælo, dicet nobis, Quare ergo non credidistis illi? Si dixerimus ex hominibus, timemus turbã: omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. Et respondentes Iesu, dixerunt. Nescimus. Ait illis & ipse. Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. & reliqua. ait Hierony. poterat dominus aperta responsione tentatorum calumniam confutare, sed prudenter interrogat, vt suo ipsi vel silentio vel sententia condemnentur. Si enim respondissent baptisma Ioannis esse de cælo, vt ipsi sapientes in malitia, pertractarunt, cõsequens erat responsio, quare ergo non estis baptizati à Ioanne? Si dicere voluissent, humana deceptione fuisse compositum baptisma Ioannis & nil habuisse diuinum, seditionem populi formidabat. omnes enim gregatim multitudines, Ioannis receperant baptisma, & sic eum habebant vt prophetam. Respondit itaq; impijssima factio, & humilitatis verbo quo nescire se diceret, vsa est ad insidias captandas. Illi in eo quod nescire se responderant mentiti sunt, consequens ergo erat iuxta

responsionem eorum dominum quoque dicere, nec ego scio, sed mentiri veritas non potest, & ait, Nec ego dico vobis. Ex quo ostendit illos scire, sed respondere nolle, & se nosse, & ideo non dicere, quia illi quod sciunt, taceant. & statim infert, parabolam quæ & illos impietatis arguat, & ad gentes regnum Dei doceat transferendum.

Præterea annotare oportet dominum non nunquam sermonem suum accommodare solere ad interrogantium mentem, eorum verbis neglectis. & ideo nisi altius res consideretur nonnunquam responsio sermoni instituto non videtur quadrare, vt Chryso. auctor est. homilia. 63. in Matth. Christus, inquit ille, sæpè ad mentem interrogantium orationem accommodat, non ad verba illorum. vt apud Matth. cum iuuenis ille interrogat. Quid boni faciam vt vitam æternam possideam. Quoniam ceu ad hominem nudum, & vnum è multis Iudeorum magistris, adijt, idcirco, ei quasi homo respondit. Nemo bonus nisi solus deus. & apud Ioannem, cum dominus loquitur cū Samaritana, quæ arbitrabatur Christum esse vnum è plebe Iudeorum, loquitur vt vnus ex eis. Nos, inquit, adoramus quod nouimus, vos adoratis quem nescitis. Et iterum loquens cum Iudeis qui arbitrabantur eum esse mendacem & deceptorem, ait. Si ego testor de me ipso, testimonium meum non est verum, est alius qui testimoniũ perhibet de me. Et apud Lucam cum apostoli morbos curassent, & virtutes multas egissent, ait illis dominus. Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem. ac si diceret. Ne ob hoc quod dæmones vestræ sunt ditioni subiecti insolentes sitis, ne vt Satanus è cælo. ita vos à me depellamini. Et apud Ioannem, interrogat Petrus. domine quo abis? Respondit illis Iesus. Quo ego nunc abeo non potes me nunc sequi, sequeris autem post. Non dixit quo abiret, sed nõ potes me nunc sequi. Lege Cyrillum libr. 2. thesauri. cap. 1. Attamen libr. 3. super Ioannem ca. 3. hæc ad verbum scribit. Confectudinem fuisse Christo cognouimus, maxime quando ad imperitos Phariseos loquebatur, corda illorum aspicere, cogitationisque motus vt Deus examinare, & ad illa quæ illi mente versabant, orationem nonnunquam accommodare. Atq; ideo non serie à superioribus quandoque sibi sermo procedit, cum ad illa quæ illi secum verterent acutissimè oratio

com-

Matth. 2.

componatur. Sic scribitur ægrotum membrum omnibus dissolutum à duobus viris perlatum fuisse. Cumq; propter multitudinem per ostium intrare ad Iesum non posset, à te cõto remotis tegulis eum demississe. Iesum autem ad eum dixisse. Dimittantur tibi peccata tua. & tunc Phariseos & scribas turbatos, hæc secum vertisse. Quis est iste qui blasphematur? Iesum autem cogitationes eorum scientem respondisse. Cur cogitatis mala in cordibus vestris. Quid est facilius dicere dimittuntur tibi peccata tua, vel surge & ambula. Vides quomodo non spectarit verba eorum, sed cogitationibus vt Deus respondit. Simile quid apud Lucam inuenies. Alio quodam, inquit, sabbato in synagoga docebat, & erat ibi homo cuius manus dextera erat arida. Obseruabant igitur eum Pharisei & scribæ si curabat in sabbato, vt occasionem de ipso inuenirent. Ipse verò cum sciret cogitationes illorum, dixit homini qui manum aridam habebat, Surge & sta in medio, & surrexit & stetit. Iesus tunc dixit ad illos. Interrogabo vos, si licet sabbato benefacere, an malefacere? respicis rursus aperte ad cogitationes eorum verba Christi accommodari. Hactenus Cyrillus. & affert aliud exemplum, sed quia paucis explicari non potest, dimittatur, nos alijs multis exemplis possumus rem eandem confirmare & stabilire, vt Ioan. primo. cum interrogant sacerdotes & Leuitæ Ioannem. Tu quis es? Ipse cognita ipsorum malignitate respondit. Non sum ego Christus. & iterum capit. 3. Nicodemus nihil magnum de Christo redemptore nostro sentiens, ait. Scimus quod à Deo venisti magister, nullus enim hæc signa facere potest, nisi Deus sit cum illo. Respondet Christus: merito ita de me sentis, quia adhuc quæ carnis sunt sapis, nec dum è cælis natus es. Amen, inquit, dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

Aliquando consuevit sigillatim ad singula respondere, aliquando nil prorsus aliquibus responderet. Nam quia se indignos fecerunt percipiendi verbum Dei, ab illis sermonum suorum cohibet & celat thesaurũ. De vtriusque hæc nobis tradit Chrysostr. homil. 71. in Matthæum. Quando non malitia tantum, sed ignorantia impulsit Pharisei tentant Christum, vniuersa docendo solent aperire. Quando autem pueritate com-

moti aggrediuntur, tunc ad interrogata quidem respondet. vt apud Matthæum. Cum interrogasset Sadducæi de muliere illa quæ septem fratribus nupserrat, in resurrectione cuius erit. Respondet Christus. Erratis nescientes scripturas & potentiam Dei, quoniam in resurrectione nec nubent nec nubentur, sed erunt vt angeli Dei in cælo. & iterum capit. 21. dicitur quod accesserunt ad Christum principes sacerdotum dicentes. In qua potestate hæc facis? quis tibi dedit hanc potestatem? Respondens Iesus dicit eis. Interrogabo vos & ego vnum sermonem, &c. Atque illi subscribit Augustinus libro secundo, de sermone Domini in monte versus finem. Quod dominus, inquit, quædam dixisse inuenitur, quæ multi qui aderant, vel resistendo vel contemnendo, non acceperunt, non putandus est sanctum dedisse canibus, aut margaritas porcis, non enim dedit eis qui capere non poterant, sed eis qui capere poterant, quos propter aliorum immunditiam negligi non oportebat. Et cum eum tentatores interrogabant, respondebat quæ illis ita, vt quod contradicerent non haberent, quanuis venenis suis contabescerent potius, quam illius cibo saturarentur, alij tamen qui poterant capere, ex illorum occasione multa vtiliter audiebant.

Sunt tamen multa quæ inquiri ab ociosis possunt, superuacanea tamen, de quibus non nihil dicendum est, & hoc ipsum explicandum, cur inquiri & respondere ad talia non oporteat. De rebus verò vtilibus aliquando ad id respondendum est, quod interrogamur, sicut Dominus fecit, cum eum Sadducæi de muliere interrogassent, quæ septem viros habuit, cuius eorum in resurrectione futura esset. Respondit enim quod in resurrectione neque uxorem ducent neque nubent, sed erunt sicut angeli in cælis. Aliquando autem ille qui interrogat, interrogandus est aliud, ad quod tamen si dixerit, ipse sibi ad id quod interrogabat, respondeat, Si autem dicere noluerit, non videatur ijs qui adfuerint iniustum, si & ipse, quod interrogauit, non audiat. Nam & Pharisei qui interrogauerunt, tentantes, vtrum reddendum esset tributum, interrogati sunt aliud, id est cuius haberet nummus imaginẽ, qui ab ipsis prolatus est. Et quia dixerunt quod interrogati erant, id est Cæsaris imaginem habere nummum, ipsi quodammodo responderunt, id

Matth. 22

Matth. 22

quod dominum interrogauerant. Itaque ille ex eorum responsione ita concludit. Reddite ergo Cæsari quod Cæsaris est, & Deo quod Dei est. Cum autem principes sacerdotum interrogassent, in qua potestate illa faceret, interrogauit eos de baptismo Iohannis, & cum nollent dicere, quod contra se videbant dici, de Iohanne autem nil male dicere auferent propter circumstantes, Nec ergo vobis dicam, inquit, in qua potestate hæc facio, quod iustissimum apparuit circumstantibus. Hoc enim se dixerunt nescire, quod sciebant, sed dicere volebant. Et reuera iustum erat, ut qui sibi volebant responderi, quod interrogauerant, prius ipsi facerent quod erga se fieri postulabāt. Quod si ipsi fecissent, ipsi sibi responsissent. Ipsi enim miserant ad Iohannem quærentes quis esset, & ipse negauit se esse Christum, & de domino testimonium perhibuit, de quo testimonio si consiteri vellent, ipsi se docerent in qua potestate illa faceret Christus, quod quasi nescientes interrogauerunt, ut calumniam diaditum reperirent.

Postremo loco antequam hoc caput absoluaamus, res exigere videtur, ut nonnullas causas ex præscorum patrum lucubrationibus depromamus, ob quas Deus in scripturis, ita attemperet sermonem suum, ut aut sub dubio, de re nimirum quæ illum nequamquam latet, sed nec latere potest, loquatur, aut rem interroget quæ illum minimè fugit, vocat quippe ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Huius rei octo possunt esse causas, quarum prima sit illa quam affert Hierony. in commenta. Ezechielis. capit. 2. Dominus inquit, loquitur ambigentis affectu, ut liberum hominis monstret arbitrium, ne præscientia futurorum mali vel boni, immutabile faciat quod Deus futurum nouerit. Non enim quia ille ventura cognoscit, necesse est, nos facere quod ille præsciuit, sed quod nos propria voluntate sumus facturi, illud nouit futurum quasi Deus. Item Hieronim. 5. ait. Loquitur sæpe dominus sermone dubitantis, ut in Euangelio. Mittam filium meum ipsum reuerentur. & Iere. ait. Ego dixi forsitan pauperes sunt & stulti ignorantes viam domini, ideo igitur ad optimates & loquar eis. Ut ex ambiguitate sententiarum, & suspensione verborum liberum hominis monstraretur arbitrium. Præterea Ierem. 26. cum propheta ait. Noli subtra-

here verbum si forte audiant, & conuertantur unusquisque à via sua mala. Sic interpretatur Hiero. Verbum ambiguum forsitan, maiestati Dei non potest conuenire, sed nostro loquitur affectu, ut liberum hominis seruaretur arbitriū, ne ex præscientia eius quasi necessitate vel facere quid, vel non facere cogatur. Non enim ex eo quod Deus scit futurum aliquid, idcirco futurum est, sed quia futurum est Deus nouit, quasi præscius futurorum. Et tamen sciendum iuxta hunc eundem Ieremiam. Et si mala prædixerit dominus, & egerint poenitentiam, quod & ipse acturus sit poenitentiam super his quæ facere comminatus est. Et si prospera pollicitus fuerit, & egerit populus ille negligenter, mutet Deus sententiam & pro bonis mala inferat. Tale quid & illud euangelij est. Mittam filium meum & forsitan verebuntur eum. Quod utique ex persona Dei omnipotentis dicitur. Denique & Ieremias dixit. Si forte audiant & conuertantur unusquisque à via sua mala, ut cum illi conuersi fuerint, & mea sententiæ me poeniteat, & non faciam quod eis facere cogito. Cogito autem facere propter malitias studiorum illorum, quæ si fuerint immutata, & mea sententia commutabitur. Legamus historiam Ionæ & Ninive. si plura de hæc re desideras lege Hiero. Matth. 21.

Secundâ nobis suppeditauit causam Hierony. Ionæ. 3. capit. cum ait. Ambiguitate & sub dubio loquitur scriptura, ut dum homines dubij sunt de salute, fortius agant poenitentiam. & magis ad misericordiam prouocent deum. Unde Ionas ait. Quis scit si conuertatur & ignoscatur Deus, & reuertatur à furore iræ suæ, & non peribimus. Huic subscribit Ambrosius. lib. 2. de poenitentia. capit. 5.

Tertiam desumpsimus ex Origine. Matth. 13. cuius hæc sunt verba. Christus non ignorat interrogat, sed quoniam semel assumptus erat hominem, utitur omnibus quæ sunt hominis, quorum vnum est interrogare. Ut, intellexit hæc omnia? dicunt etiam. Nec mirandum si id faciat saluator, cum ipse etiam omnium Deus moribus hominum se se accōmodans, perinde ac si aliquis homo, morem gereret filio suo, percontetur, velut in hoc. Adam ubi es? & Vbi es Habel frater tuus? Hierony. quoque ad Rufinum de iudicio Salomonis ait. Christus simulat ignorantiam, & humanos pro dispensatione mentitur.

Rom. 4.

Prima causa cum Deus loquitur sub dubio. Liberum arbitrium committit Lutheranos asserunt.

Matth. 21 Iere. 5.

Secunda causa.

Tertia causa.

tur, hoc est imitatur affectus, sicut ibi. Vbi posuistis Lazarum? & ad mulierem fluentem sanguine. Quis me tetigit? His similia scribit Ambro. lib. 5. de fide cap. 8.

Quarta causa.

Quartam rationem desumpsimus ex comment. August. in Psalms secundum. Cum dubitatione, inquit, loquitur scriptura, ut in Psalms. Ne quando irascatur dominus, non secundum visionem prophetæ cui certum est, sed secundum eos ipsos qui monentur, quia cum dubitatione cogitare iram Dei solent quibus non apertè revelatur.

Quinta causa.

Sit quinta, Ex Chrysostomo homilia 17. in Iohannem. Christus, inquit, aliquando interrogat, non ut sciat, est enim scrutator cordium, sed ut rogando eos sibi conciliet, & familiares reddat, atque audentiores, seq; suo eos dignari colloquio ostendat. Unde apud Iohannem conuersus Iesus & videns duos discipulos Iohannis Baptistæ sequentes se, dicit eis, Quid queritis? Credibile enim est eos subuereri, cum se rudes intelligerent, & tantum testimonium Iohannis de Christo accepissent.

Sexta causa.

Sit sexta, ex diuo Gregorio homilia 9. in Ezechielem. Dubitationes, inquit, locutionum dei, V.g. Si forte audiant, si forte quiescant, non ex ignorantia, sed ex aliqua significatione descendit. Nam quis nesciat, quod qui fecit & videt omnia, omnia sciat? Et per semetipsam in Euangelio veritas de Antichristi prædicatibus inquit. Dabunt signa & prodigia, ita ut in errorem ducantur, si fieri potest electi. Cur hoc sub dubitatione dicitur, cum quid futurum sit à domino præsciat? Vnum verò è duobus est, quia si electi sunt fieri non potest. Si autem fieri potest, electi non sunt. Et tamen dicitur, ut in errorem ducantur si fieri potest etiam electi. Ita ergo dominici sermonis dubitatio ex electorum cordibus, designatio tentationis fuit, quia qui electi sunt ad persistendum, per signa prædicatum Antichristi, tentantur ad cadendum. Per hoc ergo quod dicitur, si fieri potest, hoc exprimitur quod electi in corde tentantur. Nutant enim, sed non cadunt. Dicitur ergo si fieri potest, quia trepidabunt, & tamen dicuntur electi, quia non cadunt. Dubitatio itaque sermonis à domino in electis exprimit trepidationem mentis. Quos & electos nominat, quia cernit quæ in fide & bono opere persistent.

Matth. 24

Septima quæ eadem cum prima esse videatur, talis est. Non ignorans futurum (inquit Theophyl. Lucæ 20.) scriptura dubitative loquitur, sed ne quidam præscientiam Dei necessariam inobediendi causam esse dicant, ideo huiusmodi verborum figura vitatur, ut apud Lucam. Forsitan filium meum verebuntur, cum forte legendum in eo. in Matth. sine eo. & tunc explicat dominus per affirmationem quid illis oportere facere filio domini sui, licet ipsi id facere noluerint.

Vltimâ ratione assignauit Chrys. ho. 71. in Matth. Quando dñs, inquit, interrogat, non quia ignorat interrogat, sed quia per responsum ipso, obnoxios poenæ esse vult ostendere. ut eum interrogat. Cuius esset effugies numeratis, cum illi Cæsaris respondissent, illico subiungit. Reddite igitur Cæsari, quæ sunt Cæsaris. non enim ait, date, sed reddite.

Si de hac re plura nosse desideras, lege Chrysostom. homil. 78. in Matth. & homil. 4. de patientia Iob. & Ambrosium lib. 5. de fide ad Gratianum Augustum capi. 8. & Origenem homil. 16. Numerorum.

Regulæ quarundam repetitionum, tum verborum, tum etiam sententiarum, quas crebro admittunt scriptura.

C A P. VII.

N hoc postremo huius libri cap. coniecimur regulas quasdam de repetitione verborum, ac sententiarum, quas vtilis fore studiosis illis cernebamus qui animum adhibuerunt ad scrutandum arcana scripturarum. Solent enim scripturae his repetitionibus efficere, quod eloquentissima oratione vix obtinent. nempe ut rem illam de qua loquuntur summe amplectendam esse doceat. Licet stulti putet esse. Igitur ut Theocritus ait, ex aliis in principio. Hoc est à Deo incipiamus. De illo hæc scribit Greg. in explanatione Psalms 6. poenitentialis. Nominis, inquit, venerandi repetitio precandi auget affectum, ut. De profundis clamaui ad te domine, domine exaudi vocem meam. & parum infra. Si iniquitantes.

tes obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Nomen repetit vt affectum excitet. & Domine dominus noster quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Deinde aduerte quod diligēter annotauit Hierony. Ezechielis 38. Quod vbicunque iuxta septuaginta bis ponitur Dominus, primum nomen tetragrammaton est, scilicet Iehoua, quod propriē ad Deum pertinet, & ineffabile dicitur, secūdum commune quod sēpē in hominibus inuenitur, vt apud Ezechielem. Dic principi Tyri. hęc dicit dominus Deus. Nonnunquam obseruatio Hieronymi fallit, veluti Ezechielis 2. Dices ad eos, sic dicit dominus deus. In Hebraico primo loco ponitur nomen appellatiuum commune Deo & creaturis, secūdō nomen proprium dei.

Porro ad aliorum nominū repetitionem accedentes primo de uocatio casu dicamus, id quod Euthy. Psalm. 56. annotauit. Duplicatio appellationis, hoc est uocatiui, aut demonstratio est miserationis, aut diligētis uocationis signura. Vt, Ierusalem, Ierusalem quę occidis prophetas. Et, Eli Eli lama hababani. Theophylactus quoque Lucę 13. cum ait dominus, Ierusalem Ierusalem, quę occidis prophetas. Ipse sic interpretatur. Duplicatio nominis ostendit amorem quem erga illos habebat dominus. Quemadmodū enim amator quis ab amica contemptus, ita reuocat ipse adulteram synagogam. Deniq; in euangelio. Simon Simon, ecce Satanas expetiuit vos vt cribraret instar tritici, & ego pro te rogauit ne deficiat fides tua.

Præterea aliud affert documentum, pulcherrimus auctor Euthy. Psalm. 16. in quies. Solent propheta sēpē numero in locis affectu plenis eadem sententias, varia oratione repetere, vt aucto affectu, ad maiorem deum misericordiam trahat. Vt, susceperunt me quasi leo paratus ad prædam, & quasi catulus leonis habitans in abditis. Et Chrysof. homil. 10. in Genes. ait, Sēpē scriptura multa utitur diligentia, semel atque iterum idem dicens, vt in mentibus auditorum reponantur ea quę dicuntur. Nam nisi hoc ei curę fuisset, sufficiebat dicere. Et fecit Deus hominem. Sed iterum apponitur. Secundum imaginem Dei fecit illum. Item Euthymius Psalm. 36. ait, Est prophetarum mos ad maiorem emphasin, atque vt intentionem cordium suorum melius declarent, dictiones & sententias plerunque repetere & inculcare,

iuxta Hebræorum morem. vt in Psalm. In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberaſti eos. Ad te clamauerunt & saluati sunt, in te sperauerunt & non sunt confusi. & alibi. Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas doce me. Hoc idem repetit Psalm. 76. circa principium, & iterum. Psalm. 107. & 21. Hoc est quod dicit Isichius libro primo Leui. versus finem, cum ait, Non frustra solet scriptura verba repetere, quę & multa omittre breuitatis causa videtur. Denique Oecume. versus finem, episto. ad Roma. ait, Sēpē Hispanorum nomen Paulus inculcat, vt ingentem erga eos exprimeret amorem.

Adhuc aliud genus repetitionum inuenitur in scripturis, quod Euthymius Psalm. 39. his verbis explicauit. Huiusmodi verborum repetitio (spectans spectati, exultatiōe exultabunt, benedicens benedicam, multiplicans multiplicabo dolores tuos) frequentissima est apud Hebræos, & intensiōem quādam denotat, & validiorem sententię confirmationem. vt, Videns vidi, id est, optime vidi, Cognoscendo cognoui, id est, exquisite cognoui. Et rursum Psalm. 131. Quod ait, exultatione exultabunt, item benedicens benedicam, & alia huiusmodi, quidam Idioma esse dicunt Hebræicę lingüę. Quidam verō huiusmodi sermone uti dicunt scripturam ad maiorem intensiōem, & ad validiorem sententię confirmationem. Item Hierony. Ezechielis 16. ait, Duplicatio pondus facit orationis. Vt, decora facta es vehementer nimis. eo quod ad pulchritudinis magnitudinem addi ultra nil possit. & Matth. 2. Gauisi sunt gaudio magno valde. & creuerunt aquę super terram valde valde.

Præterea ait Augu. in lib. Locut. in Exodum. Hęc repetitio, acruus acruus, aut puteus puteus, & similia nominum coaceruatio, multitudinem illius rei significat nempe puteorum aut acruorum multitudinem, ac aliarum rerum similia.

Est aliud documentum prioribus nō dissimile, & ideo minimē reticendum, est quę desumptum ex comment. in Iob, titulo Hiero. capi. 3. cuius hęc sunt verba. Pro confirmatione dicti, solent in scripturis sententię iterari. Vt, Quia timor quem timebam euenit mihi, & quod verebar accidit. Et Basilius in homil. Quomodo baptizetur aliquis baptizate quod est in Euang. domini nostri Iesu Christi,

Christi, ait. Cum sciret apostolus tautologiā vtilem esse audientibus, ad certitudinem, veritatisque persuasionem firmiorem, per eorundem resumptionem, illis inculcat. vt si commortui fuerimus, & conuiuemus. Si sustinuerimus & conregnabimus. Hęc ille. Est optimum exemplum Lucę. 10. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus viribus, & ex omni mente tua: huiusmodi innumera exempla vel vnicus Psalmus. 118. suppeditabit.

Lucę. 10.

Regula pro allegorijs excogitandis annotanda.

Solent verba eodem in loco semel atque iterum inculcari, sed in alia atque alia significatione. vt Iohan. 1. Mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit, id est, hęc mundi machina à Deo creata est, ex cuius contemplatione Deus poterat cognosci, & tamen homines huic mundo addicti eum non cognouerunt. & Ieremię. 23. Vos nō visitastis gregē meum, & ego visitabo malitiā studiorū vestrorū. Visitare primo loco significat gubernare, vel curangerere, secūdo vero loco significat punire. & sic David ponitur pro rege ipso, & statim pro Messia. & Paulus azymum vocat panem, & hominem sanctū & innoxium, & legem vocat interdum veterem, interdum nouam, interdum naturalem, interdum legem membrorum. & fermentū pro massa & inaltia. Hęc summē sunt aduertenda si dextrē & eruditē vis Allegoriam aliquam tractare. & in titu. Psalm. 50. ingredi pro coire & apparere. Verum vt res optime intelligatur, non ab re erit, Origenis verba ex lib. 3. commenta. in epistolam ad Roma. in medium afferre, quę huiusmodi sunt. Inuenimus hanc esse scripturę consuetudinem in multis locis, quod vnum vocabulum secūdo in eodem loco positum diuersa significet. vt ibi. Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt, vt veniat messis: eleuate oculos vestros, & videte regiones quia albę sunt ad messem. Nonne hoc loco messis secundo nominata est, sed primo ad corporalē messem refertur, secundo ad spiritualē. Et iterum cum Dominus dicit ad Samaritanam. Da mihi bibere, & post responsum eius dicit ad eam. Si scires quis est, qui dicit tibi da mihi bibere, tu utique petisses eum, & dedisset tibi aquam viuam. Et iterum addit ad eam. Omnis qui bibit ex hac aqua sitiet iterum, qui autem biberit ex aqua quam ego do ei, non sitiet in aternū. Vides quomodo & bibere ex

aqua nunc quidem corporaliter, nunc autē spiritualiter in vno eodēque accipitur loco: est illic similiter positum, vbi cæcus à natiuitate curatur post hoc dicit saluator. In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant, & qui vident cæci fiant. Ita & apud Paulum, cum sine lege dicit iustitiā Dei manifestari, naturalis lex intelligitur, cū vero dicit, Testificata à lege & prophetis, Moysi legem designat.

Est aliud genus repetitionis in scripturis creberrimum, cum dictio aliqua semel legitur, sed iterum aut pluries intelligitur, ac nisi subintelligatur trunca ac mutila manet oratio. Hic tropus Græcē Zeugma vocatur. vt Psalm. 1. non resurgent impij in iudicio, nec peccatores in concilio iustorum, scilicet, sargent. & 9. Non in finem obliuio erit pauperis, paciētia pauperum peribit in finem, id est, vt optime addit interpres noster, non peribit. & 2. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania, id est, & quare populi & 9. Inimici defecerunt frameę in finem, & ciuitates eorū destruxisti, id est, quas destruxisti. Subaudi perierunt. Et ad Ephe. 4. omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor & blasphemia tollatur à vobis. Hęc duo verba tollatur à vobis, singulis quinque verbis sunt subintelligenda. & ad Rom. 2. Qui reddet vnique secundum opera eius, ijs quidē qui secundum patientiam boni operis (gloriam & honorem & incorruptionem subaudi reddet.) quærunt vitam aternam. ijs autē qui sunt ex contentione, ira & indignatio, subaudi reddetur. De hoc tropo Augustinus lib. 1. Locut. in Gene. cum dixisset Moyses. Ascendit Abraham à Aegypto, ipse & vxor eius, & omnia eius, & Loth cum eo in desertum. ita scribit. Subauditur, ascenderūt. Hęc locutio vocatur Græcē zeugmatica eclipsis. & Hiero. sēpissime alias, sed in comment. Zacharię cap. 1. sic ait. Cum aliqua dictio subauditur pluribus commatibus, quę à Græcis dici solet ἀπό νοήσεως subauditur talis aut talis dictio. vt Patres nostri vbi sunt, & propheta. Scilicet, Vbi sunt. & in Malachia. Filius honorat patrem, & seruus dominum, scilicet honorat, Huius Regulę meminit Rabbi David Cah. Psalm. 9. sed quia typographi nostri typis Hebraicis carebāt. & hic & sēpē alias, adducere Hebraica verba nō potuimus. Latina sic habent. Dictio vna solet collocari vice duarū, iuxta linguę sanctę cōsuetudinē.

Deniq;

Zeugma in scripturis crebra.

Locus in scripturis

Denique Euthy. in omnibus locis qui modo à me citabuntur, hoc idem affirmat. vt Psal. 61. Quousq; irruitis in hominem, interficietis omnes vos tanquam parieti inclinato, id est, quousque sanguini & cædibus vacatis. Iuxta Hebraicam tamen veritatē hoc exemplum ad rem non spectat, in qua sic legitur. interficiemini vos vt paries inclinat, id est, ne hominem occidatis, aut impie agatis ne & vos pereatis, vt paries qui demolitur, perire solet. & Psal. 31. Proteges eos in tabernaculo tuo, à cōtradictione linguarum. Subaudi proteges eos. Et rursum eodem Psal. Misere mei domine quoniam tribulor. & post parum. Quoniam audiui vituperationē multorum. Subaudi, misere mei. Et iterū. Psal. 34. Restitue animā meam à malignitate eorum, à leonibus vnicam meam, scilicet, restitue. & Psal. 67. Vt intingat pes tuus in sanguine. & lingua canum tuorum. subaudi. intingatur. Ioan. 15. si non venissem & locutus eis fuisset, Ephes. 1. Sanctis qui sunt Ephesi. scilicet in Christo Iesu, & fidelib⁹. in Chro.

Præterea conduplicantur nonnunquam comparatiua ad maiorem Emphasin, vt ad Philipp. ca. 1. Multò magis melius permanere in carne propter vos. & ad Galat. 4. Multi filij desertæ magis quam eius, quæ habebat virum. Et in euangel. Gauisi sunt gaudio magno valde.

Fit nonnunquam eiusdem nominis conduplicatio, ita vt primum sit in nominatiuo, secundum in genitiuo, vt canticum canticorum. De huiusmodi forma loquendi sic disputat Orige. homi. 1. in Canticum canticorum, interprete Hiero. inquit. Quomodo dicitur per Moysen quædam esse nō solum sancta, sed & sancta sanctorum, & alia non tantum sabbata, sed & sabbata sabbatorum. Sic docemur scribente Salomone, esse quædam non solum cantica, sed & cantica canticorum. Beatus quidem is qui ingreditur in sancta, sed beator qui ingreditur in sancta sanctorū, beatus qui sabbata sabbatizat, sed beator qui sabbatizat sabbata sabbatorum. Beatus similiter & is qui intelligit cantica & canit ea, nemo quippe nisi in solennitatibus canit, sed multò beator ille qui canit cantica canticorum. Et sicut is qui ingreditur sancta pluribus adhuc indiget, vt valeat introire in sancta sanctorum, & qui sabbatum quod à domino populo constitutum est, multa adhuc necessaria habet, vt agat sabbata sabbatorum,

eodem modo difficilè reperitur, qui omnia quæ in scripturis continentur cantica peragrās, valeat ascendere ad cantica canticorum. Egredi te oportet de Ægypto, & egressum de terra Ægypti pertransire mare Rubrum, vt possis primum canticum canere, dicens. Cantemus domino, gloriose enim magnificatus est. Licet autem primum dixeris canticum, adhuc longè es à cantico canticorum. Perambula terram deserti spiritaliter, donec peruenias ad puteum quem foderunt reges, & ibi secundum canticum canas. Post hæc veni ad vicina terræ sanctæ, vt super Iordanis ripam constitutus, cantes canticum Moyfi, dicens. Attende cælū & loquar, &c. Rursum habes necessarium vt milites, & terram sanctam hæreditate possideas, Apis tibi pphetet, & apis te iudicet. Debora quippe apis interpretatur, vt possis illud carmen, quod in Iudicum libro continetur, edicere. Ad regnum deinceps volumen ascendes, veni ad canticum quādo fugit Dauid de manu inimicorum suorum & de manu Saul & dixit. Dominus firmamentum meum. Perueniendum est tibi ad Isaiam vt cum illo dicas. Cantabo canticum dilectæ vineæ meæ. Et cum vniuersa transferis ad altiora conscende, vt possis iam decora anima cum sponso canere & cantica canticorum. Hæc eadem repetit Orige. in proœmio. 4. homiliarum in cantica canticorum, versus finem. & Philo Carpathius eodem in loco. Veruntamen vt breuiter colligam quæ ab his viris doctissimis fufe dicta sunt, dico, quod eiusdem nominis repetitio rei auget incrementum, siue res illa sancta sit, siue nephanda. vt canticū canticorum, est præcipuum inter omnia cantica, & vanitas vanitatum, id est extrema vanitas, sabbatum sabbatorum est solennior dies inter omnes Paschæ. & seculum seculorum, id est perpetuò. Atque ita dicit Euthy. Psal. 9. Præterea Hiero. Ezech. 27. cap. ait. Quomodo dicitur canticum canticorum, & seculum seculorū, & opera operum, vt canticum maius alijs canticis sit, & seculum prolixius alijs seculis, opusque cæteris operibus vtilius, sic iuxta 70. Ezech. 27. legitur. occidens occidentis, vt magnitudinem occidentalium partium significet. His similia scribit ad Gala. 1. ca. in expositione huius loci. Qui dedit semetipsum &c. & in commen. in Ecclesiasten. c. 1.

Est aliud genus repetitionis admodum in scripturis receptum, quo solent rem alicubi diligenter enarratam, ac dissertatam, alibi aut eisdem verbis aut alijs, sed parum mutatis & inuertis, repetere. Veluti innumera quæ in lege narrantur, replicantur in prophetis, & quæ in libris Regum in Psalmorum inueniuntur volumine. Causam assignat Hiero. Ezech. capit. 44. in calce. inquit. Querendum cur ea quæ dicta sunt replicat. Vt videlicet quæ in mentibus hominum sunt, vel legendi negligentia, vel audiendi cōtemptu & obliuione deleta, viua voce innouentur, quæ non sit scripta calamo & atramento, sed spiritu & verbo Dei. Vnde saluator nullum volumen doctrinæ suæ propriū reliquit, sed patris & suo spiritu quotidie loquitur in corde credentiū. Hæc erit responsio aduersum eos qui calumniantur prophetas, cur quæ in Pentateucho continentur, in suis voluminibus replicent. At dices si illa loca inter se conferantur vehementer a sese dissidere & dissonare videntur, veluti si euangelistas inter se conferas & legem & prophetas, quod à mendacio abhorere non videtur. Huic obiectioni respondet Aug. lib. 1. q. in Gene. q. 64. inquit. Cum res aliqua narrantur in scripturis, & alibi sententia eadem repetitur, non est opus omnia eodem inculcentur modo, sed eadem sententia teneatur. Vt seruus Abraham narrat ea quæ sibi dicta sunt à domino non eodem modo. Quod admonendum putavi propter stultos & indoctos homines, qui euangelistas hinc calumniantur, quod in aliquibus verbis non omnino conueniunt, quanuis rebus & sententijs omnino non discrepent. & libr. 1. Locut. in Genes. versus finem. Cum ea que dicta sunt dicta esse narrantur, non omnino eodem modo repetuntur, cum tamen in diuersitate verborum nihil sententiæ deperat veritatis. Hoc valde annotandum est ob euangelistas. Sic fratres Ioseph dixerunt dictum esse sibi à Ioseph. & terram mercaminum. & non inuenitur ab illo dictum. Sine mendacio autem dixerunt, quod ex verbis, quæ dixerat in eius voluntate cognouerant, neque enim verba sunt necessaria nisi ad exprimendam & in audientium notitiam perferendam, quantum possumus, voluntatem. Item Hierony. Ezech. 33. capit. ait. Hoc in omnibus scripturis sanctis obseruare debemus, vbi videtur esse aliqua similitudo sententiæ, non in omnibus eadem dici, sed vel subtrahi pleraq; vel addi, & singulorum inter se verborum discrepantiam, habere ratio

Exod. 15.
Nume. 21.

Deute. 32.

Iudicum.

2. Reg. 11.
Psal. 17.
Isaia. 5.

Vide 3. par
te. q. 42. ar
ticul. 4.

De consen-
su euange-
listarum.

diligenter enarratam, ac dissertatam, alibi aut eisdem verbis aut alijs, sed parum mutatis & inuertis, repetere. Veluti innumera quæ in lege narrantur, replicantur in prophetis, & quæ in libris Regum in Psalmorum inueniuntur volumine. Causam assignat Hiero. Ezech. capit. 44. in calce. inquit. Querendum cur ea quæ dicta sunt replicat. Vt videlicet quæ in mentibus hominum sunt, vel legendi negligentia, vel audiendi cōtemptu & obliuione deleta, viua voce innouentur, quæ non sit scripta calamo & atramento, sed spiritu & verbo Dei. Vnde saluator nullum volumen doctrinæ suæ propriū reliquit, sed patris & suo spiritu quotidie loquitur in corde credentiū. Hæc erit responsio aduersum eos qui calumniantur prophetas, cur quæ in Pentateucho continentur, in suis voluminibus replicent. At dices si illa loca inter se conferantur vehementer a sese dissidere & dissonare videntur, veluti si euangelistas inter se conferas & legem & prophetas, quod à mendacio abhorere non videtur. Huic obiectioni respondet Aug. lib. 1. q. in Gene. q. 64. inquit. Cum res aliqua narrantur in scripturis, & alibi sententia eadem repetitur, non est opus omnia eodem inculcentur modo, sed eadem sententia teneatur. Vt seruus Abraham narrat ea quæ sibi dicta sunt à domino non eodem modo. Quod admonendum putavi propter stultos & indoctos homines, qui euangelistas hinc calumniantur, quod in aliquibus verbis non omnino conueniunt, quanuis rebus & sententijs omnino non discrepent. & libr. 1. Locut. in Genes. versus finem. Cum ea que dicta sunt dicta esse narrantur, non omnino eodem modo repetuntur, cum tamen in diuersitate verborum nihil sententiæ deperat veritatis. Hoc valde annotandum est ob euangelistas. Sic fratres Ioseph dixerunt dictum esse sibi à Ioseph. & terram mercaminum. & non inuenitur ab illo dictum. Sine mendacio autem dixerunt, quod ex verbis, quæ dixerat in eius voluntate cognouerant, neque enim verba sunt necessaria nisi ad exprimendam & in audientium notitiam perferendam, quantum possumus, voluntatem. Item Hierony. Ezech. 33. capit. ait. Hoc in omnibus scripturis sanctis obseruare debemus, vbi videtur esse aliqua similitudo sententiæ, non in omnibus eadem dici, sed vel subtrahi pleraq; vel addi, & singulorum inter se verborum discrepantiam, habere ratio

nem. Veluti cum Ezech. 3. dicitur. Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel, & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me: si dicente me ad impium, morte morieris, non annuntiaueris ei, nec locutus fueris vt auertatur à via sua impia & viuat, ipse impius in iniquitate sua morietur. Sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annuntiaueris impio, & ille non fuerit conuersus ab iniquitate, & à via sua impia, ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberaisti. Hæc verba si diligenter inspicias, intelliges similia quidem esse his quæ dicuntur apud Ezech. lem. 33. capi. circa principium, sed non eadem, dum in plerisque discordant. Origenes quoque homilia. 9. in Genesim, assert aliud exemplum in Genesim, inquit, ca. 12. & 18. Abraham à domino benedicitur, & iterum cap. 22. eandem replicat benedictionem nouo quodam modo. Nouum enim est quod dicit. Et vocauit Angelus domini Abraham secundo de cælo. Quod tamen addidit non est nouum. Nam (benedicens benedicam te, & multiplicabo te, & erit semen tuum vt stella cæli) prius fuerat pronuntiatum. Quid noui in hac vltima promissione additur. Si Abraham secundum carnem vixisset, & vnus populi quem secundum carnem genuit pater fuisset, vna suffecerat repromissio. Nunc vero vt ostenderet eum primo patrem futurum eorum qui secundum carnem circuncisi sunt, circuncisionis suæ tempore datur ei repromissio, quæ ad populum circuncisionis, pertinere deberet. Secundò quia pater etiam esset futurus eorum qui ex fide sunt, & qui per passionem Christi veniunt ad hæreditatem, tempore nihilominus passionis Isaac promissio renouatur, quæ pertinere debet ad eum populum, qui passione Christi ac resurrectione saluatur. Ecce in histribus locis eadem inculcari videntur verba, sed longè diuersa sunt. Illa enim quæ in priori promissione dicta sunt, & ad priorem populum pertinent, in terris dicta sunt. Sic enim dicit scriptura. Eduxit eum foras, de tabernaculo scilicet, & dixit ei, respice stellas cæli, &c. Sic erit semen tuum. Vbi secundo repetitur promissio, designat quod locutus sit ei è cælo. in illa prioris sermo tantummodo fuit, hic interponitur iusturandum, vt dicit Paulus ad Hebræos. Volens, inquit, Deus ostendere pollicitationes hæredibus per immobilitatem

Quater be-
nedicitur
Abraham.

tatem consilij sui, interposuit iusiurandum. Tunc deinde in prima repromissione, non habet positam causam cur data sit, tantum quod eduxit eum foras, & ostendit ei, inquit stellas celi, & dixit sic erit semen tuum. Nunc addit causam propter quam iuramento confirmat promissionem firmam futuram. Quia fecisti verbum hoc & non pepercisti filio tuo. Evidenter designans, quod propter passionem Christi, populo ex gentibus maneat firma repromissio. Adhuc tractatu. 4. in Matthæum. affert aliud exemplum. Matth. inquit. 16. dicitur, Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quoniam oportet eum ire in Hierosolyma, & multa pati à senioribus, & principibus sacerdotum, & scribis populi, & occidi, & tertia die resurgere. & 17. capit. ait. Conuersantibus illis in Galilæa dixit eis Iesus. Futurum est vt filius hominis tradatur in manus hominum, & occident eum, & post tertiam diem resurgat. Videntur quidem hæc illis esse similia, vt facile quis dicat dominum eadem verba repetere. Quod non est ita. Neque enim id ipsum est, ostendere discipulis, quoniam oportet eum ire in Hierosolyma, & multa pati, &c. & dicere discipulis in Galilæa constitutis. Quoniam futurum est, vt filius hominis tradatur. Tradendum, superius non est dictum, hic autem non solum tradendum, sed etiam in manus hominum. Aliud affert Origenes exemplum homi. 9. Super Ezechielem. Ad pulcherrimum exemplum D. Euche. lib. 1. in Gene. capit. 40. inquit. Gene. 7. legimus. Ingressus est Noe & filij eius, & vxores filiorum eius cum eo in arcam. & post diluuium quando ex arca exeunt, cap. 8. dicitur. Egredere de arca tu & vxor tua, & filij tui, & vxores filiorum tuorum. Sed queri potest quare in ingressu hominum in arcam, seorsum viri, & seorsum nominata sint foemina. In egressu vero dictum est ad Noe. egredere tu & vxor tua, & filij tui, & vxores filiorum tuorum cum eis. Nisi quia damnato seculo, & pereunte omni genere inortalium, soli illi à periculo liberati, vsque dum arca requiesceret, & exitia aquarum cessarent à concubitu cessarent, & sic denuò reuertentur ad id ipsum corpori debitum nuptiarum, vt crescerent & multiplicarentur super terram, & ideo in ingressu diuisi, in egressu vero iugati sunt nominati. & Beda in expositione Gene. capi. 5. ait. Diuisi arcam intrant

Cur Noe & filij eius se iuncti ab vxoribus in ingressu arca, & coniuncti cum vxoribus in egressu nuptiarum.

Noe & filij eius, & vxor illius, & vxores filiorum eius, coniuncti autem egrediuntur ex arca. Propter continentiam necessariam in arca, quasi in ecclesiam, & propter creationem filiorum extra arcam. Quia cum saluati per arcam spirituales resurrexerimus, adhærebit caro spiritui pace perfecta. Denique Damasco. lib. 4. cap. 25. ait. Noe in arcam ingredi iussus, & mundi semen custodire commissus, sic præceptum accepit. Ingredere, inquit, tu, & filij tui, & vxor tua, & vxores filiorum tuorum, & separauit eos ab vxoribus, & cum castitate pelagus, & illud totius mundi naufragium euitarent. Post diluuij autem cessationem. Egredere, inquit, tu, & vxor tua, & filij tui, & vxores filiorum tuorum. Ecce rursus propter multiplicationem nuptiarum concessa sunt. Hæc ille. Item Gene. capit. 1. Crescite & multiplicamini & replete terram, & postea capit. 8. & 9. eadem pene verba repetuntur. & Gene. 2. potestati hominis omnia subiiciuntur, & cap. 8. iterum arbitrio hominis omnia traduntur.

Est postremo illud genus repetitionis animaduertendum, quo id, quod obscure dictum fuerat prius, postea clarioribus verbis & explanatoribus recinitur & inculcatur, ita vt posterior pars sit veluti prioris interpretamentum, vt Psalm. 108. Genua mea in firmata sunt à ieiunio, id est propter, & caro mea inmutata est propter oleum, id est amissit pinguedinem. & 78. Nolite extollere in altum cornu vestrum, Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem. Huius regulæ tot sunt exempla, quot ferè sunt periodi in Proverbijs, Psalmis, & Iob, vt interim taceam de prophetis. De Paulo tamen loquens Occum. hoc scriptum reliquit, ad Roma. cap. 17. Vt plurimum in repetitionibus, non ita nude repetit Paulus, quasi ad hoc conaretur, sed vel cum augmento, vel cum maiore elucidatione, vel expressius. Sed omnino absq; aliquo cultu ac permutatione raro eum inuenias repetitione vtentem, qua tamen continue ferè vtitur, vt ad Roma. 10. Quod si lapsus ipsorum diuitia sunt mundi, & diminutio eorum, &c. & statim id explicans ait. Nam si reiectio ipsorum est reconciliatio mundi. Lege eundem Occum. in posteriori ad Corinth. episto. capit. 8. Et nos non nihil de hac re tetigimus in priori huius libri capite. & alibi sæpe (propter quosdam morosos, qui putant sub singulis verbis latere nescio quæ myste-

*Psalm. 36.
Psalm. 91.*

mysteria, è suo capite conficta.) Deniq; illud sermonis genus in scripturis est frequentissimum, vt sensum quem prioris versiculi pars expressit, posterior aut recinat alijs verbis eundem, aut simili sententia referat, aut contraria respondeat. Primi generis hoc erit exemplum, os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius meditabitur iudicium. Secundi. Iustus vt palma florebit. Cui simile quod succi

nitur. Et sicut Cedrus Libani multiplicabitur. Tertij. Esurientes impleuit bonis, & subnectitur contraria sententia. Et diuites dimisit inanes. Possunt similia colligi ex August. Psalm. 2. lib. 9. Re- & ex libro eiusdem de Anima & eius origine. capit. 17. & ex Cahi. Psalm. 16. Sed de his satis, ad reliqua depromenda quæ sunt Theologico muneri consentanea, & ab eo in diuisa, orationem nostram accommodemus.

Finis libri quinti Hypotyposeon.

SEXTI LIBRI HYPOTY-
POSEON, MARTINI MARTINEZ
Cantapetrensis, sacrorum bibliorum tribus linguis
Salmanticę Professoris, & sacræ Theologię magistri, Pro-
cæmium, ad Illust. & eruditissimum virum D. Pe-
trum Pontium Legionensem, Epif-
copum Placentinum.

Superioribus quinque libris, Præful amplissime, functus Ierophantæ munere, multa scripturarum mysteria breui sermone perstrinxi, ea fortè cura ac industria, vt pauci ante me, pertinaciori studio, & maiori animi contentione in hoc scribendi genere, versati sint, attamen an ad votum labor noster successerit, aliorum esto iudiciu, faxit Deus vt ea quæ tractare institimus, æquè prospere ac feliciter succedant, ita vt primo, ne medium, medio ne discrepet imum. Nec verò hoc à me dictum arroganter existimari velim. Nam disputandi scientiam concedens multis, quod est proprium munus theologi, apte & concinne ex præcedentibus & sequentibus scripturas interpretari, quoniam in eo studio ætatem consumpsi, si id mihi assumo, videor mihi, non tam alienam rem vendicare, quam meam reposcere. Cum enim tam varia sint hominum ingenia, & alios alijs disciplinanim adhibuisse, & in eis ediscendis operam suam impendisse, sciamus, me tamen ab ineunte ætate admiranda scripturarum maiestas, adeo illexit & ad se vocauit, vt maiori cum au-

ditate & calore aggrediendam rem vllam nūquam putarem. Vnde post lectionem multorum admirandæ doctrinæ & sanctitatis auctorum, feci quod multo ante Galatō pictor eximius, symbolo quodam significauerat. Is enim præclarum nomen apud posteros consecutus est, eo quod depinxerit Homerum quidem, euomētem, cæteros verò poetas eius vomitum phyalis colligentes. Sentiens probe omnia quæ à poetis inueniuntur literis mandata, ex Homericō fonte manasse. Quin & apud nos idem factitasse legimus Ambrosium, Hilarium, Hieronymum, qui Origenicis sermonibus suos infererūt libros. Et quid aliud fecisse putas Alexandrum Halensem, S. Thom. Aquinatem & Bonauenturam & huiusce ordinis viros, (quorū institutum fuit quæ sancti patres sparsim tradiderant, in locos communes conijcere) nisi August. & Aristotelis & Dionysij Areopagitæ vomitum pulcherrimum, quodam in vase concludere, quem postea posteriores nonnulli cœno lutoq; miscentes adeo defœdarunt, vt à nitore antiquo degenerasse prorsus videantur. Vt merito de illis dici possit quod Ezechiel ait, Domum Israel ære, ferro, plumbo & stanno esse commixtam. Quid Salomon? nonne

Galaton pictor.

multas ex sapientibus Tyri & Phœnicū coaceruasse sententias accepimus, quas proprijs respergens in libris, Vomentis sibi nomen ac ciuit. Horum nos vestigia sequentes, non ex vno aut altero scriptore, sed ex innumeris Græcis, Latinis, Hebraicis, Chaldaicis, quos ad sidue perlegimus, optima queq; delibauimus ac selegimus, vt studiosis scripturarum iuuenibus opem pro virili ferremus. Vt hi saltem qui in priscorum patrum lectione sunt parū versati, à nobis habeant obseruationes quasdam ac regulas, quas ex tot voluminū vastitate, maximis laboribus ac vigilijs, aucupari aut nancisci potuimus. Damus igitur præful amplissime & doctissime sextum Hypotyposeon volumen, in quo, perinde ac in superioribus feceramus, ingentem sylvam rerum, quæ ad scripturarum germanam intelligentiam, adiumentum afferre videbantur, cōgessimus. Vnde obiter nonnulla scripturarum loca, aliter quam recepta habeat aliquorum opinio, explicamus, quæ quidem minime à nobis reijcitur aut conuellitur, licet pro virili nostra expositio adstruatur & confirmetur. Quia iuxta præceptum Hieronymi. Margaritum est sermo Dei, ex omni parte perforari potest. Quod si alicubi à germano & vero sensu aberrauero, dicam cum Cicero. ne. i. Tusculana. Geram tibi morem, & ea quæ vis, vt potero explicabo, nec tamen quasi Pythius Apollo certa vt sint & fixa quæ dixerō, sed vt homunculus vnus è multis probabilia coniectura sequar. Et quod ait August. epistol. 3. De sapientia mea si me amas hæc sententia, tanta est Christianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia vsq; ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere. Non quo ad ea quæ necessaria sunt salutis, tanta in eis perueniatur difficultate. Sed cum quisque ibi fidem tenuerit, sine qua piè recteq; nō viuatur, tam multa tamque multiplicibus mysteriorum umbraculis opaca intelligenda, proficientibus restant, tantaq; non solum in verbis, quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus quæ intelligenda sunt, latet altitudo sapientia, vt annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, quod scriptura quodam loco ait. Cum consummauerit homo, tunc incipit. Et in epistola ad Hiero. quæ incipit. Iam pridem tuæ, &c. ait. Ego fatebor charitati tuæ, solis eis scrip-

Hieronym.

Scriptura difficultas & August. modestia.

Ecclesi. 18.

turarum libris, qui iam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremq; deferre, vt nullum eorum auctorem scribendo aliquid, errasse firmissimè credam. Ac si aliquid in eis offendero literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel mēdosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse quod dictum est, vel me minimè intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, vt quantalibet sanctitate doctrinaque præpollent, non ideo verum putē, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi, vel per illos auctores Canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt. Hæc ille. Vnde nil mirum si nos Christi discipulos imitantes, cum spicas manibus confricauerimus, latentia grana scripturarum in lucē produxerimus ad legentium vtilitatem. Sed iniquies. Nunquam discedere licet ab scriptorum præfinitionibus, nec illis aliquid addere aut amputare? Duram me hercle & iniquam in nos legem sancis, si cum ipsis, inter sese mutuo pugnare, libereq; digladiari liceat, & oppositas interdum tueri opiniones, studiosis non integrum sit, citra insignem illorum contumeliā ab aliqua earū dissentiri? Quapropter & ipsimet nunquam in animo induxerūt postulare, vt quæ dixerint stabilia sint & firma, sed vt, tanquam probabilia & rationi, consentanea tandiu illa habeātur, quandiu nil certius inuenitur & melius. Alioqui nunquam tantam accessionem, nec tam ingens incrementum facultates omnes accepissent, nisi quotidie hominum ingenia aliquid per se adinuenissent, aut planius quod ab antiquis disertū erat, explicuissent, & in lucem prospectumq; eduxissent. Nam vt ait Arist. i. Ethicorum. Tempus est rerū repertor adiutorq; probus. Vnde artium facta sunt incrementa. Et philosophus quidam affirmabat veritatem filiam temporis esse, quæ tempore procedente & annis labentibus inuenitur & inuestigatur. Iocrates quoq; in Euagora ait, ἄλλως τ' ἐπειδὴ ἢ ἰσοκράτης τὰς ἐπιστάσεις ὁρῶμεν γινομένης, ἢ τῶν τεχνῶν, ἢ τῶν ἄλλων ἀπάντων, οὐ διὰ τοῦ ἐμμένοντος τοῦ καθεσῶσιν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐπαγορευοῦσθαι ἢ τολμῶντας αἰετὶ κινεῖν τῶν μὴ καλῶς ἔχοντων. Deniq; Horatius Numicio scribens, sic inquit. Quicquid sub terra est in apricum proferet ætas. Quocirca nil mirum si aliqua quæ doctissimos olim fefellerunt, nunc lippis & tonsoribus nota & explorata sunt. Verbi gratia. Augustinus, Origenes & Platonicis ferè omnes credide-

Isocrates Rhetor.

Varia sanctorū sentē

credide-

tiæ quæ nūc à doctis explicantur. An spūs sanctus procedat à filio.

Angeli ante mundum creati.

In statu innocentia an futura fuisset gñatio per coitum.

Iurare an nunc liceat

crediderunt angelos esse corporibus præditos. Quorum opinio ab omnibus nunc explorata est. Item Damascē lib. 1. fidei orthodoxæ capit. 7. & 11. & Theophy. Ioh. 3. & Michael Syngelus in lib. de laudibus Dionysij, & auctōr martyrij eiusdem Dionysij, negant spiritum sanctum procedere à filio. At hoc tempore minime illi sententiæ accedimus. Ad huc aliquorum sententia est, angelos posse hominum cogitationes cognoscere. A quibus multi dissentunt, vt Ambro. 1. Corint. 2. & in oratione funebri de obitu Theodosij. Theophylactus Matth. 1. Marci. 2. Chryso. homil. 30. in Matth. Euthymius Matth. 13. & Cyrillus lib. 3. in Iohan capit. 3. & lib. 4. capit. 5. Damascē. lib. 2. capi. 4. Hiero. Matt. 9. quorum sententia vera est. Deinde multi doctores tam Græci quam Latini autumant angelos ante mundum fuisse creatos, vt Hiero. in epist. ad Titum. capit. 1. Calsi. colla. 8. capi. 7. & Basi. & Nazian. in orat. 1. de natali domini. & Hilarius lib. 12. de Trini. & Ambro. in proœmio Psal. & lib. 1. Exaë. capit. 5. & Chryso. ho. 22. in Gen. Damascē. 2. ca. 3. Verū recepta opinio cū mundo ait esse creatos. Præterea Grego. Nissenus in li. de homine. & Euthy. Psalm. 50. affirmant in statu innocentia perseverante non futurā fuisse generis humani propagationem per coitum. Nam si Adā non peccasset nūquam oportuisset eum Euz coniūgi. itaq; peccatum copulam generauit. Nec ab horum sententia abhorruisse videtur Hierony. in epist. ad Eustochium de Virginitate pag. 6. nec Damascē. lib. 4. cap. 25. Sed hodie nil absurdius excogitari potest. Item Theophy. Matt. 12. Marci. 3. Luc. 2. & Chryso. super illud Psalmi. Non est qui faciat bonum. & iterum super illud Matth. Mater tua & fratres tui foris stant quærentes te. & super illud Iohan. 2. Vinum non habent. Dicunt quod virgo Maria fuit ambitiosa & vanæ gloriæ cupida. & Tertull. in libro de carne Christi, multo peius de illa loquitur. Sed post illorum ætatem nunquam in illo christiano pectore hoc infedisse arbitror. Item Basilus sermone. 1. Psalmi. 14. ait. In nouo testamento iurare minime licere, sicut nec circumcidi, quanuis inueniantur quidam sermones iuramentorum formam habentes, sed prorsus iuramenta non sunt. Atque ita senserunt Theophy. & Euthy. Matthæi. 5. & iterum Euthy. Psalm. 14. Vnde & Clinias Pythagoreus laudatur, qui cum per verum

iuramentum posset effugere multam trium talentorum, iniuriam pati voluit, ne iuraret ante auangelium euangelicum dictum custodiens. Nolite iurare omnino. & Hiero. Matthæi. 5. ait. Euangelica veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit. At hodie quis hanc sententiam recipit? Item Hiero. in commenta. si Christus de iureiur. quod desumptum à presbytero. & iterum in epist. ad Euagrium, quæ est tomo contra hæreses. & in epistola ad Oceanum, quæ incipit. Nuncquam fili. &c. & Chryso. homil. 11. in epist. 1. ad Timot. & iterum sermone. 1. in epistolam ad Philippen. ait. Episcopi, presbyteri & Diaconi nominibus comunicabant. Verum his temporibus illorū sententia nullos habet assertores. Nisi eam exposuerimus perinde ac fecit August. in epistola ad Hierony. quæ incipit Iam pridem tuæ, &c. Versus finem, cum ait. Secundum honorū vocabula, ecclesiæ vsus obtinuit, vt episcopatus presbyterio maior sit. & Hiero. in Apolo. contra Ruffi. inter homines ordo dignitatum est, cū episcopus & presbyter. &c. habeant ordinē suum sic inter angelos. Addo etiā, quod Hierony. ad Titum. ca. 1. super illa verba. Si quis est sine crimine, putat, eos qui cum gentiles fuerint, & vnam duxerint vxorē, sed illa mortua, postquam baptizati sunt, iterum matrimonium contraxerunt, assumendos esse ad sacerdotium, & qui incontinentes sunt ab illo esse arcendos. Quam sententiam, fufissimè tueri conatur in epistola ad Oceanum. & refellit hanc rationem quam omnes recipiunt. Nempe, Quod ideo non dimittitur bigamia in baptismo, quia peccatum non est. Hieronymi tamen sententia nullos habet patronos. Nam sequuntur Ambrosij opinionem. quam lib. 1. officii. cap. vltim. his verbis explicauit. Quod iteratio coniugij generet impedimentum ordinationis, eo fit, quia in baptismo culpa dimittitur, vt homicidium? lex aboleri non potest. In coniugio non culpa, sed lex est. Quod culpæ est igitur, in baptismo relaxatur, quod legis est, in coniugio non soluitur. Atque ita dicit August. in lib. de bono coniugij. & sententiarj omnes in. 4. dist. 27. & Innocentius. 1. in epistola ad Ruffum. ca. 3. de hoc in Decretis. dist. 26. & 34. ca. Si quis. Nō nunquam etiam ipsimet scriptores parum sibi constare, & à se dissidere videntur, dum va-

Lege ca. Et si Christus de iureiur. quod desumptum est ex Aug. serm. 28. de verbis aposto.

rijs in locis, diuersarum aut pugnantium opinionum sunt patroni. Nam quod alicubi certissimum esse arbitrabantur, alibi, re altius cogitata in dubium vertebant, non satis constitutum habentes cui adhæreant opinioni. Vt Hieronymus, qui aliquando psalmos in quinque partitur libros, aliquando in vnum redigit & compingit volumen. Interdum etiam 70. interpretibus tribuit Spiritum sanctum, interdum adimit. Et Augustinus in proœmio Psalmorum, nouem psalmos à David ait esse conscriptos, in libris vero de Ciuitate Dei, omnes. Quam similiter varij & desciscetes à seipsis sint interdum scripturarum interpretes, quid attinet dicere, aut in re tam aperta tempus terere, cum tot sint in vnoquoque loco expositiones, quot sunt homines. Nec mirum hoc alicui videri debet in nobis, cum Paulus ex parte cognoscat, & ex parte prophetet, & nunc in ænigmate videat & in speculo, donec Deum clare post obitum intueretur. Samuel quoque Leuita & propheta ad creandum Saul regem missus, eumque vngendum, cum maiorem natu ex Isai filijs, Heliab nomine, vidisset, ait. Ecce coram domino Christus eius, & dixit ad Samuel dominus. Noli respicere in faciem eius, quoniam reprobaui illum, quia non quomodo videt Deus, videt homo. Homo enim videt quæ foris apparent, Deus autem cor introspicit, & per singulos septem filios ignorans, vsque ad David neficisse scribitur. Et cum ad Eliseum accessisset Sunamitis in montem, & ad pedes eius procidisset, Giezi prohibente ne faceret, ait. Dimitte eam, quia anima eius in amaritudine est, & dominus abscondit à me. Prophetæ denique ad singulas visiones, solent earum interpretationes ab angelis, precibus extorquere, vt Dionysius docet in Cælesti Hierarchia. Quamuis nonnulli, qui sacras literas nunquam attigerunt, nec à limine eas salutarunt, arbitrantur sine huiuscemodi admiculis se vsque ad intima scripturarum mysteria penetrauisse. Qui nimirum si cum Moyse in caligine ingressi fuissent, cito animi sui sententiam mutassent. Vnde ex his non absurde colligi potest, aliqua non omnino comperta & concocta scripturis suis viros doctos intertexuisse, quæ à posteris ad limam reuocari possent, & ab illis si plus otij earum rerum contemplationi impendissent. Et quod obsecro piaculum est, di-

cere, in diuinarum rerum tractatione alicubi, aliquorum oculos caligasse, cum hoc, in excellentissimis ingenijs & in literarum studio maceratis, in rerum naturalium inuestigatione, non vereamur admittere. Quis Aristotele doctior & acutior? attamen multa quæ antea asseuerauerat, re altius perpensa, postea mutauit. Quis Cicerone in Rhetorica arte instructior: at quæ in libris de inuentione contra Hermagoram scripserat, in alijs libris rursus reuocauit. Denique de Homero omnium literarum Oceano, inquit Horatius.

Tu nihil in magno doctus reprehendis Homero.

Et alibi.

Quandoq; bonus dormitat Homerus.

Omitto de obscuris in scriptoribus loqui, ne cogar errorū plaustra congerere, illi quippe non tam de eruditionis suæ commendatione, & nominis diuturnitate curarunt, quam de numero versuum laborarunt. Atqui, inquit hi, esto quod alicubi rudia & impolita illis, à manibus exciderint, non tantā eruditionem tu assecutus es, vt summos viros, summaq; prudentia præditos, conferta manu in ius trahere possis. Imò, clari artifices, vt Phidias, Myrō, Polyctetus, tabulas & signa, quæ fabricauerant aut pinxerant, palam exponebant, vt si quid vilis plebecula correctione dignum censeret, ipsi corrigerent & mutarent. Porrò ne hoc quidem munus nobis adscribimus & vendicamus, sed omnem nostrā industriam ac laborem in hac re impensam, ipsis auctoribus, ex quibus hæc desumpta sunt, deferimus. Nam in quacumq; obscurilo ei interpretatione sanctorum oracula diligenter consulimus, quorum interpretatio si quadrare loco illi videbatur, illorum explanationi acquieuius: sin minus, ad regulas verborum aut sententiarum nos contulimus, ab ipsismet mutuo acceptas, & quod in vniuersum illi præcipiebant, ad singula aptare conati sumus, aliquando etiam ipsis repugnantibus. Verbi gratia, ad Ephesios. 4. dicitur. Omnis amaritudo, & ira & indignatio, & clamor & blasphemia tollatur à nobis. Clamor, (auctoribus Hieronymo, Theophylacto, Theodoro, Oecumenio,) quia est iræ vehiculum, & excitat hominis iram, prohibitus est ab apostolo. Attamen iuxta regulam scripturarum quam affert Augustinus in Enchiridio capit. 80. Clamorem, inquit, solet scriptura ponere pro tanta impudentia & libertate iniquitatis, vt

nec

nec verecundia nec timore abscondantur, vt in Gene. clamor Sodomorum & Gomorræ ascendit coram me. Hæc ille. Vnde postea in Apostolo maximum omnium scelerum subiungitur. Blasphemia scilicet in Deum. Item 1. Corin. 12. legimus, Nemo potest dicere dominus Iesus nisi in Spiritu sancto, cum à quo libet peccatore aut infideli nomen illud proferri possit. Ideo dicere in hoc loco significat firmiter credere aut asseuerare, ad hunc sensum. Nullus potest credere Christum esse Deum & omnium creatorem, in hac humanitatis infirmitate existentem, & cum hominibus cōuersantem, nisi illi fuerit ab Spiritu sancto reuelatum. Nam huiuscemodi mysteria caro & sanguis non reuelat, sed pater eius qui in cælis est. Denique Ezechielis. 20. Dedi eis præcepta non bona, id est, cæremonialia præcepta. Sed nunquid præcepta cæremonialia non erant bona, cum per illorum obseruantiam Deo honorem exhiberent? Intelligitur ergo ex antecedentibus & sequentibus, quod illi qui noluerunt bonis & suauibus Dei præceptis parere, obtemperaturi essent iussis tyrannorum durissimorum. Atq; ita exponit Hiero. Isaiæ. 60. cap. circa principium libr. 7. Adhuc modum possem innumera exempla congerere, vt in regularum patrocinio semel suscepto, perstarem. Sed credo iam satis ipsas, se studiosis commendasse ac insinuasse, tantumq; superesse, vt reliqua quæ tractationem nostram desiderant, aggrediamur, & primo exordium sumam, à citationibus noui testamenti ex veteri desumptis.

¶ De citationibus noui testamenti ex veteri desumptis, & quæ desumpta sint ex libris Gentilium in vtroq;.

C A P. I.

IN omni citatione diligenter est aduertendum quod Hieronymus. Hosa. 11. annotauit, his verbis. Ea quæ τυπικὸς præcedunt in alijs, iuxta veritatem & adimplerionem referuntur ad Christum. Sic quod scriptum est in Hosea. Paruulus est Israel, dilexi eum, & ex Ægy-

pto vocaui filium meum. Dicitur quidem de populo Israelitico, qui vocatur ex Ægypto, qui diligitur, qui eo tempore post errorem idololatriæ quasi infans & paruulus est vocatus. Sed perfectè refertur ad Christum. Nam & Isaac in Christi typo fuit, quod futuræ mortalitatis ligna sibi portauerit. Iacob quia Liam dolentem oculos, & Rachel pulchram habuerit vxorem. In Lia quæ maior erat, cæcitatem intelligimus Synagogæ, in Rachel pulchritudinem ecclesiæ. Et tamē qui ex parte, typi fuerunt saluatoris, non omnia quæ fecisse memorantur in typo eius fecisse credendi sunt. Typus enim partem indicat, quod si totum præcedat in typo, iam non est typus, sed historiæ veritas appellanda. Et in vltimis ferè verbis libr. 2. commenta. in Ierem. ait. Omnes prophetæ in typum domini saluatoris pleraque gesserunt, & quicquid iuxta præsens tempus completum est in vnoquoque propheta, hoc futurum in domino prophetatur. Item in commenta. Ezechielis. cap. 2. ait. Daniel & Ezechiel, sub persona eius qui ait. Filius hominis non habet vbi reclinet caput suum, consolantur populum captiuum & retrahunt ad poenitentiam. Euagrio quoque scribens ait. Omnes penè sancti & patriarchæ & prophetæ in aliqua re figuram expresserunt saluatoris, sic Noe inebriatus in domo sua, & nudatus & derisus à filio Cham, typum saluatoris præbuit, & Cham populi Iudæorum. Sampson quoque amator meretricis & pauperis Dalilæ, multo plures hostium mortuus, quam viuus occidit, vt Christi exprimeret passionem. Et Melchisedech eo quod Cananæus fuit, & non degenerare Iudæorum, in typum præcessit sacerdotij filij Dei, de quo dicitur in Psalm. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Abraham quoque, (vt ait Christianus Druthmarus Matthæ. 1.) Deum patrem significauit. Isaac dominum Iesum, & sicut Abraham obtulit filium suum, sic Deus pro nobis obtulit filium suum vnigenitum, & sicut Isaac non est immolatus, sed aries pro eo, sic nec diuinitas passa est, sed humanitas. Hæc subscribit Theophyl. Iohann. 8. in huius loci expositione. Abraham pater vester exultauit, &c. inquit. Diem meum, dicit crucem. Nam præfigurabat illum, Abraham, in oblatione Isaac, & arietis sacrificio. Sicut enim illic Isaac ligna, ita dominus crucem portauit, & sicut relictus est quidem Isaac, im-

v 3 molatus

Gene. 18.

Dicere quid significet.

Hieronymus.

Hieronymus.

Noe.

Sampson.

Melchisedech.

Psalm. 109.

Abraham Isaac.

Hieronymus.

ANNOTATIO.

in Orige. verbis.

HÆC postrema Origenis allegoria quæ uis ab ecclesiasticis uiris recepta sit, non videtur tamen cum historia posse quadrare. Nam licet in vulgatis codicibus lib. Gen. cap. 37. ex quo loco desumpta est hæc historia, legatur de Ioseph. Vendiderunt cum Ismaelitis 30. argenteis. In Hebraica tamen veritate & alijs editionibus, Viginti legitur. Hanc lectionem sequuntur. 70. inquit enim. και απέδωτο άντις τοϊς ισμαηλίταις είκοσι χρυσών. id est, tradiderunt ipsum Ismaelitis viginti aureis, scilicet, numis, atq; ita legit Chryso. homil. 61. in Genes. In Hebræo. Vendiderunt Ismaelitis viginti argenteis. In Chaldaicis libris. Viginti siclis. Iosephus. lib. 2. Ιουδαϊκής αρχαιολογίας. capit. 3. δόξαυ άντ τοϋτο, τοϊς έμποροις έποδίδονται τόν Ιώσηπον άνελκυσαντες εκ τοϋ λάκκου, μινών είκοσι. id est. Viginti minis. Postremo Hieronym. in Quest. in Gene. & in commenta. Matth. capi. 26. ait. Ioseph, non ut multi putant, iuxta. 70. interpretes, Viginti aureis venditus est, sed iuxta Hebraicam veritatem, viginti argenteis, neque enim pretiosior esse poterat seruus quàm dominus. Atque ita habet editio Complutensis titulo Hieronymi. Si hæc vera sunt, mirum est quod dicit Ambros. libro de Ioseph. cap. 3. Alibi, inquit, viginti, alibi vigintiquinq; , alibi triginta aureis inuenimus emptum Ioseph.

Quot numis vendit facit Ioseph.

Est aliud documentum huic rei valde accommodatum, quod affert Theodoretus in commentar. Habacuc versus finem. Typum, inquit, germanum nouorum esse vetera absurdum puto, & iterum in Dialogo qui Impatibilis inscribitur ait. Non potest fieri ut imago habeat quæcunque habet exemplar Archetypum. Dat exemplum optimum in commentar. Ionæ Hieronym. inquit, omnia quæ de Iona dicuntur Christo non possunt conuenire. Denique Oecumenius ad Hebræos. 9. ait. Typus non per omnia conformis est veritati, sed imagines quasdam habet & simulacra. Vt Melchisedech propter nostram ignorantiam dicitur esse sine patre, Christus in inferiore natiuitate verè sine patre, sine matre Christus superna natiuitate, in qua nec initium habuit dierum. Quomodo enim haberet qui fa-

Theodoro.

Melchisedec.

stor

Zorobabel. Hieronym.

Origenes.

Ioseph.

stor est temporum? Et ita vniuersa quæ habuisse dicitur Melchisedec eo quod ignoremus quæ circa ipsum fuerunt, hæc Christus in veritate habuit. Si quidem Melchisedec rex fuit pacis & iustitiæ nudis duntaxat nominibus, Christus verò ipsa veritate. Hæc ille. Sed aduerte quod Melchisedec non fuit sine patre & sine matre, cum Christus secundum diuinam naturam patrem, secundum humanam, matrem habuerit. Sed quod subito introducatur in Genesi occurrisse Abraham è cæde hostium reuertenti, & nec ante nec postea eius nomen fuerat scriptum. Alioqui vir erat Cananæus, rex Salem, cuius pater, ut inquit Epiphanius, libr. 2. aduersus hæreses, in hæresi Melchisedechianorum vocabatur Eraclas, mater verò Astaoth, aut ut alij volunt Asteria, qui & habitabant in agro Sabes, in vrbe Salem, Hiero. tamen Euangrio scribensex aliorum sententia hæc scribit Tradunt Hebræi hunc Melchisedec esse Sem primum filium Noe, & eo tempore quo ortus est Abraham, habuisse ætatis annos trecentos, 90. Lege Ambr. li. 10. epist. episto. 80.

Deinde videmus multa quæ in figura dicuntur de aliquo non posse quadrare figurato, & vice versa. Vnde ne turbentur studiosi cum illa legerint, aduertendum ex Euthymio Matth. 2. capit. Quod hæc est norma prophetiæ, ut multa frequenter de alijs dicantur, & in alijs compleantur, quemadmodum de Symeone & Leui, Genes. 49. Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. Siquidem id posteris eorum accidit. (Nam ut Hieronym. in quæstionibus Hebraicis, & Augusti. de benedictionibus Patriarcharum & Eucherius libr. 3. super Genes. capit. 38. dicunt, Leui hæreditatem propriam non accepit, sed in omnibus sceptris paucas vrbes ad habitandum habuit. De Symeone verò dicitur in libr. Iosue. capit. 19. quod proprium funiculum non est consecutus, sed de tribu Iuda, quiddam accepit). Similiter addit Euthymius, & illud quod dictum est ad Iacob. Esto dominus fratrum tuorum, & adorent te filij patris tui. Non est in eo completum maxime cum ipse timeret ac tremere, totiesque antefratrem Esau genua flecteret, sed in posteris eius impletum est. Hoc tamen impletum fuit, auctore Hieronym. in quæstionibus Hebraicis quando Idumæi seruierunt Iudæis, ut dicitur Numer. 24. & 2. Regum. 3. deinde subdit Euthy. hæc verba. Sic

Name. 18. Iosue. 13.

Genes. 27.

Genes. 27.

dicendum in illo Euangelij loco. Ex Aegypto vocaui filium meum, dici de reuocatione Iudæorum ex captiuitate Aegypti, & de Christo, vter enim potest dici verius, Dei filius is, qui vitulum adorauit, & initiatus est in Beelphegor, filiosque suos ac filias dæmonijs sacrificauit, an qui natura filius est, æqualis in honore cum eo, qui genuit. Ideò dicit Euangelista. Ut impleretur quod dictum est per prophetam. Ex Aegypto vocaui filium meum. Hæc omnia mutuo desumpsit Euthymius ex Chryso. hom. 8. in Matthæum. Porro Chryso. addit exemplum quod ab Euthy. prætermisum fuit. Autamo, inquit, hunc esse prophetiæ morem, ut multa sæpè in alijs dicantur quidem, sed in alijs adimpleantur. Ut illud quod in Cham dictum est à Noe. Maledictus Canaan seruus seruorum erit fratribus suis. In Gabaonitis posteris eius impletur. Quorum historia narratur Iosue nono capite. De hoc tamen exemplo Gabaonitarum aliter sentit August. libr. 1. Quæstionum in Genes. quæst. 17. inquit. Quare peccans Cham in patris offensa, non in ipso sed in filio suo Canaan maledicitur. Quia prophetatum est in terra Canaan eiectionis Cananæis, accepturos fuisse regionem illam filios Israel, qui originem ducebant à Sem: Atque ideo in benedictione Noè dicitur. Habitat in tabernaculis Sem. Nec ab Augusti. dissentiant Eucherius lib. 2. in Gene. capit. 2. & Albinus in eiusdem libr. Quæstionibus. Verum ni fallor ideo addidit Noè nomen Canaan, ut ostenderet non solum ad Cham maledictionem illam esse peruenturam, sed ad posteris quoque fore deriuandam. Affert quoque aliud exemplum Orige. homi. 4. Ezechielis. Benjamin, dicitur Gene. 49. lupus rapax ad matutinum comedit, ad vespeream dabit escam. Benjamin ille nunquam fuit lupus rapax, nec dedit escam, sed is qui natus est de tribu Benjamin Paulus. Benjamin enim predicabatur lupus, ad matutinum comedens, quando iuuenis fuit, & in vespeream dans escam, quando credens spiritalem præbuit cibum à se constitutis ecclesijs. Hæc ille. Eodem modo omnes Psalmi Dauidici non tam de illo, quam de Christo sunt intelligendi. & quod dicit Moyse de Iosue. prophetam suscitabit vobis Dominus de medio fratrum vestrorum ipsum tanquàm me audite, de Christo intelligitur, cuius typum su-

Matth. 2. Hosea. 11.

Paulus lupus rapax.

v. 4. fine.

stinebat Iosue. & quæ dicuntur de cæteris prophetis ad Christum & eius ecclesiam sunt referenda. Sicut vice versa quæ scripta legimus de Nabuchodonosor, Saule, Babylonia, Aegypto, Sodoma, non tam de illis, quam de hæreticis & cæteris ecclesiæ Dei deuastatoribus sunt intelligenda. & omnia quæ in Ezechiele de Oolla & Olibama dicuntur ad omnes impios possunt referri.

Locus Mattha. 2. cap. expositus. His prælibatis ad nonnulla pertractanda quæ doctorum animum sollicitare possent calamum conuertamus, & in primis se offert quæstio illa quæ nimis anxie inter ecclesiæ proceres euentilata est, nempe ubi in veteri instrumento scriptum inuenitur, dictum hoc, quod dicit Matthæi. capit. 2. scriptum esse in prophetis. Quoniam Nazareus vocabitur. Nam nunquam eorum aliquis inuenire potuit solutionem aliquam, quæ prudentis animo satisfacere posset. Sæpe tamen cum auctores adeo claros de hac re sententiam ferentes considero, ac si è sacro oraculo eorum placita prodijissent, suspicio ac veneror, sin vero rem ipsam, seclusis auctoribus, appendo aut contemplor, nil futilius excogitari posse comperio. Verum hucusque nil solidius aut circumspectius dici potuit, quam quod affert Hieronym. super Matth. capit. 2. & Isaia. 10. capit. & in lib. de optimo genere interpretandi. Ideo, inquit, Matthæus dixit scriptum esse in prophetis, ne putares fixum testimonium nobis euangelistam proferre. Nam Christum Nazareum, id est sanctum ac à cœtu peccatorum seiunctum, vocari, nil tam crebrum scripturarum studiosus inueniet. Quippe ad hunc veluti scopum omnia prophetarum vaticinia dirigebantur. Huic succinit sententiæ auctor secundi operis in Matthæum titulo Chrysostom. homi. 2. & bona scriptorum pars. illorum adhæret sententiæ. Dat aliam nodi solutionem idem Hieronym. ait enim desumptum esse testimonium ex illo dicto Isaia. Egredietur virga de radice Isai, & flos de radice eius ascendet, ubi legitur flos Hebraicè legitur Nezer, à quo nomine Nazareus deriuatur. Sed in priori solutione videtur significare nomen Nazareus scriptum esse cum Zain, in secundo cum çaddic. vnde videtur à se dissentiri. Chrysostom. hom. 9. in Matth. tamen & Theophylacto & Orige. videtur, vel quod citet Matthæus apocrypha, aut citet volumina illa, quæ iniuria temporum non ex-

tant. Sed nunquam ego credam, sacros scriptores fidei arcana, scripturæ nothæ testimonio confirmasse. Nuper tamen orta est alia opinio, quæ affirmat tria prophetarum genera inter Israelitas fuisse. Primum genus illorū prophetarum fuit, quos vocat priores. vt Dauid, Salomon, Iosue, id est, omnes qui præcesserunt. 12. tribuum diuisionem. Secundum genus illorum est prophetarum quos vocant posteriores, vt sunt quatuor maiores, & 12. minores. Tertium genus illorum, qui prophetias prophetarum primi & secundi generis optime nouerant, vt qui illis vsi præceptoribus, abstrusa omnia quæ in ipsorum voluminibus continebantur, didicerant. Sed hi nullam prophetiam literis mandarunt & de hoc tertio genere Matth. intelligunt. Sententia Hiero. quæ eadem tamen est cum hac vltima, mihi aliquando summopere placuerat. Sed nunc re altius cogitata, aliter dicendum esse videtur. Porrò nulli dubiū est quin illa verba in libro Iudicum, ca. 13. de Samsonē dicta inueniantur. Sustinent enim omnes sancti in aliqua re Christi typum, vt parū antè explicauimus.

Verba libri Iudicum sic habent. Ne aliquo veltaris immundo, erit enim puer Nazareus Dei, ab infantia sua, & ex utero matris suæ, vsque ad diem mortis suæ, & ipse incipiet liberare Israel à manibus Philistinorum. Porrò dices, Matth. vocat Christum Nazarenum, quia habitauit Nazareth. in lib. Iudicum Nazareus appellatur, id est semotus aut separatus, scilicet, à consortio peccatorum. Nos arbitramur, quod sanctorum virorum patria solet esse sancta, sicut iniquorum iniqua & scelerata. Sic dicitur. Ecce Israelita in quo dolus non est. & Paulus habet municipiatum in cælesti Ierusalem. De iniquis dicitur. Semen Canaam & non Iuda, & pater tuus Amorrhæus, mater tua Chetæa, vt docet Orige. hom. 2. in Ieremiam. ad hunc modum sancto sanctorum tribuitur patria Nazareth. Postremò oportet referre quomodo euangelistæ verba sint consona veritati. Nam dicitur, scriptum est in prophetis, & liber Iudicum aut non est propheta, aut saltem non est propheta. Hebrais & Hieronym. volumen illud prophetis annumeratur. Inquit enim Hieronym. in prologo Galeato. Secundum prophetarum ordinē faciunt, nempe Hebraei, & incipiunt à Iosue filio Nun, deinde subtexunt Iudicum librū. & si

Samsonem & Christi.

Patria sanctorum.

Propheta.

Numerus pluralis pro vno.

Matth. 27.

& si Hieron. fides derogatur, adhibeatur saltē domino dicenti. Scriptum est in lege, Psalmis & prophetis de me, & Lex & prophetæ vsq; ad Iohannem. Igitur quod non est lex aut Psalmi prophetia est, per Psalmos intelligo Hagiographa omnia. Annotandum est præterea iuxta Hebræorum documentum, numerum pluralem pro vno ex pluribus solere accipi, vt ait Rabi Dauid Ionæ. 1. vt Iudicum. 12. Sepultus est in vrbibus Galaad, id est, in vna vrbium, & in Psalm. quod plantatum est fecus decursus aquarum, & astiterunt reges terræ, id est, Herodes vnus ex regibus terræ, & principes cōuenerunt in vnum, id est vnus ex principibus terræ, nempe Pilatus ac sic exponit Petrus in Acti. & Ambros. Luc. 23. ca. & Tertullia. in lib. de resurrectione carnis, & Origen. tract. 26. in Matth. Item ad Hebræ. secti sunt, Isaias solus, circuierunt in melotis, Elias, leonum molas obstruxerunt, Daniel. Præterea euangelistæ aiunt. Latrones improperebant ei, cum Lucas capit. 23. ab vno tantum dicat conuictiis fuisse petiitum, & Matth. 26. effudit alabastrum vnguenti super caput ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes ad quid perditio hæc, id est, vnus indignatus est nempe Iudas, vt dicitur Ioha. 12. Dixit vnus ex discipulis eius Iudas Ischariotes, quare hoc vnguentum non venijt trecentis denarijs, & apud Ionam. Descendit ad latera nauis, & Zacharia. 9. sedens super pullum filium asinarum, id est, vnus asinæ, & Gen. 19. Cum subuerteret domus vrbes in quibus habitauit, & 1. Regū. 18. In duabus genereris. Et fuit vir quidam de Ramathaim Sophim, id est, ex altera Ramoth non Galaad sed Sophim, & Genes. 28. Tulit Iacob de lapidibus, id est, lapidem vnū, nam post modicum subiungit. Et surrexit Iacob manè, & tulit lapidem quem posuerat sub capite, & statuit eum in titulum. Et quod vehementius vrget, id quod ait Iohann. cap. 16. scriptum esse in prophetis, erunt omnes docibiles Dei sumptum est ex. 54. cap. Isaia. Denique Actuum. 13. dicitur. Videte ne superueniat vobis, quod scriptum est in prophetis. Videte contemptores & admiramini & disperdimini, quia opus operor ego in diebus vestris, quod non credetis cum enarrabitur, & tamen deproptum est testimonium ex Habacuc prophetia. Constat igitur ex his euangelistam hanc phrasim secutum, scriptum esse in prophetis dicendo, pro in vno

ex libris prophetarum priorum, nempe in libro Iudicum. Hac loquendi forma vulgati mur, cum dicimus, aiunt poetæ & intelligo certum poetam. V. G. Virgilium aut Horatium, aiunt philosophi & intelligo, Socratem aut Platonem aut alium huiusce notæ auctorem. Nec scriptores sancti ab hac phrasi abhorrent, sic Theophyl. Iohann. 6. cap. ait Scriptum est in prophetis reliqui domum meam, & tamen illa verba sunt ex. 12. cap. Ieremiæ. Sed de hac quæstione hæc dixisse sit satis.

Est quæstio alia quæ non minus habet difficultatis quam illa quæ modo à nobis est explicata. Nam Matth. c. 2. citat periodum hæc ex Michæa. Et tu Bethlehem terra Iudæ, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel. Cæterum si prophetam relegeris, cōtrarijs omnino verbis citatum testimonium inuenies, his nempe. Et tu Bethlehem Ephratha paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel.

Horum locorum conciliatio adeo ardua visa est Hiero. vt lapsus linguæ in euangelistis admittere non admodum repugnaret. Aut saltem ita euangelistam protulisse, vt oscitantiam scribarum & negligentiam argueret in citandis & euoluendis scripturis. Euthy. Mat. 1. sic soluit Bethlehem vilis appares ad alpetum, quantum animo concipitur non es minima inter vrbes Iudæ. Nam ob ortū saluatoris magni nominis fuit, quotidie enim locū in quo Christus natus est, accedunt ex toto orbe visuri. Hoc est quod dicit Galenus in ad-

monii. ad artes, δια τούτων ἀγαθούς ἀνδρας ἐν ταῖς τέχναις, καὶ τὰς πατρίδας μνημονεύουσι, τις γὰρ ἦν στασείρων λόγος εἰμὴν δι' Ἀριστοτέλην. τίς δ' ἄρ' ὁ λαρεῖ μὴν δι' ἄρατον, id est, optimi viri honori sunt patriæ, nam quis Stagiram nouit nisi ob Aristotelem. Theophy. eadem pene scribit & desumpta sunt hæc omnia ex Chryso. Nos tamen huiusmodi expositionibus omisissis, pulchre ab euangelista credimus prophetæ verba esse explicata. Si modo prophetæ verba in vulgata editione intelligantur in eo sensu quem habent in editione. 70. quorum hæc sunt verba. καὶ σὺ βηθλεὴμ ἀμὸς ἐφραθᾶ, ὀλιγὸς εἶ τοῦ ἔθναι ἐν χιλιάσι ἰουδα. ἐκ σοῦ, μοι ἐξελύσεται τοῦ ἔθναι εἰς ἀρχόντα τοῦ ἰσραὴλ. id est, & tu Bethlehem domus Ephrata, parum est vt sis inter myriadas Iuda, ex te mihi proditurus est, quem principem constitu-

Locus Mattha. 2. expositus.

Michæa.

Hieronym. Euthy.

Galenus.

Theophy. Chryso.

Vulgata & tu Bethle- hē terra Iuda nequa- ma es in principibus Iuda.

turus sum in Israel. Nam phrasia est Hebraica, quæ præcipit, nomen masculinum aut femininum per genus neutrum interdum transferri, cum genus neutrum Hebræi non agnoscant, ut in Gen. non est bonum hominem esse solum, dicunt ipsi, non bonus, & parum infra ipsum est nomen eius, & in Euangelio. Bonum est nos hic esse, & Isaia. 27. Quam quæq; mæsuram miserit, pro quam quisq;. Hoc est quod ait Hieron. in calce. 7. cap. commenta. in Ecclesiastem. Quod nos solemus absolute & neutraliter dicere, scilicet, hoc quæsiui, illud volui inuenire. Hebræi foemineo genere aut masculino pronuntiant, sicut in Psalmo. Vnam petij à domino & hanc requiram, pro eo quod est vnum, & in Ecclesiaste. Hoc inueni inquit Ecclesiastes, vnam ad vnam, id est, hoc reperi cuncta diligenter euentilans quod paulatim peccando, & ad vnum delictum aliud apponendo, grandem summam nobis inueniamus peccatorum. Hæc ille. Nunc similiter nomen Paruulus in Michæa per genus neutrum transferendum, ad hunc modum, & tibi, vel & tu, Bethlehem Ephratha, parum esset esse inter millia Iuda, ex te mihi exiet, ut sit dominator in Israel, ad hunc sensum. O Bethlehem quæ adeo frugifera es, ut ab agrorum vbertate nomen Ephratha traxisse videaris, tantum tibi gloriæ accrescit, propter Christum alumnum tuum, ut posthac non cum vicis, & vrbibus ignobilibus Iudæ conferenda sis, sed eximij anteferenda. Hunc sensum satis dilucide. 70. & euangelista explicarunt. Nam quod dixit euangelista. Nequaquam minima es in principibus Iuda, id dixit propheta, parum esset, scilicet, esse vel annumerari inter principes Iuda, idem namq; est dicere. Nequaquam inter scriptores minimus est, & præclarus est auctor. Additur Iudæ, ad distinctionem alterius Bethlehem Galilææ, in Zabulon, ut in Iosue. 19 dicitur.

Porro antequam ulterius progrediamur oportet explicare quas ob causas prophetæ & Apostoli tam crebris vtantur testimonijs veteris instrumenti. Primam causam affert Origen. libr. 3. commenta. epistolæ ad Roma. In omnibus, inquit, pene locis apostoli & Euangelistarum, certum est, sensum illorum, ex legis & prophetarum manare thesauris. Hæc ille. Vnde vera intelligentia noui instrumenti, ex veteris pendet intelligentia, & vice versa. Quapropter qui alterius caret intelligentia, vtrumque ignoret neces-

se est. Nec solum intelligentia scripturarum, sed etiam multæ ecclesiasticæ traditiones ex illis originem ducunt. Atq; ideo quod Hieronymus in epistola ad Euagrium ait de veteri instrumento, nos etiam de nouo scriptum esse intelligamus. Traditiones, inquit, apostolicæ sunt sumptæ ex veteri testamento. Exemplum affert Maximus ho. vlt. æstiuali. Itæ Isaia. 65. Hieron. ait Apostoli & euangelistæ semper aduentum domini veteris testamenti cupiunt testimonijs roborare. Ideo dicunt. Ut adimpleretur quod dictum est à domino per prophetam.

Secundam affert causam idem Origen. libr. 3. comment. epistolæ ad Roma. Moris est, inquit, apostolorum præcipue Pauli de scripturis sanctis velle firmare quod dixerint, ut doctoribus ecclesiæ præbeant exemplum, ut ea quæ loquuntur ad populum, non proprijs præsumpta sententijs, sed diuinis munita testimonijs proferant, ut vbiq; videre licet in nouo instrumento. Si tanti viri auctoritatem dictorum suorum sufficere non posse crediderunt, nisi doceant in lege & prophetis scripta esse quæ dicunt, quanto magis hoc nos obseruare debemus, ut non nostras cum docemus, sed sancti spiritus sententias proferamus?

Tertiam tradit causam idem Origen. homi. 31. in Lucam. Quomodo, inquit, diabolus per occasionem temporum de scripturis loquitur, sic è contrario apostoli, pro vtilitate eorum qui audiunt non solum de scripturis, sed etiam de secularibus libris assumunt testimonium. Vnde apostolus citat ad Titum carmen Epimenidis siue Callimachi. Crentes semper mendaces, & rursus carmen Arati. Ipsius enim genus sumus. Nec non & de comico. Corrumunt bonos mores colloquia praua. Verum diabolus loquitur ut me decipiat. Sancti vt ea quæ foris sunt sancti fident. Hæc ille. Quorum consuetudinem si volumus imitari & sequi, non tam de numero, quam de pondere testimonium debemus laborare, ne iuxta prouer. dicam, quid oportet, sed in alieno loco. Hoc est quod ait Hieron. contra Luciferianos. In citationibus scripturæ non testimoniorum numerus, sed auctoritas valet, & in comment. Danielis. c. 11. ait non ex omnibus scripturarum locis Christi probandus aduentus, nec Antichristi fictiones, & August. contra epist. Petilianæ Donatistæ de vnitæ ecclesiæ. cap. 19. Aper-

tis, in-

tis, inquit, sacrarum literarum testimonijs probandum est quod credi volumus, & aduersus ecclesiæ hostes illis vtendum. Audiui ego cõcionatorem quendam probantem triadismysterium ex Zacharia dicente ter. Ooo fugite de terra Aquilonis, cum apud Hebræos bis tantum dicatur, Væ Væ. alius testimonio Ieremiæ vsus est. A A A. domine Deus nescio loqui. Cum Hebraice significet. Heu domine Deus nescio loqui. Alij probant hominem ad imaginem Dei esse factum, ex Psal. 38. in imagine transit homo, cum sensus germanus sit, veluti vmbra vel mētis simulacrū vita hominis euanescit. Præterea quis ferat cõcionatorem de Christi incarnatione differenter, hoc inniti testimonio Psal. Audite hæc omnes gentes simul in vnum diues & pauper id est. Rem miram vobis retexturus sum. Diues, id est, Deus cum paupere, scilicet, homine simul in vna hypostasi sunt copulati & coniuñti. Alius cū multorum etiam doctorum admiratione sic exposuit hunc locum, omnes declinauerunt, Deus, inquit, verbum est, iuxta illud. In principio erat verbum, si verbum est, debet coniugari per modos & tempora, nos tamen declinamus eum per casus, ac si esset nomē. Aliqui per genitiuum quia ad opes alienas animum appulerunt, alij per ceteros casus. At si hos illorum arcanos sensus reprehēdimus, & eorum crassam incertiam inculamus nequeunt æquo animo ferre, sed nos grammaticos appellant, quum nil sublime de arcanis sensibus percipiamus.

Quædo vtitur apostoli aliquo testimonio veterū librorū hoc temperamento vti solent, vt aut clare & distincte testis nomen afferat, aut nomen nonnunquam supprimant & contegāt. Sed cur hoc faciant docet Theophy. ad Hebræos. 2. c. Nonnunquam, inquit, in citatione non explicatur nomen auctoris sacri, vt qui disputetur cum scripturarum gnaris, vt ad Hebræos. 2. testatus est in quodam loco quis dicens. Quid est homo quod memor es eius, & desumpsit ex Chryso. ho. 4. ibidē. Hoc consilio arbitror dixisse dominum in euangelio, ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei, magister dicit, tēpus meum prope est apud te facio, id est, faciam pascha. & Dan. 8. Dixit Angelus cuidam loquenti. Poteris ex hoc elicere, Matthæū, & Paulum, ad Hebræos præcipue, vsos fuisse hoc citationis genere, quia cū Hebræis loquebantur, in lege & prophetis exercitatisimis & doctissimis.

Præterea mos scripturarum est, sub vnus nomine duo vel plura testimonia velle contextere. Hoc significans Hieron. Malachia. 1. ait. Duo pariter testimonia apostolus ad Roma 9. de Genesi & Malachia coniungit. Sed & Rebecca ex vno (conubium habes) Isaac patris nostri. Nam cum nondum nati essent, aut aliquid egissent boni aut mali, vt secundum electionem propositū Dei maneret, nō ex operibus, sed ex vocante dictū est ei, quia maior seruiet minori sicut scriptum est. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quod dicit apostolus, sicut scriptum est, ad Geneleos librum & prophetam Malachiam referatur. Et in commenta. Matthæ. capi. 3. exponens hunc locum. Hic est, qui dictus est per Isaiam prophetam dicentem. Vox clamantis, &c. ait. Porphyrius istum locum Matthæi, Marci euangelistæ principio comparat in quo scriptum est. Initium euangelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Isaiâ propheta. Ecce ego mitto angelum meū ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deserto, parate viam domini, &c. Cum testimonium de Malachia Isaiâque contextum sit, querit Porphyrius quomodo vult euangelista ab vno Isaiâ exemplum putemus assumptum. Nos nomen Isaiæ putamus additum scriptorū vitio, quod in alijs locis probare possumus, aut certe diuersis testimonijs scripturarum vnum corpus effectum est. Lege Psalmum. 13. & hoc idem reperies. Hæc ille, & in actibus apostolorum. cap. 1. dicitur. Sicut scriptum est in libro psalmorum, fiat commemoratio eius deserta & non sit qui habitet in ea, & episcopatum eius accipiat alter. Primum testimonium est, ex Psalm. 68. Secundum ex Psalm. 108. De hac re hæc tradit Hieronymus in proemio libr. 16. commenta. in Isaiam. Aliquando, inquit, ex diuersis testimonijs scripturarum vnum corpus efficitur, vt in principio euangelij Marci. Initium Euangelij Iesu Christi filij Dei sicut scriptum est in Isaiâ propheta. Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deserto parate viam domini rectas facite semitas eius. Est cõtextum testimonium ex Isaiâ Malachiaq;. Et Paulus ad Roma. scribens, cum citasset Psalmi. 13. locum. Inquiens. Causati sunt omnes Iudæos & Græcos esse sub peccato, sicut scriptum est. Non est iustus quisquam, non est

Cureange
lista & apo
stoli crebro
vsatur testi
monijs vet.
instrumenti.

Gene. 25.
Malach. 1.

Mal. 3.
Isa. 40.
Rom. 3.

Psalms. 5.
Psal. 139.
Psalms. 9.
Isaia. 59. et
Prouerbi. 1.
Psalms. 35.

non est intelligens, non est requirens Deum. omnes declinauerunt, simul & inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum non est vsque ad vnum. Et addit. 8. versus qui in Hebraico non habentur. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant. Venenū aspidum sub labijs eorum. Quorum os maledictione ac amaritudine plenum est. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, contritio & infelicitas in vijs eorum, & viā pacis non cognouerunt. Non est timor Dei ante oculos eorum. Sed duo primi versus. 5. Psalmi sunt. Illud autem quod sequitur. Venenum aspidum sub labijs eorum. 139. Psalmi est. Rursumque quod dicitur. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est de Psalm. 9. sumptum est. Tres versiculi qui sequuntur in Isaia propheta reperi. Vltimus autē versus in. 35. Psalmi principio est. Deniq; ait Paul. ad Rom. 1. 1. Ceteri excecati sunt sicut scriptum est. dedit illis spiritum compunctionis, oculos vt non videant. Prior pars ex cap. 6. posterior ex. 29. Isaia desumpta est.

Annotatio.

HOc testimonio Pauli vtuntur, apud nonnulli, in publicis praelectionibus, vt studiosorum animos alliciant ad tredendum libros Hebraeorum esse corruptos & mutilos & à Paulo emendatos, qui ea addidit quae à Iudaeis ex Psal. 13. deleta & subtracta sunt. Cum constet ex loco Hiero. iam à nobis citato testimonium illud è multis esse coagmentatum & coaceruatum fragmentis. Atque ita dicit Orige. lib. 3. epist. ad Roma. nec ab illo dissident Theophy. & Oecume. eodem in loco. Porro Chrysost. & Euthym. in enarratione illius Psalm. 13. omnino de illis. 8. versibus subticent, quia in. 70. libris desiderantur.

Deinde est non modica concertatio inter Graecos & Latinos, vtra sit probatior & rector lectio, (apud Marcum. c. 1.) Latinorum ne, qui legunt, sicut scriptum est in Isaia propheta, an Graecorum qui magis hanc probant, scriptum est in prophetis. Nam si Graecorum sequamur codices, omnia sunt plana & aperta. Si verò Latinis adhaereamus, videtur euāgelista alieno auctori tribuisse testimonium, nempe quod est Malachiae Isaia. Verū ego non dubito quin verissima lectio sit quam Latini sequuntur. Quam etiam Orige. probat

Locus Marci expositus

lib. 2. contra Celsum Circa principium. & Victorinus in Apocalypsi. & Chryf. in Mar. & Hiero. in loco modo citato. & in comment. Malachiae versus finem. & in lib. de opti. genere interpretandi. Et Epiphanius. lib. 2. contra negantes euangelium Iohannis. & iterum Orige. in comment. episto ad Rom. capit. 1. Imo ex hoc loco Porphyrius vult arguere, ignorantiae, euāgelistam, quod testimonium Malachiae tribuerit Isaia, vt ex loco quem modo citauimus ex Hiero. super Matth. patuit. Igitur si haec est probata lectio, oportet eam difficultatem quam praefert, emollire. & quidem omnia quae hucusque à nobis ex Hiero. allata sunt, non videntur penitus nodum dissoluere. Pro illius tamen dissolutione notandum est, quod in re quae insignior est, solet scriptura intelligere rem minus nobilem & insignem. vt Gene. 8. Recordatus est Dominus Noë & cunctorum animantium. In Noë intelligit filios eius cum vxoribus. & 34. legimus Symeonem & Leuim Sychimitas interfecisse, cum multam aliam familiarium & fratrum secum turbam adduxerint. & Ezechiel. 6. Haec dicit Dominus montibus & collibus rupibus, & vallibus. & subdit. Disperda excelsa vestra. ommitens colles. & Ruth. 4. dicitur quod. 1. 2. tribus à Rachel & Lia descenderint. & omittuntur ancillae à quibus etiam originem ducunt. Atque ita cum inter prophetas tam maiores quam minores, facile princeps sit Isaia, qui non tam propheta quam euāgelista, dicendus est, merito Malachiae nomine omisso, Isaia nomen praelatum est.

Auerte in citationibus, fere semper euāgelistas & apostolos sensum tantummodo prophetarum decerpisse, nil curantes de syllabis & verbis. Hoc est quod ait Hiero. Isaia. 7. In multis testimonijs quae euāgelistae vel apostoli de libris veteribus assumpserunt, curiosius attendendum est, non eos verborum ordinem secutos esse, sed sensum, Vnde afferens Matth. illud Isaia. Ecce virgo concipiet & pariet filium & vocabis nomen eius Hima nel. pro concipiet. Matth. posuit, in vtero habebit, & pro vocabis, vocabunt. Et Euthy. Matth. 3. vniuersaliter, inquit, scire oportet, euāgelistas interdum quidem integre dictorum mentionem facere, aliquando verborum quidem sensum integrum seruare, quasdam vero dictiones mutare, quando id in nullo sermone potest corrumpere, vt apud Matth. cum citatur illud Isaia. Terra Zabulon & terra

Variante etio apud Marcum.

De hoc lib. 9. Reg. 5.

Matth. 2.
Isaia. 9.

terra Nephtalim iuxta viam maris trans Iordanem Galilaea gentium populus qui degabat in tenebris vidit lucem magnam. &c. Et cum idem documentum statuisset Hierony. Amos 5. addit hoc exemplum. Stephanus primus martyr euāgelij dignus nomine suo, in apostolorum narrat historia. Suscepistis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Rempham (id est, stellam quam pro Deo colitis) figuras quas fecistis adorare eas, & transferam vos trans Babylonem (id est, portabitis deos vestros & simulacra quando detrufero vos in Babylonem.) Propheta tamen dicit trans Damascum. Magis ergo intelligentiam quam verbū posuit Diuus Lucas, quia trans Damascum ducti sunt in Babylonem siue trans Babylonem. Item ad Ephe. capi. 5. ait, Frequenter annotauimus Apostolos & euāgelistas, non eisdem verbis vsos esse, testamenti veteris exemplis, quibus proprijs voluminibus continentur. Vnde Paulus ad Ephe. ait, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & erunt duo in carne vna. Siquidem testimoniū istud ita in Gene. scriptum est. Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit vxori suae, & erunt duo in carne vna. Apostolus pro eo quod ibi habetur, *ἐν κρεῖττόν* propter hoc, posuit *ἀντί τούτου*, quod Latine alijs verbis dici non potest. Deinde pro patre suo, & matre sua, pronomina abstulit, & quod in medio dicitur, & adhærebit vxori suae, penitus praetermisit, & tantum quod sequebatur hoc dictum, superioribus copulauit, & posuit, & erunt duo in carne vna. Hoc idcirco obseruamus, vt etiam in caeteris locis sicubi testimonia, quasi de prophetis & veteri testamento ab Apostolis vsurpata sunt, & in nostris codicibus non habentur, nequaquam statim ad apocryphorum ineptias & delyraimenta curramus, sed sciamus scripta quidem esse in veteri testamento, sed non ita ab apostolis edita, & sensum magis vsurpatum, nec facile nisi à studiosis posse vbi scripta sunt inueniri. Praeterea in lib. de opti. genere interpretandi, ait, Apostoli & euāgelistae in interpretatione veterum scripturarum sensum quaesierunt non verba, nec magno opere de ordine sermonibusque curarunt, dum intellectui res pateret Legimus in Marco. Tabithacumi, & statim subiunctum est quod interpretatur. Puella tibi dico surge. addit euāgelista de suo. tibi & dico. Rur-

Locus Matth. cap. 27.

sum in Matth. redditis à proditore Iuda triginta argenteis, & empto ex eis agro figuli, scribitur. Tunc impletum est, quod scriptum est per Ieremiam dicentem, & acceperunt triginta argenteos pretium appretiatum, scilicet, à sacerdotibus, quod appretiauerunt à filijs Israel, id est appretiatum emerunt ab vno ex filijs Israel, nempe Iuda, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus. Hoc in Ieremia penitus non inuenitur, sed in Zacharia, capit. 1. 1. multo alijs verbis. Vulgata quippe editio ita habet. Et dicam ad eos si bonum est coram vobis, date mercedem mihi aut renuite, & appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Dixitque dominus ad me, pone illos in conflatorium, & considera si probatum sit, sicut probatus sum ab eis, & tuli triginta argenteos, & misi illos in domo domini in conflatorium. Quantum distet ab euāgelistae testimonio. 70. translatio perspicua est. Sed in Hebraeo cum sensus idem sit, verba praepostera sunt & pene diuersa. Et dixi, inquit, ad eos, si bonum est in oculis vestris, afferte mercedem meam, et si non quiescite, & appenderunt mercedem meam triginta argenteos, & dixit Dominus ad me, projice illud ad statuarium, id est, ad pedes thesaurarij, hoc est sacerdotum. Decorum pretium (ironicè) quod appretiatum sum ab eis, & tuli triginta argenteos, & proieci eos in domo domini ad statuarium. De hoc exemplo Zachariae, iterum Hierony. Matth. 27. haec scribit. Non inuenitur hoc testimonium in Ieremia, in Zacharia verò, quaedam similitudo fertur, & quanquam sensus non multum discrepet, tamen ordo & verba diuersa sunt. Legimus in quodam Hebraico volumine, quod Nazarenæ sectae mihi Hebraeus obtulit, Ieremiae apocryphum, in quo ad verbum haec scripta reperi. Sed tamen mihi videtur magis de Zacharia sumptum testimonium, euāgelistarum & apostolorum more vulgato, qui verborum ordine praetermisso sensus tantum de veteri testamento proferunt in exemplum. Ita dicit Psalm. 77. Et Eusebius libr. 10. demonstra. euang. capit. 4. Euthymio super Matth. non displicet ex apocryphis Ieremiae esse desumptum hoc testimonium. Sed ego nunquam credam quod euāgelistae voluerint confirmare dogmata nostrae fidei ex deliramentis apocryphorum. Forte librarius cum legisset apud

Matth. 27
Locus Zachariae tributus Ieremiae.

Jeremiam cap. 32. de illa emptione agri, mutavit nomen Zachariae, & inseruit nomen Jeremiae. Vnde Origenes tracta. 35. ait. non inuenitur in Jerem. suspicor errorem esse scripturae, aut inueniri in secreta scriptura Jeremiae. Augu. lib. 3. de consensu euangelistarum capit. 7. ait, si quis mouetur quod hoc testimonium non inuenitur in Jerem. & ideo putat fidei euangelistae aliquid derogandum. Primo nouerit non omnes codices habere, quod per Iere. dictum sit, sed tantum per prophetam. & intellige Zachariam. Sed plures codices habent Jeremiae nomen, licet in eo non inueniatur. Quia actum est hoc secretiore consilio prouidentiae Dei, qua mentes euangelistarum sunt gubernatae. Potuit enim fieri, ut animo Matth. euangelium conscriberetis, pro Zacharia Iere. occurrit. Quod tamen emendaret ab alijs admonitus, nisi recogitaret apud se qui spiritu sancto regebatur non frustra occurrisse aliud nomen pro alio. Quae primo loco ait Augu. mihi videntur esse verissima, quae verò secundo, omnino non placent.

Quod euangelistae utantur nonnunquam testimonijs quae non omnino instituto praesentis negotij quadrare videntur, ego minime ausum affirmare. sed Hierony. ni fallor videtur velle astruere hanc sententiam. Attamen asseramus in medium illius verba, si modo aliquam vtilitatem ex illis possumus decerpere. Isenim in comment. Ioelis ca. 2. ait. Aliqui asserunt apostolicae esse consuetudinis, iuxta illud quod de sancto viro scriptum est. Dispensauit sermones suos in iudicio. Ut quicquid audientibus vtile esse cerneret, & non repugnaret praesentibus, de alterius temporis testimonijs roboraret. Non quod abuterentur audientium simplicitate, & imperitia, ut impius calumniatur Porphyrius, sed iuxta Apostolum Paulum, praedicarent importune & opportune. Vt quod Petrus ait. Non ut vos existimatis ebrii sunt hi, cum sit hora diei tertia, sed hoc est quod dictum est per prophetam Ioel. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Probat ibi Hierony. haec non posse cohaerere cum superioribus. Sed ego puto stare posse cum superioribus. Si hoc quod dicitur post haec effundam de spiritu meo. referatur ad id quod dixit. Latamini in Deo vestro qui dedit vobis doctorem iustitiae. & in Apolo. pro lib. contra Iouinia. loquens de Paulo ait. Calumniemur ergo illum, & dicamus ei. Testimonia quibus con-

tra Iudaeos & caeteras haereses vsus est aliter in suis locis, aliter in tuis epistolis sonant. Videmus exempla captiua, seruiuerunt tibi ad victoriam, quae suis in voluminibus non dimicant. Porro quanuis Hierony. docuit nomen videatur ex aliorum sententia adductum, tamen nec hic, nec alibi improbauit. Nam saepe inculcat dominus aut Apostoli abusi sunt hoc testimonio. V.g. Isaia 56. cum exponit hunc locum. Domus mea domus orationis vocabitur. Item Paulus praedicans in Areopago ait. Viri Athenienses per omnia quasi superstitioniosiores vos video, praeteriens enim & videns simulacra vestra inueni aram in qua inscriptum erat. Ignoto deo. Cum tamen iuxta Pausaniam in Atticis & Hierony. de opti. genere interpreta. inscriptio haec esset. Ara ignotorum deorum Asiae, Africae & Europae. Hanc aram instituerunt erigere Athenienses, ne aliquis Deus gentium, a memoria illorum semotus, queri iure posset de populo illo, illius nomen ab eis fuisse neglectum. Ecce quomodo, ut videri potest alicui, Paulus importune fortuitam inscriptionem traxit in fidei nostrae argumentum. Sed reuera inscriptum erat. Ignoto Deo: ut constat ex epistola Martialis ad Burdegalenses capit. 3. & ex Luciano in dialogo qui inscribitur Philopates.

In viris doctissimis lapsus memoriae esse admittendum, multa exempla documento nobis esse possunt. Aristote. 2. Ethicorum, ait. Qui medium assequi vult, primo recedat a magis contrario, ut Calypso monebat. Sic procul a fumo, atque vndis cohibere carinam: sis memor. Verum ut Eustrata auctor est, hoc non dicit Calypso, sed Circes. & 5. Ethicorum capit. 1. citat prouerbum hoc. Iustitia in se virtutes complectitur omnes. in quo loco ait Eustrati. Et hic versus Theognidis, ut Theophrastus refert in primo de moribus. in primo tamen moralium libro eundem Phocylidi videtur attribuere. lege Politianum in miscella. capit. 53. Hierony. etiam in libr. de opti. genere interpretandi ait. In fine Malachiae scriptum est. Ecce ego mitto angelum meum, cum sit in medio Malachiae, nempe circa principium cap. tertij. & Ezechielis 3. citat Habacuc iuxta Theodotionem, cum illa verba sint ex Daniele desumpta. Item Clemens 4. Stro. cum tractat locum qui est apud Lucam capit. 19. Ecce vir nomine Zacharius, & hic princeps erat publica-

Psal. 111.

2. Timo. 4.

Psal. 21.

Actu. 17.

Ara ignoti dei.

Lapsus memoriae an admittendus in scripturis.

blicanorum & ipse diues. ait, Zachaeum ergo, alij autem dicunt Matthiam publicanorum principem. Nisi maui dicere duplicem esse lectionem, quod nunquam alias legi. Et Augusti. in lib. de catechizandis rudibus ca. 3. exponit historiam natiuitatis Iacob & Esau, ex Genes. capi. 25. mystice, cum minime de illa intelligi possit, sed de natiuitate Phares & Zaram. Gene. 38. & Cantacu. Apolo. 2. Verba Pilati. Iohan. 18. Quid est veritas, Christo tribuit, ut sit deploratio veritatis exclusae a mundo. Denique Epiphani. lib. 3. contra haereses in haeresi Massalianorum, verba domini ad Magdalenam Iohan. 20. Noli me tangere, tribuit matri domini. Quae igitur an eodem modo error memoriae admitti possit in Apostolis & euangelistis. Et primo quidem non valde repugnarem admittere quod Hierony. ait ad Galat. 3. capit. in omnibus, inquit, penes testimonijs quae de veteribus libris in nouo assumpta sunt testamento obseruare debemus, quod memoriae crediderint euangelistae vel Apostoli, & tantum sensu explicato saepe ordinem mutauerint, non nunquam vel detraxerint verba vel addiderint. Quod verò secundo dicam loco, nunquam ego credam, nam si semel mendacium admissum fuerit in scripturis, illarum corruet sacrosancta auctoritas. fides ergo sit penes auctores. Euthy. enim Matth. 20. in postremis verbis ait. Non admirandum est si quaedam vnus euangelista proponit, alius vero praetermittit. Neque enim simul ut Christus loquitur euangelia scripserunt, ut omnium illius verborum possent meminisse, sed multis post annis, & ita verisimile est quum homines essent quorundam oblitos esse. & Theophy. in prologo Matth. Et si mihi dicas quod euangelistae non consonent in omnibus. Concordes sunt in his quae sunt magis necessaria & praecipua. & Euthy. eodem in loco. Denique Iohan. 14. cum loquitur de suscitatione Lazari ait. multa tum dogmata, tum miracula omiserunt euangelistae, siue omnino obliti, siue potius diuini dispensatione, ut haberet Iohannes post ipsos quae scriberet. Haec illi. atque hos etiam Erasmus Matth. 2. libenter sequitur. Argumenta quae in huiusce opinionis confirmationem afferri poterant, in varijs huius libri locis, nos adduximus & soluimus. Verum exempli gratia insigniora loca non grauabor afferre.

Leges San. Tho. 2. 2. q. 110. art. 3. ad. 1.

Locus Mar

quam, inquit, legistis quod fecit David, quando esurijt ipse, & qui cum eo erant; quomodo intrauit in domum Dei, sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducauit, quod non licebat nisi sacerdotibus. At sacerdos hic iuxta historiae veritatem, ut dicitur. 1. Reg. 21. Achimelech vocatur. Ad hoc respondet Theophy. Marci. 2. quod fortassis duo nomina habuit, idemque sit Abiathar & Achimelech. aut fortassis liber Regum sacerdotem inquit esse Achimelech, euangelista pontificem Abiathar. Vnde inter se non sunt diuersa, sacerdotem esse Achimelech, pontificem autem Abiathar. Haec enim Theophy. Euthy. Marci. 6. ait, Nomen proprium erat Achimelech, cognomen vero Abiathar, habuit a progenitoribus deductum. manifestum est ergo quod binomius fuerit. quod vero addit hoc in loco & Psal. 33. quod nil refert an vocetur Achimelech vel Abimelech, falsum est. nam Psalmo. 33. Abimelech. & Psalmo. 51. & 1. Reg. 21. Achimelech. dicitur, Postremo sic soluit Beda lib. 1. in Marcum capit. 2. & Glossa ordin. Ambro. inquit, aderant Achimelech pater, & Abiathar filius, qui occiso patre a Saul, comes exilij David factus est, & postea regnante Dauid, filius factus est summus sacerdos. Ideo quia maioris dignitatis & nominis filius erat quam pater, a domino nomen filij nominatum est relicto patre.

Secundus locus desumptus est ex Genes. 46. & Exod. 1. & Deutero. 10. vbi numerantur septuaginta animae egressae de foemore Iacob, quae ingressae sunt in Aegyptum. Cum tamen Actuum. 7. ab Stephano. 75. supputentur. & Clemens Alexandrinus Stromate 1. ait. Euphorus & alij historici, & gentes & linguas dicunt septuaginta quinque, cum audissent vocem Mosis dicentis. Erant omnes animae ex Iacob 75. quae descenderunt in Aegyptum. Videntur autem ex vera ratione linguae generales esse septuaginta duae, ut nostrae tradunt scripturae. Fiunt aliae per communionem duarum vel trium vel plurius dialectorum. Hiero. in quaest. in Gene. sic dissonantiam redigit in concordiam. Excepto, inquit, Ioseph & filijs eius, ingressae sunt in Aegyptum 66. animae. Sed vbi in 70. interpretibus legimus. Filij Ioseph qui nati sunt ei in Aegypto anime nouem. In Hebraeo sunt, animae duae. Ephraim enim & Manasses antequam Iacob intraret in Aegyptum nati sunt

ci cap. 2. illustratus.

Locus Lucae eximie expositus.

de Afenech filia Potipharis. Et illud quod supra legimus. Facti sunt filij Manasse, Suthalaam, Etham. filij verò Suthalaam Edom, additū est. Siquidem id quod postea legimus, quasi per anticipationem factum esse describitur. Nam cum ingressus est Jacob in Ægyptum, nō poterant Ephraim & Manasses generare. Igitur omnes animæ in Ægypto ingressæ de scemore Jacob sunt. 70. Sexaginta sex postea ingressæ sunt, & repererunt in Ægypto tres animas, scilicet Ioseph cum duobus filijs Ephraim & Manasse, septuagesim⁹ fuit ipse Jacob. At dices Stephanus enumerat 75. Non debuit, inquit ille, Lucas in gentes volumenscribens, cōtrarium aliquid scribere, aduersus eam scripturam quæ in gentibus erat divulgata. & utiq; illo tempore maior erat 70. auctoritas quàm Lucæ qui tunc vilis habebatur. Hoc generaliter obseruandum, quod ubicunq; apostoli ad populum loquuntur, his plerunq; testimonijs abutuntur quæ erant gentibus divulgata. Licet plerique tradant Lucam, vt profelytū Hebræas literas ignorasse. Sic ille. Verum de his latior statim futurus est sermo. Hanc eandem dat nodi dissolutionem Albinus in quæst. in Gene. Secundo D. Euche. in quæst. Deutero. hæc tradit. Eo tempore quo Jacob ingressus est in Ægyptum, cum Ioseph & filijs eius Ephraim & Manasses 70. animas fuisse. In Actibus tamen 75. animæ numeratur. Per anticipationem filios nepotesque Ephraim & Manasses numerauit, quos postea natos scriptura ostendit. Deinde in libr. 3. in Gene. ca. 46. ait. Septuaginta interpretes non mihi uidentur errasse cum dicunt 75. animas intrasse, ob mysterium aliquod. Si adhuc viuente Jacob, illi qui ex duobus filijs Ephraim & Manasse orti sunt, cum domo Jacob se aggregauere. Verum hoc videtur esse falsum, quia Ephraim & Manasses nondum poterant gignere, cum adhuc pueri essent. Nam inuenitur Jacob 17. annos vixisse in Ægypto, quomodo potuerunt filij Ioseph illo uiuo nepotes habere? Ingressus est enim in Ægyptum Jacob secundo famis anno, & nati sunt filij Ioseph in annis abundantia. Quibus libet annis uertatis nati existimentur, à primo anno uertatis vsque ad secundum famis quo ingressus est in Ægyptum. 9. annis fiunt. His additis 17. quibus ibi vixit Jacob 26. anni reperiantur. Quomodo ergo minus quàm 26. annorum iuuenes, nepotes habere

potuerunt? Chryso. saper Gene. nihil de hac re prodidit, cum 70. profus cum Luca consentiant. Denique Augu. lib. 1. quæst. in Gene. quæst. 152. non dissentiunt ab Euche. qui, vt solet alias, omnia ex August. transcripsit.

Ultimus locus magna est inuolutus obscuritate, ideo vt exactè intelligatur, nonnulla altius repetenda, & veluti quædam fundamenta præiaciendi sunt. Et primum ex Hiero. in q. in Gene. annotandum. Mortuâ esse Saram in ciuitate Arbe (hæc est Hebron) id est, ciuitas quatuor. Nam ibi Abraham, Isaac & Jacob sepulti sunt, cum vxoribus suis, excepta Rechel, quæ dolore partus correpta in Bethlehem sepulta est, de qua dicitur apud Iere. Vox in Rama audita est, &c. & Adam, vt dicitur Iosue. 14. At in epitaphio Paulæ ait. Plerique quartum Caleb putant. Hebræi arbitrantur Arbe esse nomen cuiusdam gigantes filijs Enachim. Porrò de Adam sepultura magna quæstio est. Origene. quidè tract. 35. in Matth. ait, Venit ad me traditio quædam talis, quod corpus Adæ primi hominis ibi sepultum est, vbi crucifixus est Christus, vt sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificantur. Vt in loco illo qui dicitur Caluarie locus, id est locus capitum, caput humani generis resurrectionem inueniat. eiusdem sententiæ assertor est Hiero. epist. Paulæ ad Marcellam. & Theophy. Mar. 15. & Lucæ 23. & Iohan. 19. & Euthy. Matth. 67. secuti Chryso. Ambr. quoq; libr. 5. epist. epist. 19. ait. Quæ, scilicet, mortè suscepit in Golgotha Christus, vbi Adæ sepulchrum, vt illum mortuum in sua cruce resuscitaret. Vbi ergo in Adam mors omnium, ibi in Christo omnium resurrectio. & Athana. de passione. Denique Epiphani. libr. 1. aduersus hæreses in postremis verbis. in hæresi Tatianorum. & libr. 2. hæc. vlti. Vides quot illustrium virorum suffragijs hæc opinio stabilita sit. sed audi Hiero. in commen. Matth. capi. 27. quid de hac quæst. senserit. Audiu, inquit, quendam exposuisse Caluarie locū in quo sepultus est Adam, & ideo sic appellatum esse, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput, & hoc esse quod dicat apostolus. Surge qui dormis, & exurge à mortuis & illuminabit te Christus. Fauorabilis interpretatio, & mulcens aures populi, nec tamen vera. extra urbem enim loca sunt in quibus trūcantur capita damnatorum, & caluarie, id est, decollatorum sumpsere nomen. Ideo ibi cruci-

Leges q. 2. Ebron et emeda triū i quatuor. De sepulture patriar. churum.

Vbi Adam sepultus.

Hiero. distinet ab omnibus san. ctis. & merito quidd.

Ephes. 5.

cruci-

Iosue. 14.

Honorius chronog. 14. phm.

Sepulchru Ioseph vbi.

Gene. 33.

Vocubula quædam tempore Christi corrupte plata.

Vbi humani fuerit patriarcha duodecim.

crucifixus est dñs, vt vbi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrij. Adam vero sepultum iuxta Ebron & Arbe, in Iesu filij Naue volumine legimus. eadē repetit ad Ephesios 5. Hactenus ille. Hunc quē reprehendit arbitrator esse Epiphani. nam dicit, audiui quendam aut fortè aliquem cōcionatorem illius ætatis perstringit. Porrò Honorius in Chronicis, intervtranq; opinionē mediū incedit. Adam, inquit, primus homo in Ebron à Deo formatus, in paradiso cū Eua 7. horis commoratus, ob mandati transgressionem huius mundi exilium subiit. ipse vero post nongentos & triginta annos in Ieru. obiit, in loco Caluarie sepultus, aliquandiu requieuit, deinde in Ebron translatus, in terram, de qua assumptus est, redijt.

Præterea aduerte Ioseph sepultum fuisse in Sychem, vt dicitur Iosue 24. in parte agri quem emerat Jacob à filijs Emor fratris Sychem. & vt ait Hiero. in q. in Gene. Mausoleum eius hodie cernitur. Hunc agrum dedit Jacob, filio suo Ioseph, vt dicitur Ioan. 3. vbi corruptè Sychar vocatur. Venit, inquit Ioan. Iesus in ciuitatē Samariæ quæ dicitur Sychar, iuxta prædium quod dedit Jacob, filio suo Ioseph. Tunc enim temporis sic corruptè à Iudæis appellabat. & Salem ciuitas regionis Sychem, quam Salim, nomine corrupto, vocat Ioan. Erat, inquit, Ioānes baptizās in Ennon iuxta Salim, quia aquæ multæ ibi erāt. & Golgotha, p Golgotha dicebat. Hæc iterum scribit in epistola ad Euagriū.

De 12. patriarchis Jacob filijs quo humani fuerint loco, non satis constat inter eruditos. Nam Hiero. in epitaphio Paulæ inquit. Transiit in Sychem, non, vt nōnulli legūt; Sychar, quæ nunc Neapolis appellatur. Atque inde diuertens vidit 12. patriarcharum sepulchra. Hoc iterum tradit in libr. de opti. genere interpre. Ex his testimonijs constare videtur iuxta Sychem primariam urbem Samariæ, in limitibus Manasses, sepulchrum fuisse sortitos. & hoc significauit Lucas cum inquit. Translati sunt in Sychem. ex Ægypto videlicet. Porrò Iosephus lib. 2. antiqui. cap. 4. versus finem, in Ebron affirmat fuisse sepultos, his verbis. τελευτῆς τῶσδε ὁσων ἐπι τοῦσι ἀδελφοῖς, ἡσάφησεν ἄδαιμόνας ἐπὶ τ' αὐτῶν, καὶ τοῦ τῶν μετ' αὐτῶν καὶ νομιῶσιν, ἡσάφησεν μετὰ χρονον. ἀντὶ τῶν δὲ ἀπόστολων, καὶ δι' αἰδῆσιν, ἔθεσαν ἐν χεβρώνι. & libr. 1. cap. 19. cum loquitur de Iacob ex eunte ex Bethel versus Ephra

tha ait. ἐν βουθερ δὲ προαίωρ ἐπὶ κατὰ τῆν ἐσθράδα νη γίνεται, ἐνθάδε βραχίλας ἐν τοκετῶν θανούσων θάπτα. μόνον τῶν συγγενῶν τῆς ἐμ. χεβρώνι τιμῆς οὐ τυχούσων. id est. Postquam ex Bethel profectus est venit in Bethlehem, quæ alio nomine Ephratha vocatur, Rachel partus dolore correpta, obiit mortem atque ibi sepulta est. Atq; ipsa sola ex illa familia in Chebron sepulta non est. Hæc ille. Chebron alio noie vocatur Mambre, & est ager ille quē emit Abrahā ab Ephron Etheo, vt Sarā sepeliret.

Præterea reducere oportet in memoriā, quod dicitur Genes. 23. Abraham emit sepulcram duplicē ab Ephron Etheo filio Seor iuxta Hebron quadringentis drachmis argenti. Denique & quod legimus Genes. 33. Quod Iacob reuertens de Mesopotamia po fuit tabernaculum ante Salem urbem Sychemorum, & emit ibi partem agri in quo habebat tentoria, ab Emor patris Sychem centū agnis. pro agnis in Hebræo legitur, Quæ sita est quæ genus numi quo contractus firmantur, apud nos vocatur Arrabo. à veritate deductum est nomen.

Hæc quæ à nobis accurate ex varijs locis coacernata sunt, Stephanus in Actibus apostolorum. ca. 7. videtur labefactare & conuolare velle, ait enim. Descendit Iacob in Ægyptum & defunctus est ipse & patres nostri, & translati sunt in Sychem, & positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti à filijs Emor filij Sychem. In his tamē vltimis verbis in Græco codice legitur. Emor Sychem. & subintelligi debet nomen patris, ex loco citato Genes. 33. aut nomen filij, quod erat eiusdem nominis cum patre, vt voluit noster interpres, ne sint ista duo loca inter se pugnantia. Adhuc aduerte quod in hoc loco Stephani, Sychem primo loco positum est vrbis nomen, in secundo nomen prædij viri.

Horum locorum dissidium complures ante nos confopire aggressi sunt, nescio an profus infeliciter. Nos aliorum sententijs omisis, nostram tantum explanabimus mentem. Translati sunt, inquit Lucas, iuxta opinionem quidem Hierony. Ioseph enim relictus patriarchis ex Ægypto in Sychem sunt delati. Nam Iacob in Ebron sepultus est, & ad hunc sensum oportet trahere quod subiungitur. & positi sunt, scilicet patriarcharum. Deinde addit Lucas. Quod emit Abraham. Nomen Abraham in genitiuo est positum.

nam est nomen indeclinabile, vt cætera Hebraea nomina ad hunc sensum. Abrahæ, scilicet nepos, Iacob, emit agrum ab Etnor, vt dicitur Gene. capi. 33. Quod verò non temere subaudiatur nomen nepos, est optimū exemplum. 3. Reg. 12. cum descuerunt decem tribus à domo Dauid, dicunt. Quæ nobis pars in Dauid aut quæ hæreditas in filio Isai? Vade in tabernacula tua Israel, nunc vide domū tuam Dauid. Dauid in quā id est nepos Dauid, nempe Roboam. & Lucæ. 3. Qui fuit Eli, scilicet filius, qui fuit Melchi, scilicet gener & apud Paulum. Nunquid Christus peccati minister est? id est doctrina Christi. & 2. Paral. 25. apud Obededon, id est, apud vnum ex nepotibus eius. Postremo Lucas his verbis sententiam claudit. Filij Sychem. & Genes. 33. Patris Sychem. & in Actibus in Græco exemplari paulo aliter quam in Latino. τοῦ πατρὸς, ita vt penes te sit subaudire patrem aut filiū. Verū quia Gene. 33. legitur. Patris Sychem, ista lectio probanda videtur. Quauis non ignorem iuxta Augusti. sententiam nomen patris pro filio non nūquam acclpi & locus est lib. 1. Locut. in Gen. supra caput. 14. Atq; ita accipiendū est, sequendo lectionē Latinā in Actibus apostolorum. Erasmus dicit hæc quæstionem explicasse Hierony. in quæstionibus Hebraicis. Sed fallitur, nā nullibi Hierony. soluisse eam nec tractasse legimus. Sit igitur hic error, *τοῦ πατρὸς ἀπὸ τοῦ υἱοῦ* Erasmi. Non nihil etiam dicendum videtur, de illis nominibus, quæ inueniuntur in veteri instrumento (quæ tamen videntur originē trahere à poetis fabulis & figmentis) quo con filio scriptura illis vsa fuerit. De quibus Hieron. lib. 6. comment. in Isaiam cap. 13. hæc scribit. Legimus in scriptura Hyadas, & Vesperum & Arcturum & Oriona, nec putare debemus iuxta gentium fabulas sic appellari. Nam apud Hebræos propria habet vocabula. Sicut enim deus vocauit lucem, diem, firmamentū cælum. Sic singulas stellas suis appellauit nominibus, quorum proprietatē lingua nostra nō exprimit. Scriptum est enim de deo. Qui numerat multitudinem stellarū & omnibus eis nomina vocat. Et Eucherius in quæst. in Iob. Interrogat. Quid sibi vult. q̄ auctorum secularium. consuetudine legimus Pleiadas, Oriona vel Arcturū? Respon. Non q̄ his apud Hebræos nominibus censentur, sed vt apud nos horum siderum significantia posset esse manifestior, ita hæc

translator appellare voluit, vt vsus gentilitatis inuenerat. Illud quoq; generaliter obseruandum est, quod apostoli in scripturis suis scribentes ad populos, vtūtur interdum his testimonijs, quæ videbantur diuulgata per populos. Lege Ambr. in lib. de Fide ad Gratianum Augustum capit. 1. Præterea Hiero. ad Galat. ca. 3. ait, Paulus sermone triuij vtitur, vt, Quis vos fascinauit non credere veritati? non quo sciret esse fascino, qui vulgo putatur nocere. Legimus in Prouerbis. Donum inuidi cruciat oculos. Qui apud nos inuidus apud Græcos significantius dicitur, fascino. Et in Sapientia quæ inscribitur Salomonis. Fascinatio malignitatis obscurat bona. Quibus docemur exemplis, quod vel inuidus aliena felicitate crucietur, vel in quo bona sint aliqua, alio fascino, id est inuidente, noceatur. Dicitur Propriè fascino infantibus nocere, & ætati paruulæ, & his qui necdum firmo vestigio figant gradum. Vnde quidam è gentibus. Nescio quis teneros oculo mihi fascinat agnos. Hoc vtrum verū, nec ne sit, deus viderit, quia potest fieri, vt dæmones huic peccato seruiant, & quoscunq; in Dei opère, vel cœpisse vel profecisse cognouerint, eos à bonis operibus auertant. Sic Paulus ex opinione vulgi sumpsit exemplum, vt quomodo tenera ætas noceri dicitur fascino, sic etiam Galatæ in Christi fide nuper nati, & nutriti lacte, & nō solido cibo, veluti quodā fascino sint nociti, & stomacho fidei nauseante, spiritus sancti cibum euomuerint. Quod si aliquis contra dicit, exponat quomodo de communi opinione non sit sumptum. Vallis Tytanorum in Regum libris, & Syrenæ & Onocentauri in Isaiâ, Arcturus & Orion & Pleiades in Iob, ca. 9. & cætera his similia, quæ vtique vocabula, gentiliū fabularum & causis & origines habent. Hæc ille. Locus desiderabat vt nomina sacra his nominibus profanis subnecterem, sed quia typographus formis Hebraicis carebat, id facere non potuimus. Deinceps querendum videtur, an interdum sacri scriptores. vtantur testimonio ex libris apocryphis desumpto, sicut interdum citant testimonia ethnicorum poetarum. Ad quam quæstionem sic respondet Hiero. in. comment. episto. ad Titum ca. 1. Paulus sollet gentiliū scripta citare, vt in Actibus apostolorum cū concionaretur ad populum, & in Arcopago inter cætera ait. Sicut & qui

Erasm. Prouerb. 4

De hoc S. Tho. 1. par. 4. q. 117. art. 110. 3. Vigilius.

2. Reg. 23. Isai. 34

Quod scri. pturæ, apocrypha & carmina poetarum, citent. Act. 17.

De quibusdam nominibus qua trahūt originem à fabulis poetis. Iob. 9. Amos. 5.

Psal. 146.

Vide in Decret. D. 37. ca. turbat.

Iudas citat librum Enoch.

Methroser. Moysis Exo. 18.

Prouer. 1.

Act. 17.

Deut. 21. Mulieris. prima radē dum caput

dam de vestris poetis dixerunt. Ipsi enim & genus sumus. Quod hemistichium in phendri comœdia versum sumpsit iabicum. Corumpunt bonos mores colloquia mala. Et in epistola ad Titum carmen sumpsit ex Epimenide siue Callimacho. Cretenses semper mēdaces, malæ bestia, vētres pigri. Nec mirū si pro opportunitate temporis, gentiliū poetarum versibus rarò admodum abutatur, & vt loci potius quàm ostentationis opportunitas exigebat, in morem apium, quæ de diuersis floribus solent mellacōponere, & fauorum cellulas coaptare. Nec ideo statim totā illius poetæ poësin approbavit. Nam sic liber Enocis, de quo Apostolus Iudas in epistola sua testimonium posuit, inter diuinas scripturas debemus recipere, & multa alia quæ de reconditis, Passus est locutus. Nemo est enim tam sicarius, aut tam parricida, qui non aliquid boni fecerit aliquando, ergo si vnum bonum illius approbauero, in cæteris mihi necessitas incumbet, quæ mala fuerint approbandi. Item Hierony. in libro de opti. genere interpretandi inter alia multa hæc etiam affert. Quis nesciat in Moyse & prophetarum voluminibus quædam assumpta è gentiliū libris, & Salomonem ex philosophis Tyri, & nonnulla proposuisse, & ad aliqua respondisse. Vnde in exordio Prouerbiorū commonet, vt intelligamus sermones prudentiæ, versutiasque verborum, parabolasque & obscurum sermonem, dicta sapientium, & enigmata, quæ propriè dialecticorū & philosophorum sunt. Et Paulus Epimenidis poetæ abusus versiculo scribens ad Titum. In alia quoque epistola Menandri ponit senarium. Et apud Athenienses in Martis curia disputans, Aratum testem vocat. Ac ne parum hoc esset ductor Christiani exercitus, & orator inuictus de Christo causam agens, etiam inscriptionem fortuitam arte torquet in argumentum fidei. Didicerat enim à vero Dauid extorquere de manibus hostium gladium, & Goliz' superbissimi captiue radendum caput; supercilia omnes pilos & ungues corporis amputandos, & sic eam habendam in coniugio. Hoc exemplum multi ecclesiastici viri secuti sunt, qui innumera de gentium libris ad suos transtulerunt. Chryostom. quoque hom. 3. in

epist. ad Titum. post quam hæc omnia ferè quæ ex Hiero. adduximus, recēsuisset, addit. Testimonijs gētium Apostolus vtitur, quod illos his maximè reuincimus, cum suorum in eos torquemus maledicta, quoties eos, qui apud eos fuere mirabiles, accusatores illorum constituiamus. Item Hiero. ad Ephes. 5. ait. Quædam Paulus citauit ex reconditis prophetarum oraculis & apocryphis. vt ad Ephe. Propter quod dicit. Surge qui dormis, & exurge à mortuis & illuminabit te Christus. Ecce secundum sententiam Hiero. testimoniu illud sumptū est ex apocryphis. Alij non admittunt, vt dogmata, ex scripturis nothis, possint confirmari. quauis historiā ex illis depromi posse non negent, & ideo illa apostoli verba, volunt per πρὸς ἀποκρυφῶν spiritus sancti apostolum orationem figurasse, ad exhortationem poenitentia, ad hunc sensum. Propter quod dicit, spiritus scilicet sanctus per me. Surge. &c. Sed rectius tribuentur hæc verba Isaiæ. dicenti capit. 60. Surge & illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum. Eodem modo corrigendus est locus Chrysto. qui homi. 7. in priori episto. ad Corinth. ait. Dictum illud. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cordo minis ascendit. &c. non inueniri in sacra scriptura, nisi fortè in libris quorum memoria oblitterata est. Cum tamen apud Isaiam cap. 64. illa verba inueniantur. A seculo, inquit, nō audierunt, nec auribus perceperunt, oculus non vidit Deus absque te, quæ preparasti expectantibus te. Addit præterea Hiero. illo in loco. Paulus citauit quædam ex reconditis prophetarū libris & apocryphis. vt de Ianne & Mambre magis Pharaonis, sicut & in alijs locis illū fecisse manifestū est. Nō quod apocrypha comprobet, sed quo Arati & Epimenidis & Menadriversibus sit abusus, ad ea quæ voluerat in tēpore comprobanda. Et iterum in eadē episto. ad Ephe. ca. 1. ait. Non est fas ei qui diuina lectione fuerit instructus loqui aliquid quod in sanctis voluminibus non inuenit. Vnde Paulus ponens principatus, potestates, virtutes, dominationes, ex aliquo scripturæ loco nobis incognito; eas, assumpsisse credendum est. Verū licet multi multa dicāt, arbitror illud, aut de traditionibus Hebræorū, ea quæ secreta sunt in niediū protalisse, aut certe quæ iuxta historiā scripta sunt sensisse sublimius, & quod de regibus & principibus, ducibus quoq; tribunis & cen-

Hiero. contra Ioh. 1. verum est testimonium quod ab inimica voce proferitur.

Hiero. sicut improbat.

Chryso. expositio explosa.

2. Tim. 3.

Coloss. 1. Ephes. 1.

Locus annotandus Hiero. de quatuor hierarchijs angelorum.

Principia
Potestates
Virtutes
Dominations

turiōibus, in Numeris & Regum libris, refer-
tur, imaginem aliorum principum regumq;
cognouisse. Quod scilicet sint principatus,
sint potestates, sint Dominationes & virtu-
tes & cætera ministeriorū vocabula in cæle-
stibus, quæ nec nos possumus noiare, nec ip-
sum Paulum puto, vt in graui corpusculo cō-
stitutum euinerare valuisse. Si autem sunt
principatus & potestates & virtutes & dñā-
tiones, necesse est vt & subiectos habeant, &
timentes & feruientes sibi, & eos quæ sua for-
titudine roborentur. Quæ distributiones of-
ficiorum, nō solum in præsentiarū, sed etiam
in futuro seculo erunt, vt per singulos pro-
fectus & honores & ascensiones & descen-
siones, vt crescat aliquis vel decrescat, & sub alia
atq; alia potestate, virtute, principatu, & dñā-
tione fiat. Nos homūculi in cinerē & pulue-
rem dissoluendi, si cōsensu hominū leuemur
in reges, tantas habemus ministrorū diuersi-
tates & multitudines, quantas facilius possu-
mus sentire quam dicere. Verbi causa, quod
præfectus in parte ciuili, Iudices, prouincias,
& ordinē suum habeat, rursus militia, in tot
comites, duces, tribunos, & multiplicem scin-
datur exercitum, & putamus deum, dominū
dñorum, & regem regnantium, simplici tan-
tum ministerio esse contentū. Hactenus Hie-
rony. satis quidem eruditē & eloquenter no-
bis explicuit, vnde sumperint nomina & o-
riginē, Hierarchiæ angelorum, quod myste-
rium, oibus scriptoribus ecclesiasticis, quos
ego legi hucusque, latuit. Vnde & Origenes
Theologorū omnium facile princeps, lib. 1.
Periarchon. cap. 5. fatetur, se nescire ex quo
loco diuinarum scripturarum, ordines ange-
lorum sunt desumpti. Sunt, inquit, quidam
sancti angeli Dei, quos Paulus ministeriales
spiritus appellat, ad ministerium destinatos,
propter eos, qui hereditatem capient in sal-
utem. Apud ipsum quoque Paulum inueni-
mus, nescio vnde fumentem, cognominan-
tem tamen quasdam sedes, & dominationes
& principatus & potestates.

Origenes.

Hic locus exigere & postulare videbatur,
vt etiam ea quæ à gentium scriptoribus, ex
diuinis libris surrepta, & à locō sacro in pro-
phanum translata sunt, explicare aggredere-
mur. Nam illi haud infrequenter, literis mo-
nimentisque suis, res nostras inserere cura-
runt, instar Nabuchodonosoris, qui vasa tē-
pli dominici ex vrbe Ierusalem Babylonem
deferre ac idolis suis deuocere, curauit. Ve-

rum quia paucis verbis res tota planè & di-
lucide pertractari & aperiri non potest, ne
ab instituto longius nostra se flectat oratio,
locum signabo præclarum, in quo multa
philosophorum & poetarum possis inueni-
re furta, aut si maus sacrilegia. Atque is est
apud Iustinum martyrem in admonitorio,
quo in libro tam ex Homero quam ex Pla-
tone ostendit, illos, suos libros ornasse ver-
bis & sententijs ex nostris libris desumptis.

In postremo huius capituli loco coniecimus
quæstionem illam à Hierony. multa
exemplorum varietate, & verborum copia,
discussam. nempe an Apostoli & Euangeli-
stæ, ita nitantur auctoritate veritatis Hebrai-
cæ, vt 70. apud illos translatio in pretio
non sit. Deinde etiam an illi omnes vtan-
tur testimonijs ex Hebræis codicibus de-
sumptis, an vero aliqui sint qui septuaginta
auctoritate freti, Hebraicam veritatem
citare nonnunquam dissimulent. Pro ha-
rum quæstionum solutione, illius planè di-
uini viti Hierony. lucubrationes enoluam-
us, qui diligenter in hacre vigilauit, bre-
uiter quidem & succincte, vt appetitum ex-
citasse, non obruisse ciborum multitudine
& varietate videamur. Hierony. ergo in pro-
œmio. 15. libr. comment. in Isaiam ait. Cre-
bro dixisse me noui Apostolos & Euange-
listas, vbiunque de veteri instrumento po-
nunt testimonia. Si inter Hebræos & 70.
nulla diuersitas sit, vel suis vel 70. inter-
pretum verbis vti solitos. Sinautem aliter in He-
braico, aliter in veteri editione, sensus est, He-
braicum magis quam 70. interpretes sequi.
Denique vt nos multa ostendimus posuisse
eos ex Hebræo quæ in 70. non habentur, sic
æmuli nostri doceant assumpta aliqua testi-
monia de 70. quæ nō sunt in Hebræis libris.

An apostoli
vsi sint edi-
tione. 70.
an Hebræa.

Hierony.

Hierony.

Hierony.

Item Malachiæ 3, Apostoli, inquit, & euāge-
listæ & ipse dominus non 70. interpretū au-
toritatem secuti sunt, qua, Hebrææ linguæ
habentes scientiam non indigent, sed ex He-
bræo transferebant, non curantes de sylla-
bis punctisque; verborū dummodo sententia-
rum veritas transferatur. Item Isaiæ. 6. ait,
Paulus cum Hebræis disputans Actuum 18. Hic
ait illud Isaiæ: Audite audite & nolite intel-
ligere, & videte visu, & nolite cognoscere, ex-
cæca cor populi huius, &c. Non iuxta He-
braicū quod rectū esse cognouerat, sed iuxta
70. est locutus. Nam euangelistam Lucam
tradunt veteres ecclesiæ tractatores medici-
næ artis

Hosea. 11.

Iohan. 7.

Zacha. 12.

Theophy.

Euthy.

Chrysosto.

Hierony.

Matth. 15

næ artis esse scientissimum, & magis literas
Græcas scisse quàm Hebræas. Vnde & ser-
mo eius tam in Euangelio quàm in Actibus
Apostolorum comptior est, & secularem re-
dolet eloquentiam, magisque testimonijs
vtitur Græcis quàm Hebræis. Matth. autem
& Iohan. quorum alter Hebræo, alter Græ-
co sermone euangelia texuerunt, testimo-
nia de Hebraico proferunt, vt est illud
Ex Aegypto vocaui filium meum. & Quo-
miam Nazareus vocabitur. & Flumina de vē-
tre eius fluent aque viue, & Videbunt in quē
compūxerunt. & cætera his similia. Paull
idcirco ad Hebræos epistolæ contradicitur
quòd ad Hebræos scribens, vtitur testimo-
nijs, quæ in Hebræorum voluminibus non
habentur. Hęc ille. Testimonium illud quod
citatur à Iohan. capit. 7. flumina de ventre
eius fluent aquæ viue, sumptum est vt di-
cit Hieronym. in prolo. Pentateuchi ex pro-
uerbijs. Sed ex quo loco, non constat, aliqui
dicunt ex capit. 5. sumptum esse. Deriuen-
tur fontes tui foris, & in plateis aquas tuas di-
uidet. Theophy. tamen Iohan. 7. sic dispun-
git. Qui credit in me sicut dicit scriptura. &
deinde oportet aliud facere principium. Flu-
mina de ventre eius fluent. & Euthy. Iohan.
9. ait, Post dictum sicut scriptum est, ponen-
da est distinctio. multifariam enim præcipit
scriptura credere in illum. Atque ita expo-
nunt Chrysosto. & cæteri Græci, qui verita-
tem Hebraicam non potuerunt consulere.
Hactenus de his ad institutum nostrum re-
uertamur. Hierony. Isaiæ. 28. adhuc addit.
Hoc in veteri obseruari testamento, abique
paucis testimonijs quibus Lucas solus abuti-
tur, qui magis Græcæ linguæ habuit scientiā,
quod vbiunque quidde veteri instrumen-
to dicitur, non eos iuxta 70. sed iuxta Hebræi-
cum ponere, nullius sequentium interpreta-
tionem, sed sensum Hebraicum suo sermone
vertentium. vt cum apud Isaiam, capit. 28. le-
gimus. In loquela enim labijs, & in lingua al-
tera loquetur ad populum istum. Quod Pau-
lus sumens ex illo loco, sic extulit. In alijs lin-
guis & in alijs labijs loquar populo huic nec
sic exaudiet me. & 29. capit. addit. Vbi legi-
mus in Isaiā. Pro eo quod appropinquat po-
pulus hic ore suo, & labijs suis glorificat me,
cor autem eius longe est à me, timuerunt me
mandato hominum & doctrinis. Dominus
tamen in euangelio contra Pharisaos sic pro-
tuit. Quare & vos præteritis mandatum Dei

propter traditiones vestras. Et iterum. Hy-
pocrita bene prophetauit de vobis Isaias di-
cens. Populus iste labijs me honorat, cor au-
tem longe est à me. frustra colunt me docen-
tes doctrinas & præcepta hominum. Multa
alia exempla huiuscemodivt vnus liber Hie-
rony. de opti. genere interpretandi suppedi-
tabit. Item in quæst. in Gene. ait. Hoc genera-
liter obseruandum quod vbiunque; apostoli
locuntur ad populos, his plerunque testimo-
nijs abuti, quæ iam gentibus fuerant diuul-
gata. Vnde cum. 70. animæ ingressæ sint in
Ægyptum, Stephanus in concione. 75. ani-
mas ingressas asserit. De hoc supra latius dis-
seruimus. Deniq; in commenta. Habacuc. ca-
pit. 2. ait. Quod apostolus. 70. magis testimo-
nio abusus est ad Roma. scribens. Iustus ex fi-
de mea viuet, & non eo quod habetur in He-
braico, ex fide sua, causa perspicua est. Scri-
bebat enim Romanis, qui scripturas Hebrai-
cas nesciebant, nec erat ei cura de verbis, cū
sensus esset in tuto, & damnus ex eo præ-
sens disputatio non haberet. Alioquin vbi
diuersus est sensus, & aliter scriptus est in He-
braico, aliter in 70. nota cum his vt testi-
monijs quæ à Gamaliele doctore legis didi-
cerat.

Hierony.

Hierony.

Ordo nar-
randi diuer-
sus, non no-
cet veritati
De hoc lib.
5. cap. 1.
August.

Fortè tamē offendet aliquos parum in sa-
cris literis versatos, ordo perturbatus & con-
fusus, non solum in citationibus, sed etiam
in quibuscunque alijs narrationibus. Hos sic
instruit August. lib. 2. de cōsensu euangelista-
rum. 29. Non est, inquit, mendacium si quis-
quam non hoc ordine cuiusquam sermonē
digesserit, quo ille à quo processit narrauit.
Cum ipsius ordinis nihil ad rem, siue ita, siue
ita sit. & iterum capit. 12. eiusdem libri. ait.
Sancti qui prudenter intelligunt, nullo mo-
do laborandum esse iudicant ipsas sententias
esse necessarias cognoscendę veritati, quibus
libet verbis fuerint explicatæ. & quod alius
euangelista alium ordinem tenuit non est vt
que contrarium. nec illud contrarium est, si
alius dicit quod alius prætermittit. Vt enim
quisque meminerat, & vt cuique cordi erat,
vel breuius vel prolixius eandem tamen ex-
plicare sententiā, ita eos explicasse manife-
stum est.

Duo sunt citationum genera, nam aliquā-
do in nouo testamento talia verba citantur
quæ clarè in veteri leguntur, & hæc non in-
diget nostrā expositione nec diligētia. Ali-
quando verò sensus tantum sine vlla citatio-
ne

Citationū
duplex ge-
nus.

ne inuenitur, nec scimus an auctoritate propria hoc est Dei, illa protulerint, an ex veteri sint instrumeto deprompta. Vt in euangelio Saluator ait. Veni separare hominem aduersus patrem suum & filiam aduersus matrem suam, & nurus aduersus focum suam, & inimici hominis domestici eius. Nam hic locus propè eisdem verbis in Michæa scribitur. Quæ verba vtrum assumpta sint ex propheta, an propria auctoritate præcepta, nosse domini est, qui in euangelij & prophetis locutus est. Illorum testimoniorum, quorum sensus tantum inuenitur depromptus, sine vlla citatione, in sequenti tabula subiicimus exempla.

Ex Genesi.

- 1 Fide intelligimus aptata esse secula Dei verbo. Hebræ. 11.
- 1 Cæli erant prius & terra de aqua & per aquam consistentes Dei verbo. 2. Petri. 3.
- 2 Bene omnia fecit. Marci 7.
- 1 Adami primus formatus est, deinde Eua. 1. Timoth. 2.
- 2 Non vir ex muliere, sed mulier ex viro. 1. Corinth. 11.
- 3 Serpens seduxit Euam a stultitia sua. 2. Cor. 11.
- 3 Adam non est seductus, mulier est seducta. 1. Timoth. 2.
- 4 Fide plurimam hostiam Habel quàm Cain obtulit. Hebræ. 11.
- 4 A sanguine Habel iusti. Matth. 23.
- 4 Non sicut Cain qui ex maligno erat. 1. Iohan. 3.
- 4 Væ illis qui in via Cain abierunt. Iudas.
- 5 Fide, Enoch translatus est ne videret mortem. Hebræ. 11.
- 6 Quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe cum fabricaretur arca. 1. Petri. 3.
- 6 Fide, Noe responso accepto, de his quæ non videbantur, &c. Hebræ. 11.
- 7 Octauum iustitiae præconem custodiuit. secunda Petri. 2.
- 7 Sicut in diebus ante diluuium, &c. Matth. 24.
- 9 Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt. Matth. 26. Apocal. 13.
- 12 Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire. Hebræ. 11.
- 14 Hic enim Melchisedech, rex Salem sacerdos Dei summi. Hebræ. 7.
- 16 Abraham filium habuit de ancilla. Gal. 4.
- 17 Signum accepit circumcisionis, signaculum iustitiae fidei. Roma. 4. Actu. 7.

- 18 Fide, & ipsa Sara sterilis, virtutem in conceptione, &c. Hebræ. 11.
- 18 Sicut Sara obediebat Abrahe, dominum eum vocans. 1. Petri. 3.
- 19 Euerit ciuitates Sodomorum & Gomorraeorum. 2. Petri. 2.
- 19 Sicut Sodoma & Gomorra & finitima ciuitates. Iuda.
- 19 Memores estote vxoris Loth. Luca decimoseptimo.
- 19 Sicut factum est in diebus Loth, edebant, & qua die exiit Loth à Sodomis. pluit. Luca. 17.
- 21 Abraham habuit filium de libera Galat. 4.
- 22 Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur. Hebræ. 11.
- 22 Offert Abraham filium Isaac super altare. Iacobi. 2.
- 22 Sicut locutus est ad patres nostros Abraham &c. Luca. 1.
- 25 Rebecca ex vno, concubitus habens, Isaac patris nostri, &c. Roma. 9.
- 25 Ne quis fornicator aut prophanus vt Esau, qui propter escam, &c. Hebræ. 12.
- 27 Fide & de futuris benedixit, Isaac, Iacob. Hebræ. 11.
- 48 Fide, Iacob moriens singulos filiorum Ioseph benedixit. Hebræ. 11.
- 49 Quem scripsit Moyses in lege. Iohan. 1.
- 50 Fide, Ioseph moriens de professione filiorum Israel, &c. Hebræ. 11.

Ex Exodo.

- 2 Fide Moyses natus, occultatus est mensibus tribus. Hebræ. 11.
- 2 Fide, Moyses grandis factus negauit se esse filium filie Pharaonis. Hebræ. 11.
- 2 Cum vidisset Moyses quendam iniuriam patientem. Actu. 7.
- 3 Expletis annis. 40. apparuit illi. Actu. 7.
- 12 Fide, celebrauit pascha & sanguinis effusionem. Hebræ. 21.
- 14 Omnes in Moyse baptizati sunt in nube. 1. Corinth. 10.
- 14 Fide, transferunt mare Rubrum. Hebræ. 11.
- 16 Patres vestri manducauerunt manna in deserto, &c. Iohan. 6.
- 26 Panem de celo dedit eis manducare. Iohan. 6.
- 16 Omnes eandem escam spiritualement manducauerunt. 2. Corint. 16.
- 17 Bibebant de spiritali, consequente eos, petra. 1. Corinth. 10.
- 19 Si bestia tetigerit mortem lapidabitur. Hebr. 12.
- 19 Gens sancta, populus acquisitionis. 1. Pet. 2.

20 Non

- 20 Non periurabis. Matth. 5.
- 20 Non homicidium facies. Matth. 19.
- 20 Non accessistis ad tractabilem montem. Heb. 12.
- 24 Lecto omni mandato legis à Moyse. &c. Heb. 9.
- 26 Tabernaculum factum est primum. Hebræ. 9.
- 32 Nec idololatra efficiamini. 1. Corint. 10.

Ex Leuitico.

- 12 In sabbato circumciditis hominem. Iohan. 7.
- 12 Postquam impleti sunt dies octo. Luca. 2.
- 12 Postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem. Luca. 2.
- 12 Vt darent hostiam secundum quod dictum est in lege domini. Luca. 2.
- 14 Offer munus tuum quod praecepit Moyses. &c. Matth. 8. Mar. 1. Luca. 5.
- 16 Omnis multitudo populi erat orans foris. Luc. 1.
- 16 Si sanguis hircorum & vitulorum. Hebr. 9.
- 19 Nolite in personarum acceptione. &c. Iaco. 2.
- 19 Si peccauerit in te frater tuus. Matth. 18. Luca. 19.
- 20 In lege Moyses mandauit huiusmodi lapidare. Iohan. 8.

Ex Numeris.

- 8 Omne masculinum adaperiens vuluam. Luc. 2.
- 9 Patres nostri omnes sub nube fuerunt. 1. Cor. 10.
- 11 Panem de celo dedit eis manducare. Iohan. 6.
- 12 Sicut & Moyses in omni domo eius. Hebræ. 3.
- 14 Cadauera filiorum Israel prostrata sunt in deserto. Hebræ. 3.
- 14 Neque murmuraueritis sicut quidam eorum. 1. Corinth. 10.
- 16 In contradictione Core perierunt. Iudas.
- 19 Quorum enim animalium sanguis infertur pro peccato. Hebræ. 13.
- 20 Bibant de spiritali consequente eos petra. 1. Corint. 10.
- 21 Neque tentemus Christum sicut quidam. &c. 1. Corint. 10.
- 21 Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto. Iohann. 3.
- 22 Animal mutum subiugale corripuit vesaniam Balaam. 2. Pet. 2.
- 22 Errore Balaam mercede effusi sunt. Iudas & 2. Petri. 2.
- 24 Balaam docebat Balach mittere scandalum coram filijs Israel. Apoca. 2.
- 25 Neque fornicemur sicut quidam ex ipsis fornicati sunt. 1. Cor. 10.
- 26 Prostrati sunt in deserto. 1. Cor. 10.

- 26 Sabbathis sacerdotes in templo sabbatum violant. Matth. 12.

Ex Deuteronomio.

- 1 Nolite in personarum acceptione. Iaco. 2.
- 5 Non periurabis. Matth. 5.
- 10 Non est acceptio personarum apud Deum. Ro. 2. Actu. 10. Colo. 3. Ephe. 6. 1. Pet. 1.
- 17 Irritam quis faciens legem Moysi. Hebræ. 10.
- 18 Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? 1. Corint. 9.
- 24 Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudij. Matth. 5. 19. Mar. 10.

Ex Iosue.

- 2 Similiter & Raab meretrix. Iaco. 2.
- 6 Fide, muri Iericho corruerunt. Hebræ. 11.
- 6 Fide, Raab meretrix, non perijt cum incredulis. Hebræ. 11.

Ex 1. Regum libro.

- 21 Non legistis quod fecerit Dauid quando esurijt. Matth. 12. Mar. 2. Luc. 6.

Ex lib. 3. Regum.

- 2 Liceat audenter dicere ad vos de patri archa Dauid quoniam defunctus est. Actuum. 2. 13.
- 20 Regina Austri venit à sinibus terræ audire sapientiam Salomonis. Matth. 12. Luca. 11.
- 17 In diebus Elia clausum est cælum. Luca. 4.
- 17 Elias homo erat similis nobis passibilis. Iacob. 5.

Ex lib. 4. Regum.

- 4 Neminem per viam salutaueritis. Luca. 10.
- 5 Multi leprosi erant in Israel sub Eliseo propheta. Luca. 4.

Ex lib. 1. Paralip.

- 23 Nec quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur à Deo, quemadmodum & Aaron. Hebræ. 5.

Ex Iob.

- 1 Nihil intulimus in hunc mundum. 1. Timothe. 6.
- 1 Beatus vir qui suffert tentationem. Iacob. 5. 9.
- 34 Non est personarum acceptor Deus. Actu. 10.

En

Ex Psalmis.

- 40 Filius hominis vadit sicut scriptum est. Matth. 26. Marci 14. Luca. 22.
- 131 Petrus Dauid ut inueniret tabernaculum dei Iacob. Actu. 7.

Ex Prouerbijs.

- 11 Si iustus vix saluabitur. 1. Petri. 4.
- 17 Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Iacob. 1.
- 20 Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. 1. Iohan. 1.
- 24 Nolite in personarum acceptione. Iaco. 2.
- 25 Cum vocatus fueris ad prandium, vade, recumbe in nouissimo loco. Luca. 14.

Ex Isaia.

- 8 Ecco hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum. Luca. 2.
- 13 Statim post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur. Matth. 24. Mar. 13. Luc. 21.
- 41 Suscepit Israel puerum suum. Luca. 1.
- 54 Beata steriles, & ventres qui non genuerunt. Luca. 23.
- 58 Esuriui & dedistis mihi manducare. Matth. 25.
- 63 Vestitus erat veste aspersa sanguine. Apocal. 19.

Ex Ieremia.

- 1 Nunquid seruus est Israel aut vernaculus. Iohan. cap. 8.
- 8 Homo erat pater familias, qui plantauit vineam. Matth. 21. Mar. 12. Luc. 20.
- 7 Nunquid spelunca latronum facta est domus mea. Matth. 21. Iohan. 2.
- 18 Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, &c. Roma. 9.

Ex Ezechiele.

- 3 Cum consummati fuerint mille anni. Apocalypsi. 20.
- 12 Vbi est promissio aut aduentus eius. 2. Petri. 3.
- 18 Esuriui & dedistis mihi manducare. Matth. 25.

Ex Daniele.

- 7 Et erat numerus eorum millia millium. Apoc. 5.
- 12 Et angelus quem vidi stantem super mare. Apoca. 10.

Ex Ioele.

- 3 Sol obscurabitur & luna non dabit lumen suum. Matth. 24. Mar. 13. Luca. 21.

Ex Michea.

- 2 Non habemus hic manentem ciuitatem. Hebrae. 13.
- 4 Regnabit in domo Iacob in aeternum. Luca. 1.

De pronomibus & illorum emphasi.

C A P. I I.

NIL est in scripturis tam humile, aut deiectum quin nobis ingentes pariat & procreet vtilitates, si dextrè scripturas tractare & ad amussim examinare volumus. Quare non erit inutile, nonnulla, quæ de Pronominum emphasi, ex diuturna priscorum patrum lectione selegimus, in medium afferre, vt saltem studiosorum excitemus animos, ad obseruandum & colligendum alia his similia & cognata. Sumamus igitur exordium à pronomine, meus. De quo Origenis verba subiiciam ex lib. 1. comment. in epist. ad Roma. Hæc vox Deus meus, nō potest esse nisi sanctorum quorum Deus dicitur, sicut deus Abraham, vel Isaac, vel Iacob. Non potest dominum suum dicere is, cui deus venter est, & cui avaritia deus est, & cui gloria seculi & pōpa mūdi deus est. Quicquid enim vnusquisque supra cetera colit, hoc illi Deus est, Hinc intelliges quid sibi velit Diony. ca. 2. de Cælesti Hierarchia. cum ait. Sit dux verbi Christus (Si mihi dicere liceat) meus. Præterea Basilus Psalm. 29. cum ait propheta. Domine Deus meus clamaui ad te. ait. Vox ista deus meus, plena affectu fiduciæ est, & cōueniens statui prophético. vide eum Psalm. 7. circa principium. Deinde Chryso. homil. 34. in Gene. ait, Mos est prophetis propter excellentem amorem erga Deum, id quod factum est omnibus, proprium sibi facere. vt Psalm. 17. Deus deus meus. quanuis totius orbis sit dominus. Sed peculiare hoc est amori, vt ex communibus propria faciat. Et ad Roma. 8. Qui dilexit me. te solum dilexit? om-

Meus.
Deus meus vox sanctorum tantum.
Dionysij locus.
Amor.

Tuus.

Exod. 3.

Exod. 3.

Noster.

xit? omnium, inquit, naturā dilexit, sed ego ei gratias habeo, quasi me solum dilexisset & tradidisset semetipsum pro me solo. Hæc iterum inculeat ho. 39. eiusdem libri. & in sermone. 2. episto. ad Roma. & hom. 2. in priorem epist. ad Corinth. cap. 1.

Quando dicitur Deus hoc pronomine tuus in malam partem accipi solet, sicut meus in bonam. Hoc significare voluit Hiero. Daniel. 9. ca. cum ait. Quando aliqui boni sunt vocantur à domino, mei, quando mali, tui, vel non mei. Vnde quia propheta, dixerat, Daniel. Eduxisti populum tuum, & nomen tuū inuocatum est super ciuitatē tuam, & super populum tuū. Propterea ex persona Dei loquitur Gabriel. Nequaquā populus Dei est, sed populus tuus, nec vrbs sancta Dei, sed sancta, vt dicisti tibi. Simile quid & in Exodo legitur, quādo Deus loquitur ad Moysen. Descende, peccauit enim populus tuus. hoc est non populus meus, quia me deseruit. Itē Isai. 13. cum ait propheta. Fortes meos & exultantes in gloria mea. ostendit eos non suis viribus, sed Dei ira tam sublimis regni potentiā subuertisse. Vnde apud Ezechielem. capit. 3. cum loquitur dominus ad prophetam. Vade, inquit, & ingredere ad transmigratiōem ad filios populi mei. non mei, sed tui legendū est, cum dictū sit de populo peccatore & idolorum cultui dedito.

Deinde annotādum est ex Chryso. ho. 39 in Gene. Quod mos est prophetis hoc additamento, Ego sum Deus tuus. amorē Dei erga iustum declarare. Nam qui totius mundi est Dominus, & vniuersi opifex, creator cœli & terræ, dicit, Ego sum Deus tuus. Magna profecto dignitas iusto tribuitur, vt omnium, Dominus, à seruo vocari voluerit. Et inuenimus eum post hæc dicentem. Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.

Pronomē noster tam dicitur de re propria quā de illa quæ nobis obuēnit ex liberalitate alterius. Vnde Grego. li. 24. Mora. cap. 5. ait. Iustitia nostra dicit, nō quæ ex nostro nostra est, sed quæ diuina largitate fit nostra. sic dicimus panē nostrū quotidianū da nobis hodie. Ecce & nostrū dicimus & tamē vt detur oramus. noster fit cum accipitur, qui tamen Dei est, quia ab illo datur, Dei ergo est ex munere, & noster fit per acceptionem. Deinde noster dicitur aliquis ad distinctionē hostium & alienorū, vnde Hiero. ad Titū. 3. cū dicit apostolus. Discāt nostri bonis operibus præesse.

antrostros vocat qui in Christo crediderunt. Vester non nunquā de iustis dicitur. vt eā dicitur. Videns ordinem vestrum. & in euangelio. Nonne scriptū est in lege vestra, id est, vobis data. Aliquādo de iniquis dicitur & ne farijs. Vnde Hiero. Amos. 4. ait. Quando sermo diuinus addit Vester, vt prophetas vestros, suos esse negat. vt Amos. 4. multitudine hortorū vestrorum, vinearū vestrarum, oliuetā vestra, & ficeta vestra, comedit erucas. Isti sunt de quibus loquitur propheta, multiplicauerunt sibi hortos in quos, ne vinea sua mutaretur, Naboth occubuit, & hæretici vineas & oliuetā & ficeta habere se iactant, sed vinea eorum vinea sodomorum est, & oliuetā eorū non sunt. de bonis oliuis, sed de oleatris quos apostolus radicibus bonarum oliuarum præcipit inferendos. Ficeta quoque talia habent, quæ calathum pessimarum impleant: ficorū, quos Ieremias præ amaritudine comēdi non posse testatur, ad quæ cum Dominus venisset æterna eis ariditate maledicit, vt nunquam fructum afferant, ne virore foliorum decipiāt transeuntes. & Ihuas ait. solennitates vestras odio habet anima mea.

Hoc pronomē eorū de iniquis & à Deo abhorrentibus dicitur. Hoc significauit Hiero. Ezech. 7. in huius loci expositione. Possidebūt sanctuaria eorū. cū ait, Significanter eorū dicit, quia polluta fuerant sanctuaria Dei, & violatum arcanum eius. Non dixit, possidebunt sanctuaria mea, sed eorum, quia post cōtaminationem mea esse cessarunt.

Suos vocat Deus sanctos viros tantū, quāuis vniuersæ creaturæ, Dei sint, ratione creationis. Hinc est quod Theophy. Iohā. 13. ait. suos vocat Deus secundū familiaritatis rationē vt discipulos suos. Quātū enim ad rationē creationis eius, proprii sunt omnes homines. In propria, inquit Iohannes, venit, & sui eum non receperunt. Sui proprie sancti sunt, eo quod familiares ei sunt. Vnde Iohan. 13. legimus, Quum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Porro quod exponit Theophy. sui eum non receperunt, de illis qui Dei erant iure creationis, non videtur esse verum. Sed hic est sensus. Qui impēse videbātur cultui diuino esse dediti, eum neglexerunt & ignominia affecerunt. Nam loquitur scriptura iuxta illorum vel vulgi persuasionem.

Pronomen, hic hæc hoc ad præteritū præfens & futurum se porrigit & extendit. Nā vt tēpora extē ait Chryso. ho. 78. in Mat. solet scriptura sic dicitur.

Vester.
3. Reg. 21.
Rom. 11.
Iere. 29.
Mar. 11.
Hic, hæc, hoc ad. quæ.
y loqui

loqui, hæc est generatio, non de viuentibus tunc, loquens, sed de vniuersis fidelibus, vt in Psal. Hęc est generatio quęrentium eum, quęrentium faciem Dei Iacob, & in Euangelio. Non præteribit generatio hæc. Nempe fidelium omnium. Lege quę scripsimus lib. 3. c. 3.

*Pronomina
quę redun-
dare viden-
tur Empha-
sin habent.*

Solent Hebræi pronomina superfluo, vt nobis videtur, inculcare, ad maiorē rei vehementiam, & exaggerationem, & ad hunc sensum trahere debemus August. verba ex Psal. 104. quę sic se habent. Frequens est apud Hebræos, vt pronomina possessiua, aut relatiua, abundant, vt apud Mat. Venit is qui fortior est post me, cuius non sum idoneus, vt procumbens solum corrigiam calceamentorū ipsius. Abundat dictio, ipsius, & Psal. 73. Redemisti virgam hereditatis tuę, mons Sion in quo habitasti in eo. Item Euthy. Psal. 9. ait. Solent Hebræi pronomina superfluo coniungere, vt beatus cuius Deus Iacob adiutor eius & Beatus vir cui est auxilium ei abs te, & iterum. Cuius maledictione os eius plenum est, & in euangelio. Cuius ventilabrum in manu eius. Pro in cuius manu ventilabrum est. Et cantico Deute. Vbi sunt dii eorum in quibus confisi sunt in eis. Multa huiusmodi exempla possemus coaceruare, sed hæc sufficiant. Deniq; Camhi Psal. 3. ait. omnis additio idem valet ac si geminaretur sententia, nam additio nunquam nisi ad maiorem Emphasin fieri solet.

Postrema regula huius capituli sit hæc. Nomina propria interdum ponuntur pro pronomibus deriuatiuis. Hoc significauit August. Psal. 67. cum hunc locum enarrat. Rex virtutum dilecti dilecti. Illius hæc sunt verba. Locutio est scripturis vfitatissima, quod per nomen proprium, pronomen exprimitur aut relatiuum, vt eundem esse de quo dicitur dubitari omnino non possit. Sic in Pentateucho multoties inuenitur. Fecit Moyfes illud atq; illud, sicut præceperat dominus Moyfi, idest, ei. Ecce positum est nomen proprium, loco pronominis. Non dixit quod vfitatum est, in locutionibus nostris. Et fecit Moyfes sicut præceperat ei dominus. Sed fecit Moyfes sicut præceperat dominus Moyfi. Quasi alius sit Moyfes cui præcipit, & alius Moyfes qui fecit eū idē ipse sit. Tales locutiones in nouo testamento difficillime inueniuntur. Inde tamen est quod apostolus ait. De filio suo qui factus est de semine Dauid, secundū carnē, qui prædestinatus est filius Dei in virtute, secundū

Exo. 4.

*Pauli locus
ad Rom. 1.*

dū spiritū sanctificationis, ex resurrectione mortuorū Iesu Christi domini nostri, ista vltima quatuor verba posita sunt loco pronominis, eius. Nā ex hoc quod Christus suscitauit seipsum à mortuis ostēdit se Deum esse. Ita loquitur apostolus tanquam alius sit filius Dei qui factus est ex semine Dauid secundum carnem, & alius Iesus Christus dominus noster. Illud tamen exemplum quod affert August. Rex virtutum dilecti dilecti, non placet, ipse arbitratur nomen primum dilecti esse nominatiuum, & secundum esse in genitiuo. Cum sit eiusdem nominis geminatio in recto, vt æquiualeat nomini distributio, vt dicemus cap. sequenti in fine, & rex est nomen singularis pro plurali, idest, reges potentes à domino diliguntur. Poterat August. vti clarioribus exemplis, his in primis. Gene. 7. Duo duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculus & femina sicut præceperat dominus Noe, & Audite vxores Lamech idest meę, & Creauit de hominē ad imaginē & similitudinem suā, ad imaginem Dei, idest eius creauit eum, & ad Ephe. 1. Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, Dei, idest Christi, & Deut. 9. Dedit mihi dominus tabulas lapideas scriptas digito Dei, & Marci. 1. Vidit Symonem & Andream fratrem Symonis, quanuis in codice Latino legatur eius, & Matth. 1. Christi generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Iesu pro eius. Licet in codice Græco legatur eius atq; ita legit Origen. & Christianus Druth. & Exo. 2. Iuxta Hebraicum, egressus est vir de domo Leui, & duxit fillam Leui. 1. eius. Est enim peculiare Hebræis vti tertijs personis pro secundis aut primis. Vide August. super Gene. q. 110. & quę scripsi lib. 9. Regula. 3. 2.

De signis vniuersalibus.

C A P. III.

Ropositio vniuersalis affirmatiua interdum vniuersaliter capitur, vt psalm. 24. omnes vię domini misericordia & veritas, & apud Iohan. 1. Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Si intelligatur de lumine naturali, vniuersaliter intelligitur. Si de lumine gratię, pro multis accipitur, omnis. Porro hæc vniuersalitas referenda est ad dictio-

ditionem cui adiungitur. 2. Paralip. 9. Magnificatus est rex Salomon præ omnibus regibus terrę. Non vniuersę terrę, sed regionis illius & illi. adiacentium. & Actu. 11. Agabus significabat per spiritum, famem magnam futuram in vniuerso orbe terrarū, quę facta est sub Claudio Cæsare. in vniuerso orbe, idest, in tota Iudæa per Synecdochē. Hoc est quod ait Hiero. Isaię. 13. Idioma est, inquit, sacrę scripturę, vt omnem terram illius significet prouinciam, de qua sermo est. Vt apud Isaiam. Dominus exercituum præcepit militię belli, vt disperderet omnem terram. quod quidā non intelligētes, ad omniū terrarū subuersionē trahunt, cum de Babylone tantum sit locus intelligendus. & Ambro. lib. 3. de Vocatione gentium inter alia multa ait. Sermo diuinus, hac vtitur cōsuetudine, vt ea quę de quadam parte dicuntur, ad omnes homines pertinere videantur. Sic interdum & pro parte terrę, omnem terram, & pro parte mundi totum mundum, & pro parte hominum, omnes homines nominantur. Vt omnes declinauerunt. Hinc tamen oritur dubiū, An tenebrę illę quę in passione domini acciderūt, obtexerint vniuersum orbē, an partem eius. Theophy. Matth. 27. his verbis respondet. Erant inquit, in toto mūdo tenebrę, (non in parte mundi) sicut in Ægypto, vt monstreret quod luceat in passione conditoris creatura, & quod à Iudæa lux recesserit. Iudæi quoque petentes signū è cœlo, nūc videant solem obtenebrare. Sexta autem die homo est conditus, & sexta hora de ligno comedit. Qua hora Dominus hominē condidit, eadē & lapsum reparauit. Sexto die & sexta hora cruci affixus est. Et Euthy. Matth. 67. Non poterunt Iudæi dicere quod solis eclipsis secundū naturam esset. Nam ipsa in vno tēporis accidit momento, & in vna parte terrę, & non decimoquarto die lunę. Hæc vero tenebrę & ad tres horas perseuerarunt, & super vniuersam terrā & 14. die lunę, quando impossibile est secundū naturā contingere solis eclipsim. & Diony, epist. 11. fatetur se vidisse admirandā eclipsim in Heliopoli vrbe Ægypti. sed Erasmus epistolā illam, imo totum Dionysii reijcit & contēnit. eam tamen admittunt multi præclari viri & literis & sanctitate insignes, vt Michael Syngelus in iusto volumine de laudibus Dionysij edito. & Aretha in Apocalypsi. cap. 18. illam agnoscit inquiens. ait Iohānes Apoca. 6. cap.

*De hoc. lib.
9. Reg. 4.
5. 6.*

*Questio de
tenebris pas-
sionis domi-
ni.*

*Qua hora
homocrea-
tus, & redē-
ptus. supra
lib. 3. ca. 1.*

Cum apertum fuisset sigillum sextum, & terræ motus factus est magnus, & sol factus est niger. &c. Manifeste describit nobis visio, signa quę in Christi passione facta sunt. Cū enim esset pleno lumine luna nempe. 14. die, & ex diametro distaret à sole, quomodo possibile fuit, vt solem repentino suo aduētū obscuraret? nam ita solarē eclipsim fieri dicit Astrologi. Rursum quomodo possibile fuit, vt luna in medio die constituta talis appareret. Vnde etiā Diony. Areopagita ad diuinū refert miraculum, quod tempore passionis in sole cōtigit, nō iuxta affectiones in corporibus cœlestibus fieri solitas. Hęc ille: At dices eclipsis nō potuit esse vniuersalis. Si est naturalis, nō nego. Terræ motus etiā fuit vniuersam terrā concutiēs. Nā vt ait August. li. 2. de mira. Scripturę. Quindecim vrbes in Thracia sunt submersę illo terræ motu. & Nicepho. lib. 1. cap. 17. sub Tiberio. 14. minoris

*Ad Apollo-
phanem.*

*Vrbes. 14.
in Asia sub-
mersę.*

*Origenis
sententia.*

Oppositam sententiā tuetur. Origen. tract. vlt. in Matth. Cum exponit hunc locum. A sexta autem hora tenebrę. &c. Arbitror, inquit, sicut cætera signa quę facta sunt in passione domini, in Ieru. tantū modo facta sunt, sic & tenebrę tantum super totam Iudæam factę sunt vsque ad horam nonam. Nam quod velum templi scissum est, quod terra contremuit, quod petrę diruptę sunt, quod monumenta aperta sunt, in Ierusalem tantū accidit. Neque enim senserunt qui in Aethiopia erant, & in India, & in Scythia. quod si factum fuisset, inueniretur in historijs aliquibus in quibus ea, quę illis temporibus acciderunt, scripta sunt. Quod hoc verum sit, argumento est hoc, quod tertio. Regum. lib. vbi Abdias dispensator Achab dixit Elię. Quid peccauit, quia dedisti seruum tuum in manus Achab vt mortificet me? Viuit Deus tuus, si est gens vbi non misit dominus meus querere te. Quis tam lapideus est, vt existimet quod rex Israel Achab per omnē gentē mundi

mundi quæ fuit Ellam. Sed sine dubio exaggerator dicta sunt, ostendētia quod satis eū quæ sunt in gentibus quæ fuerāt circa Iudæā. Nam sub Christo tenebræ factæ sunt super Iudæam tribus horis, lumen autem fuit super omnem reliquam terram, quod vbiq; illuminat omnem ecclesiam Dei in Christo. Et si vsq; ad horam. 9. tenebræ fuerunt super omnē Iudæam, manifestum est quod iterum lumen eius refulsit, quia cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus futurus est. Quod autem tribus horis factæ sunt super Iudæam, ostendit quod ob peccata sua priuati sunt lumine patris, filij, & spiritus sancti. Hactenus de hac quæstione.

Interdum vniuersalis non intelligitur absolute & vniuersaliter, vt Leui. 11. omne quod habet diuisam vngulam & ruminat in pecoribus comedetis, quod non extenditur ad cadauera, nec ad animantia à bestijs dilaniata, & Genes. 3. Vocauit Adam nomen vxoris suæ Eua, eo quod esset mater cunctorum viuentium, quod non extenditur ad irrationalia, & Gene. 4.1. omnis terra venit in Ægyptū, idest, bona eius pars, & apud Lucā. Exijt edictum à Cæsare vt describeretur vniuersus orbis. Sed totus orbis non erat in imperio Romano subiectus, & ad Rom. 1. Paulus, fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo, idest, in multis locis. Et, Eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum, cum multi apostolos diligenter, & pro illis ceruices suas gladio supposuerint. Et, omnes qui ante me venerunt fures & latrones fuerunt, & Salomon, omnia sunt vanitas, cum virtus vanitas non sit, & omnia flumina vadunt in mare, & ad Colo. 1. de euang. Quod prædicatum est in vniuersa creatura quæ sub caelo est, & in epist. catholi. Omne gaudium existimate fratres cum in varias tētatōnes incideritis, idest, maximū aut magnū gaudium, & cum dixerint aduersum vos omne verbum idest, multa verba, &. 1. Corin. 9. Qui in agone certat ab omnibus se abstinere, idest, à multis abstinet cibis, sic intelligendus est Pauli locus omnes in Adam peccauerunt, cum tamen virgo Maria immunis sit ab omni labe peccati. Est huius rei optimum exemplum annotatū à Chryso. ho. 2.3. in epist. ad Hebræ. cum de multis sanctis patribus locutus esset apostolus, ad Hebræ. 11. addit. Hi omnes mortui sunt non acceptis promissionibus. At Enoch lib. 3. ca. 1. quem in illo nominum catalogo recensuit, mortuus non est, quia transtulit illum domi-

nus: Porro hæc quæ à nobis breuiter decurfata sunt, oportet multis sanctorum virorum exemplis illustrare & munire. In primis Euthy. Mat. 19. ait. Est scripturæ idioma, vt omnes dicat pro pluribus. & Iohan. 10. in huius loci expositione, omnes qui ante me venerunt fures fuerunt, ait. Quotquot à seipfis venerunt, quotquot venerunt non per prædictum ostium, vt Iudas, Theudas, prophetæ aut non à seipfis venerunt, sed à Deo missi sunt, nec aliū de sed per ostium intrauerunt. Scire oportet quod frequenter scriptura vniuersalem representans formam, particularem insinuat intelligentiam, vt Psalm. 13. omnes declinauerunt simul & inutiles facti sunt. Tales quidem non erant qui tunc Deum colebant, & Theophy. Matth. 19. & Orige tracta. 28. in Matth. versus finem. Item Hiero. Zacha. 2. in postremis verbis. Cum dicitur, omnis caro, non absolute hominum & bestiarum & volatiliū, sed specialiter hominum accipitur. Vtin Psalm. 64. Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet. Neque enim ad dominum omnis caro irrationalium ventura est animantium, sed illa quæ donum sancti spiritus susceptura est. De qua dicitur. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Hæc ille. Nam caro pro homine accipi, alibi dicitur sumus, & in comment. epist. ad Ephe. cap. 1. ait, omnis, sæpe refertur, non ad vniuersitatem, sed ad ea tantum de quibus disputatum est. Vel aliter, omnis capitur pro parte maxima, eo quod quæ minora sunt, in maioribus intelligantur. Veluti cum dicimus, omnis ciuitas conclamauit, non quod aliquis tacens non fuerit, sed quod maxima vrbs pars id fecerit. Vnde Paulus, omnes sua querunt, non autem quæ sunt Dei, & omnes me dereliquerunt, non quod Timotheus & cæteri discipuli, qui illo tempore quo epistolæ scribebantur cum eo erant, illam reliquerint. Sed id circo quia à pluribus sit desertus, ab omnibus idest maxima parte, desertum esse conqueritur, & in Psalm. omnes declinauerunt simul & inutiles facti sunt. Si omnes declinauerunt, ergo declinauit & ipse qui loquitur, & iterum. Ego dixi in excessu mentis meæ, omnis homo mendax, cum ipse mendax non esset, & Paulus. Docentes omnem hominem. Cū multi doctrinam eius non audierint. Lege eundem Hierony. in epist. ad Damasum de filio prodigo.

Multi aliquando pro omnibus accipiuntur.

Ioel. 2.
Philipp. 2.
2. Tim. 3.

Psalm. 13.
Psalm. 115.

Colo. 3.

Mulci pro omnibus.

Maria immunis ab originali peccato.
Locus Pauli ad Heb. 11.
De Henoch lib. 3. ca. 1.
differtimus

Gene. 11. desumptū iuxta editionem. 70. sed quia aliter in vulgata editione quæ in Hebræo habetur, omisi, & Eucherius, lib. 2. in Gen. c. 20. Item Suidas in dictione Μουσις, ait ἐν τῷ ὀγδοηκοσῷ Μωυσέως ἔτει, ἐξῆλθεν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ αἰγύπτου, ἐν ἣ παραίκοισα ἐτι διακόσια δεκαπέντε. πῶς οὐκ ἔστι θεός πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ὅτι παροικῶν ἐστὶ πρὸς ἑμέα σου ἐτι τετρακόσια. ἀλλὰ δὴλον ὅτι ἀπὸ τῆς ἀναβάσεως Ἀβραάμ ἐν χαρὰν, διὰ τὴν τοῦ λαοῦ παροικίαν ἀπὸ τῆς ἀναβάσεως Ἀβραάμ ἐν χαρὰν, ὅν γὰρ ἐν αἰγύπτῳ μένη γέγονεν ἡ παροικίσις. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γῆ χαναάν. Μωυσὴς γὰρ λέγει. ἡ δὲ παροικίσις τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐν τῇ χαναάν καὶ ἐν αἰγύπτῳ ἐτι τετρακόσια καὶ ἑξήκοντα. καὶ τοῦ μετ' ἀβραάμ ἀπὸ τῆς ἐν χαρὰν ἀναβάσεως μέχρι τῆς ἰσάκ γενήσεως ἐτι ἀποσιπέυτε, ἀπὸ δὲ ἰσάκ μέχρι τῆς ἰακώβ, ἐτι ἑξήκοντα, ἀπὸ δὲ ἰακώβ μέχρι τοῦ λευὶ, ὅς δ' οὐκ οὐκ ἐπὶ αἰ. ἀπὸ λευὶ, μέχρι κααθ, τετρακοντὰ πέντε, ἀπὸ κααθ, μέχρι Ἀβραάμ ἐξήκοντα ἑξάρια, ἀπὸ μωσέως μέχρι τῆς ἐξόδου, ὅς δ' οὐκ οὐκ ἐπὶ αἰ. ὄντως ἐξῆλθεν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς αἰγύπτου, τῆς μωσέως γενήσεως. Hoc est, octogesimo anno vitæ Moysis, exierunt Israelitæ ex Ægypto, in qua habitauerunt ducentis & 15. annis. Verum si hoc certum est, quomodo dixit dominus Abraham. Peregrinum erit semen tuum in terra non sua quadringentis annis. Sed palam est exilium illud esse supputandum à descensu Abraham in Charan. Nam non tantum Ægyptum illi incoluerunt, sed etiam regionem Canaan, & ideo rectè dixit Moyses. Israelitas Ægyptum incoluisse ac regionem Canaan, quadringentis & 30. annis. Mox à descensu Abraham & habitatione in Charan vsque ad natiuitatem Isaac supputantur. 25. anni, ab Isaac vero vsque ad Iacob, anni. 60. sunt, à Iacob ad Leui vsque. 86. à Leui vsque ad Caath. 45. à Caath vsque ad Amram. 63. anni numerantur. Denique à Moyse vsque ad egressionem, octoginta. Nam anno. 80. vitæ Moysis profecti sunt ex Ægypto. Hæc desumpta sunt ex Epiphaniij Ancyroto, circa finem, parum ante epilogum, verum in vtroque loco vbi legitur μέχρι Ἀβραάμ, lege μέχρι Ἀμράμ. Igitur summam sic supputantur anni. Abraham. 75. anno egressus est de terra sua. Gene. 11. Centenarius genuit Isaac. Genes. 17. Putasne centenario nascetur puer, esto iam. 25. anni. Isaac Abraham filius sexagenarius, genuit Iacob & Esau. Genes. 21. adde. 60. annos. Iacob nonagenarius genuit Ioseph. adde. 90. annos. Ioseph vixit centum & decem annos. Genes. ult. Post mortem eius durauit

seruitus Ægypti iuxta aliquos historio-graphos. 65. annos, & tunc natus est Moyses, cuius anno. 80. egressi sunt filij Israel. Igitur à. 75. anno Abraham, ad. 80. Moyse sunt quadringenti & triginta. Si ab hoc numero detrahentis. 25. qui sunt anni à promissione vsque ad natum Isaac, remanent quadringenti & quinque anni, quos quadringentos nominat scriptura. Iuxta Regulam dictam. Lege etiam Albinum in Quæstionibus in Genes. Oecumen. ad Galat. 7. ait. Quadringenti & 30. anni hoc modo colliguntur, à. 75. anno Abraham vsque ad. 100. numerantur anni. 25. Isaac anni. 70. anni Iacob. 95. anni Ioseph. 110. anni in Ægypto transacti centum quadraginta quatuor, intellige post mortem Ioseph. Verum hæc non satis commodè colligit Oecume. Hierony. tamen ad Gala. 3. cap. qui has supputationes non ignorauit, nam legitur eas apud Eusebium in Chronicis ex quo & desumptæ sunt, ait. Supputandi in hoc loco anni, (ab eodem tempore quo dominus locutus est cum Abraham dicens. In semine tuo benedicentur omnes gētes.) vsq; ad Moyse, vtrum quadringenti triginta sint. Vel quomodo in Gen. ipse Abraham dominus polliceatur, quod post quadringentos annos de terra seruitutis filij eius exituri sint. Nō enim parua res est, & à multis quaesita, nescio, an ab aliquo sit inuenta. Sed de his hactenus, ad regulam reuertamur, vt illam multis illustremus exemplis. Primum sit illud, quod affert August. lib. 7. Locut. in Leui. Intravit, inquit, Abimelech filius Gedeō, idest, Ierobaal, domum patris sui in Ephratha, & interfecit fratres suos filios Ierobaal. 70. viros supra lapidem vnum. Quamuis minus fuerint duo, ipse Gedeon qui occidit, & Ionathas iunior qui latuit. Sic vniuersum numerum posuit propene vniuerso, & lib. 1. Locut. in Genes. versus finem, cum dicitur. Duo decim sumus pueri tui fratres in terra Canaan, cum posterius dicat quod vnus eorum non sit, ipsum, scilicet, Ioseph non esse existimantes, sed perijsse. Et alibi dicitur. Hi sunt filij Iacob qui nati sunt in Mesopotamia, cum ibi non fuerit natus Benjamin. Sed in Ephratha. Hoc idem ait Euche. lib. 3. in Genes. cap. 14. Item in lib. 9. in Genes. 17. ait August. Per Synecdochen, vbi maior pars est, aut potior, solet eius nomine etiam illud comprehendere quod ad ipsum nomen non pertinet, sicut ad. 12. Apostolos iam non pertinebat Iudas, tamen duode-

*Lege am

25
60
90
110

Genes. 22.

Genes. 22.

Iudi. 9.

Genes. 42

Genes. 25

1. Cor. 1. 5.

Locus Pauli ad Hebr.

denarii numeri nomen apostolus illi tribuit, cum ait, illum apparuisse duodecim. Cum articulo enim Græci codices habent, vt non possint intelligi quicunque. 12. sed illi in illo numero insignes. Eodem modo dictum est illud. Nonne ego vos. 12. elegi & vnus ex vobis diabolus est. Hæc eadem exempla affert Euche. lococitato. Deinde idem Eucherius lib. 1. comment. in Genes. ca. 37. Noe cum esset quinquaginta annorum genuit Sem, &c. ait. More suo scriptura quingentos vocat, nomine totius, maximam partem plerumq; significans, cum essent. 480. & desumpsit ex Aug. 15. de Ciuita. Dei. cap. 24. Item ad Hebr. 11. dicitur, Hi omnes mortui sunt, cum Enoch nō sit mortuus, & 3. Reg. 2. dicitur Regnavit Dauid. 40. annos. 7. in Hebron. 33. supra totum Israeliticum populum. At. 2. Regum. 6. Sex menses adduntur, & Gen. 17. dicit Abraham. Putasne centenario nascetur filius, sed cum hæc dicebat nondum centesimum, sed nonagesimū nonum agebat annum. Deniq; Epiphanius. 11. 3. aduersus hæreses. c. vlt. quod inscribitur. σύντομος ὀλίγῳ δὲ ἄριστος καὶ πολλῷ. parum post principium ait, cum generationes decem præterierint ab Adam vsq; ad Noe, & à Noe vsque ad Abraham alix decem, ab Abraham vsq; ad Dauid generationes. 14. à Dauid vsque ad transmigratiōem generationes. 14. à transmigratiōe vsque ad Christum generationes. 14. ita vt ab Adam vsque ad Christum. 62. generationes supputentur. Sexaginta solummodo numerantur ob breuitatem. Etenim in deserto cum essent 72. palmæ, septuaginta in scripturis supputantur, & in montem cum Moyse septuaginta conscendisse legimus, cum. 72. inueniantur cum Elad, & Modad, & sub Ptolemæo. 72. in terpretes legis fuerunt, & vulgo dicimus, iuxta interpretationem. 70. sic legitur. Lege quæ scripsi lib. 10. Reg. 43.

Numerum definitum pro indefinito poni in scripturis frequentissimum est. Eccles. 11. Da partem septem, nec non & octo, quia ignoras quid futurum sit mali super terram, idest. Distribuito opes tuas multis indigentibus aut potius omnibus vt serueris à domino ab imminente calamitate. Prouer. 24. Septies in die cadit iustus, idest, frequententer. Zachariæ. 3. super lapidem vnum septem oculi, idest, multæ custodiæ. Iob. 19. decem vicibus confunditis me. Psalm. 90. Cadent à latere tuo mille, & de

1. Reg. 18.

le, & Dauid decem millia. Apocal. 2. Ecce misurus est Diabolus aliquos ex vobis in carcerem vt tentemini & habeatis tribulationem diebus decem, idest, multis, & Genes. 3. Pater vester mutauit mercedem meam decem vicibus, idest, multis. Hieron. tamen aliter exponit cum quærit, quæstio Laban sex annis potuit mutare mercedem Iacob decem vicibus, & respondet quod oues Italicæ bis pariunt in anno. Vnde Virg. bis grauidæ pecudes, & eadem dicitur esse natura ouium Mesopotamiæ. Iob. 2. federunt cum eo septem diebus & septem noctibus, & Amos. 1. Hæc dicit dominus super tribus sceleribus Damasci & super quatuor non conuertam eum. Numerus septenarius qui ex tribus & quatuor constat capitur pro multitudine, ad hunc sensum. Quia peccandi finem nullum faciunt, extremo supplicio eos afficiam. Hanc regulam Philippus presbyter lib. 2. in Iob. cap. 19. his verbis nobis tradit. Per consuetudinem humani eloquij, numerus finitus capitur pro infinito, sic dicimus. Hoc scelus iste operatus est, sed & quinquies peiora commisit, sunt alij numeri in quibus sola auctoritas perfectionis tenenda est, non autem ratio perscrutanda, vt septies recipiet in hoc seculo, quod aliter euangelista centuplum nominauit. Et gentes quas filij Israel debellauerunt, alibi septem dicuntur, cum alijs in locis eadem gentes decem esse referantur. Atque hoc videtur optime intellexisse Aug. cum lib. 3. de doct. Christ. c. 35. ait. Plerumque numeri pro vniuerso tēpore ponuntur, vt septies in die laudem tibi dixi, nihil est aliud quam, semper laus eius in ore meo.

Nomina numeralia ab vno vsq; ad quinq; solent in scriptura ad significandum diminutionem poni. 3. Regum. 17. En colligo duo ligna, idest, pauca. Isaia. 17. Erit sicut quærens spicas in valle Raphaim, & relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excusio Oleæ duarum vel trium oliuarum in summitate rami, siue quatuor aut quinq; in cacuminibus eius, fructus eius, & 1. Cori. 14. Malo in ecclesia quinque verba meo sensu loqui, idest, pauca, & Vtula in euangelio obtulit duo æra minuta. A quinq; vero vsq; ad decem, solent nomina significare incrementum, vt septies in die cadit iustus, & Iob. 19. Ecce decem vicibus confunditis me.

Est idioma. (vt ait Hieron. Danielis. 9. cap. versus finem.) sermonis Hebraici, & antiquorum sermonis Latini, vt ante minorem numerum

Locus ex A. mos. 1. expo situs.

Psal. 118.

Luc. 21.

Prouer. 24.

Rom. 5.

Multitudine partem ponitur.

Psal. 118.

tur. Matth. 20. Filius hominis non venit ministrari sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis. & ca. 26. Hic est sanguis meus, qui est noui testamēti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Ex Theophy. in prædictorum locorū expositione. Item ad Hebræ. 9. Hæc dictio, inquit, multi pro omnibus ponitur. Vt animam suam daret pretium redemptionis pro multis, idest, pro omnibus. omnes etiā multi sunt. Et August. contra Iulianum Pelagianū. lib. 6. ca. 12. Hæc dictio multi pro omnibus ponitur. Genes. 17. Patrem multarum gentium posui te, & apud Paulum. Per vnus inobedientiam peccatores constituti sunt multi. Adde etiam ex Hiero. Isaia. 66. Quod hic numerus multi semper in vitio est. Vnde in Genesi narratur, quod cœperint homines fieri multi in terra. Hæc ille. & in Psalm. Multi insurgunt aduersum me. & in lege præcipitur. Ne acquiescamus iudicio multorum. Nam stultorum infinitus est numerus. Hinc forte pauci pro iustis accipi solent, vt in Psalm. 16. Domine à paucis de terra diuide eos, in vita eorum.

Haud infrequenter particula negatiua, Non, quæ præcedit, aut sequitur, post dictionem, omnis, significat idem quod nullus. a. um. vt ad Ephes. 4. omnis sermo malus ex ore vestro non procedat. & Habacuc. 2. omnis spiritus non est in eo, idest, nullus. & in Ecclesiaste. ca. 1. Non est omne nouum sub sole. & Luca. 1. Non erit apud Deū impossibile omne verbum. Exod. 22. omnem viduam & pupillum nō affligetis. Leuitici. 3. omnē adipem & omnem sanguinem non comedetis. Exod. 20. Non facies omne sculptile. 1. Iohann. 1. omnis qui peccat non videt deū. Gene. 4. Vt non interficeret eum omnis inueniens eum. Hoc significare volens Euthy. Ioh. 10. ait. Est vbi omnis significat idem quod nullus vt in dicto Saluatoris Matth. 24. Nisi breuiati fuissent dies illi non fuisset salua omnis caro, id est nulla. In illo quoque Davidico versu. Non dominetur mei omnis iniustitia, hoc est nulla. Et iterum Matth. 57. ait. non omnis pronullo, ex idiomate veteris scripturæ sumitur. Vt Matth. Nisi breuiati fuissent dies illi non fuisset salua omnis caro. Nisi breuiati fuissent dies illi, intelligitur (iuxta Chryostom. hom. 49. in Matthæum. capit. 24. & iuxta Hieron. ibidem) Nisi pauci fuissent dies illi. nam aliter non possunt esse dies breuiiores quam. 24. horarum.

Sæpè multi aut omnes in scripturis ponuntur pro vno. vt Psalm. 106. omnem escam abominata est anima eorum, idest, manna. & Matth. 5. Beati estis cum dixerint vobis omne malum, idest aliquid malum, propter me, mentientes, Regulam hanc his verbis Hiero. tradit. Matth. 26. Tropus est, inquit, scripturæ qui vocatur ὀλίγῳ ποσὶ quo & pro vno, omnes, & pro multis vnus, appellari solet. Nam Paulus in ea epistola quæ inscribitur ad Hebræos, cum sanctorum passiones & merita descripsisset, intulit. Leonum molas obstruxerunt, vnus Daniel, circuierunt in melotis, Elias, lapidati sunt, Stephanus, ferrati sunt, Isaias, in occisione gladij mortui sunt, cum vnum tantum, Isaiam sectum Iudæi autem. Aliqui tamen hoc ignorantes calumniatur illum Matthæi locum. Videntes discipuli indignati sunt, cum alius euangelista, Iudam solum dixerit contristatum, eo quod oculos tenuerit, & fur ab initio fuerit. Hoc alij aliter soluunt, quod apostoli propter pauperes indignati sunt, Iudas autem propter lucra sua. Hoc idem repetit auctor commentariorum in Marcum titulo Hierony. cap. 14.

E contrario vnum pro multis solet inueniri. quod his verbis solet proferri, indefinita propositio poni solet pro vniuersali. vt Exo. 21. Maledicens patri suo aut matri suæ morte moriatur, id est quicunque maledixerit. & post parum ait. Percutiens patrem suum & matrem suam, morte moriatur. & iterum. Percutiens virum moriendo morietur.

Eiusdem nominis replicatio in scripturis, idem valet quod nomen distributiū vel vniuersale, vt Duo duo ingressa sunt ad arcam, idest, de qualibet specie duo. & Septem septem erat locus puteorū puteorū, id est multorum puteorū. hoc intelligitur siue nomen geminetur vt in supradictis exemplis, siue non geminetur, vt in his quæ nūc subiiciam. vt Vir per familias, idest, quisq; & vir qui obtulerit oblationem, aut mulier, idest, vnusquisq; vel vnaquæque. & Iohan. 3. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. & Psalm. 48. Fratrem nō redimet redimendo vir, id est vnusquisq; homo fratrem liberare ab afflictione non poterit. Aug. tamen lib. 3. Locut. in Leui. sic ait. Homo homo filiorum Israel, id est quilibet homo. & Vir qui obtulerit sacrificium, id est, quicunque vir. Mulier id est vnaquæque mulier. & parum infra subiungit. Non sicut quidam putauerunt, ita

Hebra. 11.

Orige. ho. 1. in Isaiam et Hiero. c.

1. in Isaiam, vt lib. 2. ca. 2. col. 138. diximus.

Matth. 26

Luca. 23.

dici tanquam laudabiliter nuncupetur, homo homo, ac si diceret, homo, sed homo, id est non qualiscunq; velut similis pecori, sed qui verè sit homo, quem sensum non esse verum apertè ostenditur, cum in eo dicitur qui culpat, non qui laudatur.

Hunc quem carpit August. Origenes est, qui in quadam homilia hoc affirmavit.

De Numeralibus nominibus in genere, & de numeris nominum.

C A P. III.

RES & institutum nostrum efflagitare videntur, ut de numeris nominum, & nominibus numeralibus in genere, nonnulla quæ maximum habent momentum ad intelligentiam diuinarum scripturarum, breuiter percurramus. Primo quidem ad numerorum tractationem animum conuertamus, de quibus regula illa valde annotanda in primis se se offert, quam affert August. lib. 2. Quæstionū in Exodum. q. 47. Solet scriptura ita tempora nuncupare, ut quod de summa perfectioris numeri paululum excreuit, aut infra est, non computetur. Hoc est quod dixit Deus Abraham. Sciens quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria, & in seruitute redigēt eos. & nocebunt illis, quadringentis annis, non quod in illa seruitute Dei populus quadringentos annos fuerit. Sed quia scriptum est. In Isaac vocabitur tibi semen, ex anno natiuitatis Isaac, vsque ad annum egressionis ex Ægypto, computantur anni quadringenti quinque, cum ergo de quadringentis. 30. detraxeris. 25. qui sunt à promissione vsque ad natum Isaac, non mirum est si quadringentos quinque annos, summa solida quadringentos voluit appellare scriptura. Nō itaq; quod ait, in seruitute redigent eos & nocebunt illis, ad quadringentosaunos referendum est, tanquam per tot annos eos habuerint in seruitute, sed referēdi sunt. 400. anni, ad id quod dictum est, peregrinum erit semen tuum in terra non propria, quia siue in terra Canaan siue in Ægypto peregrinum erat illud semen, antequam hereditatem sumerent terram ex promissione Dei, quod factum est postea quā

Genes. 21.

Galat. 3.

Exod. 12.

ex Ægypto liberati sunt. Vt hyperbator hic intelligatur & ordo verborū sit. Sciens quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria, quadringentis annis. Illud autem interpositum, intelligatur, & in seruitute redigent illos & nocebunt illis, ita ut ad quadringentos annos ista interpositio non pertineat. In extrema enim parte annorum summæ huius, hoc est post mortem Ioseph factum est ut in Ægypto populus Dei durā perageret seruitutem. Ex illa ergo promissione qua vocatus est Abraham (ut exiret de terra sua & de cognatione sua, & qua illi dominus promisit in semine tuo, &c.) post quadringentos & 30. annos lata est lex, ut Paulus dicit ad Galat. 3. & ipsa scriptura Exod. cap. 12. hoc significauit. Ab ipso incolatu quē incoluerunt in terra Ægypti & terra Canaan ipsi & patres eorum. Ac per hoc manifestum est computandum esse tempus etiam patriarcharum, Abraham, Isaac, Iacob, ex quo peregrinari cœpit Abraham de terra Canaan, id est ex illa promissione, in qua eius fidem laudauit Apostolus, vsque ad illud tempus, quo ingressus est Israel in Ægyptum. Toto quippe illo tempore peregrinati sunt patres in terra Canaan, & deinde semen Israel in Ægypto, ac sic completi sunt quadringenti. 30. anni à promissione vsque ad exitum Israel ex Ægypto, quando facta est lex in monte Sinai. Nam. 75. anno vitæ Abraham egressus est de Canaan ut dicitur in Genesi, & genuit Isaac cum esset annorum centum. Fiunt itaq; anni. 25. ex promissione vsque ad natum Isaac. His adduntur, omnes anni vitæ Isaac, centum & octoginta, fiunt ducenti quinque tunc erat Iacob centum & viginti. Nati que sunt sexagenario patre, gemini, ipse & Esau. Post decem autem annos intrauit Iacob in Ægyptum, cum esset annorum centum triginta. Ioseph autem cum esset. 39. Fiunt proinde anni à promissione vsque ad ingressum Iacob in Ægyptum ducenti quindecim. Ioseph autē ab illo. 39. anno ætatis suæ, in quo cum pater in Ægypto inuenit, vixit septuaginta & vnum annos. quia omnes ætatis eius anni centum decē fuerunt. Cū ergo ad ducētos quindecim annos accesserit. 71. fiunt anni ducēti octoginta sex. Restant centū quadringenta quatuor vel quinque quib⁹ intelligitur seruisse in Ægypto Israel, post mortē Ioseph. Hęc eadem totidem ferè verbis tractat Aug. li. 16. de Ciuit. Dei. ca. 24. & affert aliud exēplū ex Gene.

rum supputent, & postea maiore. V. G. nos iuxta proprietatem linguæ Latinæ nostræ, nunc dicimus. Abraham vixit annis centum septuaginta quinque. Illi e contrario loquuntur. Vixit Abraham annis quinque & septuaginta & centum. Multa in Genesi huiusmodi inueniuntur exempla. & lib. 2. cōtra Iou. ait, omnis scriptura maxime vetus, minorem præponit numerum, & sic ad maiorem gradatim conscendit.

Hebræi vtuntur nominibus cardinalibus pro ordinalibus. Licet interpretes frequenter offensi soni asperitate soleant mutare nomen cardinale in ordinali. Nihilominus aliqua remanserunt exempla quæ immutata permanerunt. Gen. 1. Factū est vespere & mane dies vnus, id est, dies primus, & in euangelio. Vna sabbathorum. Pro prima die solennitatis paschæ, & apud Aggæum vbi nos legimus. Anno tertio Darij, Hebræi legunt. Anno trium Darij. Ex hac Regula, videntur non esse satis concinnas expositiones quæ afferri solent in loco citato, Gen. 1. quas legere poteris apud S. Tho. 1. par. q. 74. art. 3. ad. 7. argum. & Philonem in Cosmop.

Postquam de numeris illa tradidimus quæ à Latinis percipi vtcunq; poterant, de numeris nominū aliqua dicenda esse videntur. Et primo illud ponamus documentum quod iam posuimus in ca. de citationibus. Mos est scripturæ sacræ, ut pluralis numerus capiatur pro vno ex pluribus. Vt, sepultus est in vrbebus Galaad, id est, in vna vrbe, & Ionæ. 1. descendit ad latera nauis, & Gen. 19. cum subuerteret dominus vrbes in quibus habitauit, id est vrbem illam quam habitauit. Iud. 7. de Achæ. Peccauit Israel & transgressi sunt pactum meum, & acceperunt de Anathemate. Hoc est quod dicit Ambro. lib. 10. comment. in Lucam. cap. 2. Aliquando, inquit, numerus pluralis de vno dicitur, ut in Psal. Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum. Solutus enim rex Herodes, & princeps Pilatus, in Apostolorum Actibus conspirasse aduersus Christum Petri voce produntur. Sed in Paulo ad Hebræos habes. In caprinis pellibus ambulabant, scētī sunt, leonum molas obstruxerunt. Cum solus Elias melotem habuisset, & Isaias scētus esse, & Daniel à leonibus intactus mansisse doceatur. Sic aliqui etiam concordant euangelistas, quando dicitur duos blasphemasse latrones, cum vnus eorum dem blasphemasset. Aut fortasse primo am-

Act. 4.

Hebr. 11.

Matth. 27.

Luc. 23.

bo blasphemabant, post vnus eorum propter magnitudinem signorum conuersus est. Lege Chryso. ho. 4. in Gen. & August. lib. 3. de consensu euangelist. cap. 16. Itē Euthy. Psal. 79. ait. Plurali numero vtitur scriptura pro singulari Hebræorum more, ut in Psal. Psal. 79. Extendit palmites suos vsq; ad mare, & vsq; ad flumina propagines suas. Per flumina Euphratem significat. In tertio certe lib. Regum flumen singulari sermone positum est, & alibi. Hi sunt dii tui Israel qui eduxerunt te de terra Ægypti, & tamen de vno vitulo loquitur, & hoc repetit Psal. 71. & Chryso. hom. 11. in Gen. Exempla crebro inueniuntur in scripturis, ut Psal. 131. Introeamus in tabernacula eius, id est, in tabernaculum; & Matth. 2. Defuncti sunt qui quærebant animam pueri. Hoc est Herodes. Quamuis Hieronymus illo in loco sic exponat. Non solum Herodes sed & sacerdotes & scribæ eodem tempore fuerunt mortem domini meditati. Item Hieronymus. Danielis. capit. 3. ait. Hęc est scripturæ sacræ consuetudo, ut vnum idolum appellet pluraliter. Vnde in Regum volumine Ieroboam ponens aureum vitulum in Bethel, idola fecisse narratur. Sic nonnulli intelligunt illud Daniel. Deos meos non colitis, id est statuam. Verum alij videntur alios esse deos Nabuchodonosor, & aliā statuam auream quam in cultu sui iussit erigi. E contrario multa dæmonia singulari numero appellantur, vt in Isai. Inclinat se & adorat illud, & votum faciens dicit, Deus meus es tu. Deniq; Aug. lib. 1. q. in Gen. q. 149. ait. Pluralis numerus pro singulari ponitur, sicut è contrario, pro plurali singularis, vt Gen. 46. intrauit in Ægyptum Iacob, & omne semen eius, & filij & filij filiorum eius, & filia & filie filiarum eius cum eo. Quomodo dicit filias, & filias filiarum cum filiā vnam legatur habuisse. Superius dixi filias eius proneptes vocari. Sicut filij Israel omnes dicuntur, vniuersus populus ab illo propagatus. Sed cum dicit filias filiarum, pluralis pro singulari ponitur pro vna Dina. Atq; ita dicit Euche. eodem loco. De hac dicendi forma lege Calphurnium Scena. 1. Act. 1. in Heauto. & Matth. 12. dicitur. Abijt Iesus per fata sabbathis. 1. sabbatho quodam, licet in libris Latinis in singulari sit positum.

Psal. 79.

Exod. 31.

3. Reg. 12.

Isai. 44.

Accipitur quandoq; plurale nomen pro vnoquoq; de multis. Genes. 26. Fuerunt exacerbans spiritum, id est vnaquæq; earū fuit exacer-

exacerbans. Hoc præcipue fit quando præcedit numerus pluralis, & sequitur singularis. Nam tunc numerus singularis per inductionem de quolibet prædicatur in illo plurali incluso. Genes. 27. Maledicentes tibi, maledictus, & benedicentes tibi benedictus, & 49. Filia eius, incedebat, id est, vnaquæque; è filiabus. 1. Reg. 4. oculi eius caligauit, & Psal. 118. Rectum iudicia tua, & in Prouer. Fulcietes eam beatus. Et sapientes mulieres ædificauit domum suam.

Item quando nomen est singularis numeri ex pluribus constans, nomen illud singulare est suppositum verbi numeri pluralis, vt in Exodo. Dimitte populum meum vt seruiant mihi. Populus enim numeri singularis est, sed constat ex multis, & omnis terra adoret te, quia omnis terra dictum est de hominibus que sunt in terra, & Genes. 15. sciendo scies quod peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & subiciet eos seruituti, & affligent eos quadringentis annis. & Attendite popule meus legem meam. Lege August. in libro Locut. in Exodum. De his in additionibus differuimus latius.

Aliquando nomen reddens suppositum verbo est numeri pluralis & verbum numeri singularis, vt sigillatim vnumquodque; nomen singulare, illius multitudinis, illi verbo subaudiatur. Vt qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, id est, quisque; confidens, scilicet, Petrus, aut Iohannes non commouebitur, & iterum. Volucres cæli & pisces maris perambulans semitas maris, & Paulus ad Galat. 6. Instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans teipsum, & ad Ephes. 3. Peto ne deficiatis in tribulationibus quæ est gloria vestra, id est, que sunt vt gloria ecclesiæ crescat. Quo in loco dicit Hierony. ex imperitia artis Grammaticæ Paulum hæc protulisse, cum sit phrasia Hebraica vsitatissima in vtroque; instrumento. Hanc regulam sic protulit Grego. 26. libr. Moral. cap. 10. cum ait. Mos sacræ scripturæ est, vt à singulari numero ad pluralem subito transeat, atque Apostoli sæpe se ad singularem vertat. Atque ita cum in Iob Eliu diceret. Clamabant & euilabant. Nequaquam subdit. Non dixerunt vbi est Deus. Sed non dixit, vbi est Deus. Apostoli quippe numero ad singularem veniens, ad personam subito infimi cuiusque; transiit. Fortasse quia à singulari melius recognoscitur, quicquid de eis si-

De hoc lib.
1. cap. 1. di-
ximus.

gulariter auditur, vt ad cor suum quisque; redeat, & in semetipso hoc quod de vnoquoque; dicitur reprehendat. Et August. libr. 5. Locut. in Deuteron. ait. A plurali ad singulare transit scriptura, vt surgite & pertransite Vallem Arnon, ecce tradidi in manus tuas Seon regem Efebon. Non dixit in manus vestras. Item Euthy. Psal. 118. Indifferenter inquit, propheta nunc singulari sermone verbum dicunt, nunc in plurali. Vt, Dixit insipiens in corde suo non est Deus, corrupti sunt & abominabiles facti sunt. Ratio est, quia nomen illud singulare capitur indefinite pro qualibet re in illo singulari inclusa. Vnde Rabbi Dauid Psal. 12. cum dixisset propheta. Tu domine custodies eos, custodies illum à generatione hac in æternum, ait. Custodies illum, super quemque pauperem sigillatim intelliges.

Deinde ait Euthy. Psal. 42. scriptura singulari aliquando, aliquando plurali seu collectiuo nomine, aliquos laudat aut vituperat, aut de illis loquitur. Quia nimirum & priuata & communi prauitate aut laude conueniunt, vt Iudica me Deus & discerne causam meam de gente non sancta à viro iniusto & doloso erue me. Vnde quod Hiero. dicit Isaia. 63. de epistolis Pauli ad Corinthios, nos non tam de illis quam de vniuersa scriptura dictum intelligamus, illius hæc sunt verba. Epistolam priorè quam scribit Paulus ad Corinthios cum ad vnius scribatur populum ciuitatis pro varietate habitantium, id est sanctorum & peccatorum nunc laudat eos, nunc corripit, nunc docet, nunc reprehendit, prouocat ad continentiam, nuptias recusat, trahit ab idololatria, instruit resurrectionem, digamiam porrigit manum, ne locum tribuat fornicationi.

Diximus de numero plurali quæ dicenda nobis visa sunt, nunc ad singularem calamum conuertamus. De illo August. Psal. 78. hæc scribit. Pro numero plurali sæpe singularem inuenies positum, sicut vestem pro vestibus, militem pro militibus, pecus pro pecoribus, multa enim huiusmodi moris est dici, nec solum vulgo loquentium, verum etiam disertissimorum eloquentiæ auctorum. Nec ab ipsa diuina scriptura hoc genus locutionis alienum est, ponit enim ranam pro ranis, & locustam pro locustis, & libr. 2. Locut. in Exodum dat huius rei causam. Nescio, inquit, quomodo per loquendi consuetudinem imbutis sensibus hominum, aliquid amplius

Pro Pauli
intelligentia
lege q. scri-
psi li. 8. c. 1.

plius singulari numero intelligitur, quæ quod pluraliter dicitur. Nam plus accipitur cum dicitur. V. G. est illic miles, quam sunt illic milites, & illic piscis, quam sunt illic pisces, & in eodem libro ait August. Tropus hic quando fit in rebus, quæ à nobis non ita dici solent obscuritatem facit. Vt in illo Exodi. sumetis vobis fasciculum hyssopi, fasciculus hyssopi plures fasciculos significat, vt rana plures ranas, musca plures muscas. Item in Dialogo. 65. q. titulo August. hæc leguntur. Ponitur frequenter in scripturis singularis pro plurali, vt in Psal. 77. Misit in eos muscam caninam & comedit eos, & ranam & exterminauit eos. Cum utique; nec vna musca, nec rana fuerit. Et iterum Psal. 104. Venit locusta. Sic dicitur in Genesi. Fons ascendebat è terra. Secundum id ait nobilissimus poetarum. Vt rumque armato milite complent. Hæc ille, & iterum in Genesi de Babylone dicitur. Venite ædificemus ciuitatem, & turrim cuius caput usque; ad cælum, id est turrim multitudinem, aut vnam præcipuam, vt ait August. lib. 16. de Ciuita. Dei. cap. 4. Hæc fere omnia paruo verborum circulo colligit Hieronym. lib. 2. contra Iouinianum. Scriptura, inquiens diuina, & vnum pluraliter, & plurale singulariter appellare solet. Exemplum primi effert August. lib. 1. q. in Gen. q. 22. cum ait dominus. Venite ascendamus & confundamus linguam eorum. Forte, inquit, secundum illud accipiendum est. Faciamus hominem, &c. vt Trinitatem personarum intelligamus. Nam postea additur. Quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ. Aliqui arbitrantur cum dicitur. Venite descendamus, ad angelos referendum fore. Non utique; recte.

In censu & numeratione populi Dei, quid obseruari præscriptum sit à domino.

C A P. V.

Portet diligenter cauere ne illas leges transgrediamur, quas obseruare conuenit, in populi Dei tam carnalis quam spiritualis enumeratione, ne forte si aliquid omissum fuerit quod non exequamur iuxta præscriptum diuinum, nobis eveniat, quod accidit David.

gimus. 2. Regum. vlt. cap. in quæ ingens animaduersio secuta est, non tam ob insolentiam animi quam ob negligentiam custodiendi diuinum præceptum. Præcepti diuini in lege à domino dati hæc est summa. Locutus est dominus ad Moysen dicens. Quando tuleris summam filiorum Israel iuxta numerum, dabunt singuli pro animabus suis domino, & non erit plaga in eis cum fuerint recensiti. Hoc enim dabit omnis, qui transit ad numerum, dimidium sicii iuxta mensuram, scilicet, sicii templi, sicius. 20. obolos habet, media pars sicii afferetur domino. Qui habetur in numero, à viginti annis & supra dabit pretium. Diues non addet ad medium sicii, & pauper nil minuet. Susceptam pecuniam trades in usum tabernaculi, vt dominus propitiatur peccatis eorum. De hoc sicio lege Ambro. lib. 1. epist. epist. 1. Porro vt res tota clare intelligatur, & possit à nobis mente complecti, oportet ea que possunt colligi ex libro Numerorum, iuxta exactam præcorum patrum interpretationem in medium afferre. Origenes quidem. ho. 1. Num. hæc ad verbum scribit. Diuinis, inquit, numeris non omnes digni sunt, sed certis quibusdam prærogatiuis designantur hi, qui intra numerum Dei debeant comprehendere. Nam ex præcepto Dei neque; mulieres deducuntur ad numerum, foemineæ infirmitatis obstaculo, neque; seruorum quisquam, vt pote vita moribusque; degeneres. Sed nec Aegyptiorum quidem vllus ex his qui erant admixti, numerantur, vt alienigenæ & Barbari. Sed solummodo numerantur Israelitæ & isti non omnes, sed à viginti annis & supra. Nec sola ætatis habetur obseruatio, sed quæritur si aptum bellis robur ostendat. Non ergo sola ætas sed virtus in Israelitica plebe requiritur. Puerilis ætas non numeratur, nec apta diuinis calculis dicitur, nisi forte primogeniti sint, aut sacerdotali vel Leuitica stirpe descendant. Isti soli in pueris adducuntur ad numerum. Foeminarum profus nulla adducitur. Hæc si mystice intelligatur docebimur, quod si transcendero puerilis ætatis insipientiam, si desiero paruulus esse sensibus, & vir effectus deposuero quæ sunt paruuli, si inquam effectus fuero iuuenis, & talis iuuenis qui vincam malignum, dignus diuinis numeris computabor. Donec aut inest alicui nostrum, vel puerilis vel lubricus sensus, vel foeminea & resoluta segnitias vel Aegyptios gerimus & barbaras mores haberi apud Deum in sancto vel

Exod. 30.

Mulieres.

Serui.
Aegyptij.
Alienigenæ
Barbari.

Pueri.

conf.

Virtutes gē
tium.

consecrato numero non meremur. Innumeri apud Salomonem dicuntur esse qui pereunt, numerati autem omnes qui saluantur. Vnde de sanctis dicitur. Qui numerat multitudinē stellarum, & omnibus eis nomina vocat, & in euangelio, Vestri etiam capilli capitis numerati sunt. Virtutes animi, capillos apostolorum vocans. Deinde præcipitur vt numeretur, à viginti annis & supra, omnis qui procedit in virtute Israel. Non tamen in quacumque virtute, id est non Aegyptiorum virtute, neque Assyriorum neque Græcorum, sed virtute Israel, ipse numeratur apud Deum. Est enim virtus animi quem Græcorum, philosophi, docent. Sed hæc non pertinet ad numerum Dei: non enim pro Deo sed pro gloria exercetur humana. Est & Assyriorum virtus, est & Chaldaeorum, quæ in Astrologiæ studijs predicatur. Sed non est ista virtus Israelitica. Est & Aegyptiorum virtus, in eamquam dicunt, secreta sapientia. Sed hæc non adiungitur ad calculum Dei. Sola apud Deum virtus Israelitica numeratur. Sed quid est quod non statim quando egressus est de Aegypto populus numeratur. Nec cum mare rubrum transiit. Nec cum confligit eum Amalech & vincunt. Nec cum Manna accipiunt cibum, & bibunt de conseqente eos petra, nondum enim in his, ea quæ numeris apta ducuntur, adoleuerant. Deinde tabernaculum testimonij construitur, sed nec in hoc quidem numerandi populi tempus aduenit. Lex per Moysen datur, sacrificiorum mos traditur, purificationum ritus docetur, sanctificationum leges & sacramenta conduntur, & tunc ad numerum ex præcepto Dei populus adducitur. Vide Christiane quanta tibi transeunda sunt, quanta toleranda, quot profectioibus, quot tentationibus, quot prælijs pugnandum tibi est & vincendum, vt possis ad diuinum numerum pertinere, vt inter sanctas tribus annumerari, dignus habearis, vt visitari possis, & per Dei sacerdotes Aaron & Moysen numerorum censibus adscribi. Suscipienda est tibi primo lex Dei, offerenda sacrificia, explenda purificationes, peragrandacuncta quæ lex spiritus docet, vt possis aliquando ad Israeliticum numerum pertinere. Et erit vnusquisque in eo ordine, quem sibi gestorum merita contulerint, vt ait Paulus. Vnusquisque in ordine suo. Hinc accidet in resurrectione, vt vnusquisque aut in tribu Ruben spiritualibus indicijs adscribatur, ob

hoc quod aliquid in moribus ipsi Ruben simile habuit. Alius autem in tribu Symeon, fortassis pro obedientia. Alius in tribu Leui, credo quod bene præfuit sacerdotio. Alius in tribu Iuda, non debitor, quin is qui regios spiritus gessit, & bene rexit populum qui intra se est. Sed & singulis quibusque tribus vnusquisque sociabitur pro his quæ ad vnāquamque earum, vel in actibus cognata vel in moribus habuit. Hæc & alia innumera illo in loco Orig. diuinitus edisserit. Itē Hiero. Matt. 14. ca. ait. Quando multitudo aliqua numeratur, solum viri qui in perfectum virum creuerunt, computantur. Mulieres autem & paruuli sexus fragilis & ætas minor, numero indigni sunt. Vnde in Euangelio manducantium fuit numerus quinque millia virorum exceptis mulieribus & paruulis. Vnde in Numerorum libro, quoties sacerdotes & Leuitæ & exercitus & turmæ pugnantium describuntur, serui & mulieres & paruuli, & vulgus ignobile absque numero prætermittitur, & Exo. 12. Profecti sunt, inquit, filij Israel de Ramase in Sochoth, sexcenta fere millia peditum virorum absque paruulis, sed & vulgus promiscuum innumerabile ascendit cum eis. Item Theophy. Iohannis 6. ca. cum dixisset euangelista. Discubuerunt viri numero ferme quinquies mille, ait. Soli viri numerantur ab Euangelista, qui legis sequitur consuetudinem. Etenim & Moyses à vicefimo anno & supra, numerauit populum nulla mentione facta mulierum, quo docetur omne quod vile & iuuenile est, dignum cenferi vt numeretur apud Deum. Lege Cyrillum lib. 3, super Iohannem, cap. 16.

De ordi-
bus illorum
qui sunt in
populo Dei.Hieronym.
Matt. 14

Matt. 14

Num. 11.

Theophy.

Cyrillus.

¶ Aliquot species numerorum quid mysticè & iuxta historiam in scripturis significant, ostenditur.

CAP. VI.

Disserendi de numeris locus per opportunum se nobis obtulit, quauis illorum tractationem paucis absoluerem, & innumera illa ommittere, quæ in commentarijs nostris inchoata & rudia, ex aliorum scriptis, congesteram, bona quippe pars illarum rerum quæ à nobis

nobis collecta sunt & annotata, non satis, à multis intelliguntur, nec omnino à me probantur. Atque ideo pauca ex multis subijciam, ne omnino de re tanta siluisse videar, studiosorum erunt partes, hæc qualiacumque sunt, æqui & boni consulere, & quæ potiora illis videbuntur seligere & memoriæ commendare. Possem etiam hoc in loco de illis numeris quibus Platonici mysteria philosophiæ occultabant, atque à promiscua plebe arcebant, disputare: verum superuacaneum mihi visum est. id facere, ne forte piaculum admittam, intromittens in circuncisos in ecclesia Dei. Ideo illa tantum afferre conabor, quæ in nostrorum hominum sanctissimorum & doctissimorum disputationibus sunt versata, & in eorum literis tradita. Et primo, numerorum disciplina (vt ait Augusti. lib. 2. de doct. Christiana cap. 38.) cuiuslibet tardissimo clarum est, quod non sit ab hominibus instituta, sed potius indagata atque inuenta. Non enim sicut primam syllabam Italiæ, quam breuem pronuntiauerunt veteres, voluit Virgilius, & longa facta est. Ita quisquæ potest efficere cum voluerit, vt ter terna aut non sint nouem, aut non possint efficere quadratam figuram, aut non ad ternarium numerum tripla sint, ad senarium seculpla, ad nullum dupla, quia intelligibiles numeri semissem non habent. Siue ergo in seipsis considerentur, siue ad figurarum, aut sonorum aliarumve motionum leges numeri adhibeantur, incommutabiles regulas habent, nec villo modo ab hominibus institutas, sed ingeniorum sagacitate compertas.

De his numeris vt ordine procedamus ab vnitatem oportet incipere. De qua diuinitus differit Orige. homil. vnica. in libros Regum inquit. Vnus ad laudem pertinet iustorum, vt. 1. Regum. 1. Erat vir vnus de Ramathaim. Nos qui adhuc peccatores sumus, non possumus istum titulum laudis acquirere, quia vnusquisque nostrum non est vnus, sed multi. Intuere alicuius vultum irati, nunc iterum tristis, paulò post rursus gaudentis, iterum turbati, rursus lenis, in alio tempore de rebus diuinis consulentis, paulò post vero quæ ad auaritiam, vel quæ ad gloriam seculi pertinent molientis. Vides quomodo ille qui putatur vnus, non est vnus, sed tot in eo personæ videntur esse, quot mores, quia & secundum scripturas. Inlapiens vt luna mutatur. De iustis non solum per singulos vnus

dicitur, verum & omnes competenter vnus dicuntur. Et cur non omnes vnus dicantur, quorum cor & anima vna esse describitur, vnus semper omnes sapientiam meditantur, vnus sapiunt, vnus sentiunt, vnus Deum venerantur, vnus Iesum confitentur. Vnde merito & ipsi omnes, non solum vnus, sed vnus dicuntur. Sicut Apostolus significauit dicens. Omnes quidem currunt, sed vnus accipit palmam. Vere enim imitatur iustus qui talis est, vnus Deum. De quo dicitur. Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Non tantum vnus numero designatur, qui vtique supra omnem numerum esse credendus est, sed per hoc magis vnus dici intelligendus est, quod nunquam à semetipso alter efficitur, hoc est, nunquam mutatur, nunquam in aliud vertitur, sicut & de eo David protestatur dicens. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Et illud in hunc sensum respicit. Ego sum dominus Deus vester & non mutor. Immutabilis ergo est Deus, & per hoc vnus dicitur, quod non mutatur. Sic ergo imitator Dei iustus, qui ad imaginem Dei factus est, vnus & ipse cum ad perfectum venerit appellatur, quia ipse cum in virtutis summa constiterit non mutatur, sed vnus permanet semper. Nam dum in malitia est vnusquisque per multa diuiditur & in diuersa dispergitur, & dum in multis est malitiæ generibus, dici non potest vnus. Igitur quia secundum mirabilem hanc vnitatem vnus est iustus, imo & plures iusti vnus sunt, ideo apostolus omnem cohortatur ecclesiam dicens. Vt idem dicatis omnes, & non sint in vobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu & eadem scientia. Propterea & in Actibus apostolorum, cor & anima credentium vna esse dicitur. Si autem aliquid subtilius, considerare velimus, inuenire possumus & aliam vnitatem. V. g. Si ita mortificauero membra mea, vt iam non concupiscat caro aduersus spiritum nec spiritus aduersus carnem, si iam non sit alia lex in membris meis quæ repugnet legi mentis meæ, & captiuum me ducat in legem peccati, si omnia quæ intra me sunt in vno atque eodem sensu perfecta sint, & vna atque eadem sententia moueant, tunc & ego ero vnus. Et Aug. in postremis verbis Psal. 4. in huius loci expositione. Quoniam tu domine, singulariter in spe, &c. ait, Perit multiplicitas, & singularitas tenetur in sanctis. De quibus dicitur

Locus Pauli
expositus.
ex prioribus
Cor. epistolæ
laca. 9.Vnus ad
laudem perti-
net bonorum
viorum.

Eccles. 27.

citur in Actibus, Multitudinis credentium erat anima vna & cor vnū. Vnitatis ergo debemus esse amatores, si vni Deo & Domino nostro cupimus inherere. Et Eucherius in formula spirituali. ca. de Nume. ait. Vnus ad unitatē Dei refertur, in pētate cho. Audi Israel, Dñs Deus tuus vnus est, & apostolus. Vnus Deus, vna fides, vnū baptisma. Lege Ambro. libr. 1. episto. 1. Denique Hierony. Ecclesi. 4. ca. ait. Singularis numerus in bono semper accipitur, duplex in malo. Propterea iuxta Salomonē, vnus pugillus habet requiem, & duæ manus labore sunt plenæ. De Deo quo modo sit vnus dicere superfedeo, legito tu Dionysij Arcopagitæ. 1. 3. caput. Nominum diuinorum, & nil amplius desiderabis.

Numerus secundus (vt inquit Hiero. Aggæi. 1.) est immundus, quia post vnionē virginittatis, & paradisi nuditatē, tunicas significauit pelliceas. Deniq; in Gene. cū primo die dictū sit, & in tertio & in quarto & in quinto & in sexto: post cōsummationē operum singularū. Et vidit Deus quia bonū est. In secūdo die iuxta Hebraicum & Aquilā & Symmachū & Theodotionē non habetur. Neq; enim poterat secundus dies qui numerum facit, qui ab vnione diuidit, quod bonus esset Dei sentētia comprobari. Item in commen. Ezechielis capit. 1. Numerus, inquit, dualis scinditur ab vnitate, & in secundæ diei numero nō videtur à domino. Vnde & in arca Noe bina & bina introducuntur immunda. Dominus autem scissionem in vnum coarctans fecit vtrūq; vnum, & soluit medium parietē inimicitias in sua carne condemnās. Vnde cum augustius quid loquitur & sublimius ait. Ego & pater vnus sumus: vt à Iudæa dualitate in vnionē nos reuocet fidei Christianæ. Denique pontificatu perduto Iudæorum, dominus patitur, nequaquam sub vno pontifice, sed sub duobus Anna & Caipha, vt religionis eorum scissum monstraretur errorem. Et in Ezechiele capit. 1. sub duobus populi principibus Iezonia & Phaltia hoc euidenter demonstratur. Hæc eadem rursus inculcauit Hiero. libr. 1. contra Iouinianum. & habetur. 3. 2. q. 1. nuptiæ, sub Ambro. nomine. Porro hoc quod tam diligenter & accuratē à Hiero. annotatum est, non videtur esse verum. Nam in isto die sicut in alijs inuenimus scriptū: vidit deus quod esset bonum. Dies quippe secundus non finitur, cum dicit Moyses. Factum est vespere & mane dies se-

cundus, nā & hæc quæ statim adduntur illius sunt. Dixit verò Deus, cōgregētur aquæ quæ sub cælo sunt, in locum vnum, & appareat arida, & factū est ita: & vocauit Deus aridam terram: congregationes aquarum appellauit maria, & vidit Deus quod esset bonum. Lege S. Thom. 1. parte. q. 74. artic. vlti. ad. 3. sed ad numerum binarium reuertamur. De illo hæc scribit Eucherius. Duo, inquit, ad duo testamenta legis referūtur. in libris Regum. Fecit in Dabir duo Cherubim decem cubitorum magnitudine. Duo præcepta charitatis, amoris videlicet Dei & proximi. Duo in agro, duo in molendino, duo in lecto leguntur in sancto euangelio. Lege Hiero. in epist. ad Rufinum, de iudicio Salomonis.

Consuevit (ait Chryso. ho. 47. in Matth.) scriptura numero ternario pro multitudine abuti, vt Matth. 13. Simile est regnum cælorum fermēto quod accipiens mulier abscondit in farinæ satis tribus. Item Eucherius ait. Ternarius ad trinitatem refertur. vt in epist. Ioannis. Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, Spiritus sanctus, & tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. & in Gene. videbam vitem in qua erāt propagines crescere in gemmas.

Numerus quaternarius, inquit Eucherius, ad quatuor euangelia refertur, vt in Ezechiele. Ex medio eorum similitudo quatuor animalium. Sicut & quatuor flumina paradisi. Nomen quoque Tetragrammaton quatuor literis Hebraicis scribitur. Quatuor cornibus sancta crux insignitur. Vnde in Habacuc dicitur. Cornua in manibus eius.

Quinq; numerus, teste Cyrillo. li. 1. 6. in Leui. in laudabilibus ponitur & in vituperabilibus. Quinq; sunt sapiētes virgines, quinq; & insipientes. Et Hiero. Ezechielis cap. 1. Scimus, inquit, quinq; numerū in medio positum & pro qualitate ventium vel ad bonam vel ad malam partem posse verti. Sic in euangelio quinq; virgines prudentes, & quinq; stultæ reperiuntur. Item August. Psal. 49. ad dit. Quinq; multitudinem significat. Quinq; que virgines admittuntur, quinq; excluduntur. Nunquid ex tot millibus virginum, solæ quinq; sunt qui integritatē carnis seruant Deo? Minimè. Sed in quinario numero intelligitur continentia quinq; sensuū carnis. Etenim multis venit corruptio per oculos, multis per aurē, multis per illicitum olfactū, multis per nephariū gustū, multis per a-

dulterinum amplexū. Ab his omnibus quinq; que ianuis corruptionis, quicunque se continent, & sic continēt vt in sua conscientia gloriam habeant, nō laudem ab hominibus spectent, sunt quinq; virgines sapientes, habentes oleum conscientie secum. Rursum ille qui apud inferos torquebat, habeo, inquit, quinq; fratres. ibi intelligitur populus Iudæorum sub lege positus, quia Moyses legislator quinq; libros conscripsit. Et tractat. 25. in Ioannem. ait, Quinarius numerus ad legem pertinet, ipsi sunt quinq; libri Moyfi, ipsæ sunt quinq; porticus illæ languidos continentes, ipsi sunt quinq; panes quinq; millia hominum pascentes. Denique Eucherius ait. Quinq; ad quinq; libros Moyfi, ad quinq; porticus, ad quinq; panes, ad quinq; plagas in corpore dominico. & apostolus ait, In ecclesia volo quinq; verba sensu meo loqui.

De numero senario hæc scribit Eucherius. Numerus senarius ad diem sextum pertinet, quo dominus hominem cum vniuersis terræ animantibus fecit. In Gene. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et paulò post. Et factum est vespere & mane dies sextus. Senario numero, perfectio comprehenditur, propterea Deus sex diebus mundum perfecisse describitur, & ipsis quinq; vnus adicitur, vt lex per euangelium impleatur. Sex sunt ætates seculi, quinq; que transierunt, sexta à Ioan. Baptista & in humanato Christo decurrit vsque ad finem seculi. Vnde & sexta die fecit Deus hominē ad imaginem suam, quia sexta ista ætate manifestatur per euangelium reformatio mentis nostræ, secundum imaginem eius qui creauit nos. Sex hæc ætates, illæ sex hydryæ significant, quas dominus impleri iussit, & in ijs aqua conuersa est in vinum, vt iam manifestatum Christum in lege & prophetis intelligamus. Illa ergo tempora sex, quasi per articulos distributa, quasi vasa essent inania, nisi à Christo implerentur. Tempora vtique inaniter præterirent, nisi in eis dominus Iesus prædicaretur. Impletæ sunt igitur hydryæ, id est adimpletæ sunt prophetiæ. Item Hiero. circa principium cōmenta. in Aggæum, cum propheta dixisset. In anno secūdo Darius regis in mense sexto, ipse ait, Mensis sextus scribitur, qui non habet solēnitates Dei, sicut mensis septimus, sed vicinus est dierum sex, in quibus factus est mundus. In quo la-

boratur & in sudore faciei comeditur panis, & terra nobis generat tribulos & spinas, & cum sementem acceperit tritici, lolio magis auenisque foecunda est. & Augusti. tract. 25. super Ioan. ait, Perfectio senario numero comprehenditur, propterea Deus sex diebus mundum perfecit. de qua re latius differit. lib. 1. 1. de ciuitate Dei. cap. 30.

Septies (vt inquit Theophylactus in expositione horum locorum, qui à nobis modo citabuntur) non raro pro sæpè ponitur. Lucæ 17. Si septies in die peccauerit in te frater, & septies in die conuersus fuerit, remitte illi. & cap. 8. Maria quæ vocatur Magdalene, à qua septem dæmonia eiecerat. & 1. 1. capit. Cum inuenerit domum scopis mundatam, tunc vadit, & assumit septem alios spiritus nequiores se. & Chryso. homi. 19. in Gene. addit hoc exemplū. Donec sterilis peperit septem. Et nos insuper vtamur testimonio illo ex Amos cap. 1. super tribus, inquit sceleribus Damasci & super quatuor non conuertam eam, id est, Si semel aut bis deliquissent, eis pepercissim, nunc quia peccata peccatis accumulāt, acerbè puniam eos. Item illo in super Exo. visitans iniurias patrum in filios vsq; in tertiam & quartam generationem. & Euthy. Psal. 78. ait. Septuplum Hebræorum more ponitur pro multiplici, quemadmodū non infrequenter septem poni videmus pro multis. Vt, Redde inimicis meis septuplum. Item in comment. in Iob titulo Hiero. dicitur. Septem iuxta auctoritatem scripturarū plenitudinem quandam mysterij significāt. Vt, septem spiritus, septem candelabra, septem ecclesiæ, septem dona spiritus sancti. Et Augusti. libr. 1. 1. de ciui. dei. cap. 3. 1. ait. In septimo die requies commendatur, in qua primū sanctificatio sonat, & Deus noluit istū diem vllis suis operibus sanctificare, sed requie sua quæ habet vespere, vt reliqui sex dies. De hoc numero satis sit admonere, quod totus impar, quaternarius, ex quibus duobus septenarius constat. Ideo pro vniuerso sæpè ponitur, sicuti est, septies cadet iustus, & resurget, id est, quotiescunq; ceciderit nō peribit. Quod non de iniquitatibus, sed de tribulationibus ad humilitatem perducentibus intelligi voluit. Et septies in die laudabo te, quod alibi alio modo dictum est. Semper laus eius in ore meo. In his locis septenarius numerus, pro cuiusque rei vniuersitate poni solet. Propter

hoc, eodē sēpē numero significatur spiritus sanctus, de quo dominus ait, Docebit vos omnem veritatem. Eucherius quoq; ait, Septem ad diem septimum pertinet, in quo perfectis omnibus dominus requieuit. in Genes. Requieuit Deus die septimo ab omni opere qđ patrarat. Numerus in humanæ rationis causa summam perfectionem significat, quia ex primo pari & ex primo impari cōstat, ex primo siquidem qui diuidi potest, & ex primo qui diuidi non potest. Hinc Iubileus, qui perfectam requiem exprimit, septem hebdomadis constat. Hinc septem spiritus, qui sunt ad thronum Dei. Et septiformem gratiam spiritus sancti, significauerunt septem panes, quibus Christus quatuor hominum millia satiauit. Adhuc Hiero. Amos ca. 5. hæc tradit. Septenarium numerū esse sanctum, etiam sabbatum probat, in quo requieuit Deus ab omnibus operibus suis, & prohibet ne quid in eo operis seruilis fiat, nisi ea tantum, quæ ad animam pertinent, & ne in eo onera portentur. Vnde & in solitudine qui in die sabbati ligna collegerant, quæ arsuræ sunt, sententia domini condemnantur, & septem hebdomades complent, numerū sanctæ Pentecostes, & iubileus annus remissionis tubarumq; clāgentiū hoc numero textitur. In septimo quoque mense figūtur tabernacula, & Hebræus cum sex annis serui rit, anno septimo liberatur. Deniq; captiuitas populi Israel templiq; subuersio, septuagesimo anno desolationis impleta est. Nouit hoc secularis philosophia & medicorum libri. quorum Galenus differatissimus scripsit ternos libros. περι κρισεωρ η τω κριτικω ημερω. In quibus septenarij numeri ostendens potentiam, ardentissimas febres septimo dicit solui die, aut si tanta humoris noxij & pituitæ fuerit magnitudo, vt primæ hebdomadis nequaquam feruore cōsumpta sit, secundæ hebdomadis vltimus expectatur dies, id est, quartus decimus. Quod si hunc vt iuxta Hippocratē loquar, η νόσος vicierit transeunt ad 21. diem, hoc est ad finem tertiæ hebdomadis: Ita ab initio mundi diebus cognitis, vt omnes labores & molestiæ septimo numero conuiescant. & septē astra iuxta numerum dierum dicūtur errantia. De cuius numeri sacramentis in Scipionis somnio plenius narrat Tullius, & obscurissimus Platonis Timæus liber est, qui ne Ciceronis quidem aureo ore fit planior. Et Matth. 12. ait, septenarius numerus sanctus

Iubileus.

Sabbatum.

Id est, moribus.

est, propter dona spiritus sancti quæ descenderunt super virgam de radice Iesse apud Isaiam. Datur etiam Dæmoni septenarius numerus, quia vitiorum numerus, diabolo consecratus est. Vnde apud Matth. Vadit & assumit septem alios spiritus nequiores se. Si de hac re amplius nosse desideras, lege Basilium homi. 11. Exaëme. & Hiero. Matth. 15. & Zachariæ 4. & Grego. 1. moral. cap. 7.

Octauus numerus, vt inquit Augu. epist. 119. capit. 13. resurrectionis significat sacramentum, quod post sabbatum factum est. Nam pro octaua Psalmus inscribitur, & octauo die circuncidebantur infantes. & in Ecclesiaste ad duorum testamentorum significationem dicitur. Illis septem & illis octo referuatum est, tamen illis est occultatum sacramentum resurrectionis, donec veniret Christus, sed solum celebrandum sabbatum traditum est, quia erat antea requies mortuorum, resurrectio autem nullius erat donec veniret Christus, qui resurgens à mortuis iam non moreretur, & mors illi vtra non dominaretur. Sed postquam facta est talis resurrectio in corpore dominico, vt præiret in capite ecclesiæ quod corpus ecclesiæ sperat in fine, iam etiam dies dominicus, id est octauus qui & primus inciperet celebrari. Item Hiero. Amos 5. in expositione huius loci. suscitabimus super eum septem pastores & octo homines primates & pascent terram Assur gladio. ait, septem pastores, omnes patriarchas & prophetas esse arbitror, qui hebdomadi, id est veteri seruiuerint instrumento. octo primates vniuersos noui testamenti, qui ab apostolis vsq; ad hanc ætatē momorderint Assyrium. Vnde in Ecclesiaste præcipitur, vt demus partes septem, demus & octo. Et in templo Ezechielis ca. 40. quod interpretatur ecclesia & cælestis Ierusalē, septem & octo gradibus ascenditur. & in Psalterio quindecim gradus sunt, quibus per hebdomadem & octo ad eandem, id est, octo ad canendas laudes scandimus. In octauo die celebratur circuncisio spiritalis, & in templo Iudæorū destruitur sabbatum, & quidam Psalmi pro octaua scribuntur. Lege epist. ad Paulinū in principio.

Nonus numerus, vt inquit Eucherius, ad sacramentum horæ nonæ, qua dominus spiritum emisit, refertur. Vnde in euangelio circa horam nonam clamauit Iesus voce magna. sunt & nouem nomina pretioforum lapidum & nouem ordines angelorū. Et Hiero.

Isaia. 11.

Ecclesi. 11.

Roma. 6.

Canticum graduum.

rony.

rony. Aggæi cap. 2. Nonus, inquit, numerus V. g. nonus mensis, nunquam in bonam partem legitur. Pascha immolat populo, & alias celebrat festiuitates, omnis eius solēnitas die finitur octauo, nec ad nonum peruenit. Qui agnum paschale præparant transacta die nona incipiunt præparare. Dies quoque propitiationis & expiationis mensis septimi post diem nonum celebratur. In Ieremia, Ierusalem nono anno à Babylonijs oppugnatur. & in Aggæo quia propheta de immunditia populi futura erat, idcirco secundo anno Darij, nonus mensis adiungitur. & iterum Ezechielis 24. ca. ait, Nonus numerus semper in scripturis pœnarum ac dolorum est. & semper sequitur iustitiam decimi mensis, & diei decimæ clemētia temperatur. Idcirco enim adhibentur ægrotantibus pœnæ, vt dolorē, fanitas cōsequatur. Hanc ob causam ait Ezechiel. Factum est verbum domini ad me, in nono anno, in mense decimo. Denique Augusti. lib. 2. de consensu euangelistarum. ait, Quod nouem illi leprosi qui à domino fuerunt mundati, nec ei gratias dederunt, merito in nouenario numero, tanquam imperfecti, remanent. Vnum enim si addatur ad nouem, quædam effigies vnitatis impletur, quo fit tanta completio, vt vltra iam non progrediatur numerus, nisi rursus ad vnū redeatur. Nouem itaq; indiget vno, vt quadam vnitatis forma coagulentur. vt decem sint, vnum autem nō eis indiget vt custodiat vnitatem. Quamobrem vt illi nouem, qui gratias non egerunt, reprobi effecti, à consortio vnitatis exclusi sunt, ita vnus ille qui gratias egit, vnica ecclesiæ significatione laudandus est. Et quia illi erant Iudæi, amississe per superbiam declarati sunt regnum cœlorum, vbi maxime vnitatis custoditur. Ille vero qui erat Samaritanus, illi à quo accepit tribuens quod accepit, & quodam modo cantans illud è Psalmo, inquit. Fortitudinem meam ad te custodiam.

Ierem. 39. 52.

Luce. 17.

Psal. 58.

Denarium numerum, inquit Hierony. Ierem. 32. esse mysticum, ostendit Decalogus qui scriptus fuit in tabulis lapideis digito dei. Hoc iterum repetit Ezechiel. 42. Item Grego. homil. 18. Ezechielis ait. Denarius numerus pro perfectione semper accipitur, quia in decem præceptis legis custodia continetur. Aeterna etenim ac contemplatiua vita, simul in decalogi mandatis coniuncta est, quia in ea & amor Dei & amor proximi seruari iube-

tur. Et in secūdo opere in Matth. tituli. Chrysof. homil. 1. hæc inuenimus. Decimus numerus quia est perfectionis, mysterium habet Christi perfecti. propter quod & prima nominis Iesu litera, Iod decem denotat.

Vndecim ad apostolos refertur, ait Euche. vt in euangelio. Vndecim discipuli abierunt in Galilæam, Vndenarius etiam numerus, quando denarium monade excedit, pro transgressione & reprehensione ponitur. Vnde Petrus non passus est numerum apostolorum in vndenario cōsistere, sed elegit Mathiam duodecimum in ordine. Hinc vndecim saga cilicia in veteri lege fieri præcipiuntur, quæ significant pœnitentium actus, pro commissis peccatis. Ad vndecimam quoq; horam, gentiles & ætas decrepita vocatur.

De duodecimo numero legimus in Euangelio. Duodecim nomina apostolorum sunt hæc. Quo numero significatur vniuersa iudicantium multitudo, propter duas partes septenarij, qua plerunque significatur vniuersitas. quæ duæ partes, id est tria & quatuor, altera per alteram partem multiplicata, duodecim faciunt. De his duobus numeris hæc scribit Hierony. in comment. Ezechielis cap. 31. Cum locuturus esset dominus ad Pharaonem apud Ezechielem, vndecimo anno sermo fit, nedum enim venerat ad duodecimum, qui numerus est plenæ consumataq; vnitatis. Vnde & duodecim sunt filij Iacob, à quibus postea 12. nomina prophetarum vno volumine continentur. Et apostoli duodecim sunt, quorum quia vnus Iudas proditor fuit, in locū eius Mathias eligitur. Et Archisynagogi filia annorum duodecim à Domino suscitatur. Hemorrhoyssa quoq; anno duodecimo recipit sanitatem. Item August. in comment. Psal. 86. ait. duodecim est sacramentum vniuersitatis. Vnde dicitur de apostolis, quod iudicabunt duodecim tribus Israel. Nūquid Paulus excludetur ab hoc numero? Minimè. Nam non solum duodecim illi & Paulus, sed quotquot indicaturi sunt, propter significationē vniuersitatis, ad duodecim pertinent. Ab omnibus quatuor ventis, sicut dicit Dominus in Euangelio, à quatuor ventis se collecturum electos suos. & similiter dicūtur duodecim portæ Ierusalem, per quas vniuersi ingrediūtur ad Christum, qui porta est. Similiter duodecim sunt sancti Patriarchæ. & rursus Psal. 59. ait. Duodecim perfectus est numerus, cui duodenarius

Ezech. 31.

Gene. 35.

Apo. 21.

Apostolorum numerus deputatur. Quia per totum mundum mittendum erat verbum. Mundus ex quatuor partibus constat. Quatuor eius partes notissimae sunt omnibus, & saepe in scripturis memoratae, quae etiam quatuor venti dicuntur sunt, Oriens, Occidens, Aquilo & Meridies. Ad omnes istas quatuor partes missum est verbum, ut in Trinitate omnes vocarentur. Duodenarium numerum, ter quaterni faciunt. Haec ille, & in Exo. cap. 15. duodecim sunt fontes in deserto. & Iosue 4. eliguntur 12. viri, & 12. lapides ex alveo Iordanis.

ANNOTATIO.

Augustinus in loco modo à nobis citato Psalmi 86. assignat duodecim portas vrbis Ierusalem, secutus (ut arbitror) Apocalypsim Iohannis, qui cap. 2. illius libris ait. Habebat Ierusalem illa murum magnum & altum habentem portas duodecim, & in portis angelos (aut angulos) duodecim, & nomina inscripta, quae sunt nomina 12. tribuum filiorum Israel. Ab Oriente portae tres, ab Aquilone portae tres, & ab Austro portae tres, & ab Occasu portae tres. Numerus hic recte supputatus est in mystica Ierusalem & caelesti, attamen terrena Ierusalem, denarium portarum numerum, non excedebat. Illarum haec sunt nomina. Sahar Haçon. i. Porta gregis, ut dicitur Esdrae lib. 2. capit. 3. quia per illam exhibant & ingrediebantur greges in urbem. Sahar Hadagim. Porta piscium. Sahar Haisana. Porta vetus, aut veteris scilicet piscinae, de qua lege Isaia caput 22. Sahar Hagai. Porta vallis, scilicet Iosaphat. Sahar Haasphoth. Porta sterquilini, aut stercoreis. Sahar Hain. Porta fontis. Sahar Hamaim. Porta aquarum, quae est versus orientem. Sahar Hagucim. Porta equorum. Sahar Hamiphcad. Porta Miphcad. i. visitationis, & iuxta nostram translationem iudicij.

Quatuordecim, teste Eucherio, ad sacramentum Dominicae generationis refertur. Vnde in Euangelio ab Abraham usque ad David generationes sunt quatuordecim.

Quindecim teste eodem Eucherio ad quindecim gradus templi, quos fecit Salomō, ad quorum numerum quindecim Psalmi qui inscribuntur Canticum graduum, compositi sunt, id est à Psalmo. Ad dominum cum tribularetur clamavi. usque ad Laudate nomen domini. Et Hierony. in epist. ad Gala. ca. 1. Quindecim hi, inquit,

dies, plenam significat scientiam consummatamque doctrinam. Siquidem quindecim sunt carmina in psalterio, quindecim gradus per quos ad canendum deo, & in atrijs eius consistendum, iustus ascendit. Ezechias quod *Isaia. 38.* quindecim annorum spacio sibi advitam dato, signum accipere meretur in gradibus, & solennitates Dei à decimo quinto die incipiunt, & Paulus apud Petrum quindecim dies commoratus est. Denique August. Psalm. 89. in huius loci expositione. Dies annorum septuaginta anni, si autem in potentatibus octoginta anni. ait, Septuaginta anni & octoginta, constituunt centum quinquaginta, quem sacratum esse numerum satis insinuat liber Psalmorum, qui totidem Psalmos complectitur. hanc enim habent in significatione rationem, centum quinquaginta, quam quindecim. Qui numerus fit, septem & octo coniunctis, quorum primus insinuat vetus testamentum propter sabbati observantiam, secundus testamentum novum propter Domini resurrectionem. Hinc sunt in templo. 15. gradus, hinc sunt in Psalmis 15. Cantica graduum, hinc quindecim cubitis summos montes aqua diluuij superavit, et si quibus alijs locis sacratus hic commendatur numerus, Septuaginta significant vetus testamentum, quia temporalia promittere videtur, octoginta novum, quia in spe est renovationis & resurrectionis.

Numerus 16. ad numerum prophetarum refertur. quatuor quippe sunt maiores. & 12. minores, de quibus supra à nobis disertum est.

Numerus. 17. discutiendus est quid sibi velit. Decem, inquit, Augusti. Psalm. 49. in praecipis, septem, in gratia spiritus sancti, per quam gratiam, implentur praecipia. Decem ergo & septem tenent omnes pertinentes ad resurrectionem ad dexteram & ad regnum caelorum, id est, legem implentes per gratiam spiritus, non quasi per opus suum aut meritum suum.

22. Ad sacramentum diuinorum voluminum, secundum literas Hebraeorum. Quomodo igitur viginti duo elementa sunt, per quae scribimus Hebraice omne quod loquimur. ita viginti duo volumina supputantur scripturarum, quibus quasi elementis in Dei doctrina, tenera adhuc & lactens viri iusti eruditur infantia. Sed & Psalmi 36. 110. 111. & 113. & 144. eiusdem numeri texuntur alphabeto. & Ieremiae Lamentationes. Salomonis quoque

quoque caput vltimum Proverbiorum. In libro similiter Numerorum. ca. 3. haec eadem supputatio, sub Levitarum ac sacerdotum censu, mystice ostenditur.

24. Ad mysterium numeri seniorum in Apocalypsi, super thronos. 24. seniores. & viginti quatuor sortibus in ministerio templi distributi fuerunt sacerdotes à Rege David.

Quantum recordor, inquit Hiero. Ezechiel 11. nunquam in bonam partem vice simum quintum numerum reperio. Licet in Leui. ad sacerdotale ministerium à 25. annis eligantur. in Hebraeo tamen triceniū numerum legimus. At Orig. ho. 25. Num. ait. In 25. numero aetatis sacerdotis. 5. sensum perfectio declaratur, ita ut quinquies quina numeretur, quod utique indicat eum vocari ad opera ingentia in mysterio peragenda, qui ex omni parte multiplicatis & purificatis sensibus inuenitur esse perfectus.

In tricesimo anno accepit Ezechiel mirabilem illam revelationem quadrigrarum, in qua visione dicit Hierony. Ezechiel. 1. praefigurabatur Saluator, qui 30. annos natus venit ad baptismum, quae in homine perfecta aetas est. Vnde in Numerorum volumine iuxta Hebraeos. non ut in 70. continetur, à vice simo quinto aetatis anno, sed à tricesimo incipiunt sacerdotes in tabernaculo ministrare. In quod signum praecessit & Ioseph quando in Aegypto esurienti populo frumenta largitus est. & Iohannes Baptista venit ad fluenta Iordanis, praedicanitque baptismum poenitentiae. Atque ita etiam dicit in epist. ad Theophilum de erroribus Iohannis Hierosolymitani prope finem. Lege Grati. D. 78. & concilium Constantinopoli. in Trullo. capit. 14. & 15. Praeterea Matth. 13. de femine iacta in terra bona, dicitur, aliud cecidit in terram bonam, & dedit fructum, aliud quidem centum, aliud sexaginta, aliud vero triginta. In cuius loci expositione Hierony. in epist. ad Gerontiam. & in epist. ad Eustochium de virginitate. & in epist. ad Pammodum de consolatione super obitu Paulinae uxoris, tribuit centesimum fructum virginibus. 60. labori viduarum. trigesimum operi nuptiarum. & in consolatione ait. In his tribus mulieribus tria Christi praemia recognosco. Eustochium virginitatis flores metit. Paula laboriosam viduitatis arcam terit, Paulina castum matrimonij cubile seruat. Theophy. aliter Matth. 13. ait enim. non aequalis fructum

ferunt omnes qui semine suscipiunt. Sed alius quidem centuplum, forte paupertatem perfectam habens, & summam exercitationem. alius sexagesuplum, ut coenobita adhuc operans. alius vero trigecuplum, ut qui honestas nuptias delegit. At Orig. hom. 12. in Gen. per fructum centesimum martyres intelligit. Denique August. lib. 1. quaest. euangelicarum. q. 9. ait, centesimum martyrum, propter contemptum mortis. Sexagesimum virginum propter ocium, quia non pugnant contra carnem. Solet enim ocium sexagenarijs concedi post militiam. Tricesimum coniugatorum, quia ipsi habent acrem conflictum, ne libidinis superentur. & lib. de sancta virginitate cap. 45. loquens de martyrio, ait. Hoc autem tam magnum est, ut eum fructum centenum quidam intelligant. Perhibet enim praclarissimum testimonium ecclesiasticae auctoritatis. nam notum est quo loco martyres, & quo defunctae sanctimonialia ad altaris sacramenta recitentur. Sed quicquid significet fecunditatis feminis illa diversitas, viderint alij. Siue virginalis vita in centeno fructu sit in sexageno vidualis, in triceno autem coniugalis. Siue centena fertilitas martyrio potius imputetur, sexagena continentiae, & tricena connubio. Siue virginitas accedente martyrio centenum fructum impleat, solave ro in sexageno sit. coniugati autem triceni ferentes ad sexagenum perueniant si martyres fuerint. Haec & alia affert August. loco modo citato.

33. Numerus ad mysterium aetatis qua dominus in carne versatus est. de qua re libro primo. cap. de historia disputauimus.

Quadragenarius numerus, teste Hierony. in comment. Ezechiel. cap. 29. semper afflictionis & poenitentiae est. Vnde Moyses & Elias & ipse Saluator. 40. diebus ieiunauerunt & noctibus. & per. 40. annos populus qui erat in solitudine, ut postea in Galgalis opprobrio & ignominia Aegypti liberetur, pluuia quoque diluuij. 40. diebus inferunt orbi naufragium. & Ezechiel pro tribu Iuda quadragesima diebus dormit in dextro latere. & quadragesimo annis populus seruiturus in Aegypto nunciatur, quae faciunt quadragesima decades, siue quatuor *εκατοστάδες*. Et Ionas. 3. ca. circa principium, cum Ionas ait, adhuc. 40. dies & Niniue subuertetur, ait. Porro quadragenarius numerus conuenit peccatoribus, & ieiunio & orationi. & sacco & lachrymis &

persecutionis deprecandi. ob quod & Moy-
Exod. 34. ses quadraginta diebus ieiunauit in monte
 Sina, & Elias fugiens Iezabel, & Dei desuper
 3. *Reg. 34.* ira pendente, quadraginta dies ieiunasse de-
 scribitur. Ipse quoque dominus verus Ionas
 missus ad prædicationem mundi, ieiunauit
 40. dies, & hæreditatem nobis ieiunij dere-
 linquens, ad esum corporis sui, sub hoc nu-
 mero nostras animas præparat. Lege Hiero-
 ny. Amos 2. capit. & Michææ 5. Porro Au-
 gusti. lib. 2. de cons. euang. capi. 4. loquens de
 quadraginta generationibus quas enumerat
 Matth. ait. Numerus iste illud tempus signi-
 ficat, quo & in hoc seculo & in hac terra regi-
 nos oportet à CHRISTO secundum disci-
 plinam laboriosam, qua flagellat Deus om-
 nem filium quem recipit. Hoc verum esse il-
 lud declarat, quod quadraginta dierum ieu-
 nium, hoc est humiliationem animæ, conse-
 crauit lex, per Moysen & Eliam, quæ qua-
 dragenis diebus ieiunauerunt, & Euangeliū
 per ipsius domini ieiunium. quibus diebus
 40. tentabatur à diabolo. Quid aliud quam
 per omne huius seculi tempus tentationem
 nostram in carne sua, quam de nostra mor-
 talitate assumere dignatus est, præfigurans?
 post resurrectionem quoque non amplius
 quam dies 40. cum discipulis suis, in hac ter-
 ra esse voluit, huic eorum vitæ adhuc huma-
 na conuersatione coniunctus, & cum illis ali-
 menta mortalium, quanuis iam non moritu-
 rus accipiens. Vt per ipsos 40. dies significa-
 ret, se occulta præsentia quod promiserat im-
 pleturum, quando ait, Ecce ego vobiscum
 sum vsque ad consummationem seculi. Cur
 autem iste numerus temporalē vitam signi-
 ficet, illa causa occurrit. Quod & tempora an-
 norū quadripartitis vicibus currunt, & mun-
 dus ipse quatuor partibus terminatur, quas
 aliquando ventorum nomine scriptura com-
 memorat. Ab Oriente & occidente & Aquilone
 & Meridie. Quadraginta autem, quater
 habent decem. Porro ipsa decem ab vno vs-
 que ad quatuor progrediente numero con-
 summantur. Ad hunc igitur mundum, & ad
 nos in tentatione laborantes regendos, ve-
 nientem regem Christum, Matth. suscipiēs,
 exorsus est ab Abraham & enumerauit 40.
 homines, & 2. de doct. Christ. cap. 16. ait, Nu-
 merorum imperitia multa facit non intelli-
 gi, translate ac mystice posita in scripturis.
 Quis obsecro non moueatur quid sibi velit,
 quod & Moyses, & Elias & ipse dñs 40. die-

Vide caput
 de genera-
 tione Chri-
 sti.

bus ieiunauerunt? qui nodus solui non po-
 test, nisi huius numeri cognitione. Habet
 enim denarium quater, tanquam cognitio-
 nem omnium rerum in textam temporibus,
 Quaternario quippe numero, diurna & an-
 nua curricula peraguntur. Diurna matuti-
 nis, meridianis, vespertinis nocturnisque ho-
 rarum spatijs. Annua, vernis, æstiuis, autum-
 nalibus, hyemalibusque mensibus. A tem-
 poralium autem delectatione, propter æter-
 nitatem in qua viuere volumus abstinendum
 ac ieiunandum est. Quanuis etiam tempo-
 rum cursibus ipsa nobis insinuetur doctrina,
 contēndorum temporalium & appeten-
 dorum æternorum. Porro denarius nume-
 rus creatoris atque creature significat scientiam.
 Nam trinitas creatoris est. Septenarius
 autem numerus creaturam indicat, propter
 vitam & corpus. Nam in illa tria sunt. Vnde
 etiam toto corde, tota anima tota mente dili-
 gendus est Deus. In corpore quatuor appa-
 rent elementa, ex quibus constat. In hoc de-
 nario dum tēporaliter nobis insinuat, hoc
 est quater ducitur, castè & continēter à tem-
 porum delectatione viuere, hoc est quadra-
 ginta diebus ieiunare monemur. Hoc lex, cu-
 ius persona est in Moysen, hoc prophetia, cu-
 ius personam gerit Elias, hoc ipse dominus
 monet, qui tanquam testimonium habens
 ex lege & prophetis, medius inter illos, nem-
 pe Moysen & Eliam, in monte tribus disci-
 pulis videntibus claruit. D. Euche. hæc scri-
 bit. Quadraginta ad quadagesimæ sacramē-
 tum. Vnde in euangelio, Agebatur ab spiri-
 tu in deserto diebus. 40. & virtus decalogi
 per quatuor libros Euangelij impletur. De-
 calogi autem mādāta perficimus, si quatuor
 sancti Euangelij libros perfectè custodimus.
 Si per continentiam, vigiliis & orationes, &
 cætera quæ Apostolus commemorat, arma
 iustitiæ, ad immortalis vitæ præmia perue-
 nimus.

42. Ad numerum in eremo mansionum,
 vel ad numerum generationum, quæ ab A-
 braham sunt enumeratæ, dempto Augusti.
 vsque ad Dominum Iesum. Verum de hoc
 numero, in 3. libr. capi. 4. quæ dicenda vide-
 bantur, ex Hierony. in libro mansionum ad
 Fabiolam prodidimus.

46. Quadraginta & sex annis ædificatum
 est templum redeuntibus Iudæis à transmi-
 gratione Babylonis, secunda ædificatione
 post illam Salomonis, quæ viginti annis ab-
 soluta

soluta ac perfecta est. Hic annorum nume-
 rus perfectioni dominici corporis aptissimè
 conuenit. Vnde August. lib. 2. de doctrina
 Christiana, cap. 16. inquit, ille numerus ædi-
 ficationis templi commemoratus in Euan-
 gelio, quadraginta scilicet sex annorum, ne-
 scio quid mysticum sonat, & relatus ad fa-
 bricam Dominici corporis, propter quam
 templi mentio facta est, coegit nonnullos hæ-
 reticos fateri filium Dei vero humano cor-
 pore indutum. Lege ipsum. lib. 83. q. 9. 5. 6. &
 lib. 65. q. 26.

Quinquagenarius numerus, inquit Hiero-
 ny. Isaiæ. 3. semper refertur ad pœnitentiam.
 Vnde in Gene. legimus loquente Abra-
 ham ad dominum, quod à quinquaginta pri-
 mum iustis, si inueniantur in ciuitate, dixe-
 rit urbem esse saluandam. & septem hebdo-
 madarum in Numeris id est, Pentecostes ce-
 leberrima festiuitas est. Iubileus quoque, id-
 est remissionis annus, qui septennis anno-
 rum hebdomadibus, id est, 49. annis texitur,
 in quo clanguntur tubæ, & ad omnes reuer-
 titur antiqua possessio, hoc continet sacra-
 mentum. & David in quinquagesimo nume-
 ro Psalmum scripsit pœnitentiæ. Legimus

Gen. 18.

Num. 28.

Nam 31.

Luc. 7.

1. Cor. 6.

Exo. 18.

quoque in eodem Numerorum libro, quod
 de præda & spolijs, quinquagesimum caput,
 tam de hominibus quam de iumentis acci-
 piant sacerdotes, & quinquagesimum Leui-
 tæ, qui custodiunt fores tabernaculi. Illa quo-
 que Euangelij parabola, in qua dicuntur duo
 debitores, vnus qui debebat quingentos de-
 narios, alius quinquaginta, ad hanc refertur
 intelligentiam. Vnde & apostolus ad Ephe-
 sios quibus mystica quæque dissoluerat, vult
 permanere vsque ad Pentecosten, donec
 perfectè ad dominum conuertantur, di-
 cens. osium mihi apertum est magnum &
 euidens, sed aduersarij multi. Imitatur au-
 tem & diabolus isto numero Israeliticum
 exercitum, de quo Iethro dederat genero
 suo Moysi consilium, vt constitueret super
 populum tribunos & centuriones & quin-
 quagenarios. Vnde impius rex mittit duos
 quinquagenarios cū subditis sibi militibus,
 vt exhiberent Eliam, qui diuino igne con-
 sumpti sunt. Tertius autem saluator ex eis,
 qui conuersus ad preces, pœnitentiæ sacra-
 menta cognouerat. Vnde & Iudæi nolentes
 dominum esse perfectum, nec principem
 quinquagenarium, dicunt ad eum. Quin-
 quaginta annos nec dum habes, & Abrahā

Jo. 2.

Iohan. 8.

vidisti? & ille sciens se esse non solum pœni-
 tentium principem, sed & iustorum, respon-
 dit. Antequam Abraham esset ego sum,
 Quod autē Dominus princeps sit quinquage-
 narius ex vna festiuitate intelligere possu-
 mus, de qua ait. Dominus est sabbati, & fi-
 lius hominis, quod si sabbati & calendarum,
 si calendarū, & Paschæ, id est, azymorū, si pa-
 schæ & Iubilei, si Iubilei & Tabernaculorū,
 si Tabernaculorum, & Pentecostes, quæ ad
 quinquagesimū refertur numerum. & Matt.
 14. inquit. Iubetur discubere supra fœnum
 à Christo turbæ, per quingenos aut cente-
 nos, vt postquam calcauerint carnem suā, &
 omnes flores illius, & seculi voluptates, quasi
 arens fœnum subiecerint, tunc per quinquage-
 narij numeri pœnitentiam, ad perfectum
 centesimi numeri culmen ascendant. Hæc
 repetit rursus Ezechie. 42. in postremis ver-
 bis. & Ambro. in Apolo. David cap. 8. 50.
 remissionis est numerus sicut in euangelio
 dominus ipse nos docuit, dicens. Duo debi-
 tores erant cuidā fœneratori, vnus debebat
 denarios quingentos, alius quinquaginta.
 non habentibus illis vnde redderent, dona-
 uit vtrisque. & in lege habes, quia Iubileus
 dicitur quinquaginta annorum recursus,
 quo debita vacuantur, confirmantur He-
 bræorum libertates, possessionum refusio-
 nes. Hunc numerum lati celebramus post
 domini passionem, remisso culpæ totius de-
 bito, chirographo quoque vacuato ab omni
 nexu liberi, & suscipimus aduenientem in
 nos gratiam spiritus sancti, die Pentecostes
 vacante ieiunio, laus dicitur Deo, Halleluia
 cantatur. Denique & puella pater illius que
 per vinum concubitus, nulli desponsata, pertu-
 lerit, quinquaginta didrachmata argentea
 accipiet, ipsa autem in coniugio permanebit.
 Hoc etiam numero vitia vertūtū in gra-
 tiā. Magnus igitur Psalmus, quo docemur,
 quem admodum agenda pœnitentia sit. Mi-
 serere mei. &c. Hæc omnia desumpta sunt
 ex Origene. homilia. 5. Numc. Lege Augu-
 stium lib. 2. de doct. Christ. cap. 16.

Sexagesimus numerus conuenit fructui
 debito viduis & continentibus vt supra in
 30. numero exposuimus.

72 Ad numerum presbyterorum quos
 elegit Moyses. & ad numerum discipulorū
 quos dominus constituit apud Lucam cap.
 10. aptari potest. Post hæc, inquit, designa-
 uit & alios septuaginta duos. Porro in du-
 bium

Matth. 12.

Quot fuerint discipuli dñi. Exo. 15. bium reuocatur ab ecclesiasticis viris fuerint ne discipuli domini 70. an. 72. Et quidem doctiores & in sacris literis exercitiores viri 70. tantum fuisse arbitrantur. vt Hierony. in lib. Mansi. ad Fabiolam. ait, duodecim fontes in deserto erumpentes, apostoli 12. sunt, de quorum fontibus deriuatæ aquæ totius mundi siccitatem irrigant. Iuxta has aquas 70. creuerunt palmæ, quos & ipsos secundi ordinis intelligimus preceptores, Luca euangelista testante. 12. fuisse apostolos, & 70. discipulos minoris gradus. De quibus & Paulus refert, quod apparuerit dominus primum vndecim, deinde apostolis omnibus. Alios volens intelligi primos, alios secundos Christi discipulos. Ita quoq; sentit Theophy. & Tertullia libr. 4. contra Marcionem ait, Cur. 12. apostolos elegit, & non alium quemlibet numerum? Næ ex hoc Christum meum interpretari possem, non tantum vocibus prophetarum, sed & argumentis rerum prædicatum. Huius enim numeri figuras apud creatorem deprehendo. 12. fontes Elin. 12. gemmas in tunica sacerdotali Aaronis. & 12. lapides ab Iesu de Iordane electos, & in arcam testamenti conditos. Totidem enim apostoli portendebantur. proinde vt fontes & amnes, rigaturi aridum retro & desertum à notitia, orbem nationum, sicut & per Isaiam. Ponam in terra inaquosa flumina. proinde vt gemmæ, illuminaturi, sacram ecclesiæ vestem, quem induit Christus pontifex patris. Proinde, vt & lapides, solidi fide, quos de lauacro Iordanis Iesus verus elegit, & in sacrarium testamenti sui recepit. Et statim subdit. Allegit & alios 70. Apostolos, super 12. Quo enim 12. secundum totidem fontes in Elin, si non & 70. secundum totidem arbuta palmarum? Et Isidorus in enarratione in Exod. capit. 1. ait 70. animæ cum Iacob introierunt in Ægypto, id est, 70. discipuli ad prædicandum verbum Dei, toto mittuntur in mundo. & capit. 22. scribit eadem penè verba quæ Hierony. in Mansionibus. De Apostolis dicit Iustinus in Tryphone. 12. tintinabula quæ ex veste talari pontificis pendebant, erant figura. 12. Apostolorum. & Beda libr. secundo in Lucam. capit. vigesimoprimum. ait, Cum in typo ecclesiæ Salomon domino templum conderet, fecit & mare æneum in quo sacerdotes lauarentur, duodecimque illud boum clunis imposuit, quorum tres Aquilonem,

tres occidentem, tres Meridiem, tres Orientem aspicerent. figuratiter insinuans, quoniam Apostoli & Apostolorum successores cunctas orbis quadrati plagas, fide, & confessione sanctæ Trinitatis essent à peccatorum labe purgaturi. Porrò vulgata editio apud Luc. capit. 10. & Augustinus, & Beda 72. fuisse discipulos arbitrantur, & Epiphanius itidem. Verum hæc dissonantia facile in concordiam redigitur, ex illis quæ annotauimus, in hoc libro, capite quarto. & libro primo, harum Hypotyposon capi. quarto. ab illis locis pete, quæ hic dicenda erant. Istorum discipulorum nomina prodidit, ac vitas scriptis mandauit, Dorotheus episcopus Tyri in Synopsi.

Centum inquit August. 20. lib. de ciuitate Dei. capit. 7. pro vniuersitate ponuntur, quale illud est, quod dominus omnia sua dimittenti, & eum sequenti promisit, dicens. accipiet in hoc seculo centuplum. Quod exponens Apostolus ait. Quasi nihil habentes, & omnia possidentes. quia & iam ante dictum erat. fidelis hominis totus mundus diuitiarum est. Et Hieronymus Isaiæ 65. ait. in cælesti Hierusalem diuersæ ætates non erunt, sed omnes peruenient in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Omnes nanque peruenient ad centenarium numerum, qualis fuit Abraham, qui promissionem filij Isaac, hac ætate suscepit. De cuius numeri laudibus hoc tantum dicimus, quod decem decades æqualia habent latera, & quadræ formæ possideant firmitatē. In repromissionibus quoque pro his que pro dño contempsimus, multiplicata nobis centuplū pollicetur dñs, & in bonam terram semen cadens, primum habet vberimæ frugis numerum centenarium. Deniq; & Isaac, vnā sementem iaciens fidei, hoc numero laboris sui opera multiplicata suscepit. Lege Euthy. Matth. 24. circa primum. Deniq; iuxta ea quæ supra diximus, centum ad martyrum fructum siue virginum refertur. Vnde in euangelio dabunt fructum aliud centesimū. nam hic numerus absolutam perfectionem significat, sicut cum de electis dicitur. Qui reliquit domum, patrem aut matrem centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.

Millenarius numerus, inquit Gregorius libro nono. Moral. capit. 1. in sacra scriptura pro vniuersitate solet intelligi. Hinc in Psalm. 104. Verbi quod mandauit in mille genera-

generationes: cum constet quod ab ipso mūdi exordio vsque ad redemptoris aduentum per Euangelistam non amplius quam septuaginta septem propagines numerentur. Quid ergo in millenario numero, nisi ad profendam nouam sobolem perfecta vniuersitas præscitæ generationis exprimitur? Hinc & per Ioannem dicitur: & regnabunt cum eo mille annis. Quia videlicet regnum ecclesiæ vniuersitatis perfectione solidatur. & libro 35. capit. 12. ait, Millenarius numerus in sacro eloquio perfectus accipitur, quia appellatione eius vniuersitas designatur. Vnde scriptum est. Verbum, quod mandauit in mille generationes, id est, in vniuersas generationes. Hæc ille. & Psalm. 49. Iumenta in montibus mille. Item Augustinus libro 20. de ciuitate Dei capit. 7. ait, Vidit Ioannes in Apocalypsi Angelum descendentem de cælo habentem clauem abyssi: & tenuit draconem illum, & alligauit mille annis. Mille, inquit, annos pro annis omnibus huius seculi posuit, vt perfecto numero notaretur ipsa temporis plenitudo. Millenarius enim nu-

merus, denarij numeri quadratum solidum reddit. Decem quippe, decies ducta, fiunt centum, quæ iam figura quadrata, sed plana est. Vt autem in altitudinem surgat, & solida fiat, rursus centum, decies multiplicatur, & mille fiunt. Porrò si centum ipsa aliquo modo pro vniuersitate aliquando ponuntur, quale illud est, quod dominus omnia sua dimittenti & eum sequenti promisit, dicens. Accipiet in hoc seculo centuplum, quod exponens quodammodo apostolus ait, Quasi nihil habentes & omnia possidentes, quia & ante iam dictum erat. Fidelis hominis totus mundus diuitiarum est, quanto magis mille pro vniuersitate ponuntur, vbi est soliditas ipsius denariæ quadraturæ? Vnde nec illud melius intelligitur, quod in Psal. legitur. Memor fuit in seculum testamenti sui, verbi quod mandauit in mille generationes, id est, in omnes. Huiusmodi innumera colligi possunt ab studiosis ex antiquis doctoribus, præcipue ex Augustino, qui multus est in his pertractandis, attamen vellem, vt in illis philosopharemur ad sobrietatem.

Hoc testimonium citat vt scriptura diuina. 14. q. 4. Quid dicitur. & a Hiero. ad Pauli. in si. Sed ignoro ex quo loco sit desumptum.

LIBRI SEXTI HYPOTYPOSON THEOLOGICARUM FINIS.

LIBER SEPTIMVS HY- POTYPOSEON, AVTORE MARTI-

no Martini Cantapetrensi, Sacræ Theologiæ magi-
stro, ac diuinarum scripturarum, in tribus linguis Sal-
manticæ Primario interprete. Ad Illustr. & Reue-
rendiss. virum D. Petrum Pontium Legio-
nensem, Episcopum Placen-
tinum, incipit.

NEXPONENDIS diuinis scripturis, Præsul Illustrissime, duo extrema vitia fugere oportet. Nam aliqui adeo amplectuntur sensus mysticos, atque illis sunt addicti, vt qui sensum historicum, ac literalem velit tractare, à Christiana religione ad Iudaismum illis defecisse videatur. Contra alij, ita sensui literalis sunt addicti, vt mysticum sensum cõtendere & pro nihilo ducere credas: illos qui sunt prioris generis reprehendit Hiero. sub persona Origenis in præfatio. ad Amabilem in decem visiones Isaia, inquiens. Origenes ingenij sui acumina, putat ecclesiæ esse sacramenta. & Euthy. Psalm. 150. ait, Allegoricas expositiones persæpè asferre docti omittunt, quod hi sensus facile destruuntur, & quia multis grati non sunt. Hac in re valde sollicitos fuisse antiquos patres, nullus est qui ignoret, si libros eorum euoluerit. Duorum præcipuè Gregorij, & Ambrosij. Qui sunt secundi generis absurdus & stupidus errarunt: vt sunt ferè omnes ætatis nostræ scriptores, præcipuè Caietanus, qui cum post euangelij prædicationem & ablationem velaminis, quod tegebat faciem Moysis, coeperint deo per spiritum adherere, nunc demum carne consummantur: & cùm illis liceat, postquam fruges repertæ sunt, panem illum de cælo venientem comedere, malint cum Gryllo illo Homericò, glande vesci, Aut cum Glauco χάλκη χρυσίου commutare. Nos medium inter vtrosque tenentes, ita calamum temperabimus, vt doceamus quibus in locis literam sequi oporteat, expulso sensu mystico: & in quibus spiritus amplectendus exclusa litera. Deinde leges quasdam feremus quibus vnus-

quisque sensus adstringi aut parere debeat, dummodo verus & germanus ille sit, & à quibus cum descierit, nothus & adulterinus sit censendus. Attamen vt Caius Lucilius homo doctus, & perurbanus, Doctorum iudicium reformidans, dicere solebat, ea quæ scriberet, nec ab indoctissimis, neque à doctissimis legi velle, quod alteri nihil intelligerent, alij plus fortasse quàm ipse de se: sic cum disputatio nostra pro Tarentinis, Consentinis & mei similibus Theologis futura sit, nonnulla quæ necessaria sunt, illis, qui in literis humanioribus non sunt versati, præmittere oportet, videlicet quid sit Allegoria, quid Parabola, quid Ænigma, quæ vt obscuram & perplexam reddunt scripturam, ita si rectè intelligantur, perspicuam & planam illam efficiunt. At verò licet obscuritas in oratione reprehensione sit digna (vnde Quintil. reprehendit quendam grammaticum qui discipulis dicebat, σκοτισσον, & quanto obscurius tanto melius, nec ego quidem intellexi. & affert Aristot. tertio, rhetor. rationem, quia virtus orationis est exprimere alijs quod sentimus & volumus (id nisi planis verbis fiat, assequi non poterimus:) cæterum quod in oratoribus reprehendimus in scripturis & philosophiæ seignibus lateant. Atque ideo Plato numeris, Pythagoras symbolis suis, eam obscuram reddiderunt: vt à fabis abstineto, id est, à magistratibus: & stateram ne transgrediaris: id est, iusta age, Ne temere dexteram porrigas, id est ne absque consilio amicos suscipias. Cor ne edito, id est, ne te dolore conficias. Cibus in matellam ne immittas, id est, ne spargas porcis margaritas. Hacenus de his, ad institutum reuertamur.

Parabola, teste Hieronymo Ecclesia. 12. Parabola, aliud quid sit.

aliud in medalla, aliud in superficie pollicetur. Prouerbia quippè non hoc sonare quod scriptum est, etiam in Euangelij edocemur. Quod dominus in parabolis sit locutus, fecerit autem Apostolis differuerit ea. Ex quo manifestum est & Prouerbiorum librum, non vt simplices arbitrantur, potentia habere præcepta. Sed quasi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirtis castanearum operculis absconditus fructus inquiritur, & Origenes in præfatio. quatuor homil. in cantic. ait. Vbicunque prouerbum audierimus, aliud quidem palam dicitur, aliud vero intrinsecus indicatur. Vnde dominus in Euangelio. Hæc in Prouerbijs locutus sum vobis, venit hora quando iam in prouerbijs non loquar vobis, sed palam de patre meo, & Basilius in homil. in prouerb. Salomonis, inquit. τὸ τῶν παροιμιῶν ὄνομα ἐπὶ τῶν δημοδεστέρων λόγων παρὰ τοῖς ἔξωθεν τίτανται. καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς λαλουμένων ὡς τὰ πολλὰ. ὁμιος γὰρ ἢ ὁδοὺς ὀνομάζεσθαι. ὁδὸν καὶ τὴν παροιμίαν δεξιόσαι, ὁμιὰ παροῦσθαι. ἵερὸν μὲν ἐν τῇ χηρῶν τῶν πολλῶν. καὶ ἀπὸ ἀλιγῶν ἐπὶ πλείονα ὁμοία μεταλαμβάνειν δυνάμενον. παρὰ δὲ ἡμῶν, παροιμία ἐστὶ λόγος ἀφελῆμος, μετ' ἴσιν κρυφῆας μετρίως ἐκδέδμενος. πολλὸν μὲν τὸ αὐτὸ θεῖον χρῆσιμον περιέχων, πολλὴν δὲ καὶ ἐν τῷ βίβει τὴν διάνοιαν συγκαλύπτων. Hoc est, Paramia in libris gentium vocatur popularis ille sermo, quo in vijs maximè utebantur. Vnde Paramiam definiunt, esse sermonem tritum ac crebro vsurpatum à viatoribus, hæc ad plures res similes potest transferri. At verò apud nos, est sermo utilis, habens in se aliquid mediocriter absconditum, qui etsi habeat utilitatem in superficie, multo maior est quæ interior delitescit. Vide Cyrillum libro quinto Thesauri, capit. 4. At verò illam, quam Origenes circa principium commenta. Matthæi assignat differentiam inter similitudinem & parabolam, ego non satis intelligo. Et Hieronym. Prouerb. 1. ait. Parabola est comparatio. ex dissimilibus rebus, aliud enim in superficie sonat, & aliud intellectu innuit.

Prouerbijs.

Iohan. 16.

Caius Lucilius.

Tarentini, Consentini.

Quintil. 8. capit. 2. Hoc est loquere obscurius.

Plutarchum & insti. putrorum.

Allegoria. Galat. 4.

sunt duo testamenta, vnum quidem in Sina in seruitutem generans, qui est Agar. Sina, est mons in Arabia, qui conterminus est ei qui nunc est Ierusalem, & seruiuit cum filijs suis, illa quæ sursum est Ierusalem libera est. Scriptura diuina per allegoriam non modica ex parte contexta est, & quam vocauit hic Allegoriam, alibi vocat intelligentiam spiritualem, Vt, scimus quod lex spiritualis est, & alibi, omnes eandem spirituales manducauerunt escam, & eundem spirituales biberunt potum. Nam manna, & subiti fontis eruptio & petra ipsa quæ sequitur, quod Allegoricè accipienda sint, nemo est qui dubitet. Sed hæc allegoria rerum est: altera est allegoria verborum de qua. Suidas ait, Ἀλληγορία, ἢ μεταφορά. ἄλλο λέγων τὸ εἶδος ἢ ἄλλο τὸ νόημα. Hoc est. Allegoria est metaphora, aliud dicens, & aliud significans, & Quintilian. libro. 8. instituit. Orato. capit. 6. Ἀλληγορία, quam inuersionem interpretamur, aliud in verbis, aliud in sensu ostendit, ac etiam interim contrarium.

Rom. 7. 1. Corin. 1.

Primus, vt.

Onauis, referent in mare te notii
Fluctus? o quid agis? fortiter occupa
Portum.

Carminū. i. Od. 14.

Totusque ille Horatij locus, quo nauim pro repub. fluctuum tēpestates, pro bellis ciuilibus, portum pro pace atque concordia dicit. Tale Lucretius.

Auia Pieridum per agro loca.

Sine translatione vero in Bucolicis.

Certè equidem audieram, qua se subducere Aeglo. 9. colles

Incipiunt, mollisq; iugum demittere cliuo,

Vsq; ad aquam & veteris iam fracta cacumina fagi;

Omnia carminibus vestrum seruisse Menalcam.

HOC loco præter nomen cætera proprijs decisa sunt verbis. Verum non pastor Menalcas, sed Virgilius est intelligendus. Hæc allegoria aliquando est totius, & tunc vocatur Ænigma; vt, Argentum tuum versum est in Scoriam, vinum tuum mixtum est aqua, id est, omnes vos qui aliquando Deo adhaerebatis, ab eo recessistis, & Dies domini super Cedros Libani sublimes & excelsas, & super omnes quercus Basan, & super omnes montes excellos, & super colles eleuatos, & super thirim excelsam, &c. id est, Vitio domini in principes

Aeglo. 9. colles

Incipiunt, mollisq; iugum demittere cliuo,

Vsq; ad aquam & veteris iam fracta cacumina fagi;

Omnia carminibus vestrum seruisse Menalcam.

Isaie. 1. 6.

Isaie. 2.

A Israel

Israel factura est. Plerumque apertis permixta est. Vt Cicero pro Milone. Ceteras tempestates in illis duntaxat fluctibus concionis putavi esse subeundas, quia addidit concionis, quæ est interpretatio allegoriæ, vocatur allegoria mixta, & Isaia. 8. Pro eo quod abiicit populus iste aquas Siloë quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rafin, & capit. 5. Vinea domini exercituum domus Israel est. Et in hoc genere Allegoriæ, species ex arcessitis verbis venit, eius intellectus ex proprijs, vt ad Ephes. 6. Estote succincti lumbos vestros in veritate & induti lorica iustitiæ, calceati pedes in præparationem euangelij pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo positis omnia tela ignea extinguere, & galeam salutis assumite, & gladium spiritus quod est verbum Dei, & 1. Petri. 1. succincti lumbos mentis vestræ. Sic lumbus efficit Allegoriam, sed cum addit, in veritate, ipsam interpretatur, & cum addo, iustitiæ, expono Allegoriam quæ latebat sub nomine lorica, & in Hymno de passione, regnavit à ligno Deus, quod sumptum est ex Psalm. 92. aut. 95. Dominus regnavit, sed explicavit Hymnographus metaphoram. Iusti. & Tertuli. dicunt esse corruptum à Iudæis locum. Id quoque seruandum in allegorijs, vt quo ex genere coepis translationem, hoc desinas, ac perseueres. Multi cum initium à tempestate sumpserint, in incendio aut ruina finiunt, quæ est inconsequentia rerum foedissima.

Ænigma. Ænigma, vt legimus in commenta. in Proverbia. titulo Hieronym. capit. 1. est quæstio obscura, quæ difficile intelligitur nisi aperiat, vt illud in libro Iudicum. De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo, & August. Psalm. 48. Ænigma, inquit, est obscura & perpetua parabola. Sicut, sanguisugæ erant tres filix, & circa principium libri. 2. Quæstio, in libros Regum, ad simplicianum, ait. Velamen omnino intercludit aspectum, Ænigma vero tanquam per speculum, sicut apostolus ait, Videmus nunc in speculum & in Ænigmatæ, nec euidentissimam detegit speciem, nec prorsus obtegit veritatem. Quintilia. quoque libro. 8. capit. 6. ait, Allegoria quæ est obscurior, ænigma dicitur, vitium meo quidem iudicio, si quidem dilucide dicere, virtus, quo tamen & poetæ vtuntur. Virgilius. Egl. 3.

Dit quibus in terris & eth mihi magnus Apollo. Treis pateat cali spaciū, non amplius vlnas? Hæc illc.

De his verbis Virgilij dicitur, quod cum quidam quæreret ab eo an quid arcanum in illis verbis esset conclusum, Respondisse, se in illis carminibus Grammaticis omnibus crucem affixisse, in qua se assidue distorquerent. Cui Alconius Pedianus respondit, mihi certe nullam crucem reliquisti, non enim sum id anxie quæsiturus. Lege Orige. homil. 13, Numerorum.

Diuina scriptura, quatuor ad summum, potest admittere sensus, non quidem omnes simul, sed iuxta temporum & locorum oportunitatem, nunc hunc, nunc illum, non nunquam vero duos simul recipere potest. Primus literalis & historicus. Secundus est Tropologicus, id est ad mores nostros componendos spectans, à τρῶπος, mos, & λόγος sermo. Tertius est qui mysticus, aut spiritualis, & θεωρητικός, id est, speculatiuus & contemplatiuus nuncupatur. Hunc Theologi iuniores in duas diuidant partes, in allegoriam quæ pertinet ad caput ecclesiæ Christum, & illius corpus, ecclesiam fidelium militantem, & Anagogen quæ pertinet ad ecclesiam triumphantem. Aliquando tamen, Allegoria, Tropologia, & Anagoge pro quolibet sensu spirituali accipiuntur apud Theologos antiquos. Porro quod quidam dicunt de sensu literalis, nempe quod si sensus mysticus in aliquo scripturæ loco inuentus fuerit, talis est vere literalis & non mysticus, falsum videtur. Nos dicendum arbitramur sensum illum esse mysticum, sed de fide quia in sacra scriptura continetur, cui refragari placulum est. Igitur de sensibus scripturarum quæ scribunt sancti doctores, sunt quæ sequuntur. Hieronym. quidem. quæst. 12. ad Hedibiam, ait. Præcipitur nobis Salomone dicente. Tu autem scribe eam tripliciter, in consilio & scientia, vt respondeas verbum veritatis, his qui proponunt tibi. Triplex in corde nostro descriptio & regula scripturarum est. Prima vt intelligamus eas iuxta literam vel historiam. Secunda mediè iuxta Tropologiam. Tertia iuxta intelligentiam spiritualem mystica quæque noscimus. In historia eorum quæ scripta sunt ordo seruetur. In Tropologia, hoc est in intelligentia spirituali, de litera ad maiora consurgimus, & quic

Quot sensus admittat scriptura diuina.

Prover. 21

& quicquid in populo illo carnaliter factum est iuxta moralem interpretatur locum, & ad animæ nostræ emolumenta conuertimus. In spirituali θεωρία, ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine & cælestibus disputamus, vt præsentis vitæ meditatio, vmbra futuræ beatitudinis sit. Et in comment. Ezechie. capit. 16. cum hæc dixisset, his exemplis illustrauit. Secundum literam illud est. Ne fornicemur sicut quidam eorum fornicati sunt, & ceciderunt vno die viginti tria millia. & Nolite murmurare sicut quidam ex eis murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Mediè autem & iuxta Tropologiam quando recedimus à litera, & paululum ad altiora conscendimus, dicente apostolo. Scriptum est, non alligabis os boui trituranti. Statimque sequitur. Nūquid de bobus cura est Deo? an propter nos vtiq; locutus est. Extrema autem, id est tertia & sublimis sacraque intelligentia, iuxta illud eiusdem apostoli. Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, sacramentum hoc magnum est. Orige. quoque homilia. 2. & 17. in Genes. ex quo Hiero. mutuo illa desumpsit, ait. Prima expositio historica esse debet, veluti fundamentum quoddam in inferioribus positum. Secunda mystica, quæ superior & excelsior est, mysterium magnum quod est in Christo & ecclesia continens. Tertia est moralis, mores emendare docens, vitia refecare, purgare animam, atque exuere illam ab omni vinculo captiuitatis. Lege ipsum latissime de hac re disputantem libro. 4. Periar. capit. 2. & Hieronymum in commenta. Amos. capit. 4. Augustinus longè aliter hos sensus distinguere videtur. Sed illi tres sensus, Historicus, Ætiologicus & Analogicus ad vnum sensum literalem pertinent, & sub allegoricum sensum, tres sensus mysticos, nempe allegoricum, tropologicum & Anagogicum intellexit. Illius verba in lib. de Vtili. credendi ad Honoratum contra Manichæos capit. 3. hæc sunt. Vniuersa scriptura quadriariam traditur Secundum historiam. Secundum Ætiologiam. Secundum Analogiam. Secundum allegoriam. Secundum historiam traditur, cum docetur quid scriptum, aut quid gestum sit, quid non gestum, sed tantummodo scriptum quasi gestum sit. Secundum Ætiologiam cum ostenditur quid quæ de causa, vel factum vel dictum sit. Secun-

1. Cor. 10.

1. Corin. 9

Ephes. 5.

dum allegoriam, cum docetur non secundum literam esse accipienda quædam quæ scripta sunt, sed figurate intelligenda. De historia illud scripto est. Cum obiectum esset, quod die sabbati discipuli spicas euulsiissent, Non legistis, inquit, quod fecit Dauid cum esuriret, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis manducauit, quos non licebat ei manducare, neque eis qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus. Ad Ætiologiam verò illud pertinet, quod cum Christus prohibuisset uxorem abijci, nisi fornicationis causa, relatumque esset ab interrogantibus, Moysem dato libello repudij permisisse discedendi licentiam. Hoc, inquit, Moyfes fecit propter duritiam cordis vestri. Hic enim causa reddita est cur illud à Moyse pro tempore bene permissum sit, vt hoc, quod Christus præcipiebat, alia iam tempora demonstrare videretur, nempe cum dictum est illis. Quia vos indignos fecistis verbi Dei ecce conuertimur ad gentes. An alogia etiam vtitur scriptura, qua vtriusque testamenti congruentia perspicitur. Ipse etiam liberator noster in Euangelio Allegoria vtitur ex veteri testamento. Generatio, inquit, hæc signum quærit, & non dabitur ei, nisi signum Ionæ propheta. Sicut enim Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus fuit. Sic & filius hominis, tribus diebus & tribus noctibus erit in corde terræ. & Paulus ipsam Exodi historiam futuræ Christianæ plebis allegoriam fuisse significat ad Corinth. epistol. 1. Nolo autem vos ignorare fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare trāsierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube & in mari, & omnes eundem cibum spiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt, &c. omnia ista in figuram contingebant illis, scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos fines seculorum deueniunt. & affert alterum exemplum ex capit. 4. episto. ad Galat. de duobus testamentis. Lege ipsum super Genes. capit. 2. in imperfecto.

Matth. 12

Matth. 12

Cap. 12.

At quæres quantum valeant sensus mystici ad probandum ea quæ ad fidem spectant? Nullam auctoritatem habere arbitror ad cogendum tergiuersantes, nisi aut in scriptura inueniantur, aut ex illa elici possint. Hinc Hieronym. Matthæi. 13. ait. Nunquam parabola

Hæc summe advertecontra barbaros quosdam qui autumant sensum historicum ad munus spectare grammatice.

rabolæ & dubia ænigmatum intelligentia, possunt ad authoritatem dogmatum proficere. Ut simile est regnum calorum fermento quod acceptum mulier abscondit, in farina Sathis tribus, donec fermentatum est totum. Aliqui mulierem istam ecclesiam interpretantur, quæ fidem hominis farine Sathis tribus commiscuerit, credulitati Patris, Filij & Spiritus sancti. Cumque in vnum fuerit fermentata, non nos ad triplicem Deum, sed ad vnius diuinitatis perducit notitiam, farina quoque Satha tria, dum non est singularis diuersa natura, ad vnitatem trahunt substantiæ. Et Augustin. in epistola ad Vincentium Donatistam. ait. Impudentissimus est reputandus quisquis per aliquid in allegoria positum quicquam pro se interpretari conetur, nisi habeat & manifesta testimonia, quorum lumine illustrentur obscura. Lege ipsum Augustin. contra epistol. Petiliani Donatistæ de vnitatem ecclesiæ. cap. 19. & Durand. in. 2. sentent. dist. 6. quæstio. 1.

Quæ sint nobis arma contra hereticos.

Hanc allegoriam, quam veluti subfrigidam reprehendit Hierony. inquit. Aliqui mulierem istam, &c.) Inuenies apud Isychium libro. 1. in Leui. cap. 2. abscondit, inquit, in farina Satha tria, ecclesiam significans, quæ in Trinitatis verbo fermentat theologiæ mysterium.

Isychius clare reprehenditur à Hier.

Deus duobus modis nobiscum loquitur, aut per verba, aut per facta aliquorum illustriam aut obscurorum virorum. Atq; ideo August. episto. 49. quæst. vltim. ait. Sicut humana consuetudo verbis, ita diuina potentia factis loquitur, & sicut sermoni humano verba noua, vel minus vsitata, moderate ac decenter aspersa splendorem addunt, ita factis mirabilibus congruenter aliquid significantibus, quodam modo luculentior est diuina eloquentia. Veluti quando Ionas deuoratus est quid Deus voluit significare dominus docuit in euangelio, sicut Ionas fuit in ventre Ceti tribus diebus, &c. Porro quauis nomina & verba signa sint, nos tamē ex consuetudine scripturarum, signa vocamus facta aliquorum quæ aliquid præsignificare videntur, de qua re Orige. 4. lib. comment. episto. ad Roma. hæc scribit, signum dicitur, cum per hoc quod videtur, aliud aliquid indicatur, sicut cum, verbi gratia, dominus dicit in euangelio. Generatio hæc signum querit, & signum non dabitur ei, &c. Similiter de ipso domino alibi. Ecce hic po-

Deus verbis & factis loquitur li. 4. ca. 60. 296

Signum.

fitus est in ruinam & resurrectionem multorum, & in signum cui contradicetur. Contradicebatur enim signo in quo Christus venerat, quia aliud in eo videbatur, aliud intelligebatur. Caro cernebatur, & Deus credebatur. Abraham accepit signum. Nam circumcisio erat signaculum iustitiæ fidei quam habuit antequam circumcideretur. Appellatur ergo signum quia aliud videbatur, aliud intelligebatur. Nam carnalis illa circumcisio, signum erat spiritualis circumcisionis, quæ non in carne suscipitur, sed in corde. Item Ambros. 1. libro de Abraham cap. 4. ait. Inquit Paulus quod Abraham signum accepit circumcisionis, utique signum non est ipsa res, sed alterius rei est, hoc est non est veritas, sed indicium veritatis. Denique ipse exposuit dicens. Signum accepit circumcisionis signaculum iustitiæ & fidei. Vnde non incongrue intelligimus, quod circumcisio corporalis, signum circumcisionis est spiritualis. Orige. quoque lib. 10. commenta. epistolæ ad Roma. cap. 15. signa, inquit, appellantur in quibus cum sit aliquid mirabile, indicatur quoque aliquid futurum. Prodigia vero in quibus tantummodo mirabile aliquid ostenditur. Interdum tamen abusiue scriptura, prodigia pro signis, & signa pro prodigijs, ponit. Lege August. libr. 2. de doctrina Christiana. qui tamen illa omnia ex Origene mutuo desumpsit. Sicut scholastici ex Augustino.

Propheta, inquit Hierony. Zacha. 3. in signum positi sunt futurorum. Vnde Iesus sacerdos magnus Christi figura fuit. Hic erat indutus vestibus sordidis, qui cum non fecisset peccatum, pro nobis peccatum factus est, & ipse infirmitates nostras portat & pro nobis dolet, & nos reputauimus eum esse in dolore & in plaga & in angustia. Ipse vero vulneratus est propter iniquitates nostras. & in apostolo legimus. Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, & Isaia. 8. Propheta in signum præcesserunt futurorum, iuxta illud. Et erit vobis Ezechiel in signum. Vnde Hiero. in epist. ad Euagrium de. q. Melchisedec, ait, omnes pene sancti patriarchæ & propheta in aliqua re figuram expresserunt saluatoris. Noe in ebriatus in domo sua & denudatus atque irrisus à Cham filio, typum saluatoris præbuit, & Noe populi Iudæorum. Sampson quoque amator meretricis & pauperis Daüla multo

Quod typus futurorum sine antepropheta scripturis.
Gal. 3.
Ezech. 24.
Noe.
Cham.
Sampson.
plures

plures hostium mortuus quam viuis occidit, ut Christi exprimeret passionem. Denique Melchisedec Christi sacerdotij typus fuit, de quo dicitur. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Et Theophy. Iohan. 8. ait. Abraham vidit diem Christi, id est, crucem, & gauisus est. Nam præfigurabat Christum illa in oblatione Isaac, & arietis sacrificio. Sicut enim, illic Isaac ligna, ita dominus crucem portauit. & sicut relictus est Isaac immolatus autem aries, ita & Deus alienus est à passione, in humana autem natura & carne passus est. Hunc diem crucis cum Abraham præuidisset, gauisus est, eo quod futurus esset in salutem mundi. Vide de hac re quæ in lib. 6. Hypoty. capi. 1. circa principium scriptimus. & Orige. hom. 8. in Gene. & Augusti. lib. 22. contra Faustum. cap. 24. & hom. 1. operis secundi in Matth. sub titulo Chryso. ibi. Abraham genuit Isaac. & Theophylactum. Matth. 1. Filij Abraham. Quod de sanctis viris à nobis dictum est, potest ad nepharios quoque homines trahi, quod in typo præcesserint futurorum, & ad vrbes & regna quæ sunt officinæ malorum, ut Babylon, Ægyptus. sic Antiochus Antichristi figura fuit, Nabucho. dæmonis, sic rex Tyri, Nembroth, Esau. Nero quoque Antichristi typus fuit. 2. ad Thes. 2. nisi venerit discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, id est, Antichristus, nunc mysterium operatur iniquitas, id est, regnum Neronis, est illius regni figura.

Mos scripturæ, inquit Hiero. Dani. 11. est futurorum veritatem typis præmittere, iuxta illud quod de domino saluatore in Psalm. 71. dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia quæ de eo dicuntur Salomonis non valent conuenire. Nec enim permansit ille cum sole & ante lunam generationis generationum, neque dominatus est à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. neque omnes gentes feruerunt ei, neque ante solem permansit nomen eius, neque benedictæ sunt in ipso omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificauerunt eum. Ex parte autem & quasi in vmbra, & imagine veritatis in Salomone præmissa sunt, ut in domino saluatore perfectius implerentur. Sicut igitur saluator habet, & Salomonem & cæteros sanctos; in typum aduentus sui, sic & Antichristus pessimum regem Antiochum, ut est apud Danielem scriptum,

Nero.
Psalm. 71.

qui sanctos persecutus est, templum violauit, recte typum sui habuisse credendus est. Dani. 11. Hæc ille. Sic dicitur in euangelio. Sicut Moyses exaltauit serpentem, ita oportet exaltari filium hominis. Serpens Christum significabat propter naturam in similitudinem peccati assumptam. Aut iuxta Grego. lib. 30. mora. capit. 30. propter sapientiam quæ in serpente intelligitur. Vnde dicitur. Estote prudentes sicut serpentes. & arca Noë typus fuit ecclesiæ, ut docet B. Petrus. Præterea quod de agno Exodi. 12. scriptum est, Iohannes docet in Christo fuisse adimpletum. Facta, inquit, sunt hæc ut scriptura impleretur quæ dicit. os non comminuetis ex eo. Vnde optime dicit Grego. lib. 22. moral. capit. 21. cum ait. In sacra scriptura iusti viri non solum quod dicunt prophetia est, sed etiam plerumque quod agunt. ut Ezechiel, accepit vasa transmigrationis, & Hoseas vxorem duxit fornicariam, & exitus Israel ex Ægypto, labor in faciendis lateribus. &c. omnia mystica sunt.

Impium est, (teste Hiero. Hoseæ. 10. capit. circa principium libri tertij) quod secundum historiam de homine pessimo intelligitur, iuxta Tropologiam ad Christum referri. Et in comment. Isaia. capit. 45. ait. Satis mirari nequeo, quæ stultitia sit, ut prophetiam Cyri apud Isaiam ad Christum referant, per quem mundus reconciliatus est Deo. Et in comment. Ezechielis. capit. 12. ait. Quidam volunt captiuitatem Sedechiæ, qui interpretatur iustus dominus, in typum præcedere saluatoris, qui de cælestibus ad terram descendens, humanum corpus assumpsit. Quod non probandum puto, neque enim rex impius in figura potest præcedere illius, qui totius pietatis exemplum est. & Orige. homi. 5. in Genesin. reprehendit illos qui dicunt Lot Christi figuram, duæ filia, duorum testamentorum, typum sustinuisse, inter quos est Euche. lib. 2. in Genesi. capit. 30. At quod aliquis opponere poterat, Soluit August. lib. 2. de ser. domini in monte, dicens. Illud euangelij dei iudice, qui nec Deum timebat, nec hominem reuerbatur, & tamen sæpè interpellanti viduæ cessit. Non vilo modo iudex ille iniustus personam domini allegoricè sustinet. Sed tamen quantum Deus, qui bonus est & iustus curet deprecantes se, hinc conijci dominus voluit, id est, si iniquus iudex hæc præstitit, melius Deus summe bonus precibus bonorum acquiescet.

Dani. 11.
Iohan. 3.
Matth. 10.
1. Pet. 3.
Not. de hoc prauis uisum pra dixi.
Ezech. 12.
Hoseæ. 1.
Impij non sustinent pum pioru.
Cyrus.
Sedechias.
A 3 scet.

sect. Cum dixit Hieronym. Isaia. 45. satis mirari nequeo, quæ stultitia sit, &c. reprehendit Cyril. lib. 5. super Gene. qui prophetiam Cyri. de CHRISTO interpretatur, & Tertullianum in lib. aduersus Iudæos cum de Christi natiuitate differit, & Lactantium. lib. 4. in sti. de vera sapientia. cap. 14. similiter Euche. in fine lib. 1. comment. in lib. Regum, reprehendendus est, qui mortem Saul, Christi mortem interpretatur, & maledictione montium Gelboe, Israelitici populi reprobatione ait significare, non cadit ros supra eos, quia gratia ad gentes deuoluta est.

Aliquando, (inquit Theodoretus dialogo. 3. qui impatibilis inscribitur,) res quæ mala videtur, ob aliquam significationem typum gerit bonæ, vt, sicut Moyses exaltauit serpentes in deserto. Quia enim fuit factus maledictum & peccatum, ita peccati, serpens sustinuit figuram, & duo hirci qui in lege, alter sacrificabatur, alter verò dimittebatur, duarum Christi naturarum imaginem præfigurabant is quidem qui dimittebatur, diuinitatis impatibilis, qui vero mactabatur, patibilis humanitatis.

Mos est (vt ait August. lib. 16. contra Faustum. cap. 15. 16. & 17.) diuinorum mysteriorum in scripturis sanctis, vt idem homo aliam atq; aliam pro re aliqua significanda personam gerat. Sic Moyses populi Iudæorum sub lege positi personam gerebat, eumq; prophetica prænuntiatione præfigurabat. Nam sicut Moyses petram virga percutiens de Dei virtute dubitauit, ita ille populus qui sub lege per Moysen data, tenebatur, Christum ligno crucis affigens, eum virtutem Dei esse non credidit. Sed sicut percussa petra manauit aqua sitientibus, sic plaga dominicæ passionis effecta est vita credentibus. Fuit etiam figura Christi, nam de illo dicitur ad Moysen. Suscitabo illis prophetam de fratribus ipso rum similem tibi, & Maria & Aaron coniura uerunt contra Moysen, id est, aduersus Christum coniurauit synagoga. Item Euche. lib. 2. in Gen. ca. 5. inquit. In Isaac duas nobis apostolus figuras exponit. Vna qua dixit, quod Ismael filius Agar, populi secundum carnem, Isaac vero populi qui ex fide est, formam tenet. Vnde ad Gala. 4. Quomodo is qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Alia qua ait. Non dixit in feminibus quasi in multis, sed femine tuo qui est Christus. Tenet ergo Isaac

populi Christiani figuram, & Christi. De Moysen cum est Christi figura Anacletus epist. 2. in postremis verbis sic disserit. Hæc regula tam ad res inanimes quàm ad rationis expertes trahi potest, vt leo pro Christo & pro diabolo, cedrus pro superbo & pro populo Dei, vt late statim tractabimus cum de nominibus, quæ in bonam aut in malam aut in vtramque partem accipiuntur, egerimus.

Nonnunquam, (inquit August. lib. 22. contra Faustum. cap. 42.) cum factum in scriptura sacra narratur prophetia est, cum vero illorum vita qui hoc commiserunt, consideratur, flagitium est. Aliud enim illi cum hoc facerent intenderunt. Aliud Deus, qui hoc fieri permisit, vt aliquid inde monstraret pro significatione futurorum. Sic Lot cum habuit rem cum filiabus, futuræ legis videtur gestasse personam, quam quidam ex illa procreati, & sub lege positi male intelligendo, atque non legitime vtendo, infidelitatis opera pariunt. Bona enim est lex, inquit apostolus, si quis legitime ea vtatur. Hæc eadem totidem penè verbis leges apud Eucherium libr. 2. in Gene. cap. 30.

Plerumq; inquit Grego. lib. 3. mora. c. 2. res quæ per historiam virtus est, per significationem culpa, & aliquando res gesta in facto causa damnationis est, in scripto autem prophetia virtutis. Quod verum citius ostendimus, si vnum aut alterum sacre scripturæ testimonium ad vtraque probanda proferamus. Quis namque audiens non solum fidelium, sed ipsorum quoque infidelium non omnino detestetur, quod Dauid in solario ambulans, Bersabee Vriæ concupiuit uxorem? quem tamen à prælio reuertentem, ire ad domum admonet, pedes lauare. Qui protinus respondit dicens. Arca Domini sub pellibus est, & ego in domo mea requiescam? Quem Dauid ad mensam propriam suscepit, eique epistolas per quas mori debeat, tradit. Cuius autem Dauid in solario deambulans typum tenet, nisi eius, de quo scriptum est. In sole posuit tabernaculum suum. Et quid est Bersabee ad se perducere, nisi legem literæ carnali populo coniunctam, spirituali sibi intellectu sociare? Bersabee enim puteus septimus dicitur. Quia nimirum per cognitionem legis, infusione spiritualis gratiæ, perfecta nobis sapientia ministratur. Quem vero Vriam, nisi Iudaicum populum designat? Cuius nomen interpretatum dicitur, lux mea Dei.

Cap. sequenti.

Exemplum secundum. 2. Reg. 11.

Dei Iudaicus enim populus, quia de accepta legis scientia extollitur, quasi de Dei luce gloriatur. Sed huic Vriæ Dauid uxorem abstulit, sibi que coniunxit, quia videlicet manu, quod Dauid dicitur, in carne redemptor apparens; dum de se spiritualiter loqui legem innouit, per hoc quod iuxta literam tenebatur, hanc à Iudaico populo extrancam demonstrauit, sibi que coniunxit, quia per se illam prædicari demonstrauit. Vriam tamen ad domum ire Dauid admonet, pedes lauare, quia incarnatus dominus veniens Iudaico populo præcepit, vt ad conscientiam redeat, sordes operum sletibus tergat, spiritualiter legis mandata intelligat, & post tantam duritiam præceptorum fontem baptismatis inueniens, ad aquam post laborem recurrat. Sed Vriam qui arcam domini esse sub pellibus nouit, respondit, quod domum suam intrare non posset. Ac si Iudaicus populus dicat. Ego mandata Dei in sacrificijs carnalibus video, & redire ad conscientiam per spiritualem intelligentiam non requiro. Quali enim arcæ sub pellibus esse dicit, quia præcepta Dei, non nisi ad exhibendum ministerium sacrificij carnalis intelligit. Hunc tamen ad domum redire nolentem Dauid ad mensam vocat, quia quauis Iudaicus populus ad conscientiam redire contemnat, ei tamen redemptor veniens, mandata spiritualia prædicat, dicens. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Legem itaque Iudaicus populus tenet, quæ eius diuinitatem loquatur, cui credere idem populus designat. Vnde & Vriam ad Ioab cum epistolis ex quibus occidi debeat, mittitur, quia idem Iudaicus populus legem portat, qua conuincente moriatur. Dum enim mandata legis retinens, implere renititur, ipse nimirum defert Iudicium, vnde damnatur. Quid per factum istud, Dauid scelestius, quid Vriam mundius dici potest? sed rursus per mysterium quid Dauid sanctius, quid Vria infidelius inuenitur? Quando ille per vitæ culpam prophetiæ signat innocentiam, & iste per vitæ innocentiam, in prophetia exprimit culpam. Item etiam & non incongrue per ea quæ bene ab amicis Iob gesta sunt, male ab hæreticis gerenda designantur. Dum virtus sacri eloquij sic transacta narrat, vt ventura exprimat. Sic in facto rem approbat, vt ei in mysterio contradicat, sic gesta damnat, vt hæc mystice gerenda persuadeat. Lege Eucha

Iohan. 5.

Exemplum primum.

lib. 2. comment. in libros regum. capit. 7. qui hæc totidem verbis ex Grego. transcripsit. & homil. 1. titulo Chrylost. in Matth. Præterea Hieronym. in epist. ad Ruffinum de iudicio Salomonis inter duas meretrices, ait. Iuxta typicum intellectum, duæ meretrices, sunt ecclesia & synagoga. Quod autem adulteræ & meretrices synagoga & ecclesia dicantur in scripturis nulla dubitatio est, & hoc prima fronte videtur esse blasphemum. Cæterum si recurramus ad prophetas, Hosee scilicet, qui accepit uxorem fornicariam, & generat filios fornicationum, & deinde adulteram, & ad Ezechiel qui Ieruf. meretricem arguit, quod secuta sit amatores suos, & diuaticauerit omni transeuntium pedes. Iupanarumque in loco celebri extruxerit, animaduertemus Christum, idcirco venisse vt meretrices donaret matrimonio, & de duobus gradibus vnum ouile faceret medioque pariete destructo, in easdem caulas oves prius morbidas congregaret. Mulier quoque illa meretrix in euangelio, qui pedes Iesu lachrymis lauat, crine detergit, & cui peccata omnia dimittuntur, manifeste pingit ecclesiam degentibus congregatam. Hæc idcirco replicauit, ne cui videatur incongruum, si synagoga & ecclesia meretrices dicantur. Ecclesia quidem meretrix fuit, sed non permansit meretrix. Et Eucher. circa finem libr. 1. commenta. in libro. regum, ait. Non absurdum videri debet vt mala reproborum acta, boni aliquid significant, aut rursus bona iustorum opera in contraria significatione ponantur. Denique August. libr. 22. contra Faustum. cap. 83. ait. Nequaquam offendat, quod de quibusdam malis operibus hominum in scripturis sanctis, quidam non mala, sed bona futura significantur. Seruat enim vbique diuina prouidentia virtutem bonitatis suæ, vt quemadmodum ex adulterorum concubitu nascitur homo; de hominum opere malo, bonum opus Dei, de fecunditate feminum, non de turpitudine vitiorum. Ita in scripturis prophetis, non tantum bona hominum, verum etiam & malefacta narrantibus, quoniam prophetica est ipsa narratio, significetur aliquid de malis operibus hominum etiam futurorum bonorum, non peccantis opere, sed scribentis. Neque enim Iudas, cum ad Thamar concupiscentia victus intraret, hanc suæ libidinis intentionem gerebat, vt inde aliquid significaretur, quod ad salutem

2. Reg. 14.

Ecclesiame retriix quomodo sit. Ezechi. 16

Lege. 56. D. cap. Nat. sci.

salutem hominum pertineret. Sicut nec Iudas ille qui dominum tradidit, hoc intendit, ut aliquid inde gereretur, quod ad eandem salutem hominum pertineret. Porro si de tā malo opere Iudæ illius, tam bonum opus dominus fecit, ut eiusdem suæ passionis sanguine nos redimeret, quidem mirum si propheta eius, de quo ipse ait, De me enim ille scripsit, ex malo facto Iudæ istius, boni aliquid significavit, ut suo ministerio nos doceret. Ea quippe hominum facta, sancto spiritu inspirante, collegit propheta narrator, quorum interpositio non vacaret ad præfigurationem rerum quas intenderat prophettare. Ad significanda autem aliqua bona, nihil interest facta illa quibus ea significantur, seu bona seu mala sint. In factis hominum quæ ad imitandum vitandumve proponuntur magni interest, bona ne an mala sint. Quæ autem ad significandum scribuntur, nihil refert in moribus facientium, quam laudem reprehensionemve mereantur. Si modo habent aliquam rei, de qua agitur, necessariam præfigurandi congruentiam. Sicut enim Caiphas in euangelio, quantum ad eius perniciosum animum pertinebat, & quantum ad ipsa verba, si in eis voluntatem dicentis attendas, quibus agebatur ut iustus iniuste necaretur, utique mala erat, tamen magnum bonum ipso nesciente significabant, quando ait. Expediit ut vnus homo moriatur, &c. dictumq; de illo est. Hoc à se non dixit, sed cum esset pontifex prophetavit. Ita factum Iudæ secundum illius libidinem malum fuit, sed illo nesciente magnum bonum significavit. A seipso quippe malum fecit, sed non à seipso bonum significavit. Hactenus August. qui tamen multis exemplis ex scriptura de sumptisea dem rem explicat, scilicet, de adulterio David, Salomonis, Hofeæ & aliorum. Ut tamen breuiter & dilucide, totam rem, à nobis supra disputatam fusè absoluiamus, dicendum primo, nullum hominem nephariū posse gerere typū Christi, potest tamen homo bonus in aliqua re quæ aut mala est, aut esse videtur, typum sustinere bonæ rei, & hoc est quod dixit Hiero. Isaiæ. 45. & in epist. ad Ruffi. quem libentissimè in hac re sequor, cum reliqui scriptores non adeo purè & sincere sensus mysticos tractent. Secundo, credo res animatas, ac etiam rationis expertes, secundum varias rei illius notationes, posse sustinere typum aut boni aut mali, ut aqua,

Iohan. 11.

De hoc cap. sequenti.

pro calamitate accipitur, ac pro sancta doctrina. Attamen ut totam hanc rem probe possis intelligere, annotare oportet ex Aug. in comment. Psal. 57. Quod non vndeunq; datur similitudo in scripturis, laudatur ipsa res, sed tantum inde similitudo trahitur. Non enim laudauit iudicem iniquum, qui nolebat audire illam viduam, qui nec Deum timebat nec homines reuerbatur, & tamen dominus inde similitudinem traxit, & dominus laudauit vilicū iniquitatis eo quod prudenter egerit. Neq; illum laudauit pigrum, qui tres panes non propter amicitiam dedit petenti, sed tædio victus, & tamen inde similitudinem dedit. Et de rebus non laudandis trahuntur secundum quendam modum nonnullæ similitudines, sic Psalm. 57. datur similitudo de incantatore incantante ut educat aspidem è cauerna, cum inquit, Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis furdæ & ob turantis aures suas. Quæ non exaudiet vocē incantantiū, venefici incantātis sapienter. Neque ideo putandum est licere ire ad Marfos, quia hoc dicitur in scriptura. Neq; quia apostolus dicit. Non sic pugillor quasi aërem cædens, pugillare enim est Pancratium facere. iam hinc data est similitudo spectacula nos delectari debere? Aut quia dixit qui in agone contendit ab omnibus, id est, multis, se abstinet, propterea agonistica ista vana & ludicra affectare debet Christianus, attende quid tibi dicatur ad similitudinem, quid moneatur ad prohibitionem.

Quoniam multi interpretes admodum superstitiosè, singulas penè lineas diuinæ scripturæ iuxta quadruplicem sensum explanare & è quouis verbo mysteria eruere, satagūt, quod fieri, si regulas scripturarū sequamur, non licet. Ideo ut huic morbo medicinam adhibeamus, ostendere oportet, quibus in locis sensum planum, ex ipsis verbis, ut iacent, de promptum, absq; vlla allegoria admittat scriptura. Deinde monstrare quando allegoricus sensus petendus sit. Qua de re Hieron. in comment. Matth. cap. 23. hæc scribit. Multa in lege scripta sunt quæ typos præferunt futurorum. Alia vero aperta, iuxta psalmistam dicentem. Mandatum domini lucidum, illuminans oculos, quæ statim opera de siderant. Verbi gratia, non adulterabis, non furtum facies, non falsum testimonium dices. Et August. in expositione. cap. 3. epistolæ ad Galat. Opera, inquit, legis bipartita sunt. Nā

Luc. 18.

Luc. 11.

2. Tim. 2.

1. Cor. 9.

Præcepta vite agende & significanda qua sunt

Psal. 18.

partim

Præcepta moralia sunt cōia vtriq; instrumento

Allegoria nō est de se de.

De præceptis moralibus.

Zachar. 8.

partim in sacramentis, partim vero in moribus sunt. Ad sacramenta pertinent, circumcisio carnis, sabbatum temporale, neomeniæ, sacrificia, & innumeræ huiusmodi obseruationes. Ad mores autem, non occides, non falsum testimonium dices, & talia cætera. Et libro. 6. contra Faustum. cap. 2. ait. sunt in scriptura præcepta vitæ agendæ, & præcepta vitæ significandæ. Exempli gratia, non concupisces, præceptum est agendæ vitæ. Circumcides omne masculinum octauo die, præceptum est significandæ vitæ, & libr. 10. contra Iudeum, cap. 2. ait. Veteris testamenti præcepta vitæ agendæ, seruantur à Christianis. Vitæ significandæ, tunc rectè obseruata, cum prænunciabantur ista quæ nunc reuelata sunt. Et in commenta. 2. epist. ad Corinth. ca. 3. falso Hieronym. in scriptis, dicitur. Non vbiq; historia, nec vbiq; allegoria seruanda est. Sunt enim quædam in figura dicta, alia nō. Nam si præcepta moralia velles allegoricè intelligere, omnem virtutem eorum euacuans, omnibus aperuisti viam delinquendi. Sed ille verus spiritalis intellectus est, qui non verisimilibus coloribus pulchrum mendacium pingit, sed virtute rerum, ipsam rem exprimit veritatis. Separatim quoque de præceptis moralibus, ut expeditius hæc intelligantur, ad hanc scribunt modum. In primis Hiero. ad Ephes. cap. 5. Præcepta moralia licet dilucida sint & aperta, indigent prudenti & circumspecta expositione, quia lucidum illud, illorum illuminat oculos, qui insipientia derelicta, sapientiæ studijs se manciparunt. Et in commenta. Zachar. cap. 8. De præceptis, inquit, quæ ad vitā pertinent, & sunt perspicua nō debemus quærere allegoriam, ne iuxta Comicum, nodum in scirpo quæramus. Vnde in Zacharia dicitur. Hæc sunt verba quæ facietis, loquimini veritatem vnusquisq; cum proximo suo, & veritatem & iudicium pacis iudicate in portis vestris, vnusquisq; malum contra proximum suum nō cogitetis in cordibus vestris, & iuramentum mendax ne diligatis, omnia enim hæc sunt quæ odi. & Isai. 58. Tunc delectaberis, &c. Et Zachar. 1. 1. capit. inquit. Vbi manifestissima prophetia est, & per translationem historiz verus ordo narratur, superflua est tropologia interpretatio. Ut si dicamus alios bonos, alios malos esse pastores, & hoc tam ad veterem populum referri quam ad nouum, id est, tam ad Iudæorum sacerdotes & principes, quam ad episcopos & presbyte

ros Christianorum. De præceptis vitæ significandæ intelligitur quod dicit Philo. loquens de nobis, hoc est Christianis, in lib. de vita cōtemplatiua. Tractant hoc modo scripturas, ut magis allegoricis expositionibus vtantur, quoniam lex illis videtur animali esse similis, quod corpus quidem habeat ipsam literam, & ea quæ secundum literam designantur, animam vero occultum in litera spiritualem intellectum, quem illi ab authoribus suis edocti sublimius & nobilius, veluti inspicientes per speculum, contemplantur, ex ipsis etiam nominibus admirandas qualdam species intelligentiæ proferentes. At dices, Augustinum non satis sibi ipsi constare. Nam libr. 1. de mendacio ad Consentium. cap. 15. ait omnia vet. legis pertinere ad figuratiuam prænunciationem. Sed libr. 2. quæst. ad Simplicianum statim in principio ait. Ad ea quæ requisisti ex libris regnorum aliud volumen aggrediar quæ sicut multa & prope omnia veterum librorum figuratiua sunt & mysteriorum vela minibus obuclata. Horum solutio ex dictis patet, nēpe quod loquatur in primo loco de præceptis vitæ significandæ. Si de hac re plura desideras lege proœmium Grego. in libro 21. mora, & Orige. homil. 11. Numer. & August. lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorū ad Bonifacium.

Deinde oportet, (quis sit sensus literalis in illis locis, in quibus litera non constat, aut cum per allegoriam aliquid dicitur,) docere. Qua de re Hieronym. Matthæ. 21. ad hunc modum scribit. Cum historia vel impossibilitatem habet vel turpitudinem ad altiora transmittitur. Ut in euangelio. Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus sedens super asinam, & pullum filium subiugalis. Secundum literam in paruo itineris spacio super vtrumque animal federe non potuit. Aut enim fedit asinæ, & pullus absque fessore fuit, aut si pullo, quod magis competit, vsus est ad sedendum, asina ducta est libera. Ideo asina ista, quæ subiugalis fuit & edomita, & iugum legis traxerat, Synagoga intelligatur. Pullus asinæ laicius & liber, gentium populus, quibus sederat Iesus missis ad eos duobus discipulis suis, vno in circumcisionem, scilicet, Petrum, altero inter gentes, nempe Paulum. Et lib. 7. cōment. Isaiæ. cap. 19. ait. In multis scripturarum locis pleraque ponuntur quæ non possunt stare iuxta historiam, ideo necessitate cogimur altiore intelligentiam quærere,

De præceptis ceremonialibus. Euseb. lib. 2. cap. 17.

Quædo sensus literalis per allegoriam explicatur.

Matth. 21. De hoc ad ditionibus Regu.

vt

vt Isai. 11. Habitabit lupo cum agno, & pardus cum hœdo cubabit, vitulus, & leo & ouis simul morabuntur & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vrsus pascentur, simul requiescent catuli eorum. Delectabitur infans ab vberibus super foramina aspidis, & in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. Præterea in eiusdem Isaiæ commenta. cap. 29. ait. Respondeant Iudæi & amici simplicis historiae, qui fructus non querunt in arbore, sed folia tantum vmbraque verborum, quæ cito arefcit & deperit. Quomodo in aduentu domini, Libanus mons Phœnicis versus est in montem Carmelum, & Carmel in saltum & infructuosa ligna reputantur. Audiant ergo Libanum quod interpretatur dealbatio referri ad populum gentium, qui lotus in domino & purgatus sordibus pristinis, totus mundus ascendens, sub ecclesiæ persona, innitur Saluatori, & de eo in cantico cant. dicitur. Quæ est ista quæ ascendit dealbata. Et istum populum transferri in Carmel, hoc est in circuncisionis scientiam, vt spiritualis & veræ circuncisionis mysteria recognoscat, & in loco sit, quondam populi Iudæorum. Illos autem qui Christum suscipere noluerunt, reputari in saltum, & in arbores steriles, quæ non possunt cum lignis frugiferis laudare dominum, & Orige. hom. 2. in Gene. ait. Non semper in scripturis diuinis historialis consequentia stare potest, sed nonnunquam deficit, vt cum dicitur, spinæ nascuntur in manu ebriosi, id est, homo iracundus iurgia feminat, & cū de templo à Salomone constructo dicitur. Vox mallei & securis non est audita in domo Dei, id est, celeriter ædificata est, & iterum in Leui. cum lepra parietis & pelliculæ & staminis inspicui iubentur à sacerdotibus & purgari & Psal. 21. Circunderunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me, & Isaiæ. 14. Abietes super te lætatae sunt, & cedri Libani. Propter hæc ergo & his similia non solum tricamerata, sed & bicamerata arca contextitur vt sciamus in scripturis diuinis non semper triplicem, quia non semper nos historia sequitur, sed inter dum duplicis tantummodo sensum expositionis insertum. Vide Origen. 4. Periarc. cap. 2. & August. lib. 3. de doctrina Christiana. capit. 11. Item August. Psal. 103. versus finem, ait. Quædam in scripturis absurda miscet Spiritus sanctus, vt ex eo quod non possunt accipi ad litteram, cogat nos ista spiritualiter querere. Hæc ille. Sic

Isai. 29.

Prover. 26

3. Reg. 6.

Leui. 13.

Abraham in extrema senectute copulauit sibi Cethuram, vt in vxoribus & filiis, duo testamenta significarentur. Lege August. in li. Quæstio. in Gene. quæst. 158. Orige. quoque dicit, stultum esse putare totum pactum quod dominus fecit cum Abraham in abscisione pelliculæ constare, & Hierony. in proœ. mansionum, ait. Iudæi paruuli & qui solidum cibum glutire nequeunt, sed adhuc lacte nutritur infantia, legant Pharaonem carneum & mare rubrum, per quod ad Indiam nauigatur, & Manna coriandro simile, & omnia quæ scripta sunt audiant corporaliter, lepram domorum, & lepram pellis & staminis, taurum homicidam, & iumentum adulterij reum, & Hebræi propter vxorem & liberos seruire cupientes perforatam aurem sabula. Nos autem dereliquentes Capharnaum, agrum quondam pulcherrimum, & cum Iesu egredientes in desertum pascamur panibus eius, si insipientes sumus & iumentorum similes, hordeaceis, sin rationale animal, triticeis, & ex grano frumenti commolitis, quod in terram cadens multos fructus mortuum attulit. Hæc ille. Hanc forte ob causam Deus præcepit Abraham vt filium immolaret, cum id minimè vellet. Sed tantum voluit præfigurare mortem filij sui quam pro nobis passurus erat.

Inter omnes sensus literales illi sunt venustiores, qui non stant iuxta literæ propriam significationem, sed per allegoriã verborum connectuntur, quãuis sint literales, veluti sit in parabolis, vt adorabunt me bestiae agri, id est, gentileis deposita feritate Deum colent, & apud Isaiam. Audite principes Sodomorum, & Dabo vobis terram fluentem melle & lacte, & ædificatio Ierusalem gemmata. & si oculus tuus scandalizat te erue eum, oculum vocat amicū & dicetis monti huic, transi. Hæc regulam his verbis explicauit Orige. homil. vlti. in Gene. Mystica, inquit, expositio plus placet si sola sit, veluti in Gene. Alligans ad vitem pullum suum, & ad palmitem asinam suam. Hoc non intelligit de Iuda, sed de Christo, ipse alligauit ad vitem pullum suum, qui dixit. Ego sum vitis vera, pullus est ex gentibus populus, cui nunquam adhuc legis onus fuerat impositum, & super quem nemo nisi Christus ascenderat, pullus vero asinae sunt hi qui de priori populo, qui nunc in figura asinae nominantur, electi sunt ad salutem. Abiecta ergo asina quæ onus legis in infidelitate portare

Sensus literalis. quæ ex allegoria eliciuntur

Genes. 49.

Pullus asinae

Asina

tare maluit, pullus ex ipsa natus eligitur, id est nouellus ex vetere per fidem populus asci scitur, ac populo ex gentibus sociatur. Et Hierony. Hof. 10. Hanc habet consuetudinem sermo diuinus, vt per tropologiam & metaphoram historiae exprimat veritatem.

In explicandis parabolis attendere oportet ad quem scopum illæ dirigantur, & in illo immorari conuenit, & reliqua quæ assumpta sunt ad eam contexendam, negligere. Nam si vniuersa quæ de Iob dicuntur, Christo tribuamus, infinita dictu absurda fateri, cogemur. Vnde Chrysostom. homi. 65. in Matth. ait. In parabolis non oportet nimia in singulis verbis cura angere, sed cum quid per parabolam intendit, didicerimus, inde vtilitate collecta, nihil vltius anxio est conatu inuestigandum. Item Theophyla. Lucæ. 16. Omnis, inquit, parabola oblique & figurato modo rerum quarundam naturam manifestat, non enim per omnia rebus illis assimilata, propter quas assumpta est. Idcirco non oportet omnes parabolarum partes curiosius inquirere, sed quatenus apparent proposito vtiliter, reliquæ enim omittendæ sunt, quasi parabolam contexentes, & nihil ad propositum conducentes, sic in parabola dispensatoris dissimantis bona domini, apud Lucam. capit. 16. faciendum est. Nam si per tenues particulas omnes exponere tentamus, quis dispensator, quis dispensatorem constituit illum, & à quo delatus sit, & qui debitores, & propter quam causam, ille quidem oleum, alius autem triticum, & qua de causa centum debere dicitur, & si alia omnia perquisuerimus obscurum & molestum sermonem faciemus, & fortassis si dubia quæ necessario exoriuntur explicare voluerimus, ridiculi erimus. Igitur tantum vtilitatis ex præsentibus parabola capere oportet, quantum possibile est. Vult dominus hoc loco nos docere, vt bene dispensentur creditæ nobis diuitiæ, & primum discernimus quod non sumus Domini diuitiarum, Nihil enim habemus proprium, sed dispensatores alienarum rerum sumus, quæ à dño sunt nobis concredita, vt bene illas dispensemus, sicut ipse imperat. At si non expederimus concreditas diuitias iuxta mentem domini, & abusi fuerimus illis in nostrum luxum, dispensatores sumus accusatione digni. Voluntas enim domini est, vt vtamur datis in vsu conseruorum, non in proprias delicias. Porro qui accufantur & excluduntur à dispensatione diui-

diuitiarum dispensatores sumus. cum domino ipsarum & proprietate.

tiarum hoc est qui ex hac vita emigrant, quãdo scilicet ratione dabimus de dispensatione cum ex hac vita migrauerimus. Igitur harum diuitiarum, fratres participes faciamus, vt quando hinc defecerimus, accipiant nos pauperes in æterna tabernacula. Lege Theophy. Iohã. 16. & Originem. Matth. 13. cap. & August. libr. 7. q. in librum Iudicum. q. 30. Præterea Theophy. in præfa. Ionæ, ait. Non per omnia necessum est querere similitudinem, neque enim à nobis postulandum est, vt omnino quæ sunt historiae ad spiritualem contemplationem conuertamus. Vt cum aliquem sanctorum figuram Christi dixerimus fuisse, non opus est per omnia querere, similitudinem. Veluti Moysen dicimus Christi typum fuisse, seu legislatorem. seu mediatorem. Loquere inquit, ad nos tu, & ne loquatur Deus ad nos ne quando moriamur. Hunc ad modum Christus ambo hæc, nimirum nouam nobis legem ferens, & mediator Dei & hominum factus, & voluntatem patris sui nobis denuncians, ipseque reconcilians. Non tamen impeditioris linguæ fuit, nec gracilis vocis, vt Moyses, nec titubauit labijs suis, nec terræ promissionis exorsus fuit. Rursum Aaron Christi typus fuit, ceu summus sacerdos, qui in sancta sanctorum ingreditur, & populi peccata diluit, quæ omnia Christo conueniunt. Siquidem insignis pontifex factus sese ipse obtulit, ac in cælum ascendens peccata nostra in sese transtulit & abstulit, chirographo diruto. Atqui Aaron non caruit noxa & reprehensione, vt qui aduersus Moysen cum Maria inurmurauerat, ac eos qui in solitudine vitulos conflauerant, non prohibuit. In Christo vero nihil huiusmodi deprehenditur, peccatum enim nullum fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Sic & Ionas missus est vt annunciatet voluntatem Dei Niniuitis, ac eam prouinciam non subiit prompte, sed in fugam sese coniciens illam declinabat. Christus vero à patre missus obediens factus est. Porro quod propheta voluntarius in pelagus proiecit, & à cæto deuoratur, & tertio die denuo ab eodem euomitur, tandemque ad Niniuitas proficiscitur, omnia Christo sunt communia. Nam & ille sponte mortem obiit, & morte vere absorptus est, tertia die vitæ restitutus, ac in Galilæam profectus, initium prædicandi Euangelij apud gentes sumendum præcipit. At Ionas seruatis Niniuitis, turbatur, CHRISTO vero salus gentium valde iucunda fuit & grata. Decerpes

Moyfes. Exo. 20.

Aaron.

Colo. 2.

Nam. 12. Exodi. 32.

pes igitur ex hac prophetia & ex alijs quantum satis est ad mysterium Christi, quantumque est commodum, cetera omittantur. Item Augustin. lib. 16. de ciuitate Dei. cap. 2. inquit. Non omnia quae gesta narrantur aliquid significare putanda sunt, sed propter illa quae aliquid significant, etiam ea quae nihil significant attextuntur. Solo enim vomere terra profcinditur, sed ut hoc fieri possit, etiam cetera aratri membra sunt necessaria. Ita in prophetia dicuntur aliqua quae nihil significant. Sed quibus adhæreant quae significant, & quodammodo religuntur. Hierony. quoque Ionæ. 1. cap. ait. Non quærendus idem ordo tropologiae & historiae. Nam Apostolus Agar & Saram ad duo testamenta refert, & tamen non omnia quae in historia illa narrantur tropologicè interpretari possunt. & alibi. de Adam & Heua disputans, ait. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna, sacramentum hoc magnū est, id est, allegoricè hæc intelligenda sunt. ego autē dico in, id est, de Christo & in ecclesia. Nunquid totum principium Genesios, & fabricam mundi & hominum conditionem, ad Christum & ad ecclesiam referre possumus, quia hoc testimonio vsus est apostolus? Hoc enim est quod scriptum est. Ideo relinquet homo patrem suum, referamus ad Christum, ut dicamus eum patrem reliquisse in caelis Deum, ut gentium populus iungeretur ecclesiae. Hoc quod sequitur, matrem suam, quomodo possumus interpretari, nisi fortè dicamus eum reliquisse caelestem Ierusalem, quae est mater sanctorum, & cetera his multo difficiliora. Illud etiā quod ab eodem apostolo scribitur. Bibebat autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus. nequaquam nos arctat ut omnem Exodi librum referamus ad Christum. Quid enim possumus dicere, quod hæc petra à Moyse non semel percussa sit, sed bis, quod aquae fluxerint, & torrètes repleti sint? num vniuersam huius loci historiam per hanc occasionem, cogemus sub leges allegoriae? & non potius vnusquisque locus secundum historiae diuersitatem diuersam recipiet intelligentiam spiritualem? Igitur sicut hæc testimonia suas interpretationes habent, & nec præcedentia nec sequentia eandem desiderant allegoriam. Sic Ionas non absque periculo interpretatis, totus referri ad dominum

poterit. Nec ex eo quod in euangelio dicitur. Generatio pessima & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetae. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Reliqua etiam, quae in propheta digesta sunt, eodem ordine referuntur ad Christum. Certe vbicunque absque discrimine hoc fieri potest, nos quoque facere nitentur. Denique Philippus presbyter lib. 1. comment. in Iob cap. 1. 2. ait. sciendum quod hi qui typum asserunt Christi, ut Adam, Dauid, Salomon ceteri quoque & Samsom & etiam Iob, non in omnibus actibus suis, sed rebus certis quibusdam in se significant saluatorem. omnes enim in se figuram domini prætulērunt, dum de vnus Adæ costa fit mulier, Sic in passione Christi de latere eius formatur ecclesia. Quod verò Habel à fratre interemptus est, Christus à fratribus suis Iudæis occidendus significatus est. quod Samsom alienigenam duxit uxorem, & ad meretricem ingressus est, sicut & Hosee qui ad fornicariam iubetur accedere, Christum in se præfigurauit, qui ex gentibus idololatrias, ecclesiam virginem factam per baptismum, sacro matrimonio copulauit. Quod leonem tenuit, & eum veluti hœdum caprarum occidit, & in ore leonis mortui postmodum fauum mellis inuenit, significatum est quod in superbis & in iniquorum ore, ubi fuerat putor blasphemiae, esset postmodum dulcedo laudis. ut secundum apostolum. Vbi abundauit peccatum, abundaret & gratia. & qui. 300. vulpes dolosas cepit, vineas exterminantes dominicas, caudis earum alligatis faculis in agros eas misit Philistinorum. id figuratum est ut per dolosos, quorum principatus in caudis est, pars Christo aduerfantium vastetur. & ut Samsom sitiens, de molari dête asini, inuocato Deo aquam eduxit ut biberet. ita Christus de immundo gentium populo, fide credentium, tanquam refrigerij poculo, satiatus est. maxilla quoque; asini occidit mille viros. in maxillis & dentibus, sermo intelligitur. Doctrina eorum qui ex gentibus crediderat, perfecto quodâ numero, & finito pro infinito designatur. nam Christus hostes suos duobus modis interfecit, dum alij non credendo pereunt; alij credendo peccato moriuntur.

¶ Ad conficiendum & componendum allegorias,

Ita Euche.
li. 2. in Gene.
ne. cap. 7.

Gala. 4.

Ephes. 5.

1. Cor. 10.

Matt. 12.

Habel.

Samsom.

Hoseas.

Leo.

Iudicij. 14.

Rom. 25.

gorias, diligenter scrutari & euoluere oportet scripturas, videlicet an in Paulo, aut in aliquo alio apostolo vel propheta inuenias partem aliquam illius historiae, de qua differere vis, vel leuiter tactam, & ex illo verbo, veluti ex vngue leonem, tu ipse cetera poteris è tenebris in lucem educere, & fufius dilatare. V.g. inuenio in Paulo circumcisionem quandam in carne esse, colligo esse aliam in spiritu quae efficit Iudæum spiritualem: id est Christianum, & lego hominem quendam esse exteriorem, & infero alium esse interiorem, & hoc summe obseruauit Origenes. & ideo allegoriae eius merito ab omnibus laudantur, & aliorum, qui hac arte caruerunt, reijciuntur & exploduntur. Hoc voluit Hierony. significare Matth. 13. Cauendum, inquit, est vbicunque dominus exponit sermones suos, aut rogatus à discipulis, intrinsecus differit, ne vel aliud, vel plus vel minus intelligere quam ab eo expositum est. cuius rei exemplum in promptu est apud Matth. capit. 13. in parabola seminantis. & Origenes. homil. 11. in Ezechie. ait. Quomodo saluator noster in euangelij qualdam parabolas interpretatur, sic & prophetae. Hæc ille. in euangelio, explicatur naufragium Ionæ & quod fuerit in ventre ceti tribus diebus & noctibus. & exaltatio serpentis in deserto. in prophetis multa sunt similia. Ezechiel. 17. exponitur parabola aquilæ magnarum alarum. & capi. 5. exponitur parabola pilorum rasorum. & Isaia 5. vinea. & apud Daniele multæ visiones ab ipso vel angelo interpretatæ sunt. Hactenus de his, ad ea quae dicere cœperamus tandem reuertamur. Sed utar Hierony. verbis in lib. Manuum ad Fabiolam desumptis, parū post principium. Si pars, inquit, historiae spiritaliter accipitur, & cetera quae sequuntur similiter exponi poterunt. Vnde cum Paulus dicat. Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, & omnes eandem spiritualem manducaverunt escam, omnes eundem potum spiritualem biberunt. bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus. Ad hunc modum omnia quae filij Israel ab exitu Aegypti, donec ingrederentur in terram promissionis acciderunt, mystice poterunt explicari. Et Origenes. sæpè hunc locum ex Paul. 1. Corin. 2. desumptum inculcat. Spiritualibus spiritualia comparantes. id est conferentes, faci-

lè germanum sensum scripturæ eliciemus. & Theophyl. in expositione huius loci, inquit. Si prodierint spirituales quaedam quaestiones, conferamus eas, hoc est diluamus, per alios spirituales intellectus vel historias. Veluti historia est quod Christus resurrexit, quae cum spiritualis sit, ex alia nimirum Ionæ historia comparatur, id est diluitur ac demonstratur. Si quaestio est an virgo peperit, hoc itidem diluitur atque confertur per Saræ sterilitatem, per Rabeccæ itidem & Elisabeth emortuas matrices. Quae profecto non ex naturali consecutione, quatenus ad cuiuslibet matricis vim attinet, conceperunt. Tum ex eo quod Eua ex Adam citra semē sit progenerata, & ex alijs quae in prima sua productione vsque dum ad ortum perueniunt, considerantur. Consentit Oecumenius eodem in loco. & Chrysost. homil. 7. in priorem epistolam ad Corinthios quaerit, an in conuersione aquae in vinum Christus vsus sit verbis, & videtur quod vsus fuerit verbis, quia cum alia edebat miracula id faciebat. Vide capi. cum Marthæ. de celebra. missarum. Et ut hanc regulam planius intelligas, relege quae scripsimus supra libr. 5. capit. 1. cum docebamur. quomodo scriptura exponere soleat, quae ante subobscurè dixerat.

Quauis in libro primo capit. 3. ostenderim parabolas & figuras scripturarum esse fictas, operæ pretium erit etiam non nihil de hac re nunc scribere, nempe quod etiam si sint fictæ non mendaces ostendere, magis ut ordinem rerum seruemus, quam quod aliud noui nos allaturos esse cogitemus. Et quidem Augustin. in libro contra mendaciam ad Consentium capit. 10. hæc scribit. Parabola & figurae quae ob significationem quarundam rerum, & non ad proprietatem accipiendae sunt, sed in eis aliud ex alio intelligendum, non sunt mendacia. Ut in metaphora cum dicimus fluctuare segetes, gemmare vites, floridam iuuentutem, niuem canicem. Proculdubio gemmas florem, niuem, absque mendacio aliunde transtulimus. & petra Christus, & cor lapideum Iudæorum. Item leo Christus, leo diabolus, & alia innumera non sunt mendacia. Quin & tropica locutio vsque ad eam venit quae appellatur Antiphrasis, ut dicatur abundare quod non est, dicatur dulce quod acidum est, lucus quod non luceat, parca quod minimè parcant. Vnde de illud. si non in faciem benedixerit tibi, quod

Quomodo
muniebat
deus via ad
ea quae fa-
cturus erat
in lege no-
ua.

In conuer-
sione aquae
in vinum an
vsus sit chri-
stus verbis.

Metaphora
ficta, non
sunt menda-
ces.

De hoc in
cap. sequenti,
differit.

Antiphrasis
sicut illa. c.
2. Amicus
Iob.

De hoc lib.
5. ca. 1. col.
353. scri-
psimus la-
tius.

1. Cor. 10.

quod diabolus ait domino de sancto Iob, & intelligitur maledixerit. Quo verbo & Naboth factum crimen à calumniantibus dictum est. Dictum est enim quod benedixit regi. hoc est maledixerit. sic non solum quod fecit aut dixit Iacob patri ut benediceretur. Ego sum primogenitus tuus Esau, sed nec illud quod Ioseph velut illudendis locutus est fratribus, an ignoratis quod non sit similis mei in scientia augurandi. nec quod Dauid simulavit insaniam, nec cetera huiusmodi mendacia iudicanda sunt, sed locutiones actionesque propheticae ad ea quae vera sunt intelligenda referendae. Quae propter ea figuratis velut obteguntur locutionibus, ut sensum pie quaerentis exerceant, ac ne nuda & prompta vilescant.

Aduerte quod quoties prophetia iuxta sensum historicum narrat aliqua de veteri populo, quae tamē populo Christiano possunt conuenire, non licet trahere ad allegoriam, ne vis scripturae, quae est in sensu literalis, labascatur, sed melius est ut prophetia maneat in sensu literalis, ex quo efficax trahitur argumentum ad reuincendum haereticos. ut Isaiæ 58. Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & oēs debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis & percutitis pugno impiē. nolite ieiunare sicut vsque ad hanc diem. & Ieremiæ 22. hæc dicit dominus ad pastores. Vos dispersistis gregem meum, & eiecistis eos & non visitastis eos, ecce ego visitabo super malitiam studiorum vestrorum, ecce quae de sacerdotibus Iudeorum dicuntur, possunt dici de sacerdotibus populi Christiani in sensu literalis. Sicut & illud Ezechi. 34. Vae pastoribus Israel qui pascebant semetipsos, nonne greges à pastoribus pascebantur. Iac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat, occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidastis, & quod aegrotum non sanastis, quod fractum est non alligastis, &c. idem dic de præceptis decalogi. dempto illo de Sabbato. Hanc regulam sic protulit Hierony. Malachia. 1. Regula scripturarum est, vbi manifestissima prophetia de futuris textitur, per incerta allegoriae non extenuare quae scripta sunt. ut illud Malach. Non est mihi voluntas in vobis & munus non suscipiam de manu vestra, à solis ortu vsq; ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, &c. Ad sacerdotes

Iudaeorum sermo fit Domini, qui offerunt caecum & claudum & languidum ad immolandum, ut sciant carnalibus victimis, spirituales victimas successuras. Et nequaquam taurorum hircorumq; sanguinem, sed Thymiam, hoc est sanctorum orationes Domino offerendas, non in vna orbis prouincia Iudae, nec in vna vrbe Iudae. Ierusalem, sed in omni loco offerri oblationem nequaquam immunda, ut à populo Israel, sed mundam ut in caeremonijs Christianorum.

Ut mentem & scopum Parabolarum valeas intelligere, annotare oportet quod scribit Hierony. Matth. 22. omnes, inquit, parabolas breui sermone dominus comprehendit. quod in opere vineae, & in aedificatione domus, & in conuiuio nuptiali, quia in illis non initia, sed finis quaeritur. Parabola quidem nuptialis hac clausula finitur. Multi sunt vocati pauci vero electi. Vineae vero hac. Malos male perdet, & vineam suam locabit alijs agricolis. Hæc ille. & apud Lucam, cap. 18. duo homines ascendebant in templum ut orarent, vnus Phariseus, alter publicanus. Phariseus stans, hæc apud se orabat. Gratias ago tibi, quod non sum sicut ceteri hominum, &c. Denique his verbis clauditur sermo. Qui se humiliat exaltabitur, qui se exaltat humiliabitur.

Frequenter propheta ex aliqua re illo tempore gesta, sumpta occasione, postquam iam narrare desisterint aut in medio sermone altius illam subuehant & trahunt ad explicandum Christi & ecclesiae sacramenta. & hoc modo omnes serè Psalmi sunt cōtexti. videlicet si liberatus est à morte. loquitur de redemptione generis humani. & si loquitur propheta contra pastores Israel. statim conuertit sermonem ad verum pastorem Christum. Si loquitur de libertate illius populi à captiuitate, statim loquitur, de ereptione generis humani à dæmonis tyrānide per Christum, & si loquitur Euangelium de messe terrena. statim loquitur de messe spirituali credētium. Si loquitur de Salomone aut Dauid. statim subnectit sermonem de Christo, vero Dauid & Salomone. sic dicendum de Nabuchodonosor, Pharaone, & de regnis Aegypti, Babyloniae, & Daniel quaerit ab angelo quando remeaturus sit Israel ad sedes proprias. & respondit de liberatione quae à Christo fieri debebat per passionem. Isaiæ 45. agit de Cyro qui liberauit Iudaeos à captiuitate

De hoc lib.
4. ca. 3. dis
seruimus.

ptiuitate Babylonica, & statim subiungit de descensu Christi ad liberandum nos. Hoc quod nos diximus, his verbis tradidit author secundi operis in Matth. titulo Chrysofto. homil. 49. Frequenter, inquit, ex occasione carnali incipiebant prophetae, & sic miscebant prophetiam. Ut puta cum Dauid fugeret à facie Absalom, ex occasione tribulationis suae, dixit. Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me. & introducens prophetiam dominicam passionis, addidit. Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me. Illa ergo quae dixit. Domine quid multiplicati sunt, & cetera quae sequuntur, secundum historiam intelligamus. Hæc autem quae dixit. Ego dormiui & soporatus sum, necessario spiritualiter intelligemus de Christo, ordinem historiae reliquentes. Tale est quod Petrus dicit in Actibus, interpretas. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, quia non poterat hoc intelligere de Dauid, sed de Christo, quia Dauid vidit corruptionem, Christus autem tertia die resurgens, non vidit corruptionem. Sed apud Matth. cap. 24. coepit ex occasione corporalis fugae, & quae facta est tempore illo in Ierusalem. & propheta magis de spirituali Ierusalem. Ecce enim quod dicit. Qui in Iudaea sunt fugiant ad montes. corporaliter secundum historiam possibile est tempore Romanorum, tempore autem Antichristi de Iudaea ad montes fugere corporaliter non proderit. Primo quia nec erit Antichristus tantum in terra Iudaea, nec Iudaei futuri sunt ante illum, sed vbicunque fuerint Christiani, ab illo, aut à ministris eius persecutionem passuri sunt, & vbicunque christianus populus indagatus est. Et quod sequitur, qui supra tectum est, non descendat tollere aliquid de domo. siue tempore Romanorum, siue Antichristi non potest habere congruum intellectum, quia quid prodest homini si ascendat supra tectum, cum ipsa nanque domo succenditur. Ideo christianis praecipitur, ut haereseon tempore, fugiant ad scripturas. nam montes scripturae dicuntur. Fundamenta, inquit, eius in montibus sanctis. Ex his facile intelliges Chrysoft. homil. 11. in Matth. cum inquit. scriptura solet saepe in eisdem rebus, saepe etiam in contrarijs duas prophetias pariter collocare, aut de duabus rebus loqui, quarum vnā hic impleat, alteram spōdeat in futuro, ut ab

Psalm. 3.

Act. 2.
Psalm. 115.

Psalm. 86.

his qui de promissionibus eius pertinacius dubitant, ex hac quae iam facta est, etiam illa quae impleta nōdum est, credatur suo tempore implēda. Siquidem & illis qui propter ipsum, mundi huius cuncta contemnerent, centuplum in praesenti tempore, in futuro autem vitam promissit aeternam. Ex his utique quae in praesenti seculo praestat, vera esse etiam futura declarat. Similiter in euangelio, Matth. ca. 3. cum dicitur. Baptizabit vos spiritu sancto & igne. Quoniam scilicet baptizet in spiritu sancto, & cōburet igne inextinguibili. Quod vero difficilius videbatur & grādius, factum est, quomodo illud quod est facile & iuxta rationem non verum concedam? Baptizat quidem hic spiritus sanctus, in die vero iudicij igne comburet. Item Hierony. Malac. 1. ait. Sic prophetae futurorum texunt vaticinium, ut praesens tempus non deserant. non enim de futuris tantummodo aut praesentibus, sed de vtrisque miscent sermonem. Vnde Malachias. Non est mihi voluntas in vobis, ait dominus. & munus non suscipiam de manu vestra, ab ortu enim solis vsque ad occasum magnum est nomen meum, in gentibus, & in omni loco sacrificatur nomini meo oblatio munda. & subdit. & vos polluistis illud, id est, cum à gentibus colar, & obseruetur à vobis nunc contemnor. & in comment. Hoseae cap. 1. ait. Prophetae sic multa post secula de aduentu Christi & de vocatione gentium pollicentur, ut praesens tempus non negligant, ne concionem ob aliud vocatam, non docere de his quae instant, sed de incertis & futuris ludere videantur. & vultur ex eplo satis obscuro, in re aperta, ex eodem Hosea desumpto, nos omisimus. Et in commenta. Isaiæ cap. 27. versus finem, exponens hæc verba. Dicent in die illa, ecce Deus noster iste, expectauimus eum & saluabit nos. iste dominus & sustinuit eum, ex altabimur & lætabimur in salutari eius. Quia requiescet manus eius in monte isto, & triturabitur Moab sub eo, sicut teruntur paleae in plaustris, & extendens manus suas sub eo, sicut extendit natans ad natandum, &c. ait. Licet sermo propheticus de cōsumatione mundi generaliter texat vaticinium, tamen ne omnino praesentia videatur negligere, nominat Moab, qui fuit inimicus Israel, in tantum ut faceret eos fornicari cum Madianitis, & consecrari idolo Beelphegor. Hæc ille. & in euangelio murmurabant Pha-

Lib. 8. c. 3.
de hoc dis
serui.

Matth. 19
Locus Mat.
annot adus.

De hoc lib.
9. Regula
104

Marc. 2. rilæi de domino eo quod remitteret peccata, & ait illis. Ut sciatis, quod filius hominis habet potestatem dimitte peccata, dixit Paralyt. eo. Tibi dico surge, ex sanitate corporis probat animæ salutem. & prophetæ edunt miracula, ut credant adimplenda fore illorum vaticinia. Vnde Theophyl. Matth. 9, ait. ego ex corporis cura fidem vobis facio quod animas sanem. per rem minorem quidem, sed quæ difficilior videatur confirmas peccatorum remissionem, quæ magna quidem est, sed facilius nobis videtur, eo quod minimè appareat. & Matth. 8. dixit Dominus. multi venient ab oriente, & occidente. & filij regni eijicientur foras. & sanatus est puer. Dicit Theophyl. Declarat ex his, quoniam si ille verbo sanatus est, verè etiã dictū, quod Iudæi abijcienti essent. & Lucæ 1. ait, per puerperium Elisabet, ostendit Angelus Zachariæ offerenti holocausta pro populo, dimissa esse peccata Israel. & Matth. 1. ait, parit nunc Maria filium, ut credas angelo dicentium esse Christum è spiritu sancto. Denique Hierony. Matth. 9. loquens de Paralytico. ait. Fit igitur carnale signum, ut probeatur spirituale, quanquam eiusdem virtutis sit & corporis & animæ vitia dimittere.

Ex re minori in maiori cognitionem scandimus.

Figurate locutiones quo possint modo cognosci, August. docet late in libr. 3. de doctrina Christi. nos ex illo hæc pauca decerpimus. primo cap. 5. ait, Verborum translationum ambiguitates nõ mediocrem curam industriamq; desiderant. Ideo cavendū est, ne figuratam locutionem ad literã accipias. Veluti si Sabbatum audieris, nõ intelligis nisi unum diem de septem, qui continuo volumine repetitur. & cum audieris sacrificium, ex exercitacione illud, quod fieri de victimis pecorum terrenisq; fructibus solet. cum de vero sabbatismo & sacrificio sint intelligenda. & ea, 10. Quicquid in sermone diuino, neque ad morum honestatem, neq; ad fidei veritatem proprie referri potest, figuratum esse cognosce. Morum honestas, ad diligendum Deum & proximum. Fidei veritas ad cognoscendum Deum & proximum. Hæc ille exemplum sit, præceptum circuncisionis, & apud Ezechie. c. 4. quod comedie panem eam stercore humano coctum, & quod dormiuit tot dies supra latus dextrū, & tot supra sinistrum. & Iere. 13. delumbare. Item Aug. lib. 22. contra Faustum. c. 95. ait, Ea quæ distinctus præcipiuntur, aut mo-

res pietatemq; forniare, aut aliquid figuratè significare, intelligendum est, aut vtrumq; potius quam neutrum, dum tamen & ipsa quæ figurate dicta vel facta intelliguntur, ad eosdem mores bonos pietatemq; referamus. & 3. de doct. Christ. cap. 12. ait. Quæ quasi flagitiosa imperitis videntur, siue tantum dicta, siue etiam facta sunt, vel ex Dei persona vel hominum, quorum nobis sanctitas commēdatur, tota figurata sunt. In omnibus enim talibus non vltus rerum, sed libido vltentis in culpa est. Neque enim vltro modo quisquam sobrius crediderit domini pedes ita vnguētō pretioso à muliere perfusos, ut luxuriosorum & nequam hominum solent, quorum talia conuiuia detestamur. Odor enim bonus, bona fama est; quam quisquis bonæ vitæ operibus habuerit, dum vestigia Christi sequitur, quasi pretiosissimo odore perfundit. Itaq; quod in alijs personis plerumq; flagitium est, in diuina vel prophetica persona magnæ cuiusdam rei signum est. ut Hoseæ coniunctio cum meretrice. Et sufficiendæ prolis causa erat vxorum plurium simul vni viro habendarum inculpabilis consuetudo, & ideo vnam fœminam maritos habere plurimos honestum non erat. non enim mulier eo est fœcundior, sed meretricia potius turpitudine est. In huiuscemodi moribus quicquid illorum temporum sancti non libidine faciebant, quanuis ea facerent quæ hoc tempore, nisi pro libidine fieri non possunt, non culpatur scriptura. & quicquid ibi tale narratur, non solum historicè, sed & figuratè interpretandum est. Porro ut melius hæc intelligere possis, nõnulla altius à me repetenda sunt. Aduerte quod in multa in sacra scriptura dicuntur quæ tamē in viris quantumuis sanctis non sunt impleta, ut primogenitis ex lege obueniebat hæreditas, attamen nõquam fere hæreditatem adibant, nullam aliam ob causam, nisi ut præfigurarent primogenitū Israel, id est, Israeliticum populum ab hereditate excludendum fore. Præterea nõ licebat vxorem accipere ex cognatione aliena, sed ex eadē tribu & familia, at Moyses, Ioseph, Ægyptiam & Æthiopem duxerunt vxorē, & Raab Cananæa, fuit coniuncta Naalon, contra præceptum domini. Deuter. 7. ut significarent vniuersas gentes venturas esse ad Christi fidem. Æthiopia, inquit, præueniet manus Deo. Hoc verum esse, subditis probatur testimonijs. Theophyl. Lucæ 1. ait, Iu-

Psal. 67.

Vxores sanctorum steriles fuerunt, lege qua scripsi. lib. 8. cap. 6.

ait, Iustorum mulieres & iustæ, sæpè steriles fuerunt, ut dicas legem non exigere corporaliū filiorum procreationem, sed spiritualiū. & Hierony. Zacha. 10. capi. ait, Multiplicationem liberorum non accipiamus carnaliter. Alioquin Elias, Elisæus, Ieremias & Ioannes Baptista, quo maior inter natos mulierum non fuit, hac benedictione caruerūt. Sed illa, qua vocantur ad fidem, multitudines nationum. & Origen. homil. 4. in Ezechiel. Aiunt, inquit, Hebræi Daniel fuisse Eunuchum. verū anima eius fertilis & sancta fuit. & quæ multos liberos procreauit. Hec ille. Sed fuisse Eunuchum non credo, cum Daniele. 1. præceperit rex, ut pueri eligantur sine macula. & Chrysosto. homil. 49. in Gene. ait, Non solum Rabeca sterilis fuit, sed & mater iusti Sara, nec solum mater eius sola, sed & nurus Rachel vxor Iacob & omnium iustorum vxores steriles sunt. & in euangelijs Elisabeth. Quando igitur videris virum & mulierem virtuti deditos, carere filijs, ne tribuas hoc eis peccato. Nam illam ob causam steriles fuere, ut cum videris virginem nostrum, dominum parientem, ne sis incredulus miraculo. Imo admirare & obstupescere. his similia affert Hierony. ad Eusto. De virginitate. Et Theodore. in epito. capi. de matrimonio. & Origen. homil. 12. in Gene. Quarendam est tamen à doctioribus, cur cum plebi promiscuæ non licuisset habere plures vxores, patribus illis antiquis licuisset etiam in lege natura. Deinde quid illud matrimonium significaret? Ego arbitror ad hoc fuisse factū, ut ex absurditate rei nos excitaret ad quarendum mysterium, quod latebat. & vulgo id facere, fas non erat, quia illi nullius rei typum sustinebant. De qua re Origen. homil. 11. in Gene. loquens de coniugio Cethuræ, ait. An patriarcharum coniugia mysticum aliquid indicant? Alioqui caelebs & sterilis in lege maledicto subiacerent. Dicit enim, Maledictus qui non reliquerit semen in Israel. Quod si hæc de carnali semine dici putentur, omnes ecclesiæ virgines sub maledicto positæ videbātur, imo ipse Ioannes quo maior inter natos mulierum non fuit, & alij sanctorum plurimi semen secundum carnem non reliquerunt. Sed certum est illos spirituale semē & spirituales filios reliquisse. Vnde Paulus per euangelium filios generabat. Hinc est quod nonnulli patriarcharum habuerint plures vxores. quia plures simul po-

terant exercere virtutes. & Ambrosius libr. 1. de Abraham cap. 4. ait. Abraham non ardore aliquo vagæ succensus libidinis, ancillæ contubernio coniugalē post habuit thorum, sed studio quærendæ posteritatis. Ad huc post diluuium raritas erat generis humani & religionis. Vnde Loth filia, hanc causam quærendæ posteritatis, habuerunt, ne deficeret genus humanum. Hæc secundum allegoriam dicta sunt. Allegoria est cū aliud geritur, & aliud figuratur. Abrahami duos filios habuit. duos populos ostendens ab ipso manare. vnum Iudæorum, qui legis syllabis seruiat, eo quod de ancilla in seruitutem videatur esse generatus. alterum Christianum, qui ad remissionem peccatorum caelestis gratiæ libertatem acceperit. Quod ergo putas peccatum, aduertis esse mysterium? Hæc de modo cognoscendi locutiones figuratas dixisse sufficiat.

Et si omnia, quæ ad sensus scripturarum perferatōdos, spectare videbantur absoluisse, iuxta ingenioli vires, me crederem, volo, in postremo nostræ fabulæ actu, nonnulla sanctorum testimonia congerere, quæ probent vnius & eiusdem loci non solum allegoricum sensum, esse admittendū, sed præmuniendam esse viam ad illum, iactō prius fundamento sensus literalis & historici. Ut errorem Origenis refellam qui ubiq; sensum literalem conuelleret videtur. Qua de re Grego. homil. 4. in euangelia ait. In verbis sacræ scripturæ prius seruanda est veritas historice, & post modum requirenda spiritualis intelligentia allegoriæ. Tunc nanq; allegoriæ fructus suauiter carpitur, cum prius post historiam in veritatis radice solidatur. Et homil. 9. in Ezechiele. ait, Liber sacri eloquij intus scriptus est per allegoriam. foris per historiam. Intus per spiritualem intellectum, foris autem per sensum literæ simplicem. Intus quia inuisibilia promittit, foris quia visibilia, præceptorum suorum rectitudine, disponit. Intus quia caelestia pollicetur, foris autē quia terrena contemptibilia qualiter sunt, vel in vltu habenda, vel ex desiderio fugienda, præcipit. Alia nanque de secretis caelestibus loquitur, alia verò in exterioribus actionibus iubet. & ea quidem quæ foris præcipit, patent, sed illa quæ de internis narrat, planè comprehendi nequeunt. Item in commenta. Marci falso Hierony. inscriptis, dicitur. est consuetudo scripturæ diuinæ allegoricè loqui.

Allegoria.

Orig error subuertentis sensum literalem. de lib. 2. cap. 1.

De hoc lib. 1. ca. 1. dist. 1.

loqui, vt cum aliud dicat, aliud velit intelligi, quod in euangelijis positum frequenter inuenies. Sed nobis necesse est, vt sic excelsiora sensibus nostris applicemus, vt tamen cuncta secundum historiae veritatem cernamus. exemplum est in Psal. 79. de vinea. & Isaia 5. Præterea Augusti. libr. 8. super Genesim ad literam capit. 7. ait, In narratione rerum gestarum, res ipsæ prius intelligendæ sunt vt narrantur, tunc demum si quid aliud significant oportet perscrutari. Veluti quatuor illa flumina, in quæ flumen illud, quod egrediebatur de paradiso, diuisum est, cum eorum nomina scriptura sacra commemoret, Geon, Pison, Tygrin, & Euphraten, & regiones quas illa permeant, suis nominibus appellet, Euilath, Æthiopiam, Assyriam, absurdum esse allegoricè tantum accipere, nisi prius illa esse vera flumina credantur. Iterum cap. 8. eadem repetit. Et Hierony. libr. 7. comment. in Isaiam cap. 13. reprehendens Origen. Spirituales interpretatio sequi debet ordinem historiae, quod plerique ignorantes lymphatico in scripturis vaganter errore. Et Augusti. in lib. 83. quaestio. 65. ait, Res factæ cum allegorizantur rei gestæ fidem non amittunt, sicut duorum filiorum Abrahamæ allegoriam, Paulus exponit duo esse testamenta, nunquid ideo, aut Abraham non fuit, aut illos non habuit. & Hierony. Amos 9. capit. ait, Omnes repromissiones quas sancti prophetae suo ore cecinerunt, non inanem sonum habent, & cassæ folius tropologiae nomina, sed fundantur in terra, & cum historiae habuerint fundamenta, tunc spiritualis intelligentiæ culmen accipiant. Vt verè Christus de virgine natus sit, verè Lazarus mortuum suscitauerit, verè ad tactum eius *αἰμορροῦσα* sanata sit, verè in aduentum Domini cæci viderint, claudicucurrerint, contractæ manus, extensæ sint, lepra mundata sit. Licet secundum tropologiam quotidie de anima virginali, nascatur sermo diuinus, quotidie peccato mortui, & vitiorum funibus alligati de sepulchro scelerum suorum iubeantur exire, quotidie sanguinis opera constringantur, cæci in infidelitate, Christi lumen aspiciant, claudicantes prius in fide currant in via dñi, & aridæ manus auaritia extendantur ad eleemosynam, & lepra Mariæ quæ cõtaminat quicquid attigerit recipiat pristinam puritatem. Hæc ille. Tot doctorum virorum calculis

catholicum dogma confirmare statui, non quod laborem in labefactando errorem Origenis, quem antea libr. 2. capit. 1. vt potui refutauim, sed vt aliquorum nostri temporis, quorum nominibus parco, ora obturem, qui errorem sepultum & à mentibus hominum abolitum, ab inferis reuocare conantur. Vt tamen hac in parte instituto nostro minimè defuisse videamur, de his sensibus de quibus sermo à nobis susceptus est, literali videlicet & allegorico, dicendum, quod in sensu literali à capite ad calcem totam contextus continentiam oportet rimari, nec vllam syllabam aut apicem absque interpretatione transilire, iuxta regulas à nobis datas. Cum alioqui ineptus expositor vbicumque eum historia defecerit, transit ad allegoriam, & ita separata consociat, vt nouam sermonis fabricam construens, in vnum corpus lapidem ferrumque coniungat. At in allegoria liberè vagari possumus, modo non deit pietas. Vnde ea tantum attingere possumus ex historia quæ instituto nostro conducere videntur, quæ tamen aliquando sunt consona literæ, aliquando illi opposita sunt, vt paulò ante probauimus ex historia Davidis & Vriæ. Hoc voluit significare Hieronymus in commenta. Habacuc capit. 1. cum inquit. Historia stricta est, & euagandi non habet facultatem. Tropologia libera, & his tantum legibus circumscripita vt pietatem sequatur intelligentiæ, sermonisque contextum. nec in rebus multum in se contrarijs copulandis violenta sit. Nam sepe aduersa est allegoria historiae veritati. vt Habac. 1. Ecce ego suscitabo Chaldaeos gentem amaram & velocem, ambulantem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula nostra, horribilis & terribilis est, ex semetipso iudicium, & onus eius egredietur. Leuiore pardi equi eius, & velociores lupis vespertinis, & diffundentur equites eius, equites namque eius de longe venient, volabunt quasi aquila festinans ad comedendum, omnes ad prædam venient, facies eorum ventus vrens, & congregabit quasi arenam captiuitatem, & ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt, ipse super omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam, tunc mutabitur spiritus, & pertranseat sibi & corruet, hæc est fortitudo eius dei sui. Iuxta literam cõminatur Deus se suscitaturum esse Chaldaeos, qui ministri sunt iræ eius, qui

De hac re
supra textu
plo Vriæ &
David.

qui interpretantur quasi dæmonia. Hæc gēs amara est, non parcens, & cito explens quod sibi fuerat imperatum. Iuxta allegoriam. onus eius egredietur. onus pro peccato. ad hunc sensum. Qui egerint pœnitentiam & dæmones dereliquerint, quibus, quasi equi, prius terga præbebant. & tunc abiecto onere pessimo, ad portandum Christum venerint, qui super pullum asinæ mansuetus ascendit. venient quasi aquila, vt sermonis Dei vescantur carnibus & famè tanti temporis saturent, lupi vespertini vocantur, quibus vita pessima occubuit. Cū autè illi fuerint de manibus Chaldaeorum erepti, tunc sermo diuinus congregabit, quasi arenam illos qui erant in Chaldaeorum captiuitate. tunc tyranni ludicri eius erunt, cum Christi aduentu iam omnes sint destructi. Deinde deridet illas munitiones, de quibus. Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potètia Deo ad destructionem munitionum. Cum autem hoc fuerit expletum, tunc spiritus conuertetur, & nequaquam puniet vt ante punierat, sed pertransiens peccatores rogabit pro eis, & reconciliabit eos pristino domino, in quibus omnibus ostenditur fortitudo Dei nostri.

2. Cor. 10.

Postremò ad intelligendum sensum literalem, aut ad eruendum illum ex maximis obscuritatibus in lucè, aduerte quod Hierony. in cõment. Isaia. cap. 18. ait. sepe prophetae metaphoram conuertunt in historiae veritatè. vt apud Isaiam ca. 18. Ante messem enim totus effloruit, & immatura perfectio germi nauit, & præcedentur ramusculi eius falcibus. Et ne putares ipsum de vinea loqui, & non de hominibus, vertit metaphoram in historiae veritatem, subiungens. & relinquentur simul auib. montium & bestijs terræ. & in cõment. Habac. cap. 3. ibi. Maledixisti sceptris eius. In expositione, inquit, historie allegoria & tropologia solet misceri illi. & historia ipsa frequenter metaphoricè textitur. vt sub imagine mulieris, vel vnus viri de toto populo prædicatur. Hæc ille. vt Ezech. 15. dicitur, vt lignum vitis inutile, igni traditur, sic Ierusalem exurenda est. his verbis explicauit propheta. Quid fiet ligno vitis ex omnibus lignis nemorum, quæ sunt inter ligna sylvarum. Nunquid tolletur de ea lignum vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus vt dependeat in eo quodcumque vas. & subdit. sic tradam habitatores Ierusalæ, & ca. 17. sub nomine aquilæ describit imperium Babylo-

nicum, quod vastabat populū Dei. Ex his & alijs quæ à nobis dicta sunt, colliges, quod literalis sensus est, qui ex verbis aut nominibus proprie aut metaphoricè acceptis, elicitur, qui licet plerunque significet aliquid spirituale, ex re illa corporali, literalis est sensus. Hoc innuere voluit Augu. Psal. 103. Allegoria, inquit, dicitur, cum aliquid aliud videtur sonare in verbis, & aliud intellectu significare, quomodo dicitur agnus Christus. nunquid pecus? leo Christus, nunquid bestia? petra Christus, nunquid duritia, mons Christus, nunquid tumor terræ? & sic multa, aliud videntur sonare aliud significare, & ideo vocatur allegoria. Nonnulla alia quæ hoc in loco afferri poterant omisi, quando quidem de illis alibi differere statui vberius, & illo in loco cum scœnore reddam quæ nunc omissa sunt.

¶ Sylua quorundam nominum, quæ in bonam, aut in malam, aut in vtranque partem accipiuntur.

C A P. II.

Salicubi verum est dictum propheticum, Væ qui dicunt bonū malum, & malum bonū, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, & ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. præcipuè dici potest in nominibus ambiguae significationis, quæ in bonam aut in malam partem accipiuntur. Nam si nomen vnum Deum ac diabolū, doctrinā verā & falsam significat, profecto maxima cautio ac diligentia adhibenda est, ne decipiamur, tenebras, lucem, & lucem tenebras appellando. Quare si in alijs nobis cessatum non est, conandum est, ne in hac quoque parte muneris nostri deesse videamur. Igitur cõplurima afferre exempla tentabo, ex illis tu ipse poteris hoc talento numularijs tradito, multa similia congregare. August. quidem lib. 3. de doctrina Christi. ca. 24. ait. Quoniā multis modis res similes rebus apparent, non putemus esse præscriptum, vt quod in aliquo loco res aliqua per similitudinē significauerit, hoc etiā semper significare credamus. Nam

Fermentum & in vituperatione fermentum posuit dominus, cum diceret. *Matth. 16* Caute à fermento Pharisæorum. Et in laude cum diceret. Simile est regnum cælorum mulieri quæ abscondit fermentum in tribus mensuris farine donec fermentaretur totum. Huius varietatis obseruatio duas habet formas. sic enim aliud atque aliud res quæque significant, vt aut contraria aut tantummodo diuersa significet. Contraria scilicet, cum alias in bono, alias in malo res eadem per similitudinem ponitur. vt fermentum. Tale est etiam quod leo significat Christum. vt, Vicit leo de tribu Iuda. *1. Petri. 5.* significat diabolus. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem deuoret. Ita serpens in bono est. *Matth. 10* Astuti vt serpentes. in malo autem. Serpens euam seduxit astutia sua. In bono panis. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi: in malo. panes occultos libenter edite. Hæc quidem quæ commemoravi minimè dubiam significationem gerunt, quia exempli gratia commemorari non nisi manifestissima debuerunt: sunt autem quæ incertū sit in quâ partem accipi debeant, sicut. Calix in manu domini vini meri plenus mixto. Incertū est vtrum iram dei significet. aut gratiâ scripturarum à Iudæis ad gentes transeuntem. At cum res eadem non in cōtraria, sed tantum in diuersa significatione ponitur, illud est in exemplo, quod aqua & populum significat, *Apoc. 7.* & spiritum sanctum. *Ioan. 7.* Humina de ventre eius fluent aquæ viuæ. sic & alię res non singulæ, sed vnaquæque earū, non solum duo diuersa, sed etiam nonnunquā multa significant. Item Grego. homil. 19. in Ezechie. ait, Magna legentium debet esse discretio, vt in sacro eloquio, cum quilibet vnus sermo dicitur, non vnâ eandemque rem significare credatur. Sic aliquando sol in bono, aliquando vero accipitur in malo: solis enim nomine aliquando signatur dominus, aliquando persecutio. Attestante libro sapientiæ, in inferno enim impij dicturi sunt. Errauimus à via veritatis & sol iustitiæ non ortus est nobis. Et de iactis feminibus dominus dicit. Orto sole aruerunt. Quia facta persecutione in reproborum cordibus, prædicationis verba siccantur. sic bouis nomine sapiens designatur. vt, Non iunges bouem & asinum. id est sapientem cum stulto in prædicatione non socias. & per bouem fatuus designatur, sicut de illo qui in turpitudine amoris captus est,

dici. Statim eam sequitur vt bos ductus ad victimam, id est, sicut fatuus trahit ad mortem. Et Philippus presbyter lib. 3. in Iob. c. 38. in fine, hæc eadem scribit. Vt tamen hæc melius intelligantur, oportet multis exemplis rem totam illustrare & expeditam facere.

Petra, vt inquit Hierony. in cōment. Abdiæ. quanquam frequēter, vel in persona domini, vel in soliditate ponatur. vt in *Psal. statuit supra petram pedes meos.* & ad Petrum dicitur. Tu es Petrus, super hanc petram edificabo ecclesiam meam. In cōtrariam etiam partem frequenter accipitur. Auferam, inquit, cor lapideum, & dabo vobis cor carneum. &, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. & in Abdiâ non dicitur, habitantem supra petram, in qua prudens ædificator domum suam extruxit, sed in scissuris petrarum, vt hæreseon, à petra Christo, significet scissionses.

In sacra scriptura, inquit Gregor. libr. 18. moral. capit. 20. lapides in malo aliquando, aliquando vero in bono accipi solent. Nam cum lapis pro insensibilitate ponitur, dura, per lapides corda designantur. Vnde per *Ioan. dicitur.* Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. nomine lapidum corda gentilium designat, dura atque insensibilia per infidelitatem. & per prophetam, inquit dominus, Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum. Rursum per lapides, mentes fortium designari solent. Vnde per Petrum sanctis dicitur. Et vos tanquam lapides viuī super ædificamini domos spirituales. & per prophetam venienti ecclesiæ pollicetur dicens. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos & fundabo te Saphyris.

In sacra scriptura. ait Gregorius 19. moral. capit. 1. volucres, aliquando in malo, aliquando in bono dantur intelligi. Per volucres quippe nonnunquā potestates aeris de signantur, bonorum studijs aduersæ. Vnde veritatis voce dicitur. Quoniã semen quod fecus viam cecidit, venerunt volucres & comederunt illud. Quia nimirum maligni spiritus humanas mentes obsidentes, dum cogitationes noxias ingerunt, verbum vitæ à memoria euellunt. Hinc rursum cuidam diuiti superba sapienti dicit. Vulpes foucas habet, volucres cæli nidos. noie volucris superba dæmonia intelligimus quæ in corde hoīs habitât. At contra in bono volucres ponuntur.

Salomon.
Petra.
Psal. 39.
Matth. 16.
Ezech. 16.
32.
Lapides.
Matth. 3.
Ezech. 36.
1. Petri. 2.
Isai. 54.
Volucres.
Matth. 13

lent. Vnde Dominus. Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, & creuit & factum est in arborem magnam, & volucres cæli requieuerunt in ramis eius.

Passer, teste Hiero. eccles. 12. nunquam in malam partem legitur. loquitur in decimo *Psalmo.* Iustus, In domino confido quomodo dicitis animæ meæ transmigrare in montem vt passer. & alibi. Vigilauit & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Necnon in alio loco. Etenim passer inuenit sibi domum.

Abyssus, vt inquit *Basi. ho. 2. Exa. 3. 3. 3.* *λυδυσέφιλον* *εστίον* *πέρασπιτόκατος*, id est est multitudo aquarum ad cuius profunditatem non potest perueniri. & *Damasc. lib. 2. cap. 9.* Abyssus est aqua plurima, cuius finis incomprehensibilis est hominibus. nomen *βυθός* significat profunditatem, & iuxta *Ionnes* dicitur *βυσσός*. cū litera priuatiua addita *ἄβυσσος*. His suppositis, inquit Hiero. *Haba. 3.* Abyssus sæpe in bonam partem, sæpe in malam, interdum indifferenter accipitur. In bonam. vt, iudicia tua abyssus multa. In malam. viderunt te aquæ Deus. & dæmones deprecantur ne mittantur in Abyssos. & tenebræ erant super faciem abyssi. nescio an in bonam partem possit accipi. Indifferentes. Rupti sunt fontes abyssi. & cataractæ cæli apertæ sunt. &, Dracones omnes abyssi. Nisi forte ex eo quod dracones & ignem & grandinem ponitur, in malam partem trahendū sit. Et comment. *Ionæ. cap. 2.* Abyssos perniciosas quasdam & pessimas fortitudines accipere debemus, vel tormentis supplicij que deditas potestates, ad quas in euangelio dæmones rogant, ne ire cogantur. Vnde & tenebræ erant super abyssum. Interdum abyssus accipitur pro sacramentis ac profundissimis sensibus ac iudicijs Dei. vt iudicia Domini abyssus multa. &, abyssus abyssum inuocat in voce cataractarum. cataracta Hispanè *Pesquera.* Intelligunt locum vltimum de duplici testamento & apostolis. alij de maximis tribulationibus quæ se inuicem inuitant vt cum inuadant, voce maxima.

Cedri, teste Hiero. *Isai. 2.* in malam partem accipiuntur, vt apud *Isaiam.* Dies Dni super omnes cedros Libani. & alibi. Vox Dni cõterentis cedros, cõteret Dns cedros Libani, & iterum *Psal. 30.* Vidi impium exaltatū & eleuatū quasi cedros Libani, & transiit & ecce non erat. Quod si prudens lector quæscit cur in

tēplo domini cedrina ligna sint posita. & in *Psal. iuxta* Hebraicam veritatem legamus. Saturabuntur ligna domini, & cedri Libani quas tu plantasti. ibi passeret nidificabunt. Et inter cætera ligna etiam cedri ad laudes domini prouocantur. & in aduentu Saluatoris quando omnes arbores & ligna campi applaudent ramis suis, scriptum sit. Ponam in terra in aquosa cedrum & buxum & Cypresum & pinum. Dicendum est quod ex eodē genere hominū, alij sublimentur ad regnum, alij trahantur ad pœnam, & cedri Libani quæ propter superbiam conterentur, eligentur cum boni odoris fuerint, & cum apostolo dixerint. Christi bonus odor sumus Deo. & Grego. lib. 3. ait. Scriptura sacrâ, cedri nomine, aliquando alta excellentia glorię cælestis exprimitur. Sicut *Psal. 91.* testatur. Iustus vt palma florebit, & sicut cedrus Libani multiplicabitur. Cedri rursus nomine, prauorum rigida elatio designatur. sicut per eundem prophetam dicitur. Vox domini confringens cedros. & *Euthy. Psal. 28.* ait. Cedros, aliquando in bonum accipitur, quia cedrina ligna immarcescibilia sunt atque in putrida, & earum materia densa est ac odorata. Iuxta illud. Iustus vt palma florebit. Aliquando in malum, quia arbor est sterilis atque inflexibilis, Iuxta illud *Vadi impium* super exaltatum atque eleuatum sicut cedros Libani. & iterum. Vox Domini confringens cedros. Per cedros dæmones intelligit, propter eleuationē & superbiam illā quæ de cælo eos præcipitavit. *Lege Basi. Psal. 28. sermo. 1.*

Arabs, inquit Hiero. lib. 6. cōment. in *Isaiã ca. 6.* aliquando in bonam partem accipitur, eo quod tendat ad finem, & oblitus præteritorum extendat se ad priora. Vnde *Isaias* ait. Nec ponet ibi. nempe in Babylonē, tentoria Arabs. Arabs autem interpretatur, occidentalis & vespertinus.

Exploratores, inquit Hiero. *Ezechiel. 27.* cā. in bonā partem dicuntur, quales *Moyse* miserat ad explorandam terrā promissionis. Sed & in contrariā, quales apostolus vitare se dicit, propter subintroductos falsos fratres qui intrauerunt explorare libertatē nostram quā habemus in Christo. De quibus *Ioseph* loquitur. Exploratores estis, considerate vestigia regionis venistis, fratres eius intelligetes cimen esse non modicū aliena per insidias explorare responderunt non sunt exploratores serui tui.

Passer.
Abyssus.
Psal. 79.
Gen. 7.
Luc. 8.
Psal. 35. 41
Cedri.
Isai. 2.
Psal. 28.

Psal. 103.
Psal. 41.
1. Cor. 2.
Psal. 91.
Psal. 28.
Psal. 36.
Psal. 28.
Arabs.
Exploratores.
Num. 13.
Gal. 2.
Gen. 48.
Amice.
Ami

Amicus per Antiphrasin inimicum significat, Threnorum 1. Vocavi amicos meos, & ipsi deceperunt me, ex Hiero. Threno. 1. & Orige. tracta. 3. in Matth. ait. Hoc nomine amice in vocandi casu, neminem bonorum in scripturis cognoscimus appellatum. Ad malum enim & non indutum vestibus nuptialibus dicitur. Amice quid huc venisti, non habens vestem nuptialem. Malus etiam est qui in parabola denarii audit. Amice non facio tibi iniuriam, accipe quod tuum est & vade. & ad Iudam dicitur. Amice ad quid venisti. Hæc ille. In bonam etiam partem invenitur. Luca 14. Amice ascende superius.

Onus, ait Hiero. lib. 3. comment. epistolæ ad Galat. c. 5. & in bonam & in malam partem puto posse accipi. hoc est in his qui peccatis grauibus opprimuntur. & in his qui virtutum leuiora onera sustinent. De peccatis poenitentium in Psalm. loquitur. iniquitates meae eleuatae sunt supra caput meum, & sicut onus graue grauatae sunt super me. & iniquitas, inquit propheta, sedet super talætum plumbi. & Isaias ait. populus graui iniquitate. De virtutibus, doctrinâq; virtutum, dominus ait. Iugum meum suave est, & onus meum leue. Quod autem & doctrina pro onere accipiatur perspicuum fuit in euangelio. alligat quippe Pharisei onera grauia, & quæ portari non possunt, & superponunt super humeros hominum, ipsi autem vno ea digito nolunt contingere. Lege quæ scripsi lib. 4. cap. 2.

Mare, authore Hiero. ca. 3. in bonam partem accipi, Psalm. 23. testimonio est, in quo tropologicè ecclesia dicitur, *η θικουμένη*, id est orbis terrarum. Ipse super mare fundauit eum, & super flumina præparauit illum, id est orbem. Nec non & illud quod de vinea dicitur, quæ translata est ex Aegypto. Extendi sti propagines eius vsque ad mare. vsque ad mare puto quod in bonam partem potest accipi. Et ea quæ plena sunt sacramentis & in profundo posita (de quibus dicit apostolus. O profundum sapientiae & scientiae Dei. & propheta consonat. De profundis clamaui ad te domine) mare in scripturis appellari. Quod autem & accipiatur in contrario multa testimonia sunt. vt illud Psalm. hoc mare magnū & spaciosum, ibi naues pertransibunt. & in euangelio quando dominus increpauit ventos & mare, & dixit eiatice & obmutescere.

Flumina. Sunt, inquit Hiero. Ezechie. 29. bona flumina, sunt & mala. bonorum illud est exem-

plum. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. & qui biberit ex hac aqua, fluent ventre eius flumina aquæ salientis in vitam æternam. Malorum quod Pharaon loquitur. Mea sunt flumina & ego feci ea, in quibus draco habitat. Iterum hæc replicat Habac. capit. 3. Præterea Orige. homi. 13. in Ezech. ait. Scio flumina in quibus draco sedet, super quæ flumina hi qui de Israel capti fuerant, sedentes, cum carmen Sion canere non possent, flebant, secundū id quod in Psalmis scriptū est. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus. Scio aliud flumen cuius impetus lætificat ciuitatē Dei, iuxta Psalmistæ vocē dicitis. Fluminis impetus lætificat ciuitatē Dei. Quis est iste fluuius lætificans ciuitatē Dei. Iesus dn̄s noster iste est, qui ait per Isaiam. Ecce ego declino ad vos quasi fluuius pacis. Scio ego quosdam esse fluuios repromissos, qui ex hoc fluuio manant. omnis qui biberit ex aqua ista, sitiet rursus. qui autem biberit ex aqua quam ego dederō, inquit, Iesus, non sitiet in æternum, sed erit fluuius in eo, fons aquæ salientis in vitam æternam. & flumina de ventre eius egredientur. Habes igitur fluuios sanctos à quibus procul est draco. Est quidam fluuius quem Draco fecit, dicit quippe draco. mea sunt flumina & ego feci ea. & comminatur Deus tam Draco ni quam fluuijs, in quibus est Draco. Audi hæreticum cum omni versutia prædicatē necdum Christum venisse. Ideo diligenter attende cum aquam biberis, ne forte de illo fluuio bibas, in quo sedet draco, sed bibe ex aqua viua, & de eo fluuio in quo est sermo Dei, in quo est dominus noster Iesus.

Clamor, inquit Grego. in expositione. 5. Psalm. poenit. aliquando in bona, aliquando in mala significatione accipitur. Clamat enim Iustus cum operatur iustitiam ex desiderio. clamat & impius cum peccatum iungit peccato. Clamabat Moyses cum populum de Aegyptiaca seruitute liberatum ad terrā promissionis per desertum deduceret. clamabat & populus Gomorrhæus cum ex frequentissima peccati perpetracione, Deum ad iracundiā prouocaret. Deniq; Moyse taceti dicitū est à dn̄o. Quid clamas ad me? Vnde qui dā nos admonet dicens. auferatur clamor de medio vestrum, & iterum in expositione. 2. Psalm. ait. Quod peccatum clamor sit, testatur scriptura quæ dicit. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum ascendit ad me. & iterum.

Matth. 20
Zachar. 5.
Isai. 1.
Matth. 23
Mare.
Psalm. 79.
Roma. 11.
Psalm. 125.
Flumina.

Psalm. 45.
Psalm. 136.
Isai. 66.
Clamor.
Exodi. 14
Ephes. 4
Genes. 18.
Ibidem.
rum.

rum. Descendam videre, vtrum clamorē, qui venit ad me, opere compleuerint.

Gigas. Gigantem, iuxta Hiero. Isaiæ. 3. in bonam partē, hoc est de Domino saluatore in Psalm. legimus. Exultauit vt gigas ad currendam viam suam. & in Isaiā iuxta. 70. Gigantem & fortem. sin autem legerimus Nebrod Gigantem qui fuit venator coram Domino. & Gigantes propter quos venit diluuium super terram, in contrariam partē accipiendi sunt. Lege August. Psalm. 87.

Malus. Malus, vt scribit Hiero. Isaiæ. 66. in scripturis dupliciter accipitur. Vel in sterilitate & continentia, qualibus sedit Dauid & Salomon, quorum alter interpretatur fortis manu, alter pacificus. 3. Reg. 1. Vel in mala parte, de quibus dicitur. Noli fieri sicut equus & mulus in quibus non est intellectus, quibus præpositus erat Doeg.

Naues. Naues, iuxta Hiero. Isai. 2. in malam partem accipi legimus. Nam habuit Iosaphat naues quas mittebat in Tharsis, sed contrite sunt in Afiogaber. habuit & Salomon, quæ ibant in Tharsis, & post tres annos reuertebantur, afferebantque regi, argentum, aurū, ebur & simias, sed quia rex vterque peccauerat, alius deditus voluptati, & externarum gentium amans fœminas. alius se cum rege Samariæ copulans, quod vtrumque ad ethnicos & Hæreticos refertur, in quibus nihil est aliud, nisi fulgor eloquentiæ, & sensus dialecticæ arte constructus, & sermo mortuus, quod intelligitur in eburneis dentibus, & similitudo rationis humanæ quod sentitur in sinijs. Idcirco in Psalm. legimus. In spiritu violento confringes naues Tharsis. & Isai. Væ alis nauium, quæ sunt trans Æthiopiam. sunt è contrario & bonæ naues. de quibus & in eisdem Psalm. dicitur. Qui descendunt in mare nauibus, & faciunt opus in aquis multis.

Filij. Filios, legimus, inquit Hiero. Mala. 1. in malam partem. Erasmus natura filij iæ. & filij Gehēna, quos Pharisei mare & terris circum itis dignos genere tormentis. & Iudas proditor, filius perditionis appellatur. & in Hosea. Filij fornicationis, qui sunt de matre meretrice, generati. In bonam partem filios legimus. Dedit eis postatē vt filij Dei fierent. & Filioli mei quos iterū parturio donec Christus fornicetur in vobis. Sed nota quod filius, sicuti feruus, in scripturis sanctis, voluntate sit, non necessitate naturæ. Qui enim spiritū adoptionis acceperit in filiū Dei vertitur, qui au-

Psalm. 18.
Isai. 3.
Psalm. 31.
Naues.
Psalm. 106.
Isai. 18.
Psalm. 106.
Fili.
Ephes. 2.
Mat. 23.
Iohan. 17.
Iohan. 1.
Gal. 4.

tē spiritum seruitutis in timorem, Dei feruus efficitur.

Filius hominis, si Hiero. credimus Ezechiel. 30. in scripturis sanctis in bonam partem semper accipitur, dūtaxat in numero singulari. vt in Ezechiel. filij hominis & in Daniele & in euangelio, Filius hominis non habet vbi reclinet caput suū. & filius quidem hominis vadit sicut scriptū est de eo. Alioqui in plurali numero in contrariū legitur. vt in psalmo. Filij hominū dentes eorum arma & sagittæ. & rursus. Filij hominum vsq; quo graui corde. Hæc ille. Hoc forte verū est in editione vulgata. quia interpres cū hoc nomē filius apud Hebræos ponitur in singulari, genitiuus illi adiunctus nepe Adam, in numero singulari subnectitur. si nomen filius est numeri pluralis, genitiuus illi adiunctus, itidē per plurālē numerū transfertur. At iuxta Hebraicā veritatē nunquā, hominū, inuenitur in plurali. caret enim illo, nomē Adā, id est, homo. Vnde ipse Hiero. Matth. 16. quasi retractasse videtur quod in Ezechiel. dixerat, cū inquit. Vbi cunq; scriptū est in veteri testamento, filius hominis, in Hebræo, filius Adā positū est. Illud quoq; quod in Psalm. legitur. Filij hominū vsq; quo graui corde. in Hebræo dicitur, filij Adam. Hæc ille. Porro quod dicit, Psalm. 4. legi, filij Adam. in Hebræis codicibus, non ita est, sed filij viri. hoc est filij robustorum ac potentum. Sicuti vice versa, filius hominis, significat hominem plebeium & vulgarem. Atque ita vocatur Christus, quia ipsam ignobilem, homines reputabāt. Aug. Psa. 8. in huius loci expositione. Quid est ho. &c. latè philosophatur quo differant modo, homo & filius hominis.

Hispidus & Pilosus in malam partem accipitur. vt quando de Esau dicitur quod erat pilosus. Cum vero in bonam partem accipitur, virilitatis est argumentum. nam cum scriptura de Elia loquitur hoc vtitur nomine. ex Hiero. Ezechiel. 35.

Legi, inquit Hiero. Nahū. 3. ca. in scripturis sanctis in bonam quoque partem maleficos accipi, vt in psal. Malefici incantantis sapienter. sed ad hoc incantat talis maleficus, vt meretricis Ninie amore deuinctos, ad mētē sanitatem retrahat.

Quæramus, inquit Hieronym. Haba. 3. sicuti in scripturis Phantasia, in bonam partem inuenire possumus, & cum raro vel nunquam fuerit inuenta, in malam partem vbiq; interpretabimur.

Filius hominis.
Psalm. 56.
Psalm. 4.
Psalm. 106.
Psalm. 106.
Pilosus.
4. Reg. 1.
Maleficus.
Psalm. 57.
Phantasia.
Quo.

Quomodo, inquit Hiero. cap. 17. cōmen. in Ezechi. cetera animantia & ad bonam & ad malam partem referri solent, ita & de aquila & leone. In bonam partem leo dicitur Leo. Apoc. 5. Christus, propter mugietem fortitudinem. Vicit Leo de tribu Iuda. & in Gene. c. 49. Catulus leonis Iuda. In contrariam, in Psal. Infi diatur in absconditis, vt leo in cubili suo. In bonā partem de aquila dicitur, quod iustus diues effectus faciat sibi alas sicut aquilæ, vt possit reuerti ad domum præcessoris sui. & in Isaiā scriptum est, quod pennas afferant sicut aquilæ, currant & non lassentur, ambulent & non esuriant. & Augu. Psal. 49. idem dicit de leone. Et Orige. homi. 11. super Ezechi. cum hæc dixisset, subiungit. Vt ego suspiror iustus non est aquila, sed quasi aquila, æmulatur quippe aquilam. Et quomodo serpens æneus typus fuit saluatoris, neq; enim serpens erat vere, sed imitabatur serpentem, dicente domino. Vt Moyse exaltauit serpētem in deserto. eodem modo iustus nō tam aquila est, quam aquilæ similis, quia ei vtile est imaginem aquilæ sectari. & alibi præceptum accepit vt iustus sit sapiens vt serpens, non vt fiat serpens sed ne à veri serpentis capiatur astutia. Item Hierony. Iob 29. ca. ait. Aquila aliquādo dicitur in bonam partem, vt sicut aquila protegit nidū suum. Et in malam, vt nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila. & alibi erit quasi aquila supra domum dei. Ita Philippus ibidem. Torcular, vt scribit Hierony. Threnorum 1. Iuxta scripturæ sanctæ consuetudinem interdū pro vltione ac supplicijs ponitur peccatorum. vt, torcular calcavit dominus virgini filiæ Iuda. In bonam partem scribuntur psalmi pro torcularibus, octauus, & 83. in quo torculari; & malis supplicia, & bonis premissa à domino saluatore calcantur. quem solus ipse calcavit, nullumque habuit adiutorem. interdū etiam pro congregatione fructuum accipitur. Ita quoque dicit Isaiæ 63. Cor, inquit Hierony. Threnorum. in bono ponitur & in malo in vnico versu scilicet. Defecit cor meum & caro mea, deus cordis mei & pars mea deus in secula. Defecit cor vtique mala cogitatio. Deus autem cordis, hoc est author boni intellectus quia eū sine eius gratia non habet. Sagittæ, inquit Hiero. Isaiæ 49. aliæ sunt etæ, aliæ non. Vnde propheta. Posuit me sicut sagittam electam. ex quo ostendit Deū

habere sagittas plurimas, sed nō electas, quæ sagittæ prophetæ sunt & apostoli, qui in toto orbe discurrunt. Sagittæ tuæ acutæ potētissime, populi sub te cadēt. & iterum. Sagittæ potentis acutæ. & Christus de multis sagittis vna sagitta electa est. quæ sagitta & spōsa vulnus accipiens, ait. Vulnerata charitate ego sum. Iterum repetit Habac. cap. 3. Nunquam, dicit Augusti. libro 22. contra Faustum capit. 18. in ecclesiasticis literis misericordiam in vituperationem positam recolo. Dicitur, inquit Hierony. Habac. 2. auaritia mala ad distinctionem bonæ, vt sit bona auaritia doctoris ecclesiastici qui nunquam satiatur multitudine sectatorum, & quanto plures habuerit discipulos, tanto magis ad doctrinæ studium concitetur. Hinc Habacuc dicit. Væ qui congregat auaritiam malam domui suæ. Particeps, inquit Hiero. ad Ephes. 5. in bonam partem, comparticeps in malam semper accipitur. vt in Psal. 44. propter quod vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participib; tuis. & alibi. participes Christi facti sumus. & ad Eph. Paulus. Nolite effici comparticipes eorum. sed hoc nomen vt credo alibi nō legitur. Hæc ille. At in cap. 3. eiusdem epist. nomē cōparticipes inuenitur, vt si Hiero. consulisset Græca exēplaria videre potuisset. συμμετετα και παρθελιας αυτου, id est, cōparticipes promissionis eius. Carmen, iuxta Grego. homi. 9. in Ezechi. aliquando in bono aliquando vero in malo accipi dubium non est. quia & letum carmē & lugubre carmen dicere possumus. Sed scriptura penē semper in prosperis ponere solet. Veluti cum dominus Israeliticum populum de mari rubro liberasset scriptum est, tunc Moyse & filij Israel cecinerunt carmē domino. & cum Dauid de hostibus victoriā reportasset, scriptum est. locutus est Dauid domino verba cantici huius. Salomon quoque ait. Acetum in nitro qui cantat carmina corde pessimo. acetum quippe si mittatur in nitro, feruefcit nitrum protinus & bullit. & peruersa mens quando per increpationem corripitur, aut pro prædicationis dulcedine bona suadentur, de correptione fit deterior, & inde in murmurationis iniquitate succenditur, vnde debuit ab iniquitate compesci. & per Eliu quoque de ingrato, ac de se desperante dicitur. Et non dixit vbi est qui fecit me,

me, qui dedit carmen in nocte. carmen quippe in nocte est lætitia in tribulatione. Carmen in nocte accipimus, quando in pressuris præsentibus, de futuris gaudijs consolamur. Hæc ille. Vtitur exemplo ex Ezechi. capit. 2. Scriptæ erant in eo lamentationes, & carmen & Væ. ad probandum quod carmen accipitur in bonam partem. sed non accipitur. Quantum possum, inquit Hierony. Michæ. 5. memoria recolere, nunquam venatorem in bonam partem legi. Ismaël & Esau venatores fuerunt, & præcesserunt in typo populi Iudaici, quorum alter Ægyptiæ filius est, ambulans iuxta carnem & iuxta carnem viuens. Alter primitiua propter lenticulam vendidit, & benedictionibus fratris inuidens, fugat eum in Mesopotamiam. Cōsentit Ambrosi. in comment. Psal. 118. serm. 8. versu. 5. & 6. & iterum Hiero. in Decreti. D. 86. capit. Esau venator erat. & Nicolaus papa. in capit. Quorundam. D. 34. Aliquando hæc obseruatio fallit, vt inquit Hiero. in commēt. Ezechielis. capit. 28. Venatores, inquit, in malam partem accipiuntur. vt in Psalmo. anima nostra erepta est sicut passer de laqueo venantium. & in Prouerbij. oculus meretricis laqueus est peccatoris. sunt & in bonam partem ijs contrarij venatores, de quibus scribit Ieremias. Ecce ego mittam piscatores, & venatores, qui venentur vos de omni colle & monte. Vnde & viculus Petri & Andree hoc appellatur vocabulo, Bethsaida enim nostra lingua interpretatum, domus venatorum, sonat. Porta, vt scribit Hiero. Nahum. 3. sunt mala iuxta illud. Qui exaltas me de portis mortis. Aliæ bonæ, vt annuntiem laudes tuas in portis filiæ Siō. & Amos. 5. ait. Duplices portas, mortis & vitæ, vitiorum atq; virtutū, sæpē in scripturis legimus. Vt in Psal. Qui exaltas me de portis mortis, vt annuntiem laudes tuas, in portis filiæ Siō. Haud dubium quin ecclesiam significet, excelsum montē Siō, & ciuitatem Dei viuentis Ierusalem cælestē, & multitudinem angelorū, & ecclesiam primitiuorum qui scripti sunt in cælis. Qui in portis Siō fuerit exaltatus, portas mortis timere non poterit, de quibus Petrus domino loquebatur. Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Portas virtutis in alio Psalmo dicimus. Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino. hæc

porta domini iusti intrabunt in eam. Deniq; & Sapiencia in portis ciuitatis considerans, dixit. Quanto tempore obtinuerint iustitiam non confundentur. Quod dicitur. Odio habuerunt in porta corripientem. portas illas ciuitatis, hoc est animæ credentis in Christū, puto esse virtutes per quas ad credētes Christus ingreditur. Defectio, inquit Hiero. Sophoniæ. 1. in bonam partē accipitur, iuxta illud. deficiens mortuus est Abraham in senectute bona, senex & plenus dierum. Quid si quis opposuerit aduersum hoc, illud quod de Ismaël scriptum est. Hi sunt anni Ismaël centum triginta & septem, & deficiens mortuus est, & appositus est ad genus suum. Respondebimus ei primum, & ipsum Ismaël filium esse Abraham, & accepisse dona & partes à patre, secundum mensuram suam. Deinde absolute scriptum. Deficiens mortuus est, & non addi quod scriptum est de Abraham, in senectute bona, senex & plenus dierum, & appositus est ad populum suum. siue de Isaac. Fuerunt autem dies Isaac quos vixit anni centum. 85. & deficiens mortuus est, & appositus est ad genus suum, senex, & plenus dierum. Necnō & Iacob. & cessauit Iacob præcipiens filijs suis, & leuans pedes super lectum defecit, & appositus est ad populum suum. ex quo intelligimus aliud esse tantum deficere, aliud cum defectione plures pariter habere virtutes. Zelus, inquit Euthy. Psal. 67. in bonam partem vocatur iusta indignatio, velut illa quam concepit Christus, cum ementes & videntes eiecit e templo. quia nullam Dei templo reuerentiam exhibebant. & Psal. 72. addit. Per zelum in malam partem iram intelligimus, quæ à recta ratione aduersus aliquid irrationabiliter, factum proficiscitur. & Hiero. Nahum. 1. ait. Zelus in bonam partem accipitur. vt, zelamini charismata meliora. & zelor vos Dei zelo. & Dominus in Psal. 68. zelus domus tuæ comedit me. & Elias inquit, zelo zelatus sum Domino omnipotenti, & Simonem Zelotem apostolum Christi, quem Marcus, Simonem Cananæum appellat, legimus. In malam partem. Deus æmulator & vlciscēs Dominus. Lege Orige. Psal. 36. & Ambro. Psal. 118. serm. 18. Æmulatio, vt inquit Grego. super cāti. ca. 8. & in bonum & in malum accipitur. In bonum sicut cum per apostolum dicitur. Æmulamini

Leo.
Apoc. 5.
Psal. 9.
Aquila.
Isaia 40.
Ioan. 3.
Matth. 10
Aquila.
Deute. 23.
Iob. 39.
Torcular.
De hoc lib. 4. ca. 3. pro pessimum.
Cor.
Psal. 73.
Sagittæ.
Isaia 49.

Psal. 44.
Canti. 4.
Misericordia.
Auaritia.
Particeps.
Hebræ. 3.
Carmen.
2. Reg. 22,
Prouer. 25

Amos. 5.
Defectio.
Gene. 35.
Zelus.
1. Cor. 12.
2. Cor. 11.
3. Reg. 19.
Æmulatio

Iamini-charismata meliora. In malum autem assumitur, ubi per Samuelem Sauli dicitur. Auferetur a te regnum, & dabitur emulo tuo, emulus quippe eius David dicitur, cui Saul invidere non ignorat. Præterea Euthy. Psalm. 36. ait. Æmulari & in bonam & in malam partem accipitur. Quia prauos aliquando, ali quando bonos æmulamur. Primam æmulationis speciem auertit propheta, inquis. Noli æmulari malignantes. Nam æmulari ad bonum rectum est. Hieronym. quoque in commenta. epist. ad Galat. capit. 4. ait. Æmulantur bene, qui cum videant in aliquibus esse gratias, dona, virtutes, ipsi tales esse desiderant, & fidem industriamque; eorum nituntur imitari, vt possint ea quæ æmulatione digna sunt consequi. De quibus & apostolus ait. Æmulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. Ac deinceps, sic & vos quoniam æmulatores estis spiritualium, ad ædificationem ecclesie, querite vt abundetis. Et iterum. Fratres æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere. Æmulantur non bene, qui non tã ipsi cupiunt esse meliores, vt imitentur eos qui æmulatione digni sunt, quam illos ipsos volunt facere peiores, & retrorsum trahere æmulatione peruersa. V. g. si Christianus quispiã, legit Moysem & prophetas scit omnia in umbra & imagine illi populo præcessisse, scripta autẽ esse propter nos in quos fines seculorum decurrerunt. Circuncisionẽ non tam præputij quã aurium & cordis, intel ligit, qui resurrexit cū Christo & ea querit quæ sursum sunt, liberatus est ab onere & seruitute legis, ne tangas, ne gustes, ne attamines, im perantis. Huic si quis scripturarum verbis voverit persuadere, vt non per Tropologiã, sed per occidentem literam quæ sunt scripta suscipiat, vt in manifesto fiat Iudæus, nõ in occulto, æmulatur eum nõ bene, sed cõcito cursu ad maiora gradientẽ retrahere festinat, vt se potius æmuletur qui retrorsum vadit, aut certẽ vt multũ ultra non promouet. De zelo & æmulatione peruersa dicitur in Psalm. Noli æmulari in malignãtib; & apud Paulũ. Æmulantur vos non benẽ. Inuenimus & alium zelũ quo zelati sunt filij Iacob Ioseph fratrem suũ, & Maria & Aaron amicũ domini Moysen. Neque enim aut hi aut illi vt meliores essent, Ioseph & Moysen, ad zelũ sunt concitati, sed quia dolebant illos esse meliores. Ille zelus inuidiæ vicinus est. Bonum zelum legimus Phinees, Eliz, Mathathia, apostoli Iudæ,

Psalm. 36.

Num. 25.

sed non proditoris, qui ob insignem zeli in se virtutem, etiam Zelotis nomen accepit. Malum autem vt Cain & Habel, est & medius zelus qui nec in bonam nec in malam partem accipi potest, videlicet Zelotypia.

Quantum ego existimo, inquit Hieron. in comment. in Ecclesi. capit. 11. semper in bonam partem accipitur Auster. Vnde in cantico canticorum. ca. 4. dicitur. Exurge Aquilo, hoc est recede & abi, veni Auster perfla hortum meum, & in Ecclesiaste. Si ceciderit lignum, siue ad aquilonem siue ad austrum, ubi ceciderit ibi erit. Et Grego. ho. 13. in Ezechi. ait. Auster ventus quod in sancti spiritus typo poni soleat, hi qui in sacro eloquio studio si sunt recognoscunt. Sicut e contrario per Aquilonem, sæpe diabolus designatur, quia & ille relaxat in calore, iste constringit in frigore. Lege August. epist. 120. capi. 22. & lib. annotationum Iob. cap. 38.

Visitare in bonã & in malam partem accipitur. Nam visitare, inquit Hiero. Iere. 3. 2. cõsolationẽ significat, id est, alicuius recordari vt el faucas. Gen. 21. Visitauit dominus Saram, vt ei promisit, & ca. 50. Deus visitabit vos & ascendetis, & Psalm. 8. Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quia visitas eũ. Capitur quoq; vt inquit Hiero. Amos. 3. pro vlcisci aut punire in scriptura, & visitatio vocatur flagellum, seu supplicium, veluti apud Hoseam. Iudicium domini cum Iuda, & visita tio super Iacob. & Amos. 3. tantũmodo cognoui vos ex omnibus cognationibus terre, id circo visitabo super omnes iniquitates vestras. Pulchrẽ ait visitabo, & non percutiam, quia plaga Dei visitatio est, atque curatio. Hoc etiam repetit Hosee. 12. cap. At in comment. Ezechi. capit. 9. his addit, omnis visitatio vltio est, quasi ægrotantis quasi habentis vulnera, quasi medicas spectantis manus. Vnde dicitur appropinquauerunt visitationes vrbis. Et in Psalm. visitabo in virga iniquitates eorum, misericordiam autem meam non auferam ab eis.

Ni fallor, inquit Hierony. in comment. Ecclesi. cap. 1. absque additamento torrens nullo quam in bonam partem legitur. Nam cum dicitur. De torrente voluptatis tuae potabis eos, cum additamento dicitur voluptatis. Et e contrario Saluator ad torrentem traditur Cedron. & Elias persecutionis tempore ad torrentem Carith latitat. Nec ab hac dissi det sententia Theophy. in commenta. Haba.

3. Reg. 19.
1. Mach. 2.
Iudas Zelotes
car. yocatur.
Auster.
Aquilo.

Visitare.

Hof. 12.

Ezechi. 9.

Torrentes.

cap. 2. Dominus ipse in scripturis fluuius dicitur etus est, imo & torrens appellatur. vt in Isaiã cap. 60. Ecce ego supra ipsos effluam vt fluuius, & quasi torrens inundans gloriam gentium. Est autem torrens, vt inquit August. Psalm. 35. aqua veniens cum impetu, & capitur pro graui tentatione quæ est in persecutionibus, vt eodem loco ait Ambrosius.

Hoc nomen lacus, inquit Basili. Psalm. 7. versus finem, apud scripturam raro in bonã partem. Vt puteus nunquam in malam. Lacus est in quem Ioseph deiectus est a fratribus, & cum cædes facta est a primogenito Pharaonis, vsque ad primogenitum captiuę quæ erat in lacu, & in Psalmis. Deputatus sum cum descendantibus in lacum, & in Ieremia. Me dereliquerunt fontem aquæ viue, & effoderunt sibi lacus pertufos & contractos qui non poterunt aquam continere. & apud Danielem lacus leonum describitur, in quem ipse coniectus est. Puteum autem effoderunt Abraham & serui Isaac, & ad puteum profectus est Moyses. & mandatum a Salomone accepimus, vt aquam bibamus ex vasis nostris, & ex fonte puteorum nostrorum. Denique seruatur noster apud puteum cum Samaritana de diuinis mysterijs est locutus. Causam vero cur lacus ad peiora, puteus vero ad meliora vsurpatur hanc esse existimamus. Quod aqua in lacu extranea quodammodo cadensque e celo est, in puteis verò aquarum venæ se se produnt.

Astutia, inquit Aug. epi. 29. apud Latinos rarissime in bono, in scripturis frequētissimũ est. Prouer. 1. vt detur paruulis astutia. Lege Basilium in præfa. Prouerbiorũ.

Sunt aquæ inquit Hierony. Ezechi. 47. sacra, quæ oriuntur ex latere dextro templi ad Meridiam, quæ saluatoris nostri significant doctrinam. Iuxta illud quod scriptum est. Repleta sunt omnia scientia domini, sicut aqua multa operiens mare. De his aquis & Zacharias vaticinatus est, dicens. In die illo egredietur aqua viuens de Ieruf. & medium eius in mare primum, medium autem illius in mare nouissimum. De his aquis ad Samaritanam Dominus loquebatur. Si scires quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, forsitan petisses eum & dedisset tibi aquam viuẽtem. Et iterum. omnis qui bibit de aqua ista, sitiet denuo, qui autem biberit ex aqua quam ego dabo eum non sitiet in æternum, & in tẽplo clamabat ac dicebat. Si quis sitiet veniat ad me

LACUS.

PUTEUS.

ASTUTIA.

AQUÆ.

ISAI. 2.

ZACHA. 14.

IOHA. 4.

IOHAN. 7.

& bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum, iste sunt aquę de quibus propheta loquebatur in Psalm. super aquas refectionis educauit me. & Ezechi. As sumam vos de gentibus & de terris & aspergam super vos aquam mundam, & munda bimini ex omnibus immunditijs vestris. apparuerunt enim fontes aquarum. & in Psalm. Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina voces suas a fluctibus aquarum multarum. mirabiles elationes maris. Istæ sunt aquæ Siloë quæ vadunt cum silentio, de quibus loquitur Isaias. Haurietis aquas de fontibus Saluatoris. & Psalmista. Benedicite Domino de fontibus Israel. & Isaias de domino Saluatore. Iste habitabit in excelsa spelunca petra fortissimæ, panis ei dabitur & aqua illius fidelis. erupit enim in deserto aqua & vallis in terra sitiẽti. Diciturque credentibus. Noli timere quia redemi te, meus es tu, & si transieris per aquam tecum ego sum. Et rursum. Qui sititis, ite ad aquã. & per Iere. loquitur Deus. Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontẽ aquæ viue & foderunt sibi lacus qui aquã cõtinere non possunt. Sũt etiam aquæ amaræ, aquæ pessimæ ad quas Iere. nos prohibet accedere dicens. Quid vobis & viæ Ægypti vt bibatis de aquis Geon? quę Hebraice dicuntur turbidæ & coenosa. De quibus iratus super hæreticis loquitur Deus. Ecce ego cibabo eos angustijs, & dabo eis potum aquam fellis, in qua draco regnat Ægyptius, qui dicit. Mea sunt flumina, & ego feci ea, qui omne excelsum videt, & ipse est rex eorum qui in aquis sunt. Vnde vir ecclesiasticus dominum deprecatur & dicit. Saluum me fac Domine quoniam intrauerunt aquæ vsq; ad animam. & iterum. Libera me ab his qui oderunt me, & de profundis aquarum, non me præcipitet tempestas aquarum. & iterum. Cum irasceretur furor eorum in nos forsita aqua absorbuisset nos, & spõsa. Aqua multa non poterit restinguere charitatem, & flumina non demergent eam. Ista est aqua de qua dicit Hoseas. Contempsit me Galaad ciuitas quæ operatur vanitates, con turbans aquam. & fortitudo eius vti piratæ. Hæc aqua alio nomine vocatur Mara, id est, amaritudo, in qua lignum crucis mittitur, & amarã vertitur in dulcia. Cõsidera legẽ Moy. si, si intelligatur iuxta sensum cartheum Iu. s. si.

Psalm. 22.
Ezechi. 36.
Psalm. 92.
Isai. 8.
Psalm. 67.
Isai. 33.

Isai. 55.
Iere. 2.
Iere. 2.
Iere. 9.

Ezechi. 29.

Psalm. 68.

Psalm. 123.
Canti. 8.

Hose. 6.

Vetus lex
amarã sine
si, si intelligatur iuxta sensum cartheum Iu. s. si.

Jerem. 13.
Num. 12.
Exod. 2.

dæorum, quomodo amara sit, effodiens oculum pro oculo, dentem pro dente, vide in Thamar fornicationem, & Hoseam iunctum fornicariæ. Jeremia *ωπιλωμα*, Moyli uxorem Æthiopissam, & interfectionem Aegyptij, & mille alia quæ si intelligamus iuxta occidentem literam, & non iuxta spiritum viuificantem, amara sunt, & lectorem non tam ædificant, quam destruant.

Quod ex animantibus trahantur variæ similitudines, quibus significantur virtutes aut vitia inesse hominibus, iuxta literam & Tropologiam.

C A P. III.

De hoc lib.
10. Reg. 6.
in fine. &
47.

Isaia. 56.
Iere. 5.

Psal. 48.

Psal. 13.

2. Tim. 2.

2. Tim. 2.

2. Tim. 2.

2. Tim. 2.

Divina scriptura, inquit Chryso. ho. 13. & 23. in Gen. propter affectiones varias interturbantes, ab irrationalibus & a feris cognominatio nes, his qui ratione insigniti sunt, imponit. Interdum canes ob impudètiã & impetũ vocat, dicēs. Canes muti non valentes latrare. Interdum ob libidinem, equos. Equi, inquit, insanientes, vnusquisq; ad uxorem proximi sui. Interdum afinos ob stupiditatem & ruditatem. Comparatus est, inquit, iumentis insipientibus & similis factus est illis. Interdum verò leones & pardos vocat, ob rapacitatem & habendi auiditatem. Aliquando verò aspides ob fraudulentiam. Venenum, inquit, aspidum sub labijs eorum. Nonnunquam serpentes & viperas ob latens venenũ & malitiam, sicut & Iohann. clamabat dicens. Serpentes progenies viperarum, quis vobis demonstrabit fugere à ventura ira? Insuper & alia affectionibus respondentia nomina imponit, vt sic vel tarde confusa ad suam aliquando redeant nobilitatem, & suo generi cõfœderentur, affectionibusq; suis diuinas leges præferant, quibus se delinquendo permiserunt. Et homi. 12. ad populum Antioch. inquit. Multum lucri licet à brutis ad morũ correctionem colligere. Sic Christus ait, estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut colubæ, & rursum. Respice volatilia celi quæ non serunt, neq; me

tunt, & Isai. cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe dñi sui, Israel aut me non cognouit, & Iere. Turtur & hirundo agri auicula cognouerunt tēpora ingressus sui, populus vero meus non cognouit iudicia domini. Ab illis animalibus discere virtutem exercere, à contrarijs vitium fugere. Sicut enim laboriosa res apis, sic perniciosa aspis, malitiam eius auerferis, ne audias. Venena aspidis sub labijs eorũ. Et Euthy. Matth. 19. inquit, solet frequenter scriptura ab eodem animali differentes ostendere comparationes, quando illud bonas simul ac malas habet conditiones. Nam Christus dicitur leo propter regiam dignitatem & inexpugnabilem. Recumbens, inquit, dormiuit vt leo. Iustus etiam leo vocatur. Iustus ait, vt leo confidit. Præterea diabolus leo dicitur, eo quod immitis sit & sanguinem bibat, & in euangelio in bonum serpentes atq; colubæ accipiuntur, estote prudentes sicut serpentes & simplices sicut colubæ, & reprobantur Iudæi tanquã serpentes & viperarũ progenies, & male audit Ephraim, quasi columba demens quæ non habet cor. Item Hierony. Sopho. 1. ait. Pro qualitate & diuersitate peccati, alius assimilatur Pharaoni, alius Nembrothi giganti. E contrario per bona opera atque virtutes, quia & virtutum itinera sunt diuersa, ille spiritum assumit Abraham, hic Moyli, alius Eliæ, ideo dicitur in Daniele ad populũ Iudæorum. Semen Canaan & non Iuda, & ad Ierusalem. Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethea, quam ob rem ab apostolo dicitur, & mulamini charismata meliora, & Ezechi. cap. 2. ait. Vnusquisque pro moribus suis sortitur in scriptura nomen, scribis & Pharisæis dicitur. Generatio viperarũ, & de Herode qui versipellis erat. Ite & dicite vulpi huic, & corde indomabili Iudæi, scorpiones esse dicuntur ab Ezechi. cap. 2. Vnde in Euangelio legimus, omnes qui ante me fuerunt fures & latrones, & non audierunt eos oues, ex quo ostenditur eos qui audierint fures & latrones, ouium vocabulũ perdidisse, & alia assumpsisse nomina, vt non quasi ouesperierint, sed quasi vipere, vulpes, & scorpiones, & lib. 6. cõment. Isaia. ca. 14. inquit. Mores hominũ sub typo diuersorum animantium monstrantur, vt Sadducæi propter nequitia genimina viperarum. E contrario innocentes, colubæ vocantur & oues. Hec omnia desumpta sunt ex Orige. Lege Cynli. 3. Thesau. ca. 1. Præterea Theophy. ad Colo. 3. ait, scriptura equos, canes

Isaia. 1.

Iere. 8.

Gene. 49.
Prouer. 28

Hosea. 7.

Danie. 19.

Eze. 16.

Matth. 23.
Luc. 13.

Iohann. 10.

2. Tim. 2.

Plato in Phadone.

Isaia. 1.

nes & vulpes nominat eos qui voluntatis & morum suorũ nomine, huiuscemodi belluis adæquantur. Ad hunc modum arbitror intelligendum Platonem in Phadone, siue de Anima, qui cum loquitur de animalibus quæ iterum ad corpora redeunt, ait. Induunt in illo corpore mores, quales in vita exerceverunt. eos quidem qui ventri dediti per inertiam atque lasciuam vitam egerunt, nec quicquam pensi aut pudoris habuerunt, decens est asinos similiaque subire. Qui vero iniurias, tyrannides, rapinas præ cæteris secuti sunt, in luporum, accipitrum, miluorũ genera, par est pertransire. similiter & in cæteris. Abeunt enim in genera quælibet, quibus in vita mores similes contraxerunt. Et Tertulli. cõtra Iudæos. ca. 4. ait. Hoc est vñtatum in scripturis figuratè vt translatione hominum ex comparatione criminum. vt principes Sodomorum, populus Gomorrhæ. cũ iam illæ ciuitates essent extinctæ. & per prophetam ad Irael dicit. Pater tuus Amorrhæus, mater tua Cethea, quorum ex genere procreati non sunt, sed ob similem impietatem, & Baby lon Romanæ vrbis figuram portat apud Iohannem. Hæc ille. & iuxta Petrum. 1. Petri vlt. vt aiunt Hiero. in Marci vita, & Eusebius. Deniq; Basilus homi. de ira, ait. Nouit scriptura eos qui ira tenentur, ferarum appellatione vocare, quibus sese ob peruersitatem similes reddiderunt. Nam & canes & serpentes & genimina viperarum, & his similia, nominat. Qui enim ad mutua temper inter sese parati sunt inferenda incommoda, iure feris adscribi possunt, quibus ex natura continuum aduersus homines odium est. Multa exempla de hac re affert Basil. in Exaemero. præcipue hom. 8. & 9.

Quod de comparationibus illis quas scriptura admittit.

C A P. IIII

Similitudo

Metaphora

Metaphora differt à Similitudine. nã metaphora breuior est quam similitudo, eoq; distat. quod similitudo cõparatur rei quã volumus exprimere, vt tanquã agnus ad victimam ductus est. & in Psalm. transiuga de monte sicut passer. Metaphora pro re ipsa dicitur, vt, vicit leo de tribu Iuda. Christus vocatur leo in illo

loco. & agnus & lapis. & potestas gubernadi alios, vocatur gubernaculum. vt Prouerb. intelligens gubernacula possidebit. Vnde tunc erit comparatio, cũ dico fecisse quid hominẽ vt leonẽ translatio cum dico de homine, leo est. Hoc tamen præceptũ non semper seruetur in scripturis, quia sæpè subaudienda venit particula, vt. Veluti in Psalm. transiuga de monte passer, pro sicut passer. & in Gene. catulus leonis Iuda. de hoc. li. 8. c. 8. Porro nota quod Hebræi sua conficiunt cõparatiua per præpositionẽ Men. idest ab, (quam interpretes aliquando vertunt, quã) positiuus subiunctã, vt bonus sum ego à patribus meis. id est melior quã patres mei. & Isaia. 54. Multi filij desertæ. & in Psalm. 117. Bonum est confidere in domino, (idest, melius est) quã confidere in homine. & bonũ est sperare in domino quã sperare in principibus. & Mat. 18. bonũ est tibi ad vitã ingredi debilẽ & claudum, quã duos pedes habentẽ mitti in Gehennam. & alibi. Amen dico vobis discessit hic iustificatus ab illo, idest, magis quã ille Phariseus qui sanctitatem sibi vendicabat. & in Ecclesiaste. cap. 7. bona est sapientia cũ hereditate & amplius videtibus solent, idest, melior est sapientia opibus iuncta, hominibus viuentibus, &c. & parum infra. bonũ est nomẽ supra oleũ. Si Ambro. hunc canonem animaduertisset, nunquã tam vehementer in lib. de Fuga seculi. cap. 7. nec sic opinatus esset. Qui cũ legisset in libro Geneleos, vbi in vulgata editione nos legitimus. Maledictus es inter omnia animãtia & bestias terræ. & in codicibus septuaginta interpretũ legisset, Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ, non aduertens Hebraismũ hunc, præ omnibus significare, inquit. quod serpens maledicendus dirisq; deuouẽdus ab omnibus animantibus terræ sit, eo quod maiorum nostrorũ omnium origo. ac causa fuerit. nam propter illam.

πλέην δὲ γὰρ γαῖαν κικλῶν, πλέην δὲ θάλασσαν νοῦσοι δ' ἀβράστοισιν ἐφ' ἡμέτερον, ἢ δὲ ἐπὶ νεκτί. Hesiodus in georgi.

Hoc est. *Innumeraq; etiam mortale vagantur Per genus, infanda species, quibus equora & ois Terra infecta tument, morbi noctesq; diesq;.*

Ambro. verba, satis obscura & inuoluta, hæc sunt. Manet maledictio directa in serpẽtem propter tuam deceptionem ò Satana. sic enim dictum est ad eũ. Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ. omniũ enim communis inimicus est, qui fuit hostis bonorum, &

pro his damnatur quos adhuc non læserat, quoniam qui hominem læsit, cui omnia subiecta sunt, læsit omnia, communem etenim legem soluit, qua & ipse homini cum ceteris subditus est, ideo communi odio omnium atque execratione maledictio eius oneratur.

Constituunt etiam comparatum absque vlla comparationis nota, cum impossibile aut difficile, impossibili aut impossibiliore comparant, neque comparans aut comparatum, nisi ex sententia cognosci possunt, ut Isaia. 51. Cæli sicut fumus liquefcent, & terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt, salus autem mea in sempiternum & iustitia mea non deficiet. Comparatum est, salus mea, comparans, cæli. At ex Antithesi quæ facit particula, autem, aliquantum fit nota comparatio, ad hunc sensum. Citius liquefcent cæli, & habitatores terræ interibunt, quam auxilium quod ego præbeo meis desit, & iustitia mea deficiat. Hoc typo comparationis Christus est vsus in euangelio. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Hoc est. Citius ad nihilum cælum ac terra redigentur, quam verba mea sint irrita ac vana, & Matthæ. 12. Misericordiam volo non sacrificium. Adhuc tertio modo sua conficiunt comparatiua, ut comparanti notam comparationis apponant, non autem comparato, ut Isaia. 57. sicut aqua maris quæ quiescere nescit, sed limo & luto turbatur, non est pax impijs. Hic comparans est aqua maris, comparatum verò impij, ad hunc sensum, sicut aquæ nunquam quiescunt, sed limo ac luto turbantur, sic nulla est quies impijs, & Psalm. 101. Initio domine terram fundasti & opera manuum tuarum sunt cæli, ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, &c. & Isaia. 25. cap. sicut æstus in siti, tumultum alienorum humiliabis. Quarto comparato notam comparationis apponunt, comparanti minimè, ut Isaia. 7. Quum enim ille, scilicet Assyrius, sagittis & arcibus veniet, ecce comparans est absque comparationis nota. At comparatum habet, nempe. Sic vepres & spinæ erunt in vniuersa regione, & Iohan. 3. spiritus ubi vult spirat & vocem eius audis, sed nescis unde veniat, aut quò vadat, ecce hoc totum comparans est, omni nota comparationis carens. Sed cum sequitur, sic omnis qui ex spiritu nascitur, nota comparationis est dictio, sic. Ad hunc sensum. Quemadmodum ventus quo-

rapit impetus fertur, sic spiritus Dei, quos vult instruit.

Est quoddam genus comparationis peculiare scripturis, atque ideo annotari debet ad Intelligentiam earum, de quo Hiero. ad Damasum in expositione parabolæ de filio prodigo, sic scribit. Cum aliquis comparatione alterius iustificatur, aut aliquis aliquem iudicat, iustus vterque non est. Vt Sodoma iustificatur ex peccatis Ierusalæ, non quod ipsa sit iusta, sed quod maioribus delictis fiant illa minora delicta, ita & hominū iustitia Deo collata non est iustitia. Et in Quin. Gene. ait. Iudas de Thamar, dicit, iustificata es ex me, non quia iusta fuerit, sed quod comparatione illius minus mali fecerit, nequaquam vaga ad turpitudinem, sed liberos requirendo, & lib. 1. aduersus Iovinianum ait, bonum est illud naturaliter, quod comparationem non habet mali, & quod prælatione alterius non obumbratur. Vide Basil. Psalm. 7. & Augu. lib. de mendacio ad Consentium.

Plurimorum scriptorum constans opinio est, non solum à Christo in postremo mundi tempore exercendum esse iudicium, sed etià à sanctis præcipuè his qui paupertatem sustinent spontaneâ, & qui mundi fastum à se abdicantes totos se Deo manciparunt. Quales apostoli ac apostolorū affectatores sunt. Iuxta illud domini. Vos qui sequuti estis me, se debitis & vos super. 12. sedes, iudicantes. 12. tribus Israel. Quod non tantum illi apostolorum choro promissum esse arbitrandum. Alioqui Paulus qui plus omnibus laborauit, & Mathias ab hoc excludendi essent numero. Ideò per. 12. tribus omnes nationes, per apostolos, omnes illos intelligamus electos, qui relictis rebus omnibus & suppelletilibus suis, dominum sequuntur. Hi, inquiunt, cum Christo, non solum cooperatione, sed potestate & autoritate iudicium exercebunt. Hæc pauca collegimus ex magistro sententiarum. d. 74. libri quarti, ex Gregor. libr. 10. moral. cap. 30. & August. Psalm. 49. & lib. 20. de Ciuitate Dei. cap. 5. & ex Sancto Thoma. Verum hanc sententiam tot articulis diuidunt, ut arduum sit liquido quid velint dicere, assequi. Porro soli Christo tribuendum esse iudicium, nec vllius societatem etiam angeli admittendam, non obscurum est, his qui diuinos non oscitanter euoluerint libros. Nam hæc prærogatiua data fuit illi ob immensos illos labores quos in nostra redemptione ex-

Ezech. 16.

Questio Theologica

Mat. 19.

antlauit. Potestatem, inquit Iohann. cap. 5. dedit iudicium facere, quia filius hominis est, & iterum, omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. In quorum locorum expositione inquit Euthy. Dictiones sic, sicut, & similes, in increata quidem Trinitate æqualitatem significant, ut omne iudicium, &c. & iterum Iohan. 7. & 16. & Theophy. Iohan. 17. & Chry. sostom. hom. 48. & 49. super Iohannem. At quod Christo secundum quod homo & ecclesiæ caput, iudicium sit tribuendum, abundè docet. S. Thom. 3. part. q. 59. art. 2. Si igitur ex hac incorrupti iudicij functione, huius suppositi tam humani quam diuini aperta cognitio proficitur, cauendum erit ne piaculum haud quaquam à pijs ferendum admittamus, si ei, diuino repugnante oraculo iudicij comites, quos corruptis tantum iudicibus damus, tribuerimus. Vt tamen hæc clarius intelligas, scio quod iudicare in scriptura aliquando significat condemnare, cum videlicet aliqui inter sese collati ex illorum inter se compositione, alter æquus & sanctus, alter verò sceleratus & iniquus apparet. Sic apostoli cum essent totius eruditionis expertes, antequam à Christo vocarentur, scripturas de Christo ferentes testimonium intellexerunt, atque illis testimonium adhibuerunt, reos per agent Phariseos legis & prophetarum callentissimos, qui relinquentes fontem perennem euangelicæ doctrinæ, fecerunt sibi lacus contritos traditionum suarum, hac & illac perfluentes, nec valentes aquas diuinæ doctrinæ continere. Hoc significauit Matth. c. 19. cum inquit. Sedebitis iudicantes. 12. tribus Israel. Similiter cum dicatur, Viri Niniuitæ & regina Austri surgent in iudicio & condemnabunt Iudæos, propterea quod hæc à finibus terræ accessit ut audiret sapientiam Salomonis, illi verò audita prædicatione Ionæ ipsi obtemerarunt, cum Iudæi germani dei filium tot miraculis editis clarum, non solum contemperint, verum etiam contumelijs innumeris affectu, occiderint. Præterea peccata Oolla, id est, Samariæ, cum sceleribus Oolibæ, id est, Ierusalem collata quodammodo videtur iustam ostendere Samariam, eo quod Ierusalem vberiori prophetarum doctrina fruens, ipsam spreuerit. Deinde quod in libro Sapientie dicitur, eundem habet sensum. Sancti iudicabunt nationes, id est, fideles in electorum numerum cooptati, nationes illas quæ

in infidelitate perstiterunt, condemnabunt, ex collatione operum. Hunc nimirum respicit illud Ioh. c. 12. sermo quem locutus sum, ille iudicabit vos in nouissimo die, & illud. Si ego in Beelzebub eicio demonia filij vestri in quo eicient, ideo iudices vestri erunt. Postremo ad eundem sensum trahi oportet illud apostoli. Nescitis quod angelos iudicabimus quanto magis secularia, id est, nos condemnabimus angelos apostatas, qui cum Deum eximio mendis acumine, cognouissent, ob insolentiam è cælo eieci sunt, cum nos, non admodum exactam, si cum angelis conferamur cognitionem assequuti, vsque ad finem vitæ, æquo animo innumeras ærumnas sustulerimus. Attamen quanuis hæc apud me certa sint, forti ac præualido testimonio nos vult expugnare S. Thom. Nempe quod dicitur Isaia. cap. 3. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui. Vos depasti estis vineam meam & rapina pauperis in domo vestra, quare atteritis populum meum & facies peccatorum commolitis, scilicet, alapis. Hoc est, dominus veniet ad iudicandum viuos & mortuos multis viris senioribus comitatus, atque ita interpretatur August. Psalm. 49. Nos aliter exponamus nepe, dominus in ius trahet gubernatores populi Israelitici, & extremo afficiet supplicio, eo quod hi gubernatores, quorum iudicio vinea commiserat, eam depasti fuerint & perdidierint. Nā subdit vos depasti estis vineam meam. Vineam est populus Dei. Ne tamen aliqui putent receptam sententiã coactis & cõtortis expositionibus me velle cõnellere, sanctorum testimonij ille muniendæ sunt. Et primo quidè loco Ambro. sese offert qui exponens hunc locum Pauli. An ignoratis quod sancti de hoc mundo iudicabunt, ait. Quia exemplo fidei illorum perfidia mundi damnabitur. Et Euthy. enarrans hunc Mat. locum. Viri Niniuitæ surgent in iudicio, ait. Dicere solemus hunc aut illum in futuro iudicio nos condemnaturum, non quasi ille futurus sit iudex. Siquidem omnium iudex vnus erit Christus. Sed illius operatio, aut illius, nostris collata, confundit nos, & iterum. c. 4. eiusdem libri. hunc exponens locum. Vos qui secuti estis me, &c. ait. supra diximus Niniuitas & reginam Austri condemnatos generatione illam, ita & apostolos nunc condemnatos duodecim tribus Israel. Nō dicit gentes aut orbem, sed Israelitas suos contribules. Condemnabunt enim illos, non quasi iudicantes, sed quia is qui iudicabit, à fi-

Matth. 12
Luca. 11.

1. Corin. 6.

S. Thom. ex
positio ex-
cussa.

1. Cor. 6.

Euthy. cap.
23. in Mat.De hoc li. 8
cap. 8. disse
vult.Sic & sicut
in diuinis
quid signifi-
cent.Iudicare in
scripturis
quid signifi-
cent.Luca. 11.
Matth. 12.Oolla.
Oliba.

Sapient. 3.

de horū sit condēnatus illos. Si quidē cum eisdē moribus ac legibus hi & illi sint enutriti, hi quidē credere, illi vero credere renuerunt. Et Chryso. hom. 65. in Mat. ait. Quid est quod inquit iudicantes. 12. tribus Israel? Nihil aliud profecto quam condemnantes, non enim in folio ad iudicandum sedebunt, sed quemadmodum reginam Austru & Niniuitas cōdemnatos generationem illam asseruit. Simili quodammodo discipuli, nō gentes, nō vniuersum orbem, sed tribus Israel cōdemnabunt. Nam cum eisdem legibus & institutis viuendi, tam Iudēi quam apostoli educati fuerint, cum Iudēi dicturi sint, idcirco se Christo credere non potuisse quia mandata legis quę seruari iubebantur, contempserit, discipulis in medium productis, a quibus & lex suscipiebatur, & fides Christo adhibita est, omnes Iudæos condemnauit. Hactenus ille. Item Origen. tract. 9. in Mat. ait. Omnis vita iustorum iudicabit tribus Israel, quę non crediderunt & iudicabunt apostoli, & quę apostolorum instituti sunt vita, & iudicabunt generosos quidem propterea quod sunt Israel, non autem egerunt, digna genere suo. Hęc eadē verba replicat. ho. 9. in Ezechi. & li. 3. comment. epist. ad Rom. Huic subscribit Hiero. in comment. Isaia. c. 50. inquit. Iudicat quis cum domino non autoritate regnantis, sed comparatione virtutum, quomodo & apostoli iudicant. 12. tribus Israel, & Niniuitę & regina Sabba populum Iudæorum. Iuxta quem sensum ad Ierusalem dicitur. Iustificata est Sodomā ex te. Adhunc sensum exponenda sunt testimonia illa Grego. & August. si modo vera sunt, quę alioqui videntur sententiam nostrā labefactare.

Suboritur nunc nō contēnendus scrupulus ex illis Matth. verbis. Cum sederit, inquit, filius hominis in sede maiestatis suę, sedebitis & vos iudicantes, tota vis est in coniūctione, &. Quę hunc sensum videtur efficere. Cū ego ad iudicandum sederō, vos quoque sedebitis, vt iudicetis tribus Israel. Ex quo loco elici videtur, eundem iudicij modum a Christo & apostolis expectandum. Ego tamen longe ab hac sententia absūm, nec arbitror eundem esse iudicij modum Christi & apostolorum. Sed Christi iudicium esse condemnationis & absolutionis, illorum verō iudicium ex operum collatione. Vera interpretatio Mat. ex verbis Origenicis lib. 3. cōmenta. epistolę ad Roma. admodum clara est. Inuenimus, in

quit, hanc esse scripturę consuetudinē in multis locis, quōd vnum vocabulum secundo in eodem loco positum diuersa significat, vt ibi. Nonne vos dicitis quia adhuc quatuor menses sunt, vt veniat messis? eleuate oculos vestros & videte regiones quia albe sunt ad messem, messis primo ad corporalem, secūdo ad spiritualem messem refertur, & cum dicit ad Samaritanam Saluator. Da mihi bibere, & post eius responsum, ait. Si scires quis est qui dicit da mihi bibere, tu vtique petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam, & iterum ait ad eandem. Omnis qui bibet ex aqua hac, sitiet iterum, qui autem biberit ex aqua quam ego do ei, non sitiet in æternum. Vides quomodo & bibere ex aqua, nunc quidem corporaliter nunc autem spiritualiter, in eodem capitur loco. Similiter vbi cæcus a natiuitate curatur, subiungit dominus. In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, & qui vident cæcificent. Ita etiam apud Paulum, cum sine lege dicitur iustitiam Dei manifestari, naturalis lex intelligitur, cum verō dicitur testificata a lege & prophetis, Moyse legem designat, & in ut. Psalm. 50. ingredi est in nota significatione, & pro coire. Simili modo de iudicio apud Matthę. dicendum quod loquitur de iudicio comparationis, & ex hac eadem regula colligit Philipp. presbyter lib. 1. in Iob capit. 17. Iob peccasse, sed leuius quā socij, nam licet ca. 17. dicat ipse nō peccauit, & dominus postea dicat ad Eliphaz, iratus est furor meus in te & in duos amicos tuos, quoniam non estis coram me rectum locuti, sicut seruus meus Iob, ad comparationem arbitror dictum, eo quod melius locutus est Iob quā illi, non tamen omne quod locutus est, ita rectum fuit, vt per se tanquam plenum & consummatum absq; aliqua reprehensione fuerit rectum.

Est aliud genus comparationis tritius & vulgatus, cum res diuinę cum humanis quę apud nos in pretio sunt, conferuntur, vt ex illis subuchamur ad intelligendum & ex optandum res diuinas. Vt in Cantico canticorum factum videmus sępissimē. Suauiores sunt amores tui vino. Vnde Chryso. hom. 14. in Gene. ait. Semper is mos est scripturę sacrę, diuinorum vtilitatem sensibilibus rebus conferre, & sic excellentiam ostendere. Quod hoc verum sit, audi David dicentem. Psalm. 118. Desiderabilia eloquia tua super aurum & lapidem pretiosum multum. Vides quōd cum

Regula
Origenide
qua lib. 4.
cap. vltim.

Iob an peccauit.

Cantic. 1.

Psalm. 118.

in medium attulerit materias quę pretiosiores reputantur, non solum hac comparatione non contentus fuit, sed & apposuit multū, & postea excellentiam quę inde est nobis manifestauit. Super aurum inquit & lapidem pretiosum multum, non quod intantū duntaxat sint desiderabilia eloquia Dei, sed quia solas hasce materias vidit apud homines in maiori pretio haberi, prę alijs. Propter hoc adductis illis in medium, ita excellentiam demonstrauit, quod desiderium eloquiorum spiritus vehementius sit. Et deinceps subdit. Et dulciora super mel & fauam, non quod tantam & non maiorem possit præbere voluptatem. Sed quia nihil aliud habetur in rebus sensibilibus, quod diuinorum eloquiorum voluptati opponeret, & Dominus in euangelio. Iusti fulgebunt sicut sol in regno celorū, non quod non maiorem claritudinē iusti habituri sint, sed monstrat quod multo maiorem. Et Hilarius lib. 1. & 7. de Trinitate, ait. Comparatio terrenorum ad Deum nulla est, sed infirmitas nostrę intelligentię coegit, species quasdam ex inferioribus, tanquam superiorum indices querere, vt rerum familiarium consuetudine admonente, ex sensus nostri conscientia, ad insoliti sensus opinionem educeremur. Omnis igitur comparatio homini potius utilis habeatur, quā Deo apta, quia intelligentiam magis significat quam explet, neque naturis carnis & spiritus, aut inuisibilium aut tractabilium cōparandis, præsumpta reputetur, protestans, & infirmitati se humanę intelligentię necessariam, & ab inuidia esse liberam, non satisfaciens exempli. Hoc significare voluit Chryso. homil. 7. in priorem epist. ad Corinth. cum ait. Comparationes in rebus cognatis fieri solent. Vnde Paulus. 2. Corinth. 2. confert inter se vtrumq; testamentum. Aduerte tamen iuxta Chryso. inter res cognatas fieri cōparationes, sed non inter easdem res. Quia vt inquit Hierony. ad Theodoram in epita. Vbi similitudo promittitur, veritas negatur, vt, erunt sicut Angeli Dei. Vide Athana. contra hypocrisin Meletij & Pauli Samosatani.

Quibus in rebus aptę possint fieri comparationes docet Cyrillus. lib. 2. Thesauri. cap. 3. inquit. Res quę eiusdem naturę sunt, comparationem suscipiunt, diuersarum autem naturarum res, hoc modo non conferuntur. Nemo enim rectē dicit, bouem maiorem esse quam hominem, nec hominem quā

bouem, & istę res quę sunt eiusdem naturę si conferantur inter se, non ab essentia comparationem suscipiunt, non enim est homo homine maior, vt homo, fit ergo ab accidentibus in quibus differunt, vt maior est homini homo magnitudine corporis, fortitudine animi, mentis acumine. Christus dicitur maior angelis in glorię comparatione, & Basilus ait, collationes proprię pertinent ad ea quę eiusdem sunt naturę. Angelum namque angelo maiorem, & hominem homine iustiorē & volucrem volucris velociorem esse dicimus, & ita dicitur. Pater maior me est. Basilus sentit extrema comparabilia debere esse eiusdem rationis non tamen est, necesse comparationem fieri in aliquo communi. Ideo si collationes inter ea fiunt, quę sunt eiusdem speciei, pater per collationem dictus est filio maior, consequitur filium patri esse homouisionem, id est, eiusdem substantię. Ac res istę dummodo in aliqua re conueniant, etiam si in infinitum inter se differant, aptę possunt inter se conferri. Vnde Cyrillus lib. 8. Thesauri cap. 2. ait. Comparatio melioris apud scripturam, non in quacunque differentia solum, verum etiam in immensa, aut secundum naturam, aut secundum dignitatem, aut secundum mensuram gratię, dicitur. Quantum ad mensuram gratię. Melior est vna dies in atrijs tuis quam mille, nihil enim æquale inueniri potest celestibus atrijs, & rursum, accipite doctrinam & non argentum, id est, potius quam argentum, melior est sapientia quam lapides electi, & Deus apud Isaiam. capit. 56. de Eunuchis dicit. Dabo eis nomen æternum quod melius est quā filij & filiar, his comparationibus vtitur Salomon in Canticis sæpe.

Est aliud genus cōparationis cum res prorsus dissimiles & contrarię cōferuntur, ad hoc vt homines ab errore liberentur. Sic Deus cū diabolo cōfertur. Hoc est quod scripsit Hierony. Ierem. 2. Comparationem facit scriptura illius rei quę incomparabilis est, & verum Deum confert mendacibus, vt. Transite ad insulas Cethim & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte si est factum huiusmodi, si mutauit gens Deos suos, & certe ipsi non sunt dii, populus verō meus mutauit gloriam suam in idolum. Et Chryso. homilia. 38. in Matthæum, ait. Consuevit scriptura vetus comparationem introducēs, ea quę inter se comparari non possunt conferre,

Matth. 13

Psalm. 83.

Proverb. 8.

Iere. 2.

Psal. 85. ferre, vt ab erroribus homines liberet. Vt cū dicitur. Non est similis tui in dijs domine, & non secundum opera tua, nempe faciens, & rursus. Non est Deus sicut Deus noster, & in euangelio, qui minor est, in regno cælorum, maior est illo, minor erat Christus ætate, minor multorum opinione, edacem, enim Christum appellabant, & vini potatorem, & fabri filium, & vbiq; ipsum minoris faciebant. Quid igitur comparatus Iohanni minor erat? minime. Neque enim ipse Iohannes, cum de Christo dicit, qui post me venturus est, fortior me est, comparando se illi, dicit. Neque Paulus cum de Moyse scribat. Am

Exod. 8.

Matth. 11

Matth. 3.

Hebr. 3.

pliori gloria hic, quàm Moyse dignus est, comparando id scribit. Ipse etiam Christus cum dicat. Ecce plus Salomone hic, non comparat se Salomoni. Lege August. contra Felicianum.

De comparationibus alijs, vt virginitatis cum matrimonio, lege Hiero. lib. 1. contra Io uinianum. Hactenus absoluimus ac cumulaté reddidimus præcepta illa allegoriarum, quibus studiosi per nos adiuuari possidebantur, quorum cognitio theologis, ni fallor, magnam vtilitatem afferent, ad arcuos scripturarum diuinarum sensus perscrutandos. Nūc ad reliqua pergamus

LIBER

Finis lib. septimi Hypotyposeon.

LIBER OCTAVVS HYPOTYPOSEON, AVTORE MARTINO

Martini Cantapetrensi, Sacræ Theologiæ magistro, ac sacrorum Bibliorum in tribus linguis, primario interprete incipit. Ad Illustrissimum & Reuerendissimum virum D. Petrum Pontium Legionensem, Episcopum Placentinum.

Postquam septē superioribus voluminibus, Præful Illustrissime, & doctissime omnia ferè quæ ex diuturno scripturarū vfu, & assidua sanctorum lectione collegeramus, absoluimus. Ventum est ad postremam partem operis destinati, in qua nonnulla quæ & si sint nunc à me leuiter discutienda, propter ingenij paupertatem ac rerum difficultatem, nihilominus strictim rem totam adumbrare conabor, doctiorum & magis in diuinis scripturis exercitatorum erunt partes natiuos colores inducere. Ne tamen muneri nostro nec studiosis, hac in parte, defuisse videar, operæpretium erit breuiter in medium proferre, & in vnum veluti acruum conijcere, quædam quæ superauerunt fragmenta panis dominici, & quidem auspiciatissimum exordium faciemus, si ab Apostolo Paulo principium sumamus.

rit, deinceps mores docet, & in priori ad Corinthios, in. 16. capite, instruit mores, & in epistola ad Hebræos, in duobus vltimis de moribus, in alijs de fide agit, & Chrysost. sermonem 10. in epistolam ad Rom. hæc eandem scribit regulam, & addit. Verum in epistola ad Rom. hoc non facit, sed plerunq; in moralem sermonem digreditur, vt plausibilem reddat sermonem. Veluti in ca. 6. si complantati sumus facti similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Hæc ille. Ratio est, quia si dogmatis fidei semel acquiescis, facile minis aut promissionibus ad custodiam legis adducris, sed hoc statim dicemus, in ca. 3. huius libri.

Paulus scripsit epistolas suas aut è vinculis, aut extra vincula, at quauis omnes Spiritum sanctum agnoscant authorem, illæ tamen præ se ferunt maiorem & vberiorē charitatem quæ è carcere sunt conscriptæ. Hoc est quod inquit Chrysost. homi. 1. in epist. ad Colossenses. Omnes, inquit, epistolæ Pauli sanctæ sunt, habent tamen amplius quiddam quæ ab eo ex vinculis sunt missæ, vt pote quæ est ad Ephesios, quæ ad Philemonem, quæ ad Timotheum. 2. quæ ad Philippenses, & quæ ad Colossenses. & Hieronym. in epistol. ad Phile. ait. scribit ad Philemonem Romæ vincus in carcere, quo tempore mihi videntur ad Philippenses, Colossenses & Ephesios epistolæ, esse dictatæ, ad Philippenses illa ex causa, primum quod cum solo Timotheo, scribit, quod in hac epistola facit. De hinc quod vincula sua manifesta dicit facta pro Christo in omni prætorio, id est in domo Cæsaris. A Cæsare missus in carcerem, notior familie eius factus, persecutoris domum, Christi fecit ecclesiam. Porro & ad Colossenses principium simile, qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ

Observationes nonnullæ Paulo peculiare.

C A P. I.

De fide & moribus.

Epistola ad Ephe. par. titio, & Cor. & Hebræos.

Hinc ordinē ferè semper Paulum in epistolis scribendis seruasse cognoscimus, vt primum de fide, deinde de moribus edisserat. Vnde August. in libro de fide & operibus. cap. 7. ait. Prius apostolus in epistolis reperitur in sinuasse doctrinā fidei, ac deinde morum tradidisse præcepta, sic in epistola ad Ephesios in primis tribus capitibus de fidei dogmate disse-

ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, & in fine. Saluatio mea manu Pauli. meiores estote vin calorū meorū. Hoc ideo ut sciamus has epistolas de carcere & inter vincula esse dictatas, eodē igitur tēpore, quatuor epistolæ scriptæ sunt, præsentē Timoth. Eadem repetit Apolog. 1. aduersus Rufinū. Ego arbitror epistolam ad Hebræos in eodem numero esse ponendam cum ex Italia missa sit, & Theoph. in prolo. epist. ad Colossenses, ait omnes Pauli epistolæ sanctæ sunt, maximè vero quæ ab ipso in cæto mittuntur, tanquam iam primas in bello consecutus, & victoria parta in media cæde trophæum statuens, eas conscripserit. Nouit autem ipse hoc magnum esse, atque ad honorem pertinere. Philemoni enim scribens ait, quē genui in vinculis meis. Hoc autem dixit ne nos contristemur ob pericula quædam, sed potius honori nobis ducamus propter Christum contumeliam ferre, sunt autem multæ huiusmodi epistolæ, ad Ephesios, ad Philemonem, ad Timotheum, ad Philippen. & Colossenses. Hactenus ille, & adducit Socrates huius rei in Apologia rationem, quia cum imminet homini dies postremus vitæ, anima habet quandam participationem diuinitatis illius quam mox habitura est, ac ideo tūc fere de futuris vaticinatur. Atq; ideo Iacob iam iam moriturus vocauit filios suos, ut prædiceret illis quæ in postremis temporibus euentura erant. Porro quomodo Paulus e vinculis Neronis fuerit egressus, & in illis detrusus & interemptus, docet, Eusebius lib. 2. histo. cap. 22. & Theophy. & alij. 2. ad Timoth. 4. & Hiero. de viris illustribus, in Paulo, & Anacletus epist. 2. & Egesippus circa principium libri tertij.

Plato in Apologia.

De hoc in additionibus egi.

Quando in titulo nomen Pauli ponatur, quando alij addatur cum illo.

Deinde vertitur in dubium quam ob causam in titulis vel salutationibus epistolarum Pauli, nomen ipsius solummodo aliquando, aliquando aliquorum fratrum, nonnunquam vero omnium fratrum, nomina soleant poni. Quæ de re Chryso. ho. 1. in epist. ad Galat. hæc scribit. Tantūmodo in epistola ad Galatas super scriptiōne, additum est, & qui mecum sunt fratres, in alijs epistolis minimè. Nam in alijs epistolis, aut solum suum nomen ponit, nempe cum recte sentiūt de eius doctrina, aut duorum duntaxat trium ve addit nomina, nempe cum sunt aliqui cum Paulo qui pollet auctoritate apud ipsos. In epistola ad Galatas totam multitudinem posuit, hoc ideo fecit, quia multi traduxerant Paulum hoc nomi-

ne quod solus hæc prædicaret, nouamq; dogmatum rationem inueneret. Hanc igitur illorum suspicionem cupiens eximere, & quod multos haberet eiusdē sententiæ socios, ostendere, adiungit sibi fratres significans, se ex illorum sententia scribere quæ scribit. Et Hierony. in epist. ad Philemonem, ait. Plures ponuntur in titulo, ut epistola maiorem habeat auctoritatem, quæ non ab vno scribebatur, & quia nulla æmulatio erat inter apostolos, si quid, Paulo dictante, alij spiritus suggestisset, absque tristitia addebat Paulus, in literis quas dictabat. Secundum id quod ipse Corinthijs præcipit, ut si alio prophetante, alij fuerit reuelatum, taceat ille, qui prius prophetabat. Ita ipse quoque præceptum suum opere cōplebat, & propter pauca, quæ alio suggerente addiderat, ut suam, ita alterius quoque epistolam præscribebat. Deinde annotare oportet ex Hiero. in cōment. epist. ad Philem. Hunc, inquit, morem scribendi in nonnullis epistolis Pauli inuenire poteris, quod cum plures (& ad plures) in præfatione ponantur, postea per totum corpus epistolæ vnus disputans inducatur, vnde in epist. ad Phile. dicit, Philemoni dilecto & cooperatori nostro & Apphiæ forori & Archippo commilitoni nostro, & sequitur. Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciēs in orationibus meis.

Paulus. 1. Cor. 14.

Annotare oportet ex Hierony. in epist. ad Phile. quod in nulla superscriptione epistolæ vsus est hoc cognomine Paulus vinculus Iesu Christi, licet in corpore epistolarum illarum quæ e vinculis sunt scriptæ, esse in vinculis pro confessione fidei testetur. Quia maioris videtur esse supercilij, vinculum Iesu Christi dicere, quam apostolum. Adhuc etiam obseruare oportet in eisdem salutationibus, ut inquit Hieronymus in epistola ad Cyprianum omnes, inquit, epistolæ Pauli in salutationis principio, non prius habent pacem & sic gratiam, sed ante gratiam & sic pacem, ut donatis nobis peccatis nostris pacem domini consequamur, & in comment. Ierem. cap. 32. ait. Solum in linguam nostram vertitur pax siue pacificus. Chanameel, donum vel gratia Dei. Nec mirabimur quod sibi pax iugatur & gratia, cum etiam epistolarum apostolicarū hoc principium sit. Gratia vobis & pax. Primum ergo pacem mereamur Dei, & post pacem nobis gratia nascitur, quæ non in possidētis, sed in arbitrio donantis est. Et August. lib. 1. Retract.

Vinculum Iesu Christi.

Pax & gratia.

Rom. 1.

Retract. capi. 24. sic exponit. Gratia Dei est qua nobis donantur peccata, ut reconciliemur Deo, pax qua reconciliamur Deo. & ita hoc accipiendum est, ut sciamus vtrunq; ad generalem Dei gratiam pertinere, quomodo in populo Dei, aliud specialiter Israel, aliud Iudas, & tamen vtrunque generaliter Israel. Hæc ille. Sed cum dicitur, gratia intellige, multiplicetur, & nomini pax, fac similiter. & vocatur à communi. I. zeuma.

In epistola ad Hebræos cur Pauli nomen non sit præfixū.

Adhuc queritur quam ob causam cum Paulus in omnibus Epistolis nomen suum præfigat, in epistola ad Hebræos, non faciat. Ne, inquit Theophyl. ad Roma. 1. nomine eius audito resiliant, quando in sensu ei impensere erant. ideoque nomen suū in exordio celat. Vel certè, ut inquit Hierony. de scriptoribus ecclesi. in Paulo, quia Paulus scribebat ad Hebræos, & propter inuidiam sui apud eos nominis titulum in principio salutationis amputauerat. Quæro etiam cur in epistola ad Hebræos non se vocat apostolum, nec in epist. ad Philipp. in alijs tamen dignitatem apostolatus non taceat. Cui quæstioni sic occurrit Theodoretus, in argumento epistolæ ad Hebræos. in omnibus, inquit, epistolis quas Paulus scripsit ad gentes, solet nomen & apostolicam dignitatem addere, quia erat doctor gentium. ad Roma. 1. 1. Quandiu sum gentium apostolus glorificabo ministerium meum. ad Hebræos autem quorum non erat sibi cura credita, merito nudam dignitatem doctrinā eis tradidit. Item Decumenius in proœmio epistolæ ad Hebræos ait. In hac epistola proprium cur non addidit nomen Paulus, Clemens Alexandrinus in Informationibus respondet. cum dominus Iesus Dei omnipotentis apostolus ad Iudæos missus esset, ex modestia factum est, ut Paulus qui ad gentes missus erat non scriberet se Hebræorum Apostolum. ob honorem delatum erga Dominum. Ita Orige. ad Roma. 1. & Hierony. ad Galat. 1. Lege Eusebium lib. 6. histo. cap. 14. Item Ambr. ad Philip. 1. ait. apostolum se tacet, quia ijs scribit qui de illo rectè sentirent, ideo dignitatem suam supprimit, erat enim his manifesta. At dices quare scripsit ad Hebræos si non erat eorum apostolus. Primo ex abundanti charitate. nam omnia omnibus factus erat ut omnes lucrifaceret. aut quoniam societas erat in prædicatione, & Iudæi audierant esse diffusiones inter Petrum & Paulum, merito

Paulus cum esset apostolus gentium, cur scripsit ad Hebræos

scribens Iudæis docet eos esse cōcordes. aut ut ait Chryso. in proœmio epist. ad Hebr. ex abundanti hoc fecit, ut baptizare, nō habens de baptismate mandatum. cum ipse met dicat non esse missum ad baptizandum sed ad euangelizandum. sed non erat illi prohibitū quin illis prædicaret, pro quibus anathema esse volebat.

Habent diuinæ scripturæ certa nomina ad efficiendum comparationes bonas vel malas. ut si volo hominem iniquum conferre cum aliqua re illi simili, voco ipsum aspidem, basiliscum, & genimen viperarum. si virum optimum volo conferre cum re aliqua, voco ipsum columbā, ad hūc modū inquit Chryso. ser. 5. in cap. 1. epistolæ ad Roma. Semper ferè solet Paulus dum fidelibus de peccatis disserit, fugienda illa volens ostendere, gentes in medium adducere. veluti ad Rom. Quemadmodum non probauerunt, ut Deū agnoscerent, ita tradidit eos Deus in reprobum sensum. & vnusquisq; vas suum possideat in sanctificatione non in passione desiderij, sicut gentes. Hæc ille. ut in euangelio. Sit tibi sicut ethnicus & publicanus. 1. Cor. 5. Talis fornicatio qualis nec inter gentes. & ca. 12. cum gentes essetis ad simulacra ducebamini. Ephes. 2. Vos eratis gentes in carne. & Matth. 5. Nonne ethnici hoc faciunt.

De hoc lib. 7. cap. 2.

Gentes.

Lege qua scripsi lib. 1. cap. 7. & lib. 10. Regul. 26.

Vtitur Paulus nominibus, ut captiuitatē, vocat iugum excutere & libertatem dare, ut cum dicit, captiuam duxit captiuitatem, id est, afferuit in libertatem captiuos. Hoc est quod ait Chryso. homil. 3. ad Hebræos. Mos, inquit, est Paulo, ut non magnam verborū habeat rationem, sed indifferenter, vel quæ in bono dicuntur, vel quæ in malo, pro alterutro, ponere. ad Hebræos. 1. percepit iustam mercedis retributionem. Supplicium mercedem nominat. & Matth. 1. transmigratione pro exilio. & homil. 9. in priorem ad Corinth. ait. Sæpè Paulus male significantibus rebus, solet bonis vti nominibus, & in bene, malis. Ut exempli gratia. Captiuitatis nomen male significationis videtur. Sed in bona significatione Paulus eo vtitur. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequiū Christi. cōtra in re mala præclaro vtitur verbo. Regnavit mors ab Adam vsque ad Moysen. Hæc ille. & Iob 15. ca. postquam multa retulisset, dicit, qui hæc fecit non dirabitur, id est, extremo supplicio afficietur. ex hoc postremo loco Pauli, perperam intellecto.

2. Cor. 2.

& ex Chrysoſtomi expoſitione, tentarunt Græcia Concilio Baſilienſi, fidem eccleſiæ Romanæ labefactare. nempè nullū eſſe purgatorium. Verum huius loci germanam expoſitionem apud Augu. in lib. de fide & operibus, & alias ſæpè, leges. De purgatorio lege. ca. qualis. 25. diſt. quod eſt Grego. 4. dialo. ll. ca. 39. & Bedè libr. 1. in Marc. cap. 17. & lege, leuibz culpis. & dele. apparebit vel.

De hoc lib. Frequenter hac figura dictionis vtitur Paulus, vt multis ſelectiſſimis & diuinis verbis vtatur, cum fit de Chriſti diuinitate fermo. At vero cum de Chriſto iuxta humanitatē loquitur, eam deiicit verbis ſanè quàm humillimis, vocans peccatum, vermem, ſerpentem, vt veritatem naturæ aſſumptæ oſtendat. Vnde Theophy. 1. Corint. 15. ait, Eſt in more Paulo, vt ſi quando funditus quicquā tollere velit, multa vtatur redundantia. Quæ admodum demonſtraturus fidelem mulierem non coinquinari neque lædi, ſi cohabitaret marito infideli. Sanctificatus eſt, inquit, maritus infidelis in vxore fideli (id eſt, vir quoad congreſſum matrimonialem attinet pro ſancto cenſetur, tamē ſi impurus, alioqui filij nō eſſent legitimi, cum ſint vtique.) Non hoc dicens quod infidelis ſanctus reddatur, verū dictionis iſtius excellentia oſtendens, quod nihil lædatur fidelis ipſa cōiunx. ſic priori ad Corint. ca. 15. dicitur. Cum ſubieſta fuerint ipſi omnia, tunc & ipſe filius ſubijcitur ei qui omnia poteſtati eius ſubiderat. Hoc in loco ſubieſtionis vocabulo, funditus tollit prauam ſuſpicionem, qua ſuſpicari quiſquam poterat, filium patre eſſe fortiorem, vt qui tanta tranſigere poſſet. At qui Gregor. Theologus aſſerit, quod filius omnia noſtra ſibi propria faciens, noſtram etiam ſubieſtionem propriam reputet. Hæc ſunt deſumpta ex Chryſoſto. homil. 39. in priorem ad Corint. epiſtola.

In Paulo nullæ ſunt allegoriæ, ſed tantū ſenſus literalis, illis locis exceptis, in quibus deſumit aliquid ex veteri instrumento. hoc voluit ſignificare Auguſti. de opere monachorum cap. 2. cum ait. in more eſt Paulo apertè omnia diſſerere & magis proprie quàm figuratè loqui.

Sæpè vtitur argumēto ab impoſſibili de ſumpto, hoc eſt quod inquit Theophila. 1. Corint. 13. In plerique locis Paulus, id quod non eſt, tanquam ſit ponit, perinde ac cum ait in epiſt. ad Gala. ſi vel angelus vel nos præ-

dicemus vobis euangelium præterquā quod accepiftis anathema ſit. atqui nec ipſe, nec angeli aliud euangelium annuntiaturi erāt. & alibi. Si dederō corpus meum vt ardeam charitatem autem non habeam nihil ſum. & ad Roma. 8. ſcribens. Non angeli, non principatus, non poteſtates ſeparare nos à charitate Dei poterunt. quanquam nemo id conaturus angelus erat. Et ſumpſit ex Chryſoſt. homil. 3. in priorem ad Corint.

In more eſt, inquit Theophyl. ad Roma. 11. Diuo Paulo, vt cum arduū quiddam dixerit, cum gratiarum actione ſermonem finiatur & concludat. perinde ac fecit ad Roma. 11. poſtquam enim admiratione & ſtupore percuſus eſt ob bonitatem & ſapientiam, & notitiam & gubernationem Dei, glorificat deinceps ipſum dicens. Ipſi gloria in ſecula. Amen. Hæc ratione nos itidem inſtituens, vt ob ingentia beneficia gratias agamus & glorificemus ipſum, & verbis & vita. Atque ita dicit Chryſoſt. ſerm. 19. in epiſt. ad Roma. & ſerm. 27. in ca. 14. eiufdem epiſt.

Aliquando (vt author eſt ille qui ſcripſit comment. in vniuerſas Pauli epiſtolas, titulo Hierony. quem arbitror ego fuiſſe Primaſium, in epiſt. ad Ephes. ait,) Apoſtolus in medio cauſæ, quam agit, quorſdam ſenſus interſerit, & de latere tractat, quibus explicitis rurus reuertitur ad cauſam. vt in prioria ad Corint. epiſt. ca. 5. cum tractat de fornicario, multa interſerit, & demum ad rem reuertitur. & 1. ad Timoth. 3. loquitur de Diaconis. Diaconi inquit, non bilingues, & ſtatim loquitur de moribus mulierum. & iterum ſermonem de Diaconis facit. Et Theophyl. 1. Corint. 11. in more eſt, inquit, Paulo, vbi poſt medium cuiuſpiam argumenti alia neceſſaria inciderint, huc etiam digredi, quemadmodū. 1. Corint. 11. alio propoſito argumēto, de menſa ſimul atq; in myſteriorum vel ſacramenti corporis & ſanguinis domini ſermonem & mentionem incidit, hūc locum veluti maximè neceſſarium perſicit & abſoluit. Ita dicit Occume. eodem loco. & Chryſoſt. homil. 16. 28. & 37. in priorem ad Corint. epiſtola. de hac re latius diſputauimus ſuprà lib. 5. cap. 1. col. 355.

Paulus, vt inquit Theophy. 1. Cor. 4. perpetuo ſolet quæ alterius ſunt, in propriam transferre perſonam, atque in ſe ipſo docere, quæ alios eſt docturus. præſertim cum res eſt moleſta. vt, nūquid Paulus crucifixus eſt pro-

Quo tempore præcipue gratia ſunt Deo agenda.

De hoc lib. 9. Reg. 43 & libr. 10. Regul. 2.

1. Cor. 7.

Galat. 1.

provobis? & Quid eſt Paulus? quid eſt Apoſtoloſ? quid eſt Cephaſ? & 1. Cor. 14. Nunc fratres ſi veniam ad vos linguis loquens, quid vobis prodero? 1. Cor. 7. Volo omnes homines eſſe ſicut me ipſum. & imitatores mei eſtote ſicut ego Chriſti. Item Chryſoſt. hom. 19. & 35. in priorem ad Corint. & Hierony. in comment. Iſaie. cap. 61. ait. Paulus perfectorum aſſumens perſonam, ait. Certamen bonum certavi, curſum conſummaui, de cætero reſpoſita eſt mihi corona iuſtitie. & in alio loco. Quotquot ergo perfecti ſumus, hoc ſcipiamus. & ex perſona incipientiū ait. Cū eſſem paruulus ſicut paruulus loquebar, ſicut paruulus ſapiebā, ſicut paruulus cogitabam. & iterū. Ex parte videmus, & ex parte cognoviſimus, donec veniat quod perfectū eſt. Lege Orige. in prologo epiſt. ad Roma.

2. Timo. 4.

Philip. 3.

De hoc lib. 6. cap. 4. in fine.

Epiſtolaſ quam ſcribit Paulus ad Corint. vt inquit Hierony. Iſaie 63. cum ad vniuerſos ſcribatur populū ciuitatis, pro varietate habitantium, id eſt ſanctorum vel peccatorum, nunc laudat eos, nunc corripit, nunc docet, nunc reprehendit, pronocat ad cōtinentiam, nuptias reculat, trahit ab idololatria, inſtruit reſurrectionem, digamie poirigit inaniam, ne locum tribuat fornicationi.

Mos, inquit Chryſoſt. 1. Corinth. 10. hoc 22. ſemper Paulo eſt, quandoque multa peccata reprehendit, etiam ordine ea diſponere, & per ſingula ad ea que propoſita ſunt deuenire, & in aliorum reprehentione etiam priorum facere mentionem. Velut in prioria ad Corint. epiſtola, cum multis verbis de fornicatione tractaſſet, poſt in 10. capit. iterum fornicationis meminit. Quod & Deus in veteri faciebat teſtamento, cum in ſingulis Iudeorum erratis vitulam commemorabat, & peccatum illud in medium recēſebat. & homi. 43. prioris ad Corint. lucidius hoc explanans ait. In hoc cap. 16. nō agit de moribus in vniuerſum, ſed de vna tantum eleemoſyna. Et quidem nunquā alibi hoc feciſſe nouimus, verum in alijs epiſtolis, ita ſere ſolet, vt de eleemoſyna & modeltia & mantuetudine & fortitudine reliquiſq; ſimul omnibus virtutibus agat.

Mos eſt, inquit Chryſoſt. ho. 24. in priorem ad Corint. Paulo, pluribus rationibus que vult aſtruce, confirmare, & fortiora poſterius ponere argumenta. Vt 1. Corint. 10. Deterrens homines ab idololatria multis vtitur rationibus. Demum his verbis ſermonē

finiit. Nunquid fortiores illo ſumus? Epiſtola Pauli, inquit Hierony. in proce. lib. 6. in Iſaia. ex veteri ſumptæ ſunt inſtrumento, ideo ex illo vera intelligētia eius depromenda eſt. Vnde ad Ephe. cum ait, mediam parietem maceriæ diſſoluens ex capi. 38. Gene. depromptum eſt.

Cōſuetudinem apoſtolicæ locutionis (inquit Origen. libr. 7. comment. epiſt. ad Roma. cap. 8) eſſe nouimus, cum dicit. Non ſolum, & nihil ſubiūgit cui aptari debeat, ſuperioribus igitur dictis eſt referendū. ad Roma. 8. Non ſolum autem illa, ſed & nos primitias ſpiritus habentes. & iterum. Non ſolum autem, ſcilicet, gloriamur ſpe futuræ immortalitatis. Sed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quia tribulatio patiētiam operatur.

Eſt, inquit Occume. 2. Corint. 7. frequens apud Paulum ſuperuacaneus cōiunctio nū vlt. que ad nodū & defectus. De his poſt eam de cōiunctioibus agemus. Item ad verba ſu. perſuauit, vt ad Ephes. 3. ei qui potens eſt ſuper omnia, id eſt ex inie, facere & abandūter quàm petimus aut intelligimus.

De Pauli verborum ac ſententiā repetitionibus alibi à nobis dictam eſt, veram ſi vis lege Occum. ad Roma. 17. & 2. Corint. 8.

Aliter loquitur Paulus, inquit Chryſoſt. homil. 39. in priorem ad Corint. quoties de diuinitate ſola ſermonem facit, aliter cum in diſpenſationis, id eſt, incarnationis, incidit ſermonem. Nam quoties carnem apprehendit intrepide de ea humillima queq; dicit, nihil ſolicitus, an illa omnia capere quæ de ea dicuntur, poſſit. Vnde ad Philip. de diuinitate ſola loquens, ait. Qui cum in forma dei eſſet non rapinam arbitratus eſt, quod eſſet æqualis Deo. & ſtatim eam iſeruit ſermonem de incarnatione depreſit ſermonem inquiring. ſed ſemetipſum exinanauit, forma ſerui accipiens, &c. & 1. Corint. 15. Cum ſubieſta fuerint illi omnia, tunc & ipſe filius ſubijcitur ei, qui illi ſubiecit omnia.

Hic nos eſt Paulo, teſte Chryſoſt. homilia. 3. & 6. in poſterioria ad Corint. epiſtola, ſi quando coactus neceſſitate (ſi poſteriori epiſt. ad Corint. ſolum fecit) dixit aliquid de ſe magnificentius ſe laudando, protinus ſermonis ſallidum ſtudeat corripere addendo. & ſi nihil ſur. De Iob ſe laudante lege Theophy. Luc. 18. & 2. Corint. 11. de Paulo.

Nullus Pauli fermo eſt, vt inquit Hiero. in proce. epiſtola ad Gala. in quo non laborat

Roma. 5.

Lib 5. c. 7.

De hoc ſupra Para. 2. Frequenter.

2. Cor. 11. & 12.

ret docere, antiquæ legis onera deposita, & omnia illa quæ in typis & imaginibus præcesserunt, id est otium sabbati, circuncisionis iniuriam, Kalendarium & trium per annum solemnitate recursum, scrupulositate ciborum, & per singulos dies lauacra iterum sordidanda, gratia euangelij subrepente cessasse, quam non sanguis victimarum, sed fidem animæ credentis impleret.

Paulus inquit Orige in proæ. epistolæ ad Roma. sæpè tractat de Israel secundum carnem, & de Israel qui non est secundum carnem, de circuncisione carnis & cordis, de lege spiritali & lege literæ, de lege carnis & lege membrorum, de lege mentis & lege peccati, de interiore & exteriori homine.

Multa sunt verba, inquit Hiero. q. 10. ad Alga. quibus Paulus iuxta morem vrbis & provincie suæ familiariter utitur. vt 1. Cor. 4. Mihi pro minimo est vt à vobis iudicer, id est, accuser, aut ab humano die. Diem posuit pro iudicio ex Cilicum lingua. nam dies dici reis consuevit.

Dies in Paulo quid.

Idioma apostolicum est, teste Hiero. in epist. ad Phile. vt semper viscera vocet, volens plenam mentis ostendere charitatem, aut internum cordis affectum, & plenam ex animo voluntatem. vt, Viscera sanctorum requieuerunt per te frater, id est suppeditaisti alimenta ventribus sanctorum pressorum fame.

Paulus, vt inquit Hiero. q. 1. ad Hedibiam. Solet quicquid alius obijcere potest per avθωραπαρ, antequam obijciatur edisserere. vt, Nunquid deus repulit populum suum. Absit. & Nunquid incredulitas illorum, fidem Dei euacuabit. Absit. & 2. Corint. 2. Deo gratia, qui semper nos triumphat, id est, triumphare facit, in Christo Iesu, & odore notitie suæ per nos manifestat in omni loco. Sed poterat aliquis dicere. Quomodo ergo non omnes credunt? priusquam interrogaretur soluit. Quia bonus odor sumus Deo, in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt, alijs quidem odor mortis in mortem, alijs odor vitæ in vitam. & est sensus. Nominis Christi in omni loco bonus odor sumus Deo, & prædicationis nostræ longelatèq; spirat fragrantia. Sed quia homines suo arbitrio derelicti sunt, neque enim bonum necessitate faciunt, sed voluntate. vt credentes coronam accipiant, increduli supplicij mancipentur. Ideo odor noster qui per se bonus est, virtute eorum & vitio, qui suscipiunt, siue non suscipiunt, in vi-

tam transit aut mortem. vt qui crediderint salui fiant, qui vero non crediderint pereant. Vnde dominus positus est in ruinam & resurrectionem multorum, solisque radios tam immunda loca excipiant, quam munda. sic in floribus quomodo in stercore luceat, nec tamen solis radij polluuntur. Sic & Christi bonus odor qui nunquam mutari potest, nec naturam suam amittere, creditibus vita est, incredulis, mors. Chryso. quoq; homil. 9. ad populum Antiochenum, optimo utitur exemplo. Cum dixisset, inquit, Paulus. Reuelabitur ira Dei de celo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent. & vidisset obiectionem sibi occurrentem, & multos contradicturos. Vnde gentiles De veritatem cognouissent. intulit dicens. Quia quod notum est Dei manifestum est illis? Quomodo manifestum est illis? Quis ostendit? Deus, inquit, illis manifestauit. Quo pacto, per quem prophetam? quia scripturæ notam erant. Inuisibilia, inquit, Dei, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.

Roma. 1.

Paulus ambiguitates colligit multas, nec tamen soluit, vt auditorem magis urgeat, & suadeat hæc ab homine comprehendi non posse. vt ad Roma. 9. Quid adhuc queritur? scilicet Deus. voluntati enim eius quis resistit? o homo tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic.

Græcus.

Apud Paulum, inquit Hierony. versus finem cap. 3. epistolæ ad Galat. pro Græco gentilem accipere debemus, quia ἔθνη & Græcum & ethnicum seu Gentilem significat. Hæc ille. eundem Gentilem, vocat præputium, sicut Iudæum circuncisio. Nam per signa res denominantur, vt præputium pro gentili, & circuncisio pro Iudæo. ad Rom. 2. si præputium iustitias Dei custodiat, nonne præputium in circuncisionem reputabitur. ad Galat. 2. cum vidissent quod creditum est mihi euangelium præputij, sicut Petro circuncisionis. ad Roma. 15. Dico Christum fuisse ministrum circuncisionis, id est, apostolum circuncisorum Iudæorum.

Iudæus.

Præputium. Circuncisio.

In epistolis ad Corinthios (inquit Chryso. homil. in priorem) paucis versibus Paulus Christi mentionem sæpè facit vt ex exordio prioris notum est.

Vide qua scripsi. 4. cap. 2. col. 316. Amen.

Hanc vocem Amen, inquit Chryso. homil. 1. in epist. ad Galat. nusquam alibi reperimus

perimus in epistolarum initio positam, nisi in epistola ad Galatas, sed in subsequentibus sæpè solet addi.

Solet, inquit, Theophy. 2. Corin. 4. perpetuo Paulus obscure dicta declarare lucidiora que reddere. vt, & vita Iesu manifestetur in corpore nostro. & subdit. & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. de his iam diximus, in capit. de ordine narrationis scripturæ. lib. 5. harum Hypotyposeon.

Observanda est consuetudo apostoli, inquit Orige. libr. 5. comment. epistolæ ad Roma. quo non semper cum aliquid ex scripturis assumit, integrum textum verborum, vt in suo loco positus est, assumit. Sed ea tantum quæ presentis causæ requirit assertio. De hoc in cap. de citationibus disserui.

Sæpè numero, inquit Chryso. homil. 17. in priorem ad Corinth. solet Paulus præter opinionem sermonem, in contrarium vertere. vt 1. Corin. 6. omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. acsi diceret. & si in potestate nostra sit, non solum id nihil avertit utilitatis, sed nec potestatis quidem est, verum seruitutis.

Hoc est semper sapientiæ Pauli, inquit Chryso. homil. 8. in epist. ad Hebræ. aspera blandis intermiscere, vt ad Gal. 5. currebatis bene quis vos impediuit. Et, sine causa tanta passus estis, si tamen sine causa. & iterum, certus sum de vobis in domino. & ad Hebræ. 5. persuasus sum de vobis meliora, & cum salute coniuncta. de hoc lib. 5. capi. 1. disserui.

Lege Oecume. ad Roma. 10. & de fascino. lib. 6. cap. 1. scripsimus.

Antequam à Paulo digrediamur volo disquirere, Vtrum ipse inter coniugatos, an inter cælibes connumerandus sit. Nam variae sunt sanctorum hæc in re sententiæ. Origenes quidem dubius est, nec asstruere nec negare audeat. Illius hæc sunt verba libro. 1. commenta. epistolæ ad Roma. Liber est qui sine vxore per puritatem continentie venit ad Christum, qui tamē seruus Christi efficitur, dum ex integro virtutibus seruit. Paulus ergo (sicut quidam tradunt) cum vxore vocatus est, de qua dicit ad Philippenses scribens. Rogo te etiam germane compar adiuua illas quæ tecum laborauerunt in Euangelio cum Clemente. Si verò (vt alijs videtur) sine vxore, nihilominus qualibet vocatus est, seruus est Christi. Alij asseuerant vxorem duxisse, in-

An paul. duxit vxorem nec ne.

Philipp. 4.

ter quos est Ignatius primus Antiochiene ecclesiæ post Petrum pontifex, qui in epist. ad Philadelphenses. ait. αἱ παρθέναι, μόνον τὸν χριστὸν προὐσβαλμαρ, ἐχέτε καὶ τοῦ πατέρα ἐν ταῖς ὁδοῖς, φάτιζόμενοι ὑποδοῦν πνεύματι. ὁ γὰρ μὴ ὑμῶν τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὡς Ἡλία, ὡς Ἰησοῦ τοῦ γαμοῦ, ὡς Μελχισεδέκ, ὡς Ἐλισαίου, ὡς Ἰερεμίου, ὡς τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὡς τοῦ ἡγαπημένου Μαθητοῦ, ὡς Τιμοθέου, ὡς Τίτου, ὡς Ὀσωδίου, ὡς Κλημεντοῦ, τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξελθὸν τὸν βίον. ὁ γὰρ τοῦ μακαρίου τοῦ λοιποῦ, ὅτι γάμοις προσμίλησάντων τούτων ἐμνήσθη ἄρτι. ἔνχομαι γὰρ ὁ θεὸς εὐρεῖς, πρὸς τοῖς ἰχνεσιρ αὐτῶν εὐρεθῆναι ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὡς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ, ὡς Ἰωσήφ, καὶ Ἠσαίου καὶ ἄλλων προφητῶν. ὡς Πέτρου καὶ Παύλου καὶ ἄλλων ἀποστόλων τῶν γάμοις προσμίλησάντων. Hoc est. virgines solum Christum præ oculis habete, & eius patrem in orationibus, ab spiritu illuminata. Vtinam capiam utilitatem sanctitatis vestræ, sicut Eliæ, sicut Iesu Naue, sicut Meichisedec, Helisæi, Jeremie, Ioannis Baptistæ & dilecti illius discipuli, Sicut Timothei, Titi, Euodij, Clementis, qui in castitate de vita exierunt. Non vituperans ceteros beatos, quod nuptijs dederint operam, horum nunc memini. opto enim dignus Deo inuentus, ad vestigia eorum in regno inueniri, sicut Abraham, Isaac & Iacob, sicut Ioseph, & Isaiæ. & aliorum prophetarum. Sicut Petri & Pauli & aliorum apostolorum qui nuptijs operam dederunt. & Clemens, non vt putat Erasmus primus qui pontificatum adiunxit aliquos post Petrum, sed Alexandrianus qui in Stromate. 3. ait. Petrus & Philippus filios procrearunt. Philippus autem filias quoque suas viris tradidit. Et Paulus non veretur in quadam epistola, suam appellare coniugem, quam non circumferbat, eo quod non magno ei esset opus ministerio. Dicit itaq; in quadam epistola. Non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi sicut ceteri apostoli? Sed hi non vt vxores, sed vt sorores circumducebant mulieres, quæ vna ministraturæ essent apud mulieres quæ domos custodiebant. & citatur hæc verba ab Eusebio. lib. 3. histo. cap. 30. ita etiam dicitur. D. 31. in decretis. ca. omnino. Porro testimonia scripturarum quibus nituntur, facile dilui possunt. Primum quod sumptum est. ex. 1. ad Cor. epist. ca. 9. (Nonne habemus potestatem sororem mulierem circumducendi) sic soluit Theophy. ibidem. Diuites fœminæ comitabantur apostolos, vt suppe-

1. Cor. 9.

Roma.

Philipp. 4.

1. Cor. 9.

Consuetudo apud Iudeos.

ditarent eis necessaria, omnem illis securitatem, horum causa parantes, vt soli euangelij prædicationi vacarent. & Hierony. in commenta. Matth. cap. 27. ait. Consuetudinis Iudaice fuit, nec ducebatur in culpam sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus abiecit se memorat. Dicit enim ipse. Nunquid non habemus potestatem forores mulieres circumducendi, sicut & cæteri apostoli faciunt? Ministrabāt autem domino de substantia sua, vt meteret earum carnalia, cuius illæ metebant spiritua lia. Non quod indigeret cibus dominus creaturarum, sed vt typum ostenderet magistrorum, quod victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. Huic sententiæ suffragatur. D. Theodore. in Paulum. Et Augusti. in libr. de operibus monachorum capi. 4. ait, Quo probato ostendit Paulus sibi licere quod cæteris apostolis, id est vt non operetur manibus suis, sed ex euangelio viuat, sicut dominus constituit eis, ad hoc enim & fideles mulieres habentes terrenam substantiam ibant cum eis, & ministrabāt eis de substantia sua, vt nullius indigerent horum quæ ad necessaria vitæ huius pertinet. Quod Paulus licere quidem sibi demonstrat, sed ea potestate, se vt noluisse, postea commemorat. Hoc quidam non intelligentes, non fororem mulierem, sed vxorem interpretati sunt. Fefellit eos verbi Græci ambiguitas quod & vxor & mulier eodem verbo γυνή Græcè dicitur. quanquam hoc ita posuerit apostolus vt falli non debuerint, quia nec mulierē tantummodo ait, sed fororem mulierem, neque ducendi sed circūducendi. Verūtamen alios interpretes nō fefellit hæc ambiguitas, & mulierem non vxorem interpretati sunt. Vtuntur secundo testimonio ex epist. ad Philipp. cap. 4. ἡ ἐρωτῶ καὶ σε σὺ γυνὴ γυνῆσι, συλλαμβάνου αὐτὰς αἰτίνες ἐν τῷ ὄνοματι κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ κλημέντι. Hoc est. Deprecor & te germane compar adiuua illas quæ tecum laborauerunt in Euangelio cum Clemente & cæteris cooperatoribus meis. cum dicit germane pro germana accipiunt. pro: & tu syncera coniux adiuua illas. vt sint verba Pauli ad vxorem suam. at dices nomen γυνῆσι, id est germane est nomē masculinū? Ad hoc respōdent quod nomina masculina in ὄνοματι, ponuntur p̄ fœmininis. vt in

quit interpres Sophoclis in Electra. ὄνομα ἀρσενικῶν ἀντὶ θηλυκῶν λέγεται: εἰς ἀληθινῶν, ἀντὶ καὶ ἐστὶ χροσέ. ἢ ἀντὶ τοῦ χροσῆ, καὶ κλυτὸς ἀντὶ τοῦ κλυτῆ. καὶ θυραῖα ἀντὶ τοῦ θυραῖα, καὶ βία ἀντὶ τοῦ βία. ¶ Alij affirmant aut coniugij fuisse expertem, aut virginem. & hæc politio vt cōmunior, ita sacris literis conformior est. & germanum comparē significat Epaphroditum. 1. & tu ingenue collega, scilicet, Epaphrodite, adiuua eas. alij dicunt Germane esse mulieris nomen. Nos tamen de hac re sanctorum sententias afferamus. Chryso-sto. homil. 13. ad Philipp. ait. Non obsecrat vxorem suam; cum inquit Germane compar, vt malè aliqui arbitrantur. Verum honorat mulierem (quia sic vocatur illa) aut virum vnum ex his mulieribus, vt ad Roma. 16. commendo vobis Phœben sororem ministram ecclesiæ quæ est Cenchris. & Theophy. ad Philip. 4. ait, Commendat Euodiam & Synthychem viro cuiusdam admirando, qui aut frater fuit alterius ipsarum, aut maritus, aut forsitan custos carceris, quasi dicat. Iam frater es germanus, si in opere domini idem iugum trahas adiuuans illas. Nonnulli in errorem inducti aiunt Paulum hic propriam coniugem adhortari. Sed hoc esse haud quam potest. vt enim alia præmittam, si suam vxorem intelligere voluisset dixisset in genere fœminino, γυνῆσι ὄνομα id est, Germana cōiunx. Theodo. eodem loco ait. Germane est mulier confocia laborum Pauli. Aliqui stulte esse vxorem Pauli putant, non attendentes in episto. ad Corinth. 1. capit. 7. se in numerum cælibum Paulum retulisse. & Oecume. Fatua, inquit, est cogitatio arbitrare esse vxorem Pauli. nam non reliquisset eā Philippis sed in Tarso vbi natus, aut in Ierusalem, vbi nutritus. & Hiero. ad Eustochium de Virginitate ait, Non sunt audiendi, qui dicunt Paulū vxorē habuisse. Nam cū de virginitate & castitate loquitur se in exemplum adducit. bonū est, inquit, homini mulierē nō tangere, sed propter fornicationē vnusquisque vxorē habeat, & hoc secundū indulgentiā dico, nō secundū imperiū, volo oēs homines esse sicut me ipsum. Sed vnusquisque propriū donū habet ex Deo. & post parū. Dico aut nō nuptis & viduis, bonū est illis si sic permaneant vt ego. & de Virginibus præceptū dñi nō habeo, consiliū autē do, tanquā misericordiam consequutus vt sim fidelis. & Epiphanius libro 2. contra hereses, in hæresi Valeriosum,

1. Cor. 7.

Stoici. Cicer. in 3. Paradoxo.

lesiorum, hæc quæ scripsit Hierony. totidem verbis dicit. & Aug. ita sensit, vt ex loco supra à nobis citato constitit. & iterum Hiero. ad Calentiam de monogamia.

De præceptis & cōsilijs euangelicis.

C A P. I I.

DVplex est genus præceptorum in scripturis, affirmatiuum & negatiuum. Negatiuum quidem peptuō nos cogit & adstringit ad sui obseruationē, nec vnquam temere absq; scelere prætermitti potest, vt, Nō furaberis, non mœchaberis. Affirmatiuum verò nos cogit vt ipsum obseruemus certo loco ac tempore quod si tunc omissum fuerit, culpa non vacat homo ille. vt, oportet honorare parentes, non semper, sed cum sunt in necessitate constituti. & oportet confiteri peccata sacerdoti, non semper, sed in tempore ab ecclesia cōstituto & p̄finito, in cap. illo, Omnes vtriusque sexus, de pœnitē. & remiss. Hæc quæ à nobis vtcunq; dicta sunt, sanè quam eleganter protulit Hierony. in epist. ad Calentiam, de ratione piè viuendi. Duo, inquit, sunt generalia mandatorum, in quibus clauditur tota iustitia. Prohibendi vnum est, Iubendi alterum. vt enim mala prohibentur, ita præcipiuntur bona. Ibi ocium operatur, hic studium. ibi coercetur animus, hic incitatur. Hic fecisse, illic non fecisse culpabile est. Vnde propheta dicit. Quis est homo qui vult vitam, & cupit videre dies bonos, prohibe linguam tuā à malo, & labia tua ne loquantur dolum, declina à malo & fac bonum. & Apostolus. odientes malum, & adherentes bono. Hoc ita quæ duplex diuersumq; præceptum, prohibendi scilicet & imperandi, æquo iure omnibus mandatum est. Non virgo, nō vidua, nō nupta, ab hoc imperio libera est. In quouis proposito, in quouis gradu, æquale peccatū est, vel prohibita admittere, vel iussa nō facere. Quod inquit Hiero. in quouis gradu æquale peccatum esse, non vult sequi Stoicorum errorem, affirmantium peccata omnia, ac ipsorū supplicia esse equalia. Nam iuxta Horatium.

Nec vincet ratio hoc, tantūdem vt peccet, idemq; Qui teneros caules alieni fregerit horti,

Et qui nocturnus sacra diuinum legerit. Sed vult dicere quod æque ac pariter ambo efficiuntur peccatores, scelus illud perpetrando. nec negat circumstantias peccatorum minuere aut aggravare peccatum. Quare S. Thom. 1. 2. Quæstio. 73. disputat. & Grati. D. 40. Homo christianus. & in ca. Consideret. de Pœnitentijs. D. 5. quod est Hugo non August.

Aliquando dantur præcepta nuda, aliquādo præcepto additur & explicatio, ne temere datum esse videatur. Quando id fiat, Chryso-sto. homil. 12. ad populum Antiochenum nos docere poterit, qui ait. Cum aliquid præcipitur in lege aut prohibetur, quod ex lege naturali nobis notum est, bonum esse aut malum, causa præcepti non subnectitur. V. gratia, non opus habemus dicere quod malum est fornicatio, aut bonum, continentia, sed ab initio hoc scimus. Vnde ait legislator. Non occides. non intulit, malum enim cædes, sed simpliciter non occides, inquit, prohibuit enim peccatum duntaxat, non docuit. Quare igitur qui dicit, Non occides, nō addit, quod malum est cædes, quoniam præueniens conscientia nos hoc docuit, & tanquā scientibus & intelligentibus ita loquitur. Cum igitur de alio loquitur mandato, non nobis noto facto per conscientiam, non tantum prohibet, sed & causam apponit. De sabato itaq; legem feres dicit. Septima die nō facies opus. Subiungit quoq; causam cessationis. Quoniā in die septima requieuit Deus ab omnibus operibus suis quæ cœperat facere. & rursum. Memento quod serueris in Aegypto, & eruerit te Dominus Deus tuus inde, idcirco præcipio tibi vt facias hanc rem. Quando messueris segetem in agro tuo & oblitus manipulum reliqueris, non reuerteris vt tollas illum. Et in eodē capite dat causam quare vxor dimittatur à viro, & detur ei libellus repudij. Quare igitur in sabato quidē causam adiecit, in cæde vero nihil tale fecit? Quoniam quidem hoc mandatū non de principalibus erat, nec per conscientiam nobis exquisitis, sed particulare quoddam & temporaneum, propterea post hæc, in noua lege soluta sunt. Similiter de primogenitis quare offeratur, datur causa Exo di. 13. Lege S. Thom. 1. 2. q. 100. Art. 7. ad. 2.

In præceptis diuinis aut additur explicatio, vt dictum est, aut additur promissio, vel temporaria, aut cælestis, vt agite pœnitentiā. **D 4** appro-

appropinquabit enim regnum cœlorum. & ad Ephes. 6. Honora patrem tuum quod est mandatum primum in promissione, vt bene fit tibi & sis longæuus super terram. de hoc secundo genere in tertio cap. huius voluminis differemus. At in aliquibus præceptis, vt ait Hierony. ad Ephes. 6. non additur promissio, sed Dei laus, vt in Decalogo: Non facies tibi sculptile. ego enim sum Deus zelotes visitans iniurias patrum in filios. &c. & Deniq; ait, & faciens misericordias in mille. Porro annotare oportet ex Theoph. ad Fphe. 6. quod præcepta negatiua, vt, Non mæchaberis, nō occides, & similia non habent incedem ad iūctam, neq; promissionem. sunt quippe potius à malis discessus, quam bonorum operationes. Sed nemo dat mercedē ei qui se à malo abstinēt. At mādatum affirmatiuū quod

ceptum suum (si verba intueamur) impleuit. Neque enim præbuit percutienti alterā partem, sed potius prohibuit ne faceret, & iniuriam aueret. tamen paratus aduenerat non solum percutienti in faciem, verum etiā pro his à quibus hoc patiebatur, crucifixus occidi, pro quibus ait in cruce pendens. Pater ignosce illis quia nesciunt quid faciunt. Neque Paulus præceptū Domini videtur impleuisse, vbi etiam percussus in faciem dixit principi sacerdotū. Percutiat de Deus, paries de albate, sedes me iudicare secūdum legem, & contra legē iubes me percuti. Sunt ergo ista præcepta patientia semper in cordis præparatione retinenda, ipsa quoque beneuolētia ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda.

Act. 23.

Not.

Roma. 8. 1. Cor. 8. Roma. 5.

Gal. 5. et. 6

Matth 7.

Ephes. 5.

Summe aduerte, nisi vis in scripturis hallucinari, quod annotauit August. lib. 8. de trin. cap. 7. Quod cum duo præcepta sint, ex quibus tota lex pendet & propheta, Dilectio Dei & proximi, plerūque scriptura. pro vtroque vnum ponit, siue tantum Dei vt est illud. Scimus quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. & iterum. Quisquis diligit deum, hic cognitus est ab illo. & illud. Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, & alia multa. quia & qui diligit Deum, consequens est vt faciat quæ præcipit Deus, & in tantum diligit in quantum facit, consequens ergo est vt & proximum diligit, quia hoc præcipit Deus. siue tantum dilectio proximi scriptura commemoret. Si cut est illud. Inuicē onera vestra portate & sic adimplebitis legem Christi. & illud. omnis lex in vno sermone impletur, in eo quod scriptum est. Diliges proximum tuum tanquā teipsum. Et in euangelio. omnia quæcun que vultis vt faciant vobis homines bona, ita & vos facite illis, hæc enim est lex & propheta, & pleraque alia reperimus in literis sanctis, in quibus sola dilectio proximi ad perfectionem præcipi videtur, & taceri de dilectione Dei, cum ex vtroque lex pendeat & propheta. Hactenus ille. Forte ob hanc causam cum Matth. 19. numerentur præcepta decalogi nil dicitur de præceptis ad Deum spectantibus. & in episto. ad Ephes. dicitur. Ambulate in dilectione. nec exprimit, an loquatur de dilectione Dei, an proximi. crederem tamen de dilectione proximi Paulum fore intelligendum. quia Deus, nostros

profectus quærit. Deinde aduerte quod cū sit nobis præceptum iniunctum de dilectione Dei & proximi, de dilectione nostra nullum vnquam præceptum legimus datum. Quia iuxta Augusti. libro. 1. de doctrina Christiana. cap. 37. vt se quisque diligat præcepto non est opus. Huius regulæ rationem affert Cyrillus libr. 9. super Ioan. capit. 5. cum ait. Sæpē numero Christus, aut potius tota diuina scriptura, ea quæ de re vna dicit generalius intelligit. Vt, si non laueris te non habebis partem mecum, id est, nisi hanc mirabilem humanitatis disciplinam susceperis, nihil mihi tecum commune erit. Aut nisi quis peccati sordes per gratiā meā lauerit, regni cœlorum non erit particeps. de hoc libr. 9. Regul. 14.

Petrum' pedes nō laua te velle, qd significet.

quid dicitur.

Libro. 10. Regul. 27.

Præcepta non impossibilia factu.

Quando præceptum aliquod datur, aut aliquid pmittitur in genere masculino, masculum & fœminam comprehendit, vt Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. & Beatus vir qui timet dominum & in mandatis eius volet nimis. & Psalm. 1. Beatus vir qui non abiit in consilium impiorum. Nūquid mulier ab hac beatitudine excluditur. minimē. nam vna est virtus vtriusque. Porro quando aliquod præceptum datur maribus solummodo, statim id explicatur, vt Genes. 17. datur præceptum circumcisionis masculis non fœminis. & quod ter appareant ante Dominum in templo. Exod. 23. Ter in anno apparebit omne masculinum coram domino Deo, scilicet in Ierusalem.

Est domino consuetum, inquit Basilus in homil. quomodo instruendi sint qui veniunt ad baptismum, vt definite præcepta, per alia alibi dicta clarē tradat, vt, thesaurizate vobis thesauros in celo. quod simpliciter dictū, alibi declarat, dicens. Vendite quæ possidetis & date elemosynam. & facite vobis sacculos qui non veterascant, thesaurum nō desinentem in cœlis.

Porro quærendum videtur an tam præcepta quam consilia sint impossibilia obseruatu. nam dicit dominus qui potest capere capiat. Cui quæstioni respondet Basilus in homil. Attende tibi ipsi. ἀσεβές, inquit, τὸ λέγειν ἀδύνατα εἶναι τὰ τοῦ πνεύματος παραγγελματα. Hoc est. impium est asseuerare præcepta spiritus sancti impossibilia esse obseruatu. & Hierony. Matth. 5. in postremis verbis. Multis, inquit, præcepta Dei imbecillitate sua, nō

sanctorum viribus æstiuantes, putāt esse impossibilia, quæ præcepta sunt, & dicunt sufficere virtutibus, non odisse inimicos, cæterū diligere eos, plus præcipi quam humana natura patiat. Sciendum est ergo Christum nō impossibilia præcipere, sed perfecta, quæ fecit Dauid in Saul & Absalom, Stephanus quoque martyr pro inimicis lapidantibus deprecatus est. & Paulus Anathema cupit esse pro persecutoribus suis. Hæc autem Iesus docuit & fecit dicens. Pater ignosce illis, quod enim faciunt, nesciunt. Et Maximus cent. 1. de charitate 79. Dominus nobis præcepta largitur, iuxta animæ vires. & scholastici citant Hierony. in confessione catholica. sed illam Hierony. esse negant.

Actu. 7. Roma. 9.

Luca. 23.

perfectio christiana, ex consilijs, tanquā in medijs ad perfectionē qua est charitas.

Præterea, non immeritō quæri potest, an perfectio Christiana pendeat ex cōsilijs, an ex præceptis. De hac quæst. quid senserint scholastici apud S. Thom. 2. 2. quæst. 184. legere poteris. Porro sanctorum patrum sententia est, perfectionem vitæ Christianæ consistare in obseruatione consiliorum. Sed consilia custodiri non posse, nisi iacto fundamēto præceptorum. Audi quid dicat Hierony. in episto. ad Philem. Virginitas, inquit, propterea maiori præmio coronatur, quia præceptū domini non habet, & vltra imperata se extendit. Vnde Philemoni scribit Paulus. Scio quoniam super id quod dico facies. At que ideo merito voce Apostoli laudatur, quod mandata eius opere præuertat, & possit dicere. Voluntaria oris mei complacent tibi domine, plusq; faciens quam præceptū est, vt vincat eos qui tantummodo imperata fecerunt, & iubentur dicere: serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Et libro. 1. contra Iouinia. ait. Multi sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat. In propatulo est cur apostolus dixit. De Virginitate autem præceptum domini non habeo, consilium autem do. Quia præmiserat dominus. Non omnes capiunt verbum, sed qui bus datum est, & qui potest capere, capiat. Proponit Agonothetes præmium, inuitat ad cursum, tenet in manu virginitatis brauium, ostendit purissimum fontem, & clamat. qui sitit, veniat & bibat. qui potest capere, capiat. Non dicit, Velitis, nolitis, bibendum vobis est atque currendum, sed qui voluerit, qui potuerit currere atque potare, ille vincet, ille satiabitur. Ideo plus amat virginitas

Matth. 19

Agonothetes Christi.

intelligendū est. quod dicitur. quia a peccato sine actu positivo perque peccato resistit.

Ca. 5. huius libri. 23. q. 1. ca. Paratus.

Maioris gratia, id est minoris debiti.

Præceptum

Consilium.

Marc. 10.

Caput Hierony. falso. Gregorio tributum.

nes Christus, quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Maioris gratia est offerre quod non debeas, quam reddere quod exigaris. Et Chrysostomus homil. 22. in priorem ad Corinth. epistolam. ait, Quæ supra præceptum fiunt, multam secundum Paulum mercedem consequuntur. Inquit enim. Quæ est merces mea, ut euangeliū prædicans, sine sumptu ponam. Quæ enim sub præcepto continentur, non itidem. Et Ambrosius in libro de Viduis, versus finem, ait. Præceptum in subditos fertur, consilium amicis datur. Vbi præceptum est, ibi lex est, ubi consilium, ibi gratia est. Præceptum, ut ad naturam reuocet, consilium ut ad gratiam prouocet. Et ideo lex Iudæis lata est. gratia autem electioribus reseruata est. Lex ut à naturæ finibus culpæ studio remeantes, ad naturæ obseruantiam pœnæ terrore reuocaret, gratia autem, ut electos, tum studio bonorum, tum propositis etiam præmijs, prouocaret. Et ut intelligas distantiam præcepti atque consilij, illum recorderis cui in euangelio ante præscribitur, ne homicidium faciat, ne adulterium admittat, ne falsum testimonium dicat. Præceptum enim ibi est, ubi est pœna peccati. At verò cum se præcepta legis memorasset implere omnia, inquit, hæc seruaui à iuuentute mea. consilium ei datur, ut vendat omnia & sequatur dominum. Hæc enim non præcepto imperantur, sed pro consilio deferuntur. Duplex namq; forma mandati est. Vna præceptiua, altera voluntaria. Vnde dominus in prima forma dicit, Non occides, ubi præcipit. In alia, si vis perfectus esse vende omnia tua. Ergo hic liber est à præcepto, cui defertur arbitrio. Itaque qui præceptum impleuerint possunt dicere. Serui inutiles fuimus, quod debuimus facere, fecimus. Hoc non dicit virgo, nec qui bona sua vendit, sed quasi reposita expectat præmia. Vnde apostoli. Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te. quid ergo erit nobis? Non enim quasi inutilis seruus, quod debuit facere fecisse se dixit. Sed quasi utilis domino, qui commissa sibi talenta, quæ sitis multiplicauit vsuris, mercedem fidei & virtutum, securus expectat. & ideo illis dicitur. Vos qui secuti estis me sedebitis iudicantes duodecim tribus Israel. & in Decretis. 14. quæstione. 1. capi. vltim. textus est sub nomine Gregorij cum sit Hieronymi, ex libr.

1. contra Iovinianum desumptus, qui hæc omnia breuiter complectitur. Quod præcipitur, inquit, imperatur, quod imperatur, necesse est fieri, si non fiat pœnam habet. Vbi consilium datur, offeretis arbitrium est. Vbi præceptum necessitas est, seruientis ut obediatur, vel imperantis ut ei obediatur. Et Beda Lucæ. 9. libr. 3. cap. 34. Cum, inquit, aliquid à domino imperatur, nisi fiat inobedienciæ culpa est, cum autē potestas datur, licet cuique non uti, & tanquam de suo iure cedere. Denique in epistola ad Eusto. de virginitate, ait Hierony. De virginibus, inquit, apostolus præceptum domini non habeo. cur? quia ipse ut esset virgo, non fuit imperij, sed propriæ voluntatis. Quia maioris est mercedis, quod non cogitur & offertur. Quia si fuisset virginitas imperata, nuptiæ videbantur ablata. & durissimum erat contra naturam cogere, angelorumque vitam ab hominibus extorquere, & id quodam modo damnare quod conditam est.

Virginitas cur præcepto non subest. Hieronymus intelligendus est de obsequio futuris quod offertur per votum.

¶ Quod Deus, homines pollicitationibus, aut terroribus, ad præceptorum alligat custodiam.

C A P. I I I.

M sint homines rebus terrenis addicti, solet dominus res illas polliceri quæ apud illos in pretio sunt, dummodo legem obseruent. vice versa, quæ maxime detestantur & exhorrescunt, se inuecturum interminari, nisi contineant se in officio & legi diuinæ pareant. Id quibus modis soleat fieri, sequentibus regulis manifestabitur. Scriptura, inquit Chrysostomus. homil. 22. & 44. in Matth. auditorem ad eorum quæ dicit obedientiam, etiam per aduersa compellat, non solum scilicet per illa quæ profunt, verum etiam per illa quæ lædunt. Sicut optimus quispiam medicus, qui ex intemperantia agritudinem ostendat esse secuturam, ex obedientia sospitatem. Huius rei exemplum affert Hierony. Danie. ca. 2. Cōminatus est, inquit, Nabuchodonosor sapientibus, Chaldeis & Magis,

Magis, pœnam inquit. Nisi indicaueritis mihi somniū, & coniecturam eius, peribitis. proponit & præmia inquit. Si autem somnium indicaueritis, honorem multum accipietis à me. Deniq; Plut. de insti. puerorū ait. *Ὅτι ὡς περὶ φοιχῆα τ' ἀρεῆς εἰσὶν ἔλπισ τε τιμὴ καὶ φόβος τιμωρίας ἢ τὰς ὀφρμητικώτερος πρὸς τὰ κἀλλιστὰ ἐπισηδονιατῶν. ἢ δ' ἐδανηροῦς πρὸς τὰ φαῦλα τῶν ἔργων ἀπεργάζεται.* Hoc est. duò sunt elementa virtutis timor & spes.

Matth. 5. Ephes. 5. Deute. 5. Matth. 25. 1. Corin. 7.

Nō de futuris, inquit Chrysostomus. hom. 15. in Matthæ. solummodo bonis, verum etiam de præsentibus scriptura cohortatur. tū propter tardiores auditores, & antequam futura veniant, præsentia requirentes. tum quia in ecclesia sunt perfecti & imperfecti, qui terrena cupiunt & temporalia. Ut, beati mites quoniam ipsi possidebunt terram. sensibile hic præmium statuens. & alibi. Honora patrem tuum & matrem tuam, sic enim eris longæuus super terram. & Dominus latroni. Hodie mecum eris in paradiso. Paulus quoque creberrimè, & præmia sensibilia proponit & de præsentibus adhortatur, ut cum de virginitatis bono differit, nihilibi de supercelesti honore cōmemorat, sed de præsentis utilitate, rem cōmendat, propter instantem necessitatem. Sic Christus spiritualibus sensibilia miscebat Nec dissentiunt ab eo Euthy. Matth 5. nec Chromatius in lib. de. 8. beatitudinibus, parum post principium. & De Iudæis loquens Hiero. in cōment. Isaiæ cap. 1. ait. Hebræis, qui necdum poterant sapere spiritualia, pollicetur Deus bona præsentis seculi, ut saltem præsentibus inuitati, faciant quæ præcepta sunt. & circa principiū. 17. in eūdem prophetam, ait Gulosis Iudæis nihil aliud querentibus nisi corporum voluptates, illas Dominus pollicetur, ut saltē carnalibus desiderijs, & opum abundantia, quæ in lege exhibebantur, filium Dei susciperent, quem quia non susceperunt, reprobationes quoque irritas fieri. & Theophy. Lucæ. 16. ait. Lex benedictiones in diuitijs dabat, & propheta bona terræ promittebat, ita auditorum infirmitate postulante. quoniam propheta & lex non memores fuerūt regni calorum, merito bona terræ promittuntur imperfectioribus, & nil virile, vel magnum intelligere valentibus. & ideo merito paupertatem docet Iohannes, eo quod imperfecta legis præcepta iam non habent tempus.

De hoc lib. 9. Regu. 3. Theophylactus intelligendus est quod non ita frequenter memores fuerunt regni calorum. De hoc Isaiæ ca. 6. in principio.

Quia efficacissimum, inquit Cassiodorus Psalm. 1. doctrinæ genus est inuitare prosperis, & deterrere contrarijs, ideo scriptura sæpe à malis dehortatur, & ad virtutem impellit præmijs non vulgaribus. Hoc sentiens Aristo. 10. Ethicorum capit. 1. ait. Voluptas maxime affinis est generi nostro. Vnde iuuenes voluptate & dolore quasi gubernaculo dirigentes erudiunt. & sumpsit ex Solone, cuius verba recitat Cicero. in epist. ad Brutum quæ incipit. Messalam. ait. Neque solum, ut Solonis dictum vsurpem. Is remp. duabus rebus contineri dixit, præmio & pœna. & Sopho. in Aiace eandem sententiam his verbis expressit.

Solom.

Οὐ γὰρ ποτ' οὐτ' ἄν πόλεμό μοι κἀλῶς φέροιτ' ἄν, ἐνθά μὴ καθέστηκα δέος, οὐτ' ἄν σφραγὶς γε σωφρονίας ἀρχοίτ' ἐτί, Μὴ δ' ἐρφύδου πρόβλημα. μὴ δ' αἰδούσ' ἔχωμ.

Et S. Tho. 1. 2. q. 99. Art. 6. ait. sicut in scientijs speculatiuis inducuntur homines ad assentiendum conclusionibus per media syllogistica, ita etiā in quibuslibet legibus homines inducuntur ad obseruantias præceptorum per pœnas & præmia. Videmus autem in scientijs speculatiuis quod media proponuntur auditori secundum eius conditionē. Vnde sicut oportet ordinatè in sciētijs procedere, ut ex notioribus disciplina incipiat, ita etiam oportet eum qui vult inducere hominem ad obseruantiam præceptorum, ut ex illis eū monere incipiat quæ sunt in eius affectu, sicut pueri prouocantur ad aliquid faciendum ex aliquibus puerilibus munusculis. Lex autē vetus disponebat ad Christū, sicut imperfectum ad perfectum. Vnde datur populo adhuc imperfecto in comparatione ad perfectionem quæ erat futura per Christum. Et ideo populus ille comparatur puero sub pedagogo existenti, ut patet ad Gala. 3. perfectio autem hominis est, ut contemptis temporalibus spiritualibus inhereat ut patet ad Philip. 3. Quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea quæ priora sunt me extendo. quicumque ergo perfecti sumus hæc sentiamus. Imperfectorum autem quod temporalia bona desiderēt, in ordine tamē ad Deū. per uerborum autē est, quod in temporalibus bonis finem constituat. Vnde legi veteri cōueniebat, ut per temporalia quæ erant in affectu hominū imperfectorum manuduceret homines ad Deū. Et Theophy. Lucæ. 6. ait. Persuadet Dominus à fine & à mercede. ut a pud

apud Lucam capi. 6. benefacite & mutuum date nihil inde sperantes, & erit merces vestra multa, & eritis filij altissimi. & Nazianzenus lib. 4. Theologiae versus finem, ait. Cum tribus his regamur, metu poenae, salutis & gloriae spe, & virtutum, quibus haec pariuntur exercitatione, vltionum nomine metum procurat, salutis autem spem, virtutum vero exercitationem.

Omnipotens Deus, inquit Grego. homil. 38. in euangelia, cum verba eius audire nolumus, adiungit exempla (scilicet rerum quas promittit, & dedit) vt omne quod impossibile credimus, tanto nobis ad sperandum fiat facilius, quanto per hoc transisse iam & ad alios audimus. Veluti apud Matth. cap. 22. cum inuitantur ad coenam, in priori inuitatione nihil de tauris vel altilibus dicitur, in secunda iam tauri & altilia mactata esse memorantur. Denique Chryso. serm. 6. in epistola ad Philip. ait, Christus cum ad magna discipulos suos adhortatur, seipsum & patrem & prophetas in exemplum proponebat, vt cum dicebat. Ita namque faciebant prophetis qui fuerunt ante vos. & iterum, si me persecuti sunt, & vos persequetur. Et, discite a me quia mitis sum. & Estote misericordes sicut pater vester qui in caelis est. & ad Philipp. 2. hic affectus fit in vobis qui fuit in Christo Iesu, qui cum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est, &c. Haecenus ille. Harum regularum tot sunt in scripturis exempla, quot lineae vt Isaiæ 1. si feceritis quae precipio vobis, bona terrae comedetis, si non, gladius deuorabit vos. & Agite poenitentiam, appropinquabit enim regnum caelorum. & Nisi poenitentiam egeritis omnes simul peribitis. & beatitudines à Matth. connumeratae habent annexam repromissionem & aliqua etiam praeccepta. Hanc ob causam ad Ephes. 6. dicitur. Honora patrem tuum & matrem tuam (quod est mandatum primum in promissione) vt sis longaeuus super terram. Porro quomodo sit primum mandatum in promissione, variè exponitur ab ecclesiasticis doctoribus. Nam Ambrosius & Augu. in libr. de decem chordis. & Isidorus in Exod. & scholastici penè omnes, existimant, hoc esse primum praecceptum decalogi habens promissionem subiunctam, ex his nimirum praecceptis quae sunt in secunda tabula conscripta. Alioqui primum cum promissione esset illud. Non habebis deos alienos coram me. Ego sum Deus zelotes, &c.

Mandatum primum in repromissione.

Exod. 20.

& subiungens promissionem ait. & faciens misericordias in mille. Caeterum si altius haec verba Exodi expendas, non sunt promissionis, sed laudis diuinæ, vt ait Hiero. ad Ephes. 6. Ideo praecceptum de honore parentibus deferendo, primum est cum promissione, siue ex prima tabula siue ex secunda, refragantibus Augu. & Ambrosio, &c. At inquires, cur praecceptum de honore parentibus exhibendo, habuit promissionem adiunctam, reliqua non item. Quia praeccepta negatiua cum potius sint recessus à malo, quam operationes, praemium assequi non merentur, vt non occides. At verò affirmatiua quia potius sunt operationes, quam recessus à malo, habent praemium annexum, quale hoc praecceptum de honore parentum est. Sed dicet aliquis, praecceptum de obseruatione Sabbati affirmatiuum est, & tamen caret promissione. verum est. Sed non addita est illi promissio quia addita est explicatio. Nam quando praecceptum notum non est ex lumine naturali, solent subnecti illi explicatio. Quia in vniuersum praeccepta hoc iniunguntur pacto. Si sunt nota ex lumine naturali, vt non occides, nulla illis causa nec explicatio subnectitur. Alijs additur laus Dei, vt in illo praeccepto, Non habebis deos alienos. vt diximus in cap. praecedenti in regul. quae incipit. In more est Pauli. in alijs denique additur praemium temporale aut aeternum, vt illorum lenocinio ad custodiam praecceptorum alliciamur. Ideo praeccepta, vel vocantur cum promissione, aut cum laude, aut cum explicatione, aut simpliciter per solam prohibitionem. Igitur ex praecceptis quae habent promissionem, hoc de honore parentum primum est. Haecenus de hoc praeccepto. Verum quares quot modis homines à peccatis perpetrandis abstineant. Cui quæst. respondet Maximus, centu. 2. de charitate cap. 8. 1. Quinque sunt per quae anima à peccando deterretur ac coeretur, aut per timorem hominum, aut per timorem Iudicij, aut propter futuram mercedis retributionem, aut per Dei charitatem, aut postremo propter flagellum conscientiae.

De promissionibus foelicitatis illius gentis quae erant sub veteri instrumento, sic habeto, quoties legeris in eo pollicitationes aliquas quae non possunt tempori illi conuenire, referamus illas ad tempora Christi & ad legem gratiae. vt omnia quae dicuntur de instaurando regno Israel per Messiam. de Sodomam

Praeccepta negatiua.

Affirmatiua.

Praeccepta ceremoniae.

Praeccepta lumine naturalis.

Abstracti à peccatis quomodo homines soleant.

De haeresi millenariorum.

rum, quos domus in antiquum restituenda. & quod habiturus sit lupus cum agno. Alioqui errorem Cherenthi, vt author est Eusebius, sequemur. De quo Iſychius li. 2. in Leui. ca. 7. ait. Quidam post finem huius vitae, & mortuorum resurrectionem inducunt mille annorum seculum, in quo Ierusalem sensibilis aedificabitur, templumque eius, & quae in ea fuerunt sancta sanctorum, instaurabuntur, & sacrificia afferentur, nuptiarumque & filiorum procreatio, & deliciae quaedam cum iustitia sensibili, & longae alia conuersatio nostra, quam ea quae nunc est iustorum, cum ex mortuis surrexerimus erit. Hanc praesumptionem de animis nostris remoueamus. Haecenus ille. hunc errorem multi ex Christianis amplexati sunt, quos Hieronymus in proe. lib. 18. in Iſaiam, vocat. nostros Iudaizantes. & sunt ex Latinis Tertullianus, Victorinus, Lactantius. ex Graecis Irenaeus Lugdunensis episcopus. hi quidem male intelligentes Iohannis Apocalypsin arbitrantur post mille annos à tempore resurrectionis, Christum esse venturum, & auream & gemmatam Ieru. esse constructurum in terris. Deinde autem tunc futuram templi instauracionem, hostiarum sanguinem, ocium sabbati, circuncisionis iniuriam, nuptias, partus, liberorum educationem, epularum delicias, & cunctarum gentium seruitutem. rursumque, bella, exercitus ac triumphos & superatorum necesse, & mortem centenarij peccatoris. Cauemus igitur ab hoc Iudaico errore, sequamurque veritatem catholicam, quam Hiero. in commet. Iſaiæ. cap. 30. his verbis explicauit. Omnes, inquit, repromissiones, quae excedunt mediocritatem temporis legis, ad Christi referamus aduentum, in quo captiuus quondam populus passione Domini liberatus habitabit in Sion & in Ierusalem. in specula videlicet & in visione pacis, hoc est in ecclesia. hoc significauit Iſaias, inquiens. Populus Sion habitabit in Ierusalem. & Iſaiæ. 59. versus finem. ait. Quicquid repromissionum & legimus & lecturi sumus, ad Sion & Ierusalem non generaliter ad omnes Iudaeos, sed specialiter ad eos dici intelligamus, qui in apostolis & per apostolos electi sunt ex Israel. & in proe. mio lib. 6. comment. in Ierem. ait. Repromissiones mysticae quas Iudaei & nostri Iudaizantes putant, in consummatione mundi esse complendas, nos sequentes auctoritatem apostolorum & euangelistarum, maxime apostoli Pauli, quicquid populo Israel carnaliter

Augu. lib. 10. de ciuit. Dei. c. 7. & Vinc. ibid.

Lactan. lib. 7. diuini instituti. Apocalyp. 20. cap.

Veritas catholica à Hiero. docetur.

Iſaiæ. 30.

repromittitur, in nobis spiritualiter completum esse monstramus, hodieque impleri. Neque inter Iudaeos & Christianos aliud esse certamen, nisi hoc, vt cum illi nosque credamus Christi Dei filium repromissum, & ea quae sunt futura sub Christo, à nobis expleta; ab illis implenda dicatur. Qui igitur Christum venisse iam credimus, necesse est ea quae sub Christo futura dicuntur expleta doceamus. Nosque esse filios Abrahamae, de quibus scriptum est, potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamae, ad quae facta est promissio. & in semine tuo benedicentur omnes gentes. Quam benedictionem vas electionis in Christo expletam docens non dixit, inquit, in seminibus, sed in semine, qui est Christus. & Amos. 9. cap. ait. Sponsiones quae de aedificatione Ieru. & templi, & de rerum omnium beatitudine praedicantur, Iudaei in vltimo tempore vana sibi spectatione promittunt, & carnaliter implenda commemorantur. Nos qui non occidentem literam, sed spiritum sequimur viuificantem, iam in ecclesia consummamus expleta, & quotidie impleri in singulis qui ruentes per peccatum, reaedificamur per poenitentiam. Et Iſaiæ. 1. c. ait. Habeto promissionum prophetalium regulam, vt quae Iudaei & nostri, imo non nostri, Iudaizantes, carnaliter futura contendunt, nos spiritualiter transacta doceamus. & ca. 19. exponens locum hunc. In die illa erit via de Aegypto ad Assyrios, ait. Quidam nostrorum ad mille annos referunt, & more Iudaico in consummatione mundi futura praenunciat, quando Antichristus de Assyrijs, Aegyptum Aethiopiisque possederit. Si plura de hac re nosse desideras, lege ipsum Hiero. in comment. Iſaiæ. ca. 49. cum interpretatur nomen Ierusalem. & 23. c. & li. 10. comment. in eundem prophetam versus finem. & Ezechielis. 36. cap. & Iere. 29.

Iudaei & Christiani discrimen.

De permissionibus.

C A P. III.

Permittit quidem nonnulla Deus fieri in lege, & quasi se demittit & deicit, infirmitati hominum se attemperas, quibus veluti patulis lac dat, sic libellum repudij permittit propter duritiam Iudeorum, sed in prophetis minime. Si Hiero. credimus in comment. Ezechielis.

chielis. Porro quid de illis qui permissione abutuntur sentiendum sit, ex eodem Hieron. lib. 1. contra Iou. nosse poterimus. Quando, inquit, facimus iuxta Dei voluntatem, promeremur, in uenia, id est, permissione, eius uoluntate abutimur, aliud enim est uelle aliquid, aliud ignoscere. Vnde apostolus. Volo omnes homines esse sicut me ipsi sum Felix qui audit apostolum præcipientem, non ignoscentem. Hoc, inquit, uolo, hoc desydero, ut imitatores mei sitis, sicut & ego Christi, sed quoniam in ecclesia multa sunt donâ, concedo & nuptias, ne uidear damnare naturam, concedo nuptias esse Dei donum, sed inter donum & donum magna diuersitas est. Deniq; & apostolus de illo qui pœnitentiam egerat, contrario loquitur modo, quam antea locutus fuerat, inquit enim. Donate ei & consolamini, & si cui quid donastis & ego. Ac ne putaremus donum hominis esse contemnendum, addit. Nam & ego quod donauit, si quid donauit propter uos, coram Christo. Diuersa sunt dona Christi. Vnde & Ioseph in typo eius, uariam habet tunicam, & in Psalm. 44. legimus. Adstitit regina à dextris tuis, uestitu deaurato, circumdata uarietate, & Petrus, sicut hæredes, ait, multiplicis gratiæ Dei. Et in comment. Isaia. cap. 65. ait. Nequaquam indulgentia magistri festanda est, sed uoluntas, & ea nos debemus eligere, quæ expediunt, non quæ licent, ut est illud de digamia. Volo adolescentulas nubere, filios procreare, matres familias esse. Ponit causas quare ista concedat, iam enim quædam abierunt retrò post Satanam. Ergo non est uoluntas pura, sed cõparatione alterius, & in epist. ad Dardanum, de terra promissionis, ait. Cum nobis aliquid promittitur, uerbi gratia, regnum cælorum, si non fecero quæ præcepta sunt, nequaquam erit culpa in promittente, sed in me qui promissum accipere non merui. Vbi enim optio proponitur ad eligendum, qui operari renuis frustra accipias quod promissum est.

Quia nonnulli dubitant, an illi qui, quæ permisit Deus, & non præcepit, faciunt, sint immunes à peccato, nec ne. Ut uidelicet an qui dat uxori libellum repudij, sit obnoxius peccato, iuxta sententiam Chryso. & multorum sanctorum, nec ne. Similiter poteris querere de usurario. Pro huius intelligentia. Quærendum uidetur an sint aliqua præcepta in scripturis diuinis edita ab ipsis scriptoribus, absque authoritate diuina, & iuxta Ieremiam. Non

missi eos, ait dominus, & ipsi prophetabant in nomine meo mendaciter. Multi & magni scriptores asseuerant multa è suo dixisse prophetas. Imo Orige. ho. 16. Nume, ait, in uniuersum, si quid uaticinatum fuerit à propheta, si non eueniat ut prædixit, à propheta, nõ à Deo proditum illud fuisse. Illius hæc sunt uerba. Quædam in uerbis prophetarum & apostolorum inferuntur, quæ propria illorum authoritate mandantur, & ideo non semper ea quæ dicunt, quasi à Deo dicta sint, suscipiuntur. Vnde Ionas prædicauit. Adhuc. 40. dies & Niniue subuertetur, & post pauca, & uidit Deus opera eorum, & quia cõuersi sunt à uis suis, & pœnituit super malitiam, quam locutus est facere eis & non fecit. Igitur potius dictum est ab Iona quam à Deo. Adhuc 40. dies. & 2. li. Reg. Cum Dauid populum numerasset, factum est uerbum domini ad Gad Prophetam uidentem, dicens. Vade & loquere ad Dauid. Hæc dicit dominus. Tria ego leuabo super te, elige tibi ex ijs unum, quid faciam tibi, & introiit Gad ad Dauid & denũciauit ei dicens. Vade & loquere ad Dauid hæc dicit dominus. Tria ego leuabo super te, elige tibi ex his unum, quod faciam tibi, & introiit Gad ad Dauid dicens. Aut ueniet tibi tribus * annis fames super terram tuam, aut tribus mensibus, ut fugias ante inimicos tuos, aut triduo mors fiat in terra tua, & dixit Dauid, angustia sunt mihi undique, sed melius est incidere in manum Dei uiuentis, quam in manus hominum, & dedit dominus in Israel mortem à mane usque ad horam prandij. Obserua quod in his tribus comminationibus Deus non inuenitur de morte trium dierum dixisse sed à mane usque ad prandium. Verba sunt igitur Gad non domini. Denique per Moysen multa locutus est, aliqua tamen Moyses propria authoritate mandauit, quod dominus in euangelijs euidentissima distinctione discernit, cum dicit de repudio mulieris interrogatus, quia ad duritiam cordis uestri scripsit hæc Moyses, ab initio autem non fuit sic. Vides & hic Deum quidem non præcepisse diuortium, Moysen uero propter duritiam cordis Iudeorum scripsisse datum esse repudium. Ostendit hæc & Paulus cum dicit de quibusdam. Dominus dicit non ego, de alijs, ego non dominus & præceptum domini non habeo consilium autem do. & quæ loquor non loquor secundum Deum similiter in cæteris prophetis, aliqua dominus locutus

An aliquid de suo spiritu dixerint propheta. Origenes.

* Alias septem. 2. Reg. vii mo.

Mat. 19.

2. Cor. 7.

2. Cor. 11.

cutus

Ambro.

Hierony.

Epipha.

Basilins.

cutus est, non prophetæ, alia uero prophetæ. Hieron. in catalogo scrip. ecclesi. ait. Lucas in carne cum Domino non fuit, sed à Paulo & cæteris apostolis, quod ipse quoque in principio sui uoluminis declarat, didicit. Sicut, inquit, tradiderunt nobis qui à principio ipsi uiderunt, & ministri fuerunt sermonis, igitur euangelium sicut audierat, scripsit. Acta uero apostolorum sicut uiderat composuit. & in Marco ait. Marcus discipulus & interpretes Petri, iuxta quod Petrum referentem audierat, breue scripsit euangelium. Petri quoque interpretem fuisse Glauciam, Clemens. Str. 7. in fine scribit.

Aduerte quod duobus modis aliquid à nobis percipi ac cognosci potest, primo cum aliquid abditum & longe lateque ab hominum cognitione semotum, nobis per spiritum sanctum reuelatur. Alio modo cum cognitione naturali à sensu originem trahente, aliquid cõplectimur animo. Ad hæc quæ secundo modo cognoscimus non egebat apostoli nec prophetæ noua reuelatione, sed tantum illis opus erat præsentia spiritus sancti, ut linguam ipsorum moderaretur ac regeret, ut citra errorem quæ nouerant literis ac munimentis mandarent. Ad hunc modum multa Moyses & Lucas & Paulus loquuti sunt. Hoc uoluit significare Theodo. 1. Cor. 7. inquit omnia quæ dicit scriptura sunt à Deo, sed illa qua immediatè per Christum, alia uerbi gratia per Paulum. ut cum ait. his qui matrimonio iuncti sunt. &c. Nam aliqua dixit Christus in euangelio. alia reuelauit Paulo. & Epiph. loco citato, ait. Quæ dicis à Moysen esse scripta, non absque diuino auxilio sunt prodita, imò à Deo per Moysen, ut ex Domini sententia facile cognosci potest. Dicit enim Dominus in euangelio quod Moyses scripsit libellum repudij iuxta duritiã cordis uestri. quod uero scripsit Moyses, non sine uoluntate Dei scripsit. Dicit etiam Dominus in euangelio. quod Deus coniungit homo non separat. quanquam hoc nunquam Dominus dixerit in Genesi, cum Adam & Euam formauit. Sed solum dixit. faciamus ei auxilium secundum ipsum. Verum hoc ab Adam dictum fuit, quando è fomno experrectus, dixit. hoc nunc os ex ossibus meis & caro de carne mea, hæc uocabitur mulier, quia de uiro suo assumpta est. propter hanc relinquet &c. Non Deus hæc locutus est, sed Adam. at Dominus testatur in euangelio Dei esse uerbum illud per Adam dictum. Atq; ita dicit Theophy. Mat. 23. hæc locutus est, non prophetæ, alia uero prophetæ. Hieron. in catalogo scrip. ecclesi. ait. Lucas in carne cum Domino non fuit, sed à Paulo & cæteris apostolis, quod ipse quoque in principio sui uoluminis declarat, didicit. Sicut, inquit, tradiderunt nobis qui à principio ipsi uiderunt, & ministri fuerunt sermonis, igitur euangelium sicut audierat, scripsit. Acta uero apostolorum sicut uiderat composuit. & in Marco ait. Marcus discipulus & interpretes Petri, iuxta quod Petrum referentem audierat, breue scripsit euangelium. Petri quoque interpretem fuisse Glauciam, Clemens. Str. 7. in fine scribit.

Aduerte quod duobus modis aliquid à nobis percipi ac cognosci potest, primo cum aliquid abditum & longe lateque ab hominum cognitione semotum, nobis per spiritum sanctum reuelatur. Alio modo cum cognitione naturali à sensu originem trahente, aliquid cõplectimur animo. Ad hæc quæ secundo modo cognoscimus non egebat apostoli nec prophetæ noua reuelatione, sed tantum illis opus erat præsentia spiritus sancti, ut linguam ipsorum moderaretur ac regeret, ut citra errorem quæ nouerant literis ac munimentis mandarent. Ad hunc modum multa Moyses & Lucas & Paulus loquuti sunt. Hoc uoluit significare Theodo. 1. Cor. 7. inquit omnia quæ dicit scriptura sunt à Deo, sed illa qua immediatè per Christum, alia uerbi gratia per Paulum. ut cum ait. his qui matrimonio iuncti sunt. &c. Nam aliqua dixit Christus in euangelio. alia reuelauit Paulo. & Epiph. loco citato, ait. Quæ dicis à Moysen esse scripta, non absque diuino auxilio sunt prodita, imò à Deo per Moysen, ut ex Domini sententia facile cognosci potest. Dicit enim Dominus in euangelio quod Moyses scripsit libellum repudij iuxta duritiã cordis uestri. quod uero scripsit Moyses, non sine uoluntate Dei scripsit. Dicit etiam Dominus in euangelio. quod Deus coniungit homo non separat. quanquam hoc nunquam Dominus dixerit in Genesi, cum Adam & Euam formauit. Sed solum dixit. faciamus ei auxilium secundum ipsum. Verum hoc ab Adam dictum fuit, quando è fomno experrectus, dixit. hoc nunc os ex ossibus meis & caro de carne mea, hæc uocabitur mulier, quia de uiro suo assumpta est. propter hanc relinquet &c. Non Deus hæc locutus est, sed Adam. at Dominus testatur in euangelio Dei esse uerbum illud per Adam dictum. Atq; ita dicit Theophy. Mat. 23. hæc locutus est, non prophetæ, alia uero prophetæ.

Indulgentia magistri non festanda sed uoluntas.

Act. 27.

thx. 19. & Beda. Genes. 2. cap. Hæc verissima sunt, alioqui si aliqua in re à veritate aberrasse, & in minimis lapsos fuisse, daremus prophetas & apostolos, tota illorum autoritas rueret, cum tamè iuxta veritatē. Donec cælū & terra transeat Iota vnum non præteribit à lege quin omnia fiant. Nimirum quia non voluntate humana allata est prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, & Non estis vos qui loquimini, sed spiritus patris vestri. Præterea, si aliqua ex se protulerunt, quomodo discernere poterimus, quid ab spiritu Dei, & quid ab spiritu hominis, profectum sit, & sic omnia in dubium ac disceptationem reuocabuntur. Vide caput de prophetia, vbi tractauimus esse prophetiam de præterito & de præsentī, &c. & ca. si ad scripturas, & cap. Ego solis. d. 9.

Ad illa testimonia quæ affert Orige de Iona & David, facile respondebimus, si memoria mandauerimus dictum Hiero. Ezech. 3. Comminatio non in homines, sed in peccatum est, nec in eos qui conuertuntur à vitijs, sed in eos qui in peccato permanent. Euche. quoque libr. 2. in Genes. cap. 3. ait. Prædicere solet dominus sine dubio futurum, quod admonendo dicit, vt ad Abimelech. Ecce tu morte morieris, & mortuus non est. Reliqua facile solui possunt ex Regulis his nostris. Nam de hoc lib. 9. Regu. 3. & lib. 10. Regu. 5. differuimus.

Porro quæres an diuina scriptura ab spiritu sancto fuerit dictata, an inspirata tantum, & propheta ipsius verbis postea sunt digesta. Nam si das secundum, non differt illa à concilio vniuersali. Si primum, durus videtur sermo, & difficilis creditu. At vero quod fuerit dictata, videtur astruere Gregor. in proemio Moralium. c. 1. Auctor libri Iob spiritus sanctus est. Ipse igitur hæc scripsit, qui hæc scribenda dictauit. Ipse scripsit, qui & illius operis inspirator extitit, & Ambro. in explanatione proemij Lucæ. ait. Mat. Marcus, Iohānes nō conati sunt, sed diuino spiritu vbertatē dictorum rerumq; omnium ministrante, sine vllomolimine cœpta compleuerunt, & Aug. li. 7. confelsi. cap. vlt. Itaq; inquit, audivissime arripui venerabilem stylum spiritus tui, & præceperis apostolum Paulum. Si vero quæras cur Spiritus sanctus in Isaiā eloquenter locutus sit, & in Amos absit eloquentia, Respondent, quia se attemperat captui illorum, quibus, veluti instrumentis, vtitur. Amos quippe pa-

stor fuit è pastoribus, & Isaias è domo regia natus & in illa nutritus erat.

Nam vt in cap. de citationibus multis testimonijs probauit, euangelistæ citant veteris instrumentum suis vtentes verbis, & Lucas scripsit Actus apostolorum vt vidit, & Grego. lib. 28. mora. ca. 2. ait quod loquitur Deus per inspirationes, per visiones, & locutiones, & Marcus interpres erat Petri, sicut Lucas Pauli.

De traditionibus ecclesiasticis, & illarum vtilitate ad scripturas interpretandas.

C A P. V.

De traditionibus ab vniuersa ecclesia receptis, nonnulla potius debere & leuiter percurrere, quam diligenter tractare constitui, magis vt cepto ordine perstet, quā quod aliquid noui, me afferre post hac posse confidam, tot quippe ingenia cruditorū nostræ tempestatis hominū, hac in re defudāt, & iuxta poetā. Floriferis vt apes in saltibus omnia libant, vt non sit opus me, aut frustra actum agere, aut operam & impensam perdere, si eandem rem in fercire voluero. Porrò illi qui ante nos hunc laborem subeūdum esse censuerunt, arma aduersus hæreticos, quibus ritus ecclesiasticos tueremur, nobis suppeditarunt, nos tamen ad intelligētiam scripturarum sermonem nostrum accomodabimus. Quarum exacta intelligentia, primum tenere locum ad omnes errores relegandos, & ad extirpanda zizania ex agro dominico, nullus est qui ignoret. Nam ecclesiam primum ex diuinis scripturis constare, deinde ex traditionibus apostolicis. Dionysii. cap. 1. cælestis Hierarchiæ. docet, substantia inquit, sacerdotij nostri, scriptura sacra est, nobis diuinitus tradita. Porrò huiusmodi plena venerationis eloquia dicimus, quæ à beatissimis patribus nostris (à quibus sacris mysterijs imbuti sumus) in sanctis ac Theologicis commendata sunt libris, & subiungit de traditionibus. Ac præterea quæ ab eisdem sanctissimis viris sacratiore & purgatiorē, & propinqua, quodammodo cælesti

Scriptura Traditionem

Hierar-

Gene. 20.

An scriptura fuerit à deo dictata an inspirata tantum.

Hæc solues ex Regu. 3. & 4. li. 10. Hypo.

Ambro.

Lege Orig. ho. 5. Nū. post principium.

Soluit Iou. nū. hoc tem. pore. de Cō. sec. 3. D. in multis. c. dicitur et. 26 q. 7. cap. sacerdos. vide D. 76. 2. Thes. 2.

Hierarchiæ doctrina, sancti duces & præceptores nostri didicerunt, ex animo in animū (medio intercurrente verbo corporali quidē, sed quod carnis penitus excedat sensum) sine literis transfusa sunt. & Hiero. aduersus Luciferianos ait: Multa quæ per traditionem in ecclesijs obseruantur, autoritatem sibi scriptæ legis vsurpauerunt. veluti in lauacro termergitare caput, deinde egressos, lactis ac mellis gustare concordiam, ad infantiam significationem. Die dominico & per omnem Pētecosten, nec geniculis adorare, & ieiunium soluere, multaq; alia quæ scripta non sunt, rationabilis sibi obseruatio vindicauit. Deniq; hunc esse ecclesiarum morem nōdimus, vt baptizatis, postea manus imponātur, & ita inuocetur spiritus sanctus. Et Oecume. in posteriori ad Thes. c. 3. sine scriptura & per scripturā nōnulla tradebant apostoli, & vtraq; digna erant quæ obseruaretur. Itaq; ecclesiæ traditio etiam citra scripturam obseruanda est. De his dicit apostolus. Itaq; fratres stete & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam. Et Theophy. in eodem loco ait. Vel hinc perspicuū est, quod pleraq; viua voce, quæ literis non mandarint apostoli, neque per epistolam significarint, quæ tamen perinde habent autoritatem & fidem, ac si essent scripta. Itaque ecclesiæ traditionem ratam censemus. Et Damasco. lib. 4. cap. 2. 3. ait. Multa absq; scripto, ex apostolorum traditione, ad nostra vsq; tempora deriuata sunt. Non enim fortuito ad Orientem adoramus. Sed quia ex visibili & inuisibili, id est, intellectuuali & sensibili natura conflati sumus, duplicem conditori nostro offerimus adorationem. nam vt mente psallimus, sic & labijs, & baptizamur aqua & spiritu. & dupliciter Dominovnimur, mysterijs participātes, scilicet eucharistiæ, & gratia spiritus. Quia igitur Deus est lux intelligibilis, & sol iustitiæ, & oriēs in scripturis nominatur Christus, dicandus est illi oriens ad adorationem. Nam magis bonū Deo tribuendum, qui omne bonū benignè largitur. Dicit enim David. Regna terræ cantate Deo, psallite domino, qui ascendit supra cælum cæli ad Orientē. & quia dicit scriptura. Plantauit Deus paradysum in Eden ad orientem, vbi hominē quem plasmauit posuit, quem transgredientem exilio mulctauit, & è regione paradisi voluptatis ipsum habitare fecit. occidentem versus videlicet. Antiquam igitur patriam requirētēs,

& ad ipsam suspirantes, Deum adoramus. Et Mosaicum tabernaculum ad orientem habebat velam & propitiatoriam, & tribus Iuda vt honorabilissima, ad orientem castra ponebat, & in Salomonis templo, porta Domini, ad orientem sita erat. Et Christus crucifixus ad orientem respiciebat, & sic adoramus ad ipsum suspirantes. & assumptus in cælum ad orientem ferebatur, & sic ipsum apostoli adorauerunt. Et sic veniet quemadmodum intuebantur ipsum euntem in cælum, vt angeli dixerunt ad apostolos. & ipse Dominus dixit, Quemadmodum fulgur egreditur ab oriente, & peruenit vsq; ad occidentem, sic erit aduentus filij hominis. Ipsam igitur spectantes ad orientem adoramus. Hiero. quoq; ad Lucinimum ait. Traditiones ecclesiasticæ ita obseruandæ, vt à maioribus traditæ sunt. & subiungit statim. Vnaquæq; prouincia abundet in sensu suo, & præcepta maiorum leges apostolicas arbitretur. De hac re est pulcherrimus textus in Decr. d. 1. c. ecclesiasticarum. sub Augustini nomine, sed re vera est Basiliensis. ex lib. de spiritu sancto. cap. 27. sed ita corruptus & mēdis scātēs, vt à nullo exactè intelligi possit. Nam Gratianus, vt solet aliās, non consultis apographis, transcripsit ex Burchardio. lib. 3. decretorum. cap. 127. Basilij verba hæc sunt. Dogmata quæ in ecclesia seruātur & prædicantur, partim ex conscripta doctrina, partim ex apostolorū traditione ad nos delata mysterio recepimus. Quæ vtraq; eandem ad pietatem vim habent, & nemo his cōtra dicit, qui vel modicam saltem ecclesiasticarum legum experiētiam habet. si enim aggrederemur, nō scripto proditas leges, velut non magnam vim habentes, rejicere, imprudentes, opportunioribus euangelij partibus damnium afferemus. Imo potius ipsam euangelij prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Velut. v. g. vt eius quod primum ac comunissimum est, primum mētionem faciam, figura crucis signare eos, qui in nomine domini nostri Iesu Christi spem habēt, quis scripto docuit? ad orientem conuersos esse nos dum oramus, quæ scriptura nos docuit? inuocationis verba in ostensione panis eucharistiæ, & poculum benedictionis, quis sanctorum scripto nobis reliquit? Non enim his cōtentissimus, quorum apostolus & euangelium mentionem fecit, sed & antè & postea, alia quæ dā dicimus, velut magnum robur ad mysteria habentia, ex doctrina, scri-

Tribus Iuda ad orientem castra collocat.

In decretis D. 11.

Figura crucis in baptisate.

De cetero nō nisi sacra mentoria.

pto non prodita, assumpta. Benedicimus aquam baptismatis, & oleum vnctionis, in superq; ipsum qui baptizatur, ex quibus scriptis? nonne tacita & arcana traditione? ipsam verò olei vnctionem, quæ doctrina scripta docuit? At ter immergi hominem vnde est? Reliqua item quæ circa baptismum fiunt, renunciare Satanz & angelis eius, ex qua sunt scriptura? nonne ex hac sub silentio relicta & arcana doctrina? quam in minime curioso & sollicito silentio patres nostri conseruauerunt recte illi, vt pote docti mysteriorum reuerentiam ac auctoritatem silentio custodiri. Quæ enim ne inspicere quidem fas erat non initiat, horum doctrinam quomodo par erat in literis, velut in triumpho ostentare? Aut quid tandem volens magnus ille Moyses, non omnibus omnia templi loca peruia esse statuit, verum extra sacra septa, prophanos locauit, prima vero atria purioribus permittens, solos Leuitas dignos Dei ministros iudicauit. Victimam vero & holocausta ac reliquam sacerdotum celebritatem sacerdotibus assignauit, vnum ex omnibus delectum in adyta admisit, & neq; hunc semper, sed vna solum anni die, atq; huius hora certa ad ingrediendum ipsi constituta, quo propter nouitatem & in fuetudinem, cum maiore admiratione inspiceret sancta sanctorum. Probe gnarus ex sapientia sua ei, quod conculcatum est & per se apprehendi potest, imminere contemptum, quod verò remotum est, ac rarum ei naturali ter quodammodo esse coniunctam admirationem. Ad eundem modum hi qui ab initio res mysteria si ecclesiasticas fanciuerunt. Apostoli & patres, in occulto ac silentio mysterijs auctoritatem v.anda, ideo conseruauerunt. Neq; enim omnino mysteriũ Hila. se putat quod ratio quare aliqua tradita sint absq; scripto, de Trinitate se scribat. Dogma. in contemptum veniret apud vulgus propter consuetudinem. Aliud enim est dogma, aliud prædicatio, dogmata enim silentur, prædicationes verò publicantur. Silentij autem & species est, obscuritas, qua vtitur scriptura, ita dogmatum intelligentiam obstruens, vt agrè intelligi possint, ad legentium vtilitatem. Huius rei gratia omnes respicimus ad orientem cū oramus, paucitamen nouimus, quod veterem patriam requirimus, nempe paradysum, quem plantauit Deus in Eden ad orientem, & erecti perficimus preces in vna sabbati, hoc est in die dominico, rationem autem non omnes

Not.

Moyfes.

Sumus pon
rifex Iudæo
rum.

Mysteria si
lentio vene
randa, ideo
Hila. se put
gat quod
de Trinitate
se scribat.
Dogma.

Orientem
sus cur ora
mus.

nouimus. Non enim solūt qui resurreximus cum Christo, & qui superna quærere debeamus, in resurrectionis die, data nobis gratia, per hoc quod stamus in precando, nos ipsos commonefacimus, sed quod etiam venturi seculi is dies dominicus quodammodo imago esse videatur. Neccessario igitur ecclesia erudit alumnos suos vt stantes preces absoluat, quo per assiduam commonefactionem vitæ non deficiat, viaticorum ad illam parandorum non negligentes simus. Sed & totius. 50. dierum numerus, pentecoste appellata, resurrectionis quam in illo seculo expectamus monumentum est. Quin & quoties genua flectimus, & rursus erigimur, re ipsa ostendimus, quod propter peccatum in terram delapsi sumus, & per benignitatem eius qui condidit nos, ad cœlum reuocati sumus. Deficiet me dies si ecclesiæ mysteria scripto non prodita recensere velim, & cap. 29. ait. Apostolicum arbitror esse, etiam in non scriptis traditionibus perseuerare. Laudo, inquit vos, quod omnia mea meministis, & quemadmodum tradidi vobis traditiones tenetis, & obtinetis traditiones, quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam, & statim. Persuasua sunt vetera dogmata, in antiquitate velut canicie quadam reuerendum quiddam habentia, & in epist. ad episcopos occidentales, non tam orientis calamitates videtur depingere, quam Lutherorum impietates & scelera, inquit enim κατ'εφρόνται τὰ πατέρων δόγματα. Αποστολική παράδοσις ἐξουδένωται. νεωτέρων ἀνθρώπων ἐφρονήματα ταῖς ἐκκλησιαῖς ἐμπολιέεται. Τεχνολογοῦσι λογῶν. οὐ θεολογοῦσιν ἄνθρωποι. ἡ τοῦ κόσμου σοφία τὰ πρωτεία φέρεται. Hoc est, despicuntur ab hæreticis patrum dogmata, contententur apostolicæ traditiones, iuxta iuniorum inuenta res ecclesiastica geritur, de re grammatica, non Theologica differunt, sapientia mundi apud illos primas tenet. Porro quæ sint traditiones quæ necessario sint admittendæ, quæve explodendæ, duobus modis hoc cognosci potest. Primum in his traditionibus non scriptis quamplurimum ecclesiarum auctoritatem sequatur, inter quas sanè illæ eminere videntur quæ apostolicas sedes habere & epistolas accipere meruerunt, & hanc ob causam Romana ecclesia omnibus alijs merito præfertur, & eas quæ ab omnibus ecclesijs recipiuntur traditiones, præponet eis, quas quædam non accipiunt. Aut secundo vt inquit August. epist. 1. 18. & habetur in decret.

States ora
re cur.

Pentecost.

Genna ste
tere.

2. Theof. a.

Not.

Lutheri im
pietas suis
coloribus da
pingitur.

Traditione
electio aut
relectio,
quo faciem
da modo.

Huius genè
ris est, quod

Ignis inferni sit verus & non metaphoricus ignis, & vermis dicitur metaphoricè. cret. d. 12. cap. illa. Illa inquit, quæ non scripta, sed tradita sunt, custodimus, quæ autem toto orbe terrarum obseruantur, datur intelligi, vel ab ipsis apostolis, vel ex plenarijs concilijs (quorum est in ecclesia saluberrima auctoritas) commendata ac statuta retineri. Sicut id quod domini passio & resurrectio & ascensio ad celum & aduentus Spiritus sancti anniuersaria solènitare celebrantur, & siquid aliud tale occurrerit quod seruetur, ab vniuersis quocunq; se diffundit ecclesia. Alia verò quæ per loca terrarum regionesque variantur, sicut est quod alij ieiunant sabbatum, alij non, alij vero quotidie communicant corpori & sanguini domini, alij certis diebus accipiunt, totum hoc genus rerum, liberam habet obseruantiam. Quod enim nec contra fidem, nec contra bonos mores esse conuincitur, indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos viuatur societate seruandum est. Lege Leonis sermones. 5. de collectis, & ser. 2. de ieiun. pentecostes, & Irenæum. lib. 3. cap. 2. & 3. & Tertul. de Corona militis circa principium. Operæpretium erit nonnulla exēpla, quæ à sanctis modo à nobis citatis, allata sunt, fusius, multis adhibitis testimonijs, explicare. In primis Hieronym. & Basil. dixerunt in diebus dominicis & in pentecoste, non licere geniculis orare, atque ita cautum fuit in concilio Nicæno. Canone. 20. & habetur de consecrat. dist. 3. cap. Quoniam. & Beda ad cap. 24. Lucæ. cap. 95. & Hiero. in proœli. 1. ad Ephe. Tertul. de corona militis, & Augu. epist. 129. ca. 15. ait, in his diebus stantes oramus, & ieiunia relaxantur, in figura non laboris, sed quietis & lætitiæ, quod est signum resurrectionis, & ca. 17. hoc etiam repetit. & Epipha. in fine libri tertij, in quo multa ad hoc institutum spectantia legere poteris. Quod ter mergantur in baptismate qui baptizandi sunt, dixit Hierony. in loco citato, in honorem videlicet Trinitatis, & in commenta. episto. ad Ephe. cap. 3. & 4. & Theodore. in lib. 4. hereti. fabularum, cum loquitur de Aëtio & Eunomio. & Oecumen. ad Rom. 8. & Theophy. Iohā. 3. & Marci. 8. & Damasc. lib. 4. ca. 10. & Euthy. Iohā. 3. Tertul. contra Praxeā. non semel sed ter ad singularū per sonarum nomina, & de Coro. militis, Grego. hanc consuetudinem approbat, sed non reijcit illam quæ semel intingit. Lege S. Thom. 3. par. quæst. 66. art. 8.

Ter merge
dū in bap
tismate.

Quæret forte aliquis, an baptismate in nomine Christi tantum, aliquo tempore ecclesia vsa sit. Nicolaus quidem papa de Consecra. d. 4. in cap. à quodam Iudæo affirmare videtur esse legitimum baptismum, in nomine Christi, & vtitur testimonio Ambrosi. lib. 1. de Spiritu sancto. cap. 3. dicentis, plenum esse baptismum in nomine Christi, quia si Christum dicas & Deum patrem à quo vnctus est filius, & ipsum qui vnctus est, designasti, & ita dicit Theophyla. in comment. in Lucam prope finem, & Magister sententiarum. lib. 4. capi. 3. non solum hoc admittit, sed etiam in nomine Spiritus sancti dicit verum dari baptismum, quod nullus dixit, si Ambros. de mas in loco citato. Dat rationem sanct. Thom. 3. parte quæstion. 66. articul. 6. & ait, vsos fuisse Apostolos hac dispensatione, vt nomen Christi, quod inuidiosum erat, gratum & amabilem efficeretur. Quæres forte an illa dispensatio viguit tantum Apostolorum seculo, an etiam durauerit post illorum ætatem, si illo tantum tempore quo vixerunt apostoli? Quomodo Nicolaus dixit valere illud baptismum ætate sua, adeo disita à tempore apostolorum. Forte semper stabit causa dispensandi firma, quoties Christi nomen contemnitur, vt Verbi. g. apud Indos. Nos arbitramur, nunquam apostolos, in Christi nomine baptizauisse, nam non fit verisimile tam cito fuisse oblitos verbi domini dicentis, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritus sancti, præsertim cum nunquam legamus vsos fuisse forma à Christo illis tradita. Dicendum igitur quod sicut dicitur baptismum spiritus sancti, ita dicitur baptismum Christi. At nullus dempto magistro dixit quod in nomine spiritus sancti aliquando apostoli baptizauerunt, ergo nec in nomine Christi. Vocatur ergo baptismum Christi, quia de latere eius orta sunt sacramenta, & baptismum spiritus sancti, quia in illo largiuntur dona spiritus sancti. Vnde Chrysof. hom. 29. in priorum ad Corinth. epistolam ait. Si quis in principio nascentis ecclesiæ baptizabatur, linguis quamprimum loquebatur, nec tantum linguis, sed multi prophetabant, nonnulli etiam alijs erant præditi potestatibus. Nam cum ab idolis recederent, nec manifestè scirent an credendum esset, nec veteribus libris assueti essent, mox spiritum accipiebant, cum autem spiritus non cerneretur, E 4 quippe

De baptis
in nomine
Christi.

Miraculū
in principio
nascentis ec
clesiæ exhib
itū vulgo
in baptisma
te.

quippe qui inuisibilis est, sensibile quoddam indicium dabat, gratia operationis illius, & hic quidem Perfarum, ille Romanorum, Iudeorum alius, alius alia quadam lingua loquebantur. Ex quo perspicuum erat, spiritum in ipso esse, dum loqueretur. Nam cum apostoli hoc signum acceperunt, etiam fideles hanc linguarum gratiam accipiebant. Nec hanc duntaxat, sed & alia plura, etenim multi mortuos suscitabant, demones expellebant, & alia faciebant miracula, & donis pollebant, alij quidem minoribus, alij maioribus. Quod & simultatis causa eis fuit, ex accipientium insolentia. Ita etiam Theophy. 1. Corint. 12. circa principium. Non igitur illam usurpabant formam, baptizo te in nomine Christi aut Spiritus sancti. Sed illa utebantur forma quam dominus illis in die resurrectionis tradiderat. Porro ut dubitationem omnem ex studio forum animis eximamus, afferre oportet testimonia illa, quibus ipsi utuntur, cum germana eorum interpretatione, primum actu. 2. Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum, in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum, cum dicit in nomine Iesu Christi, intelligit, quod catechumeni instruebantur ab apostolis, de his quæ spectabant ad Christi passionem & gloriam, ita vt scirent & faterentur dimissionem peccatorum Christo deberi, & ab ipso peccata fuisse deleta. & cap. 8. Cum credidissent Philippo euangelizanti de regno Dei, in nomine Iesu Christi baptizabantur homines & mulieres, in codice Græco legitur & pro in, & nomine Iesu Christi, & postea sequitur baptizabantur viri & mulieres in nomine scilicet, patris, filij, & Spiritus sancti. q. d. crediderunt Philippo docenti ea quæ spectabant ad cognitionem regni Dei, & illustrationem nominis Iesu. & Actu. 10. & ca. 19. comparat Lucas inter se, baptismata aquæ, & spiritus cum ait. In quo baptizati estis? dixerunt in Iohannis baptismate, id est, aquæ, & subdit, his auditis baptizati sunt in nomine domini Iesu, id est, baptizati sunt baptismate Christi, id est, baptismate spiritus, nam dabatur illis spiritus signo visibili adhibito. Ab hoc modo loquendi non abhorrent antiqui patres. Nam Origen. homil. 6. in Ezechi. ait. Qui accipimus gratiam baptismi, in nomine Christi loti sumus, clarum est illo tempore, quo vivebat Origen. non dari in nomine Christi baptismum, sed in nomine trium personarum, & Damascen. libr. 4.

cap. 10. postquam ostendit baptismum non valere nisi sit in nomine patris, filij & Spiritus sancti, addit, baptizatur & nos perfectio Christi baptismate, quod est per aquam & spiritum, & Theophyl. Lucæ ca. vlti. ait. Quando dicimus baptismum fieri in nomine Christi, non dicimus quod oporteat in solius Christi nomine fieri, sed quod Christi baptismum, spirituale sit (non Iudaicum) nec quale Io. quod per penitentiam solum, sed conferens communionem spiritus sancti & peccatorum remissionem, vt ipse ostendit cum baptizaretur in Iordane, monstrato in columbæ specie spiritu sancto. Insuper baptismum in nomine Christi intellige id est, in morte Christi, nam sicut ille mortuus triduanus resurrexit, ita nos figuratim in aqua sepulti, in corruptionem anime induimus, & arrhabonem, incorruptibilitatis corporis, accipimus, & Hieron. Ezechiel. 37. vocat baptismum Christi, & Didymus libro. 2. de spiritu sancto, & Paulus ad Galat. 3. Quicumq; in Christo baptizati estis, Christum induistis. At vero cap. illud Nicolai, quem habeat sensum, non est arduum cognoscere. Nam fuit ab illo quaesitum, an baptismum ab infideli collatum, sit verum baptismum. Respondet Nicolaus, si fuerit datum in nomine Trinitatis, explicitè, valere, et si verum est, quod dicit Ambrosio. de nomine Christi, valebit utiq;. Sed non est vera Ambrosii sententia, ergo non valet baptismum.

Traditio quoque antiquissima est, vt peccatus tundamus in signum pœnitentiæ, vnde Aug. ferm. 8. in euangelium Matt. Cum sonuit, inquit, Confiteor, peccata tunditis, tundere peccatus, est arguere quod latet in peccatore, & pulsu occultum castigare peccatum.

Illa quoque traditio extrudendi vinetos à carcere in paschate videtur ab euangelio dimanasse. Per diem, inquit, solennè, consueuerat preses populo dimittere, vnum vinetum quem voluissent. Audi Leonem ferm. 2. de quadragesima. Romani, inquit, orbis pijsissimi imperatores sancta antiquitus obseruatione custodiunt, qui in honorem dominicæ passionis altitudinem suæ potestatis inclinant, & constitutionum suarum seueritate mollita multarum culparum reos præcipiunt relaxari, vt in diebus quibus mundus saluatur, miseratione diuina, etiam ipsorum supernæ bonitatis inuicatrix sit æmulanda clementia.

Est etiam traditio ecclesiastica de horis ad orandum destinatis. De qua Hieronymus Dani. 6.

Cap. 2. quodam Iudæo expostum.

Mat. 27.

Quo tempore orationis vacillum.

Actu. 3.

Actu. 10.

Actu. 3.

Scriptura an in vulgari lingua transferenda sint.

Dani. 6. sic scribit. Tria esse tempora quibus Deo flectenda sunt genua, tertiam horam, sextam & nonam ecclesiastica traditio intelligit. Nam tertia hora descendit Spiritus sanctus super apostolos, sexta volens Petrus comedere ad orationem ascendit in cœnaculum. Nona Petrus & Iohannes pergebant ad templum, & Daniel in Babylone constitutus his temporibus orabat versus Ierusalem. De prima & vespere tacuit Hieron. quia sunt initium tantum & finis diei.

Adhuc est traditio quæ licet ab Hebræis traxit originem, calculo tamen omnium Christianorum approbata est, ac vim legis obtinuit, nempe scripturas non esse passim idiotis & hominibus à media plebe committendas, vt ab illis explanentur, & de illis disputent, quippe id munus doctissimorum & in illis exercitatorum sit. Ac ideo nec in linguam vulgarem esse transfundendas. Vnde Nazianzenus in apolo. de fuga in Pontum, ait. Non omnium librorum sacræ scripturæ tractatio omnibus ætatibus permittitur apud Hebræos. tradunt enim Hebræi quod fuerit apud illos talis consuetudo, vt non omni ætati omnis scriptura, vel legenda, vel discenda committeretur, eo quod non expedit omnes omnia citò discere, quia nec capere possunt omnes omnia, & idcirco lædè potius quam iuari, si nondum capaces, ea quæ sunt profundiora cognouerint. Sed cætera quidem omnia, quorum etiam historica narratio improbabilis non est, à puero statim discunt, eas vero scripturas, quæ vili indumento literæ pretiosa intrinsecus contegunt sacramenta, nulli ante. 25. annum discere, aut etiam scire committitur. Quod scilicet, sit hoc velut munus quoddam propositum virtutis, his in quibus ad illud ætatis, & vita probabilis, & ornatus morum, & intelligentiæ capacitas apparebit, qui utique iam valeant bene & confidenter ascendere ab inferioribus literæ ad superiora spiritus & excelsiora, & Hieronymus in proœm. libr. 1. in Ezechi. ait, Hebræorum probatur traditio, quod nisi quis apud eos ætatem sacerdotalis ministerij, id est, tricesimum annum, impleuerit, nec principia Genesios, nec Canticum canticorum, nec Ezechielis exordium & finem legere permittitur, & ad perfectam scientiam & mysticos intellectus, plenum humanæ naturæ tempus accedat. Hæc omnia transscripta sunt ad verbum penè ex Origene in pro-

œmi. 4. homili. in Canticum canticorum, si hæc Erasmus animaduertisset, nunquam credo tanta animi contentione pugnasset vt in linguam vernaculam tota scriptura transfunderetur. At verò si antea hoc in dubium reuocatum fuit, nostra tempestate, calamitates Germanorum, nos docent, non licere tutoribus & factoribus eam committere, sine magno religionis Christianæ detrimento. Lege ca. Cum ex iniuncto. De hæreticis, in Decreta.

His præmissis, duabus his regulis, huic rei finem imponam. Prima sit, ex Gregorio Nazianzeno lib. 5. Theologiæ desumpta. Quæ, inquit, colliguntur ex scripturis sacris, perinde habenda sunt ac si in illis essent scripta, & ratio est, quia vt inquit Isichius li. 2. Leui. cap. 9. multa studio breuitatis scriptura diuina prætermisit, quæ fas est ex alijs colligere, & August. de assumptione beatæ Mariæ, ait, nonnulla omittit scriptura quæ tamèn vera ratione creduntur. Nam nihil de Melchisedec sacerdotis Dei iustitia loquitur, cum ipsa præcessisse, antè laudis merita, cognoscatur. Nihil de Eliæ aut Enoch postquam rapti sunt vitæ felicitatem commendat, cunctis liquido sentientibus, eos beatè vivere, quos dominus hinc in futurum saluandos voluit rapere, & Hieronymus contra Helui. & Ephan. lib. 3. tom. 2. hæc. 1. quærent an Christus ventrè purgauerit, & alia fecerit, quæ natura exigere solet, & de Magis dicit Theophyl. Matth. 2. Nihil dicitur de Magis in euangelio, postquam in domum suam reuerfi sunt, sed vera ratione colligitur in Perfidie prædicasse Christum, quem in aliena regione confidenter vocabant regem. Dant scholastici exempla aptiora. Christus habuit cor, &c.

Secunda regula, quæ nos docet quomodo ex consuetudinibus ecclesiarum & factis proborum hominum, sint scripturæ interpretandæ, & sumpta est ex Aug. li. de mendacio ad Consentium. c. 15. si quid forte, inquit, occultum est in scripturis, quemadmodum accipiendum est quod præcipitur, in factis iustorum intelligatur. Veluti cum legimus in euangelio. Accepisti alapam para alteram maxillam, at dominus cum alapa percussus esset. nõ ait, ecce altera maxilla, sed ait, si male dixi exprobra de malo, si autem bene cur me cædis? ubi ostendit illam præparationem alterius maxillæ in corde faciendam. Quod etiam

In proœmio paraphrasicon.

Prima regula.

Actu. 15.

De Magis in patriam reuersis.

Secunda regula.

Mat. 5.

Iohan. 18.

etiam Paulus utiq; nouerat, nam & ipse, cum esset alapa percussus ante pontificem, nō ait Percute maxillam alteram. Sed percutiet te Deus, inquit, paries dealbate, & tu sedes iudicare me secundum legem, & contra legem iudicabes me percute? Sed tamen cor paratum habebat, non solum ad alias alapas accipiendas, sed etiam quaelibet tormenta pro veritate patienda. Scriptum est etiam. Ego dico vobis non iurare omnino. Iurauit autem apostolus in epistolis suis, & sic ostendit quomodo accipiendum esset quod dictum est. Dico vobis, non iurare omnino, ne scilicet iurando ad facilitatem iurandi veniatur, & ex facilitate ad consuetudinem, atq; ita ex consuetudine in periurium decidatur, & ideo non inuenitur iurasse nisi scribers, vbi consideratio cautiō non habet linguam præcipitem. Præterea illud. Nolite cogitare de crastino, & Nolite cogitare quid manducetis, & quid bibatis & quid induamini, cum autem videmus, & ipsum dominum habuisse loculos, quō etiam quæ dabantur, mittebantur, vt seruari possent ad vsus pro tempore necessarios, & ipsos apostolos procurasse multa fratrum indigentia, non solum in crastinum, sed etiam in prolixius tempus, impendentis famis, sicut in Actibus apostolorum legimus. Satis elucet ex his, illa præcepta sic intelligenda, vt nihil operis nostri temporalium adipiscendorum amore, vel timore egessatis, tanquam ex necessitate faciamus. Item dictum est apostolis, vt nihil secum portarent in via, sed ex euangelio viverent, & quodam loco ipse dominus significauit cur hoc dixerit, cum addit. Dignus est operarius mercede sua. Vbi satis ostendit permissum hoc esse, non iussum, ne forte qui hoc faceret, vt in opere prædicationis verbi aliquid ab eis, quibus prædicaret, in vsus vitæ huius sumeret, illicitum aliquid se facere arbitrarentur. Posset tamen laudabilius non fieri, in Paulo satis demonstratum est, Qui cum diceret. Communicet, qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis, & cum multis in locis id salubriter fieri ab eis quibus verbum prædicaret, ostenderet. Sed tamen, inquit. Ego non sum vsus hac potestate. Potestatem ergo dedit dominus cum ista diceret, non imperio adstrinxit. Ita & pleraq; in verbis intelligere non valentes, in factis sanctorum intelligamus, quemadmodū oportet accipi, quod facile in aliam partem duceretur, nisi exem-

plo reuocaretur. Hæc iterum replicat epist. 5. Præterea Oecume. Act. 18. ait. Cum dominus discipulis suis dixerit. Ne possideatis aurum, nec argentum, neq; duas tunicas, neq; calceamenta, neq; zonam, neq; baculum. Quomodo Petrus contra domini iussum faciebat duas tunicas habens, zonam & calceamenta. Præterea Paulus cum Timotheo scribens præciperet. Penulam quā reliqui Troadæ apud Carpum, veniens affer. ecce penulam habebat & alteram gestabat. An ergo Christo non paruit? Dicendum præcepta illa non semper, sed ad tempus seruanda esse, vt Lucas cap. 22. ostendit. ait enim Christum dixisse discipulis. Quando misi vos sine loculis & pera &c. nunquid aliquid defuit vobis? aiunt illi, nihil. Verum quam ob causam tunc præcepit manifesta est. Volens potentiam suam ostendere. Hieron. aliter, & melius soluere videtur. q. 1. ad Hedibiam. Dominus, inquit, præcipit, qui habet duas tunicas det vnā non habenti. At de ipso dicitur Matth. 27. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam, &c. Quid? si Scythiæ frigora & Alpina niues quæ non duabus & tribus tunicis, sed vix pecudum pellibus repelluntur, vnica tunica debemus esse contenti? Quicquid ergo corpori nostro sufficere potest, & humanæ succurrere imbecillitati, hoc vna appellanda est tunica, & quicquid in præsentibus alimentis necessarium est, hoc vnus diei victus appellatur. Vnde præceptum est. Non cogitatis de crastino, hoc est de futuro tempore, & Apostolus. Habentes, inquit, victum & vestitum, his contenti simus, & sic ex factis sumorum pontificum multis locis scripturarum germana interpretatio elicitur. Veluti ex ca. ex publico, de conuersione coniugæ. quod dominus in euangelio dicit, non licere viro vxorem suam dimittere, nisi ob fornicationem, intelligit pontifex, de his quorum matrimonium carnali copula est consummatum. Deniq; est traditio ecclesiastica (quam nō nulli labefactare nituntur,) quod magi qui ad Christum adorandum ab oriente venerant, fuerunt reges, id tamen verissimum esse, his testibus confirmari potest. Hieron. Danie. 2. Magos, inquit, pro maleficis accipit sermo & consuetudo scripturarum, qui aliter habentur apud gentem suam, eo quod sint philosophi Chaldæorum, & ad artis huius scientiam reges quoq; & principes eiusdem gentis, omnia

Actu. 23.
Matth. 5.
Matth. 6.
Vide. 12.
q. 1. c. habe
ba & ex
trauag. Cū
inter.
Matth. 10.
Mar. 6.
Luc. 9.
Gala. 6.
1. Cor. 6.
Matth. 10.
Actu. 12.
2. Tim. 4.
Luc. 3.
Magi ante
ges fuerint
Aduersus
Lutherum.

nia faciunt. Vnde in natiuitate domini saluatoris ipsi primum ortum eius intellexerunt, & venientes in sanctam Bethlehem adorauerunt puerum, stella super ostendente, & Isaia. 47. ait. Magos fuisse principes quorum consilio rex utebatur, & Psalm. 71. ait, omne mundiale imperium, ad Christum dominum accedere, eique colla submittere, bonorumq; morum dona deferre, propheta prænuñciat dicens. Reges Tharsis & Insulæ, reges Arabum & Saba. Ipsi enim Magi gentium regumque tyrum tenuisse monstratur, & Theophy. Mat. 2. ibi, Herodes autem rex, &c. ait. Iudæi quare turbantur? oportebat gaudere potius, quod rex suus à Persicis regibus adoraretur. Sed re vera insipiens est malitia, & Cantacuzenus Apolo. 1. aduersus Mahometum. ait. εν δέ τού χριστού γεννηθεί, εκ της περιόδου χάρας μάγοι εκ θέας αποκαλύφθησαν εννοσασ, ότι θεός γενήσεται. οι δέ μάγοι ουκ ήσαν οι τυχόντες, αλλά αυθενται ηδη Ισραηλ και γνότες του άπεργνωσαν, ανελογισαντο καθ' αυτους, επως ελθόντες προσκνησωσι τώ βασιλει, και δωρα αυτώ προσφέρωσι. Hoc est, in Christi natiuitate, Persicæ regionis Magi ex diuina reuelatione cognouerunt, quod Deus nasciturus esset. Magi vero non vulgares erant homines, sed domini & regionum præsidēs, cum hæc cognouissent, deliberarunt inter se, quomodo illuc proficiscentes regem adorarent, & dona offerrent, & Anselmus Matth. 2. ait. A Sabba Fluuio Sabæa regio dicitur, iuxta quam Arabia est, vnde isti tres reges fuerunt. & Druthmarus Matth. 2. & gloss. ordinaria. Denique Tertullianus, in libro aduersus Iudæos, ca. de Christi natiuitate, licet obscure, hoc idem affirmat, & multi minuti auctores ab horum iudicio non abhorrent. De his quoque qui ad baptismum accedunt cur terna confessio exigatur. Cyrillus lib. 12. super Iohan. c. 64. ait. Apud Iohan. ca. vlt. legimus ter dominum Petrum interrogasse, an eum diligeret. Hinc ecclesia regulam tertio interrogandi eos accepit, qui ad baptismum accedunt, vt terna Christi confessione fidelibus connumerentur.

Observationes & consuetudines aliquot scripturarum.

Vanquam per totum hoc volumen, multas obseruationes, animaduersione dignas, quæ magni adiuuentum afferunt ad scripturarum intelligentiam, miscuerimus, proprium nihilominus edere tractatum decreui, vt illarum nonnullas in numero cum opus fuerit possit studiosus habere. atq; ad istarum similitudinem multas similes congerere.

Totā legens scripturam, inquit Chrysol. ha. 4. in Mar. nunquā regnum cælorum audiui, nisi in euangelio. Postquam enim venit, ille de quo dictum est. Regnum Dei intra vos est, apertum est regnum Dei. A diebus enim Iohannis Baptistæ regnum cælorum vim patitur, & violenti diripiunt illud. Ante aduentu saluatoris, omnes sanctorum animæ ad inferos deducebantur. Deniq; dicit Iacob. Lugēs & gemens descendam ad inferos. Hieron. quō quel. 1. aduersus Pelagi. ait. Regnum cælorū primum in euangelio prædicatum est per Iohannem Baptistam & dominum saluatorem & apostolos. Vnde Iohannes clamat in deserto. Poenitentiam agite appropinquauit enim regnum cælorum, & de saluatore scriptum est. Circuibat Iesus ciuitates & vicinos docens in synagogis eorum & prædicans regnum Dei, & apostolis præcipit. Ite & prædicite, dicentes quoniam appropinquauit regnum cælorum, contrarium est Pelagij error, & Theophy. Io. 3. & Luc. 2. 16. ibi. Ite & prædicite, &c. 17. ibi. Interrogatus autem à Phariseis, & Hiero. Dardano. Deniq; August. li. 19. contra Faustū. ca. vlt. ait. Nunquam forte quispiam regnum cælorum in veteribus libris, nisi obscure inuenit. Dicitur quidem ibi. Diligite sapientiam, vt in æternum regnetis, & dominus Iudæis ait. Scrutamini scripturas, in quibus vos putatis vitam æternam habere, ipsæ testimonium perhibent de me, & in Psal. Nō moriar sed viuam, & narrabo opera dñi, & iterum, illumina oculos meos: ne vnquā obdormiā in morte, & iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illōs tormentum, & paulo post, illi autem sunt in pace, & si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est, & in paucis vexati, in multis bene disponuntur, & alio loco. Iusti autem in perpetuum viuunt, & apud dominum est merces eorum, & cogitatio eorum apud altissimum, ideo accipient regnum æterni, & diadema speciei de manu domini. Multa testimonia huiusce-

Regnū cælorum.
Luc. 17.
Gy. 37.
Sapient. 9.
Iohan. 5.
Psal. 117.
Psal. 12.
Sapient. 2.

huiuscemodi inueniuntur de vita aeterna. Difficillime, inquit August. li. 4. q. in Deut. q. inuenitur in libris legis aliquid euidentius de vita animae post mortem fuisse cōscrip. Hæc ille, sunt tamen nonnulla testimonia ex Moyse desumpta ex quibus elici potest immortalitas animorum & eorum beatitudo. Vnde Theodorus Abaccura in li. contra hæreses, quem nos Græcè habemus, actione. 1. ait. Quod verò anima aeterna sit & mortuorū iudicium futurum probatur ex illō Moyse, erant fratres duo Cain & Habel. vnus qui dem erat agricola, alter vero pastor, & ambo sacrificiū Deo obtulerunt. Sed Habel sacrificium Deus suscepit, Cain verò contempsit. Hinc inter eos tanta inuidiæ flamma excitata est, vt Cain Habel occiderit. Num cuius innocentia, ipso Deo teste, comprobata est, & merces non solum non data sed etiam eius loco ipse nefariè à germano fratre trucidatus est, præmio carebit? obmutescant igitur nebulones isti qui fatentur animam esse interitui obnoxiam. Deinde nihil apertè in lege de resurrectione mortuorum scriptum est. Vnde cum inquit dominus. De resurrectione mortuorum non legistis quod dictum est à Deo. Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, &c. ait Hiero. ad comprobendam resurrectionis veritatem multo alijs manifestioribus exemplis vti potuit, è quibus est illud. Suscitabuntur mortui, & resurgent qui in sepulchris sunt, & in alio loco. Multi dormientium de terræ puluere confurgent, alij in vitam, alij in opprobrium & cōfusionem aeternam. Quæritur itaque quid sibi voluerit dominus hoc præferre testimonium, quod videtur ambiguum, vel non satis ad resurrectionis pertinet veritatem. Dicimus quod loquebatur cōtra Sadducæos qui tantum Moyse libros recipiebant, prophetarum vaticinia respicientes. Stultum ergo erat inde proferre testimonia, cuius auctoritatem non sequebantur. Atque illi assentitur Euthy. ibidem, & Psalm. 1. & Theodorus in loco superius citato, loquens de occisione Habel, ait, ex hoc loco Moyse mortuorum resurrectionem adstruit. Nam quæro quo tempore Habel præmio afficiendus sit? Quando quidem nullus ibi indicat, quin Habelis interfecto scelere se adstrinxerit, & Epipha. lib. 1. aduersus hære. tom. 1. hære. Samaritanorum, ait. Adstruitur resurrectio, primum ex Habel, nam post eius mortem sanguis loquitur cum domino, sanguis quidem licet nō sit

anima, non est tamen sine anima. Mos inquit Hieron. Dan. 10. apud Persas & Indos hodiè quoque seruetur, vt pro balneis vtantur vngentis, & apud Iudæos tempore ieiunij à cibis delicatioribus abstinebant, & vnguento non vngentur. Vnde Daniel. Neque vnguento vnctus sum. Et in comment. Matth. c. 9. cum dicitur. Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, ait. Iuxta ritum prouinciæ Palestinæ loquitur, vbi diebus festis solent vngere capita. Atq; ita præcipit ibi dominus, vt quando ieiunamus, lætos nos esse monstremus, & August. lib. 1. q. in Genes. q. 26. ait, Mos erat regibus illis de quibus est in scripturis mentio, per vices ad semittere mulieres suas, & nisi fomentis & vnguentis diu prius curato corpore, nulla intrabat ad regem. Vnde Genes. 12. cum Sarra surripuissent serui Pharaonis, non fuit polluta, nam antequam vnctiones perficerentur fuit percussus à domino, & citat Hieronymus ad comprobendam hanc consuetudinem, illius verba in quæst. in Genes. sunt. Iuxta librum Ester, quæcunque mulierum placuisset regi apud veteres, sex mensibus vngentur oleo myrtino, & sex mensibus pigmentis varijs erat, & curationibus foeminarum, & tunc demum ingrediebatur ad regem. Atq; ita potest fieri, vt Sara postquam placuerat Pharaoni, dum per annum, eius ad regem paratur introitus, & Abrahæ Pharaoni multa donauerit, & Pharaoni postea sit percussus à domino, illa adhuc intacta ab eius concubitu permanente. Annotandum, ex August. lib. 1. in Genes. quæst. 94. & Euche. lib. 3. in Genes. ca. 6. quod Genes. 3. quando Rachel furata est idola patris sui, primum inuenimus deos gentium, superioribus quippe scripturæ locis vnus tantum deus nominabatur. At vero Iustinus martyr in admonitorio gentium, ait, Idololatriam traxisse originem à verbo serpentis, dicentis. Eritis sicut dii, his verbis. Quia dæmoni decipienti homines crediderunt, ausique propterea diuisis aduersari præceptis, exierunt è Paradiso, deorum quidem nomenclaturæ memores, verum non satis edocti, an dii præter vnū Deum, inuenirentur. Neq; enim erat æquum vt qui mandatum primum, alioqui obseruatur facile, non custodissent, eruderentur amplius, sed potius vt iusta poena pleterentur. Vbi ergo de paradiso expulsi, arbitrati sunt ob solam se inobedientiam eie-

De immortalitate anime
Moyse sit
Genes. 4.
mortuorum resurrectione in lege scriptum.
Mat. 22.
Isai. 26.
Dani. 12.
Sadducei.

Persa. Indi.
Tempus afflictionis & letitiae quo signo ostendebat Iudæi.
Locuse Genes. 12. expositus.
Est her. 2.
De idololatriæ origine & iniquitate.
Genes. 3.
Ada peccatum.

Etos, ignari allo qui id etiam fuisse in causa, quod eos qui non erant dii, Deos esse crediderant, deorum nomen, hominibus de se propagatis, tradiderunt. Quo fit vt prima isthæc de dijs mendax phantasia à parentibus mendacij originem traxit. & Epipha. lib. 1. aduersus hære. to. 3. hære. 37. qui est Ophitarum, ait. Serpens decepit Euam dicens. Eritis sicut dii. De inde progrediente tempore, multiformem & monstrosam imaginationem ipsis induxit. ab vno enim vero Deo ipsos abduxit, & olim blasphemā idololatriæ vanitatem ipsis immisit. Hactenus Iustinus & Epiphanius quorum sententia non est vera: nam Adā non amisit fidem vt constat sap. 10. Nunquam enim fuere dii, sicut nec sunt, sed Deus. Atque ita dicit Clemens. 2. Recogni. Hier. in quæst. in Gene. reijcit sententiam Hebræorū dicentium tempore Enos, qui coepit inuocare nomen domini, & in eius similitudinem fabricata fuisse idola. Nos intelligimus illū coepisse Deum verum colere. Hæc ille. quo tempore primum fabricata fuerint idola non constat. Nam ante diluuium idola non fuisse constat ex Gen. Igitur post diluuiū effecta sunt. At vero à quo docet Hierony. Hoseæ cap. 2. Ninus rex Assyriorum aduersus Zoroastem magū, regem Bactrianorum, forti certamine dimicauit, & in tantam peruenit gloriam vt patrem suum Belum referret in Deum, qui Hebraice dicitur Bel. Didicimus exordium dæmonis, imò hominis in dæmonem consecrati. omnia enim idola ex mortuorum errore creuerunt. Quo tempore inceperit idolorum cultus docet Epiphanius in principio sui operis. Lege Athana. Cypria. Cyril. lib. 1. contra Iulia. Nunquam legimus, inquit Hier. Michæ. 4. circa principiu li. 2. in scripturis sanctis mulieres, excepta Rachel, cum dolore peperisse, quæ quia in via erat & hippodromo, id est, in equorum cursu, qui in Ægypto venundatur, filiam peperit doloris, quem postea vocauit pater, Beniamin, hoc est filium dextræ. Eua eiecta de paradiso, & audiens. in dolore paries, peperisse scribitur in dolore. Vxor Phinees contracta, nec se erigens, sicut illa quam in euangelio diabolus alligauit, peperit, postquam captam arcam Dei, populique cognosset ruinam. Sara autem quia sancta erat, & ei defecerant muliebria, nato Isaac dicit. Risum mihi fecit Dominus, quicumque enim audierit gratulabitur mihi.

Nullus sanctorum, inquit Hierony. Eccles. 2. ca. nisi perraro foeminas genuisse legimus. Solus Saphaath, qui in peccatis mortuus est, omnes filias genuit. Iacob inter. 12. patriarchas vnus filiarum pater est, & ob ipsam quoque periclitatur. Lege Glo. Gene. 5. quod in generatione Seth foemina nulla nominetur. & iterum Hiero. Isaia. 66. ait. Abraham & Isaac & alij sancti masculos habuere filios, & Iacob multorum filiorum pater vnus genuit filiam, pro qua dura perpeffus est. Denique in fine seculi totus mundus concepit & parturuit & peperit masculum, quem Pharaon & Herodes conantur occidere, qui & in Moyse & in Christo saluatus est in Ægypto. Quod si filiarum Saphaath hæreditatem accipiunt patris, hoc considerandum est, quod pater earum in peccato suo mortuus sit, qui nullum filium genuit, & Moyses nihil super eis ausus fuit iudicare, sed retulit ad dominum, qui eas, ne inopes permanerent, iussit fratribus copulari. Lege ipsum Hoseæ. 1. capit. ibi. Concepit adhuc & peperit. In veteri testamento, teste Hierony. Isaia. 17. cap. barbam caputque radere & saccum induere, & cinere caput perfundi, luctus indicium fuit. vbi que ergo per hæc magnitudo maroris ostenditur. Vnde dicit Isaia. in cunctis capitibus caluitium, & omnis barba radetur, & Iere. contra Moab, ait. omne caput caluitium, & omnis barba radetur, & in cunctis manibus colligatio, & super omne dorsum cilicium. & Theophy. Matt. 11. saccus, inquit, poenitentiae symbolum est. Lugentes videmus cinerem & puluerem super caput spargere. Sic inquit Dominus. si in Tyro factæ fuissent virtutes quæ in vobis, olim in sacco & cinere poenituissent. & Grego. 2. mor. capit. 11. & Basil. Psalmo. 29. in postremis verbis. Ignem, inquit Hiero. in q. in Gene. ad sacrificium deuorandum, solitum venire de celo super sacrificia, legimus. Nā vnde scire potuit Cain quod fratris eius munera suscepisset Deus, & sua repudiasset, nisi illa interpretatio vera esset, quam Theodotio posuit. Et inflammavit Deus super sacrificium eius, scilicet, Habel, super Cain verò & super sacrificium eius nō inflammavit. & in dedicatione templi sub Salomone, & quādo Elias in monte Carmelo construxit altare. & August. lib. 17. de ciui. Dei cap. 7. ait. Potuit hoc, signum aliquo visibili, attestante cognosci. Idem videtur

Ambro.
Alij tempore Nemroth. qui hostes coegit igne adorare.
Sæta mulieres quasi ne dolore peperisse leguntur.
Genes. 35.
Genes. 3.
1. Regū. 4.

Sæta nō generat feminas, nisi raris admodum.
Nume. 25.
Caput radere, saccum induere maroris signum.
Iere. 48.

Genes. 15.

detur dicendum de igne descendenti super sacrificium Abrahæ. Sed idem August. lib. 2. Retr. cap. 43. loquens de libris de Ciuita. Dei, dicit. In lib. 10. de Ciui. Dei. cap. 8. non debuit pro miraculo poui Abrahæ sacrificio flammam cælitus factam inter diuisas victimas concurrisse, quoniam hoc illi in visione monstratum est. Præterea Theophyl. ad Hebræ. 11. circa principium ait. Cum ad Cain dixisset Deus, non recte offers, nec recte diuis, testimonium perhibuit Habel quod recte obtulerit, quatenus datori Deo obtulit quæ ex illo habebat, ac recte separauit, quatenus meliora, ceu domino separauit. Fertur quod ignis è cælo descendens absumpserit sacrificium, atque inde agnouit Cain sibi antelatum esse Habel. Vnde enim alias habuisset compertum? Hinc quidam eorum qui Hebræam in Græcam linguam transtulerunt, sic vertit, aspexit in victimas Habel dominus & incendit. Ita dicit Oecum. eodem loco, & Beda. Gen. 4. cap. & Albinus in. q. in Gene.

Citat cap. 4. Gen. iuxta. 70. ubi nos habemus Nonne si bene egeris, recipies.

Locus iudicij vnde apud Iudæos.

Scriptura. inquit Hieron. Zacha. 8. locum iudicij semper ponit in portis ciuitatis, ne cogerentur agricolæ intrare vrbes, & aliquod subire dispendium, iudices in portis residebant, vt tam vrbanos quam rusticos in exitu & introitu vrbs audirent, & finito negotio vnusquisq; confestim ad sedes proprias reuertetur. Ita etiam dicit Amos. 5. & Ezechl. 40. & Theodore. Amos. 5. Item Philip. presbyteri. 1. in Job. cap. 5. in expositione huius loci. Conterentur filij eius in porta, ait. Portam publicè nominauit, eo quod secundum consuetudinem Iudæorum, iudices in portis sedebant, vt prætereunti populo iudicarent. Hoc iterum inculcat lib. 2. cap. 29. Hinc possunt colligere quid significet illud Psalm. 126. non pudebunt cum loquentur inimicis suis in porta, & Job. 5. conterentur in porta & non erit qui eripiat, & cap. 3. 1. & Prouerb. 3. 1. Nobilis in portis vir eius, quando federit cum senatoribus terræ, & Deute. 25. Si noluerit accipere uxorem fratris sui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam ciuitatis, & interpellabit maiores natu, dicēs, &c. Huius rei aliam rationem affert Greg. li. 19. mora. c. 11. dicens. Mos veterum fuit vt seniores in porta consisterent, & causas introeuntium iudicarent, quatenus tanto esset pacificus vrbis populus, quanto ad hanc discordes ingredi non licebat.

Mos fuit antiquus, vt latissime docet Augustinus.

gust. lib. 3. contra Faustum ca. 3. filios adoptare, imò sceminae adoptauerunt sibi filios, non ex vtero suo natos. Sicut Sara ex Agar, & Lia ex ancilla sua, & filia Pharaonis Moysen adoptauit. Ipse autem Iacob nepotes suos filios Ioseph adoptauit. Ipsum vero adoptionis nomen plurimum valere in nostræ fidei sacramento, apostolica doctrina testatur. Vnde Paulus cum de Iudæorum meritis loqueretur, inquit. Quorum est adoptio & gloria & testamentum & legillatio, quorum patres ex quibus Christus secundum carnem. Et, ipsi in nobis ipsis ingemiscimus adoptionem filiorum spectantes. Et libi. Misit Deus filium suum natum ex muliere, vt eos qui sub lege erant redimeret, & in adoptionem filiorum reciperemur. Nam vnicum Deus filium habet quem genuit ex substantia sua, nos tamen non genuit sed fecit, & ideo vt fratres Christi faceret, adoptauit. Ille itaq; modus quo nos Deus cum iam essemus ab ipso, non nati, sed conditi, verbo suo & gratia sua genuit, vt filij eius essemus, adoptio vocatur, & episto. 120. cap. 4. ait. Adoptio est natiuitas spiritualis ex deo, eramus aliquid antea quam essemus filij Dei, & accepimus beneficium vt fieremus quod non eramus, sicut qui adoptatur apud homines antequam adoptaretur non erat filius eius à quo adoptatur, iam tamen erat qui adoptatur. Græci vocant filium naturalem *φύσικον*, adoptiuum *θεσπικον*, ex hoc soluitur illa. Q. cur. 1. Paralipo. cap. 27. filij Dauid numerantur, qui nimirum naturales erant. Sed. 1. Reg. 16. & 17. octo, quia vnus erat adoptiuus. Est aliud genus adoptionis legalis, de quo Eucher. in. q. in Matth. hæc scribit. Consuetudo apud Iudæos ex lege erat, vt defuncti fratris uxorem ad suscitandum semen superstes frater acciperet, & filium quem generabat, propinquo mortuo deputabat, ne nomen eius aboleretur, & ideo Matth. Ioseph genitum ex Iacob dicit; & Lucas ab Eli, quia alter secundum naturam, nempe Iacob, alter secundum legem pater fuerit. Iacob ergo atque Eli vterini fratres fuerunt, quorum superiore defuncto, posterior vsus est ex lege coniugio. In eorum commemorationem Matt. Ioseph pro sapiam, per regiam originem texuit. Lucas generationem eius sacerdotali successione deduxit. Pater tamen Ioseph secundum naturam, Iacob fuit. Ita Christianus Druth. Matthæ. 1. Ecce Ambros. lib. 3. de fide cap. 5. & Sanct. Thom. 3. part. quæst. 31. artic. 3. Ali-

Adoptare filios.

Genes. 16.

Gen. 30.

Exod. 2.

Genes. 48.

Roma. 9.

Roma. 8.

Deute. 25.

3. Ali-

3. Aliqui contendunt patrem illum legalem, hoc est mortuū, nullo modo patrem fore vocandum, nec puerum natum, filium eius. Sed profectò nisi filius esset, non adiret hæreditatem demortui. Si filius, inquit Paulus, ergo hæres. Atque ita duos habebat patres, illum à quo genitus erat, qui erat naturalis, & mortuum, qui erat legalis pater. & ille pater naturalis qui hoc munus suscitandi seminis obibat, ob propinquitatem vocabatur redemptor, vt patet Ruth. 4.

Apud veteres Iudæos. inquit Hiero. Mat. 18. mos erat vt ingentium peccatorum peccatores in profundum ligato saxo demergerentur. Hoc est quod dicitur. Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis, expedit ei, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundū maris. Quia multo melius est pro culpa breuem recipere poenam, quam æternis seruari cruciatibus.

Antiqui, inquit Enthy. Psalm. 25. quando contestari volebant se alicuius sceleris esse innoxios, coram multitudine manus lauare solebant, vt, scilicet, ex illa manu munditia, animæ puritatem significarent. quem admodū fecisse legitimus Pilatum in Christi nece. & in Psa. 25. Lauabo inter innocetes manus meas. contestans me scelerum omnium, quæ dicta sunt, innocentem esse.

Mos erat Iudæis, inquit Chry. ho. 26. Actus. contra condemnato. sic loqui. Tolle illū. hoc est, ne sinas illum videri vltra inter homines. sicut de Christo dixerunt. Hæc ille. Item mos Romanis erat, illos qui crucifigendi erant, prius verberari. vt Ioh. 19. apprehendit Pilatus Iesum & flagellauit.

Mos erat Iudæis, inquit Chry. ho. 29. Actus. stantes loqui. vt, surgens Paulus & innuens manu. Hæc ille. hæc consuetudo frequens est in externis authoribus, præcipue apud Homerum.

Consuetudinis est Iudaicæ, inquit, Hiero. Matt. 26. cum aliquid blasphemæ, & quasi contra Deum audierint, scindere vestimenta sua, vt in euangelio. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua dicens, blasphemauit. Quod Paulum quoque & Barnabam quando in Lycaonia deorum cultu honorabantur, fecisse legitimus. Ista. 37. iterum hoc dicit. & Cyril. lib. 12. super Ioh. capit. 37. & Oecume. Actus. 2. Denique lib. 3. comment. in Iob sub nomine Orige. editorū, cum sint indocti nebulonis, dicitur. Consuetudo erat

Math. 27

Math. 26

Actus. 14.

omnibus antiquis vbique, vt cum graue aliquid ac lametabile audissent vel sustinuissent continuo vestimenta sua scinderent, & cinerem atque terram capiti suo spargerent, vt ex Iob principio constat. Idē fecit Iacob quādo annuntiata est ei mors Ioseph. & Dauid cum Siceleg ab Amalecitis capta est. & quando Saul & Ionathæ mortem audiuit. Sic scidit Ezechias quando blasphemias Sennacherib & Rabfacis audiuit. Sic rex Ninuitarum apud Ionam. Hæc ille. Hoc fiebat etiam in signum mœroris & tristitiæ, vt apud Ioel. scindite corda vestra & non vestimenta vestra. & Nume. 14.

Iob. 2.

Hanc habet consuetudinem scriptura. inquit Hiero. Iere. 22. vt omnes reges & mortuos referat & sepultos. tamen Ioakim filiū Iosia, & regnasse crudeliter, & extitisse impium legimus, & postea mortuum, nec tamē eius sepultura narratur, & subdit. Ioakim interfectum à latrunculis Chaldæorum, Syriæ, Ammonitarum, Moabitarum esse, Hebræa narrat historia. Vnde & in libris Regum mortuus scribitur, & sepultus tacetur. In libro in Babylonem, nec vltra quid refertur de eo, At Ieremias pulchre sepultura asini dicit eū sepeliendum, vt alijs verbis significet, in sepulchro asini sepeliendum, hoc est à bestijs auibusque lacerandum. hæc enim est asini sepultura.

2. Paralip.

36.

Asini sepul-

tura qua sit

Nūquam inuenies in scripturis, inquit Origen. homi. 12. in Leui. ubi aliquis peccator, aut parui meriti, magnus appellatus sit. Audi vero qui sint qui magni appellantur. De Isaac dicitur, quod proficiebat valde, vsque quo factus est magnus valde. & Moyses magnus dictus est, & Ioannes baptista apud Lucam. & Cyril. lib. 12. in Leui. cum hæc dixisset addit. De Ezechia, inquit, dicitur, quod proficiebat valde, donec factus est magnus.

2. Reg. 18.

Hic sermo, (teste Orige. ho. 12. in Gene.) scilicet, impleti sunt dies eius vt pareret, nunquam ferē, nisi de sanctis mulieribus scribitur. De Rebecca enim scriptum est hoc. & de Elisabeth matre Iohannis, & Maria matre domini. Vnde mihi videtur eximium aliquid & præter cæteros homines huiusmodi paratus ostendere. & impletio dierum ortum per se factæ sobolis indicare. Euche. quomodo ita sentit. lib. 2. in Gene. cap. 46. Demum Theophyl. Lucæ. 1. ait. obseruandum quod in peccatoribus non dicitur impletum est tempus pariendi.

riendi, sed hoc duntaxat inuenies, ubi dei iustum partu habetur mētio. Nam imperfecti & non impleti peccatorum sunt partus, melius namq; illis si nati non fuissent.

Septem diebus, ait August. lib. 1. q. in Gen. q. 89. & Hieron. ibidem. Solēt nuptiæ celebrari in scripturis, vt Gene. 29. Imple hebdomadam dierum huius copulæ, id est transeant septem dies festi Lix, & Iudi. 14. ostenditur Sam pson fecisse potum septem diebus.

Cum aliquis ad conuiuium inuitabatur, ante prandium pedes lauabantur illi, ac deinde cibus apponebatur. Vnde Lucæ. 7. Reprehendit dominus Pharizæum Simonem, dicens. Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti, hæc autem lacrymis rigauit pedes meos & capillis suis terxit, & addit ex consuetudine quæ apud illos vigeat, osculum (scilicet, pacis) mihi non dedisti, hæc ex quo intraui nō cessauit osculare pedes meos, oleo caput meum non unxi, hæc unguento unxit pedes meos, & Genes. Ait Abraham angelis, si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum, sed asseram paucillū aquæ & lauentur pedes vestri, ponamque bucellam panis & confortetur cor vestrum, & cap. 19. idem fecit Lot angelis, & Iudi. 19. & 1. Timoth. 5. Vidua laudatur, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit. Ex hac consuetudine videtur aliquibus Christum non lauisse pedes discipulorum post cœnam, sed antequam cœnasset, & hoc est quod dicitur Iohann. 13. cœna facta, id est, parata, surgit dominus à cœna, id est, antequam cibum caperet, & lauit pedes discipulorum. Nam præpositio, à, sæpe negat, vt mandauit dominus depluendo, id est, ne plueret. Quod in mutatione status fiat conuiuium, vt fecit Matth. alibi dixi.

Genes. 18.

Lib. 9. Reg. 42.

Nullus à deo maledictus in scripturis.

In nullo loco scripturæ, vt inquit Hieronymus ad Gala. 3. cap. inuenimus, à Deo quemquam esse maledictum, & vbi cumq; maledictio ponitur, nunquam Dei nomen adiungitur, vt, Maledicta terra in operibus tuis, & ad serpentem dicitur. Maledictus tu ab omnibus bestijs, & alibi. Maledictus furor eorum quia audax, & ira eorum quia dura, & iterum. Maledictus Canaan puer, famulus erit fratribus suis. Ideo cum legimus ad Galat. 3. Maledictus omnis qui pendet in ligno, si in aliquibus libris inueniatur, Dei, ab aliquo appositum est, & nelatius orationem protraham, lege vniuersas maledictiones Leuitici, Deute.

& libri Iosue, & nunquam nomen Dei insertum ibi inuenies. In tantum vt etiam ipse Satanus, cum de Iob polliceretur quod si fuisset angustijs pressus, blasphemaret, à meliori parte hoc significauit dicens, nisi te in faciem benedixerit, & in libris Regum, Naboth propterea lapidatus refertur, quia benedixerit Deo & regi, id est, maledixerit, per Antiphrasin, & Orige. hom. 9. diuersorum ait. Sanctis dicitur in die iudicij non solum, venite benedicti, sed cum additamento, patris mei, non qualemcunq; honorem habentes, sed honorem patris mei.

Octo mortui sunt, vt dicitur. lib. 3. Mirab. scripturæ. cap. 11. quos diuina scriptura veteris & noui testamenti resuscitatos commemorat. de eorum primo, id est, filio viduæ quem Elias resuscitauerat, ita refertur. Reuertatur obsecro anima pueri. De nouissimo, id est, de Eutycho in actis. Apostolorum, capit. 20. dixit Paulus. Nolite turbati, anima eius in eo est. Et Epipha. in Ancyroto ait, suscitauit dominus Lazarum, & filium viduæ, quæ habitabat Naim, & Elias suscitauit mortuum. Elifæus etiam duos excitauit mortuos, vnum nondū sepultum, alterum sepultum. Hæc ille. Secundus mortuus fuit filius Sunamitidis ab Elifæo suscitatus. 4. Reg. 4. & ossa Elifæi mortuum suscitauerunt. 4. Reg. 13. & Tabitha suscitatur à Petro Actu. 9. cap. De tribus mortuis in euangelio suscitatis August. lib. 1. de ser. domini in monte, ait. Sicut tribus gradibus ad peccatum peruenitur, suggestione, delectatione, consensione, ita peccati tres sunt differentia, in corde, in facto, in consuetudine, tanquā tres mortes. Vna quasi in domo, id est, cum in corde consentitur libidini, altera extra portam, cum in factum procedit assensio. tertia, cum vi consuetudinis malæ tanquam mole terrena premitur animus, quasi in sepulchro iam putens. Quæ tria genera mortuorum dominus resuscitauit, nam alicubi dicit. Puella surge, & alibi. Iuuenis tibi dico surge, alibi, infremuit spiritu. & post. Lazarexii foras. Lege ipsum tracta. 49. super Iohan.

Quos mortui excitati sint in vtraque instr. 2. Reg. 17.

Matth. 9. Luc. 7.

De Articulo & eius emphasi, & interiectionibus, Væ, Euge.

C A P. VII.

Ostquam absolui & exhausti omnia, quæ maioris erant momenti, ad effingendum verum & omnibus numeris absolutum Theologum, nunc quædam minutula & quæ leuiora videntur, ex his quæ supersunt, vice corollarij subnectam, videlicet de Articulo, de Interiectionibus & Coniunctionibus & Propositionibus. Quibus tractatis & cognitis re ipsa doceberis, si alicubi verum est dictum Basilij. hom. 10. Exaem. ρημιαὶ τῆ γραφῆ ἀργυρῶδες, βλασφημία δ' ἀνή, id est, dicere verbum esse otiosum in scriptura, blasphemiam est, maximè ad has particulas adaptari posse. De articulo igitur dicit Cyril. lib. 1. super Iohan. capit. 4. illud apprimè tenendum est, quod quando diuina scriptura, nominibus, secundum Græcæ linguæ usum articulos, præponit, tunc & vnum, & quod solū proprie ac verè tale quid dicitur significat, articulo autem non adiecto generalius cuncta designat. Vt verbi causa, multi vocati sunt dii, sed quando cum articulo in Græca lingua Deus dicitur, tunc solus & proprie Deus designatur, cum vero absque articulo Deus profertur, qui ad hoc gratia vocatus est intelligitur. sic cum homo sine articulo dicitur, homo quispiam designatur, quando autem articulus accedit, vnicum ac singularem hominè denotat. Ideo videmus filius hominis, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, articulo ad vtrumque nomen posito, à saluatore nostro proferri, quando se solum, ab infinita hominum multitudine seiunctum, vellet significare. Sic apud Iohan. dicitur. In principio erat illud verbum. nomini illo verbum, articulus adiungitur. Et Hiero. Matt. 2. 1. in huius loci expositione. Hic est Iesus propheta à Nazareth Galileæ. inquit. Propheta quem & Moyses sicut ille sui dixerat esse venturum, & qui proprie apud Græcos scribitur cum τοῦ ἀρθρου μαρτυρία, id est cum articuli testimonio. Hæc ille. Innumera exempla ad hanc rem spectantia inueniet linguarum peritus, vt apud Matth. 2. cap. Vbi est ille qui natus est rex Iudæorum. & 12. Nunquid est ille Christus filius David? vt non possint hæc nisi de Christo intelligi. & 16. Tu es ille Christus filius Dei viui. & Lucæ. 10. Exultauit in illa hora Iesus, in illo spiritu, vt intelligas de spiritu sancto. & 17. Nouem illi ubi sunt? & 23. Tu es ille rex Iudæorum? & apud Iohan. Nō erat ille, lux illa. Sed vt testimonium perhiberet de lumine. non erat illa lux vera quæ

illuminat omnem hominem. Atque ita Iohannes. intelligendus est. Propheta es tu? & Respondit Iohannes. non: Non negauit Iohan. se esse prophetam, sed esse prophetam illum, quem sperabant Iudæi, de quo dixerat Moyses. Prophetam suscitauit Dominus de medio fratrum vestrorum, fecerunt ergo interrogationem Iohanni. propheta ille es tu? Atque ita exponunt Theophy. & Græci omnes. Latini multo aliter. Nā Grego. hom. 7. in euangelia sic exponit, se prophetam negat, quia non solum poterat redemptorem prædicare, sed etiam demonstrare. & August. tracta. 4. c. 1. Iohan. ait. Non erat Iohan. propheta. maior erat quàm propheta. nam Dominus dedit de illo tale testimoniū, quid ex istis videre arundinē vēto agitātā, & quid ex istis videre prophetā? maior quam propheta hic est, quia prophetæ longè antè prænuntiauerunt, Io. præsentem demonstrabat. & Theophy. Mat. 16. cum dixisset Petrus, Tu es Christus filius Dei viuentis. ait. Non dixit tu es Christus filius Dei viuentis, absque articulo, sed cum articulo, ille filius, hoc est ille ipse, qui solus & vnicus, non gratia filius, sed qui ex ipsa patris substantia genitus. Quia & multi Christi erant, vt sacerdotes & reges omnes, sed Christus cum articulo vnus est. Hæc ille. Et Deus cum de persona aut hypostasi dicitur, articulum habet, cum vero de natura, articulo caret. vt Iohā. 1. θεὸς οὐ στίσις ἐώρακε πῶποτε. id est, deū nullus vidit vnquā & iterum ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ. id est fuit homo missus à Deo. Deniq; Epipha. lib. 1. contra hære. in hære. Samaritanorum, de hac re hæc scribit. ὁ πον ἀρθρου πρόσκειται ἐπὶ ἐνί τινι ὀρισμένῳ καὶ διαφανεσάτω, πάντως ἐστὶν ἢ βελάϊωσις. ἀνδρὶ ἢ τοῦ ἀρθρου ἐπὶ ἐνὸς τοῦ τυχοῦτος ἀοριστως ἐστὶν ἢ πῶτε. ὡς ὁ ἰορὴ ἐπὶ ἐν, ἐὰν εἴπωμεν βασιλὸς, ὄνομα ἢ ἐσημαναμεν. ἀλλ' οὐ τι λαυτῶσιν ὀρισμένον ἐδῆξαμεν. βασιλεῖα γὰρ λέγομεν, ἢ περὶ ὁμῆς ἢ μὴ δῶμ. ἐὰν ἢ μετὰ προσθήκης τοῦ ἀρθρου εἴπωμεν ὁ βασιλὸς ἀναμφω βολὸν ἐστὶν ὁ συμβαινόμενον. ἢ ἐὰν εἴπωμεν θεὸς ἀνδρὶ τοῦ ἀρθρου τὸν τυχοῦτα εἴπωμεν θεὸν ἢ ἐνδῶμ, ἢ θεὸν τὸν ὄντα. ἐὰν ἢ εἴπωμεν ὁ θεὸς, ὀληλον ὡς ἀπὸ τοῦ ὁ ἀρθρου τὸν ὄντα συμβαινόμενον, ἀληθῆ τε καὶ γινωσκόμενον. ὡς ἢ ἀνθρώπος καὶ ὁ ἀνθρώπος. καὶ εἰ μὲν ἐλεγετὸ νόμος, ἐὰν ἢ ἠθε νεκροῦ κατὰ πάντων ἐφέρετο ἢ ἦθος. ὅπερ ἐστὶν ἢ λέγει, ἐὰν ἢ ἔφεται τὸν νεκροῦ, ἐπὶ ἐνὰ τινὰ φέρεται τὴν ἀγωγήν, φημὶ δὲ ἐπὶ τὸν κύριον. Hoc est, cum articulus nomini adiungitur rem certā & de finitam significat, at sine eo, de qualibet re

Grego. expositio non satis exacta

Deus cum articulo & sine illo.

indefinite dicitur, vt nomen rex, quemlibet regem significat. Verum cum articulo certū quēdam monstrat regem, & Deus absq; articulo Deum gentium ostendit, cum articulo, verum Deum, ad eundem modum homo & hic homo, & in lege cum præcipitur ne tanga tur mortuus, de quolibet mortuo sermo intelligitur, at si dicat ne hunc tetigerismortuū, de domino intelligitur.

Vt, vt dicitur in cōment. in Prouerb. titulo Hierony. cap. 23. interitum æternum nominat, de quo dicit dominus. *Vt* homini illi per quem scandalum venit. Et Chrysof. homil. 60. in Matth. exponens hæc verba. *Vt* homini illi ait, his verbis ostendit magnum supplicium illi futurum. & homil. 66. in Ioh. inquit. Hanc particulam, *Vt*, mox pœna sequitur & supplicium, Vt, *Vt* seruo illi per quem nomen Dei blasphematur, & *Vt* mihi si non euangelizauero, & homil. 23. in Genes. Deniq; Gregor. homil. 9. in Ezechiel. ait. *Vt* in scriptura sæpius de æterno luctu, quā de præsentī solet intelligi. Hactenus illi, sunt multa huius rei exempla. Matth. 18. Vt mundo à scandalis, idest, hi qui in mūdo versantur infelices sunt ob scandala quæ meis creant quotidie.

Vt est deplorantis calamitatem alicuius. Matth. 23. Vt vobis Scribæ, idest ò ter infelices, & *Vt* vobis duces cæci.

Vt interdum vocantis est, non plangētis, vt apud Isaiam. Vt omnes sitientes venite ad aquas. Hieron. Isa. 5. & lib. 9. cap. 26. *Vt* Ariel, Ariel, & Isaiæ. 18. dicitur, *Vt* terræ umbræ alarum quæ est transflumina Æthiopiæ.

Euge, inquit Philipp. lib. 1. in Iob. cap. 16. dicitur in bonum, vt cum ait dominus in euangelio, Euge serue bone intra in gaudium domini tui. Aliquando in contrarium ponitur, vt in Psal. 69. Erubescant & reuereantur qui dicunt mihi euge euge, & in talibus verbis vel in nutibus, intentio dicentis intuenda est, & ita intelligi poterit, de quo affectu, vnus & idem sermo procedat, & gestus corporis exprimitur.

De aduerbijs. Cap. VIII.

Particula, Vt, aliquando causam finalem designat, vt in euangelio. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Aliquando euentum rei signi-

ficat. Nam verbum *ἵνα* & *ἵνα* hoc est, vt sæpe in scriptura ponuntur, non vt causam, sed vt euentum significant, vt Psalm. 50. Tibi soli peccavi & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Non peccauit David vt iustificetur Deus, sed ex opere David peccantis, contigit iustificari Deum, & Apostolus ad Roman. 2. Inuisibilia ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, vt sint inexcusabiles, & cap. 5. Lex subintravit vt abundaret delictum. Non tamen propterea data est, vt abundet peccatum, sed vt saluet, & in euangelio Iohan. cap. 5. Nec hic peccauit, nec parentes eius, sed vt manifestentur opera Dei in illo, & Matthæ. 13. sine parabolis nihil locutus est illis, vt impleretur quod dictum fuerat per prophetam, & Iohan. 10. ego pono animam meam, vt iterum sumam eam, & capit. 12. excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculos, & corde non intelligant & conuertantur & sanem eos. Hæc colligi possunt ex Theophyl. Matthæ. 13. & Iohan. 9. & 1.

Vt, inquit Euthy. Iohan. 15. & 10. aliquando non est causalis, sed euentū dicit, siue eius quod futurum est impletionem, & vbi cūq; dicitur, vt sermo prophetæ impleretur, dictio vt, & Græcæ dictiones *ἵνα* & *ἵνα* ac similes, diſtam habet significationem. Neq; enim, quia dixerunt prophetæ, ideo facta sunt quæ dixerant, sed quia futurum fuerat, propterea prædixerunt prophetæ. Cyril. quoque libr. 9. super Iohannem. cap. 10. ait. Nemo putet idcirco quæ à prophetis dicta sunt in exitum venire, vt adimpleatur scriptura. Nam si sic esset laudari potius quam vituperari, tanquam scripturarum ministri, nequam homines essent. Nam si adimplere scripturam necesse esset, illi per quos adimpletur nullo crimine profecto tenerentur. Præterea in scripturæ autoritatem, culpa redundare videretur, siquidem vt adimpleretur scriptura, vi quadā mala commiserunt. Sed quis adeo mentis inops erit, vt scripturam Sancti Spiritus, peccati causam attulisse homini, vnquam credere possit. Non ergo vt impleretur scriptura, nec ista de causa facta sunt à quibusdam, quæ scriptura prædixit, sed contra quoniam sponte ita nonnulla facturi erant, idcirco præsciens Spiritus sanctus, futura prædixit. Cum igitur facta sunt quæ prædixit, pignus fidei, prædicationem habentes eum iam cognoscimus, de quo

de quo ita prædicta fuerunt. Si quid amplius de hac materia scire desideras, lege Epiphani. lib. 1. aduersus hære. tom. 3. hære. Caiana. & Chrysof. tom. hom. 56. & 80. super Iohan. & 1. Corinth. 11. homil. 27. & in ser. in dictum apostoli.

Cras, inquit Hieron. Matth. 6. in scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Iacob, exaudiet me cras, & in Samuelis phantasmate Pythonissa loquitur ad Saulem. Cras eris mecum, & nolite solliciti esse in crastinum, & vbi legitur in Matth. panem nostrum super substantialem, in euangelio secundum Hebræos, pro super substantiali pane, repperi, Machar quod dicitur crastinum, idest, futurum, da nobis hodie, & Amando scribens ait. Crastinū in scripturis sanctis futurum tempus significat, vt in euangelio. Nolite solliciti esse de crastino, hoc est de futuris cogitare prohibeo de presentibus non item, propter humanæ vitæ fragilitatē, & vbi altare extruitur à duabus tribubus, Ruben & Gad & dimidia tribu Manasse, & à cuncto Israele ad eas legatio mittitur, cum Phinices Pötifici respondissent, idcirco se altare fecisse, ne cras filijs suis colendi Deum possessio denegaretur, iterum hæc replicat. q. 1. ad Hedibiam, lege Aug. lib. 5. Locut. Deuteronomij.

Heri & Nudiustertius, inquit August. lib. Locut. in Gene. pro tempore præterito. Gene. 31. animaduertit faciem Laban quod non esset erga se sicut heri & nudiustertius, & Exod. 4. obsecro domine non sum eloquens ab heri & nudiustertius, & Exo. 21. Si sciebat quod bos cornupeta esset ab heri & nudius tertius.

Forſitan, inquit Aug. tract. 37. super Iohā. dubitationis verbum est, quando dicitur ab homine, ideo dubitante quia nesciente, cum verò dicitur à Deo verbum dubitationis, cum Deum vtiq; nihil lateat, illa dubitatione arguitur infidelitas, nō opinatur diuinitas. Veluti apud Iohann. si me sciretis, forſitan & patrem meum sciretis, homines vero de his rebus quas certas habent aliquando increpative dubitant, idest, verbum dubitationis ponunt, cum corde non dubitent. Veluti si indigneris seruo tuo & dicas. Contemnis me, considera forſitan dominus tuus sum. Hinc & apostolus ad quosdam contemptores suos loquens ait. Puto quod ego spiritum Dei habeo. Dubitative videtur loqui, sed ille increpabat, & Christus increpans infidelitatem

futuram generis humani, inquit. Cum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Lege quæ supra de Dubitationibus scriptimus.

Dictio Ecce, inquit Euthy. Psalm. 58. abundat sæpe apud Hebræos, atque vt plurimum est superflua, vt in Psalm. Ecce loquuntur in ore suo. Hactenus ille. Aliquando significat sane vel vtiq; ac est verbum hominis obtemperatis & se dedētis in Dei obsequiū, vt apud Lucam, ecce ancilla domini fiat mihi secundum verbum tuum, & Isaiæ. 6. ecce ego, mitte me, & in Psalm. 39. tunc dixi ecce venio, & quando dominus apparuit Samueli dixit Samuel domino. Ecce ego. Significat quoq; idē quod sanē, vt in Genes. ecce dedi vobis omnē herbam afferentem semen super terram. Aliquando rem subitam significat. Ierem. 51. ecce, ego suscitabo super Babylonem, & super habitatores eius, quasi ventum pestilentē. Actū. 13. ecce manus domini super te.

Est, inquit Euthy. Psal. 88. veteris scripturæ idioma, vti dictione, si, in iuramentis, loco negationis, vt semel iuravi in sancto meo si David mentiar, & Psalm. Si introibo in requiem meam, & si introibo in tabernaculo domus meæ, pro non introibo, & Marci. 8. cap. ait. Si dabitur, idest non dabitur, linguæ Hebraicæ idioma est. Amen, inquit, dico vobis si dabitur generationi huic signum. Hoc clarius explicant Hebræi his verbis, cum post verba iurandi particula, si, ponitur significat, quod non, cum quadam Apostolopisi. Ierem. 38. viuit Deus si interficiam te. At verò si habuerit sequentem particulam negatiuā, tunc, si, accipitur affirmatiuē. Isaiæ. 5. in auribus domini exercituum, si non domus multæ in solitudinem redigentur, & cap. 14. Iurauit dominus exercituum, si non vt putavi sic erit, aut oportet addere, non mihi credatis, aut hoc mihi eueniat. Aliquando est interrogatiua particula, nunquid significans, vt Matth. 12. si licet sabbatis curare, & Luc. 22. domine, si percutimus eum in gladio. Actū. 1. domine si in hoc tempore restitues regnum Israel, & cap. 19. & 22. Aliquando est conditionalis, Iohann. 21. dicit dominus ad Petrū, si eum volo mane donec veniā quid ad te, idest, omnes discipuli mei gladio trucidabuntur, tantummodo Iohā. morte obibit naturali. Hoc non intelligentes illo tempore discipuli arbitrabantur, nunquam esse moriturum. Sed Euthy. Matth. 43. autoritate Chrysof. fretus *De Iohan. morte lib. affirmat*

3.ca.1. *ver* affirmat mortem obijisse. & Hieronym. Mat-
sus *fin* *ais*-
seruimus. thæ. 20. ait. Iohan. propria morte vitam fini-
uit, & in lib. de scrip. ecclesi. & Beda. Iohann.
vlti. & Abdias lib. 5. & Euseb. lib. histo. 3. cap.
31. & Theophyla. Iohan. vltim. & Chryso-
stom. homili. 26. ad Hebræ. Apostolorum
plurimorum ossa nescimus vbi iacent, Pe-
tri & Pauli, Iohann. & Thomæ manifesta
sunt sepulchra. Item Exod. 1. si masculus
fuerit interficite, si foemina reseruate. Si,
nonnunquam idem significat quod, cum:
Psal. 7. si non conuersi fuerint, idest, cum
non conuersi fuerint, gladium suum vibra-
bit, & Salomon, si dormierint duo calor
erit eis.

Nisi, affirmatiuè ponitur cum Apostopifi,
nisi benedicens benedicam tibi, scilicet, ne
post hac mihi fidem adhibeas.

Tunc.

Tunc, dicit, Theophy Marci. 13. non raro
ad superiora non refertur, sed ad tempus quo
illa quæ narratur fierent. Vnde Marci. 13. cū
absoluit ea quæ ad Ierusa. attinent, incipit de
Antichristi aduentu dicere, his verbis. Tunc
si quis vobis dixerit, ecce illic. Quod autem di-
cit, tunc, non intelligas quod quando fierent ea
quæ supra dicta sunt de Ierusalem, tunc si
quis vobis dixerit, ecce hic est Christus, ne
credatis. Sed scito quod scripturæ proprie-
tas hæc est, sicut etiam Matth. post genealo-
giam Christi dicit. In diebus illis venit Io-
hannis diebus? num mox sequentibus post
Christi natiuitatem? non, sed indefinite. Nam
postquam de natiuitate Iesu, de Magorū ad-
uentu, de Herodis interitu differuit, statim in
illis diebus, subiungit. Atqui spatium. 30. an-
norum ferè ab illo tempore supra relato, vsq;
ad aduentum Iohan. interfuit, sic igitur in illo
Marci loco dicitur. Tunc, non quando Ieruf.
desolata fuit, sed per tempus aduentus Anti-
christi, ne seducamini. Ita Chryso. ho. 77. in
Mat. huius rei crebra sunt in scripturis exem-
pla. Psalm. 2. Tunc loquetur ad eos in ira sua,
tunc, non refertur ad superiora, sed ad extre-
mam captiuitatem quam sub Vespasiano pas-
si sunt, quando funditus Israeliticus popu-
lus deletus est. Præterea Chry. ho. 19. in Mat.
ait. Mos scripturarum est, & utiq; celeberrimus,
vti his verbis, in diebus illis non solum
cum ad præteritam narrationem aliud tem-
pus adiungitur, verum etiam cum illa narrat
quæ post multorum annorum spacia conti-
gerunt. Sic dominus cum Oliueti monte resi-
deret, & accedentes ad eum sollicitè discipuli

Mat. 24.

de captiuitate Ieruf. deq; ipsius sciscitarentur
aduentu, & certè nostis quam grandi hoc me-
dio diuidantur, cum de vrbe subuersione di-
xisset, sermonemq; de his disputans, termina-
set, iamq; ad dicendum de fine mundi transi-
ret, tunc, inquit, hæc vel illa erunt, dicendo au-
tem tunc, non utiq; tempora quæ plurimum
à se erant discreta coniunxit, sed illud tantum
modo, quo euentura erant, tempus notauit, di-
cens. In diebus illis, non enim quasi continuo
hæc secutura monstraret hic posuit, sed illis,
inquit, diebus in quibus ista contigerunt. Le-
ge Euthy. Mat. 3. & Chry. ho. 26. Actu. & Au-
gust. lib. 2. de cons. euange. cap. 6. Aliquando,
tunc, accipitur pro eodem puncto temporis
Mat. 12. tunc responderunt quidam de scribis
& Phariseis dicentes. & 26. Tunc abiit vnus
de duodecim. & Tunc cœpit exprobrare ciui-
tatibus, quo in loco Aug. lib. 2. de consen. euā-
ge. ca. 32. tunc accipiendum puto vt punctū
ipsum temporis significet, non tempus ali-
quanto prolixius.

Sæpe, inquit Chry. ho. 56. in Mat. Amen
non absoluit, sed continuat orationem, sic
Paulus in quodam exorsu epistolæ dicit, se-
cundum voluntatem Dei patris, cui gloria in
secula, Amen. & alibi, coluerunt creaturā, præ-
ter creatorem, qui est benedictus in secula,
Amen. & in hymno, qui à sanctis Monachis
post prandium dicebatur, benedictus Deus
qui me pascit à iuuentute mea, qm̄ omni car-
ni cibum præbes, reple lætitia & gaudio cor-
da nostra vt semper satis habentes, ad omne
opus bonum abundemus in Christo Iesu do-
mino nostro, cum quo tibi gloria, honor &
imperium, cum Sancto spiritu in secula, Amen.
Gloria tibi domine, gloria tibi sancte, gloria
tibi rex, quoniam dedisti nobis escas, gaudio
& lætitia reple nos in spiritu sancto, vt inue-
niamur in conspectu tuo acceptabiles sine ve-
recundia, quando vniciq; reddes secundum
opera sua, consentit Hiero. in epist. ad Sophro.
& ex hoc colligit librum psalmorum non esse
in quinque sectiones diuisum, vt in suo lo-
co diximus. Præterea quid significet A-
men, Hiero. ad Marcel. exponit. Amē Aquila
fideliter interpretatur, deductum aduer-
bium ex nomine fidei. Vnde in fine librorū
(in. 5. siquidem volumina Psalterium apud
Hebræ. diuisum est) fiat, fiat transtulerunt,
quod in Hebraico legitur Amen Amen, quo
scilicet ea quæ dicta sunt supra confirmatur.
Vnde Paulus asserit non posse aliquem re-
sponde-

Amen.

Gala. 1.
Ro. 11.

spondere Amen, idest, confirmare quæ præ-
dicata sunt nisi intellexerit prædicationem.
& in postremis verbis epistolæ ad Galat. ait
Amen. 70. fiat, Aquila, Symmachus, &
Theodotio fideliter siue verè interpretati
sunt, & quomodo in ve. test. quadam iuran-
di consuetudine Deus sua verba confirmat
dicens. Viuo ego dicit dominus, & per san-
ctos quoque iuratur. Viuit anima tua. Ita &
saluator in euangelio per verbum Amen ve-
ra esse quæ loquitur ostendit. Quod autem
Amen consensum significet audientis & sit
signaculum veritatis Paulus docet, cæterum
si benedixeris spiritu, qui supplet locum
idiota? quomodo dicit, Amen. Lege ipsam
Matth. 6. & ad Galat. 1. q. d. Hebræi vtuntur
hac particula, preces & vota approbantes, sit
raturum quod dictum est. 2. Corinth. 1. quot
sunt promissiones Dei per ipsam sunt, &
etiam, & per ipsam Amen, Deo ad gloriam,
idest, omnia sunt certa quæ dicit Deus, ob eius
gloriam, & Apol. 3. hæc dicit Amen testis fi-
delis. Amen, idest, ipsa veritas Christus, qui
est testis fidelis.

Tres sunt particule quæ frequenter subau-
diri solent, quanquam interpretes nonnun-
quam soleant à se addere. Relatiuum. Psalm. 7.
excita ad me iudicium mandasti, pro quod
mandasti. Verbum substantiuum, vt, beatus
vir qui non abiit. ad Roma. 2. tribulatio & an-
gustia (erit) super omnem animam operantis
malum. 2. Cor. 8. Misimus vnā cum ipso fra-
trem, cuius laus in euangelio. Et articulus seu
prepositio. vt Genes. 3. memento homo
quia pulvis es, hoc est, expulueres, & Isaias,
elongasti omnes terminos terræ, idest, vsque
ad omnes, & psalm. 2. possessionem tuam ter-
minos, idest, vsq; ad terminos. Hoc est quod
inquit August. libro. 4. Locut. in Nume. Non
raro Hebræi nominibus locorum non po-
nunt prepositionem. Vt. 1. libr. Aneidos. Pe-
nitusque sonantes Accessit scopulos. Pro ac-
cessistis ad scopulos, & Marci. 4. Via maris
Galilæa gentium, pro iuxta viam maris. De
exalta lege quæ scripsi lib. 10. Regula. 12. &
eius corollarium.

De hoc lib.

7. 4.

Vulgata.

Quid dicitur

tibi aut qd

apponatur

tibi ad lin-

Deficit in scriptura non raro particula si-
militudinis, Sicut, vel tanquam, vt in Psalm.
Quid faciet tibi aut quid apponet tibi lin-
gua dolosa? (sicut) sagittæ potentis acutæ, &
11. Psalm. in Domino confido quomodo dicitis
animæ meæ transmigra in montem (sicut)
passer. & Catulus leonis Iuda, & Isachar as-

area. & libro. 1. Reg. Aliqui dicunt lege-
re oportere. Vir. 21. anni, erat Saul quando
regitare cepit sed nullo sunt fulti testimonio
Nos dicimus (sicut) vir vnus anni erat Saul
cum regitare cœpit hoc est, vir simplex ac si
esset vnus anni. Hoc est quod dicit Euthy.
Psal. 8. est defectiuus loquendi modus He-
braico idiomati familiaris, subiatelligi di-
ctio, quasi, vt in Psal. forte diuisit eis terram
funiculo distributionis, pro quasi funiculo,
& cibavit eos adipe frumenti, pro quasi ex adi-
pe frumenti. Hæc ille. Ecclesi. 21. (sicut) obiur-
gatio & iniuriæ annullabunt substantiam (sic)
superbi substantia eradicabitur. Prouerbi. 1.
sicut, frustra iacitur rete, & c. sic semitæ omnis
auari animas possidentium rapiunt.

Hoc verbū sicut, inquit Aug. Psalm. 125. non
semper ad similitudinem ponitur, nā aliquan-
do ad proprietatem refertur, aliquando ad
similitudinem, ad proprietatem, in psal. Cum
conuerteret dominus captiuitatem Sion facti
sumus sicut consolati, & Christus vocatur.
Quasi vnigenitus à patre, & in communi locu-
tione dicimus, ad similitudinem, sicut vixit pa-
ter, ita filius, ad proprietatem. Sicut moritur
pecus, ita & homo. Quando tamen dicimus,
fecit sicut vir bonus, nunquid non est vir bo-
nus, est, & habet similitudinem viri boni, fecit
tanquam iustus, hoc tanquam non negat ius-
tum esse, sed proprietatem eius ostendit, &
Hieronym. ad Ephes. 5. ait. Cum dicitur dilige
uxorem tuam sicut te ipsum, veritatis est, si-
cut, cum dicitur, Dilige proximum tuum si-
cut te ipsum, Similitudinis est, nam prius dili-
go me, & postea proximum, quia charitas be-
ne ordinata à seipso incipit, & Iacobi. 1. Re-
darguti à lege quasi transgressores, & 1. Petr.
2. siue regi quasi præcellenti. Deinde sicut &
Quasi, significant coniecturam numeri, vel
mensuræ, & vocantur coniecturæ Iosue. 4.
Quasi duo milia virorum. & Quasi duobus
cubitibus supra faciem terræ, & Exod. 12. quasi
media nocte. præterea istæ particule, sic, vt, si
cut, significant similitudinem & adæquatio-
nem rei ad rem, ob quam causam vocatur si-
militudinis, Isaiæ. 24. & erit vt populus, sic sa-
cerdos, vt seruus sic dominus eius, & in libr.
Regum, vt ego sic tu, vt populus meus, sic po-
pulus tuus, vt equi mei, sic equi tui. Hæ
particule, vt & sic, sunt similitudinis, quan-
do duæ inquam res conferuntur inter se.
Sed hic mos est scripturæ, cum vult equa-
re duas res pariter inter se reciprocè, ad
ijcit

Sicut.

ijcit particulam similitudinis duabus rebus inter se comparatis, causa breuitatis. Nam si dixisset, & erit populus sicut sacerdos, iam sacerdos non esset sicut populus. Modo cum ait. Sicut populus sic sacerdos, perinde est ac si dixisset, erit populus sicut sacerdos, & sacerdos sicut populus, & Genes. 44. sicut tu sic Pharaon. idest, tu sicut Pharaon, & Pharaon sicut tu.

Dictio sicut, inquit Theophyl. Iohan. 17. quando de patre & filio dicitur, tunc solum æqualitatem intellige, alias similitudinem, vt de apostolis, non sunt de mundo, sicut ego non sum de mundo, & iterum, ego gloriam quam dedisti mihi dedi eis, vt sint vnus, sicut & nos vnus sumus, & Euthy. Iohan. 7. & 16. hunc exponens locum. Sicut dilexit me pater, ita ego dilexi vos, ait. Sicut, quemadmodum, cum similibus, cum de patre, filio, & Spiritu sancto dicuntur æqualitatem significant, vt, iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorant patrem. Cum vero de Deo & hominibus, similitudinem designant, & partialem quendam assimilationem. Lege Chrysostom. homil. 48. & 49. super Iohan. & Cyril. libr. 2. super Iohan. cap. 14. Item Theophyl. Ephe. 5. ait, aduerbium similitudinis non est vbique eiusdem pretij, idest, non significat omnimodam similitudinem, vt cum Paul. inquit. Vxores maritis vestris subiicimini tanquam domino. Nam si tanquam domino seruiendum est, quomodo deficiendum à viro, & muliere, propter dominum? Denique Ambros. lib. 7. epist. 47. ait. Mos scripturæ est sic loqui, specie inuentus vt homo, non negatus est homo Iesus, cum alibi ipse Paulus dicat. Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, sed confirmatus est ipsum hominem esse, & alibi. Vidimus gloriam eius quasi vnigeniti à patre, ergo vocatur quasi vnigenitus, & non abnuetur vnigenitus Dei filius, ita vt homo dicitur, & perfectio fuisse in eo hominis non negatur.

Tanquam.

Id est, tanquam, inquit Euthy. in proce. Iohan. idem significat quod verè, & Chryso. homil. 11. in eundem, & Grego. lib. 1. 8. mora. cap. 4. ait. In sacro eloquio sicut & quasi, aliquando non pro similitudine ponuntur sed pro veritate. Vnde Iob, sic vt impius inimicus meus, & aduersarius meus quasi inimicus, pro affirmatione potius quam pro similitudine dictum videtur, & lib. 2. 7. mora. cap. 1. 3. ait,

quasi aliquando pro similitudine poni consuevit. 2. Corin. 6. Quasi tristes semper autem gaudentes.

Hic quaerendum videtur, an sudor ille sanguinis qui fluxit ab ipso Christo quando orabat Lucæ. 22. fuerit vere sanguis, erat, inquit, sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Theophy. putat nõ fuisse verum sanguinem, ait enim. Paræmia est in his qui valde laborant, vt dicant sanguinem sudasse. sicut in his qui amarè flent, dicimus quod sanguinem fleant. Hoc volens manifestare euangelista dicit, ita fortiter sudorem instillasse, vt collegerit secum riuos sanguinis. At Hieronym. lib. 2. contra Pelag. vltra medium, ait, guttæ sanguinis fluxerunt ex parte, quem totum erat in passione furus, & de celebratione missarum, cap. In quadam, dicitur. Restat vt qualiscunq; fuit illa aqua, siue naturalis, siue miraculosa, siue de nouo diuina virtute creata, proculdubio vera fuit, cum naturaliter possit & compositum in componentia, & elementatum in elementa resolui, quemadmodum verus extitit sudor ipsius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram, & Iustinus in Tryphone.

Quam confirmantis vim habet, vt Psalm. 72. Quam bonus Deus ipsi Israel, idest, valde bonus, & Psalm. 83. Quam dilecta tabernacula tua domine virtutum, ex Euthymio in horum locorum expositione. Præterea id est vt, tanquam, quemadmodum, quam, aliquando augmentum vel vehementiam aut admirationem, significat, vt homines & iumenta saluabis, idest, alimenta suppeditabis, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, & in euangelio. Ignem veni mittere in terram quam volo vt ardeat, ita legit Hieron. Matthæ. 3. & Zachæ. 9. & si legitur quid, & in eadem significatione accipitur. Nam 71, idest, quid vel quam, vehementiam significat, vt Matth. 6. quam angusta est porta quæ ducit ad vitam, & Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me, & id est, quam, eadem significatione, Mar. 10. quam difficulter diuites intrabunt in regnum cælorum. Vide Theophy. Iohan. 2. & Euthy.

Propterea, inquit Euthy. Mat. 24. aliquando non est causæ reddituum, sed confirmatiuum, hoc est verè, vt in euangelio, ille dixit eis, propterea omnis scriba doctus ad regnum cælorum similis est homini patri familias. Aliquando, vt idem auctor dicit Iohan. 9. vulgari-

De sudore Christi.

De celebratione missarum, cap. in quadam.

Quam.

Psalm. 3.

Propterea. Mat. 13.

Iohan. 12.

Veritatem
Quoniam.
Quia.
Psalm. 67.

ri modo ac superflue additur, Hebraico more, vt apud Iohann. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, non quod ex Moyse sit, sed ex patribus. Aliquando, vt ipse inquit Iohan. 15. propterea est futuri declaratiuum, vt apud Iohan. propterea non poterant credere, quia dixit Isaias, excauauit, &c. quia videlicet futurum erat vt credere non possent, idest, non vellent, nam si voluissent utiq; credidissent.

Dictiones istæ, veruntamen, & quoniam & quia, vt inquit Euthym. Psalm. 67. sæpe in scriptura, & præcipue in euangelij abundant, vt, Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, & Psalm. 84. Veruntamen prope timentes salutare ipsius, & 83. quoniam misericordiam & veritatem diligit Deus, & quia cinerem tanquam panem manducabam.

Dictio quoniam seu quia, teste Euthy. Psalm. 9. & 89. apud Hebræos non semper causam reddit, sed aliquando aduerbium est confirmandi. Aliquando etiam abundat iuxta idiomatis vsu. Vt, quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniustus benedicitur, abundat ibi, superfluit etiam vel asseuerat, in Psalm. 36. quoniam benedicentes ei hereditabunt terram, & iterum, quoniam ego inflagella paratus sum, & in euangelio, bene dixisti quoniam virum non habeo.

Quoniam.

Quoniam aliquando facit subiunctiuum modum, & significat idem quod præpositiuum, vt Psalm. 13. illic trepidauerunt timore vbi non erat timor, quoniam Deus in generatione iusta est, idest, cum dominus opem iustis præbuerit, tunc timebunt, & iterum. Domine dominus noster quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra, quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos, idest, cum magnificentia tua in cælo nota sit, nunc demum admirabile nomen tuum in terris manifestare voluisti. Interdum quoniam & quia causam reddunt, vt. Confidite quia ego vici mundum, & apud Ierem. AAA domine Deus nescio loqui quia puer ego sum. & Vigilate quia nescitis horam, idest, tempus. Aliquando pro quod ponitur, vt. Videns Herodes quoniam illusus esset à Magis, & quoniam Nazareus vocabitur, & Nonne scriptum est quia domus mea domus orationis vocabitur, & scitis quia Pharisei audito verbo hoc scandalizati sunt.

Donec.
Vsq;.

Donec, vsq;, iuxta Hiero. aduersus Helui.

sæpè certum tempus significant, vt, Non exibis inde donec soluas nouissimum quadrantem. Sæpe infinitum. Vnde est illud quod Deus ad quosdam loquitur in prophetis. Ego sum, ego sum, & donec senescatis ego sum. Nunquid postquam illi sennerint Deus esse desisset? & in euangelio. Ego vobiscum sum omnibus diebus, vsq; ad consummationem seculi, & Paulus. Oportet illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius, & in Psalm. sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum donec misereatur nostri, & in Gene. abscondit Iacob deos alienos & in aures eorum sub Terebintho quæ est in Sychemis, vsq; in hodiernum diem, & in sine Deut. defunctus est Moyses seruus domini in terra Moab per verbum domini, & sepelierunt eum in Geth prope domum Phigor, & nemo scit sepulchrum eius vsq; in diem illum. Lege Theophy. Mat. 1. & Damascen. lib. 4. cap. 15. & Grego. lib. 8. mora. cap. 4. & Orige. tract. 3. in Matth. cap. 17. & Grego. Nazian. sermone de filio, & Euthy. in proce. Matth. & Psalm. 109. & Basil. de hum. Christi gene. & Philipp. libr. 2. in Iob. ca. 2. & in commentarijs titulo Hiero. in Iob. cap. 27. Item Euthy. Psalm. 71. est, inquit, peculiaris loquendi modus scripture, vt tempus vsque ad aliquod terminet, & quod sequitur non neget, vt, Permanebit cum sole, idest, erit donec sit sol. Et Origen. homil. 7. in Iosue, ait. Scripturæ sancte moris est, de his que vsq; ad finem, vel vitam vel seculi permanent, dicere vsq; ad hodiernum diem, vt, hic est pater Moabitum vsq; in hodiernum diem, quod significat vsq; ad finem seculi, & in euange. diffamatus est sermo hic apud Iudæos vsq; in hodiernum diem, & 2. Reg. 6. Michol filia Saul, non est illi natus filius vsq; in diem mortis sue, & Augu. lib. 1. de serm. domini in monte, ait. Donec soluas nouissimum quadrantem, ita dicitur, & sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos. Non enim cum positi fuerint desinet regnare. Ita etiã accipi potest illud. Non exies inde donec soluas nouissimum quadrantem, nunquam enim exiet, quia semper soluit quadrantem, dum sempiternas poenas laet.

Ante, antequam, priusquam, vt late docet Hieron. in lib. contra Helui. licet sæpe consequentiam indicent. nonnunquam ea tantum que prius cogitabantur ostendunt. Vnde nõ necesse est vt cogitata fiant, cum aliud ideo interuenit, ne ea que cogitata sunt fiant. Vnde

1. Cor. 25.

Psalm. 122.

Genes. 35.

2. ad 1.

1. ad 1.

Ante,

Antequam,

Priusquam,

Donec,

Vsq;.

Donec,

Vsq;.

de in euangelio dicitur. Antequam conuenirent inuenta est in vtero habens de spiritu sancto, & vulgo dicitur, antequam in portu pranderē nauigauit. Et Ambro. de inli. virgi. cap. 5. ait. Consuetudo scripturæ est, vt causam quæ suscepta est astruat, incidentem differat, vt antequam conuenirent inuenta est, &c. & non cognouit eā donec peperit. Quid ergo? postea cognouit, minime. Denique scriptum est. Ego sum, & donec senescatis ego sum. Nū quid postquam senuerunt, Deus esse desinit? Item Dauid dixit. Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec ponam, &c. Nunquid subiecto populo nationum qui ante videbantur inimici, cum salutis authorem negarent, simulacris seruirent, ad dexteram patris filius sedere desinit, aut in perpetuum non sedebit. Quid præiudicat Mariæ si celestis consilij mysterium Ioseph non intellexit & putauit virginem non esse quam prægnantem viderat. Hæc iterum repetit lib. 2. comment. in Lucā. & Nazian. lib. 4. Theologiæ. Deniq; in locis citatis in hoc & superiori Paragr. totam illam. q. de Mariæ virginitate disputatam inuenies.

Manè.

Manè significat tempus opportunū ac tēpestiuum ad aggrediendū aliquod opus. Ierem. 21. Misi ad vos seruos meos prophetas mane surgens, & mane exaudies vocem meam, & mane surgebam ad confitendū nomini tuo. Hinc mane ponitur pro tempore orationi apto, eo quod eo tempore à negotijs secularibus sumus expediti, & ideo mens ad quæuis faciendā est expeditior & promptior. Psal. 62. Deus Deus meus ad te de luce vigilo, & Psal. 5. Domine mane exaudies vocem meam, mane adstabo tibi & videbo. Vnde Grego. lib. 16. Mora. cap. 25, & lib. 8. cap. 21. ait. In scriptura sacra mane aliquando aduentus dominicæ incarnationis extitit. Sicut apud Isaiam. Venit mane & nox. quia & noue lucis primordia in redemptoris præsentia fulserunt, & tamen à persecutorum cordibus perfidix suæ tenebræ non sunt desertæ. Rursum per mane aduentus terribilis & districti iudicij designatur. Vnde per Psalmistam dicitur. In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Sicut electorum quoq; personam exprimens ait. Mane adstabo tibi & videbo. Rursum per mane præsentis vitæ prosperitas designatur, sicut cum per Salomonem dicitur. Væ tibi terra cuius rex est puer, & cuius principes mane comedunt. Et Hieron.

Isaia. 21.

Psal. 100.

Eccles. 10.

in comment. Isaia. ca. 5. ait. Quod primum tēpus humanæ sapientiæ quando egredimur pueritiam, & ad rationalem venimus ætatem, manè in scripturis intelligatur, multa nos exēpla docere poterunt. Vt, Mane mittebā prophetas, & Mane exaudies orationem meam, & Mane adsistam tibi & videbo, & in matutinis interficiebam omnes peccatores terræ, & alibi, ad vespèram demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Consursumus mane quando vitia relinquimus in pueritia, & dicere possumus, peccata iuuentutis meæ & ignorantix meæ ne memineris domine, ortoque nobis sole iustitiæ fugantur tenebræ & statim interficimus omnes cogitationes, quæ ad peccata nos prouocant, & de ciuitate mentis nostræ, homicidia, adulteria, fornicationes expellimus.

Hodie, inquit Aug. episto. 121. ca. 11. signi-
ficat, hoc tēpus, vt in oratione dominica. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. At si habet in Hebræo adiunctum articulum certum & statutum diem significat. Psal. 95. Hodie si vocem eius audieritis. Porrò vt dicit Theophyl. Luca. 13. versus finem. Hodie & cras plures dies significat, sic nos consueuimus dicere. Hodie & cras fiet hoc, non omnino intra tā breue temporis interuallum rem circūscribentes, sed statim fieri significantes, ita Christus dicens, sanitatem perficio hodie & cras, & tertio die consummor, non omnino significare voluit quod tertio die necessario sit consummandus, sed breui mortem suā futuram declarat. Veruntamen oportet me hodie & cras manere hoc loco, & operari miracula, & sequenti die in Ierusalem proficisci. Illic, enim elegi mortem.

Non, pro non solum frequens in sacris literis. Mar. 9. quicumq; me susceperit, nō me suscipit, sed eum qui me misit.

De coniunctione. Et.

C A P. IX.

Sciendum est, vt annotauit Orig. homi. 19. Nume. quod vernaculum est linguæ Hebræicæ. Et, coniunctione frequenter uti, ita vt interdum abundet, & in nō necessarijs, vt in nostra apparet lingua, videatur inserta. Quod vtique cū venia accipiendum est. Habet enim vnaquæq;

Hæc vocantur
περὶ ἑκαστοῦ
vel occupati-
onē, de illa
lib. 5. ca. 1.

Num. 28.

vnaquæq; lingua aliquid proprietatis, quod apud alias linguas vitiosum videtur. Veluti in Nume. Valida habitatio tua, & si posueris in petra nidum tuum, & si fuerit tibi Beor nidus astutiæ, Assyrij captiuum te ducent. Augusti. quoq; Psal. 4. ait, Familiare est scripturis in quibus prophetæ locuti sunt, & superfluere. Nam sæpè inuicem ita ceptum. Et dixit dominus ad illum. Et factum est verbum domini ad Ezechiel. & in Psal. 4. & scitote quoniam mirificauit dominus. Quauis in vulgata editione non inueniatur. Quæ iunctura coniunctionis cum sententia non præcesserit cui sequens annectatur, mirabiliter fortasse insinuat prolationem veritatis in voce, cum ea visione quæ fit in corde, esse coniunctam. & Gregorius homil. 2. in Ezechie. cuius verba sunt inserta in gloss. ordinaria lib. 1. Machab. cap. 1. inquit. Non raro prophetæ per coniunctionem, & sermo nem exordiantur, & scimus quod sermo coniunctionalis, non iungitur sermoni sequenti sed præcedenti. Quia in re intuendū est, quia sicut nos corporalia, sic & prophetæ sensu spiritualia aspiciunt, eisque & illa sunt præsentia, quæ nostræ ignorantix absentia videtur. Vnde fit vt in mente prophetarum, ita coniuncta sint exterioribus interiora, quatenus simul vtraq; videant, simulq; in eis fiat, & intus verbum quod audiuit, & foras quod dicunt. Hac ratione inchoauit Ezechiel dicens. Et factum est in tricesimo anno. Et Euthy. Ioan. 7. ait, Coniunctio, & in Hebræo idiomate frequenter abūdat. vt Ioan. 5. Vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illa sunt quæ testimonium perhibent de me. & Psal. 24. Propter nomen tuum domine, & propitiare peccato meo multū enim est. & Psal. 91. Cum exurgerent peccatores quasi herba, & inclinati sunt omnes qui operantur iniquitatem. Ista etiam repetit Psal. 24. & 91. Item Aug. lib. 2. Locut. in Exod. ait, Et, coniunctio ita ponitur, vt detracta plenā faciat intelligentiam, vt in Exod. Si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione eorum, & dabunt singuli redemptionem animæ suæ domino, & nō erit in eis ruina in visitatione eorum. bis coniunctio, & redundat. & Oecume. ad Roma. 2. his probat testimonijs. His qui sunt ex contentione, & veritati quidem non acquiescunt, parent autem iniustitiæ, &c. & in Gene. Si interrogauerit te Esau dicens, cuius es? & quo vadis,

& cuius hæc quæ antecedunt te, & dices pueri tui Iacob. Si hæc animaduertisset Isychius lib. 1. Leui. non se macerasset frustra, in re fanè quam perspicua, & cuius obuia. Et, coniunctio nonnunquam omittitur in scripturis. Ioel. 2. A facie eius tremuit terra, moti sunt cæli, sol, luna, obtenebrati sunt, p sol & luna, &c. & Exod. 17. Projice virgam coram Pharaone, erit in colubrum. & Psal. 131. Introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. & ad Colof. 1. ipse est caput corporis ecclesiæ qui est principiū, primogenitus ex mortuis, pro & primogenitus.

Consueuit scriptura, vt dicit Theophyl. Luca. 1. coniunctionē & pro enim aut quia, accipere. vt, benedicta tu in mulieribus, & id est, quia benedictus fructus ventris tui. Hæc ille. & Marc. 5. annuntia illis quanta tibi dominus fecerit, & misertus est tui. & Psal. 59. Da nobis auxilium & vana salus hominis, id est, quia vana salus est ab homine, nam vt inquit propheta. Ægyptius homo est nō deus, & caro nō spiritus. & Isaia. 64. Tu iratus fuisti & nos peccauimus. & Ioan. 8. Scio illū. & madata eius seruo. & sic intelligitur hymnus ille angelicus. Gloria in excelsis Deo. & in terra pax, id est, quia in terra pax. & hæc pax fiet pro bona Dei voluntate erga homines, aut hominum erga Deum. Atque ita interpretatur Grego. Nisse. in hominibus natalis domini. & 1. Ioan. 1. Manus nostræ contra tractauerunt de verbo vitæ. & id est nam, vita manifestata est, & vidimus & testamur. & 1. Ioan. 3. omnis qui facit peccatum & iniquitatem facit. & id est nam, peccatum est iniquitas. & Actu. 26. ait Paulus, quod & feci Ierosolymis, & id est nam, multos sanctorum in carceribus inclusi. & ad Roma. 1. & id est, nam, mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei. & iterum, & sicut non probauerunt Deū habere in notitia. & Ioan. 4. qui metit mercedem accipit, & id est nam, congregat in vitā æternam. & Matth. 27. & exeuntes de monumentis apparuerunt multis. & Luca. 1. & id est nā, multi in natiuitate eius gaudebunt.

Et, pro igitur aut ergo nō raro inuenitur. vt in 1. epist. Ioan. capit. 2. (quæ iuxta Higinium. 8. pontificem à Petro episto. 1. & Augusti. lib. 2. quæst. euangelij ad Parthos fuit missa). Non, inquit, necesse habetis, vt aliquis doceat vos, sed sicut vinctio eius docet vos, & verum est & non est mendacium, &

Isaia. 64.

Locus ex Lu
ca. c. 2. ex-
positus.

id est igitur, sicut docuit vos manete in eo. & ad Hebr. 3. Quibus irruit non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt. & videmus quia non potuerunt introire propter incredulitatem. & Matth. 25. & ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. & Actu. 10. eleemosynæ tuæ ascenderunt in conspectu Dei. & id est, igitur, mitte viros. & cap. 12. & Petrus quidem seruabatur in carcere. & cap. 13. Non desinis subvertere vias domini rectas, & nunc ecce manus domini super te. & Marci. 9. bonum est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula. Roma. 3. Si filij & hæredes. & ad Galatas. 4. quod si filius & hæres.

Interdum, & est declaratiua particula significans, idem quod id est, vt Coloss. 2. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam. & Matth. 13. colliget de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatē. & Gene. 2. Benedixit Deus diei septimæ & sanctificauit eam. & capit. 3. inimicitiam ponam inter te & mulierem, & id est, semen tuum, & semen illius. & ad Roma. 2. Theaurizas tibi iram in diem iræ, & iusti iudicij Dei. & Matth. 3. Baptizabit vos Spiritu sancto & igni. & de Ioseph dicit Ruben. Frater noster & caro nostra est. consule Oecume. ad Roma. 2. an aliquid huiusmodi velit innuere. Psal. 4. sacrificate sacrificiū iustitiæ & sperate in domino. & 115. Sacrificabo hostiam laudis & nomen domini inuocabo. & Lucæ 24. & quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes. Roma. 2. Lex quidem sancta & mandatum sanctum, & 1. Corin. 10. & propter cōscientiā, scilicet illius qui iudicauit.

Interdum ponitur & loco relatiui. Isaie 3. sicut grex & nemo, id est quem nemo, colligit. & ad Ephe. 1. Benedictus deus, & pater, id est, qui est pater domini nostri Iesu Christi. & Malac. 1. Quis ex vobis & ianuas claudat gratuito. Gene. 9. Arcum posui in nube. & id est, qui erit in signum fœderis. & 49. adeo patris tui & adiuuit te, & ab omnipotente & qui benedixit te.

Interdum significat idem quod vt, Gene. 20. Orabit pro te & viues, pro vt viuas. & Psal. 5. secundum multitudinē iniquitatū eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te. & latentur omnes qui sperant in te. & 1. Petri. 5. & cum apparuerit princeps pastorum. & ad Hebr. 12. Multo magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus. Hæc viden-

tur significare commentaria Græca. 1. Petri. 7. Item Mar. 9. omnis enim igne salietur, & id est, vt, omnis victima sale salietur, id est, quemadmodum hostia absque sale illegitima erat, sic sine igne, id est, tribulatione nullus est deo acceptus.

Et, pro tum. Lucæ. 2. Cum inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse, id est, tū ipse, accepit eum in vlnas suas. & Marci. 6. & id est tum, conuenientes apostoli ad Iesum, renuntiauerunt ei omnia, & pro id est, quæ egerant & docuerant.

Et, id est præterea. 1. Ioan. 5. & spiritus est qui testificatur quoniam Christus est veritas. & Mar. 7. & id est præterea, interrogabāt eum Pharisei & Scribae. quare discipuli tui. & 2. Regum 19. Descendit cum viris Iuda in occursum Regis Dauid cum mille de Beniamin, & Siba puer de domo Saul.

Et pro nam. Mar. 9. transfiguratus est coram ipsis, & vestimenta eius facta sunt splendens. Ioan. 4. qui metit mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. & Roma. 1. & mutauerant gloriam incorruptibilis Dei. & iterū. & sicut non probauerunt, & c. & Iohannis. 8. & in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. & Lucæ. 1. exaudita est deprecatio tua, & vxor tua Elisabeth. & iterum. & ipse præcedet ante ipsum in spiritu Eliæ. Lucæ. 7. Diligit gentem nostram, & synagogā ædificauit nobis. Ioan. 1. & verbū caro factū est.

Et, pro vel. Actu. 10. nunquam manducaui omne commune, & immundū. & 17. non debemus æstimare, auro & pro aut, argento aut lapidi diuinum esse simile. Exod. 21. percutiens patrem suum & matrem suam. & statim. maledicens patri suo vel matri suæ.

Et, pro at. Matth. 12. generatio praua & adultera signum querit, & id est, at signum non dabitur ei, nisi. & Psal. 1. folium eius non defluet, & omnia quæ faciet, prosperabuntur, id est, at omnia quæ germinauerit arbor illa ad maturitatem vsq; peruenient. & Act. 23. Tu sedens iudicas me secundum legem, & id est, at contra legem iubes me percuti.

Et, pro cum. Exod. 1. & Ioseph, qui fuerat in Ægypto erant 70. animæ, id est, cum Ioseph. & Iud. 12. Disceptatio erat mihi & pro cum populo meo contra filios Ammon vehementens. & 1. Reg. 14. Erat ibi arca domini in die illa, & filij Israel. pro cum filijs Israel. & Ierem.

& Ierem. 49. Angustia & dolores, pro cū doloribus, apprehendit me. & Iob. 26. Gigantes enitentur cum cohabitatoribus. & capit. 14. arbor mortua repullulascit. sed homo morietur & debilis fuerit, deficiet homo & vbi ipse id est, cum debilis fuerit.

Si geminatur, tum valet idem, quod tam, quam vt. 2. Reg. 8. Benaïas autem filius Ioïadæ & Creti & Plethi, id est erat Benaïas præfectus custodum regis quàm erant tam Creti quàm Plethi. & Psal. 76. ab increpatione tua consopitus est & currus & equus, p tam currus quàm equus. & Danie. 8. tam sanctuaria quàm militia in conculcationem.

Interdum est temporis nota, ac significat rei gestæ celeritatem, id est, statim ac simul at que, tunc. Genes. 3. & id est, tunc. vel statim. aperientur oculi vestri, & eritis sicut Deus scientes bonum & malum. & Exo. 17. Quando leuaret Moyses manū & id est statim, præualebat Amalec. Leui. 6. & si in vase aris cocta fuerit, id est, statim defricabitur & lauabitur aqua. & c. 15. & erit immunditia eius super eā. 2. Reg. 14. si est in me iniquitas. & interficias me. & c. 17. si iniquè egerit & castigabo eum. & Psal. 51. quoniam non voles sacrificiū, & darē. & 138. In die quo inuocaui & exaudisti me. & 141. oratio mea contra malitiam eorum. Marci. 14. & Iudas scariotes vnus de 12. abiit ad summos sacerdotes. & Lucæ. 9. & ipse faciem firmavit vt iret in Ieru. pro tunc.

Aliquando est aduersatiua, vt Isaie 10. Residuum domus Iacob non innitetur in percussorem suum, & i. sed super Deum sanctū Israel. & Prouer. 21. equus paratur ad bellū, & salus à domino est. & Deuter. 11. sed terra ad quam vos transitis. & Gene. 42. nō domine mi, & serui tui venerunt ad emendum cibum. & 1. Cor. 16. ostium mihi apertum est magnum & euident & i. sed, aduersarij multi.

Interdum valet Hebræis idem quod etiā aut quoq; Exo. 12. accipiet & vicinū suum. Iob. 23. præceptum labiorum eius, & non amouebo. & Iere. 51. populi ad ignem etiam defatigentur. & Zacha. 7. quādo ieiunabatis & plangebatis. & Eccl. 5. quia in multitudine somniorū etiam vanitates & verba multa sunt. & Io. 8. Multa habeo de vobis loqui, & i. etiā iudicare. Ephe. 2. & cū essemus mortui.

Et pro itaq; Mar. 12. Audi Israel dñs deus tuus vnus est, & i. itaq; diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo. & Lucæ. 1. & ecce, id est, itaq; subito, cris tacens. 1. Corin. 2. & ego cū venissem ad vos fratres, veni non

in sublimitate sermonis. & iterū. & non pot intelligere, quia spiritualiter examinantur.

Et, pro & tamen, Lucæ. 4. Cum facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est Elias. & ca. 1. incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus sine querela, & id est, & tamē, non erat illis filius.

Et, pro propterea Ioan. 1. ego vidi, & testimonium perhibui. & Lucæ 24. sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & propterea, prædicare in nomine eius pœnitentiam. & Ioan. 4. spiritus est deus, & id est, propterea, eos qui adorant eum, in spiritu oportet adorare. & 5. sicut audio iudico, & iudicium meum iustum est.

Et, pro sic. Ioan. 30. sicut misit me pater, & ego mitto vos. pro sic ego. ex multiplicibus huius dictionis significationibus, doceberis, cum qui plene in scripturis & his regul. fuerit instructus, posse per se, nominum ambiguitate expensa, infinitos sensus exactissimos excogitare & in lucem proferre.

Et, pro etenim. Actu. 23. percutiet te deus paries dealbate. & pro etenim, tu sedens, iudicas me secundum legem.

De vario vsu præpositionū.

C A P. X. & vlti.

De multiplicem ac varium vsum præpositionum explicandum, vt saltem excitent animos studiosorum, ne isthæc quantumuis minimè contemnunt, sed diligenter exquirant, calamum conuertamus. & primum aduerte ex Augu. Psal. 105. quod frequenter in scripturis præpositiones abundant. vt in Psal. & crediderunt in verbis eius. Hæc ille. & circuncidit in cultris petrinis filios suos. & in baculo meo transiui Iordanem. & iterum in Psal. In sole posuit tabernaculum suum in eis. pro. soli posuit in caelo locum, in quo staret. & Lucæ 24. o stulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetae.

Defunt etiam frequentissime. vt elongasti terminos terræ pro vsq; ad terminos terræ & ad Philo. Paulus via est Iesu Christi. propter. Præpositio Be. hoc est in, inquit Theophylad. Ephe. 6. propter accipit. vt Mat. 12. si ego in Beelzebub eicio dæmones. i. pro Beelzebub. & elegit nos in ipso ante mūdi cōstitutione. & iterū. Propter spē quæ reposita est vobis in caelis, quā audistis in verbo veritatis. i. pro verbū veritatis. 2. Cor. 7. quoniam & si cōtristati uiuos

ui vos in epistola, nō me pōnitet, Ro. 8. quā est in Iesu Chro dno nro. & 1. Cor. 1. Sanctificatis in Chro Iesu. & c. 2. Veni nō in sublimitate sermonis. & ca. 1. 7. absorpta est mors in victoria. Gala. 1. vt reuelaret filiū suū i me. Ephe. 4. nō circūferamur omni vento doctrinae in neq̄tia hoīm. Actū. 1. 1. q̄ loquet̄ verba in q̄bus salueris. Luc. 7. Beatus q̄ nō fuerit scādalizatus in me. & 8. fructū affert in patiētia. Titu. 1. in prādicatiōe quā credita est mihi. ¶ In pro cū inuenit̄, vt annotauit Aug. Psal. 104. vt eduxit eos in argēto & auro. Gen. 3. 2. in baculo meo trāsiui Iordanē. & Deut. 1. 8. Iapidabit̄ eos in lapidib⁹. & Psal. 88. Visitabit̄ in virga peccata eorū. & Psal. 104. Introibo in domū tuā in holocaustis, & ad Ro. 9. testi moniū perhibēte mihi cōsciētia in Spū sc̄to. & q̄ manet in charitate i deo manet. 1. Cor. 4. In virga veniā ad vos an in charitate. pro cū virga. & 15. seminā in, p̄ cū, ignobilitate, surget in gloria. & statim. surget in virtute. 2. Cor. 1. 2. signa apostolatus mei facta sunt sup vos in omni potētia. ad Colo. 1. postulātes vt adimpleamini agnitōe volūtatis ei⁹ in omni sapientia. Vnde Ambr. li. 2. de spū sc̄to. c. 10. ait. in & cū sep̄e reperiunt̄ in scripturis alia in terposita, altera intellecta. Psal. 60. nō egredieris in virtutib⁹ nr̄is. in virtutib⁹ nr̄is. p̄ cū exercitib⁹. ¶ In prāpositio, p̄ ppter accipit̄, iuxta idioma scripturarū, ad Galat. 2. qd̄ nūc viuo in carne in fide viuo filij dei. Ephe. 4. do nantes inuicē sicut & deus in Chro donauit vobis. & ibidē. egovinēt̄ in dno. 1. Tim. 4. in hoc. i. ppter hoc, laboram⁹ & maledicimur, q̄ speram⁹ in deū viuū. Colo. 1. Oia p̄ ipsum, & in ipso. i. ppter ipsum. Ro. 6. vt eā suscipiat̄ in dno digne sanctis. 1. Cor. 15. scientes qd̄ labor vester nō est inanis in dno. 2. Cor. 7. nō solū in aduētū eius. i. ppter, sed in cōsolatiōe. & maledicta terra in operib⁹ tuis. ¶ In p̄ de ad Gala. 5. Ego cōfido in vobis. p̄ de vobis.

Pro ante vel corā. Mat. 1. 8. si peccauerit in te frater tuus corripe ipsum inter te & ipsum. i. si peccauerit in deū aliq̄s homo te presente, corripe eū, & c. ¶ In pro ob. ad Gala. 6. Mihi absit gloriari nisi i cruce dñi. 1. Cor. 1. in grā dei quā data est vobis. Phile. quāto magis tibi in carne & in dno. i. ob corporalia ministeria. Ephe. 2. eratis gētes in carne. i. ob carnem nō circūcisam. ¶ In p̄ ex, Philip. 3. secūdū iustitiā quā in lege est cōuersatus sine querela. Exo. 35. ad faciendum in auro. pro ex auro. ¶ Pro inter. Lucā. 1. Quā in nobis cōpleta sunt rerū. ¶ In pro erga. Colo. 1. p̄ eū recōci-

liari oia in ipso. i. erga se. Hebr. 6. nō est iniustus deus vt obliuiscat̄ opis vr̄i & dilectionis quā ostendistis in noīe ipsius p̄ erga nomē. hoc est erga illū. ad Phile. Fidē quā habes in dno Iesu. p̄ erga dnm. ¶ In p̄ ad. 2. Theff. 2. in quā (p̄ ad quā fidē) & vocauit vos p̄ euāgelīū nostrū. & alibi. dilectiōis quā ostēdistis in oēs sc̄tos. 2. Tim. 1. In quo posit⁹ sum ego prādicator. i. ad quod euāgelīū. Theff. 2. c. 1. in exemplū iusti iudicij dei. ad documēta. Ephe. 2. creati in Christo in operibus bonis. ¶ In pro post. Mat. 13. in illo die exiēs Iesus de domo sedebat fecus mare. pro post illum diē. & 3. In dieb⁹ illis venit Ioānes Baptista. ¶ Pro, p̄ Luc. 1. Exultauit infans in gaudio i. prā gaudio, in vtero meo. ¶ In p̄ apud Ro. 1. quod notū est dei manifestū est in illis. 1. Petri. 1. Hoc est verbum quod euāgelizatū est in vobis. Luc. 1. & regnabit̄ in domo Iacob in aeternū. ¶ In pro de, Ro. 11. An nescitis in Elia qd̄ dicat̄ scriptura. 1. Cor. 16. gaudeo in prēsētia Stephani & Fortunati. Exo. 12. ois alienigena nō comedet in eo. p̄ de eo. Leu. 8. quod superest in carne & in pane cōburetis. ¶ Vulgata. Ephe. 6. vt in ipso audeā. 1. Tim. 1. formā habe sanorū verborū in fide & dilectione. i. de fide in deū, dilectiōe in pximū. ¶ In pro a vel ab Vulgata. 2. Cor. 7. sed & in cōsolatiōe qua cōsolat⁹ est in vobis, p̄ a vobis. & Io. 1. In principio erat verbū. & sic exposuit ipse Io. 1. Io. 1. qd̄ erat ab initio, qd̄ vidimus & in Ge. in principio se cit deus cælū & terrā. Hinc in idipsum, pariter significat. vt Psal. 4. In pace in idipsum dormiā & requiescā. Hebr̄i de prāpositione B, hoc est in, hāc scribūt. In, aiūt, idē ferē significat qd̄ cū, vocaturq̄; subsidij, eo qd̄ eius aduētū actio perficiat. Gene. 49. In gladio meo & arcu meo. & Psal. 60. In Deo faciem⁹ virtutē, i. cū dei auxilio hostes p̄strabimus. Gen. 3. 1. de misissem te cū lātitiā & cum gaudio & cū canticis, cū tympanis & cithara. Isai. 7. In sagittis & arcu ingrediet̄ illuc. Prāterea idē significat qd̄ intra vel mediū, & vocat̄ instrumētū, Gen. 39. multiplicabunt̄ in domo & in agro. Exo. 7. in lignis & lapidibus. Porro qn̄ est instrumētū habet virtutem septimi calus apud Latinos. Num. 13. portauerāt in vecte, p̄ vecte. Isai. 7. radet deus in nouacula acuta. Amos. 6. nū arabit in bobus. In, aliq̄n est etiā tēporis. & tūc aut importat̄ inclusionē sequētis tēporis. Gen. 6. in anno sexcētesimo. Aut exclusionē sequētis temporis. Gene. cōsummavit Deus in die septimo opus suū. sic etiā q̄q̄; est loci, aut significat aliqd̄ esse in loco.

Vulgata. Multiplicabit tam in arboribus quā in agris cū etiam substantiam. Exo. 7. Tā in lignis vasis quam in saxeis.

Exo. 5. vt sacrificent mihi in deserto. & 14. filij Israel ambulauerūt in arido in medio maris. Vel importat motū ad locū. Isai. 2. ingredere in petrā Leui. 26. mittet hircum in desertū. Eadē rōne dicit̄ de p̄sona. Psal. 26. in dno confido. & secūdo modo. Exod. 14. Dns pugnāt pro eis in Aegyptū. i. contra Aegyptios.

Apud Hebr̄os Mem prāpositio significans, a, ab, q̄ aut super, positiuus adiūcta facit cōparatiuū, nec alia est apud eos cōparatiuorū forma, & tūc significat prā. q̄, magis. vt iustificata est Sodoma à te, id est, prā te. Iob. 7. Dies mei leues sunt plusquā radius textoris. & ca. 9. dies mei leues sunt plusquam cursor. & bonū est cōfidere in dno quā cōfidere in principibus. Deniq; omne Mem post dictiōnē bonū, habet vim cōparatiui. vt melius est nomē bonū supra oleū multū. ¶ Mem etiā significat ppter. Mat. 18. ¶ Vx̄ mūdo ab scandalis. Psal. 12. à vastatiōe oppressorū, & à gemitu pauperū nūc exurgā dicit dñs. & 54. ppter vocē exprobrātis. & 68. à tēplo tuo qd̄ est in Ierusalem adducēt reges munera. Pro uer. 25. à frigore pauper nō arat. Prāterea significat partē alicuius multitudinis. Gene. 3. de fructu ligni de quo prāceperā tibi ne comederes comedisti. & 30. Da mihi quāso de Mandragoris filij tui. Iudi. 4. Tolles tecū decem millia pugnatorū de filiis Nephthali & Zabulō. Est insuper Min particula Hebr̄a exclusiua siue negatiua, prācipuē si infinitiuo prāponatur. Gene. 3. 1. caue tibi à loquendo. 1. Reg. 15. repulit te deus ab essendo regem. i. ne sis rex. Isai. 5. & nubibus mandabo de pluēdo super eam. & 49. nūquid obliuiscetur mulier infantis sui, à cōmiserando filij vteri sui. 1. Reg. 15. amoni eam ab essendo dominam. Iere. 48. substituerunt fugientes à viribus. i. eo quod vires illis deessent. Hanc etiam vim habet hāc prāpositio in comparationibus. 1. Reg. 15. ecce obedire est magis, quam sacrificium bonū, & auscultare est magis, quam adeps arietum. & ca. 24. Iustus es magis quam ego. Hac phrasi vsus est dñs Lucā 15. Ita gaudium erit in cælo super vno peccatore, supra nonaginta nouē iustos qui non indigent pōnitentia. & 18. ca. discessit hic iustificatus ab illo. Quando adiungitur nomini tempus significanti, significat post. Gene. 16. à fine. Iudi. 1. 1. à diebus.

Super pro de, Mat. 10. prādicatē supra te etā. i. de locis editis vt à pluribus audiatur. te etā Iudæorū erat plana, supra quā ambula bāt, non similia nr̄is ideo solaria dicuntur. 1.

Reg. 9. ¶ Per, multas quoq; significatiōes habet. & inter alias significat propter. 2. Cor. 4. Nos autem seruos vestros per Iesum. Ephe. 4. alienati à vita dei per ignoratiā. & p̄ de accipitur. Actū. 1. prācipiēs eis per spiritū sanctum. Significat etiam ministeriū, vt inquit Orige. ad Rom. 1. per quē accepimus gratiā, & pro id est, apostolatū: nam Christus mediator est dei & hominum. Per, inquit Hiero. ad Ephe. 1. apud Paulum idē significat ali quando quod ex: vt, Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem dei. & ad Hebr̄. 1. quem cōstituit haredē vniuerorū per quē fecit & secula. Per aliquādo iurātis est, & propter, similiter. 1. Cor. 15. Quotidie morior p̄ vestrā gloriā fratres, quā habeo in Christo Iesu. apud Græcos em̄ iuratio est, vt inquit Augu. in epist. ad Hilar. & ad Rom. 1. primū gratias ago Deo meo per Iesum Cnr̄m. Aliquādo nō est iurātis. vt per meū aduētū iterū ad vos. ¶ Per, inquit Cyril. li. 1. super Ioā. ca. 5. Aliq̄n nō ministeriū significat, sed equa litatē, ideoq; indifferēter patri filioq; tribuitur, filio quidem cum dicitur. omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, id est, omnia ab ipso. & ad Gala. 1. Paulus Apostolus nō ab hominibus nec per hominē, sed per Iesum Christū. Patri vero multoties in scripturis accommodatur. Fidelis, inquit deus, per quē vocati estis. & rursum. Paulus Apostolus Iesu Chri per voluntatē Dei. profecto nemo adeo infans, vt propter particulam per ad ministri locum patrē deducat. & Theophy. ad Galat. 1. ait. obserua prāpositionē per, patri esse appositam à Paulo. Sed per Iesum Christum & per Deum patrē qui suscitauit ipsum à mortuis. ac deinde nota filium primū esse nominatū, propter hareticos qui in hūc rebus curiosi sunt, & ad Hebr̄. 2. Decebat ipsum ppter quē oia & per quē omnia. inquit. propter quem, hoc est patrē. ipse enim est author omniū. Per quē. ani maduerte, inquit, per quem patri attribui. nec enim si imminutionis esset, soliquē filio conueniret, patri apponeretur. per quem igitur significat, per ipsum, hoc est ab ipso condita esse oia. Ad hunc igitur modum & de filio, si dicat per quem, accipe pro à quo. Lege Chrysof. homi. 4. & 44. super Ioan. & Theodore. & Hierony. ad Ephef. 1. & Oecumē. 1. Corinth. 2. Denique Chrysof. homi. 60. in Matth. ait. Conuenit scriptura per quem, nonnunquam pro à quo, dicere, vt quando dicitur. possedi virum per Deum. non enim

Genes. 4.

secundā quandā causam, sed primā oīno po-
suit. & rursus. Nōne p deū manifestatio eo-
rū est. & fidelis deus p quē vocati estis in cō-
munionē filij eius. 2. Tim. 2. quē audisti à me
per multos testes. ¶ Ad p de ponit sēpē ab
interpretelatio. Isaiā. 5. ad terrā lōginquā.
& ad Hebr. 1. ad angelos autē dicit. Qui facit
angelos suos spūs, p de angelis. & iterum. ad
filiū autē, Thronus tuus Deus in seculū secu-
li. & ca. 4. Nō est creatura inuisibilis in cōspe-
ctu ei⁹, oīa mūda sunt & aperta oculis eius ad
quē nobis est sermo. Ad p iuxta. 2. Tim. 4.
ad sua desideria coaceruabūt sibi magistros.
Ad pro erga. 2. Corinth. 1. in gratia dei cō-
uersati sumus in mundo, abundātius autem
ad vos. & ad Gala. 6. operemur bonū ad oēs.
Pro aduersus. Rom. 10. ad Israel autē dicit. to-
ta die expandi manus meas ad populū non
credētē. Pro cū. Thren. 3. Cōfregit ad nume-
rū dētes meos. i. cū lapillis quibus solēt nume-
rare pani meo mixtis, cōfregit dentes meos.
Sup, inqt Cyril. li. 1. Dialo. de trini. nō est
loci significatiuū, sed poti⁹ substātia. Iac. 1.
oē datū optimū de sursum est. & cælit⁹ signi-
ficat. vt apud Io. Nisi q̄s renat⁹ fuerit desup.
Vbiq; dī post me, inqt Orig. tract. 1. su-
per Matt. versus finē, in bono dī. Vnde Petro
& Andrea à dño dī. Venite post me, &
faciā vos piscatores hominū. & ad Petrū qui
dē dixit. Vade post me Satana. & ad diabo-
lū. Vade Satana. bonū est enim qm̄ quis post
dñm vadit. Cōtrarium autem quādo aliquis
reijcit sermones dñi post se. vel qui trāsgre-
ditur illum mandatum. post concupiscētiās
tuas ne vadas. Vide Hierony. Matth. 16.
Significat etiā, in. vt post tres dies resurgā.
Act. 5. post hūc extitit Theudas in diebus p
fesiōis. i. descriptiōis, de qua Luc. 2. & Matt.
26. possum destruere templū Dei & post tri-
duōrē edificare illud. ¶ Sēpē corā in sacris li-
teris p aduersus vel contra ponit. Gene. 13.
hoīes Sodomitā, pessimi erant corā dño. &
Nimbroterat robustus venator corā dño. i.
Deo cōnuēte ac sciēte erat pessimus, aut co-
rā dño. i. sub cælo. & in Psal. 50. Tibi soli pec-
caui & malū coram te feci. Aliqñ significat
sub potestate alicuius esse. Gen. 24. ecce Ra-
becca corā te est. At cū apud Paulū dī corā
deo, iurātis est. 2. Cor. 7. ad manifestādā solici-
tudinē nrām quā habem⁹ p vobis corā deo.
Secūdū p à, Ephes. 4. induite nouū hoīem
q̄ secūdū deū creatus est, Pro pre. Philip. 3. se-
cūdū amulationē psequēs ecclesiā Dei. Pro.
Propter Tit. 1. secūdum cōem fidē. 3. secūdū

suā misericordiā saluos nos fecit. Pro ex. E-
phes. 1. secūdū diuitias gr̄a eius. i. ex copiosa
beneuolētia sua. ¶ Pro, pro de. 2. Cor. 7. Mul-
ta mihi gloriatio pro vobis. p de vobis. & 2.
Cor. 12. pro huiusmodi gloriabor, pro me. i.
de me, nihil. ¶ De pro in, Ioan. 18. Regnum
meū nō est de hoc mūdo. ¶ Ab pro in. Actu.
12. Barnabas & Saulus reuersi sunt ab Iero-
solyms. p in Ierusalē. ¶ Apud, inquit Theo-
phyl. Ioan. 1. idē significat interdū quod cū.
vt, in principio erat verbum & verbum erat
apud deū. & Mar. 6. Nōne fratres eius, & so-
rores eius apud nos sunt. ¶ Ex aliquo, inquit
Euthy. Psal. 109. dī, vel ratione creatiōis, iux-
ta illud. Vnus est deus pater ex quo oīa. Vel
rōne naturē, iuxta illud. operatio nrā ex no-
bis est, & quē admodū splendor solis ex sole.
vel rōne gnationis. iuxta illud. Ego exiui ex
patre. & ex vtero ante luciferū genui te. Ita
que q; Basil. in ser. de spū sctō. Preterea Chry-
so. ho. 4. sup Ioā. ait. Ex quo non tm̄ filio, sed
spiritui quoq; tribuit sctō. Vnde angelus di-
xit ad Ioseph. Noli timere accipere coniugē
tuā, quod em̄ in ea genitū est, ex spiritu san-
cto est. Et hoc verbū, in quo quāuis spūs san-
cti sit, ppriū, id tm̄ Deo tribuit, cū dī. In deo
faciemus virtutē. & Paulus, obsecrans, inqt, si
quomodo tandē aliqñ p̄perū iter habeā in
volūtate Dei veniēdi ad vos. & iterū. in Chri-
sto Iesu. & huiusmodi frequenter verba in-
differenter accepta inuenimus, quod mini-
mē fieret, nisi vbiq; eadem esset substantia.
Ex pro, propter, Tit. 3. non ex operibus iu-
stitiā quā fecimus. Ex pro, prae. vt Psalmo
138. magnificata est sapientia tua ex me,
confortata est non potero ad eam. hoc est,
sapientia tua domine adeo captum nostrum
superat, vt eam assequi vllus mortalium non
possit. Iuxta Paulum ad Roma. 1. quā in-
comprehensibilia sunt iudicia eius, & inue-
stigabiles viā eius. & Ezechiel. 15. Quid fiet
ligno vitis ex omnibus lignis nemorum.
Hactenus Illustrissime pariter ac doctissi-
me Præsul, in prima huius operis parte, è tri-
bus illis quas ante promiseram, desudatū est.
In qua tamen multa morosi lectores inue-
nient, quæ exilia & leuiora esse, quā vt
in opere theologico à me inserenda forent,
videbuntur. At verò nō absq; certa quadam
ratioe fuisse à me in illis quoq; elaboratum,
cernet is, q̄ in his minutalis, aut impetit, aut
ne offenderet diligenter cauit. Nam quē ad-
modum medicinæ vtilitatem, nō continuo
experitur ægrotus, quando adhibentur fo-
menta,

Lacedæmoniorū vict⁹.

Lutherani in lingua vulgari trāsdandesse scripturas docent.

menta, sed labente tempore, vim suam exe-
runt & manifestant. Sic nec nostrarum præ-
ceptiuncularum emolumentum sentire po-
terit is, qui non diu multumque se in scriptu-
ris exercuerit. Aut, vt alia vtar comparatio-
ne, sicut cibus Lacedæmoniorum insipidus
& gustui erat ingratus, nisi multis & ma-
gnis bellicis laboribus esset conditus. Ita
frustrā laborabit & absque emolumento
ab hac arte discedet, qui se totum literis hu-
manis & diuinis non consecrauerit. Vi-
des quam abhorream à Secta Lutheranorū.
Ego quidem nullum in Theologorum
albo habendum censo, qui has artes quæ
sunt vero theologo & vndequaque absoluto
dignæ simul cum scientia scripturarum non
coluerit, & inter se copulare curauerit. Qui-
bus etsi crebro à nostris Christianis vtendū
non sit, (nam non deest resina in Galaad, nec
medicus ibi desideratur.) Attamen conspici-
tur atque apparet statim ex ipso orationis
filo, an simus ipsarum ignari, nec ne. Vt qui
pila ludunt, non vtuntur in ipsa lusione arti-
ficio proprio palestæ, sed indicat ipse motus
& dexteritas ludendi, didicerint ne palestæ,
an nesciant, & qui aliquid fingunt, etsi tunc
pictura nihil vtantur, tamen vtrum sciant, an
nesciant, non obscurum erit adiudicandum.
sic qui ad intelligentiam scripturarum acqui-
rendam se efformat ac componit, si bonis li-
teris instructus ad id munus dextre obeun-
dum accesserit, paruo temporis interuallo
exacto, tantum cruditionis incrementum il-
li accedet, vt & docere nostra, & hereses labe-
factare admodum erudite possit. Quippe,
cum omnes illæ ex ignorantia scripturarum
trahant originem, ex eisdem potissimū sunt
refellendæ, & ex agro dominico vt zizania
radicitus euellendæ, ne.

*inter nitentia culta
Infelix lolium, & steriles dominantur auens.*

Vnde quasi meo iure poteram, hæc no-
stri seculi monstra quoties res efflagitabat è
medio tollere, & quasi luxuriâtes vites è So-
domorum vinea, falce verbi Dei amputare.
Ezechiel. 15. Quandoquidem iuxta prophetā. Quid fiet
ligno vitis præ omnibus lignis nemorum,
quæ sunt inter ligna sylvarum? nunquid tol-
letur de ea lignum vt fiat opus, aut fabricabi-
tur de ea paxillus, vt dependeat in eo quod-
cunque vas? Ecce, igni datum est in escam.
Sed pro dolor, id malum adeo creuit ab exi-
guis excitatum principijs, & tam altas egit ra-

dices, vt iam non sit integrum malagma im-
ponere nec alligaturas, nimirum ob socor-
diam & negligentiam illorum gubernato-
rum, quibus apud nationes illas, res publi-
ca gubernanda, aut potius dissipanda, com-
missa fuerat. Vnde sæpē mecum Hispanos
laudare soleo, & crebro in familiari vrsurpare
sermone, nostros, longo interuallo, sa-
pientia, prudentia & iustitia, reliquos morta-
les vincere & superare. Quis obsecro hæc
diffitebitur? nullus sanè ibit inficias, si modo
conspexerit, quam celeriter, te præcipuè iu-
diciū exercente, pestes illæ quæ aduersus
ecclesiam Romanam Pintię coniurauerant,
(postquam eorum nomen delatum est, &
crimen detectum) in carcere fuisse conie-
ctos, & more maiorum, iudicis secularis arbi-
trio fuisse permisos. Quorum supplicium
si aliquandiu fuisset dilatatum, ægre hanc lu-
cem religionis, qua fruuntur nostræ Hispani-
æ, retinuissemus, nimirum id vos prospici-
entes ac præcuentes, viri iustissimi, ne vlla
post hac scabies gregem dominicū possit in-
uadere. Atque idē non erit opus apud no-
stros in re certa & longē ab omni ambigui-
tate sermone confirmanda, in nostris lucu-
brationibus, tempus consumere. apud ex-
teras nationes medicinæ faciendæ, in re de-
sperata locus esse non video, eo quod obtu-
rant aures ne possint audire vocem venefici
incantantis sapienter. Quamobrem institu-
ti mei fuit, nomina ipsorum, è libro vitæ de-
leta, non sumere in labijs meis, ne non tam
eximere ex hominum memoria errores, quā
docere quæ sempiterno silentio erant com-
mittenda, viderer. Vnde è re Christiana fo-
ret, vt (vniuersi hi sectarum authores, ven-
tri, luxuriæ atque ambitioni dediti, qui glo-
riæ quæ à sceleratis, illis defertur, inhiantes,
ac domini gloriam despiciunt), è nostrorum
hominum memoria abolerentur. Ac vetus
illa lex Atheniensium *ἀμνηστιας*, hoc est o-
bliuionis, quam ciuitas illa tulit post triginta
Tyrannorum occisionem, renouaretur.
Aut sin minus id quod nonnulli non igno-
biles historici prodiderunt. aiunt enim, Ero-
stratum quendam, hominem ignobilem, *Erostratus.*
cum nullo præclaro factō famam apud suos *Valerius*
possit comparare, incendiisse templum Dia- *lib. 8. c. 15*
næ Ephesinæ, quod toto orbe erat celeberrimum.
qui deprehensus, fastus est, se gloriæ
cupiditate incensum, id scelus patrauisse. De
creuitq; magistratus, ne postea quisquam
illo

Hispanorū in rebus ge-
vendis pru-
dencia &
dexteritas.

Atheniēsiū
ἀμνηστιας.

Erostratus.
Valerius
lib. 8. c. 15

1. Cor. 1.
Matth. 18

Matth. 16.

Post.

Per oratio.

Ezechiel. 15

illo nomine vocaretur, nec in factis hoc scelus poneretur. Nunquid potest aliquis picem tangere quin coinquinetur ab ea? Aut potest aliquis ignem in sinu habere & vestimenta eius non ardeant? Profecto si aliquando in dubium & disceptationem hoc vocatum fuit, nostro seculo re ipsa edocti, videmus (mitto Gallos & alias gentes) multos Hispanos nostros, è Germanica peregrinatione, non solum à sobrietate & frugali vita ac verè Laconica degenerasse, sed religionem & pietatem cum solo commutasse. Atque ideo meritò increpat Deus populum per Ieremiam, iniquens. Fili Memphicos & Taphneos constuprauerunt te: & subdit. Quid tibi vis in via Ægypti vt bibas aquam turbidam? & quid tibi cum via Asyriorum vt bibas aquam fluminis? At verò si aliqua natio sub cælo est obtemperans ecclesiæ Romanæ præceptis, & antiquarum traditionum tenax, & quæ minus illorum paruit seductionibus, sed pro virili oppugnauit, vel maximè nostra est. Quapropter malè audit apud illos. Quia nimirum, vt ait Antalcidas, nos ferè soli nihil mali ab illis didicimus. Sed de his satis, ad id vnde egressi sumus nostra se vertat oratio. Ego in hoc libello stamina studiosis & subtegmina ac licia præparare decreui, ipsi pulcherrimam Christi vestem inconsutilem conficitote. Aut arma strenuis militibus pugnaturis, quibus hos carnales hostes adoriantur, subministraui.

Hispani ritu Lacedæmoniorum viuunt. Ierem. 2.

Hispania.

Antalcidas

Illorum erunt partes cum conflixerint dextrè eis vt ad inimicos ecclesiæ profligandos & sub eius ditione redigendos. Nec est quod nos moueat aut animo despondere faciat, quod tot transfugas ad hostes nostros defecisse videamus, cum perpetuò stet promissio domini dicentis. Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. & Propheta. plures nobiscum sunt quàm cum illis. Reliquit siquidem dominus septem millia virorum qui non incuruauerunt genua Baal. quorum auxilio freti possumus cum propheta canere. In deo faciemus virtutem. Porro non verebor affirmare de te quod Agamemnon de Nestore dicebat, præful amplissime, si decem, inquit, duces Nestori similes habuisset Græcia, vniuersas vires Troiæ celeriter fuisse mituras. Ita quoque, si plures episcopos tui similes, regiones illæ infœlices, quæ sub Lutheri ditione nunc degunt, tunc habuissent, quando pestis illa cœpit in lacem erumpere, nunquam in tantum nephas fuisse prolapsuras, nec detretaturas iugum suauissimum ecclesiæ Romanæ. Quapropter non absque præfatio futurorum bonorum arbitror, tibi nomen Petri fuisse impositum, nimirum quia patronus & propugnator maximus Petri & illorum qui in eius loco cooptandi & suffiendi erant, eras futurus. Vale. Datum Salmanticæ, ex Musæo nostro, Anno 1563. à partu virginis 18. Calend. April.

Agamemnon. Nestor.

Octo priorum librorum, Theologicarum Hypotyposon, à Martino Martini Cantapetrensi, Sacræ Theologiæ Magistro, ac sacrorum Bibliorum in tribus linguis, Salmanticæ Primario professore, editorum finis.

MARTINVS MARTINI CANTAPETREN-

SIS, SACRÆ THEOLOGIÆ

magister, ac diuinarum scripturarum, in tribus linguis, Salmanticæ, primarius professor,

Illustrissi. ac Reuerendissi. D. D. Petro

Pontio Legionensi, Episcopo

Placentino, Salu-

tem. P. D.

HVCVSQVE, PRÆsul Illustrissime, ordine quodam certo & tenere, in cõnumerandis Regulis, progressus sum. Nam quo ad fieri potuit in locos communes ipsas digerere curauimus: tum parcens lectorum labori: tum etiam facilitati consulens, & perspicuitati deseruiens vt videlicet absq; labore & negotio, quotiens vti opus fuerit, in præopto sint. An tamen aliquè ordinè admittere, & ad certas classes redigi possint, in tanta rerum aut materiarum diuersitate nec ne, aliorum esto iudicium. Nos certe, quantum diligentia assequi potuimus, rationem ordinis habuimus. At verò istæ quæ nunc à nobis dantur Regulæ, quia nec affinitate, neque cognatione inter se coherebant, in quin quagenas partiri visum est. Porro tam quæ in octo superioribus voluminibus, quàm quæ in his quinquagenis recensentur, æquè in numero habendæ sunt, ab his qui seriò Theologiæ operam nauare volunt. Nam quoquo te veritas & oculos conijcias, illarum utilitatem præsentaneam senties. Sint igitur illæ superiores instar prandij, quæ appetitum possint satiare, aut sedare, istæ verò condimentivice, quo mansuetiores & tractabiliores scripturas theologis efficiamus, his præfertim, qui linguarum & phræson & politioris literaturæ sunt destituti præsidij, & oportet in primis, semmè animaduertere, primùm, vt argumentum libri percipiamus. Quandoquidem, vt inquit Augusti. in expositione Psalm. 53. circa principium. Si quis

libri argumentum vel Psalmi rectè nouit, facile totius libri notitiam assequetur. Vt si quis cognoscat quod in domus fronte præfixum est, securus intrabit, nec cum intrauerit, errabit. Et Ammonius in Porphyrium, ait. Libri argumentum ignoratum, in causa est, vt lector remoretur, & in medio desistat, & æquè patiat, ac illi, qui quo vadant nesciunt. Deinde ars quædam adhibenda est, vt inuelligare possimus, membrorum & commatum scopum, ac ipsius Spiritus sancti consilium. Quod tamen multis modis peruestigari potest. Sed alijs interim omisis statuo primam regulam.

Libri argumentum nosse oportet.

REGVLA PRIMA.

Necessarium est, inquit Hierony. in Decretis in præfatione libr. 1. Comment. D. 29. episto. ad Ephes. scripturæ operam dare, & sensum Prophetæ aut Apostoli callere volentibus intelligere cur scripserint, qua sententiam suam ratione firmauerint. Quid habeant in veteri lege proprium, Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, Tyrij, Philisthij, Ægyptij, & Asyrij. Quid rursus in nouo testamento Romani, Corinthij, Galatæ, Philippenses, Thessalonicenses, Colossenses, Hebræi & Ephesij. Necessè est enim iuxta diuersitatem locorum & temporum & hominum quibus scriptæ sunt epistolæ aut libri, diuersas, & causas, & argumenta, & origines habeant. Et quomodo Ioannes in Apocalypsi ad septem scribens ecclesias, in vnaquaque earum, specialia, vel vitia reprehendit, vel virtutes probat. Ita & Paulus

Apocalyp. 28 & 30

I

Titim. 1. Ius per singulas ecclesias vulneribus medetur illatis, nec ad instar imperiti medici vno collyrio omnium oculos vult curare. Et fufus hoc explanans lib. 1. comment. epist. ad Galat. ca. 3. circa principium ait. Vnaquæq; provincia suas habet proprietates, Cretenses semper mendaces, malas bestias, ventres pigros, & Galatas stultos esse & insensatos Apostolus comprobat. Vanos Mauros, feroces Dalmatas Latinus pulsat historicus, timidos Phrygas omnes poetæ lacerat. Athenis expeditiora nasci ingenia philosophi gloriantur. Græcos leues, apud Cæsarem singulat Tullius, dicens. Aut leuium Græcorum, aut immanium Barbarorum. & pro Flacco, Invenita, inquit, leuitas, & erudita vanitas. Ipsam Israel graui corde & dura ceruice omnes scripturæ arguunt. Item in præfat. lib. 2. epist. ad Galat. inquit. Vultis scire quomodo Apostolus vnam quæq; provinciam suis proprietatibus denotarit, vsq; hodie eadem vel virtutum vestigia permanent, vel errorum. Romanæ plebis laudatur fides, vbi alibitanto studio & frequentia ad ecclesias & ad Martyrum sepulchra concurritur? Hinc nimirum quod deuotio in eis maior est, & simplicitas ad credendum. Rursum facilitatis & superbix arguuntur. Facilitas vt ibi. Rogo vos fratres, vt obseruetis eos, quia dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt, & declinat ab illis, huiusmodi Christo domino non seruiunt, sed suo ventri, & per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omnem locum perualgata est. Gaudeo igitur in vobis, & volo vos sapietes esse in bono, & simplices in malo. Superbix quoque eos arguit, ostendens oēs esse sub peccato, inquiens. Noli altum sapere, sed time. Et, Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis ipsi vobis sapietes, & in sequentibus. Dico per gratiam quæ data est mihi in omnibus quæ sunt inter vos, non plus sapere quam oportet, sed sapere ad sobrietatem. Et apertius. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, id ipsum in uicem sentientes, non alta sapietes, sed humilibus consentientes. nolite esse prudentes apud vos metipfos. Corinthios quoq; notat, quod mulieres eorum in tecto capite sint, & viri comam nutriant, & indifferenter vescantur in templis, & inflati sapientia seculari resurrectione carnis negent. Hæc ex parte ho-

Titim. 1.

*In oratio-
ne pro Li-
gario.*

Roma. 16.

Roma. 11.

Roma. 12.

1. Cor. 11.

1. Cor. 15.

die permanere, non potest dubitare. Qui Achaiam viderit. Macedones in charitate laudantur, & in hospitalitate & susceptione fratru. Vnde ad eos scribitur. De charitate fraternitatis non necesse habemus scribere vobis, ipsi enim vos a deo didicistis, vt diligatis in uicem. Etenim facitis illud in omnes fratres in vniversa Macedonia. Sed reprehenduntur, quod otiosi domos citant, & alienum spectantes cibum, dum singulis placere desiderant, & huc & illuc discurrant, quid apud singulos agatur enuncient, & sequitur. Rogamus autem vos fratres, vt abundetis magis, & operam detis vt quieti sitis, & vestrum negotium agatis, & operemini manibus vestris sicut præcipimus vobis, & vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. Idem in secunda ad eosdem inculcat epistola, dicens. Cum essemus apud vos hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis operari non vult, nec manducet. Audiuimus enim quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiosè agentes. his autem qui eiusmodi sunt, denuntiamus & obsecramus in domino, vt cum silentio operantes suum panem manducet. sic Galatæ stulti & vecordes pronuntiati sunt. Scit mecum qui Ancyram metropolin Galatiæ vidit, quod nunc vsq; schismatibus dilacerata sit, quot dogmatu varietatibus constuprata. omitto Cataphrygas, Ophitas, Borboritas, Manichæos. Quis vnquam Passalorineitas & Ascodrobos, & cætera magis portenta quam nomina, in aliqua parte Romani orbis audiuit? Hactenus Hiero. Attamen quia duæ præcipuè gentes in vtroq; instrumento celebrantur, in illis oportet paululum immorari. De moribus Iudæorum hæc tradit Cyrillus lib. 4. super Ioan. ca. 3. Quasi, inquit, paternam hereditatem, murmurationem de rebus bonis ad Iudæos descendisse comperio. Murmurabant illi aduersus deum ex ingratitude in deserto, murmurabant filij de Christo. Vnde in euangelio. Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset, ego sum panis. & in 2. opere titulo Chryf. in Matth. ho. 33. Gloriatio, inquit, quæ amplius vult videri quam esse, aut in toto vult videri, non esse qualis est, est propria Iudæoru. Vnde in euangelio. Faciunt omnia, vt ab hominibus videatur. & Væ vobis scribæ & Pharisei hypocritæ, qui diligitis primas cathedras in Synagogis habere. & Væ vobis qui iustificatis vos ipsos, deus autem cognoscit corda vestra.

1. Thef. 4.

*De morib.
Iudæorum.*

Exod. 15.

2

stra, propter quod & ficus dicti sunt, habentes folia sine fructu. Præterea cum dicitur Lucæ 11. quod intus est vestri plenum est rapina & dolo, ait Theophy. Insinuat duas affectiones quibus laborant Iudæi, auaritiam per rapinam intelligens, inuidiam autem & quæ ex inuidia proueniunt, per dolum. & Tertullianus in lib. aduersus Iudæos, cum de vitulo aureo esset locutus, ait. Vnde probatur eos semper idololatriæ crimine reos designatos, ex instrumento diuinarum scripturarum. De Romanis & Iudæis, inquit Hiero. Isaia ca. 2. Nil Romanorum gente & Iudæoru auarius, vt Græcæ & Latinæ narrant historiæ. Et de Thessalis. 1. ad Thess. 4. ait Theophy. Thessali otiosi, curiosi, turbulenti que sunt, & lausatur quod diligant se in uicem. Hoc est, vt breuiter dicam, quoties in locum scripturæ incidis, in quo de moribus aliquorum agitur, ne ab scopo erres, cognoscere prius oportet virtutes aut vitia illorum, ad quos sermo diuinus dirigitur: nam omnia quæ illo in loco differuntur eo tendunt, vt aut laudent virtutes, aut increpent vitia, ac illis medicinam adhibeant, exempla innumera tu ex scripturis colliges. Vt Paulus ad Roma. scribens, fidem laudat, obedientiam prædicat, quæ fecit vt superstitione exuta, deum colerent. Facilitatem tribuit, & hæc in causa fuit, vt a pseudo apostolis ad Iudaismum traherentur. Notat animi celsitudinem, atque ideo deterret eos a faustu & insolentia, a luxu ad sobrietatem allicit, a libidinibus ad castimoniam, a ferocitate ad tolerantiam, a bellis ad pacem. & 1. ad Corint. 1. inquit. Iudæi signa petunt, Græci autem sapientiam. & Matth. 12. Volumus a te signum videre. & Generatio praua & adultera signum quærit.

REGULA II.

Multa (inquit Hiero. Iere. 28.) dicuntur in scripturis, iuxta opinionem illius temporis, quo gesta referuntur, non iuxta quod rei veritas continebat. vt in Ieremia. Tulit Ananias propheta catenam de collo Ieremix. & erat pseudopropheta. Denique & Ioseph in euangelio, Pater domini vocatur, & ipsa Maria quæ sciebat Dei spiritu concepisse, & responderat angelo. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? loquitur ad filium. Fili quid fecisti nobis sic? ecce ego & pater tuus dolentes quæreba-

Lucæ. 1.

mus te. In libro quoq; aduersus Heluidium, inquit. Opinionem vulgi, vt historiæ lex est, sæpè exprimunt scripturæ. Vt, Ego & pater tuus dolentes, &c. Vocaturque Ioseph pater, ad famam Mariæ conseruandam. Aut vt ait Orige. homi. 1. diuerforum locorum. Vir vocatur Ioseph, ne aduersus Mariam Iudæi sæuirent eamque lapidarent. Adhuc Hiero. Matth. 14. ait. Consuetudinis scripturarum est, vt opinionem multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab omnibus credebatur. Sic Herodes dicitur contristatus propter mortem Ioannis Baptistæ. Quia hoc discumbentes putabant. Dissimulabat enim mentis suæ maliciam artifex homicida, cum tristitiam in facie, & lætitiã haberet in mente. His consimilia dicit Chrysof. exponens locum Ioannis. Inuenimus Iesum filium Ioseph. & Christianus Druthmari Matth. 35. fol. 169. & Matth. 1. cum hæc verba exponit. Virum Mariæ, pene eadem verba scribit, quæ Hierony. Matth. 14. Lege S. Tho. 1. 2. quæst. 98. art. 3. ad 2. Præterea Hierony. Hoseæ cap. 7. ait, scriptura non raro iuxta vulgi opinionem loquitur. Vnde Hoseas ait, Audite hoc sacerdotes, non quod sacerdotes sint de tribu Levi. Sed quod sacerdotes vocentur a populo, & vocatur sacerdotes Baal, & prophete quadringenti quos interfecit Elias, & postea Iehu filius Nampsi præsentem Ionadab filio Rechab appellati sunt sacerdotes. & Zachariæ. 5. cum propheta dixisset. Patres vestri vbi sunt & prophete? nunquid in sempiternum viuent, inquit Hierony. Nunquam de sanctis prophetis diceret, nunquid in sempiternum viuent, loquitur ergo de pseudoprophetis. & Theophy. Ioan. 4. Cum dixisset Christus, Vos adoratis quod nescitis, nos autem quod scimus, ait, Seipsum annumerat Christus Iudæis, eo quod iuxta opinionem mulieris Samaritanæ loquitur. illa enim suspicabatur Iudaicum prophetam esse. & propterea dicit. Nos adoramus. Ita quoq; Theodo. Hoseæ capit. 4. Lege caput de prophetia circa principium, & Basilium Psalm. 48. ibi. Non videbit interitum, &c.

Huius regulæ frequentissima occurrunt exempla, sed quia non parum difficultatis habent illarum nonnulla, paulisper in illis recensendis immorabor. ad hanc regulam respexisse videtur dominus Matth. 10. Qui recipit prophetam, falsum videlicet, in nomine prophetæ, scilicet veri, mercedem pro-

phetæ accipiet, id est tãto afficietur præmio, ac si verum prophetam hospitio suscepisset. & qui recipit iustum, quem putat esse iustũ, cùm non sit, in nomine iusti veri, mercedem accipiet, ac si virum sanctum & inculpatum in domo sua liberaliter tractasset. & Eucharistia, panis vocatur, cum nõ sit, sed fuerit panis ante cõsecrationem. & Moy ses Gen. 19. angelos subvertentes Sodomam ac cæteras quatuor vrbes, viros vocat. & Matth. 11. ait dominus. Cõfiteor tibi, id est gratias ago, vel laudo, pater domine cæli & terræ, q̄ abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. sapientes & prudentes vocat Scribas & Phariseos, eo q̄ sibi sapientiã arrogabant, cùm essent omnium hominum stultissimi. Paruulos vocat apostolos, quia iudicio Iudæorum omni sapientia erant destituti. & Samaritanæ dixit dominus. Voca virum taum, cum vir non esset sed leno. & testimonium ferens de Ioanne Matth. 11. inquit. Internatos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, qui autem minor est, & deinde sequitur. in regno cælorum maior est illo. Hoc est Christus, qui iudicio Pharisæorum ac populi vermis erat, nõ homo, & abiectio plebis. in regno cælorum. in resurrectione mortuorum, vel iudicio patris, maior est Ioanne. Hæc expositio vehementer mihi placebat, quãuis in probato scriptore eam non inueneram. est tamen ex Chryso. desumpta hom. 38. in Matth. At Hiero. expositio, cum dicit Christum nõ esse natum è muliere, sed è virgine, minus propria videtur. Nam Paul. inquit. Misit deus filium suum natum è muliere, & dominus in cruce inquit, mulier ecces filius tuus. & quid mihi & tibi mulier? Nam hoc nomen ad sexum, non ad corruptionem integritatis refertur. Illa quoque Epipha. lib. 1. tom. 2. hæc. 26. in ordine, similiter non placet, cum ait, minor est Christus, iuxta aduentum ipsius in carne, nam post Ioan. natiuitatem, sex mēsis elapsis saluator natus est. Item Ioan. 9. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. & in Threnis, Vocauit amicos meos, & ipsi deceperunt me. & Ioan. 18. Non introierunt in prætorium, ne contaminarentur. intelligitur iuxta sensum Iudæorum, qui cum essent contaminatissimi omnium, illo scelere patrato, hoc tamen se fore contaminandos putabant, si in prætorio illo, ad quod perductus fuerat Chri-

stus, intrassent. Præterea Philipp. presbyter circa principium lib. 1. Iob. inquit. Scriptura amicos Iob. ex sensu ipsorum amicos appellat, scilicet hoc putantes esse quod non sunt. Adhuc Matth. 5. dicitur. Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, id est, qui neglexerit mandata mea quæ etsi maxima sunt, hominibus minima videntur, minimus vocabitur, id est excludetur à regno cælorum. minimus vocatur, quia minima, id est, in maxima præcepta contempsit, at vero Mem præpositionem, id est in, ex, de, significationem habere negatiuam diximus libr. 8. circa finem. Nec me fugit Euthy. & Theophyla. dixisse, minima à Christo vocari præcepta euangelica, vt nos exemplo suo ab insolentia dehortaretur & deterreret. Ad eundem sensum exponerem illud testimonium Ioan. capi. 5. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum. nempe iuxta opinionem quam de me vos Iudæi concepistis. Atque ita exponunt Theophyl. & Euthy. Alioqui sibi ipsi Ioan. aduersaretur, qui ait. Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum verum est. Item Matth. 11. Iustificata est sapientia à filijs suis. Vocat se Christus sapientiam, & filios sapientiæ Pharisæos. q. d. stabilita & confirmata est à me sapientia mea quam vos, qui sapientes videntini, cum nõ sitis, negligitis. Vocat filios eius, scilicet, sapientiæ pro hominibus sapientibus, cum sint insipientes. Vel vocat filios sapientiæ apostolos. q. d. apostoli mei sapienter iudicauerunt, veram esse iudicauerunt sapientiam quam ego doceo, quam vos scribæ damnatis. & Ezechie. 21. Perdam ex te iustum & impiũ. Iustos vocat hypocritas, & iuxta poetã. Qui Curios simulãt, & bacchanalia viuũt. Alioqui iustum non perdet dñs cum impio, vt ipse testatur cum Abraham loquens. & in Ecclesiaste, est iustus q̄ pereat iniustitia sua. Non q̄ iustus sit, sed q̄ sibi iustus esse videatur. Atque ita exponit Hiero. lib. 8. cõment. in Isaiam ca. 26. & 1. Cor. 1. Stultam fecit mundi sapientiam, per prædicationis stultitiam. Mundi sapientia stulta prorsus est. Stultitia prædicationis vocatur iuxta hominis existimationem. Qua de re lege Diony. Areop. lib. de diuini nomi. capit. 7. diuinitus de hac re differente. & Matth. 9. nõ veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã. Sic certe exponit Christi. Druth. Matth. 22. Et, nõ est opus valentibus medicus, sed malè habentibus.

vt eo-

vt eodẽ loco idem author exponit, inquit. sanos dicit scribas, non quod veraciter sani essent in anima, sed quia ipsi se sanos esse dicebant. Infirmi & malè habentes erant publicani, qui se peccatores fore fatebantur.

REGVLA III.

Gen. 20.

Prædicere solet dominus, inquit Euche. lib. 2. in Gene. cap. 31. sine dubio futurũ quod admonendo dicit. Sic dicitur ad Abimelech. Ecce tu morte morieris. & tamẽ mortuus non est, nec deus mentitus est. & Theodore. in præfat. 12. prophetarum, ait. Non eo deus pœnas minatur, vt ijs, quibus minatur inferat, sed vt metu perterrefactos, ad resipiscentiam reuocet, & cum nequitia, quam committunt eos liberauerit, eis salutẽ afferat. non enim minatus fuisset, si punire vellet. Cum ergo minationibus agit, ostendit se seruare, nõ perdere velle, quocirca mittit ad decem tribus cum duabus pariter, Hoseam, vt prædicet ventura. tum etiam quæ à Babylonijs pernicies eis sit afferenda denuntiet. & Hiero. Ezech. ca. 3. Comminatio, inquit, non in homines, sed in peccata est, nec in eos qui conuertuntur à vitijs, sed qui in peccato permanent. Et Grego. lib. 16. moral. ca. 6. Deus plerũque mutat sententiam, consiliũ nunquam. Atque ob hanc causam Hierony. Daniel. 4. ait, Sententia Dei facile mutatur Ezechie regis exemplo, quem Isaias dixerat esse moriturum, & Niniuitarum, quibus dictum est. Adhuc 40. dies & Niniue subuertetur. & tamen ad preces vrbis Niniue & Ezechie regis, dei sententia cõmutata est, nõ vanitate iudicij, sed eorum conuersione qui meruere indulgentiam. Alioqui & in Ieremia loquitur deus se mala minari super gentes, & si bona fecerint, minas clementia cõmutare. Rursum bona agenti se asserit polliceri, & si mala fecerit, dicit se suam mutare sententiam, non in homines, sed in opera quæ mutata sunt. Neq; enim Deus hominibus, sed vitijs irascitur, quæ cum in homine nõ fuerint, nequaquam punit quod mutatum est. & Amos 3. ait, Clemens & benignus Deus semper futura prænuñtiat, ne cogatur inferre supplicia. & Ierem. 11. ait. Clementissimus deus frequenter futura prædicat, vt tandem durus animus ad credendum molliatur. Vide Sancti Thom. 2. 2. q. 171. arti. 6. ad. 2. Quauis mihi magis probatur sententia Chryso. ho. 5. ad-

Ier. 3.

De Ezech. in pœnitio. 12. lib. moral.

Ier. 1. 18.

populum Antiochenum. & authoris secundi operistitu. Chryso. in Matth. hom. 2. quẽ retulimus in cap. de prophetia. Lege quoq; de hac materia Damasco. in sermone de defunctis, qui cum hæc omnia dixisset, addit. Ad Achab dixit dominus, inducam mala, & non induxit, sed dixit. Vide quomodo compunctus est Achab. ideo non inducã in diebus suis mala. Et Hiero. Ezech. 33. & Chryso. ho. 22. in Gen. & Origenẽ ho. 1. in Iere. & 16. Num. & iterum Chryso. ser. 14. in epist. ad Roma. & Sancti Thomam. 1. par. q. 19. arti. 7. ad. 2.

REGVLA IIII.

Regula est scripturæ sacræ (autore Chryso. ho. 12. in Gen.) vt non vbiq; omnia particulatim enarret, sed cum generalissima, & ea quæ plurima complectuntur dicere cõeperit, relinquat sequentia studiosis auribus consideranda. Ecce liber Genesios, vbi nos docuit diuina scriptura particulatim formationem omnium, at post non omnium meminit. Sed inquit. Iste est liber generationis cæli & terræ, quãdo facta sunt in die quo fecit dñs cælum & terrã. Vide quomodo totum sermonẽ ad cælum & terrã conuertit, in illis alia nobis contuẽda relinquens. Cum ergo dicit cælũ & terrã, omnes simul creaturas cõprehendit, tã eas quæ in cælo, quã que in terra. Hęc regula detegit nobis artẽ quam seruat scriptura, quando vult rem aliquam contrahere, ac paucis verbis absoluere, nempe q̄ transliat quæ sunt minoris momenti, recensitis maioribus, vt Ezechie. 6. Hęc dicit dñs motibus & collibus, rupibus & vallibus, & subdit. Dispẽdã excelsa vestra, omittens colles & valles. & Ruth 4. dicitur à Rachel & Lia. 12. tribus descendisse, & omittuntur ancilla, nẽpe Bala & Zelpha, à quibus tribus trahunt originẽ. & Dani. 2. Vocatur Arioli, Magi & Chaldæi. & statim loquitur tantum de Chaldæis. & ad Ephes. 5. enumerat Paulus sex vitia. Fornicatio & omnis immunditia, aut auaritia, & turpitudine, stultiloquiũ, & scurrilitas quæ ad rẽ nõ pertinent. & postea ad tria redigit vitia, sed principaliorã, in his reliqua intelligens. Hoc, inquit, sitis intelligentes, q̄ omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, qui est idolorũ seruitus, nõ habet hæreditatẽ in regno Christi, & pro idẽ, dei. & Gene. 7. ex omnibus animãtibus mundi stollẽ septena septena, masculũ & foemina. & mox subdit.

aa 3 subdit.

subdit. De animatibus vero immundis duo, & duo masculum & foeminam. & postea dicit. Duo & duo ingressa sunt ad Noe in arca, & misit igitur septena septena. Porro Aug. q. 8. in Gen. inquit, q. duo referunt ad numerum non mundorum vel immundorum animalium, sed ad masculum & foeminam, quae in omnibus duo sunt, masculum & foemina. & Ioan. 8. Non bene dicimus nos q. Samaritanus es tu, & daemioniu habes? & respondit Iesus. Ego daemionium non habeo, sed glorifico patrem meum. non concessit se esse Samaritanum, sed vna re negata, vtranq; negavit: secundum intentionem eorum qui exprobrabant. At Grego. aliter exposuit homil. 18. in Euangelia, cuius verba habentur in decreta. de presumptionibus. capi. Nonne. Duo Christo illata fuerunt, vnum negavit, alterum tacendo concessit. & Hiero. A sella in fine secundo. Daemionium renuens, Samaritem se non negavit, quia quem nos custodem, Hebraei Samaritem vocant. & Gene. 14. Non accipiam ex omnibus quae tua sunt, exceptis his quae comederunt iuvenes, & partibus virorum qui venerunt mecum, Aner, Eschol & Mambre, isti accipient partes suas. In enarrationibus generationum crebra inveniunt huiusmodi exempla. Attamen vt melius res intelligi possit, sit.

REGULA V.

Requenti est in usu, autore Euthy. Marci 48. apud Evangelistas, per personam quae insignior est, eam etiam intelligere, quae minus nota est. Veluti apud Marcum. Cum surrexisset primo mane sabbatorum, apparuit primo Mariae Magdalena, de qua eiecerat septem daemonia. Insignior autem erat Magdalene, si quidem apparuit primum non soli Magdalena, sed etiam alteri Mariae Iacobi, & Iose, veluti narrauit Mat. Dicendum ergo est, quod per Magdalenen alteram quoq; significavit. Cum illo sentire videtur Hiero. q. 4. ad Hedibiam. Item Theophyl. Ioan. 1. cum dicitur. Erat Andreas frater Simonis vnus ex duobus qui audierant a Ioanne; ait. Quidam dicunt esse Ioannem qui haec scripsit. Nonnulli aiunt q. non fuerit aliquis ex nobilioribus. propterea nullavtilitas fuerat scire nomen. Caeterum Andreae mentionem facit, quia & insignior erat, & adducebat suum fratrem. Hiero. quoq; Dani. 1. ait. Haec consuetudo est scripturae sacrae non

vniversa narrare, sed ea quae maiora videtur exponere. Vnde Danie. 11. dicitur. Ecce tres Reges adhuc in Perfide erunt, & quartus detabitur opibus multis super omnes, & cum inualuerit diuitijs suis concitabit omnes aduersus regnum Graeciae. Quatuor reges post Cyrum dicit in Perfide resurrecturos, & multis in medio transilitis repente venit ad Alexandrum Macedonum regem. & capit. 5. comment. eiusdem prophetae. Fecit, inquit Daniel, Balthasar grande conuiuium. Subdit Hierony. Sciendum est non hunc esse filium Nabuchodonosor, vt vulgo legentes arbitrantur. Sed iuxta Berosum & Iosephum, post Nabuchodonosor qui regnavit annis. 43. successisse in regnum eius, filium eius qui vocatur Euilmerodach, & post mortem eius, in regnum patris successit filius eius Neglesar. post quem rursus filius eius Labosordach, quo mortuo Balthasar filius eius regnum tenuerit. Hi igitur reges omisi sunt a Daniele post historiam Nabuchodonosor.

Quia res haec scitu est dignissima, vt alias soleo, multis exemplis regulam locupletari, non omittam. Primo. Gene. 27. Curre ad oves, & accipe duos haedos. Simul enim pascebantur oves & haedi, sed quae potiores sunt oves, earum nomine caprinum pecus complexus est. Et hanc forte ob causam a Matthaeo omisae sunt quatuor generationes. de quibus Hiero. Matth. 1. ait. In quarto regum volumine legimus de Ioram, Ochoziam fuisse generatum, quo mortuo Iosabeth filia regis Ioram, soror Ochoziae tulit Iosam filium fratris sui, & eum internecioni quae exercebat ab Athalia subtraxit. Cui successit in regnum filius eius Amasias, post quem regnavit filius eius Azarias, qui appellatur & Ozias, cui successit Ioatham filius eius. cernis q. secundum fidem historiae, tres reges Matth. praetermiserit, Ioram quippe non genuit Oziam, sed Ochoziam & reliquos quos enumeravimus. Sed de his cum agebamus de generatione Christi disseruimus. At vero quia multum utilitatis affert haec regula ad dissonantiam euangelistarum concipiendam, afferam ex euangelij aliqua exempla. Forte hanc ob causam Lucas orationem dominicam adeo cotraxit, quia quae praecipua erant illi narrare visum est, cum Matth. antea ipsam absoluerit plenissimè. Deinde Marcus ca. 10. ait egredientibus Christo & discipulis in Iericho, filius Timaei Bartimaeus cecus sedebat iuxta viam. & Matth. capit. 20. duos

Locus Is. exposit. & text. de praesumptionibus. in Decreta.

Mar. 16.

duos recenset caecos. Certè quia Bartimaeus erat insignior eius nomen positum fuit. vt & Theoph. Matt. 20. ait. Et ob eandem causam Christianus Druth. Matth. 23. Nomen Iairi quod a Matth. omisum fuit, ab alijs euangelistis exprimitur, quia magister & homo nobilis erat. Item cum dicitur Matth. 9. cum venisset ad vltiorem ripam in regione Gergesano rum occurrunt ei duo daemioniaci, ait Theophy. quauis tam Mar. quam Lucas vnum dicant habentem legionem. At tu intellige quod vnus ex his duobus fuerit forte insignior. Adhuc Abraham cum loquitur cum illis Angelis, aliquando ad vnum, aliquando ad plures sermonem dirigit. Et Sodoma dicitur euerfa, aliquando Sodoma & Gomorra, cum ex Deut. cap. 29. constet, quinque vrbes fuisse deletas. & Gene. 8. cap. dicitur, Recordatus est Dominus Noe & cunctorum animantium. Sub Noe nomine intelliguntur octo animae quae in arca erant. Et eodem modo intelligendus est catalogus ille regum qui fuerunt in Edom, in Gene. Alioqui in tanto temporis interuallo tam pauci non fuissent numerati. Atque ita intellexisse videtur hunc locum Euche. libro. 3. in Genes. cap. 15. Denique, vt ait August. lib. 1. quaest. in Gene. 107 cum in Gene. 34. legitur Symeon & Levi Sychiinitas interfecisse, intelligit, secum multam familiarium & fratrum habuisse societatem. Vt tamen quam late pateat haec regula, quae de figura Synecdoche appellari potest, percipiatur, duabus regulis explicanda a nobis erit.

REGULA VI.

Scriptura, autore Theophy. Ioan. 1. plerumque, a parte totum nominat, vt commemoratura totum hominem, a parte, animam ipsum nominat. Vt omnis anima, quae non circunciditur, occidatur. Ecce anima pro eo quod est omnis homo. Et iterum a carne nominat totum, vt quando dicit, & videbit omnis caro salutare Dei. Dicere enim, volens omnem hominem, carnis nomine usus est. Sic & Ioan. pro eo quod est. Verbum homo factum est. Dixit. Verbum caro factum est. A parte totum hominem nominans, ex anima & corpore constitutum. Et Orige. li. 9. coment. Epist. ad Rom. c. 13. ait. Homo interdum per animam, interdum per carnem, interdum per spiritum nominatur. Cum a parte meliori no-

Gene. 8.

Gene. 18.

minatur spiritus dicitur, eo quod spiritualis intelligi debet. Quando ab inferiori, anima cum vero a deteriori, caro dicitur. Ambro. quoq; ca. 3. coment. epist. ad Roma. ait. Caro hominem significat. Vt videbit omnis caro salutare Dei, idest, Omnis homo Christus, in quo salus omnium continetur. & Paulus. Non iustificabitur in conspectu eius omnis caro. Ideo in carne significatur, quia peccatis obnoxij sunt. Sicut enim iustitia facit spirituales, ita & delicta carnales, vt ex actu nomine accipiat homo. Haec tamen ille. exemplum est optimum Gene. 37. ait Ioseph. vidi per somnium, quasi solem & lunam & stellas vndecim adorantes me, idest, patrem & matrem & vndecim fratres. non tamen adoravit eum mater in Aegypto, sed in viro, qui est caput, mulier intelligitur, quia de viro assumpta est. & 1. Corin. 10. patres nostrum mare transferunt. & intelligit q. matres & pueri mare transferunt. & ad Rom. 13. omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit. & ca. 2. Non iustificabitur ex operibus legis omnis caro. & Ioan. 17. Deisti ei potestatem omnis carnis. & Psal. 1. Beatus vir qui non abiit in consilium impiorum. quo in loco iuxta Ambro. Basilium, & Euthy. sub masculina voce foemina comprehenditur, vt totum sub parte. Nam secundum Apostolum mulieris caput est vir. coniunguntur autem capiti caetera membra corporis. & quibus communis est humanitas, ijs etiam opera communia sunt, & praemia. Itè ad Gal. 5. ait Apostolus. Manifesta sunt opera carnis. hoc est hominis opera, sive carnalia, sive spiritualia. vt inuidia, secta, fornicatio, inuidia. & alibi. Datus est mihi stimulus carnis, idest, hominis iniqui persecutio. qui ea quae ego edifico, ipsi destruunt ac dissipant. & cum ait Paulus in calce epist. ad Philo. Gratia Christi fit cum spiritu vestro. ait Hier. Sicut a meliore parte hominis, nepe capite numeratur populus Israel, dicente scriptura, secundum capita eorum, ita in omni parte sanctorum est gratia Christi, sed a meliore parte, idest, spiritu, per synecdochem de toto homine dicitur. Cum autem in spiritu gratia fuerit, totum hominem facit spiritualè, vt & caro spiritui feruiat, & anima non vincatur a carne, & redacta in substantia spiritualè adhæreat domino. quia qui adhæret domino, vnus spiritus est cum eo. Denique Luca. 6. Licet animam saluam facere, idest, hominem, an perdere? Deusu synecdoches in scripturis. Lege Euthy. Psal. 36. & August. tract. 105.

Isa. 40. Rom. 3.

super Ioan. & in libro de Anima & origine eius. capit. 17. & Damasco. libr. 3. fidei orthodoxo. capit. 18. & Chrysolto. homil. 65. in Gene. & Augusti. lib. 83. q. q. 80.

REGVLA VII.

Sepè scriptura sacra, teste Grego. 3. moral. cap. 10. totum pro parte, & pro toto partem ponere cōsuevit. Pro toto enim partem loquitur, sicut Iacob familiā describens, inquit. Intrauit Iacob in Ægyptū cum animabus. 70. qui nimirum cum animas commemorat, constat, quia intrantium & corpora comprehendit. Rursum totum pro parte insinuat, sicut ad monumentum Maria queritur dicens. Tulerunt dominum de monumento, & nescimus vbi posuerunt eum. Solum quippe corpus domini quæsitura venerat, & quasi totum simul dominum sublatū deplorat. & de socijs Iob vtrum continuis septem diebus, aut noctibus totidem instantia ei crebræ visitationes adhæferint ignoramus. sæpè enim rem quālibet tot diebus agere dicimus, quanuis non eisdem diebus ad eam continue vacemus. & homi. 2. in euangel. his similia scribit. Præterea Basil. hom. 2. Exaeme. ait, Hanc consuetudinem inuenies in tota scriptura obseruatam, nimirū in metiendo tempore, dies solere numerari, non item cum diebus noctes. Dies annorū meorū dicit Dauid. & Iacob. Dies vitæ meæ parui & mali. & rursus. omnes dies vitæ meæ. De hac re lege capit. de signis vniuersalibus. oportet nonnulla adhibere exempla vt perspicuitati seruiamus. Pars pro toto ponitur. Gene. 49. vocat Iacob filios vt eis benedicat, cum tamen nonnulli maledicantur ac diris deuoeantur. & Exod. 34. Deos conflatile nefeceritis. i. nullos deos facietis. & Panem nō comedit & aquam non bibit. i. nullū cibū gustauit. & in Gene. recensentur filij Iacob, & filiarum non meminit, dempta Dina, quia aliquid dignū cōmemoratu de illa dicturus erat. Alioqui mulieres à censu populi dei reijci solēt. & iubet deus in signum fœderis masculos circumcidi, cum foemina à testamēto non excludantur. & Matth. 8. Multivenient ab oriente & occidentē, & recūbent cū Abraham. in illis duabus cæli plagis, reliquas volens intelligi. Ad hunc quoq; modū intelligendi sunt euangelistæ. vt Matth. ca. 20. Tradent eum gentibus ad illudendum & flagel-

landū & crucifigendū, & tertia die resurget. & sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, &c. & alibi. post tres dies resurgam. Quæ de re Hiero. Ionæ ca. 2. inquit. Quomodo Christus fuit in corde ter-
Quomodo
Christus
duo in sepulchro.
 ræ tres dies & tres noctes. Quidā παρασκευῆς quando sole fugiente ab hora sexta vsq; ad horam nonā, nox successit diei, in duos dies ac duas noctes diuidunt, & apponentes sabbatū, tres dies & tres noctes existimant supputandas. Nos synecdochicōs συνειδητῶς totum intelligamus à parte, vt ex eo quod Ερ παρασκευῆς mortuus est, vnam diem supputamus & noctem, & sabbati alteram, tertiam verò noctem, quæ diei dominicæ incipitur, referamus ad exordiū diei alterius. Nam & in Gene. nox non præcedentis diei est, sed sequentis. idest principium futuri, nō finis præteriti. Hoc vt intelligi possit dicam simplicius. Finge aliquem hora nona egressum esse de mansione, & alterius diei hora tertia ad mansionē alteram peruenisse, si dixerō eum bidui fecisse iter, non statim reprehendar mendaciū, quia ille qui ambulauit, nō omnes horas vtriusq; diei, sed quandam partē in itinere cōsumpsit. Certè hæc mihi videtur interpretatio vera. Si quis autē istam nō recipit & meliori sensu potest huius loci exponere sacramentum, illius magis sequenda est sententia. Haud dissimilia his tradit Augusti. lib. 9. euange. q. 7. & libr. 4. de Trini. ca. 6. & Theophy. Matth. 12. & S. Tho. 3. par. q. 53. arti. 2. & q. 51. arti. 4. & Durand. lib. 3. sentent. q. 5. dist. 22. At verò quod Matth. 27. dicitur, Quod Iudæi dixerūt, recordati sumus q̄ impostor ille dixit adhuc viuens. Post tres dies resurgā. Aut ab ipsiis confictum est, quia dominus tantum dixit, tertio die resurgam. Aut post capitur pro in, vt in fine lib. 8. Hypoty. harum diximus. vt Iere. 2. Ambulauerunt post vanitates. Ex hac quoque regula intelligitur illud testimonium Matth. quod vix à doctis intelligitur. Vespere autem sabbati, quæ lucefcit in prima sabbati. Primū. Vespere in scripturis capitur pro nocte, vt mane pro die per Synecdochē pars pro toto accipitur. vt Gene. 1. Factum est vespere & mane dies vnus. i. primus. Quia ex die ac nocte dies naturalis conflatur. & Psalm. 29. Ad vespere demorabitur fletus, & in matutino lætitia. i. ærumnæ vestræ nō erunt diuturnæ. Deinde sabbatum erat dies solēnis apud Hebræos, quod per totum anni circulū per singulas

Quomodo
Christus
duo in sepulchro.

Dies incipit à nocte vt ex ca. 1. Gene. constat.

Locus Matthei ca. 28. expositus.

Gene. 46.

Ioan. 20.

Et Ambros. libr. 1.

Gene. 49.

Hypotyposon.

mulias. cum non omnes murmurarent. Vide Regulas peculiare Pauli.

REGVLA IX.

Non expresso vno sexu, inquit August. lib. 2. quæst. in Exod. quæst. 72. vterque videtur sonare communiter. Vt nō moechaberis. Tamē vbi vnus exprimitur, honoratior vtique exprimitur, id est masculus. Vt ex hoc intelligat foemina quid sibi præceptum sit. Vt homo de domo Israel qui obtulerit sacrificium. Et honora patrem. & beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. Et lib. quæst. super. Leuit. quæst. 49. ait. solet scriptura masculinum sexum, pro quolibet ponere, sicut de Abraham dictum est. Surrexit à mortuo. cum vxor eius mortua esset. & in concione. 5. Psal. 118. ait. Plerumque in scripturis ita ponitur, vt à sexu honoratiori vtrumque sexum intelligamus modo locutionis, quo significatur à parte totum. vt beatus vir. neque enim foemina non beata. & Exo. 13. omne aperiens vuluam asini, id est asina. Hanc regulam pluries inculcat in libr. Locut. in Gene. & Exod. ab illo petes exempla, quæ à nobis sunt prætermissa. Præterea Chrysol. hom. 66. in Gene. ait. Perpetuus scripturæ mos est, à magis principali totum significare. Vt quādo Ioseph narrat visionem, inquit Iacob. Nunquid ego & mater tua veniemus & adorabimus te super terram? Solus tamen pater adorauit eum in Ægypto, vt scriptura inquit. Adorauit Israel fastigium virgæ eius. Quoniam igitur caput mulieris, vir (erunt, inquit, duo in carnem vnam) cum adorauit caput, idest, vir, manifestum est, quod totū corpus hac rōne attigit. Multo enim magis illa, nisi ex hac vita præcepta fuisset. hoc fecisset. Hæc ille. Aliquando, inquit Aug. lib. 3. Locut. in Leui. Scripturam non respicit ad nomen cuius sit generis, sed potius ad id quod nomen significare voluit. Veluti in Leui. Si sacerdos possederit animā emptā pecunia, hic edet de panibus eius, non dixit hæc edet, cum animam dixerit. & Psal. 3. Multi dicūt anime meæ, non est salus ipsi, scilicet, Dauid. & Phothius ad Ephesios, idest cum inquit Paulus. signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. qui non refert spiritum sanctum, sed Deum. Nam nonnunquam nomina referuntur ad significationem, non ad nomina ipsa.

Leuit. 17.

Gene. 23.

Gene. 37.

REGVLA VIII.

Scripturæ mos est, authore August. epif. 59. ita loqui de parte tanquam de toto, sicut Corinthios apostolus in primis epistola sua partibus, ita laudat tanquam omnes tales sint, cum essent laudabiles quidam illorum tantum. & postea in nonnullis epistolæ ipsius locis, ita reprehendit, tanquam omnes culpabiles essent, propter eos qui tales erant. Istam diuinarum scripturarum consuetudinem per omne corpus literarum eius creberrimè sparsum, quisquis diligenter aduertit, multa dissoluet quæ inter se videntur esse cōtraria. & Glossa ordinaria quæ vocat, Matth. 20. Mos, inquit, diuinæ scripturæ est, vt cum de multis in collectione agat, quædam tamē quibusdam de illa collectione non toti collectioni tribuat, vt Psalm. 104. Eduxit eos in argēto & auro. & iterum, adduxit eos in montem sanctificationis suæ, montem quæ acquifuit dextera eius. Cum tamē illi qui de Ægypto exierunt, omnes præter Caleb & Iosue. propter incredulitatē suam in deserto perierunt, quorum filij, in montem sanctificationis inducti sunt. & sic apud Matth. dicitur. Accipientes murmurabant aduersum patrem fa-

REGVLA X.

MOS diuinæ scripturæ est, vt genus pro specie. & è contra, accipiat. & sic totum à parte, & è contra. Gene. 6. Delebo hominem quem creau. per quem intelligit reptilia & volatilia. Vnde subdit. ab homine vsque ad animantia, à reptili vsq; ad volucres cæli. Leui. 20. Qui dederit de semine suo Moloch, id est, idolo sic nūcupato, per quod intelligit omnia idola. & Ecclesiastes 1. Non est omne nouū sub sole. i. sub cælo, à parte totum, nihil est nouum. & Leuit. 19. Ephraim iustus erit, & Hin. per has mensuras reliquas oēs intelligit. & Exod. 24. Nō coques hœdum in lacte matris suæ, per quem intelligit & alia animalia. & Amos 9. super contritionem Ioseph. i. Israel. & genus pro specie, vt voces pro tonitruis. & herbã agri percussit grandis, id est, quod crescit in agris. & è cōtra ebrietas pro luxu sic inuenimus nomina alicuius fluminis p quolibet flumine. & nōmē vnus venti pro quolibet vento. & vnus mōtis pro quolibet monte. & Isaia 2. Triturabit Moab sub eo. Moab pro quocunq; hoste. & cap. 1. principes Sodomorū. i. scelerati.

REGVLA XI.

Aliquando in scriptura, inquit Hiero. Matth. 26. mutata re pristinū nomen permanet. Veluti in euangelio, vocatur Simon leprosus, non quia tunc leprosus fuerit, sed quia ante leprosus, tamen iam à saluatore mūdatus erat. & in catalogo apostolorū cum pristino vitio & officio Matthæus publicanus appellatur, qui certè publicanus esse desierat. Et Chryso. 24. in Marcum cū hæc exempla adduxisset, subiunxit. Nomen pristinū remanet, vt virtus appareat saluatoris, vt Maria Magdalene, à qua Christus eiecerat septem dæmonia. Præterea Matth. 27. cum dicitur. Multa corpora sanctorum resurrexerunt, & venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerūt multis. ait Hiero. Sancta ciuitas vocatur Ierusalem in euangelio, etiã post Christi mortem. Tamen nihil minus quàm sancta erat. Appellabatur sancta ppter templum, & sancta sanctorū, ob distinctionem aliarum vrbiū in quibus idola colebantur. Adhuc in epist. ad Rufinum de iudicio Salomonis inter duas meretrices, ait. Iuxta typicum intellectum duæ meretrices sunt ecclesia & synagoga. Quod autem adultere & me-

retrices synagoga & ecclesia dicantur in scripturis, nulla dubitatio est, & hoc prima fronte videtur esse blasphemum. Cæterum si recurramus ad prophetas, Hoseæ scilicet qui accepit vxorem fornicariam, & generat filios fornicationum, & deinde adulteram. Et ad Ezechiel, qui Ierusalem meretricem arguit, quod secuta sit amatores suos, & diuari cauerit omni transeunti pedes, lupanarq; in loco celebri extruxerit, animaduertemus Christum, idcirco venisse vt meretrices donaret matrimonio, & de duobus gregibus vnum ouile faceret, medioq; pariete destructo, in eisdem caulis, oues prius morbidas congregaret. Hæ sunt duæ virgæ quæ iunguntur in Ezechiele. De quibus per Zachariam dominus refert. Et assumpsi mihi duas virgas, vnã vocaui decorem, alterã vocaui funiculos & pavi gregem. Mulier quoq; illa meretrix in euangelio, quæ pedes Iesu lachrymis lauat, crine detergit, & cui peccata omnia dimittuntur, manifestè pingit ecclesiam de gentibus congregatam. Hęc idcirco replicauit, ne cui videatur incongruum, si synagoga & ecclesia meretrices dicantur, quarū vnã Salomonis iudicio filij possessione donata est. Prudens quæret auditor, quomodo meretrix sit ecclesia, quæ non habet maculã neq; rugam? Non dicimus ecclesiã permansisse meretricem sed fuisse. Hęc cum dixisset Hiero. iterum replicat exempla quæ prius à nobis allata sunt. Præterea in commenta. in Iob titulo Hiero. ca. 38. dicit. Mos sancte scripturæ est huiusmodi, vt pristina culparū nomina in sanctis frequenter recenseat. sicut ait dominus per Isaia. benedicent me bestie agri, & dracones & struthiones. id est gentiles, qui ante vt iumenta erant, nunc tamen iumenta & struthiones esse desierunt. & Matthæus vocatur publicanus. & Philip. presbyter totidem verbis refert eandem sententiã. & Orige. ho. 1. in Iosue ait. Raab illa meretrix, hoc est ecclesia, quæ ab Iesu missos exploratores suscepit, propterea suscepit, ne vltra sit meretrix. Lege Hierony. q. 8. ad Hedibiam. & Augusti. in comment. Psal. 73.

Ex hac regula, ni fallor, faciliè intelligit illud quod in Exodo ca. 7. legimus. Virga Aaron deuorauit serpentes. id est, serpens quæ parum ante virga erat, cæteras serpentes deuorauit. & Gene. 34. Dina iam oppressa virgo vocatur. & in nouo instrumento Eucharistia panis vocatur, cum panis nō sit, vt Lutherani

Isaia. 43.

Iosue. 2.

cherani arbitrantur, sed verum Christo. Sed ideo vocatur panis, quia ante ineffabilia consecrationis verba, panis erat. & in euangelio legimus, cæci vident, claudi ambulat. cum nec cæci videre, quandiu cæci sunt, nec loripedes recto ingredi pedepossint. Sed significare voluit, quod qui antea cæci erant, nunc vident &c. Et Hoseæ præcipit Dominus, vt ducat vxorem meretricem. Non quod meretrix permanserit cum propheta coniūcta fuit, sed quod ante cōubiū in prostibulo diuersaretur. Ac præcipit illi Dominus vt faciat filios fornicationum. id est, ex vxore illa quæ plures olim exercuerat fornicationes. Sed post nuptias nunquã violauerat thorū coniugale. Coniugiū hoc significauit excellentē ac heroicam prophetæ virtutem, qui si bi meretricē copulare voluit, vt à scelere inueterato eam abduceret. Quandoquidem effrenis libido connubialibus pedicis colliganda est. Nec opus est dispensationem admittere, aut à lege soluere ipsū prophetam vt scholasticifecerunt. vt S. Tho. 1. 2. q. 100. Art. 8. & 2. 2. q. 154. Art. 2. Amestat Theodoretus Hoseæ. 1. capi. Hac phrasi externi etiam vtuntur scriptores, vt Teretius in Eunuchio. Act. 4. scena. 3. dicit enim de Virgine oppressa. Virgo lachrymat.

REGVLA XII.

Multa in scriptura dicuntur (vt inquit August. in lib. de scriptu. & litera. capit. 1.) posse fieri, quorum deest exemplum. Nam transire camælum per forramæcus, Dominus dixit esse possibile, tamē nunquam factum est. Legas duodecim milia legionū angelorum, pro Christo nepate retur pugnare potuisse, neque tamen factū. Legas fieri potuisse, vt semel gentes externi narentur, à terra quæ debebatur filiis Israël, Deū tamē paulatim fieri voluisse, Sic homo potest esse absq; peccato si volūtas eius non desit, ope diuina auxiliãte, sed tamen præter vnū in quo omnes viuificabūtur, neminē fuisse vel fore, in quo hic viuente esset ista perfectio. Et alia sex ceta possunt occurrere, quæ fieri vel potuisse, vel posse fateamur, & eorū tamen exempla, quod facta sint, proferre nequeamus. Vnde non ideo negare debemus, fieri posse, vt homo sine peccato sit, quia nullus est hominum, præter illum, qui non tamē

Mat. 19.

tum homo, sed etiã natura Deus est, in quo id perfectum esse demonstrare possumus. & cap. trigesi. quarto, inquit. His addi possunt illa quæ leguntur in libro sapientia. cap. 6. quod multa posset noua tormenta Deus exercere in impijs; ad nūtum sibi seruiente creatura, quæ tamē non exercuit. Potest de monte illo, quæ fides in mare transferet, quod nunquam factum, vel legimus, vel audiimus.

Quem sensum habeat iuxta Aug. locū sil. Je Mat. c. 17. si habueritis fidem sicut granū sinapis, dicetis monti huic transi & transibit, ex postremis eius, huius regulæ verbis, consistit. Verum iuxta Hiero. sententiã, per montem diabolus est intelligendus, quia corporibus hominū expellitur ac fugatur à sanctis viris. At diuus Eucherius in Parenthesis, affirmat quod Grego. Neocæsariensis, qui vocatus fuit θαυματουργός, id est mirabilium perator, hoc fecit, non dicturus, vt quis nisi in aliquo probato autore legisset. Illuc hæc sunt verba, Gregorius è Ponto sacerdos, philosophia prius apud Anandūm & eloquentia præstans, sed postea maior præstantiorque virtutibus, adeo vt sicut de hoc christo in præfate fides loquitur, inter reliqua admirabiliū signa meritorum, precibus huius montis referatur secessisse, lacus exaruisse. Et Suidas in dictione ἀγαπητός, ait. ἀγαπήσας ἐ τοῖς νόμοις σου, ἡ δὲ πόλις ἐπεσταύρωσεν αὐτὸν ἐν τῷ βίβῳ. ὁ παρὰ φίλου ἢ ταυμάτω ἀποτὸν ἡσθασιῶν μνησθῆναι ποιεῖται ἔργον μετασῆσιν ἢ ποταμῶν ἢ ἔρηβῶν ἢ ἑτέροισι. Hoc est. Agapetus episcopus Syriacōn, quem vehementer laudat Eusebius, referens ingentia miracula ab ipso esse patrata, videlicet quod montes & flumina è proprijs locis ab ipso dimota & aliò translata sint. Nec ab his dissidet Theophy. Mat. 17. quatinus historiam nullam de hac re se legisset fateatur, ait enim. Vbi montes transtulerunt apostoli? nusquam quidem scriptum est. Verum tamē verisimile est quod transtulerunt, etiam si nō sit scriptum, non enim omnia scripta sunt. Atq; illi suffragatur Euthy. Hæc Regula magnam habet momentum pro disputationibus theologis.

Mat. 17.

Locus Mat. 17. expostus.

REGVLA XIII.

Quia, vt inquit Chryso. homil. 2. in Match. incredibilia erant quæ proponebantur futura, etiam hominum præcesserunt figura, vt porrò ante omnis

Mat.

Iesus filius Num. nis ex fraudia nouitatis tumultus oriturus extingueretur. Iesus nanque dicitur ille qui post Moysen populum in terram promissionis induxit. hic vero reduxit in caelum, & ea quae sunt in caelis bona: ille postquam Moyses mortuus est, iste postquam lex data per Moysen cessauit. Ille ducis dignitate pollens, iste vero regis maiestate praefulgens. Haecenus ille. Iesus sacerdos magnus erat Christi figura. secundum quidem id quod pontifex erat, portabat cognominis eius Iesus typum qui interpretatur deo salus, id est domini salus. & est filius Iosedece, quod & ipsum in linguam nostram vertitur deus iustus. Et vere Iesus magnus sacerdos, cui omnes dei antistites comparati, parui sunt & nihil. si enim iste magnus dicitur sacerdos, utique ad distinctionem eorum dicitur qui minores sunt. Lege Hierony. Zachariae capi. 3. & quae scripti in capit. de citationibus, & allegorijs.

REGVLA XIII.

*I*n his quae ad mores attinent, ex his quae confinia sunt, & consimilem habent speciem, similia licet colligere. Nam quemadmodum idem pharmacium ad morbum fugandum utile, cum vim illius medicus discit, ad omnes illi finitimos morbos accommodat. Sic sententia communis quae ad plures similes se potest protendere, non est despicenda. Sed dum vni negotio proprie congruit, ad similia & cognata traducenda est. Vnde docens Origenes nos modum quo scripturam fecundam efficiamus, inquit tracta. 23. in Matth. Secundum ea quae scripta sunt, debemus & ea quae scripta non sunt tractare, scriptum est enim propter esurientes, & sitientes dominum dixisse, esurij & sitij, & propter nudos & peregrinos, & aegrotantes & in carcere positos nudus fui, & hospes fui, & in carcere fui, & infirmus fui. secundum consequentiam similitudinis addamus & nos, iniurias passus sum, caecus sum, tentatus sum &c. & sicut in illis quae scripta sunt verus est sermo domini dicentis. Quandiu vni ex minimis fecistis, mihi fecistis. Sic cum iniuriam passus fuerit iustus, vel blasphematus, vel tale aliquid passus, crede Christum in eos qui fecerunt dicentem. Quando vni ex minimis istis fecistis iniuriam, me tentastis, me blasphemastis. Et Augusti. in lib. de fide & ope-

ribus. capi. 13. ait. Aliquando aliquod praecceptum sine alio, siue illud, siue illud, pro plena doctrina inuenitur scriptura commemorare. Veluti dilectio Dei, non potest esse in homine qui non diligit proximum, nec dilectio proximi in eo qui non diligit deum, tamen alterum sine altero ponit. Ut intelligamus alterum sine altero esse non posse. Quia & qui credit deo, debet facere quod praecipit deus, & qui propterea facit quia praecipit deus, necesse est ut credat Deo. & Hierony. Sophoniae. 1. cum dicitur. Disperierunt omnes in uoluti argento. ait. Non existimandum est eos solos perijisse qui argento crecti sunt, sed iuxta hanc definitionem peribit & ille qui in generis nobilitate se iactat. Qui gloriatur in dignitatibus, peribit. qui inflatur, peribit. qui in fortitudine corporis gloria-tur, peribit. peribit qui in foemineo langore mollitus comam nutrit, vellit pilos, cutem polit, & ad speculum comitur, quae proprie passio & infania foeminarum est. Denique quod inquit Cicero lib. 1. officiorum hoc in loco quadrare potest. omnia, inquit, communia hominum videntur ea quae sunt generis eius, quod ab Ennio positum in vna re transferri per multas potest.

*Homo qui erranti comiter monstrat viam
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
Nihil minus ipsi lucet, cum illi accenderit.*

Vna ex re latas praecipit, ut quicquid sine deo timore possit commodari, id tribuatur vel ignoto.

Vt res fiat manifestior & planior, nonnulla exempla adhibenda sunt. v. g. Lucae. 11. Quod superest date eleemosynam, id est, vos estis omni scelere pleni, nunc agite poenitentiam, & bonis operibus iniqua opera compensate, & sic omni scelere eritis puri. eleemosynam pro quolibet opere bono posuit. Nam vna virtus pro omnibus simul ponitur, & vnicum vitium pro cunctis sceleribus ponitur, ut Beatus vir, qui intelligit super egenum & pauperem. & Dani. 4. Consilium meum placeat regi. peccata tua eleemosynis redime. Nunquid fornicarius, & impurus dum modo largiatur eleemosynam expers erit iniquitatis? minime. & 1. Corint. 8. Non alligabis os boui trituranti, nunquid est deo eura de bobus? minime: loquitur ergo de hominibus. & dolus pro quolibet peccato. ut in Psalm. Non deficit de plateis eius usura & dolus, & in cuius spiritu non est inuentus do-

Lucalocuti.

Lutherano rum haresis.

lus. & sic intelligendus est textus ille de constitutionibus in decreta. Translato. Ex hac eadem Regula possunt solui omnia testimonia haereticorum contra ecclesiam allata, quibus astruere nituntur fidem solam ad salutem sufficere. Cum sub nomine fidei omnes simul virtutes intelligantur. Illorum haec sunt testimonia. iustus ex fide vivit. Io. 3. Qui credit in filium Dei non videbit mortem. & Gene. 13. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ecce ergo ex nostra Regula, fides bonis operibus destituta, non potest hominem ad foelicitatem perducere. ut dicit Augu. in lib. de fide & operibus. Deinde si queras an vsus sit Christus verbis, aquam in vinum conuertendo. Affirmabo vsus fuisse verbis, ut in aliquibus miraculis, aut oratione, ut in alijs.

REGVLA XV.

De sensibus corporis.

*C*um sint, (authore Aug. epist. ad Paulinam. ca. 2) quinque sensus corporis, cer-nendi, audiendi, olfaciendi, gustandi, tangendi. Visus quidem in eis praecipue oculis attributus est. veruntamen hoc verbo utimur in ceteris. Non enim tantum dicimus. Vide quid luceat. Sed vide quid sonet, vide quid oleat, vide quid sapiat. Haecenus ille. Exempla sint haec. Exo: 20. omnis populus videbat vocem, & lampades, & vocem tubae. & Gene. 42. Cum vidisset Iacob quia sunt esca in Aegypto. vnde utique absens erat. & 27. Vide odorem filii mei, est sicut odor agri pleni. & sic omnes sensus confunduntur, & vnus pro alio ponitur. ut Psal. 33. Gustate & videte quam suavis est dominus. & Io. 6. Videns Iesus cogitationes. i. intelligens. & Iob. 6. an palatum meum non intelliget afflictiones. id est: an non inferent mihi dolorem flagella?

Vulgata. Ecce odor filij mei est sicut odor agri pleni

REGVLA XVI.

1. Ioan. 1.

*S*olet scriptura (authore Euthy. Psal. 43.) iuxta vulgi consuetudinem quando aliquid factum narrat, ut certiores simus, sensus ipsos assumere in testes. Ut viderunt oculi nostri, & manus nostrae contrectauerunt de verbo vitae. & Auribus nostris audiui-mus. Haec ille. Et Basilius in praef. in Isaia. Exempla affatim suppeditabit scriptura. ut, Visio Isaiae filij Amos. & capit. 6. Vidi dominum sedentem supra solium excelsum & eleuatum.

voat visionem prophetiam propter certitudinem. Alioqui Deum nemo vidit, vniquam, dum vixit. & Lucae. 20. Nisi misero manus in fixuras clauorum, non credam. Denique cum legimus. ostende nobis patrem. ostensio ista intelligendi potius est demonstratio, quam videndi. nam sequitur. sufficit nobis. Atque ita exponit Hilarius libro. 7. de Trinitate. Hinc aperire oculos, (iuxta Augusti. lib. 1. Lo-cu. in Gene. circa principium) in scripturis tunc dicimus, quando aliquid clare cognoscimus, quod ante ignorabamus. Sic scriptum est de Adam & Eva, aperti sunt oculi eorum. Cum absurde deditur eos in paradiso caecos, vel oculis clausis prius oberrasse. Hac etiam locutione scriptum est de A-gar. Aperuit oculos suos & vidit puteum. Nequeenim clausis oculis prius sedebat. Et quod infractio panis, aperti sunt oculi eorum, qui cognouerunt Dominum post resurrectionem. Neque enim per viam, cum illo clausis oculis ambulabant. Ita quoque dicit lib. 11. in Gene. ad lite. c. 3. & Orige. ho. 17. Num. Et haec annotanda sunt, ut intelligas recte S. Thomae arg. 9. Art. 2. quae st. 1. 64. 2. 2. Partis. Deinde aduerte ex Ambr. Lucae. 1. capit. Quod sunt quaedam peculiaria verba in sacris literis, quibus utuntur ad aliquid proprie significandum. Sic angelus apparuisse dicitur Zachariae, qui eum repente conspexit. & hoc specialiter aut de angelis, aut de Deo scriptura diuina tenere consuevit, ut quod non potest videri, apparere dicatur. Sic enim habes. Apparuit Deus Abrahae ad Ilicem Mam-bre. Nam qui ante non praesentitur, sed repentinum videtur aspectu, apparere memoratur. Non enim, similiter sensibilia videntur, & is cuius in voluntate situm est videri, & cuius naturae est non videri, voluntatis videri. Nam si non vult, non videtur, si vult videtur. Apparuit Deus Abrahae, quia voluit, alij quia non voluit, non apparuit. Visus est etiam & Stephanus cum lapidaretur a populo aperiri caelum. Visus est & Iesus stans ad dexteram Dei, & non est visus a populo. Vidit Isaia & Dominum Sabaoth. Sed alius videre non potuit. Desumpsitque haec Ambro. ex Orige. in eodem loco. & Augu. epist. 112. ad Paulinam, recitat Ambrosij verba. Praeterea aduerte ex Euthy. Psal. 18. Quod cum dicitur in scripturis, manifestauit, apparuit. & visus est, & similia, ostenditur, quod iuxta naturam incorruptibilitatis corporis, inuisibilis erat corruptibilibus

Aperire oculos quid Gene. 3.

Gene. 21.

Luc. 24.

Apparuit angelus quod significet.

Gene. 18.

Astr. 7.

1. Ioan. 1.

bilibus oculis, verum demittendo se, & dispē
fatoriē, manifestabatur. Porro quia ista appa
ritiones angelorum, aliquando sunt bonorū,
aliquando malorum, oportet signo aliquo da
to, ostendere quomodo separari possint in
ter se. Qua de re hæc scribit Theophy. Lucæ.
1. Si mens, inquit, primum turbatur, & statim
timor soluitur, & iterum quiescit, re vera diui
na visio est. Si autem timor aut turbatio, ma
gis, ac magis crescat, dæmoniaca visio est, &
Hieronym. Matthæ. 28. in veteri & nouo te
stamento hoc semper obseruandum est quid
quando angustior aliqua apparuit visio, pri
mum timor pellitur, vt sic mente placata, pos
sint quæ dicuntur audiri, ideo dominus post
resurrectionem dixit mulieribus. Nolite time
re, & in princip. Lucæ in visione Zacha. idem
ostenditur, lege Andreæ. cap. 2. comment.
Apocal.

REGVLA XVII.

IVxta mysteria scripturarum, (authore Hie
ron. Isaiæ. 1. c.) non primogeniti accipiunt
hæreditatem, quibus ex lege Numer. 3. data
debetur. Sed secundi filij. Primogenitus fuit
Gene. 35. Cain, sed Habel munera Deo placuerunt. Pri
mogenitus Ruben, sed tamen benedictio se
minis Christi transfertur ad Iudam. Ita Iudæi
iuxta vocationis ordinem primi fuerūt. Nos
secundi, Dei appellamur filij. Et in comment.
Iere. c. 3. inquit. Ephraim in typo esse popu
li de gentibus congregati, scriptura testatur.
Gene. 48. Fuit enim posterior filius Ioseph, & surripuit
primogenita Manasses, qui natura primitiu⁹
erat. Sed in mysterio crucis decussatis mani
bus, qui stabat ad sinistram Iacob, dextræ
manus eius suscepit benedictionem. Et qui
steterat ad dexteram, sinistra benedictus, in
Genes. 27. secundum redactus est gradum. Et quomo
do Iacob Esau, sic Ephraim Manasse rapuit
primogenita. Hactenus ille. Decussatis mani
bus, inquit Hierony. Decussare est per me
dium secare, veluti si duæ Regulæ concurrāt
ad speciem literæ. x. quæ figura crucis est.
De cruce Christi. Sic Iacob vestit manum dexteram ad sini
stram, vt benediceret Ephraim, & figuram
effecit crucis, quæ Christi significabat pas
sionem. Vnde Damascenus lib. 4. ca. 12. cum
mira de cruce tractasset, addit. Iacob alterna
tis cancellatisque manibus filios Ioseph bene
dicens, signum crucis manifestissimè descrip
sit. Sed de illa lege Iustini in Tryphone. pa. 66.

& Cantacuzenum Apolo. 2. versus finem, &
Prudentium in hymno Epipha. & Apolo. 3.
Verum his dimissis ad institutum nostrum
reuertamur. Origenes quoque homil. 3. Nu
mer. ait. Leuitæ assumuntur pro primogeni
tis, cum vtique non sint primogeniti. Leui
enim tertius nascitur ex Lia. Primus namque
est Ruben. Secundus Symeon. Tertius Le
ui. & assumuntur in primogenitos ij, qui na
tura non sunt primogeniti. Certè illud edo
cet nos, quod apud Deum non illi primoge
niti habeantur, qui corporea natiuitate præ
cedunt, sed ij quos proposito mentis inspe
cto, Deus ipse in ordinem primitiuorum iu
dicat assumendos. Sic apud Deum, Iacob po
sterior natu primogenitus iudicatus est, & be
nedictiones primogeniti, procurata diuini
tus parentis cæcitate suscepit. Filij ergo Leui
primogeniti quidem non sunt secundum car
nem, sed pro primogenitis assumuntur, vt
sit amplius aliquid pro primogenito assumi,
quàm primogenitum nasci. Igitur recensca
mus attentius quomodo distribuuntur. 1. 2.
tribus, per ternas quatuor partes, & per singu
las quatuor cæli plagas certa statione confi
dunt, & inuenimus Iudam quidem ab otien
te statui cum Isachar & Zabulon. Ruben ve
ro ab occidente cum Simeon & Gad. In me
ridie Ephraim cum Benjamin & Manasse. In
Aquilone vero Dan cum Nephtali & Aser.
Et in his omnibus quasi per quatuor terræ
cardines in circuitu collocatis, in medio eorū,
vt pote Deo proximi circa ipsum tabernacu
lum, Dei cōstituuntur Leuitæ. In castris quidē
Iuda quæ sunt ab oriente, Moyse & Aaron.
In castris vero Ruben, Gerson. In castris au
tem Benjamin, Caath. Vbi vero Dan castra
constituit, Merari collocatur. Et in medio fi
liorum Israel filij Leui. Hæc omnia ad qua
tuor hominum gradus facile aptari possunt,
ex sententia Pauli ad Hebr. 12. Accessistis ad
montem Sion & ciuitatem Dei viuientis Ie
rusalem cælestem, & multitudinem angelo
rum collaudantium, & ecclesiam primitiuo
rum scriptam in cælis. Item Abraham mi
nimus ex filiis Thare eligitur, reliqui repro
bātur. Nam etsi primo loco soleat poni, cum
numerantur filij Thare, propter eius excel
lentiam priorem locum obtinet inter fratres,
non propter nascendi ordinem, & David mi
nimus inter fratres eligitur à domino. Non
nulli primogeniti non sunt ab hæreditate
depulsi. Nam Sem primus filius Noe electus
fuit

Gene. 26.

fuit à domino. Non ignoro tamen aliquibus
visum fuisse, post remum filium Noë fuisse.

REGVLA XVIII.

Sæpenumero, inquit Eurhy. Psalm. 7. cau
sata causarum nominibus appellamus.
Vt. Nequando rapiat vt leo animam
meam, idest, vitam. Que madmodum & Do
minus, pax dicitur, & iustitia, & vita, & alia
huiusmodi, quia pacis & vitæ & iustitiæ au
thor est. Hæc etiam ratione Dæmon, peccatū,
perditio. & mors appellatur, veluti illorū cau
sa. Ita quoque Oecume. ad Roma. 10. & in E
pist. Iudæ. ca. 3.

REGVLA XIX.

Frequenter ipsa opera membrorum, (in
quit Orige. tract. 5. in Matth.) pro mem
bris in scriptura ponuntur. Quale est il
lud. Tuli manus meas ad mandata tua. non
ipsas manus, sed opera manuum tollimus ad
mandata Dei, quando facimus opera digna
Deo. & in alio loco. Ad te leuaui oculos meos
non oculos istos, sed mentem, quem per ocu
los videt. Item, conuerti pedes meos ad testi
monia tua. Non pedes, sed motus animæ con
uertuntur ad testimonia Dei, quando cœperi
mus velle conuersari secundum Deum. Sic a
ctus animæ peccans, manus intelligitur, inces
sus animæ peccans, pes, visus animæ peccans,
oculos, quos oportet præcidere si scandalum
faciant. Clarius transulisset interpretes Orige
nis, si dixisset. Per membra solet scriptura, o
pera membrorum intelligere. Vel à membro
opus solet ostēdere scriptura. Vt digitus Dei
est hic. & Iob. Manus Domini tetigit me. &
Psal. 48. Iniquitas calcanei circumdedit me. &
respexit Dominus Petrum. hoc est misertus
est. Sicut vice versa Iob. 7. oculi tui in me, &
non ero, idest, si in me iratus fueris, peribo.

REGVLA XX.

VBI sine epitafi, (inquit author com
ment. in Iob. titu. Hiero. capit. 39.) ali
quod nomen ponitur in scripturis, vt
mons tantum, & non additur. ci, vt dicatū
mons Sion, aut. mōs corruptus, mōs pinguis.
non ab re existimo, quia expositio de eā
dem re, in vtramque partem, bonam scilicet
& malam, sit libera. Vbi vero cum epitafi. vt

leo de tribu Iuda, aut sedet in insidijs sicut
leo. ibi aut Christus sine vlla conuentione in
telligitur, aut diabolus aduersarius noster.
Nec ab eo dissentit Philip. presbyter, eodem
in loco. Sic dicitur populus acquisitionis, aut
Dei, & populus Gomorræ, domus Dei, do
mus confusionis. Vir Belial, vir desideriorum
& Hiero. eodem lib. capit. 38. ait. Montem
secundum consuetudinem scripturæ dici
mus dominum nostrum, & diabolum simi
liter appellamus. Petram quoque & lapidē,
arborem etiam & gladium dicimus. vt Mat
thæ. 17. Dicetis huic arbori eradicare & mit
te te in mare. Ita & coruum. nam & sponsa ec
clesia, inter cætera præconia laudis, de Chri
sto ita ait in Canti. canticorum. Crines eius
vt abietis, nigri sicut coruus. Sed quando dia
bolo corui nomen aptamus, dicimus eum ni
grum crinibus atque tetrum, vt qui tenebris
nequitiarum commoretur. Quando vero eo
nomine saluatorem significari dicimus, my
steriorum arcanis eum in scripturis suis ob
scurissimum esse sentimus. Et cū sciamus Dia
bolum in scripturis serpentē nominari, quis
auderet de domino ita credere, nisi ipse in se
serpentis similitudinem proprijs verbis ex
pressisset, dicens. Sicut Moyses exaltauit ser
pentem in deserto, ita oportet exaltari filium
hominis. Et discipulos tales esse monuit, dicēs
Estote astuti sicut serpētes. Serpens, idest. Dia
bolus maledictus à Deo est, eo quod Euam se
duxit astutia. & Christus maledictus dicitur,
quia maledictus omnis qui pendet in ligno.
Maledictum quippe hominis in se suscipien
do, idest eā, quæ ex sententia Dei venerat mor
tem, vt maledictum suspendit in ligno, & in
de est quod pro nobis factus est maledictum.
De his latius disputauius, cum de nomini
bus quæ in bonam, aut malam, aut in vtram
que partem accipiuntur.

REGVLA XXI.

Solent imagines, (authore August. lib. 2.
ad Simplicianum quest. 3.) rerum earum
nominibus appellari, quarum sunt imagi
nes. sicut omnia quæ finguntur, aut pinguntur
ex aliqua parte materiæ, metalli aut ligni, vel
cuiuscunq; rei aptæ ad opera huiusmodi, quæ
etiā videtur in tomnis, & omnes ferè imagines
earum rerū quarū imagines sunt, appellari no
minibus solent. Sic cū intuemur tabulā depi
ctam aut parietem, dicimus ille Cicero est. il
le

Cantic. 5.

Ioan. 3.

Deut. 21.

Galat. 6.

le Hector, illa Roma. & vidi in somnis Augustinum, id est, imaginem Augustini cum nihil aliud sint quam pictæ imagines. Vnde intelligimus in libris Regum, non verè Samuel à Phitonissa esse excitatum, sed phatasma eius, & Cherubin cum sint cælestes potestates, fictæ tamen ex metallo, quod imperavit Deus super arcam testamenti, non aliud quam Cherubin, illæ quoque effigies vocantur. Et Pharaon dixit se vidisse in somnis spicas & boues, non spicarum aut bouum imagines. Hæc eadem repetit in q. Ad Delciturum. q. 6. & li. 1. 2. in Gen. c. 4. & li. 2. de mirabilibus scripturæ. c. 1. 1. Denique; li. 3. contra duasepist. Pelagianorum. c. 6. hæc regula posita, addit. Vt ipsam similitudinem carnis peccati voluit apostolus ad Roma. 7. appellare peccatum, cum dixit. In similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum. De peccato, id est, de similitudine peccati. Ex hæc regula colligo, nec Moysen nec Paulum Deum vidisse dum vixerunt, sed eius tantum similitudinē, vt inquit Eucherius in. q. in Gen. & S. Tho. 1. 2. q. 98. artic. 3. ad. 2. Quamuis in prima parte. q. 1. 2. art. 10. contrarium tenuerit. Verum de hac re supra lib. 2. à nobis sufficienter disputatum est, & eodem modo intelligendum est quod dicit Isaias. Vidi dominum sedentem supra solium excelsum & eleuatum.

Vltimo ex eadē posset colligi regula quod non apparuit Sauli, verus Samuel, sed eius similitudo aut simulacrum. Ita quoque dicit August. in locis à me citatis, & 2. lib. de doct. Christiana. cap. 23. & Hierony. Matth. 6. versus finem, inquit. Et in Samuelis Phatasmate pythouissa loquitur ad Saulem, cras eris mecum & Ezech. 13. loquens de pseudoprophetis, ait. Has dicunt Hebræi maleficis artibus eruditæ, per necromantias & pythicum spiritum, qualis fuit illa quæ visa est suscitasse animam Samuelis, & in comment. Isaiæ. cap. 7. in expositione huius loci, & adiecit dominus loqui ad Achaz. ait. Plerique putant Saulem signum accepisse de terra, & de profundo inferni, quâdo Samuelem per incantationes & artes magicas visus est suscitasse. Præterea Augusti. lib. de cura pro mortuis agenda. cap. 15. contrariam videtur tenere sententiam cum ait. Samuel defunctus, viuò Sauli futura prædixit. Quamuis nonnulli, non ipsum fuisse qui potuisset magicis artibus evocari, sed aliquem spiritum, tam malis operibus congruentem, illius existiment similitudinem figurasse. Deinde

videtur propriam sententiam & ecclesiastici explicare, inquit. Cum liber Ecclesiasticus contineat, quod Samuel etiam mortuus prophetauerit. Sed quid de Moyse dicturi sumus qui in Deuter. mortuus, & in Euangelio cum Elia, qui mortuus non est, legitur apparuisse viventibus? & Eucherius lib. 1. Reg. cap. 29. A nobis (lat. Quâuis in. q. in. lib. Regum. sub dubio relinquat quæstionem, inquit. Aut falsam umbram diabolus ostendit. Aut si fuit vera, tantam ei licuisse credendum est, quâtum à domino permittente concessum est. Nec mirum pro arcanis causis diabolus ista permitti, cum & Saluatorem constituerit in pinnam templi, & Iob petierit, acceperitque tentandū. Igitur August. aliàs constanter tenet per illusionem demonis fuisse factam illam apparitionē, vt in lib. q. vete. & no. testa. inquit. Porro hoc fuit præstigium Satanæ, quo vt plurimos fallat, etiam bonos in potestate se habere confingit. Nam iuxta apostolum. Ipse Satanæ transfigurat se in angelum lucis. Vt enim errorem faceret in quo & ipse gloriaretur, in habitu viri iusti se subornauit, & S. Thom. 1. parte. quæst. 89. artic. 8. ad. 2. ait. Dicit potest de Samuele quod ipse apparuit per reuelationem diuinam, iuxta illud Ecclesia. 46. dormiuit & notum fecit regi finem vitæ suæ, vel illa apparitio fuit procurata per demones, si tamen Ecclesiastici authoritas recipiatur. & 2. 2. quæst. 174. arti. 5. ait. Si voluntate Dei ipsa anima Samuelis Sauli euentum belli prænucliauit, Deo sibi in limbo hoc reuelante pertinet ad prophetiam. Aut non fuit anima Samuelis, sed demon ex persona eius loquens, quoniam sapiens Samuelem nominat, secundum opinionem Saulis & adstantium qui ita opinabantur. Vide Lyram. 1. Reg. ca. 28. Qui sententiam August. in lib. De cura pro mortuis agenda tenuit, propter sententiam sapientis in Eccles. sed ex Regula facile soluitur. Aut ex Regula. 2. supra explicata à nobis. At vero cum liber ecclesiasticus sit canonicus non videtur vera dicta sententia quæ negat verum Samuelem apparuisse Sauli.

REGVLA XXII

EX ea parte, (inquit Hieronym. ad Galat. 3.) vnusquisque in scriptura appellatur quam vel maxime habet, hæc ille, vt. v. g. Iob à patientia laudatur, sufferentiam, inquit, Iob audistis, & finē eius in domino, non quod reliquis

reliquis careat virtutibus, nam omnes sunt connexæ & cōcatenatæ, sed quod in hæc reliquos sanctos superare visus sit, vel quod in vna virtute omnes simul intelligantur, vt regula. 14. diximus. Laudatur quoque Abraham fides & Petri, & Iohānis Euāgelitæ puritas, propter virginitatem. Imo non solum virgo, sed maritus fuit, quem Dominus à nuptijs ad apostolatus perfectissimum statum allexit, vt inquit Hiero. lib. 1. contra Iouini. Laudatur quoque in Moyse mansuetudo, vnde Nume. 12. dicitur. Moyses erat mitissimus omnium hominum qui morabantur in terra. & Eliæ zelus & Simonis Zelotis, qui à zelo quoque nomē traxit. In Dauid etiam mansuetudo erga Saul, Absolon, Semei. vt Psalm. 105. Memento domine Dauid & omnis mansuetudinis eius. & ad eundem modum vniuersi sancti, licet omnibus essent virtutibus præditi, in vna tamen eminere visi sunt. Ab hac Regula, aut potius à seipso, videtur disidere Hiero. in comment. epist. ad Ephes. c. 1. versus finē, inquit. Nunc Deus per partes est in singulis, in alio iustitia, in alio castitas, in alio temperantia, in alio sapientia, in alio fortitudo, & difficile est etiam in sanctis viris & perfectis omnes pariter esse virtutes. Attamen ipse Hiero. in lib. Mansionum. mansi. 38. contrarium affirmat, inquit. Non vni virtuti semper danda est opera, sed sicut scriptum est. Ibunt de virtute in virtutem, de alia trāseundum est ad aliam, quia hærent sibi, & inter se ita nexæ, vt qui vna caruerit, omnibus careat. & in consolatio ne super obitu Pauline vxoris ad Pammachiū ait. Quatuor virtutes scribunt Stoici, ita sibi inuicem nexas, & mutuo cohærentes, vt qui vnam non habuerit, omnibus careat, prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam. & in comment. Ezechi. ca. 1. Ambr. quoque eisdē subscribit sententiæ. lib. 1. offic. cap. 25. & 27. & li. 2. ca. 9. & lib. 5. comment. in Lucam ca. 6. De sermone Iesu. &c. ait. Connexæ igitur sibi sunt concatenatæque virtutes, vt qui vnam habeat, plures habere videatur. & sanctis vnâ competit virtus, sed eius quæ fuerit vberior, vberius est præmium. Item Grego. lib. 21. mora. capit. 3. & in proœmio. 22. lib. mora. eidem suffragatur sententiæ. Verū hæc repugnantia quæ ex verbis Hiero. oriri videtur, soluitur ab eodem li. 1. contra Pelagi. Nunquid, inquit, qui vnam virtutem habet, omnes habet? Respondet qui vnam habet virtutem omnes habet, participatione non, proprietate.

te. necesse est enim vt singuli excellant in quibusdam.

REGVLA XXIII.

Dominus, vt inquit Theophyla. Matthæ. 2. vnumquemque hominem familiari signo, aut re attrahit. Sic Petrus piscatorem à multitudine piscium studium pefactus attractus est. & Magos per stellam adduxit. quia illi multum astris tribuebant. & quia Iudæi prophetis fidem adhibebant, & prodigijs commouebantur, harum rerum illecebra pellexit eos. Ita quoque dicit Luca. 5. capit. Hunc in modum alliciebat populum Israeliticum, promittendo illis bona terrena. quia de terra erant & de terra loquebantur, & nil diuinum sapiebant. & Paulus Iudæis fiebat Iudæus, & Gentilibus gentilis, vt vtroque lucrifaceret, & in ecclesiæ sagenam pertraheret. Lege Sanct. Thomæ. 3. Parte. quæst. 36. Arti. 5.

REGVLA XXIII

Vit saluatori nostro consuetudo, (vt author est Cyrillus. libr. 4. super. Ioh. versus finem,) parua causa data, multa vtiliter audientibus dicere. Hactenus ille. Hoc est quod Paulus præcipit, prædica importunè & opportunè. vt apud Athenienses in Arco pago, sumpta occasione ex inscriptione Arę ignotorum deorum, Asiæ, Africæ, & Europæ multa de Christo vtiliter docuit. Sed de hac materia fuse à nobis disputatum est in. c. de citationibus.

REGVLA XXV.

Solet Christus, (vt scriptum inuenimus in secundo opere titulo Chryst. in Matthæ. hom. 33.) plerumque quando de mysterio alicuius rei est locuturus, ante introducere corporaliter facientem idipsam. vt ex eo occasionem inueniens, tam corporalem narrationem mysterijs, quam rei propositum exequat. Vt cum de compefcenda iactantia Phariseorum apud Lucam capit. 14. locuturus esset, introducit primo hydropicum & eum sanauit, vt in corporali tumore hydropici, iactantiæ Phariseorum præpingeretur inflatio. & apud eundem Lucam, ex lotionem vceorum docet im-

Gene. 15.
Roma. 4.
Matth. 16
Io. è nuptijs
ad Apostola
tum voca
tus est.

4. Reg. 1.
Luca. 6. &
Actu. 1.

2. Cor. 11.

Psalm. 83

Stoici.

Virtutes cō
nexæ accō
catenatæ.

Luca. 5.
Matth. 2.

1. Cor. 9.

2. Tim. 4.

Actu. 17.

Matth. 15. munditiam Phariseorū & sordes, quæ eluenda erant. Sic Matth. cap. 19. & 20. cum, de refutatione Iudæorum & electione gentium, mysterium pandere voluisset, ex eo verbo quod dicit ad Petrum, omnis qui reliquerit patrem aut matrem, &c. vsque ad parabolam subsequenter, de mercenarijs conductis in vineam, hora prima, tertia, sexta, nona, vndecima, quomodo gentes præponendæ erant Iudæis volens ostendere, introduxit adolescentem quendam se efferentem & leuem, & amantem amplius bona sua carnalia, quam cælestia Christi promissa. Vt passione corporali adolescentis istius, Iudaici populi spiritualis passio demonstraretur, propter quam Christo non credit. Id est propter placentiam sibi, nempe propter iactantiam vanam, propter quæritus, quos capiebat ex lege, mansit in lege. Propterea quæcunque dicuntur de adolescente isto, sic sunt accipienda, quasi de populo Iudaico dicta. Iudaicus ergo populus erat adolescens, non ætate, sed leuitate, moribus immaturus, non annis. Ambros. quoque lib. 9. epist. epist. 76. ait. Christus plerumque secundum qualitates locorum in quibus docebat famulos suos, disputationes dirigere dignatus est. Vt in porticu Salomonis, hoc est sapientis, deambulans, loquebatur. Ego & pater vnum sumus, & in templo Dei dicebat. Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. Iudicium quoque adulteræ in templo positus exeret. Sic enim ait scriptura. Hæc verba locutus est Iesus in Gazophylacio docens in templo, & nemo apprehendit eum. Annotare obiter oportet in verbis ambros. quod vtatur testimonio ex iudicio adulteræ apud Iohannem. cap. 8. habito desumpto aduersus Erasmus, qui illam è libris eradere conatur historiam, quod sæpe facit vt lib. 7. epist. epist. 58. & Hieron. lib. 1. contra Pelagi.

REGVLA XXVI.

Matth. 5. **C**Ausæ quærendæ sunt, (vt inquit Hieronym. Matth. 18.) singulorum domini dictorum atque factorum. Hoc non ignorans Orige. Quærit Matth. 14. cur dominus secesserit in eremum, & respondet, quia doctrina eius erat singularis, & ultra consuetudines & opiniones apud gentes receptas. Et ascendit in montem, ne putares eius doctrinam esse vulgarem, & tract. 35 in Matt. parum post principium, ait. Dies paschæ fuit definitus Christi

immolationi, vt pascha nostrum immolaretur Christus, dissolvens Iudaicum pascha. Est optimum exemplum ex Hieronym. desumptum in loco superius citato. Post inuentum, inquit, staterem in ore piscis, post tributa reddita, quid sibi vult Apostolorum repentina interrogatio, in illa hora accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Quis putas maior est in regno cælorum? Quia viderant pro Petro & domino idem tributum redditum, ex æqualitate pretij arbitrati sunt Petrum omnibus apostolis esse prælatum, qui in redditione tributi domino fuerat comparatus. Ideo interrogat. Quis maior est in regno cælorum? Quibus dominus ait. Nisi efficiamini vt paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Præterea Eucherius lib. 2. in Gene. c. 29. quærit. Quare diebus Noe peccatum mundi aqua vlciscitur, peccatum vero Sodomorum, igne punitur. Quia illud naturale libidinis cum foeminis peccatum, quasi leuiori elemento damnatur. Cum vidissent, inquit, filij Dei filias hominum, &c. Contra naturam vero cum viris libidinis peccatum, acrioris elementi vindicatur incendio, & illic terra aquis abluta, reuirefcit, hic flammis cremata æterna sterilitate arefcit, & Lucæ. 12. dicitur, Magister dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem, & dominus de auaritia differit, quia forte alter iniuria affecerat alterum, & per vim detinebat partem hæreditatis. Adhuc, quæro cur Iohannes nihil de tentatione Christi scriptis mandauit in Euangelio. Quia de diuinitate tractat, quæ tentari non potest, vt inquit Origen. homil. 29. in Lucam, & quam ob causam Christus exordium sumpsit prædicandi à beatitudine. Respondet Theophyl. Matthæ. 5. incipit, à beatitudinibus, sicut & Dauid à beatitudine incipit. Aut iuxta Theodoretum Psalm. 1. vt ostendat se esse filium David iuxta carnem. Denique cur Christus cum matre venerunt ad nuptias in Cana Galilææ. Ioan. 2. Ioseph dimisso, & quare matrem commendauit in cruce Iohanni. Quia nimirum eo tempore cum Christus affuit nuptijs mortuus erat Ioseph. At vero quo tempore Ioseph mortuus sit, docet Epiphanius in heresi Antidicomarianorū. Et cum dominus Matt. 12. dixisset. Quæ est mater mea aut fratres mei, dicit Augul. de fide, & Symb. cap. 4. Non negat se habere matrem, sed docet ministerium nostrum quod verbum Dei fratribus administramus cum parentes impediunt, non eos debere cognosci. Rationem huius Regulæ adduxit

1. Cor. 5.

Petrus apostolus omnibus prælatus.

Sodomitarum vltio.

Euag. Ioh. nil de tentatione tradidit.

Exordium prædicationis Christi.

Ioseph mortuus.

adduxit Orige. hom. 14. in Leuit. his verbis. Nil in verbis domini absque profunda ratione conscriptum est.

REGVLA XXVII.

VBicunq; (vt dicitur ho. 26. secundi operis in Mat. titu. Chryf.) separatio inter bonos & malos facta legitur in scripturis, semper boni secesserunt à malis, & non mali à bonis. Quia semper diabolus desiderat infideles suos cum fidelibus esse, vt infideles cum fidelibus mixti corrumpant fideles, & Christus semper fideles festinat ab infidelibus separare, vt ne fideles conuenientes cum infidelibus corrumpantur ab eis. Vnde Iudei cum essent in captiuitate Deus per prophetam non ad Assyrios dicit. Exite, exite de medio populi mei. Sed ad populum suum. Exite exite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis. Quia malum coinquinat bonum, bonum autem non coinquinat malum. Nam iunge lutum farinæ, non farina sordidat lutum, sed lutum farinam. Item iunge acetum vino, non vinum corrumpit acetum, sed acetum vinum. De exemplo illo. Iunge lutum farinæ, &c. lege S. Thom. 2. 2. q. 7. art. 2. Multa huiusce Regulæ exempla passim inueniuntur. Ad Hebræ. 7. Talis decebat vt nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & alibi. Segregamini à generatione ista praua, & apud Zachariam. Fugite de terra Aquilonis, & Ierem. cap. 51. ait. Fugite de medio Babylonis, & saluate animas vestras, hoc est, sicut Lot è Sodomis effugerat, ita, & vos è Babylone fugite, qua de re extat ho. 2. Orige. super Iere. satis elegans & erudita.

Isaie. 52.

Actu. 2.

Zachar. 2.

REGVLA XXVIII.

Singuli sermones, (inquit Hiero. ad Ephe. 3.) syllabæ, apices, puncta in diuinis scripturis plena sunt sensibus. Propterea cum translaturi sumus eam in aliam linguam, magis de intelligentia, quam de compositione instructuraque verborum curandum, & Basil. ho. 10. exae. ait, ἀρχὸν ἢ ἡμᾶ ἐν τῇ γραφῇ λέγειν βλασφημία ἐστίν, id est, ingens blasphemia est dicere verbum aliquod in scripturis redundare. Et Chrysost. ho. 15. in Gene. ait. Diligenter scriptura interpretanda est, non enim dictionem paruam, neque syllabam in diuinis literis contentam inueniemus esse prætereundam. Veluti in Gene. Adæ vero non est inuentus adiu-

Gene. 2.

tor similis illi. Quare apponit illi? Non absque ratione. Nam postquam dixit. Adæ vero non est inuentus adiutor, non ibi subsistit, sed adiecit similis illi, additamemto illo causam nobis declarans ob quam addiderit. Hoc est eiusdem substantiæ, dignitateque illo nihil inferius, monstrans nobis ibi Moyses, quæ quantumcumque ministerium nobis exhibent bruta, aliud tamem quiddam adiutorium est multis numeris excellentius, quod à muliere Adæ præstat. Et iterum hæc scribit. hom. 2. De eo quod dixit Isaias. Factum est in anno quo mortuus est Ozias. Cyril. quoque lib. 2. super Io. c. 102. ait. Nihil ita paruam in scripturis inuenitur, quod magnam vtilitatem nobis non pariat, omnia enim ad nostram, à sanctis viris, scripta doctrinam sunt. Hactenus illud. Vt Mat. 5. Ego dico vobis non iurare omnino, omnino ad varios iurandi modos, videlicet per cælum, terram, thronum Dei, refertur, per quæ licere iurare docebant Pharisei. hæc iuramenta amputat, ac cohibet Christus, quod in ijs comprehendatur & nomen Dei. Item Chry. ho. 35. super Io. ait. Quemadmodum in auri metallis, nec minimam quidem venam quispiam qui rem intelligat omittere patitur, vt potest quæ ad augendas diuitias plurimum faciat. Ita in diuinis scripturis, nec vnum iota aut apex prætermittendum est, sed omnia diligenter inuestiganda. Nam ab Spiritu sancto proueniunt, nec in his quicquam superfluum aut non necessarium est. Sunt plurima testimonia scripturarum, quæ hanc Regulam labefactare videntur, quæ tum alibi, tum in cap. de pronomibus, & de repetitione verborum & sententiarum à nobis explicata sunt.

REGVLA XXIX.

Moris scripturæ sanctæ est, (auctore Gregor. in præfa. Moral. cap. 2.) vt ipsi qui scribunt, sic de se in illa, quasi de alijs loquantur. Hinc est quod Moyses ait. Erat Moyses vir mitissimus, super omnes homines qui morabantur in terra, & Io. Hic est discipulus ille quem diligebat Iesus, & Lucas dicit, quod ambularent duo ex discipulis in via, Cleophas & alius. Quem profecto alium dum tam studiose tacuit, seipsum fuisse demonstrat, & Iob ait. Vir fuit in terra Hus. Præterea Io. 1. dicitur, stabat Iohannes & ex discipulis eius duo & statim. Erat Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus qui audierant à Iohanne. Quæ ro quis fuerit ille alius discipulus cuius nomen

To. 1. verus sus finem.

Matth. 23.

Matth. 23.

Matth. 23.

Matth. 23.

Matth. 23.

Num. 12.

Iohan. 19. Luc. 24.

Locus Io. ca. 1.

suppreffum est: Cui questioni Epipha. li. 2. ad uersus hære. in hære. corū qui negabant euan gelium Ioha. sic respondet. Comes Andrea erat Philippus, quātum intelligere possumus nam erant ex eodem oppido Bethsaida, & eiusdem artis, aut Ioannes aut Iacobus, vnus ex filijs Zebedæi, & Theophy. Ioh. 1. ait. Qui dam dicūt illum fuisse Iohannem qui hæc scri bit. Præterea quis fuit ille paruulus quem sta tuit dominus in medio discipulorum Matth. 18. dubium est. Anselmus arbitratur fuisse Martialem, qui fuit ex numero. 70. discipulo rum. cuius extant duæ epistole, sed Nicepho. li. 2. histo. ca. 36. dicit fuisse Ignatium. Deinde quis fuit ille iuuenis qui tempore passionis fu git relicta sindone. Dicit Theophyla. Marci. 14. Erat è domo in qua comederant pascha. Quidam dicūt fuisse Iacobum fratrem domi ni qui cognominabatur iustus, qui relicta sin done fugit, & Ioha. 1. ait, quod erat Ioha. ipse, aut non fuit ex nobilioribus, ideo tacuit no men. Epipha. lib. 3. in hære. Antidicomariano rum, ait, fuisse Iacobū iustū, siquidē vestibus lineis, nō laneis utebatur, & Magister in histo ria huic subseribit sententiæ, & citat Hieron. Psal. 37. Præterea Grego. vt ex loco modo à nobis citato visum est, arbitratur, sociū illum Cleophæ, cū in castellū Emauntē pergebant, fuisse Lucā, cui sententiæ subscribit Symō me taphrastēs in vita Lucæ, & Nicepho. lib. 1. ca. 34. & Theophyl. Lucæ. 24. ait. Dicit hunc esse Lucā. atq; id. 20. abscondit nomen suum, & in argumento Lucæ, ait. Cum dominus no ster docebat, vt quidā tradunt, vnus ex. 70. di scipulis factus est, Christoq; cū resurrexisset à mortuis, cū Cleopha occurrit. Nam Euthy. in pœ. in Luc ex Orig. sentētia & Theophy. lo co citat, & in proœ. in Mat. arbitrantur Lu cā fuisse e. num. 70. discipulorū, & Anselmus in prolo. Mat. Alij ab hac abhorrent opinio ne, qui autumant, Lucā, non vidisse Christum in carne. Inter quos est Hiero. in li. de viris il lust. qui loquens de Luca ait, qui cum dño in carne nō fuerat, sed à Paulo & cæteris aposto lis euāgelium didicit, quod ipse quoq; in prin cipio sui voluminis declarat dicens, sicuti tra diderūt nobis, qui in principio ipsi viderunt. Cui sententiæ Beda li. 1. in Lucam. c. 1. suffra gatur. At Epipha. li. 1. to. 2. hære. 23. ex ordine ait. Lucas affirmat saluatorē post resurrectio nem apparuisse in via Nathanaeli & Cleophæ & ostendisse illis ex scripturis, quod oportebat Christum pati & tertio die ex mortuis re

furgere, & in fine illius libri multa scribit de vi ta & conuersatione Lucæ. Porro Orige. tom. 1. in Ioha. circa principium socium Cleophæ dicit fuisse Symeonem. Deniq; Ambros. Lu cæ. 24. Ammaonem fuisse vocatum affirmat, & lib. 7. ca. De vigiliā, vocat eum Amaus, inquit. Hunc ignem in se etiam Amaus & Cleophas à domino missum esse testantur, di centes. Nonne cor nostrum ardens erat, &c. Postremo qui fuerint illi duo discipuli, quos misit dominus vt afferrent asinam, apud Mat thæ. cap. 21. & Marc. cap. 11. & Luc. cap. 19. & Ioha. cap. 12. non satis constat inter theo logos, sunt qui putent Petrum & Ioha. fuisse, quibus familiaris utebatur dominus, vt ex cœna, passione, transfiguratione notum eua sit. Verum quia doctores dimissa litera con scendunt ad allegoriam, non satis quid illi sen serint constat. Ambros. Lucæ. 21. & Anselm. Matth. 21. & Magister in histo. Scholastica aiunt, duos illos discipulos fuisse Petrum apo stolum, & Philippum Diaconū. Quia Petrus Cornelium gentilem primum baptizauit, & Philippus apud Samariam prædicauit, At do minus cum apostolis loquebatur, nam Philip pus diaconus erat. Theophy. Matth. 21. ali ter exponit. Duo, inquit, misi sunt ad soluen dum asinam, Paulus quidem ad gentes, Pe trus vero in circuncisionem, hoc est Iudæos. Atq; ita memini legisse apud Hieronym. in quodam loco, qui mihi nūc non occurrit. Præ terea coniux Pilati Procle vocabatur, vt scri bit Nicepho. lib. 1. ca. 30. & ca. 33. dicit, quod Magdalena erat filia mulieris Cananæ in euā gelio celebratæ, & Cleophas de quo Lucæ. 24. quod esset frater Ioseph, docet Nicepho. lib. 2. cap. 2. Filia quoq; Pharaonis quæ Moy sen adoptauit, vocabatur θεγουδης thermu this, vt scribit Suidas in dictione θεουδης. Nec ab eo disidet glossa ordin. Exod. 2. & Duo Iudæi qui rixabantur in Exodo, quorum litē dirimere volebat Moyses, eadē glo. dicit fuisse Dathan & Abiron. Item Ioha. 6. multi di scipulorum scandalum passi descuerunt à do mino, nempe Lucas, qui fuit postea à Paulo conuersus, & Marcus, qui à Petro, vt scribit Epipha. lib. 1. tom. 1. cap. vlt. & lib. 2. to. 1. cap. 51. Item Hieron. Danie. 13. prodit nomina il lorum senum qui falso detulerunt Susannæ nomen, inquit, cū inquit Daniel & constitu ti sunt duo senes de populo iudices in anno il lo, de quibus locutus est dominus, quia egres sa est iniquitas, &c. Referebat mihi Hebræus istos

Qui fue rint mis si vt asinā do mino affer rent.

Coniux Pi lati.

Pharaonis filia.

Danie. 13. Susanna ac cusatores qui fuerint

Locus Mat. 18.

Quis fuge rit relicta sindone.

Socium Cleo pha quis

Lucas an ex. 70. disci pulus fuerit.

istos esse Achab & Sedechiam, de quibus scri bit Iere. Faciat te dominus sicut Achab & Se dechiam, quos frixit rex Babylonis in igne propter iniquitatem quam fecerant in Israel, & adulterarant vxores ciuium suorum, & in comment. Iere. cap. 29. cum inquit propheta. Ponat te dominus sicut Sedechiam & Achab quos frixit rex Babylonis in igne, ait, Hiero nym. Aiunt Hebræi hos esse presbyteros, qui fecerunt stultitiam in Israel, & mœchati sunt vxores ciuium suorum, quorum vni loquitur Daniel. Inueterate dierum malorum, & alteri. Semen Canaan & non Iuda, species decepit se, sed illud quod in præsentiarū dicitur, quos frixit rex Babylonis in igne, videtur Danielis historia contraire. Ille enim asserit eos ad sen tentiam Danielis à populo esse lapidatos. Ie rem. vero scribit, quod frixerit eos res Baby lonis. Vnde à plerisque Hebræis ipsa quasi fa bula non recipitur, scilicet, historia Susannæ. Hætenus Hieronym. At vero longe alia mens mihi est, nec arbitror ob hanc dissonan tiam historiam Susannæ rejiciendam, cum faci le illa elui possit, ac dissolui. Aduerte igitur quod, vt ait August. lib. 6. quæst. in Iosue. quæst. 9. ignis nomine scriptura pœnam sig nificat. Vnde dominus præcepit Iosue, illum, qui fuisset ostēsus ex Anathemate aliquid sur ripuisse, comburi. at ipse iussit lapidari. & fer uitus Aegyptiaca vocatur Deut. 4. fornax fer rea, & Plal. 16. igne me examina. Igitur fue runt à populo lapidati iuxta legem Moysis Deutero. 2. 2. ca. Denique quis fuerit ille quo rum nuptiæ sunt celebratæ in Cana Galilææ, quando dominus primum edidit miraculum, non immerito vertitur in quæstionem. Beda in cōmédatione Euāgelij Io. ait. Io. euāgelista vnus ex discipulis dei, qui virgo à deo electus est, quem de nuptijs, volentem nubere, voca uit. & Hiero. li. 1. aduersus Iou. ait. Petrus A postolus est, & Io. apostolus, maritus, & vir go, & in proœmio in Io. titu. August. iste est, in quit, Io. quem dominus de nuptiarum tempe state vocauit. Nam & Maria fuit in illis nu ptijs, non ob aliam causam nisi ob cognatio nem. At dices iam erat Io. apostolus Matt. 4. Luc. 5. vnde qui mittit manum ad aratrum & respicit retrō non est aptus regno Dei. Res pondeo quod, hæc acta sunt antequam Io. baptista esset in carcerē coniectus. nā. c. 3. nar rat euāgelista quod Io. baptizabat in Enon: Lege Hiero. in vita Ioannis & Eusebium. Por ro vt ad Regulam reuertamur à qua digressi

Iere. 29.

Ignis.

sumos, & aliquot authores, qui illam scriptis mandarunt, nūmei enim, sit.

REGVLA XXX.

Solet esse, (inquit Aug. lib. 2. de Confen. su euang. capi. 12.) quasi de alijs locutio. & ipsorum euangelistarum. Nam Mat. 9. Mat. 9. Luc. 5. Luc. 5. Luc. 24. Luc. 24. 2. Cor. 12. 2. Cor. 12. Paulus. Scio hominem in Christo ad est, Chri stanum, raptum vsque ad tertium cælem. Potuit & Io. baptista cum dixisset. Agite pœnitentiam appropinquaait enim regnum cælorum. de se ipso adiungere quæ sequun tur. Hic est qui dictus est per Isaiam prophe tam. &c. vt post per verba eius, Matth. ita nar rationē texat. Ipse aut Io. habebat vestimētū de pilis camelorum. & traēt. 6. in Io. ait. Erat sanctorum consuetudo qui sacras literas no bis ministrauerunt, vt quando ab aliquo eorum diuina narrabatur historia, cum ad se ip sum veniret, tanquam de alio loqueretur, & sic se infereret ordini narrationis suæ: tanquã rerum gestarum scriptor, non tanquam sui ipsius prædicator. Nam hoc, & Mat. fecit, qui cum in textu narrationis suæ venisset ad se ipsam. Vidit, inquit, in Teloneo publicanum, nomine Matth. Hoc fecit & Moyses, ita dese ipso tanquam de alio cuncta narrauit. Dixit, inquit, Dominus, ad Moysen. Inuitatus Pau lus, non in historia, vbi rerū gestarū suscipitur explicada narratio, sed in epistola hoc fecit. Nā vtiq; de se ipso ait. scio hominē. & Iohan. 2. Cor. 1. ca. 13. ait. Erat recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu. nō dixit. eram ego, &c. Itē li. 17. contra Faustū. ca. 4. & Beda. 2. Cor. 12. Le ge Chry. ho. 82. in Io. Hac vtuntur consuetu dine modestiæ causa, vt ad aliam personā re ferri posse videatur illa narratio. vt; Visio Isai.

REGVLA XXXI.

Honoris causa, aliqui in scriptura sacra loquuntur de se tanquam de alijs, vt in Gene. Absit à pueris tuis, id est, à nobis

nobis facere secundum verbum hoc, & iterum pacati sumus, non sunt serui tui exploratores. Atque ita exponit August. li. 1. Locut. in Gene. Præterea in lib. Locut. in Exodum. exponens hunc locum. Et dixit Moyses ego exeam à te, & orabo Deum & exibit cynomyia à Pharaone & seruis eius, quasi alteri diceret, exeam à te, & de altero Pharaone subsequeretur à quo esset exitura cynomyia, & sci tote quoniam mirificauit dominus sanctum suum, idest, me, & Psal. 7. deficiat nunc malitia impij, & firmabis iustum, idest, me, & Dani. 2. Rex dicet somnum seruis suis, idest, nobis, & factum est verbum domini ad Ezechiel, idest ad me. Atque is mos seruatur tam in prophanis quam in ecclesiasticis scriptoribus. Vnde Herodot. sic exorditur historiam. Herodoti Halicarnassei historię explicatio hæc est.

REGVLA XXXII.

Ponitur sæpe in scripturis relatiuum sine antecedente, præcipue cum res illa excellet in bonitate aut malitia, aut est res cui libet nota, vt Threnorum. 3. Ego vir videns paupertatem in virga indignationis eius, idest, Dei, & Ezechi. 5. Assume gladium radem pilos, & duces per caput tuum, & per barbam tuam, & assumes tibi stateram ponderis, & diuides eos, eos nempe pilos, & in Psalm. facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius, & Osculetur me osculo oris sui, & in oratione Iere. principes manu eorum, scilicet, hostium, suspensi sunt. Lege August. lib. 2. q. in Exod. q. 11. cum dicitur, occurrit ei, & quærebatur eum occidere. Vtitur sæpe scriptura antecedente pro relatiuo. Genes. 5. Liber generationis Adam, in die qua creauit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum pro ad imaginem eius, & ad Roma. 1. ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri. Dixit Iesu Christi domini nostri pro eius, & Mat. 1. Cum esset desponsata mater Iesu Maria. Iesu pro eius.

Redundant etiam relatiua. Matthæ. 3. cuius ventilabrum in manu sua, pro in cuius manu ventilabrum est, Iob. 3. Aut cum principibus quibus aurum est eis, & 4. quanto magis habitatores domorum lutu, quorum in puluere fundamentum ipsorum.

REGVLA XXXIII.

Solenne est scripturis vniuersalem propositionem quo magis animis infideat bifariam proferre, nempe per affirmationem & negationem. Iohan. 3. Qui credit in eum non iudicatur, qui autem non credit iam iudicatus est, & Mar. vlti. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, qui non crediderit condemnabitur, & Ierem. 23. Vos dispersistis gregem meum, eiecistis eos, & non visitastis eos, & Ezechie. 18. Viuendo viuet & non morietur. Et. Dispone domui tuæ quia cras morieris & non viues. Et, Confessus est, & non negauit, quod non sum ego Christus, & in Gene. Erat Sara sterilis, & non generabat.

REGVLA XXXIIII.

Cave semper (inquit Hieronym. Matt. 10.) in scripturis diuinis superstitionem intelligentiam, nec tuo sensu attemperes scripturas, sed scripturis iunge sensum tuum.

In expositione sanctarum scripturarum (vt docet Hieronym. Isai. 2. capit.) veritatem debemus sequi non contentionem. Hortatur Hieronym. studiosos, ne ita sint addicti alicui scriptori, quantumuis probato & celebri, vt in verba magistri iurasse videantur. Cum enim in multis quotidie offendamus omnes, qua mente præditos esse arbitrandum est illos, qui ita animum adhibuerunt dictis Scoti, Ocham & aliorum, vt ab illis nulla ratione adhibita depelli possint. Nam his honores tantum diuinis libris deferendus est, iuxta August. in decretis. dist. 9. Ego solis eis scripturarum libris, qui canonici appellantur, didici hunc honorem deferre, vt nullum eorum scribendo errasse audeam credere.

In rebus obscuris, (inquit Augu. li. 1. super Gene. ad literam ca. 18.) atque à nostris oculis remotissimis, si qua scripta, etiam diuina lege rimus, quæ possint salua fide qua imbuimur, alijs atque alijs parere sententijs, in nullam earum, ita nos præcipiti affirmatione projiciamus, vt si forte diligentius discussa veritas eã rectè labefactauerit, corruamus, non pro sententia diuinarum scripturarum, sed pro nostra ita dimicantes, vt eam velimus esse scripturarum, quæ nostra est, cum potius eam quæ scripturarum est, nostram esse velle debeamus.

REGV-

REGVLA XXXV.

Augu. defi. & operibus cap. 4.

Veritas, (vt author est Hila. 7. de Trinit.) cum per se intelligi non potest, per ea ipsa, quæ ei aduersantur elucescit, vt in natura sua immobilis manens, firmitatem naturæ suæ, dum atteritur, acquirit. Vnde dum hæretici fidei nostræ aduersantur, affirmant. Item Orige. li. 3. comment. epist. ad Rom. ait. Qui fideliter & integrè sacrorum voluminũ colligit sensum, debet ostendere, quomodo ea quæ videntur esse contraria, non sunt verè contraria. Non, vt accidere solet, his qui diuersos sectarum sensus, vnum fidei dogma dirumpunt, & illa tantum de scripturis diuinis testimonia explorant, quibus proprium dogma constituant. Earum vero qui ediuerso veniunt, nec extremo digito contingunt. Vnde apostolus. Scimus quod quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur, vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo. Quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo, per legem enim cognitio peccati, epistola hæc de pluribus tractat legibus, quarum discretio & distinctio nisi per loca singula habeatur, confundere poterit sensus legentis, & contraria videntur, nisi diligenti examinatione excussa, contraria nõ esse manifestentur, & Bas. ser. 2. de baptisma te in 3. capitibus diuiso. cap. 4. ait. si mandatum mandato repugnare videtur, necesse est, vt hypotheses ipsorum discamus, & totam pericopen legentes, veritatem cognoscamus, ac quod vnicuique competit ad scopum supernæ vocationis obseruemus, ad quem vtraque mandata tendunt, partim morbum nostrum curantia, partim profectum largientia, quo ad diuini beneplaciti perfectionem ducamur. Vt, nemo lucernam accensam ponit sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, &c. & alibi contrarium dicitur. Te elemosynam faciente, nesciat sinistra, quod facit dextra. Exemplum optimum est apud Eucherium lib. 1. in Gene. capit. 10. Dicitur in Gene. Requieuit Deus ab vniuerso opere. At in euangelio contrarium dici videtur. Pater meus vsq; modo operatur, & ego operor. Requieuit scilicet, quia deinceps nullam nouam condidit creaturam, operatur autem vsque nunc, quia omnia ex eis facit, quæ in illis sex diebus fecit. Ergo requieuit à condendis generibus creaturæ, non autem cessa-

Rom. 3.

Epistola ad Rom.

Matth. 5.

Mar. 4.

Matth. 6.

Gene. 2.

Iohan. 5.

uit ab opere regendi omnia quæ creatit.

REGVLA XXXVI.

Non aliter, (authore Hila. 5. de Trinit.) veritas intelligi potest, quam si falsa esse, quæ veritati obiecta sunt, detegantur. Nam vt inquit Hierony. Matth. 12. Nunquam leges Dei sibi sunt contrariæ. v. g. inquit Salomon in Prouerbis. Ne respondeas stulto, secundum stultitiam suam, ne similis ei fias. Et rursus ponitur quod nobis videtur esse contrarium. Responde stulto secundum stultitiam, ne sibi ipse sapiens videatur. Quam quæstionem dissoluens Hieronym. Ezech. 1. ait. Vtrumque pro temporum & personarum diuersitate concordat, dum & stultus contemnitur, quia non recipit sapientiam, & stultus superbia alia decutitur stultitia. Iuxta quod & apostolus ait, factus sum insipiens vos me cogitatis. Præterea Iacobi. 1. dicitur. Deus neminem tentat, & in Deuterono. capit. 13. Tentat vos Deus vester, vt sciat, idest, scire faciat, an diligatis eum an non. Intelligamus ergo, inquit August. tract. 43. in Ioh. & lib. 2. de consensu euangelistarum, duas esse tentationes. Vnam quæ decipit, alteram quæ probat, secundum eam quæ decipit, Deus neminem tentat, secundum eam, quæ probat, tentat nos Deus noster, vt sciat, &c. Præterea. 1. Io. 4. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. At vero alio loco scriptum est. Timor domini castus permanens in seculum seculi. Dicendum quod est timor seruilis, scilicet, ne patiaris poenam, & est timor castus, ne amittas iustitiam. Primus timor iniquorum. Secundus iustorum est. Sic secundum alium timorem, timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, secundum vero alium timorem, timor domini castus permanet in seculum. Item Ioha. 8. dicitur. Ego non quæro gloriam meam, est qui quærat & iudicet, &c. 5. contrarium dici videtur. Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Quæ quæstio facile diluitur. Nam habes in euangelio commemoratum poenale iudicium cum dicitur. Qui non credit iam iudicatus est, & in alio loco, veniet hora, quãdo hi qui sunt in monumentis audient vocem eius, & procedent qui bene fecerunt in resurrectione vitæ, qui mala fecerunt in resurrectionem iudicij. Ecce quomodo iudicij pro dånatione & poena posuit,

Prouer. 26

2. Cor. 12.

Tentatio duplex.

Psal. 18. Timor duplex.

Iudicij duplex.

Exod. 4.

Psal. 42.

posuit, & tamen si semper iudicium pro damnatione acciperetur, nunquam in Psalmo audiremus. Iudica me Deus & discerne. Ibi iudicium secundum afflictionem, hic iudicium secundum discretionem positum est. Quomodo ipse David exponit cum addit, & discerne causam, & iuxta hoc dixit Christus. Io. 8. est qui querat & iudicet.

Qua hora Christi suspirio sit.

Qua hora. Quae hucusque dicta sunt non magnam habent difficultatem, quod vero hoc referam loco doctissimorum ingenia torfit. Mat. ca. 27. Luc. 23. Io. 19. dicunt hora fere sexta Christum fuisse crucifixum. At Mar. 15. facinus illud tertia diei hora fuisse perpetratum autumat. Hunc nodum dissoluit August. lib. 3. de cons. euang. cap. 13. & 4. de Trinit. cap. 6. & in lib. q. ve. & no. test. q. 65. inquit. Quod primo Pilatus Christum absoluit, inquit, nullam in eo inuenio causam, & dicentibus illis crucifige, inquit ille, quid enim mali fecit, & si hunc dimittis non es amicus Cesaris, & cum secundo clamassent, crucifige, tum crucifixus fuit linguis Iudaeorum, re vero, hora sexta. Verum si Marci verba spectes, longe hoc abest a vero. Nam postquam dixit, hora tertia crucifixerunt eum, subiungit, hora sexta tenebrae factae sunt in vniuersa terra, ideo alia hora quam sexta crucifixus est, ab August. stat. Euche. in. q. in Marcum. In comment. Psalmorum titulo Hiero. Psalm. 77. (cui subscribit Theophyl. Io. 19.) dicitur. Quod ecclesia ex imperitis congregata est, & ideo scriptorum vitio putauerunt, esse hoc est putauerunt numerum senarium esse ternarium. Sed nec hoc quidem placet. Postquam enim dixerat hora tertia esse crucifixum, subiungit, cum facta esset hora sexta tenebrae, &c. tertia ergo hora praecesserat. Porro Ignatius in epist. ad Trallianos, haec tradit. Die parasceues, hora tertia, sententiam accepit a Pilato, permittente patre, hora sexta crucifixus est, nona emisit spiritum, ante solis occasum. Sepultus est, sabbato sub terra manet in sepulchro. Illucescente dominica die surrexit a mortuis. Parum differt Ignatius ab August. Nos tamen his expositionibus dimissis, aliter interpretari cogimur, & primum annotare oportet ex Hierony. in epist. ad Cypri. Nox, inquit, in quatuor vigiliis diuidebatur, quae singulae trium horarum spacio supputantur. Unde dominus quarta vigilia ad nauigantes venit apostolos, haec diuisio est militia traxit originem, ac translata est illinc ad sacra. Deinde diei horas dupliciter numerabant.

Ignatij sententia.

Noctis diuisio.

Mat. 14.

Hora diei quot.

Nam quo ad negotia secularia, in duodecim secabant partes. Unde dominus Io. 11. Nonne duodecim horae sunt diei, & apud Matth. de patre familias conducente operarios, dicitur exisse primo mane, & circa sextam, nonam, & undecimam horam. Quo in loco etiam si per compendia, diem tamen in 12. partes distinxit, & Io. 4. hora septima reliquit eum febris, & alibi, hora erat quasi decima. At vero in sacris & ad cultum Dei spectantibus rebus, in quatuor partes seu horas videlicet, primam, tertiam, sextam, & nonam diem secabant, ac vnicuique earum, tres horae nostrae assignabantur. Vesperum & matutinum non sunt partes diei, sed principium & finis. Annum similiter duobus diuidebant modis, quando agebatur de re spectante ad cultum diuinum, initium sumebat a Martio mense. Hic erit vobis initium in mensibus anni, vt inquit scriptura, quo ad res saeculares a mense Ianuario initium sumebat, sicuti apud nos. Denique dies naturalis a nocte auspicabatur in veteri lege, vt docet Hieronym. Ionae. 2. refragante Damascen. lib. 2. capit. 7. Ad hunc modum Marcus intelligendus est, cum dicit Christum fuisse crucifixum hora tertia, hoc est in toto illo spacio trium horarum saecularium & vnius sacrae, versus finem eius, & hoc est quod reliqui euangelistae dixerunt, hora fere sexta.

Anni varia supputatio.

Exod. 12.

Qua res fuerint in arca testamenti.

Exod. 34.

Denique Paulus ad Hebraeos. 9. ait, erat arca testamenti ex omni parte auro circumstructa, in qua erat urna aurea habens Manna, & virga Aaron quae fronderat, & tabulae testamenti. Sed lib. 3. Reg. cap. 8. dicitur, in arca non erat aliud, nisi duae tabulae lapideae, quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit foedus dominus cum filiis Israel. Aliqui sic soluunt, quod primum, solum tabulae erant ibi principaliter, nam ob illas fuit facta arca. Aut dicit secundo, quod virga & urna erant extra arcam. Theophyl. ad Hebraeos. 9. ait, quae res hic quomodo in libris regum scriptum sit, quod non erat aliud quiddam in arca praeter tabulas, nunc vero & urnam apostolus, & virgam Aaronis huc repositam asserit? Fortasse qui optime instructus erat in rebus Iudaicis ab Gamaliele, ex traditione hoc habebat, & hodie Phariseorum sectae adherentes, assentiuntur rem ita se habere. Veruntamen primum non fuit, caeterum quando occultanda erat arca temporibus Ieremiae, forsitan haec reposita sunt in arcam. Vera solutio, ni fall-

ni fallor est, quod ex tota lege nihil aliud ibi erat repositum, quam tabulae lapideae continententes decem praecipua legis. non tamen excludit virgam Aaron & Manna ab arca.

REGVLA XXXVII.

Portet eos (authore Euthy. Ioan. 7.) qui sacras legunt scripturas, intentionem loquentis habitumque audientis exquirere, tempora quoque ac loca aduertere, in super idiomata obseruare, nec simpliciter & vno modo cuncta aggredi, si legitimos sensus velint comprehendere, & non in nudis manere verbis, & falli circa electiones. Quis enim non turbetur repente audiens Christum dicentem. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum. Siquidem ipse dixit. Ego sum veritas. quod si veritas verum non loquitur, quis erit qui vera loquatur? si quae de se ipso testificatus est, vera non sunt, nobis omnino perit praedicationis summa. Nam vt caetera omittamus, vbi ponemus ea quae paulo ante de ipso testificatus est, quod filius Dei sit, quod aequalis illi natura, potentia & voluntate, quod creator, quod viuificator, quod iudex, aliaque similia.

Ioan. 5.

Ioan. 14.

Non simpliciter dictiones (authore Chrysost. sermo. 13. in episto. ad Roma.) sententiam dicentis ubique attendere, & exactam dictorum differentiam cognoscere necessarium est. Huius regulae exempla innumera suppeditabit caput illud, in quo varias noninum ambiguum significationes explicauimus.

Non quid scriptum est, sed qua ratione sit scriptum (inquit Hierony. Zacha. 6.) considerandum est. non enim quadrigas Pharaonis & currus Babylonios, ad similitudinem quatuor quadrigarum Zachariae exponemus. Et Hilar. lib. 1. de trini. versus finem. ait, Omne dictum & dicti ratio vt dicatur, ex causa est intelligenda dicentis. v. g. pater & filius vocantur aliquando spiritus. Vnde in euangelij legimus. Deus spiritus est, & adorantes eum in spiritu & veritate oportet adorare. Hoc dicit dominus ad Samaritanam, quae dicebat, quod Deus in monte adorandus erat, Iudaei in templo a Salomone condito religionis sedem existimabant. Ergo quia Deus inuisibilis est & immensus, ait dominus venisse tempus quo in monte vel

in templo nec sit adorandus deus: quia spiritus est, nec circumscribi potest: quia per naturae suae virtutem ubique est, nec vsquam abest. Hos igitur veros esse adoratores qui in spiritu & veritate sint adoraturi, adoraturis autem in spiritu Deum spiritum. alter (scilicet in spiritu) in officio, alter (scilicet in veritate) in honore est: quia discretum est in quo quis adorandus. Non enim tollit sancti spiritus nomen & donum, quia dictum est. Deus spiritus est. Haec eadem scribit lib. 4. de trini. & habetur in decretalibus, de regulis iuris. Ex regula prima, huius Quinquaginta hanc facile intelliges.

REGVLA XXXVIII.

In scriptura sacra, iuxta Gregor. Nazian. lib. 5. Theolo. quaedam cum sint dicuntur tamen. Alia cum sint non dicuntur. Alia neque sunt neque dicuntur. Alia denique & sunt & dicuntur. Sic deus cum affectibus non sit obnoxius, sacra tamen scriptura irasci illum, dormire, sedere, ambulare dicit. Ergo hoc totum genus cum non sit affigitur ei. Nam pro nostro captu nostra nomina ad res diuinas traduximus. Quaedam cum sint, non dicuntur, sed colliguntur. vt deum esse ubique. Quaedam nec sunt, nec dicuntur, vt deum esse malum. Quaedam & sunt & dicuntur. vt deum esse & esse misericordem.

REGVLA XXXIX.

Omne quod dicitur (si Grego. lib. 23. in oral. cap. 3. credimus) in sacris literis quadripartita potest qualitate distinguui. Aut enim mala, male. Aut bona, bene. Aut mala bene. Aut bona male dicuntur. Mala male dicuntur, cum res peruersa suadet. vt Iob. 2. Benedic Deo & morere. Bonum bene dicitur, cum recta recte praedicantur. vt, Poenitentiam agite, appropinquit enim regnum caelorum. Malum bene dicitur, quando per os docentis, idcirco vitium exprimitur, vt reprobetur. sicut Paulus ait. Foeminae eorum mutauerunt naturalem usum, in eum qui est contra naturam. Quo in loco execranda facinora subdit, vt multos ad honestatis formam, in honesta narrando reuocaret. Male autem bonum dicitur, cum rectum aliquid recto studio non profertur, vt illu-

Matth. 3.

Roma. 1.

Ioan. 9. Ioan. 11. vt illuminato caeco Pharisaei dixerunt. Tu discipulus eius sis. Vel sicut Caiphas ait. Expe dit vnum mori pro populo, & non tota gens pereat. bonum quippe, sed non bene locutus est, quia dum crudelitatem necis appetijt, redemptionis gratiam prophetavit.

REGVLA XL.

Pellicula Christi circumcisi vbi.

Quae scriptura tacuit (iuxta Theophy. Lucae. 2.) ea quaerere non oportet, praesertim vbi nulla est utilitas. Vt inuoluntate quaeritur vbi sit abssecta illa particula pelliculae quando Christus circumciscus est. Dicitur autem posset, quod quando abssectum terram tetigit, illam quoque sanctificavit, sicut etiam sanguis & aqua quae ex latere eius fluxerunt. & videtur quod serauerit illam particulam illaenam, eo quo ipsi visum est modo, & in resurrectione iterum resumpsit, ut haec particula non inueniatur deesse. Quippe & nos in resurrectione perfectum corpus resumpturi sumus. Similiter quaerere an Herodes acceperit uxorem fratris Philippivui, an defuncti vita, qua de re Augusti, in lib. de Fide & operibus cap. 19. haec scribit. etiam illud ambiguum est, vtrum Herodes mortui duxerit, an viui fratris uxorem, & ideo non ita claret, quid Ioannes ei non licere dicebat. Et Theophy. Matth. 14. nihil certum de hac re statuit, ait enim. Arguit Ioan. Herodem, ut fratris uxorem non legitime habentem. Lex enim iubebat fratris uxorem accipere post mortem fratris, si ille absque liberis mortuus esset. Hic autem Philippus non absque liberis defunctus erat: erat enim ei puella quae saltabat. sunt autem quidam, qui dicunt, quod etiam adhuc viuentem Philippo, Herodes ei abstulerit uxorem & tetrarchiam: siue hoc siue illud erat, illicitum erat facinus. At vero Hiero. Mat. 14. affirmat viuentem fratre, illi abstulisse uxorem, inquit. Vetus narrat historia Philippum Herodis maioris filium, sub quo dominus fugit in Aegyptum, fratrem huius Herodis, sub quo passus est Christus, duxisse uxorem Herodiadem filiam regis Aretae, postea vero, socerum eius exortis quibusdam contra generum simultatibus, tulisse filiam suam, & in dolorem prioris mariti, Herodis inimici eius nuptijs copulasse. Ergo Ioan. arguit Herodem & Herodiadem quod illicitas nuptias fecerint, & non liceat fratre viuentem germano, uxorem illius ducere. Eusebius

Herodes an viuentem fratre rapuit uxorem.

Matth. 14

Deut. 25.

quoque Caesariensis libr. 1. ecclesia. histor. capit. 10. huic subscribit sententiae. Deinde vbi sit Enoch frustra quaeritur, cum ex scripturis solum sciri possit fuisse a deo translatum. & Christus vbi fuerit per illos quadraginta dies, & quid egerit antequam in caelum conscenderit. num in paradiso terrestri, simul cum sanctis illis qui cum illo surrexerunt, commoratus fuerit, an alibi, nescimus. Quamvis Hierony. in episto. ad Marcellam, quae incipit. Magnis nos prouocas quaestionibus. late de hac re disputet, ac sudet multum, multumque labore. Praeterea an Iudas laqueo vitam sinierit ante passionem domini, vel post: & ratio dubitandi est, quia sacerdotes conuenerant in domum Caiphae, & in domum Praesidis, ut morte Domini patrata pascha celebrarent. At Iudas retulit triginta argenteos in templo. fuit igitur post resurrectionem. Hoc dubium insolutum reliquit Augustinus libr. quaest. veteris & noui testamenti. quaest. 94. quia saepe scriptura narrandi ordinem solet negligere. Nam non quia Matth. dixit in principio capit. 27. (Vinctum tradiderunt Pilato, tunc videns Iudas, quod damnatus esset Dominus, poenitentia ductus retulit triginta argenteos) ideo tunc traditus est. Porro Theophylact. Matth. 27. & Oecume. Actu. 1. diu post Christi passionem vixisse autumant. Sed tota illorum narratio mihi conficta videtur. Sed ut ad id de pellicula vnde egressa est se vertat oratio, Hierony. in episto. ad Vitalem colligit ex annorum supputatione Salomonem generasse Roboam, & Achaz Ezechiam vndecimo aetatis anno. Ac subdit. Caeterum apostolus interminabiles genealogias & Iudaicas fabulas prohibens, de huiusmodi mihi videtur interdiceret sermonibus. Quid enim prodest herere in litera, cum scribatur. litera occidit, spiritus autem viuificat. Quapropter optimè dicit Damasc. libr. 4. capit. 1. Quod cognosci ab hominibus oportebat, a deo reuelatum est. & iterum libr. 1. capit. 1. ait. Cuncta quae tradita sunt per legem & prophetas & apostolos & euangelistas, suscipimus, cognoscimus, veneramus, nil ultra requirentes. Haec ille. Quare in tractandis scripturis non in quaestionibus curiosis & inutilibus immorari oportet, sed mores nostros & mentem iuxta illarum praescriptum componere & conformare, & ὁ ἄριστος δόμι, quid ἑρμεγάρουσι κληθῆναι ἀγαθῶν τε τέτυκται ex qui Id est, quid fortis.

Vbi Enoch

Iude mors quando.

2. Cor. 3.

rcrc.

REGVLA XLII.

rere. Vnde optimè monet Epictetus. Primus ac maxime necessarius locus est in philosophia, ut speculationibus vtatur, ut non mentiri. Secundus qui ad demonstrationem spectat, ut vnde quod mentiri non oporteat. Tertius qui ad eas confirmandas & prospiciendas spectat, hoc est quo pacto & vnde id demonstrare possimus, verum id esse aut falsum. Igitur tertius locus necessarius est ob secundum. Secundus vero ob primum, hic dispungendum maxime omnium necessarius, & in quo quiescere oporteat, primus est. Nos vero contra fecimus, tertio enim loco immoramur, in eoque omne studium nostrum conuertimus. Hoc eò dixi ut studiosos a curiosis quaestionibus indagandis, ad eas quae ad mores spectant, auocem. Lege Hierony. ad Ephes. 3. & capit. 6. & Basilium homil. 1. Exaeme. versus finem.

REGVLA XLI.

Sacra scriptura (authore Chryosto. homil. 28. in Gene.) vt attentorem reddat vocatum, appellationem nominis eius in medium affert. Solem enim diligentius auscultare quando nostris nominibus vocatur. & iterum ho. 7. ad populum Antiochenum de Adae peccato loquens, ait. Deus a prima voce ipsum statim erexit, & trementem considerare fecit, prior eum vocans ipse, quinimo non tantum prior vocans, sed etiam ex suo nomine appellans, dicens. Adam vbi es? multum circa eum amorem ostendit. Contra qui inimice contra quospiam affecti sunt, nec nomina eorum qui laesere, ferunt commemorare. Sic Saul qui David oderat, non dixit vbi est David. Sed vbi est filius Isai. & Iudaei Io. 5. qui Christum oderant non dixerunt, vbi est Iesus. sed vbi est ille. Huius regulae exempla passim obuia sunt. vt Ioseph filii David noli timere accipere coniugem. & lib. 1. Regum. ait dominus. Samuel Samuel. & in Gene. Abraham, Abraham. & Ruth. 4. Declina paulisper & sede hic, vocans eum nomine suo. & in Actibus. Saule Saule, quid me persequeris. & Isa. 43. Redemite & vocaui te nomine tuo. & in libr. 1. Iliados Thetis loquens ad Achillem. Verbum dixit & nominavit. & apud Virgi. 4. Georgi. Et te crudelem nomine dicit. Porro de hac verborum repetitione quid nobis visum sit, scripsimus in ca. de repetitionibus verborum & sententiarum.

REGVLA XLIII.

CVM aliquis ab infimo ordine ad excellentiorem prouehatur, mos erat Iudaeis conuiuium celebrare. Hinc Lucae. 5. dicitur. Post haec exijt, & vidit publicanum nomine Leui sedentem ad Telonium. & ait illi. Sequere me, & relictis omnibus surgens secutus est eum, & fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua. & Luc. 19. Christus mansit in domo Zachaei publicani, & ipsum suscepit gaudens postquam praedicationem eius suscepit. Eodem modo in Academia nostra, qui praerogatiuum aut insignia doctoratus assecuti sunt, solent ad lautissimum conuiuium, tam patres quam equites inuitare. & qui ducunt uxores aut ad presbyteratus culmen asciscuntur, eodem modo solent populare conuiuium parare.

REGVLA XLIII.

Nemo ex omnibus sanctis (autore Hierony. Matth. 14.) inuenitur diem festum vel conuiuium magnum egisse in die natalis filij sui, praeter Pharaonem & Herodem, vt quorum erat par impietas, esset vna solennitas. Nemo inuenitur habuisse laetitiam in die natalis filij sui, vel filiae suae. Soli peccatores super huiusmodi natiuitate laetantur. Sancti vero non agunt festiuitatem in die natalis sui, sed Spiritu sancto repleti execrantur hunc diem. Et Orige. homil. vnica, in libr. Regum, ait. Abraham conuiuium magnum fecit, ea die qua à lacte depulsus est Isaac filius suus. Apud homines quidem seculi huius parentes solent natalis diem celebrare filiorum. Abraham vero non celebrat natalem diem Isaac filij sui, sed illum diem festum agit, & conuiuia celebrat, cum eum à lacte depellit, & ad cibos solidos applicat. Quasi per haec diceret Isaac. Cum factus sum vir, deposui quae erant paruuli. Haec eadem, totidem verbis repetit. homil. 7. in Gene. & in comment. Matth. capit. 14. Eucherius quoque lib. 2. commen. in Gene. ca. 33. ait. Cur Abraham nec die quo natus est filius, nec die quo circumciscus est, sed die quo ablatus est, epulum fecit: quod nisi ad aliquam significationem spirituales referatur, solutio quaestionis est. tunc scilicet esse debere magnum gaudium spiritualis aetatis, quando fuerit factus homo nouus spiritualis, id est,

Gen. 40.

Gen. 21.

Gen. 21.

1. Cor. 3. non talis, qualis dixit apostolus. Lac vobis potu... non escam, nondum enim poteratis, sed nec adhuc potestis, adhuc enim estis carnales. & iterum Orige. ho. 8. super Leui. ait. Nemo ex omnibus sanctis inuenitur die festum vel conuiuium magnum egisse in die natalis sui, nemo inuenitur habuisse laetitiam in die natalis filij vel filie sue, soli peccatores super huiusmodi natiuitate laetantur. Inuenimus enim in veteri testamento Pharaonem regem Aegypti diem natalis sui cum festiuitate celebrantem. In nouo vero testamento Herodem. Vterque tamen eorum ipsam festiuitatem natalis sui profusione sanguinis cruentauit. Ille enim praepositum pistorum, hic sanctum prophetam obruncavit in carcere. Sancti non solum non agunt festiuitatem in die natalis sui, sed spiritu sancto repleti execrantur hunc diem. Vnde Iere. Maledictus dies in quo natus sum, & nox in qua dixerunt, ecce masculus, maledictus qui annunciat patri meo dicens, natus est tibi masculus. Denique Cyrillus li. 8. in Leui. haec eadem transcripsit ex Orige. sicut Eucherius ex Aug. ex li. 1. q. in Gene. q. 5. Quin & Thracibus mos erat in lucē editos filios lachrimis prosequi, mortuos conuiuijs & tripudijs efferre. & Herodotus in Terpsichore Trauos Thraciae populos hoc factitasse tradit. Iuxta Zenobium καισιας, & iuxta Nicolaum, Causiani natos fletu excipiunt, defunctos beatos ducunt. Quae de re extat Epigramma apud Graecos huiusmodi.

Θρηναὶ ἀνείτωσι, ὅτι σὸν ἀχὲ νοσι μὲν θίας
μητέρι ἐκ κόλπων πρὸς φάσιν ἐρχομένους.
ἐμπαλιδ' ὀλιβίζουσι, ὅς οὐ σαίῳ να λιπόντας
ἐπρὸς ἡς κηρῶν λάτρεις ἐμαρτε μόρθη
οἱ μὲν γὰρ ζῶντες αἰεὶ παντοῖα περιώσιν
εἰς νακὰς, τοῖσι δὲ νεκρῶν ἔντρον ἀκφθίμενοι.

Laudantur Thraees, natos quod viscera matrum
Egressos, gemitu potius excipiunt.
Quodq; relinquentes vitam, sine fine beatos
Credunt, incautos dum fera parca rapit.
Illos vita malis quia destinat omnibus, hinc hos,
Pharmaca quod mortem tot reperere malis.

Ex hac regula colliges, an Iob peccauerit quando execrabatur ac diris deuouit diem natiuitatis suae. Nam viri sancti solent personam hominum peccatorum assumere, & sub illorum perso-

na seculi calamitates deplorare, ac scelera hominum reprehendere. vt Paulus ad Rom. 7. cum inquit. Ego carnalis sum venundatus sub peccato. & Daniel cum socijs. Peccauimus, inique egimus, & recessimus a mandatis tuis. vt latius in libro decimo explicabimus. & sic Iob. Pereat dies, id est, perijisset dies, hoc est nunquam fuisset dies ille calamitatis & misericordiae meae praenunciatus, in quo ego natus sum. Nam Iob Domini voce laudatur. cap. 42. loquitur quippe Dominus ad Eliphaz in quiens. Iratus est furor meus in te & in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum sicut seruus meus Iob. & Iere. sanctus fuit ex utero matris, & tamen conqueritur dicens. Maledictus dies in quo natus sum, & nox, in qua dixerunt, ecce masculus. At vero vt ex indefinita quaestione ad Hypothesin descendamus, quaero an Iob peccauerit. Haec quaestio potest intelligi duobus modis, primo an tanta fuerit praeditus sanctitate, vt nunquam peccauerit, nec a virtute descuerit. Et in hoc sensu nec ipse nec sancti omnes sunt a peccato immunis. Quia in multis offendimus omnes. & alibi. Si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. & septies in die cadit iustus. & nemo mundus a sordibus. Nam cum iustitia duobus modis dicatur, in vtraque significatione non caret in hac vita aliqua imperfectio. primo Iustitia pro omnibus simul virtutibus ponitur, sicut iniquitas pro omnibus simul vitijs, vt exhibete membra vestra seruire iustitiae in sanctificatione. & in Psal. qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam, sic Noe, Iob, Abraham, Elisabeth & Zacharias vocantur iusti, non tamen deerant illis peccata nonnulla leuiora. Alio modo iusti appellantur in scriptura, non qui omni vitio careant, sed quod maiori parti virtutum commendentur. Nam Zacharias silentio condemnatur. Iob suo sermone reprehenditur. Iosaphat & Iosias qui iusti dicti sunt domino displicuerunt, quorum alter impio auxiliu tulit, alter contra praecipu Domini occurrit Nechao regi Aegyptio, & interfectus est, & tamē vterq; iustus appellatur. & iuxta Hiero. in q. in Gen. & Orige. Noe fuit iustus in generatione sua, id est, si comparetur ad homines sui seculi. si tamē ad sanctos conferatur patres, iniustus fuit. Sic forte de Iob dicere poterimus, si minus sit iustus primo modo, nā parum refert. Secundus quaestio, sensus est, an Iob

Dani. 9.

Iob.

Iustitia duplex.

Iob peccauerit maledicendo diei suo. & in hoc sensu supra a nobis quaestio dissoluta est. Nihilominus lege Aug. lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione capi. 12. & Philippum presby. circa principium comment. in Iob.

REGVLA XLIII.

Plerunque scriptura (vt inquit Augusti. libr. 83. q. q. 69.) sic loquitur, vt quod semper est, tunc fieri dicatur ab aliquo, cum in eo cognosci coeperit. Ita dicimus in oratione Dominica. Sanctificetur nomen tuum. quasi aliquando sanctum non sit. Ergo sicut sanctificetur, est sanctum esse innotescat, ita quoque quod ait Paulus. cum reddiderit regnum Deo & patri, id est patrem regnare demonstrauerit, vt per speciem manifestationemque clarescat, quod nunc a fidelibus creditur, & ab infidelibus non putatur euacuabit omnem principatum & potestatem, manifestando utique regnum patris, vt omnibus notum sit nullum principum aut potestatum, siue caelestium, siue terrestrium per se habuisse aliquid principatus & potestatis, sed ab illo ex quo sunt omnia. Et libr. 5. Locut. in Leui. cum dicitur sanctificabor in medio filiorum Israel: id est sanctus habebor. neque enim dominus praeter filios Israel, non est sanctus. Lege Cyrillum lib. 9. Theauri. ca. 3. & lib. 10. ca. 7. & Basil. 4. contra Euno. Ad hunc modum intelligi debet, id quod dicitur ad Philip. 2. Propter quod & deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est supra omne nomen. Vtiq; ante resurrectionem, & ante conceptionem Christus habebat nomen supra omne nomen, cum deus esset. Sed in resurrectione palam in oculis omnium positum est, id quod ante erat ignotum. & apud Ioan. dicitur. Clarifica me pater. & Clarifica nomen tuum. & dominus post resurrectionem inquit. Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. nam quauis ante resurrectionem innotuerit angelis, post eam innotuit hominibus. Atq; ideo res fieri dicuntur cum innotescunt. & Adam dicitur. In die quo comederis ex ligno morte morieris. At non statim mortuus est. Dicitur est ergo mori, cum aduersus illum prolata sententia fuit. & ad Rom. 3. sit deus. i. manifestetur, verax: & omnis homo mendax. & ad Hebr. 1. Tanto melior angelis effectus. i. demonstratus. & ad hunc modum multa quae de Christi

sto dicuntur iuxta humanitatem interpretanda sunt non infrequenter. Fieri aut factum esse dicitur, cum aliquis prompto animo est; ad aggrediendum rem aliquam, vt 1. Cor. 15. Quotidie morior ob gloriam vestram, dicit se mori quotidie moriendi proposito. & filijs Zebedaei dixit dominus. Calicem quidem meum bibetis. at Ioanes non bibit Christi calicem, cum morte naturali vitam finierit. Nam vt narrat Tertullianus lib. de praescri. haere. Romae postquam in dolium feruentis olei demersus nihil passus est, in insulam relegatur. & denique senio confectus obiit. Sed aduerte secundum Abdiam in lib. de vitis apostolorum. Ioan. non fuisse missum in craterem olei feruentis Romae sed Ephesi. quod verius videtur. cum totam ferē vitam in Asia transegerit. Aut secundo potest dici calicem accipi pro quacunque afflictione. & sic calicem domini filij Zebedaei biberunt. Lege Hierony. super Matth. Item in Exod. fecerunt magi similiter & non poterunt, id est efficere conati sunt.

REGVLA XLV.

Per incarnationem (inquit Ambrosius verus finem lib. 2. de fide ad Gratianum Augustinum) Christus officia nostra suscepit & nomina, vt quod mortuus est & sepultus. & post parum. Propter me Christus suscepit meas infirmitates, aei corporis subiit passiones, pro me peccatum, hoc est pro omni homine, pro me maledictum factus est, pro me atque in me subditus atq; subiectus, pro me agnus, pro me vitis, pro me lapis, pro me seruus, pro me filius ancillae, pro me diem iudicii ignorans. Praeterea Orige. lib. 2. Periat. ca. 6. ait. Propter incarnationis sacramentum per omnem scripturam, tam diuina, naturae humanis vocabulis appellatur, quam humana, naturae diuinae nuncupationis insignibus decoratur. Magis enim de hoc quam de villo alio dici potest, erunt ambo in carne vna, & iam non sunt duo sed vna caro, magis enim verbum Dei cum anima in carne vna esse, quam virum cum vxore putandum est. Et Theophyl. Ioan. 3. capit. ait. Dicit euangelista filium hominis descendisse de caelo, quauis caro non descenderit de caelo. Sed propter vnam personam & hypostasim, ex qua Dei sunt attribuit homini, & ea quae sunt hominis attribuit Deo. Dedit, inquit, Deus filium suum in mortem, quauis impassibilis,

Mors Ioan. euangelista.

7. mori...

7. mori...

permissit deus. Vide Cyrillum lib. 10. The sauri. cap. 3. & Theophy. Ioan. 6. & 8.

Theologi scholastici his verbis hanc regulam efferunt. Per Christi incarnationem facta est communicatio idiomatum, hoc est proprietatum utriusque naturæ. Qua de re lege S. Thom. 3. par. q. 16. art. 4. & 5.

REGVLA XLVI.

Per contraria diferta (vt scribit Hierony. in comment. epist. ad Titum ca. 1. & 2.) contraria facile intelliguntur. vt cum cognouero, quod quotiescunque vincimur à vitijs atq; peccatis Deum nego, sciam quod cum vitia supero, & Deo adhæreo, ipsum sequor. Et in comment. in Ecclesi. cap. 1. versus finem ait. Ex contrarijs contraria intelliguntur. Vnde Salomon. Dedi cor meum vt cognoscerem sapientiam & scientiam, errores & stultitiam. Nam sapientia prima est, stultitia caruisse. Stultitia autem carere non potest, nisi qui intellexerit eam. Vnde plura in rebus noxia sunt creata, vt dum vitamus ea, ad sapientiam erudiamur. Aequalis ergo studij fuit Salomoni scire sapientiam & scientiam, & è regione errores & stultitiam, vt in alijs appetendis, & in alijs declinandis, vera eius sapientia probaretur. Hierony. quoque in comment. Ezech. ca. 44. aliud addit exemplum, inquit. Si legis præuaricatio inhonorat Deum, consequenter qui legis præcepta seruat, honorat eum. vt impleatur quod scriptum est. Vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. & in epist. ad Eustochium ait. Foelicitas veteris legis. Beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Ierusalem. & Maledicta sterilis quæ non parit, & filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Hanc ob causam Abraham senex Cethuræ copulatur. & Iacob mandragoris redimitur, & conclusam vuluam, in ecclesiæ figuram, Rachel conqueritur. Denique Orige. hom. 4. in Ezechielem cum hanc regulam posuisset, addit. Vnde de iusto dicitur. Non erit sine prole, nec sterilis in vobis. peccatores sine liberis & posteritate sui, æterna infœlicitate damnantur. vt in domo Abimelech factum est. & earum quarum conclusit Dominus vuluam propter peccatum quod in Isaac commissum est. & Ioan. 3. Qui crediderit in filium non iudicatur, qui non credit iam iudicatus est.

Prouer. 1.

Ioan. 5.
Foelicitas
vete. testa.

Psal. 127.

REGVLA XLVII.

Priuilegia singulorum (vt inquit Hierony. Ionæ cap. 1.) non possunt legem facere comunem. Non enim debemus sub exemplo Ionæ qui fortibus electus est, vt præcipitaretur in mare, fortibus credere. Neque illud ex actibus quod Matthias forte in Apostolatam eligitur. Sicut enim in condemnationem Balaam asina loquitur, & Pharao & Nabuchodonosor in iudiciu sui, somnijs futura cognoscunt, & tamen Deum non intelligunt reuelantem, Caiphas quoque prophetat ignorans. Ita Ionas fugitiuus forte deprehenditur, non viribus fortium, sed voluntate eius qui sortes regebat incertas. Nec quia filij Israel acceperunt vasa ab Aegyptijs, nos idem facere debemus.

Exemplis quibus vtitur Hierony. nempe de Mathia & Iona, qui sorte fuerunt electi, alter vt esset apostolus, alter vt maris fluctibus committeretur, recipiuntur communiter à doctoribus, quos citat Gratian. 26. q. 2. & à S. Thom. 2. 2. quæst. 95. artic. 8. & exponuntur de sorte quadam sensibili & oculis omnium exposita. A quorum iudicio longe ego absom. Nam quomodo illi intelligendi sint sancti, ipsimet alijs in locis explanauerunt. ait nanque Augusti. Psalm. 30. conc. 2. Sortis nomine appellatur gratia Dei. Vnde dicitur cecidit fors super Mathiam, quia in sorte non est electio, sed voluntas dei. vt in Psalm. In manibus tuis sunt fortes meæ. & Dionysius in libr. de ecclesiastica Hierar. capit. 5. parte. 3. ait. Porrò de sorte illa diuina quæ Mathiæ diuinitus obtigit, alij quidem alia sensere, meo iudicio non rectè, aperiam autem & ipse quid sentiam. Videtur mihi scriptura sortem appellasse, diuini quidam & præcipui muneris, per quod illi choro sacratissimo insinuaretur, qui esset diuina electione declaratus. Vides quod apostoli nullam miserunt sortem, sed Deus de cælo aut alias quomodo illi fuit visum, misit signum, declarans & ostendens, quis esset assumendus ad munus apostolicum, & quis dimittendus: vt fecit cum Cain & Habel obtulerunt sacrificia. suscepit, inquit, Dominus, sacrificium Habel. Quomodo? quia misso de cælo igne illud combulsit. & 3. Regum 18. cum sacerdotes Baal orarent vt descenderet ignis è cælo, non descendit quidem. At cum orauit Elias, Domine deus

Sors.

Diony.

Abra.

REGVLA XLIX.

Abraham & Isaac, ostende hodie, quia tu es Deus Israel, & ego seruus tuus. & eo orante ignis è cælo descendit & deuorauit holocaustum. quo signo aut sorte ostendit sibi sacrificium illud placere: & in primordijs ecclesiæ, vt author est Chrysofost. homil. 29. in priorem ad Corinth. epist. quando aliquis baptizabatur, aut descendebat Spiritus sanctus super illum, aut donum prophetiæ & linguarum illi dabatur, quod sibi persuaderet fidem Christi esse certissimam. & Numer. 17. legimus tribus Israel virgas suas in sortes dedisse, vt qui electus à Deo esset sacerdos, declararetur. Sors autem super Aaron cecidit, quia sola eius virga effloruit. & Iudic. 6. Sortem petijt Gedeon: an saluum facis, ô Deus per manum meam populum Israel sicut locutus es? ponam hoc vellus lanæ in area, si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciam quod per manum meam sicut locutus es, liberabis Israel, factumque est ita. Ad hunc modum intellige de sorte Acham. Iosue 7. & sorte Ionathan. 1. Regum 14. De hac re lege Orige. homil. 23. in Iosue. & homil. 9. Leui.

REGVLA XLVIII.

Vbi difficile aut impossibile ponitur (inquit Hiero. Matth. 19.) non impossibilitas prætenditur, sed raritas demonstratur. vt apud Matth. Amen, Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cælorum. & exëplo ostendit esse impossibile. Facilius, inquit, est, camelum per foramen acus transire. Nihilominus Abraham, Isaac, & Iacob diuites intrauerunt in regnum cælorum. & in euangelio Matthæus & Zachæus diuitijs relictis, Domini testimonio prædicantur. De exemplo quo vsus est Hierony. quod diues haud facile assequetur regnum cælorum, lege Augusti. epist. 89. quæst. 4. Sed vt exemplis notior fiat regula, aliqua breuiter adducam. Ad Hebræos 6. Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustaueruntque donum cælestis & participes facti sunt Spiritus sancti, &c. & Lucæ 17. Impossibile est vt non veniant scandala. & Psalm. 4. Quis ostendet nobis bona. & 54. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ. & apud Isaiam. Generationem eius quis enarrabit, nam, Quis, rem impossibilem aut difficilem significat, vt alibi à nobis dictum est.

Luca. 19.

A Ierusalem (authore Hierony. Hoseæ 2.) in Aegyptum dicitur in scriptura descendere. ab Aegypto in Ierusalem ascendere. Vnde in Hosea dicitur. Iuxta diem ascensionis suæ de terra Aegypti. Quando eximus de Aegypto, & ad meliora trāsimus, dicit ascendere, quia Ierusalem in montibus sita est, de qua qui Iericho descendere voluerat, vulneratus est: ad eos autem qui Aegypti, id est seculi huius quærūt auxilia, dicitur. Væ qui descendunt in Aegyptum propter auxilium. & Euche. libr. 3 in Gene. capit. 26. ait. Nunquam ferè in sanctum quis locum dicitur descendisse, vel ad vituperabilem conscendisse memoratur. quæ obseruationes ostendunt diuinam scripturam, non vt plurimis videtur, inerudito atque agresti sermone compositam, sed secundum disciplinam diuinæ eruditionis aptatam, neque tantum historicis narrationibus, quantum rebus & sensibus mysticis seruientem inuenies. Vnde cum detentus fuisset Simeon in Aegypto, & nouem fratres eius dimissi reuerterentur ad patrē, non est scriptū, quia ascenderūt ex Aegypto, sed imponentes, inquit, frumētum super asinos suos, abierunt. Cum autem recepto fratre & agnito Ioseph reuerterēt, dicitur. Quia ascenderūt ex Aegypto, & venerūt in terrā Canaan ad Iacob patrē suum. & Orige. ho. 15. in Gene. late de hac re disputat, ex quo Euche. omnia illa quæ sub eius nomine retulimus, ad verbum transtulit.

Luca. 10.

Isai. 31.

Scriptura
diuina.

Gene. 42.

Hæc regula ad pertractandos mysticos sensus plurimū valet, vt docebimus in libro sequenti. Nam quia Ierusalem editior & altior est cunctis vrbibus, significare videtur illius habitatores, & qui ad illam conscendūt, ad culmen virtutis aut conscendere aut iam peruenisse, & cum Christo in monte esse cū apostolis. & è contra qui ab ea descendunt, ad infima & terrena fuisse delapsos. At verone violenta allegoria videatur, & conficta, ex historia confirmanda est. Inquit enim Ezechiel. capit. 38. de Ierusalem, Qui possidere coepit & esse habitator vmbilicis terræ. & Rabbi Dauid in comment. Hoseæ capit. 2. ait. Israelitica regio cunctis alijs altior est, ideo ad eam semper dicimus conscendere. Hinc forte Psalmis Dauidicis, qui graduum inscribuntur, illis hoc inditum est nomen, quia Iudæi è Babylone in Ierusalem con-

scendentes, per certas mansiones & diuerticula, illos. 15. Psalmos domino cecinerunt. & in Psalm. 121. illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini testimonium Israel, &c.

REGVLA L.

Quando nouum fit aliquid atque præcipuum (teste Chrysolto. homil. 14. in Matth.) signa Deus facere conſuevit, præſtans quædam pignora ſuæ potentia, his qui legem eius accipiunt. Sic cum hominem facturum eſſet, prius mûdum creauit, & tunc demum factum hominem legem in paradifo dedit. Et cum ſancto etiam Noe legem poſiturus eſſet, magna rursus mirabilia monſtrauit, per quæ deſtruxit omnem creaturam, ac terribile illud pelagus per annum integrum toto fecit orbe diffundi, iuſtumque illum in tanta totius mundi tempeſtate ſeruauit. Abrahæ quoque multa ſigna legitur præſtitiffe, vt claram illam de Regum bello victoriam, vt inſignem quoque aduerſus Pharaonem plagam, vt cum de varijs eum periculis liberauit. Sed & Iudeis quidem cum legem eſſet daturus, prius mirabilia illa, & prodigia magna oſtendit, ac tunc demum præcepta legis impoſuit. Ita in Euangelio cum ſublimem quandam viuendi introduceret diſciplinam, & quæ nunquam ab illis fuiſſet audita autoritatem mandati, ſuis præſtruxit, claritate ſignorum. Quia enim æternum regnum prædicabat, quod non conſpiciebatur ſenſibus, ex his quæ videntur, etiam illa quæ non ſunt viſa, demonſtrabat. Et Gregorius Nyſſenus in homil. natalis domini. Diuina benignitas hominibus viam præſtruens, ad hoc ne aliqua res incredibilis videatur, incredulorum animos ad aſſentiendum præparat, minoribus miraculis illos exercendo. Huiusmodi erat foetura illa, qua ſterili Eliſabeth & decrepito naſcitur filius, quo concilietur fides Mariæ partu. Lege Theophyla. Lucæ. 1. circa principium.

Nec tantum, Deus optimus maximus, miraculis animos hominum præparare, ſed etiam vaticinijs ante adhibitis viam præmunire ſolet, cum aliquid inſolitum facere vult. Vnde Chryſoſto. ſermo. 1. in epiſto. ad Roma. ait. Solet deus quando ſublimia & magna facturum eſt, ante multa tempora illa prædicere, exercens hoc pacto ſuorum au-

ditum, quo facilius & certius excipiant eorum aduentum. Et Aretha. in Commenta. Apocaly. capit. 18. loquens de terræmotu illo, qui tempore Chriſti paſſionis accidit, ait. Ex conſuetudine, inquit, ſcripturæ terræmotus mutationem rerum ſignificat. Quem admodum vbi dicitur. Adhuc ſemel, ego mouebo cælum & terram: ſignificat enim translationem eorum quæ commouentur, vt declarat Paulus ad Hebræos capit. 12. Et in veteri teſtamento egreſſus Iſraelitarum ex Ægypto, dictus eſt terræmotus, vt cum ait Dauid. Terra mota eſt, etenim cæli diſtilauerunt. & in Apocaly. capit. 6. cum aperuiſſet ſigillum ſextum, terræmotus factus eſt magnus. Siquidem tantas afflictiones Antichriſti tempore fore inuaſuras homines dicunt, quantas nunquam antea fuiſſe cognouimus. Denique Theophyla. Matth. ait. Scriptura terræmotum, in rerum alteratione ponit. Ex hac regula facile ſectatorum Lutheri leuitas & inſtantia, & ipſius inſania & impietas reſellit, quæ cum à Deo miſſus non fuerit per hanc miſſionem exteriorem efficiendorum miraculorum (miracula quippe ſigna ſunt interioris miſſionis Spiritus ſancti) nihilominus non ſola non poſtulat, ſed obtinuit, vt dogmatis eius ex orco extractis fides adhibeatur, atque illis, nec diſcuſſis, nec probatis an ex Deo ſint necne, ſubſcribatur. Atqui ego perlibenter ab iſtis transfugis, qui à Deo vero ad Deum huius ſæculi deſecerunt, quærerem, quo conſilio ducti à Dei eccleſia, quæ eſt firmamentum veritatis, deſciuerint. Num miraculum aliquod adhibuerit, vt doctrinæ ſuæ viam præmuniret, atque ipſi fidem faceret? Nihil minus. At eximia quadam ſanctitate & morum probitate claruit, cuius lænocinio allecti, ei acquieuiſtis? tantumdem. quando quidem tot ſcælera teterrima ab ipſo patrata fuiſſe comperio, vt potius dehortari quam hortari homines ad ſe ſequendum viderentur. Cum iuxta Agaficlem Lacedæmoniorum regem, illorum exoptare oportet eſſe diſcipulum, quorum & filios eſſe volumus. Feſellit ergo vos ac in errorem pertraxit, nomen illud euangelij, quo d. identidem apud vos oſtentare, & frequenti ſolet inculcare ſermone, cum longè lateque ab ipſa diſſideat. Nam iuxta prophetam. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me, Euangelium quippe non tam eſt in

Terræmotus.

Agg. 2.

Pſalm. 67.

Lutheri hæreſis.

verbis

Eudoxiu.

verbis quam in ſenſu, nõ tam in folijs quam in fructu. Eudoxum ferunt, bonum ipſum, hoc eſt felicitatem in voluptate ſitam eſſe exiſtimari, cuius rationes ob morum eius probitatẽ, magis quam propter ſeipſas probabantur, nam maxime temperans eſſe videbatur, nec vt amicis voluptatis, putabatur hæc dicere, ſed quia ita re vera exiſtimabat. Hinc etiam Orator à M. Catone finitur, vir bonus dicendi peritus. Sed bene habet, hac ex parte Martinus non poterit nobis imponere, nec errores ſuos obtrudere, cum illius ſcælera ſint orbi notiora, quam vt à nobis hoc loco recensenda ſint. Porrò doctrinam qua ratione inſinuare & propagare curauerit Martinus, excutiamus. Cum videret nec à probitate morum nec à potentia miraculorum ſuffragium habere poſſe, ad decipiendum Dei populum & diſſeminandum errores, ſtatuit illas hæreſes ſuſcitare, ad quarum fatum hominum animos cernebat eſſe pro-

penſos. Nam quemadmodum facile erat Athenis Athenienſes laudare, ſed non apud Lacedæmonios, ſic facile erat cibum & potum & quæ ex illis ſequuntur apud illos Germanos, quorum Deus venter erat, laudare. Vnde vniuerſa ieiunia & ciborum delectus ſtatim apud illos exoleuerunt, conuenticibus magnatibus, ad quos ſicut poſtremo prædicatio Ionæ peruenire ſolet, ita vitia, quæ in præcipitia ducunt homines, primum ab illis amplectuntur & fouentur. Deinde cum ſibi ſubiratum Pontif. max. hac de cauſa cerneret, totum eccleſiaſticum ordinem labefactare, & pontificem ipſum à ſede Petri deturbare decreuit, affirmans, nec Epiſcopos, nec Papam eſſe dignitate superiores ſartoribus & ſutoribus, ac talem denique eccleſiæ formam conſtituit, vt merito de ea dicere poſſis cum propheta. facies meretricis facta eſt tibi: nesciſti erubere.

¶ Finis Libri noni Hypotypoſeon.

MARTINVS MAR-
TINI CANTAPETREN-

SIS, SACRÆ THEOLOGIÆ

magister, ac diuinarum scripturarum, in tri-

bus linguis, Salmanticae, primarius professor;

Illustrissi. ac Reuerendissi. D. D. Petro

Pontio Legionensi, Episcopo

Placentino, Salu-

tem. P. D.

IAM AD POSTRE-
mum huius secundae par-
tis volumen ventum est,
in quo elementa scriptu-
rarum à nobis absoluenda
sunt. Et in primis ab-
studiosis, cura ac diligen-
tia adhibenda est, vt scripturae cum gestu pro-
nuncientur, qui nimirum non raro interpreta-
tionis loco esse solet. vt Ecclesiastes 11. ca.
Lætare iuuenis in adolescentia tua, & in bo-
no sit cor tuum in diebus iuuentutis tuae, &
ambula in vijs cordis tui, & in intuitu oculo-
rum tuorum. & Threnorum 4. Gaude & læ-
tare filia Edom quæ habitas in terra Hus, ad
te quoque perueniet calix, inebriaberis at-
que nudaberis. Quibus in locis tota perio-
dus per irrisionem proferenda est. nam im-
peratius, lætare, comminationis est, & in li-
bris Regum. Clamate voce maiore, Deus est
enim Baal, & forsitan loquitur, aut in diuer-
sorio est, aut in itinere, aut dormit vt exci-
tetur. & in threnis. vocaui amicos meos, id
est, inimicos, ipsi autem spreuerunt me. &
in Genes. capit. 3. Ecce Adam factus es qua-
si vnus ex nobis. nam cum dixisset serpens.
eritis sicut dij. Dicit dominus Ironicus. ec-
ce Adam factus es sicut vnus ex nobis. at-
que ita exponit Chrysof. homil. 31. in Mat-
thæum: vel iuxta Theophyla. Ioan. 13. sunt
verba angeli. Ecce Adam factus es sicut vnus
ex nobis, id est, factus es sicut vnus qui ex an-
gelorum numero cecidit. & cum dicit domi-
nus Ioan. 13. vnus ex vobis proditurus est
me, id est, is qui à vestro choro excidit, me tra-
det. Item Matth. 9. Non est opus valentibus

medico. & Psalm. 49. Si esuriro non dicam
tibi. Atque ita dicit Chrysof. loco citato.
& Habac. 1. Hæc est fortitudo dei sui. i. Bel
idoli. Deinde prouidendum est ne malè di-
stinguamus. Nam in illo Psalmi. Ierusalem
quæ ædificatur. hic dispungendum, ac dein-
de sequitur. vt ciuitas, cuius participatio eius
in id ipsum, id est, in illa Ierusalem quam do-
minus conditurus est, id est, in populo Chri-
stiano summus erit animorum consensus ci-
uium inter se. & Psalm. 10. Dixit in corde suo
non requiret. & respõdens propheta ait. Vi-
des. & subiungit causam. Quoniam tu dolo-
rem & laborem consideras. & Psalm. 23. Hæc
est generatio quarentium eum, quarentium
faciem Dei. & deinde subditur. Iacob, id est,
populus Israeliticus. Nam peculiare est He-
braeis, vt hominis vocabulo pro loco aut gẽ-
te. vt Zabulon, Nephtalim. Porro hæc in re
in veteri instrumento ad Hebræos codices
confugere oportet. Cum vero adhibita in-
tentio incertum esse prouiderit, quomodo
distinguendum, aut quomodo pronuntian-
dum sit, consulamus regulam fidei, ex scri-
pturarum planioribus locis & ecclesiæ au-
thoritate. Illa hæretica distinctio. In princi-
pio erat verbum, & verbũ erat apud Deum,
& Deus erat. Verbum hoc erat in principio
apud Deum. non vult verbum Deum confi-
teri. Sed hoc regula fidei refellendum est,
qua nobis de trinitatis æqualitate præscribi-
tur, vt dicamus, & Deus erat verbum. Dein-
de subiugamus. Hoc erat in principio apud
Deum. & apud Ioan. eodem loco. Latini sic
distinguunt. omnia per ipsum facta sunt, &
sine ipso factum est nihil: quod factum est,
in ipso

in ipso vita erat. Græci sic. omnia per ipsum
facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod
factũ est. In ipso vita erat. At vero Theophy.
arbitratur dispũctionem Latinorum esse hæ-
reticam, si dijs placet. Illa vero distinctio
ambiguitas neutra parte resistit fidei, & ideo
ex textu ipso sermonis dijudicanda est, vbi ait
Apostolus ad Philipp. 1. Et quid eligã igno-
ro, coarctor autem è duobus, desyderium ha-
bens dissolui & esse cũ Christo. multo enim
magis optimum, manere in carne necessariũ
propter vos. Incertum enim est, vtrum ex
duobus, desyderiũ habens, an coarctore du-
bus, vt illud adiungatur, desyderium habens
dissolui & esse cum Christo. Sed quoniam
ita sequitur. multo enim magis optimum, ap-
paret eum, eius optimi dicere se habere con-
cupiscentiam, vt cum ex duobus compella-
tur, alterius tamen habeat concupiscentiam,
alterius necessitatem. Concupiscentiam scilicet
esse cum Christo, necessitatem manere in
carne. Quæ ambiguitas ex vno consequenti
verbo dijudicatur, quod positum est, nempe
enim. Quam particulam qui abstulerunt in-
terpreses, illa potius sententia ducti sunt, vt
non solum compelli ex duobus, sed etiam qd
duorum habere concupiscentiam videretur.
Sic ergo distinguendum est. & quid eligam,
ignoro. compellor autem ex duobus, quam
distinctio sequitur. Concupiscentiam ha-
bens dissolui & esse cum Christo. Et tanquã
quæreretur, quare potius huius rei habeat
cupiscentiam. Multo enim magis optimum
inquit. Cum ergo è duobus compellitur,
quia est manendi necessitas, quam ita subie-
cit. Manere in carne necessariũ propter vos.
Item Matth. 28. dicit. Vespere sabbathi quæ
lucet in prima sabbathi venit Maria Mag-
dalene. & Mar. capi. 16. ait. surgens Iesus ma-
ne prima sabbathi, apparuit primo Mariæ
Magdalene. In quorum locorum expositio-
ne ait Hierony. quæst. 3. ad Hedibiam, Res-
pondendo quod vterque euangelista ve-
rum dixit. Matthæus quando Dominus re-
surrexerit vespere sabbathi, Marcus autem,
quando eum viderit Maria, id est, mane pri-
ma sabbathi. Ita enim distinguendum est.
Cum autem resurrexisset, & parumper spiri-
tu coarctato inferendum. prima sabbathi ma-
ne apparuit Mariæ Magdalene, vt qui ve-
spere sabbathi, iuxta Matth. resurrexerat, ip-
se mane prima sabbathi, iuxta Marc. appa-
ruerit Mariæ. quod & Io. significat, mane eũ

alterius diei visum esse demonstrans. Aut di-
cendum iudicio meo, quod vespera pro no-
cte capitur, apud Matthæum. Sed Mar. tem-
pus illud explicauit, nempe quod nocte illi
apparuerit, mane iam appropinquante. Vbi
autem nec præscripto fidei, nec ipsius ser-
monis contextu ambiguitas explicari po-
test, nihil obest secundum quamlibet earum
quæ ostenduntur, sententiam distinguere.
Veluti est illa ad Corinthios. Has ergo pro-
missiones habentes charissimi, mundemus
nos ab omni iniquatione carnis & spiritus,
perficientes sanctificationem in timore do-
mini. capite nos, nemini nocuimus. Du-
bium est quippe vtrum mundemus nos ab
omni iniquatione carnis & spiritus, secun-
dum illam sententiam, vt sit sancta in cor-
pore & spiritu, an mundemus nos ab omni
iniquatione carnis, vt alius sit sensus. &
spiritus perficientes sanctificationem in ti-
more domini, capite nos. Tales distinctio-
num ambiguitates, in potestate legentium
sunt. & ad Rom. 2. sic oportet legere. qui red-
det vnicuique secundum opera eius. ijs qui-
dem qui secundum patientiam boni operis
(id est, qui perseverant in bono opere) quæ-
runt vitam æternam. Subaudi reddet glo-
riam & honorem. ijs autem qui sunt ex con-
tentione &c. ira & indignatio, scilicet red-
detur. est optimum etiam exemplum apud
Matthæ. occidit omnes pueros qui erant in
Bethleem & in omnibus finibus eius, à bima-
tu & infra, id est, intra, secundum tempus
quod exquiserat à Magis. Lege Euthy. Mat-
thæ. 2. circa principium, & Ambro. Psalm.
36. & August. libr. 5. super Gene. ad lite-
capit. 13. & 14. Postremo ambiguitates, quæ
non ad distinctioem, vel ad pronuntiatio-
nem pertinent, sed ad casum nominis spe-
ctant, similiter considerandæ sunt. Nam sæ-
pe occurrit nomen quod nescias quo casu
collocatum sit, nisi ad fontem Græci aut He-
braici sermonis te conferas. vt Psalm. 9. In-
imici defecerunt framea in sinem & ciui-
tates eorum destruxisti. nomen inimici iux-
ta aliquos est nominatiuus pluralis. Sed me-
lius est vt sit genitiuus. ad hunc sensum ini-
micorũ nostrorũ vires debilitatæ, fractæque
sunt. Atvero iuxta Hebræos vocatiuus est,
inimiceq; legendum. atq; is error irrepsit ex
affinitate literarũ. loquitur aduersus Goliath
Philistæũ, atque irridens vires eius, miratur
quomodo tā celeriter sint superata. & Psalm.
mo.

2. Cor. 7.

Vulgata di-
cit. Inimi-
ci defecerunt
framea in
sinem.

REGVLA PRIMA.

Rudens admonendus lector (vt Ex antea- dentibus & ne superstitiosis acquiescat inter consequenti- bus percipi- tur scriptu- ra sensus. pretationibus, & quæ commati- cè pro fingentium dicuntur arbitrio, sed con- sideret priora, media, & sequentia, & sic ne- ctat sibi vniuersa, quæ scripta sunt. vt quia Matthæus capit. 27. ait. Vigilate itaque quia nescitis diem neq; horam. Intelligimus om- nia quæ ante dixerat partim capi. 24. partim 25. hoc est de duobus qui in agro sunt, de duobus molentibus, & de patrefamilias qui seruo suo dedit omnem substantiam, & de decem virginibus, ideo parabolas esse præ- missas, vt quia ignoramus omnes iudicij diè, sollicitè nobis lumen bonorum operum præ- paremus, ne dum ignoramus, iudex veniat. Et Augusti. libr. 83. q. 9. 69. ait. Solet circun- stantia scripturæ illuminare sententiã, cum ea quæ circa scripturam sunt, præsentè quæ- stionem contingentia diligenti discussione tractantur, vt illud quod dicit Paulus. 1 Corin- th. 15. Tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui illi subiecit omnia. Inuenimus nanq; ita esse ventum ad illum locum, vt supra dice- ret. Nunc autem Christus surrexit à mortuis s. Thom. 3. primitiæ dormientium. Agebat enim de re- surrectione mortuorum, quæ in domino se- cundum susceptionè hominis facta est. quã quam apertissimè sequatur & dicat. Quoniã quidem per hominè mors, & per hominem resurrectio mortuorum, sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viui- ficantur. Vnusquisque autem in suo ordi- ne, initium Christus, deinde hi qui sunt Chri- sti in præsentia eius. Deinde finis, cum tradi- derit regnum deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum, & omnem potestatè & virtutem. Oportet enim illum regnare do- nec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. nouissimè inimica destruetur mors. om- nia subiecit sub pedibus eius. Cum autem di- ceret quod omnia subiecta sunt manifestum est quod præter eum qui subiecit illi omnia. Cum autem subiecta fuerint omnia, tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui illi subiecit om- nia, vt sit deus omnia in omnibus. Manifestum est hoc secundum susceptionem homi- nis dictum. Præterea Hierony. in episto. ad Dardanum. eandem regulam exemplo illu- strat, dicens. Vbicunque habitator terræ le- gitur,

mo 126. Ecce hereditas domini filij, merces, fructus ventris. Nomen filij potest esse geni- tius aut nominatiu9 numeri pluralis, quod rectius videtur quasi dic. Hereditas domini sunt filij. nam hæc erat foelicitas legis vete- ris, & subdit. qui filij sunt merces ac fructus ventris materni. & Psalm. 44. Propterea vn- xit te Deus, deus tuus oleo lætitiæ. primum nomen iuxta Hierony. in episto. ad Princi- piam. est in vocatiuo, ad hunc sensum. pro- pterea ô Deus, vnxit te Deus tuus oleo læti- tiæ. Damafce. lib. 4. cap. 6. vtrunque nomen ponit in nominatiuo. & Paulus ad Hebræos cap. primo. Item in cantico Mariæ, Lucæ. 2. Suscepit Israel puerum suum, recordatus mi- sericordiæ suæ, nomen Israel apud Latinos ambigitur in quo sit casu. Sed non est du- bium quin sit in accusatiuo. & in Euangelio Matthæi. Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Abrahæ est in datiuo. Sicut & illud Actuum apostolicorum. Si, id est, nunquid, in hoc tempore restitues regnū Israel. pro ipsi Israel. & Matt. 13. ziza- nia autē filij sunt nequam. nequã est geni- tius, hoc est satanæ. & ca. 12. spiritus autē bla- sphemia. blasphemia est nominatiuus, & spi- ritus genitiuus. & 2. ad Tim. 4. Coaceruabūt sibi magistros pruriētes auribus. hoc nomē, prurientes, est in nominatiuo. Sic 1. Theff. 3. Propterea consolati sumus fratres in vobis. Dubium est enim vtrum ô fratres, an hos fra- tres. Neutrum autē horum est contra fidem, sed Græca lingua hos casus pares nō habet, & ideo illa inspecta renūtiatur vocatiuus. i. ô fratres. Quod si voluisset interpres dicere, p- pterea consolationē habuimus fratres in vo- bis. minus seruitum esset verbis, sed minus de sententiã dubitaretur. nostri nemo ferè ambi- geret vocatiuū esse casum, cum audiret. pro- pterea cōsolati sumus fratres nostri in vobis. Sed iam hoc periculosius permittitur. Ita fa- ctū est in illa ad Corin. epistola, cum ait Apo- stolus. Quotidie morior per vestrā gloriã fratres, quam habeo in Christo Iesu. ait enim quidam interpres. Quotidie morior per ve- strā iuro gloriã, quia in Græco vox iurantis nã, manifesta est sine ambiguo sono. Verū rarissimè inuenietur ambiguitas in proprijs verbis, quantū ad libros diuinarum scriptu- rarū spectat, quã non, aut circumstantia ipsa sermonis, qua cognoscitur scripturarū inten- tio, aut interpretum collatio, aut præcedētis linguæ soluat inspectio. his præmissis sit.

1. Cor. 15.

Apoca. 8.

Ezech. 38.

Rom. 12.

Locus psal- mi. 2.

gitur, & priora & media & extrema tracte- mus, & liquido scripturarum regula poterit comprobari, semper habitatores terræ pecca- tores cognosces appellari. De quibus in Apo- calypsi dicitur. Væ habitatoribus terræ. & Dani. 4. omnes habitatores terræ apud illū in nihilum reputati sunt. & alibi. Vt inferas manum super populum qui est congregatus ex gentibus, qui possidere cœpit, & esse habi- tator vmbilici terræ, id est Iudæ. Item Hilarius lib. 9. de Trin. parum post principium, inquit Dictorum intelligentia, aut ex præpositiis, aut ex consequentibus expectanda est. nam cum de humana natura loquitur, dicit Domi- nus. Solus Deus est bonus. & nemo bonus ni- si solus Deus. & non potest filius ab se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientē, & pater maior me est. & de die illa vel hora nemo scit, neque angeli in cælis, nec filius ni- si pater solus. At quando de Christo iuxta di- uinitatem loquitur, inquit. Ego & pater vnū sumus. & Hiero. Matt. 5. cum exponit sermo- nem Domini in monte habitum ait. Ex præ- cedentibus & sequentibus in Galilæa mon- stratur locus, quem putamus esse vel Tha- bor, vel quemlibet alium excelsum montem. Denique postquam finiuit sermones suos sta- tum sequitur. Cum autem introisset Caphar- naum. & iterum in eodem cap. cum exponit hunc locum. esto consentiens aduersario tuo & c. ait. ex præcedentibus & consequentibus manifestus est sensus, quod nos Dominus dū in istius seculi via currimus, ad cōcordiam co- hortetur, iuxta apostolum dicentem. Si fieri potest quantum ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Nam dixerat. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recorda- tus fueris, quia frater tuus habet aliquid ad- uersum te. & hoc finito statim infert. esto cō- sentiens aut benignus aduersario tuo. & in cō- sequentibus iubet. Diligite inimicos vestros. Cum hæc manifesta sit intelligentia plerique arbitrantur de carne dictum & anima, vel de anima & spiritu, quod penitus non stat. Quo- modo enim aut caro mittenda erit in carce- rem, si anima non consenserit, cum anima & caro pariter recludenda sint. nec quicquā pos- sit caro facere, nisi quod animus imperarit. Le- ge quæst. 11. ad Hedibiam. Ex hac regula li- quido colligitur hunc locum Psalm. 2. Ego hodie genui te, fore intelligendum de gene- ratione temporali filij Dei, vt multi illustres viri interpretantur, præcipuè Hiero. ad Ga-

lat. 4. & Isaiæ. 45. & Ambro. libr. 5. de fide. ca. 2. & Theodo. ad Hebræos. 1. & August. libr. 2. de Trinita. ca. 18. Atque iterum Theodor. Psalm. 2. cum dicit Psalmographus. Domi- nus dixit ad me filius, & c. inquit. ἡ ἀντηρ τὴν φύσιν ἢ ὁ υἱὸς ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ πνεύματος διδασκαλίας παθέμενος τῆ δεότητι προσάψοιτο δεσπότου χρισ- τοῦ. πρὶ γὰρ ἐκείνης ἀκούομεν τοῦ θεοῦ τῶν ὁδῶν διὰ τοῦ δαβὶδ λέγοντος. ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησάσε. ὡς ἄνθρωπος τοίνυν ἢ τῶν ἡν δέχεται τὴν φωνὴν. ὡς ἄνθρωπος ἢ τῶν ἐπαγομένων ἀκούει- ἄιτησαι παρ' ἐμοῦ. Hoc est. Hanc vocem hodie nullus tribuet filio Dei, si modo à vero sensu scripturarum aberrare non vult. Nam de diui- na natura intelligitur quod alibi David ceci- nit. Ex vtero ante luciferū genui te, Sed qua- tenus homo illi deferenda est hæc vox. quin & vt homo est accipienda sunt quæ sequun- tur. postula à me, & dabo tibi gētes hæredita- tē tuam. His refragatur Aug. Psal. 2. & Casio- dorus eodē in loco. & Beda ad Hebræos. 1. qui de generatione æterna intelligi autumat, qui- bus scholastici omnes fere subscribunt. Deni- que alij intelligūt de reditu Christi ad vitam, quando à mortuis resurrexit. nam resurre- ctio generatio. quædam est. Atque ita in- telligit Paulus Actuum. 13. Dixit Hiero- nymus Matthæi. 25. in regula nostra, quæ commaticè pro fingentium dicuntur arbitrio. Comma est pars periodi, quod si eum, in authore quopiam inuento, interpretaris, nullo habito respectu ad superiora, aut inferiora à quibus conuulsum est, sed illo nu- de sumpto, à vero sensu aberrabis frequen- ter. vt si intelligam locum illum Isaiæ. ca- pit. 1. à planta pedis vsque ad verticem ca- pitis non est in eo sanitas, de flagris quæ Christus pertulit in passione pro nobis, ma- le interpretabor. Nam intelligitur de popu- lo Israelitico, qui nullis ærumnis nec flagel- lis eruditus ad sanam mentem redibat, & propterea vocatur populus Sodomæ & Gomo- rræ. & similiter eadem ratione male com- muniter interpretantur hunc locum. Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruer- teris. sensus est. cum homine pietatem colen- ti, benignè agēs. & illum hominem qui à re- cta via auertitur, acerbè punies. dicit peruerte- ris ad eum sensum. non est malum in ciuitate quod Dominus non fecerit. quasi. d. cum prauo homine peruersus eris. hoc est extre- mo supplicio eum afficies.

Locus Isaiæ cap. 1.

Psalm. 18.

REGVLA II.

Quod moris sit in scripturis diuinis (inquit Orige. lib. 6. comment. epist. ad Rom. cap. 7. versus finem,) sanctos personas assumere peccantium, & magistros suscipere in semetipso infirmitates discipulorum, ex libro Psalmodum plenissime perdocemur, vt cum dicit. Nō est pax osibus meis à facie peccatorum meorum, quia iniquitates meæ supergressæ sunt capiti meo, &c. vsque, super me computruerunt & exarserunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ, miserijs afflictus & humiliatus sum vsq; in finem, &c. quibus penè integer hic scribitur Psalm. 37. *Psal. 37.*

Quod si forte alicui videbitur Dauid magis de semetipso pro his quæ acciderant ei, dicere potuisse quam de alijs. Quid etiam de Daniele dicimus, cuius quidem peccatum nullū refertur, sed vir desideriorum dicitur, tamen in ieiunijs, cilicio & cinere describitur, & oratio huiusmodi in qua inter cætera hæc dicit. Peccauimus, iniquitatem fecimus, iniuste egimus, & impietatem commisimus, & discessimus & declinauimus à mandatis & iudicijs, & non audiuimus seruos tuos prophetas. Vnde conueniens est nos legentes dicta sanctorum, cum ab eis tale aliquid dici videmus intelligere & sentire, quia nostras in semetipsis passiones atque peccata describunt. Et propterea illi desunt, vt illorum fletibus nos inuitemur ad lachrymas. Considerant enim neminem ita durum & ignarum posse inueniri, qui cum ab alijs viderit vulnera sua ligari, ipse nullum de suis vulneribus sensum doloris accipiat, & Oecumen. ad Rom. 7. ait. Apostolus per seipsum designat naturam humanam, vt, occasione accepta, peccatum per præceptum operatum est in me, id est, in omnes homines, omnem concupiscentiam, & Olympiodorus in præfati. in ecclesi. ait, sciendum sapientē ecclesiastē, modo è sua ipsius loqui persona, modo eius personam gerere, qui ea quæ in mundo sunt, attonitus admiratur. Item Hierony. libr. 2. aduersus Pelagianos, prope finem, ait, omnes prophetæ, vt Daniel, Dauid, non per se qui sancti erant, sed ex persona populi dicunt, peccauimus, inique egimus, iniuste egimus, & recessimus à mandatis & iusticijs tuis. Exponens quoque hunc locum Habacuc. Quare non respicis domine super iniqua agētes, & taces deuorante impio iustiorē se, & facis homines quasi pisces maris, & quasi re-

ptile non habens principem, &c. inquit Hieronym. Hoc dicit non quod ipse propheta sic sentiat, sed quod impatientiam humanam in sua persona exprimat. Sicut frequēter prophetas & Paulum vidimus, vanas hominum in se recipere sententias, & nūc dicere. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, &c. & quasi incipiens sit. Fratres ego me non arbitror comprehendisse. Et ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Et rursus quasi perfectus sit. Quotquot ergo perfecti sumus hoc sapiamus. Cum igitur non sit vnus, atque eiusdem dicere, se ex parte cognoscere, & esse perfectum. Ac ne forsitan putes, non esse Apostolicæ consuetudinis, sed nostræ, hoc est argumētum quod ipse loquitur ad Corinthios. Hæc autem fratres transfiguraui in me & Apollo propter vos, vt in nobis discatis. Alioqui quomodo potest Deus, sic habere homines quasi pisces maris, & velut reptilia quæ non habent principem. Cum angeli singulorum quotidie videant faciem patris qui in cælis est. Et circumdet Angelus domini in circuitu timentium eum. Sicut igitur in hominibus etiam per singulos Dei currit prouidentia, sic in cæteris animalibus generalem dispositionem & ordinem cursumque rerum intelligere possumus, lege Theophy. in præfati. in Habacuc, & August. epist. 120. capit. 6. sunt innumera huiusce rei exempla, vt ad Roma. 7. scimus quod lex spiritualis est, & in se infirmorum personam suscipiens subdit. Ego autem carnalis sum venundatus sub peccato, nam quod operor non cognosco, & Ierem. 20. seduxisti me domine & seductus sum fortior me fuisti, & ad Titum. 3. sub personâ illorum qui in Christum crediderant, ait, fuimus aliquādo & nos stulti, inobedientes, errantes, seruiētes desiderijs & voluptatibus varijs in malitia & in inuidia agentes, odiosi & odientes alterum. Et Christus sub persona omnium peccatorum ait. Longe à salute mea verba delictorum meorum, & in Actibus. Saule Saule, quid me persequeris? me, id est ecclesiam meam cuius ego caput sum.

REGVLA III.

Moris est diuinarum scripturarum (aut thore Augusti. Psalm. 3.) personæ Dei tribuere, id quod in nobis facit. Non quidem vbique, sed vbi congruen-

ter dici potest. vt Psalm. 3. Exurge domine saluum me fac Deus meus. & veluti cum ipse loqui dicitur, quando eius dono loquuntur Prophetæ, vel Apostoli, vel quique nunciij veritatis. Vnde illud est. An vultis experimentum accipere eius qui in me loquitur Christus? Non enim ait, eius quo illuminante aut iubente loquor, sed prorsus ipsam locutionē illi tribuit, cuius munere loquebatur. Et cum dicitur Gene. 22. Non peperisti filio tuo propter me. Ait August. quæst. 59. in Gene. Angeli nomine dominus Christus significatus est, qui sine dubio Deus est. Aut Deus erat in angelo, & ex persona Dei angelus loquebatur, sicut in prophetis etiam solet, & in consequentibus in Gene. dicitur. Et vocauit angelus domini Abraham iterum de cælo. per memetipsum iuravi, dicit Dominus. Deinde annotandum est ex Grego. libro. 9. mora. capit. 29. quod sæpe verba in scriptura exponuntur per facio, facis. vt Iob. 9. abominabuntur me vestimenta mea, id est, abominabilem me facient. Sic per Petrum quoque de Iuda dicitur. Hic possedit agrum de mercede iniquitatis. neque enim emptum pretio sanguinis, agrum figuli Iudas possidere potuit, qui relatis triginta argenteis, traditionis crimen criminofiori in se protinus multauit, sed possedit dictum est, pro possidere fecit. & libro. 19. capit. 7. ait. Vsitata locutione sacri eloquij videre Dei dicitur, videre nos facere. Sic Dominus iusto viro dicit. Nunc cognoui quod timeas Deum. & Israelitæ præmonetur. Tætat vos Dominus Deus vester, vt sciat an diligatis eum, an non, id est, vt scire faciat. & Aug. lib. 2. de bono perseuerantiæ. ca. 23. cum dicitur ad Galat. 4. misit Deus spiritum filij sui clamantem in corda nostra, id est, clamare facientem. & lib. 2. de sermo. domini in monte cum hæc dixisset. addit. sic diem latū dicimus, quod lætos faciat. frigus pigrū quod pigros faciat. Hoc non intelligentes hæretici, veteri testamento aduersantur, veluti ignorantia vitiove dandum putantes, de eo quod dictum est. Tentat vos dominus Deus vester. Quasi de domino in euangelio scriptum non sit. Hoc dicebat tentans eum, nam ipse sciebat quid esset factururus. Lege ipsum lib. 1. q. in Gene. q. 68. & tracta. 43. in Iohan. & concione. 1. Psalm. 36. Præterea Psalm. 6. ait. Hæc loquendi forma crebro vtitur scripturā. exurge domine, id est, fac nos exurgere, & in euangelio. De die vero & hora illa nemo scit, neque an-

gelus, neque virtus, neque filius nisi solus pater. Quod ideo vtique dictum est, quia per filium homines hoc non discant, non quod apud se, ipse non nouerit. Sed de hoc Matth. loco, lege August. lib. 1. de Trinitat. cap. 12. & S. Thom. 3. parte. quæst. 10. articul. 2. Item August. lib. 4. super Gene. ad literam. cap. 9. ad hunc modum exponit hunc locum Gene. Requieuit Deus ab omni opere, id est, requiescere nos fecit. Ad hunc quoque modum exponendus est ille locus Pauli ad Roma. 8. Spiritus sanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id est, postulare facit. Atque ita exponit August. in libr. de orando Deum ad Probam. epistol. 121. capit. 15. & in epist. ad Probam de videndo Deo, & in lib. de Trinitat. & vnitatē Dei, cap. 6. & contra sermonem Arrianorum. capit. 25. & de anima & eius origine lib. 4. capit. 9. & Gregor. & sanct. Thom. 3. parte, quæst. 26. articul. 1. ad. 2. Porro Ambros. epistol. 23. exponit de gemitu ineffabili, iuxta illud Iere. 4. Ventrem meum doleo. Hanc regulam, his obscurissimis verbis Augusti. libr. 5. super Genes. capit. 19. protulit. Modus ille locutionis cum per efficientem id quod efficitur significatur crebro est in scripturis sanctis, maxime cum de Deo aliquid dicitur, quod ei ad proprietatem locutionis non conuenire veritas clamat. Quod de Deo diximus in principio regulæ, poteris vice versa de dæmone dicere iuxta regulam Tychonij, de qua postea differemus.

REGVLA IIII.

Vbi decora sunt, (inquit Hieronym. Ezech. 5.) & honesta ac pro merito eorum qui ea sustinent, per seipsum Deus facere profitetur. Vbi autem tristitia & non digna Deo, dicit quidem fieri, sed non à se, vt in Ezechiele cap. 5. Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij comedent patres suos. Non dixit, ego faciam vt patres comedant filios suos in medio tui, & filij comedant patres suos. Quod autem decorum est, nec Dei in aie state indignum videtur, ipsum se dicit facere. Vt, Ipse ego faciā in medio tui iudicia in oculis gentium, & sequitur, & faciā in te iudicia & ventilabo vniuersas reliquias tuas in omnē ventum. Tale quid in maledictis Deute. inuenire poterimus, & præcipue in illo loco. Glorificantes me glorificabo, qui autem me de-

Psal. 37.

Danie. 9.

Danie. 9.

Haba. 1.

Rom. 7. Philip. 3. 1. Cor. 13. Philip. 3.

1. Cor. 4.

Matth. 13.

Act. 1.

Deut. 13.

Ioh. 9.

Matth. 24.

Locus Pauli ad Rom. 8.

Deute. 28.

spiciunt, ad nihilum deducètur. Eos enim qui se glorificant, ipse glorificat, qui autem eum despiciunt, non à domino despicientur vel deducuntur in nihilum, hoc enim sequebatur ut diceret. Sed absolute deducuntur ad nihilum, non à Deo, sed pro meritis suis & peccatis. Ex his poteris colligere quomodo intelligatur dictum August. lib. 4. super Genes. cap. 9. Rectè dicimus Deum facere, quicquid ipso in nobis operante fecerimus. Huius regulæ hæc sint exempla. Psalm. 1. Quia nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit, pro & viam iniustorum non nouit, & Isaiæ. 50. in iniquitatibus vestris venditi estis, & parum infra. Ambulate in lumine ignis vestri & in flammis quas succendistis, & in euangelio. Amen dico vobis nescio vos. De bonis Isaiæ. 26. Domine dabis pacem nobis, omnia enim opera nostra operatus es in nobis. Ut tamen Regulam exactius intelligas, annotare oportet, quod est duplex malum, primum virtuti contrarium, & huius Deus causa non est, & hoc est quod dixit Regula, vbi decora sunt &c. est aliud malum quod non est cõtrarium virtuti, scilicet, afflictio & cruciatus, de quo dicitur Matth. 6. Sufficit diei malitia sua, & non est malum in ciuitate quod Deus non fecerit, & huius Deus causa est, nam hoc, malum non est, sed quod his malum esse videatur qui illud sustinent. Aut aliter iuxta Didymum in comm. epist. Iacobi. cap. 1. Quomodo, inquit, aliqui dicunt, quantum ad istam vocem, sola quæ meliora sint, à Deo esse, non etiam, quæ molesta iudicantur & tristia, ponendum est illud vbi ait scriptura. Ipse deduxit super eos mala, & illud. Descenderunt mala à domino super portas Ierusalem. Ex quibus exemplis agnoscitur sententia & iudicio Dei, suaui atq; tristia hominibus prouenire. Cum ergo cuncta Dei prouidentia deferantur, attamen consequens erat, ut qui inuitabat ad patientiam perfectionemque virtutis non malorum illationem, sed memoriam deberet habere meliorum, dum omnis qui studet secundum virtutem viuere, non tristia sed optima data potius & dona perfecta meretur. Alter vero quidam scripturas subtilius animaduertens, & ea quæ piè de prouidentia sunt, exponens, dicit, meliorem ministracionem fieri præcedente voluntate Dei, aduersa vero propter quandam vtilitatem per accidentiam destinari. Hactenus ille. Vide Damascenum lib. 4. cap. 20.

Quanquam non Deus, (vt author est Chrysof. ho. 36. in Matth.) sed hominum improbitas malorum causa fit, talis est scripturæ consuetudo, vt Deum dicat illa fecisse. Vnde Io. 9. dicitur. Dedit ipsis Deus oculos ne videant, & alibi. Veni segregare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus sororem suam. Et Euthy. Io. 15. ait. Hoc scripturæ idioma est, Dei permissionem quasi eius opus appellare. Siquidem excæcavit, & inducavit, significat excæcari ac inducari permisit, tanquam incurabiles, neminem enim vi attrahit, propter liberum cuiusq; arbitrium. Simile est, quod dicitur. Indurans indurabo cor Pharaonis, & errare fecisti nos à via tua, frequentiaq; sunt in veteri testamento idiomatica. Tale quoque est illud Pauli. Tradidit illos Deus in reprobum sensum, & tradidit illos Deus in affectiones ignominia. Nam Deus non solum nemini hoc facit, sed nec reliquit, nisi eum relinquamus, ait namque, peccata vestra diuisionem faciunt inter me & vos. Rursumq; dicitur. Ignorasti legem Dei tui, ignorabo & ego te, & David. Ecce qui elongant se à te peribunt. Et saluator in euangelij loquitur ad Ieruf. Quoties volui congregare filios tuos & nolui. Præterea idem Psalm. 68. ait. Est linguæ Hebraicæ proprietates, vt ei qui permisit, factum adscribat, eo quod prohibere potuit, & non prohibuit, vt Psalm. 68. Quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt, & in Zacharia. Percute pastorem & dispergentur oves gregis, & Isaias. Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. Item Matth. 5. ait. Hoc scripturæ idioma est, vt dicat. Ne nos inducas in tentationem, ac si diceret, ne permittas nos induci. In eo enim quod permittit ipse, inducere videtur. Hæc regula August. non placet, videlicet vt exponamus excæcavit, id est excæcari permisit. Nam ita interpretabatur Iulianus, quem reprehendit ipse August. lib. 5. contra Iulianum. cap. 3. & libro de Gratia & libero arbitrio. cap. 20. & 21. tom. 7. Ipse vero sic exponit, excæcavit, primo non illuminando, deinde occasiones & causas subministrando, quibus mens peccatoris magis ac magis excæcatur iusto Dei iudicio, suo tamen vicio & malitia. Lege Irenæum lib. 4. cap. 48. & Chrysof. om. homil. 67. in Ioan. & sermo. 3. capit. 1. epistol. ad Roman. & homil. 8. in posteriori-

Exod. 4
& 7.
Psalm. 43
& 106.

Isaiæ. 59.
Psalm. 72.

Zach. 13.

Duplex malum.

Mala à Deo sint.

Baruc. 2.
Mich. 1.

rem epist. ad Corint. & Origen. ho. 2. in lib. iudicium. & Damasc. lib. 4. cap. 20. & Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 79. qui de tota hac re plenissime disputant. Deinde cum aliquis ex alterius præscripto rem aggreditur, aut efficit, præcipienti tribuitur opus illud. Vnde cum Iohannes dicat quod Christus non baptizabat, sed discipuli eius, & deinde capit. 3. eiusdem euangelij dicitur. Post hæc venit Iesus & discipuli eius in Iudæam & baptizabat. non quidem perse, vt inquit Theoph. Ioan. 3. sed per discipulos. & mater filiorum Zebedæi petit vt alter filiorum sedeat ad dexteram, alter ad sinistram, dixitque illis dominus, non matri. Nescitis quid petatis. & Gene. 2. dicitur. Nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. quo in loco verba hæc tribuuntur Adæ. At vero Matth. 19. verba sunt Dei. & Iob inquit. Dominus dedit, Dominus abstulit. cum vtique Satan abstulerit. & in veteri instrumẽto angelus loqui solet ad prophetas, & dicit. Ego sum qui feci hoc & hæc. nam iuxta Regulam iuris. quod per alios facimus, per nos ipsos facere videmur. & 2. Reg. 12. dicitur de David. Vriam percussisti gladio. cum id ministri fecerint. Lege Dionys. in celesti Hierar. capi. 13. circa finem de sacerdote purgante. & Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 98. Art. 3. Potest nunc in dubium ac disceptationem trahi, an Deus sit causa peccati. Qua de re scholastici in secundo sententiarum latissime disputant. & Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 79. & doctores illi sancti qui à nobis modo citati sunt in superioribus regulis. Interim tamen ne prorsus sub silentio rem tantam omisisse videamur, dicendum, deum non esse causam peccati. Nam iuxta Mercurium Trimegistum in Pimandro. Dialogo. 14. A Deo perfectio nihil malum, nihil turpe. Hæc siquidem passiones sunt creata sequentes opera, quem admodum æs rubigo, animata corporalimus. At neque faber ferrarius induxit rubiginem, neque animati corporis genitor carnem ac fides. Eodemque modo neque Deus etiam malum. Verum nonnunquam, vt ait Hiero. in epistola ad Philemonem. malum occasio fit bonorum, & hominum praua consilia Deus vertit in rectum, vt Ioseph fratres, sui zeli stimulis incitati, Ismaelitis vendiderunt viginti aureis. Hoc initium & patri & fratribus & omnibus Egypto bonorum omnium fuit. Deniq; ipse postea ad fratres inquit. Vos cogitastis de me mala, Deus cogitauit de me bona. Simile quid-

Ioh. 11. 2.

Matth. 20.

An deus sit causa mali.

& de Onesimo possumus intelligere, quod mala principia occasiones fuerint rei bonæ. Si enim dominum non fugisset, nunquam venisset Roman, vbi Paulus erat vincetas in carcere, vbi euangelio credidit, & Petri negatio magni profectus illi causa fuit. & Plato. lib. 2. de Republica ait. Malorum autem alicui causam esse ipsum Deum cum bonus sit, refellendum est omnino, nec permittendum hoc quæquam dicere in sua ciuitate, si bonis institutis legibus ciuitas debet, nec insuper quæquam audire, siue sit ille iunior, siue senior, siue carminibus hæc inferantur, siue soluta oratione narrentur. Hæc igitur sit lex, in qua cogatur vnusquisque dicere, Deum non omnium causa, sed bonorum. malorum autem quemlibet aliam præter Deum, quærere decet. Sed de hac re latissime disputant omnes qui aduersus Manichæum scripserunt. & Origen. lib. 3. Periarcho. cap. 2. & Basiliius in ho. an Deus sit causa mali.

Ioan. 20.

Exod. 19.

Matth. 5.

1. 1. 1. 1.

REGVLA VI.

Diuina scriptura (authore Gregor. homil. 12. in Ezechi.) aliquando ex tempore, aliquando ex loco, causas designat, quas aperto sermone non indicat. Ex tempore etenim, sicut prædicante Iudeis domino, per euangelistam dicitur. Hyems erat. Inter illa enim mysteria quæ veritas loquebatur, quæ causa fuit vt nomen hyemis adderetur, nisi vt per qualitatem temporis frigus ostenderet cordis? quia & cum verba veritatis acciperet, frigida Iudeorum corda remanebant. Aliquando vero ex loco, sicut carnali Israelitico populo descendente de monte, Moysi lex, in campestribus data est. Et sanctis apostolis Dominus in monte sedens, summa & spiritalia præcepta locutus est, vt ex locis. videlicet monstraretur, quia & illis tanquam carnalibus mandata minima dabantur in valle terrarum, & isti tanquam spirituales & sancti in monte mandata caelestia audirent. Quatenus aperte monstraretur, quod ascendentes corde ad caelestia, infirma mundi relinquerent, & in montis culmine starent. sic per Ezechiel. dicit dominus. Surge egredere in taupum, quia prophetæ suæ gratiam, postmodum dignatus est in latitudine gentium deus. & Ambros. li. 10. super Lucam loquens de Petri prædicatione, de exoplo illo ex loco desumpto quousus est Grego. hæc scribit. Signus esto non per-

Id 3

terat.

terat, si tempus consideremus. Sed friguserat, ubi Iesus non agnoscebatur, ubi non erat qui lucem videret, ubi negabatur ignis consumens, frigus ergo erat mentis, non corporis, & iterum Gregor. libr. 1. Moral. cap. 5. ait. In scriptura sacra plerumque de virtutibus & vitijs sic agitur, vt dum loquendo aliud insinuat, aliud tacendo innotescat. Nam veluti hi, qui chordarum harmoniam temperant, tanta hanc arte dispensant, vt plerumque cum vna tangitur, longe alia ac multis interiacentibus posita chorda quatiatur, cumque ista sonitum reddit, illa quæ in eodem cantu temperata est, alijs impercussis tremit. Sic Iob. 1. peractis diebus conuiuij quo se inuicem filij Iob inuitabant, purgabat pater singulos per holocausta. Vir quippe sanctus nouerat, quia celebrari conuiuia sine culpa vix possunt, nouerat quia magna purgatione sacrificiorum, diluendæ sunt epulæ conuiuiorum, & quicquid in semetipsis filij conuiuantes inquinauerant, pater, sacrificium immolando, tergebat. Nonnulla quippe sunt vitia quæ à conuiujs, aut separari vix possunt, aut certe nequaquam possunt. Pene enim semper epulas comitatur voluptas. Nam cum corpus in refectionis delectatione resoluitur, cor ad inane gaudium relaxatur. Vnde scriptum est. Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Penè semper epulas loquacitas sequitur. Cūq; venter reficitur, lingua defrænatur. Vnde rectè diues apud inferos, aquam appetere describitur, dicens. Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum vt intingat extremum digiti sui in aquam, & refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Prius epulatus quotidie dicitur splendide, & post aquam petere in lingua memoratur. Quia enim inter epulas valde defluere loquacitas solet, ex pœna indicat culpam, cū eum quem epulatum quotidie splendide veritas dixerat, in lingua plus ardere perhibeat, & lib. 2. Mora. cap. 2. ait. Sacra eloquia ex exordijs narrationum, aut ex circumstantijs quibusdam qualitates exprimunt terminosque causarum. Aliquando namque à positione loci, Aliquando à positione corporis. Aliquando à qualitate aeris. Aliquando à qualitate temporis, designant, quid de ventura actione subijciant, A positione quippe locorum diuina scriptura exprimit subsequentium merita: sineque causarum. Sicut de Israel dicit, Quia verba Dei audire non po-

tuit, sed præcepta in campestribus accepit, subsequentem nimirum infirmitatem populi indicans, qui ascendere ad summa non valet, sed semetipsum in infimis neglectè viuendo relaxauit. A positione corporis futura denunciat, sicut in Actibus Apostolorum Stephanus, Iesum, qui à dextris virtutis Dei sedet, stantem se vidisse manifestat. Stare quippe adiuuantis est, & rectè stare cernitur, qui in bello certantibus opitulatur. A qualitate aeris res subsequens demonstratur, sicut euangelista, cum prædicante domino, nullos tunc ex Iudæis credituros diceret, præmittit dicens, hyems erat, scriptum namq; est. Quoniam abundauit iniquitas, refrigeret charitas multorum. Idcirco curauit hyemis tempus exprimere, vt inesse auditorum cordibus malitiæ frigus indicaret. Hinc est quod de negaturo Petro præmittitur, quia frigus erat, & stans ad prunas calefaciebat se. Iam enim intus à charitatis calore torpuerat, & ad amorem præsentis vitæ, quasi ad persecutorum prunas infirmitate æstuante, recalcabat. A qualitate quoq; temporis finis exprimitur actionis, sicut non rediturus ad veniam, ad traditionis perfidiam nocte Iudas exiisse perhibetur, cū egrediente illo ab Euangelista dicitur. Erat autem nox. Hinc enim & iniquo diuiti dicitur. Hac nocte repetet animam tuam à te. Anima quippe quæ ad tenebras ducitur, non in die repeti, sed in nocte memoratur. Hinc est quod Salomon, qui sapientiam non perseueraturâ accepit, in somnis hanc & nocte accepisse describitur, & visiones prophetarum quia ænigmatica sunt, in somnis fieri solent. Hinc est quod angeli ad Abraham meridie veniunt, puniuntur autem Sodomâ ad eam vespere venisse memoratur, & Iob tentatio quia ad victoriâ deducebat, à die cœpta perhibetur, cum dicitur. Quadam die cum venissent filij Dei, & assisterent coram domino, cum dicit die, ostendit foeliciter omnia Iob successura, & Nicodemus nocte venit ad Christum, qui longe aberat à vera Christi cognitione. Item Ambrosius in comment. 2. 2. c. in Lucam, & habetur in Decretis. 6. quæst. 1. Imitare. Imitare Petrum tertio dicentem. Domine tu scis quia amo te. Etenim quia tertio negauerat, tertio confitetur. Sed negauit in nocte, confitetur in die. Et Origen. homil. 4. in Genes. ait. Tres viri veniunt ad Abraham, & stant super eum, ad Lot duo veniunt & sedent in platea, etenim Lot inferior longe erat ab Abraham. Nisi enim

Actu. 7.

Iob. 7. 10.

Matth. 24

Iob. 1. 8.

Iudas nocte

prodit diem

& quart.

Iob. 1. 3.

Luc. 1. 2.

3. Reg. 3.

Salomonis

sapientia.

Sodomam

vespere veniunt.

Angeli.

Iob quo tempore tentatus.

Iob. 1. 1.

enim fuisset inferior, non esset separatus ab Abraham, nec dixisset ei. Si tu ad dextram, ego ad sinistram, nec ei Sodomorum terra & habitatio placuisset. Veniunt ergo ad Abraham tres viri meridie, ad Lot duo vespere veniunt. Non enim capiebat Lot meridianæ lucis magnitudinem. Abraham vero capax fuit plenum fulgorem lucis excipere, & post multa subdit. Cum loquitur dominus de ædificatione turris Babylonica, inquit. Descendi vt videam. Quando ad Abraham angeli veniunt, non dicitur Deus descendere, sed supra ipsum stare. Astiterunt, inquit, tres viri super eum, & cum de peccatorum causa agitur, descendere dicitur Deus. Vnde ne ascensionem & descensionem localem sentias. Frequenter hoc in diuinis literis inuenies. Sicut in Michæa. Ecce dominus exijt de loco sancto suo, & descendit, & incedit super excelsa terræ. Descendere ergo dicitur Deus, quando curam humanæ fragilitatis habere dignatus, semetipsum inaniens formam serui accipiens, ad portandum quæ nostra sunt. Sed & cum descendit, alijs deorsum est, alijs vero ascendit & sursum est, nam apostolis ascendit in montem excelsum & ibi transformatus est coram ipsis. Illis ergo, quos de mysterijs regni caelorum docet, sursum est. Turbis autem ac Pharisæis, quorum exprobrat peccata, deorsum est, & ibi est cum ipsis vbi scœnū est. Trāsfornari deorsum non poterat, sed sursum ascendit cum ijs, qui sequi se poterant, & ibi trāsfornatur. Lege eum hom. 1. in Isai. quomodo Deus sursum & deorsum videtur iuxta negotiorum qualitatem. Hæc regula paucis exemplis explicari nō potest, ob immensam eius amplitudinem & vastitatem, nos pauca professorum quo res clarior fiat. Hieron. Ezechiel. 2. ait. Nullum peccatorem stantem in scriptura legitur. Sed ad sanctos dicitur, stante succincti lumbos vestros, & Ezechiel. statuit me supra pedes meos, peccator autem meretur audire illud Deutero. Nō erit stabile vestigium pedis tui, & Gregor. homil. 6. Ezechielis, ait. stare ad vitam conuenit bene operantis. Vnde per Paulum dicitur. Qui stat videat ne cadat. Quin & discipulis dicit. Sic stete in domino charissimi, & propheta qui se vita & moribus ante dominum stare videbat. Viuit dominus in cuius conspectu sto. & Ambro. Psal. mo. 1. ait. Miles in prociectu stat, non sedet, ideo Christi militibus dicitur. Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini qui

statis in domo eius, & Psal. stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Ierusalem. At contra iniquitas in talento plumbeo sedet, eo quod fixa in peccato, se ab eo separare non possit. Etenim inueterati in errore, & studiose flagitijs inhærentes, sedere dicuntur, qui nolunt assurgere nec audire dicentem illud Psal. 126. Surgite postquam sederitis, & iterum. Sederunt principes & aduersum me detrahebant. Ecce verbum stare significat rectè agere, cadere vero iniquè, hinc Psal. 1. non resurgent impij in iudicio, hoc est non stabunt, id est, non probabunt se esse iustos. Nam, Re particula ex abundanti posita est, & hæc est vna expositio. Altera vero Euthy. & August. & Scholastici scriptores in quarto sententiarum, de resurrectione mortuorum explicant. Porrò apud Lucam cap. 18. Illi duo homines qui ascendebant in templum Pharisæus & Publicanus, de vtroque dicitur quod stans orabat. Sed per stationem superbiam intelligit Pharisæi. Nam hic habitu & gestu superbus agnoscitur. At de publicano dictum est quod steterit, sed vide quæ sequuntur, quod nec oculos in caelum voluerit extollere, vnde statio eius incuruata erat.

Præterea in scripturis sanctis, iuxta Hieron. Iere. 14. semper peccatorum mouentur pedes. Vnde ait Ierem. Hæc dicit dominus populo huic, quia dilexit mouere pedes suos, & de sanctis dicitur cum Moyse. Tu vero stas hic mecum, & alibi. Laudate serui domini, qui statis in domo domini, & in atrijs domus Dei nostri, & in comment. Iere. ca. 15. ait. Recedimus à Deo, non loco, sed volūtate. Vnde Iere. cijce illos à facie mea, & Adam & Cain eijciuntur à facie domini. Præterea Hierony. Ezechiel. 2. ait. Aliud est in faciem cadere, aliud retrorsum. In faciem cadit Abraham, postquam audiuit sermones Dei. Sed quia humilitate corruerat, subleuatur. Et postquam audiuit de natiuitate Isaac, cecidit etiam in faciem, & risit, & apud Paulum. 1. Corinth. 14. Ita cadens in faciem adorabit Deum. Eli autē qui peccauerat retrorsum cecidit, & de Dan Genes. 49. scriptum est, fiat Dan coluber in semita mordens plantam equi, & cadet equus retrorsum salutē spectans Dei. Quia enim ad mortuum colubri ceciderat ex equo, propterea saluatoris spectat aduentum, & Iohan. 18. qui ad comprehendendum venerant dominum, postquam ille respondit, ego sum, ceciderunt retrorsum in terram. Adhuc etiam in

Zacha. 5.

Psal. 118.

Locus psal.

1. expositus

Deut. 5.

Exod. 32.

Lucas. 16.

Deut. 1.

Michæ. 1.

Descendere dñi quid?

Stare.

Ephes. 6.

3. Reg. 17.

Psal. 134.

comment. Daniel. cap. 3. ait. omnem scripturam mente percurrens nequaquam reperio quod sanctorum quisquam Deum cadens adorauerit, sed quicumque idola & demones adorauerit, cadens dicitur adorare. Sic demon in Euangelio. Si cadens adoraueris me. Et de statua hora audieritis sonitum vniuersi generis musicorum, cadentes, adorate statuum. Denique Gregor. homil. 9. in Ezechie. ait. Quid est hoc quod electi in faciem, & reprobi retrorsum cadunt. Nisi quod omnis qui post se cadit, ibi proculdubio cadit, vbi non videt, qui vero ante se ceciderit, ibi cadit vbi videt. Iuqui ergo quia in inuisibilibus cadunt post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt vbi quid eos tunc sequatur modo videre non possunt. Iusti vero quia in istis visibilibus semetipsos sponte deiciunt, vt in inuisibilibus erigantur, quasi in faciem cadunt, quia timore compuncti videntes humiliantur. Deinde vertere terga est contemnere quod precipitur. Vnde Hieron. Zacha. 7. ait. Solemus quando rugata fronte, & nare contracta contemnimus admonentes dorsum vertere. Iuxta illud Iere. cap. 2. Verrunt ad me dorsa, & non facies suas, & Zacharias ait. Verrunt ad me scapulam recedentem, & in comment. Iere. c. 2. dicit. Quando magister precipit, obedientis indicium est, si de missio contra audiat capite. Si autem vertat tergum, contemnentis, & cap. 3. 2. Iere. ait. Vertere terga, est ipso gestu. corporis aliquem negligere, vt apud Iere. Verrunt ad me terga, non facies. Qui precatur inclinata ceruice in terram pronus funditur.

Vertere ter

Genes. 25. Implete dies.

Psal. 54.

Præterea iuxta Hiero. Isai. 38. Sancti implent dies suos, qualis est Abraham qui mortuus est plenus dierum in senectute bona, peccatores vero & impij in dimidio dierum suorum moriuntur, de quibus & Psalmista loquitur. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. Non enim implent opera virtutum, nec student poenitentia emendare delicta. Vnde in medio vitæ cursu, & in errorum tenebris ducentur ad tartarum. Atq; ita dicit Hieronymus. cap. 24. Isai. Et Gregor. lib. 35. moral. capit. 24. ait. In sacra scriptura non facile plenus dierum ponitur, nisi is cuius per eandem scripturam vita laudatur. Vacuus quippe dierum est, qui & quamlibet multum vixerit, ætatis suæ tempora in vanitate consumit. At contra plenus dierum dicitur, cui nequaquam dies sui percundo transeunt. Sed

ex quotidiana mercede boni operis apud iustum iudicem, & postquam transacti fuerint, reseruantur.

Adhuc aduerte ex Ambro. libr. 1. de Cain & Habel. cap. 2. Quod quando dicitur in scriptura, veluti in libris Regum, & a ppositus est ad patres suos, intelligi datur, quod patrum similis fuerit fide. Vnde claret non ad sepulturam corporis, sed ad consortium vitæ relatum. Denique de Isaac non perfunctorie scribitur. Appositus est ad genus suum, eo quod patris sui moribus adhererit. Pulchre autem ad genus ait, & non ad populum, nam legimus alijs in locis appositos fuisse ad populū suum, sed isti non tam præstantes, præstantior autem qui paucorum similis fuerit, & nō plurimorum vt Isaac. Origen. quoque hom. 9. in Lucam, aliud affert exemplum, inquit. Qui scripturas diligentissime contemplatur, obseruans, tam in veteri, quam in nouo testamento, sicuti in ortu peccatoris scriptum inueniat. Completum est tempus vt pareret, nunquam omnino reperiet. Sed vbiunque iustus nascitur, ibi complentur dies, ortus iusti plenitudinem habet, peccatoris natiuitas (vt ita dicam) vacuitatem atque inanitatem. Ideo à Luca dictum est. Completum est tempus vt pareret. Credentes, iuxta Hieronymum ad Ephes. 2. secundum merita diuersa montes dicuntur, valles & colles atq; campestria. De his cum de homine agemus differetur. Conuerrere significat placare, metaphora defampta ab illis qui pergunt ad percutiendum aliquem & retrò reuertuntur. Vnde Hiero. threnorum. 3. ait. Conuerrere in scripturis sepe accipitur pro placare, iuxta illud Psalm. Conuerrere domine aliquantulum, & deprecabilis esto super seruos tuos, & in threnis. Tantum in me vertit & conuertit manum suam. Vertit dominus manum suam quando iustis in reos debitam ultionem immitit, & conuertit manum suam, quando misericorditer à vindicta sententiam suspendit. Scriptum est enim de illo. Dominus viuificat & mortificat, humiliat & subleuat, & in Deut. Ego occidam & viure faciam. Et manus expansæ, iuxta Hieronymum. Isai. 65. significant parentis clementiam, suos in sinu recipere gestientis. Vnde, expandi manus meas tota die ad populum incredulum.

Præterea transire (iuxta Ambros. Psalm. 118. Ser. 15. parum post principium.) in malam partem legimus, de his qui non stant vt

Psal. 89.

Conuertit. i. iterū percussit ad vocat

1. Reg. 2. Deute. 32.

con-

constantes, sed transeunt quasi mobiles. Iusti autem pedes stant in atrijs Ierusal. in quibus perfidi stare non poterant, ideo prætereunt, & alibi. Vindemiant eam omnes transeuntes per viam. Quis nisi perfidus spoliat vineam Christi? sed & alibi scribitur. Non dixerunt transeuntes per viam, benedictio domini super vos. Stantibus enim dicitur. Ecce nunc benedicite domino. Tamen in bono legimus transire, vt in Exodo. Transiens videbo hunc visum magnum, & Vidi impium exaltatum super Cedros Libani, transiui & ecce non erat, & apud Lucam capit. 17. Nemo dicit seruo, transi, & recumbe. Ergo cum in bono dicitur absolute dictum est, non dixit hoc aut illud transiens, sed tantummodo transiens. Vbi in malo. Transeuntes viam. Moyses autem non transiuit viam, sed in via stetit.

Psal. 79. Psal. 128. & 133.

Exod. 3. Psal. 37.

Reuertitur ad regulam.

At vero cum dicit Gregor. scriptura dum aliquid loquitur, aliud insinuat, tam latè hæc verba patent, vt ad omnia fere quæ sub typo allegoriæ dicuntur, adaptari possint. V. G. cum sub animantium quorundam nominibus, vitia quædam hominum intelliguntur. Quare Clemens Alexandrinus in adhortatoria ad gentes, de Orpheo & Eunomo cantoribus, qui solo cantu feras reddebant mansuetas, subiungit. Solus quidem Iesus ex his qui vnquam fuerunt cantoribus, difficillimus feras, homines mansuefecit. Volucres quidem, eos qui ex ipsis sunt leues. Serpentes vero, eos qui deceptores, & leones, eos qui sunt animosi & ad iram concitati. Sues autem, qui sunt voluptati dediti, lupos autem, eos qui sunt rapaces. Lapides autem & ligna, sunt, insipientes. Præterea lapidibus quoque est insensibilior homo qui est tinctus ignorantia. Testis nobis accedat vox prophetica. Potens est enim Deus ex his lapidibus suscitare filios Abraham, qui miseratus multam insipientiam & cordis duritiam, eorum qui lapidauerunt aduersus veritatem, excitauit semen pietatis in Deum, ex gentibus quæ crediderunt lapidibus. Rursum quosdam virulentos ac impostores, iustitiæ insidiantes, appellauit genimina viperarum. Sed horum quoq; serpentiū si quis poenitentia ductus fuerit, verbum suum sponte sequens, homo Dei efficitur. Alios allegoricè dicit lupos pellibus ouium indutos, eos innuens qui in forma hominum sunt rapaces. Has ergo omnes inmanifestas feras & tales lapides, ipse cælestis cantor in manifestos homines transformauit. Hactenus Alexndri.

Matth. 3.

Matth. 7.

Mos est scripturæ (vt author est Chrysostom. homili. 25. super Iohann.) ita de inanimis loqui, ac si voluntate aliqua ferantur. Vt, spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audies, & nescis vnde veniat, aut quo vadat. Significans liberum à natura impetum venti, & ad Roma. 8. Vanitati creatura subiecta est, nolens, significat igitur non posse contineri, & quocunq; vult diffundi, neq; posse cohiberi, quin huc & illuc feratur. Et Theophy. in cōment. Haba. ca. 2. Conueuit scriptura in animis, & sensu carentibus & ratione, vocem tribuere, non quod sonare verba queant, verum quod veluti per se ipsas res, tantum non clament. Hanc ob rationem Isaias ait. Erubescet Sydon dixit mare, & in Psal. Cæli enarrant gloriam Dei, & dominus dixit Iudeis cum pueri eum commendarent. Amen dico vobis, si conticuerint illi, lapides clamabit, & cantharus ligneus vociferabitur, id est, si extruxeris domū ex alienis opibus, ipsa ligna fatebuntur te esse furem, & Damasc. li. 2. ca. 6. ait. Nouit scriptura Profopopœiam, personarumque fictionem vsurpare, & de inanimis, vt de animatis dicere, vt, Mare vidit & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum, & Quid est tibi mare quod fugisti? & Montes & colles interrogantur sermones exultationum. Quemadmodum & dicere consueuimus. Congregata est ciuitas, non ædificia significare volentes, sed ciuitatis habitatores, & Cæli narrant gloriam Dei, non vocem quæ sensibilibus auribus hauriatur emittentes, sed ex propria magnitudine opificis virtutem nobis in sinuantes, quorum pulchritudinem conspicientes, factorem vt optimum artificem, ad miramur, glorificamusque. Nam nullus cælos aut luminaria arbitretur animata, inanima enim sunt & insensilia. Quare si scriptura dicit. Latentur cæli & exultet terra, angelos qui sunt in cælo, & homines qui in terra, ad lætitiā vocat. Vult in his postremis verbis dicere Damasc. quod, μετ' οὐρανῶν, terra accipitur pro hominibus & feris in ipsa de gentibus, sicut cælum pro ipsis angelis illic Deo ministrantibus. Vnde Hiero. Isai. 1. cum ait propheta, Audi cælum, auribus percipe terra, quia dominus locutus est. Subdit ipse. In cælo supernas significans angelicalq; virtutes, in terra mortalium genus με-

10. 3.

Isai. 23.

Luc. 19.

Psal. 113.

τοῦ

τονομασ, ab his quæ continent ea quæ continentur. Sed de his hæcenus, ad institutū reuertamur. Inquit præterea Euthy. Psal. 95. Solent prophetae sæpenumero ipsis etiam inanimatis atq; insensibilibus rebus gaudium ad scribere, & subiūgit rationem cur id fiat. Quoties nimirum summam aliquam voluerint lætitiā demonstrare, quasi ipsa etiam elementa, anima & sensu carentia lætentur. Vt, montes exultauerunt vt arietes, & Theodo. Ioelis 4. cap. ait. loquuntur prophetae aliquando ad res inanimas, vt cælum & terram, non quia ratione vtantur, sed vt ratione præditos ex inanimis rebus excitet & commoueat. Vnde dicitur, luceat terra, quoniam afflictum est triticum, aruit vinum, luceat possessioes pro frumento & ordeo. Et Theophy. ad Rom. 8. Prophetis in more est, per prosopopœiam, flumina manibus plaudentia introducere, & montes saltantes, personas, tum animatorum, tum sensibilibus ipsis tribuentes, vt ait Paulus, omnem creaturam ἀποκαταλόγισαν, id est ingentem spectationem habere, vt in meliorem permutetur statum, nec non recipiat reuelationē filiorum Dei. Tunc enim ipsa glorificabitur incorruptibilitate, quando & nos vita nunquam interitura donabimur. Quæcunq; audis dici de creatura, ceu de animato prosopopœiæ more dici arbitror, & addit Chrysof. rationem. sermo. 14. in epistol. ad Roma. Vt bonorum æternorum excellentiam discamus tanquam quæ, vsque ad insensata pertingant. Faciunt istud sæpenumero in rebus tristibus introducentes, & vineam & vinum lamentantes, montes quoque & templi laquearia vultantia, vt & hoc pacto malorum excellentiam cogitemus. Item Gregor. Nazianzen. lib. 4. theo. ait. Nouit scriptura mutis rebus loquentium personam imponere, ex qua figura est illud. Mare dixit hæc & hæc, & Abyssus dixit non est in me, eò pertinent & cæli gloriam, Dei enarrantes, & illud quod frameæ dicitur quod deniq; à montibus collibusque, quare exultarint, quæritur, & Euthy. Psal. 49. ait, Familiaris est apud scripturas hic loquendi modus, vt ad res inanimatas sermo conuertatur, quo ad timorem pariter & pudorem excitandum uti solet. Dum facit quod etiam ipsa inanimata confessura sint ipsosque anima præditos homines iudicatura. Vt, Audite valles & fundamenta terræ, quoniam iudicium est Deo erga populum suum, & cum populo suo disceptabit, & subdit. Huiusmodi figura

Zach. 13.
percutite
paucos
in
argument.
Psalmi.

prosopopœia dicitur, quando videlicet inanimatis rebus personam imponimus, & Psal. 102. ait. Solent prophetae sæpenumero ad diuinas laudes concinendas ipsam irrationalem atque inanimatam naturam aduocare, denotare volentes, quod rationalis creatura ad dicendas huiusmodi laudes non sufficit. Quod si ipsa etiam irrationalia ad diuinas laudes excitantur, quanto magis à rationalibus creaturis Deus laudandus est, & in expositione cantici Deute. ait. Est mos prophetis vt in magnis promissionibus, aut in horrendis aliquibus minis, ad maiorem sermonis sui confirmationem, cælum & terram in testes assumant, vt in cant. Deut. Attende cælum & loquar, audiat terra verba oris mei. Lege Hieronymum. in comment. Haba. cap. 2. Væ qui congregant auaritiā, & Chryso. hom. 3. de Pœnitentia, & Arist. 3. Rhet. ad Theodect. & Quintilianum.

Deut. 32.

Moris est scripturarum (inquit Oecu. 1. ad Tim. 1. 2.) eminentes & inferiores personas in testes assumere, vt in Gene. 3. 1. Iacob Deum & tumulū siue acruū lapideum in testē assumit & Paulus, obtestor in conspectu Dei ac domini Iesu Christi & electorū angelorū, vt hæc ferues, & Philip. lib. 3. in Iob. cap. 38. Multis locis laudare Deum elementa dicuntur, pro eo quod in illorum dispositione & pulchritudine Deus vel ab hominibus, vel ab angelis prædicetur. Lege Euthy. Psal. 118.

Deniq; inquit Aug. li. 3. super Gene. ca. 3. & li. 5. ca. 3. Consuetudo scripturarum est, aut cæli aut terræ nomine mūdum appellare, aut interdū addere & mare. Sic in scriptura Genesios nullum arbitrandū est mundi huius defuisse elementū ex illis quatuor, licet expressē nominata non sint. Hæc ille. Porro cū scriptura maximā tribulationem ostendere vult, solē obtenebrescere, & stellas de cælo cadere dicit, qua loquendi forma Christus quoq; vsus est cum prædicit excidium vrbis Ierusalem.

REGULA VIII.

Consuetudinis prophetarū est (inquit Hiero. in cōment. Abdiæ) quando loquuntur contra Babylonem, Ammonitas, Moabitas, Philistim & cæteras nationes, multis sermonibus linguæ eorū abuti, & seruare idiomata prouinciarū. Vnde in Abdiæ dicit. Et trāsmigratio Ierusalem quæ est in Bosphoro, id est Sepharad, possidebit ciuitates Austru.

Regula lū
guarum pe
ritis anno
tanda.

Nam

REGULA X.

Nam lingua Afsyriorum terminus qui Hebraicè Guebul, dicitur Sepharad. Quorum verborum hunc sensum esse conijcio. Trāsmigratio Ierusalem quæ in cunctis terminis regionibusque diuisa est, vrbes Austræ, id est, tribus suæ recipiet. Hæc regula peritis tantum linguæ Hebraicæ & Chaldaicæ utilis est, nam ob hæc quam Hierony. attulit causam apud Daniele multa nomina Babylonica, tum instrumentorum musicæ artis, tum etiam magistratuum ponuntur, quia de rebus Babylonicis habebatur sermo, & Camhi in cōmēt. Psal. 2. ait. Cum Scriptura loquitur de rebus Philistinorum, vocabulis illius gentis vtitur, vt loco malche. 1. Regū, ponit carne, & Elias Leuita in præfatione libri compositionis, ait. Scias quod dictiones habentes quinque vel sex literas, non sunt ex lingua sancta, sed vel ex lingua Persica, vel Ægyptia, nam non inuenies eas, nisi in narratione gestorum quæ acciderunt in regionibus illis, vt in Exodo quæ fardeah. 1. xana.

REGULA IX.

Etiam quæ de Deo in sacris literis traduntur (vt inquit Damascen. libr. 1. capit. 2.) quædam sunt ineffabilia, quædam incognoscibilia. Et rursus alia cognoscibilia, alia incognoscibilia. Effabilia sunt, quæ verbis vtcunq; explicari possunt, vt Deum esse vnum & creatorem mundi. Ineffabilia sunt, quæ nullis verbis satis explicari possunt. Vt vnitas essentia cum Trinitate personarum. Filij generatio æterna, de qua Isaias. Generationem eius quis enarrabit? Cognoscibilia, vt Deum esse æternum & incorporeum. Incognoscibilia sunt, iudiciorum Dei Abyssus, de quibus Paulus. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incognoscibilia sunt iudicia tua. Item August. lib. 83. q. 9. 49. ait. Credibilium tria sunt genera. Alia sunt quæ seipso creduntur, & nunquam intelliguntur, sicut omnis historia temporalia & humana gesta percurrens. Alia mox vt creduntur intelliguntur, sicut sunt omnes rationes humanæ, vel de numeris, vel de quibuslibet disciplinis. Tertium quæ primo creduntur, & postea intelliguntur, qualia sunt ea, quæ de diuinis rebus non possunt intelligi, nisi ab his qui mundo sunt corde, quod sit præceptis seruatis, quæ bene viuendo accipiuntur.

Isai. 53.

Quando de superioribus disputatur inquit Hieronymus. ad Damasum de visione seraphim) & masculinum seu foemininum ponitur genus, non tam sexus significatur, quam idioma linguæ, siquidem ipse Deus inuisibilis & incorruptibilis, omnibus penè linguis profertur genere masculino, cū in eum sexus non cadat, & spiritus sanctus secundum proprietatem linguæ Hebraicæ foeminino genere profertur, Ruah, & in plurali, Ruchot, Græce vero τὸ πνεῦμα neutro. Latine masculino, spiritus. Nec in Dei virtutibus sexus est ponendus. Vt Cherubim, Seraphim, Throni. Et August. tract. 38. super Ioha. ait. Consuetudo locutionis, ideo per diuersas linguas variat genera vocabulorum, quia in ipsis rebus non inuenit sexum. Nā apud Græcos foeminini generis est principium, ἀρχή. Sicut apud nos lex generis foeminini, quæ apud illos est masculini. Sicut sapientia apud nos & apud illos generis foeminini est, σοφία. non enim sapientia verè foemina est, cum Christus sit Dei sapientia, & Christus appelletur genere masculino, sapientia foeminino.

REGULA XI.

Per id, (inquit Augusti. in libr. q. ex veter. quæst. 9.) quod multimodam rationem, id est, multas significationes, verba habent, faciunt quæstiones, ideo si ad causam, de qua agitur referantur, nulla erit quæstio. Quia per ordinem res ipsæ se produnt. Nam commune dicitur aliquando quod indiuisum est. Aliquando quod immundum est. Duobus enim modis appellatur commune. Denique Petrus Apostolus. Commune, inquit, & immundum nunquam intravit in eos meum, & Paulus, omne, inquit, quod non est ex fide, peccatum est, & ad Galat. 3. Lex non est ex fide, & tamen non est peccatum. Sed in primo loco fides est credere quod placeat Deo id quod facis, id est, cum dubitamus an Deo placeant, nec ne quæ facimus, si facimus peccamus. At vero in secundo loco fides vocatur, quando rei nondum à nobis conspectæ fidem adhibemus. q. d. lex vetus non tam fidem quàm opera exigebat. Vides ergo quia vnus & idem sermo non eadem semper significat. Ideo cum dicitur immundum,

Commune.

Actu. 10.
Rom. 14.

Fides.

quidam
et alia

mundum,

mundum, considerandum ex qua causa dicitur. Aliquando ad comparationem melioris immundum dicitur. Aliquando ad opera for dida refertur, vt malum intelligatur. Sic canis immundus dicitur ad ouem comparatus, & plumbum ad comparationem auri immundum est, & coruus ad pauum, & cum vniuscuiusque corporis membra sint, alia honesta, alia inhonesta vocantur, cum sciatur mala non esse. Ita omnia bona sunt in sua natura quia vtilia. Item in calce Psalm. 8. ait. Vnicum nomen pluribus modis potest intelligi & explicari, sed pro locis, namq; aliud alibi significat, & hec regula in omni allegoria retinenda est, vt pro presentia loci consideretur quod per similitudinem dicitur. Hec enim est dominica & Apostolica disciplina. Hanc regulam ibidem explicat August. exemplis sed non satis commodis ad institutum. Nos accommodatioribus exemplis vtamur, ex eodem August. de sumptis in fronte illius Psalm. 8. Multis, inquit, & varijs similitudinibus vna eadem que res in scriptura insinuat, vt in hoc Psal. torcularia possunt ecclesias significare, eadem ratione qua & aream intelligimus ecclesiam. Quia siue in arca siue in torculari nihil aliud agitur, nisi vt fructus ab integumentis purgentur, quæ necessaria erant. & vt nascerentur & vt crescerent, atq; ad maturitatem, vel mensis vel vindemiæ peruenirent. His ergo vel integumentis vel sustentaculis, id est, paleis, in area frumenta, & vinacijs in torcularibus vina exuuntur. Sicut in ecclesijs à multitudine secularium hominum, quæ simul cum bonis congregatur, quibus vt nascerentur & apti fierent verbo diuino necessaria erat illa multitudo, id agitur, vt spiritali amore per operationem ministrorum Dei separentur. Agitur enim nunc, vt non loco sed affectu interim separentur boni à malis, quanuis simul in ecclesijs, quantum attinet ad corporalem presentiam conuerfentur. Aliud autem erit tempus, quo vel frumenta in horrea, vel vina in cellas congregentur. Vel alia similitudine. Vina recondet in apothecis, vinacia vero pecoribus proijciat, ventres pecorum sunt poenæ gehennæ, affert alium intellectum de torcularibus quem legere poteris apud ipsum. Deinde ait Chrysost. hom. 13. in Iohan. Duplex est gratia vetus & noua, quemadmodum duplex erat Iustitia, secundum iustitiam, inquit, quæ in lege est irreprehensibilis, & duplex fides, vt, ex fide in fidem, (id est, ex fide incipiente

in proficietem, aut in fidem, id est, in fidelium gratiam.) & duplex adoptio, vt quorum adoptio est, & duplex gloria. Vt si enim quod euacuatur per gloriam est, multo magis quod manet in gloria, & lex duplex, vt Lex spiritalis vitæ liberauit me, & duplex seruitus, vt quorum seruitus, & iterum, spiritui Dei seruitus, & testamentum duplex, vt, Disponam vobis testamentum nouum non secundum testamentum quod disposui patribus vestris, & duplex sanctificatio, & duplex baptisma, & duplex sacrificium, & templum & circumcisio duplex. Sed illa veteris legis quasi figurae sunt, hæc quasi veritas, æquiuocationem non rei communionem seruauit, quoniam in figuris sunt & umbra, nam & homo pictus homo appellatur, & verus homo item, & hom. 3. in epist. ad Hebræ. ait, Christus aduentum suum carnalem exitum vocat, vt exijt qui seminat seminare semen suum, & iterum, ego à patre exiui & veni, & Paulus. Christi aduentum vocat introitum. Cum iterum introducit primo genitum in orbem terrarum. Item August. tract. 47. super Io. ait. Per similitudinem Christus multa est, quæ per proprietatem non est. Per similitudinem & petra est Christus, est ostium & lapis angularis, & pastor & agnus & leo. Si autem proprietates discutias rerum quas videre consueisti, nec petra est, quia durus & sine sensu non est. nec ostium est, quia faber eum non fecit. nec lapis angularis est, quia non est ab structore compositus nec pastor est, quia custos ouium quadrupedum non est, nec leo est, quia fera non est, nec agnus est, quia pecus non est, omnia ergo ista per similitudinem. Quid ergo proprie? in principio erat verbum, quid de homine qui apparuit. Verbum caro factum est. Item Hiero. contra Pelagi. ait. Perpicuum est duas in scripturis sanctis esse perfectiones, duasque Iustitias, & duos timores. Primam perfectionem & in comparabilem veritatem, perfectamque Iustitiam Dei virtutibus comparandam. Secundam autem quæ competit nostræ fragilitati. Iuxta illud quod dicitur in Psal. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Iob, Zacharias & Elisabeth, iusti dicti sunt secundum eam iustitiam quæ possit in iniustitiam aliquando commutari. & non secundum illam de qua dicitur. Ego Deus & non mutor. & hoc est quod Apostolus scribit. etenim non est glorificatum, quod glorificatum est propter excellentem gloriam, quod videlicet legis iustitia ad comparationem

Rom. 9.
2. Cor. 3.

Iere. 31.

Exitus.

Hebræ. 1.

Christi nomina.

Iustitia duplex.

Torcular.

Philipp. 3.
Rom. 1.

tionem Evangelicæ gratiæ non videatur esse iustitia. Et iterum, ex parte scimus, & ex parte prophetamus, cum autem venerit quod perfectum est, destruentur illa quæ ex parte sunt. & Videmus nunc in speculo & ænigmatè, tunc autem facie ad faciem. Hæc ille. Ex distinctione illa duplicis Iustitiæ intelliges dictum Pauli ad Roma. 5. Vix pro iusto aliquis moritur. nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat Apostolus Christi charitatem erga vniuersum genus humanum. Nam cum infirmi, id est, peccatores, essemus, pro nobis suffixus est. Cum alioqui vix vllus homo inueniatur qui pro homine quantumuis probo & iusto perpeti velit dolorem, & se obijci discrimini. & loquitur de illo secundo genere Iustitiæ quæ nostræ competit fragilitati. Nam pro viro bono, qui iam ad virtutis culmen cõscendit, aliqui mori audebunt. Præterea perquam familiare est facris literis conferre iram Dei, igni, gladio, & alijs eiusmodi. Psal. 44. Sagittæ tuæ acutiæ potentissime. & 43. accingere gladio. & pluet super impios laqueos ignis & sulphuris. Deinde per arcum, gladium, scutum, currum, equum, aurum, argentum, & his quæ armis bellicis & terrenæ prudentiæ conueniunt, solet scriptura auxilium humanum intelligere. Psal. 43. Neque enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me. & hi in curribus, hi in equis, non autem in nomine dei magnificabimur. & Hoseas ait. Non saluabo eos in arcu & in bello, & in equis & in equitibus. Præterea Aug. concione. 1. Psal. 34. ait. Non sunt arma spiritualia, sic esse, vt quasi quod scutum est, semper scutum sit, aut quod galea est, semper galea sit, aut quod lorica est, semper lorica sit. In istis armis corporalibus ita est, quanquã & de ferro quo fiunt mutari possint, vt ex gladio fiat securis, tamẽ ipsum Apostolũ vidimus dixisse quodã loco lorica fidei. & alio loco scutum fidei. sic enim ait. 1. Thessa. 5. induiti lorica fidei & charitatis, & galeam spem salutis, & ad Ephe. 6. induiti lorica iustitiæ, & galeam salutis assumite, & scutum fidei. Ergo ipsa fides & lorica potest esse & scutum. Scutum ergo est, quia tela inimicorum excipit & repellit. lorica est, quia interiora tua transigi non finit. Itẽ lib. 2. de consens. euang. ca. 30. ait. Nomen ambiguum aliquando cũ expositione ponitur. vt est illud. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, vt sensibus perfecti sitis. Hoc em̃

Locus Pauli ad Ro. 5.

Locus Aug. annot. idus.

1. Cor. 14.

modo breuiter, clausa sententia dici potuit. Nolite esse pueri, sed estote pueri. & illud. Si quis putat se esse sapientem in vobis in hoc seculo stultus fiat, vt sit sapiens. Quid em̃ aliud dixit quam, non sit sapiens vt sit sapiens. Aliquando clausa ita dicuntur vt exerceant querentem, vt est illud quod ait ad Gala. Apostolus. inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Qui enim putat se esse aliquid cum nihil sit, seipsum seducit. opus autem suum probet vnusquisq; , & tunc in semetipso habebit gloriam & non in altero. Vnusquisque proprium onus portabit. Nisi enim ponderis nomẽ sub diuersis significationibus acceperis, procul dubio putabis eundem sibi in loquendo esse contrarium. Et hoc in vna sententia tam vicinẽ positis verbis. Qui cum paulò antè diceret. Alter alterius onera portate. postea dixit. Vnusquisque proprium onus portabit. Sed alia sunt onera participandæ infirmitatis: alia reddendæ rationis deo de actibus nostris. Illa cum fratribus sustinenda communicantur, quæ propria ab vnoquoque portantur. Sic in euangelio intelligamus sub aliam significationẽ dictam virgam quæ secundum Marcum ferenda est, & sub alia illam quæ secundum Mat. & Lucam non ferenda est. Nam virga intelligitur spiritualiter de qua dicebat Apostolus. In virga veniam ad vos. & corporaliter qua vitimur. siue ad equum, siue ad aliud aliquod opus. Vtrumque ergo accipiendum à domino dictum. & Origenes. ho. 1. in cantica cantic. interprete Hiero. ait. Sermo diuinus vnã eandemque rem pro locorum qualitate diuersis vocabulis nuncupat. Quando hostia offertur in lege, & vlti intellectum ostendere, pectusculum separationis. Quando vero recubitat aliquis cum Iesu & sensu eius communionem fruitur, non pectusculum vt supra, sed pectus alloquitur. Porro cum sponsa loquitur ad sponsum, quia nuptiale carmen inducit, non pectusculum, vt in sacrificio. non pectus vt in Ioanne discipulo, sed vbera nominat dicens. Quia bona vbera tua super vinum. Deniq; Isidorus lib. 1. Leui. ca. 4. & li. 5. ca. 16. ait. Eandẽ rem explicat scriptura multis nominibus, nec est τρυφονία, sed operationibus rerum quæ significantur, apta imponit & distribuit nomina. Sic carnem vocat velamen, quia est tegumentum diuinitatis. Aliquando templum. Soluite templum hoc. Aliquando nubem. Isaia 19. Ecce domus

Gala. 6.

Onus.

1. Cor. 4.

minus ascendit super nubem leuem. Aliquando propitiatorium vocatur. Et afflictio vocatur à Dauid. Portæ inferni. portæ mortis. dolores partus. umbra mortis. Hæc exempla, vt res fieret clarior, nunc adduxisse satis sit. nam in alia huius operis parte, in qua explanaturi sumus mysticorum nominum, quæ in scripturis inueniuntur, significationes, fusius de hac re disputabimus.

REGVLA XII.

Quando rectus (inquit. August. li. 14. de ciui. Dei. capit. 8.) scripturæ sacræ sensus alium exitum non potest inuenire, nisi aliquid addatur, addendum aliquid est vt intelligatur. Item Euthy. Psalm. 72. & 74. ait. Sæp numero quosdam inuenimus sermões ob Hebraicæ linguæ angustiam, à qua vetus testamentum in Græcam linguam translatum est, impossibile fuit paribus dictionibus amplam æquæ ac claram significationem reddere. vt in Psalm. Quid est mihi in celo, & à te quid volui super terram, id est, à te quid aliud volui quam utilitatis & commodum tuum. & iterum. Quoniam nec ab egressu, nec ab occidente, nec à desertis montibus. subintelligendum verbi gratia. aliquid Deo latet. Item Psalm. 51. ait. Solent hi qui vlciscuntur iniurias, defectiua quædam verba proferre, veluti præ gaudio reliqua in eis verba præcidantur. vt est illud Viderunt oculi nostri. subintelligitur. vindictam, vel aliquid simile. & confitebortibi in seculum, quia fecisti. subintellige vindictam. & Psalm. 125. ait. Est proprium idioma Hebraicæ linguæ dicere. Dominus fecit cum illo. & subintelligere misericordiam. & in Psalm. magnificauit Dominus facere nobiscum. Scilicet misericordiam. Hiero. quoque Ecclesi. 12. ait. Scriptura diuina breui circulo verborum coarctata est, & quæ tum dilatatur in sensibus, tantum sermone constringitur. Quia cõsummatum abbreviatumque verbum fecit Dominus super terram. & verbum eius iuxta est in ore nostro & in corde nostro. Philosophi vero & seculi huius doctores, qui suorum dogmatum facultates conantur asserere, varietate ac multitudine sermonum vtuntur. Hactenus ille. Exempla vbique obuia sunt. Ionæ. 1. Et dixerunt ad eum. indica nobis cuius causa ma-

lum istud sit nobis? quod est opus tuum? quæ terra tua? & quo valis? vel ex quo populo es tu? Rabbi Dauid Psalm. 2. his verbis hanc regulam expressit. Solet scriptura in loco apto nimia breuitate vt. vt in Psalm. in funibus tuis firmabis, scilicet sagittas tuas, ante facies eorum. Præterea August. lib. Quæstionum veteris & noui testamenti Quæstione. 16. ait. Aliquando sub compendio loquitur scriptura, & quædam intelligenda vult ex proposita ratione. Sic Sèphora vxor Moyfi, non ignorans qua causa viro suo infestus, angelus videbatur, accipiens petram, circumcidit filium suum, & recessit angelus. Nam ad huc modum in Exo. legitur, Cum esset in itinere in diuersorio occurrit ei Dominus & volebat occidere eum. tulit illico Sèphora acutissimam petram, & circumcidit præputium filij sui. tetigitque pedes eius, id est, proiecit præputiũ ad pedes Moyfi. & ait sponfus sanguinum tu mihi es. id est, das arrabonem nuptiarum mihi filij tui occisionem. Hoc dicebat quia ignorabat Sacramentum circuncisioni, cum esset Madianitis. Et in euangelio Dominus ad Iudæos. Quare vos præteritis mandatum Dei vt traditionem vestram statuatis? nam dixit Dominus. Honora patrem tuũ, & matrem tuam, & qui maledixerit patri aut matri morte moriatur. Vos autem dicitis. Quicumque dixerit patri aut matri, omne munus quodcumque fuerit ex metibi proderit, & non honorificabit patrem aut matrem suam. sine dubio per compendium dixit Saluator, vt subintelligatur Sacerdotes Iudæorum dum auaritate studerent Dei Iggẽspreuisse. Impia enim cõspiratione consilium dederunt filijs vt maledicentes patrem aut matrem quodcumque offerrent quasi donum. Deo, per quod data sententia in maledictos, solueretur. Vnde securi facti filij, contra Dei præceptum, contemnebant parentes. Et in li. de fide & operibus. ca. 9. dat aliud exemplum. Actuum, inquit. 8. scriptura tacuit, atq; intelligenda dimisit cætera quæ in spadone baptizando Philippus egit, atque eo quod ait baptizauit eum Philippus intelligi voluit impleta omnia, quæ licet taceantur in scripturis causa breuitarista men ferie traditionis scimus impleta. nam non dubitandum est in catechismo dicta esse, quæ ad mores vitamq; pertinent eius qui credit in Christum. Hęc ille. & ad hunc modum intelligendum est quando dicitur in actibus apo-

Exod. 4.

Matt. 15.
Mar. 7.

aposto-

apostolorum baptizasse apostolos in nomine Christi quod breuitatis gratia duæ personæ omiffæ sunt. Nam nunquam legimus in Actibus neq; in Paulo baptisma in nomine patris & filij & spiritus sancti. Sed de hoc à nobis supra disputatum est.

De huius loci Matth. 15. expositione lege Hiero. in illum locum. Sed aduerte quod apud Marc. capi. 7. cum dicitur. Qui dixerit patri. capitur pro maledixerit.

REGVLA XIII.

Sic vnusquisque Euangelistarum (inquit August. lib. 2. de consen. euang. ca. 15.) cõtextit narrationem suam, vt tanquam nihil prætermittentis series digesta videatur. Tacitis enim quæ non vult dicere, sic ea quæ vult dicere, illis quæ dicebat subiungit, vt ipsa continuo sequi videantur. Sed cum alter ea dicit quæ alter tacuit, diligenter ordo consideratus indicat locum, vbi ea potuerit, à quo prætermisso sunt, transilire, vt ea quæ dicere intenderat, ita superioribus copularet, tanquam ipsa nullis interpositis sequerentur. Ac per hoc intelligitur Matthæus vbi ait. somnio admonitos Magos ne redirent ad Herodem, per aliam viam regressos in regionem suam, illic prætermisisse, quæ Lucas narravit gesta circa dominum in templo, & dicta à Simone & Anna. Vbi rursus Lucas prætermittens professionem in Ægyptum quam narrat Matthæus, tanquam continuum contextit regressionem in ciuitatem Nazareth. De hoc exemplo quod attulit Augu. Theophy. Matth. 2. in expositione huius loci. Habitat in ciuitate Nazareth. hæc ait. Quomodo Lucas dicit, quod postquã natus fuit, impleuit quadraginta dies, & à Simeone gestatus est. descendit dominus in Nazareth. Hoc autem in loco Matthæus dicit, quod post reditum ex Ægypto venerit in Nazareth? discẽ igitur quod quæ siluit Matth. dicit Lucas. verbi gratia. Postquam natus est, impleuit quadraginta dies, deinde descendit in Nazareth, hæc dicit Lucas. Matthæus dicit post hæc, quod fugerit in Ægyptum. deinde venit ab Ægypto in Nazareth. Non dissident ergo inter se. Nam Lucas dicit descensum à Bethlehem in Nazareth. Matthæus postea reditum ab Ægypto in Nazareth. Hęc ille. Deinde cum Matth. in fine. capi. 2. dixisset. Habitat in ciuitate Nazareth. subiungit

capit. 3. In diebus illis accessit Ioan. Baptista prædicans in deserto Iudææ. In quibus diebus hæc Ioan. prædicauit? num quando è Bethlehem ascendit in Nazareth cum Iesus erat puer. an cum venit ex Ægypto in Nazareth, minime. Sed cum iam Iesus 30. esset annorum, vt narrat Lucas ca. 3. Verum scriptum est. In diebus illis. Lege Aug. tract. 112. in Ioan.

In diebus illis quid significet.

At vero cum dixit Augu. in Regula. Sed cum alter, &c. hunc habet sensum. Quando vnus euangelista ea narrat quæ ab alijs prætermissa sunt euangelistis, ex aliorum cum illo collatione, & ordine gestorum constabit quo in loco illi euangelistæ narrationem præciderint, & ibidem oportet id collocari. vt in sequenti regula clarius manifestabimus. Deinde quod nihil officiat historię veritati, quod diuersis verbis ab euangelistis vna res narretur, docet Augu. lib. quæst. 1. in Genes. q. 64.

REGVLA XIII.

Solent euangelistæ. (Iuxta Aug. lib. 2. de consensu euangelistarum. ca. 19.) prætermissa recordari, vel posterius facta præoccupare, sicuti diuinitus suggererentur, quæ antea cognita, postea recordando conscriberent. Exempla ex ipso Aug. facile colligere queunt. Exemplum primum sit illud Matth. capi. 14. vbi occisionem Ioannis, quam suo in loco omiserat, commemorat euangelista. In illo, inquit, tempore audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu, & ait pueris suis. Hic est Ioannes Baptista, ipse sursum exiit à mortuis, & ideo virtutes operantur in illo. Herodes enim tenuit Ioannem & alligauit eum. Exemplum secundum Marci. 3. dicitur. & Iudas Ischarioth, qui & tradidit eum. cum ab eo traditus sit. ca. 14. sed de hac re li. 5. harum Hypotyposion. ca. 1. diligenter à nobis disputatum est, cum inquam de ordine narrationis scripturæ differrebamus. & Ioan. 1. Maria erat quæ vnxit eum vnguento. cum id factum sit cap. 12. & Ioan. 1. Erat Andreas frater Simonis Petri. cū Patri nomine postea sit illi inditum. & Exod. 15. Aquæ Mara vocantur per Anticipationem.

quædam sunt quæ in scripturis non sunt.

antequam hoc nomen illis inditum esset. & in Danie. p. Nabucho. que ponitur in fine. 3. ca. collocanda erat in fine. 4.

REGVLA XV.

IN vnus euangelistæ expositione, (inquit August. in lib. de Adulterinis coniugijs capit. 11. & 12.) videndum est, quod alij euangelistæ dicant, cum ille locus exponitur. Cum enim legimus in Matth. quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, vel ut in Græco habetur, per causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur. Non debemus continuo putare illum non mœchari, qui propter causam fornicationis dimiserit, & aliam duxerit, sed adhuc ambigere, donec alios euangelistas cōsulamus. Non enim à Matthæo dictum est totum, sed ita pars dicta est, ut intelligatur à parte totum. Quod tanquam explanantes Marcus ca. 10. & Lucas capit. 16. ut claretur plene sententia, totū dicere maluerunt. Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit. & Lucas. omnis qui dimiserit uxorem suam, & adducit alteram mœchatur. Nam qui dimiserit uxorem non solum ob fornicationem, sed ob quāmcunque aliam causam, & aliam duxerit, mœchatur. Ideo euangelistæ inter se non dissentiant. Sed restat ut Matthæum intelligamus à parte totum significare voluisse, eandem tamen tenuisse sententiam. ut dimittens uxorem & alteram ducens, non quidam mœchetur, quidam vero non mœchetur, id est, qui propter fornicationem dimiserit, sed omnis qui dimiserit uxorem suam & ducit alteram, mœchari, nihil dubitatur. Hactenus ille. Sed quæres quare non subiungit idem præceptum, de muliere sicut de viro, Dominus in euangelijs. Respondet Ambro. 1. ad Corin. 7. Vxor, inquit, à viro non discedat nisi causa fornicationis. Quod si discesserit, aut maneat innupta, aut viro suo recōcilietur. & vir similiter non dimittat uxorem. Ideo non subdit de viro, quod de uxore præmisit, quia viro licet ducere aliam, & desumpsit hunc errorem ex Lactantio. li. 6. cap. 23. Nos ex Regula. 5. Quinqua. 1. respondere possumus, quod per personam quæ insignior est, quæ ignobilior est subintelligitur. ut ibidem multis exemplis à me probatū fuit, ut habetur in decretis. 3. 2. q. 6. Non mœchaberis. & q. 5. c.

Anvxor possit virū ob fornicationem dimittere.

præcepit. quidquid viris præcipitur, hoc consequenter redundat ad fœminas. Neq; enim adultera vxor dimittenda est, vir mœchus retinendus. At vero illa verba Ambro. scilicet ideo non subdit de viro quod de uxore præmisit, quia viro licet ducere aliam. hunc sensum possunt habere, quem Grego. 32. q. 7. capit. hi vero protulit. Qui uxores suas in adulterio deprehenderunt, non licebit, nec cum nec eam aliam uxorem accipere, aut virum, quandiu viuunt. At si adultera mortua fuerit, vir eius potest ducere uxorem, adultera minimè. nam etiam si mortuus fuerit vir eius carebit viro perpetuo.

Addamus adhuc nonnulla exempla. est optimum exemplum apud Matthæ. capit. 26. Antequam gallus cantet, ter me negabis. Hoc intelligere non poteris nisi Marcum cōsulas, cuius sunt verba. Antequam gallus cantet bis, ter me negabis. intelligendus est ergo Matth. antequam gallus cantet, id est, antequam designat canere, vel absoluat cantum suum, ter me negabis. solet enim gallus circa mediam noctem, & manè cantare. & ad hunc sensum facile trahitur Lucas cap. 22. & Io. 13. Præterea apud Matth. ca. 9. dicitur. Ingressus nauem, traiecit & venit in ciuitatem suam. in cuius loci expositione inquit Theophy. Ciuitatem suam Capharnaum dicit. illic enim habitabat. Bethlehē enim peperit. Nazareth educavit. Capharnaum assidue præbuit domiciliū. Vides quomodo ciuitas domini vocatur Capharnaū. Hiero. tamē. Mat. 9. dicens ciuitatem dñi esse Nazareth, videtur euangelio repugnare. Nam Marcus ca. 2. eandem rem enarrans, inquit eius ciuitatem esse Capharnaum, his verbis. Iterum intrauit Capharnaum post dies aliquot, & auditum est quod in domo esset. & confestim conuenerunt multi, ita ut non caperet, neq; ad ianuā. Porro Christianus Druthinari Mat. 21. dissimulantiam Hiero. cum Marco sic dirimit. Alius euangelista dicit, hoc gestum in Capharnaū. Mat. in Nazareth, iuxta Hiero. expositionē. Nihil tamen obstat ita intelligi, quia cum dominus descendit de freto, transijt per Nazareth, & venit in Capharnaum.

Locus Ambro. diffici- lis.

Mat. locus interpretatus.

Mat. 14.

Locus Mat. elucidatus.

Verbes Iesus

Hier. locus diff. ilis.

REGVLA XVI.

VIa pertius (inquit Agust. lib. 3. de doct. Christ. capit. 26.) aliquid exponitur, ibi discendum est, quomodo

do in locis intelligatur obscuris. Neq; enim melius intelligi potest quod dictū est à deo. Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi, quā ex illo loco ubi legitur. Domine ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Non tamen intelligas ubi que scutum ponatur, pro munimento poni & bona voluntate dei. & libr. 83. q. 53. ait. Quibusdam scripturarum locis apertius aliquid exprimitur, quod diligens lector etiam in alijs in quibus minus aperitur, intelligat. Deus enim noster sic ad salutem animarum diuinos libros, spiritu sancto moderatus est, ut non solum manifestis pascere, sed etiā obscuris exercere nos velit. Hactenus ille. Ex hac regula facile colligitur studiosos ad intelligendum vetus instrumentum, prius oportere in nouo laborare, ut à manifestioribus ad obscuriora procedat: & in vniuersum in tota scriptura oportet locos conferre inter se & cōponere, ubi eadem vel similis res tractatur, ut verum sensum eliciamus. Vnde Hiero. Euagrio scribens. exponens hæc verba Gene. 14. Melchisedec rex Salem proferens panē & vinum (erat enim Sacerdos Dei altissimi) bñdixit ei & ait, Benedictus Abraham deo excelso, ait, Quod Melchisedec dedit victori Abraham panem in refectorem ipsius & pugnatorum eius, & decimas prædæ acceperit ab eo, aut quod Abraham ipsi dederit decimas spoliatorum, & acceperit decimas substatiæ Melchisedec. Nam tam iuxta Hebraicum quam 70. ad vtrunq; referri potest. Quamquam Paulus ad Hebræos aperte definiat, non Abraham suscepisse à Melchisedec decimas diuitiarum eius, sed de spolijs hostium partem cepisse pontificem. Hæc ille. Prior expositio, nempe quod Melchisedec protulit omnia necessaria exercitui Abraham, & laudauit deum qui profligauit hostes Abraham, & quod Abraham illi protulit decimas prædæ, est ex Iosepho libr. 1. antiq. cap. 21. desumpta.

Psal. 34.

Psal. 5.

Oportet scripturam exordiri à nouo instrumento.

De oblatio ne qua fuit facta Melchisedec.

Hebr. 7.

Consonantia veteris & noui instrumenti.

ge. lib. 2. episto. ad Roma. cap. 1. ait, Moyse & Elias apparuerunt in gloria cum Iesu colloquentes in monte. In quo ostendit legem & prophetas cum euangelijs consonare, & in ea, gloria spiritalis aspectus atque intelligentiæ refulgere. Hæc ille. Hoc ostendit modus loquendi euangelistarum. Cum enim afferunt ex veteri instrumento aliquid testimonium, aiunt. Hoc totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam. Nam solent apostoli & euangelistæ verba referre loquentis, ad hunc modum: sicut scriptum est per prophetam, vel in sermonibus Isaia. pro quo Latini dicunt. sicut inquit propheta.

REGVLA XVII.

CHRISTUS (inquit Chryso. homil. 36. in Ioan.) ab his qui suam viderant potestatem fidem requirit, ab his vero qui ignorabant minimè, nisi prius admoneatur. Propterea circa euangelij principiū Matthæus multos dominum curasse narrat, & nemini suam potestatem prænuisti. Vnde cum dixisset dominus Ioan. 5. illi paralytico. Surge, tolle grabbatum tuum & ambula, ait Theophyla. Dominus exigere fidem non solebat ab ægris, antequam in conspectu ipsorum faceret miracula. Sed postquā vidissent miracula exigebat fidē. Ideo Christus ab hoc paralytico non exigit fidem antequam sanasset: quia æger ille nondum viderat eum signa facientem. Præterea Ioan. 4. ait, Dominus cum nullum specimen de se exhibuisset, nihil magnum de se dicit: Vnde quando dixit Samaritana. Ioan. 4. Nunquid maiores patre nostro Abraham? non dicit, profecto maior sum, sed ait. Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum, qui autem ex mea biberit, non sitiet in æternum. Hactenus ille. Hanc ob causam peccatum in spiritum sanctum est irremissibile, quia tot editis miraculis in pristina infidelitate permuebant: & peccatum in Christi humanitatem expiabile erat.

Ioan. 4.

REGVLA XVIII.

SERuat hunc morem (inquit Chryso. homil. 36. in Ioan.) sæpè numero Christus, ut maiorem in modum impudentibus silentium imponat, ut non tantum miraculum

lum faciat, sed ab alijs approbari verum esse
Matth. 14 contendat. Siquidem in quinque panum mi
Matth. 6 raculo, ne quid suspicionis oriretur, non tan-
 & 8. tum miraculum fecit, sed voluit vt multæ
 fragmentorum reliquiæ superessent. Et in
 mundato leproso. *Lucæ 5.* & *Matth. 8.* Va-
 de, inquit, ostende te Sacerdoti, & offer mu-
 nus quod præcepit Moyses in testimonium
 illis, simul vt miraculo certam fidem faceret,
 & calumpniantium ipsum, legem Dei præua-
 ricare, impudentia ora comprimeret. Idem
Ioan. 2. in nuptijs fecit. Non enim vinum simplici-
 ter ostendit, sed ferri Architriclino impera-
 uit, vt qui id nesciret, confitendo, indubita-
 tum perhiberet testimonium. Hac miraculi
 gratia inscium Architriclinum, vnde id esset
 vinum demonstrauit, vt iudicium incorru-
 ptum ostenderet. Et cum mortuum suscita-
 uit *Marci 5.* Date ei, inquit, manducare: vt
 certius ei resurrectionis signum præberet.
Ioan. 5. Deniq; Paralytico dixit. Tolle grabbatum
 tuum & ambula. Et *Theophyla. Ioan. 6.* ait.
 Tot supersunt fragmēta non propter osten-
 tationem, sed ne credatur per phantasma fa-
 tiatos esse homines.

REGVLA XIX.

Vbi accusatur aliquis (inquit Hierony.
Isaia 44. & *46.*) V.g. populus Iudæo-
 rum ob incredulitatē atq; ob blasphemiam,
 absq; vlla nominis dignitate puris ap-
 pellantur nominibus. vt apud *Isaiam ca. 43.*
 Non me inuocasti Iacob, nec me (i. in cultu
 meo) laborasti Israel. & iterum. Dedi ad in-
 ternectionem Iacob, & Israel in blasphemiam.
 Et adhuc violētiori nomine. Domus Iacob,
 reliquiæ Israel: ob propinquitatem carnis &
 sanguinis, & quasi fæces reliquiarum Israel.
 Vbi autē ad apostolorū chorum qui ex Iu-
 dæis est sermonē facit, iunguntur & nominū
 priuilegia. Audi Iacob serue meus, & Israel
 quem elegi. Vt prima sit seruitus: secūda ele-
 ctio. & in cōmen. *Ezechi. ca. 2.* cum hunc lo-
 cum exponit. Mitto ego te ad filios Israel ad
 gentes apostatrices, ait. Nequaquā populū
 dei, Israel, sed gentes apostatrices vocat eos,
 qui à dominō recesserunt. Exempla innumera
 sunt siue laudis siue vituperij. *Isaia. 1.*
 Audite verbum domini principes Sodomorum,
 percipite auribus legem dei nostri populus
 Gomorra: & ad Moysen ait. Abi, pec-
 cavit populus tuus, id est, iam non meus.

Vnus scopus diuinæ scripturæ est (in-
 quit Chrysolto. homil. 29. in Gene.)
 ne quid factorum intermittat, sed ve-
 ritatem nos doceat. Neq; propter inuidiam,
 iustorum virtutes præterijt, neque propter
 gratiam peccata adumbrat. Sed omnia no-
 bis proponit, vt monumenta & doctrinas
 quasdam habeamus, & vt quādo nos etiam
 per socordiam in id vitij inciderimus, cautio
 res simus postea, & denuo non incidamus.
 Et *Theophy. Ioan. 7.* ait. Dignum est verita-
 tem euangeliorum admirari, quomodo non
 erubescant dicere illa quæ videbantur affer-
 re ignominiam magistro. Imo euangelistæ
 multa miracula transcurrentes, incredulita-
 tem fratrum, & illa quæ illi opprobrant, nar-
 rant. Et *Augu. libr. 2. contra Faustum ca. 6* 5.
 ait, Sacra scriptura laudanda vel vituperan-
 da hominum facta, vel ipsa indicat, vel legen-
 tibus indicanda proponit. Nec solum homi-
 nes ipsos, vel laudabiles vel vituperabiles in-
 timans, verum etiam quædam in vituperabi-
 libus laudanda, & in laudabilibus vituperan-
 da, notaret. Neque quia vituperabilis homo
 erat Saul, ideo non est laudabile factū eius,
 quod gustatum de Anathemate tam diligen-
 ter scrutatus, tam seuerè vindicare conatus
 est, obediens deo qui hoc fieri prohibuerat.
 Vel quod Phitones de regno suo deleuit.
 Aut quia laudabilis erat Dauid, ideo pecca-
 ta eius, quæ deus quoque arguit per prophe-
 tam, vel approbanda, vel imitanda sunt. Si-
 cut nec in Pontio Pilato, vituperandum est,
 quod aduersus accusationes Iudæorum in-
 nocentem dominū iudicauit. Nec in Petro
 laudandum est quod eundem dominum ter-
 negauit. Vel vnde Satanus ab ipso dño ap-
 pellatus est, quod non sapiēdo quæ dei sunt,
 eum voluit à passione, hoc est à nrā salute, re-
 uocare. Paulò antè dictus est beatus, paulò
 post dictus est Satanus. Sed quid in eo obti-
 nuerit, apostolatus eius & martyrij corona
 testantur. Sacra enim scriptura tanquam spe-
 culi fidelis nitor admotarum sibi personarū,
 non solum quæ pulchra atque integrā, verū
 etiam quæ deformia vitiosaq; sint, indicant.
 Vnde rectè monet *Augu. libr. cōtra Mendacium ad Consentiu ca. 9.* Non omnia, inquit,
 quæ à sanctis vel iustis viris legim⁹ facta, trās-
 ferre debem⁹ ad mores, sed hinc discere quā-
 late pateat quod apostolus ait. Fratres si præ-
 occupa-

occupatus fuerit homo in aliquo delicto,
 vos qui spirituales estis instruite huiusmodi
 in spiritu lenitatis, intendens teipsum ne tu-
 tenteris. An vero quia iurauit Dauid se occi-
 surum Nabal, & clementi consideratione
 non fecit, propterea imitandum esse illum di-
 cemus, vt temere iuremus nos esse facturos,
 quod non esse faciendum postea videamus?
 Nec quia Lot filias suas Sodomitis prostitu-
 it, ne hospitibus vim inferrent, idem nos fa-
 cere debemus. Horum omnium rationem at-
 tulit *Eucherius lib. 2. in Gene. ca. 30.* Deus, in-
 quit, prodidit multa in scripturis quæ vt ca-
 ueantur admonuit, & non imitanda propo-
 suit. Veluti concubitus filiarum Lot. Deinde
 quinque ciuitates quæ imbris igneis con-
 flagratæ sunt, illud ni fallor significant, quod
 omnes qui quinque sensus corporis sui libidi-
 nosè tractauerint, in illo futuro incendio, cō-
 burendi sint. Multa exempla quæ adduci so-
 lent de mendacijs patriarcharum, ab Schola-
 sticis in materia de mendacio exponuntur, in
 fine lib. 3. Sententiarum. vt quod Iacob dixit
 se esse Esau. & Ioseph se esse augurē, & fra-
 tres exploratores esse.

REGVLA XXI.

Diuinæ literæ, (inquit *Ambr. Lucæ. 1.*)
 non solum mores in his qui prædica-
 biles sunt, sed eorum parentes plerun-
 que solent laudare. vt veluti transmissa imma-
 maculatæ puritatis hæreditas in ijs quos vo-
 lumus laudare præcellat. Sic sancti Samuel
 mater laudatur ob Samuelis laudē. Sic *Isaac*
 à parentibus nobilitatem pietatis accepit,
 quam posteris dereliquit. Que enim alia intē-
 tio euangelistæ *Lucæ*, nisi vt sanctus *Iohan-*
 nes nobilitaretur parētibus, miraculis, mori-
 bus, munere, passione: nō solū igit parētibus
 sed etiā à maioribus sancti *Iohannis* nobili-
 tas propagatur, non seculari potestate subli-
 mis, sed religionis successione venerabilis. Ta-
 les enim maiores habere debuit prænuntius
 Christi, vt nō repente conceptā, sed à maiori
 bus acceptam, & in ipso infusam iure naturæ
 prædicare fidem dominici videretur aduen-
 tus. Erant, inquit, ambo iusti ante Deum, in-
 cedentes in omnibus mandatis & iustifica-
 tionibus sine querela. Hæc ille. Innumera
 exempla sunt, nam *Isaac*, *Iacob* à sanctissi-
 mis viris & clarissimis ducunt originem. &
Isaias è prosapia regia erat, & *Salomon* patrē

habuit *Dauid*. & 2. *Timo. 1.* quæ habitauit
 cum auia tua *Loide*, & matre tua *Eunice*. At
 vero è diuerso scelus ingens est & acerbo di-
 gnū supplicio, ab iniquis parentibus esse
 genitum, & in paterno aut auito scelere per-
 mansisse. Vnde *Ezechi. 2.* Ipsi recesserunt à
 me & patres eorum. & 20. Abominationes
 patrum suorum ostende eis. & Pater tuus
Amorraus & mater tua *Cethæa*. & *Matth. 23.*
Phariseis dicitur. Itaque testimonio estis
 vobismetipsis, quia filij estis eorum qui pro-
 phetas occiderunt. & *Isaie. 1.* Semen pessimo-
 rum, vocantur *Hebræi*. & in euangelio. Ge-
 nimina viperarum. De his dicitur in *Exodo*.
 Vindicans iniurias patrum in filios vsque ad
 tertiam & quartam generationem, his qui o-
 derunt me. Porro si quis ab sceleratissimis
 & contaminatissimis trahat originem, dum-
 modo ipse sanctis præditus sit moribus, & in
 Deo noua sit creatura, nihil ei nocebit paren-
 tum iniquitas aut ignobilitas generis. apud
 Deum quippe, nec præputium, nec circunci-
 sio aliquid valet, sed noua creatura. Atque
 ideo Christi generatio ab illaudatis aliquot
 tam mulieribus quam viris deducitur: nimi-
 rum quia cum Christus suscepit omnia
 propter nos, hoc quoque suscepit, vt obscu-
 ros & illaudatos haberet progenitores. vt
 omnes sanctificaret ille, qui non venit ad vo-
 candum iustos sed peccatores. & ideo *Iob*
 maximis effertur laudibus, quod inter ini-
 quos *Idumæos* sanctus & inculpatus intuentus
 sit. & *Noë* quod fuerit iustus in generatio-
 ne sua. quando omnis caro corruerat viam
 suam. & forte hac laude non caruit *Abrahā*,
 qui cum à scelerato *Thare* genitus sit, relicta
 patria & cognatione & domo patris sui, *Do-*
 mino adherit. Ne verò hæc à me ficta videatur
 oratio, adducam testes omni exceptione
 maiores. *Epipha. lib. 1.* aduersus hære. to. 1.
 ait. ætate *Thare* nepote *Scrug* coeperunt ef-
 fici simulacra è luto, opera & industria ip-
 sius *Thare*. & *Cantacuzenus Apologia. 3.* cir-
 ca principium, licet obscure. & *Theophy. Matth. 1.*
 ibi, *Iudas* autem &c. Sed his refragatur
Augu. lib. 16. de ciui. Dei. ca. 13. nam lo-
 quens de *Nachor*, ait. Forte quod à paterna
 & fraterna scilicet. *Thare* & *Abrahā*, pietate
 desciuerat, & superstitioni adhereret *Chal-*
dæorum. Hoc est quod inquit *Aug. li. de bō-*
no cōiugali ca. 16. Vnde cūq; homines nascā-
 tur, si parentum vitia non sectantur, honesti
 & salui erunt. semen enim hominis ex qua-

Abrahā pater an pius fuerit. Gene. 12.

licunq; homine, Dei creatura est, & eo malè vtentibus, malè erit, nò ipsum aliquando malum erit. Sicut autem boni filij adulterorū, nulla est defensio adulterij, sic mali filij coniugatorum, nullum est crimen nuptiarum. & Chryf. ho. 3. in Matt. ait. Nunquam de vitijs erubescamus parentum, sed illud vnum queramus & semper amplectamur, virtutē videlicet: huiusmodi etiam si alienigenā quis habeat matrem, etiam si fornicatione pollutam, vel quolibet huiusmodi dedecore sordidatam, nihil tamen de eius, aut vilitate suscipitur, aut crimine polluetur. Quod si fornicatorem ipsum ad meliora conuersum nequaquam prior vita commaculat, multo magis ex meretrice natus & adultera, si propria virtute decoretur, parentum suorū non dedecoratur opprobrijs. & Hiero. in epist. ad Pammachium contra errores Ioannis Ierosol. fol. 4. ait. Nasci de adulterio nō est eius culpa qui nascitur, sed illius qui generat. Quomodo in feminibus non peccat terra quæ cōfouet, nō semen quod in sulcis iacitur, nō humor & calor quibus tēperata frumenta in germen pululant: sed v. g. fur & latro qui fraude & vi eripuit semina. Sic in generatione hominū recipit terra, i. vulua quod suum est, & receptum confouet, & confotum corporat, corporatū in membra distinguit, & inter illas secretas ventris angustias dei manus semper operatur: idemque corporis creator & animæ est. Noli despiciere bonitatem figuli, id est Dei, qui te plasmavit, & fecit vt voluit. Iephte inter viros sanctos Apostoli voce numeratus, meretricis est filius. Esau de Rebeca & Isaac, hispidus tam mēte quā corpore, quasi bonū triticum inter lolium auenasque degenerat, quia non in feminibus, sed in voluntate nascens causa vitiorum est atq; virtutū. Lege Chryf. ho. 9. in Mat. & Ambro. de Paradiso. ca. 4. & Gratianum in Decretis. dist. 56.

REGVLA XXII.

SOlet saluator (vt inquit Cyrillus libr. 3. Theauri. capl. 1.) bona quæ naturaliter insunt sibi proponere, & ad similitudinem adhortari nos, vt ad diuinam sic imaginem ad quā facti sumus nos reformet. Quando nos igitur mites esse hortatur, inquit. Discite à me quoniam humilis sum & mitis corde. Neq; tamen si eum imitati mites erimus, ideo natura quoq; ipsi similes erimus, sed in

sola mansuetudine, in quantum fieri potest, assimilabimur. Sic quando de nobis dicit. Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ad exemplar nos hortatur, neque quia vnum natura cum deo fieri possimus, id dicit, sed vt quemadmodum naturaliter ipse vnum cum patre est, sic nos & concordia & consensu vnum sumus, naturalemque identitatem patris & filij quasi exemplar sequuti, voluntatis coniunctione ipsam imitemur, quæ nos quasi corpus vnum & animam vnā efficiat. Hactenus ille. Sic Paulus quoq; ait. Imitatores mei estote sicut & ego Christi, & Volo omnes vos esse sicut meipsum. Porro nomina quæ Deo & nobis sunt communia, quid significant, libr. 2. exposuimus. vt sint vnum mecum, sicut ego & tu vnum sumus. Sunt quoq; aliæ similitudines quæ à nostris rebus ad deū nos subducunt. De his Chryf. ho. 14. in Io inquit. Scripturæ de deo sermo nem facientes humanis & corporeis verbis vtūtur. vt, Vnigenitus qui est in sinu patris, indignis se verbis nuncupari patitur, vt oculos erigamus, & aliquid magnum de se concipiamus. Nunquid deum corpus habere suspicamur? Absit. Sed profectò nihil aliud hoc nomen nisi summam vnigeniti dilectionem & patri cōternitatem significat.

Caue tamen ne fallaris arbitrandov bicun que est verbum. as. esse similitudinem. Nam frequenter opus ipsum rei alicui scriptura assimilare consuevit. vt in Psalm. Assimilabor descendentibus in lacum, id est descendam. & alibi. homo vanitati assimilatus est. hoc est vanus est. Inuenitur etiam similis loquendi forma in alijs verbis. Psalm. 118. Fiat manus tua vt saluum me facias. ac si diceret. Saluum me fac. Et, Fiant aures tuæ intendentes in orationem serui tui, id est, attende ad orationem serui tui.

Deinde sæpè id quod deus potest pro ipso opere scriptura accipit. vt Psalm. 103. Qui respicit terram & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigabunt. & Naum. 1. Increpans mare & exiccans illud, & omnia flumina ad desertum perducēs. & Iob 9. Qui dicit, Soli ne oriatur, & non oritur. Ac si diceret dei potestate omnia subiacent, potest nanteque præcipere ne sol oriatur, & immensum aquarū pelagus exiccare. Postremo sciendū ex Oecume. in cōment. posterioris epist. Petri. ca. 3. quod sacra scriptura quādo aliquid reprehendit ea, quæ naturaliter contingunt homini-

hominibus, hoc est quæ ipsis tanquam animalibus accidunt, brutis ipsis assimilat, dicens. Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus. & Ne sitis tanquam equus & mulus. & Equi insipientes in foeminas facti sunt. & in Evangelio. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Non quod hæc dicens immutet naturas, nam id impossibile est, sed inuitat vt has quidem naturales ipsorum inclinationes deuitent, illas vero naturaliter amplectantur. Quando vero salutari aliquid præcipit, similitudo ad meliora trāsmittit, sicut cum dicit. Estote misericordes, sicut & pater vester cælestis. Nec hic quidem naturam transmutās, sed quantum virtus suggerit hoc facere præcipiens. De hoc libro 7. harum Hypotyposeon, multas sanctorum sententias adduximus, nempe de varijs similitudinibus quæ trahuntur ex animantibus, ad significandum virtutes & vitia quæ hominibus insunt.

REGVLA XXIII.

Talis loquendi modus (inquit author secundi operis in Matth. titul. Chryso. homil. 10.) in scripturis est, vt quæ postmodum dicturæ sunt, quasi iam dicta demōstrentur. Vt in euangelio. Si quis soluerit vnum de mandatis istis minimis, nempe quæ modo dicturus sum, minimus vocabitur in regno cælorum. & alibi. Audite hæc omnes gentes. Quæ hæc nisi quæ in sequentibus versiculis erat dicturus. & in actibus. Non ebrij sunt vt vos putatis, sed hoc est, quod dictum est per prophetam Ioel. Et erit in nouissimis diebus, dicit Dominus effundam de spiritu meo super omnem carnem. Hactenus ille.

Aliquando non ad inferiora, sed ad superiora referendum est. vt ad Roma. 2. Nomen dei blasphematur propter vos inter gentes, sicut scriptum est. Circuncisio quidem prodest, &c. Cum dicit scriptum est, intelligit testimonium hoc. Nomen dei propter vos blasphematur. quod desumptum est ex Ezechiele ca. 36. & Isaiæ ca. 52. & non de illo. Circuncisio quidem prodest. Præterea Io. 1. Propheta es tu? Dixerunt ergo ei. Quis es vt responsum demus his qui miserunt nos, ait. Ego vox clamantis in deserto, dirigite vias domini sicut dixit Isaias propheta, scilicet in loco iam citato. & 1. Thessa. 4. ait Paulus. Hæc exer-

ce, & in his esto. quænam? illa quæ superius dixerat. esto forma fidelium in sermone, & in conuersatione, in fide & sanctimonia. Denique Matth. 1. dicitur. Christi generatio sic erat. subaudi sicut dictum est supra. Liber generationis Iesu Christi filij David, &c. Atq; ita exponit Christianus Druthwari. Hæc magnum adiumentum afferunt ad intelligendum caput, de citationibus.

Præterea annotandum est diligenter ex Aug. lib. 4. Locut. in Nume. Quod facit sæpè scriptura cum aliquid aliud vult dicere, iterum inducit loquentem, qui iam loquebatur. vt Num. 14. & ait Dominus ad Moysen & Aaron dicens, &c. & Isichius libr. 2. in Leui. ca. vlti. versus finem, ait. Dominum loqui facit Moyses, vbi ardua quædam sancit. & Paulus. Non ego, sed dominus. Innumera exempla inuenies in prophetis, præcipuè in Aggæo & Zacharia. nam identidem inculcant. Dicit dominus exercituum. Cuius rei Hiero. dat rationem Zacha. 1. cap. inquit. In paucis verbis breuibisque sententijs semper in Aggæo & Zacharia additur dicit dominus exercituum. vt sciant templi ædificatores dominū esse, qui præcipit, aduersus regis imperium, & hostes circumfrementes, & hac fiducia ad templi ædificationem concitentur. Item Ezechi. 10. dicitur. & dixit viro induto lineis vestibus, & dixit intra. Deniq; inuenitur (vt author est Aug. lib. 1. Locut. in Gene.) licet raro talis locutio in scriptura, vt non in dicta persona loquenti, scriptor verba eorum interponat. vt Gen. 34. Filij Iacob venerunt de campo, & cum audissent, compuncti sunt viri, & triste erat illis valde quod turpe fecerat in Israel, quod dormisset cū filia Iacob. Non sic erit, non sic erit. Non ait & dixerunt, non sic erit, sed hoc tacite verba dixit eorū. Nam qui alij dicere potuerunt: non sic erit, nisi qui grauiter indignati, vindictam moliebantur. Est optimū exemplum in Abdia. Hæc dicit dominus ad Edom. Auditum audiuius à domino, & legatum ad gentes misit. Surgite & cōfurgamus. Hæc verba, surgite & cōfurgamus, dicunt gentes illæ ad quas legatus missus est Abdias, cum se inuicem ad bellum capeffendum adhortantur. Est quoq; mos Hebræorum, vt cum de aliqua re mentionem faciunt, præcipua quæ dā tantum, reliquis prætermisissis, cōmemorent. Vnde de Ioāne Baptista tantum dicunt euāgelistæ quod prædicauerit. Genimina viperarum,

Ibi. Iudas autem genuit Phasess.

Hebra. 11. Gene. 25.

Psal. 48. & 37. Jerem. 5. Matth. 10

Matth. 5.

Psal. 49.

Actu. 2. Ioel. 2.

Psal. 129.

Isai. 40.

rum, quis ostendet vobis vt fugiatis à ventura ira. & ad Herodem. non licet tibi vxorem fratris tui habere. relinquentes omnia quæ alias prædicauit. & in Acti. Apostolorū paucissima dicuntur de Petro & cæteris apostolis. & de septē diaconis: & de infantia Christi paucissima referunt euāgelistæ: & de educatione Mariæ matris Dñi & reliqua eius vita paucissima quoque literis commissæ sunt.

REGVLA XXIIII.

MOS sacre scripturæ est (authore Damasc. lib. 4. ca. 20.) quædam quæ secundum euentum debent intelligi, causaliter dicere. vt, Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Non enim peccans vt vinceret deus peccauit, neq; indigebat deus nostro peccato, vt ex illo victor appareret. Non equidem ad hoc nos peccamus, sed ita euenit res. Quæ admodum si sedeat quis operas, superueniat autem quispiam amicus, ait. Ne hodie operer veniat amicus. attamen amicus, non vt nõ operaretur aduentauit, sed sic euenit. Nā occupatus circa amici susceptionem, non operatur. De hoc idiomate locuti sumus, cum loquebamur de coniunctione, Vt. Sed huius regulæ sint hæc exēpla: oportet, inquit Paulus, hæreses esse, vt qui probati sunt manifesti fiant in vobis. & Ioan. 9. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vident cæci fiant. & ca. 11. Infirmus hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei, vt glorificetur filius dei per eam. & Matthæi 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes & Scribas, & ex illis occiditis & crucifigitis, vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est.

REGVLA XXV.

ALiquando (inquit Ambros. lib. 3. de Virginitate) scriptura effectum rei nõ prodit, tunc cum illius refugit mentionem, vt in his aut similibus verbis. Votum ille, scilicet Iephte, compleuit, cum fugeret parricidij mentionem. Fortè hæc ob causam nihil perspicuè de Salomonis animæ salute, in scripturis, memoriæ proditum est. Si tamen locus est coniecturis in re incerta & recondita, credimus illum fuisse damnatum, & à cœtu piorum relegatum, tum ex Ambros. Regula. tum etiam quia in libris Regum tota eius

vita his verbis absoluitur. Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo Ieroboam decem tribus. Porro vna tribus remanebit Salomoni propter seruum meum Dauid, & Ierusalem ciuitatē quam elegi ex omnibus tribubus Israel, eo quod dereliquerit me & adorauerit Astarthem deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab. Nec post hæc verba aliqua excusatio subiungitur, nec idolorum quæ erexerat demolitio, cum ad tempora vsque Iosifæ permanserint. Atque huic sententiæ subscribit Beda in lib. 30. quæst. in lib. Regum quæst. 29. inquit. Excelsa nominare solet scriptura loca collibus posita frondentibus in quibus dæmonibus immolabāt, locorū amœnitate allecti, relicto altari. hæc cum non abstulerit Salomon, palam ostenditur, qd de admissio idololatricæ scelere nunquam perfecte pœnituit. Nam si fructus pœnitentiæ dignos faceret, satageret ante omnia, vt idola quæ edificauerat, de ciuitate sancta tollerentur, & non in scandalum stultorum, quæ ipse cum fuisset sapientissimus, erronea fecerat, quasi rectè facta relinqueret. & Grego. lib. 2. Moral. cap. 2. cuius verba in hoc lib. à me citata sunt. Regal. 6. & Cyrill. lib. 7. contra Iulianum, pag. 220. Ab hac diffidet sententia Hiero. in comment. in Ecclesiasten ca. 1. qui ait. Ecclesiasten esse librum in quo Salomon egit pœnitentiam suorum peccatorum. & in comment. Ezechi. ca. 43. ait. Salomon peccauit, licet postea egit pœnitentiam scribens prouerbia in quibus dicit. Nouissimè ego egi pœnitentiam, & respexi vt eligere in disciplinam. Quod ex Ambros. quoq; autoritate confirmari posse videtur, qui in lib. 1. de Cain & Habel ca. 2. ait. Quando dicitur in scriptura, appositus est ad patres suos, intelligi datur quod patrum similis fuerit fide. Vnde claret non ad sepulturam corporis, sed ad consortium vitæ relatū. Hactenus ille. Vnde cum de Salomone. 3. Reg. 11. familia propè verba dicantur, ac de reliquis sanctis, nempe. Dormiuit cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid patris sui, pie credendum à sanctitate patris nõ degenerasse. Hæc sub dubio dicta sint. quandoquidē vtraq; opinio hostantum habet patronos, qui à me modo citati sunt. Nā reliqui auctores qui citari solent, nihil de hac re statuunt certo. Sed totam Salomonis vitam in duas distribuunt partes. illi qui eum laudant, de eo loquuntur tempore quo deū legitime

4. Reg. 23.

Prover. 24

Judi. 11.

Quest. de Salomone.

3. Reg. 11.

& sancte colebat. Ac reliqui qui eum incensant, sermonem suum dirigunt ad tempus illud quando à deo recesserat. Verum de fine nil certi statuunt. A Hieronymo stare videtur id quod dicitur. 2. Reg. 7. quo in loco loquens dominus de Salomone ait. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, quasi inquit aliquid gesserit, arguam cum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. misericordiam meam non auferam ab eo sicut abstuli à Saul. Attamen is locus sub conditione intelligendus est, vt constat ex 1. lib. Paralip. ca. 28. Firmabo, inquit, regnum eius in æternū, si perseuerauerit facere præcepta mea & iudicia. Aut potest dici quod promissio illa Salomoni facta in Christo sic adimpleta, vt in cap. de citationibus exposuimus. Similis quæstio orta fuit etate Hiero. de Origene. quam late euentilat Picus Mirandulanus in Apologia. Adhuc vt nostra regula clarius intelligatur. Solet etiam scriptura res dictu scædas verborum tegumentis contexere. vt cognouit Adam Euam vxorem suam, id est, rem habuit. & in titulo Psal. 50. Ingressus est Dauid ad Bethsabec. ingressus pro coitu accipitur. Ad Philip. quoq; cap. 3. dicitur. Quorum deus venter est & gloria in confusione ipsorum. Ambr. hunc enarrans locum sic exponit. De illis loquitur qui salutem credentiam obsidebant, de cibis edendis, vel non edendis quæstiones mouentes: quasi salus esca sit, aut venter deus, quem, iuxta legem mundis escis delectari putabant, gloriantes in pudendis circuncisis. hoc est terrenâ sapere. & in comment. epist. ad Roma. ca. 2. ait. Iudæorū laus ex hominibus est. gloriatur enim in carnis circuncisione, quod ex patribus sit. Vnde gloria in pudendis eorum, id est, circuncisionem carnis gloriam putat. Nec ab eo dissentit Theophy. At vero Chryso. ho. 13. in epist. ad Philip. ait. De circuncisione quidam intelligunt. Ego vero hoc nõ dico. Sed hoc est quod dicit Apostolus. In quibus debebant pudesceri gloriantur. Malum quidem est turpia patrare, patratem vero pudesceri, mediocriter malum est. Quod si vero quisquã male agens gloriatur, etiam excellens est stupiditas. At nisi fallor longè aliter se veritas habet. & primum annotare oportet ex Origene. homil. 2. in lib. Iudicum. Vnusquisq; inquit, quod præ cæteris colit, quod super omnia veneratur & diligit, hoc ei Deus est. Vnde dominus ait. Diliges dominum deum tuum ex

De obscuris verbis scripturarum.

Locus Pauli expositus.

toto corde tuo. Hæc ille. & Chryso. 2. Cor. 4. solet sepe scriptura vocare deum, non à dignitate eius, qui sic vocatur, sed ab infirmitate subditorum, vt quando in mammona deum dicit & vterem. Ad hunc modum qui nimia auiditate cibos sectant, ac ventri dediti sunt, & dicunt, Comedamus & bibamus, cras enim moriemur, in deum sibi ventrem cooptant. Postquam vero ventrem cibo potuque impleueris, quid sequitur? quod Hiero. ait. Venter mero æstuans. dispumat in libidinem. & alibi, Distento ventre, distendatur quæ sunt circa ventrem. & Comicus ait. sine Cerere & Baccho friget Venus. Sic certè. Noë accidit, post cuius ebrietatem pudendorum secuta est nuditas. & Loth postquam se mero ingurgitauerat, filiarum patrauit concubitum. Sic Paulus cum diceret quorum deus venter est. addit, gloria in confusione ipsorum. Confusio enim capitur pro pudendis. & gloria pro impetu libidinis. Præterea. 1. Corin. 10. siue māducaueritis, siue biberitis, siue quid aliud facitis. In cuius loci expositione inquit Origene. ho. 5. in Gene. cum inquit Paulus, siue quod aliud facitis, inuerecūda coniugij negotia verecundo sermone signauit. Item. 1. Thess. 4. Hæc est voluntas dei sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione, vt sciat vauisquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in libidine desiderij, sicut gentes quæ non nouerūt Deum. vt ne quis supregrediat & circumscribat in negotio fratrem suum. Hunc locum Hiero. ad Ephe. 4. sic exponit. Ne quis supregrediat aut circumscribat in negotio fratris, id est ne suam coniugē derelinquens, alterius pollacere quærat vxorem. Denique ad hunc sensum exponere oportet illud. 1. Petr. 3. Impatientes honorem infirmiori vasculo. Honorem vocat abstinentiã à coitu. q. d. abstinete à coitu. & subdit causam, vt nõ impediatur orationes vestras. Hoc est quod inquit Paulus. 1. Corin. 7. Vxori vir debitū reddat (vbi vt in Græco est. debitū beniuolentiã). coitum hoc sermone significas) similiter autem & vxor viro. Nolite fraudare inuicem nisi ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi.

REGVLA XXVI.

Scriptura (inquit Augusti. lib. 4. super Gene. capit. 9.) tribuit ea quæ non accidunt Deo, tanquam ea, quæ accidunt: hoc

hoc duntaxat in laudabilibus, & quantum scripturarum vsus admittit. Neque enim nos temerè aliquid tale de deo dicere debemus, quod in scriptura vsus non legimus. Hoc locutionis modo arbitror dictum illud ab Apostolo, Nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in die redemptionis. Neque enim spiritus sanctus contristari potest, cum habeat æternam & incommutabilem beatitudinem, aut potius sit beatitudo ipsa. Sed quia ita in sanctis habitat, vt eos impleat charitate, qua necesse est, vt homines ex tempore gaudeant profectu fidelium, ideo etiam necesse est contristentur lapsu eorum, de quorum fide ac pietate gaudebant, quæ tristitia laudabilis est, quia venit ex dilectione quam spiritus sanctus infundit. Propterea ipse spiritus dicitur contristari ab eis qui sic agunt, vt eorum factis contristentur sancti, non ob aliud nisi quia spiritum sanctum habent, quo dono tam boni sunt, vt eos mali mortificent, hi maximè quos bonos fuisse crediderunt. Quæ tristitia profecto laudanda est. Item alibi hoc genere locutionis Apostolus vsus est, vbi ait. Nunc autem cognoscentes Deum, imo cogniti ab eo. Neque enim tunc eos cognouerat Deus, præcognitos videlicet ante constitutionem mundi. Sed quia tunc ipsi cum illius munere, non suo merito cognouerant, maluit tropicè loqui, vt tunc ab illo cognitos diceret, cum eis cognoscendum se præstitit, & verbum corrigere, quasi hoc minus rectè dixerit, quod proprie dixerat, quam si eum vt hoc sibi arrogarent, se potuisse quod eis posse ille donauerat. De his libr. 2. harum Hypotyposeon latius tractauimus.

Solet scriptura (vt inquit Cyrillus libr. 11. super Ioan. cap. 21.) quando de deo loquitur melioribus vt verbis, vt in Psalm. 38. Posui orimeo custodiam, obsurdi & humiliatus sum, & filii à bonis. Quod autem à bonis dicit pro à malis intelligendum est. Regula optima est, sed exemplo vsus est non satis commodo. Nam sensus carnis Dauidici hic est. A deo alacri animo & sedato Semæimurias pertuli, vt excusationem aut defensionem, qua vti possem, adhibere neglexerim, vt videns Deus laborem quem sponte subiui, mei misereretur. Ambro. 1. offic. capi. 48. ait. Dauid primo quidem cum malediceret ei filius Semæi, & crimina obijceret, tacebat & humiliabatur, & silebat à bonis suis, hoc

est, bonorum operum conscientia. Deinde expectabat maledici sibi, quia maledicto illo diuinam exquirebat misericordiam. Euthy. Silui ex bonis. hoc est ex bonitate. Aptiora sunt hæc exempla. 4. Reg. 2. Nabuth benedixit, id est, maledixit, Deo & regi. & Iob 2. Benedic Deo & morere.

Denique vt dicit Cyrillus libr. 5. Theauri. cap. 6. Aliquando scriptura verbis abutitur, vt verbum diuinum dicitur genitum, dicitur etiam de creaturis. vt apud Isaiam ca. 1. Filios genui & exaltaui. & alibi. Quis est qui genuit glebas roris. Hæc ille. vt in Psalm. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, pro oppugnauerunt. Lege quæ scripturimus in capit. de regulis Paulo peculiaribus.

REGVLA XXVII.

MOS diuinæ scripturæ est, vt per id quod plurimum vsu venire solet, id quod raro contingit, intelligat. Exodi. 2. omnem viduam & pupillum non affligetis, per quos intelligit & alios, quos non est fas vt opprimamus. & Deute. 23. Vir qui non fuerit mundus ab accidente noctis: id est à nocturna immunditia, per quam & diuinam intelligit, quamquam raro vsu venire solet. & iterum. Non arabis in boue & asino pariter. per hæc duo animalia intelligit non esse arandum cum animalibus diuersarum specierum.

Vt ita scriptura indefinitis sententijs proniuersalibus. vt. Qui credit in me flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. pro omnis qui crediderit in me, &c. & in Leuitico. Vir qui obtulerit munus, &c. & Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. & Psalm. 14. Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam. Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua.

REGVLA XXVIII.

Hic Dei mos est (authore Chryso. homilia 30. in Gene.) vt puniturus, prius indicet quam magna sint peccata, ac ingratitude illorum exprobrans, tunc tandem corripere ac punire incipit. Nam cum terribile illud diluuium interminaretur, inquit scriptura. Vt autem vidit Deus quod multiplicata sunt malitia hominum, & vnusquisque cogitat in corde suo diligenter mala à iuuentute. Vidisti quomodo demonstra

uit prius malitiæ eorum excellentiam, & profeta dicit. Delebo hominem. Et parum infra cum de confusione linguarum scriptura loquitur, Ecce genus vnum & labium vnum, & hæc cœperunt facere, & nunc non cessabunt ab ijs quæ decreuerunt facere. Et post parum. Venite & confundamus linguam ipsorum. Et in oratione. 5. de Providentia, ait. Nos cum aliquem punimus, vix dignamur causam dicere, Deus nisi prius te docuerit, nisi tuum ipsius acceperit suffragium, ipsum, te iudice, iuste iudicium inferre, non punit eos qui iam diu animaduersione digni erant. & rationem sæpe reddere paratus est, vt eum accusatur abs te, in iudicium etiam venire non grauetur. Sic non confestim iniecit ignem Sodomis, nec ciuitates illas diripuit. Sed quid? Clamor Sodomorum & Gomorrorum, &c. & neque adhuc. Sed descendens videbo. & neque hic constitit, sed misit angelos, vt monstrarent incolarum vrbis improbitatem. vt ne impudens quisquam vllis possit verborum contumelijs vexare Deum, quod crudeles, quod nepharios iam deleturus esset. Vnde ipsos iniuriosos sæpe vt causam iudicent, aduocat, sæpe creaturam ad suffragium ferendum conuocat. iudiciorum suorum splendorem demonstrans. neque aduersarium suum. neque res sensu expertes repudiat Deus, quin causam iudicent. Quod nobis quoque in consuetudine est positum, quando causa iusta freti sumus. Vnde apud Michæam. Audite valles fundamenta terræ, quoniam causa quædam domino est. & rursum. Audi celum, auribus percipe terra. Sæpe vero illos ipsos. Vt, Popule mi quid feci tibi, aut qua in re iniuriam tibi feci. & Iere. 17. Quodnam inuenerunt in me delictum patres vestri. Neque vero in ciuitatibus ac nationibus hoc solum facit, sed etiam in certo quouis homine, vt cum Nathan quæsiuit à Dauid. Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, alter pauper. Diues habebat oues & boues plurimos valde, pauper nihil, præter vnâ ouem. Cum autem peregrinus quidam venisset ad diuitem, parcens ille sumere de ouibus & bobus suis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi, tulit ouem viri pauperis. Iratus autem Dauid aduersus hominem illum dixit ad Nathan. Viuit Dominus quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc. Dixit Nathan. tu es qui fecisti hanc rem. & Iona repudiante Ninuitas prædicare, respondit Deus per cucurbitam, inquiens. Siquidem tu parcere vole-

bas cucurbitæ, & ego non parcam Ninive. & multorum talium inuenies scripturas plenas. Hactenus ille. apud Isaiam ca. 5. & apud Matthæum. capit. 21. cum parabola vineæ tractatur, inuenies huius rei aptissimum exemplum. Nam enumerans beneficia populo illi collata exprobrat illorum ingratitude. Denique quando in exilium vult mittere Israeliticum populum, aut punire peccata, hac forma loquendi vtitur. vt apud Ezechi. 8. & 9.

REGVLA XXIX.

Scripturæ mos est (authore Chry. hom. quadam lib. Paralip. circa finem primi tomi) si quando parat accusare quempiam, non modo peccatum illius narrare, verum etiam docere nos quæ fuerit peccati causa. Id autem eo facit, vt eos qui sani sunt, reddat tutiores cautioresque, ne in eadem incidant mala. Similiter medici ad ægrotantes ingressi, antequam curent morbum, inquirunt inuestigantque vnde morbus sit inflatus, vt ab origine coerceant malum, propterea quod qui manente radice ramos tantum excecat, nihil aliud quam inanem sumit operam. Vbi igitur scriptura peccatum & peccati causam eloquitur? Reprehendit eos qui præcesserunt diluuium ob inconcessas mixturas. atque audi quomodo causam exprimat. Quom vidissent filij Dei filias hominum esse formosas, acceperunt illas sibi in vxores. Quid igitur, nunquid pulchritudo est causa peccati? Absit. Sed videre fuit causa peccati? nec id quidem. Nam hoc naturæ opus est. Sed quid tandem? male videre. nam hoc est deprauatæ voluntatis. & de Ozia dicitur in Paralipomeno. Quod cum potens esset, elatum est cor eius, non ferebat principatus magnitudinem. sed quemadmodum ex edacitate nascitur ignea inflatio, & ex inflatione gignitur febris, deinde ex febre plerumque mors. Itidem & in Ozia ex actionum eminentia nata est superbia. Nam quod in corporibus est inflatio, hoc in animis est superbia. mox ex superbia nata est appetentia rerum ipsi non congruentium. Hactenus ille. Ob eandem causam Moyses capit. 32. Deut. ob nimiam bonorum affluentiam testatus est, Israel à Domino recessisse. In crassatus est, inquit, dilectus, & recalcitrauit, metaphora à saginatis & obessis equis & ob id ferocientibus desumpta. Leges ca. 14.

1. pbes. 4.

Gala. 4.

Iob. 38.

Gene. 11.

2. Reg. 12.

Gene. 6.

Isaia. de Babylonis rege, & 32. Ezechielis de Pharaone rege Aegypti.

Postremo inquit Chrysof. hom. 3. ad populum Antiochenum. Deus hoc facere consuevit, ut cum peccauerimus, non statim flagellum admouet, sed remittit, dans nobis poenitentiae tempus praefinitum, ut corrigamur & mutemur. Si vero, propterea quod nondum poena a nobis exigitur, peccatum deletum esse existimantes contempserimus agere poenitentiam, ubi nos non putamus, ibi post haec capiemur omnino.

REGVLA XXX.

Sacra scriptura (inquit Origen. libr. 4. contra Celsum) pro auditorum auribus & utilitate demetitur quae denunciat. Nam quemadmodum ipsi, ubi cum pueris minoribus oborta est disceptatio, non nostras dicendi vires attendimus. Sed illorum imbecillitati nos ipsos accommodantes, non solum his consentanea fabulamur, sed etiam emendationibus satisfacere, & illis non parum conducere, sic item & Dei verbum videtur, quae supra sunt dispensasse. Quae admodum vero quae ad Deum spectant denunciantur, in Deuter. sic proferuntur. Portauit te dominus Deus tuus, ut solet homo gestare paruulum filium suum. Humanos igitur mores Deo scriptura imponit, ut hominibus utilitatem afferat.

REGVLA XXXI.

Christus (authore Chrysof. hom. 24. in Matth. ex varijs locis) quicquid in seculo gessit, quicquid docuit, vel quascunq; parabolas intulit, in ipsis hominem designauit, cuius causa salutis descendit, quem aut instruxit, aut monuit, aut armauit. Instruxit dum dixit. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt. Sic Christus ad arborem ficu venit esuriens, sed cur ad arborem accessit, quia fructum non habere certo sciuit. Post cur eam arborem maledixit, quae non sua voluntate, sed temporis necessitate fructum non habuit. Nisi enim arborem figuratam in homine acceperis, rationem istam inuenire non poteris. Nouerat enim dominus exhibendi fructus tempus non esse, nouerat enim arborem ob hoc maledici

non debere, quae tunc forsitan maledicenda fuisset, si suo tempore debita denegaret. Est igitur in arbore similitudo hominis ad quem dominus esuriens venit. Quid esurit in homine dominus, nisi quod ipse patri exhibuit. Meus cibus & meus potus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me. Non es arbor a Deo plantata, si bonos fructus non exhibes. Omnis enim arbor non faciens fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Non es plantatus iuxta tractus aquarum, si fructum tempore suo non reddis.

REGVLA XXXII.

Quaeunque res (inquit August. libr. 2. de sermone domini in monte) propter aliud aliquid queritur, inferior est, quam id propter quod queritur, & ideo illud primum est propter quod istam rem quæris, non ista res quam propter aliud quæris. Quapropter si Euangelium & regnum Dei propter cibum quærimus, priorem facimus cibum, & posteriorem Euangelium, id est regnum Dei, ita ut si non desit cibus non quæramus regnum Dei. Hoc est, quod dicitur, primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius. Item D. Maximus. Centu. 1. de Charitate. Cano. 5. ait. Quod si omnia quaeunque per Deum & propter Deum facta sunt, Deus rebus per ipsum factis longe existit praestator, qui reliquerit Deum & deterioribus vacauerit, satis declarat seipsum Deo antepone re quae per ipsum facta sunt.

REGVLA XXXIII.

In rebus difficilibus (inquit Origen. libr. 1. Periarchon. capit. 5.) quid magis veritati sit proximum, vel quid secundum pietatis regulam opinandum sit, sequamur. Haec ille. Ut verbi gratia, quod Maria non fuit concepta in originali peccato iuxta pietatem verius videtur.

Vbi res naturaliter obscura nostrum modulum vincit, & aperte scriptura diuina non subuenit temere hinc aliquid definire humana coniectura praesumit, ex Augu. epist. 157.

Si ratio contra diuinarum scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallit veri similitudine, nam vera esse non potest, ex Augu. ad Marcellinum de quaestione quadam Exodi.

Vbi

REGVLA XXXV.

Vbi sensus eruitur talis, cuius veritas certis sanctarum scripturarum testimonijs non possit aperiri, restat ut ratione reddita manifestus appareat. ex August. lib. 3. de doct. Christi. capitul. 28. Superuacaneum est. (inquit Theodore capit. 2. Ioeiis.) quod quidam faciunt, qui conantur prophetiae veritatem demonstrare. & Cyrillus lib. 2. super Ioh. capit. 62. ait. Non rationibus inanibus atq; friuolis sensum scripturae inuestigemus, sed sacras sequentes literas altius vniuersa scrutemur.

Scriptura sacra per aenigmata & parabolas rerum, mores hominum & virtutes animorum describit. ex comment. titulo Hieronymi. in Iob. capit. 28. & in comment. in Marcum eiusdem tituli capi. 4. dicitur. Nouimus scripturas diuinas per similitudines terrenas plerunq; caelestia sacramenta demonstrare, sicut ex toto corpore euangeliorum constat. & Chromatius in lib. de 8. beatitudinibus. Solent, inquit, secularia esse spiritalibus exempla, & terrestria imaginem praebere caelestibus. Ut, simile est regnum caelorum homini negotianti quærenti bonas margaritas.

REGVLA XXXIII.

Qui praesentia concedit, futura prohibet. Sic Christus prohibens, ne simus de castino solliciti, de praesentibus concedit, ut panem quotidianum petamus. ex Hiero, Matth. 6.

Qui priora negat, concedit sequentia. Ut, Ecce terra Chaldaeorum talis populus non fuit. Non dixit quod talis populus ultra non erit. potius quippe & durius est, regnum Romanorum, sed ante non fuit. ex Hierony. Isaia. 23.

Praesens negat, qui praeteritum confitetur. ut apud Malachiam, Dilexi vos, inquit Dominus. hoc est aliquando vos amavi, nunc autem odio habeo. Ex Hierony. Malachia. 1.

Dum praeterita recollit scriptura, etiam tempus praesens significat. ut, Tradidit eos Deus in reprobum sensum & nunc tradit. & Psalmo. 1. Beatus vir qui non abiit in consilium, nec nunc etiam abit. & Threnorum. 1. Quomodo sedit sola ciuitas plena populo. & nunc etiam sedet, hoc est destructa est. ex Ambro. in comment. episto. ad Roma. capit. 1.

Hanc habent Hebraei consuetudinem (inquit Hiero. in quaest. in Gene.) ut ex voluminum principijs illis nomina imponant. ut Beresith vocant Genesin, id est, in principio. Veellesemoth, vocant Exodum, id est, haec sunt nomina. Vaicra, Leuiticum, hoc est & vocauit. Vaidabber, Numeros. id est locutus est. Elledabarim, Deuteronomium, id est haec sunt verba. Et Christianus Druthmari in prooemio in Matth. ait. Matthaeus libro suo titulum, Liber generationis, imposuit, iuxta consuetudinem Iudaeorum ad quos scribebat, qui soliti sunt libris suis ex principijs nomina imponere. Nam de Christi generatione Matthaeus tractat. Haec ille. In paucis alijs libris regula seruatur, aut forte in nullis, si demas Parabolas Salomonis, quas Misse vocant, & Lametationes Ieremie quae vocant. Echa. Diuidunt tamen Pentateuchum in quinquaginta sectiones, quas Hebraei vocant, Parafa hoc est diuisionem, & vnaquaeque ipsarum a principio nomen assumpsit. Reliqui libri ab authoribus habent nomina sibi indita.

REGVLA XXXVI.

Vt author est Greg. homi. 7. in Ezechie. In vna eademque scripturae sententia, alius sola historia perscitur, alius Typica, alius vero intelligentiam per Typum contemplatiuam quærit. Et sic plerunq; ut in vna eademque sententia cuncta simul tria valeant inueniri. Moyse enim cum de ardenti rubo vocatus fuisset, accessit propius ut videret visum, & ecce rubus ardebat, & non consumebatur. Magnum est hoc miraculum. Si solam in eo historiam requiras, est vnde legis nutriatur animus, ut videns quod in ligno ignis ardeat, & non consumat. At vero si typicam intelligentiam quæras quod flamma, nisi lex de qua scriptum est. In dextera eius ignea lex? & quid rubus ille nisi Iudaicum populum designauit, peccatorum suorum spinis oblitum? sed rubus ardens consumi non potuit, quia Iudaicus populus, & ignem quidem legis accepit, & tamen peccatorum suorum spinas non deseruit, nec eius vitia, diuini sermonis flamma concremauit. Haec sensus ille. Iuxta triplicem sensum totum fere librum Iob Gregorius exposuit, aut omnino sensu iterum aff.

ff 2 (quia

Deute. 2.

Isaia. 23.

Rom. 1.

Exod. 3.

Deute. 32.

(quia aliquando humilior esse solet,) iuxta allegoricum & morale, & iuxta duplicem sensum, scilicet literalem & allegoricum, Hieron. interpretatus est vniuersos prophetas, tam maiores, quam minores. Ideo studiosi eorum libros diligenter euoluant, & diligentiam conuolentur, si nolunt stupidas & frigiditas allegorias effingere. Quauis hac in re Gregorius violentior est. Sed Hieron. adeo doctus & diligens est, ut Origenis discipulum & sectatorem possis agnoscere, qui vniuersos, in tractatibus allegoriarum, mortales longo interuallo superauit. Sed aduerte tunc diuinam scripturam vnicum tantum sensum admittere, quando res de qua agitur, non potest iuxta literalem sensum consistere, & tunc sensus literalis illius loci, erit allegoricus, ut Isaia. 43. cum loquitur de Euangelij predicacione ait. Ponam in deserto viam, & in inuio flumina, glorificabunt me bestiae agri, dracones & struthiones, quia dedi in deserto aquas, flumina in inuio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit. Vocat desertum, gentes quae legem non habebant, & Dei cognitione carebant, flumina vocat doctrinam euangelij, de qua dicitur. Omnes sitientes venite ad aquas. Et qui credit in me flumina de ventre eius fluent aquae viuae. Dracones & bestias vocat gentes propter feritatem ipsarum, ad sensum quem exposuimus in illa Reg. mutatae pristinum nomen permanet. Sic dicitur, spinae nascuntur in manu ebriosi, & Libanus vertetur in Carmelum, & Carmelus in saltum reputabitur. Nam haec duo testimonia allegorice sunt intelligenda, cum iuxta literam non possint stare. Hoc est quod dixit Origenes. hom. 2. in Gen. Non semper in scripturis diuinis historialis consequentia stare potest, sed nonnunquam deficit, ut verbi causa cum dicitur. Spinae nascuntur in manus ebriosi, & cum in templo a Salomone constructo, dicitur. Vox mallei & securis non est audita in domo Dei, & iterum in Leuitico, cum lepra parietis & pelliculae & staminis inspicitur iubetur a sacerdotibus & purgari. De his iam supra late a nobis disputatum est.

REGVLA XXXVII.

Mutationes personarum repentinae (inquit August. Psalm. 44.) & omnino ex improviso, inueniuntur in san-

ctis scripturarum libris, ut in Psalmo. Domine libera animam meam a labijs iniquis & a lingua dolosa, & statim subiungit. Quid datur tibi aut quid adijciatur tibi aduersus linguam dolosam? Alia illic persona erat, alia hic, illi petentis, illic subuenientis. Haec ille. Nos aptioribus utamur exemplis, Cantico- rum. 1. osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino, & Genes. 49. A (id est, propter) praeda filii mei ascendisti, incurauit se & accubuit ut leo, & Isaia. 52. Peccauimus ei, & noluerunt in vijs eius ambulare, & Psalm. 80. & comedere fecit eum de adipe frumenti, & de petra melle saturabo te, & Isaia. 1. Confundantur ab idolis quos elegeris, & Michae. 1. Vxorem adolescentiae tuae despiciat.

REGVLA XXXVIII.

Secundum regulam scripturarum (inquit Hieron. in commen. Abdie.) qui pereunt non esse dicuntur. Vnde Abdias inquit, bibent omnes gentes iugiter, & erunt quasi non sint. Qui enim perit ei qui est, & qui dicit ad moysen, qui est misit me ad vos, merito non esse dicitur, & in volumine Hester legimus. Ne tradas domine regnum tuum his qui non sunt, & in Deuter. Loquens de vocatione gentium dicitur. Ipsi me irritauerunt in his qui non sunt dii, & ego eos irritabo super gentes quae non est, & Ezechie. 26. ca. ait. Non esse dicuntur impij in inferno inclusi, non quod esse desistant qui in poenis sunt sempiternis, sed quod qui Deo non viuunt in scripturis sanctis dicantur non subsistere. Vnde Hester contra idola loquens. Ne tradas sceptrum tuum, inquit, his qui non sunt, & alibi, qui vocat ea quae non sunt tanquam ea quae sunt. Vtique erant quibus obsecrat ne tradatur sceptrum, sed Deo non erant, qui virtutibus & viuenti Deo esse cessarant, & in Psalm. Dimitte me ut refrigerer, prius quam abeam & amplius non ero. Lege eundem Hieronymum in comment. Isaia. cap. 65. & Hosea. cap. 7. Denique Basilius cum haec eadem totidem verbis scripsisset. lib. 2. contra Eunomium, addit. Cum ad Ephesios. 1. scribit apostolus, ut illos vere coniunctos ei, qui est, per cognitionem ostenderet, existentes eos per excellentiam nominauit, dicens. Sanctis qui sunt, & fidelibus in Christo Iesu, sic enim & qui ante nos fuerunt tradiderunt, & nos in antiquis codicibus

Vulgata. Ad pradam filii mei ascendisti, requiesces accubisti ut leo & quasi leona quis suscitabit eum.

Sunt, & non sunt quid in scripturis significent. Exod. 4. Hester 14.

Deut. 32.

Psalm. 38.

Locus Pauli annotandus.

Quando sensus literalis sit allegoricus.

Prone. 26. 5. Reg. 6.

Leuit. 13.

2. Cor. 1.

Genes. 41.

1. Cor. 10.

Iohan. 13.

bus inuenimus absque nomine Ephesi. Haec ille. & iuxta hanc lectionem videtur Hieron. hunc locum exposuisse, quauis nihil delectionis varietate prodiderit. Praeterea Chrysostomus. hom. 1. in priorem ad Corinth. epistolam ait. non esse dicuntur, qui nihil aestimantur propter vilitatem. Vnde paulus elegit ea quae non sunt, ut ea quae sunt destrueret, & Athanasius in oratione contra Idololatrias ait. Quae sunt ideo vocantur bona, quoniam a Deo qui est essentia ipsa, exemplar trahunt. quae non sunt. mala nuncupamus, eo quod cum nulla essentia subsistant, hominum commentis effecta sint. Haec tenus ille. Quasi dicat. res nullius momenti & contemptibilis non esse dicitur. ad Rom. 4. Qui vocat ea quae non sunt tanquam ea quae sunt, & si charitatem non habuero nihil sum. & ita intelligo quod ait Paulus. Idolum nihil est in mundo. Quauis Sanct. Th. 2. 2. dicat idolum vocari nihil, quia caret anima sensitua.

Solet in scripturis (inquit August. li. 3. q. in Leuit. q. 57.) res quae significat, eius rei nomine quam significat nuncupari. ut in Genesi. septem spicae, septem anni sunt. non dixit septem annos significant. & septem boues, septem anni sunt. Hinc est quod dictum est. Petra autem erat Christus. Vult dicere August. quod verbum substantiuum non raro exponitur per verbum, significo, as. Gene. 40. Tres propagines, tres dies sunt, id est, tres dies significant. & de Iohanne dicitur Matth. 11. Hic est Elias. & Coloss. 2. Nemo vos iudicet in cibo vel potu, aut in parte diei festi quae sunt umbra futurorum. Praeterea in tract. 63. in Iohan. idem August. ait. Solet scriptura res significantes, tanquam illas quae significatur appellare. Sic discedente Iuda, tanquam zizanijs separatis, remanentibus tanquam tritico Apostolis ait Christus. Nunc clarificatus est filius hominis. Ac si diceret. ecce in illa clarificatione mea quod erit, vbi malorum nullus erit, ibi malorum nullus perit. Non est dictum nunc significata est clarificatio filij hominis, sed dictum est. Nunc clarificatus est filius hominis. Quae admodum non dictum est. bonum semem significat filios regni. aut zizania significabat filios maligni. Sed dictum est bonum semem hi sunt filij regni. Zizania autem sunt filij maligni. sic clarificatus est filius hominis, postea quam separato inde nequissimo & secum remanentibus sanctis significata est glorificatio eius, quando separatis iniquis remanebit cum

sanctis. Sum, id est, viuo. Psalm. 38. Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam & amplius non ero. & in euangelio. Noluit consolari quia non sunt.

Sum significat idem quod voco. Iudis. 13. Nazareus erit a iuuentute sua. & Iohan. 1. Tu es Symon filius Iona, tu vocaberis Cephas.

Sum, inquit August. lib. 1. Locut. in Genes. versus finem. idem significat quod habito, as. Vnde cum fratres Ioseph in Aegypto essent, dicunt. Duodecim sumus pueri tui fratres in terra Canaan. & ad Rom. 1. omnibus qui sunt Romae, dilectis Dei, vocatis sanctis.

Denique sum accipitur in propria significatione. Isaia. 43. ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. & 1. Corint. 1. non sint in vobis schismata. & si alij potestatis. (id est opum) vestrae participes sunt, non ne potius nos. & in hac significatione accipere oportet in verbis consecrationis, scilicet.

Accipite & comedite hoc est corpus meum, etiam si rumpantur omnes haeretici, cum nostra sententia suffragentur, & subscribant vniuersi antiqui patres, sanctitate & eruditione illustres, quot quot aliquid scriptis mandauerunt a tempore Apostolorum usque ad nostram hanc aetatem, quando exortus est filius perditionis, qui extollitur supra omne quod dicitur Deus. Sed utinam ut imitantur illius affecta, discipulos domini, in offensione illa quam passi sunt (nam nonnulli ex illis abierunt retro & a domino recesserunt, audientes Dominum dicentem. Ego sum panis viuus qui de caelo descendi,) ita quoque illorum amularentur poenitentiam. tradit quippe Epiphanius, Marcum & Lucam ex illorum fuisse numero qui in petra scandali Christo impingentes ab eius doctrina descuerunt. Quorum alter a Petro, alter a Paulo ad ecclesiae fagenam est pertractus. Sed qui fieri id possit in nostri seculi haeticis non video, cum patres illos, quibus se Dominus familiaris insinuauit, ac arcana sua detexit, qui eos a via perditionis poterant reuocare, tam impie quam stulte, explodant, contemnant, & exhibent, atque illorum loco haeticorum quorundam obscurorum pestes, subrogent & substituunt. Audiatur quid Graecorum omnium praestantissimus de hac re dicat homil. 83. in Mattheo. Credamus ubique Deo, nec repugnemus ei etiam si sensui nostro & cogitationi absurdum esse

Matth. 26.

Iohan. 6.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

videatur quod dicit, in omnibus & præcipue in mysterijs ita faciamus, non illa quæ ante nos iacent solummodo aspicientes, sed verba quoque eius teneamus. Nam verbis eius defraudari non possumus, sensus vero non ster deceptu facilis est. Illa falsa esse non possunt, hic sæpe fallitur. Quoniam ergo ille dixit, hoc est corpus meum, nulla teneamur ambiguitate, sed credamus & oculis intellectus id aspiciamus, & homil. 60. Ad populum Antioch. ait. Quoniam igitur verbum dicit, hoc est corpus meum, & pareamus & credamus, & oculis intellectualibus ipsum intueamur, & iterum homil. 5. in Matth. Corpus Christi nobis propositum est, non ut tangamus solummodo, sed ut comedamus & saturemur, & Tertul. de resur. carnis, Caro, corpore & sanguine Christi vescitur, ut & anima Deo saginetur. Sed de hoc satis. Porro Lutherani, sicut, pro significo, positum autumant in verbis illis consecrationis.

REGVLA XXXIX.

Vsum est regulas illas septem Ticonij cuiusdam hæretici Donatistæ, quas conscripsit ad intelligendum, ut ipse dicebat, vniuersas scripturas, ut autem mihi videtur ad intelligendum perexiguam partem ipsarum, in hunc postremum locum relegare. Nam prorsus expellere à libro nostro consilium non fuit, ne viderer illas regulas contemnere, & ut ieiunas & steriles è finibus nostris depellere, quas Augustinus & post ipsum Isidorus dignas fuisse censuerunt, quæ literis committerentur, in Theologorum gratiam & vtilitatem. Sexta regula à me omiſſa fuit, non quia negligenda videbatur, sed quia ipsam latissimè explicauit in superioribus libris, quando agebam de ordine narrationis scripturæ. Esto igitur prima regula, de domino & eius corpore, in qua scire oportet aliquando capitis & corporis, id est, Christi & ecclesiæ vnam personam nobis intimari. Neque enim frustra dictum est à fidelibus. Ergo Abraham semen estis, cum sit vnum semen Abraham, quod est Christus, non hæsitemus quando à capite ad corpus, vel à corpore transitur ad caput, & tamen non receditur ab vna eademque persona. Vna enim persona loquitur dicens, sicut sponso posuit mihi mitram, & sicut sponsam ornauit me ornamento, & tamen quid horum duorum

capiti, quid corpori id est Christo, quid ecclesiæ conueniat, utique intelligendum est. & Isidorus lib. 1. de summo bono. c. 25. inquit Prima regula est de domino & eius corpore, quæ de vno ad vnum loquitur, atque in vna persona, modo caput, modo corpus ostendit. Sic Isaias ait. Induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me, quasi spō sum decoratum corona, & quasi sponsam ornata monilibus suis. In vna enim persona duplici vocabulo nominata, & caput. i. sponsum, & ecclesiam, id est, sponsam manifesta-uit. Proinde notandum in scripturis quod quandoque specialiter caput describitur, quādoque & caput & corpus, & quandoque ex utroque transeat ad vtrumque, & ab altero ad alterum. Sicque quid capiti, quid corpori conueniat prudens lector intelligat. Nec ab his dissidet Eucherius in. q. in Isaiam. Hæc regula & quæ sequitur aut nihil aut parum inter se differre videntur. Possent ni fallor clarioribus ac magis familiaribus verbis explicare. Deus, inquam, aliquando loquitur sub propria persona, ut, ego à patre processi, & à Deo exiui, aliquando sub totius ecclesiæ persona, quæ tam ex perfectis, quam ex illis qui nondum perfectionem adepti sunt, constat, & vice versa, ut Actu. 9. Saule Saule, quid me persequeris id est, ecclesiam meam, nam processit, accesserat Paulus ad principem sacerdotum, & petijt ab eo epistolas, ut quos inuenisset huius viæ viros, vincētos duceret in Ierusalem, & subdit. Ego sum Iesus Nazareus quem tu persequeris, & Psal. de quolibet homine dicitur, omnia subiecisti sub pedibus eius. Cum in epist. ad Ephe. cap. 1. Paulus tribuat Christo, omnia, inquit, subiecisti sub pedibus eius, & ipsum dedit caput super omnem ecclesiam, quæ est corpus eius. Imo vniuersa fere quæ in nouo instrumento ex veteri assumuntur, sub aliquorum sanctorum persona, de Christo intelliguntur, & Mar. 9. Qui vos suscipit me suscipit, & ego sto ad ostium & pulso, & alicubi dicit. Ego & pater vnum sumus, & alibi, fac ut sint vnum, sicut ego & tu vnum sumus, & ad Ephe. 2. conresuscitauit & confedere fecit in cælestibus in Christo Iesu. Denique Psalmi fere omnes dicuntur sub persona Dauid & intelliguntur de Christo & ecclesia, quæ distinctio à diligenti lectore animaduertenda est. Hoc est quod inquit August. Psal. 37. Cum Christus, inquit loquitur, aliquando ex persona solius capitis loquitur, quod est ipse

Mat. 25.

ipse saluator, aliquando ex persona corporis sui, quod est ecclesia diffusa in toto orbe. Ut, Deus meus Deus meus ut quid dereliquisti me. Hæc Christus. Verum quod subiungit. Longe à salute mea verba delictorum meorum. Christus sub persona ecclesiæ inquit, & alibi. Esuriui & dedistis mihi manducare, ex membris suis loquitur non ex se, & quando dixit. Saule Saule cur me persequeris, caput pro membris clamabat, & Hieronym. ad Galat. 2. ca. Nihil interest de corpore quid dicatur, an membris, cum & corpus diuidatur in membra, & membra sint corporis, & in comment. in Iob. titulo Hieron. c. 29. Quando, inquit, aliquid ad saluatorem referri non conuenit ad membrorum illius compagem sensum expositionis conemur inflectere, & recte id fieri poterit, ut quod ipse dominus caput ecclesiæ suæ in se recipere non potest, de eius corpore, quod est ecclesia, sentiat, & August. concione. 2. Psalmo. 90. ait. Aliquando non solum Psalmus, sed omnis prophetia sic loquitur de Christo, ut caput solum commendat, & aliquando à capite it ad corpus, id est, ad ecclesiam, & non videtur mutasse personam, quia non separatur caput à corpore, sed tanquam de vno loquitur, ut in Psalmo. 2. 1. qui de passione domini loquitur, dicitur. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Delicta tamen non habebat Christus, & tamen dicitur in capite illius Psalmo. Deus meus ut quid me dereliquisti, longe à salute mea, verba delictorum meorum, delicta ad nos pertinent, passio ad Christum. Hactenus ille. Sic apud Zachariam, Iesus filius Iosedech sacerdos magnus, qui typum gerebat saluatoris, introducitur vestibus sordidis vestitus. Lege Regulam illam. Moris est scripturæ diuinæ sanctos assumere personam peccantium. Porro audi aliam similem huic.

REGVLA XL.

Regula secunda est, inquit August. de domini corpore vero atq; permixto, hæc regula vigilatē lectorem requirit, quando scriptura cum ad alios iam loquitur, tanquam ad eos ipsos ad quos loquebatur videtur loqui, vel de ipsis cum de alijs iam loquatur, tanquam vnum sint vtrorumque corpus, propter temporalem commixtionē

& cōmunionem sacramentorum, ad hoc pertinet in canticis canticorum. Fusca sum & speciosa, ut tabernacula Cedar, speciosa sum ut pelles Salomonis. Non enim ait. Fusca fui ut tabernacula Cedar, & speciosa fui, ut pelles Salomonis, sed vtrumq; se esse dixit propter temporalem vnitatem intra vna retia piscium bonorum & malorum. Tabernacula enim Cedar ad Ismaelem pertinent, qui non erit hæres cum filio liberæ. Itaque cum de bona parte Deus dicat. Ducam cæcos in viam quam non nouerunt, & semitas quas non calcauerunt calcabunt, & faciam illis tenebras in lucem, & praua in directum, hæc verba faciam & non derelinquam eos. Mox de alia parte, quæ male permixta est dicit. Ipsi autem conuersi sunt retrorsum, quanuis alij iam esse significentur verbis. Sed quoniam nunc in vno sunt, tanquam de ipsis loquitur de quibus loquebatur, non tamen semper in vno erunt. Ipse est quippe ille seruus commemoratus in euangelio, cuius dominus cum venerit diuidet eum, & partem eius cum hypocritis ponet. Isidorus sic habet. Secunda est de corpore vero & permixto, nam videntur quædam vni conuenire personæ, quod tamen non est vnus, ut est illud, puer meus es tu Israel, ecce deleui ut nubem iniquitates tuas, & sicut nebulam peccata tua, conuertere ad me & redimam te. Hoc ad vnum non congruit. Nam altera pars est cui peccata deleuit, cui dicit, puer meus es tu, & altera cui dicit. Conuertere ad me & redimam te, qui si conuertantur eorum peccata delentur. Per hanc regulam sic ad omnes loquitur scriptura, ut boni redarguantur cum malis, & mali laudentur cum bonis. Lege ut hanc regulam intelligas, quæ scripsimus in regulis Paulo peculiaribus, vbi diximus, quod cum scribat ad vnicum populum, eosdem laudat & vituperat, ita ut vnusquisq; intelligat quid ad se pertineat, ac mores suos cognoscat an sint digni laude vel vituperio, & similiter fit in prophetis, loquitur Deus ad Israel secundum carnem, & vertit sermonem ad Israel in spiritu, ut Isaiæ. 43. loquitur de populo electo. Dedi in deserto aquas, ut darem potum populo meo, populum istum formaui mihi, laudem meam narrabit, & subdit de populo infideli. Non me inuocasti Iacob nec laborasti in me Israel, vsque ad finem capitis, & subdit cap. 44. de populo electo. Et nunc audi Iacob serue meus, & Israel quem elegi.

REGV.

Aug. lib. 3. & doct. Christi. c. 31. & sequentibus.

1. Regula.

Galat. 3.

Isa. 61.

Can. 1.

Isaia. 42.

Hosea. 12.

REGULA XLII.

Tertia regula est de promissis & lege, vel de spiritu & litera. Sed ut inquit Angu. magis est quæstio ingens quam regula quæ soluendis quæstionibus est adhibenda. Vult significare id quod nos ante diximus in expositione regulæ Grego. ex homi. 7. in Ezech. quod narratio illa quæ iuxta historiam admittitur, quæ est veluti fundamentum sensus spiritualis iuxta allegoriam quoque ipsam exponere oportet, ut circuncisio Abrahamæ verè facta est, & vere intelligitur per illam circuncisio spiritualis populi Christiani.

REGULA XLIII.

Quarta regula est, inquit August. de specie & genere. Speciem voco partem, Genus autem totum cuius ea pars est, quam voco speciem. Sicut vnaquæq; ciuitas pars est vniuersitatis gentium, hanc voco speciem, genus autem omnes gentes. Eadem ratio est si non de vnaquaque ciuitate, sed de vnaquaque; prouincia vel gente vel regno, tale aliquid in diuinis reperiatur eloquijs. Non solum enim, verbi gratia de Ierusalem vel de aliqua gentium ciuitate, siue Tyro siue Babylone dicitur aliquid in scripturis quod modum eius excedat, & conueniat potius omnibus gentibus, verum etiam de Iudea, Ægypto, de Assyria, & quacumq; alia gente in qua sunt plurimæ ciuitates, non tamen totus orbis, sed pars eius est, dicitur quod transeat eius modum & congruat potius vniuerso cuius hæc est pars, vel generi cuius hæc species est. Fit hoc etiam de hominibus, sicut ea quæ de Salomone dicuntur excedunt eius modum, & potius ad Christum vel ecclesiam, cuius ille pars est, relata clarescunt. Neque species semper exceditur, sæpe enim talia dicuntur, quæ vel ei quoq; , vel ei fortassis tantummodo apertissime congruant. Sed cum à specie transitur ad genus, quasi adhuc de specie loquente scriptura, ibi vigilare debet lectoris intentio, ne quærat in specie quod in genere potest melius & certius inuenire. Facile quippe est illud quod ait propheta. Domus Israel habitauit in terra, & polluerunt eam in via sua & in idolis suis & peccatis suis, secundum immunditiam menstruatæ facta est via eorum ante faciem meam, & effudi iram meam super eos;

& dispersi illos inter nationes, & ventilauit eos in regiones, secundum vias eorum iudicauit eos. Facile est, inquam, hoc intelligere de Israel secundum carnem. Alia etiam quæ sequuntur eidem intelliguntur populo conuenire. Sed cum dicit. Sanctificabo nomen meum sanctum, illud magnum quod pollutum est inter vos, quod polluistis in medio earum. Iam intentus debet esse qui legit quemadmodum species excedatur, & adiungatur genus. Sequitur enim & dū sanctificabor in vobis ante oculos eorū & accipiam vos de gentibus, &c. Hoc de nouo testamento esse prophetatum de gentibus & Iudæis conflat, constat, ad quod pertinet non solum vna gens illa in reliquijs suis, de quibus dicitur. Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris reliquæ saluæ fient, verum etiam cæteræ gentes, non ambigit quisquis intuetur conuersionem omnium gentium, sic fit Israel spiritualis, non vnius gentis, sed omnium quæ promissæ sunt patribus in eorum semine quod est Christus. Hic ergo Israel spiritualis ab illo Israel carnali, qui est vnius gentis nouitate gratiæ, non nobilitate patriæ, & mente non gente distinguitur. Sed altitudo prophetica dum de illo vel ad illum loquitur, latenter transit ad hunc, & cum iam de isto vel ad istum loquatur, adhuc de illo vel ad illum loqui videtur, non intellectum scripturarum nobis quasi hostiliter inuidens, sed excernens medicinaliter cor nostrum. Vnde & illud quod ait. Inducam vos in terram vestram, & paulo post tanquam id ipsum repetens, & habitabitis, inquit, in terra quæ dedi patribus vestris, non carnaliter sicut carnalis Israel, sed spiritualiter, sicut spiritualis Israel. Ecclesia, quippe sine macula & ruga ex omnibus gentibus congregata, atque in æternum regnatura cum Christo, ipsa est terra beatorum, terra viuentium. Ipsa est intelligenda patribus data, quando eis immutabili Dei voluntate promissa est, quoniam ipsa prædestinationis firmitate iam data est, sicut de ipsa gratia quæ sanctis datur, scribens ad Timot. apostolus ait. Non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante secula æterna, manifestata autem nunc. Datam dixit gratiam, quando nec erant adhuc quibus daretur, quoniam in prædestinatione Dei iam factum erat, quod suo tempore futurum erat. Hanc regulam clarioribus verbis explicauit Isidor. Quarta, inquit, est regula de specie & genere, per quam pars pro toto, & totum pro

Ezech. 36.

Psal. 71.

Ezech. 36.

Isa. 13.

aliqui difficile

Isa. 19.

parte accipitur. Veluti si vni populo vel ciuitati loquatur Deus, & tamen intelligatur omnem contingere mundum. Nam licet aduersus vnam ciuitatem Babylonicam per Isaiam Dominus comminetur, tamen dum contra ecclesiam loquitur, transit ad genus de specie, & conuertit contra totum mundum sermonem. Certe si non loqueretur aduersus vniuersum orbem, non adderet infra generaliter. Et perdam omnem terram, & visitabo super orbis mala, & cætera quæ sequuntur ad interuentionem orbis pertinentia. Vnde & adiecit. Hoc est consilium quod cogitavi super omnem terram, & hæc est manus eius extensa super omnes gentes. Item postquam sub persona Babyloniæ arguit vniuersum mundum, rursus ad eandem quasi de genere ad speciem reuertitur, dicens quæ ei ciuitati specialiter contigerunt. Ecce ego suscitabo super eos Medos. Nam regnante Balthasar à Medis est obtenta Babylonia. Sic & onus Ægypti ex persona eiusdem, scilicet Dei, totum vult intelligere mundum, dicendo. Et concurrere faciam Ægyptios aduersus Ægyptios, regnum aduersus regnum. Cum Ægyptus non multa regna, sed vnum habuisse describatur regnum.

Huius regulæ est perfacilis explicatio si modo à fundamentis eius expositionem exordiamur. Scripturæ mos est, ut nunquam ita de re aliqua certa & definita & ante oculos proposita sermonem habeat, quin eius significatio ad omnes similes dimanet. Nam aut loquitur de viris iustis, ut de Dauid, Moyse, Ezechia, aut Isaiâ, aut de sceleratis, ut de Nabuchodonosor, Antiocho, Balaam, & tunc dico de vtriusque; verum esse vnum virum iustum, vniuersos iustos, & vnum sceleratum, vniuersos nepharios homines cõplecti. Ac similiter dilatandum est hic sermo ad vniuersas alias res, siue sint regiones, siue vrbes, siue flumina, nam si res illæ sustinent typum rei dignæ laude, ut Ierusalem, Iuda, omnem piorum cõetum significant. Si vero tenent figuram rei illaudatæ, ut Babylonia, Moab, Damascus, Ægyptus, Tyrus, Arabia, vniuersam congregationem hostium ecclesiæ significant. Vides quomodo species pro genere accipitur, ut apud Isaiâ. Et erit altare domini in terra Ægypti, & Ægyptus dominum cognoscet, Ægyptus ponitur pro vniuersis idolorum cultoribus, qui relictis idolis doctrinam euangelij receperunt, & Isaiâ. 25. loquens de populi Dei potentia, inquit. Et triturabitur Moab sub eo, sicut teruntur paleæ in plautro.

Moab vocat vniuersos infideles. Sub eo, id est à populo fidei. Et vice versa genus pro specie ponitur, ut factæ sunt tenebræ in vniuersa terra, id est, in Iudæa, & in Actibus apost. Agabus prædicebat famem futuram sub Claudio in vniuerso orbe terrarum, id est, in Iudæa quæ pars orbis est, & omnes declinauerunt simul & inutiles facti sunt, id est, bona pars hominum per Synecdochen, & Isaiâ. 13. de Medis Babyloniæ deuastantibus dicitur, ut disperdat omnem terram, & statim. Visitabo super orbis mala, &c. 14. hoc consilium cogitavi super omnem terram, & hæc est manus super vniuersas gentes, & loquitur aduersus Babyloniæ. Lege de hac re ca. de numeris quando diximus numerum pluralem vnum tantum significare, & Reg. quæ incipit. In his quæ ad mores attinent ex his quæ confinia sunt, similia licet colligere, lege quoque; aliam Reg. quæ incipit. Genus capitur pro specie & e contra, & sic plana & expedita erit huius regulæ materia, lege quoque Ambros. lib. 1. de voca. gentium. capit. 3.

REGULA XLIII.

Quintam regulam ponit Ticonius, quam de temporibus appellat, quæ regula plerumque inueniri vel conijci potest latens in scripturis quantitas temporum. Duobus autem modis vigere dicit hanc regulam, aut tropo synecdoches, aut legitimis numeris. Tropus synecdoche, aut à parte totum, aut à toto partem facit intelligi, sicut vnus euangelista post dies octo factum dicit, quod alius post dies sex, quando in monte discipulis tantum tribus presentibus, facies domini ut sol respenduit, & vestimenta eius sicut nix. Vtrumque enim verum esse non posset, quod de numero dierum dictum est, nisi ille qui dixit, post dies octo, intelligatur partem nouissimam diei ex quo id Christus prædixit futurum, & partem primam diei quo id ostendit impletum, pro totis diebus duobus atque integris posuisse: is vero qui dixit, post dies sex, integros omnes & totos, sed solos medios computasse. Hoc modo locutionis quo significatur à parte totum, etiam illa de resurrectione Christi soluitur quæstio. Pars enim nouissima diei, quo passus est, nisi pro toto die accipitur, id est, adiuncta etiam nocte præterita, & nox in cuius parte vltima resurrexit, nisi totus

Luc. 9.

Mat. 17.

tus dies accipiatur, adiuncto scilicet, die illucescente dominico, non possunt esse tres dies & noctes, quibus se in corde terræ prædixit futurum. Legitimos autem numeros dicit, quos eminentius scriptura commendat, sicut septenarium, vel denarium, vel duodenarium, & quicunq; alij sint quos legendo studiosi libenter agnoscunt. Plerumq; enim huiusmodi numeri pro vniuerso tempore ponuntur, sicut, septies in die laudē tibi dixi, nihil est aliud quam, semper laus eius in ore meo. Tantūde valent, & cum multiplicantur siue per denarium, sicut septuaginta & septingenti. Vnde possunt septuaginta anni Ieremiæ pro vniuerso tempore spiritaliter accipi, quo est apud alienos, (scilicet Babylonios) ecclesia (scilicet Israel) siue per seipfos, sicut decem per decem, cētum sunt, & duodecim per duodecim. 144. quo numero significatur vniuersitas sanctorum in Apocalypsi. Vnde apparet non solas temporum quæstiones illis numeris esse soluendas, sed latius patere significationes eorū & in multa serpere. Neq; enim numerus iste in Apocalypsi ad tempora pertinet, sed ad homines. Isidorus sic habet. Quinta regula est de temporibus, per quam, aut pars maior temporis per partem minorem, aut pars minor temporis per partem maiorem inducitur, sicut est de triduo dominicæ sepulturæ, dum nec tribus plenis diebus ac noctibus iacuerit in sepulchro, sed tamen à parte totum triduum accipitur. Vel sicut illud quod quadringentis annis prædixerat Deus filios Israel in Ægypto seruituros, & sic inde egressuros, qui tamen dominante Ioseph dominati sunt, nec statim post quadringētos annos egressi sunt vt fuerat repromissum, sed quadringentis triginta peractis ab Ægypto recesserunt. Est & illa de temporibus figura per quam quædam quæ futura sunt quali iam gesta narrantur, vt est illud. Foderūt manus meas & pedes meos dinumerauerunt omnia ossa mea, & diuiserunt sibi vestimenta mea, & his similia, in quibus futura tanquam si iam facta sint, ita dicuntur. Sed cur quæ adhuc faciendæ erant iam facta narrantur. Quia quæ nobis adhuc futura sunt, apud Dei æternitatem iam facta sunt. Quapropter quando aliquid faciendum esse pronunciat, secundum nos dicitur. Quando vero quæ futura sunt iam facta dicuntur, secundum Dei æternitatem accipiendæ sunt, apud quem iam omnia facta sunt, quæ futura sunt.

Gen. 15.

Exod. 12.

Omnia præcepta sub hac regula cōplexa, latissimè à nobis varijs in locis harū hypotyposeon sunt explicata. Nam in superioribus quinquagenis, totam synecdoches materiam multis exēplis illustrauimus. Porro de exemplo illo desumpto ex Gen. 15. Peregrinum, inquit, erit semen tuum in terra nō sua quadringentis annis & affligent eos, cum tamen in Exo. cap. 12. numerētur quadringenti triginta anni. In ca. de numeris à nobis explicatum fuit. Sed ne prorsus siluisse videar, aduerte quod computatio maioris numeri, scilicet. 400. exordium sumit à tempore quo dictum fuit. Abrahæ, Gene. 12. egredere de terra tua, &c. Supputatio vero minoris incipit à natiuitate Isaac, quæ fuit triginta annis postquā egressus fuerat Abrahā Charā. de qua re vide glossam quam ordinariam vocant, Exod. 12. Deinde cū dicit Isido. infallibilē atq; immutabilem esse prophetiam, intelligit de prophetia prædestinationis, alioqui illa quæ est comminationis, mutabilis est, vt illa Ionæ. 3. Adhuc. 40. dies, & Niniue subuertetur, de vtraq; differui in ca. de prophetia, secutus Chryso. & in his quinquagenis ex sententia Eucherij, Theodoretij, Hier. sed vtriusq; rei vnum proponam exemplum. Gen. 6. dicitur. Erunt dies illorum centū & viginti annorum. Iuxta expositionē Hier. in. q. in Gen. hunc sensum habet. Habebūt annos centū viginti ad agendā poenitentia. Non igitur vt multi putāt humana vita ad centū viginti annos cōtracta est. Si quidē inuenimus quod post diluuiū Abrahā vixit annos centū. 75. alij plures, Noë trecentos annos. Quia vero poenitentia agere cōtēpserunt, noluit Deus tēpus spectare decretū, sed viginti annorū spacijs amputatis induxit diluuiū, anno centesimo agendæ poenitentia destituto. Atq; iterū hæc repetit Dan. 9. c. & Beda in Gen. & Albinus in. q. in Gene. At dices, dñs fefellit homines illos, quos ante tēpus à se præfinitum, perdidit. Ad hoc respondeo quod fuit prophetia comminationis, & hoc est quod inquit Hier. Dan. 4. Sentētia Deifacile mutatur Ezechia regis exēplo, quē Isaias dixerat esse moriturū & Ionæ. Dei sententia mutata est, non vanitate iudicij, sed eorū conuersione qui meruere indulgentiam, nō enim Deus hominibus sed vitijs irascitur, quæ cū in homine nō fuerint, nequaquā punit quod mutātū est, & Greg. lib. 16. mor. c. 6. Deus mutat sententiā, non consiliū. Secunda expositio est Aug. lib. 15. de Ciuit. Dei. ca. 24. Anno, inquit quingen-

Locus ex Gen. 6. expositus.

quingentesimo vitæ Noe genuit Sē, Chā, Iapheth, & dictum est illi. Non permanebit spiritus meus cum homine, id est, hominibus, in æternum, quia caro est, erunt dies illius centū viginti annorum, vt dicitur Gene. 5. & 6. Postea vero cap. 7. dicitur. Anno sexcentesimo vitæ Noe rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ. Tunc inquit August. intelligo dixisse Deum Noe, erunt dies illius. 120. annorum, cum circa finem quingentorum annorum esset. Noë, id est, quadringentos octoginta vitæ annos ageret, quos more suo scriptura, quingentos vocat, nomine totius, maximam partem plerumq; significans. Sexcentesimo quippe anno vitæ Noe secundo mense factum est diluuium. Ac sic. 120. anni prædicti sunt futuri meta vitæ hominum periturorum, quibus transactis diluuiū delerentur. Nec August. refragatur Euch. lib. 1. in Gen. cap. 37. Ecce iuxta Hierony. viginti anni amputati sunt, quia poenitentiam agere neglexerunt. Iuxta August. post transactos. 120. annos, diluuiū abolitum est genus humanum. Tertiam huius loci expositionem desumpsimus ex Lactantio lib. 2. de origine erroris. c. 14. Deus, inquit, exécratus iniustitiam prioris seculi, ne rursus longitudo vitæ, causa esset excogitandorum malorum, paulatim per singulas progenies dimiuit hominis ætatem, atque centum & viginti annis metam collocauit, quam transgredi non liceret, & sumpsit mutuo ex Iosepho lib. 1. antiqui. c. 4. & c. 7. Thare, inquit, vixit ducētos & quinquaginta annos, sensum enim vitæ hominum minuebatur, vsq; ad Moyfis natiuitatem, post cuius obitum terminus vitæ hominum præfinitus est à Deo cētem & 20. annos, tot enim ipse vixit annos. Hanc expositionem Hier. nō placuisse arbitror. Nam illos quod suppresso arguit nomine, nifallor, sunt Iosephus & Lactant. illius patroni.

Genes. 11.

Est deniq; alia. q. de numeris. Quomodo Sem biennio post diluuium cētum annorum esse dicatur in Gene. cum supra. cap. 5. Quingentesimo anno Noe natus asseratur, & sexcentesimo eiusdē Noe diluuium venisse legatur. c. 7. Dicendū, aut duos plusquam quingentos annos habuisse Noe, quando natus est Sē, aut duos minus: aut Sē habuisse centū & duos annos quando natus est Arphaxad. Solet enim sic loqui scriptura nonnunquam, vt etfi modicū super sit, vel desit, plenarium tamen numerū ponere, vt Gen. 42. Duodecim sum? pueri tui fratres in terra Canaan, cum possit di-

cat Ioseph occisum fuisse, & Iudi. 9. Intrauit Abimelech filius Gedcō hoc est Ieroboal domum patris sui in Ephratha & interfecit. 70. viros supra lapidem vnum, quāuis defuerint duo, ipse qui occidit, & Ionathas iunior qui lauit. Videtur autem verisimile, cum natus esset Sē, duos super quingentos annos habuisse Noe. Nec falsum dixit scriptura, quia quingētos annos habuit, etiam si quingentos & duos annos habuerit, quia minor numerus intra maiorem continetur.

REGVLA XLIIII.

Postrema regula est, de diabolo & eius corpore. Est enim & ipse caput impiorū qui sunt eius quodāmodo corpus, ituri cū illo ad supplicium æterni ignis. Sicut Christus caput est ecclesiæ, quæ est corpus eius futurum cū illo in regno sempiterno. Sicut ergo in prima regula, quæ vocatur de dño & eius corpore, vigilandū est vt intelligatur, cū devna eadē que persona scriptura loquitur, quid conueniat capiti, quid corpori. Sic & in ista nouissima, aliquādo in diabolum dicitur, quod non in ipso, sed potius in eius corpore possit agnoscī, quod habet non solū in eis qui manifestissimi foris sunt, sed in eis etiā qui cū ad ipsum pertineant, tamē ad tēpus miscentur ecclesiæ donec vnusquisq; de hac vita exeat, vel à frumēto palea vētilabro vltimo separetur. Quod enim scriptū est apud Isaiā. Quomodo cecidisti de cælo Lucifer manē oriens, & cætera quæ sub figura regis Babylonis de eadē persona, vel ad eandē personam dicta sunt in ipsa contentione sermonis, de diabolo vtiq; intelliguntur, & tamen quod ibi dictum est. Contritus est in terra qui mittit ad omnes gētes, nō totū ipsi capiti congruit. Nā etfi mittit ad omnes gentes diabolus angelos suos, tamen in terra corpus eius, non ipse conteritur, nisi quia ipse est in corpore suo quod contritum sit vt puluis, quem proiecit ventus à facie terræ. Hæ regule, excepta illa quæ vocatur de promissis & lege, aliud ex alio faciunt intelligi, quod est proprium tropicæ locutionis. Nam vbicūq; aliud dicitur, vt aliud intelligatur, etfi nomen ipsius tropi, in loquendi arte non inuenitur tropica locutio est. Quæ cum fit vbi fieri solet, sine labore sequitur intellectus, cum vero vbi nō solet, laboratur vt intelligatur. Isidori verba sic habent. 7. Regula de diabolo & eius corpore, quia sæpe dicuntur de ipso capite, quæ

Esai. 14.

Isid. M. de diabolo & eius corpore.

quæ suo magis conueniunt corpori. Sæpe vero eius vident dicta membrorum & non nisi capiti congruunt. Ex nomine quippe corporis intelligitur caput, vt est illud in euangelio de zizanij tritico admixtis dicente domino. Inimicus homo hoc fecit, hominem ipsum diabolum vocans, & ex nomine corporis caput designans. Item ex nomine capitis significatur corpus. Sicut in euangelio dicitur. Duo decim vos elegi, sed vnus ex vobis diabolus est. Iudam vtique indicans, qui diaboli corpus fuit. Apostata quippe angelus omnium caput est iniquorum, & huius capitis corpus sunt omnes iniqui. Sicque cum membris suis vnitus est, vt sæpe quod corpori eius dicitur, ad eum potius referatur, rursusque illi, ad membra iterum ipsius derinetur.

Regula facile percipi potest, dummodo intelligas, omnes malos tenere typum diaboli, cuius membra sunt, & bonos similiter Christi. Iuxta illud Pauli. 2. Theff. 2. qui de Nerone qui Antichristi sustinebat figuram, inquit, mysterium iam operatur iniquitatis tantum vt qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat, vt apud Ezechi. cap. 28. de rege Tyri. Eo, inquit, quod eleuatum est cor tuum, & dixisti Deus ego sum, & in cathedra Dei sedi in corde maris, cum sis homo & non Deus, & subdit. Tu signaculum similitudinis plenus sapientia perfectus decore, in delicijs paradisi fuisti, quæ verba diabolo tantum quadrare possunt, & ad eundem modum sunt exponenda quæ dicuntur de Pharaone rege Ægypti, ca. 29. & Ezech. 17. Nabucho. id est, diabolus, venit ad Libanum, id est, ecclesiam, & rapuit summitates cedri, id est, principes ecclesiæ, & transfert in terram maledictam negotiatorum, nam hoc significat Canaã. Deinde quod iusti sint sceleratis permixti, quandiu ecclesia, quæ in hoc mundo peregrinatur, durat, sæpe apud August. leget qui eius libros euoluerit. Quæ de re Gregor. hom. 38. in euangelia, ait. Hæc vita quæ inter cælum & infernum sita est, sicut in medio subsistit, ita vtrarumque partium ciues communiter recipit, quos tamen sancta ecclesia & indiscretè suscipit, & post modum in egressione discernet. Si ergo boni estis, in hac vita quandiu subsistitis æquanimitè tolerate malos. Nam quisquis malos non tolerat, ipse sibi per intolerantiam testis est, quia bonus non est. Habel enim esse reuit, quem Cain malitia non exercet. & Hieronym. aduersus Luciferianos ait. Arca Noë ecclesiæ

typus fuit, dicente Petro. In arca Noë pauci, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquã. Vt in illa omnium animalium genera, ita & in hac vniuersarum & gentium & morum homines sunt. Vt ibi pardus & hœdi, lupus & agni, ita & hic iusti & peccatores, id est, vasa aurea & argentea cum ligneis & fictilibus commorantur, habuit arca nidos suos, habet ecclesia plurimas mansiones. Nec solum in ecclesia morantur oues, nec mundæ tantum aues volitant, sed frumentum in agro feritur, & inter nitentia culta lappaque & tribuli & steriles dominantur auenæ. Quid faciat agricola? euellat lolium? sed tota pariter messis euertitur. Quotidie industria rusticana aues sonitu abigit, imaginibus exterret. Attamen veloces caprea, aut lasciuus onager incurrit. Ita dormiente patrefamilias, inimicus homo zizaniam superfeminauit, ad quam eradicandam cum ferui ire proponerent, dominus prohibuit, sibi seruans palearum & frumenti discretionem. Hæc sunt vasa iræ & misericordiarum quæ in domo Dei ab Apostolo prædicantur. Venient ergo dies quando thesauro ecclesiæ aperto proferet dominus vasa iræ suæ, quibus exeuntibus sancti dicent. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nemo potest Christi palmam sibi assumere, nemo ante diem iudicij de hominibus iudicare, si iam mundata esset ecclesia, quid domino reseruaremus? & Orige. ho. 1. in Ezech. oportet, in sagena totius ecclesiæ, esse & bona & mala, in sagena totius ecclesiæ non possunt vniuersa bona esse quæ incidunt in eam. Ait quippe saluator. Cū extraxerint, & secus littus federint, eliget, bona quidē in vasa sua, mala vero foras projiciet. Si iam vniuersa munda sunt, quid derelinquemus iudicio Dei? & iuxta aliam parabolam, & frumentum & paleam in arca continentur, cum frumentum tantum in Christi horrea congregandum sit, & discernatur paleam, ab eo, cuius vtilitatem in manu eius, & mundabit aream suam, paleas vero consumet igne. Neque assero aream totam esse mundam, sed coetum populi Christiani. Quomodo vnaqueque area, non est tota plena frumento, nec paleis, sic in ecclesijs, alius est frumentum, alius palea. Vide plura in decretis. 23. q. 4. & expolito res Mat. in ca. 13. illius euangelij.

REGVLA XLV.

VNaqueque lingua, inquit Hiero. in. q. in Genes. sua habet idiomata & proprietates. Huius regulæ hæc sint exempla. Cedri

Cedri dei, id est, maximæ. Sagittæ dei, id est, fortes, quia nomen Elohim, sæpe non significat sed auget significationem. Vas vasis, quodcumque instrumentum significat, vt vasa iræ & mortis, vocantur instrumenta quibus homines interimuntur, vt sagittæ, enses, & vas electionis, instrumentum selectissimum cuiuscunque artis, quo nomine Paulus est vocatus, quia maximus verbi Dei prædicator erat: & cognouit Adam uxorem suam, id est, rem habuit. Scriptura etiam hanc conuenit habere elocutionem, occidit hædum caprarum, sicut Psal. 113. sicut agni ouium. Quasi posset esse hædus nisi caprarum, & agnus nisi ouium. & 1. Reg. 2. hædum caprarum vnum. Quod dixit caprarum, non discriminis gratia, sed vt paruum significet additum est: ac si diceret paruum, cui opus erat capra matre. Sic hircus caprarum qui paruum est. Nam Danie. 8. dicitur, hircus caprarum magnificauit, id est, creuit. Deinde a communione actum scriptura demonstrat: vt beatus vir qui non abiit in consilium: & alibi, cum inique agentibus non ingrediar. & Iere. non fedi cum consilio iudentium. & Gene. vlt. in consilio eorum non veniat anima mea. Est quoque consuetudo scripturarum maxime in Paulo, res per signa appellare, vt præputium pro gentili, & circumcissionem pro Iudæo. Consuevit quoque cognationis leges scriptura vocare, non eas quæ secundum naturam consistunt, sed quæ deriuantur a virtute vel vitio. Quibus nanque se quisque conformem statuit, horum filius, frater aut pater vocatur. Luca. 3. Ne coeperitis dicere patrem habemus Abraham. & Pater tuus Amorrhæus & mater tua Cethæa. & apud Danie. semen Canaan. non Iuda. Consuevit quoque scriptura tanquam ad vnum loqui, cum ad populum loquitur. Iosue 8. Ecce dedi in manus tuas regem Hai, sicut fecisti Iericho, &c. Mos est etiam scripturæ sic ad partem loqui, vt reliquos prætermittere non videatur. Psal. 61. sperate in eum omnes conuētus plebis. Sed non prætermittit potentes. Vtuntur quoque Hebræi genitiuis substantiuis loco adiectiuorum: vt filius perditionis, id est, homo perditus, & deus pacis, lex mortis, spiritus sanctificationis, Mamma iniquitatis, id est, diuitia iniquæ. Viri misericordiarum: homo Belial, id est, sceleratus: & absque iugo. & Euthy. Psal. 28. ait. Idioma est veteris scripturæ dicere deum gloria pro glorioso, deus ve-

ritatis, Deus vltionum, potentiarum, misericordiarum. pro eo quod est deus verax, vindex, potens, misericors. Et genitiua aliquando accipiuntur actiue, aliquando passiue: vt iustitia dei, id est, quæ est in deo, aut quæ est in me ex dei munere. & Psal. 5. Dñi est salus, id est, Salus nostra ex dei munere est: & Charitas dei & fides Iesu Christi, de his ait Aug. lib. de vera reli. ca. 50. habet omnis lingua sua propria genera locutionum, quæ cum in aliam linguam transferuntur, videntur absurda.

REGVLA XLVI.

Sicut Christus (inquit Orige. tracta. 26. Matthæi cap. 23.) celatus venit in corpore, vt a carnalibus quidem speciem corporis eius aspicientibus, & non virtutes considerantibus, homo videretur: a spiritualibus autem non speciem corporis attendentibus, sed opera virtutum eius considerantibus, Deus intelligitur. Sic est omnis scriptura diuina incorporata, maxime autem veteris testamenti. Spiritalis enim & propheticus sensus scripturæ celatus est in historia rei positæ, vt omnis scriptura a mediocribus quidem secundum historiam intelligatur, a spiritualibus autem & perfectis secundum mysterium spirituale. Item Cyrillus. libr. 10. Theauri. capit. 2. ait. Quemadmodum quando Christus per carnem miracula efficiebat (spu- to enim carum curauit, & manu extensa fetetroque tacto vnigenitum viduæ filium, e mortuis reuocauit, & voce e corpore emissa, Lazare, inquit, veni foras) non ipsi vt homini, sed vt Deo attribuiunt. Sic quando humano more de se ipso dicit, quod alienum a deitate sua videatur, carni id ipsum accom- modare debemus. & cap. 3. Quoniam Christus ita factus est verus homo, vt verus esse deus non amitteret: neque enim aliter nostrum genus saluari poterat. Ne quis audiens ipsum factum esse hominem, mutatum esse verbum dei in nostram naturam putaret, aut aliud factum quam esset semper, vt tertium quid. v. g. ex homine atque deo compositum, hæc de causa necessario, modo more hominum, & loquitur & operatur, absque peccato, modo vt verus deus, vt vtrunque ipse intelligatur esse. Et Orig. lib. 2. Periarchon ca. 6. ait. Per omnem scripturam, tam diuina natura humanis vocabulis appellatur, quam humana natura diuina nomenclationis insignibus decoratur.

Mali cum bonis in ecclesia promixta.

REGVLA XLVII.

Propter vius (authore Augu. lib. 11. su per Gene. capit. 31.) verbi translatio nem non totus locus figurate accipien dus est. Vt in Gene. cum legimus Adam & Euz oculos apertos fuisse, postqua de ligno vite comederunt. Quod verbum apertos fuisse oculos eorum, translatitium est, cum constet Adam & Euam vidisse oculis fructu ligni pulchrum visu, & animalia & volatilia quando adducta sunt ad eum, vt videret quod vocaret ea. Vidit praeterea Euam quan do os ex osibus suis appellauit. Ergo, aperti sunt oculi in alia significatione accipiendu est quam in propria. Non tamen quod sequi tur figurate accipiendum, sed historica narra tione. Sic apud Lucam de duobus illis disci pulis qui Emaus petebant, dicitur. Quod a perti sunt oculi eorum, & cognouerunt Do minum in fractione panis. Non enim per via clausis oculis ambulabant, sed eum cognos cere non valentibus illo sermone expressit. Domini Iesufacta (authore August. tract. 49. in Io.) non sunt tantummodo facta, sed signa, si ergo sunt signa, praeter id quod mi ra sunt, aliquid profecto significant. & Da masce. lib. 1. cap. 14. Quaeunque de deo cor poraliter dicuntur, symbolicè sunt dicta, ha bent autem altiore intelligenciam. Quam ob causam id fieri soleat lib. 1. exposuimus: nihilominus subiugam Cyrilli verba ex lib. 3. in Ioan cap. 36. solet, inquit, Christus a nigmaticè, nec aperte nimium mysteria expo nere, ne res diuinae scelestis etiam hominibus in derisionem paterent: nonnunquam tamè propter audientium imperitiam, cum nihil eos intelligere videat, omni ambiguitate ser monis remota, dilucidè ac breuiter tota vim mysterij explicat, vt nulla excusatio non cre dentibus relinquatur. At vero quomodo in telligi valeat locutiones tropicae mixtae, hoc est illae quae cum tropo habent vice exposi tionis propriam locutionem admixtam: vt scutum fidei, vexillum crucis, in libr. de alle gorijs ex Quintiliano docuimus: atq; ideo nunc tantum Augu. verba lib. 2. de ciui. dei. cap. 21. de eadem re adscribam. Locutiones, inquit, tropicae proprijs propheticò more miscentur, vt ad intellectum spiritalem intertio sobria cum quodam utili ac salubri labo re perueniat. Pigritia vero carnalis, vel ineru dita atque inexercitata tarditas mentis, co

tenta literae superficie, nihil potest interius re quirendum. Deinde ad locutiones tropicas quae carent expositione, intelligendas, adiu mentum affert quod scribit Augusti. libr. 2. de doctri. christ. cap. 16. Rerum, inquit, igno rantia facit obscuras locutiones figuratas: cum ignoramus, vel animantium, vel lapidum, vel herbarum naturas, aliarumve rerum que plerunque in scripturis similitudinis alicuius gratia ponuntur. Nam & de serpente, quod notum est, totum corpus eum pro capite obijcere ferientibus, quantum illustrat sensum illum, quo dominus astutos nos iubet esse sicut serpentes, vt scilicet pro capite nostro, quod est Christus, corpus potius per sequentibus offeramus, ne fides Christiana tanquam caput necetur in nobis, si parcentes corpori negemus deum. Vel illud quod per caernae angustias coarctatus deposita veteri tunica, vires nouas accipere dicitur, quantum concinit ad imitandam ipsius ser pentis astutiam, exuendumque ipsum vete rem hominem, vt induamur nouo, dicente domino, intrate per angustam portam. Vt ergo notitia naturae serpentis illustrat mul tas similitudines quas de hoc animante scri ptura dare consuevit. Sic ignorantia anima lium quae per similitudines commemorat, impedit lectorem. Sic lapidum, sic herba rum. Nam & carbunculi notitia, quod lucet in tenebris, multa illuminat obscura libro rum vbicunque propter similitudinem ponitur: & ignorantia Berilli & Adamantis claudit plerunque intelligentiae fores. Nec aliam ob causam facile est intelligere pacem perpetuam significari oleae ramusculo, quam re diens ad arcam columba pertulit, nisi quia nouimus, & olei lenem contactum non facile alieno humore corrumpi, & arborem ip sam frondere perenniter. Multi autem pro pter ignorantiam Hyssopi dum nesciunt quam vim habeat, vel ad purgandum pulmonem, vel vt dicitur ad saxa radicitus penetranda, cum sit herba breuis atque humilis, omnino inuenire non possunt, quare dictum sit. Asper ges me Hyssopo: & mudabor. Numerorum etiam imperitia multa facit: non intelligi translatè & mysticè posita in scripturis. In genium quippe (vt ita dixerim) ingenuum, non potest non moueri quid sibi velit, quod & Moyses & Elias & ipse dominus quadra ginta diebus ieiunauerunt. Non pauca etiam obtegit nonnullarum rerum muticarum igno rantia.

De serpen te Epipha. li. 1. to. 3. cōtra Ophi tas. Hae. 37.

Ephē. 4. Matth. 7.

Nume. 19. Lecti. 14.

De hoc in ca. de Nu meris.

rantia. Nam & de Psalterij & citharæ diffe rentia, quidam non inconcinne aliquas reru figuras aperuit. De lapidibus lege Hiero. li. 9. cōment. in Ezechi. circa principium. & in epist. de Veste sacerdotali, prope finem.

Quando agebamus de varijs similitudini bus virtutū & vitiorū, & de nominibus, quae in bonam aut in malam significationem tra huntur, multa quae huic loco inferenda erāt, scripsimus. Sed illis omisis, nunc breuiter pauca exempla subiiciam. Primum ex Au gu. Psal. 57. in expositione huius loci. Sicut aspidis furdæ obturantis aures suas, &c. ait.

Aspi.

Aspis cum coeperit pati incantatorem Mar sum, qui eam quibusdā carminibus proprijs, euocat: hic enim incantat vt educat aspidem è tenebrosa cauerna in lucem: illa amando te nebras suas exire non vult: recusans tamen au dire illas voces quibus se cogi sentit, allidit vnā aurem terrae, & cauda obturat aliam, atque ita voces illas quantum potest euitans non exit ad incantantem. Huic similes dixit spiritus dei quosdam non audientes verbum dei, & non solum non audientes, sed omni no vt non valeant audire facientes. Ita etiam dicit Euthy. eodem loco. Item Euthy. Psalm. 146. in huius loci expositione. Pullis coruo rum inuocantibus eum, ait. sensus est quod coruorum pulli, qui parētum crudelitate de relictis (oderunt enim corui proprios fetus) clamant vehementer, & supernè oscitant, & cibum quarunt. Sed hos coruorum pullos deus admirandum in modum alit, ad supre mae suae benignitatis & prouidentiae demon strationem. Auram enim quandam in eorū ora demittit, per quam nutrimentum nescio quod ex aere congregatur, quo ad grandio rem usque aetatem nutriuntur. & Hiero. Ha ba. 1. exponens hunc locum. Velociores lupi vespertinis, ait. Lupi seuiore esse dicuntur nocte vicina, & tota die fame ad rabiem concitati. Praeterea Theophy. Matth. 3. & Luc. 3. in huius loci expositione. Genimina viperarum, ait. Progenies viperarum vocat eos: eo quod sicut illae deuorantes matres suas nascantur, similiter & illi, patres, hoc est magistros & prophetas occiderunt. Tradūt enim de hoc animali, quod matrem suam deuoret, & sic nascatur. Haecenus ille. Alij hoc negant, praecipue Arist. & sic Euangelista lo quitur iuxta opinionem vulgi: aut vocat vi peras Iudaeos ob natiuam malignitatem Iudaeorum, de quibus dici potest. Errauerunt

Coruus.

Vipera.

ab vtero. Praeterea Ezechi. 2. ca. cum dixisset propheta dominus. Cum scorpionibus tu habitas, ait Hierony. Qui arcuato percutere vulnere possint, & aculeo fistulato, vt eadem plaga & cutem aperiat, & venena diffundat. & cum Ierem. 17. inquit propheta: perdix congregauit quae non peperit, fecit diuitias suas non cum iudicio, in dimidio dierum relinquit eas. ait Hierony. Hanc perdicis esse naturam aiunt, vt oua perdicis alterius, id est aliena furetur, & eis incubet, cumque fetus adoleuerit, auolare ab eo, & alienum paren tem relinquere. Huiusmodi diuites sunt, qui aliena diripiunt, quibus in medio dierum dicitur. Stulte hac nocte repetent animam tuā à te, quae parasti cuius erunt? Alij propter su perio rem historiam, & propter alteram: qua dicunt, perdicem esse pugnacissimum & im mundum, ita vt victum polluat, diabolum sub eius nomine interpretant, quod alienas sibi diuitias congregarit dicens ad dominū. Haec omnia tibi dabo. Quem relinquent di uitiae suae quae male ab eo fuerant congregatae, & per Apostolos conuertuntur ad domi num. Item Ambro. lib. 6. exaeme. capi. 3. ait. De Pardi specie scripturam non siluit, quod varietate coloris, motus varios animae suae prodat: dicit enim Iere. si mutabit Aethiops pellem suam, & pardus varietatem. Non solum enim de figura, sed etiam de mobilitate furoris istud accipitur, eo quod tenebrosis & inquietis infidae mentis mutationibus decoloratus populus Iudaeorum, boni propo siti gratia iam tenere non possit, nec ad emen dationem ullam remeare, qui semel ferinam in duerit immunitate. Si plura de hac re nosse desideras, lege Basilium in Exaeme. & hunc secutus Ambro. in eiusdem tituli libro.

Scorpio.

Perdix.

Luc. 12.

Math. 4.

Pardus.

Ierem. 13.

REGVLA XLVIII.

Secundum scripturas (inquit Orige. Psal. 36. homil. 3.) dominus non omnia cogno scit, sed sola illa quae bona sunt: mala autem dicitur ignorare, non quod vera aliquid sit quod eius scientia lateat, sed ea quae indigna sunt notione eius, dicitur ignorare. & ho. 4. in Gene. ait. Secundum scripturas non omnia scit deus, peccatum nescit, alienos à se igno rat. Audi scripturam. Cognouit dominus quae sunt eius: suos cognoscit dominus, iniquos & impios nescit. Audi saluatorem dicentem. Discedite à me omnes, qui operamini iniqui tatem, non noui vos. & Paulus: Qui ignorat

1. Cor. 14.

ignorabitur. Hæc ita intelligimus, quod hi quorum actus deo indigni sunt, indigni etiã notitia dei dicant. Non enim dignatur deus nosse eum, qui auersus est ab eo, & ignorat eum. Tali ergo specie de his qui habitant in Sodomis dicitur, vt, si quidem secundum clamorem, qui ascendit ad dominum actus eorum indigni consummètur, notione eius iudicentur indigni. Si vero est illis aliqua conuersio, si vel decem in illis inuenti fuerint iusti, ita demum nouerit eos Deus, & ideo dixit: si autem, vt sciam quid agunt, id est, vt ipsos sciam, & scientia mea dignos faciam, si quos in ipsis inueniam iustos, si quos inueniam pœnitètes, si quos tales quos debeam scire. & homil. 1. in Iere. cum exponit de domino. Euge domine Deus nescio loqui quia puer ego sum, ait. Nesciens quædam Deus, maior est, si ea ignorauerit, quam si scierit. Nam respõdit dominus eis qui sibi dicebãt: nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Discedite à me, inquit, non noui vos. Putas ne hoc quod ait, non noui vos, minorem eius virtutem approbat, an maiore quia malos perituros nesciat, scit enim his differentia, scit meliora, scit dñs eos qui eius sunt, & si quis ignorat ignorat. Igitur (vt constat) peccator ignoratur à deo.

Hæc regula intelligitur iuxta hominũ opinionem & non iuxta veritatem, vt innuere videtur Hiero. circa principium. libr. 8. comment. in Isaiam, cum ait, fenestram cœli aperta sunt, vt despiceret dominus hominũ vniuersa peccata, quæ prius quia non puniebat, videbatur peccatoribus, ignorare. Præterea in comment. Ierem. capit. 19. cum exponit hæc verba: ædificauerunt excelsa Baalim, quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum, ait. Non quod Deus futura nescierit, sed quod indigna sua notitia, ignorare se dicat, iuxta illud euangelicum. Discedite à me operari iniquitatis, ne scio vos. Nouit enim Dominus eos qui sui sunt, & Qui ignorat, ignorabitur. & Theophyla. Luca 13. ait. Pater familias cum iuste eos excluderet, dissimulat scire vnde sint, & merito: sunt enim ex diabolo. Dominus autem cognoscit suos. Hactenus ille. quasi dicat. Cognoscere est alicui fauere, aut aliquem vehementer amare. vt Ierem. 1. Priusquam te formarem in vtero cognoui te: & vocatur huiusmodi cognitio, cognitio approbationis: & vice versa non cognoscere

aut ignorare, est aliquem detestari & non fauere: vt cum dicitur de stultis virginibus. Nescio vos. Hinc intelliges verba illa quæ dominus dixit Adæ. Adam vbi es? Quia illum quæ sanctum & omni scelere purum ipse parum ante creauerat, optime cognoscebat: illum vero quem ab optimo & foelicissimo statu descivisse cognouerat, ignorabat. Nam Christo cum Belial nihil erat commune. Aut iuxta Dorotheum sermone. 1. O infelix Adam à magna gloria, in ingentem ignominiam delapsus es. de hoc in proœ. lib. 10.

REGVLA XLIX.

Facilius in scripturis (inquit Orige. homil. 24. Nume.) quod quæritur, agnosceatur, si ex pluribus locis, quæ de eadem re scripta sunt, proferantur. & Basil. lib. 1. de baptismo cap. 1. Familiare est, inquit, domino ea, quæ alicubi strictim præcepta sunt, per ea quæ in alijs locis dicta sunt, manifestè tradere ac declarare. & Augu. lib. 3. de peccatorum meritis & remissione cap. 4. ait. In hærendum est his quæ in scripturis sunt aperitissima, vt ex his reuelentur obscura: aut si mens nondum est idonea (quæ possit ea, vel demonstrata cernere, vel abstrusa inuestigare) sine vlla hæsitacione credantur. & Augu. lib. 2. de doct. christ. ca. 9. Conandum est, inquit, vt ad obscuriores locutiones illustrandas de manifestioribus sumantur exempla, & quædam certarum sententiarum testimonia dubitationem de incertis afferat. In qua re memoria valet plurimum. Hactenus ille. Nam de circumstantia contextus, hoc est ex collatione præcedentium cum sequentibus scripturæ arcanos sensus facile posse crui & in lucem proferri, supra latè differtum à nobis est. Atq; ita inquit Orige. libr. 2. cõment. epistolæ ad Roma. ca. 2. Qui vult, inquit, intelligètiã eorum quæ in scripturis prophetis scripta sunt capere, eum oportet diligèter attendere, vel dicentium personas, vel ad quos vel de quibus sermo sit personis. & Irenæus. lib. 2. cap. 10. ait. Omnis quæstio, non per aliud quod quæritur habebit resolutionem, nec ambiguitas per aliam ambiguitatè soluetur apud eos qui sensum habet, aut ænigmata per aliud ænigma, sed ea quæ sunt talia, ex manifestis & consonantibus & claris accipiunt absolutiones. & Augusti. ad Orosium contra Priscilianistas. 9. capi. ait. Sicut

in euan-

in euangelio quauis vera sint omnia quæ dicta sunt, non tamen omnia quæ dicta sunt vera esse creduntur, quoniam à Iudæis falsa & impia dicta esse verax Euangelij scriptura testatur. Sic & in libro Iob, vbi multa personæ locuta esse narrantur, non solum quid dicitur, sed à quo etiam dicatur considerandum est. Hactenus ille. Itaque omnis ambiguitas è medio scripturarum facile amouebitur aut relegabitur, & quæ erant obscura erunt planiora & expeditiora, monstratis occasionibus ex quibus quæstiones oriuntur, aut ex cõtextus circũstantijs, ostenso alio loco, aut contrario, aut clariore. & si omnia hæc nobis defuerint præsidia, sequamur August. dicentè epist. 59. ad quæstiones Paulini. In scripturis sanctis interpretãdis, & si multa dici possint, quæ improbãda nõ sunt, tamè in his eligèdũ, q̃ omnis vel penè omnis frequẽtate ecclesia

REGVLA L.

Multa dicuntur in scripturis (authore Au. de præsentia dei ad Dardanum ca. 12.) tanquã facta sint, cum in spe adhuc esse intelligantur. Vnde est illud quod dominus inquit discipulis. omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Quod vsq; adeo secundum spem dictum est futurorum, vt eis postmodum dicat. Multa habeo vobis dicere quæ non potestis portare modo.

Hæc regula & quæ mox à me subiiciuntur sunt in suis locis à me satis accurate explicata, quæ tamè ideo hoc in loco à me ponuntur, vt habere possint studiosi in numero, quæ sparsim alibi dicta sunt ac disputata latissime & prima sit illa quæ affert Orige. li. 5. cõment. epist. ad Roma. c. 5. Paul. inquit apostolo moris est cū de benignitate Dei & ineffabili eius bonitate aliqua patefecerit, rursus propter negligentiores quosq; auditores, paululũ veluti exasperare & metum aliquem remissionibus intentare. q. d. per terrores alliciat Deus ad custodiendũ præcepta, & pollicitationes adhibèdo, similiter facit. ac mixtum quoq; interdũ præmia, interdũ pœnas ostendit solet.

Scripturæ mox est, inquit Aug. epist. 59. ad Paulini quæstiones, ita loqui de parte tanquã de toto. Sic Corinthios laudat apostolus quia si omnes tales sint.

Termini, inquit Epiph. cõtra Melchisedecianos, nobis positi sũt, & fundameta & edificatio fidei, & apostolorũ traditiones, & scripturæ sanctæ & successiones doctrinæ, & idcirco vnde quaq; veritas dei munita est. & Cõtra Audia-

nos inquit. Nihil est discors in diuina scriptura, nec opposita dictio aduersus dictionẽ reperiet. Dicit De⁹ (inquit Aug. li. 1. q. in Gen. q. 49 tanquã prædicēs sine dubio futurũ q̃ a dmo nõdo dicit, vt à peccatis abstinẽdo caueatur.

Aliud est similitudo (inquit Hier. circa principiu li. 9. cõmèt. Ezech.) Aliud equalitas. Vnde hæresis in Chrotatũ patris similitudinẽ cõfitetur. & aufert naturã. Nos aut in filio nõ solũ similitudinẽ dicimus, sed æqualitatẽ. p̃pterea enim eũ perfequebatur Iudæi, quia æqualem se faciebat deo. & pro concordia euangelistarũ. inquit Aug. in. q. super Deute. q. 10. Non eadẽ prorsus leguntur in Exod. vbi primũ narratur gesta populi Israelitici ex Ægypto exeũti, quæ in Deut. repetuntur. Vnde intelligamus, nõ esse in mendacio disputadũ, si alijs quibuslibet verbis eadẽ volũtas manifesta.

Nemo, (inquit Orige. tract. 26. in Mat. ca. 23.) debet vt ad confirmationem dogmatũ, libris qui sunt extra canonicas scripturas.

Non continuo (inquit Orige. li. 5. cõmèt. epist. ad Rom. ca. 5.) falsa videantur ea quæ de omnibus dicuntur, etiam si aliqua dispensatio Dei, in vno vel duobus hominibus, facta est. Deinde lib. 6. ca. 6. ait. Moris est scripturæ diuinæ personas latèter, & res & causas de quibus dicere videtur, & nomina commutare, ino potius eisdem nominibus in alijs & alijs rebus vti. Denique quod parabolæ & cõparationes non oporteat vt sint prorsus similes illis rebus cum quibus conferuntur, multis testimonijs supra probatum est à me, atq; ita dicit Augustinus li. 16. cõtra Faustum ca. 15. & Damalce. li. 3. ca. 26. & Basilii Grego. fratri, scribens ait. Non potest fieri vt per omnia quadret id quod in exẽplis speculamur, ad ea quæ exemplorum vsus assumitur.

Ecce præsul Illustrissime, es alienũ quo studio sis omnib⁹ sub tuo nomine me debitorẽ constitueram, exolui, atq; ab ingenti fœnore quo vehementer premebar, me liberaui, cũq; mihi opes in præsentia nõ suppetere, (ne te, cui fidem meam adtrinxeram fallerẽ,) dedi operam, vt à ditissimis & pecuniosissimis illis viris, Hieronymo, Augustino, Chrysostomo, & reliquis sanctis publicanis versuram facerem. Vt si nostra, quia nostra sunt contemnuntur, tantorũ virorum autoritate nos subleuati & muniti, sciolos quosdam ac maleficos fucos, qui alienos labores inuadunt, prosterenam, & à sacrilegio immani deterrerem. Alio qui, vtique si libuisset mihi, possem suppresso

sanctorum nomine, omnia quæ monumentis mandare decreueram, meis verbis exprimere, aut sin minus, sententijs illorum meo arbitratu & ordine tantum commutato, & conuerso vti, atque additis exemplis quam plurimis, tum clariorib⁹, tum illustrioribus, omnia mihi tribuere, ac veluti propria vsurpare, quæ meis laboribus è tot centurijs voluminum congefferam. Sed mihi in animo semper fuit, & ante oculos diu noctuque obuersatur, si qua ratione viam aperire possim Theologis ad intelligendum scripturas, exquirere. Nam credidi si verba sanctorum fideliter redderem, fore vt illa memoriæ studiosi mandarent, & tanquam vngues digitosque tenerent. Quapropter si hac in re à me cessatum fuit, ac lectoribus non satisfeci (nam sentio in aliquibus locis quæ recitauimus verba inuoluta & obscura esse) tunc deniq; cõformare & emendare curabo, cum errasse me certo, nec perspicuitati subseruisse intellexero. De ipsa tamen re, de qua sermo susceptus est, nihil ferè à me quod ad rem hanc enucleãdam spectaret, siue in antiquis patribus, siue in diuinis scripturis fuisse prætermissum, an tamen assecutus sim, aliorum iudicio relinquo. Vtunque tamen sit, cur conatus nostri contemnendi ac non potius laudandi sint, non video, si vel tantum functus sum vice cotis. Dominus siquidem in euangelio pauperulam viduam, quæ duos obolos obtulerat, laudauit, datura plures, si plus habuisset. In lege quoque, diuites, aurû, argentum, & lapides pretiosos ad construendum tabernaculû offerunt, nec tamen pauperes quia pauperes auroq; carentes sunt, illorum munera aspernatus est dñs, sed ab illis pelles & pilos caprarum aliasq; vilissimas res libenter accipit. Deniq; si rusticus ille Si nãtis nomine, cum nihil haberet quod Artaxerxi regi prætereunti largiretur, ne officio suo deesset, vtraque vola manus, haustam è Cyro flumine præterfluenti, aquam, illi obtulit: quam tamen hilari & læto animo rex suscepit: non video cur summorû literis & sanctitate virorum labores, quos in hoc opere secutus sum, contemnendi, aut ab vlllo homine quantumuis docto reijciendi sint. In quorum ore, non tam dea illa *παρθένω* quæ in Periclis labris seditauisse scripsit Eupolis, sed spiritus sanctus, qui veræ sapientiæ, potentiæ, & eloquentiæ author est, infidet: Atque hunc laborem ideo libentius subij, quod ad tot ca-

lamitates & vulnera quæ sunt ab hæreticis ecclesiæ illata, medenda, potentissimû & validissimum remedium ex scripturis esse petendum viderem. Quippe si hæreses omnes ex ignorantia scripturarum originem traxerunt, illarum vera intelligentia & germana (quæ nimirû iuxta canones sanctorum est) quod fractû ac debilitatû est resarciat. Sunt tamen, prohi dolor, inter nos nonnulli, qui hoc totum scripturarum studium, contemnunt, & contemnendû esse ducunt, affirmantes, tot mala quot videmus hac nostra tempestate in dies pullulare, Christiano orbi esse importata à theologis, qui à nobis ad Lutheranos descuerunt: atq; ideo non esse impendendâ curam rei theologicæ, nec in euangelicis aut Paulinis desudandum literis, & vtrunq; instrumētum esse delendum. Ergo ibit in ignes, magnaq; doctiloqui morietur Musa Iesu? Absit, absit à viris probis & qui se Christianos esse fatentur, tantum scelus cogitare. Quâuis non ignoremus Paulû fuisse aliquibus, odor mortis, in mortem, & alijs odor vitæ, in vitam. Quin & Christus ipse positus est in ruinam & resurrectionem multorum & in signû cui cõtradicitur: fuit quoq; petra scādali & lapis offensionis duabus domibus Israel. Venit quippe non vt pacem mitteret in terram sed gladium. Deniq; horum institutum sequentes, gladios nostros in vniuersos conflagabimus, ne si forte hostes nobis bellum intulerint, ipsos adoriendo conficiamus. Sol quoque è celo remoueatur, ne estu magno vrgeamur: & vineæ stirpentur, ne sobrij in vinolentiam incidant, aut vino se ingurgitent. Nullus post hac nauim conscendat, ne naufragium patiatur. An ignoratis, nullam adeo sanctam ac synceram rem inueniri (vna dempta virtute) quin rectè aut fecus illa vti possimus? Vnaquæq; enim facultas aut disciplina, nisi legitimè illa vtaris, ex salubri & innoxia, lethalis & mortifera demum euadit. Vnde Satyrus ille cum prinû *Satyrus.* ignem cõspexisset, & amplecti & exoculari vellet, ob eius pulchritudinem. Inquit Prometheus. Heus nisi caues hyrcæ dolebit tibi mentum: vrit enim si attigeris: tantum enim lucem ac calorem exhibet, & omnium artiû minister est, si quis eo vti nouerit. Ob hoc prisca homines ratione excogitauerunt, non solum ne à noxijs animãtibus læderentur, verum etiam vt ab illis cõmodum ac fructum perciperent. Carnibus enim & lacte vescuntur,

Lycurgus.

tur, pilis & lana se induunt ac muniunt: fel ac virus ad morborum adaptant medicamēta. Quare merito accusandus est Lycurgus, qui ob multorum Lacedæmoniorum vinolentiã & ebrietatem vites vniuersas amputauit: cū oporteret homines illos rusticos docere, vinum diluere, & ad moderationem perducere: atq; insanum deum Bacchum, altero deo sobrio compefcere: aufert enim aqua à vino quod noxium est, non perimens id quod est vtile. Vides ne homo stulte quomodo iam tota hæc ratio à te aut potius à diabolo inuē-

ta, & excogitata, obsoleuit ac corruit: exoptat enim ille vehementer, artes & machinationes inuenire, quibus possit nō solum diuinas scripturas infimulare & ab eis animos hominum abducere, sed etiam bonas artes quæ humanitatem alunt, & ecclesiam muniunt, ab ea extorquere, vt facilius his munimētis ablati, rudes & parum in dialecticis & philosophicis exercitatos possit eludere & prostertere. Hoc efficere tentauit Iulianus apostata, sed frustra, vt scribunt Socrates & Sozomenius in historijs suis.

Iulianus Augustus.

Libri decimi, & totius operis Finis.

SALMANTICAE,
Ex Officina Ildefonsi à Terranoua,
& Neyla.
M D L X X X I.

INDEX. PRIOR
 VERBA, RES, SENTEN-
 TIAS, OMNIA DENIQUE NO-
 tatu digna, quæ in his sparsim continen-
 tur libris, ordine Alphabeti-
 co exhibens.

A

ARON maior natu quam
 Moyses tribus annis. libro
 5. cap. 1. col. 344.
 Coniurat contra Moysen. li.
 7. cap. 1. col. 512.

Quod Christi figura. lib. 7. col. 523.
 Abraham offerens filium, patrem Christum
 pro nobis offerentem, significavit. lib. 6.
 cap. 1. in principio.
 Abraham an mentitus sit dicēdo Saram esse
 sororem. lib. 10. Reg. 20. in addi.
 Abram & Abraham qua in re differunt. lib.
 2. cap. 1. col. 90.
 Ab Abraham trahit principium enumera-
 tio generationum Matthæi, & quam ob
 causam. lib. 3. cap. 4. col. 256.
 Abraham propheta & sacerdos. ibidem.
 Abraham minimus Thare filius prius nomi-
 natur quam fratres natu maiores, & à do-
 mino eligitur. lib. 9. Reg. 17.
 Ad Abraham tres viri veniunt in meridie. li.
 10. Reg. 6.
 Abderitarum insania septem dierum, in Pe-
 rora.
 Absurda dictu dicit scriptura, vt quæras spi-
 ritum. lib. 7. col. 520.
 Abimelech, nomen commune regum Philis-
 tinorum. lib. 2. ca. 1. col. 109.
 Abutitur verbis scriptura. lib. 10. Reg. 26.
 Abyssus in bonam & malam partē, & quid
 sit. lib. 7. cap. 2.
 Academiæ Salmantinæ laus. in fine addi. &
 in Però.
 Achaz quoto ætatis anno genuerit Ezechi.
 libro. 9. Reg. 40.
 Actio duplex, immanens & transiens. in fi-
 ne libri. 3.
 Accusando scriptura aliquos nullam nomi-

nis prærogatiam ponit. lib. 10. Reg. 19.
 Adam vbi sepultus & vbi creatus, & quan-
 diu in Paradiso permanferit. lib. 6. cap. 1.
 col. 437. & deinceps.
 Adam non peccante an Christus naturam
 nostram assumpsisset. lib. 3. ca. 1. in princ.
 Ab Adam vsque ad Christum. 62. generatio-
 nes supputantur, & veluti ad fastos reuo-
 cantur. lib. 3. cap. 4. col. 252. & deinceps.
 Adam & Eua an egerint pœnitentiam. lib.
 5. cap. 1. col. 349.
 Adam cur sexto die creatus fuerit & non pri-
 mo, proditur causa. lib. 5. ca. 1. col. 345.
 Adoptandi consuetudo fuit in populo Dei
 & apud gentes. lib. 3. ca. 4. col. 276.
 Adoptio est natiuitas spiritualis ex Deo. li-
 bro. 8. cap. 6.
 Aduentus filij Dei vocatur, Exitus & Introi-
 tus. lib. 10. Reg. 11.
 Aduentus filij dei duo, primus in humilita-
 te, secundus in gloria. lib. 3. ca. 1. col. 220.
 Et quid mysticè significant, exponitur. co-
 lum. 222.
 Aduentus Dei innumeri, & quotidie exhi-
 biti. lib. 3. cap. 1. col. 223.
 Aduentuum duorū futuri præcursores, Ioan-
 nes & Elias. col. 224.
 Aduentus secundi tres præcursores. ibidem.
 columna. 225.
 Aduentus Christi triplex, in carne, quotidie
 per inspirationes, ad iudicium. col. 233.
 Aduentus domini qua hora ac tempore sit
 futurus, exquiritur. colum. 231. & q. nox
 & fur vocatur dies ille, quia dum non spē-
 ratur dominus veniet.
 Aduerbia redundant sæpè. lib. 8. col. 579.
 Addere aliquid scripturis non licet. lib. 10.
 Regu. 12. sed licet explicare.
 Additio quæ libet auget significationē. libro
 6. cap. 2. in fine.

Index

Æmulari in bono & malo dicitur. li. 7. ca. 2.
Æsopi gallus scalpēs simū, vt granū aliquod inueniat, est sophistis similis. in fine addi.
Aethiopum senatus qualis. in fine addit.
Aegyptiorum opes in ecclesiam sunt trahē dæ. lib. 1. ca. vltimo in fine.
Aegyptus in loco demisso & plano sita. & ideo iuxta allegoriam in vitio ponitur. li. 9. Regum. 49.
Aenigma est allegoria perpetua. lib. 7. cap. 1. colū. 504.
Aesopicæ vulpi habenti caudam abscissam, sunt similes illi, qui bonarum literarū studiosos impediunt, ne bonas literas capessant. lib. 1. ca. 6. & in fine. addit.
Aetates mundi sex. lib. 6. ca. 6. colum. 482.
Aequiuocatio multas repullulare facit quæstiones. lib. 10. Reg. 11.
Afflictiones quibus nominibus vocentur. li. 10. Reg. 11.
Agamēnon decē Nestores si haberet, Troia citō esset ruitura. in Pero. libri. 8.
Agonothetes Christus, inuitans ad virtutem oēs. lib. 8. ca. 2. colum. 591.
Agape conuiuium erat tempore apostolorū ad alendos pauperes. in addit. ad ca. 5. li. 1.
Agiographi, quidam libri cur vocentur. li. 4. ca. 1. Vide, Hagiographi.
Agar & Cethura an duæ sint mulieres. lib. 2. ca. 1. colum. 105.
Aggeus sæpè repetit Hæc dicit dominus, & causa proditur, libro. 10. Reg. 23.
Agaficlis dictum de electione magistrorū, & eorum præstantia quanta esse debeat. libro. 9. Regu. 50.
Alienus & alienigena pro hostibus in scriptura. in Pero.
Alius & aliud in diuinis, de persona primū, de supposito secundū, dicuntur, lib. 2. cap. 2. colum. 152.
Allegoricè loqui, mos est scripturæ. lib. 1. ca. 1. colum. 15.
Allegoriarum regula, quæ sit. lib. 10. Reg. 11
Allegorijs sobrietendum. lib. 7. in Proœ.
Allegoria quid sit, & quibus appelletur nominibus. lib. 7. ca. 1. col. 502. & Allegoria mixta quomodo interpretāda sit. col. 504
Per allegoriam aliquando sensus literalis exprimitur. li. 7. col. 519. Vide in verbo, ars.
Allegoria, quādo est historia plana spectans ad mores, nō est admittēda. li. 7. ca. 1. col. 528. lib. 7. ca. 1. in fine.
Allegoriam prophetæ conuertunt in historiam. i. explanant quod obscure dixerāt. li. 7. ca. 1. in fine.
Allegorijs caret Paulus. lib. 8. ca. 1. col. 576.
Amphiarus nō volebat iustus videri, sed esse. in Pero.
Ambigua nomina aliquando habent adiunctā expositionem, aliquando illa carent. lib. 10. Regu. 11.
Amicus pro inimico per Antiphrasin. in, lib. 20. proœm.
Ambigua nomina procreant quæstiones, & ideo interpretatione egēt. lib. 10. Reg. 11.
Ambiguitates colligit multas Paulus, nec soluit, vt in admirationem Dei rapiat. lib. 8. colum. 581.
Amen, vbi solet poni. lib. 8. colum. 581, & lib. 2. cap. 1. colum. 96.
Ambiguitas cum multis procreet sensus, liberam habet expositionem. lib. 9. Reg. 32
Amici Iob per Antiphrasin appellantur, & iuxta hominum opinionem, quam de illis conceperant. lib. 9. Reg. 2.
Amice in vocatiuo pro inimico. lib. 7. ca. 2.
Amos Isaia pater, à propheta illo ex minoribus qua nota secerni possit. libro. 4. cap. 2. colum. 318.
Ambrosij opinio putantis Zaram ad Christi generationem pertinere, exploditur. li. 3. ca. 4. colum. 267.
Ambrosius reprehenditur à Hiero. in expositione nominis Saræ. lib. 2. ca. 1. col. 95.
Ambro. in pretio Ioseph, Ismaelitæ venditi, carpitur. lib. 6. ca. 1. colum. 417.
Amor facit sibi proprium, id quod est cōmune multis. lib. 6. cap. 2.
Amasis mortem filij non fleuit, & amico petente eleemosynam, fleuit. in additio. ad Regu. 12. lib. 10.
Anticipatio in interpretatione scripturarū summe aduertenda. lib. 5. ca. 1. col. 350.
Anticipatio frequens in scripturis. lib. 6. ca. 1. colum. 436. & lib. 10. Reg. 14.
Antonius Didymum consolatur, quod cæcus sit. lib. 1. cap. 3.
Angeli an aliqua didicerint ab apostolis. lib. 5. cap. 6. in princ.
Angelos corporibus tenuibus esse præditos, falso asseueravit August. & Orige. in Proœmio. lib. 6.
Angeli non cognoscunt cogitationes hominū, iuxta veriore opinionē. In proœ. li. 6.
Angeli an ante mūdū sunt creati, vel simul cum mundo. In proœ. lib. 6.

Ange-

Alphabeticus.

Angeli dij dicuntur, refragantibus multis magnæ autoritatis viris. li. 2. c. 2. col. 131.
Angelus quod sit Dei similitudo, sicut homo, affruitur contra Theophyl. lib. 2. c. 2. colum. 134.
Ἀγγελοπαραδωκός, id est, iuxta hominum morem, loquuntur scripturæ. lib. 2. cap. 4. in principio.
Angelus Deus vocatur, quia sub Dei persona prophetis loquitur. lib. 2. c. 2. col. 161. & lib. 10. Reg. 5.
De angelorum creatione, an nihil tradiderit Moyses. lib. 5. ca. 1. col. 348.
Angelus vocatur filius Dei, & ipse deus. lib. 10. Regu. 3.
Angelus nomen officij est, non naturæ, & de varijs illorum nominibus. lib. 2. capi. 1. colum. 94. Vide in verbo, Hierarchia. & Apparere.
Angelis bonis an vtatur deus veluti administris ad supplicia inferenda. in additio. ad Regul. 5. lib. 10.
Antichristorum quot sint genera. lib. 3. cap. 2. in princip. Quod pro Iudæis mittendus sit. Et quod in tēplo Ierosolymitano, aut in ecclesia Dei scissurus sit. Antichristum suscipientes Iudæi incusantur, stultitiæ nomine. Quod nō Babylone, sed Romæ nasciturus sit. Futurus est Iudæus genere, è tribu Dan. Quod non erit filius Diaboli, sed in eo demon totas vires exerturus est.
Antichristum non esse venturum, recentiorum quorundam est opinio. lib. 3. ca. 2. & quod in mōte Oliuarum periturus sit, eo in loco, ex quo Christus in cælum ascendit. col. 237. Variæ figuræ quæ de eo præcesserunt, colliguntur. ibidem.
Antichristi regnū Ierusalem vel ecclesia. li. 3. cap. 1. col. 221.
Anselmus malè interpretat verba Matth. In trāsmigratiōe Babylonis. li. 3. c. 4. col. 270
Anathoth viculus sacerdotum & patria Ieremiæ. lib. 4. ca. 2.
Anima iuxta varietatem meritorum, est in Ierusalem, & Babylone. Sed possunt esse in penitentiā aut in postrema parte earum, iuxta maius meritum aut demeritum. li. 4. ca. 1. col. 292.
Anima in bonam & in malam partem capitur, sed præcipuè ponitur per Synecdochē pro homine obnoxio peccatis. lib. 9. Regu. 6. & 7.
Animam tribuere rebus expertibus animæ, scriptura quare solet. lib. 10. Reg. 7.
Sub animantium quorundā nominibus scriptura vitia prodit ac virtutes hominū. lib. 10. Reg. 6. lib. 7. ca. 3. & lib. 10. Reg. 47.
Animantium nomina accipiuntur in bonū, & malum, id est, trahuntur ex illis comparationes bonæ & malæ. lib. 7. ca. 3.
Antonius eremita nullo magistro docente literas didicit. li. 1. ca. 2. col. 21.
Andræ comes apud Ioan. cap. 1. quis fuerit, aperitur. lib. 9. Reg. 29.
Antecedens pro relatiuo sæpè inuenitur. li. 9. Regu. 32.
Anni exordium iuxta scripturas est Martius, quo ad secularia negotia Iudæorum, Ianuarius mensis. lib. 1. ca. 13. in fine.
Anorum sacrorum & prophanorum distinctio. lib. 9. Reg. 36.
Apostolorum vnusquisque quam prouinciam sortitus sit ad prædicandum. lib. 5. cap. 1. col. 368.
Apostoli citant prophetæ sententiā, verbis eius neglectis. lib. 6. ca. 1. col. 428. sumunt occasionem prædicandi importunè & opportunè. li. 6. ca. 1. col. 432. li. 9. Reg. 24.
Apostoli sæpè vtuntur testimonijs scripturarum ex 70. translatione, quia eorum translatio erat apud gentes diuulgata. lib. 6. cap. 1. col. 436.
Apostoli an baptizati. in additio. ad capi. 5. libro. 8.
Apostoli an aliquid scripserint è spiritu suo. lib. 8. cap. 4.
Apostoli quādo vti soleant translatione 70. lib. 6. cap. 1. col. 445. Magis solent in citationibus sequi Hebraicum quàm 70. vbi est aliqua differentia. ibidem.
Apostoli ob tres causas crebrō vsurpant testimonia ex vete. instr. li. 6. ca. 1. col. 424. Nouam legem ex veteri, cupiunt robore. & vtuntur gentilijs testimonijs non solum ipsi, sed prophetæ.
De Apostolis & eorum nominibus, & qui vno & qui pluribus fuerint præditi nominibus. li. 2. ca. 1. & in addit. eius. & Quæ de illis præcesserint figuræ. lib. 6. cap. vlt. col. 496.
Aperire oculos est aspicere, quod antea non videbatur. lib. 9. Reg. 16.
Apparuit angelus quid significet. li. 9. Re. 16.
Aposiopis in scripturis. li. 10. Reg. 12. & in addit. ad ea. 5. li. 1. & ad Reg. 12. lib. 10.
Appositus est ad patres suos, aut ad genus suum,

† 2 suum,

Index

- fuum, quid significet in scripturis. lib. 10. Reg. 6.
- Apocryphi libri qui sint, & istius nominis vera significatio. li. 1. ca. 7. in fine.
- Apocrypha ad confirmanda dogmata minus valida reputantur. lib. 6. ca. 1. colum. 431. & 414.
- Apocryphum Esdræ citat Vigilantius. in addit. Reg. 50. libri. 10. sicut Iudas librum Enoch. lege. libri. 6. ca. 1.
- Apocryphi libri interdum citantur in scripturis, sed illo testimonio dempto, non approbantur cætera quæ in illo libro continentur. lib. 6. ca. 1. col. 440.
- Apocalypsis caret ordine. li. 5. ca. 1. col. 364.
- Appellare aliquem nomine suo, cur soleat scriptura. lib. 9. Reg. 41.
- Apelles quid dixerit Megabyzo quærenti quædam de pictura, quam non nouerat. in Pero.
- Aquila in bono & malo. lib. 7. ca. 2. col. 548.
- Aquilo in malum semper accipitur. li. 7. ca. 2.
- Aquæ sunt bonæ & malæ. li. 7. ca. 2. in fine.
- Argumentorum dispositio qualis futura sit, ut concinnasset oratio. lib. 5. ca. 1. in fine.
- Arist. error memoriæ, quod Calypso pro Cyrcæ posuerit. & versus Phocylidis tribuerit Theognidi. lib. 6. ca. 1. col. 433.
- Ara ignoti Dei apud Athenienses. lib. 6. cap. 1. colum. 433.
- Arbe est ciuitas quatuor, quia ibi Patriarchæ quatuor cum vxoribus suis, dempta Rachel sunt sepulti. lib. 6. ca. 1. col. 437. & Hebræorum de hac re sententia.
- Aristoteles à Platone pullus vocatus, ob dogmatum dissidium. li. 2. ca. 1. in principio. Citatur. li. 8. ca. 3. De anima. in præfat. De artibus. in proœm. lib. 6.
- Arbor vitæ, & scientiæ boni & mali, cur vocentur. ibidem.
- Aram de quo apud Matth. vocatur etiã Râ. lib. 3. ca. 4. colum. 271.
- Argumento libri cognito, facile conscendimus, veluti per gradus, ad libri totius intelligentiam. in proœm. li. 9.
- In Arca testamenti quæ & quot res erant reconditæ. lib. 9. Reg. 36.
- Argumento ab impossibili utitur scriptura. lib. 8. ca. 1. colum. 576.
- Argumenta fortiora vltimo loco ponit Paulus. lib. 8. colum. 578.
- Aristides non videri, sed esse iustus volebat. in Pero.
- Archelao tragædo recitâte Andromacham Euripidis, multi ad insaniam redacti. In Pero.
- Artisillius quæ nouerant comparationes afferunt prophetæ. lib. 1. ca. 1. colum. 17.
- Arma corporalia certa habent nomina, spiritualia non item, ut galea non est semper galea. lib. 10. Reg. 11.
- Area ecclesiam significat, & ob quæ causam eam significet, exponitur. li. 10. Reg. 11.
- Arma ecclesiæ contra hereticos validissima, sensus literalis. lib. 7. ca. 1. colum. 507.
- Arca Noë in qua erant animalia munda & imunda, ecclesiæ figura. lib. 7. ca. 1.
- Ars excogitandi Allegorias. li. 7. c. 1. co. 526.
- Arabs in bonam & malam partem accipitur. lib. 7. ca. 2.
- Arij hæresis exponitur. in addit. ad ca. 2. lib. 6. & li. 2. ca. 2. colum. 147. Ac deinceps, refellitur eius insania. nam filij diuinitatem negabat.
- Asimilo, as. quid significet. lib. 10. Reg. 22.
- Asterisci vsus ex scriptoribus seculi ad scripturas translatus ab Orige. libr. 1. capit. 4. colum. 37.
- Aspidis natura. lib. 10. Reg. 47.
- Astrologia cælestia se nosse iactant, cū ignorant ea quæ ante oculos habent. li. 2. ca. 2. in principio.
- Astutia raro in bonum capitur. li. 7. ca. 2.
- Asini sepultura sepeliri, est obijci feris dilaniandum. lib. 8. ca. 6. col. 627.
- Atheniensem a *μυνησια* in hæreticis nostri seculi renouanda. lib. 8. in fine.
- Athenienses Athenis laudare per facile est. li. 9. Regu. 50.
- Athenienses oculos conijciunt in Aristidē, cum recitaretur in scena ex tragœdia Eschili, de Amphiarao non videri vult, sed esse. in Perora.
- Attrahit Deus ad se homines, ex illis rebus, quæ maximè illis placent, ut Iudæos per bona temporalia & miracula, & per stellâ Magos. lib. 9. Reg. 25.
- Auster in bonam partem accipitur. lib. 7. capit. 2.
- Auxilium humanum quibus nominibus exprimitur scripturæ. lib. 10. Reg. 11.
- Augustini insignis modestia. in proœ. lib. 6.
- August. omnes Psalmos interdū tribuit David, aliquando nouem tantum. in proœ. lib. 6. colum. 412.
- Auaritia est vna bona, altera mala. lib. 7. c. 2. Autho-

Alphabeticus.

- Authorum, tam ecclesiasticorum, quam externorum, autoritas quanta. in proœ. li. 6. & lib. 1. ca. 16.
- Authores psalmodum fuerint ne plures, an vnus David. lib. 4. ca. 3. col. 331.
- Qui fuerint authores librorum nonnullorū veteris instrumēt. lib. 4. ca. 1. col. 311.
- Azymus pro homine sancto, & sine fermento malitiæ. lib. 5. ca. 7. col. 398.
- Azymorum pascha cæteris solennius. lib. 1. cap. 13. in fine.

B

- B**afilus ignorauit quis esset Zacharias filius Barachiz, quem Iudæi crucifixerunt inter templum & altare. li. 2. capi. 1. col. 108.
- Barbarismus mudi, quod temporis interualum fuerit. li. 3. ca. 4. col. 253.
- Babylonis rex diabolus, ut Ierusalem deus. lib. 3. capi. 3. Illius alumnus Antichristus iuxta nonnullos. lib. 3. ca. 2.
- Babylonicæ captiuitatis cur Matth. meminit, relicta captiuitate Ægypti. lib. 3. ca. 4. col. 266. Babylon malorum officina. libr. 3. cap. 3. in princ.
- Balaam alio nomine vocatur in Iob Eliu. li. 2. ca. 1. col. 107.
- Baptisma bis dabatur in anno, in Paschate & Pentecostē, & quare. in addit. ad c. 5. li. 8.
- Baptismatis tempore dona visibilia dabantur in ecclesiæ exordio. lib. 9. Regu. 47. & libr. 8. cap. 5.
- In baptisate tradendo compendio utitur scriptura, relinquens legentis iudicio reliqua quæ ommissa sunt. lib. 10. Reg. 12.
- Baptisma in nomine Christi nunquam fuit exhibitum ab apostolis, contra multos qui hac in re falsi sunt. li. 10. Reg. 12. & li. 8. cap. 5.
- Baptismus soluit peccata, non legis irregularitates. in libr. 6. proœmio.
- Baptizandi ter interrogantur de fide. li. 8. c. 5. in fine.
- Barbara radere moeroris signum. lib. 8. ca. 6. col. 623.
- Bethel id est, domus Dei. lib. 5. ca. 1. col. 354.
- Capitur pro loco Idolis dicato & consecrato. col. 356.
- Bethlehem vna est in tribu Iuda, alia in Zabulon, hoc est in Galilæa. lib. 6. capi. 1. col. 424.

- Benedictionibus additur dei nomen, in maledictionibus minimè. lib. 8. capi. 6. in fi.
- Benedictiones & maledictiones tribuum, ut in Iosue, & Genes. prophetiæ de futuris sunt. lib. 5. cap. 5.
- Benedictio Diaboli quæ sit. in addit. ad Reg. 46. lib. 9.
- Bionis scomma in sophistas, qui philosophiam non valentes assequi, in nequijs confesunt. li. 1. ca. 15. & in addit. in fine.
- Biblia an sint à domino inspirata, an etiam dictata. li. 8. ca. 4. in fi.
- Bibliorum omnium numerus, tam veruum quam literarum, inquitur. li. 4. ca. 1. col. 311. lib. 1. ca. 6. & in addit. eius.
- Blanda miscet asperis scripturæ. libr. 8. col. 572.
- Blasphemia audita, circumstantes scindebant vestimenta sua. lib. 8. ca. 6. col. 626.
- Bonum est causa mali, ex hominū vitio vel malitia. lib. 10. Reg. vlti.
- Bos in bono pro sapiente, in malo pro stulto. libr. 7. cap. 2.
- Bonus vir vnus, omnium bonorum qui sunt, & fuerunt & futuri sunt, sustinet personam. lib. 10. Reg. 44.
- Boni cum malis in ecclesia sunt quādiu durat hoc seculum, permixti. ibidem.
- Bonus est Deus, & bonus homo, sed differunt. lib. 2. ca. 2. col. 163.
- Bonus vnus, corpus bonorum significat, & malus, malorum. lib. 3. ca. 3. col. 242.
- Breuitas peculiaris est scripturæ. libr. 5. ca. 7. col. 397. & lib. 10. Regu. 12. & 11.

C

- C**aro homo appellatur, à peiori parte. lib. 9. Regu. 6. & pro homine peccatis obnoxio. lib. 6. cap. 3. col. 461.
- Caro Pauli Iudæus vocatur: quia ipse ex illa gente erat. lib. 1. ca. 5.
- Causata causarum nominibus vocantur, ut anima, pro vita. lib. 9. Regu. 8.
- Calix pro quacunque afflictione. libr. 9. Regula. 44.
- Casus nominiū cognoscendi sunt in scripturis. in proœm. lib. 10.
- Cadere in faciem est iustorum, cadere retrorsum sceleratorum. lib. 10. Reg. 6. Cadere est inique agere, ut stare rectè agere.
- Causaliter dicuntur aliqua, quæ tamen intelligi debent secundum euentum. lib. 10. Regu. 24.

Index

gu. 24. & lib. 8. ca. 8.
 Caro Christi, quibus vocetur nominibus. li. 10. Regu. 11.
 Causa, in diuinis personis à Latinis non admittitur, sed à Græcis. lib. 2. ca. 3. col. 173.
 Castigat Deus ob tres causas, in addi. ad Regu. 36. lib. 9.
 Caietanus vehementer errauit negans epist. ad Hebræos esse Pauli. lib. 1. ca. 7. Quo argumento id conficere conatus est. lib. 3. ca. 3. colum. 243.
 Cantacuzeni error memoriae, tribuentis verba illa Pilati, Christo. Quid est veritas. lib. 6. ca. 1. col. 434. Putat Mar. Latine scripsisse. lib. 1. ca. 6.
 Catonis parêtes qui fuerint, ignorantur. li. 3. cap. 4. colum. 251.
 Captiuitas pro libertate. libro. 8. capi. 1.
 Captiuitatum decem & duarum tribuum, tota narratur historia. lib. 4. capit. 2. circa finem.
 Canticum canticorum cur vocetur liber ille Salomonis. lib. 5. ca. 7. col. 400.
 Canticorum omnium que in biblijs inueniuntur, series digeritur, & mysterium explicatur. ibidem.
 Castitas feruatur quandiu in arca Noë permanfit, & cum exeunt, connubio operam dant. lib. 5. ca. 7. in fine.
 Caleb sepulchrum, vbi situm sit. lib. 6. cap. 1. colum. 438.
 Caluarie locus cur hoc nomine vocetur, variaz opinionis recensentur. & Deinde an Adæ corpus sit ibi sepultum. li. 6. ca. 1. 338.
 Catechumeni qui sint. in addi. ad ca. 5. lib. 8.
 Carmen frequentius in bonum quam in malum accipitur. lib. 7. ca. 2.
 Cedri in bonam & malam partem. lib. 7. c. 2.
 Cælum pro aëre. li. 5. ca. 6. in princ.
 Cæla in fine quorundam versuum Psalmorum positum, quid significet. lib. 4. cap. 3. colum. 337.
 Per cælum & terram scriptura totum mundum intelligit, videlicet ex extremis media. lib. 10. Regu. 7.
 Cæremonialia præcepta allegoricè interpretanda, moralia vero minime. libro. 7. colum. 518.
 Charitatem identidem inculcabat Iohan. discipulis. & quare. lib. 1. cap. 2. colum. 23. lege. cap. 2. lib. 8.
 Christus cur prædicationis suæ exordium sumpsit à beatitudine. libro. 9. Regu. 26.

Qua hora crucifixus. libro. 9. Regu. 36. de pellicula eius cum circumcisus est quid actum sit. lib. 9. Regu. 40. Vbi fuit per. 40. dies à resurrectione. ibidem.
 Christus per similitudinem est petra, ostiū, lapis angularis, pastor, agnus, leo. lib. 10. Reg. 11.
 Christi caro, velamen, templum, nubes, propitiatorium, dicitur. lib. 10. Reg. 11.
 Christus Bethlehem natus, Nazareth educatus, Capharnaum præbuit domiciliū. Regu. 15.
 Christus fidem requirit ab illis qui eū agnoscebant, ab his vero qui eum ignorabant, minime. Regu. 17.
 Christus miraculo factō, à circumstantibus vult approbari. Reg. 18.
 Christus bona quæ sibi insunt proponit. & ad imitandum hortatur. Reg. 22.
 Christus interdum ex propria persona loquitur, interdum aliorum assumit personā. Re. 39. Verus est homo, & verus deus, ideo nil mirum si humano more loquatur. Reg. 46.
 Christus an homo dominicus apte possit appellari. col. 28. & An sit vera propositio. Christus assumpsit hominem ibidem, Quandiu Ægyptum incoluerit. li. 1. capit. 13. colum. 61.
 Christus in resurrectione primum matri apparuit. li. 1. ca. 13. col. 62. & Quotò ætatis obierit anno. ibi. 66.
 Christi diuinitas astruitur testimonijs ex utroque instru. desumptis. lib. 2. capit. 2. colum. 147.
 Christus crebro se hominem prædicat, raro vero Deum. ne ponere videretur deorum multitudinem. li. 2. ca. 2. col. 148.
 Christus minor & æqualis patri, vere dicitur iuxta diuersas naturas, quas in scōpula ueritat. li. 2. ca. 2. ibidem.
 Christus an hoc nomine vocari ante incarnationem posset. li. 2. ca. 3. in prin.
 Christiani ab exordio mundi esse cœperunt, re, non nomine. li. 2. ca. 3. col. 169.
 Christianismi descriptio quæ sit. lib. 2. ca. 3. col. 171.
 Christo quid deferendum sit iuxta naturam humanam, & quid iuxta diuinam, cōsiderandum. li. 2. ca. 3. col. 172.
 Christi figura omnes sancti. li. 6. ca. 1. in principio. & lib. 7. ca. 1.
 Christus Nazareus cur vocatus. lib. 6. cap. 1. colum.

Alphabeticus.

columna. 421.
 Christus loquens cum Phariseis non tam ad verba quam ad mentem respondet. lib. 5. cap. 6. col. 389.
 Christus splendor gloriæ. li. 3. ca. 3. col. 245.
 Fuit propheta. li. 4. cap. 1. col. 312. Imago dei vocatur. li. 2. cap. 3. col. 188. & Confortator. col. 187. & Character substantiæ. colum. 191. De nominibus diuinæ & humanæ naturæ. lib. 2. ca. 3. per totum.
 De Christo loquitur scriptura, interdum verbis humilibus, interdum sublimibus, interdum vero mixtim. li. 2. ca. 3. col. 174. Tum propter Iudæorum insaniam. tum ob auditorum imbecillitatem.
 Christus an vsus sit verbis in conuersione aquæ in vinum in nuptijs. li. 7. col. 527.
 Christus cum vult de aliqua re loqui, introducit aliquem facientem aliquid, vt ex illo sumat occasionem differendi illa quæ eo tempore conducant, vt si sunt superbi, adducit hydropicum. li. 9. Reg. 25.
 Christi factorum causæ diligenter rimandæ sunt. Regu. 26.
 Christus parua causa data, multa vtiliter docet. Regu. 24.
 Chan figura populi Iudæorum. li. 6. ca. 1. in principio.
 Chore caluarie interpretatur. li. 4. capi. 3. col. 335.
 Chrysothomus reprehenditur. in addi. ad ca. 3. libro. 4.
 Chrysothomus reprehenditur, quod dixerit matrem domini fuisse ambitiosam. in proœ. li. 6. col. 410. & in expositione Raca. in ad di. sine. & quod dixerit. Quod oculus nō vidit, nec auris audiuit, &c. non inueniri in scripturis. lib. 6. ca. 1. col. 443.
 Citationes desumptæ ex vete. instru. non sumunt integram periodum sed partem. li. 8. col. 582.
 Circumstantia contextus illuminat sententiam. lib. 10. Regu. 1.
 Circumcisio ponitur pro Iudæo. libro. 8. colum. 581.
 Circumcisio, vna carnis, alia cordis. lib. 5. c. 2. Pro Iudæo. lib. 10. Reg. 45. In illa an præcedebat nominis impositio. an sequebatur. lib. 2. ca. 1. col. 95.
 Ciues quarum urbium, bonæ & malæ. li. 3. col. 241. & 242.
 Cleophræ cōmes quis fuerit cum in Emaus castellum pergebat. li. 9. Regu. 29. Ioseph

frater fuit iuxta aliquos. ibidem.
 Clamor pro impudentia & libertate peccandi. in proœ. lib. 6. Est vehiculum iræ. ibidē.
 Pro silentio & magnitudine dogmatum capitur. lib. 4. cap. 1. & lib. 7. cap. 2.
 Cognoscere vxorem, est rem habere. lib. 10. Reg. 25. & 45. Cognitio est duplex, cognitionis & operis. li. 2. cap. 2. col. 151.
 Cognoscere dei, est aliquem amare. lib. 10. Regu. 9.
 Cognoscitur deus à nobis per affirmationem, negationem & excellentem negationem. lib. 1. capi. 1. col. 18.
 Cognoscitur Deus per creaturas & scripturas. li. 2. ca. 2. col. 116. & deinceps.
 Cognoscitur aliquid à nobis, aut illustratione spiritus sancti, aut lumine naturali. lib. 8. cap. 4. col. 603.
 Cognoscitur Deus & eius notitia propagatur, ex homine & eius creatione. li. 2. ca. 2. col. 119.
 Cognoscitur Deus per negationem & affirmationem. li. 2. ca. 2. col. 121.
 Cognationes in scriptura trahuntur à virtute & vitio, & non à sanguine. li. 10. Regu. 45. & lib. 3. ca. 3. col. 244.
 Cognoscendi duplex modus, demonstratiuus & doctrinæ accommodatus. lib. 2. ca. 2. col. 114.
 Corinthiorum mores describuntur. libro. 9. Regul. 1.
 Comminationes dei non tam sunt in homines quam in peccata, & ideo si egerit penitentiam, dei sententia mutatur. Reg. 3.
 Contentiones absint ab illis hominibus, qui scripturam explanant, & tantum veritatem sequantur. li. 9. Reg. 32.
 Conuiuium celebrabatur, cum quis ad altiorum gradum conscendebat. Reg. 22. Conuiuium celebrant peccatores in die natalis filij, at vero iusti minime, sed quando puer à lacte pellitur. 43.
 Conuiuia raro sine scelere fiunt. li. 10. Reg. 6.
 Commune vocatur id quod in modum est, eo quod manibus hominum tractatū fordes contrahat. li. 10. Regu. 14.
 A communiōne aliquorum, homo bonus aut malus intelligitur. li. 10. Regu. 45.
 Contraria differunt, contraria facile intelliguntur. li. 9. Reg. 46. & in addi.
 Compleri tempus pariendi, de sanctis tantum mulieribus dicitur. li. 10. Reg. 6.
 Confusio pro pudendis accipitur. libro. 10.

Index

Regu. 25.
 Corporalia nomina quæ deo tribuuntur, symbolice accipienda sunt. li. 10. Reg. 47.
 Coruorum pulli à matre relictî, à deo sustentantur. ibidem.
 Collectæ quæ fiebant apostolorum tempore, vt pauperes alerentur, quæ sint, & vnde originem traxerint. in additio. ad capit. 5. libro. 1.
 Competentes in baptisate qui vocarêtur. in addi. ad cap. 5. lib. 8.
 Consuetudines ecclesiarum magni momenti sunt ad scripturas interpretandas. li. 10. Regu. 49.
 Comparationes non oportet, vt sint omnino similes rebus illis cum quibus conferuntur. lib. 10. Reg. 50. & l. 7. c. 1. Comparationum materia. li. 7. ca. vlti. late tractatur.
 Comparatione melioris boni, bonum, malum dicitur. lib. 10. Reg. 11.
 Comparatiuorû duplicatio incrementum significationis auget. li. 5. ca. 7. col. 400.
 Coniuratio Mariæ & Aaron contra Moysen, fuit typus cõiurationis synagoge contra Christum. lib. 7. ca. 1. col. 512.
 Connubia primorum hominum cum fororibus, tacuit scriptura, mallens intelligi, quam dicere. in addi. ad cap. 1. lib. 2.
 Concordiæ euangelistarum efficiendæ afferunt vtilitatem, quæ dicta sunt. lib. 6. capi. 1. col. 447.
 Cornua pro regnis accipiuntur. in addi. cap. 1. lib. 8.
 Cor in bonum & malum accipitur. li. 7. ca. 2.
 Coniunctiones abundant, & defunt in scripturis. li. 8. col. 579.
 Contradictio nulla in scripturis inuenitur. li. 10. Regu. 50.
 Consortes Christi, iuxta eius carnem vocamur. in addi. ad ca. 3. li. 2.
 Concubinae in veteri lege an fuerint veræ vxores. in addi. ad ca. 4. lib. 3.
 Codicum emendandorum ratio. lib. 1. ca. 6.
 Consuetudines ecclesiarum interpretantur scripturas. li. 8. ca. 5. col. 615.
 Concubinae barbarorum reguntur antequam ingrediantur ad reges, quo præparabantur modo. li. 8. ca. 6. col. 621.
 Crucis domini figuræ in vet. instr. quæ sint. lib. 9. Reg. 171 & in addi. eius.
 Credentes iuxta merita aut demerita diuersa, montes, valles & colles dicuntur. libro 10. Regu. 9.

Cyrus figura Christi non fuit, vt putant Cyrillus Tertul. Lactan. lib. 7. cap. 1. col. 511. & deinceps. Nomen fuit illi impositum antequam nasceretur. libro. 2. capit. 1. columna. 101.

D

Daniel Christi figura. li. 6. ca. 1. in prin.
 Daniel an Eunuchus. lib. 3. cap. 3. col. 245. & li. 7. in fi. ca. 1. Eius parentes qui fuerint. lib. 3. c. 4. in prin. Et sit ne prophetis, an Hagiographis annumerandus. lib. 4. ca. 1. & in addi. eius.
 Dauid primus rex connumeratus à Matth. figura Christi. li. 3. ca. 4. col. 255. Cur in capite generationum ponatur à Matth. cū sit Abraham, posterior. lib. 3. capit. 4. col. 256.
 Dauid solus vocatur rex à Matth. inter tot reges. li. 3. ca. 4. col. 265.
 Dauid occidisse leonem nunquam legimus in scriptura, sed ipse prædicat se fecisse. li. 5. ca. 1. col. 347.
 Dauid vtrum fuerit excellentior propheta, quam Moyses. li. 4. ca. 1. col. 311.
 Dauid fuerit ne Psal. omnium auctor, quæritur. li. 4. c. 3. col. 331.
 Dauid, Messias ipse vocatur. lib. 5. ca. 7. col. 398.
 Dauid quem Psal. fecerit ob victoriã Goliath. in addi. ad capi. 3. lib. 4.
 Damasceni opinio asseuerantis spiritum sanctum esse imaginem filij, reijcitur. lib. 2. c. 3. col. 190. Refellitur quoq; cū ait Parabolas euangelij non esse factas. li. 1. ca. 3.
 Dan tribus vergit. ad Aquilonem. li. 3. ca. 2. col. 235. In Apocalypsi nõ numeratur inter tribus, ob eius alumnũ Antichristũ.
 Demetrii Phalerei Apophthegma de vacca cornibus apprehendenda. In peroratio. in prin.
 Decalogi mysterium. li. 6. ca. vlti. col. 486.
 Denarius numerus Iustitiæ, ob decalogum. lib. 3. ca. 4. col. 261.
 Decalogus. Vide lib. 8. ca. 2. & in verbo, Præceptum.
 Descensus vocatur recessus à virtute. lib. 9. Regu. 49.
 Descenderet eum, quando dicat scriptura. lib. 10. Reg. 6.
 Deesse verba in scripturis solent in locis affectu plenis. lib. 10. Reg. 12.

Demo-

Alphabeticus.

Democriti Abderitæ de resurrectione sententia. in proce. librorum. De veritate abscondita in profundo loco. li. 2. ca. 2. in prin.
 Demosthenis improbi hominis Laconis, sententia optima non admissa. lib. 2. capi. 2. in prin.
 Demosthenis tonitrua & dei. in fine. addit.
 Demonstratio duplex, quia & propter quid. li. 2. ca. 2. col. 115.
 Definitio à descriptione quomodo differat. li. 2. ca. 2. col. 130.
 Demonidis loripedis imprecatio in furem suorum calceorum. in fi. addi.
 Deus cum de persona aut hypostasi dicitur habet articulum, cum vero de natura, eo caret. lib. 8. ca. 7.
 Dei nomen nunquam ponitur vbi est maledictio. li. 8. ca. 6. col. 628.
 Deus cum articulo pro vero, sine eo pro falso deo accipitur. li. 8. ca. 7. col. 631.
 Deus viuens vocatur ad Idolorum differentiam. li. 2. cap. 2. col. 161. Vocatur figulus, Dominus, Angelus.
 Deus quid sit quæsiuit tyrannus Hiero. à Simonide. li. 1. ca. 1. in fi.
 Dei descriptiones aliquot. li. 2. c. 2. col. 130.
 Deo tribuuntur illa quæ in nobis facit. lib. 10. Regu. 3.
 Deo tribuit scriptura quæ sunt decora, quia sunt eo digna, quæ decora non sunt, non tribuit, licet vtraq; faciat in nobis. Reg. 4.
 Deus vtrum sit causa peccati. Reg. 5.
 A deo recedimus non loco, sed voluntate. Regu. 6.
 Deo tribuunt scripturæ effabilia, & ineffabilia. Reg. 9.
 Deus curasque est quem summè diligit, vt diuitiæ. Reg. 25. & lib. 6. ca. 1.
 Deo tribuit scriptura optima verba. libro. 9. Regu. 26.
 Deus, non significat aliquando, sed auget significationem. vt cedri dei. li. 10. Reg. 45.
 Deum laudamus & infinita nomina ei effingimus ex beneficijs acceptis. lib. 2. cap. 2. col. 157.
 Deus nomine caret, & multis est præditus nominibus. col. 153.
 Deus, solus vel vnus vocatur, vt idola excludantur. li. 2. ca. 2. col. 151.
 Deo cū ex corporalibus rebus nomina sumpta tribuuntur, symbolice sunt accipienda. li. 10. Reg. 47.
 Deus attrahit homines per ea ad quæ videt

eos propensos. lib. 9. Reg. 23.
 Deo cur crassa hæc nostra tribuantur nomina. li. 2. ca. 2. col. 164.
 Deus ignorare dicitur, quæ non probat. li. 5. ca. 6. in prin. & li. 10. Reg. 48.
 Deus quatuor habet significationes. li. 2. c. 2. col. 126. & quatuor sunt deorum genera.
 Deus verus à falso quatuor distinguitur notis. col. 128. Deus cum articulo pro deo vero, absq; eo, pro vero vel falso ponitur.
 Deus nuncupatiue & essentialiter dicitur. col. 125.
 Deus dicitur de vna persona, & de tribus. col. 126.
 Deus cognoscitur per creaturas, & per scripturas. col. 116. & quod sit vnus deus etiam iuxta philosophos. Vide, Cognitio.
 Dei multa nomina. lib. 1. ca. 2. col. 23.
 Dei vnitas in lege, Dualitas in prophetis, trinitas in Euangelio prædicata est. li. 2. capi. 2. col. 149.
 A diuinitate ad humanam naturam, & vice versa transeunt scripturæ. li. 5. cap. 2.
 Deus mutatur, dum modo nos mutemur. li. 5. cap. 6. col. 393.
 Deus meus, vox sanctorum. li. 6. ca. 1. Deus tuus ego sum, Verba dei sunt ostentia eximium amorem erga iustum. ca. 2.
 In deo, ira, zelus, manus, poenitentia, pedes, aures, oculi, &c. tropicè quid significant. lib. 2. ca. vlti.
 Deo tribuit scriptura, quæ illi non insunt, ac si essent. li. 10. Reg. 26.
 Dies illi aut in diebus illis, quid significet. li. 10. Reg. 13. lib. 8. cap. 8. & cap. 10.
 Diogenes calcat Platonis fastum, alio fastu. De Rhodijs & Lacedæmonijs, quos splendidis & sordidis vestibus, videbat esse ornatos, dictum. in Pero.
 Dispositio argumentorum iuxta Rhetores, quomodo fieri oporteat. ibidem.
 Discipuli qui dominum reliquerunt, qui fuerint. li. 9. Reg. 29.
 Discipuli domini fuerint ne. 70. an. 72. disputatur. lib. 6. c. vlti. col. 496. & li. 1. ca. vlti. & quæ figuræ de illis præcesserint.
 Discipuli qui asinam domino attulerunt, qui? li. 9. Reg. 29.
 Diei iudicij, cur hoc nomen illi tributum sit, vt vocetur dies. li. 3. ca. 1. col. 232. De illo in verbo, Iudicium.
 Didymus cæcus eximie sapientiæ vir, Hierony. magister. li. 1. ca. 3. col. 27. Item eius Apo-

Index

Apophtegma.
Diapalma, quod annectitur multis Pſal. pe-
 riadis, quid ſignificet. li. 4. ca. 3. col. 337.
Difſidia hominum doctorum, augent facul-
 tates. In proœm. libr. 6.
**Dicere eſt cum aſſenſu firmo aliquid crede-
 re.** ibidem.
Diabolus utitur teſtimonijs ſcripturæ, vt te-
 ctius fallat. libro. 6. capit. 1. col. 425.
Eiustypum ſuſtinent mali homines. libr. 10.
 Regu. 42. 43.
Dilectio dei & proximi, eſt tota lex. libr. 9.
 Reg. 14.
**Deſectio in bonam & malam partem accipi-
 tur.** li. 7. ca. 2.
In die dominico ſtantes oramus, & non iei-
 namus. libr. 8. ca. 5.
Dies vtrum ſumat initium à nocte. libro. 9.
 Regu. 36.
Dies exordium ſumit à nocte in ſcripturis.
 libr. 8. Reg. 7. Hebdomadæ dies quomodo
 numerentur. ibidem.
Diem natiuitatis ſancti execrantur, ſclerati
 eum celebrant. libr. 9. Reg. 43.
Dies pro tempore. in additio. ad Regu. 36.
 libro. 9.
**Diuinæ res quare conferantur humanis &
 caducis.** libr. 7. ca. 4. verſus finem,
Diuinitatem ſumme laudat Paulus, & huma-
 nitatem dei iicit. li. 8. col. 576.
**Dionyſij epistolam ad Apollophanen reij-
 cit Eraſ. falſo.** li. 6. c. 3. Locus eiſdem Dio-
 ny. exponitur. ca. 2. in prin.
Dona ſpiritus, aliqua ſunt neceſſaria ad vitã,
 alia ad fratrum vtilitatem ſpectant. libr. 4.
 ca. 1. col. 295. priora ſunt in iuſtis, poſte-
 riora minimè.
Doctores eccleſiæ ſcripturas interpretêtur,
 non ſomnia ſua. libr. 6. capit. 1. columna.
 426.
**Dramocles dicebat iuris peritos metere
 meſſem auream.** In Pero.
Duces non numerat ſcriptura, quin parentũ
 & maiorum originem recenſeat. lib. 3. ca.
 4. in prin.
**Ducem egregium numerat ſcriptura poſt
 gregarios,** vt eiſdem excellentiam indi-
 cet. li. 5. ca. 1. col. 346.
Duplicatio verbi, vel orationis, emphafiſin ha-
 bet maximã. libro. 5. capit. 7. columna.
 398.
Dubitare deus cur ſoleat. libro. 5. capit. 6. co-
 lumna. 392.

E

Ebron alio nomine Arbe vocatur. libr. 6.
 capit. 1. colum. 430. & Mambre. col.
 437.
Eccleſia & ſynagoga meretrices, & quomo-
 do. li. 9. Reg. 11. Quibus innitur ne falli
 poſſit eccleſia. li. 10. Reg. 50. Cõplectitur
 tam bonos quam malos. libro. 10. Regu.
 44. & 11.
**Eccleſiæ arma validiſſima contra hæreticos
 ſenſus literalis.** libr. 7. ca. 1.
Eccleſiæ cõſtantia dũ ab hæreticis oppugna-
 ta eſt, & eorum leuitas. in addi. ad capi. 2.
 libr. 6.
Ecſtaſin quomodo patiantur prophetæ, in
 magnis reuelationibus. libr. 4. ca. 1. colum-
 na. 300.
**Eclypſis paſſionis tempore miraculoſè acci-
 dit.** libr. 6. capi. 3.
Ego ſum deus tuus, ſunt verba quæ ingẽtem
 amorem dei erga iuſtum præ ſe ferunt. li.
 6. cap. 2.
Elias præcurſor ſecundi aduentus. li. 3. ca. 1.
 col. 225. Quod nunc viuat, probatur. ibi-
 dem. Eliæ genus ac parentes, recenſentur.
 li. 3. cap. 4. col. 251.
**Elias an habuit verum corpus in transfigura-
 tione.** libr. 9. Reg. 21. Quid agat poſtquam
 translatus eſt. li. 8. capi. 5. col. 615.
Eloquentia quare careant ſcripturæ. in addi.
 ad cap. 1. li. 1. Eloquentia præcipuè in Pau-
 lo deſideratur. libr. 1. c. 1. Qui tument elo-
 quentia non ſunt apti interpretes ſcriptu-
 rarum. li. 1. c. 17.
Elementa deum quomodo laudent. libr. 10.
 Reg. 7. in fine.
Eleemoſyna, cuncta bona opera complecti-
 tur. li. 9. Reg. 14.
Elifabeth ſterilis parit, vt partui Mariæ viam
 muniat. li. 9. Reg. 50.
Enoch vbi nunc ſit. libr. 9. Reg. 40. Quid ibi
 agat. li. 8. c. 5. col. 615. Vide cap. 1. libri ter-
 tij. & in verbo, Henoch.
Episto. ad Ephes. cur in medio epistoliarum
 ſita ſit. libr. 5. ca. 1. col. 369. & ad Roma. cur
 primum obtineat locum, cum primo nõ
 ſit ſcripta. colum. 368. Cur difficilis. libr. 9.
 Reg. 35.
Episcopi hæretici in eccleſiæ exordio, qua
 pœna afficerentur. In Pero.
Episcopus à presbytero, re differt. in proœ.
 libr. 6.
Ephratha, vocatur alio nomine Bethlehẽ, ab
 agrorum

Alphabeticus.

agrorum vbertate. li. 6. ca. 1. col. 423.
Epiphaniij memoriæ lapſus. libr. 6. cap. 1. col.
 434. Eiſdem hiſtoria de 70. à nullo prodi-
 ta, & vt videtur, ficta. libr. 1. cap. 4. col. 35.
**Eraſmus præcipit vt ſcripturæ in linguã ver-
 naculam transferantur.** libr. 8. capit. 5. co-
 lum. 615.
**Eraſmus notatus in correptione quorũdam
 locorum Hierony.** libr. 1. capit. 8. in fine. &
 libr. 2. capi. 1. col. 95. Eraſmi iudicium de
 Gratiano & eius opere. In Pero. & de D.
 Iſidoro.
**Eraſmus vehementer errauit admittendo in
 euangelistiſ memoriæ errorem.** libr. 6. cap.
 1. col. 433. Et in expoſitione nominis Za-
 buli. libr. 3. cap. 3. col. 244. Error memoriæ
 eiſ. libr. 6. cap. 1. col. 440.
Eratosthenes, nec erat Alpha, nec Beta do-
 ctorum, ſed Omega, ideſt, nõ primus, ſed
 poſtremus. in Pero.
In eremum cur ſecedat Chriſtus. libr. 9. Re-
 gul. 26.
**Eſdras omnes Pſal. in vnum volumen rede-
 git,** aut iuxta Chryſo. Ezechias. libr. 4. cap.
 3. col. 329.
Eſau nominis vera interpretatio. libr. 2. ca. 1.
 colum. 90.
**In Etymologijs adhibendis frequenter im-
 pingunt ſacri interpretes.** libr. 2. cap. 1. col.
 95. & ſæpè. ibidem.
In Euchariftia Chriſtus eſt. libr. 10. Reg. 38.
Cur panis dicatur cum panis non ſit, ſed ve-
 rum Chriſti corpus. libr. 9. Reg. 2. 11. Ma-
 gna pœnitentia debet præcedere ad eius
 ſumptionem. libr. 6. capi. vltimo. col. 492.
 & in Pero.
Eudoxus foelicitatem in voluptate collocã,
 qua arte fidem fecerit. libr. 9. Reg. 50.
Euthymius falſo putat, in ſtatu innocentiæ
 generationem per coitum non futuram,
 ſtatu permanente in proœ. libr. 6. Eiſdem
 error de lapſu memoriæ euangelistarum.
 libr. 6. cap. 1. col. 434. Fallitur in expoſitio-
 ne Racha. in fine. addi. Item in expoſitio-
 ne titularum Pſalm. in finem. libr. 4. cap. 3.
 col. 338.
Eutyches quam tenuerit hærefin. in addi. ad
 cap. 2. libr. 6.
Euangelifta vnus addit, quod alius omiſit. in
 addi. ad cap. 1. lib. 5.
**Euangeliftæ tres primi nil ſcripſerunt de pri-
 mo anno prædicationis doctri. in addi.**
 ad cap. 1. lib. 5.

Euangeliftæ ſic contexunt narrationem, ac
 ſi nihil eſſet prætermiſſum. li. 10. Reg. 13.
Euangeliftæ inuicem adijciunt, quod fuerat
 omiſſum. ibi. Solent narrationem occupa-
 re, & omiſſa alieno in loco inferere. Regu.
 14. Inter ſe collati, ſe inuicem exponunt.
 Regu. 15.
**Euangeliftæ licet inter ſe rem totidem ver-
 bis non appendant,** ſufficit à ſententia nõ
 diſcedere. libr. 5. ca. 7. col. 399.
Euangeliftæ ob tres cauſas, ſæpè adhibent te-
 ſtimonia ex veteri instrumento deſum-
 pta. li. 6. ca. 1. col. 425.
**In Euangelistiſ an memoriæ lapſus poſſit ad-
 mitti.** li. 6. ca. 1. col. 420. & 434. Magis ci-
 tant Hebraica quam Græca, ſi differentia
 aliqua inueniatur. col. 445.
**Euangelistarum inſtitutum in enarrãdis ge-
 nerationibus quod fuerit.** libr. 3. cap. 4. co-
 lum. 257.
**Euangeliftæ tres priores de generatione tem-
 porali,** Ioan. verò de æterna differunt. ibi-
 dem. Matth. & Lucæ differentia in recen-
 ſendis generationibus. col. 258.
Euangeliftas inuſat Iulianus Apoſtata, quã
 duos patres aſſignant ipſi Ioseph. libr. 3. ca.
 pit. 4. col. 275.
Pro Euangelistarum concordia Regula. li. 5.
 ca. 1. col. 366. In verbo, Concordia.
Euangelifta vnus ſupplet, quod alius omiſit.
 li. 5. ca. 1. col. 367.
**Euangelifta Ioãnes antiquitus poſt Matth.
 ſequebatur.** li. 5. ca. 6. col. 369.
**Euangelia in quot capita fuerint antiquitus
 diuiſa.** in Pero.
Euentus interpretatur ſcripturas. libr. 1. ca. 1.
Quod euenit ſæpè, ponitur pro eo quod ra-
 ro contingit. li. 10. Reg. 27.
Exercituum diſpoſitio, traxit originẽ à grui-
 bus. in Pero. verſus finem.
Expandere manus, eſt miſericordiam pete-
 re. libr. 10. Reg. 6.
Excæcare deum aliquem, quo fiat modo. Re-
 gula. 5.
Exploratores in bonum & malum. li. 7. ca. 2.
Ezechiel Chriſti figura. li. 6. ca. 1. in princ.

F

FActa ſanctorum exponunt ſcripturas.
 li. 8. ca. 5. col. 615.
Facta eſſe dicuntur, quæ adhuc in ſpe
 ſunt. libr. 5. capi. 3.

Facta

Index

Facta domini, sunt etiam signa. libro. 10. Regula. 47.
 Falsa multa sunt in scripturis, ut illa quæ sub persona impiorum dicuntur. ut à Iob socijs. Reg. 47.
 Facultatum accessiones quo modo factæ. In Proc. lib. 6.
 Fascinus in scripturis è plebis infimæ ductus consuetudine: & an verè fascinus inueniatur. li. 6. cap. 1. col. 441.
 Fabularum nominibus vtitur scriptura. libr. 6. ibidem.
 Fabulæ, an parabolæ possint vocari. libr. 1. capit. 3.
 Fabula quid propriè significet. ibi.
 Febrium quot sint periodi. libr. 6. capit. 6. col. 484.
 Festum à iustis quando agitur, & ab iniquis. libr. 9. Reg. 43.
 De foelicitate animæ post mortē nil in Moyse. lib. 8. capi. 6.
 Foelicitas veteris legis quæ fuerit. libr. 9. Regula. 46.
 Fermentum pro malitiâ. li. 5. ca. 7. col. 398. & lib. 7. ca. 2. in prin.
 Fictio dummodo ad aliquid significandum fiat, mendacium non est. li. 1. ca. 3. in prin.
 Fidem à quibus exigit Christus, cum vult edere miraculum, & à quibus non. libr. 10. Regu. 17.
 Fides bonis operibus destituta, non perducit ad gloriam. lib. 9. Reg. 14.
 Fides multas habet significationes. libro. 10. Regu. 11.
 Fides non est salus, sed via ad salutem. in addi. ad Reg. 17. lib. 10.
 Fides cum sit donum dei, illam à nobis exigit deus. ibidem.
 Fidem primum docet Paulus, mox mores. lib. 8. cap. 1. in prin.
 Filius pro nepote. libr. 3. ca. 4. col. 271.
 Filia pro proneptibus. li. 6. ca. 4. col. 461.
 Filios etiam homines peccatores vocat Christus. li. 5. ca. 3.
 Filius dicitur aliquis, non solum patris, sed aui & proaui & maiorum. li. 5. c. 1. in prin.
 Filius in bonum & malum accipitur. Quod filius in scripturis fiat voluntate, non necessitate. li. 7. ca. 2.
 Filius hominis in bonum in singulari, in plurali in malum. ibidem.
 Filius David, vocatur dominus iuxta carnē. in addi. ca. 3. lib. 2.

Fieri possunt multa quæ nūquam facta sunt ut, quod sit homo absque peccato. libr. 9. Regu. 12.
 Fieri res dicitur, cum animo prompto ipsam aggredimur, etiam opere infecto. libro. 9. Regu. 44.
 Figura cum figurato non adamsim quadrat, nam noua vetera superant. lib. 6. c. 1. col. 417.
 Figuræ non tara ad illos de quibus dicuntur, quam ad Christum sunt referendæ. li. 6. c. 1. col. 419.
 Figuræ non solum rerum, sed etiam nominum, præcesserunt, in vete. instru. ut Iesus Nun. li. 9. Reg. 13. Lege cap. 1. lib. 7.
 Figurata locutiones qua nota cognosci possint. li. 7. ca. 1. col. 532.
 Flumen in bonum & malum, & quæ sint fluuiorum genera. lib. 7. ca. 2.
 Fornicâte marito an vxor possit diuortium facere, ut è contra. li. 10. Reg. 15.
 Forsitan, deus assumit cum loquitur, ex nostris affectibus. lib. 5. ca. 6. col. 392.
 Frater, nepos vocatur, & neptis filia. in addi. ad Regu. 20. lib. 10.
 Fratres domini qui sint, & quare hoc nomine consobrini vocentur. in addi. ad ca. 1. li. 2. Frater quid significet.
 Fratres vocantur omnes Christiani quanuis impij sint. li. 5. ca. 3.
 Frater pro homine eiusdem gentis, aut religionis. li. 10. Reg. 20. & in addi.
 Futurum pro optatiuo ponitur, crebro. li. 5. ca. 4. in fine.
 Futurum an aliquando inueniatur pro præterito positum, sicut vice versa ponitur. li. 5. capit. 3.
 In furem calceorum deprecatio. in fine addi.

G

Galatonis depingentis, Homerum quidem euomentem, ceteros vero poetas vomitum colligentes, symbolum, quid significet. In proc. lib. 6.
 Galilæi vocabantur Christiani à principio. lib. 2. cap. 3.
 Galgala locus vbi circūcisi sunt Hebræi postquam ex Ægypto exierunt, à circuli figura nomen trahens. lib. 5. cap. 1. col. 354. & pro loco Idolis dicato. col. 356.
 Genitui actiue & passiuè accipiuntur. li. 10. Regu. 45.

Genitiuis

Alphabeticus.

Genitiuis substantiuorum vtitur scriptura pro adiectiuis. ibidem.
 Gentium vocatio multis figuris exprimitur. li. 1. ca. 1. & lib. 9. Regu. 17. Vide in verbo, Mysterium.
 Gentes solet Paulus sceleratos vocare. lib. 8. capit. 1.
 Gedeon binomius. lib. 2. capi. 1. col. 106.
 Genus pro specie, & species pro genere ponuntur. lib. 9. Reg. 10.
 Genere neutro Hebræi carent. libr. 6. columna. 424.
 Genus masculinum, aut foemininum in rebus incorporeis non est, licet nomina sint masculi. aut foeminina. lib. 10. Reg. 10. Vide in verbo, Sexus. & Masculinum.
 E genere ad speciem transit scriptura, & è cōtra. lib. 10. Reg. 42.
 Gestus proferentis instar est expositionis. li. 5. cap. 4. col. 378. lib. 10. in princi. & additione eius.
 Geneleos principium apud Iudæos fas non erat legere, nisi sacerdotibus. lib. 8. capi. 5. col. 614.
 Generatio non solum hominis natiuitatem, sed perpetuam totius vitæ historiã, complectitur. lib. 3. ca. 3. in princ. Capitur pro vnus hominis ætate. Pro rei alicuius creatione. Pro cunctis fidelibus, qui fuerunt ab exordio mundi vsque ad eius finem. Pro vniuersis hominibus sceleratis.
 Generationes duæ sunt, vna bonorum, alia iniquorum. libr. 3. cap. 3. col. 239. Et quod istæ generationes protrahentur vsque ad finem seculi.
 Generationes duæ vna Iudæorum, alia gentium. lib. 3. cap. 3. col. 247. Generatio vna carnis, alia spiritus. ibi in fine.
 Generatio est vnus hominis integra ætas, aut tempus centum annorum. lib. 3. ca. 3. in fine.
 Generare quales filios sancti soleant, & quales iniqui. lib. 3. ca. 3. col. 247.
 Generatio, & generatio, quid significet. libr. 3. cap. 3. in fine.
 Generatio quid significet apud medicos, philosophos & poetas. lib. 3. ca. 3. in fine.
 Generatio Christi duplex, temporalis & æterna. lib. 3. ca. 4. col. 251.
 Generationes 62. ab Adam vsque ad Christum supputantur. col. 252. Cur eas non numerauit Matth. continenter quadraginta duæ, sed ter præcidit. col. 254.

Generationes 42. sex septimanas continent, & septimana laborem significat, quia Christus natus est ad laborem. col. 255.
 Generatio iuxta carnem à tribus euangelistis recensetur, æterna à solo Ioan. colum. 257.
 De generatione æterna filij dei. lib. 3. capi. 4. colum. 277. Quid de ea tradiderint scholastici. ibidem. colum. 282. Generatio in rebus creatis & in Deo quomodo differant. colum. 283.
 Generatio legalis & naturalis. colum. 274.
 Generationum à Matt. enumeratarum, quæ figuræ præcesserint in veteri instrument. colum. 257.
 Generationes recensitæ à Matth. iuxta August. non excedunt numerum. 40. columna. 258.
 Generationes. 77. numerantur à Luca, quia illo numero abolitio significatur peccatorum nostrorum. col. 261.
 In generatione à Matth. recensita, in tertia Tesseradecade, quomodo sint. 14. personæ, ostenditur. col. 263.
 Generationes tres omittunt in secunda Tesseradecade. col. 264. & libr. 9. Regu. 5.
 Cum in generationibus Matth. supputentur. 42. personæ, quæ causa est cur Lucas plures numeret personæ, illis è regione respondentibus: nempe quinquaginta quinque. libr. 3. ca. 4. col. 265.
 Generationes ab Adam vsque ad Christum sint. 62. & 60. numerantur. libro. 6. ca. 4. colum. 468.
 Generationes recensitæ à Matth. ab Abiud vsque ad Ioseph, in nulla historia sacra inueniuntur. col. 272.
 In generatione Matth. quare mulieres illaudatæ ponuntur, & omni laudè cumulatæ negliguntur. col. 267.
 Generatio Cainam à Luca recensetur, quæ tamen nullibi in veteri instrument. inuenitur, nec tamen sefellit nos euangelista. columna. 270.
 Gehenna quid significet, aperitur, & Theophy. carpitur. in fine addit.
 Gigas in bonum & malum. lib. 7. cap. 2.
 Glauci cum Diomede permutatio, ærea pro aureis. in procem. lib. 7.
 Gloria pro impetu libidinis. lib. 10. Reg. 25.
 Goliæ caput proprio mucrone amputare, est gentilem illis quibus nititur authoribus refutare. lib. 6. ca. 1. col. 442.

†† Gor-

Index

Gorgias Leontinus extempore de qualibet re disputabat. in Pero. fine.
 Golgotha pro Golgoltha, idest, caluaria Christi tempore corruptè proferebatur, sicut & multa alia. lib. 6. ca. 1. col. 438.
 Gryllus inuentis frugibus glande vescebatur, & bonis literis inuentis, sophismata aliqui amplectuntur. in Proœ. li. 7.
 Grego. Nazian. Alphabetum morale edidit. lib. 5. ca. 1. colum. 366.
 Grego. Nisse. reprehenditur. in proœ. lib. 6.
 Grues volando efficiunt trianguli figuram. in Pero. fine.
 Græcismus mundi quis sit. libro. 3. cap. 4. columna. 253.
 Græcum pro gentili ponit Paulus. libr. 8. col. 581.
 Gratiani opinio de mora quam Christus pertraxit in Ægypto. lib. 1. cap. 13. col. 61. & eius opus quale & quantæ authoritatis iuxta Erasmmum. in fine Pero.
 Gubernationis populi Israel vicissitudines, scilicet per iudices, reges, pontifices, & eorum catalogus. lib. 4. ca. 2. col. 321.

H.

Habitator terræ, dicitur tantum peccator. lib. 10. Reg. 1.
 Hagiographi libri qui sint, & quid polliceatur huiusmodi nomē. lib. 4. cap. 1. col. 310. & deinceps. & in addit. eius.
 Halelua duplex, positum in titulis Psal. vnū est præcedentis, aliud est sequentis Psal. 4. ca. 3. colum. 336.
 Hædus aut Hircus caprarum, quod significet idem quod paruus. libro. 10. Regu. 45.
 Hæreses ex ignorantia scripturarum ortæ. libro. 10. Reg. 50.
 Hæretici inuertentes scripturas, ex vasis tēpli domini, conflant idola. in proœ. librorum.
 Hæretici scientiam se habere iactant, sed qualis illa sit, ostenditur. libro. 6. capit. 2. columna. 455.
 Hæreticorum supplicia in varijs temporibus quæ fuerint, & hac ætate nostra. Ostenditur, in Pero. Episcoporum hæreticorum poena erat episcopatu mouere. ibidem. In constantia hæreticorum. in additione ad cap. 2. lib. 6.
 Hebraica lingua, vt omnes alia, sua habet

idiomata. lib. 10. Reg. 45.
 Hebræa nomina nonnulla in ecclesia relicta, quare sint. lib. 2. c. 1. col. 95. & li. 1. cap. 6.
 Hebræos codices citant apostoli & euangelistæ suis verbis potius quam. 70. Dempso Luca qui profelytus fuit. li. 6. c. 1. col. 445.
 Hebdomadæ dies quomodo numerentur. li. 9. Reg. 7. Vide lib. 6. ca. vlt. col. 484.
 Herodes, quot apud Hebræos. lib. 2. c. 1. in fi. An viuente fratre Philippo abstulerit illi vxorē. li. 9. Reg. 40. & addi. Celebrat epulum natalis sui. lib. 9. Reg. 43.
 Hebron. Vide Arbe.
 Henoah viuere adhuc, probatur, ex sanctis & ex scripturis. lib. 3. capit. 1. col. 225. Quod sit candidatus æternitatis. Quod fuerit literarum primus inuentor. Quod illius propheta nunc sit Apocrypha, ob nimiam antiquitatē. Interficietur ab Antichristo. lib. 3. c. 1. col. 226. & 227.
 Hesiodi consilium accommodatum ad opes augendas aut disciplinas. lib. 1. c. 13. Quis sit prudens in Pero. Virtutis via ardua. li. 1. ca. vlt. Deploratio calamitatum huius vitæ. lib. 7. cap. 4.
 Hieronymi opinio, dicentis historiā Susannæ Apocrypham, exploditur. lib. 9. Reg. 29. Deceptus est non intelligens Eusebij historiam, quam tradit de Herodiade, nā Euseb. dicit fuisse filiam Aristobuli, ipse putat esse Aretæ filiam. in addi. ad Regu. 40. lib. 9. Error memorię eius in citatione Malachia. lib. 6. ca. 1. colum. 433. Eiusdem opinio de sepulchris quatuor patriarcharū & duodecim. col. 437. & deinceps.
 Hierony. psalm. aliquando in quinque distribuit libros, aliquando in vnum compingit in proœ. lib. 6. & lib. 4. c. 3. Improbatur eius sententia in assignatione loci illius, quem citat Paulus Surge à mortuis. lib. 6. ca. 1. col. 443.
 Hieronymus Syracusanus ab Hierone quæsiuit quid esset deus. li. 1. ca. in fine.
 Hispani noui orbis, pene infiniti repertores. lib. 3. ca. 2. in fin. & in addit.
 Hispanorum nomen, cur identidem inculcet Paulus ad Roma. libro. 5. capit. 7. columna. 397.
 Hispanias adiit Paulus. lib. 1. ca. 13. col. 65.
 De moribus Hispanorum, in fine. li. 8.
 Hispaniæ laus ex Hieronymo decerpta. In pero.
 Hispanos quare Paulus valde diligit, vel vt

εμπα-

Alphabeticus.

εμπατικώτερον, idest, euidentius, dicam valde eos amat. lib. 1. cap. 13. col. 66. vide in verbo, Paulus.
 Historia à mediocribus, Allegoria à perfectis intelligitur. lib. 10. Reg. 46.
 Historia sæpè stare non potest, vt cum absurda est, & ideo ad Allegoriam transmittit. li. 7. col. 520.
 Historia plana, quæ de moribus agit, vt de iustitia, temperantia alicuius, non est trahenda ad Allegoriam, ne vim probandi amittat. lib. 7. col. 528.
 Historiæ partem si inuenerimus in scriptura expositam, ex illa parte cætera nos eliciamus. lib. 7. col. 520.
 Historiæ lex & prophetæ, in narrando, quæ sit. lib. 5. ca. 1. col. 364.
 Historiæ cognitio commendatur. li. 1. c. 13.
 Historiæ fundamentum prius oportet iacere, deinde Allegoria excogitanda. libr. 7. colum. 535.
 Historia per se aliquando virtutem præfert, & in significatione est in vitio. & è cōtra. lib. 7. ca. 1. col. 513.
 Hierarchæ munus quod sit. in proœ. li. 5.
 Hierarchiarum distributio iuxta Diony. & Grego. lib. 5. ca. 1. colum. 366. Vnde sint desumptæ ex veteri test. lib. 6. cap. 1. col. 444. Quibus nominibus vocentur Angeli cuiusque Hierarchiæ. li. 2. capi. 1. col. 93. & deinceps.
 Hispidus in bonum & malum. li. 7. ca. 2.
 Hippias Eleus præter philosophiæ cognitionem, artes mechanicas nouit. in Pero. in fi.
 Hic, hæc, hoc, ad præsens, præteritum, & futurum, protrahuntur. li. 6. c. 2. in fine.
 Honor pro abstinentiâ à coitu. li. 10. Reg. 25.
 Honoris causa loquuntur Hebræi de se vt de alijs. li. 9. Reg. 31.
 Horarum dici distributio, siue sint sacræ siue prophanæ. lib. 9. Reg. 36. vide, Vigilia.
 Homerus vomens, cuius rei sit Symbolum. In proœ. li. 6. Homericus vates quæ nosse debet. lib. 4. ca. 1. in principi. De vno deo ac principe quæ dicit. li. 2. ca. 2. col. 117.
 Homo post mortem deo ne fruatur, an vero eius visio differatur vsque ad iudicij diem. li. 2. colum. 343.
 Homo Dominicus, an Christus apte dici possit. li. 2. ca. 3. col. 190. & li. 1. ca. 3.
 Homo quare non primo, sed sexto die creatus sit. li. 5. cap. 1. col. 345.
 Homo creatus hora sexta, & redemptus, &

comedit de ligno, & eadem Christus crucifixus. li. 6. capi. 3.
 Hominis dominium quibus rationibus astringatur. lib. 2. ca. 1. col. 103.
 Hominum more scriptura loquitur, eo quod hebetes essent Iudæi, & vt ex nostris rebus subleuemur ad diuina. libro. 2. capi. 4. in princip.
 Homines sceleratos scriptura brutis animalibus comparat. lib. 10. Regu. 22. & lib. 7. cap. 3.
 Hominis generatio quatuor modis à deo effecta est. li. 3. ca. 3. col. 242.
 Homo gratia destitutus an potuit deo satisfacere pro peccato. libro. 3. capit. 1. columna. 218.
 Homo in pura natura existens deo non potest satisfacere. ibidem.
 Homo cum gratia an possit satisfacere. ibi.
 Homini similis est scriptura diuina: nam litera est corpus, anima Allegoria. lib. 7. cap. 1. colum. 519.
 Humano modo loquitur scriptura, quia cū hominibus loquitur. lib. 2. cap. 4.
 Humano captui se attemperant scripturæ. libro. 10. Regu. 30.
 Ab humanitate Christi ad diuinitatem, & è contra, crebro transit scriptura. li. 5. ca. 2.
 Hyssopi virtus. lib. 10. Regu. 47.
 Hypotyposes cur vocent. hi libri. in Proœ.
 Hymnus à Psalmo in quo differt. lib. 4. cap. 3. colum. 335.
 Hymnus de passione, scilicet, regnauit à ligno Deus, exponitur. li. 7. ca. 1. col. 504.
 Hyperbole in scripturis non raro inuenitur, in addit. ad ca. 3. li. 1.
 Hypallage in scripturis inuenitur. in addit. ad cap. 1. lib. 5.
 Hymnus sanctorum patrum eremitarū Ægypti quem canebant, prandio peracto, in laudem domini. lib. 8. col. 637.

I

Iannes magus Pharaonis. libr. 6. cap. 1. colum. 443.
 Iacob maior & minor, cur appellati sint. in addit. ad cap. 1. lib. 2.
 Iacob Christi figura. li. 6. ca. 1. in prin.
 Idola quando primum facta, & à quo. libro. 8. capi. 6.
 Idololatriæ origo quo tēpore fuerit. li. 8. c. 6.
 Idolum à mœrore dicit in Hebræo. li. 1. c. 5.

Index

Idiomatum communicatio in Christo. li. 9. Regu. 45. Idiomata Hebrææ linguæ. libro 10. Regu. 45.

Ieru. post Christi mortem quomodo ciuitas sancta vocetur. li. 9. Reg. 11.

Ieru. in loco edito sita est, ideo iuxta Allegoria ascensus ad eam virtutis profectū signi fiat. li. 9. Reg. 49. Ieru. umbilicus terræ. ibidem.

Ieru. nominis vera interpretatio, & illā quā afferunt Iosephus & Egesippus, reiecta. li. 2. cap. 1. colum. 95.

Ieru. celestis & terrena quot habet portas. lib. 6. cap. vltimo.

Ieru. rex, Christus est, vt Babylonis demō. li. 3. ca. 3. Ciuitas sanctorum. col. 241.

Ieru. est duplex, vna nefaria, alia sancta. lib. 4. ca. 1. colum. 291.

Ieiunij quadragesimæ mysterium. in addit. ad Reg. 3. li. 9.

Ieiunantibus Iudæis abstinebant ab vnguētis & balneis. li. 8. ca. 6.

Iethro focer Moy si, multis nominibus præditus fuit. lib. 2. ca. 1. col. 106. cōsiliū quod dedit Moy si. lib. 6. ca. 1. col. 442.

Ieremiæ Threnian metro conscripti. lib. 4. c. 3. in princ. An peccauit maledicendo diei suo. lib. 9. Reg. 43.

Iechonias in fine secundæ & principio tertiæ tessaradecadis, qui sint, exposuit Hierony. contra omnes ferè scriptores. lib. 3. ca. 4. col. 262. Error authoris operis titulo Chryso. in Matth. notatus.

Iechonias, alio nomine Ioachaz vocatur. colum. 269.

Iesus nominis mysteria. lib. 2. capi. 3. colum. 181. Quod ante natiuitatem indicū sit illi nomen. lib. 2. ca. 1.

Iehoua semper ponitur in primo loco, si cū alio nomine diuino ponatur. li. 5. ca. 7. in prin. Ineffabile nomen cur vocetur. lib. 2. ca. 2. col. 138.

Ignorantia rerum facit obscuras figuratas locutiones. lib. 10. Reg. 47.

Ignis pro grauibus calamitatibus accipitur. lib. 9. Reg. 29. & 22. Diuinitus super sacrificia in vet. leg. descendebat. lib. 9. Reg. 47.

Ignorare mala, Deus dicitur. lib. 10. Reg. 48.

Ignis Deus quomodo sit. lib. 2. ca. vlt. in fine.

Ignis inferni verus ignis. li. 8. ca. 5.

Ignorant multa sancti, tam prophetæ, quam apostoli. li. 4. ca. 1. colum. 296. Huius tres esse causas ostenditur.

Ignobilitas generis, modo sit cum virtute coniuncta, non obest. lib. 3. cap. 4. col. 266. lib. 10. Reg. 21.

Impossibile pro difficili accipitur. libro. 9. Reg. 48.

Imaginem Dei ex scripturis cognoscimus. li. 1. capit. 1. in fine.

Imagines rerum pro rebus ipsis ponuntur. li. 2. capitul. 2. columna. 142. & libro. 9. Reg. 21.

Imago Dei Christus & nos sumus, sed est differentia. li. 2. ca. 2. col. 163.

Immortalis proprie Deus solus. ibi. columna, 164.

Imago Dei Christus, & non spiritus sanctus. lib. 2. ca. 3. colum. 188.

Impletum est tempus pariendi solum dicitur de sanctis mulieribus. lib. 8. capit. 6. colum. 627.

Imperatius nominibus diuinis coniunctus habet vim deprecandi, & his dictionibus, Quæso, & obsecro, iunctus, eandē vim habet. lib. 5. ca. 4. in princ.

Imperatius comminationis, aut irrisionis, inuenitur in scripturis. ibidem.

Imperatius desiderij & consilij, inuenitur in scripturis. lib. 5. capi. 4. colum. 380. & deinceps.

Imperatius prophetiæ, est in vsu scripturarum. lib. 5. ca. 4. in fine.

Imprecationes quæ inueniuntur in scripturis, nō sunt optantis, sed prædicētis quod futurum est. li. 5. ca. 5.

Impij moriuntur in medio dierum suorum. lib. 10. Regu. 6.

Innocentia statu perseuerante, non futurā fuisse generationem per coitum, falso quidam putauerunt. in proce. lib. 6.

Interrogat Deus quæ nouit ob multas causas. lib. 5. ca. 6. colum. 390.

Interrogationibus, solet Dominus respondere, aut ad mentem, aut ad verba. col. 38. & deinceps.

Indi in bainis vtuntur vnguētis. lib. 8. ca. 6.

Infernus, supra, Ignis.

Incarnatio Christi an necessaria fuerit. lib. 3. ca. 1. col. 216. Incarnationis causa an fuerit Adæ peccatum. ibidem in prin. Per incarnationē, nostra suscepit nomina Christus. lib. 9. Reg. 45.

Intelligentia scripturarū ex circumstantijs de promenda contextus. li. 10. Reg. 1. & 49.

Inci

Alphabeticus.

Incircūcisi in ecclesia nō admittēdi. li. 1. c. 14.

Iouis Olympij statux præstantia. li. 1. cap. 1.

Ioseph pater Christi vocatur, iuxta vulgi opinionē. lib. 9. Reg. 2. Faber lignarius fuit, & maritus Mariæ anno. 80. ætatis. & virgo. lib. 1. ca. 13.

Ioseph duos patres habuit. lib. 3. cap. 4. col. 276.

Ioseph an quatuor filios habuerit & duas filias. in addit. ad ca. 1. lib. 2. Quando mortuus. li. 9. Reg. 26.

Ioseph generatio cur recensita sit à Matth. cum ipse nihil habeat cum Christo commune. lib. 3. ca. 4. col. 272.

Ioseph à fratribus venditus, Christi typus fuit. lib. 6. ca. 1. col. 416. Deinde quot numis fuerit venditus.

Iosephi opinio de sepulchris. 12. patriarcharum. li. 6. ca. 1. col. 438. De Christo testimonium. lib. 1. ca. 14. in fine.

Iosue Christi figura. lib. 6. ca. 1. col. 420. lib. 9. Regu. 13.

Iosue primus Iudicum Christi figura. lib. 3. cap. 4. col. 255.

Ioan. solus scripsit primū annū prædicationis Christi, reliqui omiserunt. in addi. c. 1. li. 5.

Ioannes cur de tentatione nihil scripsit in euangelio. lib. 9. Reg. 26.

Ioan. euangelista, Apostolus, virgo, maritus. Reg. 29. In dolio olei feruentis nō Romæ, sed Ephesi coniectus. lib. 9. Reg. 44. lib. 3. ca. 1. col. 225.

Ioan. parænesis ad discipulos. li. 1. ca. 2.

Ioan. euangelista an diem suum obierit, & an futurus sit secūdi aduentus præcursor. lib. 3. cap. 1. col. 227. Quod martyr fuerit. colum. 228.

Ioan. propheta fuit. lib. 4. cap. 1. col. 312. citat in euangelio volumina Hebræa, non Græca. lib. 6. ca. 1. col. 446.

Ioan. Baptista præcursor primi aduentus. li. 3. ca. 1. col. 224. Propheta fuit. lib. 4. cap. 1. col. 312. Solus vocatur plusquam propheta, & causa proditur. lib. 4. cap. 1. in fine. & Baptista etiam vocatur.

Ioan. docuit discipulos orare, licet oratio sit nobis incognita. lib. 5. ca. 1. col. 348. Vide Luca. 11. De illius prædicatione paucissima prodiderunt euangelistæ. libro. 10. Regula. 23.

Ioan. epist. ad Parthos scripta. lib. 8. capi. 9. & in addit. ad cap. 6. lib. 1.

Iob num peccauit maledicendo diei suo. lib. 9. Reg. 43. & li. 7. ca. 4. Num iustus, & quo modo. li. 10. Reg. 1. Quare in die tētatur. lib. 10. Reg. 6. Quo tempore vixerit. lib. 2. ca. 1. col. 101. Libri Iob quis author. ibidē. An carmine constet. lib. 4. c. 3. in prin.

Iob amici quanuis iniqui, multa de Christo vaticinati sunt. lib. 4. ca. 1. col. 294.

Ionas in quibus fuit Christi figura. lib. 7. ca. 1. col. 523. & deinceps.

Ionæ prædicatio ad magnates & philosophos, vltimo venire solet. li. 9. Reg. 50. & libro. 1. ca. vlti.

Iouem lapidem iurare, sacrosanctum iuramentum apud Roma. in Pero. fine.

Ira dei quibus appelletur nominibus. lib. 10. Reg. 11.

Ironia. lib. 6. ca. 1. lib. 5. cap. 4.

Irenæi error de ætate Christi. lib. 1. ca. 13.

Ischius carpitur à Hierony. in quadam Allegoria. lib. 7. ca. 1. col. 508.

Isaac figura Christi. lib. 6. ca. 1. in princ.

Isaac duorum sustinet figuram, & Christi & populi Christiani. li. 7. ca. 1. col. 512.

Isaias diuidit prophetiā iuxta reges sub quibus prophetauit, alij mixtim & absque distinctione. lib. 4. ca. 2.

Isaias vir eloquens & è regia stirpe. lib. 1. c. 1. col. 18.

Isaias sectus in duas partes, occubuit. lib. 2. ca. 2. col. 142. An viderit dominum. ibid.

Israel vnus in carne, alius in spiritu. lib. 5. capite. 2.

Israelitæ quibus rerum publicarum generibus vsi sint. lib. 4. ca. 2. col. 320.

Israelitæ de re qualibet consulebant prophetas, & illis munera offerebant sponte. li. 4. ca. 1. col. 295.

Israelitæ non statim vt exeunt ex Aegypto recensentur. lib. 6. cap. 5. Sed post multos labores exantlatos.

Italia syllaba prima breuis est, sed longa apud Virgil. lib. 6. ca. 6. in princ.

Iudæis an scenerari licebat & quatenus. in Pero.

Iudæorum mores depinguntur. lib. 9. Regula. 1.

Iudæi qui rixabantur in Exodo qui fuerint. Regu. 29.

Iudæorum error dicentium, ideo parentum Melchisedec nomina fuisse omiſsa, quia à Scorto natus erat. li. 3. ca. 4. in prin.

Iudaicus populus tribus modis gubernatus fuit per Iudices, reges, sacerdotes. li. 3. cap.

Index

4.col.255.
Iudææ habitatores iuxta vniuscuiusq; meritū habent habitationes in ea regione. li. 4. cap. 1. col. 282.
Iudæorum mulieres victum magistris præbebant. li. 8. col. 584.
Iuda tribus nobilissima ob Christum ex ea nasciturum. li. 3. ca. 2. col. 236.
Iudæorum sælicitas quam vanè sibi promittunt de institutione Ieru. quæ sit. li. 8. ca. 3. Iudæorum mos in ieiunando. li. 8. ca. 6.
Iudaismus mundi quis sit. lib. 3. capite. 4. col. 254.
Iudas quando laqueo suspensus est. libro. 9. Regu. 40.
Iudas apostolus zelotes cur vocatus. li. 7. ca. 2. col. 552. in fine.
Iurare & iuramentum, quid in Deo significet. li. 2. ca. vlt.
Iurare an liceat in noua lege. in Procemio. lib. 6.
Iurare iustè potuit Clinias, & maluit multā soluere, quam id facere. ibidem.
Iulianus Apostata prohibuit Christianis vniuersas artes. in fine. libri. 10. Obiecit euangelistis, quod vnus dixerit Iosephi fuisse filium Eli, alter Iacob. lib. 3. capite. 4. col. 275.
Iudicium duplex, condemnationis, & discretionis. li. 9. Reg. 36.
Iudicij extremi tempus, an possit aliquo modo à nobis inuestigari. li. 3. cap. 1. col. 230.
Iudicij postremi tempus & cuiusq; hominis, quare tam diligenter dominus occultare voluit. li. 3. ca. 1. col. 231.
Iudicium finale quomodo occultum si Antichristus venturus est. ibidem.
Iudiciū quæ signa sint præcessura. col. 232.
Iuris professores metunt in essem auream. in Pero.
Iustitia duplex, perfecta, id est, Dei, & imperfecta. in nostra. li. 9. Reg. 43. & li. 10. Re. 11.
Iusti omnes, sunt vnus iustus, peccatores e contrario, vnus sunt multi. li. 6. c. 6. in prin.
Iustus in comparatione alterius, & non absolute iustus non est. lib. 7. capite. 4. col. 561.
Iudicare est ex collatione operum, iustū aut iniustum demonstrare. li. 7. ca. 4. & iudicare pro condemnare.
Iubileus septem hebdomadas annorum cōplectitur. lib. 6. ca. 6. col. 484.
Iudicium Israel catalogus. libr. 4. cap. 2. col.

322.
Iuuenis homo nullius consilij. lib. 5. capit. 1. col. 343.
Iuuenis qui in passione relicta sindone fugit, quis fuerit. li. 9. Reg. 29.

L

Laudat scriptura parentes quando vehementer aliquem vult laudare. lib. 10. Reg. 21.
Laudat aut reprehendit quorumcunque facta, nec vnquam loquitur ad gratiam. lib. 10. Reg. 20.
Laudat aut vituperat scriptura in plurali, & rursus in singulari, quia non tam de vno loquitur quam de toto vtrorūq; corpore. li. 6. ca. 4. col. 473.
Latro bonus an baptizatus. in addi. ad capit. 5. lib. 8.
Lapis pro insensibilitate, & pro perseverantia in virtute. li. 7. ca. 2. col. 541.
Lapides sunt insipientes. li. 10. Reg. 6.
Lapis vocatur Christus. lib. 2. capite. 3. columna. 187.
Lazarus quoto ætatis anno suscitatus & quando post vixerit. li. 1. cap. 13. in prin. A Ioa. solo narratur miraculum. li. 5. capit. 1. col. 368.
Lacedæmoniorum senatus Iudicium de improbi hominis optima sententia. li. 2. c. 2. in prin.
Lauare pedes ante prandiū conuiuii mos erat Iudæis. li. 8. ca. 6. col. 628.
Lactantij error de matrimonio. li. 10. Re. 15. Sentit cum hæreticis millenarijs. li. 8. ca. 3. in fi. Putat. 30. ætatis anno Christum passum. li. 1. ca. 13.
Lauare manus, innocentie & puritatis Symbolum. li. 8. ca. 6. col. 626.
Laconis dictum de Philippo demoliente Olynthum. in Pero. Aliud in fine. li. 8.
Labores alienos contemnentes sunt similes Philippo diruenti Olynthum. in Pero.
Lacus in malum accipitur. li. 7. ca. 2.
Lex data fuit Moyse, verbo Dei explicanti, quæ latebant, & scripto. in addi. ad capit. 1. lib. 4.
Lex noua à legis veteris pendet intelligentia. li. 6. ca. 1. col. 424.
Lex noua veterem exponit. li. 9. Reg. 16.
Legē nullā Deus dedit, nisi miraculis prius editis, ad alliciendum homines vt crederēt. li. 9.

Alphabeticus.

li. 9. Reg. 50. Legem homini dedit in paradiso postquam mundum condidit. ibidē.
Legislatio an sit angelo tribuenda, an filio dei. lib. 2. cap. 2. col. 132.
Lex ante Moysen quæ fuerit. li. 2. cap. 3. col. 170. Lex noua est instauratio legis naturæ. li. 2. ca. 3. col. 171.
Lex vetus quomodo pædagogus fuerit. lib. 2. capi. 3. ibidem.
Lex multiplex, carnis, spiritus, membrorum &c. libr. 5. ca. 2. li. 9. Reg. 35.
Legis veteris volumina tot sunt, quot literæ Hebræorum. li. 6. ca. vlti. col. 489.
Lex dei non præcipit impossibilia factu. lib. 8. capi. 2.
Legalis generatio Christi narratur à Luca. li. 3. c. 4. col. 274. & omnia quæ ad hanc materiam spectant.
Legentis gestus est nonnunquam interpretis vice. li. 10. in proæ.
Leo de Christo & diabolo dicitur. libro. 7. capit. 2.
Leæna meretrix patientiæ exemplum. in addi. ad Reg. 46. lib. 9.
Librorum quorundam sacrorum non permittebatur lectio apud Iudæos, nisi sacerdotibus. li. 8. c. 5. col. 624.
Libri Hebræorum an corrupti. li. 6. ca. 1. col. 428. & libr. 1. ca. 6. in fi.
A libris quos ecclesia rejicit, nos abhorrere debemus. lib. 10. Reg. 50. & in addi.
Libri gentilium citantur in scripturis. li. 6. ca. 1. col. 441. Libri illi vtilis nobis quousq; esse possint. col. 442.
Librorum nomina ab ipsorum exordijs imponuntur in scripturis. li. 10. Reg. 35.
Librorum canonicorum non Apocryphorum adhibenda sunt testimonia ad dogmatum confirmationem. li. 10. Reg. 50.
Librorum emendandorum ratio. lib. 1. capi. 6. in fine.
Linguarum omnium nonnulla verba leguntur in ecclesia, & quare. li. 1. ca. 6. in fi. li. 2. capi. 1. col. 96.
Literarum humanarū symbolum in Procemio. libr. 4.
Liber Psalmorū an in quinque libros sectus sit. lib. 4. ca. 3. in prin.
Libri aliqui in Biblijs an sint metro cōtexti, nec ne. li. 4. cap. 3. Librorum sacrorum auctoritas quanta sit, & illorum qui humana prodierunt industria inconstantia. in procemio. libr. 6.
Librorum Apocryphorum quæ sit auctoritas. li. 6. ca. 1. col. 431.
Liberum arbi. astringitur contra Lutherum. li. 5. ca. 6. col. 392.
Lignum scientiæ cur appellatum sit, & quod fuerit ficus. li. 2. ca. 1. col. 89.
Lignum vitæ cur vocatum. Lignum pro arbore accipitur. ibidem.
Lialippa cæcitatem synagogæ figurauit. li. 6. ca. 1. in prin.
Linguarum detractores latè refelluntur: & earum vtilitas ostenditur. in fin. addi. Earum ignari similes sunt vulpi cui cauda abscissa erat. ibidem.
Libellū repudij dari in vet. lege an licuerit, & ei formula qualis esset. in Pero. & li. 8. c. 4.
Literalis sensus ille est pulcherrimus, qui per allegoriam (ex litera quæ absurda continere videtur) elicitur. li. 7. ca. 1. col. 521. & de sensu literali ibi multa inuenies.
Qui loquebantur, surgere solebant, & stantes habere sermonem. li. 8. ca. 6.
Loquitur scriptura ad vnum, cum ad omnes loquatur. li. 10. Reg. 45. loquitur ad partē, & intelligit omnes per synecdochen. ibid. Reg. 45. & 50.
Loqui Deum ad aliquem, est in eius animo aliquid afflare. li. 4. c. 1. col. 301. Factis quod loquitur. li. 7. col. 508. li. 10. Regu. 47.
Loquitur deus per se, per angelos, per creaturas. ibidem. li. 7.
Loquuntur Hebræi de se vt de alijs, hoc est in tertia persona. lib. 9. Reg. 31.
Lutheri hæresis, quod fides ad salutem sufficiat, refellitur. lib. 9. Reg. 14. Quod non sic Christus in Eucharistia. li. 9. Reg. 2. 11. & li. 10. Reg. 38. Quod libri sacri sint transferrēdi in lingua vernacula, refutatur. lib. 8. ca. 5. versus finem.
Lutheri & sectatorum infania monstratur, & sectæ eius origo quæ fuerit: & qui præcipue illius sint sectatores, & errores eius ad quem tendant scopum. li. 9. Reg. 50.
Lutherus putat scripturas esse faciles intellectu, sed quam vere, ostenditur. lib. 1. cap. 13.
Luctus indicia apud Hebræos, radere barbā, sacco induere, cinere caput perfundi. li. 8. ca. 6. col. 623.
Lucas sequitur. 70. translationem, quia magis Græcas quam Hebræas literas callebat. li. 6. ca. 1. col. 445. Quod eloquens sit. Quod Pauli fuerit interpres. libro. 8. capi. 4. in fine.

Index

Lucas an fuerit è numero. 70. discipulorum, & an Christum viderit in carne. libro. 9. Regu. 29.
Lux, solus deus. lib. 2. cap. 2.
Lupi natura. lib. 10. Reg. 47.
Lucilius pro Consentinis & Tarentinis scribebat, idest, pro indoctis. in Proce. li. 8.
Lycurgus ob nonnullorum ebrietates, vites amputasse à Platone reprehenditur. in fi. lib. 10.

M

Matth. Apostolus cur vocetur publicanus. lib. 9. Reg. 11. Citat codices Hebræos, non 70. li. 6. capi. 1. col. 446. Citat vetus instr. nō adhibito nomine authoris, quia Hebræis doctissimis in lege scribebat. col. 426. Græcè scripsit euangelium. li. 1. ca. 6.
Matth. exorditur euangelium à generatione carnali, vt per illam, veluti per gradus ad spiritualem & æternam conscendas. li. 3. cap. 4. col. 251.
Mulieres vitæ illaudatæ inserit in generatione: quæ sunt vitæ probatæ omittit. lib. 3. capit. 4.
Maledictio diaboli quæ sit. in addi. ad Reg. 46. li. 9. vide in verbo, Benedico.
Maleficus in bonum & in malum dicitur. li. 7. capi. 2.
Marcum Latine scripsisse, falso existimauit Cantacuzenus. li. 1. ca. 6.
Magi qui venerunt ad Christum adorandū reges fuere. li. 8. cap. 5. in fine.
Macedonum mores qui sint. lib. 9. Reg. 1.
Ex manifestis obscura interpretanda. li. 10. Regu. 49.
Magistri voluntas non indulgentia sectanda. lib. 8. ca. 4.
Magdalene iuxta aliquos, est filia Cananæ. lib. 9. Regu. 29. & lib. 1. ca. 13. An fuerint illi cognomines plures in euangelio. in ad di. ad cap. 1. lib. 2.
Mariæ partui præcesserunt plures partus steriliū mulierum. li. 9. Reg. 50. Ab originali peccato immunis fuit. lib. 3. ca. 6. col. 460. & à veniali. in Proce. lib. 6. Quod non fuerit ambitiosa, contra Chrysolto. Theophi. Tertul. ibidem. Ex cognatione Dauid trahit genus. lib. 3. cap. 4. col. 272. An fuerit baptizata, & à quo. in addi. ad cap. 5. lib. 8.

Maria soror Moyfi typus infidelis synagogæ. lib. 6. capi. 1. col. 416. Illius coniuratio contra Moysen, mysticè quid significet. lib. 7. col. 512.
Malum duplex culpæ & pœnæ. lib. 10. Regula. 4.
Mala an ex deo. ibidem. Malum & malitia pro afflictione. lib. 5. ca. 4.
Martyrio an plagæ sufficiant, an vero sit necessaria mors. lib. 3. ca. 1. col. 228.
Mare in bonum & malum dicitur. libro. 7. capit. 2.
Marij maiores ignoti. lib. 3. capit. 4. columna. 251.
Maledictiones tribuum, prophetiæ sunt. lib. 5. capit. 5.
Magnus, nullus peccator, sed tantum iustus in scripturis vocatur. li. 8. ca. 6. col. 627. & lib. 10. Reg. 6.
Margaritum est sermo dei. in proce. lib. 6.
An matrimonium in initum ante baptismū, & post baptismum aliud, facit bigamum. In proce. li. 6. col. 411. Illius definitio. in Pero.
Manna quid significet. in fi. addit.
De magis Pharaonis Iamnes, & Mambre, historiam vnde Paulus desumpserit. lib. 6. cap. 1. col. 443.
Magi in patriam reuersi quid egerint. Quod fuerint reges. li. 8. ca. 5.
Malus homo, typum omnium malorum sustinet, vt bonus, bonorum. li. 7. col. 541. li. 3. capit. 3.
Malæ res, illo bono quo præditæ sunt, rem bonam præfigurare possunt. li. 7. col. 512.
Martyrium baptisma est. in addi. ad capit. 5. lib. 8.
Masculinum genus in præceptis foeminam comprehendit, nisi aliud exprimat. lib. 8. ca. 2. in verbo, Genus.
Maledictum fuisse aliquem à deo nunquam legimus. li. 8. ca. 6. col. 628.
Medicamento vnovti ad morbos omnes, est imperiti medici. li. 9. Reg. 1.
Membrum opus significat, digitus dei, id est potentia. lib. 9. Reg. 19.
Mediator vocatur Christus ob naturam assumptam. lib. 2. ca. 2. col. 186.
Medicus dicitur Christus. li. 2. ca. 3. col. 187.
Meritorum diuersitas exprimitur per diuisionem terræ promissionis. li. 4. cap. 1. col. 292.
Melchisedec parentes qui fuerint. li. 3. cap. 4. in prin. Quod non fuerit è Scorto natus. Illius

Alphabeticus

Illius sacerdotium, Christi figura. li. 6. c. 1. in princ. & li. 7. ca. 1. in prin. Quomodo sine patre fuerit. li. 6. col. 417.
Melchisedech iuxta aliquos, est Sem filius Noe. li. 6. ca. 1. col. 418.
Metaphoricè dicta, mox ipsa scriptura interpretatur. li. 5. ca. 1. col. 360. Per metaphoram exprimitur veritas. libro. 7. capit. 1. colum. 522.
Merces pro supplicio. lib. 8. c. 1. col. 575.
Memoriæ lapsus in doctissimis viris admittitur. li. 6. cap. 1. col. 433.
Memoriæ lapsus in apostolis & euāgelistis nefas est admittere. lib. 6. ca. 1. col. 434.
Memoria fidentes citant apostoli, non verba, sed sententias appendentes. ibidem.
Metaphora à similitudine quomodo differat. li. 7. ca. 3. in prin.
Menæder comicus de matrimonio. in Pero.
Meus, vt deus meus: vox est tantum iustorum. lib. 7. ca. 2. In bonam partem ferè accipitur.
Michael nomen Angeli, & quæ sint illius partes. lib. 2. ca. 1. col. 90.
Midas omnia vertebat in aurum. in præfat. Minerna Phidiæ. li. 1. cap. 4. in princ.
Michael Syngelus negat spiritum sanctum à filio procedere, cum nonnullis Græcis. in Proce. lib. 6.
Misericordia semper in bonum. libro. 7. capite. 2.
Mittuntur à deo multi alij à seipsis. lib. 6. ca. 3. colum. 461.
Millenariorum hæresis quæ fuerit. libro. 8. capite. 3.
Misericordia quibus in rebus sit. in addi. ad Regu. 12. lib. 10.
Miraculo minori præparat deus animos hominum ad maius. lib. 7. cap. 1. col. 535. lib. 9. Regu. 50.
Ex minori re sensibili, rem spiritualem & maiorem probat scrip. ura. lib. 7. capi. 1. col. 532.
Moralia præcepta Allegoria carent. li. 7. col. 518.
Mores gentium de quibus agitur in scriptura cognoscere oportet: nam ad illos dirigunt sermones sancti. lib. 9. Regu. 1. In his quæ ad mores spectant, quæ de vno dicuntur, de omnibus similibus intelliguntur. Regu. 14.
Mentes, colles, valles, homines dicuntur iuxta meritorum differentiam. li. 10. Regu. 6.

Mons diabolus vocatur. lib. 9. Reg. 12.
Mons Sion, est ecclesia aut Ierusalem. lib. 5. cap. 1. col. 361.
Morbus prius pellitur, mox restituitur sanitas. lib. 5. c. 1. col. 359. Morborum periodi iuxta medicos. lib. 6. ca. 6. col. 484.
Moyfes Christi figura & populi Iudæorum. lib. 7. col. 512. Multa dissimilia in illo & Christo, sed est Christi figura. lib. 7. col. 513.
Moyfes minor natu quam Maria & Aaron. lib. 5. cap. 1. col. 344. Maria fratres ætate præcedebat.
Moyfes an excellentior propheta fuerit quàm Dauid. li. 4. ca. 1. col. 311. & statim: Quod fuerit propheta.
Moyfes vndecim Psal. author. lib. 4. capit. 3. col. 334. In re ardua etiam si dominus loquatur, iterum loquentem inducit. lib. 10. Reg. 23. Deum non vidit in hac vita. lib. 6. Regu. 21. In transfiguratione verum corpus non habuit. lib. 9. Reg. 21.
Mortuorum resurrectionem credidit: Democritus. in Præfat.
Mortui in vete. testa. quinque sunt suscitati: tres autem in nouo. lib. 8. c. 6. in fine.
Mouere pedes inconstantiam significat peccatorum. li. 10. Reg. 6.
Morte imminente homines vaticinantur. li. 8. cap. 1. col. 572.
Multi pro omnibus frequenter inuenitur. li. 6. ca. 3. col. 461. In malam partem ferè accipitur. col. 462.
Mutationes personarum crebræ in scripturis. lib. 10. Reg. 37. lib. 5. ca. 2.
Mutata re pristinum nomen permanet, vt Simon leprosus. lib. 9. Reg. 11.
Mundi quatuor status, barbarismus Scythismus, Græcismus, Iudaismus. lib. 3. ca. 4.
Mundus cur aquis obrutus perierit, & non alio modo. li. 9. Regu. 26.
Mundus quo mense creatus. lib. 3. cap. 1. col. 235.
Mundi curriculum, ex coniectura, quandiu durabit. ibidem: Est schola animarum nostrarum. lib. 2. c. 2. col. 120.
Mundi partes, quatuor, Oriens, Occidēs, Septentrio, Meridies. lib. 6. c. vlti. col. 492. Aliquando duæ exprimitur. li. 9. Reg. 7.
Mundus pro mundi machina, & pro sceleratis hominibus. li. 5. c. 7. col. 398.
Mulus in bonam & malam partem accipitur. li. 7. capi. 2.

Index

Muller ad sexum refertur & dicitur de virgine. li. 9. Regu. 2.
Mulieres peccatrices recensentur à Matth. omisis sanctis, à Luca minimè. li. 3. cap. 4. colum. 258.
Mulier fornicante viro an possit ab eo separari, vt vir fornicante vxore. li. 10. Reg. 25
Mysterium vocationis gentium antè ignoratum, explicatur in noua lege. li. 1. cap. 1. lib. 9. Reg. 17.
Mysticos sensus aliqui amplectuntur, explorato literaliter, alij contrà. Sed hi errores vitandi sunt, & medium tenendum. in proce. libr. 7.
Mysteria dei silentio veneranda sunt. libr. 8. cap. 5. col. 608.

N

Narrat scriptura quæ maiora sunt, minoribus transilient. li. 9. Regul. 4. & lib. 10. Regul. 23. de tota hac materia. li. 5. ca. 1. differitur.
Narrandi ordo inuersus aut omissus, nihil veritati detrahit. li. 6. ca. 1. col. 447. Nec verborum discrepantia nocet veritati.
Natus in postremo loco, in primo collocatur, ob excellentem virtutem. lib. 5. capit. 1. in prin.
Nasci ex illaudatis parentibus vitium non est. lib. 10. Reg. 21.
Naturæ duæ in Christo in Hypostasi vna, & vniuscuiusque naturæ quæ sint nomina. li. 2. c. 3. col. 175.
Nazaraei vocabantur Christiani à principio ecclesiæ. li. 2. ca. 3.
Nathan, qui increpauit Dauid, propheta fuit alienus ab eius stirpe. lib. 3. cap. 4. col. 260. Nathan est stirpe Dauid in Luca generatione ponitur.
Naturalis generatio Christi, digeritur. lib. 3. ca. 4. col. 274. & 275.
Naues in bonam & malam partem accipiuntur. libr. 7. ca. 2.
Notum est aliquid, aut ex se, aut quo ad nos. lib. 2. ca. 2. in prin.
Negans priora, concedit sequentia. Negans præfens, præteritum confitetur. li. 10. Regu. 34. lib. 5. ca. 3.
Nescit multa deus: vt quæ sunt mala. lib. 10. Regu. 48.
Necessitas, vna est finis, alia simplex. li. 3. ca. 1. colum. 217.

Nestori similes decem homines exoptat Agamemnon. li. 8. in fine.
Nestoris consilium in dispositione castrorum. in Pero.
Nestorij hæresis. in addi. ad cap. 2. li. 6.
Nicodemus quare in nocte ad Christum venit. lib. 10. cap. 6.
Nomen proprium in vocatio adhibitur, aut eius repetitio, emphasin habet. libr. 9. Regu. 41.
Nomina absolutè posita in vtranq; partem accipiuntur, & additio solet ad bonum, aut malum trahere, vt domus dei aut confusionis. lib. 9. Regu. 20.
Nox in quatuor vigilias militares diuiditur. lib. 9. Regu. 36. Pro re incerta capitur. lib. 3. colum. 226.
Nomen hominis proprium pro gente ponitur. in proce. li. 10. & lib. 2. ca. 1. & pro appellatio. in addi. ad Reg. 20. li. 10.
Nomina quatuor aut. 5. literarum in scripturis inuenta, sunt barbara & illius nationis propria de qua est sermo. li. 10. Reg. 11.
Nominum ambiguorum significationes inuestigandæ, vt quæstiones ex illis originem trahentes dissoluantur. ibidem.
Nomina propria non sunt interpretanda, quo vitio noster interpres frequenter laborat. li. 2. ca. 1. col. 98.
Nominis impositio, vtrum à patre aut à matre fieret. li. 2. ca. 1. col. 97.
Nomina quibus imposita, antequam nascerentur. li. 2. c. 1. & lib. 5. c. 1. 355.
Nominis impositio in baptisate quid significet. li. 2. ca. 1. col. 104.
Nomen prototypum vehemētioris est significationis, quam quod ab ipso deriuatur. li. 2. ca. 2. col. 137.
Nominis, as, significat, existo. lib. 2. cap. 2. colum. 157.
Nominis dei repetitio, auget affectum orantis. li. 5. cap. 7. in prin.
Nominis eiusdem geminatio, vt aceruus aceruus, illius rei copiam significat. libr. 5. cap. 7. col. 397.
Nominis eiusdem duplicatio, si primum sit in nominatio, secundum in genitio, excellentiam rei significat. ibi. col. 400. Si vero sint diuersa nomina valent idem quod substantiuum & adiectiuum. libr. 10. Regu. 45.
Nomen neutrum apud Hebræos non inuenitur, ac pro eo vtuntur masculi. aut foemini. genere.

Alphabeticus.

genere. li. 6. c. 1. col. 424.
Nominibus quæ à fabulis originem trahunt quo consilio vtatur scriptura. li. 6. capit. 1. colum. 441.
Nomina propria suppleunt vicem pronominum. li. 6. cap. 2. in fine.
Nomen bis positum in eadem periodo, significationem mutat. lib. 7. ca. 4. col. 565. & libr. 5. ca. vlti.
Nominis vnius duplicatio, accipitur pro distributio: & aliquando sine geminatione. lib. 6. ca. 3. col. 463.
Nomen collectiuum in singulari, reddit suppositum verbo pluralis. Aliquando nomen plurale est, & verbum singu. vt sigillatim infinities illa nomina subaudiatur. lib. 6. ca. 4. col. 472. & infra.
Nomen singulare, interdum capitur pro plurali: & cum maiori vi significationis, quæ si in plurali prolaturum esset. li. 6. ca. 4. in fi.
Nomina quæ habent plures significationes, interdum contrarias, interdum diuersas, quæ sint. li. 7. cap. 2. in prin.
Nomina. 1. 2. tribuum, & decem ac duarum, & quo nomine vnaquæq; factio vocetur, recensentur. lib. 4. ca. 2. versus finem.
Nomina negatiua & affirmatiua quomodo dicuntur de deo. li. 2. ca. 2. col. 135. Negatiua proprijsimè de deo dicuntur. col. 136
Nomina negatiua & affirmatiua & tertio ex vtrisque composita, de deo dicuntur. vltima tamen melius. li. 2. ca. 2. col. 154. & affirmatiua quid significet in deo iuxta Damascum. col. 155.
Nomen Iehoua cur vocetur ineffabile. lib. 2. ca. 2. col. 138.
Nomina duo diuina simul posita, primum est ineffabile, secundum deo & hominibus commune. col. 145. lib. 5. c. 7. in prin.
Nominis caret Deus, & multis est præditus nominibus. li. 2. ca. 2. col. 153. & ratio quare nomine careat. ibidem.
Nomina an prius dicantur de Deo quam de creaturis, an viceuersa. col. 156.
Nomina dei septuaginta ex scripturis collecta. col. 159.
Nomina communia Deo & creaturis, quomodo differant. col. 161.
Nomina sua tribuit nobis dominus, non amittens ipse, sed habens ibidem.
Nomina quædam Dei sunt non sumpta ex creaturis, alia ex creaturis ad deum translata. li. 2. ca. 4. col. 209.

Nomina tribuuntur in scripturis, ex illa parte quam maxime habent. li. 9. Reg. 22.
Nobilitas generis, nec obest nec prodest. li. 3. ca. 4. col. 266. li. 10. Reg. 21.
Nobilitas aut ignobilitas prophetarum quibus coniecturis deprehenditur. lib. 4. c. 2.
Non esse, significat ignobilem esse. libr. 10. Regul. 38.
Non, particula, si ante se aut post se admiserit, omnis, e. significat, Nullus. a. um. lib. 6. cap. 3. col. 462.
Noster, dicitur de re propria, aut de illa quæ nobis obuenit ex alterius munificentia. li. 6. ca. 2. Dicitur quis, Noster ad distinctionem hostium.
Noe filiorum quis maior natus, & minor. lib. 5. ca. 1. col. 343.
Noe & filij in arca castitatem seruant, extra eam nuptijs operam dant. li. 5. in fi.
Noe irrisus à Cham filio, figuram Christi sustinuit, & Cham Iudæorum. libr. 7. cap. 1.
Numerorum cognitio est theologis perquam necessaria. li. 10. Reg. 47. & 43.
Numerus plenus & integer, computari solet in scriptura, quanuis illi parum desit, aut super sit. libro. 10. Reg. 4. libro. 6. capit. 4. in prin.
Numerus certus pro indefinito ponitur. lib. 6. ca. 4. col. 468.
Numerus cardinalis pro ordinali. col. 470.
Numerus plu. pro vnoquoq; ex multis accipitur. col. 471. Præcipue si post pluralem sequatur singularis, aut è contra.
Numerus plura. pro vno ponitur. li. 6. cap. 1. col. 422. & ca. 4. col. 470.
Numerorum scientia non est à nobis inuenta, sed indagata. li. 6. cap. 6. in prin.
Numenius Pythagoreus dixit Platonem esse Moysen Græcè loquentem. in fi. addi. Nuptiæ septem diebus celebrabantur apud antiquos patres. lib. 8. ca. 6. col. 628.

O

Obscuritas est orationis vitium in oratoribus, non autem in prophetis, & philosophis. in proce. libr. 7. libr. 1. cap. 1.
Obscure disserta, alibi explicat scriptura. li. 10. Regu. 49.
Obscuritatis quæ sint causæ. libr. 2. cap. 2. in princip.
Obscure dicta, mox manifestat scriptura. li. 5. cap. 1.

Index

5. ca. 1. col. 360. & in fi. libri. 8.
Obscuræ sunt scripturæ, vt obtegatur veluti velamine, obscuritate, ob prophanos. colum. 361.
Obscenas res quibus verbis contegat scriptura. lib. 10. Regu. 25. & in addit. eius. 25.
Obelivsus in scripturis, quis sit, & vnde sumptus. lib. 1. ca. 4.
Occasione sumpta ex re quæ tunc accidebat, propheta texebant suas prophetias, & David Psalmos faciebat. lib. 7. colum. 531. & Apostoli & Christus similiter ab illa consuetudine non abhorrent. libro. 9. Regu. 24. & 25.
Occupationis siue Anticipationis cognitio, utilis est parandæ eruditioni in scripturis. lib. 5. ca. 1. colum. 350. Cur fieri soleat. colum. 354.
Occidentalium gentium laus. in Pero.
Ociosum verbum existimare esse in scripturis, blasphemiam est. lib. 8. cap. 7. in princ. & lib. 9. Reg. 28.
Ordo in prophetis non feruatur, nec requiritur. lib. 5. ca. 1. col. 363. & 364.
Ordines dignitatum sunt in ecclesia, vt in angelis. in proem. lib. 6. col. 411.
Oleæ ramus, quem attulit columba, quid significet. lib. 10. Reg. 47.
Oleo quare vnguebantur sacerdotes. Oleum pro vnguento odorifero. & eius generalis. lib. 2. capi. 3. in principio. Pro pinguedine. lib. 1. cap. 5.
Omnis, accipitur pro maxima parte. lib. 6. capi. 3. colum. 461. Pro vno tantum. colum. 463.
Onus in prophetarum titulis, quid significet, & in quibus prophetis inueniatur & c. lib. 4. ca. 2. col. 318.
Post onera afferunt consolationem, excepto Nahum & Habacuc. & quare. li. 5. ca. 1. colum. 358.
Onus in bonum & malum dicitur. lib. 7. capi. 2.
Opinionem vulgo receptam aliquando narrat scriptura, non veritatem. lib. 9. Reg. 2. lib. 6. cap. 1. col. 440.
Ordinem vnicuique in populo Dei & locum, dabant merita & demerita. libro. 6. capi. 5.
Originale peccatum in pueris negare hæreticum. & pœna eius quæ sit. in additio. ad cap. 3. lib. 1.
Origenes sensum historicum subuertit, Alle

gorico solo admissio. libro. 2. ca. 1. columna. 88. Reprehenditur in Allegoria venditionis Ioseph. lib. 6. ca. 1. columna. 416. Nimius in Allegorijs tractandis. in principio. lib. 7.
Oramus versus orientem, quia deum, qui vere oriens est, inquirimus. & paradifum quem amisimus (nam ad orientem est) exoptamus. lib. 8. ca. 5. col. 606. & 607.
Orientis excellentia super alias mundi partes. ibidem.
Orationis tempora ab ecclesia præscripta, vnde originem traxerint. libro. 8. capi. 5. colum. 614.

P

Pauli natale solum quod sit. in addit. ad cap. 1. lib. 8.
Pauli caput illi amputatum fuit sub Nerone, ob generis nobilitatem in addit. ad capit. 13. libro. 1. De eius morte. Vide in Pero.
Paulus sumit aliorum personam, præcipue in re inuidia plena: & personam perfectorum & imperfectorum. lib. 8. capi. 1. columna. 574.
Paulus an matrimonio iunctus fuit. columna. 578.
Paulus an cum bestijs pugnaverit Ephesi, necne. lib. 5. ca. 1. colum. 367.
Pauli epistola inter se non tenent vllum ordinem temporis. lib. 5. ca. 1. colum. 368. in verbo, Epistola.
Paulus vnus carnalis, alius spiritualis: nam duas sustinet personas. lib. 5. cap. 2.
Paulus vtitur triuij verbis, & opinionibus e plebe desumptis. lib. 6. ca. 1. col. 441.
Paulus quibus in locis cum citat non adhibet nomen illius cuius testimonio vtitur. colum. 427.
Paulus citat Aratum, Epimenidem, Menandrum, vt prophana sanctificet. col. 425.
Paulus lupus rapax. De hoc infra Gene. 49.
Paulo quando hoc nomen illi fuit inditum. lib. 5. cap. 1. colum. 349.
Paulus Deum in carne non vidit, sed eius similitudinem. lib. 9. Regu. 21. libro. 2. capi. 2. colum. 139.
Paulus ad Hebræos Græcè scripsit. lib. 1. ca. 6. & in addit. eius. Apud Hispanos prædicauit. lib. 1. ca. 13.
Paulus Moyses Atticè loquens. in Peror. fine. Para-

Alphabeticus.

Parabolæ fictæ ad aliquid significandum, nõ sunt mendaces. lib. 7. cap. 1. col. 527. Non possunt fabulæ vocari. lib. 1. cap. 3.
Parabolas solet dominus, breui sermone concludere. lib. 7. col. 529.
Parabolarum scopum oportet, in earum expositione aspiceret, & reliqua quæ ad illam contendam assumuntur, negligere, alio qui multa dictu absurda fingemus. lib. 7. col. 522.
Parabola, quid sit. lib. 7. cap. 1.
Parabola pro simplici sermone ponitur. lib. 1. cap. 2.
Parabolas quando vtitur Christus, & quando simplici sermone. lib. 1. ca. 2.
In parabolis non interferunt nomina propria, quia tunc est historia, si nomen adhi beat. lib. 1. cap. 3.
Parabolas ipsamet scriptura interpretatur. lib. 5. ca. 1. col. 360.
Parabolæ proponuntur aliquibus, vt de se ipsis homines nescientes, sententiam ferant. lib. 5. cap. 6. col. 387.
Per parabolas animalium, mores hominum depinguntur. lib. 10. Regu. 33. & Regu. 6. in fine.
Parœmia dicitur, quia per vias in hominum ore obambulat. lib. 7. col. 502.
Patientiæ exemplum inter gentiles, Leæna meretrix, Anaxarchus, Damon, Pythias, in addit. ad Reg. 46. lib. 9. ex nostris Iob. lib. 9. Regu. 22.
Pater vnus naturalis, alter legalis. lib. 3. ca. 4. & lib. 8. cap. 6.
Pater ex similitudine morum. in addit. ad caput. 3. lib. 3.
Pauci, iusti solent vocari. lib. 6. cap. 3. columna. 462.
Panis in bono & malo accipitur. lib. 7. capi. secundo.
Passer in bono tantum accipitur. lib. 7. capi. secundo.
Paupertas pro stultitia. in addit. ad Reg. 36. libri. 9.
Pardi natura. lib. 10. Reg. 47.
Paracletus vocatur tam Christus, quam spiritus sanctus. lib. 2. ca. 3. colum. 187.
Pars pro toto, vt anima pro homine ponitur. lib. 9. Reg. 7. & 6. De parte loquitur scriptura, & sic loquitur, ac si de omnibus sermonem haberet. Regu. 8.
Pars pro toto ponitur. lib. 6. capi. 3. in principio.

Particeps in bonum semper accipitur. lib. 7. capit. 2.
Passio & Resurrectio simul ponuntur. lib. 5. capit. 1.
Patrum duo genera carnalium & spiritualium, & modus generandi ipsorum. lib. 3. cap. 3. col. 246. & deinceps.
Parentes aliquorum ignoratur in biblijs, vt trium puerorum, Melchisedec, Eliæ. capi. 4. col. 251.
Parentum scelera filijs non obsunt. lib. 10. Regu. 21.
Patres habemus duos, primus est Diabolus, secundus cura regeneramur Christus. lib. 3. ca. 4. col. 244.
Pascha definita, vt Christus tunc immolaretur. lib. 9. Reg. 26.
Patriarchæ quatuor quod in Ebron fuerint sepulti. & 12. filij Iacob in Sichem. li. 6. ca. 1. col. 437. & deinceps.
In Patriarcharum. 12. enumeratione, in ordine magnum subest mysterium. lib. 5. ca. 1. in princ.
Patriam summo afficiunt honore viri clari, sicut obscuro ignominiam afferunt. lib. 6. colum. 423.
Patriarcha quid sit. lib. 4. capi. 1. columna. 312.
Peccatorum tria sunt genera, cordis, operis, consuetudinis, iuxta tres mortuos à domino suscitatos. lib. 8. ca. 6. in fine.
Permissio opus Dei dicitur, vt excæcare. lib. 10. Reg. 5.
Peccator vnus non est vnus, sed multi. lib. 6. ca. 6. in princ.
A peccatis quomodo abstrahimur. lib. 8. capi. 3.
Peccatum in spiritum sanctum quare nõ facile remittatur. lib. 10. Reg. 17.
Peccatum & peccati causam prodit scriptura. lib. 10. Reg. 29.
Peccatum quid sit. in additio. ad Regu. 36. libro. 9.
Perfectio Christiana ex consilijs constat. libro. 8. cap. 2.
Perfæ in balneis vtuntur vnguentis. libro. 8. capi. 6.
Periculis tonitrua. in addit. fine.
Perysatis Artaxerxis mater dictum. in Præfatione.
Perdicis natura quæ sit. lib. 10. Reg. 47.
Petra pro firma stabilitate in fide, & pro obstinatione in malum. lib. 7. ca. 2.

Index

- Petrus & Paulus eodem die & anno interem-
pti fuere. in addit. ad cap. 13. lib. 1.
Petri primatus astruitur. lib. 5. capit. 1. co-
lumna. 342. 344. 346. Eius interpretes
Marcus & Glaucias. lib. 8. capit. 4. co-
lum. 603.
Petrus primus Antiochenæ ecclesiæ ponti-
fex, nec Lucas in Acti. hoc scriptis manda-
uit. lib. 5. ca. 1. col. 368. Inde Romā tran-
slatus. ibidem. & in addit. ad cap. 1. libro. 5.
Vide in verbo. Roma.
Petrus an sit ecclesiæ fundamentum. in ad-
dit. ad capit. 2. libr. 6. Iussus à domino ne
ex vrbe egrederetur. in addit. ad Reg. 15.
lib. 10.
Petrus vnus ex discipulis misis ad adducen-
dam afinam. lib. 9. Reg. 29.
Perfectio est duplex absoluta, vt Dei, medio-
cris vt nostra. libro. 2. c. 2. columna. 163. li.
10. Reg. 11.
Personis tertijs vtuntur Hebræi pro secun-
dis. li. 6. ca. 2. in fine.
Per Pentecosten totam non ieiunamus &
stantes oramus. lib. 8. capit. 5. libr. 6. capi.
vltim. columna. 493. & deinceps.
Phrases scripturæ, in addit. & li. 10. Reg. 45.
Phantasia in malam partem accipitur. lib. 7.
capit. 2.
Phidiaz simulacrum Iouis olympij. lib. 1.
capit. 1.
Philosophiæ partes quot. lib. 1. ca. 8.
Philosophi qui Deum negant, qui sint. lib. 2.
cap. 2. col. 140. Cur de Deo obscure locu-
ti sint. lib. 2. cap. 2. col. 118. & li. 1. ca. 2.
Pharao nomen commune regibus Ægypti.
li. 2. ca. 1. colum. 109.
Pharaonis filiaz quod esset nomen. lib. 9.
Reg. 29.
Pilati vxoris quod fuerit nomen. lib. 9.
Reg. 29.
Pietas maximè sequenda, in rebus obscu-
ris, in expositione scripturarum. lib. 10.
Reg. 33.
Pithagoras in labris Periclis sessitauisse. lib. 10.
in fi.
Pisces in falso mari degentes sale carent. In
Pero.
Pilosus in bonum & malum dicitur. lib. 7.
capit. 2.
Plato occultare voluit Philosophiã, nume-
ris adhibitis. in proœ. lib. 7.
Platonis scomma in Aristo. lib. 2. capit. 1.
in prin.
Plato Moyses Græcè loquens. in fi. addit.
Plusquã propheta solus Iohannes Baptista
vocatur. & cur illi hoc nomen tributū sit.
li. 4. ca. 1. in fine.
Plures non dissidentes à se vnum sunt. lib. 3.
cap. 3. columna. 247.
Plinius de nobis, hoc est Christianis. lib. 1.
capit. 14.
Plenus dierum solus iustus. lib. 10. Reg. 6.
Porphyrius stultitiam suam prodit, dum ar-
guit euangelistas. lib. 3. capit. 4. columna
262.
Potentia, aut posse aliquid efficere pro ipso
opere accipitur. lib. 10. Reg. 22.
Populus Israel quibus politiarum generibus
vsus sit. lib. 3. ca. 4.
Pontifex magnus cur dicitur Christus. li. 2.
capi. 3. colum. 191.
Populus Israel, primū à iudicibus, mox à re-
gibus, postremo à sacerdotibus fuit guber-
natus. lib. 4. ca. 2. col. 321.
Pondus prophetiam ærumnarum plenam
significat. li. 4. cap. 2. Pondus ad aliquem
& contra aliquem, quid. ibidem.
Poëtæ citantur in scripturis, sed non ideo ap-
probantur cætera quæ ille liber comple-
ctitur. lib. 6. ca. 1. colum. 442.
Portæ in bonum & malum accipiuntur. lib.
7. cap. 2.
Portæ cælestis Ieru. 12. terrestris vero decē.
lib. 6. capit. vlti. columna. 488. Nomina
illarum.
Porta pro iudicio, quia illis causæ decidebã-
tur apud Iudæos. lib. 8. ca. 6. col. 624.
Polyclerus fecit duas statuas, vnam ad vulgi
iudicium, alteram iuxta artem. in Princ.
Post idem significat, quod, In libro. 5. co-
lum. 364.
Prudentiæ est, primū nosse quæ oportet ex
se, mox monenti parere. in Pero. In dictio-
ne Hesiodus.
Præcepta in præparatione animi adimplen-
da. lib. 8. ca. 5. colum. 616.
Præcepta aliqua sunt vitæ agenda, vt mora-
lia. & hæc carēt Allegoria. alia vitæ signifi-
candæ. & hæc recipiūt allegoriã. li. 7. co. 518
Præceptū vnum pro perfecta doctrina poni-
tur, vt proximi dilectio. li. 9. Reg. 14.
In præceptis decalogi prius negatiua, mox
affirmatiua quare ponūt. li. 5. c. 1. co. 359.
Quid sit prius affirmatiuum an negatiuum.
ibid. De hac materia. li. 8. ca. 2. & 3. late.
Prosperæ res tristibus admiscuntur. lib. 5. ca-
pit.

Alphabeticus.

- pit. 1. colum. 355.
Proci Penelopes, sophistæ similes. in fine.
additio.
Pronomina quæ redūdere videntur empha-
sin habent. lib. 6. ca. 2. in fine.
Presbyter ab Episcopo differt. in Proœm.
lib. 6.
Præputium pro gentili. lib. 8. ca. 1. col. 571.
& lib. 10. Reg. 45.
Primogenitorū aliquorum depulsio ab hæ-
reditate quid significet. lib. 1. ca. 1. & lib.
9. Regu. 17.
Primogenitus omnis creaturæ Christus. lib.
2. ca. 3. col. 188.
Primogenitus ex mortuis, & Primitiæ dor-
mientium, Christus. lib. 2. capi. 3. col. 191.
Principatus & potestates, &c. in angelis ex
quo loco vet. instr. desumpserit Paulus.
libro. 6. col. 443. & deinceps.
Processio filij vocatur gnatio, sed nō spiritus
sancti, spiritus aut amor. li. 3. c. 4. col. 284.
Prædicat scriptura sine dubio futurum quod
admonendo dicit. lib. 9. Regu. 3. libr. 10.
Regu. 50.
Propositio vniuersalis, quo altius menti infi-
deat, per affirmationem & negationem
proferri solet. lib. 9. Reg. 33.
Propositio indefinita pro vniuersali poni-
tur. lib. 10. Reg. 27.
Priuilegium vnius, non est instar legis. lib. 9.
Reg. 46.
Præteritum pro futuro ponitur. lib. 10. Re-
gu. 43. & 50. & lib. 5. cap. 3.
Præsentia concedens, futura negat. li. 10. Re-
gu. 34. & lib. 5. cap. 3.
Præteritum, præsens includit. li. 10. Reg. 34.
lib. 5. cap. 3.
Præterito pro futuro vtitur scriptura. Qua-
re id fiat. lib. 5. c. 3. Præteritum pro præ-
senti. Præsens pro futuro ponitur.
Præteritum perfectum Hebræorum, expri-
mitur per triplex Latinum. ibid. in fine.
Cur post præteritum sequatur futurum in
eadem periodo. ibidem.
Priuationes in deo habent vim positionis, vt
inuisibilis, id est, valde visibilis. lib. 2. ca. 2.
colum. 138.
Principium in personis diuinis inuenitur, sed
non causal. lib. 2. cap. 3. col. 377.
Psalmi graduum cur hoc nomine appellen-
tur. lib. 9. Reg. 49. lib. 6. capi. 6. columna.
485.
Psalterium quod canit ecclesia. 70. interpre-
tum est. lib. 1. cap. 4. in fine.
Psalmorum liber vnus an plures. in Proœm.
li. 6. & an omnes sint à Dauid conscripti.
Psalm. à Græcis fictus de victoria Goliath. in
addit. ad cap. 3. libr. 4.
Ex Psalm. secundo & primo vnus constan-
dus est. lib. 5. ca. 1. col. 357.
Psalmi sæpè sumunt exordium & claudun-
tur in eadem periodo. ibidem.
Psalmographus ordinem narrandi non ser-
uat. lib. 5. col. 364. & deinceps.
Psalmi inter se non seruant ordinem histo-
riæ. ibid. Quot sint conscripti ordine al-
phabetico & quare. col. 366.
In Psalmis crebrò inuenitur imperatiuus cō-
miserationis. lib. 5. cap. 4.
Psalmos quis in vnum volumen redegit. vi-
de, Esdras.
Psalmi omnes de Christo vaticinantur. li. 6.
col. 419. Quæ sit illorum materia de qua
differunt. lib. 1. cap. 8.
Prophetæ exquirunt visionum expositio-
nem ab angelis. in proœm. lib. 6. colum-
na. 412.
Prophetiæ de aliqua certa persona dicuntur,
& in alijs adimplentur. lib. 6. cap. 1. colum-
na. 418.
Prophetarum periodi interdum inter se nō
coherent, sed sunt conuulsæ à superiori-
bus. lib. 5. col. 361.
Prophetæ historiæ ordinem non seruat. ibi-
d. colum. 363.
Prophetæ post onera consolantur populū.
lib. 5. col. 358.
Prophetæ citant libros gentilium. lib. 6. co-
lum. 442.
Propheta vocatur qui deum laudat, qui ex-
ponunt scripturas. Qui sunt discipuli pro-
phetarum. in addit. ad cap. 1. lib. 4.
Prophetarum tria genera. lib. 6. capit. 1. co-
lum. 421.
Prophetæ quod sint sexdecim. 13. minores,
quatuor maiores, quod contineat myste-
rium. lib. 6. cap. vlti. col. 489.
Prophetæ ex occasione carnali eo tempore
data sumebant materiam de futuris vati-
cinandi. lib. 7. col. 529.
Prophetæ solent duo vaticinia contexere,
quorum alterum tunc implēt, alterū post
multa secula eueniet, vt ex illo quod vi-
dent, credant alterum. ibidem. col. 530. &
deinceps.
Prophetæ miscunt in vaticinijs præsentibus
††† 2 futura,

Index

futura, & e contra. ibi. col. 531.
 Prophetia vna est ex præscientia, alia ex iudicio operum. prima immutabilis est, secunda mutatur. li. 4. c. 1. col. 303. & li. 9. Re. 3.
 Prophetæ nomine Pseudopropheta intelligitur, & causa redditur. lib. 9. Reg. 2. & lib. 4. ca. 1. col. 393.
 Prophetæ adiniscunt nomina Barbara illarum provinciarum, in quibus tunc res agebantur. li. 10. Regu. 8.
 Prophetæ vocantur, Viri Dei, & Videtes. in addit. ad cap. 1. lib. 4.
 Puteus semper in bono dicitur. lib. 7. cap. 2. in fine.
 Puniturus Deus indicat quã magna sint delicta. vt iustum esse supplicium omnes videant. lib. 10. Regu. 28.
 Puniturus Deus benignitate vitur, differens tempus, vt agant pœnitentiam. li. 10. Regu. 29.
 Punitio, in verbo. Supplicium.
 Puncta clausularum animaduertenda, ne hæreticam aut stultam sententiam proferamus. in proœ. lib. 10.
 Publicanus vocatur in nouo instru. homo sceleratus. lib. 8. col. 575.
 Pythagoræ symbola. li. 1. ca. 2. col. 21.
 Pythagoras occulit arcana philosophiæ, quibusdam symbolis. in proœ. lib. 7. & nonnulla ex illis afferuntur, cum expositione succincta.

Q

Questiones curiosæ ab scripturis relegandæ. lib. 9. Reg. 40.
 Quadragesimæ mysterium quale, ex veteri & nouo instru. lib. 6. ca. vlti. col. 491. 492. & in addit. ad Reg. 3. li. 9.
 De Quadragesima & cibis in ea prohibitis. in Pero.
 Quis, pro difficili aut impossibili ponitur. li. 9. Regu. 48. Quis, cum verbo. Do. das. optantis est. li. 5. ca. 6. col. 387.
 Quis particula interrogatiua, interdum dicit rem difficilem, interdum impossibilem. li. 5. ca. 6. Interdum rem extenuat.

R

Rachel pulchritudo figura ecclesiæ. lib. 6. capit. 1. in princ. Vbi sepulta. ibi. columna. 437. Cum dolore præter

morem aliarum sanctarum, peperit. lib. 8. capi. 6. Pro quacunque muliere accipitur. lib. 2. ca. 1. columna. 103.
 Raab meretrix Christi figura. lib. 9. Reg. 11. Ponitur in genealogia Saluatoris. li. 3. c. 4. colum. 267. Vnde sit ignoratur. ibid. columna. 279. Quod non fuit meretrix, sed caupona.
 Raca nomen conuitij est in euangelio. lib. 1. ca. 6. & in fine addit.
 Ratio contra scripturam, admittenda non est. lib. 10. Reg. 33.
 Rabbiorum lectioni additi, quales sint. in addit. ad lib. 7.
 Raphael nomen angeli, & quæ sint partes eius. lib. 2. ca. 1. col. 93.
 Resurgentes cum Christo iterum mortui non sunt. lib. 2. ca. 3. col. 193.
 Regnum cælorum ante euangeliū nunquam fuit auditum. li. 8. cap. 6. in prin. In vete. lege obscure de illo differitur.
 Resurrectio mortuorum in Moyse palam non astringitur. lib. 8. ca. 6. Quæ testimonia ex Moyse & prophetis eam probent.
 Relatiuum sine antecedenti ponitur, cum res insignis est bonitatis aut malitiæ. li. 9. Regu. 32.
 Relatiua redundant, sed emphasin habent. ibidem. Lege ca. 2. libri. 6.
 Respondet Paulus ad illa quæ obijci possunt. lib. 8. columna. 580.
 Respondet Dominus ad mentem interrogantis, verbis omisis. aliquando ad verba. lib. 5. ca. 6. columna. 389.
 Recitabantur nomina tum viuorum tum sanctorum. dum mysteria peragebantur. in addit. ad ca. vlti. li. 6.
 Regum pellices quibus fomentis præparabantur ante ingressum eorum cubiculi. li. 8. ca. 6. colum. 621.
 Reges. 12. tribuum, & anni gubernationis eorum supputantur. libro. 4. capi. 2. columna. 323.
 Reges decem tribuum, & anni gubernationis, numerantur, ibidem.
 Reges duarum tribuum & anni regiminis numerantur, ibidem.
 Regnum. 12. tribuum quomodo in duas factiones fuerit scissum, mortuo Salomone, lib. 4. cap. 2. colum. 322.
 Regum distinctionem solus Isaias seruat, nam alij prophetæ mixtam historiam narrant. lib. 4. ca. 2.

Regium

Alphabeticus.

Regium genus cum tribu sacerdotali matrimonium inibat. lib. 3. ca. 4. col. 273.
 Regna quatuor quibus mundus à principio vsque ad finem gubernabitur quæ sint. in addit. ad cap. 1. lib. 8.
 Reges cunstarum gentium quibus appellentur nominibus. lib. 2. cap. 1. in fine.
 Regnorum orbis curriculum, & deuastatio. lib. 3. cap. 2.
 Reges omnes legimus sepultos, dempto Ioaquin filio Iosæ. lib. 8. ca. 6. col. 627.
 Repetitiones eiusdem verbi vel sententiæ, cur fiant in scripturis. lib. 5. cap. 7. in prin. Vide ibi totam hanc materiam.
 Quod repetantur hæc verba in prophetis, Hæc dicit Dominus. causa aperitur. libro 10. Regu. 23.
 Res maioris momenti, minoribus transfilitis narrat scriptura. lib. 9. Regu. 5. & lib. 6. colum. 424.
 Rerum similitudines pro rebus ipsis ponit scriptura. lib. 9. Regu. 21.
 Res quæ semper est, tunc fieri dicitur, cum cognoscitur à nobis. Reg. 44.
 Res quæ ob aliam quæritur, inferior est illa altera. lib. 10. Regu. 32.
 Re dubia existente in scripturis, ratio sequenda est. Regu. 33.
 Res quæ alicubi strictim narratæ sunt, alibi latius explicantur, ideo ex collatione intelligi debent. Regu. 49.
 Res per signa intelliguntur. Regu. 45. & lib. 8. capit. 1.
 Res quæ per historiam virtus est, in significatione est in vitio, & e contra. lib. 7. capit. 1. colum. 513.
 Roma sedes Petri. Quare vrbs illa fuerit à domino præ alijs electa. in additio. ad Regu. 15. lib. 10.
 Romanorum mores. lib. 9. Regu. 1.
 Romanorum imperium demoliturus est Antichristus. lib. 3. ca. 2. col. 237.
 Romanæ ecclesiæ autoritas cur alijs præferri merito debeat. li. 8. c. 5. col. 609.

S

Sancti omnes, in aliqua re, tenent Christi figuram. Non oportet totam eorum vitam in typum trahere. lib. 7. capit. 1. columna. 509. & deinceps. lib. 6. capit. 1. in prin.
 Sancti multa ignorant. in Proœ. lib. 6.

Sanctus vnus sustinet typum duarum rerum, vnus malæ, & alterius bonæ. libro. 7. columna. 512.
 Sancti aliqui an deum in hac vita viderint, vt Paulus. lib. 2. ca. 2. col. 139.
 Sancti vocantur homines, eo quod sint solum ad sanctitatem vocati. li. 5. ca. 3.
 Sanctus vnus typum omnium sanctorum sustinet, & quæ de illo dicuntur, intelligenda sunt de quolibet alio. lib. 3. capi. 3. colum. 247.
 Sancti soli implent dies suos. libro. 10. Regu. 6.
 Sancti assumunt personam peccatorum. lib. 10. Regu. 2. li. 9. Reg. 43.
 Sanctorum multorum numerantur virtutes, in quibus alij alios superauerunt. Regu. 22.
 Sanctorum vxores steriles fuerunt. li. 8. cap. 6. in verbo, Vxores.
 Sancti raro admodum filias generant. lib. 8. ca. 6. col. 623.
 Salomon ex sapientibus Tyri & Phœnicum multas didicit sententias. Vomens cur vocatus fuerit. lib. 6. col. 408.
 Salomon quoto ætatis anno Roboam genuerit. lib. 9. Regu. 40.
 Salomon num inter sanctos computandus sit. li. 10. Reg. 25. Quod multis fuerit nominibus præditus. lib. 2. ca. 1. colum. 106. Quare in somnijs sapientiam illi sit dominus elargitus. lib. 10. Regu. 6.
 Salomon figura Christi. lib. 7. cap. 1. columna. 510.
 Salomonis librorum quod sit institutum ac materia. lib. 1. ca. 8.
 Sacerdotis nomen, commune est sacerdotibus dei & idolorum. lib. 9. Regu. 2.
 Sacerdos dicitur Christus. lib. 2. capi. 3. colum. 191.
 Sacerdotibus Iudeorum fuit cura gubernandi Israel demandata, post reuersionem à captiuitate Babylonica. lib. 4. capi. 2. colum. 323.
 Saul in Christi præcessisse figuram, & maledictionem Gelboe significasse reprobationem Israel, falso putauit Euche. li. 7. ca. 1. colum. 512.
 Saul nomen familiare erat his, qui erant de Benjamin. lib. 2. ca. 1. col. 91.
 Samson amator pauperis Dalilæ Christi figura fuit, nos amantis. li. 7. col. 509. in fine. li. 6. ca. 1. in princ. Samsonis fabula, eius

Index

- historia an aptè dici possit, li. 1. capit. 3.
 Sadducæi negantes resurrectionem mortuorum, refelluntur. lib. 8. ca. 6. post princ.
 Samuel an verè fuerit à Pythonissa fuscitatus. li. 9. Reg. 2. 1.
 Sarai cur vocata Sara. lib. 2. ca. 1. colum. 90.
 Sarai an soror Abrahæ. in addi. ad re. 20. libr. 10.
 Sarai Iecha alio nomine vocatur. ibidem.
 Satisfactio Christi infinita, quia supposito in finito facta. libr. 3. capit. 1. columna. 2. 18. & 220.
 Satisfactio duplex vna perfecta, alia imperfecta. colum. 2. 19.
 Sabellij hæresis, ex ponitur. in addi. ad cap. 2. lib. 6.
 Sabbatum pro die certo, & pro paschate ex 7. diebus constante. li. 9. Reg. 7.
 Sagittæ in bonum & malum dicuntur. libr. 7. capit. 2.
 Sagittæ Dei sunt ingentes calamitates. li. 10. Reg. 45. & Regu. 1. 1.
 Sacris authoribus quantum autoritatis deferendum sit. in Proœ. lib. 6. & lib. 1. capit. 16.
 Salim (nomen vrbis apud Io.) pro Salem, corruptè proferebatur Christi tempore. li. 6. cap. 1. col. 438.
 Satyrus cum primum ignem vidisset, ipsum voluit amplexari. li. 10. in. fi.
 Scorpionis natura. li. 10. Re. 47.
 Scythiismus mundi, quando fuerit. li. 3. ca. 4. col. 253.
 Sceleratorum supplicium apud Hebræos erat ligato saxo proijci in flumine. li. 8. c. 6. col. 626. Vide Supplicium.
 Scriptura an sit à deo inspirata tantum, an inspirata & dictata. li. 8. c. 4.
 Scriptura similis est homini ex anima & corpore constanti. li. 7. 5. 19.
 Scriptura multa dicit quæ iuxta historiam, nequeunt consistere. ibidem.
 Scripturæ difficultas quanta. in Proœ. lib. 6. & li. 1. ca. 1. 2. An in vernacula lingua tradenda. lib. 8. ca. 5. col. 614. & in fine illius libri.
 Scriptura laudatorum hominum scelera non tegere solet in eorum gratiam. lib. 10. Reg. 20.
 Scriptura quando aperte loquitur memoriæ commendanda, vt nobis subueniat in obsecris. Re. 16. Scripturarum verus sensus è pluribus locis qui eandem rem edocent, eruuntur. Regu. 49.
 Scripturas legètes quæ animaduertere oportet. li. 9. Reg. 37. li. 4. ca. 2. in principi.
 Scriptura rebus experibus animæ tribuit animam. li. 10. Reg. 7.
 Scripturæ autoritas, quanta sit. lib. 9. Regu. 34.
 Scriptura, ex tempore, loco & alijs circumstantijs res illas significare solet, quas aperte non innuit. li. 10. Reg. 6.
 Scriptura plena eruditionis est, & non eruditionis expers vt stulti putant. libro. 9. Regu. 49.
 Scriptura cum gestu aliquando proferenda, qui solet esse loco interpretationis. in Proœ. lib. 10. & in verbo. Ironia.
 Scripturarum sensus ex antecedentibus & consequentibus eliciendus. libro. 10. Regu. 1.
 In Scripturis nihil redundat. lib. 9. Regu. 28.
 Scriptores sacri ita de se loquuntur, vt de alijs. lib. 9. Reg. 29. 30.
 Scriptura nonnunquam omittit aliqua, quæ alio in loco supplet. li. 5. ca. 1. col. 367.
 Scripturæ diuinæ laus. in proœ. li. 4.
 Ad scripturarum intelligètiã, tempus, personam & causam & rem, animaduertere oportet. lib. 5. cap. 2.
 Scriptura quatuor modis profert quæ dicit bona bene. & c. li. 9. Reg. 38. 39.
 Scripturæ quæ postmodum sunt, disturgunt, ac si essent iam dicta, proferunt. li. 10. Reg. 23. Quandoque ad superiora referunt.
 Scripturæ ab humanitate Christi incipiunt, & conscendunt ad diuinitatem, & ecòtrã. li. 2. ca. 3. col. 173. & lib. 8. cap. 1.
 Scriptura prius à malis operibus auertit, mox ad bene operandum allicit. li. 5. colum. 358.
 Scriptura primum bona proponit, mox mala subiungit quia bona sunt præcedentis Dei consilij, mala nostræ ignauitiæ. ibidem.
 Scriptura aduersis læta subiungit. columna. 355.
 Scriptura obiter & in alieno loco interserit, quod omiserat, quando rem ex instituto narrabat. col. 346.
 Scriptura duos aut tres sensus admittit. li. 10. Reg. 36. & li. 7. ca. 1.
 Scriptura obscure proponit mysteria, ne ab infidelibus irrideantur. lib. 10. Reg. 47. & ob audientium imperitiã. Vide ca. 1. & 2. libri. 1.

Alphabeticus.

- Sensus nostri vnus pro alio mixtim ponuntur. li. 9. Regu. 15.
 Sensus in testes adducit scriptura vt nos certiores reddat. Regu. 16.
 Sensus nostri si coerceantur, vitam præstant si relinquantur liberi, mortem afferunt. li. 6. cap. 6. col. 481. & deinceps.
 Sensus quatuor scriptura admittit, non simul, sed certis in locis. li. 7. col. 505. lib. 10. Regul. 36.
 Sensus scripturæ duo sunt, literalis, & spiritualis. libr. 7. col. 505.
 Sensus mystici ad hæreticos profligandos parum roboris habent. li. 7. col. 507.
 Sedechias rex impius, Christi figura esse nõ potuit. lib. 7. col. 511.
 Sepeliuntur in scripturis reges omnes, dempto Ioakim filio Iosæ. lib. 8. cap. 6. columna. 627.
 Serpens in bono & malo dicitur. li. 7. capi. 2.
 Serpentis naturam nosse prodest ad intelligendas scripturas. lib. 10. Reg. 47.
 Seruitus pro idololatria. in addi. ad Reg. 36. libr. 9.
 Sermo dei Margaritum. in Proœ. libr. 10.
 Sedere in deo. quid significet. libr. 2. cap. vlti. in fine.
 Septuaginta à quo rege Ægypti fuerint euocati ad interpretandum scripturas. libr. 1. cap. 4. & tota eorum historia.
 Seminis suscitatio à fratre viuo in vxore mortui quomodo fuerit in veteri lege. libr. 3. capit. 4.
 Semen Abrahæ vocatur Christus iuxta carnem. in addi. ad cap. 3. lib. 2.
 Sexu non expresso masculus & foemina intelliguntur, si vnus exprimitur erit honoratior, sed vterque intelligitur. libr. 9. Regu. 9. & 6.
 Sexus in incorporeis rebus non est: sed linguæ idioma. lib. 10. Regu. 10.
 Separatio quando fit, boni secedunt à malis, non è contra. lib. 9. Regu. 27.
 Sententiæ duplicantur ad incrementum rei ostendendum. lib. 5. capi. 7. colum. 396. & deinceps.
 Sententia quæ in duobus locis repetitur, alijs verbis exprimitur, quam in loco proprio. col. 402.
 Sexta hora deus hominem creauit, & eadem reparauit, & de ligno comedit. libr. 6. capite. 3.
 Similitudine ex aliqua re ducta, non laudatur res tota. li. 7. ca. 1. col. 517.
 Similitudo pro re ipsa ponitur, vt vidi puteum in fornibus. lib. 9. Regu. 2. lib. 10. Regula. 22.
 Similitudines à bonis & malis rebus trahuntur. lib. 10. Regu. 22.
 Similes similitudines, & dissimiles similitudines in deo, quomodo inueniantur. libr. 2. cap. 2. in fi. & in addi.
 Similitudo ab æqualitate differt. li. 10. Reg. 50. lib. 7. cap. 4.
 Si forte, in deo quomodo dicatur. li. 5. cap. 6. in fine.
 Sic & sicut in diuinis non sunt similitudinis sed æqualitatis. libr. 7. cap. 4. col. 562. & li. 8. capit. 8.
 Si pro nunquid. in Proœ. lib. 10. lib. 5. cap. 6. in prin.
 Signa deus semper facit cum legem aliquam laturus est. lib. 9. Regu. 50.
 Signum dicitur quando aliquid cernitur, & aliud intelligitur. libr. 7. col. 508. signum à prodigio in quo differt. 509.
 Signa, erant omnia facta Christi, scilicet, altarius rei. lib. 10. Reg. 47.
 Simon Leprosus cur vocatus. libr. 9. Reg. 1. 1.
 Putant hunc Lazari patrem vel cognatũ. in addi. ad cap. 1. lib. 2. in fi.
 Simon Cananæus, à vico Cana. li. 2. ca. 1. col. 92. in prin. aut à zelo erga deum. li. 7. c. 2. & in addi. loci prioris.
 Sophoclis sententia de temporis momento in rebus gerendis. li. 1. ca. 3. in fi. De præmio & pœna. li. 8. cap. 3.
 Sodomitiæ quare igni absumpti & non alio elemento. li. 9. Regu. 26.
 Sortes quid sint, & Matthias & Ionas an fuerint sorte electi. libr. 9. Regu. 47.
 Solem & Lunam obscuri ingentem ostendunt calamitatem. libr. 10. Reg. 7. in fi.
 Sol pro Christo & tribulatione. lib. 7. capi. 2.
 Soror pro consanguinea. in addi. ad Regul. 20. libr. 10.
 Sophistiæ quibus similes. libr. 1. ca. 15. Quod Theologiam conspurcauerint. in Proœ. libr. 6.
 Spirituales sensus contemnentes & adherentes literæ tantum incipiunt in spiritu, & carne consummantur. in addi. libr. 7.
 Spiritus pro homine iusto. lib. 9. Regu. 6.
 Spiritus sanctus nunquam dicitur patre minor, sicut filius. li. 2. cap. 2. colum. 152. An sit imago filij, vt filius est patris. capit. 3.

Index

col. 189. Quod procedat à patre & filio contra Græcos in Procem. lib. 6.
 Splendor gloriæ, idest ingens Christus vocatur. lib. 2. col. 191.
 Stratocles dicebat iurisperitos metere messem auream. in Perora.
 Stantes in scripturis sancti loquuntur. lib. 8. capit. 6.
 Stare est proprium sanctorum, & significat rectè agere. lib. 10. Reg. 6.
 Steriles quare fuerint sanctæ mulieres. lib. 7. ca. 1. col. 527.
 Stylus scribentis qua nota in scripturis cognosci ac discerni possit. li. 1. ca. 1. col. 17.
 Subintroducæ mulieres, quæ. in addit. ad cap. 4. lib. 2.
 Sudor Christi in passione an fuerit verus sanguis. li. 8. ca. 8. col. 641.
 Sum quid significet in scripturis. lib. 10. Regula. 38.
 Sufannæ accusatorum nomina. lib. 9. Regula. 29.
 Supplicia illorum qui ad Christi fidem conuertebantur apostolorum tempore. in addi. ad cap. 5. lib. 1.
 Supplicium ingens in vete. testamento erat verenda detegere, & corpus nudare. in addi. Reg. 25. lib. 10. in nouo testa. ligato saxo in mare proijcere. lib. 10. c. 6.
 Supplicium hæreticorum, in verbo, Episcopus. & Hæreticus.
 Suos vocat Deus iustos, licet omnes homines sint dei, ratione creationis. lib. 6. ca. 2. col. 455.
 Synæti rusticus quod munus obtulerit Artaxerxi. li. 10. in fi.
 Synecdoches figura explicatur. li. 9. Reg. 4. 5. 6. & 7. li. 10. Reg. 43.
 Symbolum an ab apostolis compositum, & de nominis significatione. in addit. ad ca. 5. lib. 8.
 Symonides poeta vitam tyrannicam, à Hierone tyranno didicit. in fine. addit.
 Sychem nomen viri & vrbis. lib. 6. capit. 1. colum. 439.
 Sychar corruptè proferebatur tēpore Christi, pro Sychem vrbe Samariæ. ibidem. colum. 438.

T

T *Αυτολογία* non est in scripturis, quantum esse videatur. lib. 10. Reg. 11.
 Tenebræ passionis Christi obtulerint

totum orbem, necne. lib. 6. c. 3.
 Terræ motus rerum mutationem significat. lib. 10. Reg. 50.
 Terræ motus passionis Christi an vniuersalis. ibidem.
 Telephi hasta vulnus infligebat & sanabat. in fi. addit.
 Testimonium ex inimicis desumptum validissimum. li. 6. c. 1. col. 442. li. 1. c. 14.
 Testimonijs ex libris. 70. vsurpant apostoli. omisso Hebræo: quia illi libri erant apud gentes diuulgati. libro. 6. capite. 1. columna. 436.
 Testimonium scripturæ proprio loco & tēpore adhibendum, ne contemnatur si in alieno loco irrepserit. libro. 6. capit. 1. colum. 425.
 In testimonijs citandis apostoli, aliquando explicant nomen authoris, aliquando suppressunt, quia cum doctis loquuntur. columna. 426.
 Testimonia plura sub nomine illius, qui notior est, citari solent. col. 427.
 Testimonia plura citantur, ac si essent vnius. ibidem.
 Testimonia an citentur ab euangelistis quæ omnino quadrare rei præsentis non videntur, sed ex illis sumunt occasionem ad docendum. ibi. col. 423.
 Tempus, res omnes inuenit. in Procemio. lib. 6.
 Tempora verborum mixtim inter se permittuntur. li. 5. cap. 3. in fi.
 Tempus cognoscendum illius rei de qua agitur, vt scripturas intelligas. li. 4. ca. 2.
 Tempus in rebus dominatur. lib. 1. capit. 3. in fine.
 Testamentum propriè foedus significat inter viuentes, abusiue inter mortuos. lib. 1. capit. 7.
 Testamenti noui & veteris quæ sit differentia. ibidem. Vnde deriuetur nomen in Hebræo.
 Tessaradecas tertia Matth. quomodo contineat 14. personas. li. 3. ca. 4. col. 263.
 In Tessaradecade secunda numerantur. 14. personæ, cum tres desint, Ochozias filius Ioram, Ioas, Amasias, igitur cum sint. 17. cur numerantur. 14. tantum. lib. 3. ca. 4. colum. 264.
 Tentatio duplex, probans & seducens. libro 9. Regu. 36.
 Tertulliani stultissimus error, dicentis Mar-

riam

Alphabeticus.

... ad filij prædicationem non fuisse cõuersam, nec eius fratres, in Procem. lib. 6.
 Theffalorum mores. lib. 9. Reg. 1.
 Thare Abrahæ pater infidelis. libro. 10. Regula. 21.
 Theologi detractores, carpuntur. lib. 10. in fine.
 Theologia certis regulis est adstricta. in Præfatione.
 Theologi à qua maiorum exciderint hæreditate. lib. 1. ca. 12.
 Theologia vnde deriuatum sit. lib. 2. capit. 2. columna. 124.
 Theologi nonnulli à bonis literis abhorrentes vulpi cui cauda abscissa erat similes. li. 1. cap. 6.
 Theologia degenerauit ab antiquo splendore. in Procem. lib. 6.
 Theologia vna est coniuncta, alia separata. lib. 2. ca. 2. col. 135.
 Theologia in tres secatur partes, in naturalem, inoralem, mysticam. li. 1. ca. 8.
 Thales. vide, Thracensis.
 Thracensis ancilla quid Thaleti dixerit sydera contemplanti. lib. 2. cap. 2. in prin.
 Therfites deformissimus. in Perora.
 Theophy. & Theodoretus reprehensi in expositione, Oneris, in titulis prophetarum. lib. 4. ca. 2. col. 329.
 Theophy. locus. dicentis, vnum tantum Eliam futurum secundi aduentus præcursorem, explicatur. lib. 3. c. 1. col. 224.
 Tribuit errorem memoriæ euangelistis. lib. 6. c. 1. col. 434. Quod diuitis epulonis narratio apud Luc. fit Parabola. lib. 1. cap. 3.
 Thabor mons Galilææ. in addit. ad Regu. 1. lib. 10.
 Timor vnus seruilis, alius castus. lib. 9. Regu. 36. & li. 10. Regu. 11.
 Tituli Psalmorum carent ordine. lib. 5. ca. 1. col. 364.
 Tituli Psalmorum & prophetarum, exponuntur. li. 4. ca. 2. & 3.
 Titulo libri cognito aditus aperitur ad eius intelligentiam. in Procem. lib. 9.
 Titulus crucis in tribus linguis positus, ostendit sine linguarum cognitione non posse scripturas exactè intelligi. in fine additio. lib. 10.
 Totum pro parte ponit scriptura. lib. 9. Regu. 7.
 Torcular vocatur ecclesia. lib. 10. Regu. 11.
 In bonam & malam partem accipitur. li. 7. cap. 2.
 Torrens in bonam & in malam accipitur. li. 7. capit. 2.
 Transire de bonis & malis dicitur. lib. 10. Regula. 6.
 Tropicæ locutiones proprijs admiscetur, vt præbeant aditum ad eas intelligendū. lib. 10. Reg. 47.
 Tropologicus sensus spectat ad mores, & vnde deducatur nomen. col. 505.
 Translatio. 70. qualis. in addi. ad cap. 1. lib. 1.
 Trinitati omnia sunt communia, demptis relationibus & carne Christi. lib. 2. cap. 2. colum. 134.
 Tribus Iuda cum Leuitica matrimonia inter se copulabant. lib. 3. capit. 4. col. 273.
 Tribuum duarum, Decem. &, Duodecim, quæ sint nomina. li. 4. ca. 2. in fine.
 Tribuum maledictiones & benedictiones, prophetiæ sunt. lib. 5. ca. 5.
 Tribus singulis assignantur variæ habitationes iuxta merita, sic Christianis mansiones dantur. li. 6. ca. 5.
 Tristibus læta subiungunt scripturæ. lib. 5. ca. 1. col. 357. Post mœrorem succedit cõsolatio.
 Traditiones apostolorum ex vete. sumptæ sunt in instrumento. lib. 6. ca. 1. col. 425. De illis lib. 8. ca. 5. differitur. Traditio discipuli Eliæ. lib. 3. ca. 1.
 Traditio est Apostolica in vigilia pasche populos vsque ad mediam noctem non dimittere, sed spectare Christi aduentum. li. 3. ca. 1. col. 229.
 Transferentes scripturas ad res prophanas, sunt vt Nabuchodonosor. lib. 6. cap. 1. colum. 444.
 Tuus, in malam partem dicitur, vt peccauit populus tuus. lib. 6. ca. 2.
 Turpitudinis denudatio supplicij genus acerbum, in mulieribus præcipue. in addit. Regu. 25. lib. 10.
 Tunc particula iuncta futuro, vertit futurum in præte. lib. 5. ca. 3.
 Tychonij septem regulæ ad intelligendum scripturas. li. 10. Reg. 39. & deinceps.
 Typum Christi sustinent sancti, Typus partem indicat: nam si prorsus esset similis, non est typus, sed res ipsa. li. 6. c. 1. in prin.
 Typum germanum nouorum putare esse vterque absurdum est. li. 6. ca. 1. col. 417.
 Typis solent homines preparari adeo antequam res ipsæ veniant. lib. 7. capit. 1. colum.

lumna. 510.

Typus rei bonæ, potest etiam esse rei malæ, ex illa nimirum parte quæ bona est. lib. 7. ca. 1. col. 5. 12. & hoc extenditur ad res irrationales. col. 5. 13. & deinceps.

V

Varietas rerum, tædium leuat. li. 1. c. 2.

Vanitas vanitatum quid. li. 5. ca. 7.

Vas, vasis pro quocunque instrumeto. lib. 10. Regu. 45.

Vas electionis quare Paulus vocatus. ibid.

Vas honoris & contumeliæ quid significet. in addit. ad Regu. 25. li. 10.

Vas aut vasculum pro membro genitali mulieris. lib. 10. Reg. 25.

Vespera pro nocte accipitur. lib. 9. Reg. 7.

Veritas illustrior fit, falsitate illi e regione apposita. Regul. 35. & 36. Temporis filia in Proem. lib. 6.

Vertere terga est contemnere dei præcepta. lib. 10. Reg. 6.

Verbi vnus translatio, non efficit totum locum figuratum. lib. 10. Reg. 47.

Veritas in altissimo puteo, iuxta Democritum, demersa. li. 2. ca. 2. in prin.

Veritas alijs atq; alijs verbis enarrari potest, ipsa incolumi. li. 10. Regu. 50.

Verbum dei & nostrum quomodo differunt. li. 2. c. 2. col. 162. lib. 3. c. 4.

Verbum filius dei vocatur, & quare. li. 2. ca. 3. col. 185.

Verbum domini habet in titulo prophetia quæ fausta annuntiat, aut ærumnas, dum post illas sequatur solatium. lib. 4. capi. 2. colum. 319.

Verbi vnus repetitio vehementiam locutionis ostendit. li. 5. ca. 7. col. 396. & 397.

Verbum ociosum. vide, Ociosum.

Verbi repetitio huiusmodi. Vidēs vidi, quid significet. lib. 5. capi. 7. colum. 397. vide, Phrases.

Verbum idem secundò repetitum in eadem periodo, aliam habet significationem, & est veluti prioris Allegoria. lib. 5. columna. 398.

Verbis triuij vtitur scriptura. li. 6. capi. 1. col. 434. & lib. 8. c. 1.

Venator frequentius accipitur in malā partem quam in bonam. li. 7. ca. 2.

Vester. a. um. dicitur de bonis & malis. lib. 6. capi. 2.

Vestis splendida & sordida quatenus deceat. in Pero.

Vermis supplicium impiorum, metaphoricè vocatur. li. 8. ca. 5. col. 610.

Vestimenta scindebantur audita blasphemia. li. 8. ca. 6. col. 626.

Veteris legis abrogationem inculcat Paulus. li. 8. c. 1. li. 1. ca. 7.

Verberari antea, hominem crucifigendum, mos erat Romanis. li. 8. ca. 6. col. 626.

Vir pro homine & muliere accipitur. lib. 9. Reg. 6. & 9. vide, Masculinum & sexus.

Virginitas sub præcepto quare non sit posita. li. 8. ca. 2.

Virgo vocatur etiam quæ est corrupta. lib. 9. Reg. 11.

Visiones dæmonum & angelorum quomodo discernantur. li. 9. Reg. 16.

Virtutes connexæ & concatenatæ inter se. Regu. 22.

Virga corporaliter & spiritualiter intelligitur. li. 10. Reg. 11. in fi.

Viperæ natura quæ sit. lib. 10. Reg. 47.

Virtutes gentium, non constituunt populum dei. li. 6. ca. 5.

Virtutes sunt quatuor & in se connexæ. lib. 9. Regu. 22.

Vituperium non est ex illaudatis nasci parentibus. li. 10. Reg. 21.

Vituperat ecclesia homines iniquos, quia ab iniquis parentibus orti. ibidem.

Virorum generationes digerit scriptura, nõ mulierum. li. 3. ca. 4. col. 272.

Viuere est solius dei verbum, propriè. li. 2. c. 2. col. 163.

Viuēs dicitur ad Idoli distinctionē. col. 161.

Vinctus Christi, nomen est ingentis supercilij in Paulo. li. 8. c. 1. in prin.

Vinctos e carcere extrudunt Paschate Romani & Iudæi. li. 8. ca. 5.

Viri ficulni, qui. in addi. fin.

Vulpi cui abscissa erat cauda, sophistæ sunt similes. ibidem.

Virtutes illæ, quæ sunt ex Angelorum numero, ex quo loco vete. instru. desumptæ. lib. 6. ca. 1. col. 443. Quare hoc nomine vocatæ. lib. 2. ca. 1.

Viam muniebat deus in vet. testa. ad ea quæ facturum erat, ne veluti insolita reijceres. lib. 7. col. 527.

Visitare, significat regere ac moderari, mox punire. lib. 5. capit. 7. colum. 398. lib. 7. capit. 2.

Vitia

Vitia non sunt omnia inter se paria. lib. 8. ca. 2. in princ.

A vitio prius recedendum, deinde virtuti operam dandum. li. 5. col. 358.

Visio dei non differtur sanctis vsque ad extremum Iudicium. li. 2. ca. 2. col. 143.

Visiones aliquæ spectant ad Ierusalem cælestem: aliæ ad terrenam, aliæ ad vtranque. lib. 4. ca. 1. col. 291.

Videntes vocabantur prophetæ, quia quæ cæteri ignorabant, ipsi cognoscebant. colum. 296.

Visio in prophetis, idem est quod verbum domini. li. 4. cap. 2. col. 319. Visio ponitur in titu. prophetarum, & nihil subiungunt se vidisse, & quare. ibidem.

Vniuersalis propositio intelligitur iuxta subiectam materiam. lib. 6. cap. 3. Aliquando omnia comprehendit, ac nullis terminis septa est.

Vnus pro multis, vt indefinita propositio pro vniuersali. ibi. col. 463.

Vnus deus dicitur quia nunquam a se disidet, nec mutationi est obnoxius. li. 6. c. 6. in princ.

Vnus ad distinctionem idolorum, non ad excludendum personas. li. 2. col. 151.

Vocatiui repetitio diligentis vocationis signum est. lib. 5. ca. 7.

Vocare aliquem ex nomine Emphasis habet. lib. 9. Regu. 41.

Volucres vocantur dæmones & viri sancti. lib. 7. cap. 2.

Vocabula Christi ætate corrupta. li. 6. ca. 1. col. 438.

Vrbes. 15. in Asia concidere in terræmotu passionis domini. lib. 6. ca. 3.

Vrbes omnium malorum officinæ, quæ sint. lib. 3. cap. 3.

Vriæ vxoris cur nomen suppressit Matth. lib. 3. ca. 4. col. 269.

Vfura in lege permessa, in prophetis prohibita. in Pero. & lib. 8. cap. 4.

Vxores sanctorum ideo steriles fuere (cum essent steriles maledictæ) vt filiorum multitudinem intelligas spiritualiter. lib. 7. col. 534.

Vxorum multitudinem fas erat in veteri lege patribus habere. 7. colum. 533. Plebeis non item, sed hominibus personæ & dignitatis, in typum futurorum. ibidem. & in addit. ad cap. 4. libri. 3.

Vxores primariæ & secundariæ notæ, patriarcharum, qua in re differebant. in addit. ad capi. 4. lib. 3.

Z

Zabulus quid significet apud patres antiquos, exponitur, aduersus Erasimum. lib. 3. cap. 3. col. 245.

Zacharias propheta sæpè inculcat. Hæc dicit dominus, & quare. lib. 10. Reg. 23. & lib. 4. cap. 2.

Zacharias filius Barachæ quis sit. li. 2. cap. 1. col. 207. exponitur, contra Basil. & Gregor. Nyssenum.

Zaram in generatione apud Matth. cur ponatur, cum ad Christum non pertineat. li. 3. capi. 4. col. 266.

Zelotes, vide, Simon.

Zelus in bonum & malum dicitur. li. 7. ca. 2.

Zeugma in scripturis frequens. li. 5. cap. 7.

Zebedæus pater Ioan. in infidelitate permansit. lib. 10. Reg. 21. & in addi.

Zorobabel Christi figura: qui templum ex nouis & veteribus lapidibus construxit. lib. 6. cap. 1. in princ.

Finis Indicis Alphabetici.

INDEX POSTERIOR, LOCOS SCRIPTURÆ DIVINÆ PASSIM IN

toto opere enucleatos, præmonstrans, & ob oculos subijciens, iuxta sacrorum librorum seriem.

EX GENESI.

Cap. 1.

Enomine huius libri. li. 10. Regu. 35. In principio creavit Deus cælum. col. 653. Creavit cælum & terrā, terram vocat omnia elemēta. li. 10. Reg. 7.

Terra erat inanis & vacua. libr. 5. capit. 1. columna. 353.

Spiritus domini ferebatur super aquas. libr. 1. ca. 4. in fine.

1. 2. Dixit Deus fiat lux. & ca. 2. Dixit dominus Deus. libr. 2. ca. 2. col. 145.

Sol & luna quarto die creantur, & dicit Dominus prima die, fiat lux. libr. 5. capit. 1. col. 145. & 145.

Hi dies an fuerint. 6. distinct. in addit. ad 36. Regul. libr. 9.

Angeli ante mundum, quanuis simul cum ipso sunt creati. in proœ. libr. 6.

Cur hominis creatio postremum diem reiecta est. libr. 5. cap. 1. col. 345. & cur prius mundum, mox vero hominem creauerit. libr. 9. Regu. 50.

Crescite & multiplicamini, quare ter repetitum. libr. 5. in fine.

Creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum. libr. 6. cap. 2. in fine.

Hora sexta homo creatus & redemptus, & de ligno comedit. li. 6. ca. 3.

Vespere & manè dies vnus. libr. 6. cap. 4. columna. 470.

In omnibus diebus dempto secūdo dicitur. Vidit Deus, quod esset bonum. libro. 6. capit. 6.

Cap. 2.

Istæ sunt generationes cæli & terræ, &c. li. 3. capit. 3. circa principium. & in additio. ad

Regul. 36. libr. 9.

Requieuit Deus ab vniuerso opere. libr. 9. Regu. 35. libr. 10. Reg. 3. libr. 6. capi. 6.

In die quo comederis morte morieris. libr. 9. Regu. 44.

Adæ vero non est inuentus adiutor similis illi. libr. 9. Reg. 28.

Plantauit Dominus paradysum in Eden, & posuit hominem. libr. 5. ca. 1. col. 350.

Nunc os ex osibus meis, sunt verba Adæ, Matth. 19. verba Christi. libr. 10. Reg. 5.

Perfecti sunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum. libr. 5. ca. 1. col. 348.

Requieuit in die septimo & sanctificauit illum. libr. 5. cap. 1. col. 354.

Lignum vitæ & scientiæ boni & mali. li. 2. capi. 1. colum. 89. & arbor scientiæ quod fuerit ficus. ibidem.

Fons ascendebat è terra. libr. 6. ca. 4. in fi.

Flumina quæ erumpunt è paradiso iuxta litteram sunt intelligenda. li. 7. col. 536.

Posuit in paradiso, vt custodiret illum. in addit. proœ. libr. 10.

Ecce Adam factus es quasi vnus ex nobis. ca. 2. libr. 10. in proœm.

In dolore paries. libr. 8. ca. 6. col. 622.

Adam vbi es? & Vbi Habel frater tuus. libr. 5. ca. 6. in prin. & libr. 9. Reg. 41.

Consuerunt folia ficus, & fecerunt perizonata. libr. 2. ca. 1. col. 89.

Aperti sunt oculi eorum. libr. 9. Regu. 16. & libr. 10. Regu. 47.

Vocauit Eua, quod mater esset cunctorum viuientium. libr. 6. cap. 3. col. 460.

Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ. libr. 7. cap. 3.

Eritis vt dij. Hinc natus idolorum cultus. libro. 8. cap. 6.

Dixit Cain ad Habel exeamus in agrum. li. 4. cap. 4. versus finem.

* Respe

Index posterior

- Respexit Dominus ad Habel & ad munera eius, ad Cain autem non aspexit. lib. 5. ca. 1. circa principium. lib. 9. Reg. 47. Quo signo cognouit. lib. 8. ca. 6.
- In generationibus prima mulier Adę exprimitur. in addit. ad ca. 6. lib. 8.
- Cognouit Adam vxorem suam. libro. 10. Regula. 25. & lib. 2. ca. 2.
- Audite vxores Lamech. li. 6. ca. 2. in fine.
- Cap. 5. Noë cum esset quingentorum annorum. li. 6. cap. 4. col. 468.
- Cap. 6. Cum coepissent homines multiplicari in terra. li. 6. ca. 3. col. 462.
- Videntes filij Dei filias hominum. libro. 10. Regu. 29.
- Erunt dies illorum centum viginti anni. lib. 10. Reg. 43.
- Vidit Deus quod multiplicatę essent malitia hominum. li. 10. Reg. 28.
- Delebo hominem quem ceraui. lib. 9. Regu. 10. li. 10. Reg. 28.
- Noe iustus in generatione sua. libro. 10. Regu. 21.
- Cap. 7. Animalia munda & immunda. lib. 5. capit. 1. colum. 354.
- Ingressus est Noë & filij eius & vxores filiorum eius. lib. 5. ca. 7. col. 404.
- Arca ecclesię figura. lib. 10. Reg. 44.
- Ex animantibus mundis septena, septena, de immundis, duo, duo. lib. 9. Reg. 4. & lib. 6. & capit. 6.
- Ingressa sunt ad Noë vt pręceperat dominus Noë. lib. 6. ca. 2. in fine.
- Quare vltus est Dominus scelera aqua. lib. 9. Regu. 26.
- Cap. 8. Prima die mensis apparuerunt cacumina montium. li. 5. ca. 1. col. 352.
- Recordatus est Dominus Noe. lib. 9. Reg. 5. & lib. 5. ca. 1. & lib. 6. capit. 1.
- Portans ramum oliuę. lib. 10. Reg. 47.
- Egredere de arca tu & vxor tua, & filij tui & vxores filiorum tuorum. lib. 5. cap. 7. columna. 404.
- Cap. 9. Crescite & multiplicamini. lib. 5. in fi. Coruus egrediebatur & reuertebatur. in addit. ad Reg. 3. lib. 9.
- Diuerfa enueneratio & ordo varius in enarratione filiorum Noe. lib. 5. cap. 1. columna. 342. & deinceps.
- Maledictus Canaã feruus feruorum erit fratribus suis. lib. 6. ca. 1. col. 419.
- Cham pater Canaam. lib. 5. ca. 1. col. 353.
- Antequam foedus iniret Deus cum Noe, edidit miracula. lib. 9. Reg. 50.
- Gentes diuisę in varias linguas & capitul. 11. terra erat sabij vnus. lib. 5. cap. 1. col. 350. 351.
- Cum esset Thare annorum. 70. genuit Abram, Nachor, Aran. lib. 5. capit. 1. Cap. 11. in princ.
- Quomodo Sem biennio post diluuiũ sit centum annorum. lib. 10. Regu. 43.
- Venite descendamus & confundamus linguam ipforum. lib. 10. Re. 928. & lib. 9. ca. 4. in fine.
- Ædificemus ciuitatem & turrim. lib. 6. capit. 4. in fi. 18. 22. Conferuntur omnes benedictiones Abraham inter se. lib. 5. capit. 7. col. 403.
- Soror mea est. lib. 10. Reg. 20. in addit.
- Egredere de domo patris tui. & pater Abraham an fidelis. lib. 10. Reg. 21.
- Sara rapta quomodo non fuit polluta. lib. 8. cap. 6. col. 621.
- Nonne tota terra coram te est. lib. 5. capit. 6. in principio. Cap. 13.
- Venerunt in fontem Mispat, ipsa est Cades. lib. 5. ca. 1. colum. 354. Cap. 14.
- Contra regem Balę, ipsa est Segor. ibidem.
- Melchisedec rex Salem protulit panem & vinum & benedixit ei. lib. 10. Regu. 16. de eius iustitia lege infra ad Hebrę. 7.
- Quadringentis annis erit peregrinum semę tuum in terra non sua. lib. 10. reg. 43. & li. 6. cap. 4. in princ. Cap. 15.
- Quę miracula promissioni Abraham a deo factę pręcesserint. lib. 9. reg. 50.
- Ignis sacrificij in visione fuit. lib. 8. cap. 6. colum. 424.
- Si mihi centenarius nascetur filius. lib. 5. cap. 1. in princip. Cap. 17.
- Patrem multarum gentium posui te. lib. 6. capit. 3. colum. 462.
- Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum ascendit ad me. in proce. lib. 6. lib. 10. regu. 28. Cap. 18.
- Desierant Sarę fieri muliebria. & capit. 20. concupiuit eam Abimelech. lib. 5. capi. 1. col. 350.
- Apparuit ei Dominus ad Illicem. li. 9. re. 16. In meridie. lib. 10. reg. 6.
- Lauat Abraham pedes angelorum. lib. 8. ca. 6. columna. 628.
- Cum subuerteret dñs vrbes in quibus habitauit. li. 6. ca. 1. col. 470. lib. 10. reg. 20. Cap. 19.
- Abutimini filijs, dum modo viris istis nihil mali fa-

Locorum scripturę.

- li faciatis. libro. 9. Regula. 2. libro. 10. Regula. 20.
- Pluit dominus super Sodomam & Gomorrhā. li. 9. Regu. 5. li. 2. ca. 2.
- Angeli ad Abraham in meridie, ad Loth vespere, quare venerunt. lib. 10. reg. 6.
- Angeli subuertentes Sodomam viti vocantur. lib. 9. reg. 2.
- Quare Sodomitę igni absumpti & nō aqua. lib. 9. reg. 26.
- Cap. 20. In semine tuo benedicentur omnes gentes. lib. 3. cap. 4.
- Ait Abraham ad Abimelech, soror mea est, filia patris mei. li. 10. reg. 20. in addit.
- Ecce tu morte morieris & non viues. lib. 9. Regula. 3.
- Soror mea est. in addi. ad cap. 1. lib. 2.
- Cap. 21. Et aperuit oculos Agar, & vidit puteum. lib. 9. regu. 16.
- De dissidio & pace Abimelech cum Abraham. in proce. lib. 4.
- Ideo vocatus est locus Bersabee. lib. 5. cap. 1.
- Abraham epulum facit ablactato Isaac. lib. 9. regula. 43.
- Cap. 22. Tollie filium tuum quem dilexisti Isaac. lib. 5. cap. 3. lib. 10. regu. 34.
- Dicit Abraham se reuerfurum cum filio quę tamen volebat occidere. lib. 10. regul. 20. in additio.
- Nunc cognoui quod timeas deum. libro. 10. Regula. 3.
- Non pepercisti filio tuo propter me. lib. 10. Regula. 3.
- Cap. 23. Abraham emit speluncam ab Ephrō Etheo filio Seor. lib. 6. ca. 1.
- Surrexit a mortuo. lib. 9. reg. 9.
- Cap. 25. Filij Iacob nati in Mesopotamia. libro. 6. capite. 4.
- Cap. 26. Appellauit nomen vrbis Bethel. lib. 5. cap. 1. colum. 354.
- Cap. 27. Esto dominus fratrum tuorum, & adorent te filij patris tui. li. 6. ca. 1. col. 418.
- Ego sum primogenitus tuus Esau. lib. 10. regu. 20. in addit.
- Curre ad oues & accipe duos hædos. lib. 9. Regula. 5.
- Maledicentes tibi maledictus. lib. 6. cap. 4. colum. 472.
- Cap. 28. Tulit Iacob de lapidibus. & deinde, collocauit eum in titulum. libro. 6. capite. 1. columna. 422.
- Cap. 29. Nostis Laban filium Nachor. lib. 5. capi. 1. in principio.
- Imple Hebdomadam dierum huius copulę. lib. 8. ca. 6. col. 628.
- Iacob amouit lapidem, quo puteus claudabatur, & adaquato grege osculatus est eā, & indicauit ei, quod frater esset. lib. 5. ca. 1. colum. 352.
- Deus patris mei Abraham & timor Isaac. li. Cap. 31. 5. cap. 1. in princ.
- Vocauit Laban tumulum testis, Iacob Galaad. lib. 5. ca. 1. col. 354.
- Pater vester mutauit mercedem meam decem vicibus. lib. 6. cap. 4. col. 469.
- Iacob tumulum lapidum in testem assumit. lib. 10. regu. 7.
- Rachel furata est idola patris, hic primū idolorum nomen auditum est. li. 8. ca. 6.
- Iacob emit partem agri ab Emor patris Sychem centum agnis. li. 6. ca. 1. Cap. 33.
- Simeon & Leui occidunt Sychimitas. lib. 9. Cap. 34. regu. 5. lib. 6. cap. 1.
- Non sic erit, non sic erit. lib. 10. reg. 23.
- Dormiuit cum ea tristitnque deliniuit blanditijs. li. 5. ca. 1. col. 352.
- Appositus est Isaac ad genus suum. lib. 10. Cap. 35. regu. 6. licet Ambro. verba non quadrent cum nostro textu.
- Rachel peperit cum dolore. lib. 8. cap. 6. colum. 622.
- Vidi quasi solem, lunam & stellas vndecim. Cap. 37. lib. 9. regu. 6.
- Nunquid ego, & mater tuā adorabimus te. lib. 9. regu. 9.
- Pharao epulum natalis sui facit. libro. 9. Re. Cap. 40. gula. 43.
- Septem spicę septem anni sunt. libro. 10. re. Cap. 41. gula. 38.
- Vidit Pharao spicas & boues. libro nono. re. gula. 21.
- Duodecim fumus serui tui in terra Canaam. Cap. 42. libro. 10. Regula. 38. & 43. in fine. libro. 6. capite. 4.
- Comedunt cum Ioseph in meridie. libro. 10. Cap. 43. Regula. 6.
- Ioseph vocat se augurem. libro. 10. Reg. 20. Cap. 44. in additio.
70. Animę egressę sunt de foemore Iacob. Cap. 46. lib. 6. c. 1. col. 435.
- Intrauit Iacob in Ægypto in animabus 70. lib. 9. regu. 7.
- Non auferetur sceptrum de Iuda. li. 3. c. 4. co. Cap. 49. lum. 254. li. 1. ca. 4. in fine.
- De Simeon & Leui, Diuidam eos in Iacob, & dispergam in Israel. lib. 9. ca. 1. col. 418.

Index posterior

- Beniamin lupus rapax ad matutinum comedit, ad vesperam dabit escam. libr. 6. capit. 1. col. 419.
- Vocat filios vt benedicat, & nonnullis infusa imprecatur à meliori parte dans nomen. libr. 9. Reg. 7.
- Appositus est ad populum suum. libro. 10. Regu. 6.
- Apræda fili mi ascendisti, incuruauit se. li. 10. regu. 47.
- Iacob moriturus cur vocat filios suos. lib. 8. ca. 1. col. 572.
- EX EXODO.**
- Cap. 1. Septuaginta animæ egressæ de foemore Iacob. libro. 6. capitul. 1. columna. 435.
- Zabulon, Benjamin, Dan. libro. 5. capit. 1. in prin.
- Cap. 2. Duo Iudæi qui rixabantur, qui fuerint. libr. 9. Reg. 29.
- Egressus vir de domo Leui, duxit filiam Leui. li. 6. ca. 2. in fi.
- Pharaonis filia quod fuerit nomen. libro. 9. Regu. 29.
- Cap. 3. Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac. &c. lib. 6. cap. 2.
- Rubus ardet nec consumitur. li. 10. Reg. 36.
- Cap. 4. Cum esset in itinere, occurrit ei Dominus & volebat eum occidere. li. 10. Reg. 12.
- Fecit Moyses sicut præceperat Dominus Moyse. li. 6. ca. 2. in fi.
- Cap. 6. Peperit ei, Aaron, Moysen, & Mariam. libr. 5. cap. 1. col. 343.
- Cap. 7. Virga Aaron deuorauit serpentes. libro. 9. Regu. 11.
- Indurabo cor Pharaonis. li. 10. Reg. 5.
- Erat Moyses. 80. annorum, & Aaron. 83. quâdo locuti sunt ad Pharaonem. li. 5. cap. 1. col. 344.
- Cap. 8. Conferuntur plagæ Ægypti cum Psalm. 77. lib. 5. ca. 1. col. 346. Quod nominibus Ægyptijs vtatur Moyses. lib. 10. Regu. 8.
- Cap. 8. Magi Pharaonis fecerunt similiter. libro. 5. col. 347.
- Magi qui Moyse resistenterunt qui fuerit. lib. 5. colum. 348.
- Cap. 12. Quadringenti & triginta anni calamitatis Hebræorum in Ægypto, numerantur. lib. 10. Reg. 43. lib. 6. ca. 4. Lege Gene. 15. & ad Gala. 4.
- Profecti sunt sexcenta fere millia peditū virorū, abtq; paruulis. lib. 6. ca. 5. in fine.
- Cap. 13. Aperiens vuluam aīni. li. 9. Regu. 9.
- Maris Rubri vna ne diuisio fuerit, an plures. in addi. ad ca. 4. lib. 6.
- Abyssi operuerunt eos, & deuorauit eos sicut stipulam. li. 5. cap. 3.
- Septuaginta palmarum. li. 6. ca. 4. col. 468. Aquæ Mara per Anticipationem. li. 10. Reg. 14. 70. palmarum, & 12. fontes. li. 6. c. vlt. col. 496.
- Visitans iniurias patrū in filios &c. in Pero. Populus videbat vocem domini. li. 9. Re. 15.
- Vsq; ad tertiam & quartam generationem. lib. 10. Reg. 21.
- Maledicens patri aut matri morte moritur. lib. 6. ca. 3. col. 463.
- Sex annis seruiet tibi. in. 7. egredietur liber. li. 6. cap. 6. & in addi. ad Re. 36. lib. 9.
- Viduam & pupillum non affligetis. libro. 10. Reg. 27.
- Non acquiesces iudicio, multorum. libro. 6. cap. 3. col. 462.
- Non coques hœdum in lacte matris. libr. 9. Regu. 10.
- Quando tuleris summam filiorum Israël, dabunt singuli. &c. li. 6. ca. 5. in prin.
- Sedit populus manducare & bibere & surrexit ludere. li. 10. Reg. 6.
- Descende, peccauit populus tuus. li. 6. cap. 2.
- Hi sunt dii tui Israël. li. 6. ca. 4. col. 471.
- Deos conflatiles non facietis. li. 9. Re. 7.
- EX NUMERIS.**
- V**T exactè librum hunc valeas intelligere, lege cap. 5. sexti libri.
- Quis det omnem populum domini, esse prophetas. lib. 5. c. 6. col. 387.
- Sephora an sit eadem mulier cum Æthiopisauore Moyse. li. 2. cap. 1. col. 107.
- Venerunt in Vallem bothri. libr. 5. capit. 1.
- Dixit Dominus ad Moysen, dicens. libr. 10. Regu. 23.
- Tribus, dederunt virgas in sortes. libro. 9. regu. 47.
- Saphaath, quia peccator generat filias. lib. 8. cap. 6.
- Fons Daphne. lib. 5. cap. 1. col. 355.
- EX LEVITICO.**
- D**E oleo sacerdotali quo sacerdotes & pontifices vnguntur & reges. lib. 2. capit. 3.
- Omne quod habet diuisam vngulam & ruminat in pecoribus comedetis. lib. 6. capi. 3. col. 460.
- De duobus hircis. libro. 7. capitul. 1. columna. 512.
- Homo homo de domo Israël. libr. 9. regu. 9.

Locorum scripturæ.

- Cap. 19. Ephraim iustus erit, & Hin. lib. 9. Regu. 10.
- Cap. 20. Qui dederit de femine suo Moloch. ibidem.
- Cap. 25. De iubileo. lib. 6. cap. 6. col. 484.
- Ex Deuteronomio.
- Cap. 1. Legem in campestribus accipit Israel. li. 10. Regu. 6.
- Cap. 4. Fornax ferrea. libr. 9. Regu. 29.
- Cap. 6. Audi Israel Dominus Deus tuus, deus vnus est. lib. 6. ca. 6. col. 479.
- Cap. 9. Dedit mihi deus tabulas scriptas digito dei. lib. 6. ca. 2. in fi.
- Cap. 13. Tentat vos dominus, vt sciat an diligatis eum. li. 9. Reg. 36. li. 10. reg. 3. lib. 2. cap. 2.
- Cap. 18. Prophetam vobis suscitabit dominus de medio fratrum vestrorum, ipsum tanquam me audite. li. 4. ca. 1. col. 313. in fine.
- Cap. 21. Non arabis in boue & asino. libr. 10. reg. 27.
- Cap. 23. Vir qui non fuerit mundus ab accidente notis. lib. 10. regu. 27.
- Non sceneraberis fratri tuo, sed alieno. in Perora.
- Cap. 25. De suscitatione feminis. li. 8. ca. 6. col. 625. & lib. 3. cap. 4. versus finem.
- Cap. 28. Glorificantes me glorificabo, qui me &c. lib. 10. regu. 4.
- Cap. 32. Assumpsit eum & portauit in humeris suis. lib. 10. reg. 47. & in addi.
- Ego occidam & ego viuificabo. libr. 5. cap. 1. colum. 357.
- Ego irritabo eos super gente, quæ non est gens. lib. 10. reg. 38. & lib. 1. cap. 1. in prin.
- Incrassatus est dilectus & recalcitrauit. libr. 10. regu. 29.
- Attende cælum & loquar, audiat terra. libr. 10. regu. 7.
- Cap. 34. An hic aliquid scriptū sit, de pugna Michaelis cum daemone de corpore Moyse, de qua Iudas in epistola meminuit. li. 5. cap. 1. colum. 347. in fine.
- EX IOSVE.**
- I**osue Christi figura. libr. 2. ca. 3. col. 77. & lib. 9. reg. 13.
- Cap. 2. Raab meretrix. libr. 9. regu. 11. vide, Raab.
- Cap. 5. Locus quidam hic vocatur Galgala. & capit. 5. imponitur ibi nomen. libr. 5. capi. 1. columna. 354.
- Cap. 7. Præcepit dominus comburi qui tale facinus fecit, & lapidatur. libr. 9. reg. 29.
- Cap. 15. Quiriathsepher, id est locus vbi literæ docentur, siue Academia, per occupationem hic vocatur, nam illi imponitur nomen. 1. Iudic. lib. 5. col. 355.
- Ossa Ioseph quæ tulerant filij Israel de Ægypto humanantur in Sychem, in parte agri quem emerat Iacob, à filijs Emor patris Sychem. libr. 6. ca. 1. col. 438.
- Ex libro Iudicum.
- I**udicum Israel catalogus, & gubernationis vicissitudines illius populi. vide, Catalogus.
- Ascendere vos faciam de terra Ægypti. li. 5. Capit. 2. ca. 3. & li. 9. reg. 49.
- De sorte Gedeon, quæ fuerit. libr. 9. reg. 47.
- Interfecit. 70. viros supra lapidem vnum. lib. 10. reg. 43. in fi. li. 6. ca. 4. in prin.
- Iephte quomodo votum compleuit. li. 10. Capit. 11. reg. 25. & in addi. ad reg. 36. lib. 9.
- Sepultus est in vrbibus Galaad. lib. 6. capi. 1. Capit. 12. colum. 422.
- Ne vescaris in mundo, erit enim puer Nazarethæus ab utero matris. li. 6. c. 1. col. 421.
- Cur nomen meum interrogas, quod est mirabile. li. 2. cap. 2. col. 153.
- Samson fecit potum septem diebus. li. 8. ca. 6. Capit. 14. pit. 6. col. 628.
- Ex libris Regum.
- R**egum. 1. Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim. lib. 6. capi. 6. in prin.
- Mater Samuel quo consilio laudetur, libr. 10. regu. 21.
- Vir dei ad Eli missus, quis fuerit. in addi. ad regu. 40. libr. 9.
- Vir vnus anni erat Saul cum regnare coepit. lib. 8. cap. 8. col. 639.
- Numerantur. 8. filij Dauid & sunt. 7. libro. 8. Capit. 16. capit. 6.
- Attulit Dauid caput Philistæi in Ierusalem. lib. 5. col. 355.
- Ingressus est in speluncam, vt purgaret ventrem. in addi. ad reg. 25. libr. 10.
- Non relinquam mingentem ad parietem. Capit. 25. ibidem.
- De apparitione Samuelis Phytionissæ arte. Capit. 28. lib. 9. regul. 21.
- Historia Vriæ exponitur. libr. 7. col. 513. Capit. 11.
- Vriam percussisti gladio. lib. 10. reg. 5. Capit. 12.
- De parabola à Nathan Dauid proposita. li. 5. ca. 6. & li. 10. reg. 28.
- De duabus meretricibus. li. 7. col. 515. & lib. 9. regul. 11.
- Regum. 3. Quare in nocte Salomon accepit sapientiam. li. 10. regu. 6.

Index posterior

- Cap. 7. Mare æneum supra clunes. 12. boum. libr. 6. capit. vlti.
- Cap. 12. Nunc vide domum tuam Dauid. libr. 6. col. 440.
- Cap. 17. O domine testis huius viduæ cum qua ego habito apud ipsam, tu malefecisti, &c. lib. 5. cap. 4. col. 379.
- Viuit Deus in cuius conspectu sto. lib. 10. regula. 6.
- Cap. 21. Naboth benedixit deo & regi. libr. 10. regu. 26. lib. 8. ca. 6. in fine.
- Ex libris Paralipomenon.
- Cap. 2. **P** Aralipome. 1. septem filij Dauid numerantur, & fuerunt octo. lib. 8. ca. 6. columna. 625.
- Cap. 4. Iudas primo loco collocatur, cum quartus sit. lib. 5. ca. 1. in prin.
- Percussit deus castra Philistijm. in addit. ad regul. 44. li. 9.
- Cap. 19. Interfecit Dauid. 7. millia curruum. in addit. ad cap. 1. lib. 5.
- Cap. 8. Paral. 2. Numerantur principes exercitus Salomonis, & multa aliter in Regi. in addit. ad cap. 1. lib. 5.
- Cap. 9. Magnificatus est Salomon præ omnibus regibus terræ. lib. 6. cap. 3.
- Regnavit Roboam, & postea. 10. rex constituitur. in addit. ad ca. 1. li. 5.
- Cap. 18. Abisai percussit Edom, & in Regi. dicit Aram. ibidem.
- EX R V T H.
- Cap. 4. **R** Achel & Lia ædificauerunt domum Israel. lib. 9. regu. 4.
- Sede hic vocans eum noie suo. reg. 41.
- Debes accipere vxorem vt suscites semen. li. 8. ca. 6. col. 625. & libr. 3. ca. 4. versus finem.
- EX ESTHER.
- Cap. 2. **P** Ellices regum quomodo præparabantur. libr. 8. cap. 6.
- Cap. 14. Ne tradas domine sceptrum tuum, his qui non sunt. lib. 10. regu. 38.
- EX IOB.
- Q** Vo tempore vixerit Iob. lib. 2. cap. 1. colum. 101.
- Quis libri author. ibi. col. 102. An peccauerit. li. 9. reg. 43. & li. 7. ca. 2. Laudatur quod sanctus inter Idumæos fuerit. li. 10. reg. 21. Patientia eius. lib. 9. reg. 21. vide in verbo, Patientia, & Iob.
- Cap. 1. Cur Iob in die non in nocte tentatur. lib. 10. regula. 6.
- Quam ob causam epulo peracto lustrat filios. ibidem.
- Quærit dominus à Satan vnde venis? li. 5. ca. 6. in princi.
- Dominus dedit, dominus abstulit. lib. 10. regula. 5.
- Sederunt cum eo septem diebus, & septem noctibus. lib. 6. ca. 4. col. 469.
- Socij Iob typum hæreticorum tenent, licet aliqua prophetauerint. libr. 7. capit. 1. columna. 514.
- Benedic deo & morere. lib. 10. reg. 26. & lib. 8. cap. 6. in fi.
- Sederunt in terra septem diebus. in addit. ad regul. 12. libri decimi.
- Pereat dies in quo natus sum. libr. 5. capi. 4. in fine.
- Conterentur filij eius in porta. libr. 8. capi. 6. colum. 624.
- Fratres mei præuaricati sunt in me sicut torrens, &c. in addit. ad ca. 1. libri primi.
- Qui dicit soli ne oriatur. libr. 10. reg. 22.
- Cap. 9. Si voluerit contendere cum eo, non respondebit vnum de mille. in addit. ad c. 1. lib. 1.
- Abominabuntur me vestimenta mea. li. 10. regula. 3.
- Qui facit Arcturum & Orionem & Hyadas & interiora Austri. li. 6. ca. 1. col. 440.
- Hæc abscondisti apud te. libr. 10. regu. 34. in additio.
- Manus tuæ fecerunt me, &c. & præcipitabis me? in addit. ad regu. 37. lib. 9.
- Ipse cognouit viros vanitatis, & eum qui non intellexit. lib. 10. regu. 34. in addit. & statim, in puluerem deduces me?
- Siue nobiles, siue ignobiles sint filij eius, non intelliget. lib. 5. ca. 4.
- Extendit contra deum manum suam. in additio. ad regu. 44. libr. 9.
- Attenuetur fame robur eius. lib. 5. ca. 5.
- Cap. 18. Perfodiunt domos noctu, quas signauerunt. in addit. ad cap. 1. lib. 5.
- Cap. 24. Tolle eum Subsolanus. in additio. regu. 20. libro. 10.
- Cap. 27. Si leuauit supra pupillum manum meam, cum viderem me in porta superiorem. lib. 8. ca. 6. colum. 624.
- Ex libro Psalmorum.
- D** E Psalm. libr. 10. regu. 2. Cur legantur Psalmi iuxta. 70. lib. 1. capi. 4.
- Cur titulo careant. lib. 4. c. 3. col. 339.
- Cap. 1. Beatus vir qui non abiit. libro. 10. regu. 34. lib. 9. regu. 6.
- Non resurgent impij in iudicio, nec peccatores, &c. li. 5. ca. 7. col. 399. li. 10. reg. 6.

In via

Locorum scripturæ.

- In via peccatorum non stetit, & iter impiorum peribit. in fine addi.
- Omnia quæ faciet prosperabuntur. lib. 8. ca. 9. col. 649.
- Quod plantatum est secus decursus aquarum. lib. 6. cap. 1.
- Nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit. lib. 10. regu. 4.
- Psal. 2. Quare fremuerunt gentes. libr. 5. capit. 7. colum. 399.
- Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum. li. 6. ca. 1. col. 422.
- Nequando irascatur dominus & pereatis de via iusta. li. 5. ca. 6. col. 394.
- Dirumpamus vincula eorum. libro. 1. cap. 1. colum. 15.
- Tunc loquetur ad eos in ira sua. lib. 8. capi. 8. colum. 636.
- Ego hodie genui te. lib. 10. regu. 1.
- Principes conuenerunt in vnum. libr. 10. Regula. 8.
- Psal. 1. & secundus in vnum copulandi sunt iuxta veritatem. li. 5. ca. 1. col. 357.
- De titulis Psal. omnium. lib. 7. ca. 1. col. 527.
- Psal. 3. Titulus huius Psal. exponitur. libr. 4. capi. 3. colum. 329.
- Exurge domine saluum me fac. li. 10. reg. 3.
- Dormiui & soporatus sum, exurrexi. libr. 5. capit. 3.
- Psal. 4. Cum inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ & in tribulatione, &c. in addit. ad cap. 5. lib. 1.
- Psal. exponitur. li. 5. ca. 2. & titulus in carminibus. lib. 4. ca. 3.
- Psal. 5. Titulus pro hæreditatibus. libro. 4. capit. 3. colum. 339.
- Psal. 6. In carminibus. ibidem.
- Psal. 7. Ecce parturiijt iniustitiam, concepit dolorẽ in addit. ad ca. 1. lib. 5.
- Ecce parturiijt iniustitiam, concepit dolorẽ. libr. 5. ca. 1. col. 366.
- Firmabis iustum. lib. 9. reg. 31.
- Psal. 8. Pro torcularibus. lib. 10. reg. 11. Quod ecclesiam significat. libr. 1. ca. 8.
- Quid est homo quod memor es eius. libr. 5. cap. 6. col. 386.
- Domine dominus noster quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. li. 5. ca. 7. in principio.
- Psal. 9. Non in finem obliuio erit pauperis, patientia, &c. li. 5. ca. 7. col. 399.
- Inimici defecerunt frameæ, & ciuitates eorum destruxisti. libr. 5. capi. 7. colum. 399.
- lib. 10. in proem.
- Non mouebor à generatione in gene. sine malo. in addi. Proem. lib. 10.
- Dixit in corde suo non requiret. vides. in Psal. 10. Proem. lib. 10.
- Pluet super peccatores laqueos ignis. lib. 10. Regu. 11.
- Vsquequo obliuisceris mei. in addi. proem. Psal. 12. libr. 10.
- Quis ascendet in montem domini. libr. 5. ca. 6. colum. 386.
- Omnes declinauerunt. lib. 6. cap. 3. col. 461.
- Quoniam dominus in generatione iusta est. lib. 8. col. 642.
- Qui pecuniam non dedit ad vsuram. in Per. Psal. 14. oratio.
- Multiplicatæ sunt infirmitates eorum postea accelerauerunt. lib. 1. cap. 5. Psal. 15.
- Ignem me examinasti. lib. 9. reg. 29. Psal. 16.
- A paucis de terra diuide eos. libr. 6. capi. 3. colum. 462.
- In die qua eripuit eum dominus de manu inimicorum & de manu Saul. lib. 5. cap. 1. col. 346. & li. 4. ca. 3.
- Cum sancto sanctus eris cum peruerso peruerteris. lib. 10. reg. 1.
- Deus deus meus. lib. 6. cap. 2.
- Timor domini castus permanet, &c. libr. 9. Regula. 36.
- Cæli enarrant gloriam dei. lib. 10. reg. 7. libr. 2. ca. 2. col. 116.
- In sole posuit tabernaculum suum. libr. 8. ca. 10. in prin.
- Ipsi obligati sunt, lege obliquati. in addit. ad Psal. 19. cap. 6. lib. 1.
- In funibus tuis firmabis. lib. 10. reg. 12. Psal. 21.
- Foderunt manus meas & pedes meos. libr. 5. ca. 3. & in addi. ad reg. 12. lib. 10.
- Longe à salute mea verba delictorum meorum. lib. 10. reg. 2. & 39.
- Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem dei, Iacob. li. 10. in proce. & lib. 6. ca. 2. in fine.
- Lauabo inter innocentes manus meas. lib. 8. capit. 6. Psal. 25.
- A similabor descendentibus in lacum. li. 10. Psal. 27. Regula. 22.
- Ad vesperam deuorabitur fletus, ad matutinum, &c. lib. 9. reg. 7. Psal. 29.
- Obliuioni datus sum, tanquam mortuus, à corde. libr. 1. ca. 1. col. 14. Psal. 30.
- Protege eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum. li. 5. ca. 7. col. 400. Psal. 31.

Index posterior

- Pfal. 32. Misericordia domini plena est terra. libr. 5. capit. 3.
- Pfal. 34. Iudica domine nocentes me. libr. 5. cap. 5.
- Pfal. 37. Ne sitis sicut equus & mulus. libro. 10. Regula. 22.
- Non est pax osibus meis à facie peccatorū. & c. li. 10. Reg. 2.
- Pfal. 38. In imagine pertransit homo. libr. 6. capit. 1. colum. 426.
- Priusquam abeam, id est moriar, & amplius non ero. li. 10. Reg. 38.
- Obsurui & filii à bonis. li. 10. Reg. 26.
- Pfal. 39. Confundantur & reuereantur qui quærunt mihi mala. li. 5. ca. 5.
- Pfal. 44. Audi filia & inclina aurem tuam, & obliuiscere populam tuam. li. 3. ca. 3. col. 244.
- Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo. in proce. li. 10.
- Intende prospere procede & regna. li. cap. 4. in fine.
- Sagittæ tuæ acutæ. li. 10. Reg. 11.
- Pfal. 48. Homo cum in honore esset non intellexit comparatus fuit, li. 10. reg. 22.
- Fratrem non redimet redimet homo. libr. 6. ca. 3. col. 463.
- Pfal. 50. Psalm. titulus. libr. 10. reg. 25.
- Asperges me domine hyssopo. libro. 10. Regula. 47.
- Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis. in fine addi.
- Tibi soli peccaui, vt iustificeris. li. 10. reg. 24.
- Confitebor tibi in seculum, quia fecisti. li. 10. Regu. 12. & viderunt oculi nostri.
- Pfal. 54. Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos. lib. 10. reg. 6.
- Pfal. 54. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ. libr. 5. ca. 6. col. 387.
- Pfal. 57. Sicut aspidis furdæ obturantis aures. libr. 10. Regula. 47.
- Pfal. 59. Nonne tu deus qui repulisti nos & non egredieris in virtutibus nostris. libr. 5. cap. 4.
- De titulo. in addi. ad ca. 1. libr. 5.
- Pfal. 60. Non egredieris in virtutibus nostris. libr. 8. cap. 10. col. 652.
- Pfal. 61. Interficiemini vos vt paries inclinatus. libr. 5. cap. 7. col. 400.
- Pfal. 62. In titulo. Idumæ, lege Iudæ. in additio. ad capi. 6. lib. 1.
- Pfal. 64. Ad te omnis caro veniet. libro. 6. capit. 3. colum. 461.
- Pfal. 67. Exurgat deus & dissipentur inimici eius. libr. 5. cap. 4. in fi.
- Terra mota est. libr. 9. reg. 50.
- Obscurentur oculi eorum ne videant, fiat mensa eorum in scandalum. li. 5. cap. 5.
- Non cognoui literaturam. in addi. ad capi. 5. libro. 1.
- Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram. libr. 10. regu. 12.
- Mons Sion in quo habitasti in eo. libr. 6. cap. 2. in fine.
- Quoniam nec ab oriente, nec ab occidente. Pfal. 74. lib. 10. reg. 12.
- Calix in manu domini meri plenus mixto. li. bro. 7. ca. 2.
- Vouete & reddite. libr. 5. ca. 4. in fine. Pfal. 75.
- Per angelos pessimos. in additio. ad regul. 5. libro. 10.
- Misit in eos muscam & ranam. li. 6. c. 4. in fi.
- Vsq̄ ad flumina propagines suas. libr. 6. ca. 4. col. 471.
- De petra melle faturavit eos. libr. 5. ca. 1. col. 342. & libr. 10. reg. 37.
- Domine quis similis tibi. libr. 5. capit. 6. col. 386.
- Homines & iumenta saluabis, quemadmodum, & c. libr. 8. ca. 8. col. 641.
- Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar, & c. libr. 3. ca. 4. col. 257.
- Refugium factus es nobis à generatione in generationem. lib. 3. c. 3. in fine.
- In matutino interficiebam peccatores terræ. libr. 8. ca. 8. col. 644.
- Tu autem idem ipse es. libr. 6. c. 6. col. 470.
- Qui respicit terram & facit eam tremere. lib. 10. reg. 22.
- Humiliauerunt in cõpedibus pedes Ioseph. libr. 5. cap. 1. col. 347.
- Venit locusta. libr. 6. c. 4. in fine.
- Adduxit eos in montem sanctificationis suæ. lib. 9. regu. 8.
- Caro mea immutata est propter oleum. lib. 1. cap. 5. & in fine libri. 5.
- Deus laudem meam ne tacueris. libr. 5. cap. 1. colum. 361.
- Fiant filij eius pupilli & vxor eius vidua. lib. 5. capit. 5.
- Constitue super eum peccatorem. libr. 5. cap. 4. in fine.
- Domine libera animam meam à labijs iniquis & c. Quid detur tibi. lib. 10. reg. 37.
- Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. libr. 6. ca. 3. col. 461.
- Lapidem quem reprobauerunt ædificâtes. Pfal. 117. lib. 5. ca. 1. col. 347.
- Fiat manus tua vt saluum me facias. libr. 10. Pfal. 118. Regu-

Locorum scripturæ.

- Regula. 22.
- Pfal. 119. De profundis clamaui ad te domine, domine. libr. 5. ca. 7. in prin. Et si iniquitates obseruaueris domine, quis sustinebit?
- Quid dabitur tibi aut quid apponetur tibi. li. 1. capit. 1. col. 16.
- Pfal. 121. Ierusalem quæ ædificatur, vt ciuitas, & c. in procemio. lib. 10.
- Pfal. 124. Declinantes in obligationes. libro primo. capite. 5.
- Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum. li. 6. ca. 4. colum. 472.
- Pfal. 125. Magnificauit dominus facere cum eis. libro 10. Reg. 12. & nobiscum.
- Pfal. 126. Ecce hæreditas domini, filij, merces fructus ventris. in procem. lib. 10.
- Non pudefiet cum loquetur inimicis suis in porta. lib. 8. ca. 6. col. 624.
- Pfal. 128. Sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea. lib. 10. regul. 26.
- Pfal. 129. Fiant aures tuæ intendentes. libro. 10. Regula. 22.
- Pfal. 131. Iurauit dominus Dauid veritatem, de fructu lumbitui. lib. 3. ca. 4. col. 257.
- Pfal. 132. Sicut vnguentum quod descendit in barbâ, barbam Aaron. lib. 2. cap. 1. col. 103.
- Pfal. 135. Qui diuisit mare rubrum in diuisiones aquarum. in addi. ad ca. 4. lib. 6.
- Pfal. 138. Tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam. libr. 5. cap. 1. col. 356.
- Non est à te absconditum os meum. libro. 1. capit. 11.
- Magnificata est scientia tua ex me. libr. 8. ca. vlti. col. 657.
- Pfal. 142. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. lib. 10. reg. 11.
- Pfal. 146. Pullis coruorum inuocantibus eum. lib. 10. Regula. 47.
- Qui numerat multitudinē stellarum, & omnibus eis nomina vocat. li. 6. c. 1. col. 440.
- Pfal. 148. Laudate eum angeli eius, & c. quia ipse dixit & creata sunt. libr. 5. ca. 1. col. 348.
- Ex Prouerbis.
- Parabola quid sit, circa principium. libr. 7. exposui. vide in verbo, Parabola. & libro. 7. cap. 4.
- Cap. 1. Vt intelligas sermones prudentiæ, Parabolas & obscurum sermonem. libro. 6. cap. 1. colum. 442.
- Dedicor meum vt cognoscerem sapiētiam & stultitiam. libr. 9. reg. 46.
- Cap. 24. Septies in die cadit iustus. lib. 9. reg. 43.
- Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne si bi sapiens videatur. lib. 9. regu. 36.
- Quomodo si nascatur spinæ in manus ebrij. lib. 7. col. 520.
- Nobilis in portis vir eius. libro. 8. capit. 6. col. 624.
- Ex Ecclesiaste.
- Uer legat hunc librum ecclesia iuxta 70. lib. 1. ca. 4. in fine. Sæpè in hoc libro mutantur personæ. li. 10. reg. 2.
- Vanitas vanitatum & omnia vanitas. lib. 6. capite. 3.
- Non est nouum sub sole. lib. 9. regu. 10.
- In multitudine sapientiæ multum indignationis. in addi. ad regul. 1. lib. 10.
- Generatio venit & generatio vadit. libro. 3. cap. 3. in fine.
- Omnia flumina vadunt in mare. li. 6. ca. 3.
- Melius est pugillus cum requie, quam duæ manus cum litibus. lib. 6. ca. 6. col. 480.
- Est iustus qui pereat in iustitia sua. libro. 9. Regula. 2.
- Bona est sapientia cum hæreditate, & amplius videntibus solem. lib. 7. cap. 4.
- Lætare iuuenis in adolescentia tua. libr. 1. ca. pit. 10. libr. 5. capit. 4. in princip. & in procemio. libr. 10.
- Da partes septem, nec non octo. lib. 6. cap. 4. colum. 468.
- Ex Canticis Canticorum.
- Demysterio nominis huius libri. lib. 5. colum. 400.
- Hunc librum legere fas non erat Iudæis, nisi sacerdotibus. libro. 8. capit. 5. col. 614.
- Osculetur me osculo oris sui. libr. 5. cap. 4. in fine. lib. 10. reg. 37.
- Si ignoras te ô pulchra inter mulieres, abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hoc dos tuos. lib. 5. ca. 4.
- Nigra sum, sed formosa. lib. 10. regu. 40.
- Faticulus Myrrhæ & Bothrus Cypri dilectus meus. in addi. ad reg. 1. libri. 10.
- Ex Ecclesiastico.
- Qui viuunt in æternum fecit omnia si mul. in addi. ad reg. 36. li. 9.
- Inspiciens vt luna mutatur. libr. 6. capi. 6. in princip.
- Samuel mortuus prophetauit. lib. 9. reg. 21. Cap. 46.
- Ex libro Sapientiæ.
- Spiritus domini repleuit orbem terrarū, & hoc quod continet omnia, scientiã habet vocis. libr. 2. ca. 2. col. 119.

Index posterior

- Cap. 3. Sancti iudicabunt nationes. lib. 7. capi. 4. columna. 562.
- Cap. 10. Hæc est aqua eduxit primum hominem a peccato suo, & quod ex hoc loco tantum Ade poenitentia comprobetur. lib. 5. c. 1. columna. 349.
- Cap. 12. Iustus cum sis iuste omnia disponis, & ipsum qui non debet puniri condemnas. lib. 5. cap. 4. col. 380.
- EX ISAIA.**
- Cap. 1. **A**rgentum tuum versum est in scoriâ. lib. 7. cap. 1. col. 503.
- Neomenias vestras, & sabbata vestra. lib. 6. capi. 2. col. 455.
- A planta pedis vsque ad verticem capitis nõ est in eo sanitas. lib. 10. Regu. 1.
- Ciuitatem vestram alieni deuorât. in Peror. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate. lib. 5. capi. 1. col. 355.
- Audite principes Sodomorum. lib. 2. capi. 2. col. 142. & quod ob hæc verba à Iudæis occisus sit Isaias. Principes Sodomorum. lib. 9. reg. 10. lib. 10. Reg. 1. in fine.
- Audite cæli auribus percipe terra. lib. 10. regu. 7. & 28.
- Semen pefsimorum. lib. 10. reg. 21.
- Confundantur ab idolis quos elegistis. libro 10. regul. 37.
- Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Israel, & c. in additio. ad regu. 1. lib. 10.
- Cap. 2. Dies domini super Cedros Libani. lib. 7. c. 2.
- Cap. 3. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui. lib. 7. ca. 4. in medio.
- Cap. 5. Expestaui vt faceret iudicium & ecce iniquitas. lib. 4. ca. 3. col. 328.
- Vinea facta est dilecto meo, & vinea domini domus Israel est. lib. 5. ca. 1. col. 360.
- Iudicate inter me & vineam meam. lib. 10. Regula. 28.
- Percussit populum & conturbati sunt montes, & c. in addi. ad capi. 3. li. 1.
- Vinea domini exercituum domus Israel est, & vir Iuda, & c. in addi. ad regu. 1. lib. 9.
- Cap. 6. Auribus audite & nolite intelligere, excæca cor populi huius. lib. 5. capi. 4. in fine. lib. 10. regu. 5.
- Vidi dominum sedentem supra folium. lib. 9. regu. 16.
- Egredietur virga de radice Isai, & flos de radice eius. in addi. ad reg. 1. li. 10.
- Cap. 7. Adducet dominus super te dies qui non uenerunt a separatione Ephraim, & c. in addi. ad regul. 1. li. 10.
- Pro eo quod abiecit populus hic aquas Siloe quæ vadunt cum silentio, & c. li. 1. ca. 1. columna. 15. & in addi. ad reg. 1. lib. 10.
- Disperdet Deus ab Israel caput & caudam. lib. 5. ca. 1. col. 360.
- Habitabit lupo cum agno & pardus, & c. li. 5. ibidem.
- Septem dona in virga de radice Isai. lib. 6. c. 6. columna. 485.
- Onera quam late pateant. lib. 10. reg. 42.
- Onus Babylonis exponitur. lib. 5. cap. 1. columna. 360.
- Dominus præcepit militiæ belli, vt disperderet omnem terram. li. 6. ca. 3. in prin.
- Fortes meos & exultantes gloria mea. lib. 6. capit. 2.
- Super hoc cælum turbabo, & mouebitur terra de loco suo. in addi. ad ca. 3. lib. 1.
- Quomodo cecidisti Lucifer qui mane oriebaris. lib. 5. cap. 1. columna. 360. lib. 10. Regula. 29.
- Emitte agnum dominatorem terræ. lib. 5. ca. 1. columna. 361.
- Audiuimus superbiam Moab, non sic robora eius. in addi. ad reg. 37. lib. 9.
- Væ terræ umbranti alis. libro. 5. capit. 1. columna. 360.
- Dominus ascendit super nubem leuem. lib. 10. regu. 11. in fine.
- Erit altare in terra Egypti. lib. 10. reg. 42.
- Onus deserti maris. libro. 5. capit. 1. columna. 360.
- Ecce terra Chaldæorum talis populus non fuit. lib. 10. regu. 34.
- Erubefce Sydon dixit mare. lib. 10. reg. 7.
- Triturabitur Moab sub eo. lib. 9. reg. 10. lib. 10. regu. 42.
- Posuisti ciuitatem in tumulum & domum alienorum. in Perora.
- Libanus vertetur in Carmelum. libro. 7. columna. 520.
- Syrenæ & Onocentauri, & c. lib. 6. cap. 1. columna. 441.
- Dispone domui, quia cras morieris. libro. 9. regula. 3.
- Vt leo sic confregit ossa mea. in addi. ad Regu. 12. lib. 10.
- Videbit omnis caro salutare dei. libro. 9. Regula. 6.
- Benedicent me bestia agrum. lib. 9. reg. 11. lib. 10. reg. 36. lib. 1. ca. 1.
- Votum faciens, dicit, Deus meus es tu. lib. 6. capi. 44.

Locorum scripturæ.

6. capit. 4. colum. 471.
- Cap. 45. Sic dicit Dominus Christo meo Cyro. lib. 1. ca. 13. col. 65. Quod Iudæos dilexerit ob hanc de eo prophetiam. lib. 2. col. 101.
- Cap. 50. In iniquitatibus vestris venditi estis. Ambulate in lumine ignis vestri, & c. lib. 10. Regula. 4.
- Cap. 52. Cæli vt fumus liquefcent salus autem mea in sempiternum. lib. 7. cap. 4.
- Cap. 52. Exite exite de medio eorum. lib. 9. Reg. 27. Peccauimus ei, & noluerunt ambulare in vijs eius. lib. 10. Reg. 37.
- Cap. 53. De angustia & de iudicio sublatus est. lib. 5. cap. 1. col. 356.
- Generationem eius quis enarrabit. libro. 10. Regula. 9.
- Cap. 58. Carnem tuam ne despexeris, & c. lib. 1. ca. 5. Sicut æstum in siti tumultum alienorum humilibus. In perora.
- Cap. 60. Gloria Libani ad te veniet, Abies & buxus. lib. 1. cap. 1. col. 15.
- Cap. 61. Euangelizare pauperibus misit me. libro. 2. capit. 2.
- Cap. 63. Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus, & c. lib. 5. cap. 6. in princip.
- EX IEREMIA.**
- Cap. 1. **E**X faceretibus Anathoth. lib. 4. capi. 2. columna. 318.
- Constituete super gentes vt destruas & disperdas, ædifices & plantes. lib. 5. cap. 1. columna. 357.
- A, A, A. Domine Deus nescio loqui. lib. 6. cap. 1. col. 416.
- Cap. 2. Verterunt me dorfa & non facies. libro. 10. Regula. 6.
- Cap. 5. Ego dixi forsitan pauperes sunt. lib. 5. capi. 6. columna. 392.
- Cap. 9. Quis dabit capiti meo aquam, id est, vt caput in aquam verteretur. lib. 5. cap. 6. columna. 387.
- Cap. 13. Si mutabit Æthiops pellem suam. libro. 10. Regula. 47.
- Cap. 24. Quia dilexit popul' hic mouere pedes suos. lib. 10. Regu. 6.
- Cap. 17. Perdix congregauit quæ non peperit, fecit diuitias suas, & c. lib. 10. Reg. 47.
- Quod inuenerunt in me delictum patres vestri. lib. 10. Reg. 28.
- Cap. 20. Seduxisti me domine & seductus sum, fortior me fuisti. lib. 10. Reg. 2.
- Cap. 23. Vos non visitastis gregem meum & ego vi-
- fitabo malitiam vestram. libro. 5. capit. 7. columna. 398.
- In prophetis Samariæ vidi iniquitatem & in prophetis Ieru. & c. li. 4. ca. 1. col. 293.
- Noli subtrahere verbum si forte audiant. lib. 5. cap. 6. col. 393. in princ.
- Ego feci terram & hominem. lib. 5. cap. 1. columna. 366.
- Ponat te dominus sicut Sedechiâ & Achab, quos frixit rex Babylonis in igne. lib. 9. Regu. 29. Lege Danie. capi. 13.
- Reditus in patriam post 70. annos promittitur. lib. 6. cap. 6.
- De emptione agri Ieremiæ. lib. 6. capi. 1. columna. 431. in prin.
- Omne caput caluitium, omnis barba radetur. lib. 8. cap. 6. col. 623.
- Fugite de medio Babylonis. lib. 9. Regul. 27.
- EX THRENIS.**
- O**Rdine alphabeti quare scribitur hic liber. lib. 6. cap. vlti.
- Quomodo sedet sola ciuitas, plena populo facta est quasi vidua. libro. 10. Regula. 34.
- Vocaui amicos meos & ipsi deceperunt me. lib. 9. Reg. 2. & in proem. lib. 10.
- O vos omnes qui transitis, attendite & videte. in addi. ad ca. 5. lib. 1.
- Ingredietur omne malum coram te, vindemia eos sicut vindemiaſti me. lib. 5. cap. 5.
- Migrauit Iudas propter afflictionem, & propter multitudinem seruitutis. in addi. ad Regu. 36. lib. 9.
- Propheta tui viderunt tibi falsa. lib. 4. cap. 1. columna. 293.
- Sederunt in terra fenestriæ filia Sion, & tacuerunt. in addi. ad Reg. 12. lib. 10.
- Ego videns paupertatē in virga furoris eius. lib. 9. Reg. 32.
- Tantum in me vertit & conuertit manum suam. lib. 10. Reg. 6.
- Confregit ad numerum dentes meos. lib. 8. columna. 656.
- Gaude & lætare filia Edom. lib. 5. cap. 4. & in proem. lib. 10. & lib. 1. cap. 10.
- EX EZECHIELE.**
- I**Oachim hic quomodo differat ab illo qui est in Danielis exordio. lib. 2. ca. 1. col. 107. & lib. 3. cap. vlti. col. 262.
- Cum scorpionibus tu habitas. libro. 10. Regula. 47.
- Ipsi

Index posterior

- Cap. 3. **I**psi recesserunt à me & patres eorum. *lib. 10. Reg. 2. 1.*
Vade & ingredi ad transmigracionem ad filios populi tui. lib. 6. c. 2.
 Cap. 5. **P**atres comedent filios in medio tui, & filij patres. *lib. 10. Reg. 3.*
 Cap. 6. **H**æc dicit dominus montibus & collibus, disperdam excelsa vestra. *lib. 9. Reg. 4.*
 Cap. 7. **P**ossidebunt sanctuaria eorum. *lib. 6. cap. 2. col. 455.*
 Cap. 11. **D**uo principes Iezonia & Phaltia. *lib. 6. c. 6. colum. 480.*
Si propheta errauerit, ego dominus deceptum. lib. 4. ca. 1. col. 294.
 Cap. 17. **N**abuch. venit ad Libanum & rapuit summitates Cedri. *li. 10. Re. 44.*
 Cap. 18. **C**um auerterit se iustus à iustitia sua & uiuet? *lib. 5. cap. 4. col. 379.*
Ad uisum non commodauerit, in perora & Patres comederunt uiam acerbam, dentes autem, &c.
 Cap. 20. **D**edi eis præcepta non bona. *in Proc. lib. 6. in fine.*
Leuauit manum meam in eos in solitudine ut dispergerem eos in nationibus. lib. 5. ca. 1. col. 349.
Abominaciones patrum suorum ostende eis. lib. 10. Reg. 2. 1.
 Cap. 21. **P**erdam ex te iustum & impium. *li. 9. reg. 2.*
 Cap. 28. **R**ex Tyri diaboli figura. *lib. 10. Reg. 44.*
 Cap. 29. **N**on seruire ordinem historia ostenditur. *libro. 5. cap. 1. col. 364. Quæ dicuntur de Pharaone, intellige de dæmone. libro. 10. Reg. 44.*
 Cap. 30. **F**aciam iudicia in Alexandria. *li. 5. ca. 3.*
 Cap. 32. **V**ide Reg. 29. *lib. 10.*
 Cap. 38. **C**œpit esse habitator umbilici terræ. *lib. 9. Reg. 49. lib. Reg. 1.*

EX DANIELE.

- D**anielan fit prophetis annumerandus aut Hagiographis, nec ne. *lib. 4. cap. 1. col. 312. & in appendice illius libri. Deinde qui fuerint eius parentes. lib. 3. c. 4. circa prin.*
Lege in lib. 10. Reg. 8. pro phrasi eius.
 Cap. 1. **A**sportatio vasorum templi in Babylonem mysticè exponitur. *li. 1. in proc.*
De Ioakim. Vide Ezechi. 1. ca.
Inpositio illa nominum in tribus pueris facta, quid significet. lib. 2. c. 1. col. 104.
Quos genuerit filios Nabuchod. in addit. ad ca. 1. lib. 5.
 Cap. 2. **V**ocantur Arioli, Magi, Chaldæi, &c. *lib. 9. Re. 4.*

- D**eos meos non colitis, & statuam quam erexit non adoratis? *lib. 6. cap. 4. col. 471.*
Tunc Arioch festinus introduxit Daniele ad regem & dixit ei, inueni hominem, &c. in addit. ad ca. 1. lib. 5.
An ordinem seruauerint tres pueri in cantico illo contexendo. *lib. 5. capi. 1. colum. 366.*
Peccata eleemosynis redime. *li. 9. Re. 14.*
Omnes habitatores terræ apud illum in nihilum reputantur. *li. 10. Reg. 1.*
Nullum seruat ordinem Daniel, *lib. 5. cap. 1. col. 364.*
Tempus, tempora, dimidium temporis. *li. 3. ca. 2. in fine. & li. 1. ca. 13. circa prin.*
Quarta bestia quid significet. *li. 1. cap. 1.*
Dixit angelus cuidam loquenti. *lib. 6. cap. 1. col. 426.*
Signa sermonem quia post dies multos erit. in addit. ad c. 1. li. 1.
Hircus caprarum creuit. *li. 20. Re. 45.*
Peccaui inique egimus & recessimus à mandatis tuis. *lib. 9. Regu. 43. & libr. 10. Reg. 2.*
Nequaquam populus Dei est, sed populus tuus, nec urbs sancta dei, sed sancta tibi. *li. 6. cap. 2.*
Neq; ungueto unctus sum. *li. 8. c. 6. col. 621.*
Ecce tres reges adhuc in Perside erunt, & quartus ditabitur, &c. *li. 9. Reg. 5.*
Susannæ accusatores quo fuerint nomine vocati. *lib. 9. Reg. 29. quod fuerint lapidibus obrui.*
Semen Canaã & non Iuda, pater tuus Amorrhæus, mater tua Cethæa. *li. 6. c. 1. col. 421. & lib. 3. ca. 3. li. 10. Reg. 21.*
Historia Susannæ quo in loco collocanda fit in addit. ad ca. 1. lib. 5.

EX HOSEA.

- D**e Hosea. *lib. 2. cap. 1. col. 87.*
Accipe uxorem fornicariam & fac filios fornicationum. *libro. 9. Regu. 11.*
In qua re fuit Christi figura. *lib. 7. colum. 525.*
Audite sacerdotes. *lib. 9. Reg. 2.*
Ex Aegypto vocaui filios meos. *li. 6. capit. 1. colum. 419.*
Quis sapiens & intelliget hæc. *lib. 5. capit. 6. colum. 386.*

EX

Locorum scripturæ.

- EX IOELE.**
De Ioele. *lib. 2. cap. 1. colum. 87.*
 Cap. 1. **L**ugeat terra, quoniam afflictum est triticum, aruit vinum. *li. 10. regu. 7.*
 Cap. 2. **D**edit vobis doctorem iustitiæ, & effundam de spiritu meo, &c. *lib. 5. capi. 1. col. 362. li. 6. cap. 1. col. 432.*
A facie eius contremuit terra, moti sunt cæli, sol & luna, &c. in addit. ad cap. 3. lib. 1.
EX AMOS.
Amos pastor erat, & à pastoribus genus trahebat. *Suæ artis utitur sermone; ut rugitum leonis, vocem domini vocat, euerfionem urbium, ariditatem montium, vocat. li. 1. capi. 1. col. 24. & li. 4. ca. 2. col. 317. genus eius exprimitur.*
 Cap. 1. **S**uper tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eam. *li. 6. capi. 4. col. 469. & ca. 6. col. 483.*
 Cap. 2. **E**go exterminavi Amorrhæum à facie eorum, ego sum qui ascendere vos feci de terra Aegypti. *li. 5. ca. 1. col. 365.*
 Cap. 3. **L**eo rugit quis non timebit. *lib. 5. cap. 6.*
Non est malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit. *lib. 5. ca. 4. & lib. 10. Reg. 4.*
 Cap. 4. **M**ultitudinem hortorum vestrorum, vinearum vestrarum, oliueta vestra, &c. *libro. 6. ca. 2. col. 455.*
Venite in Bethel & impiè agite, &c. *lib. 5. ca. 4. in prin.*
Prepara te in occursum Dei tui Israel. *lib. 5. capit. 4.*
Sacrificate de fermento laudem & vocate voluntarias oblationes. *lib. 5. ca. 4.*
 Cap. 5. **T**ransferam vos trans Damascum. *libro. 6. cap. 1. col. 430.*
Facientem Arcturum & Orionem. *lib. 6. ca. 1. colum. 440.*
Suscitabimus super eum septem pastores & octo homines primates. *libro. 6. cap. 6. colum. 485.*
 Cap. 7. **N**on sum propheta, nec filius prophetæ, sed pastor caprarius. *li. 4. ca. 1. col. 298.*
 Cap. 8. **V**enit finis supra populum meum, & strident bunt cardines templi. in additio. ad cap. 3. libro. 1.
 Cap. 9. **S**i descenderint vsque ad infernum, inde manus mea extrahet eos. *li. 5. cap. 1. col. 360.*
Super contritionem Ioseph. *lib. 9. Reg. 10.*

EX ABDIA.

- T**ransmigratio Ierusalem, quæ est in Bosphoro, possidebit ciuitates Austri. *li. 10. Reg. 8. Surgite & confur-*

gamus. *lib. 10. Reg. 23. Bibent omnes gentes & erunt quasi non sint. lib. 10. Reg. 38.*
EX IONA.

- V**ide in verbo, Ionas.
Descendit ad latera nauis, siue ut nos habemus ad interiora. *lib. 6. cap. 1. colum. 470.*
Miserunt fortes & cecidit fors super Ionam. *lib. 9. Regu. 47.*
Adhuc 40. dies & Niniue subuertetur. *lib. 9. Reg. 3. & in addit. lib. 9.*
De rege Niniue. *lib. 1. cap. vlti.*
Quis scit si conuertatur & ignoscatur Deus, & reuertatur ab ira furoris sui. *lib. 5. capi. 6. colam. 393.*
Tu doles super hederam, & ego non parcam tibi. *lib. 10. Regu. 28.*
EX MICHÆA.
Et tu Bethlehem Ephratha paruulus es in millibus Iuda ex te mihi egredietur, &c. *lib. 6. cap. 1. col. 423.*
Descenderunt mala à domino super portas Ierusalem. *lib. 10. Regu. 4.*
Dominus exijt de loco suo, & descendit. *lib. 10. Regu. 6.*
Audite valles. *lib. 10. Reg. 28.*
Sophoniæ stirps. *li. 4. c. 2. col. 317. digeritur.*

EX NAHV M.

- I**ncrepans mare & exiccans illud. *lib. 10. Regu. 22.*
Post onera non affert consolationes, quia de impijs sermo erat susceptus. *lib. 5. ca. 1. colum. 358.*

EX HABACVC.

- V**elociores lapis vespertinis. *lib. 10. Regu. 47.*
Post onus non subijcit consolationem, & quam ob causam id faciat. *libro. 5. capi. 1. colum. 358.*
De hoc cap. *lib. 10. Regu. 2.*
Hæc est fortitudo Dei sui. *in Procem. li. 10.*
Quare non respicis domine super iniqua agentes, & taces deuorante impio; &c. *lib. 10. Regu. 2.*
Lapis de pariete clamabit. *lib. 10. Regu. 7.*
Quid prodest sculptile quia sculpsit illud fictor suus. *lib. 5. ca. 6. col. 386.*
Omnis spiritus non est in eo. *lib. 6. capit. 3. colum. 462.*

EX AGGÆO.

- V**are frequenter inculcet hic propheta. *Dicit dominus exercituum. lib. 4. cap. 2. col. 320.*

Adhuc

Index posterior

- Adhuc semel ego mouebo cælum & terram. libr. 9. Reg. 50.
 In anno secundo Darij, mense sexto. lib. 6. ca. pit. 6. col. 482.
- E X Z A C H A R I A.**
- H**ic propheta crebro inculcare cur so-
 leat. Dicit dominus exercituum. li.
 4. ca. 2. col. 320.
- Cap. 2. Sileat omnis caro à facie domini. libr. 6. ca. 3. col. 461.
- O, o, Fugite de terra Aquilonis. lib. 6. ca. 1. col. 426. lib. 9. Reg. 27.
- Cap. 3. Iesus sacerdos Christi figura. lib. 9. Regu. 13. & lib. 10. reg. 39.
- Cap. 5. Patres vestri vbi sunt, & prophetæ? li. 9. Reg. 2. li. 4. ca. 1. li. 5. ca. 7. col. 399.
- Cap. 7. Verterunt ad me scapulam recedentem. lib. 10. regul. 6.
- Cap. 11. Ego non parcam vltra super habitantes terram. li. 1. cap. 13. col. 65.
 Et dicam si bonum est corã vobis, date mercedem mihi aut renuite, & appenderunt triginta argenteos. li. 6. c. 1. col. 431.
 Projice ad statuarium, decorum pretium. in addit. ad reg. 37. lib. 9.
- Cap. 13. Percute pastorem, loquitur Deus cum gladio. lib. 10. regu. 7.
- E X M A L A C H I A.**
- D**E Malachia. lib. 2. capi. 1. col. 87.
 Iacob dilexi, Esau autem odio habui. lib. 5. capi. 1. circa prin.
- Dilexi vos inquit dominus. libr. 5. ca. 3. li. 1. Regu. 34.
- Filius honorat patrem, & seruus dominum suum. li. 5. ca. 7. col. 399.
- Si ego dominus vbi est honor meus. lib. 2. ca. pit. 2. col. 150.
- Cap. 3. Ego Deus & non mutor. libr. 10. Reg. 11.
- ¶ Ex Euangelio Matth. hæc varijs in locis sunt à nobis interpretata.
- Q**uod Matth. Græcè scripserit, habes. li. 1. c. 6. cõtra Theophyl. in proœ. Matt. qui dicit hebraicè scripsisse ac fuisse translatum in linguam Græcam ab apostolo Ioanne.
- De Matth. nomine in additio. ad capit. 1. libro secundo.
- De titulo libri. libr. 10. Regu. 35.
- Quibus præditus fuerit nominibus. li. 2. c. 7. col. 106. & in addit. illius ca. Item quo sensu vocetur Publicanus. lib. 9. Reg. 11.
- Quarum gentium fuerit Apostolus. lib. 5. ca. pi. 1. colum. 368.
- Matth. apud Græcos primo loco collocabatur, & deinde sequebatur Ioan. lib. 5. capi. 1. col. 368. Et ego vidi in antiquissimo codice Theophy. eadem serie fuisse collocatos hos evangelistas.
- Matth. narrat, iuxta recentiores, generationem Ioseph, Lucas verò Mariæ. lib. 3. cap. 4. colum. 274.
- Quibus modis fuerit gubernatus populus Iudaicus. lib. 4. cap. 2. col. 321.
- Qua in re differant inter se Matthæus & Lucas in enarrandis generationibus. lib. 3. c. 4. colum. 258.
- Cap. 1. Liber generationis Iesu Christi, filij David, filij Abraham. lib. 3. ca. 4. col. 256. & capi. 3. circa princi. & lib. 5. c. 1. in princ. & David quare præponatur Abraham.
- Cur Iacob meminit, relicto Esau fratre, & cū Iuda coniunxerit fratres. li. 3. ca. 4. columna. 267.
- Genuit, hoc verbo ostendit se loqui de generatione naturali. li. 3. ca. 4. col. 276.
- Genuit Iudam & fratres eius. li. 3. ca. 4. & lib. 5. capit. 1. in princi.
- Genuit Phares & Zaram de Thamar. li. 3. ca. pit. 4. col. 267. & quod Zaram ad Christi generationem non spectet, sed Phares.
- Aram genuit Aminadab. libr. 2. capit. 1. colum. 109.
- Genuit David regem. libro. 3. capite. 4. columna. 266.
- Salomon quoto ætatis anno Roboã genuit. lib. 9. regu. 40.
- Ex ea quæ fuit Vriã. lib. 3. cap. 4. col. 269.
- Achaz Ezechiam quoto anno genuit. lib. 9. Regu. 40.
- In transmigracione Babylonis. libr. 3. cap. 4. colum. 270.
- Iofias genuit Iechoniam in transmigracione Babylonis. ibidem.
- Iechonias genuit Salathiel. li. 3. cap. 4. columna. 277. Lucas, Neri.
- Quatuor generationes omiffæ. libro. 9. Regu. 5.
- Salathiel genuit Zorobabel. Zorobabel genuit Abiud. libr. 3. ca. 4. col. 267.
- Ex Abiud vsque ad Ioseph enumeratio patrum, in nulla scriptura inuenitur. lib. 3. ca. pit. 4. col. 271.
- Cur Matth. illaudatas mulieres recenset, omiffis illis quæ fuerunt vitæ probatæ. li. 3. ca. vlti.

Locorum scripturæ.

- c. vlti. col. 267. & li. 10. Regu. 21. Vide reliqua hoc in eodem loco. Virum Mariæ. li. 9. Regu. 1.
- Christi generatio sic erat, cum esset desponsata Maria mater Iesu. lib. 6. ca. 2. in fin. li. 10. Regu. 23.
- Ecce virgo in vtero habebit. libr. 6. capi. 1. col. 429.
- Pariet Maria filium iuxta angeli dictum, vt credas ipsum è spiritu sancto natum. li. 7. ca. 1. col. 532.
- Cap. 2. Et tu Bethlehem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim, &c. li. 6. ca. 1. col. 423.
- Ex Ægypto vocaui filium meum. libr. 6. c. 1. colum. 419.
- Occidit omnes pueros à bimatu & infra &c. in proœ. lib. 10.
- Rachel plorans filios suos. libr. 2. capit. 1. colum. 103.
- Noluit consolari quia non sunt. libr. 10. Regu. 38.
- Sicut scriptum est in prophetis. Quoniam Nazareus vocabitur. libr. 6. c. 1. col. 420.
- De fuga in Ægyptum & reuersione in Nazaret. li. 10. Reg. 13. Quandiu fuit in Ægypto. li. 1. ca. 13.
- Vt adimpleretur quod dictum est per prophetam, quid significet, exposuimus. li. 8. cap. 8. in prin.
- Magos cur adduxerit per stellam. lib. 9. Regu. 23.
- Defuncti sunt qui quærebant animam, id est, vitam pueri. li. 6. ca. 4.
- Magi reuersi in patriam quid egerint. li. 8. c. 5. col. 615. An fuerint reges. li. 8. c. 5. in fi.
- Cap. 3. In diebus illis quid significet. lib. 10. Reg. 13. & lib. 8. c. 8. Tunc. & in Præpo. In.
- Genimina viperarum quis demonstraui vobis fugere. li. 10. Reg. 47. & lib. 7. ca. 3.
- Potens est Deus ex lapidibus istis suscitare filios ipsi Abraham. In proœ. li. 10.
- Cuius ventilabrum in manu eius. libr. 6. cap. 2. in fine.
- Agite pœnitentiam, &c. hic est de quo dictum est. lib. 9. Reg. 30.
- Baptizabit in spiritu sancto & igni. li. 7. col. 531. & in coniunctione. Et.
- Cap. 4. At illi relicta naui & patre Zebedæo secuti sunt eum. li. 10. Reg. 21. & in addi.
- Cap. 5. Antequam legem ferat dominus, miracula quare exhibeat. lib. 9. Reg. 50.
- Ne nos inducas in tentatione. lib. 10. Reg. 5, ca. vlti. col. 267. & li. 10. Regu. 21. Vide reliqua hoc in eodem loco. Virum Mariæ. li. 9. Regu. 1.
- Christi prædicatio cur duxit principiu à beatitudine. li. 9. Reg. 26. & ascendit in montem. lib. 9. Reg. 26. & 6.
- Si offers munus tuum ad altare & recordatus fueris qd frater tuus. li. 5. c. 1. col. 358.
- Vos estis sal terræ. lib. 3. ca. 3. col. 244.
- Beati estis cum vos maledixerint & persecuti vos fuerint, &c. li. 3. ca. 3. col. 243.
- Qui dimiserit vxorem, nisi ob fornicatione, & aliam duxerit, mœchatur. libro. 10. Regula. 15.
- Dixerint vobis omne malum mentientes. li. 6. capi. 3. col. 463.
- Non veni soluere legem, sed adimplere. in additio. ad Regu. 14. libr. 9.
- Si quis percusserit maxillam dexteram præbe ei alteram. lib. 8. ca. 6. col. 615.
- Qui soluerit vnum de mādatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cælorum. li. 9. Regul. 2.
- Non iurare omnino nec per cælum, &c. libr. 9. Reg. 28. & in proœ. lib. 6. & li. 8. ca. 5. colum. 615.
- Lex datur in monte, & causa aperitur. li. 10. Regul. 6. & 26. Quod mons ille fuerit Tabor. lib. 10. Reg. 1.
- Esto consentiens aduersario tuo dum es in via. lib. 10. Reg. 1.
- Quare multos in princi. prædicacionis sanat dñs, nec fidem postulat. libr. 10. Regu. 17.
- Ne sitis solliciti de crastino. lib. 10. Regul. 34. & lib. 5. ca. 4. col. 380. & lib. 8. ca. 5. colum. 615. & 634.
- Primum quærite regnum dei, & hæc adijcietur. lib. 10. Reg. 32.
- Sufficit diei malitia sua. lib. 10. regu. 4.
- Panem nostrum quotidianum, vel superfluantialem. li. 6. ca. 2. & li. 1. ca. 6. col. 45.
- Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnũ tuum. li. 5. ca. 4. in fine. lib. 9. regu. 44.
- Te faciente elemosynã nesciat sinistra tua, quid faciat dextera. in addi. ad ca. 3. lib. 1.
- Nunquam noui vos. lib. 10. regu. 48.
- Multi venient ab oriente & occidente & recumbent, &c. lib. 9. regu. 7. libr. 7. cap. 1. colum. 532.
- Vade & ostende te sacerdoti. lib. 10. reg. 18.
- Relinque mortuos sepelire mortuos suos. li. 1. ca. 13. in prin. & cui dñs hoc dixerit.
- Murmurabant Pharisei, quodd dominus dimitteret peccata & sanaret paralyticũ, ex minori re maiorem probans. libr. 7. cap. 1. colum. 532.
- Cap. 6. Capi. 7. Capi. 8. Capi. 9.
- Non

Index posterior

- Non veni vocare iustos, sed peccatores. libr. 9. Reg. 2. & lib. 5. cap. 4. col. 380.
- Occurrerunt ei duo dæmoniaci. Marc. & Lucas vnum dicunt fuisse. libr. 9. Reg. 5.
- Confide fili remittuntur peccata tua. libr. 5. capit. 3.
- Ingressus nauim venit in ciuitatem suam. li. 10. Regu. 15.
- Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum. libr. 8. capi. 6. col. 621.
- Cap. 10.** Qui recipit prophetam in nomine prophetæ mercedem prophetæ accipiet, & qui recipit iustum, &c. libr. 9. Reg. 2.
- Nolite portare æs in zonis vestris. libr. 5. c. 4. in fine.
- Estote prudentes sicut serpentes. libr. 10. Regul. 47.
- Primus Simon & Andræas frater eius. libr. 5. capi. 1. in prin.
- Eritis odio omnibus hominibus. libr. 6. cap. 3. columna. 460.
- Veni separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam. li. 6. cap. 1. colum. 448.
- Nec virgam nec peram. libr. 10. Reg. 11. in fine. Sed contrarium dicitur Marc. 6. nisi virgam deo dicunt legendum apud Matth. non nisi mendumque irrepsisse ex affinitate literarum Græcarum. μη, nec. ἐμή, nisi.
- Nepossideatis aurum nec argētum, nec duas tunicas. libr. 8. ca. 5. in fine.
- Cap. 11.** Tu es qui venturus es an alium expectamus. libr. 4. ca. 1. col. 305.
- Ipse est Elias. libr. 10. Regu. 20. & 38. & in additio.
- Quid existis videre prophetam? etiam dico vobis & plusquam prophetam. libr. 4. capit. 1. in fine.
- Confiteor tibi pater, domine cæli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus & reuelasti ea paruulis. libr. 1. ca. 10. li. 9. Reg. 2.
- Iustificata est sapientia à filiis suis. libr. 9. Regula. 2.
- Inter natos mulierum non surrexit maior Ioan. Baptista, qui minor est in regno, &c. libr. 9. Regu. 2.
- Lex & prophetæ vsque ad Ioannem. libr. 4. capi. 1. col. 302.
- Si in Tyro, & cæcæ fuissent virtutes quæ in te, in sacco & cinere poenituissent. libr. 8. c. 6. col. 623.
- Cap. 12.** Quæ est mater mea, & fratres mei. libro. 9. Regu. 26.
- Spiritus autem blasphemia. in proce. libr. 10.
- De homine habente manum aridam. libr. 1. ca. 6. col. 45. de Cementario.
- Fratres domini qui sint. in addit. ad capit. 1. libro. 2.
- Misericordiam volo non sacrificium. libr. 7. capit. 4.
- Ideo iudices vestri erunt. libr. 7. cap. 4. columna. 663.
- Zizania sunt filij nequam. In proce. libr. Cap. 13. 10. Vt adimpleretur quod dictum est per prophetam, aperiam in parabolis. libr. 4. capit. 3. col. 331.
- Intellexistis hæc omnia. libr. 5. cap. 6. columna. 393.
- Exijt qui seminatur, seminare. libr. 10. Regu. 11.
- Inimicus homo seminatur Zizaniam. li. 10. Regu. 44.
- De fructu 100. 60. & 30. libr. 6. capi. vlti. colum. 490.
- Fermentum quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus. li. 7. ca. 1. col. 508.
- Contristatus est Herodes propter mortem Ioan. Bapt. stæ. libro. 9. Regula. 2. libro. 1. capit. 10.
- Herodes celebrat conuiuium in die natalis sui. libr. 9. Reg. 43.
- Herodes tenuit Ioan. & alligauit eum. li. 10. Regu. 14.
- Herodes an viuo fratre abduxerit illi vxorē. libr. 9. Reg. 40. & melius in addi.
- Christus cur secessit eremum. libr. 9. Reg. 26.
- Quarta vigilia venit ad discipulos. libr. 9. Regula. 36.
- Numerus manducantium quinque millia virorum sine pueris. libr. 6. cap. 5. in fine. & quare tot fragmenta supersunt. libr. 10. Regula. 18.
- Omne quod in os intrat in ventrem vadit & in secessum mittitur. libr. 10. Regu. 25. & in additionibus.
- Honora patrem tuum & matrem tuam, qui maledixerit, &c. libr. 10. Reg. 16.
- Quem me dicent homines filium hominis. Cap. 16. Vos autem quem me esse dicitis. libr. 2. c. 2. col. 127.
- Oportet in Hierosoly. & multa pati à senioribus, &c. confer. cum cap. 17. vbi eadem res tractatur. libr. 5. ca. 7. col. 404.
- Tibi dabo claues regni cælorum. libr. 3. ca. 3. colum. 242.
- Generatio praua & adultera signum quarit. libr. 10. Regu. 21.

Super

Locorum scripturæ.

- Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. in addi. ad ca. 2. lib. 6.
- Tu es Christus filius dei viuentis. libr. 8. ca. 7.
- Cap. 17.** Dicitis monti huic, transi hinc illuc & transibit. libr. 9. regu. 12.
- Hic est filius meus dilectus, in quo bene mihi complacui. libr. 5. ca. 3. & lib. 6. ca. 2.
- Apparuerunt illi Moyfes, & Elias. libro. 9. regula. 21.
- Post dies sex assumpsit Iesum Iacobum. libr. 10. regu. 43.
- Subduxit eos in montem excelsum valde, qui mons est hic. in addi. ad reg. 1. libr. 10.
- Cap. 18.** Expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius. libr. 8. ca. 6. col. 626.
- Quis putas maior est in regno cælorum. libr. 9. reg. 26. & in dictione, Quis.
- Non dico tibi septies, sed septuagies septies. libr. 3. ca. 4. col. 260. & 261.
- Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum, &c. libr. 8. ca. 10. col. 653.
- Statuit paruulum in medio ipsorum, & quis hic esset, & quo nomine vocaretur. libr. 9. Regula. 29.
- Argue eum inter te, & ipsam. in additio. ad regu. 36. lib. 9.
- Bonum est tibi ad vitam ingredi debilem & claudum, quam, &c. libr. 7. ca. 4. in prin.
- Cap. 19.** Magister bone quid faciam, vt vitam æternam, &c. nemo bonus. libr. 5. ca. 6. col. 389.
- Centuplum accipies, & in futuro vitam æternam. libr. 7. ca. 1. col. 531.
- Et dixit, propter hanc relinquet homo patrem, &c. sunt verba Dei. & Gene. 2. sunt Adæ verba. in addi. ad reg. 44. lib. 9.
- Vos qui secuti estis me se debitis & vos iudicantes. 12. tribus. libr. 7. cap. 4. col. 561.
- Numerantur mandata, & nil de præceptis Dei dicitur. libr. 8. ca. 2.
- Cap. 20.** Filius hominis erit in corde terræ, tribus diebus & noctibus. libr. 9. regula. 7. libro. 10. Regula. 43.
- Eccc ascendimus Ierosoly. libr. 9. reg. 49.
- Calicem meum bibetis. libr. 9. reg. 44.
- Dare animam redemptionem pro multis. li. 6. capi. 3. col. 462.
- Mater filiorum Zebedæi petit à domino, vt vnus filiorum sedeat, &c. & ait dominus. Nescitis quid petatis. libr. 10. reg. 5.
- Lege de hoc cap. & 19. & quæ scripsi. libr. 9. Regula. 25.
- Exijt ad conducendum operarios mane, ad 3. 6. nonam. libr. 9. regu. 36.
- Malos malè perdet & vineam suam locabit. **Cap. 21.** alijs agricolis. libr. 5. cap. 6. col. 387. & statim, de interrogatione Ioan. Bapt.
- Misit duos ex discipulis, vt asinam adducerent. libr. 9. regu. 29. & lib. 7. capi. 1. columna. 519. & 521.
- De ficu arefacta. libr. 10. regu. 31.
- Hofanna filio Dauid benedictus, &c. libr. 10. capi. 6. in fine.
- Mittam filium meum ipsum verebuntur. li. 5. cap. 6. col. 392. & 394. lib. 10. reg. 28.
- Sedens super asinam & pullum subiugalis. in addi. ad reg. 1. libr. 10.
- Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. libr. 5. cap. 6. in fine. **Cap. 22.**
- Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus. libr. 9. Reg. 2.
- Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac. libr. 8. cap. 6. in prin.
- Diliges proximum tuum sicut teipsum. c. 8. colum. 639.
- Ecce ego mitto ad vos prophetas, vt veniat super vos. libr. 10. regu. 24. **Cap. 23.**
- Filij eorum qui prophetas occiderunt. li. 10. Regula. 21.
- Quoties volui congregare filios tuos, &c. li. 3. ca. 1. col. 223.
- Ab Habeliusto hæc omnia exquirētur, &c. quem crucifixistis inter templum & altare. libr. 3. cap. 3. colum. 243. & libro. 2. capi. 1. colum. 107.
- Esurij, sitij, &c. libr. 9. regu. 14.
- Ierusalem, Ierusalem quæ occidis prophetas. libr. 5. ca. 7. in prin.
- Ita vt in errorem ducantur si fieri posset domestici dei. libr. 5. ca. 6. in fine. **Cap. 24.**
- Non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. libr. 6. ca. 2. in fine.
- De die illa vel hora, nemo nouit, nec filius, nisi pater. libro. 2. capit. 2. columna. 150. libro. 10. regu. 3.
- Nisi breuiati fuissent dies illi. libro. 6. capi. 3. colum. 462.
- Amen dico vobis, non præteribit generatio ista. libr. 3. cap. 3. col. 244.
- Frigus erat, & stans ad prunas Petrus calefaciebat se. libr. 10. reg. 6.
- De hoc cap. multa. libr. 10. regu. 1.
- Qui in Iudæa sunt fugiant ad montes. libr. 7. capi. 1. col. 530.
- Cælum & terra transibunt, verba autem &c. libr. 7. capi. 4.
- Nescio vos vnde sitis. libr. 5. cap. 6. in prin. libr. 10. Re.

**

10. Re.

Index posterior

10. Reg. 48.
 Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis eius. li. 5. ca. 1. col. 349.
 Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur li. 3. ca. 3.
 Virgines quinq; prudentes, & quinq; stultę. li. 6. cap. 6. col. 481.
 Capi. 26. Videntes discipuli indignati sunt. lib. 6. cap. 1. col. 422. Io. 12. solus Iudas, & lib. 6. ca. 3. col. 463.
 Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei. li. 6. cap. 1. col. 426.
 Antequam gallus cantet ter me negabis. lib. 10. Reg. 15.
 In domo Symonis leprosi. li. 9. Reg. 11.
 Iudas Ischarioth. lib. 2. ca. 1. col. 89.
 Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. li. 6. ca. 3. col. 462.
 Accipite & comedite. hoc est corpus meum. lib. 10. Reg. 38.
 De Mariæ uirgine dominum vna ne fuerit an plures. in addi. ad ca. 1. li. 2.
 Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua. li. 8. ca. 6. col. 626.
 Capi. 27. Eli Eli lama hazabtani. libro. 5. capite. 7. in prin.
 Latrones improperabant eis. Luc. in singula ri. li. 6. ca. 1. col. 422.
 Venerunt in sanctam ciuitatem. libro. 9. Reg. 11.
 Tunc impletum est quod scriptum est per Iere. dicentem. acceperunt. 30. argenteos. li. 6. cap. 1. col. 431.
 Sexta hora tenebrę factę sunt in tota terra. lib. 6. cap. 3.
 Multa corpora sanctorum resurrexerunt. li. 2. capit. 3. columna. 194. lib. 5. capit. 1. col. 355.
 Post tres dies resurgam. lib. 9. Reg. 7.
 Hora erat ferę sexta. li. 9. Reg. 36.
 Vxor is Pilati nomen. li. 9. Reg. 29.
 Iudas laqueo se suspendit. li. 9. Reg. 40.
 Lauat manus Pilatus, dicens. innocens ego sum. lib. 8. ca. 6. col. 626.
 Capi. 28. Ego uobiscum sum usque ad consummationem seculi. li. 3. ca. 3. col. 244.
 Vespere autem sabbati quę lucefcit in prima sabbati. li. 9. Reg. 7. & li. 10. in prolo.
 E X M A R C O.
Marcus discipulus & interpres Petri. lib. 8. ca. 4. prope finem.
 Marcum Latine scripsisse falso putauit Cantacuzenus. li. 1. cap. 6. col. 42.
- Marcus fuit vnus ex discipulis qui scandalizati sunt, cum audissent dominum dicentem. Io. 6. panis quem ego dabo caro mea est. & ad fidem attractus est mox à Petro. li. 10. Reg. 38. & li. 9. Reg. 29.
 Porphyrius inculat Marcum, ac eum reum peragit crimine falsitatis, sed stultę. lib. 6. cap. 1. col. 427.
 Initium euangelij, sicut scriptum est in Isaia propheta. lib. 6. capite. 1. col. 427. & deinceps.
 Venit fortior me post me cuius non sum idoneus calceamenta portare. lib. 6. capit. 2 in fi.
 Vidit Symonem & Adræam fratrem Symonis. ibidem.
 Quomodo intrauit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum & panes propositionis manducauit. libro. 6. capit. 1. col. 435.
 Dimittitur tibi peccata, & Quis est qui blasphemat. li. 5. ca. 6. col. 390.
 Hic est Iudas qui tra didit eum. li. 5. capi. 1. col. 353. li. 10. Reg. 14.
 Quis tetigit vestimenta mea. lib. 5. cap. 6. columna. 394.
 Nec peram nisi virgam lib. 10. Reg. 11. in fine.
 In secessum mittitur. libro. 10. Reg. 25. & in addi.
 De lotione vrceorum. li. 9. Reg. 25.
 Si dixerit homo patri vel matri. lib. 10. Reg. 12.
 Date ei manducare, cur dixerit dominus. lib. 10. Reg. 18.
 Post tres dies resurgam. li. 5. ca. 1. col. 365. & lib. 9. Reg. 7. & lib. 8. ca. 10.
 Omnis enim, igne salietur, & omnis victima sale salietur. in addi. ad Reg. 12. li. 10. & li. 8. cap. 9. col. 648.
 Loquitur de vno cæco Barthimæo. & Mat. 22. cæcos recenset. li. 9. Reg. 5.
 Misit duos discipulos vt afferrent asinam. Et qui illi fuerint, lib. 9. Reg. 29.
 Antequam gallus cantet bis, ter me negabis. lib. 10. Reg. 15.
 Quod occisio Io. in alieno loco narrata sit. lib. 10. Reg. 14. lib. 5. ca. 1. col. 350.
 Relicta sindone quidam fugit. quis ille fuerit. lib. 9. Reg. 29.
 Dicite discipulis meis & Petro. lib. 5. capi. 1. columna. 346.
 Surgens Iesus manę prima sabbati, apparuit

Locorum scripturæ.

- ruit primo Marię. in proœm. li. 10. & lib. 9. Reg. 5.
 Quod primum Christus matri apparuerit. lib. 1. ca. 13. col. 63.
 Apparuit primo Magdalenę à qua eiecerat septem dæmonia. lib. 9. reg. 11.
 Vna sabbatorum. id est, prima hebdomadę. li. 6. ca. 4. col. 470. & lib. 9. reg. 7.
 E X L V C A.
Lucas fuit vnus è pluribus discipulis, qui à domino descuerunt, cum eum prædicantem audissent, apud Ioan. ca. 6. Caro meaverè est cibus, qui tamen postea à Paulo ad fidem fuit pertractus. lib. 9. Reg. 29. lib. 10. reg. 38.
 An fuerit ex 70. discipulis, nec ne. li. 9. reg. 29. disputatur, & Hiero. dicit nunquam ipsum dominum in carne vidisse, & Dorotheus in synopsi non recenset eum in catalogo discipulorum domini.
 Capi. 1. Apparuit angelus Zacharię. lib. 9. reg. 16.
 Elisabeth impletum est tempus pariedi. lib. 10. reg. 6.
 Zacharias & Elisabeth iusti quomodo. libro 10. Reg. 11. & Reg. 22. cur Ioan. parentes laudentur.
 Sterilis parit, vt partui virginis fidem adhibeas. lib. 7. col. 527. lib. 9. reg. 50.
 Per partum Elisabeth, ostendit dimissa esse peccata populi. lib. 7. cap. 1. col. 532.
 Capi. 2. Suscepit Israel puerum suum. In proœ. li. 10. Non erit apud Deum impossibile omne verbum. lib. 6. cap. 3. col. 462.
 Ego & pater tuus dolentes quærebamus te. lib. 9. reg. 2.
 Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniversus orbis. lib. 6. ca. 3. col. 460.
 Lege pro intelligentia huius capi. Reg. 13. libro. 10.
 Zacharias & Elisabeth iusti in cõspectu Dei. in addi. ad reg. 46. lib. 9.
 Gloria in excelsis deo & in terra pax hominibus, &c. li. 8. cap. 9. col. 647.
 Capi. 3. Sub pontificibus Iudæorum Anna & Caiphia. li. 6. ca. 6. col. 480.
 Herodes adiecit hoc, super omnia, inclusit Ioan. in carcere. lib. 5. capi. 1. col. 353.
 Narrat generationem legalem Lucas, Matt. naturale. li. 3. ca. 4. col. 274. Qui fuit Eli, quid significet. ibidem.
 Qui putabatur filius Ioseph, qui fuit Eli, qui fuit Matthath. li. 3. cap. 4. col. 274.
 Qui fuit Sela, qui fuit Cainam. lib. 3. ca. 4. col. 270. & de tota hac generatione lege capi. illud. 4. lib. tertij.
 Qui habet duas tunicas det vnã non habenti. li. 8. capi. 5. in fine.
 Petrus à multitudine piscium attrahitur ad dominum. lib. 9. reg. 23.
 Mundat leprosum & mittit statim ad sacerdotes. lib. 10. reg. 18.
 De homine habente manum aridam. lib. 5. cap. 6. col. 390. & lib. 1. ca. 6. col. 45. quod esset homo ille Cementarius, hoc est Al. bañir.
 Hęc mulier dominum vngens an fuerit Magdalena, & an fuerint tres Magdalene. in addi. ad ca. 1. lib. 2.
 Intraui in domum tuam & aquam pedibus meis non dedisti. li. 8. capi. 6. col. 628.
 Post hęc verba ferè dies octo, assumpsit Petrum. li. 10. reg. 43.
 Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem. lib. 1. capi. 1. col. 15.
 Forsitan filium meum verebuntur. lib. 5. cap. 6. in fine.
 Diliges deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua & ex totis, &c. lib. 5. capit. 7. col. 398.
 Suspiciens, lege suscipiens. in addi. ad capi. 6. libro. 1.
 Orationis Dominicę decurtatio cur facta. li. bro. 9. reg. 5.
 Quod superest date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. lib. 9. reg. 14.
 Ioan. docuit discipulos orare, sed oratio non extat. lib. 5. capi. 1. col. 348. & in addi. ad reg. 40. lib. 9.
 De homine qui dedit tres panes nõ propter amicitiam, sed quia durus exactor erat. li. 7. ca. 1. col. 517.
 Regina Austri & viri Niniuitę surgent in iudicio & condemnabunt hos. lib. 7. capit. 4. col. 562.
 Hac nocte repetent à te animam tuam. lib. 10. Reg. 6.
 Dic vt frater diuidat mecum hæreditatem. lib. 9. reg. 26.
 Quis putas est seruus fidelis, quem cõstituit dominus, &c. lib. 5. ca. 6.
 Post hęc designauit alios. 70. discipulos, & quæritur an fuerint 70. an. 72. lib. 6. c. vlti. col. 496. & deinceps.
 Ignem veni mittere in terram, quid volo vt ardeat. lib. 8. col. 641.
 De turri Siloe, & de Galilæis quorum san-

Index posterior

- guinem miscuit Pilatus in sacrificijs. lib. 1. ca. 13. col. 62.
- Ieru. Ieru. quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui misi sunt ad te, quoties volui. &c. li. 5. cap. 7. in prin.
- Discedite à me operarij iniquitatis, nescio vos. li. 10. Reg. 48.
- Capi. 14. Sanatio hydropici allegoricè quid significet libr. 9. Reg. 25.
- Capi. 15. Euertit, lege euertit. in addi. ad cap. 6. libr. 1.
- Capi. 16. Parabola diuitis & Lazari, an historia sit. li. 1. ca. 3. col. 25.
- Habeo fratres quinque, quid Allegoricè significet. li. 6. ca. 6. col. 482.
- Mitte Lazarum vt intingat extremum digiti sui in aquam & refrigeret. li. 10. Regu. 6.
- De conuiuio diuitis. libr. 10. reg. 6.
- Diuitis huius nomen quod fuerit, & quare il lud euangelista omiserit. li. 1. ca. 3.
- Capi. 17. Nouem leprosi mūdati gratias domino agere neglexerunt, solus Samaritanus id præstitit. li. 6. ca. 6. col. 486.
- Impossibile est vt non veniant scandala. lib. 9. Regu. 48.
- Parabola de dispensatore, exponitur. li. 7. ca. 1. col. 522.
- Capi. 18. Gratias tibi ago, quod non sum sicut cæteri homines, sed ieiuno bis in sabbato. li. 5. ca. 1. col. 359.
- De Phariseo & publicano, qui stantes orabant. li. 10. Reg. 6.
- Iudex iniquus quomodo sit figura Christi. li. 7. ca. 1. col. 511. & 517.
- Discessit hic iustificatus ab illo. li. 7. cap. 4.
- Capi. 19. Ecce vir nomine Zacheus. Clemens annotat hic lectionem variam. li. 6. ca. 1. col. 433.
- Capi. 20. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. lib. 5. cap. 6. in fine.
- Capi. 21. Vetula obtulit duo æra minuta. lib. 6. cap. 4. colum. 469.
- Capi. 22. Simon, Simon ecce Satanas expetiuit vos cribrare. li. 5. ca. 7. in princip.
- Erat sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. libr. 8. ca. 8. col. 641.
- Capi. 24. Aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt dominum in fractione panis. li. 9. Reg. 16. & lib. 10. reg. 47.
- Ambulabāt duo discipuli Cleophas & alius. lib. 9. Regu. 29. Quis fuerit Cleophas comes non est vsquequaque certum, ideoq; variaz opiniones de hac quæstione ibidè referuntur, & quod Cleophas fuerit frater Ioseph iuxta aliquos.

EX IOANNE.

- I**oannes præceptum de charitate crebro inculcabat discipulis suis in extrema feneſtate, quia in illo solo vniuersa lex clauditur. lib. 1. cap. 2. colum. 23. & libr. 8. cap. 2. col. 589.
- Ioannes nihil de tentatione scripsit, quia de diuinitate differebat, quæ tentari non potest. libr. 9. reg. 26.
- Ioannes Romæ aut iuxta alios Ephesi, in olium feruentis olei coniectus est, & nihil passus est, & in Pathmos relegatur. li. 9. regula. 44. & lib. 3. ca. 1. col. 228.
- In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, &c. quomodo dispungendus sit locus, ne in hæresin labamur. in proœ. lib. 10. & li. 8. cap. 10. col. 653.
- Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso vita erat. in proœ. li. 10.
- Mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. li. 5. ca. 7. col. 398.
- In propria venit & sui non receperunt. li. 6. capi. 2. in fi. Verbum caro factum est. li. 9. Regu. 6.
- Qui illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum. li. 6. ca. 3. in principio.
- Conuersus Iesus dicit eis, quid quæritis. libr. 5. ca. 6. col. 394.
- Erat Andreas frater Simonis vnus ex duobus. lib. 9. regu. 5. Quæro quis esset ille alter. Regula. 29. eiusdem libri. & libro. 10. Regula. 14.
- Interrogant Leuitæ. Tu quis es? respondet, Non sum ego Christus. lib. 5. ca. 6. columna. 390.
- Hic est verè Israelita, in quo dolus non est. li. 6. cap. 1. col. 421.
- A Nazareth potest aliquid boni esse. libr. 5. ca. 4. col. 379.
- Non sum Elias, & Matth. 11. ipse est Elias. libro. 10. Reg. 20 & in addit.
- Ego vox clamantis in deserto, &c. sicut dixit Isaias. lib. 10. reg. 23.
- Dixerunt Ioanni. Propheta es tu? respondit. Non. lib. 8. capi. 7.
- Quod in nuptijs quæ factæ sunt in Cana Galilææ sponsus fuerit Ioannes. libro. 9. Regula. 29.
- In his nuptijs de Ioseph nulla mētio fit, quia eo tempore non erat in viuis. libro. 9. Regula. 26.
- Sex hydriæ plenæ aqua quid allegoricè significarent. li. 6. ca. 6. col. 482.

- Soluite templum hoc. lib. 5. ca. 4. in princ. & lib. 10. reg. 11. in fine.
- Ex aqua facit vinum dominus, & vult comprobari ab Architricino. li. 10. reg. 18.
- Christus vsus est verbis in cōuersione aquæ in vinum. li. 7. col. 527.
- Vocati sunt Iesus & discipuli eius. libro. 5. cap. 1. col. 353.
- Cap. 3. Venit Iesus in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar. li. 6. ca. 1. col. 438.
- Erat Iesus baptizans in Ennon iuxta Salim. ibidem.
- Non pot homo, id est, aliquis, accipere quicquam nisi fuerit ei datum desuper. libr. 6. cap. 3. col. 463.
- Spiritus vbi vult spirat. lib. 10. reg. 7.
- Scimus quod à deo venisti magister. Respondet dominus. Nisi quis natus fuerit ex aqua. li. 5. ca. 6. col. 390.
- Qui credit in me non iudicatur, qui autem non credit iam iudicatus est. li. 5. c. 3. in fi.
- Nicodemus cur nocte venit ad Iesum. li. 10. Regula. 6.
- Filius hominis qui de cælo descendit. libr. 9. Regula. 45.
- Venit Iesus & discipuli eius in Iudæam & baptizabat eum Christus non baptizaret. lib. 10. regu. 5.
- Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto. li. 7. ca. 1. col. 511. & deinceps.
- Capi. 4. Voca virum tuum. lib. 9. regu. 2.
- Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum, &c. li. 5. ca. 7. col. 398.
- Nonne vos dicitis adhuc quatuor menses sunt, & messis venit, leuate oculos vestros & videte, quod regiones albæ sunt ad messem. lib. 5. cap. 7. ibidem.
- Nos adoramus quod nouimus, vos adoratis quem nescitis. li. 5. c. 6. col. 389. li. 9. reg. 2.
- Quare dominus humili sermone loquatur cum Samaritana. li. 10. reg. 17.
- Cap. 5. Quinque porticus piscinæ quid significant. lib. 6. cap. 6. col. 482.
- Vbi est ille. lib. 10. regu. 41.
- Si testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum. li. 9. reg. 2. li. 10. ca. 10. & lib. 5. ca. 6. col. 389.
- Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. lib. 9. reg. 35.
- Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. li. 9. reg. 36.
- Surge tolle grabbatum, nec fidem exquirat, cur hoc faciat dñs. li. 10. reg. 17. & 18.
- Videns Iesus cogitationes eorum. lib. nono. Cap. 6. Regula. 15.
- Discubuerunt viri ferme, quinquies mille. li. 6. cap. 5. in fin. Quare tot fragmenta super sunt. lib. 10. reg. 18.
- Qui fuerint discipuli, qui abierunt retro & non ambulabant cum Iesu. li. 9. reg. 29. li. 10. Regula. 38.
- Vnus ex vobis Diabolus est. li. 10. regul. 44.
- Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, ex quo loco ve. test. desumptum sit hoc testimonium. lib. 6. ca. 1. col. 446.
- Cap. 7. Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes, ego dæmonium non habeo. lib. 9. reg. 4. lib. 5. capi. 1. col. 347.
- Euangelium adulteræ, non est adulterinum nec supposititiū. li. 9. reg. 25. Quid scribebat Christus in terra. lib. 1. ca. 13. col. 63.
- Est qui quærat & iudicet. li. 9. reg. 36.
- Dedit eis oculos vt non videant. libro. 10. Cap. 9. Regula. 5.
- In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, &c. lib. 9. regu. 2. libr. 10. reg. 24.
- Qui non intrat per ostium, ille fur est & latro, qui autem intrat, &c. li. 5. c. 1. col. 359.
- Omnes qui ante me venerunt. fures fuerunt & latrones. li. 6. ca. 3. col. 460. & deinceps.
- Ego & pater vnus sumus. li. 6. ca. 6. col. 480.
- Non audierunt eos oues. li. 7. ca. 3.
- Nonne duodecim horæ sunt diei. lib. nono. Cap. 11. Regula 36.
- Christus moriturus erat vt filios dei dispersos congregaret. li. 5. ca. 3.
- Infirmitas hæc non est ad mortem, sed vt &c. lib. 10. reg. 24.
- Vbi posuisti Lazarum. li. 5. capi. 6. col. 394.
- Maria est quæ vnxit dominum. li. 10. Regu. 14. & in addi.
- Solus Ioan. narrat Lazarum suscitatum. li. 5. Cap. 12. cap. 1. col. 368.
- De Maria vngente dominum, & an tres fuerint, vel vna in addi. ad ca. 1. li. 2.
- Sermo quem locutus sum ipse iudicabit vos in nouissimo die. lib. 7. cap. 4.
- Vnus ex vobis me proditurus est, in proœmio. libr. 10.
- Erat autem nox nempè quando exijt Iudas. lib. 10. Reg. 6.
- Quod facis, fac citius. li. 5. ca. 4. in princip.
- Domine quò abis? Quo nunc abeo non potest

Index posterior

- tes me sequi. li. 5. ca. 6. col. 389.
 Nunc clarificatus est filius hominis. li. 10. Regu. 38.
 Qui lotus est non indiget, ut lauet. in addi. ad cap. 5. li. 8. de apostolorum baptisate.
 Si te non lauero non habebis partem mecum. lib. 8. ca. 2.
 Cœna facta surgit dominus & lauit pedes discipulorum. li. 8. ca. 6. col. 628.
 Capi. 15. Omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. li. 5. ca. 3. li. 10. Reg. 50.
 Capi. 16. Scriptum est in prophetis, erunt omnes discipuli Dei. li. 6. ca. 1.
 Ego à patre exiui & veni in mundum. lib. 10. Regu. 11.
 Venit hora quando iam in prouerbis non loquar vobis. li. 7. ca. 1. col. 502.
 Capi. 17. Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum verum Deum &c. li. 2. ca. 2. col. 151.
 Capi. 18. At illi ceciderunt retro. lib. 10. Regu. 6.
 Non introierunt in prætorium, ne contaminarentur. li. 9. Reg. 2.
 Quid est veritas. Cantacu. tribuit hæc verba Pilati, Domino. li. 6. cap. 1. col. 434.
 Capi. 19. Quare commendauerit dominus matrem Iohanni, & non Ioseph. li. 9. Reg. 26.
 Capi. 20. Noli me tangere nondum enim ascendi ad patrem. li. 5. cap. 3. & memorie error Epiphani. qui tribuit hæc verba matri domini. lib. 6. ca. 1. col. 434.
 Hyems erat. li. 10. Reg. 6.
 Tulerunt dominum meum de monumento. lib. 9. Reg. 7.
 Capi. 21. Sunt alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec mundus caperet libros. in addi. ad. 3. ca. li. 1.
 Si eum volo manere donec veniã. quid ad te. li. 8. ca. 8. col. 635. & li. 3. ca. 1.
EX ACTIS APOSTOLORVM.
Lucas nihil scriptum in hoc libro reliquit, nec de sede Petri quam aliquandiu Antiochiæ primò tenuerat, nec quando illinc Romam fuerit translata. ut li. 5. cap. 1. in fine diximus.
 Deinde de apostolis pauca literis commisit. li. 10. Reg. 23.
 De decem vltimis annis prædicationis Pauli, nihil hoc in libro scripsit. li. 2. capi. 13. colum. 65.
 Capi. 1. Si in hoc tempore restitues regnum Israël. li. 5. ca. 6. in principio. lib. 10. Reg. 20. & in addi. & in proœ. lib. 10.
 Cedit fors super Matthiam. li. 9. Regu. 74.
 Possedit agrum de mercede iniquitatis, lib. 10. Reg. 3. li. 2. ca. 2. col. 150.
 Hachaldema. li. 2. ca. 1. col. 88.
 Sicut scriptum est in libro Psalmorum. Fiat commoratio eius deserta, & episcopatum eius accipiat alter. li. 6. ca. 1. col. 427.
 Cur petrus passus non est apostolos in vnde cimo numero consistere, & ideo addidit Matthiam. li. 6. cap. vlti. col. 487.
 Præcipiens eis per spiritum sanctum. li. 8. ca. 10. col. 655.
 Segregamini à generatione ista praua. li. 9. Capi. 2. Reg. 27.
 Astiterunt reges terræ, &c. li. 6. ca. 1. col. 422 & ca. 4. col. 470.
 Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. lib. 6. ca. 6. in principio.
 Quomodo audiuimus ipsos nostram linguam loquentes, Medi, Perse, &c. in addi. ad cap. 1. li. 8.
 Ante hos dies extitit Theodas, post hunc Iudas Galileus in diebus professionis. li. 5. ca. 1. col. 364. & lib. 8. col. 656.
 Factum est murmur Græcorum contra Hebræos. In addi. ad ca. 1. li. 8.
 Video Iesum stantem à dextris virtutis dei. Capi. 7. lib. 10. Reg. 6. li. 9. Reg. 16.
 Animæ egressæ sunt de foemore Iacob. li. 6. ca. 1. col. 435.
 Qui accepistis legem in dispositione angelorum. Vide ad Gala. 3.
 Suscepistis tabernaculum Moloch, & Sydus Dei vestri Rempham, transferam vos in Babylonem. li. 6. ca. 1. col. 430.
 Descendit Iacob in Ægyptum & defunctus est ipse & patres nostri, & translati sunt in Sychem, & positi sunt in sepulchro quod emit Abraham à filiis Emor filij Sychem. li. 6. cap. 1. col. 439.
 De baptisate cunuchi à Philippo & de catechismo eius. li. 10. Reg. 12. & De baptisate in nomine Christi. ibid. & li. 8. c. 5.
 Saule Saule quid me persequeris. li. 10. Reg. 2. & 39. lib. 9. Reg. 41.
 Commune & pro idest, immundum non intravit os meum. li. 10. Reg. 11.
 Agabus significabat per spiritum famem futuram in vniuerso orbe terrarum. li. 6. ca. 3. in principio.
 In Psalmo primo scriptum est. Filius meus es tu. li. 5. ca. 1. col. 357.
 Videte ne superueniat vobis, quod scriptum est in prophetis. Videte contemptores. li. 6. cap.

Locorum scripturæ.

6. ca. 1. col. 422.
 Capi. 14. Paulus & Barnabas in Lycaonia scindunt vestimenta sua. lib. 8. ca. 6. col. 626.
 Capi. 17. Sicut quidam de vestris poetis dixerunt. Ipsi enim genus sumus. lib. 6. ca. 1. col. 462.
 Præteritis vidi simulacra vestra, inueni aram in qua scriptum erat. Ignoto deo. lib. 6. ca. 1. col. 433. li. 9. reg. 24.
 Capi. 20. Beatius est dare quam accipere. li. 5. ca. 1. colum. 348.
 Capi. 22. Historia Ægyptij Pseudopropheta. lib. 1. capit. 13. col. 62.
 Capi. 23. Percutiat te deus paries dealbate. li. 8. cap. 2. & cap. 5. col. 616. & lib. 5. ca. 5.
 Ex epistola ad Romanos.
 Capi. 1. **P**ro toto Paulo lege libri. 8. c. primum. Per quem accepimus gratiam & apostolatam. li. 8. c. 10. col. 655.
 Ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri. li. 9. regu. 32.
 Græcis ac barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum. li. 3. cap. 4.
 Ex fide in fidem. li. 10. Regul. 11.
 Iudæo primum & Græco. li. 5. c. 1. in principio.
 Omnibus qui sunt Romæ dilectis. libro. 10. Regula. 38.
 Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, &c. lib. 2. ca. 2. col. 119.
 Tradidit in reprobum sensum. lib. 5. ca. 3. li. 10. Regu. 34.
 Fides vestra annuntiat in vniuerso mundo. li. 6. ca. 3. col. 460.
 Gratias ago Deo meo per Iesum Christum. lib. 8. ca. vlti. col. 655.
 Tradidit illos deus in passiones ignominie. lib. 10. Reg. 5.
 Si Deus verax. li. 9. Reg. 44.
 De filio suo, qui factus est, &c. ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri. li. 6. ca. 2. in fine.
 Iustus ex fide mea viuet. li. 6. ca. 1. col. 447.
 Quod ante promiserat per prophetas suos. in addi. ad Regu. 46. lib. 9. & In scripturis sanctis.
 Capi. 2. Iste quidem qui secundum patientiam boni operis quærunt, &c. in proœ. lib. 10. & lib. 5. cap. 7. col. 399.
 Nomen dei blasphematur propter vos intergentes, sicut scriptum est. li. 10. reg. 23.
 Præputium si iustitias dei custodiat, præputium in circumcisionem reputabitur. li. 8. colum. 581.
 Capi. 3. Nunc iustitia dei sine lege manifestata est, te significata à lege & prophetis. lib. 5. capi. 7. colum. 399.
 Causati sumus omnes Iudæos & Græcos esse sub peccato, sicut scriptum est, non est iustus quisquam. li. 6. ca. 1. col. 427.
 Omnes sunt sub peccato, sicut scriptum est: non est iustus quisquam, &c. ibidem.
 Qui vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. lib. 10. reg. 38.
 Per vnus inobedientiam peccatores constituti sunt multi. lib. 6. ca. 3. col. 462.
 Omnes in Adam peccauerunt. lib. 6. ca. 3. colum. 460.
 Vix pro iusto quis moritur, nam pro bono forsitan quis audeat mori. lib. 10. Reg. 11.
 Non solum autem, sed gloriamur in tribulationibus. li. 8. ca. 1. col. 579.
 Lex spiritualis est, ego carnalis sum venundatus sub peccato. lib. 10. reg. 2.
 Occasione accepta peccatum per præceptum operatum est in me, omnem. i. multam, concupiscentiam. ibidem.
 Nisi credideritis non intelligetis. li. 1. capi. 5.
 Quis me liberabit de corpore mortis huius. lib. 1. cap. 5. & 6. col. 386.
 Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. li. 10. reg. 2.
 Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. lib. 10. reg. 3.
 Capi. 8. Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat, & Quis est qui condemnat, Christus qui mortuus est, &c. lib. 5. cap. 4. colum. 378.
 Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio, an angustia, & Quis ascendit in caelum? quis descendit in Abyssum. li. 5. ca. 6. colum. 386.
 Qui dilexit me & tradidit seipsum pro me. lib. 6. cap. 2.
 De peccato damnauit peccatum in carne. in addi. ad reg. 36. lib. 9.
 Non angeli, non principatus separabunt nos à charitate dei. li. 8. ca. 1. col. 577.
 Vanitati creatura subiecta est, nolens. li. 10. Reg. 7. Omnis creatura ingemiscit & parturit usque adhuc. ibidem.
 Optabam Anathema esse à Christo. lib. 2. c. 2. colum. 138.
 Non ex operibus sed ex vocante dictum est quia maior seruiet minori, sicut scriptum est. Iacob dilexi. lib. 6. ca. 1. col. 427.
 Sed & Rabeca, ex vno Isaac habens concubitum, &c. in addi. ad ca. 1. lib. 1.
 * * 4 Do-

Index posterior

- Capi. 10. Domine quis credet auditui nostro. libr. 5. ca. 6. colum. 386.
 Silapfus ipforum diuitiæ sunt mundi. libr. 5. cap. vlti. in fine.
- Capi. 11. Si modo ad æmulationem adducam carnem meam. libr. 1. ca. 5.
- Capi. 12. Defendentes lege vlciscetes, in additio. ad ca. 6. lib. 1.
- Capi. 14. Omne quod non est ex fide peccatum est. lib. 10. reg. 11.
- Capi. 15. Dico Christum ministrum fuisse circuncisionis. libr. 8. col. 581.
 An apud Hispanos prædicauerit Paulus lib. 1. ca. 13. col. 65.
 Proficiscor in Ierusalem ministrare sanctis, & de elemosynis. in addi. ad ca. 5. li. 1.
- Capi. 16. De ordine horum nominum secundum maiorem aut minorem virtutis progressum. lib. 5. ca. 1. col. 342. & 343.
 Ex priori ad Corinth. epist.
- P**ro harum epist. intelligentia lege quæ scripsi. lib. 6. cap. 4. prope finem. & libro. 9. Regul. 8.
- Capi. 1. Stultam fecit mundi sapientiam, per prædicationis stultitiam. lib. 9. reg. 2.
 Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis. lib. 3. cap. 3. col. 242.
 Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ. lib. 5. capi. 1.
- Cap. 2. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. lib. 6. capit. 1. colum. 443.
- Capi. 3. Saluus erit quasi per ignem. lib. 8. cap. 1. colum. 575.
- Cap. 4. Hæc transfigurauit in me & Apollo propter vos. lib. 10. regu. 2.
- Cap. 4. Mihi pro minimo est vt à vobis iudicer, aut ab humano die. lib. 8. col. 580.
- Capi. 6. Nescitis quod angelos iudicabimus. libro. 7. capite. 4.
 Ego non sum vsus hac potestate. libr. 8. ca. 5. in fine.
- Cap. 7. Alligatus es vxori, noli quærere solutionem, solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. lib. 5. ca. 4. in fine.
 Vxori vir debitum reddat. li. 10. regu. 25.
 Præcipio non ego sed dominus. lib. 10. regu. 23. & lib. 8. capit. 3. In re ardua dominum loqui facit Paulus.
 Sanctificatus est maritus infidelis in vxore fidei. lib. 8. cap. 1. col. 576.
 Volo omnes esse sicut me ipsum. libr. 8. colum. 585.
- Non alligabis os boui trituranti. libr. nono. Capi. 8. Regula. 14.
- Idolum nihil est in mundo. lib. 10. regul. 38.
- Qui in agone certat, ab omnibus se abstinet. Capi. 9. libro. 6. capit. 3. colum. 460. & libr. 7. columna. 517.
- Omnes currunt, sed vnus accipit brauium. libro. 6. ca. 6. in prin.
- Sicut cæteri apostoli & fratres domini & Cephæ. lib. 5. ca. 1. col. 344.
- Si alij potestatis vestræ participes sunt, nonne potius nos. lib. 10. reg. 38.
- An non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, &c. libr. 8. col. 583.
- Patres nostri mare transierunt. libro nono. Capi. 10. Regula. 6.
- Siue comedatis, siue bibatis, siue quid aliud facitis. libr. 10. reg. 25.
- Qui stat videat ne cadat. lib. 10. regul. 6.
- Petra autem erat Christus. lib. 10. reg. 38.
- Qui de vno, legito, quidem vno. in addit. ad cap. 6. lib. 1.
- Oportet hereses esse, vt qui probati sunt manifesti fiant. lib. 10. reg. 24.
- Ipse dedit primum apostolos, deinde prophetas. lib. 4. capi. 1. col. 302.
- Bibebant de spiritali petra. lib. 7. col. 524.
- Nemo potest dicere Iesum nisi in spiritu sancto. in proœm. lib. 6. col. 414.
- Videmus in ænigmate & per speculum. libr. 2. ca. 2. col. 119.
- Ex parte cognoscimus & ex parte propheta mus. lib. 10. reg. 2.
- Charitatem non habuero nihil sum. lib. 8. capit. 1. col. 577. li. 10. reg. 38.
- Malo in ecclesia quinque verba meo sensu loqui. lib. 6. capit. 4. colum. 469. & capi. 6. colum. 482.
- Nolite pueri effici sensibus sed malitia paruuli estote. lib. 10. reg. 11. in fine.
- In virga veniam ad vos. li. 10. reg. 11. in fine.
- Cum tradiderit regnum deo & patri. libr. 9. Capi. 15. Regula. 44.
- Quotidie morior per vestram gloriam. li. 9. Reg. 44. & in proœ. 10. in fi. & li. 8. c. vlti. colum. 655.
- Visus est Cephæ, post. 12. apostolis, deinde plusquam quingentis fratribus. lib. 5. c. 1. col. 344. lib. 6. cap. 4.
- Apparuit Iacobo, & plusquam quingentis fratribus. li. 5. ca. 1. col. 348.
- Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi. lib. 5. ca. 1. col. 367.

An ex

Locorum scripturæ.

- An experimentum vultis eius qui in me loquitur Christus. libr. 10. regu. 3.
- Corrumpunt bonos mores colloquia mala. lib. 6. cap. 1. col. 442.
- Apparuit primū 11. Deinde apostolis omnibus. lib. 6. cap. vlti. col. 496.
- Cū subiecta fuerint ei omnia, tunc filius subiicitur ei. li. 8. ca. 1. col. 576. lib. 10. Reg. 1.
- Capi. 16. De collectis quæ fiunt in sanctos, sicut ordinari in ecclesijs Galatię, &c. in additio. ad cap. 5. lib. 1.
- Paulus promisit se rediturum, non fecit, aut peccauit aut mentitus est. in addit. ad cap. 13. lib. 1.
- Salutate inuicem in osculo sancto. in addit. ad Regu. 46. lib. 9. Ex. 2. ad Corinthios.
- Capi. 1. **Q**ui vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. lib. 10. reg. 38.
- Capi. 2. Datus est mihi stimulus carnis, angelus Satanæ. libr. 3. ca. 3. col. 243.
- Deo gratia qui semper nos triūphat in Christo Iesu. lib. 8. col. 580.
- Capi. 4. Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium. libro. 1. capit. primo. colum. 13. & in Phrasibus.
- Capi. 5. Qui nō nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum. libr. 2. colum. 138. & in additio. ad Reg. 36. lib. 9.
- Capi. 7. Mundemus nos ab omni iniquitate carnis & spiritus. in proœ. lib. 10.
- Capi. 8. Notam facimus vobis gratiam dei, quæ data est in ecclesijs Macedo. in addi. ad capi. 5. libro. 1.
- Capi. 12. Datus est mihi stimulus carnis. libro nono. Regula. 6.
- Scio hominem in Christo. lib. 9. regu. 30.
- Nisi quod ipse non grauauit vos, donate mihi hanc iniuriam. in addi. ad reg. 37. lib. 9. Ex epist. ad Galatas.
- Capi. 1. **C**ontinuò non acquieui carni & sanguini. lib. 1. ca. 4. col. 381.
- Miror quod tam cito trāsferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi. in addi. ad ca. 1. lib. 1.
- Si nos, aut angelus de cælo euangelizet vobis præterquam, &c. in addit. ad ca. 3. libr. 1. lib. 8. capi. 1. col. 576. & 577.
- Capi. 2. Iacobus Cephæ & Ioannes qui videbantur columnæ esse. lib. 5. ca. 1. col. 345.
- Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores. in addi. ad capi. 1. li. 1. Et compulsus est circuncidi, &c.
- Nunquid Christus peccati minister est. libr. 6. capit. 1. col. 440.
- Quando Paulo demandata fuerit cura prædicandi gentibus euangelium, & Petro Iudæis. lib. 5. ca. 1. col. 348.
- Cum creditum esset mihi euangelium præputij. lib. 8. col. 581.
- Post quadringentos & 30. annos facta est lex. lege. Exod. 12. Capi. 3.
- Ante quorum oculos Christus proscriptus est. in fine. addit.
- Quid ergo lex factorum, disposita per angelos. lib. 2. c. 1. col. 13. & li. 2. ca. 2.
- Lex non est ex fide. lib. 10. Regu. 11.
- Misit deus spiritum filij sui clamantem, Abba, pater. li. 10. Reg. 3. libr. 2. ca. 1. & in additio. eius. Capi. 4.
- De Sara & Agar quæ figuræ sunt duorum testamentorum. li. 7. col. 524.
- Manifesta sunt opera carnis. li. 9. reg. 6. Cap. 5.
- Euacuati estis à Christo. li. 1. ca. 4. colum. 37. & modicum fermentum totam massam corrumpit, & carnis opera ad numerum reuocantur. ibidem.
- Instruite hunc in spiritu lenitatis. lib. 1. capi. 4. in fine. & statim. Ipse se decipit. Cap. 6.
- Instruite hunc in spiritu lenitatis, considerans te ipsum. libro. 6. capit. 4. colum. 472. & libro. 1. capit. 1. in fine.
- Inuicem onera vestra portate. Vnusquisque proprium onus portabit. lib. 10. Reg. 11. in fine.
- Communicet qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, &c. lib. 8. cap. 5. in fine. Ex epist. ad Ephesios.
- P**aulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei. lib. 2. cap. 2. in fine.
- Sanctis qui sunt Ephesi & fidelibus in Christo. li. 10. reg. 38. lib. 5. cap. 7. col. 400. & in addi. regu. 46. lib. 9.
- Quod proposuit in eo in dispensatione plenitudine temporum, instaurare omnia in Christo, &c. in addi. ad reg. 36. lib. 9.
- Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. lib. 9. re. 9.
- Sicut elegit nos in ipso ante constitutionem mundi. lib. 5. cap. 3. in fine.
- Omnia subiecisti sub pedibus eius. libro. 10. Regula. 39.
- Sedere fecit ad dexteram suam in cælestibus. libr. 5. capi. 3.
- Constituit eum supra omnem principatum & potestatem & virtutem. libr. 5. capit. 1. col.

Index posterior

- col. 386. & lib. 6. ca. 1.
 Vt simus sancti & immaculati in conspectu eius. in addit. ad reg. 46. lib. 9.
- Cap. 2. Interficiens inimicitias in semetipso. lib. 1. cap. 4. col. 38.
- Fecit vtraque vnum. lib. 6. ca. 6. col. 480.
- Cap. 3. Huius gratia ego Paulus vincus Iesu Christi, &c. lib. 1. cap. 1. colum. 14. lib. 8. capi. 1. colum. 573.
- A quo omnis paternitas in celo & in terra nominatur. libro. 2. capit. secundo. colum. na. 156.
- Vt innotescat principatibus, & potestatibus in caelestibus, &c. libro. 5. capit. 6. in principio.
- Peto ne deficiatis in tribulationibus, quae est gloria vestra. lib. 1. ca. 1. col. 17.
- Cap. 4. Donec occurramus omnes in virum perfectum in mensurae etatis plenitudinis Christi. lib. 5. cap. 4. At vero. lib. 6. capi. vlti. colum. 497. videtur dici contrarium.
- Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat. lib. 6. ca. 3. col. 462.
- Omnis amaritudo, ira, indignatio, & clamor tollatur a vobis. lib. 5. ca. 7. colum. 399. in proem. lib. 6. col. 413.
- Exiite veterem hominem, & induite nouum. lib. 10. reg. 47.
- Posuit deus primo in ecclesia apostolos, secundo prophetas, &c. lib. 4. col. 302.
- Cap. 5. Fornicatio & omnis immunditia & auaritia & turpitudine tollatur a vobis. lib. nono. Regula. 4.
- Omnne quod manifestatur lumē est. in proemio. lib. 6. in fine.
- Propter hanc relinquet homo patrem & matrem, &c. lib. 6. c. 1. colum. 430. lib. 7. colum. 524.
- Surge qui dormis & exurge a mortuis & illuminabit te Christus. lib. 6. capit. 1. col. 437. & 443.
- Ambulate in dilectione. num de dei an proximi dilectione intelligatur. lib. 8. ca. 2.
- Viri debent diligere vxores suas vt corpora sua. lib. 8. ca. 8. col. 639.
- Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & ecclesia, quod non loquatur de matrimonij sacramēto. li. 7. colum. 524.
- Cap. 6. Induti lorica iustitiae, & galeam salutis assumite, & scutum fidei. lib. 10. regu. 11.
- Hoc est mandatum primum in repromissione. lib. 8. cap. 3. & 2.
- Ex epist. ad Philippen.
- Q**uid eligam ignoro, coarctor autem e duobus desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, multo enim magis, &c. in proem. lib. 10.
- Omnnes quarunt quae sua sunt, non quae Dei. Capi. 2. lib. 6. ca. 3. col. 461.
- Donauit illi nomē quod est supra omne nomen. lib. 9. reg. 44. li. 2. ca. 3. col. 181.
- Quotquot autem perfecti sumus, hoc sapiamus. lib. 10. Reg. 2.
- Fratres ego me non arbitror comprehendisse. ibidem.
- Quorum deus venter est, & gloria in confusione ipsorum. lib. 10. Reg. 25.
- Rogo te germane compar adiuua illas quae mecum laborauerunt in euangelio. lib. 8. colum. 582. & deinceps.
- Ex epist. ad Colossen.
- S**ue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. lib. 6. capit. 1. col. 443. lib. 5. ca. 1. col. 366.
- Quod praedicatum est in vniuersa creatura quae sub caelo est. lib. 6. cap. 3. colum. 460. capite. 2.
- Videns ordinem vestrum. lib. 6. capit. 2. col. 455. & in proem. lib. 6.
- Quae sunt vmbrae futurorum. lib. 10. Reg. 38.
- Docentes omnem hominē. li. 6. c. 3. col. 461.
- Vbi non est Iudaeus, nec gentilis, seruus & liber. lib. 3. cap. 4. col. 254.
- Ex epist. 1. ad Thessalo.
- P**ropterea consolati sumus fratres. In proem. lib. 10.
- Ne quis supergrediatur in negotio fratrem suum. lib. 10. Reg. 25.
- Deinde nos qui viuimus, &c. lib. 3. cap. 3. colum. 243.
- Sciat vnusquisq; vestrum vas suum possidere in sanctificatione. li. 10. reg. 25. & in add.
- Haec exerce, in his esto. li. 10. reg. 23.
- Cum dixerint pax & securitas, repentinus Cap. 5. eis, &c. li. 3. c. 2. in fine.
- Tessalo. 2. Quem dominus interficiet spiritu oris sui. li. 1. ca. 1. col. 13. & lib. 3. ca. 2.
- Mysterium iam operatur iniquitas. lib. 10. Regula. 44.
- Induti lorica fidei & charitatis, & galeam salutis. lib. 10. regu. 11.
- Ex priori ad Timoth.
- H**oc praecipuum commendo tibi secundum praecedentes in te prophetias. lib. 4. cap. 1. col. 302.

Diacono

Locorum scripturae

- Cap. 3. Diaconos similiter pudicos, mulieres similiter pudicas. lib. 1. cap. 1. col. 362.
- Cap. 4. Noli negligere gratiam quae tibi data est per prophetiam. lib. 4. ca. 1. col. 302.
- Cap. 5. Manus cito nemini imposueris, nec communicaueris peccatis alienis. lib. 5. capi. 1. colum. 362.
- Peccantem coram omnibus argue. in addit. ad 36. regu. lib. 9.
- Si sanctorum pedes lauit. libro. 8. capit. 6. columna. 628.
- Ex secunda ad Timo.
- Cap. 1. **T**imot. 2. Non pugillor quasi aerem cadens. lib. 7. col. 517.
- Cap. 3. Iamnes & Mambre, qui restiterunt Moyse. li. 5. c. 1. col. 347. lib. 6. c. 1. col. 443.
- Cap. 4. Coaceruabunt sibi magistras, prurientes auribus. in proem. lib. 10.
- Omnnes me dereliquerunt. li. 6. ca. 3. col. 461.
- Praedica importune & opportune. li. 9. regu. 24. lib. 6. cap. 1.
- Ex epist. ad Titum.
- Cap. 1. **C**retenses semper mendaces, malabestia, ventres pigri. lib. 6. capi. 1. colum. 442.
- Dixit quidam proprius ipsorum propheta. lib. 4. ca. 1. col. 293. li. 5. ca. 1. col. 362.
- Quam promissit non mendax deus ante tempora secularia. in addit. ad Reg. 36. lib. 9.
- Cap. 3. Fuimus aliquando nos stulti. lib. 10. Reg. 2.
- Discant nostri bonis operibus praesse. lib. 6. capit. 2. colum. 454.
- Ex epist. ad Philem.
- V**iscera sanctorum requieuerunt per te frater. lib. 8. col. 580.
- Ex epist. ad Hebraeos.
- A**n fuerit haec epist. Hebraice conscripta. in addit. ad cap. 6. lib. 1.
- Cur vocetur ad Hebraeos, & non ad Iudaeos. ibidem.
- An sit Pauli. in dictione, Caetanus.
- Cap. 1. Multifariam multisque modis olim deus loquens patribus, &c. lib. 1. cap. 7. lib. 2. ca. 2. colum. 129.
- Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum. lib. 1. cap. 1.
- Nouissime locutus est nobis in filio. lib. 3. ca. 3. colum. 243.
- Tanto melior angelis effectus. li. 9. Regu. 44.
- Cap. 2. Ab his qui audierunt in nos confirmata est. lib. 3. ca. 3. col. 243. & quod Paulus fuerit auctor epistolae.
- Non angelis subiecit orbem futurum de quo loquimur. lib. 5. cap. 3.
- Testatus est in quodam loco quis. dicens. li. 6. cap. 1. col. 426.
- Considerate pontificem confessionis nostrae. in addit. ad reg. 12. lib. 10.
- Cap. 3. Melchisedec sine patre & sine matre. lib. 3. cap. 4. in princi. & lib. 6. cap. 1. col. 417. & 418. Qui fuerint parentes eius.
- Et benedixit ei, erat enim sacerdos dei altissimi. lib. 10. reg. 16.
- Innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus. lib. 9. Reg. 27.
- De iustitia Melchisedec nihil in scriptura dicitur, tamen vera ratione creditur. lib. 8. capit. 5. col. 615.
- Cap. 9. In arca erant vna aurea habens Mannia, & virga Aaron & tabulae. lib. 9. regu. 36.
- Cap. 11. Fide de futuris benedixit Isaac, Iacob & Esau. lib. 5. capi. 1. in prin.
- Secuti sunt, circueverunt in melotis, leonum ora obstruxerunt. lib. 6. ca. 1. col. 422. & capi. 3. col. 463.
- Fide obtulit Abraham, Isaac cum tentaretur arbitrans, quia &c. lib. 10. Regu. 20. & in additionib.
- Hi omnes mortui sunt, cum Enoch mortuus nondum sit. li. 6. c. 3. col. 460. & c. 4. col. 468.
- Ab vno orti sunt tanquam sidera caeli in multitudine, & sicut arena, &c. in addit. ad ca. 3. libro. 1.
- Crederet oportet accedere ad deum, quod sit, & inquirentibus se, &c. in addit. ad Reg. 14. lib. 9.
- Adulteri lege Adulteri in additione. ad capi. 6. lib. 1.
- Ex epist. Iacobi.
- D**eus neminem tentat. li. 9. Reg. 36.
- Omne gaudium existimate fratres. li. 6. cap. 3. col. 460.
- Ex epist. Petri.
- P**etrus apostolorum princeps. li. 5. c. 1. colum. 344. & 345.
- Petr. 2. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. in addit. ad Regu. 36. lib. 9.
- Vos genus electum regale sacerdotium. lib. 3. cap. 3. col. 243.
- Cap. 2. Impartientes honorem infirmiori vasculo. lib. 10. Regu. 25.
- Cap. 3. Mortificatus in carne, viuificatus in spiritu, in quo his qui in carcere erant spiritibus praedicauit. in additionibus. ad Regul. 10. libro nono.

Nolite

Index posterior

Cap. 4. Nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, &c. ibidem.

Epist. 2. Pet. vlti. in epistolis Pauli sunt multa difficulta. lib. 1. cap. 1. in fine.

Ex epistolis Ioannis.

Hanc primam epistolam fuisse ad Parthos scriptam affirmat Higinus Papa. in addi. ad cap. 6. lib. 1. & libr. 8. cap. 9. col. 647. & pro huius episto. expositione lege hunc vltimum locum.

Epist. 1. Ioan. 4. Timor non est in charitate. libro. 9. Regula. 36.

Ex epistola Iudæ.

Michael pugnabat cum Dracone de corpore Moyfis. lib. 5. capit. 1. colum. 347. & 348.

Citat librum Enoch Apocryphum. lib. 6. ca. 1. colum. 442.

Hi sunt in epulis suis; maculae, conuiuantes sine timore, semetipfos pascentes. in addi. ad cap. 5. lib. 1.

Ex Apocalypsi.

De septem angelis, & septem ecclesijs & candelabris, & stellis. &c. lib. 6. capite. 6.

Vt habeatis tribulationem diebus decem. li. Cap. 2. 6. cap. 4. col. 469.

Ecclesias septem in aliquibus laudat, in alijs vituperat Ioan. lib. 9. Reg. 1.

Hæc dicit, Amē testis fidelis. li. 8. c. 2. co. 638

Terræ motus factus est magnus. li. 9. reg. 50. Capi. 6.

Omnes tribus Israel numerantur, Dan excepta. lib. 3. capit. 2. col. 236. & 237. & quod non temerè sit factum ostenditur.

Væ habitatoribus terræ. lib. 10. reg. 1. Cap. 8.

Duo testes aduentus domini nominantur, Capi. 11. sed videtur quod sint tres. li. 3. c. 1. col. 229

Alligauit Draconem mille annis. lib. 6. capi. Capi. 20. vlti. in fine. & lib. 8. cap. 3. in fine. tota hæresis millenariorum exprimitur.

Duodecim sunt portæ Ierusalem cælestis. li. Capi. 21. 6. capi. vlti. col. 488.

Indicis posterioris locorum sacræ scripturæ, finis.

SALMANTICAE,

Ex Officina Ildefonsi à Terranova

& Neyla.

M D L X X X I I.

